

Virginie Lovelings oorlogsdagboek [1914-1918]

De elektronische editie is een samenwerking van KANTL en de Universiteitsbibliotheek Gent

Bert Van Raemdonck is verantwoordelijk voor de aangevulde en verbeterde teksteditie die gebaseerd is op de gedrukte versie verschenen in 1999. Die was van de hand van Ludo Stynen en Sylvia Van Peteghem met de medewerking van Bert Van Raemdonck, Isabel Vanzieleghem en Bart Van Lierde.

Het manuscript bevindt zich in de handschriftenafdeling van de Universiteitsbibliotheek Gent.

GENT, 2005

De publicatie van In oorlogsnood. Virginie Lovelings dagboek [1914-1918] (1999) was het resultaat van een gezamenlijk project van de Universiteitsbibliotheek Gent en de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (KANTL). De leeseditie in boekvorm werd bezorgd door Sylvia Van Peteghem en Ludo Stynen, m.m.v. Bert Van Raemdonck, Isabel Vanzieleghem en Bart Van Lierde. Deze editie verkocht in een mum van tijd uit na weken in de tip 10 te hebben gestaan van De Standaard en na lovende recensies van o.a. Sophie De Schaepdrijver.

Vijf jaar na het verschijnen van deze leeseditie wordt er een nieuwe editie voorbereid, en wel om vier redenen:

1. Nieuw documentair materiaal: In 1999 steunde de transcriptie van 29 juli tot 15 oktober 1914 (het begin van het dagboek) noodgedwongen op drie publicaties in Dietsche Warande en Belfort, daterend uit 1921. Het manuscript van dat deel van het dagboek was immers zoekgeraakt. Inmiddels is het verdwenen materiaal weer opgedoken, zodat een nieuwe editie wenselijk wordt. Bovendien bestaat de mogelijkheid dat het AMVC-Letterenhuis nog enkele velletjes bewaart die het in 1999 niet tot in de editie hebben gehaald. Een aandachtige studie van die eventuele dagboekfragmenten is dus vereist.
2. Oplage: Omdat de KANTL niet de opdracht heeft commercieel interessante boeken uit te geven en de eerste druk van In Oorlogsnood zeer snel uitgeput was, heeft de KANTL ervoor geopteerd geen tweede druk van het boek te verzorgen. Die mogelijkheid werd aangeboden aan de commerciële uitgevers. Aangezien die niet op het aanbod ingingen en er wel degelijk vraag naar de tekst bleef bestaan, opteren de KANTL en de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit Gent samen voor de publicatie van een elektronische editie die gratis on-line zal verschijnen.
3. Editiemethode: In de editie van 1999 zijn enkele editeursbeslissingen genomen die vijf jaar later enigszins ter discussie kunnen worden gesteld. Met name het transcriptiesysteem met asteriskken (ter vervanging van 'sic') is in een nieuwe editie aan revisie toe. Om nog consequenter voor de echte leeseditie te kiezen, zullen ook de fouten tegen het openen en het sluiten van de aanhalingstekens (die Loveling voortdurend maakte en die in de boekpublicatie niet zijn gecorrigeerd) worden geëmd. Ook het notenapparaat werd op sommige plaatsen nog worden verfijnd.
4. Register en index: In de boekpublicatie werd geen index opgenomen. Bovendien vergt het personenregister, dat wel in het boek werd opgenomen, nog enkele correcties. Een index werd destijds na het verschijnen van het boek alsnog opgesteld door Sylvia Van Peteghem en Veerle Van Conkelberge, en is als addendum verschenen in de Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. Een nieuwe editie kan de lijst samen met de tekst publiceren, al biedt een elektronische editie uiteraard vanzelf al enkele voordelen door zijn eigen zoekopties.

De nieuwe editie moet aan elk van de hierboven beschreven problemen een oplossing bieden, maar mag tegelijk de kwaliteiten van de vorige editie niet teniet doen. Daarom zal ze aan de volgende kenmerken voldoen:

- ⑩ Elektronisch: De tekst die is verschenen in boekvorm wordt volledig in XML-formaat omgezet. Behalve structurele tags (<div> en <p>) worden ook enkele andere zaken gecodeerd, waaronder directe rede (<q>) en titels van tijdschriften en boeken die worden genoemd (<title>). Als service aan de bezitters van de boekpublicatie, en om citaten makkelijk te kunnen localiseren, worden ook de pagina's uit het boek gecodeerd. Die codering is ook nodig om van de index gebruik te kunnen maken.
- ⑩ Deze nieuwe editie wordt on-line gepubliceerd via de websites van de KANTL en de Universiteitsbibliotheek Gent, die daarmee allebei hun keuze voor 'open archiving' kracht bijzetten. De tekst zal voortaan voor iedereen die over een internetverbinding beschikt toegankelijk zijn. Een ander voordeel aan de elektronische editie is dat dagboekfragmenten die op dit moment eventueel nog onbekend zijn, nadien makkelijk aan de uitgave kunnen worden toegevoegd. Het omgekeerde geldt overigens ook: selectieve edities kunnen uit deze elektronische uitgave makkelijk worden gedestilleerd.
- ⑩ Kritische leeseditie: Net als de boekpublicatie wordt deze nieuwe uitgave van het dagboek een

leeseditie, waarin het onlangs teruggevonden deel van het handschrift is verwerkt. De wetenschappelijkheid van de tekst mag de leesbaarheid ervan geenszins in de weg staan. Aan de meeste editieprincipes uit 1999 wordt niet geraakt, maar het asterisksysteem wordt vervangen door een lijst met editeursingrepen. Een aantal extra emendaties zal dus zijn intrede doen in de tekst, en die ingrepen zullen in een apart document worden opgesomd. Bovendien wordt het notenapparaat verfijnd, d.w.z. op sommige plaatsen uitgebreid, op andere plaatsen juist ingekort of scherper geformuleerd. Dat laatste geldt overigens ook voor het personenregister, dat wordt aangevuld met de index, die voorlopig alleen nog als addendum is verschenen.

Een on-line editie van die een verfijnde versie van de boekpublicatie uit 1999 presenteert op basis van nieuw materiaal, met enkele nieuwe elementen en volgens nieuwe editieprincipes. De on-line editie wordt zowel op de site van de KANTL gepubliceerd als in het Open Archival Information System van de Universiteitsbibliotheek van de U Gent. Beide publicaties kunnen verschillen in presentatie.

Op basis van het geleverde werk zal in 2005 bij Meulenhoff/Manteau een commerciële uitgever een selectieve leeseditie verschijnen.

- ⑩ Spellingfouten van Loveling werden gecorrigeerd en verantwoord met de markup `corr sic=""`
 - ⑩ Het beletselteken wordt geëunificeerd tot drie punten.
 - ⑩ Omdat het vaak moeilijk te bepalen valt boven welke letter Loveling haar accenten of weglatingstekens precies heeft willen plaatsen, zijn deze woorden geëunificeerd: één (niet: één) en 's avonds/ochtends (niet: s' avonds/ochtends).
 - ⑩ Aanhalingstekens: De overvloedige en storende fouten van Loveling tegen het openen en het sluiten van de aanhalingstekens bij de weergave van directe rede of citaten, of bij het benoemen van titels en dergelijke, zijn geëmdend.
 - ⑩ Hyphenation:
 - ⑩ Interpretatie:
-
- ⑩ Editie: Bert Van Raemdonck (CTB)
 - ⑩ Encoding design & realisatie: Ron Van den Branden en Edward Vanhoutte (CTB)
 - ⑩ Codering: Bert Van Raemdonck en Edward Vanhoutte (CTB)
 - ⑩ Deze elektronische editie is het resultaat van een project van het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde en de Universiteitsbibliotheek Gent

1914

29 Juli 1914

In 't Oosten woedt de oorlog.

België mobiliseert.

Gent 2 augustus. 's avonds 7 uur.

Langs de Leopoldlaan onder het gewelf der kastanjeboomen loopen groepen soldaten met de kwispelmuts of de muts met rooden rand op, in de twee richtingen voortschrijdend. Ze zijn niet gewapend.

Zware wagens met kanonnen, die den grond doen beven en de huizen trillen, komen aangerold. Op elk affuit ligt er een kanon horizontaal, doch met den versmalden vuurmond ietwat naar omlaag. Ze schijnen niet heel groot, maar het gewicht moet wel ontzaglijk wezen; want vijf paarden trekken elken wagen voort. Met ijzerrinkelingen komen legerkisten en kastwagens op een draafje aan.

In het Stadspark, waar bloemen bloeien; de zon op de effen, fluweelgroene zode schijnt, staan voor het Feestpaleis talrijke ambulance-wagens van het Roode Kruis op de te kwetsen jeugd te wachten; verhuizingwagens, staatsspoorwegwagens en vervoermiddelen van allen aard. Daarrond woelen vele mensen van alle klassen der samenleving. De afstand is te groot om de gesprekken te hooren.

Op het speelplein ginder, veel verder, loopen, springen, dansen, huppelen kinderen, geheel ingenomen door hun dartele vreugd; hier en daar grazen, uitgespannen of in te spannen paarden het korte gras af.

Zondag 2 Augustus.

Middernacht.

Ik schiet wakker.

Wat gebeurt er in mijn straat?

Het is een getrappel van voeten als dat van een groote kudde schapen. Nu zie ik het aan 't raam: het zijn mensen in dichten drom, die van den kant der Heuvelpoort komen afgedraafd om het vertrek der soldaten te zien.

Duisternis. Op den Steenweg links hoor ik eerst, dan bemerk ik in zwarte wemelbeweging vooruit hier en daar vonken van wapenblank.

De menigte juicht en roept "'Hourra!'" Stemmen uit de legergroep heffen den Vlaamschen Leeuw aan:

"Zij zullen hem niet temmen,
Den fieren Vlaamschen Leeuw,
Al dreigen zij zijn vrijheid,
Met kluisters en geschreeuw!"

Het klinkt manhaftig, tergend, hartgrievend, als een terugwerking tegen wankelmoed in dien woeligen nacht.

"'Adieu, adieu à vous tous,'" roept er een stem aan den hoek mijner straat den menschendrang toe, de stem ondanks het onheilspellend vaarwel is opgewekt. "'Vive la Belgique!'" roept ze nog.

Het is de stem van een kapitein-commandant, die hier in de buurt woont. Hij was jaren lang verloofd met een zeer beschaafd, deftig meisje, die geen geld bezat. Trouw wachtten de beiden tot

hij in rang opklom, waar geen bruidschat bij officieren meer wordt vereischt. Sinds zes maanden zijn ze gehuwd.

Met trommelgeroffel en muziekgeschal trekken de landverdedigers naar den trein. Zwak en zwakker worden de geluiden; en veel stiller dan ze gekomen waren trekken ook de belanghebbenden en nieuwsgierigen heen, en worden één voor één de ramen der kijkenden dichtgedaan in de bijna volledige duisternis, want de gasbekken zijn neergedraaid.

Maandag, 3 Augustus.

Duitschland heeft gisteren den oorlog verklaard aan Frankrijk.

Zwart grijze wolken zeilen onweerdreigend aan het zwerk. De lucht is zwoel-benauwend.

Soldaten, twee, vier of meer tegelijk, trekken naar St-Pieters station.

Aan den boord van een trottoir op den Kortrijkschen Steenweg staat een jong en flink soldaat bij een jong en flink meisje.

Achteloos voor opspraak of benieuwdheid staan ze daar.

Zij draagt een klein hoedje, dat deels hare wangen bedekt; die wangen zijn rond en bleek. Haar licht kleed is van sierlijken snit met gele roosjes overbloesemd; ietwat boven het middel op den rug met een gesp toegesnoerd, doet het hare slanke vormen uitkomen.

Hij draagt de soldatenmuts met den rooden band, de driekleurige kokarde en het nummer van zijn regiment. Hij heeft een fijn gelaat, glad geschoren, sterk van blos. Zijn donkere oogen zijn met warme streeling op haar gericht. Hij zegt iets, wat als een bemoediging is vermeend en poogt te glimlachen. Een enkel woord, dof uitgesproken, antwoordt zij onverstaanbaar voor de voorbijgangers. Hun taal is Fransch.

Strak ziet zij naar hem op met onbewogen uitdrukking, als wijdde zij al hare aandacht om zijn beeld vast in haar geheugen te prenten.

Soldaten trekken voorbij. Ze spoeden zich naar den trein. Hij schiet als wakker: hij moet ook gaan.

En zij weet het.

De vier handen omstrengelen elkander, in zachten, sprakeloozen duw, de armen strekken zich horizontaal in hun volle lengte ver van 't lichaam uit, als in dubbel kruisgebed, en zinken moedeloos neder. Hij ijlt de straat over en met het hoofd naar den grond trekt zij stadwaarts verder. Waar en wanneer zullen zij elkander wederzien!...

nog 3 Augustus '14.

De burgerwacht is saamgeroepen. De bankhuizen worden bewaakt door gewapende mannen. Van 's morgens tot 's avonds moeten ze dienst doen. Ze krijgen voeding van hun huis. Bruggen en viadukten staan onder hun hoede tegen de gevaren voor misdadige aanslagen van wege spioenen, die in groot getal bestaan. Schuldigen en onschuldigen worden in hechtenis genomen of verontrust, zoodra er eenig vermoeden tegen hen bestaat. Koffiehuizen, door Duitschers bewoond zijn stukgeslagen. Dik liggen de glasscherven der groote ramen — die thans met ruwe planken gesloten zijn — tot over 't voetpad voor de gevels.

Al de hier wonende Duitschers moeten 't land verlaten. Een dezer, die zaken deed met mijn buurman, had hem verzocht een nacht in zijn huis te mogen slapen. Uit broedermin werd zulks roekeloos toegestaan.

De politie, daarvan verwittigd, kwam 's morgens reeds een huiszoeking doen ter plaats. Op de handelsboeken, de brieven, op al de papieren, tot het kleinste beschreven blad, werd beslag gelegd, en alles naar het politiebureau medegenomen in open rijtuig.

Ik zie ze nog staan, de jonge dame in de afwezigheid van haar echtgenoot, roodbekreten voor den

drempel van haar huis met hare drie schreiende kinderen aan haar rok geklist, het jongste in haar armen, omringd door deelnemende bureu, die woorden van moed en vertrouwen schenen toe te spreken.

Gelukkig was alles — wat later bleek — slechts een vals alarm geweest.

nog 3 Augustus.

Links voorbij het klooster van den Schreiboorn, aan den uitgang van het smalle steegje, dat steil afdaalt naar de Leie, waarvan het water diep beneden een glimpje schiet, staat eene groep menschen: oude vrouwen met verlepte aangezichten in vuile kleederdracht, grijsaards met stoppelbaarden, slordige werkeloozen, een vaal gezelschap.

Eene der vrouwen, jong van gestalte draagt een wichtje in den arm; het kan nog niet rechop zitten, zoo klein is het. Ze houdt de vrije hand voor haar neergeheld aangezicht, als verborg ze visioenen te akelig voor haar blik.

Een achtjarig meisje verschuilt schreiend het hoofdje in de plooi van haar rok. Een vierjarig jongetje, mooi en frisch, met licht kroeshaar, barvoets met bloote beentjes, in een armzalige pluim, bruin als de grond, waarop het staat, kijkt, half benieuwd, half beteuterd naar al dat ongewone gedoe. Uit het steegje klimt een stoere man op. De groep wijkt uiteen, plaats makend. Angstige oogen zijn op hem gericht.

Hij is nog niet in soldatenpak. Zijn werkkleeren zijn tamelijk rein doch reeds versteld: groote, vierkante, donkere lappen zijn over de knieën op het afgewasschen goed van zijn broek genaaid. Hij ziet rood, wat verwilderd. Een grijschlach vertrekt zijn grooten mond met blanke tanden.

Hij stapt recht naar de vrouw met het wichtje toe en legt de hand op haar schouder:

"Allo, wijf, bezie mij eens." Hij wil schertsen, maar 't gelukt hem niet een vroolijken toon aan te slaan.

Zij heft een betraand aangezicht op en steekt hem de hand toe.

"En wat zegt ge tegen mij, we zijn toch getrouwde menschen," steeds opgewekt.

"God beware u," antwoordt zij, barst in snikken uit en laat het hoofd vallen op den schouder van eene, die naast haar staat.

"Adju dan," zegt hij voortgaande, en zich omkeerend, "adju nog ne keer."

Het knaapje loopt hem achterna op zijn bloote voetjes. Begrijpt het iets van den toestand en het gebeurende? "Vader," schreeuwt het en klist zich aan zijne knieën.

Hij tilt het kind in de hoogte en omschrijft er een halven kring mede, zooals een priester met het Hoogwaardige doet: **het** is een offer, dat hij aan de omstaanders toont; dan zet hij het met een stoot op de aarde neder.

Die man heeft gedronken: zijn tong was wat belemmerd en onvast is zijn gang. Van tijd tot tijd, blijft hij staan, met zijn vuisten op de borst slaande: "'Kanonvleesch!'" zegt hij.

Vroeger zal hij bij de troepen zijn geweest. Hij heeft er een beetje Fransch geleerd en brengt het te pas: "'çair à canon, kanonvleesch, çair à canon!'" herhaalt hij roepend, bij afwisseling op zijn borst slaande, beangstigd door zijn geburen nagekeken.

Dinsdag 4 Augustus.

Duitschland heeft aan België den oorlog verklaard.

Op het voetpad aan de kruisstraat die den Steenweg doorsnijdt, waar een tramhalte is, zitten twee soldaten op het plaveisel. Zij leunen met den elleboog op een grooten, gevulden grauwen zak.

Met zulke zakken loopen er velen langs de straat, gekromd onder 't gewicht. Scherpe hoeken steken

't linnen omhoog. Het komt van hun uitrusting.

Een derde soldaat ligt op den grond, met het hoofd neerhangend naar den rechter schouder toe, een been geplooid onder het ander, steunend op zijn hand, waarvan de palm plat rust op den grond. Zijn houding is aangrijpend. Zij herinnert aan het beeld van den stervenden gladiator uit het museum van het Capitol te Rome.

Die man is de jongelingsjaren voorbij: zijn gelaat is beenderig gebronsd; zijn snorbaard krult slordig naar omlaag, zijn baard is sedert dagen niet geschoren, hij geeft een grauwe tint aan wangen en kin. De militaire uniform is hem te klein geworden: van boven is een enkele knoop toegetrokken, het overige blijft, verwijdend naar onderen, meer dan een handbreed open; daaruit hangt slap zijn hemd over den broeksband.

Zeker wachten deze drie op den tram...

Maar neen, de trams komen in de twee richtingen aan, staan en trekken voorbij zonder hen. De drie rijzen van den bodem op. De lompe zakken worden met rinkelings van metaal, de eene helft naar voren, de andere helft over den schouder naar den rug geslingerd.

En de twee jongeren stappen voort. De jongste waagt zelfs een soort van danssprong, ondanks den ruwen last. De oudere soldaat heeft ook kreunend, zijn lading opgenomen: zwaar hangt ze op borst en rug, hij wankelt er onder, zijn knieën knikken. Hij broemt een weeklacht of een vermaledijding en volgt zijn makkers, met loome schreden, steeds verder en verder van hen achterblijvend.

Woensdag 5 Augustus.

Om half acht 's morgens kwam de meid mij wekken. Ik had gansch den nacht wakker gelegen en was met het krieken van den dag eindelijk ingesluimerd:

"Heel de straat staat vol soldaten," zei ze.

"Waarom hebt ge mij niet eerder opgeroepen?"

"Ik heb eten gegeven aan vier. Ze krijgen eten overal."

Toen ik aan den drempel ging, zag ik er aan alle deuren gretig bijtend in boterhammen en wat ze anders kregen. Een tweetal waren nog niet voorzien; ze stonden te wachten op het voetpad aan den overkant.

Ik wonk ze bij: "Vanwaar zijt gij?" "Wallons," was het antwoord.

"Hebt ge honger?"

"Ja."

"Komt binnen."

Ze zaten in de gang op de bank; een groote, sterke kerel van een jaar of vijf en dertig oud, een veel jongere, fijn van aangezicht met schrander blik.

En de groote berichtte: "Wij zijn met duizend aangekomen gisteren avond, allen vrijwilligers; vijftienhonderd uit onze streek hebben zich aangegeven; niemand verwachtte ons te Gent. Er was geen eten gereed. Wij hebben geslapen in 't Feestpaleis. Wij zijn van Lessines. Geen werk meer, in 't vervolg geen eten ginder meer."

Die mannen klaagden niet. Geen enkele aanmerking op de ontbering hier.

"Vleesch is er niet in huis, maar brood en eieren: hoe wilt ge ze: zacht of hard gezoden?"

Een bleeke glimlach verscheen op hun aangezicht: "O, om 't even, geef ze maar ruw."

In drie beten was elke boterham op; de eieren werden uitgezogen.

"Zijt ge getrouwd?"

"Ja."

“Kinderen?”

“Twee,” toonde de groote met zijn vingers aan.

“Drie,” zei de kleine, fijne, jonge. Hij voegde er nog een heele uitlegging bij, maar zijn mengsel van waalsch en fransch verstond ik niet.

“Wij lagen tusschen Leuven en Diest; op eens kwam het bevel, dat we weg moesten,” zei de groote.

“Wat komt ge hier doen?”

“Wij weten 't niet.”

Ze waren opgestaan, ze dankten. Ik reikte hun de hand. Ze drukten die beurtelings; dien handdruk voel ik nog: de palm was hard als de kasseien, die ze uit de steengroeven van Lessen (Lessines) doen ontspringen en die voor onze bestratingen dienstdoen.

Het moest heel onlangs zijn, dat die mannen gewerkt hadden voor hun brood en het brood van hun huisgezin.

6 Augustus des avonds.

Voor invallende duisternis deed ik een wandeling. Met tweetallen, met drietallen of meer, soldaten overal: terdoodveroordeelden onder hen, die eerlang onder den grond liggen zouden, of verminkten in 't een of 't ander hospitaal: een paar vooral trof mij: een hoog opgeschotene, met een engelenaangezicht naast een korten, een soort van dwerg — was die groot genoeg voor de maat?

Hij droeg een bril en was voorzeker meer dan veertig jaar oud.

Och, al die ongelukkigen, waarom moet ik ze zien, indien ik ze niet helpen kan, terwijl mijn hart breekt!

En ik haast mij weg.

zaterdag 8 Augustus '14

Er zijn nu altijd soldaten te zien: in lange reeksen, met honderden en honderden, het geweer op den schouder, den ransel op den rug, trekken ze op in de heete zon, naar 't exercitieplein toe. Ze moeten gedrild worden om de leemten voor de kanonnen te vullen. Ze kennen nog niet veel van den dienst. 's Avonds zitten ze op de banken langs de lanen of voor de koffiehuisen; ze koopen dagbladen aan de wachthokjes van de trams. Ze loopen al lezend daarin op de straat, rooken, praten ondereen.

Het zijn allemaal vrijwilligers.

Aan den afgeronden hoek van het café "De Karpel" zitten twee heeren bij een tafeltje.

Een wandelaar, die een wijle aan 't winkelraam draalt daarnaast, op het voetpad, hoort wat de een aan den anderen mededeelt:

“De jonge graaf Steenhert de Groebeke is als vrijwilliger opgetrokken met zooveel andere adellijken.”

“Mijn zoon ook,” is het antwoord.

“Welhoe, die knappe jongen, die een week geleden bij 't afleggen van zijn eindexamen de hoogste onderscheiding kreeg!”

Sprakeloos bewogen knikt de vader den spreker herhaaldelijk toe.

“Die jongen, waarop gij reden hadt zoo fier te wezen!” klinkt het ontzet en medelijdend.

“Nu ben ik dubbel fier op hem,” antwoordt de vader. Zijn ontroering is overwonnen. Zich vermannend richt hij de borst op.

Ginder komt een deels ontladen bierwagen de steile Citadellaan afgehold. De paarden schijnen te vliegen over het plaveisel. Twee voerders zitten hoog op den bok. De lange zweep kletst snijgend door de lucht. Het lijkt op een triomftocht, zoudt ge zeggen...

Maar... aan den omeddraai springen drie gendarmen toe, vlak voor het gespan. De paarden verschrikken steigerend achteruit en zijds weg.

Met sterke vuisten worden ze bij den breidel vastgegrepen, losgehaakt van den wagen en met een wit lint elk over den nek geslingerd — het emblema van berechtigde inbezitneming — weggeleid.

Alles is het werk van enkele oogenblikken geweest.

Verslagen staan de van den bok gestegen biervoerders bij hun achtergelaten wagen, hoofdschuddend elkander en de verbaasde menschen om hen heen aan te staren. En hij, die 't heeft mede gehoord en gezien, zet zijn weg voort in de richting van de Kortrijksche straat.

Dinsdag 11 Augustus '14.

In de Banque de Flandre staan lange reeksen lieden voor het winket, waar de uitbetaling geschiedt aan hen, die geld in bewaring hadden. Niet meer dan duizend frank in de maand is eischbaar.

De beweging is veel groter dan in 't gewone zomertij als wanneer vele huizen gesloten en de bewoners naar hun buitens of badplaatsen zijn; gerij van karren en vervoerwagens, maar geen autos, tenzij de in volle vlucht voorbijzovende van 't Rood Kruis of met militaire overheden in.

De burgerwacht is opgeroepen ter bescherming der orde.

Aan een tafeltje onder het gewelf van den viaduct over den Kortrijkschen Steenweg, zitten er vier leden van. Zij spelen met de kaart. Een bundel geweren met den loop omhoog, de kolf op den grond, staan saamgesnoerd binnen hun handenbereik: een, in 't midden kaarsrecht, de andere schuin er naartoe geheld.

Aan den uitgang en den ingang van 't gewelf staat ook een burgerwacht met de buks in de hand.

Aan het grootste deel der huizen van de stad wappert de nationale vlag: rood, geel en zwart; aanduidend, zegt men: "strijden voor de vrijheid of sterven."

Het zou een feest van kleuren wezen, indien het aan geen doodendans denken deed.

De terrassen der café's zitten vol; ge ziet er schier niets dan over dagbladen gebogen hoofden. Eindeloze gesprekken over den oorlog worden te allen kant gevoerd. Op ieder borst prijkt een strikje: de vaderlandsche vlag, ook de fransche: blauw wit en rood. Bij enkelen zijn de vlagstrikjes dooreengewerkt.

Geen rijtuig, geen groentekarretje of welkdanig vervoerwerk ook, dat aan de bevestiging van ons zelfbestaan te kort blijft. Ik zie een kindje van drie of vier weken oud, in den arm eener ellendiggekleede moeder, dat een driekleurig lintje op zijn mutsje heeft vastgespeld.

Op zes en dertig plaatsen zijn door het Stadsbestuur kook huizen ingericht: alle behoeftigen mogen er eten halen: "Stedelijke Voeding" staat er op plakaten aan den ingang.

In groepen, met een kruik wachten de rampzaligen er hun beurt van bediening af. Die uitgedeelde soep is zeer goed: vleeschstukken of gemalen vleesch, aardappelen of groenten maken er het bestanddeel van uit. Iedere vrouw, wier man in den strijd is, krijgt geldelijken onderstand: vijf en zeventig centimen voor haar, vijf en twintig centimen voor elk kind.

De burgers worden opgeroepen en bieden zich in groot getal aan om den nachtdienst waar te nemen; want vele wakers zijn soldaat.

Gedrieën gaan de nieuwaangeworvenen op de ronde van hun wijk van tien uur 's avonds tot vier uur.

Ze hebben geen ander wapen dan een knolligen stok, en een tromp om de politie ter hulp te roepen in geval van nood of aanranding.

Woensdag 12 Augustus '14.

De gekwetsten komen toe. 's Avonds staat het stationsplein van Gent-Zuid ^{en} staan de omliggende straten vol volk. Men zou — zooals men zegt — op de hoofden kunnen gaan. Geschreeuw van dagbladverkoopers overheerscht het geronk der menigte. Het nieuws doet de ronde, het nieuws der heldhaftige verdediging van ons leger tegen de overweldigers. Er heerscht geen verdeeldheid van politieke partijen meer, geen klassenstrijd, geen wrok, niets anders dan verbroedering in hulpbetoon en liefde voor het vaderland.

Overall waar plaats was, zijn ambulances ingericht. Geen, die nog aan zichzelf denken mag. Bedden staan gereed in het ledig Palace Hotel, in 't Feestpaleis van 't Stadspark, in het College van St. Barbara, in het Gesticht der Weesjongens, in de kloosters en de kostscholen. Bijzonderen, welke een buiten hebben verlaten, maakten er een sanatorium gereed. Anderen richtten doelmatig daartoe hun stadshuizen in.

Van den eersten dag na de oorlogsverklaring van het machtig Duitschland aan het klein onzijdig België gingen leden van het Rood Kruis in alle woningen rond met de vraag wat er kon verkregen worden voor ziekenhulp: elk teekende het op een lijst: ledikanten, beddegoed, sponzen, linnen van allen aard. Ook intekeningslijsten werden aangeboden: drie kreeg ik er op éenen dag, onder ander van 't Rood Kruis en van den pastoor van St. Pauls-parochie, waar mijn straat deel van uitmaakt.

Ik geloof niet, dat iemand geweigerd heeft geldelijk daarop in te schrijven.

Het bedrag van al de lijsten is overigens voor het Comité van 't Rood Kruis bestemd. De dames van de burgerij, evenals degene van de hoogste standen, waaronder de gemalin van den Gouverneur zullen als verpleegsters optreden.

Dinsdag 18 Augustus. 's avonds omstreeks 8 uur.

Het nieuws loopt als een vuur over de menigte langs de lanen, op de pleinen en in de straten, dat meer dan duizend vluchtelingen van de kanten van Aerschot en Thienen aan het Zuidstation toegekomen zijn.

19 Augustus.

Ze zijn hier! Jammerlijke benden, velen in hun werkkleederen, zooals ze op bevel van hooger hand weg liepen: vrouwen met gekleurde doeken op het hoofd; schuwe blikken, ingedrongen gestalten; handen, die pakjes dragen; valiezen bij hen, wier kledij wat welstand aanduidt. Een vrouw houdt een onderweg gestorven kindje in den arm...

Waarheen, waarheen die menschenstroom in al zijn ellende?

Deuren ontsluiten zich, kloosters stellen hun poorten open. Het Stedelijk Nachtverblijf, 's winters ingericht voor haveloozen, neemt er op. Een priester deelt sigaren aan de mannen uit; een bakker geeft, zonder vergelding, milde grepen in de gretig opgestoken handen: brood, koeken, lekkernij, alles wat zijn winkel bevat. Vele bijzonderen nemen vluchtelingen in hun woning.

Vrijdag 21 Augustus.

Twee begijntjes hebben bij mij aangebeld: de eene is mijn nicht: van Conventoverste is zij onlangs bevorderd tot den rang van Gezelnede: dat is raadgeefster van de Grootjuffrouw van 't Begijnhof. Er zijn slechts twee Gezelneden.

Zonder eerewacht — bestaande uit een begijntje — mogen de Gezelneden op de straat niet verschijnen.

Daarom is mijn nicht vergezeld door een mij onbekende. Zij leggen hun zwarte, bij middel van baleinen wijd openstaande faliën, op stoelen en zitten in hun krakende, witte sluiers van linnengoed, de eene zwartgerokt, de andere in donkerblauw, een feesttooi, dien ze voortaan steeds dragen moet

uit hoofde harer waardigheid.

Het komt mij voor, dat geen menschenaangezicht zoo kalm, zoo vredelievend, zoo stil-gelukkig — en tevens zoo blij-opgewekt — kan wezen als dat van een begijntje.

Nu zijn de mondhoeken pijnlijk naar omlaag getrokken. De oogen staan verschrikt en de lippen hebben een siddering.

En zij vertellen van al den nood; want in de Conventen, en in de bijzondere huizen, door begijnen bewoond, zijn uitwijkelingen onder dak genomen.

Gisteren avond kwam in het Convent van Onze-lieve Vrouw ter Bloemen, waar de eene woont en waar de andere overste is geweest, de broeder van eene der zusters aan, gevlucht uit Diest. Hij had vijf kinderen mede. Het kleinste twee jaar oud droeg hij op den arm.

Hij bleef er vernachten: familieleden mogen dat doen in het Hof. Zij hadden enkel de kleederen, die ze aanhadden, zoo haastig waren ze door 't noodlot uit hun huis gejaagd. Zijn stallen, zijn schuur stonden in brand. Vervaarlijk hoorden ze 't geloei der verzengende koeien, terwijl ze over den boomgaard naar de straat liepen.

Die man is elders een onderkomen gaan zoeken.

De vijf kinderen blijven tot last van 't Convent, waarvan de bewoonsters een dertigtal uitmaken.

“Het was zoo triestig om aan te zien,” vertelde het vreemd begijntje, terwijl een traan in den hoek van haar ooglid blonk en haar stem stokte, “hoe het voorlaatste kind, een meisje, haar popje in den arm hield, het eenig geredde stuk van al wat ze bezaten.”

Gansche dagen trekken de begijnen pluk. Ieder uitgezocht of gekregen stuk laken, elke reep wollegoed wordt — zelfs uit meer brokken saamgeflanst — versneden en vernaaid tot sokken voor herstellende kranken.

“Ge moest zien, hoe welkom die giften in de ambulances zijn!” zei ze.

“Wat zal er van ons zelven geworden?” was ook de kommervolle vraag der andere. “Het meerendeel der onzen leven van handenarbeid: naaien, stoppen, borduren, kantmaken. Er is geen werk meer, ten minste geen betaald werk.”

“Wie in beteren doen is,” zegt de andere, “en een uur of land verhuurt, zal niet betaald worden! Zullen aandeelen en waarden nog wat opbrengen?... Wat zal er van onszelven geworden?”

En terwijl ik aldus luister naar al die bedenkelijke vooruitzichten met tusschenpoozen van algemeene, radelooze stilzwijgendheid, schalt met brio pianospel aan den anderen kant van den scheidsmuur onzer buurhuizen...

Zondag 23 Augustus.

Heden ging ik door de Tweebruggenstraat: nog meer vluchtelingen kwamen van de spoor. Ge kunt ze allen herkennen aan hun verslagen aangezichten, zelfs als ze geen gepak hebben. Sommigen dragen zakken op den rug, waaronder ze gebogen gaan.

Twee open rijtuigen, het een na 't ander, zitten vol van schijnbaar welstellende boeren. Valiezen of reiskoffers hebben die lieden zeker niet — op den bok bij den koetsier liggen pakken op pakken en tusschen de knieën der inzittenden ligt het hoogopgestapeld van toegebonden dingen.

Het is merkwaardig hoe in het eene rijtuig twee boerenknapen van tien of twaalf jaar, in dit heete weder heel zwaar in bruin laken gekleed, met frakken voor volwassenen aan, verbaasd en benieuwd rondkijken naar de gevels en de wemelende straatmenigte. Die jongens zijn misschien nog nooit in een groote stad geweest. Deze menschen hebben geld en zullen wel in 't een of ander goedkoop hotel een onderkomen vinden.

Maandag 24 Augustus.

's Morgens om zeven uur.

Een ontzaglijk groote, daverende, verdoofde slag.

Wat mag dat wezen? Geen mensch die 't zeggen kan. Al de burens zijn buiten gekomen, staan aan hun deuren, gaan tot elkaar bespreken 't geval. Het is een wonder, dat niemand binnenblijft, het is zelfs niets nieuws. In mijn straat zijn er geen winkels, er is weinig verkeer en van 's ochtends tot 's avonds — met korte onderbrekingen — staan meest al de bewoners op de voetpaden en vertellen waarschijnlijk, evenals het thans in alle bijeenkomsten gaat, de een aan den ander, wat elk in het bijzonder in de kranten gelezen heeft. In gezelschap baat het niet te zeggen, als een verhaal over de gruwelen begint: "Ik weet het, ik heb het in dit of dat blad gelezen," genade is er niet, aanhooren moet ge het tot het einde.

Die groote slag, wat was 't? Kanonschot of ontploffing in de buurt? Het wordt weldra geweten: 't zijn de kolderschijven op de spoorlijn te Aelter, in de twintig kilometer van hier, die men doen springen heeft. De verbinding tusschen Oostende en Gent was aldus verbroken. Vier uren later was alles hersteld en reden de treinen opnieuw.

Heel het belgisch grondgebied ligt vol soldaten. Men beweert vijfhonderd duizend.

Alle wetten van krijgsrecht en menschenliefde worden overtreden, zoodra een onvoorzichtige of roekelooze weerstand biedt. Den 18 dezer zijn de legerbenden ten getalle van naar men berekent zeshonderd duizend man uren en uren lang, op breede rijen Brussel doorgetrokken.

De burgemeester Max was met het Schepencollege en raadsleden den staf te gemoet gegaan, bescherming voor de stad inroepend. Het antwoord — zegt men, luidde barsch met strenge strafbedreiging voor het minste vergrijp.

Het nieuws was verspreid, dat het ingevallen leger armoe leed. Ooggetuigen verzekeren, dat de troepen er goed toegerust en flink gezond uit zagen.

Hun houding in het algemeen moet aanmatigend-trotsch gebiedend zijn geweest. Sommigen zongen: "'Heimat, heimat'", en van "'Wiedersehn'", ook "'Die wacht am Rhein'".

Nog 24 Augustus, omtrent den avond.

Honderden en honderden fietsers komen de stad Gent ingevlucht uit de richting van Quatrecht, een dorp gelegen op de spoorlijn van hier naar Brussel. Ze melden, dat een groep Uhlanen, op verkenning uit, aldaar door belgische soldaten aangevallen zijn, sommigen zelfs neergeschoten en dat zij de overblijvende dorpsbewoners als borstweer voor hun paarden hebben gesteld en hoeven in brand gestoken.

Zou zoo iets waar wezen, of heeft de angst hun geesten verbijsterd en hen als verschuwde hazen opgejaagd?...

Er zijn heel veel gendarmen uit alle gouwen hier aangekomen; want de politie zou machteloos zijn om de orde te handhaven, moest het gespuis opstand doen.

De burgerwacht is sinds eenige dagen ontwapend op hooger bevel — ook de wapens der burgers zijn ingediend en berusten in 't Gravenkasteel...

De gevluchten van Quatrecht en omstreken zijn heden door tal van beschermende gendarmen te paarde voorop naar hun haardsteden zacht teruggedrongen.

De schrik zal ongegrond of overdreven zijn geweest.

25 Augustus, 's avonds.

Het is niet ginder alleen, dat angst voor zelfbehoud de harten beneep. Op heel de lijn tusschen Kortrijk en Gent was het een ontredde bende voortvluchtigen.

Langs de vaart van Deinze naar Schipdonck kwamen in wolken van stof wagens, karren, kruiwagens, chaisen aan; fietsen na fietsen en, trager volgend, jammerlijke hoopen te voet, sommigen zonder schoenen, of hun klompen in de hand dragend.

Een lange priester met iets in een rood zakdoek geknoot, schrijdt, zichtbaar den stap vertragend, voort naast een korten, zwaarlijvigen heer, rood blakend in de heete zon, en die nauwelijks voortgeraakt. Ongetwijfeld zal dat de burgemeester zijner parochie zijn.

Anderen zijn blootshoofds, in hun hemdsmouwen, met een brood onder den arm of een stuk gerookt vleesch half in een papier gewikkeld. Vuil van zweet en zand draafden die rampzaligen aan; weinig vrouwen of kinderen onder hen.

En wie het geluk had er een voor een oogenblik in de vlucht te sluiten, vernam onsamenhangend het volgende: "Deynze en Petegem staan in brand! Brand overal!" De Uhlanen waren daar of ginder te zien geweest. Ze roofden, wat ze konden, schoten de mannen omver, slachtten het vee. Aan vrouwen en kinders deden ze geen kwaad.

Ooggetuigen vertellen, dat ze te Schelderode meisjes over den stroom hebben zien zwemmen. En alzo leert men, dat er onder onze boerinnnetjes meisjes zijn, die zwemmen kunnen!...

Met de ellebogen, met de vuisten worstelden kloeke mannen om de zwakkeren met geweld vooruit te streven. Sommigen strompelden, vielen, krauwden zich weder te been. Een drietal kinderen werden door fietsers overreden.

Te Aalter, te Waeregem, te Deinze, te Gothem, te Grammene, te Aalst, te Ninove, waren ook de geruchten verspreid, dat een kolossaal leger in aantocht was, dat alom de weerbare mannen van achttien tot zestig jaar werden opgeëischt en voorop moesten marcheeren om den vijand tot dekschild te dienen.

Zelfs daar, op plaatsen, welke dus niet op den weg lagen van dat doortrekkend heer, was de onberedeneerde schrik zoo groot, dat er zich in droge grachten verschole, op den kerktoeren vluchtten, in de widauw — teenbeplantingen — kropen en schuil zochten in de voren van het akkerland. Te Drongen joeg een pachter, zinsverbijsterd, al zijn koeien uit de stallen en de varkens uit hun kotten. En daar — te Drongen — sliepen dien nacht meer dan vierhonderd menschen onder den blooten hemel...

En dat was alles niets anders dan het afgrijzen der verstoorde verbeelding geweest. Geen hunner had Uhlanen gezien, of zelfs geen patrouilles op verkenning uit ontmoet. En nu zijn die beroerde horden in hun onbeschadigde haardsteden teruggekeerd.

Woensdag 26 Augustus.

Berichten van gesneuvelden komen officieel aan. Schaarsch zijn ze echter, vele namen — zegt men — worden verzwegen om het volk niet te verontrusten.

Onder degenen, die het eerst vielen, is de kapitein-commandant uit mijn straat, die bij het heengaan — was het een voorgevoel? — zoo luide riep: "Adieu, adieu à vous tous," en niet "au revoir!"

En dat doet levendiger denken aan hen van wie geen bericht komt.

Ik ga bij een vriendin, die een schoonzoon — luitenant bij 't vierde lancers — in het leger heeft.

"Nieuws?" vraag ik aarzelend, bevreesd voor het antwoord.

"Niets," zegt ze, "niets," hoofdschuddend, en een pooze stilte volgt.

Het is nu twee weken, dat haar dochter de laatste postkaart kreeg. Hij schreef haar anders alle dagen. "Zulk een gelukkig huwelijk!..."

"Correspondences komen moeielijk en met vertraging toe," poog ik te bemoedigen.

"Hij zal dood zijn... hij zal voorzeker dood zijn," murmelt ze. En toen: "Ge moest mijn meisje zien: ze spreekt niet, ze klaagt niet; ze zit daar als wezenloos voor zich in de leemte te staren, een

echt jammerbeeld.”

In fantazij ga ik drie jaar achteruit: wij waren op het buiten van mijn gastvrouw, hadden er gedineerd. Nu zaten we op het grasplein, een heel gezelschap, in kring geschaard.

Hij was er ook: een flinke luitenant, Waal van geboorte. Het meisje, weldra zijn verloofde, had bij het uitreden van het huis wat gedraald met hem.

De beiden wandelden langs de kromme parkpaden niet verre van ons. Ik zie ze nog: hij in het blauwachtig grijs, met de goud- en zilveren tresversiersels boven den diepblauwen omslag van zijn mouwen — de kleur van 't vierde regiment lancers — met de rechte zwarte streep langs zijn broek, die broek berekend voor het paardrijden, nagenoeg de helft beslagen met zwart leder, dat bij elken stap in eigenaardige, stijve plooiën optrok met kleine kraakjes, begeleid door een rinkelring van sporen en degen.

Zij rank, heel in 't rose, met zichtbare overgave van gansch haar wezen, glorievol van geluk, glimlachend naar hem opkijkend...

Plichtshalve moest hij vroeg afscheid nemen.

Weldra verscheen zijn ordonnans met een à la flèche bespannen rijtuig. De paarden blonken in de zon.

Hij kwam buigend ons aller handen drukken, wipte op den bok, en heenrijdend met de teugels vast, sloeg hij, omkijkend, nog eens aan met den ernst des soldaats en den diep-zelfbewusten, tragen zwier van den hoog-beschaafde.

In een oogwenk was heel dat tooneel voor mij opgestaan.

Een geweldige belklank die heel het huis dreunen en ons sidderen doet... en kort daarop stormt de dochter binnen, een jonge, slanke figuur. Ze is bloedrood, nat bekreten, de blonde haren kroesen verwilderd uit het klein hoedje en:

“Mama, mama,” krijt ze als waanzinnig, terwijl ze de armen om haar moeders hals slaat, “mama, gered, hij leeft!”

En wij verademen, en ietwat tot bedaren gekomen, vertelt ze, steeds zenuwachtig bevend, dat ze het nieuws heeft van een zijner kameraden, die naast hem stond in den strijd tusschen Diest en Jodoigne; dat zijn paard onder hem was doodgeschoten, dat hij, gevallen, licht bezeerd zich met de terugwijkenden niet redden kon en krijgsgevangen werd genomen. En de twee vrouwen lachen elkander verrukt aan bij de nochtans zoo zorgwekkende tijding, dat hun dierbare niet gesneuveld, dat hij enkel in 's vijands macht is!

“Weet gij wel, dames, wat het beteekent krijgsgevangene in Duitschland te zijn?” Met gruwel dacht ik het, maar sprak geen woord.

In den zomer van het jaar 1888 verbleef ik eens te Lingen in het voormalig koninkrijk Hannover dat sinds 1866 op briefadressen en officieële papieren Provinz Hannover heeten moet: iets waarover de Duitschers zich niet beklagen en zelfs fier zijn: op “die Einheit und die Grösse Deutschlands.”

Tusschen de stad en de brug over de Ems, die daar reeds breed is, niet verre meer van hare monding in den Dollart loopt een soort van lange dijkweg met reeksen hooge boomen. Beneden dien weg liggen uigestreckte, malschgroene weiden.

Op een regenachtige dag, tegen den avond, wandelde ik eens met mijn gastvrouw, tevens mijn nicht, langs dien dijk. Boven een lage, gele streep van klaarte hingen in 't Westen zware, zwarte wolken en aan onze linkerhand dreef over de weide een wollig, grijsachtig nevelfloers. Er lag iets van weemoed zonder oorzaak over ons. — Wie kent niet die onbepaald-neerslachtige stemming, welk een sombere, windlooze avond teweegbrengen kan?

Achteloos waarden mijn blikken over die dieper liggende verten, waar lucht en grond, wazig en kleurloos ineens versmolten...

“Zie,” zei ik, “dat heeft reeds iets herfstachtigs, het doet aan den naderenden winter denken.”

“Herfst en winter,” die woorden, sprak mijn gezellin, als tot haar zelve, “wat wekken ze, telkens ik hier voorbijga, herinneringen in mij op: dàar was het,” en zij wees met de hand naar beneden, “na den veldslag van Sedan, dat duizenden fransche krijgsgevangenen gekampeerd waren.”

“In die lage gronden, in die vochtigheid?” vroeg ik ongeloovig.

Maar ze scheen mij niet te hooren.

“Daar,” zei ze nog eens, “in die weiden waren legerhutten opgebouwd, achter beschotten rondom heel dat uitgestrekt vierkant; en dàar leefden die rampzaligen maanden en maanden lang in koude, regen, mist, sneeuw en vorst; bij plaatsen lagen ze op den soppigen grond, gebrek lijdend van allen aard. Ze werden streng bewaakt, achter slot ingesperd. Ze mochten er niet uit komen; geen onzer heeft ooit, tijdens hun verblijf alhier, een fransch soldaat gezien.’

Weldra werd het geweten, dat hevige typhus achter die beschotten woedde, geen mensch, die nog — tenzij door de omstandigheden gedwongen — deze baan durfde betreden.

‘En al kregen wij de gevangenen nooit te bezien, toch zagen wij iets onvergetelijks van hen; want elken dag bij schemeruur trokken de naar 't graf gedragen kisten in lange... O zoo lange reeksen onze villa voorbij...” en haar gelaat, steeds zoo opgewekt, was verbleekt en in haar verbijsterde blikken scheen nog het visioen van die akeligheden bewaard te zijn gebleven.

Het was een duitsche vrouw, die dit verhaalde. Ze leeft nog, nu heeft ze zelve drie zonen in den strijd...

Op het kerkhof van dat bewust stedeken heeft het fransch Staatsbestuur een groote zuil laten oprichten ten aandenken der aldaar overleden strijders, waarop het aan de “très nombreux braves de France, morts pour la patrie,” hulde brengt.

Donderdag 27 Augustus '14.

Het nieuws — ditmaal waarheid — wordt verspreid, dat vijf duizend Mechelaren uit die stad en hare omstreken, hier zijn aangekomen. In het Feestpaleis van 't Stadspark was het stroo nog voorhanden, dat gediend heeft tot slaping voor de vrijwilligers. Daar zijn de verschuwde benden geherbergd door de zorgen van 't Schepencollege.

Om kwart na drie nam ik de tram n° 4, die rijdt over het Maria-Hendrikaplein naar 't nieuw station van Gent St. Pieters. Dat plein is uitgestrekt. Nu scheen het een meer van menschen. En terwijl de tram een tijdlang stopte, ten gevolge van ergens een hapering, liet ik mijn blikken er over waren. Nooit zag ik grooter armoe. Vergis ik mij, maar het komt treffend mij voor, dat een ellende als deze in Vlaanderen onmogelijk ware. Gent is een fabriekstad en bij het uitstroomen der poorten zijn alle arbeiders toch betrekkelijk fatsoenlijk aangedaan.

Zou Brabant zoo doodarm wezen? Het zijn toch niet allen bedelaren, die duizenden hier op het plein, en de duizenden, die in breed-golvenden menschenstroom langs de bochtige Albertlaan aankomen? Deze zijn begeleid door gendarmen, politiedienaars en leden van het Rood Kruis. Ze worden rechtstreeks naar het station gebracht tot verder vervoer; want waar zouden ze ruimte vinden om te liggen of te staan op het reeds overvolle hier.

Zij hebben pakken op den rug, pakken aan de hand, kabasjes, korven, ten minste de beter begoeden, want menigeen heeft niets te dragen.

Een mank meisje, aan den arm eener kloeke vrouw, tracht den stap der voortschrijdenden bij te houden. Ze doet aan een sprinkhaan denken. Aangezichten met grijze stoppelbaarden, bleeke, gerimpelde, verslagen van uitdrukking. Schier niets dan de hoofden is te zien, zoo dicht dringen de drommen voorwaarts.

Op het plein zelf hokken of staan menschen, een grauwe, bonte verzameling; een vrouw blootshoofds, met bloote voeten heeft niets aan dan een vuil, grijs kleed; voor haar staan drie jongetjes van ongeveer vijf, zeven en negen jaar, ook in 't bloote hoofd en barvoets. Een man houdt bestoven schoenen in de hand. Tusschen zijn teenen is het uitsproetend wegestof met bloed

vermengd. Een knaapje — deelt de trambediende mede, het aanwijzend — dat zijn ouders in 't gedrang verloren heeft, schreit voortdurend zijn wee uit. Vrouwen met zuigelingen, met kinderen, aan de hand en kinderen, die nog niet geboren zijn, staan daar zonderhoofddekse, zonder een doek op den rug.

Een stokoud ventje, scheefgewerkt, verschrompeld, met een kort, doorrookt pijpken tusschen wat hem van tanden overblijft, steunt op een regenschermd, het eenig door hem geredde stuk. Een zestal landmannen — zeker in 't midden van den veldarbeid door schrik aangetast, staan daar in groep, zonder andere kleedij dan een stroohoed, een hemd en een linnen broek. Ze spreken niet. Hun baard is ongeschoren. De oogen staren verdoofd voor zich uit.

Enkele mannen houden hun hond in een touw.

Die dieren zijn verschrikt en trekken er aan of springen terzijde bij de minste beweging om hen heen. Een jonge man — uitgemagerd, ontvleesd — voorzeker een toringlijder — ligt afgemat op den grond met het hoofd tegen de knieën eener rechtstaande vrouw. Haar aangezicht is verlept; uit hare oogen rollen trage tranen, die ze met haar voorschoot afveegt. Hare rechterhand glijdt zacht streelend over zijn lokken.

Een paar kinderen hebben koeken gekregen en bijten gretig daarin, terwijl andere knapen, magnetisch aangetrokken, met hunkerende blikken toezien. Meer dan een klein meisje houdt een pop, moederlijk beschermd, tegen haar borstje gedrukt; andere hebben een wagentje, een houten paardje; één heeft er een miniatuurschaapje van witgeweeste, bezoedelde wol, gered. Nog een aait een kattenjong. Een zestienjarige knaap draagt op den schouder een mand met druiven, terwijl een net werkmeisje naarstig aan een bleekblauwe sjerp staat te breien.

En over al die uit hun haardsteden verjaagden, met of zonder schoeisel, of zonder dekse op het hoofd, giet de augustuszon haar vinnige heete stralen uit.

En achter deze kleine afzonderlijke tafereeltjes, staat op 't uitgestrekte plein de ontzaglijke menschenmassa, waarvan de hoofden zijn als de aren op een tarweveld bij windstilte. Hier heerscht niet, het dof geronk, dat over een gedrongen menigte zweeft, maar de doodsche stilte der verslagenheid.

De tram kan eindelijk vertrekken. Traag, voorzichtig rijdt hij door het jammerlijk gedrang tot in de Clementinelaan en verder door het Park, waar schier geen levend wezen meer te zien is... En zij, die in dien tram zaten, stijgen af aan het oord hunner bestemming met bevende beenen, met beklemd hart en een visioen van menschennoed en wereldramp, dat nooit in hun herinnering verkleuren zal...

Vrijdag 28 Augustus '14. 's morgens.

Bombardement van Mechelen.

Nieuwe treinladingen van dakloozen komen in Gent aan; ze zijn ten getalle van ongeveer tweeduizend: van Contich, Duffel, Lier en andere dorpen uit de provincie Antwerpen, er zijn er zelfs bij van Luik en Verviers. Allen worden in het Feestpaleis geherbergd: er was plaats: twaalf honderd Mechelaren hadden het heden verlaten, om naar Eecloo, zes honderd naar Adegem en twee honderd naar Maldegem gestuurd te worden.

Dat Feestpaleis is een hectare groot.

Kwart voor acht uur 's avonds.

Mijn weg voert over het stationsplein van Gent-St.-Pieters. Uit het gebouw is het een nieuwe uitbrokkeling van hulpzoekenden, die in lange reeksen de Albertlaan optrekken naar hun nachtverblijf. Dezelfde moedelooze gestalten, met dezelfde schijnende zakken op den rug; mannen met pakken beladen; sommigen gekromd onder den last; vrouwen en kinderen in overwegende meerderheid.

Is het de halve duisternis, de lantaarnschijn, die dat alles zoo spookachtig voorstelt?

Dinsdag 1 September '14 's morgens.

Het mooiste weder van de wereld, zooals het overigens sedert dagen en dagen was. De stad loopt vol werkeloozen en uitwijkelingen. Schrik heeft zich van de bevolking meester gemaakt.

De kranten kondigen aan, dat de koningskinderen met de Jan Breydel naar Engeland zijn vertrokken.

's Avonds 8 uur.

Een stilhoudend rijtuig, een belklank. Het zijn vluchtelingen, vrienden van Mechelen, een kunstschilder en zijn vrouw. Ze hebben niets bij zich dan een klein valiesje. Ze vragen om een nacht te slapen hier.

“Zeker, zeker, zoovele nachten als ge wilt.”

Een tweede belklank: de dochter, de kleindochter, de zoon, en voordat deze neerzitten, de schoonzoon met twee vreemde dames, allen dakloos... maar er zijn hotels in Gent.

Het eerste paar blijft hier. Ze zijn doodmoede, eten kunnen ze niet, maar ze drinken thee. Laat blijven wij op en ze vertellen:

Vier dagen geleden zijn ze uit Mechelen ontvlucht:

“Gaat, gaat”, kwam hun de schoonzoon, een geneesheer en Volksvertegenwoordiger, in allerijl verwittigen, “de gekwetsten worden naar Antwerpen vervoerd. Ik zal wel een plaats voor u kunnen vinden in den trein. Haast u, haast u, over een klein half uur vertrekt hij, anders geen redding meer.”

Dat gebeurde tijdens het bombardement van de stad. Ze verzamelden, wat hun als 't hoognoodige onder de hand viel en ijlden de straat op; een vreeselijk schouwspel: verwonden in hun hemd, bleek, steenend of als wezenloos uit het hospitaal gedragen door ambulansiers; nieuwgekwetsten met verminkingen, bloedend, in gescheurde kleedij en verslagen aangezichten. “Laat mij achter, laat mij hier sterven,” smeekte er een...

Toen ze te Antwerpen aankwamen was het zwarte nacht. Geen enkel licht in heel de groote stad. Het was akelig om het geslier der voeten te hooren van onzichtbare gedaanten, welke zich aan de muren en de vensterbanken vasthielden, zoekend-voortschrijdend, met een stok den bodem betastend om niet van het trottoir te sukkelen.

Hun doel was ver. Mijn bezoekers kenden den weg. Na wat dompelen in de duisternis en een paarmaal aan verkeerde bellen te hebben getrokken, kwamen ze terecht.

Het vriendenhuis werd ontsloten, met een reet, waar ze nauwelijks door konden; want elke lichtstraal te laten schijnen was streng verboden sedert het bommenwerpen uit zeppelins.

Gulheid, toewijding, de hoogste uiting van gastvrijheid, alles vonden ze er.

Helaas, na vier dagen kwam bevel, dat alle vreemdelingen Antwerpen verlaten moesten vóór 1 Sept. te middernacht.

Weder op de vlucht, weder in het onwetende, onbeschermd voortgezweept...

Aldus kwamen ze hier aan. Wat hadden ze niet doorgemaakt en gezien: het geharrewar aan 't station, het gedrang; de vechtpartijen voor eigen veiligheid; het worstelen om plaatsen in den trein te bemachtigen; het geschrei van kinderen, die hun ouders verloren hadden; het vloeken van wie een pak of een overjas kwijt was; de zwakken achteruitgestooten onmeedoogend door de krachtigen.

Wat er in Mechelen gebeurd is kan, zeiden ze, niet beschreven worden; in een stad van vijf en zeventig duizend inwoners zijn er nog een honderdtal gebleven. Alle huizen toe, vele in puin, de Lievevrouwekerk met de prachtige glasramen erg gehavend. Toch schijnen schilderijen gered; maar de miraculeuse vischvangst van Rubens is als een zeef doorschoten, bommen vlogen sissend door de lucht en ontploften, aan een bovenraam staande zagen zij er eene voorbijvliegen; een groote slag,

een stofwolk hoog in de lucht opdwarrelend en nadat ze weg was, een groot gat in St. Rombautstoren, waardoor de klaarte scheen...

2 Sept. '14.

In het bijgebouw van het Palace Hotel, waar bedden voor gekwetsten staan, worden vluchtelingen opgenomen, die eenige middelen van bestaan bezitten: ze betalen vijftientig centimen voor een nacht. De dagbladen deelen lijsten uit der vermisten uit de geteisterde streken, benevens vragen om inlichtingen over verdwenen huisgenoten en familieleden.

Mijn vriend, de schilder, die hier logeert, is dagbladen gaan koopen.

Wij wachten op hem aan het noenmaal. Hij blijft weg...

De schel gaat over eindelijk. Daar is hij: "Ik kom wat laat", ontschuldigt hij zich. "Daar kwam een heel lange reeks carabinieri voorbij. Ik moest wachten om den Steenweg over te steken." Hij heeft moeite om het te zeggen: zijn stem is onzeker... "er zijn jongens bij me aangezichten als van kinderen, zoo rond..." en eensklaps snikt hij, terwijl een schok zijn lange gestalte en zijn hoge schouders doorloopt en ingehouden, met geweld doorbrekende tranen in zijn snor en zijn witten baard lopen.

Donderdag 3 Sept. 14

Dendermonde is gebombardeerd.

Achtduizend vluchtelingen verblijven in het Feestpaleis van het Stadspark; het menschedom in zijn beklagenswaardige ellende: een meer van nood, waarover een rumoer heerscht als het gedruisch der baren na stormweer. Een sterke reuk van iodoform, een ademlucht van schijnbaren nevel, maar eigenlijk een nevel van opgeruid stof. Een dikke laag stroo overal op den zandgrond, want geplaveid is hij niet; mannen, vrouwen, kinderen, daarop neergehurkt of nederliggend. Stoelen zijn omgekeerd, de leuning dient voor hoofdpeluw. Koud is het er geenszins, waterbuizen verwarmen.

Dat paleis is in vakken verdeeld: daar staat het theater, waar verleden herfst de Koning en de Koningin zaten, omringd van de ministers, de gouverneurs, de goudschitterende generaals, en daar beneden de mooigetooide dames en heeren in gala, met den vreugdelach op het gelaat, luisterend naar de redevoeringen, vol geestdrift bij het sluiten der wereldtentoonstelling... Nu zitten op dat verhoog duizenden hongerigen, die nog moeten gespijsd worden.

Reeksen tafels zijn er geplaatst, ieder voor tien personen.

Een groote spoelkom staat er op met twee dikke sneden tarwebrood er naast. De ellendelingen komen aanzitten. Meisjes in het wit met den haardekkenden sluier op het hoofd en het Rood Kruis op den arm, naderen met blikken emmers. Daaruit scheppen ze twee lepels soep in elke kom; onder deze dienaressen bevindt zich eene gravin — een ranke, mooie figuur. Wie verzadigd is, moet plaats maken voor de hongerigen en in een afgemaakt perk van 't gebouw of buiten gaan.

Op een hoog amphitheater zitten duizenden hun beurt af te wachten, daarboven heerscht een nog verhoogd geronk als van een reuzenbijkorf.

In een afdeeling staat de gemalin van den gouverneur van Oostvlaanderen voor een tafel met houten schotels en wascht zuigflesschen uit.

Een ander vertrek hangt vol kleederen, linnen- en wollegoed, giften door het Stadsbestuur aangekocht ter uitdeeling. En terwijl degene, die de schifting bestuurt, een paar uren was gaan rusten, zijn stadgenooten met bedrog daarbinnen weten te dringen en hebben, als vreemdelingen zich aanstellend, kleederen afgetroggeld.

Een andere zaal op de bovenverdieping is tot ziekenverblijf ingericht, daar staan een tiental bedden zonder lakens, zonder dekens. Dezen nacht heeft er een geboorte plaats gehad, de vrouw en het kind zijn naar het moederhuis vervoerd geworden.

In een der bedden ligt een samengerolde gestalte, heel gekleed, het hoofd is omwonden met een doek, waaronder er ijs uitsmelt. De oogen zelve zijn bedekt. Wat van 't gelaat te zien is, gloeit, dik, hoogrood. Geen enkele beweging, geen zichtbare adem duidt aan, dat hier nog leven is.

“Wat heeft ze?” gevraagd aan een oppasster, die even voorbijgaat.

“Een zonnslag.”

En ge begrijpt niet, dat er slechts eene is, die lijdt aan een zonnesteek, als ge bedenkt hoevelen er liepen in het bloote hoofd.

In het bed daarnaast, ook een smal ijzeren, ligt een jonge vrouw.

Ze kwam hier gisteren aan met een kindje van twee dagen oud.

Ze schijnt te sluimeren.

Haar haren, pikzwart, kleven op haar voorhoofd. Ik bevoel hare hand, die heel klam is.

“Laat ze gerust,” zegt de oppasster van 't Rood Kruis.

Ze schiet wakker met groote oogen van verwondering rondkijkend... en ze glimlacht op eene der dames:

“Indien ik maar het leven behouden kan,” lispt ze.

“Zeker, zeker.”

“Nu ben ik gerust, het is gedoopt... het was nog niet gedoopt,” herneemt ze, zich tot mij wendend, gissend dat ik onbekend ben met den toestand.

En een infirmière vertelt mij, dat ze bestendig bekommerd was met dat doopsel, totdat heden raad werd geschaft: er zou een pastoor gehaald worden, een dame — de vertelster zelve, zou meter wezen. En juist als een hulp van de Voorzienigheid trad een priester de zaal binnen. Hij was van Mechelen als zij. Hij kwam zijn parochianen bezoeken.

Onverwijld werd het kind bij haar ledikant gedoopt: “Mijn man heeft gezegd, dat, indien het een jongen was, hij Arthur moest heeten,” bedong ze. “Goed zoo, vrouw”.

De meter voegde er de naam van Edmond bij, ter herinnering aan iemand, die haar dierbaar was. De eerste beste bijgeroepen vluchteling was peter.

“De vader en het ander kind — een meisje — zijn spoorloos verdwenen,” fluistert de meter, “die vrouw weet het niet, we hebben haar wijsgemaakt, dat ze in veiligheid zijn aan de zee. Wilt gij het kind eens zien?”

“Ja, zeker.”

Wij doorkruisen een paar van de immense zalen en op het uiteinde van een breede gang, die dood uitloopt, voor tocht behoed, staat een oud, gekregen, vermolmd wiegje, en in dat wiegje ligt Arthur-Edmond. Het is een prachtig, gezond kind, dat goed verzorgd, warm en rein toegedekt, rozig met de vuistjes tegen het aangezichtje slaapt. “Dat is mijn jongen,” zegt schertsend de verpleegster, die zelve geen kinderen heeft.

Wij keeren terug naar de ziekenkamer: hier en daar in een bed ligt een krank kind. Een dezer ziet er zoo levenloos uit, dat ik vraag: “Is het dood?” “Nog niet,” luidt het antwoord.

Onder de vluchtelingen uit Mechelen kwam ook een vier en twintigjarig meisje aan, heel krank. Zij woonde in bij een getrouwde zuster. Deze verliet ijlings haar huis met heel de familie, want een bom had het dak ingeslagen. De zieke kon niet mede zoo vlug. Ze sukkelde tot bij een dokter in de buurt. Ze had een pakje bij zich. Daar viel ze op de bank in de voorzaal, wilde spreken, doch kon niet, steeds met de hand hare keel aanwijzend. De huisdame gaf haar wijn met een ei in geklutst, het hoofd der arme tegen hare borst houdend:

“Hospitaal,” murmelde de mond, zoodra hij een klank uitbrengen kon...

Daar kraakte de sleutel van den thuiskomenden dokter in het slot: "'Hospitaal, hospitaal,'" ging het weder.

"Ja, zeker, hospitaal," zei hij, zijn vrouw veelbeduidend aankijkend, "spoedig, spoedig, hospitaal."

Hij schreef een briefje: "Laatste periode van tering" fluisterde hij in 't Fransch aan het oor zijner vrouw.

En de ellendige, met haar briefje en het pakje onder den arm strompelde voort.

De beiden — dokter en vrouw — moesten ook korts daarop wegvluchten. In Gent vernamen zij bij toeval, dat de ongelukkige denzelfden dag nog uit het hospitaal van Mechelen met al de zieken was verbannen. Denzelfden nacht stierf ze hier in de Bijloke (Stadsgasthuis). Toen de non, die haar verzorgd had, het meegebracht pakje opende, vond ze daarin een splinternieuw kleed...

Er komt een moeder met haar dochter aan. Zij dragen een mand, elk aan een handvat. Het meisje kan niet verder, valt op den eersten stoel aan den ingang neer.

De moeder jammert en spreekt onverstaanbare woorden. Het meisje krijgt een zenuwcrisis, slaat het hoofd heen en weer; sidderingen doorloopen hare schouders, tevens schreit ze luid.

Liefderijke dameshanden dragen haar boven de breede trap in de infirmerie. Ze wordt ontkleed en met half ontbloote borst en bloote armen leggen ze haar op een ledikant. Steeds huilt ze voort. Proppen hofman, onder den neus gehouden, brengen kalmeering.

"Wij hadden een eigen huisje," weeklaagt de moeder, "lang er voor gespaard; want wij zijn geen arme menschen. Wij kwamen heel goed aan ons brood. Alles kwijt, alles verbeurd..." en dan bekommert ze zich met den korf van het geredde.

"Wees maar gerust, de boy scouts waken er over. Vrees niet, ge zult alles later door de Duitschers betaald worden, en in afwachting zorgen wij goed voor u," aldus worden de beiden door de omstaande getroost.

Koffie wordt beneden aan sommige tafels uitgeschonken en ik vraag aan enkelen: "Vanwaar zijt ge?"

Van Aalst — van Mechelen, allemaal van ginder. En een verhaalt: "Ik kwam uit de kerk, toen de eerste bom viel."

'Ze sloeg een gat in den grond, waarin een man hadde kunnen recht staan.'" Hier een vrouw met een opdrachtig, zacht aangezicht en roode oogen — ze heeft twee dochters met zich, sierlijk als juffertjes aangekleed; de eene verroert geen lid; de andere, de jongste, zit bij een groen kinderwagentje, dat ze onophoudelijk met geweld heen en weer schommelt, ofschoon het kindje slaapt, dat er in ligt. Ze bemerkt het niet en uit haar strakke blikken spreekt weder de als versteende schrik van het onvergeetbare, onlangs daarin opgenomene.

Hier en daar zit een dame, die voorzeker niet tot de volksklas behoort met deze drie tusschen de onbemiddelden.

"Ik ben dezen morgen gevlucht," zegt er eene, sterk, mooi, zwartharig, een echt beeldhouwersmodel om te poseeren als symbool van de kracht in nood, "gevlucht met mijn twee jongens" — ze zitten daar ook en wachten tot de koffie wordt gebracht om gulzig in hun brood te bijten. "Heel den nacht bleven we verstopt in den kelder, mijn man is in 't leger, ik krijg geen nieuws van hem. Tegen onzent lagen dooden, hier drie, ginder twee. De eene had een groot hol in den buik, waaruit de ingewanden gerold waren. De andere had voor aangezicht niets anders meer dan een klomp vleesch, twee vuisten groot."

Een jong meisje zit aan een tafel, achterover leunend tegen een kussen, door liefderijke moederhand voor haar in den warboel van 't ontvluchten toch nog medegenomen. Zij houdt de hand van 't meisje vast op haar knieën. Dit kind is uitgemergeld, bleek, met glansrijke oogen. De dood zal zich weldra over haar ontfermen.

Een stokoud vrouwtje, als een klein gekleed geraamte, wordt binnengevoerd op een miniatuurkruiwagentje, "karleweitje" genoemd, van zulke soort die vroeger dienst deden tot het uitvoeren van zand of slijk bij het delven van putten of het uitdiepen van een vaart.

In de zaal der bejaarde vrouwen zitten er voor nette ijzeren bedden, heel wit gedekt. Een kaartje hangt boven elk: "Blind, 79 jaar oud, Mechelen," met een naam er bij, "92 jaar oud, lam, Aalst."

In een hoekje ontwaar ik er eene gansch afgezonderd. Wij moeten ze toch ook een woord van troost toespreken; ze doet geen enkele beweging. Hare zeer klare blauwe oogen als van gekleurd glas, zijn op mij gevestigd zonder verpinken van het lid.

"Aveugle," zegt een in 't wit gekleede infirmière, "44 jaar oud," staat er op 't houten bordje:

"Ik zie u niet, maar ik hoor u toch," spreekt ze.

"Hoe zijt gij hier geraakt?"

"Al mijn eigen volk (huisgenooten) is verloren geloopt. Een geboortegedrag heeft mij een eind ver uit den brand van ons huis gedragen. De gensters vielen op mijn handen" — en ze steekt die uit met roode vlekjes er op — "toen hebben twee anderen mij uren lang tot hier geleid. Ik ben zoo moe," zucht ze.

Een daarnaast bij een bed zittende zwaarlijvige, snokt en schreit luidkeels — 't Is de eerste maal, dat ik in al die rampen schreien zie: "Ik heb op stroo geslapen, ik ben heel stijf, een geschot — het spit in den rug — aie, aie, aie," jammert ze, bij iedere zenuwachtige beweging harer ronde schouders.

Deze is de beste er aan toe, zij bezit den troost dien luidverkendigd deerniswaardig lijden met zich voert.

"Gemeene droefheid kermt, maar al te diepe zeer
En vindt geen open mond, geen klacht geen tranen meer,"

zegt Cats.

Terwijl ik mij in de groote zaal gelijkvloers een poos terugtrek uit het hartsbeklemmend gewoel, tusschen de tafels en mijn blik laat waren over dat tafereel van menschelijken rampspoed tot den hoogsten graad gedreven, dringt een zeer jonge, lieve ziekendienster, heel in 't wit, met den linnen hoofdsluier over den rug, zich naar mij toe. Zij steekt familiaar-minzaam haar arm onder den mijnen en troont mij mede door 't gedrang: "Kom, kom, ginder in dien verren hoek zijn nog goede plaatsjes te verkrijgen, ik ken ze. Een warme kom koffie zal u verkwikken, en vannacht," belooft ze, "een dikke bundel versch stroo met een warme deken."

Op dit oogenblik nadert de bloesemige, glimlachende, nog jeugdige vrouw van senator de L. en spreekt mij aan. Zij ook is dienstmaagd der armen en houdt een koffiekkan in de hand: "Zoo bevriend?" vraagt ze, wat verwonderd, het hulpvaardige meisje met den blik aanduidend.

"Toch niet", moet ik wel antwoorden, "onbekend zijn we aan elkander, maar mejuffrouw is heel lief met mij geweest."

"Mejuffrouw B., dochter van den majoor, — hij ook is in den krijg' — stelt de blozende, vroolijke haar voor.

"Pardon," zegt het meisje, heel beteuterd, met een beschaamden, bijna schuwen, berouwvollen blik op mij. Ik doe als niets van de vergissing begrepen hebbend en druk de beiden hartelijk de hand:

"Ge zijt allen zoo bewonderenswaardig, dames," kan ik niet nalaten te zeggen.

De daklozen vertellen, dat te Rotselaar bij Leuven de bevolking saamgetrommeld was. De mannen werden op de dorpsplaats aan den eenen, de vrouwen aan den anderen kant geplaatst: "Vlucht, vlucht!" klonk het bevel tot deze, wat ze deden onverwijd. Ze hoorden wat verder een vervaarlijk schot... Gold het hun echtgenooten, hun zonen, hun broeders? — Myserie.

Menschen stierven op den trein; lammen en kranken waren en achtergelaten, in het veld gevlucht en

niet meer teruggekomen.

In Leuven stonden de belgische soldaten tegen de muren achteruitgedrongen. De vijand gaf zich de moeite niet meer ze omver te schieten. Ze werden met geweerkolven afgemaakt, ook degenen, die de armen omhoogstekend zich overgaven, werden onbarmhartig gedood.

4 Sept.

Dendermonde wordt gebombardeerd.

Maandag 7 sept. '14.

De schilder, die te mijnen is ingevlucht, maakt mijn portret in olieverf. Kalm zat hij als immer aan het werk. Op een gegeven oogenblik, kijkt hij op: "Hoort ge dat? Kanongeweld, niet heel verre, waar mag het wezen?..."

Gissen kunnen wij het niet en, zonder verpozen, werkt hij voort — heel aan zijn taak en ik evenzoo — want poseeren is ook een arbeid en geen kleine nog.

Vervaarlijk woedde nu het wild rumoer...

"Als het portret heelemaal klaar is," zei zijn vrouw, die binnengekomen was, "moet ge er op zetten: "Gemaakt onder begeleiding van krijgsgedonder."""

Dat zal gedaan worden.

's Nachts hooren wij wel eens een Taube, ook een zeppelin. Wij kennen reeds goed het verschillend gerucht k r r r en het hoe, hoe, hoe, trager en zwaarder. Een vroege bom viel op twee honderd meter van mijn huis.

Dinsdag, 8 September.

Groot alarm. Er was bericht gekomen van Generaal von Boehn, die met zijn leger te Oordegem — eenige uren van hier — campeert, commandant der troepen voor Gent tevens, dat de minste daad tegen de Duitschers bij hun intrede gepleegd, zou bestraft worden met het bombardement en het razeeren der stad. De Burgemeester werd naar Oordegem ontboden en het gevolg van 't onderhoud was, dat mits het requereeren van: Benzine, watte: 10 rollen van 040 meter, haver, 100 velos, 10 motors, sigaren, enz. geen aanval geschieden zou. Van lieverlede aangenomen. Bijna terzelfder tijd was een auto door Gent gereden en een belgisch officier van adel had er op geschoten en een inzittenden officier gekwetst.

Nieuwe opschudding.

De Burgemeester moet weder naar Oordegem en door zijn wijs beleid wordt de stad nogmaals gered.

Het gevaar bestaat hier meest voor de houding der bevolking. De geesten zijn vinnig opgewonden. De werklieden — een dertigtal — stonden gisteren gereed aan den dok met revolvers in de hand om den vijand aan te randen, uit wraakzucht omdat Duitschers hen eens tijdens een werkstaking als nieuwaangeworvenen hadden vervangen.

Het is te Quatrecht en te Melle, dat er gisteren gevochten werd: huizen en hofsteden zijn in brand gestoken. Vele dooden. Och, het waren allen vrijwilligers van den belgischen kant.

Woensdag, 9 Sept.

Om acht uur des morgen nemen mijn logee en ik den tram, die ons naar 't Arsenaal brengt, vanwaar wij naar Melle zullen rijden. Op heel den doortocht der stad staan achter de ramen gele plakaten met: "Leve onze burgemeester!"

Een stroom van menschen trekt in onze richting, te voet, per fiets, enkelen in voertuigen.

Aan het Arsenaal krioelt een ontelbare menigte. De stoomtram van Melle komt ledig aan en wordt letterlijk bestormd. Wij worstelen ons naar binnen en zien de bedrukte aangezichten van de achterblijvenden, die op een nieuwen tram — een half uur later — wachten moeten.

Langs weerskanten van den breedten heerweg serren, niets dan zilver blinkend glas: die streek is meest door bloemenkweekers bewoond. Deze serren zijn afgewisseld door velden van begonia 's, minder uitgestrekt dan de hyacinthen en tulpen-velden tusschen Leiden en Haarlem, maar rijker, schitterender van kleur.

En denken, dat het van een gril van generaal von Boehn afgehangen heeft om hier alles aan stuk te doen slaan en te vertrappen!...

Op het eigenlijk dorp van Melle is geen verwoesting gepleegd. Een vernield portiershuisje aan den zij-ingang van het vermaard jongenspensionaat is het eerste van dien aard: het dak ligt heel in kleine stukjes pannengruis; de nog rechtstaande gevelmuur is zwartberookt. Het gesticht zelf heeft geen schade geleden.

Ietwat verder begint het deerniswaardig tooneel: twaalf werkmanshuizen, ten gronde verdelgd; geen spoor van schrijnwerk, geen splinter van ramen of deuren meer te vinden; gruis daarbinnen op wat de vloeren zijn geweest; berookte muren en het zonderlingste van al: de twaalf gevels ongeschonden met de twaalf schoorsteen en op.

Verscheidene straatboomen dragen sporen van kogels. Een is zoo doorschoten, dat ge door den stam het omliggende als in een kijkkast ziet.

Vrouwen, mannen en kinderen staan op den steenweg met schaaltes en blikjes, die voor ingelegde groenten hebben gediend. Luide schudden zij het gekregen geld op. Het regent centen en nikkelstukjes daarin.

Wij volgen den menschendrang in de richting van Quatrecht: vier vernielde woningen: van de berookte gevels af waaien ranken, waarop dezen zelfden morgen fluweelkleurige convolvuluskelken moedig zijn opengegaan.

Opnieuw dertien ingestorte huizen, en hier ook al de gevels rechtgebleven, uitgebrokkeld deels. En in het midden van nog andere platgeschoten gebouwen een onbeschadigd huis met het opschrift "Pianos", ook een herberg, geëerbiedigd.

Daaruit schoten de Duitschers op het volk. En als een gruwzame schimp van het toeval een herberg waar, boven een gat, dat de ingang was, nog te lezen staat à... a... elle... ue. Deze Belle Vue staat naast een boerderij ten gronde afgebrand; de ruime stallen zijn niets anders meer dan telkens vier naakte muren. Aan een dezer, elk op een gemetseld hok, zitten twee heel groote honden aan ketens vast. Maar ze hebben niets meer te bewaken. Ze kijken naar de bezoekers zonder blaffen met openhangende kinnebak, verbijsterd en verbaasd door al het vreemdsoortige om hen heen.

Een reuk van verzenging heerscht over heel de streek. Puinen rooken nog. Buiten den afgebranden boomgaard hebben hooi- en korenschelven gestaan: stroo slingert overal en de naartoe bewoners werken vlijtig om het nog te redden en in een tas saam te rakelen.

Het regent een beetje. Hier is een gewezen klaverveld. De grond is nat en glad van de afgevreten stengels, want paarden hebben alleen de bloemen en de bladeren gegeten.

Ginder, nogal verre over een platgetrappelde weide, dicht bij den hoogen weg, waarover de treinen rijden, staat een groep menschen en gaan vele menschen heen. Twee duitsche officieren liggen er begraven. De een was colonel: zij kwamen te paard van onder het viaduct, toen een kogel hen neervelde. Ze liggen onder dezelfde terp, waarop de soldaten van hun troep plaggen gras hebben aangebracht. Een houten kruis, uit twee ongeschaafde plankjes saamgesteld, staat er op; ook een kleiner kruis, met den achterkant naar 't eerste toegewend. In de nabijheid van die grafstede is een boerderij met een tuin en daaruit hebben vrome krijgershanden hortensias met langse stengels afgesneden en op het graf van hun gebieders neergelegd. Een zestal staken met ijzerdraad

omwonden, en een tweede borstwering van prikdraad beschermen het tegen vertrappeling.

Ik wil weten, wat er geworden is van twee mijner vriendinnen, welke Melle bewonen. Ik bel aan de groote poort der eene. Ze gaat niet over. Een dame in rouwgewaad komt voorbij: "De juffrouw zal bang wezen en verboden hebben open te doen. De bus is toegenageld. Indien ge haar schrijven wilt, zal ik haar de boodschap eigenhandig bestellen." Ze geeft een potlood en haar kaartje, met een hoog adellijken naam en wacht, en op den vensterrand, als lessenaar gebruikt, schrijf ik een paar regels.

"En Mevrouw X," vraag ik, "leeft die nog?"

"Ja zeker, dezen morgen heb ik ze gezien in den lijkdienst van twee doodgeschoten kinderen."

En zoo ben ik gerust. Ze woont te ver en wij zijn te moe om ze op te zoeken.

Groote woeling aan den tram. Dappere strijd om er op te geraken.

Ik zie niets er binnen dan vluchtelingen. En... de oogen van die menschen! Tevergeefs zoek ik woorden om ze te beschrijven: de kleur telt niet meer mede, de uitdrukking zegt alles. Er ligt iets in van de vrome onderwerping der martelaren. De blik is tevens weifelend en star: het oog ziet niet meer het stoffelijk-zichtbare; maar 't verschrikkend geziene blijft er onverdrijfbaar ingeprent.

Rechtover mij zit een werkvrouw met een energiek voorkomen, bruingebrand van de zon, in het bloote hoofd, dat begint te grijzen en bloote bruine voorarmen; een pak ligt achter haar; een mand staat hinderend tusschen ons en op die mand — heel vol — ligt een hondejong.

Het trekt de aandacht en ze vertelt — een man aanwijzend die op de voorplaat in den dichten drom staat met een langharigen hond in den arm — dat ze van Leuven zijn, reeds drie weken op den dompel. Voor het bombardement vertrokken lieden — menschen bij wie ze werkvrouw was — en ze besteedden dien hond te hunnent. Mevrouw bracht hem: "Ja, mevrouw, ik zal er voor zorgen als voor een eigen kind. En ik houd woord" zegt ze vastberaden. 'Hij heeft sedert jongskens gehad. Wij hebben er hem één gelaten voor zijn eigen wel."

"En de meesters?"

"Die zijn nergens te vinden. Nu vertrekken wij daarmee naar Engeland."

Een boerenjuffer zit naast mij: "Ook vluchteling?"

"Ja, maar hier van Melle, 't is te zeggen van tusschen Melle en Gentrode. Daar is het erg toegegaan. Het huis naast onze hofstede is beschoten en afgebrand."

"En gij zelve zijt er ongedeerd uitgekomen? Kunt ge zoo uw hofstede en uw beesten verlaten?"

"Het mannevolk blijft thuis, die hebben een velo om te vluchten als 't nood doet."

"Ge hebt zeker een goed gebed gelezen (gebeden), toen dat schieten zoo aan den gang ging?" vraag ik, getroffen door de welmeenend-godvreezende uitdrukking van haar reeds ietwat verouderd gelaat.

Zij schudt het hoofd nadenkend en traag:

"Wij hebben niet gelezen, niemand zou dat kunnen in zulk geval; ne mensch en peinst alstoen op niets anders dan om zijn leven te redden. Wie het niet heeft bijgewoond en kan het zich niet voorstellen... Naast onzent woont Blundaert, de slachter, — ge kent hem misschien?" vraagt ze naiëvelijk, met hare zonderlinge oogen mij aankijkend.

Ik schud van neen.

"Toch wel van hooren spreken?"

"Zeker, zeker," antwoord ik om ze niet te storen in haar verhaal, en ze vervolgt: "Een van zijn zoons — Staaf — zat in den kelder gevlucht. Hij stak het hoofd boven de trappen en hij viel dood van een gewerschot; de tweede, Jan, die achter hem stond, wilde vluchten over den bogaard, maar in één, twee, drie lag hij ook neergeveld, zijn voet was af; maar hij was niet dood. Een van de

Uhlanen doorstak hem met zijn lans. Ik zag het van uit ons ovenbuur. Ze zat zoo diep, die lanse, door en door zijn lijf; de kerel had moeite om ze er wêer uit te krijgen."

"Ze zijn zeker alle twee hier op 't kerkhof begraven?"

"Neen, daar loopen ze niet achter. Daar stond een spaa, ze maakten een put onder 'nen appelaar en smeten er hen nog warm in. Hij die de spaa had, vulde dun put; ze schopten er nog wat aarde bij en ze legden den afgeschoten voet met den schoen aan er bovenop.'

Donderdag, 10 September.

Het is stikkend heet. Felle zonneshijn. In het Stadspark, dat ik doorkruis, zitten op alle banken voortgevluchten, vrouwen met zuigelingen op den schoot; elders een man met het hoofd gebogen en de handen op de knieën gekruist, omringd van vijf kinderen, waarvan het kleinste nauwelijks alleen loopen kan. Een jonge werkvrouw breidt aan een nieuwopgezette kous.

Het klinkt zoo ongewoon, de vreemde, vlaamsche streekspraken hier zoo verschillend en algemeen door al die menschen te hooren gebruiken.

Dicht bij den vijver ligt een groote waterplas in 't midden van een breede laan. Hoe die daar komt is onbegrijpelijk in deze kraakdroge atmosfeer. Maar de kinderen hebben zich daar niet over bekommerd en hem benuttigd dadelijk tot hun vermaak. Het is een doodarm hoopje, barvoets, blootshoofds; met volle handen grijpen ze zand en kiezel en ploffen ze het neder in het nat, zoodat dit in stralen opschiet; ze hebben veel pret, als er druppels op hun kameraadjes terecht komen. Luidruchtig is 't gejubel van die onzaligen, welke heden misschien nog over den grooten plas naar Engeland zullen moeten.

"Waarheen?" vraagt een politiedienaar aan een vrouw met een boersch voorkomen, die den weg schijnt te zoeken.

"Naar Engeland, meneer."

Wij zijn er niet aan gewend buitenlieden van een reis naar Engeland te hooren spreken.

Verleden nacht om twee uur: "hoe, hoe, hoe!" snorde het boven mijn huis. Ik stond op. Er was zilverwitte maneschijn. Niets was te zien, ondanks mijn leunen door het raam... en het hoe, hoe hoe verzwakte reeds en hield weldra op in de verte. Dat gerucht bleef onverdrijfbaar in mijn oor... het snorde halsstarrig voort.

Om vijf uur scheen het waarlijk werkelijkheid. Ja, aan alle deuren stonden menschen in de lucht te kijken. Het was dan toch geen zinsbedrog geweest. Een plof weerknalt en nog een... Waren het bommen of was het afweergeschut naar den zeppelin?

Ja, bommen zijn op de stad geworpen: een te St. Amandsberg, een andere op een paar honderd meters van mijn straat op een cementfabriek. Wonder, dat de knallen zoo licht waren!

De verkoop van sterke dranken is wettelijk verboden.

Het volk is woedend op de Duitschers, ondanks al de waarschuwingen van den Burgemeester kalm te blijven, geen gewelddaden tegen den indringer te wagen: "Laat ze maar komen," zeggen velen, de vuisten ballend, "wij zullen toonen, wie we zijn."

Daardoor groote, misschien ongegronde vrees bij de stadgenooten.

Een wisselaar zei mij: "Laat niets in uw brandkast op de Bank. Een bom kan een gebouw doen springen en gebeurt het niet, waarschijnlijk ontstaat er opstand na den oorlog, het eerste wat gebeurt, is het plunderen van de banken door het gepeupel."

Anderen zeiden mij: "Draag en laat alles van waarde op de Bank. Het is veiliger dan thuis."

Driemaal nam ik alles weg, driemaal droeg ik alles weder. Nu blijft het er voorgoed, wat er ook mede gebeuren moge. Sedert veertien dagen stond een groote valies gereed voor een mogelijke vlucht. Mijn logee zag ze bij toeval: "Niet practisch," zei ze, die ondervinding van ontvlieden

heeft.

“Met iets van dien omvang zoudt ge nooit geraken door ontstuimige scharen, die hun leven te redden zoeken.”

En nu staat een klein handzakje met niets dan het hoogstnoodige te wachten op een steeds te vreezen, gedwongen uitwijking.

Maandag 14 September.

Dezen avond wachtte ik aan een standplaats van den tram. De een na den ander is overbeladen, ik raak er niet op. Een armschijnende vrouw met een dertienjarig meisje staat schijnbaar ook te wachten naast mij:

“Moet ge er ook op?” vraag ik.

“Neen, we staan hier om iets te doen,” zegt ze.

Haar tongval klinkt vreemd.

“Vluchtelingen?”

“Ja, van Rotselaer bij Leuven. Ik ben hier in het klooster van den Nieuwenbosch met zeven kinderen, deze is de oudste, het kleinste is een jaar oud. Ik was bezig met de koeien drinken te geven en ik moest weg; zie zooals ge mij hier ziet in mijn werkkleeren. Leeft mijn man nog? Bestaat ons huis nog, waar is ons paard, wat is er gebeurd met onze zwijnen? Ik begin het zoo koud te krijgen,” en ze doet mij voelen aan haar dunne mouw. Ik geef haar het adres op van 't Feestpaleis, waar ze misschien iets van kleedij zal kunnen krijgen, ook een zilverstukje aan het kind om iets in den naasten lekkernijwinkel te koopen; maar wat baat dat bij zulke ellende!

“Zijt ge goed in 't klooster?”

“O ja, wij slapen op stroo, wij krijgen koffie, brood en soep, wij krijgen troost en liefderijke hulp. Nooit, nooit, zullen wij vermogen de nonnekes te vergelden, wat ze voor ons doen. We kunnen niet anders dan bidden voor hen... Ik zal voor u ook bidden,” belooft ze.

“Ja, doe dat,” zeg ik.

De tram komt aan. Ik kan er ditmaal op en, heenrijdend, zie ik de bedrukte staan in het lantaarnlicht aan den hoek der Violetten- en Tweebruggenstraat.

17 Sept. 14.

Heden om 6 uur 's morgens is de losbranding van verscheidene geweren bijna gelijktijdig te hooren... Een waalsch spioen, uit een der voorsteden van Luik: Honoré Doyon, door een peloton van zijner compagnie op hooger bevel doodgeschoten hier in het Park, juist achter de lage schans, een honderd meter van mijn woonst. Hij had teekens van verstandhouding aan een vijandelijke legerafdeeling gedaan. En dat werd verteld aan de deur onder het koopen van groenten aan mijn meid, en mij voortverteld, terwijl ik de bloemen begiet in de gang...

Wat voor menschen zijn wij geworden, dat zulks het dagelijksch brood onzer belangstellingen uitmaakt...

Voorzeker is ons gevoel verstompt en zullen de indrukken later schrijnend invreten gelijk het bijtend vocht in de groeven van een met was overdekte koperplaat...

Enkele gevluchten keeren zoogezegd terug naar hun haardsteden met het pak op den rug of den korf aan de hand. Er is geen plaats meer om ze te herbergen in het Feestpaleis noch elders. Ze worden met den trein vervoerd en ergens onderweg op Gods genade afgezet, tot wanneer ze hun doel zullen bereiken kunnen...

Dinsdag 22 sept. '14. Tegen de avond.

Ik kom terug uit de stad. Een luchtvlieger snort heel hoog in de wolken.

Menschen staan aan de deuren, geen die er acht op geeft: allen kijken in dezelfde richting.

Ha! Nu is het te zien, wat het is: twee soldaten naderen; de een hinkt. Zijn elleboog leunt op den schouder van zijn kameraad. Het aangezicht vertrekt pijnlijk bij elken stap.

Vanwaar komen ze, waar gaan ze naartoe?

Een jonge dame treedt te mijnent binnen met een vierjarig kind. Zij is bleek en ontdaan. Ze vraagt een glas water.

"Ongesteld?"

"Neen."

Nadat ze wat bekomen is, vertelt ze dat zij drie soldaten ontmoet heeft, belgische: hun uniform hing in reten; hun baard was lang; de teenen staken door hun schoenen; de grond was modderig. Het had heel den dag geregend.

Die aanblik, hoe nietig ook tegenover het akelige, dat de kranten vermelden, had ze diep geschokt: "'Wacht,'" had ze hen gezegd, hare portemonnaie uitgehaald en hun elk vijf frank gegeven. In zeer beschaafde taal had er een bedankt, haar adres gevraagd en gezeid: "'Indien wij gespaard blijven, zenden wij u alles terug.'"

"Neen, neen, heeren, geen adres, geeft het aan de rampzaligen uwer omgeving."

Ze waren niet gekwetst, wat mocht hun zijn overkomen: met zulk een gehavende broek, met de knopen van hun kleeven af, met zulk een vuil aangezicht?...

Aan het Zuidstation stonden zoo even, als naar gewoonte onder de bonte menigte, tal van jonge mannen op nieuwstijdingen en de aankomst van gekwetsten wachtend.

Geestdriftig riepen er eenigen: "'Vive la France! Vivent les Français!'" ter eere van een voorbijgaand marine-officier. Hij bleef staan, wierp hun een stouten blik toe en sprak: "'Vous feriez mieux de défendre votre partie.'"

Zaterdag 26 Sept. 14.

Heel den Steenweg en de Kortrijksche straat loopen vol menschen, van St. Pietersstation af. Ditmaal schijnen het geen behoeftigen, maar landlieden, meest mannen in hoopen van vijf, zes of meer, net gekleed als op zondagen bij 't naar de kerk gaan.

Wat verder zie ik alleen een mij bekende dame, weduwe van een generaal die Melle is blijven bewonen. Ze bemerkt mij en komt van recht over de straat op mij af.

"Zoo vroeg in de stad?"

Ze antwoordt met een ontzet gelaat: "'Gevlucht op bevel van den Burgemeester, alle bewoners van den steenweg tusschen Quatrecht en Gent moesten ijlings heen...'"

"Wat is er gebeurd?"

"Ik weet het niet. Melle loopt vol belgische soldaten. Mijn knecht en meid waren ginder nog, toen ik ontvlood, wat er van hen geworden is, weet ik evenmin."

27 sept.

Het gerucht loopt, dat er te Melle opnieuw hard gevochten is. Tallooze wielrijders-soldaten, met het geweer op den schouder rijden er in volle vlucht naartoe.

Onze Burgemeester heeft bevel doen aanplakken, dat om 22.50 uur alle lantaarnen zullen worden uitgedoofd, behalve één half neergedraaid op kruisstraten of openbare plaatsen. Vermaan, met het

gevaar voor bommen, in bijzondere huizen geen zichtbaar licht te laten branden.

Een zeppelin werd gisteren nacht gehoord en gezien te Oostende. Drie bommen zijn op verschillende punten der stad geworpen, zonder merkelijke schade aan te richten. De hotels zijn er gesloten; vreemdelingen vertoeven er nog bij bijzonderen; allen liepen verschrikt langs de straten in nachtgewaad meest, schoolden angstig samen in de donkere stad, die na deze ontploffingen van alle verlichting was beroofd geworden.

De nacht is heerlijk, klaar en koel. Het sterrenbeeld van de Geit staat schitterend aan den transrechtover mijn slaapkamervensers. De Poolstar pinkt onze wereld toe; de Groote Beerwagen heeft zijn dissel achter de daken der buurhuizen naar omlaag geheld. Alles is zoo rustig, zoo stil, en doet denken aan de vrome spreuk nu droef-ironisch: "Zalig zijn de vreedzamen, want het rijk der hemelen behoort hun toe."

Er komt van lieverlede toch iets van dien hemelschen natuurvrede over het gemoed.

En ik sta aan een straatvenster in dien starrennacht; het bevel van den Burgemeester is niet uitgevoerd, ginder aan den kant der Leopoldlaan brandt er licht, hoewel wat ingedraaid, en uit meer dan een dakvenster glimt er nog een schijn van klaarte.

"Hoe, hoe, hoe," begint het eensklaps van verre te komen, het nadert meer en meer. Ik open het raam en speur in de lucht... het "hoe, hoe, hoe," houdt aan... het verwijdert zich, het vervaagt, het verdwijnt allengskens geheel in de solemnele stilte van den nacht...

3 uur.

Wagens, wagens, de een na den anderen langs de heerbaan en daarop getrappel van paarden, van vele, vele paarden in gelijke kadans henen-trekkend.

Zondag 27 Sept. '14

Vluchtelingen van Angleur logeeren in mijn straat. Echtelingen met twee kinderen.

Ze kregen een kamer zonder te moeten betalen. Heel de buurt, op de hoogte gebracht, schoot hulprijk toe; iemand gaf hun een petroolstel; een ander zorgde voor een lampje; een hierwonende kleermaakster richtte zich tot hare klanten en bezorgde kleederen, die ze zelve 's nachts tot doelmatig verbruik vernaaide; ze kregen enkele keukenenoodigheden, om de beurt wordt voor hen in sommige huizen der gebuurte 's middags gekookt... maar een gegeven brok is gauw op, zegt de volkswijsheid, indien de menschlievendheid verzwakt, op den duur, indien de giften — al was het enkel een dag — ophielden, wat dan met hen?

28 sept.

Aalst en Mechelen zijn gebombardeerd. Nieuwe vluchtelingen bij duizendtallen komen aan.

Maandag nog 28 Sept '14

Bomben zijn geworpen op Deynze, Nevele, Vosselaere, Meygem en Grammene. Mechelen is gisteren opnieuw gebombardeerd. Men spreekt van talrijke dooden; burgers, vrouwen en kinderen, uit de mis komend, werden doodgeschoten.

De hoefslagen, die hier eenige nachten geleden te hooren waren, bestonden uit een patrouille paardevolk, Gent doortrekkend. Onder dezen was de broeder mijner meid; hij woont in deze stad en had verlof gedurende een paar uur naar zijn huis te gaan. Vreeselijke dingen heeft hij aldaar verteld: de Duitschers begraven hun dooden zeer ondiep: een enkele voet aarde ligt er op. De legerkorpsen, die er over moeten marcheeren, voelen de lichamen kwakken onder hun voeten. Een onuitstaanbare stank rijst uit die geïmproviseerde kerkhoven op.

Gedurende zijn afwezigheid is hem een dochterje geboren. Tot dusverre had hij het enkel in portret

gezien.

Dinsdag 29 Sept.

Mijn logé is vijf dagen te bed geweest, maagontsteking.

Nu is hij beter, hoewel niet genezen. Hij blijft nog koortsig, siddert van de kou met een verwarmingstoestel onder de zolen, in een temperatuur van 22 graad celsius.

En ondanks dat alles wil hij nog absoluut voortschilderen aan mijn portret en daar de verlichting slechts goed gevonden wordt in een bovenkamer, die op 't noorden geeft, zitten wij daar, waar geen vuur kan worden gemaakt, alle twee te bibberen.

Dat poseeren was van in 't begin van zijn verblijf een echte kwelling voor mij. Elken dag aan 't ontbijt, was het eerste dat hij vroeg: "Wanneer beginnen wij?"

"Ik heb nog 't een en 't ander te doen."

"Over een half uur?"

"Och neen, ik moet al mijn planten begieten."

"Laat mij het verrichten," zegt zijn teedere echtgenoot, steeds vaardig om hem in alles zijn zin te geven. Maar 't is nog zoo vroeg en dat zitten uren lang is zoo lastig toch! "Vous êtes le modèle des modèles," heeft hij in den aanvang gezegd. Helaas, dien lof moet ik duur bekopen. Ik kan toch nu mijn onbeweeglijke houding niet opgeven en beginnen woelen... ik tracht wat tijd te winnen: "Om half elf zal ik klaar zijn," zeg ik schuchter.

"Om tien uur," dingt hij af. Hij is zoo goed, zoo inschikkelijk voor al het overige... ik kan niet weigeren en om tien uur zitten wij er tot één uur, om des namiddags, na 't eten, heraan te vangen. Het begint er heel, heel koud te worden; maar gansch ingenomen door zijn werk voelt hij — die zoo kouwelijk is — het hier niet. Hoe groot zijn kunstenaarsdrang was, ging het heden niet vlot. Overigens: "Ik ben niet in het bezit van mijn geestvermogens en mijn vaardigheid," klaagt hij dikwijls.

"Ik ook niet," durf ik niet zeggen. Maar het is zoo; dat poseeren is een martelie, gepaard aan gewetensbezwaren, omdat ik het voorrecht niet naar waarde te schatten weet, door een schilder van onbetwist talent mijn conterfeitsel gemaakt te zien...

En in het midden van al het onge- van dezen neteligen, om niet te zeggen, noodlottigen toestand, gaat het gewone leven zijn gang; mondbehoefte worden gehaald, maar thans betaald met strookjes coupons — munt is zeldzaam en zit grootendeels verstopt in de aarde of in veiliggewaande bergplaatsen; bankbriefjes zijn moeielijk gewisseld te krijgen.

Een man plukt peren in een buurmanstuin; een metser spijst een scheidsmuur verderop; tapijten worden uitgeklopt; de groentevrouw belt aan de deur; de juffrouw van den hoek om leidt haar glimmend wit gewasschen poedelhondje met een blauw strikje in zijn krullen, aan een touwtje te wandelen bij invallende avondschemering.

Omtrent den middag, in den zonneschijn, duwen gezellig pratende kindermeiden gezonde, rechtopzittende of rustig sluimerende kleinen langs de voetpaden van de straten en de lanen voort...

Woensdag 30 September.

Mijn logés willen volstrekt heen, ze wenschen samen in familie te zijn, nu leven ze hier en daar in vier huisgezinnen verspreid. Ze hebben een villa te Blankenberghe gehuurd.

1 Oct. Donderdag.

De valiezen, doozen, regenschermen en stokken, deze laatsten in een bundel gesnoerd, staan gereed in de gang.

Wij zitten aan het ontbijt, mijn vriendin met den hoed reeds op het hoofd en de mantel aan. Wij zijn treurig, gedrukt. Wat kunnen wij aan elkander zeggen, hoe kan ik voor de derde maal vluchtenden bemoedigen? Wij spreken niet, totdat mijn vriend eindelijk zegt: "Nu begint onze ballingschap voorgoed."

Het uur voor 't vertrek bestemd is reeds voorbij. Het rijtuig doet zich wachten.

Ik kijk op de pendule, waarvan de wijzer nu te rap voortschuift. Och gaat het in 't geheel niet komen, moeten al die bedankingen en ontboezemingen nu nogmaals voor een lateren trein worden vernieuwd? In gewone omstandigheden is een afscheid reeds zoo treurig! Ik zou het steeds liefst onopgemerkt laten voorbijgaan, wegzijn zonder vaarwel, als ik ergens te gast ben geweest...

Daar nadert een rijtuig... Het staat niet stil... het ratelt voorbij. Mijn vrienden ook raadplegen het uur; ze houden zich kloekmoedig, laten geen onrust merken...

Ha! Nu is het eindelijk daar, dat langgehoopte. Een belklank; de zoon treedt binnen, hij komt zijn ouders halen.

Het reisgoed is opgeladen, kus en handdruk worden sprakeloos gewisseld. En mijn oude vriend zit in het open rijtuig met zijn spitsen witten baard en zijn opgestoken schouders heel ineengezakt, met een nooit te vergeten, tragische uitdrukking in zijn starende oogen.

Zijn vrouw wuift nog eens met de hand en de zoon groet een laatste maal, den hoed afnemend.

Hun verblijf behoort tot het verledene...

De straat staat vol menschen: er is een Taube te zien. Alle blikken zijn naar omhoog gericht.

De deur wordt dichtgedaan.

Het huis is ledig.

Woensdag 7 October, '14

Bezoek in de kostschool van Doorele; zij is tot lazaret ingericht, een kolossaal gebouw, op de Albertlaan waar thans geen pensionnairien zijn. Het vendel van 't Rood Kruis waait boven den deuringang. Gelijktijdig met mij en mijn gezellen belt een jong soldaat aan, met het hoofd in een wit verband omsloten. Een zeer magere non, bijna met een doodshoofd, donkere brilglazen en een pijpmuts, heel rond tot onder de kin, opent. Ze glimlacht allervriendelijkst met bruine tanden en leidt ons binnen. De medegekomen soldaat verdwijnt in eene gang. Ik wil mijn kleinneef opzoeken, die hier verblijft en gaf haar den naam op. In het portaal zitten drie vrouwen, arme menschen. De eene houdt een zuigflesch aan het mondje van een kindje in den bussel, dat voorzeker geen drie weken telt; de non wijst mij die aan: "Wij herbergen honderd en vijf vluchtelingen en acht en twintig gekwetsten," deelt ze mede. In een zeer ruime zaal zitten er van deze, twaalf of dertien, in nogal gehavende soldatenkleeren, de een met een arm in een slinger, de ander met een doek, dat de rechterwang heel bedekt; Er springt er een op een kruk. De andere kwetsuren zijn van geen gevaarlijken aard, zoo 't schijnt. Mijn neef, een Waal, is een groote, kloeke kerel, met fijne gelaatstrekken, een beeld van bloei en levensmoed. Hij is niet verwond, maar kan ter nauwernood een stap doen: de planken zijner voeten zijn niets meer dan rauw vleesch en verzwoeren eelten. Onder die arme jongens zien er sommigen zoo bloedloos zwak en klein uit, dat hun lichaampje als verdwijnt onder de uniform. Ze lijken meer op kinderen, die soldaatje spelen dan verdedigers van 't vaderland. En toch zijn het stoutmoedigen: mijn neef vertelt, dat hij en de kameraad, welke naast hem zit met een shrapnelwonde aan 't genezen, die deze hoofdbuigend onder zijn haar aanwijst — sedert twee maanden op geen bed meer geslapen hebben. In de loopgraven stonden ze uren lang tot aan de knieën in 't slijk. Het is hun gebeurd op dooden te schieten, die de Duitschers den eenen tegen de anderen geleund, met de hoofden boven de borstwering hadden gesteld en waarachter ze zich veilig hielden. Deze ontvingen ongedeerd de salvos... Zij — de Belgen — vuurden op den vijand met de geweren boven de verschansingen; wie de onvoorzichtigheid beging er eens te willen overkijken, was dadelijk neergeveld. "Een soldaat weet nooit waar hij wordt heengezonden; maar als hij voorraad krijgt voor twee of meer dagen, vermoedt hij met reden, dat hij ten strijde gaat,"

zegt er een.

“En welk is uw indruk, als ge moet optrekken?”

“Volstrekt geen nieuwe. We weten van het begin af, dat we naar den dood gaan. De mitrailleuzen met hun tikketikketik maaien de gezellen naast ons neder. We kijken zelfs niet meer; met de kracht der wanhoop verdedigen wij ons eigen leven. De Duitschers begraven hun dooden en... soms hun zieltogenden onmiddellijk, opdat de tegenstrevers niet weten zouden tot hoe hoog hun verliezen belopen. De burgerlijke brankardiers — velen tenminste — zijn bloohartig, ze durven de lijken niet weghalen, de soldaten moeten dat doen onder het nog aanhoudend vuur. De Duitschers zijn meerendeel laf. Bij een onmiddellijk gevaar steken ze de armen omhoog. Als de Belgen naderen om ze te pakken, krijgen ze wel eens een schot van een kerel, die zich achter den schijnbaar overgeevende verschuilt. Ook geen kwartier meer voor dezen, ofschoon ze altijd smeeken: “Eine Frau und vier Kinder”, toch worden ze onmeedoogend neergeveld. “Als ge in klein getal op patrouille uitgaat, trekt ge bij voorbeeld over een akkerstuk: ge ziet gevulde zakken met aardappelen staan. Argeloos treedt ge er voorbij. De zakken komen in beweging en — opgepast! soldaten zitten er in.” De verteller was in Mechelen tijdens het bombardement. Onze Koning doortrok er de in puin geschoten straten, terwijl de bommen door de lucht zoefden, zoo roekeloos moedig, dat men hem met geweld in een auto duwen moest.

De Koningin heeft hare kinderen naar Engeland vergezeld, maar is sinds lang teruggekeerd, om het gevaar, dat haar volk bedreigt, te deelen; het is meer dan deelen, want de eerste kogels van de belegeraars zouden, zoo mogelijk, voor haar wezen. Zij bezoekt de ambulancen, troost en bemoedigt, waar ze kan.

Een andere soldaat neemt het woord: “De twee voorgaande koningen werden geacht, de eene heel zijn leven, de tweede langen tijd; maar de liefde van de Belgen bezaten ze nooit. Nu is de band van bloedverwantschap tusschen de vorsten en het volk onverbreekbaar gesmeed.”

Een derde beweert: “Onze soldaten vechten dapper, maar ettelijke officieren doen het niet, ze roepen wel “Allons mes enfants, du courage!” doch ze trekken zich terug, zoodra de kamp hevig wordt. Het gaat zoo ver, dat er onder de troepen stouten zijn, die, zonder vrees voor tuchtstraf, hun aanvoerder bedreigen durven met de woorden: “Indien ge wegloopt, schieten we u omver”. Achter sommige compagnies rijdt er een gendarm, die bevel heeft de plichtvergetenen op den rug te fusilleeren in de vlucht.”

Het is half zes, als wij afscheid nemen. Mijn neef hinkt mede op zijn sloffen tot aan den dorpel. Belofte van spoedigen terugkeer.

Wat een klare, kalme herfstavond! Het bijgeloof wil, dat bloedige teekens bij oorlogstijd in de lucht verschijnen. Is het een spel des toevals? De hemel was zoo dikwijls rood tijdens de veldslagen van 1870-71 en nu zijn dezelfde verschijnselen waar te nemen... of geeft men er in normale tijden geen acht op. Gevieren schrijden wij voort door het gewoel tot op de eenzame Leopoldlaan. Wij spreken van den oorlog, wat elk doet en wat wij altijd doen. En hier, in de stilte der omgeving, midden in een volzin, blijft de een of ander eensklaps staan, den wijsvinger — aandacht inroepend — omhoogstekend: “Hoort gij dat?”

“Ja, ja, het galmen van 't verre kanongebulder,” en het gesprek vlot weder en de wandeling wordt voortgezet.

Donderdag 8 October.

Gisteren avond groot lawaai langs den Steenweg: een Fransche legerafdeeling trok de stad in onder het handgeklap van de Gentenaren.

Vrijdag 9 October.

De nacht is kalm zooals de avond was, koel en maneklaar, geen windje suist; de daken blinken als verzilverd; enkele starren tintelen heel zwak uit den bleekblauwen hemelkoepel. Wie het venster

opent hoort kanongedommel in de verre verten. Frankrijk zendt aan ons leger hulp: soldaten van de marine, met de ronde wollen kuifmuts, in 't donkerblauw gekleed: aan hen is niets meer frisch, tenzij hun meerendeels jong, verbruind, gezond aangezicht, arme, moedige jongens! De censuur is streng; weinig betrouwbaar nieuws staat in de dagbladen; maar dit wordt toch geweten: de forten van Antwerpen hielden geen stand; de stad werd gebombardeerd, de inwoners vluchtten — velen naar Nederland.

De Waalsche vluchteling uit mijn straat komt mij bezoeken. Zij is blootshoofds, geen hoed is ze rijk. Al de kleederen, die ze draagt, zijn haar gegeven. Ze heeft haar kindje mede. Het is heden juist vier weken oud, zegt ze: het heet Paul. Wat is het groot en kloek voor een hier in ballingschap geborene! Het is gewikkeld in een witwollen bussel en heeft een muts op met een roze strikje versierd, alles liefderijke gift van een kinderlooze, jonge dame. De vluchteling is een groote, zichtbaar verzwakte, mooie vrouw van vijf en twintig jaar. Zij heeft een overvloed van fijne, zwartglimmende haren, een ronden blanken, laag ontblooten hals. Haar gelaat is vol uitdrukking met een schaduw van weemoed, vaak verhelderd door een innemenden glimlach. Dat gelaat houdt u geboeid, ge kunt er de blikken niet van afslaan. Haar stem is melodieus; gebaren doet ze niet of heel weinig. Haar man was handelsreiziger. Hun oudste kind is vier jaar oud. Ze waren zoo gelukkig in hun gezellig huisje, met een bloementuintje. In de week ging ze nooit uit. De komst van het tweede kind werd met vreugde tegemoet gezien; er stond een nieuw wiegje onder een wit behang in een hoek van de slaapkamer. Ze woonden te Angleur, dicht bij Luik. Onverhoeds kwam het ontzettend nieuws, dat de brug over de Vesdre ging opgeblazen worden. In hun verslagenheid liepen de burens radeloos heen op 't alarm. Het leven redden! Dat was de eenige bekommernis. Haar man had echter het in huis zijnde geld medegenomen; maar ze vermoedden niet, dat hun verblijf van langen duur zou wezen, toen ze tot bezinning gekomen, met groote benden zwervers te Brussel aanlandden. Daar smolt hun geldvoorraad heel gauw en ze vloden verder naar Gent. Het oogenblik was daar om haar intrek te nemen in 't Moederhuis. Met het laatste wat ze bezaten huurde haar man een zolderkamertje, waar hij in armoede vertoefde met het oudste kind. Toen zij na veertien dagen met den nieuwgeborene het Moederhuis verliet, wist ze niet, wat de dag van morgen en overmorgen hun brengen zou. In de bakkerij, waar ze schier met het allerlaatste geld een brood ging koopen, ontmoette zij een belangstellende dame, die naar het kindje keek, haar uitvroeg over hare herkomst en haar lot en ze in haar huis opnam, met heel de familie, zonder zelfs hun naam te kennen: "Wat zijn de menschen hier braaf en medelijdend," besluit ze met haar bekoorlijken glimlach.

Zaterdag 10 October.

Tegen den avond volgens belofte mijn neef nog gauw te bezoeken, bel ik aan 't klooster van Doorseele. Al de gekwetsten zijn in allerijl weggemoeten op legerbevel.

"Indien ge niet loopen kunt, zijt ge tenminste in staat om te schieten," was aan mijn neef gezegd. Dit vertelt mij de vriendelijke non met de bruine tanden.

De kranten hebben alles verbloemd. Ons volk is moeten wijken voor de overmacht. Telkens en telkens kwamen ze verhalen van zege: de Duitschers waren gevlucht, hadden zich overgegeven daar of ginder na ernstige verliezen te hebben ondergaan. Aldus was het ook tijdens den oorlog van Transvaal: de boeren wonnen steeds overal volgens de dagbladtijdingen, die wisten dat de openbare meening met hen was. Nu eerst wordt geweten dat de vijand den 7 Augustus in Luik was en dat het fort van Loncin den 16 viel. "De forten houden stand," verzekerde mij gisteren nog een oud-officier.

Op de straten heerscht een nooit geziene noch gehoorde drukte; hoefgetrappel, autos met soldaten, compagnies soldaten, Engelschen en Belgen, te paard en te voet, soldaten in allerlei uniformen, ambulance-rijtuigen, gerij van zware wagens, en overal volk, volk in zulke dichte scharen, dat de straten tot hoofdenpeil schijnen opgehoogd.

Engelsche soldaten zijn dezen morgen door de stad getrokken. Op heel den doortocht krioelde het van menschen. Alle handen werden naar hen uitgestoken. Op den Kouter stonden Belgische soldaten: groote verbroedering: "Vous fatigués, nous non" riep een Engelsche, kalm zijn borst

aanwijzend. Op de Citadellaan werd er een groep gefotografeerd: een marketenster, anderen zeggen een ambulantière in soldatenpak, die de afdeeling vergezelde, werd op een mitrailleuse geheschen en onder luid geroep van "hip, hip, hourra!" in hun midden voor 't objectiel gesteld.

Maandag 12 October.

De Duitschers zijn in de stad. De troepen trekken in dichte paradegelederen voorbij het Stadhuis op in de richting der Brugsche poort. De volkshoopen op de gaanpaden zien sprakeloos toe. Een commissaris van politie, met den dienstsluier aan, gaat voorop; een Uhlaan volgt en dan nog paardevolk; Uhlanan met de lange lans omhoog; andere cohorten van voetgangers waarover het staal der op de geweren ook hooggehouden bajonnetten blanke vonken schiet in de Octoberzon; helmen wedijveren blinkend met hen om prijs. De hemel is vlekkeloos blauw als in een zuiderland. Kanonnen en grof geschut sluiten den optocht. De getalsterkte wordt op twintig duizend man geschat. Allen zijn in de kleur van gedroogde grijze aarde gekleed.

's Namiddags loopen er hier en daar rond, vragen den weg naar hun bestemming, zitten aan de koffiehuisen, roepen wel eens "pst, pst!" achter de jonge meisjes, koopen worst of ham in de spekwinkels, chocolade en koeken bij de bakkers. Een heeft zeker eten gevraagd aan 't huis hier rechtover. Hij krijgt een pak in wit papier gewikkeld, en trekt er mede danknikkend voort. Een ander belt aan een koetspoort op den Steenweg en vraagt of er stalplaats is voor paarden.

Dinsdag 13 October.

Het is half twaalf. Van sedert negen uur dondert het kanon niet heel verre van hier, gewoonlijk twee ontploffingen achtereen dan een korte verpoozing. Het is te hooren op een groote lijn langs het noord en noordwest, of is het een de weergalm van 't ander? De grond dreunt. De zenuwen worden geschokt, de hand, die de pen wil vastnemen, beeft... het hart klopt en tranen benevelen den blik... Toch eindelijk vrees voor 't zelfbehoud? O neen, neen, van wat belang is thans desnoods een menschenleven min of meer. Doch... al die arme jongens prijs gegeven aan verminking en aan dood!...

De stad is als uitgestorven. Weinig gerij, tenzij van trams. De groentenvensteren en de melkboeren zijn niet gekomen. Men vindt er altijd moedigen: een meisje met twee blinkende kannen aan den arm, stapt onbekommerd naast hare ledige hondenkar. In het begin van de aanranding op België was het één onophoudend geroep van dagbladaanbod: La Flandre libérale qui vient de paraître, Le Bien public, De Telegraaf, La Presse, De Gazette van Gent, Laatste Berichten, De Métropole, Le Matin, 't Laatste Nieuws, enz. De stemmen waren heesch van 't groot wedijverend geweld.

Drie uur 's namiddags.

Er valt een motregen. Het weder is zwoel en duistergrauw is de lucht. De Duitschers trekken in groot getal de stad uit in de richting van Kortrijk. Voetvolk is er niet bij maar wagens, groot en zwaar van allerlei vorm, kanonnen elk door zes paarden voortgetrokken: het is één wriemeling van pooten in die lange reeks. De ruiters hebben mantels aan en iets wits op het hoofd. Het krijgstuig davert over de straatsteen beangstigend log. De burenen verschijnen op hun drempels, doch gaan niet tot aan den hoek des Steenwegs; dáár staan enkele nieuwsgierigen; een dame, met een kind in 't rood aan de hand, volgt kalm haar weg. Men zegt dat een strijd plaats heeft te Mariakerke, meer dan een uur van hier en dat er reeds veel Duitsche gekwetsten in het Palace-Hôtel zijn aangebracht. Het kanon doet zich nog hooren; bij toeval krijg ik een nummer van Vooruit, heden verschenen.

Donderdag 15 October.

In groote benden trekken soldaten de stad in: een wemeling van grijze, meest breede ruggen, roode petbanden, zwaartappende voeten, ingezakte gestalten, voorovergebogen, sommigen zichtbaar gekwetst, met moeite voortgerakend.

Enkele dagbladen worden toch nog als verschenen uitgeroepen. Ge kunt niet uitgaan, om 't even in welk deel van de stad, zonder soldaten te zien. Vooral de winkels met zichtkaarten doen goede zaken. Bij vele burgers zijn er krijgers ingekwartierd, zelfs daar, waar huisgenooten in het Belgisch leger dienen: aldus in mijn buurt, bij eene rijke weduwe, wier eenige zoon als vrijwilliger is opgetrokken, en van wien ik met hartzeer in een dagblad las, dat de familie vraagt, of niemand kan berichten, waar hij zich bevindt. Die bedrukte vrouw logeert er vijf en twee paarden. Een dikke overste rijdt dagelijks uit in hare victoria: hare auto is sinds lang in beslag genomen. Klachten hoort men zelden van hen, die Duitschers herbergen. Ze zijn ook beleefd in de trams en staan hun zitplaats aan de dames gewoonlijk af. Betalen moeten de militairen niet. Zondag zag ik er een groep van acht aan een standplaats, allen officieren van minstens veertig jaar; allen met het wit en zwart gestreept lint van het IJzeren Kruis schuin op de borst. Gezonde kerels... en zeggen, dat wij — ondanks ons menselijks gevoel, dat er tegen opstaat — uit plicht hun verderf moeten verlangen!...

Nog 15 October '14.

Een mijner neven, advocaat A.B., heeft zijn buiten op Landegem, in een wijk vol pachthoeven. Met vertrouwen bleef zijn familie er tot op Maandag 12 October. Doch nu werden de dagen te kort, het weder was kil en men zou naar de stad trekken. Het was vroeg in den morgen. Mijn neef was eerst weg. Zijn vrouw en de eenige dochter met twee kinderen, een van anderhalf jaar en een van zes maanden, zouden dien dag volgen; nog eenige schikkingen waren te nemen. De verhuizingwagen stond klaar.

In eens weergalmt een ontzaglijk geplof: de ruiten van het huis springen; vele stukken eener collectie kopertuigen rinkelen van de muren af, en op het hof storten kuipen met hortensias van hun schragen plomp neder: "Bombardement! gauw, gauw, allen in den kelder, vrouwen, meiden, kinderen!" Een vliegmachien zweeft over den bijvang. En nu gaat het er op los: ketterslag op ketterslag; rikketikkeknetteren van machiengeweren; schroot, dat de dakpannen aan scherven slaat; mortel brokkelt af en op eens stort een zijgevel met groot gedruisch van steenen neer.

In dien kelder is het niet meer uit te houden van stiklucht. De kinderen hijgen, snakkend naar adem; de vrouwen ook krijgen het te benauwd: "Komt, komt, liever buiten sterven dan hier!" en heel de erbarmlijke schaar vlucht onder den kogelregen in een open loods, die tot bergplaats diende van de auto, voordat deze hun ontnomen werd.

Daarnevens is het hondenhok.

De hond, zijn meesters hoorend, kruipt er uit met den staart ingetrokken. Hij kijkt hen aan met zijn trouwe oogen vol schrik, als smeekt hij om bescherming... en plof! daar slaat een projectiel hem een der dijen af. Hij valt, Hij jankt zelfs niet... Is hij dood?...

"Verder, verder, laat ons verder uit het vuur en het kartetsgeknetter." En allen loopen naar de eerste hoeve, kloppen op de deur met groot lawaai en weegeroep... Maar de deur gaat niet open; geen leven roert daarachter. "Elders, elders!"

Langs de hagen zijn ze voortgeslopen, over het gedroogd slijk der slooten strompelden ze gebogen, zich vasthoudend aan den barm en het gras; soms bleef er eene dralen, schuil zoekend achter een dikken stam, vol angst de overigen schier kruipend inhalend. Nergens opent men. Durven de bewoners niet of zijn ze weg? En de vrouwen met de gedragen kinders staan weder aan een gesloten schuur. Geen koe, die loeit, geen paard, dat hennikt, geen hond, die blaft, geen wicht dat schreit; vee, losgesprongen of losgelaten, overdraaft de velden in wilde vlucht. En steeds kogeldonder in het zwerk. En eensklaps een snel voorbijtrekkende donkere wolk boven de schuur, geruisch van vleugelslag; benden vluchtende vogels, solidair vereenigd in gezamenlijken doodsnoed...

Dan weder algehele levensstilte, slechts verbroken door het granatenbarsten om hen heen...

"Ginder, ginder," roept eene der meiden, "zie, mensen aan die hut!"

Ze kan het met moeite uitbrengen.

Menschen, mensen! Redding misschien! En allen vlieden er heen over het rapenland en de voren,

struikelend, vallend, weder oprijzend. Een arme man, een arme vrouw. Ze staan en kijken naar het gebeurende, onbevreesd, onbewust van het schrikkelijke rondom hen.

"Kijkt om," zegt de man eenvoudig, met den arm achteruitwijzend, "ginder staat een dak in brand."

"Binnen, binnen onvoorzichtige," en de vluchtelingen duwen de twee voor hen in het huis.

In die hut hebben ze geslapen met zes in een donker hokje. Twee dagen zijn ze er gebleven. De brug over de vaart gesprongen, geen treinverkeer; geen paarden te krijgen voor wagenvervoer; of waar er nog paarden op stal stonden, dorst geen boer ze buitenbrengen uit vrees voor inbeslagneming. Die arme menschen waren goed: broederlijk deelden ze hun roggebrood en het spek, dat ze hadden. De kinderen kregen geitemelk.

"Kom, madame," zei de vrouw den tweeden dag, hier in de meerschen liggen twee dooden.

"Ja," zei de man, die soldaat was geweest:

"Het zijn guiden van den koning."

"Neen, vrouw, ik moet dat niet zien, ik heb te veel bijgewoond."

"Alle menschen gaan kijken," hernam ze, "de een is zijn hoofd half af, de ander heeft maar een klein gaatje in den kop. Ge zoudt meenen dat hij slaapt."

"Waarom begraaft men ze niet?"

Zij haalde de schouders op.

Nog te Landegem.

Nadat de Duitschers zich meester hadden gemaakt van het dorp, werd hun toevallig bericht, dat er aldaar een kind geboren was. Dit gaf aanleiding tot feestviering in een herberg: er werd gedronken en "geprosit". Aan de ouders zonden ze een geschenk, omdat de eerste Duitscher er te Landegem ter wereld was gekomen.

Dienzelfden morgen werkte er op een nabijgelegen dorp een vijftienjarig meisje argeloos in den tuin der pastorie. Met een lang, stekelig ijzer schrapte zij het onkruid der wegelingen af. Ze wist niet, dat mijnheer de pastoor heel slecht lag. Om den oorlog die verder woedde bekommerde zij zich niet. Die woning staat wat achteruit van de straat. Er is een rozenperk voor de deur en een ijzeren hek verleent toegang tusschen twee weelderig met klimop-begroeide zuilen. Dat hek staat overdag altijd open. Het meisje hoorde bellen aan het huis. Ze lette er eerst niet op bezig zijnde achteraan. De schel ging nogmaals over, ditmaal met geweld.

"Zou Wika — de meid — het niet hooren?"

Neen. Hulpvaardig schoot ze toe en op hetzelfde oogenblik werd de voordeur met luide kolfslagen ingebeukt en stortte zij uit hare hengsels.

Ze vluchtte achter het huis.

Ze hoorde voetstappen in de gang en de nieuwsgierigheid nam de bovenhand over den schrik. De pastoor had zijn slaapkamer beneden langs den tuinkant. Schuw, aarzelend, ging ze kijken door een spleet van de gordijn. Ze zag mannen binnenkomen, allen in 't grijs, met een rooden band over de pet. Hun voeten traden zwaar; de kolven van hun geweren werden bonkend tegen den muur aangeleund.

Een hunner trad voor de sponde en zei iets, wat ze niet kon hooren. En toen richtte de zieke pastoor zich op in het bed, in zijn witte hemdsmouwen, de borst half ontbloot voor meer adem. Een groote verschrikking sprak uit zijn opengespalkte oogen. Hij deed een beweging met zijn ontvleesde hand, wilde spreken, maar heel zijn aangezicht ontkleurde vervaarlijk en hij viel achterover op het kussen.

De Duitschers stonden verplet dat schouwspel aan te staren. Een hunner, degene die gesproken had, hief den elleboog horizontaal omhoog en bracht de vingers aan de slape. De overigen deden 't hem

na en allen knielden voor het ledikant...

Toen liep het meisje weg, in eens door angst overweldigd en wierp zich als verlamd achter een grooten palmstruik neder. De onderpastoor en de oude meid waren gevlucht, na 't eerste gebulder.

Het beschieten had lang opgehouden. Het was echter reeds avond, toen het kind haar schuilhoekje verliet en naar huis sloop. De ouders, ook gevlucht in den morgen, waren teruggekeerd.

“Waar was ze geweest? Waar had ze verdoken gezeten?” schier met verwijt gevraagd.

En ze vertelde van de soldaten.

“En mijnheer de pastoor?”

“Mijnheer de pastoor is dood,” zei ze. “Misschien zijn er nog Duitschers in huis, misschien hebben ze daar hun nachtkwartier ingericht.” Voorzeker zouden de onderpastoor en de meid nu ook weergekeerd zijn. Niemand die dorst gaan kijken. Maar het was vreemd, dat er geen licht brandde in de pastorijs.

Des anderdaags al vroeg werd de pastoor dood gevonden in zijn bed. De gehaalde dokter stelde het overlijden vast... maar hij moest nog tot omtrent den dageraad hebben geleefd!

In alle stilte met een "zinking" — korte priestergebeden bij de kist van achteren in de kerk — werd hij aan 't beenderhuis in de aarde gelegd.

Het bericht hangt in de lucht, waar komt het vandaan? dat de Duitschers tusschen Châlons en Langres een beslissende nederlaag hebben geleden.

Groote troepen trekken zuidwaarts de stad uit.

De hemel is grauw, de wolken hangen laag; het regent druilerig, kil. Ze zingen luid, heel luid maar het klinkt treurig zonder geestdrift, veel meer een klagelied dan een uiting van hoop en vreugd.

Maandag 19 Oct. '14

Gisteren, tweede gevecht tusschen Melle en Quatrecht. Men schat het verlies der Duitschers op zes honderd ten minste.

De dagbladen kondigen den val van Antwerpen aan. De dagbladen hebben steeds de waarheid verbloemd. Hoelang schreef men niet: "De forten van Luik houden steeds stand"?

En men geloofde dat, als de Duitschers op 7 Augustus ten getalle van een paar duizend hun intrede in de stad hadden gedaan en nadat het fort van Lonçin op 16 augustus gevallen was. Hetzelfde gebeurde met Namen en Antwerpen.

Maandag 19 Oct. '14

Een jonge dame bezoekt mij. Dezen morgen zag ze den doodwagen der behoeftigen in galop voorbij haar huis rijden. Hij werd door een soldaat gemend. Geen geleide vergezelde hem.

Den vorigen avond kwam een dronken soldaat naar zijn logement. Hij weigerde te antwoorden op het ordewoord van een schildwacht. Deze sloeg hem op den grond, deed hem opstaan en groeten. Doch of hij niet begreep of niet wilde gehoorzamen, hij deed het niet en viel opnieuw. Ter plaats werd hij doodgeschoten. Het was zijn begraafing, die ze voorbijtrekken had gezien.

20 October.

Het Feestpaleis moet ontruimd wezen op 24sten dezer, op bevel der bezetting.

Ik heb een bestendige ingangskaart er voor. “Laissez passer,” staat er op en vaak maak ik er gebruik van. Het krioelt en woelt en ronkt en rookt of stuift er nog voortdurend.

De vluchtelingen vertellen, dat een lamme vrouw op hun dorp door haar huisgenooten in een kelder

is achtergelaten. Anderen spreken van een stokouden man, die door zijn twee zonen — ook reeds bejaard — in een veld gedragen werd, waar hij den nacht in den regen doorbracht. Van twee die stierven op den trein.

In Leuven stonden belgische soldaten tegen de muren achteruitgedrongen. De vijand gaf zich de moeite niet meer ze omver te schieten, ze werden met dolken gedood. Degenen, die de armen omhoogstaken, ondergingen 't zelfde lot.

Woensdag 21 Oct. '14.

Het moet er verschrikkelijk zijn toegegaan te Nevele en te Landegem, verleden maandag, vreedzame dorpen zonder belgische soldaten, onbarmhartig gebombardeerd. Het bericht komt — vanwaar? — hangt het in de lucht, is het een verzinsel, dat de Duitschers in Frankrijk achteruitgedreven zijn. Altijd zeker is het, dat verleden nacht, tusschen twee en vier uur, groote drukte heerschte in mijn buurt. Paarden werden rechtover uit een stal gehaald; plompe, afzonderlijke stappen weerklonken op de straatsteen; stemmen spraken in vreemde geluiden elkander aan en op den Boulevard of den Steenweg, het was niet goed te onderscheiden, trokken vele, o zoovele voeten op in klinkenden march...

De leergangen der Hoogeschool moesten den dinsdag 22 beginnen. Er is geen spraak meer van; de lokalen liggen vol soldaten.

Het laatste kanongedreun, dat zoo aangrijpend tot hier overwaaide, uit de richting van het zuidwesten, was dat van bruggenspringen en bombardement. Ik vermoedde wel, dat het kwam van Nevele en Landegem, waar verwanten wonen van mij. Te Nevele was nagenoeg heel de bevolking gevlucht. Engelsche soldaten legerden in het dorp. De mare kwam, dat de Duitschers in aantocht waren. De Engelschen waanden, dat het enkel eene patroelje gold en vertrouwden in overmacht te wezen. Ze stonden op de marktplaats en openden het vuur, na de brug over de vaart van Schipdonck te hebben ongeblazen.

De vijand antwoordde, gebruikmakend van mitrailleuzen. De Engelschen moesten zwichten voor de overmacht en namen de wijk.

Op korten tijd was de brug hersteld en een groote afdeeling van 't leger nam bezit van het dorp.

De boden der fabriek B.L. met vrouwen en kinderen uit de buurt — zaten verstopt in den kelder, sidderend onder het gedonder boven hun hoofden.

Eensklaps zegt de oude meid, die aldaar sedert zeven en veertig jaren haar meesters dient, en het werkmanskruis voor trouw en plichtsbeseft bezit: "Och Heere, mijn kiekens! Ze hebben nog geen eten gehad." Zij worstelt zich los uit haar tegenhoudende handen: "Wat gaat ge doen, Julie, den dood tegen loopen! Blijf, blijf, dwaashoofd!" Maar onder een regen van shrapnells ijlt ze voort de trap op, de achterdeur uit en komt behouden, buiten adem, in den beschuttenden kelder terug.

De kamenier van een juffrouw, die verleden jaar met grooten luister en praal haar honderdsten verjaardag — 6 december — door heel de bevolking van Nevele en 't omliggende heeft mogen zien vieren, werd door een shrapnell in den buik getroffen, terwijl zij hare verschrikte meesteres naar dezer slaapkamer leidde. Ze ligt op sterven.

De vijand nam bezit van al de bruikbare huizen en handelde er naar believen: de groote ontvangstzaal in de dekenij, waar de feestelijke middagmalen voor de pastoors der dorpen onder 't gebied van hun overste plaats hebben ter gelegenheid van het uitdeelen der Heilige Olie of andere kerkelijke ceremonieën, werd paardenstal zelfs zonder de vloerkleeden te verwijderen.

Toen de deken, na afloop der bestormingen terugkwam, was hij in civil. Bij een anderen staatsbeambte werden de confituurpotten uitgegeten, omgekeerd gevonden op zijn deerlijk bevelde rekenboeken.

De koning heeft bevel gegeven de autos en de motos der rijke badgasten van Oostende en de overige kuststeden tijdelijk in beslag te nemen voor 't openbaar nut. Dagelijks komen talrijke

bevorderingen in het leger voor om de leemten der gesneuvelden aan te vullen. Ook dubbelzinnige op pensioenstelling van officieren, die in 't leger dienden en wier hulp van hooger hand niet meer gewenscht wordt.

De geheime berichten worden slechter met elken dag, hoewel de kranten telkens en telkens nieuwe zegepralen verkondigen. Waarom bedriegen ze ons voortdurend met valsche tijdingen? Het fort van Waalhem, dat van Catherine-Waver en dat van Contich zijn in 's vijands hand gevallen.

5 november donderdag '14.

De Duitschers nemen bezit van het Feestpaleis. Eene mijner vriendinnen die na een beroerte sedert acht jaren lam te bed ligt, heeft ook een krijgslogé gehad. Hij vertrok heden. En zij vertelt gaarne er van: het is iets belangrijks in haar eentonig leven geweest en zij is zulk een optimiste, dat ze alles in rozenkleur ziet. Ze bewoont een groot huis met twee meiden en een geestelijke verpleegster. Een hooge personaadje met adellijken titel, en wiens naam met von begint logeerde er. De deur moest 's nachts open blijven, twee schildwachten stonden er naast en nog een drietal rondom de auto, die er ook bleef. Daarin lagen kleederen en reisbenodigdheden en zat er een klein, snoesig hondje in een sierlijk kotje.

Die generaal was heel beleefd, heel dankbaar, scheen verrukt over het gastvrij onthaal en mevrouw lag verrukt, omdat het ontbijt, dat hij er verorberde, en dat zoo lekker was, hem overheerlijk smaakte, te oordeelen naar zijn ruim verbruik.

Geregeld ging hij de lamme goeden morgen wenschen, boog tot op den grond bij het binnentreden, deed eenige klinkende stappen tot in het middender kamer, sloeg nog eens aan en groette een derde maal bij de sponde, waar hij hare hand kuste. Herhaaldelijk sprak hij — naar ze giste — zijn spijt uit niets dan de duitsche taal te kennen om zich behoorlijk te doen verstaan en de oude mevrouw knikte en keek hem lief glimlachend aan.

Bij het definitief afscheid stak hij de kamenier drinkgeld toe; maar ze schudde aarzelend het hoofd, met een beweging als om hare hand achter den rug te steken: "Braaf," zei hij, borg de fooi dadelijk in zijn zak en stapte in de auto.

Het Feestpaleis is ontruimd. De aldaar geherbergd zijn elders geplaatst. Nu moet het dienen voor de soldaten en de paarden, die elk oogenblik worden verwacht. De dames hebben hun costuum van verpleegsters door gewone dracht vervangen, want naar het schijnt bestaat gegronde vrees, dat ze zouden worden opgeëischt en naar Duitschland gestuurd om ginder in de ambulances werkzaam te wezen.

Een comiteit is gevormd, bestaande uit liefdadige personen, waaronder vele dames van den welhebbenden stand en de aristocratie: het doel is: eten te verschaffen aan lieden, die niet ondersteund worden door het Bureel van weldadigheid, maar in benepen omstandigheden verkeerden. Tegen 35 centimen per hoofd kunnen ze noenmalen krijgen in het lokaal van den Nederlandschen schouwburg.

Deze vereeniging heet het Groen Kruis. Dames en meisjes van den goeuden stand bieden er allerlei hulp.

Nog 5 november.

Een visietkaartje:

Marguerite de L. de dochter van den vermaarden economist van Luik.

"Dat zij boven kome."

Dat bezoek verrast en verblijdt mij. Ik wist, dat ze een jarenlange reis rond de wereld deed, lezingen zou houden in Japan, Amerika enz. tegen 't alcoholismus, maar had niet vernomen, of ze in Luik, hare woonplaats terug was.

Ze kwam binnen in ambulancië gekleed, met paarskleurigen sluier op 't hoofd en over den rug hangend, paarsgebreide wollen jak en eenvoudigen grijzen rok.

Na de eerste begroeting wierp ze zich zoo lang als ze is, op de chaiselongue, het achterhoofd op het kussen en met den elleboog op de leuning steunend:

“Zoo moe, zoo moe,” zei ze.

“Ja, de wereldreis,” antwoordde ik.

“Neen, de ziekenverpleging, ik ben reeds sedert twee maanden teruggekeerd.”

“Heimwee, de afwezigheid verkort?” vroeg ik.

Men verwondert zich immers altijd over den terugkeer van menschen die een groote reis hebben gedaan, het is alsof ze weg blijven moesten...

“O neen,” en hare oogen straalden in terugblik op al het mooi-belangrijk-beleefde; “maar ik ben van in 't begin van den oorlog verpleegster geweest.”

Ze had bruinlederen schoenen aan met een dikken lacé toegesnoerd. Wat waren die schoenen groot en lomp!... en dat voor de dochter van een baron!

Brave meid, wars van alle coquetterie, enkel op hulpverleenen bedacht.”

En ze deelde mede, dat ze van 't lazaret van Middelkerke kwam.

“Nu rechtstreeks?”

“Neen, sedert maandag in de vroegte; bij vrienden vernacht; maar ik kan niet volkomen uitrusten, ik kan niet,” zuchtte zij.

Middelkerke was van den zeekant uit door de Engelschen gebombardeerd geworden, 't is te zeggen, dat de houwitsers voor den vijand bestemd, over de badstad heen vlogen en er ook schade aanrichtten: “Terwijl wij de kwetsuren verbonden, hoorden wij de bommen rrrr over het dak vliegen en verder knallend ontploffen.”

“Een schande,” meende ik, “op hospitalen schieten.”

“Dat is niemands schuld, de ambulances zijn gebouwen tusschen andere staande, en het treffen kan niet juist berekend noch vermeden worden.”

“Veel ellenden gezien?”

“O, hoe gewend ik ook ben aan ijselijke tooneelen, toch ben ik soms daarbij in bezwijming gevallen... Toen de stad op bevel moest ontruimd worden, ben ik tusschen den zondag en den maandag nacht met een verder doorrijdenden trein tot aan Gent medegekomen met tal van verwonde soldaten in een bagagewagen. Ze zaten neergehurkt of lagen op de planken, al die arme jongens. Hun jammerkreten overheerschten het geratel van den trein. Maar het luidst van allen maakte een krankzinnige rumoer. Hij was in het hoofd geschoten. Hij lachte, hij schetterde, hij schreeuwde. Hij sprong uit zijn hoekje op en beproefde te dansen op een ruimte, te eng om er een voet te verzetten. Toen deed hij een gebaar als wilde hij een geweer afvuren: “pif, poef, paf,” bulderde hij opgewonden,...” En bij 't vertellen griezelde ze nog.

“Ik zou eens in een ambulance willen gaan,” zei ik.

“Niets gemakkelijker, zijt ge vrij dezen namiddag?”

Ik dacht na: “Ja,” zei ik en wij gingen. Aan het Palace Hotel, waar ze mij stout de stoep opleidde, kwamen juist dragers binnen met eene berrie. Daarin lag een soldaat.

Hij was bloedloos bleek, met oogen die ons medelijvergend aanstaarden. Wij knikten hem toe en hij knikte weder, sympathie belijgend.

Behoedzaam werd hij de trappen af naar een gereedstaande auto gedragen.

In de groote hall van het groot Palace Hotel liepen soldaten met het roodkruisteeiken op den arm,

bedrijvig heen en weder. Mej. D. vroeg naar den bestuurder. En wij wachtten op hem om oorlof te krijgen tot het betreden der zalen.

Maar hij verscheen niet.

Geen der gaanden en komenden wijdde ons de minste aandacht.

“Dwaas, ooit iets te vragen,” zei ze, “handelen moet men. Kom,” en zij ontsloot de deur op het gelijkvloers rechts en trad binnen. Ik volgde haar in die verbazend breede en lange zaal, die in vakken verdeeld, tijdens de tentoonstelling vele vreemdelingen herbergde. Nu was ze gebruikt voor lazaret. Tot in de verre diepte stonden ijzeren bedden op drie rijen en schier voor ieder bed lag of zat een soldaat. Enkelen stonden aan hun sponde, rustten er op of slenterden langzaam rond, hinkend met een arm in draagband of een arm zonder hand kort afgestompt onder de bindsels. Een in een sneeuw wit nachthemd, dat tot over zijn voeten reikte, lag met het afgestooten deksel, ineengerold als een slapende hond, den rug gekeerd naar de voorbijgangers. Een ander scheen het zieltogen nabij, met den rechterkant van het hoofd omzwaachteld, hijgend naar adem, met starre oogen van koortsvuur.

“Niet goed?” vroeg mijn gezellin.

Blijkbaar kon hij niet spreken, maar deed een beweging met de lippen, die geen klank doorlieten.

“Niet ontroerd uitzien, met een vroolijk gelaat binnentreden, dat wekt ze op en geeft hun moed, dat stelt ze gerust over hun toestand,” had ze mij aanbevolen en ik had getracht zulks te doen... doch wie kan dat huichelen uithouden met het gemoed beklemd van medelij bij het waarnemen van zoo menigvuldige ellenden!...

Ons verblijf in het Palace Hotel was voorbestemd om van korten duur te zijn: wij waren geen vijftig stappen ver, toen een verpleger naderde beleefd terechtwijzend: “Besuche sind nicht erlaubt.”

En wij stonden weder op het groote plein in de groote menschenmassa. Het was mij nog onduidelijk doch zonderling en onbehagelijk te moede.

Het weder was heerlijk. Ge zoudt gewaand hebben, dat lentewalmen de lucht doorzweefden. De herfstkleederen wogen zwaar en voelden te warm aan.

Ik wist, dat plakATEN aan alle hoeken van de straten hingen, meldend, dat op bevel der duitse overheid elke samenscholing en elk gesprek in staande groepen verboden was op strenge tuchtstraf. Maar de menschen waren nieuwsgierig, gedwongen luiards en werkeloozen. Het weder lokte naar buiten uit hun donkere steegjes en hun vunjige woningen. Ze waren bewust van hun vreedzame inzichten en namen de bedreiging niet ernstig op. Het plein zelf was heel ontruimd, maar hier en daar stonden kanonnen gepointeerd naar de te betreden laan. En ik wist door een geheime mededeeling, dat de gebelgde Kommandant verklaard had, dat de bedreiging vroeg of laat geen ijdel woord blijken zou.

In de laan krioelde het van menschen als van kudden schapen uit de tegenovergestelde richting tusschen elkander doorbrekend. Ik worstelde mij een uitweg steeds met den schuwen blik op die kanonnen gericht.

“Wat hebt ge gedaan,” zeiden mijn verwanten des avonds mij. “U in een duitse ambulance wagen, waar ge niets te doen hebt. Voor spioen zoudt ge kunnen gepakt worden.” En ik sliep ongerust, ondanks mijn overtuiging, dat de onvoorzichtigheid geen gevolgen hebben zou.

Vrijdag 6 november.

Er heerscht een buitengewone drukte aan de zuidkant der stad, autos, de een na den ander met door de snelheid der vaart hevig geschudde vlaggetjes, zwart, wit en rood, rennen aan zonder toeteren, motos, wagens en soldaten in vliegpas

De menschen staan te kijken in de straten, of springen verschrikkend weg op de voetpaden, spreken elkander aan:

“Wat mag er ophanden wezen?”

“De Staf komt naar Gent.” Dat gerucht doet de ronde.

7 nov. Zaterdag.

Het is niet waar, doch nu wordt verzekerd, dat de keizer in Thielt is geweest. Drie bommen zijn er geworpen. Het hotel naast den zetel van den Staf is erg beschadigd, bewoners zijn gekwetst, twee duitsche schildwachten gedood.

8 nov.

Het — men beweert een hectare groot — Feestpaleis, dat zooveel duizenden gevluchten heeft geherbergd, ligt vol gekwetsten. Niemand mag in de nabijheid treden. Soldaten houden aan den ingang de wacht. Politieagenten staan verder om den toegang tegen te houden. IJzerdraad verspert nog de omringende, reeds zoo streng beschermde paden.

10 november maandag

Te L. T. H. aten onlangs Feldgrauen in een herberg vreedzaam te praten. Het was avond. Plotseling wordt de deur opengerukt en een boerenjongen stormt binnen heel ontdaan.

“De Engelschen zijn daar,” en hij duidt een richting aan. In een oogwenk zijn de zittenden op, met de gereede wapens in de handen en rennen vooruit. Pikdonker is de avond.

Zij hooren stappen naderen: “Daar is de vijand!”

Ze schieten. Noodkreten weergalmen en het komt uit, dat ze op hun eigen troepen hebben gevuurd. Verwoed loopen allen naar het dorp en in de herberg terug:

“Hier is verraad gepleegd. Waar woont de burgemeester, waar wonen de gemeenteraadsleden?”

“De burgemeester is dood, er is nog geen plaatsvervanger.”

De secretaris wordt met enkele overheden gehaald, waaronder een vermaard fietsrijder, overwinnaar in vele cursen. Ze worden beschuldigd het valsch nieuws aan den aanbrenger te hebben ingefluisterd, en enkelen worden gefusilleerd. De cyclist weet te ontsnappen en vindt bescherming onderweg.

Uit dezelfde streek wordt nog verteld. Een boer, die eens zijn akker beploegde, zag op het veld daarnaast een grooten put gegraven. Hij keek er in, zichzelf afvragend, waartoe hij dienen moest. Het antwoord liet zich niet lang wachten: een groote kar, omgeven door krijgslieden, komt aangerateld, houdt stil voor den put.

Men roept hem toe, dat hij op bevel van hooger macht zijn arbeid staken en zijn landouw te verlaten heeft.

De man is nieuwsgierig en sluw. Hij knikt van ja en ongezien tergt hij zijn ploegpaard, dat steigert en hij tevergeefs schijnt te willen vermeesteren. Aldus wint hij tijd en stelt hij zich aan, als gaf hij geen acht op hetgeen er gebeurt.

De inhoud der kar wordt met een wip achteruit en een zwaren plons in den kuil uitgestort: het zijn lijken van soldaten... Uit dien kuil klinkt eensklaps noodgeschrei... Het duurt niet lang. Klompen aarde worden in de groeve gegooid met groote haast. De sterke spijkerzolen stampen ze vast, dicht en plat, en de ledige kar met de grijze soldaten er naast rijdt terug, vanwaar ze kwam. Is dat wel waar, of zijn het hersenschimmen van een boerenhoofd op hol?...

In de Veldstraat, een der oudste en drukste winkelstraten van de stad, zijn huizen afgebroken. Een houten beschot beschermt voor toegang, in afwachting, dat er nieuwe gebouwen verrijzen. Daar ook, houdt men staan, worden 's nachts soldaten ten grave gebracht. Het is geen zeldzaamheid, dat er op 't groot kerkhof buiten de voormalige Brugsche poort — het Geuzenhof genoemd, omdat de

grond er niet is gewijdd vijf, tien, zestien dooden des morgens, in de schemering ter aarde worden besteld.

Donderdag 12 november 14.

In de drie talen hangt een bekendmaking uitgeplakt, waarbij het verboden is vreemde dagbladen langs den openbaren weg te koop te bieden, alsook het afgeven van brieven en dit op risico van zware straf.

Tot dusverre wuifde de Belgische vlag naast de Duitsche op het Stadhuis. Deze laatste hangt er nog alleen. Op vele dorpen is voedsel te kort en wordt er niets meer gebakken dan roggebrood.

Door bemiddeling van een bode ? gevaarlijke ontvangst! — kreeg ik een brief van de vrienden, die te mijnent een maand verbleven (1 sept. 1 oct.).

Na veel moeielijkheden en voorspraak van hooger hand, gelukte het hun Mechelen te bereiken. Hun huis — een merkwaardig huis, vermeld in den reisgids van Baedeker, staat nog recht, doch is onbewoonbaar: geen enkele ruit geheel. Een keldermond lag open, zoodat elk er binnenkon. De vloerkleeren waren met vet en olie besmeerd; potten en pannen stonden hier en daar, of lagen omgegooid, met overblijfsels van hetgeen er in was gekookt. Een groote schilderij droeg vijf gaten in het doek. Het zilvergerief was verdwenen, al de wijn uitgedronken en de flesschenscherven den grond bedekkend. Geen brief, geen rekening, die niet was ontplooid, alles ondereen in een hoop geworpen. Langs de twee kanten hunner woning lagen de huizen in puin. Rechtover aan den anderen oever van de Dijle, alles afgebrand. Daar woonde hun getrouwde zoon; hij had een werkplaats van kunstvoorwerpen in koper. Geen sporen waren er nog van vindbaar, noch van huisraad noch van gereedschap, noch van grondstoffen evenmin — niets dan een gruis- en steenhoop. In het huis van hun schoonzoon, die ook met zijn familie in Gent verbleef, na de vlucht, is zelfs niet binnen geweest.

woensdag 25 november.

Sedert een achttal dagen logeerden twee soldaten ten huize van verwanten van mij. Op een morgen waren ze er toegekomen in gezelschap van een policiecommissaris der wijk en... een sterken paardenreuk.

"Ons huis is klein; wij zijn niet jong meer mijn man en ik, en hebben niets van boden dan een kleine meid."

"Om 't even," klonk het norsch van den stadsbeamte. Hij ging boven zien of er plaats was.

"Ge zult vier mannen krijgen," verklaarde hij de trap afhollend.

"Vier! Neen dat kan onmogelijk."

De twee krijgers, met een gevulden linnen zak op den rug stonden zwijgend te wachten.

Hij bedacht zich een oogenblik en dan: "Inderdaad, welnu twee, deze twee, één in 't bed, de ander kan ergens in een hoek of een kant slapen."

"Neen," zei de vrouw, "hij krijgt een stroozak op den grond."

"Braaf," zei de oudste soldaat, een groote, kolossaal dikke man met een vriendelijk gelaat, die alles heel goed scheen verstaan te hebben. En ze werden ingekwartierd.

Mijn verwante spreekt uitstekend duitsch, wat hen later te verheugen en te verwonderen scheen. Ze vertelden hun geval: de dikke was een landbouwer met groot gebruik. Hij hield twintig paarden, had een jongen van 13 en een meisje van 15 jaar.

Hij woonde in de omstreken van Posen en maakte deel uit van den Landsturm.

Op weg naar België had hij onverwacht, uren ver van zijn huis eensklaps zijn vader en een nog bij dezen wonende dochter naast een rozenstruik op den hoek van een landweg zien staan. Ze wisten,

waar zijn afdeeling voorbij moest trekken en wilden hem vaarwel zeggen. Dat was een blijdschap geweest! De jongere was van Wilhelmshafen, klein en fijn.

“Wat wilt gij eten en om welk uur?”

“Om 't even, alles wat gij ons voorzet.”

Ze stelden zich heel beleefd en bescheiden aan. Hun Duitsch was niet literarisch: ze zeiden Keue voor Kühe en verwarden mir met mich.

“Dezen nacht komen wij niet slapen,” berichtten zij. In het Slachthuis — dat was dicht bij hun tijdelijk verblijf, tot stalling ingericht, staan honderd veertig paarden. “Wij moeten er bij waken en ze verzorgen.”

“Reeds in den strijd geweest?”

“Neen nog niet, misschien moeten we in 't geheel niet,” hoopte degene van den Landsturm.

In den vroegen morgen kwamen ze terug en zaten aan het ontbijt. De colos was bloedrood, zijn schouders schokten, zijn gebit klapperde, het mes beefde in zijn hand. Medelijdend keek zijn kameraad hem aan.

“Man, ge zijt ziek,” zei mijn nicht.

“Ge moet naar bed en een dokter doen halen.”

“Zoo gaat het niet,” zei hij met sidderende lippen, “ik moet naar den kwartiermeester om oorlof te vragen daartoe.”

“Ga gij,” zei de dame aan den andere. Maar hij schudde het hoofd.

“Neen, neen,” weigerde deze.

“Waarom niet?”

“De tucht verbiedt het, tucht is gebod.”

“Gaat die mensch longontsteking krijgen, moet hij, bevend van de koude koorts, zelf in dit slecht wêer — want het was vinnig koud — buiten loopen?”

Ja, hij moest. Hij ging. Hij keerde weder. Hij mocht te bed gaan. Een dokter zou komen zien naar hem.

Met vijf wollen dekens op hem, bij een kachel, die rood gloeide, huiverde hij nog. Hij kreeg warm drinken, wat hem te verkwikken scheen.

“Ik ben hier goed,” dankte hij.

“Ge zoudt nog beter wezen in uw huis, in uw land bij uw vrouw en kinderen,” zei zijn verpleegster.

“Ja, gewis, maar nood dwingt. De Keizer is vredelievend. Engeland, de Engelschen zijn het, die ons al die onheilen berokkenen.”

De dame had geen lust om met den kranke over de verantwoordelijkheid van den krijg een twist aan te gaan. Ze zweeg. Dat gaf hem moed om meer en meer in zijn koortsigen toestand op de Engelschen uit te vallen: “Kon ik er maar een in handen krijgen, soldaat of geen soldaat, ik zou hem worgen zonder genade.”

Toen hield ze 't niet meer uit:

“Vergeet niet, dat Engeland onze bondgenoot is. Ge komt hier onze steden en dorpen vernielen, onze zonen vermoorden, onze bevolking van alles berooven. Hoe zoudt ge 't vinden moest ik wraak uitoefenen over u?”

Hij schudde het hoofd in nadenken:

“Ja,” zei hij, “persoonlijk hebben wij geen schuld aan dat alles, blind gehoorzamen wij.”

“En ge vindt die slavernij goed?”

“Wij behooren aan den Keizer,” zei hij.

Zulk een gedachtengang!

De koorts hield aan en toch elken morgen zonder klagen stond hij op om zich aan den kwartiermeester te gaan toonen. Toen kwam in eens gisteren het bevel, dat zijn groep 's anderdaags in de vroege opmarcheeren moest.

“Ge kunt niet,” zei de gastvrouw, “vraag een certificaat, dat het u onmogelijk is.”

“Geen queestie van,” was zijn antwoord. “Disciplien!”

En smorgens stond hij daar met den gepinden helm op het hoofd, het geweer op den schouder, den dolk in de scheede, de patroontassen in den gordel, de met leder beslagen broek aan, vlug ademhalend, met koortsvuur in het oog. Heel de smalle gang was vol met hun wapenrusting. Een sterke stallucht hing in heel het huis. Met dank vertrokken ze in een sneeuwstorm. De gastvrouw keek hen na: de eene groot en zwaar, thans wankelend door ondermijnde lichaamskracht; de ander klein en lenig, allebei vol stoïcijnschen wil, wars van eigenliefde en zelfbehoud, 't noodlot tartend in hun opvatting van plichtbesef.

Die mannen gingen dooden, verminken, brand stichten, ze had ze moeten verfoeien verwenschen en wat lag er in haar hart: onwillekeurig, innig medelij en verfoeiing van haar zelve, omdat ze medelijden had...

Ik heb ze hooren vertrekken dezen ochtend, voordat het oosten grauwde, in een hoefgetrappel van paarden en een ruw, aanhoudend geruisch van spijkerhielen, het leek op den gezamenlijken vlerkenslag van een fantastisch vogelenheer heel de hemelkoepel doorzwevend, veel meer dan een opstijgend gerucht.

De natuur heeft niet allen tot helden in de wieg gelegd: er zijn er bij wie het menschelijk-persoonlijke schreeuwend zijn levensrecht eischt en wee dezen in oorlogstijd!

Bij een ander familielid van mij waren twee soldaten besteed: de een is een man van de Landwehr, op leeftijd reeds, de ander een kind van zestien jaar in een te wijd krijgerspak, natuurlijk een vrijwilliger.

“Waarom hebt ge dienst genomen, gij die nog zoo jong zijt?” vroeg de gastheer, smartelijk bewogen bij 't aanschouwen van dat baardeloos aangezichtje.

“Omdat mijn oudere kameraden het allen deden,” zei het knaapje. “Wij verdedigen ons vaderland en den troon van onzen Keizer,” en zijn oogjes vonkten van geestdrift en moed.

Dagelijks sprak hij zijn ongeduld uit om naar het front te gaan en heldendaden te plegen en gisteren werd zijn wensch vervuld: “Morgen 24 dezer om 5 uur oprukken,” luidde het oproepingsbevel.

“Blij?” vroeg men hem belangstellend.

“Ja,” antwoordde hij. Het was alsof 't papiertje beefde in zijn vingertjes. Hij at dien avond niet, zat stil voor zich uit te staren, verstrooid, afgetrokken, zijn opgewektheid kwijt. Hij huiverde: “'t Is van de kou,” zei hij, toen hij bij 't slapengaan de toegestoken handen ten afscheid drukte. “Bang ben ik niet,” verzekerde hij.

Maar meer dan een der huisgenooten, ontwaakte in den nacht op een ongewoon gerucht. Het was schreien, onbedaarlijk schreien van den kleine, onsusbaar, doof voor den troost en de bemoediging, waarmede zijn kameraad van de Landwehr hem liefderijk toesprak.

Op denzelfden avond 24 dezer zag een ondercommissaris van politie nog licht door den waaier van een herberg in een afgelegen straatje: om tien uur, duitsche tijd, moeten al de simpele soldaten in de kazerne of hun logement zijn. Dit bevel wordt vaak overtreden en de plaatselijke gerechtsdienaars zijn er wel eens door in verlegenheid gebracht: keuze tusschen amtsplicht, ontzag voor het misnoegen der overtreders.

De commissaris, die niet gaarne vijandschap verwekt, aarzelde een wijle; toen trad hij in het open portaal en luisterde: hij hoorde eerst niets; toen stil spreken. Zachtjes, heel zachtjes, ontsloot hij de toegangsdeur tot de gelagzaal en keek door het kiertje.

Een man, de waard, zat zich te warmen, de zeker uitdoovende kachel schier tusschen zijn knieën insluitend; een jong soldaat zat bij de tafel; een vrouw met een verlept aangezicht stond naast hem.

"Geef ze mij," hoorde de onder-commissaris hem tot haar zeggen op gedempten, klankloozen toon. "Ik mag niet, ik mag niet," antwoordde de vrouw hoofdschuddend met een spijtige uitdrukking om den mond.

"Ik moet ze hebben," herhaalde hij zijn verzoek, "geef ze mij om godswil," smeevend was zijn stille stem.

De vrouw scheen te aarzelen, terwijl een mooi, jeugdig gelaat haar aankeek met angstvolle hoop in den blik. Toen nam de man het woord: "Wij mogen niet, we zouden het te duur bekopen," zei hij beslist.

"Ge hebt mij gezegd, gisteren, toen ik hier met mijn kameraden zat, dat ge ook een zoon in 't leger hebt, dat gaf mij moed om mij tot u te wenden."

"Gaarne, jongen, gaarne," zei de vrouw meewarig, "zouden wij het doen, indien we durfden."

"Niemand zal het weten, de nacht is donker, in burgerskleeren herkent men mij niet, zelfs bij hellen dag. Ik zal de eenzaamste wegen zoeken langs hagen en kanten sluipen en, word ik gepakt, wie zal vermoeden, dat het de kleeren van uw jongen zijn, die ik draag."

"Neen, dat gaat niet," besloten beiden.

"Ik ben niet arm, ik zal 't u duur betalen."

"Neen, neen."

Toen begon de soldaat te snikken, tranen rolden langs zijn wangen: "Ik moet morgen naar mijn dood. Ik wil niet sterven," zei hij in overstelpling van wee.

"Zijt ge getrouwd?"

"Neen, ik begin nog maar te leven, vier en twintig jaar," sprak hij met een laatsten glimp van hoop.

"Is er een meisje, dat ge gaarne ziet in uw vaderland? Is het om harent wille?"

"Neen," herhaalde hij.

"Hebt ge nog uw ouders?"

"Ja, allebei. Geef mij die kleeren," bad hij halsstarrig.

"Wij kunnen niet, arme jongen," zuchtte de vrouw.

"Ik wil niet sterven," verklaarde hij, "ik wil leven en gelukkig zijn: ik ben jong en gezond, ik wil in de aarde niet gestoken worden!" en hij jammerde met ingehouden kreten van smart.

De gerechtsdienaar trad binnen; de soldaat schrok op. "Kom, jonge man, kom met mij mede," hij kon het nauwelijks van aandoening uitbrengen, "ga morgen naar het leger, doe als uw kameraden..." Zijn stem verkropte.

De soldaat stond op en in het halve duister van de slecht verlichte steeg volgde hij zijn gebieders sprakeloos naar de kazerne.

maandag 30 november '14.

Een drietal dagen geleden zijn negen bommen in de stad op het kwartier der Muide geworpen ter plaats, waar reserven van naphte zich bevinden. Zij hebben twee personen lichtgekwetst en weinig stoffelijke schade aangericht. Een Engelsche vlieger heeft het gedaan. Dien ten gevolge zijn twaalf

gijzelaars gepakt, waaronder een wethouder en de pastoor van St. Baafs.

Terwijl ik het bovenste schrijf, weergalmen luide zegezangen. Kijken door den spioen! Langs den boulevard zijn in verdoovenden motregen talrijke reeksen stadwaarts trekkende soldaten te zien.

Er staat uitgeplakt, dat de vijand over den IJser is.

Alle openbare uurwerken moeten de uurverandering ondergaan. Alles is op een uur vroeger gesteld.

De vrouwtjes uit het bestedelingenhuis weigerden den tweeden morgen op te staan: "Wij, die toch van heel den dag niets te doen hebben," zeiden zij.

Het broodrantsoen wordt ingesteld.

De belastingsbriefjes zijn afgegeven met beduidende verhooging.

Theatervoorstellingen, concerten en allerlei vermakelijkheden van allen aard zijn opgeschorst. Een paar kinemas zijn nog open.

1 December. Dinsdag '14.

Het waait hard, het regent bij poozen. Koud is het niet. Voor de eerste maal krijgen wij bij middel van kaarten 250 gram brood, dagelijks per persoon. Het is wit. Duitsch geld is hier in omloop.

Het kanon dondert vervaarlijk hoorbaar bij elken windstoot uit zuidwestelijke richting:

"Het is aan den IJser," zegden de menschen luisterend tot elkander. Dat woord IJser was — hier ten minste — van geen beteekenis. Thans ligt het op ieders lippen:

"Het gaat er op los aan den IJser — aan den IJser krijgen de Duitschen klop," zegt een ander. "Ze moeten volstrekt over den IJser tot den laatsten man," heeft de Keizer bevolen. Aldus geraakt men hier ook vertrouwd met duitsche woorden en plaatselijke namen uit Engeland en Frankrijk. Deze morgen vertelde mijn meid, wat ze van den melkboer had gehoord: "De Duitschers moeten over den IJser kunnen gaan en vandaar naar Calais om de kust van Engeland, Folkestone en Dover te beschieten." Andere dienstboden deelen mede dat Duitschers zeggen "Verzeihung" of "Schade," als ze in een huis hebben aangebeld en geen logies krijgen kunnen.

Op bevel van den militairen Kommandant moeten morgen voor elf uur al de politieagenten aan de overheden de wapens indienen tot zelfs den witten schorsingsstok van 't straatgerij.

Elken morgen in de vroegte ruischen langs den Steenweg en de Leopoldlaan zware soldatenstappen. Gaan ze heen, komen ze binnen? Ge kunt het niet gissen... ze hebben gedood of gaan dooden.

Bertha von Suttner, die met "Die Waffen nieder," den nobelprijs voor den vrede behaalde, stierf dit jaar in de zalige overtuiging, dat ze tot het verspreiden der broedermin op aarde veel had mogen mede helpen...

Helaas!

Met het vooruitzicht op een plotseling alarm hebben de geestelijken meerendeels een wereldlijk costuum gereed liggen, naar verzekerd wordt.

Vrijdag 4 december '14.

Te Ans was een trein met duitsche soldaten ontriggeld. In gezelschap lachte een Gentsche juffrouw der hooge burgerij er lustig over. Het werd geweten. Ze werd ontboden op de commandantur, onderhoord en bleef gevangen gedurende eenige uren, toen werd ze losgelaten. De invrijheidsstelling luidens haar verslag, gebeurde niet, omdat de zaak van geen belang, maar, omdat ze **niet** klaar genoeg bewezen was.

Een rijke boer, wonend op een groote pachthoeve te Cruishautem, kreeg ook officieren en soldaten te logeeren. In het begin boezemden ze, vooral aan de vrouw en de dochters, wantrouwen in. Doch uit ontzag werden ze voorkomend behandeld. Allengs veranderde de vrees in een soort van

sympathie.

De soldaten waren onberispelijk in hun gedrag en de officieren bezaten de gave der beminnelijkheid in hooge mate: ze waren bescheiden in hun eischen en bezaten die kiesche hoffelijkheid, welke voorname beschaving medebrenkt.

Telkens de huisgenooten van hen spraken was het met lof: "Alles wat men de Duitschers ten laste legt, is onwaar, beleefder, innemender lieden bestaan er niet."

Van hun kant bleven de bezetters niet te kort in voorkomendheid: de pachter en de dochters moesten met hen aan den disch zitten en wederzijdsche sympathie werd ten overvloede uitgedrukt.

Aldus kwam na weken verblijf de dag van 't vertrek naar 't front: "Gute Leute, schonen, schonen," werd er op het ingangshek der hoeve aangeplakt.

En nu trad de hoogste in graad der officieren op den boer toe en sprak: "Span de sjees in."

"Waarom?" vroeg de verwonderde man.

"Omdat ge mede moet," tot hiertoe nog vriendelijk gezegd.

"Verklaar mij dan toch om welke reden?"

De vroeger gehoorde geschiedenissen van willekeurige opeisching ontwaakten vaag-beangstigend in zijn brein.

De vrouwen begonnen te beven.

"Gehoorzaam!" zei de officier kortaf op gansch veranderden toon van barschheid en hij trok een revolver uit.

Het bloed steeg den stuggen pachter naar het gezicht en den hals. Driest bood hij het hoofd aan den terger, stout door verontwaardiging.

"Ik doe het niet, ik span niet in zonder te weten waarom, ik ga niet mede, ik ben te mijnent en ik blijf er."

"Dat zullen wij zien," sprak de gebieder; 'ik tel tot drie, bedenk u goed, blijft ge weigeren, zoo is 't gedaan met u."

Hij richtte de draaipistool naar de borst van den boer, die doodsbleek thans doch steeds koppig voor hem stond en wachtte eene wijle. Hij scheen zelf te aarzelen tegenover zooveel onwrikbaarheid, toen zei hij:

"Een, twee," en draalde weder.

De knechts hadden staan kijken en luisteren wat verder aan een staldeur. De jongste, nog niet gansch volwassen, wat de landbouwers "een dubbelen koeier" noemen sprong vooruit:

"Laat af!" zei hij aan den officier, en tot zijn meester gewend: "Baas, ik ben niet schuw, ik zal inspannen en meetrekken."

De officier, zijn zedelijke nederlaag verheimelijkend en waarschijnlijk zelf vervaard opziende tegen het uitvoeren van zijn roekelooze bedreiging, liet het wapen zakken en stelde zich aan als in zijn schik met het voorstel, dat er geen afscheidsgroeten en handdrukken meer gewisseld werden spreekt van zelf. En allen vertrokken, nageoogd door de onstelde landbouwers. De menner moest voor de gelederen rijden...

Diep bekommerd over het lot van den jongen redder wachtten ze op de hoeve heel den dag en den slapeloozen nacht, hopen en vreezend. Eindelijk daagde hij op. Welk een gejubel, welke welkomstgroeten!

En hij verhaalde het volgende: uren ver gebeurde er niets, maar op zekeren weg begon het uit onzichtbare schuilhoeken kogels op den stoet te regenen. Dit was zijn redding: met levensgevaar sprong hij uit het langs alle kanten zwenkend rijtuig, vluchtte achter een elskant, verschool zich in droge slooten en bracht den nacht door achter een houtmijt.

Zaterdag 5 december '14.

Op dinsdagmorgen 1 dezer kwamen twee voermans van Eecloo met geladen wagens hier op het Sluizeken aan de afspanning "De Roos". Dadelijk legden Duitschers beslag op het materieel. Hun werd bevolen de vrachten af te lossen, haastig moest het gebeuren. Alles werd hoop over hoop op het pleintje neergelegd. Met de ledige wagens en de vier paarden, trokken de soldaten weg.

De beteuterde voerlieden stonden daar radeloos, omgeven door een menigte van verontwaardigde toeschouwers.

Denzelfden dag kwamen soldaten in de fabriek B. L. te Nevele aan. Ze eischten twee paarden, kozen de besten uit en gingen er mede voort. Protest werd daartegen bij de Commandantur ingediend. Uitslag nog onbekend.

Een rijke heer en dame, die in de kleine stad L., een prachtig patriciershuis met veel oude kostbaarheden bewonen, zijn van in 't begin van den oorlog over de hollandsche grens gevlucht. Zij lieten hun eigendom onder de hoede van trouwe dienstboden. Ze hadden een duizendtal flesschen uit den wijnkelder naar boven doen brengen met het oog op mogelijke gebeurlijkheden; de groote wijnvoorraad, benevens al hun zilverwerk, in 't achterdeel van den kelder, verborgen, werd toegemetseld. Aldus waren ze gerust over algeheele wijnplundering. Het ruim huis werd weldra door de veroveraren betrokken en er ik weet niet welke bureelen ingericht. In het groot salon zijn muurschilderingen uit vroeger tijd, die de bewoners — misschien uit overdreven eigenaarsliefde — op hoogen prijs stellen en als meesterstukken gaarne toonden. Onmiddellijk na hun aankomst sloegen de overweldigers plumpe spijkers in die schilderijen en hingen er hun mantels en geweren, of wat dies meer aan.

Ze lieten het er zich welgevallen, aten naar hartelust en dronken, benevens het liggend bier, de duizend flesschen wijn leeg. Toen rees de twijfel op: zou er in zulk een groot huis, bij zulke vermogende lieden niet meer drankvoorraad bestaan? Ze daalden op verkenning uit naar den kelder. Het duurde niet lang of het versch metselwerk trok hun aandacht. Zonder verwijl werd het ingestampt en de buit aan wijn en zilver geroofd. Bij hun vertrek uit L. bleef er niets meer van over.

Op vele plaatsen zijn dergelijke dingen gebeurd. Te L. op een buiten kwamen in groot getal ook soldaten aan: stroo voor de mannen, bedden voor de officieren moesten ze hebben.

"Hier woont een juffrouw alleen," zei eene der hen ontvangende meiden, "het kan niet. Wij bezitten zelfs geen logeerbedden meer."

"Ik in het bed der juffrouw," antwoordde stug de officier-aanvoerder der troep, die zich aan die leugen niet beet nemen liet, "en de manschappen op den zolder."

Hij trok met een paar anderen naar boven, nam de slaapplaatsen in oogenschouw, deed keuze en maakte verdeling voor elk hunner. Drank werd geëischt. Groote stukken vleesch hadden ze mede. De soldaten maakten vuur op het voorhof en hun rantsoenen klaar, doch voor de officieren moest de keukenmeid koken. Ze vonden alles uitstekend bereid en prezen hare kunst.

Voor deze bezetting, en voor het vertrek der bewoonster, naar Gent gevlucht, was de voorzorg genomen de groote gevulde boterpotten in de serre onder den voorraad heidegrond te verstoppert. Dat werd niet ontdekt; maar op alles wat in glazen, en blikjes zooals confituur, ingemaakte groenten in huis bestond, werd de hand gelegd en na een kort oponthoud medegenomen.

Duitsche soldaten in burgerkleedij vragen op de straat, hoe laat het is soms, aan voorbijgangers. Als deze zeggen: "Het is tien uur, of elf uur en daarbij niet aanduiden: "belgisch uur," moeten ze mede naar de Kommandantur en een boet van drie mark wordt hun opgelegd voor het verstrekken van valsche inlichting.

woensdag 9 december '14

Om de veertien dagen hadden wij een kransje: vijf dames om kaart te spelen. Gedurende twee maanden lag dat nu stil uit oorzaak van den oorlog. In het begin zou het een soort van schande zijn

geweest met de kaart te spelen; van lieverlede veranderde dat: men zoekt verstrooiing als een heilmiddel tegen het bittere van den tijd. Het is mij zelfs gebeurd aan te zitten met een vader — vermagerd, verouderd, vergrijsd, wiens zoon kort te voren gesneuveld was, en die de kaarten neerlegde om zijn oogen af te wrijven.

Het werd hernomen op mijn initiatief, het zou een uitspanning, een verademing wezen... Maar wat is er van ons genot geworden! Zoodra vereenigd, vertelt elk wat ze weet en wat de aanhoordsters alle weten en in de veroorloofde kranten gelezen hebben, soms doch zelden iets nieuws. Allen praten wij ondereen, onachtzaam of geluisterd wordt of niet: de euveldaden van 't leger worden opgesomd, de ingekwartierde soldaten geprezen of misprezen, eigenaardigheden van hun doenwijze vermeld.

Eindelijk stel ik voor aan het spel te gaan, aangezien wij toch met dat doel vereenigd zijn. De fiches worden geteld, een kaart van elk getrokken: de hoogste deelt. Steeds gaat het gesprek voort onder het opnemen en rangschikken:

“Hoelang zal de strijd nog duren?” vraagt er eene. Iedere dame heeft een eigen meening uit te drukken.

Ten laatste vraag ik met slecht verborgen ongeduld: “Wat wordt er gedaan?”

“Een propositie” zegt er eene en begint weder over den oorlog. Dat duurt een poos.

“Ik passeer,” zegt iemand.

“Solo,” spreekt een derde. Een andere kijkt om door 't raam:

“Madame,” tegen de gastvrouw, “wie woont er nu in dat rood huis, hier rechtover?”

“Ge weet, dat daar een duitsch ingekwartierd major gestorven is, hij is niet lang ziek geweest...” — “Ja, maar ik meen, wie woont er nu?”

“Ik ken de menschen maar van aanzien.”

Opnieuw komt de oorlog aan de beurt. Nogmaals vraag ik: “Dames, willen wij aan ons spel zijn?”

Ja. Allen zijn het eens en eene vraagt levendig: “Wat wordt er gedaan?”

Een paar schudden het hoofd; een dame zegt: “Ik geloof, dat iemand miserie gaat.”

Wel wel, wat is het lastig aldus met kaarten in de hand te zitten!...

Dat duurt alzoo een drietal uren, waartusschen soms een ronde wordt uitgespeeld. Gevolg: zenuwoverprikkeling. Slapelooze nacht.

De geesten zijn elders, 't is niemands schuld.

Woensdag 9 december '14.

Gisteren nam ik de tram naar 't Klein Begijnhof. Uitgenoodigd op zulk een kaartpartij.

Zoodra de zware poort met den ijzerslag van de klink achter mij was toegefallen, trof de vreedzame stilte na het tramverkeer, het autotrompen, het vervoer van daverend krijgsgeschut. O die witte lage muurtjes met de groene poortjes, de getraliede kijkgaten, de hooghangende slingers der bellen, de namen daarboven, want elk huis en elk convent draagt den naam van een heilige; de nette huizen daarachter in rooden baksteen geschilderd met de zuiver blank geverfde aangetreken voegen; hoe treffend eigenaardig, hoewel zoo vaak reeds gezien! Ook het groote grasplein, zoo innig groen, de kale, hooge boomen er om heen en ginds de ruime kerk!

Ik bel aan den beroesten slinger, waar op een plaatje van de poort te lezen is: “Huis van den heiligen Augustinus”; maar het huis staat dieper in den tuin, in rooden baksteen met een trapgeveltje en de dagteekening 1678.

Ik hoor stappen op het overdekt open gangetje, dat naar het ingangspoortje leidt: het plankje wordt weggeschoven en achter het getralied kijkgat verschijnt een blozend, blijmoedig, oudachtig

begijntjesgelaat, dat mij toelacht. De deur wordt ontsloten: "'Welgekomen,'" zegt de mond.

Men weet, dat vele begijntjes niet rijk zijn en van hun handenarbeid moeten leven of bij rijkeren in het hof, huiswerk doen. Ze moeten echter in het Convent, tot hetwelk ze behooren, den nacht doorbrengen. Sedert eenigen tijd, mogen zij ook zieken gaan oppassen, wat vroeger slechts bij verwanten veroorloofd was. Deze begijn deed hier dienst als een soort van halfmeid, halfgezelschapsjuffrouw bij een alleenwonende, ongehuwde vriendin van mij. Dra waren de overige genoodigden — alle dames — daar en wij zaten aan het kaartspel. Er werd weder van den krijg gesproken. Ik liet ze doen en keek naar de vensterbanken met bloeiende arums, **die** er de feestelijke gele kaar **uit** hun hagelblanken kelk opstaken, en de plantjes, in groene weelderigheid hun bestaansgenoegen uitten; naar de eikenkasten in fijn snijwerk, vol sierporselein; naar de witte gekalkte wanden, waar volgens het reglement van 't Hof geen behang mag voorkomen, maar waarop lijsten met houtsneden hingen.

Wat was dat open houtvuur warm en geurig. Zelfs... en ik vergat misnoegd te zijn voor het ontijdig gepraat; een eindelooze vrede daalde van alles uit op het gemoed, in die omgeving door geen klank van buiten 't huis gestoord... enkel bad ik: "'Dames, laten wij aan ons spel zijn.'"

En... O wonder! Het gelukte ditmaal. Weldra neigde de dag ten einde, in de hoeken werd het donker, met veronduidelijking der meubelvormen; de kaarten waren niet goed meer te onderscheiden en de gesprekken zelve lagen bijna stil.

Toen trad geruischloos het begijntje binnen en eensklaps was er licht uit de groote, hoogstaande lamp op de spijstafel in het midden der zaal, een ruime zaal. Het was als een bode van hoop en heil, van zonnenschijn na somber wolkengrauw.

En toen wij neerzaten bij de geurige koffie en al het lekkers, zoo warm en zoo gezellig en vriendschappelijk, toen verzwond voor een pooze het akelige van het tegenwoordige en de toekomst...

Het begijntje diende, en zat niet mede aan; maar het bleek wel, dat de geestelijke pij in hare schatting het verschil der standen uitwischte; want op 't einde van het maal — met de koffiekkan in de hand — mengde zij zich in het gesprek en zij deelde hare ondervindingen van de bezetting mede. Onlangs was ze buiten tijdens eenige dagen bij een getrouwde zuster en haar zwager geweest. Deze woonden op een groote pachthoeve. Honderd soldaten, door officieren geleid, waren daar op een namiddag binnengekomen: logement moesten ze hebben, de soldaten in de schuur, de officieren elk in een kamer, elk in een bed. Weerstand of tegenspraak was onmogelijk.

Zij hadden een vet zwijn uit een kot gehaald, het geslacht en vuur gemaakt om het te zengen vlak voor de deur, het vleesch gebraden en aten, terwijl een groote sopketel met den smeerkook in op ijzeren brandels te zieden stond. Het vet kookte bestendig over, den drempel bevlekkend en de vlammen sloegen benauwelijk hoog op:

"'Indien ons huis eens afbrandde!'"

De officieren zouden in hun kamers gaan — de soldaten waren in de schuur — : "'Ge moet allen te bed'" zeiden ze, "'slapen moet ge,'" op vriendelijken toon.

"'Neen, neen, wij zullen wel opblijven.'"

"'Niet opblijven, slapen gaan!'" Nu klonk het als een bevel.

En zij gehoorzaamden in den schijn, want zij hadden hun eigen bedden moeten afstaan en evenals de boden moesten ze in de nog uit vroeger tijden zoogenaamde weefkamer op stoelen zitten heel den nacht.

En ze zei ook met vrome uitdrukking van vertrouwen, dat heden zooveel gebeden was in 't Hof, ook vesper, lof en rozenkrans was er geweest om Onze lieve Vrouw te smeeken hare oogen van barmhartigheid te openen, zij die alles vermag bij haren goddelijken zoon, en om de rampen, die ons teisteren af te wenden.

Eertijds werd het Klein Begijnhof 's winters om 8 uur gesloten. Dit gold voor de wereldlijke

vrouwen, welke er een huis of een kamer bewonen; want des avonds mogen geen begijnen op de straat te zien zijn, en om in den dag voor de kleinste boodschap in de stad te gaan, moeten ze oorlof vragen aan de overste van hun convent.

Sedert de bezetting is het sluitensuur vervroegd tot groote hindernis der wereldlijke bewoonsters, welke nu om 7 uur binnen hoeven te zijn.

Daar geene van ons plan had om in 't Begijnhof te vernachten, repton wij ons om aan die voorschriften niet te kort te blijven: kwart vóór zeven traden wij — met een waskaars behoorlijk voorgelicht door 't begijntje — over het gaanpaadje en werd het poortje voor ons ontsloten en onverwijld dichtgedaan.

Wij schrikten letterlijk: wat was dat, waar stonden wij? Waren wij alle vier met blindheid geslagen, kwamen wij verraderlijk terecht in een onderaardsche spelonk tot straffe onzer zonden? Hoe hier den weg te vinden? Instinctmatig zochten wij elkanders arm vast te grijpen, en nu schoot het te binnen, dat gedurende den namiddag verteld was, dat uit spaarzaamheid geen licht in 't Hof meer aangestoken werd, en dat het begijntje haar geleide voorgesteld had, wat ondoordacht beleefd, als volkomen overbodig, was afgeslagen, als een kinderachtig aanbod van harentwege.

Links waren muurtjes en deurtjes, dat wisten wij. Rechts lag er een kleine, bochtige zode met prikdraad afgespannen, waar als zijnde een weinig bezocht, verloren hoekje, weleens linnen te bleeken lag. Daar dicht naastreden was gevaarlijk voor de kleeren; aan de poortjes staken schrappers uit, dat ook wisten of dat vermoedden wij; dus in 't midden blijven. Elkander vasthoudend, traden wij door het diepe duister over de scherpe straatsteen, waarvan het Begijnhof de specialiteit schijnt te hebben, moedig doch traag vooruit.

“Wij moeten inslaan.”

“Neen, we zijn er nog niet.”

“Heel zeker zijn wij er. Kijk dat zwarter nog is wel de ingang van het smalle steegje.”

“Mij dunkt, dat ik de daken tegen den hemel zie afsteken.”

“Is dat niet een star, die ginder pinkt?”

“Ja, maar ze verdwijnt al.”

“Zeker achter lage wolken.”

En door het steegje gesukkeld, kwamen wij op het aardepad langs het groote grasplein.

Het was er toch eenigszins helderder of begonnen onze oogen aan de duisternis gewend te worden? Dat groot, zwart gevaarte links moest de kerk wezen, waren dat de vorsten der huizen, die als inktstrepen op het luchtgrauw afstaken? “Hoor, de ruisching in de naakte takken boven onze hoofden, dat zal wel in de hooge boomen zijn.”

Een machtige indruk van verlatenheid, veelmeer een behagelijk spel der fantazij dan een daadzakelijke vrees, ontstond. Zoo iets was heel interessant, waar er op zulk een betrekkelijk korten weg en voor ons geveeren geen gevaar kon wezen; maar was die veelgeprezen waarborg van algeheele zekerheid voor de bewoonsters zelve wel zoo groot als werd beweerd; stonden zij die er vrij van gevaar meenden te zijn aan geen teleurstelling bloot? Een gruwen voor het nachtelijk verblijf aldaar maakte zich van ons meester en werd beurtelings besproken:

“Er zijn geen beschuttingsblinden achter die ramen.”

“De muurkens zijn zoo laag, licht te overklommen.”

“De voorpoort staat altijd slechts op de klink, hoe dikwijls gebeurt het niet, dat de portierster niet in haar hokje is te zien!”

“Bedenk eens zoo een of meer boosdoeners in de schemering binnenslopen. Hoe gemakkelijk zich in 't een of 't ander hoekje of insprongje te verbergen tot laat in den nacht!”

“Er is een waker, een dien de begijnen op eigen kosten hebben aangesteld. Hij heeft een

goedafgerichten hond mede en is gewapend, maar deze ook kunnen overrompeld worden..."

Wat zou hij kunnen doen in geval van nood en indien hij aan een verre kant van het beluik — groot als een dorp — is?... En zoo hij eens verraderlijk in het donker een steek kreeg?

Nu zagen wij licht in de uitgangspoort, het roodachtig glimlichtje van een hanglantaarn, onmachtig om zelfs in een kleinen kring behoorlijk klaarte te verspreiden, en in dien zwakken schijn een haastige dame binnenkomen en als een schim ons voorbischuiven:

"De dame, die het deel van 't huis bewoont, waar wij vandaan komen, ik herken ze," fluistert eene onzer.

"En moet dat mensch nu alleen dien akeligen weg afleggen; het is om van te sidderen!"

De poort stond enkel op de klink.

O welk een gevoel van bevrijding, toen wij buiten waren: gas, trams, voetgangers, klompengekletter, menschenstemmen, zwaar krijgsgewap, om 't even wat, maar geen uitsluiting meer, om Godswille, van alle levensverkeer! Rechtover mij in den tram zat een oude, rosharige Duitschman met een wipneus en een plomp voorkomen; naast hem een heel jonge met een lief meisjesaangezicht, waarop nog geen haartje groeide en verder nog een soldaat, die voorzeker geen achttien jaar telde; allen gewapend met dolk, patronenkokers aan den gordel en een geweer voor hun vastgehouden. Ze hadden veel pret en lachten schaterend onder het praten.

Deftige heeren, stadgenooten, ook op de banken zittend, keken hen aan, roerloos in hun vernedering, met misprijzen in den blik... Wat moet er in zulke gemoederen omgaan van opstand en verontwaardiging onder het bestendig dreigement van vrijheidsroof en den moreelen knoet van een uitlandschen, ruwen kerel en gewapende kleine jongens als deze hier!...

Een dreigement van vrijheidsroof niet alleen, maar een werkelijkheid reeds: Gijzelaars zijn opgeroepen om elk beurtelings getien vier en twintig uren arrest te krijgen: schepenen, hoogleeraren, geestelijken, fabrikanten, consuls...

Donderdag 10 december '14.

Allerlei praatjes doen den omloop in de stad, zoo wordt er beweerd, dat de keizer hier is geweest, dat men hem heeft herkend achter het raam van zijn auto. Een ander nieuws was, dat de kroonprins hier in de ambulance van het voormalig postkantoor lag, gekwetst aan de beenen; anderen beweren, dat hij de helft van 't aangezicht afgeschoten is, en dat hij aan de twee heemeesters, die hem verzorgen, elk een millioen heeft beloofd, indien ze de zaak in orde kunnen brengen!!

Ook de Gentsche humor blijft niet ten achter: men vertelt, dat de keizer aan elken soldaat, hier verblijvend, een pijp heeft gezonden als toekomstig kerstgeschenk met de melding: "Den tabak zult gij aan den IJser wel krijgen."

Een soldaat stond aan den mess der officieren op schildwacht. Een vijftal kleine straatbengels kwamen voorbij, een hunner, stouter dan de anderen, of den dappere willende verbeelden, trad op hem toe, heel dicht, keek naar de koperen plaat op zijn gordel en las het motto: "Got mit uns."

"Na!" tergde hij hem, "God met ons!, ge zult het gewaar worden, ge krijgt er van aan den IJser!" De schildwacht deed als hoorde hij het niet en de jongensbende liep joelend en schaterend weg.

Verleden zondag zweefden bestendig vliegers over de stad:

"Onraad," voorspellen de schroomvalligen.

Het gerucht loopt, dat de Bondgenooten omtrent Roeselaere een ernstige nederlaag hebben geleden; dit is nog niet officieel bevestigd.

Het kanon knalt zoo vervaarlijk in de verre verten, wie weet wat het beduidt aan gevaar! Het waait hard, misschien daardoor rollen de tonen zoo verontrustend aan en doen onwillekeurig de luisterenden sidderen...

Waarom nog schrijven als alles misschien deze week verwoest zal wezen en ik zelve met zoovele anderen voor eeuwig heen? Is het omdat ik aan de hachelijke vooruitzichten toch geen geloof hecht? Is het omdat ik door de bevelen mijner natuur er onweerstaanbaar toe gedwongen word?

18 Dec.

Het is geschied. De handhavers van 't gerecht zijn ontwapend.

Zaterdag 19 december '14

Enkele dagen geleden stond advocaat G. te kijken aan de Heuvelpoort naar een groep voorbijgaande soldaten. Hij schimplachte. Spoedig naderde hem een officier. Hij werd in hechtenis genomen en zit in 't celgevang.

Een dame mijner familie zag van op de tram wagens met voedingsvoorraad: "Alles voor de Duitschers," zei ze, "terwijl ons volk van honger moet omkomen."

Een heer, een Duitscher in civiel — beval haar met hem af te stappen, wat ze weigerde. Aan de standplaats van de Koornmarkt riep hij vier soldaten bij. Nogmaals gebod af te stijgen onder bedreiging van geweldgebruiken. Nu deed ze het en tusschen de vijf mannen moest ze naar de Strafabteilung.

Gisteren heeft de burgemeester — gedwongen door de duitsche overheden — van half twaalf tot half één op al de kerken en het Belfort de klokken doen luiden, omdat de Russen een groote nederlaag hebben ondergaan. Het schijnt, dat de ontwapende politieagenten van Gent en de voorsteden een korten stok van gedrongen gummi zullen krijgen in vervanging van hun sabel en revolver.

Om vier uur was er ondanks den regen duitsch concert op den Kouter. Omheen de estrade stonden in grooten kring mannen en vrouwen, stadgenooten — tot groote verachting der zich voorbijhaastenden — het door hun tegenwoordigheid op te luisteren. Later had er voor de officieren een banket plaats in den Ratskeller, een restaurant onder het Belfort.

Een der grootste wijnhandelaren van hier moest een zeker getal flesschen leveren voor het front aan den IJser. Ginder werd de wijn gekookt. Soldaten, die er van gedronken hadden werden ongesteld. De koopman, aangeklaagd, werd gevangen.

Mej. M. bewoont te Nevele een groot huis met verscheidene dienstboden. Dezer dagen hield een wagen stil voor hare deur. Soldaten belden aan, traden binnen, daalden in den kelder, laadden al den aanwezigen wijn op hun wagen en reden er mede weg.

Dagelijks ondervinden mijn Mechelsche vrienden, die hier gelogeed waren en teruggekeerd zijn in hun huis sinds einde october, dat er veel ontbreekt: zilveren kandelaren, een statuette van groote waarde, een violoncel, door een deskundige over duizend frank geschat en tal van kleinere voorwerpen. Vele belgische roovers plunderden de verlaten huizen.

Wie zijn de schuldigen?

Op een verslag van den stadsbouwmeester is de St. Niklaaskerk moeten gesloten worden, als gevaar van instorting opleverend uit hoofde van te zwaar vervoer in de nabijheid.

21 december maandag '14.

Wat ik dezen morgen zag en hoorde: de barometer staat op 73 tusschen grooten regen en tempeest. De zonne schijnt, de wolken drijven over het blauw der lucht; bij tusschenpoozen vallen eenige regendruppelen, het waait een weinig; het weder is warm voor een winterdag.

In het Park komt een groote wagen met denneboomen — heelemaal groen — aan. Dat is voor de Duitschers, die het Kerstfeest willen vieren. Een bekende zegt mij: "Ze hebben dat opgeëischt en ook vijftienhonderd flesschen champagne van vijftien frank ieder."

“Is het mogelijk!”

“Ja, en ze hebben ook de muzikanten, die zonder middelen van bestaan zijn, verzocht om — mits betaling hun Kerstfeest op te luisteren. Deze vroegen een dag bedenktijd. Daarna luidde fier hun antwoord, dat ze geen concerten gaven voor den vijand en dat het oogenblik slecht gekozen was voor vreugdeblijken.”

Zou het wel waar wezen? Eenige stappen verder ontmoet ik eene bevriende dame. Ze komt van het lokaal, waar ze alle dagen melk toedient aan kleine, arme kinderen. Moedig en steeds welgemoed vertelt ze, dat haar man, schepen van onderwijs, met negen anderen van de voornaamsten der stad zijn beurt van vier en twintig uren gijzelaarschap doet... Aan het lokaal der stedelijke voeding staan tal van behoeftigen met kannen gereed om soep te krijgen.

En ik volg mijn weg in gedachten over de ellenden van ons werkzaam volk... Terwijl ik — teruggekeerd — aan mijn deur schel, valt mijn blik op een drietal rechtover wachtende mannen in werkmanscostuum. Ze zijn van middelbaren leeftijd.

De garagepoort van een groot huis op den Steenweg staat open — Duitschers hebben er nog hun paarden in de stallen staan. Hun mooie, groote, rosse hond kijkt aan de opening uit. Hij geeft geen acht op de mannen.

Een hand komt uit de poort te voorschijn, een hand, die hun een half brood toesteeft. Zij komt uit een soldatenmouw.

Een der begiftigden haalt een mes uit zijn zak. Hunkerend kijken de twee anderen toe. De slonk gesneden hompen worden broederlijk onder hen verdeeld en, daaraan knauwend, gaat de groep der drie traag verder.

Dinsdag 22 december '14.

De Gemeenteraad heeft een belasting gestemd op de ongehuwde mannen. Er was reeds een taks gestemd, te heffen op de bemiddelde afwezigen, welke op 15 oct. laatst niet naar hun woonsteden waren teruggekeerd.

Bezoek van mijn vriendin uit Melle, degene, bij welke de bel tijdens mijn voorbijgaan te harent was vastgelegd. Ze bewoont met een enkele dienstbode een heel groot huis. Driemaal heeft ze soldaten te logeeren gehad 10, 5 en 15 tegelijk. Ze wilden niet op stroo slapen, namen bezit van al de kamers, bedden en canapés, rolden de vloerkleeden op als peluws, waar er te kort waren, maakten veel vuil, mannen van de Landwehr, voor 't overige inschikkelijk. Er waren er, die met portretten van hun vrouw en kinderen in de hand zaten, terwijl tranen langs hun wangen rolden. Ze kon het niet helpen, ze had medelijden met hen en onthaalde ze goed. Dankbaar vertrokken ze: “Ruf immer,” zei er een met bevende lip, haar de hand drukkend.

Naderhand vernam ze, dat het bataillon, waarvan ze deel uitmaakten; nagenoeg gansch aan den IJser was weggemaaid.

Naast het kasteel van V. P. hebben de Duitschers een stuk land in beslag genomen. Putten zijn daarin gegraven heel groot en diep. Zij dienen als kerkhof voor de talrijk voorlopig hier en daar te velde begraven lijken en deze worden er 's nachts in karren aangebracht. Soldaten zijn belast met die taak. Die dooden zijn heel in ontbinding en de begravers drinken bestendig jenever ter bestrijding van de miasmenvolle lucht. De groeven kunnen verscheidene lagen behelzen. Bij middel van touwen laat men ze neder en langs een lange ladder stijgen de geïmproviseerde grafmakers af om den een naast den ander te leggen. Deze laag wordt met dennentakken gedekt, daarop wat aarde en daarboven een nieuwe laag, nieuwe takken, nogmaals aarde en zoo voort totdat de grond tot op een paar voet van den rand vol is, en allen beslist wordt toegestampt. Dat werk heeft drie dagen geduurd. In heel den omtrek was de uitwaseming hinderlijk voor de burens en de voorbijgangers.

Gevallen van typhus zijn te Melle waargenomen. Er heerscht groot gebrek. Zal er over veertien dagen nog iets te krijgen wezen?

De Provinciale Raad heeft de krijgsbelasting gestemd aan ons land opgelegd door den overrompelaar: 480 miljoen in 1 jaar. De eerste 40 te betalen voor 15 januari 1915.

Zaterdag, 26 december 1914.

Om twee uur komt een vriendin mij afhalen en wij begeven ons naar de Bijloke — het burgerlijk hospitaal — om een ambulance te bezoeken. Degenen, die er liggen, zijn allen door den vijand volkomen uit den dienst ontslagen, als zijnde ongeschikt daartoe, dus erg gekwetsten.

Een dokterstoelating wordt vereischt om er binnen te kunnen. De toeloop was in de laatste dagen zoo groot, dat er paal en perk aan is moeten gesteld worden in 't belang der lijders zelven.

Wij doorkruisen een lange, breede gang waar nonnetjes voorbijloopen en mannen met mild watergieten den vloer schuieren.

Heel op het einde rechts is de zaal der gekwetste militairen. Een vijf en twintigtal ijzeren bedden staan er in twee reeksen, meest alle bezet. De peluws en de kussens zijn frisch-wit, de dekens bloemig wit en rose.

De eerste, dien wij zien, mijn gezellin en ik, is in deerlijken staat: zijn onderste kinnebak is heel weg. Een tong heeft hij niet meer; over de bovenste tandenrij hangt schuin af zijn lip; een zwart hol daaronder is zeker zijn keelgat. Stil medelijgend knikken wij dien ellendeling toe, die niet spreken, niet eeten kan en met kunstmiddelen gevoed moet worden. Met oogen vol jammer ziet hij ons voorbijgaan. Hij ligt op den rug en doet geen beweging. Rechtover hem is een Franschman van Cherbourg: levendige blikken, blijgeestige uitdrukking: hij deelt ons mede dat aan den IJzer zijn dijbeen werd doorschoten. Hij neemt een doos uit de lade van zijn nachtafeltje en daaruit twee langwerpige kogels: "shrapnells," zegt hij, uit zijn vleesch gehaald; vervolgens uit watten, als kostbare kleinoodiën, toont hij met bloed besmeurde stukjes scherven: "Zie, dit een is er vandaag nog uitgetrokken." Het merg hangt er nog aan...

Er hoeft moed toe om er het hoofd niet van af te wenden:

"Ge werd wellicht gevoelloos gemaakt door den heelmeester?"

"Bijlange niet," en hij lacht.

"Hoe oud?"

"Op 18 februari eerstkomend word ik drie en twintig jaar."

Er ligt een Engelschman van achttien jaar, lief, beschaafd, nogal phlegmatisch de menigvuldige blijken van toewijding aannemend. Zijn rechtervoet is afgezet. Hij zal een kunstvoet hebben en toch heel goed kunnen loopen.

Vlaggetjes van de landen der Verbondenen aan de bedstaven. Veel gekwetsten dragen het portret van onzen koning en eenigen ook dat der koningin, in klein medaillon, op de borst.

In het ledikant naast dat van den Engelschman ligt nog een Franschman. Hij ook is aan de beenen getroffen. Dat gebeurde aan den IJzer. Hij is getrouwd, heeft twee kinderen en van hen noch van zijn vrouw heeft hij, sedert het vertrek van huis, nieuws gekregen. Hij wordt zoo vertroeteld door de bezoekers; hij wordt mild begiftigd, maar... een brief van zijn dierbaren, dat zou toch nog het schoonste geschenk wezen. Hij heeft keurig verzorgde handen, van binnen glad als satijn, puntig geknpte nagels. Ze zijn bloedloos, geelachtig blank, als de handen van een doode...

"Mager, niet waar?" zegt hij, ze ons voorhoudend, "en mijn been, mijn goed been, dat moest ge zien! het is niet dikker meer dan de arm van mijn vijfjarigen jongen, heel weggekwijnd door het bestendig liggen, atrophie, wat wilt ge?"

Op een laag stoeltje, wat verder, zit een klein, heel jeugdig ventje in burgerkleeding. Zijn rechterarm is af, tot onder den elleboog; de mouw hangt er erbarmelijk over als een vod. Hij is Belg, van Charleroi. Wat kunnen wij hem zeggen, hoe hem troost inspreken? Ik weet het niet en alzoo komt het banale:

“Veel pijn?”

“Ja wel, maar niet in den arm meer, in de ontbrekende hand lijd ik, vooral in den duim; les nerfs, quoi!” voleindigt hij, als onverschillig voor zijn lot.

En dat treft bij het meerendeel, dat moedige, bijna blijmoedige, opgewekt-gelatene, bewonderenswaardig van zelfverloochening.

Daar ligt een Arabier met een heel zwart, dikharig hoofd, een donker gelaat, waardoor de koortsgloed rood uitbreekt en met schitteroogen.

“Spreekt gij Fransch?”

“Un peu,” antwoordt hij en steekt, glimlachend met een mond vol blinkende tanden, mij de hand toe.

Wat gloeit zij onrustwekkend, die hand!

Hij mag niet vermoeid worden door onnoodige vragen en gesprekken, die man. Enkel een duw van medegevoel en ik treed op het verste bed toe.

Daar ligt een kloeke, thans heel bleke kerel. Het hoofd is omwonden, de oogleden zijn gesloten.

“Hij slaapt,” zegt mijn vriendin.

Maar juist nu kijkt hij ons aan en ik meen dwaselijk het woord tot hem te moeten richten:

“Van waar?”

“Van Antwerpen,” antwoordt hij en sluit opnieuw de oogen. Met medelij schijnt hij niet gediend. Of is hij te zwak in de hersens om gedachten te vormen en verlangt hij niets anders dan rust?

Heel omgekeerd is het gesteld met zijn naasten bedgebuur: een Franschman:

“Van den Pas-de-Calais,” deelt hij mede, in zulk zonderling Fransch en zoo vlug, dat het nauwelijks te verstaan is. Hij was in vroolijke samenspraak met een even luchthartigen rampgenoot, die bij zijn sponde stond, op twee krukken steunend, met hangende voeten, zwart van baard, een regelmatig, schrandere gelaat, een Belg, deze. De Franschman is op 't eerste zicht bepaald leelijk, met holten in de tandenrij en verwrongen trekken; maar dadelijk veroverft hij sympathie. Hij is reeds in drie veldslagen geweest, bij Reims en aan den IJzer de twee beenen afgeschoten. Hij weert de deksels en toont twee hagelblank omwonden korte bilstompen. Ook in den rug is hij geschoten geworden; de kogel is tusschen de ribben uitgevlogen en dat toont hij ook, zijn hemd opentrekken: een ronde blauwpaarse vlek van nog geen cent doorsnede.

“Que voulez-vous, c'est la guerre! Degenen, die ons treffen, die ons dooden, loopen een gelijk gevaar... O, indien ik mijn beenen had, wat zou ik verlangen om weer te keeren naar het front, eenmaal, tienmaal, vijftigmaal, na elke genezing van nieuwe wonden!”

Zondag, 27 Dec. '14.

In 't midden van den nacht komt Marie de trappen afgehold en roept met een stem door den angst beklemd: “Mademoiselle, mademoiselle, Gent wordt gebombardeerd, hoor hoe ze schieten, zie hoe het brandt!”

Plots ontwaakt, sta ik op, trek in haast een kleedingstuk aan en sla een sjaal over 't hoofd.

Rechtover achter de straatdaken is de hemel één vuurgloed. Dat schouwspel treft heel diep. Voor 't overige ontstel ik zelfs niet. Sinds lang staat onder handbereik het vluchtvaliesje immers gereed... Het is dus gekomen, het lang verwacht gevreesde... Maar ik hoor geen schot, ik zie langs de straat wel menschen loopen; ik zie op heel de lengte — als een zwarte inktstreep — een waterbuis van de brandweer liggen... Neen, neen, er wordt niet geschoten: “Bedaar dan toch,” zeg ik tegen de jammerende meid, “open het venster, vraag wat het is.”

“Het brandt bij madame De L., de ketel van de calorifere is gesprongen,” roept een stem.

Die slag zal het wezen, wat het ontroerde meisje heeft gehoord.

Het is een grootsch tooneel: het brandend huis, heel groot en hoog, staat op den Steenweg, maar de poort komt uit rechtover mijn woonst. En op de mansardekamer gegaan, zie ik over de burenvorsten heen het dak: het hout van den moerbalk en de pannelatten in zwart, deze laatste vormen als een ijzeren rooster, waardoor de vlammen opstaan als vuurtongen in speelsche vlucht soms eene onafhankelijk veel hooger opkronkelend. Kolommen van verbleekt rood — dampen gewis — verheffen zich en tegen dien achtergrond is het een echt vuurwerk van vonken, opstijgend als wemelende vlokken van bloedige sneeuw in warreling neertuimelend.

Niets is gered geworden van rijk mobielier en kunstschaten. De Duitschers, die er gekwartierd waren, zijn langs een venster bij middel van een ladder gered. De bewoonster is weduw, haar eenige zoon dient als vrijwilliger in 't belgisch leger en liet sedert eenigen tijd niets meer hooren van zich.

Dinsdag 29 december '14.

In den nacht van 23 tot 24 dezer trokken ijlings vele troepen staduitwaarts; sommigen zongen, anderen waren begeleid door trommel en fluit. Nu verklaart men, wat er oorzaak toe was. De Bondgenooten deden opzettelijk ruwere aanvallen om den vijand de vreugden van het Kerstfeest te verbitteren. Een groot deel der bezetting moest aldus van Gent uit naar het front. Hevige gramschap ontstond deswege. In het lokaal der Normaalschool en van den Casino, waar de kerstboomen prijken moesten, sloegen de misnoegden alles kort en klein. De schade bedraagt duizenden franken. De plaatselijke bladen maken er geen gewaag van.

Te Ledeberg is op een avond een soldaat door een schot getroffen. Vijf duizend mark boete werd aan de gemeente opgelegd. De kostumier van een theatergezelschap alhier had oude sabels en onbruikbare geweren in zijn stapelplaats. Hij had niet noodig geoordeeld deze af te leveren. Aanhouding en groote moeielijkheden om los te komen waren het gevolg er van.

Al de duiven moeten opgesloten, en met de aanduiding van hun ras worden opgeschreven. Wee den eigenaar, indien er eene uitvliegt. Een leeraar aan de Hoogeschool bezat er een vijftigtal, alle keurspecimens. Liever dan zich aan gevaren bloot te stellen, deed hij ze alle den nek omwringen en begraven in zijn tuin.

Soms ziet ge aan den gordel van een soldaat een paar kolossale roodbruine handschoenen hangen. Die mannen zijn de brandstichters van het leger.

Een bewoner van Dendermonde, thans in Gent verblijvend, deelt het volgende als waar gebeurd mede: "Terwijl de branden ten allen kanten woedden, deed de dienstdoende Kommandant uit een der grootste woningen een prachtig tapijt halen en op de markt uitbreiden. Een tafel werd in 't midden, en stoelen daarrond geplaatst. Met andere officieren ging hij aanzitten; ze aten er goed en dronken champagne. De muziek speelde een vreugdewijze en het gelaai der vlammen deed dienst als bengaalsch vuur. 't Gekraak der instortende daken werd begroet op handgeklap.'" Zou dat wel waar wezen?!

Donderdag 31 December '14

Te Deinze werden op de markt een honderdvijftigtal boeren en boerinnen door enkele Uhlanen aangehouden, de eersten de besten. Een honderdtal konden ontsnappen. De overigen werden voor marcheerende soldaten als borstweer voortgedreven. Slechts na uren en uren losgelaten, werden ze teruggezonden, twee dagen later waren nog niet allen teruggekeerd.

31 december '14 donderdag.

Verbod van den deutschen Gouverneurgeneraal voortaan strikjes met de belgische kleuren te verkoopen, de portretten van onze vorsten tentoon te stellen alsmede elk vaderlandsch kenteeken te dragen.

Koning Albert heeft een miljoen sigaren laten maken. Elke belgische soldaat krijgt een kistje met het woord IJser er op. Een rijmpje doet de ronde in de drinkhuizen:

"De keizer,
Geeft het kruis van IJser,
Aan den IJser,
En de IJser,
Is het kruis van den keizer,"

Een andere scherts:

De keizer is ongesteld. Er bestaat geen ander heilmiddel dan het water van den IJser.

Hoe komt het, dat die duitsche soldaten, die zooveel IJserwater dronken er toch niet kloeker op geworden zijn?

Ook een woordspeling op de namen van Joffre en French.

Jof	fre
fre	nch

De gemeenten Wijnckel, St. Kruis en Wachtebeke zijn op 28 december veroordeeld tot 3.000 mark boet voor het beschadigen van telefoondraden. Dit wordt ter openbare kennis gebracht door:

von Keudell.
Regierungsrat.

Op al de kerken van Gent — protestantsche en katholieke, behalve de synagoog, moeten op dezen nacht de klokken luiden van twaalf tot twaalf en half uur. (belgische tijd). Burgemeester Braun heeft namens het duitsch beheer, dit bevel aan het bisdom moeten overbrengen.

1915

1 Januari '15.

Aldus is het uitgevoerd. Het was een oorverdoovend gerucht. Zieken en kleine kinderen zullen het te verduren hebben gehad. De trams reden tot half één uur.

1 januari vrijdag '15.

De barometer daalt naar storm toe. 's Morgens is het weder betrekkelijk goed. Gezellige bijeenkomst en diner bij mijn nicht. woont in een drukke straat. Ik kijk eens door het raam. Vele Duitschers tusschen de wandelaren. beginnen er vuil uit te zien. Het grijs hunner tunieken heeft een modder-grondkleur gekregen. Wat zijn er talrijke kleine en plompe, oudachtig-verschropelde bij! Zijn schier al de flinke mannen naar het front? Ik bemerk ook een paar reuzen, zoo groot en statig, dat de hen begeleidenden van middelbare lengte met den top van 't hoofd slechts tot aan hun schouders reiken.

Mijn nicht heeft allerlei lekkers gereed; ze wil naar het Burgerlijk hospitaal gaan, nu dat de heeren heen zijn, die met ons aanzaten.

En wij dalen de trappen af. Buiten: kletsregen en wind. Het rijtuig ratelt over pletsende plassen, de lichten weerkaatsen er in uitgewijd, bloedig. Ze zijn niet bij machte om de duisternis heel te bestrijden.

Wij doorkruisen eenzame kaden, donkere, openbare plaatsen: stadssquares, dat weten wij en zien op den uitkant van een dezer, door het grauw van den mist, de bloote, erbarmelijke slingertakken van een grooten treurwilg neerhangen.

Wat wekt Nieuwjaarsdag toch steeds sombere gedachten: overgang tusschen het veel verkeerde van 't verloopen jaar en het ongewenschte van het beginnende!

“Het is wel een beetje laat,” zegt de portier, “om nog binnengelaten te worden.”

Doch... oorlof wordt aan het bureel gevraagd en wij trekken door een der lange gaanderijen naar zaal 18, waar zieke vrouwen liggen, die uit Mechelen naar Gent werden overgebracht.

Er staan een twintigtal bedden van witgeverfd ijzer. Niet alle zijn bezet. Mijn geleidster is er geen onbekende: overal waar wij voorbijkomen, knikt en glimlacht de neerliggende of aan de sponde zittende haar toe. Onder deze is er een magere, zwartharige, rechtop tegen de kussens aanleunend.

Zij is zoo blij de bezoeker te zien. Ze krijgt allerlei versnaperingen: een oud-bekende uit het Feestpaleis.

“Hoelang zijt ge nu te Gent?”

“Op de vierde maand.”

“Ge hebt toch plan om naar Mechelen terug te keeren, ziek als ge zijt nochtans, en niet kunnen loopen!”

“Och ja; ze zullen mij in den wagen dragen. Morgen om zes uur moet ik klaar zijn... Wat verlang ik naar ons huisje, al is het half stuk geslagen! O thuis zijn, thuis zijn!” En in een soort van aanbidding zien de donkere oogen glanzend ten hemel op.

Een andere nadert schuchter, schoorvoetend.

“Madame,” tot mijn nicht, “ze zeggen dat gij helpt, waar ge kunt. Zoudt ge mij ook willen helpen?” met neergeslagen blik en glimlachenden mond.

Zij is klein, mooi bruinharig, van een buitengewone frischheid, zacht, beschaafd.

“Ja, kind, wat schort er?”

“Ik weet niets van mijn ouders en zou zoo gaarne nieuws van hen hebben.”

“Hoelang zijt ge van huis weg?”

“Drie maanden.”

“Hoe oud zijt ge? Ge ziet er niet ziek uit.”

“Twintig jaar. Nu ben ik goed, maar ik was zoo zwak, toen ik uit het lighuis (moederhuis) naar hier werd gebracht.”

“Hebt ge een kind. Zijt ge getrouwd?”

“Ik heb een kind van een maand oud. Getrouwd ben ik niet.”

Voorzeker is dat meisje geen verlatene: er straalt vertrouwen uit die blikken; er schuilt geluk in den grond van dat tijdelijk beroerd hartje.

“En uw verloofde?” Ik ben overtuigd, dat de vader van het kind haar verloofde is.

“In 't leger; ik heb gisteren een brief van hem gekregen.” En ze drukt de hand op hare borst, waar die brief ongetwijfeld zit.

“Hoe heet hij?” vraag ik. Namen wekken altijd mijn belangstelling op.

“Charles,”

“En uw kindje?”

“Charlotte,” met een engelenglimlach van moedermin. Ze geeft een adres in Antwerpen.

“Schrijf dat het mij goed gaat.”

“Mag ik spreken van Charlotte?”

“Ja, zeker moogt ge dat.”

Aan een ander bed zitten twee vrouwen. De oudste bloost zeer erg en haar oogjes van kwik tintelen rusteloos rond.

“Ge ziet er beter uit, vrouw,” zegt mijn nicht, haar een pak chocolade gevend, dat ze op haar knieën laat liggen zonder het aan te zien en zonder dank.

“Waaraan lijdt uw moeder?” vraag ik aan de jonge.

Deze kijkt mij star aan en antwoordt niet. Heeft ze 't niet gehoord of ben ik te stompzinig om den toestand te gissen? Ik doe dezelfde vraag aan mijn nicht.

“Wat heeft ze?”

“Dérangement cérébral,” wordt mij in het oor gefluisterd.

Die menschen zijn uit Mechelen gevlucht tijdens het bombardement. Zij hadden een kruidenierswinkeltje, kwamen goed aan hun brood. Ze zijn alles kwijt en zij, de moeder, heeft half het verstand verloren. Toch bestaat er hoop op herstel, na langdurige, volledige rust.

Wij spreken nog tegen de eene en de andere, en met handdruk aan sommigen en hoofdknik naar andere bedden nemen wij afscheid; de rampzaligen in de goed verwarmde, dof verlichte ziekenzaal aan hun lot overlatend.

maandag 4 januari '15

's Avonds kwart over tien. In de volkomen stilte dreunende knallen.

Wat mag dat wezen? Klippelslagen op de poort hier rechtover? Drie andere volgen. O, het is schieten, nu hoor ik het duidelijk. Kort daarop nog een groote slag.

Vensters worden geopend. Stille stemmen spreken elkaar vragend toe. En nu, heel verre reeds, bomt verdoofd het laatste schot. Mijn meid verkeert in doodsangst, roept van uit haar bed, dat ze ligt te beven. Die geruchten ontstellen mij zelfs niet. Aangezien ik mij nu heb voorgesteld, dat wij allen moeten doodgeschoten of doodgebombardeerd worden, schijnt al het minderwaardige, voorafgaande, van geen gewicht.

Soldaten stappen op vliegpas door de straat, verwarde klanken uitend. Daarop wordt alles rustig.

's Morgens staan de burens aan hun deuren. Ik zie hoofden schudden. Niemand schijnt te weten, wat er is gebeurd. Later verneem ik, dat op de uiteinden mijner straat heel den nacht schildwachten hebben gestaan, dat wie op den boulevard voorbijkwam, afgetast, losgelaten, doch ruw voortgedreven werd. Er liep een bende van meer dan honderd civielen. Officieren kwamen uit de huizen men den revolver in de hand. Op de hoogte van het Park, rechtover mijn straat, zijn de ruiten uit het melkhuis stuk geslagen. De dagbladen maken geen melding van het opstootje.

Dinsdag 5 januari '15

Bezoek aan een jongen verwante, te Lier het dijbeen doorschoten op 26 augustus '14, eerst verblijvend in een ambulans te Tienen en dan te Luik bij zijn oom, geneesheer-hoogleraar en nu thuis. Onuitstaanbaar lijdend, vol wilskracht en met heet verlangen naar genezing om tot het front terug te keeren... wie weet, en wanneer zal dat zijn!

“Als de koning en de koningin eenmaal terugkomen in Gent, dan zal de beiaard spelen,” zegt men hier; de geestdrift zal alles te buiten gaan en er wordt verzekerd, dat de socialisten van Brussel luid verkondigen, dat zij de eer eischen om de paarden van hun koets uit te spannen en ondereen zullen vechten om ze voort te trekken.

“Zou een troon in Europa wel vaster staan dan de hunne?” vroeg iemand.

“Neen,” was het antwoord, “want hij rust op grondvesten van wederzijdsche liefde en solidariteit.”

Dinsdag 5 januari '15.

Te New York bracht een geldomhaling 3 500 000 franken op ten behoeve van België's armen. Het kerstgeschenk van Queensland en Nieuw Zeeland bedroeg 125.000 frank. De Belgische legatie in Den Haag heeft eene gift ontvangen van 42.000, opbrengst eener geldzameling te Milaan gedaan. De plaatselijke bladen geven deze cijfers op. Op bijzonder bevel van den Etappen Kommandant zijn alle vergaderingen van welken aard in den vrijen hemel en zelfs in gesloten plaatsen zonder bijzondere toelating verboden op straffe van gevang of duizend mark boet aan de overtreders.

De negen provincieale raden van België hebben de maandelijksche belasting van 40 miljoen aan de bezetter gedurende den krijg te betalen gestemd.

6 januari woensdag,

Allerlei bemoedigende geruchten deden hier de ronde. Metz was gevallen, Oostende en Brugge waren door de Bondgenooten ingenomen. Alles valsch.

Hollandsche illustraties zijn hier verboden. In den Bien public komt de lijst voor der gedooide geestelijken uit het bisdom van Mechelen.

Het regent, het waait in elements-ontketening.

nog Woensdag 6 januari '15.

De straf aan de gemeente Ledeberg opgelegd, waarbij elk op zekere uren binnenblijven moest, is geheven. De bewoners mogen wederom vrij uitgaan.

Het gerucht liep, dat von Mackensem in Gent was. Het moet een verdichtsel wezen. De kranten melden, dat hij op 't oostelijk gevechtsterrein is.

Een kaart ontvangen uit het kamp van Göttingen. Zes mannen daarop in soldatenpij. Wat ziet mijn mooie neef er mager uit. Een Franschman, kleiner dan hij, staat naast hem, met een wakker voorkomen, en een nog kleinere met een zonderling petje op, dan twee, die neerzitten, één zeer ontmoedigde. Hij draagt een trouwring. Naast hem een nauwelijks volwassene, Rus of Servier, hij heeft een haren muts op en waarom het nummer 65 op de borst? Links van de photo staat een zeer groote kerel, breedgeschouderd, met een dikke, achterovergeslagen sjerp om den hals. Zou dat ook een krijgsgevangene zijn met zulk een ruw, uitdagend voorkomen of is het een gevangenbewaker? De Russen krijgen geen kantinen van hun land, maar er bestaat in 't kamp een liefderijke overeenkomst, waarbij een viertal soldaten er gewoonlijk een vijfde van dezen aannemen met wien ze broederlijk deelen, wat ze ontvangen. De kaart is elf dagen op weg geweest.

Er is niets van waar, dat de 4de armee Gent verlaten heeft.

Vrijdag 8 januari.

Twaalf graad Celsius! Het voorjaarsweder. Wij hebben hier geene winters meer. De Duitschers klagen er over, dat ze in een ontzenuwend klimaat leven en hun opwekkende, continentale koude missen, hun sneeuw, hun snijdenden noord- en oostenwind, hun klare vrieslucht.

Ontmoeting van een gereformeerde, die erbarmelijk hinkt. Het is een bekende van mij: "Arme jongen," zeg ik.

"Ja" zegt hij "ja, diep te beklagen, omdat ik niet terug naar het front kan gaan."

Het doet goed aan 't hart zulk een persoonlijkheid te ontmoeten tegenover de laffe papierhelden, die in den vreemde, in veiligheid gevlucht, uitschreeuwen, dat ze hun leven veil hebben voor 't vaderland.

zaterdag 9 januari 15.

Tot in melkerijen worden koeien in beslag genomen. Een melkvrouw kwam verleden in het Klein Begijnhof met een hond aan de kar: "'Waar is uw paard dan?'" vroeg het eerste begijntje, bij wie ze aanbelde.

"'Van de Duitschen opgeëischt.'"

Een tweede melkboer reed het Hof binnen met een oud paard, dat schier niet kon voortgeraken, de ruige huid jammerlijk over de schonken gespannen:

"'Kijk, kijk wat een mager beest, en uw ander paard, waar is dat, verkocht?'" vroeg de portierster.

"'Van de Duitschen gepakt,'" met een zucht.

"'Zonder betalen?'"

"'Ik moet het afwachten, ik kreeg een schuldbekentenis, dat is al.'"

Van de gehoorde schoten tusschen 2 en 3 dezer is nog niets bekend. Er wordt beweerd, dat ze op deserteurs zijn afgevuurd. 42 burgers zijn dien avond in de nabijheid der bewuste plaats door Duitschers aangehouden, afgetast en, met de kolf van 't geweer op den rug, van de Citadellaan verdreven. Een stadsbeambte had met zijn familie den avond doorgebracht bij vrienden op de Leopoldlaan, als hij buiten kwam sprongen soldaten op hem toe: "'Binnen blijven,'" ruw hen terugduwend. Een kwartier later nieuwe poging van buitenkomen, nieuw terugdringen, totdat het hun gelukte, geen soldaten meer te ontwaren de vierde maal.

De algemeene Gouverneur van België laat weten, dat van af 15 januari '15 geene opeischingen meer zullen gedaan worden zonder gereede betaling van wege de duitsche bezetting.

Duitsche soldaten, babbelsuchtigen, verzekeren, dat er zeventien van hun mariniers doodgeschoten zijn, omdat ze weigerden naar 't front aan den IJzer te gaan: "'Wij behooren tot de zeemacht, niet tot de landmacht'", was hun leus van opstand geweest. Het regent bij stroomen. In de Leie is 't water hoog, blond van aardetoevoer, en het stroomt met geweld. Langs de kaaïen gaande, worstelend met den wind, herinner ik mij, hoe het in 1870, tijdens de veldslagen van Gravelotte en Sedan ook zoo hevig regende, en dat personen, die den slag van Waterloo beleefd hadden, verhaalden, dat het van den zestienden tot den achttienden juni 1815, gedurende de gevechten een ware zondvloed was. Het volksgeloof wil, dat de kanonschoten de wolken aanlokken.

Ik bezoek mijn neef, omstreeks Lier gekwetst, den 28 augustus ll. Hij ligt nog steeds te bed. Bij mooi weder brengt men hem beneden, en in een handwagentje, doet hij een klein toertje in het nabije stadssquare. Vandaag zal hij niet kunnen "'wandelen'", zegt hij, melancholisch door de bestendig van druppelen aangesproete vensterglazen in de lucht blikkend.

Hij heeft nieuws van zijn twee broeders gekregen door de zorgen eener geïmproviseerde postbedienster, die op levensgevaar brieven uit het Fransche front in België binnensmokkelt. De een, de jongste, de vrijwilliger, is aan den IJzer de hand doorschoten, in Engeland verpleegd en nu, na onvolledig herstel, terug in Den Haver. De andere (klas van 14) heeft nog niet gevochten. Hij benijdt zijn twee broeders, die voor het vaderland hun bloed vergoten hebben en wacht met ongeduld weder zijn beurt van optrekken af.

De moeder, flink, betrekkelijk jong, zit bij het bed van haar verwonden oudste, even moedig, even stoïsch onderworpen aan het onvermijdelijke als hare drie zonen:

"'La mère des Gracques,'" zei iemand onlangs van haar. Ik las in de lijst der bij den consul van Nederland aangekomen correspondentiën, dat er een brief ligt voor mij nummer 8393. Van wie, van waar?

Een brief, dat is een zeldzaamheid, een witte meerle, een wonder nu! Zou ik hem zenden halen? Zou ik zelve gaan? Weet ge wat het beduidt? — Met drie trams naar St. Amandsberg, buiten in de kou ter plaats uw beurt afwachten, schoorvoetend, traag vooruitgeraken naar het doel: 't gebenedijd winket, waar eindelijk de omslag u zal afgegeven worden... Neen, neen, ik doe het niet.

Ik heb mijn brief, mijn nu verwenschten brief, niets dan een prul. De persoon, die hem afhaalde, moest gedurende drie uren er op staan wachten. Van nu voortaan zullen geene correspondentiën door bemiddeling van het Nederlandsch Consulat meer besteld worden.

Gisteren kwam een soldaat langs den boulevard in zichzelf brommend. Hij verkeerde in staat van uiterste dronkenschap en zwenkte van den eenen boom naar den anderen.

Dat zag een officier. Hij schoot er op toe, en gaf hem een kaakslag, die hem deed neertuimelen. De dronkaard klauterde recht, probeerde om aan te slaan. De officier greep hem bij den arm, stampte hem vooruit: "Naar de kazerne," beval hij.

Tuchtloozen van 't leger ondergaan strenge straffen en worden wreed geslagen voor het kleinste vergrijp. Al wie meer dan honderd flesschen wijn bezit, moet er inken ^{van} doen aan de overheid. Veel rijkvoorziene kelders bestaan er hier ter stede. Doch hoevelen zullen zich onderwerpen aan dat voorschrift? Wijn wordt in den grond gedolven, in korven weggedaan en bij burens, die er geen bezitten en bij werklieden in zekerheid gezonden.

Zekerheid? Waar bestaat er hier nog zekerheid? Er wordt beweerd, dat de Duitschers met pijken ⁱⁿ den grond borend, de tuinen onderzoeken naar 't verheimelijkte...

Zou het wel waar wezen? Er wordt zooveel overdreven. De verbeelding is steeds werkzaam. Aldus werd gisteren ook verzekerd, dat Holland aan Duitschland en Amerika aan Italië den oorlog hadden verklaard, dat het nieuws officiëel aangekondigd, en de nederlandsche consul reeds uit Gent was vertrokken. Er wordt ook verteld, maar niet geloofd, dat al het koper zal worden opgeëischt tot het vervaardigen van shrapnells.

Er gebeurt zooveel ongewoons, dat zelfs zulke monsterachtige rooverijen niet meer zouden verwonderen. In den twijfel is hier het kopergoed, dat ik wilde behouden, naar den zolder gedaan, verstoppt achter blokjes hout, achter ledige flesschen en emballage-hooi.

Daaronder is een roodkoperen voetstoofje, misschien van een mijner overgrootmoeders, met een eikenhouten overdeksel vol gaten, waaruit de warmte opstijgt.

Wat zou het mij spijten moest dat ook naar den smeltoven als mitrailleuze grondstof!

13 januari, woensdag.

Nu verluidt dit aangaande den wijn. Streng verbod heerscht aan den IJzer, bij het duitsch leger water te drinken uit vrees voor typhus en cholera. Vervoer van bier in de loopgraven is heel moeilijk (om welke reden?) het kan ook in flesschen verzonden worden. Elke soldaat krijgt bij gevolg een flesch wijn daags zegt men, die hij naar goeddunken verorbert.

De opzoekingen te Gent en in 't omliggende geschieden door twee experten wijnkeurders: een belgischen en een duitschen. Elk hunner teekent volgens zijn schatting de prijzen der soorten op. De begroting wordt vergeleken. Gewoonlijk is het verschil klein en de overeenkomst levert, door wederzijdsche inschikkelijkheid geen stof tot vitterij. Schuldbewijzen worden ter hand gesteld.

Dit geschiedt voor de kelders der handelaren in wijn. Daarentegen is bij de burgerij voor elke flesch, 't zij dure of goedkoope wijn een vaste prijs van fr. 1,50 aangegeven.

Geen lichtstraal mag uitschijnen in de badsteden aan den kant der zee, te Knocke had de bewoner eener villa, waar hij ook des winters verblijft ten behoeve van een ziek kind, eenige oogenblikken een paarmalen in een nacht het electrisch licht opgedraaid. Voordat de dag aanbrak, ging het rinkelinklink aan de voordeur.

Twee duitsche officieren tegen den huisheer-eigenaar: "Ge wordt beschuldigd van spioneerij, ge hebt seinen gedaan naar de engelsche vloot tot driemaal toe."

"Ik, kom, ik heb enkel licht aangestoken voor mijn ziek kind."

"Ge zijt in arrest, verbod uw woning te verlaten."

's Anderdaags een nieuw enkwet, en eindelijk verklaring, dat de spioneedienst niet behoorlijk

bewezen was om de zaak te vervolgen.

De vrees voor vergiftiging moet ook bestaan onder de ingekwartierden. Ik ken een huis, waar generaal v. B. logeerde. Zijn ordonnans wilde geen koffie drinken, voordat de meiden er eerst van hadden geproefd. Zoo ook een colonel, verneem ik, die in het huis, waar hij verbleef, medegebracht vleesch in de keuken liet bereiden en, met de huisgenooten aanzittend, die hun eigen kost aten, er op aandrong, dat ze ook van 't zijne eten zouden, waarvoor ze dankten, totdat ze eindelijk zijn doel begrepen, bij het zien, dat hij draalde, en voldeden aan zijn wensch.

In diezelfde woning schelde de colonel eens — op een bijzondere overeengekomen wijze met de bedienden — zijn ordonnans. De kamermeid merkend, dat deze het niet had gehoord, riep tot hem.

“Uw meester belt.”

Deze trad recht op haar toe, dicht onder haar aangezicht:

“Wat durft gij zeggen!”

“Dat hij belt voor u.”

“Mijn colonel is geen hond,” en met een grimmig gebaar stak hij de vuist naar haar uit.

Verschrikt deinsde ze van hem weg, totdat de huisheer aankwam, die zijn lachen niet bedwingen kon, en den verdediger van de eers zijns colonels deed verstaan dat bellen in het vlaamsch niet blaffen, maar schellen beduidt.

vrijdag 15 Januari '15.

Mondeling nieuws uit Roeselare.

Omstreeks 18 oktober vielen de Duitschers in die stad. Het was laat in den avond. Ze schelden aan de huizen. Klopten en schopten en waar niet spoedig genoeg werd opengedaan, stampten ze de deuren in. Sommige deuren en poorten dragen nog sporen van hun geweerkolven.

Ook bij een mijner oudste, nog levende vriendinnen aldaar traden ze onversaagd binnen ten getalle van veertig:

“Zitten hier belgische, engelsche of fransche soldaten verborgen?” aldus de overheid tot haar, terwijl hij een revolver op hare kin hield gemikt.

Die dame is een moedige: “Neen,” antwoordde ze, zonder groote ontsteltenis, zich aan alles verwachgend.

“Ga voorop, toon het huis.”

De meid opende een benedenkamer, evenals hare meesteres onder onafgewende bedreiging van een schot. Vandaar ging het naar 't salon: “Alle meubels weg, hier zullen de manschaften slapen.”

Toen moest de huisdame voor den gebiedster de trappen op, steeds met den loop van 't geducht wapen niet verre van den nek. Hij vond een paar kamers naar zijn zin. Deze moesten dadelijk voor hem en een officier in gereedheid worden gebracht.

Toen ze beneden kwamen, stond de dienstmeid te beven van schrik:

“Madame, ik ben hen voor moeten gaan in den kelder om al het proviand aan te duiden; een van de twee, die mij voortstuurden met den loop van hun geweer, ontstak daar een fakkel, die hij tegen den grond hield om alle hoeken na te zien en achter de tonnen te snuffelen.”

Ze bleven er dagen op dagen, deden geen kwaad, maar 's avonds ontstaken ze gaslicht in alle plaatsen waar bekken waren.

Die dame is weduwe en bestiert de weverijfabriek van wijlen haar man. Daar was van den eersten dag alles doorzocht en 's avonds moest heel het gebouw verlicht wezen als ten tijde dat er werd gewerkt.

Nog vrijdag 15 januari '15.

De burgemeesters moeten op bevel der duitsche overheid de gemeenten waarschuwen, dat alle meldingen over de bewegingen van de duitsche operatiën, waar of onwaar, volgens krijgswet zullen gestraft worden.

Alle jonge, ongehuwde mannen tusschen 18 en 30 jaar worden opgeroepen ten behoeve van te bewijzen diensten aan het vaderland, 't zij onder de wapens of voor nuttige werken. Besluit der belgische Regeering van den Haver.) Dit beduidt natuurlijk degenen aan wie het mogelijk is zich daar toe aan te bieden.

Zaterdag 16 januari '15.

Nieuwjaarsbezoeken worden hier niet of slechts bij uitzondering gedaan, kaartjes niet of zelden afgegeven.

Steeds wordt het vee in menigte opgeëischt. Personen, welke wonen in de nabijheid van een der vervoerstations naar Duitschland, hooren den nacht door paarden henniken, koeien burrelen, schapen blaten en het schrill noodgeschrei van zwijnen.

Petroleum is er niet meer te krijgen, gas is heel duur. In mijn keuken mankeert er voor 't oogenblik iets aan de leiding en de meid heeft niets anders dan een nachtlichtje, dat nauwelijks de volkomen duisternis in een schemering verandert. Van breien of verstellen kan er geen quaestie wezen. Mijn laatste bougies durf ik niet aantasten. Ze zit als in een grafkelder, zegt ze, doch mort geenszins.

Hoevelen zijn er niet in haar geval!

Spoedig zorgen, dat ze gaslicht krijgt.

Voordat ze slapen gaat, komt ze boven in de bibliotheek, mijn zitkamer, zich verwarmen... Hoe het verschil der standen en der opvoeding gewijzigd wordt in oorlogsnoed!

Maandag 18 Januari, '15.

In de onmiddellijke nabijheid van Gent en toch heelemaal te velde, van alle woonsteden en dagelijksch menschenverkeer afgezonderd, staat er een oud kasteel. Het is zeer schilderachtig met zijn hoekige en kantige gebouwen en zijn twee gelijke hoge torentjes, waarrond bij schemeruur vledermuizen vliegen. Half verborgen staat het achter en tusschen slaghout en stammen van reuzenboomen, in welker kruinen het mutserdnest van de eksters als een zwarte bol in de nog naekte twijgen het oog aantrekt, voordat in vol ontloken lentegroen de meerlen en de nachtegaal zingen en de zevenzanger — het laatst aankomend zangvogeltje (vóór half mei.) zijn levensheil uitjubelt.

Naast de stallingen, met den gevel naar den aardeweg, staat een laag huisje, ook dagteekenend uit vroeger tijd, met kleine vensterruitjes op het geveltje zonder deur. Een groote poort verleent ingang op het klein binnenhof, langs waar men in het woninkje treedt.

Bijna telkens als ik het luchtig landweegje, met dicht bijeenstaande knotwilgen volgend, in het open groene veld voorbijkwam, zag ik er een jonge vrouw door de openstaande poort aan de waschtob, of eenig naaiwerk doende, op een stoel zitten, stil zingend, met den voet een wieg schommelend. Het is de echtgenoot van den hovenier. Ze was een mooie vrouw, een beeld van gezondheid en prille jeugd. Haar oogen blonken van levenslust en op haar mond scheen geen ander uitdrukking te kunnen verschijnen dan die van tevredenheid.

Ook haar man, dien ik soms op het binnenhof zag, was een kloeke, krachtige kerel, dertigjarig: "een vent als een boom," zei eens een andere arbeider van hem.

Wat later speelde er een kindje aan den ingang der poort en zat er een kleiner op den arm der moeder en nog wat later liepen de twee oudsten elkander na en zat het derde in een stoeltje, onbewust nog van het leven, het gestoei aan te kijken.

En telkens ik voorbijkwam, was het mij als een weldoende veropenbaring der mogelijkheid van onverdeeld menschenheil.

Als ik Zulma, de jonge vrouw, zag aan den drempel, kon ik niet nalaten het woord tot haar te richten, al ware het maar geweest om den zweem van glimlach op dat mooi mondje, in dat blij gelaat te zien. Ook de twee oudsten — twee knapen — kenden mij en gaven mij "een plakken," 't is te zeggen de hand.

De krijg brak uit. De man, gewezen kanonnier, nog niet vrij van den dienst, moest naar de grens als landverdediger...

Maanden zijn sedertdien verlopen; dezen namiddag voerde mijn weg mij daarheen. Ik zag het oud kasteel tusschen de stammen der hooge kruinen staan, met alle luiken dicht, in de drukkende, sprekende verlatenheid der niet meer bewoonde gebouwen.

Van in augustus zijn de eigenaars naar den vreemde gevlucht.

Ik ging voorbij.

De poort van 't hoveniershuisje was ook gesloten.

Laat ik toch eens weten of de vrouw nog hier is en hoe ze 't stelt. Ik keerde eenige stappen terug. De gordijntjes hangen nog even keurig geplooid achter de groenachtige ruitjes, maar de appel van de ingangsklink is niet, als vroeger, blinkend opgewreven...

Ja, ze was er, ik hoorde een lichten klompstap over de steenen van het hofje komen. En nu schrok ik letterlijk. Was zij dat: die miezere, gekrompen figuur, met het bleek gezicht en de doffe oogen? Zij, dat beeld van jonkheidsbloei eertijds?

En zij glimlachte mij als eertijds toe, haar gave tanden in de verdunde lippen sterker ontblootend.

Die glimlach sneed mij door het hart. Hij trof pijnlijker dan een bittere klacht zou hebben gedaan.

Hoe ze het stelde, of ze nieuws had van haar man?

En ze snikte eens zonder tranen, sprakeloos het hoofd schuddend, dra met de verfijnde handen haar wangen bedekkend; toen zei ze: "Neen, niets, geen brief, geen boodschap."

En ik moest binnengaan. In het keukentje was het warm; de dekschijf van het kacheltje gloeide zelfs. Een ijzeren bed stond aan den wand onder den tikkenden horologeslinger, en in dat bed zaten de twee oudste kinderen rechtop. Ze speelden met houtblokjes en houten sparretjes, aan de toppen groen geverfd, en ander breekbaar tuig, op Klaasdag gekregen zeker.

Die twee waren reeds drie weken ziek, nu aan de beterhand. Ze moesten warm gehouden worden. Het kon aanstekelijk zijn, wat ze hadden, daarom was het kleinste weggedaan op haar geboortedorp bij een getrouwde zuster. De dokter wist niet goed waaraan ze leden; misschien kwam het van het gruisbrood, dat vele kinderen niet verteren konden.

En zij vertelde mij, wat haar leven nu was: altijd thuis, altijd alleen. Ze zag schier niemand dan den geneesheer, die om de twee dagen verscheen.

Geburen bezoek?

O, daar was ze bang voor. Ze verlangde er in 't eerst naar, nu niet meer. Ze moest al den kommer van zich werpen uit liefde voor haar kinderen, voor wie ze zoo noodig was, en kon het toch niet. En ze schudde als in wanhoop het hoofd.

Dat ze niet kon, was haar aan te zien.

Ze volgde den loop van haar eigen gedachten, als in vergetelheid van mijn bijzijn:

"De kinderen mogen niets drinken dan melk. Ik, wat mij betreft eet schier niet. Petrool kan ik niet vinden; van zoodra het avond wordt, moet ik mijn huiswerk tastend doen. Ik spaar zelfs mijn nachtlichtje." En met den blik wees ze een half leeggebrand pitje aan in een glaasje vet, dat op de tafel stond.

Ze poogde te glimlachen om het rampzalig-comische van zooveel nood.

In eens zei ze, zich vermannend,

“Ik dank u, dat ge gekomen zijt.”

Doch hoe hier troost aan te brengen, te bemoedigen? Ik trachtte dat te doen, maar denk niet, dat ze luisterde...

En dan, na lang zwijgen, begon ze:

“De dokter heeft mij voorspeld, dat ik geen drie maanden meer te leven heb, indien het zoo voortgaat. Slapen kan ik niet of weinig. Wij hebben immers voortdurend slecht weer gehad, altijd regen en stormen. Heel den nacht hoorde ik den wind zoeven door de hooge boomen, soms ook een slag; het was zeker een schalie of een steen, die van de torentjes afgerukt werd. Maar ik schrok toch telkens als ware het een schot geweest. Dat hield mij wakker... och, en bij windstilte is het even slecht. Wie zou er kunnen slapen als ge in 't donker uren op uren het kanon hoort, dat misschien uw man doodschiet!...”

Ik keerde terug langs het bochtig weegje met de knotwilgen omzoomd in sombere stemming van machteloos wereldwee, dat mij als een tweede figuurlijk floers van rouw omhulde in het werkelijk grijze floers van den winterdag.

Woensdag 20 Januari '15.

Aan den ingang van het Posthotel staat langs elken kant een schildwachthuisje met de deutsche kleuren: zwart, wit en rood, in tergende schittering. Een zeppelin overvloog dezen nacht de stad.

Het is morgen. Om elf uur staat een auto gesloten voor de deur; bezoek van een deutschen neef, Regierungsrat en Oberleutnant. Een kolos, het rechter oog onder een zwartsatijnen mom verborgen, het glas van een neusnijper over 't linker. Op de breede gestalte draagt hij een grijzen mantel, die tot aan de laarzen reikt en toen hij dien heeft afgenomen, zie ik het gebloemd gouden officiers bandje, op de schouders, het zwart en wit IJzeren Kruis 1 klas laag op de borst en dat hij gewapend is met degen en patronentasch.

Hij is de vijand, en toch ontvang ik hem: als kind heb ik hem in 't vaderhuis (1888) op den schoot gehad en vertelseltjes verteld. Hij was destijds vijf of zes jaar oud.

Hij verblijft te Rijsel en ambtshalve rijdt hij van de eene bezette plaats naar de andere. Aldus kwam hij hier met een boodschap voor den Kommandant. Vechten doet hij niet. De wond aan 't oog is een accident. Hij is ingekwartierd bij een fabrikant, wiens vrouw een belgische is. Hij wordt goed onthaald en zij verzorgt liefderijk zijn gekwetst oog. Het is onzeker of hij het niet verliezen zal. In dat geval verlaat hij het leger.

Ondanks die kommerrijke mededeeling is hij zeer vroolijk en opgewekt:

“Der Krieg! O, ja, es ist nun einmal so! maar wij hebben er toch allen genoeg van.”

“Hoelang zal het nog duren?”

“Dat weet niemand. Wij hebben geen wrok tegen België, maar het ware beter er voor geweest een andere politiek te volgen. Frankrijk en België zijn de gefopten van Engeland, dat slechts zijn eigen belang zoekt. De Keizer was en is nog vredelievend. Hij heeft het geduld tot het uiterste gedreven; maar hij moest oorlog voeren, Rusland dwong er hem toe, heimelijk ondersteund door Albion. België had een verdrag gesloten met Engeland, het hield zich niet neutral.”

“Dit wordt van hooger hand geloochend,” werp ik op.

Maar hij is smijdig en hoffelijk, hij glimlacht eens:

“Nun ja, het zal later te onderzoeken zijn.”

“Wanneer het einde van al die ellenden?” laat ik niet af te willen weten.

"Rusland wordt verslagen, het is van nu af aan zoo goed als verloren; wij hebben zes honderdduizend russische krijgsgevangenen. Sobald wir mit Rusland fertig sind, wird es flink von der hand gehen... Al het overige zal gauw volgen."

"Gij meent Frankrijk en Engeland?"

"Ja, ja zeker. Engeland bezit geen officieren meer, Frankrijk doet colossale verliezen, aan de Aisne is het honderd vijftig duizend man kwijt."

"En Duitschland?"

"Ook ontzaglijk veel. Maar onze zaken staan voortreffelijk. In Duitschland merkt ge zelfs niet, dat er krijg wordt gevoerd. De schouwburgen zijn open, concerten worden gegeven, de koffiehuisen zitten stampvol."

"Nochtans zijn bijna alle weerbare mannen weg."

"Op verre na niet, Duitschland heeft reserves voor twee jaar en langer nog. Ik heb vier broeders, zooals gij weet, wel is waar de eene pastoor, maar ik alleen ben in dienst."

"Indien Duitschland zegepraalt, zal het ons inlijven?"

"In 't begin van den strijd scheen wel het plan daartoe te bestaan, nu niet meer. Wij willen België niet. Wat zouden wij er mede doen? Een andere taal, andere zeden en gebruiken, het ware een last voor ons."

"Gij vergeet de Schelde, die ge noodig hebt."

"België zal onder voogdijschap staan van Duitschland. Van nu af aan zijn de forten van Luik en Namen doelmatig ingericht voor een blijvende bezetting."

"Een vrij land dus als de provincies Elsas en Lotharingen," kan ik niet laten grijnend te zeggen.

"Iets dergelijks, ja so ungefähr."

"Duitschland was hier vroeger bewonderd maar nooit sympathiek, het zal hier nooit bemind, maar nu verfoeid worden." Ik heb te veel gezegd. Het onderhoud wordt hem zichtbaar onaangenaam: "Dat weet ik..."

"Wij zijn goed ingelicht," antwoordt hij wel ietwat scherp.

Mijn inzicht was niet hem persoonlijk te kwetsen. Wij spreken van wat anders, van familieaangelegenheden, van vroeger tijd, van zijn kort bezoek aan de gentsche tentoonstelling verleden jaar.

Maar... net als uitgegoten water onvermijdelijk naar de diepte stroomt, zoo keert toch telkens en telkens de krijgsquaestie weder in 't onderhoud.

En eindelijk — zijn uurwerk uithalend — moet hij heen. Een paar officieren verbeiden hem in het Posthotel aan 't middagmaal. Samen vertrekken ze daarna. De tocht neemt 1 1/2 van hier naar Rijsel. Een halsbrekerij aldus te rijden!

Ik ga met hem beneden.

De auto snort zijn ongeduld uit. De ordonnans springt er aanslaande van af; de chauffeur zit onbeweeglijk aan het stuur en nogmaals met vernieuwden handdruk en een laatsten groet door 't raam vertrekt de vijand, dien ik helaas! door den trok van 't bloed toch nog lief heb.

Donderdag 21 Januari '15.

Dezer dagen heeft Mgr. Mercier, aartsbisschop van Mechelen een herderlijken omzendbrief laten drukken. Deze moest in al de kerken van het land op een bepaalden zondag van de kansel afgelezen worden. Dit is slechts het geval kunnen zijn voor een drie- of viertal plaatsen.

Onmiddellijk legde de duitsche overheid beslag er op. Toen bestond er plan om het stuk als

vlugschrift in de dorpen en steden uit te deelen.

Verbod daartoe kwam. De dagbladen meldden zelfs, dat de aartsbisschop was aangehouden. Dat was niet waar. Welke opschudding zou het inhechtenis nemen van den belgischen primaat in heel de catholieke wereld hebben gemaakt! De censuur zag er dan ook van af en beperkte de straf door den uitgever verantwoordelijk te stellen voor 't gerecht.

Heden kreeg ik het verboden stuk te lezen. Het is merkwaardig, ofschoon vermoeiend lang als alle godsdienstige omzendbrieven zijn. Toch kunt ge het niet uit de hand leggen; daarin staat melding van al de door 't leger gepleegde euvels, de verwoestingen, het overtreden der conventies van den Haag en van Geneve, het brandstichten, het dooden van geestelijken, met opgave van eigen namen en plaatsen waar ieder feit gebeurde. Het is een moedige aanklacht tegen het barbaarsch miskennen van menschenrecht. Het is een heldendaad dat te durven in deze beroerde periode, waar de wedervergelding zoo streng wordt toegepast.

Ge krijgt een koude huivering bij 't lezen dezer beschuldigingen, zoo stout aangevoerd van priestersmartelaarschap en zijt er niet verre van af te denken, dat de aartsbisschop zelf liever de kroon der martelaren zou veroverd hebben uit liefde tot zijn vaderland dan de kwijschelding, om door het zelfverloochenend voorbeeld meer klank en gewicht aan zijn pleitrede tegen 't onrecht bij te zetten.

In de dagbladen werd — naar men beweert op bevel der overheden — gemeld, dat tusschen hen en den primaat een vriendelijk verdrag was gesloten, waarbij hij gewillig afzag van 't verspreiden van 't mandement, omdat het dingen inhield, kwetsend voor Duitschland.

Zaterdag 23 januari '15.

In een heimelijken brief, door een kerkvoogd geschreven, wordt plechtig verklaard, dat Mgr. Mercier niets ingetrokken heeft van zijn pleidooi tegen 't bewind noch met niemand van vijandlijke zijde daarover onderhandeld.

Van dien brief van protestatie, in 't geniep van hand tot hand overgeleverd, wordt in de dagbladen geen woord gerept.

Dezen morgen wees de barometer nog enkel twee streepjes boven tempeest aan. Na al het slecht weder gaan wij het dus nog erger krijgen.

Slecht weder vrees ik niet. Ik ging uit om elf uur. Mijn doel leidde door 't Stadspark. De breede wegen waren droog en hard, behalve nog modder hier en daar in de wagensporen. Het gras lag groen als in het najaar. De lucht was zoo ijl, zoo doorzichtig; elke stam, ieder sprietje en twijgje zoo zuiverduidelijk als met inkt afgeteekend. De meezen prazelden in het donker dennengewas; geelachtige botten stonden dik gezwollen op de siergeneverstruiken, die altijd eerst ontloken willen zijn. En daarboven de hemel, o de hemel, de groote, hooge, ronde koepel, gelijkvormig overal van het zachtste turkoozenblauw!...

Er was eerst geen mensch te zien. Er lag een heilige vrede om mij heen; een algeheele verzoening van strijdige natuurelementen, weldadig, na zooveel onrustwekkends en bedroevends onder ons. Het zweefde voelbaar en onzichtbaar boven, en tusschen de boomen; het lag in den geur der aarde en over den vijverspiegel; het oefende zijn macht, omvattend, op alles uit; het behelsde een zegenende belofte van wereldheil...

Ik schoot als uit een droom... was het dat ver gedonder van het thans nooit meer zwijgend kanongeknal, waarop ik eerst geen acht had gegeven? Ik weet het niet, maar de werkelijkheid greep mij plots in hare klauwen vast.

Een groote, grauwe wagen rolde zwaar aan op den voor rijtuigen verboden weg door het Park.

Hij was overdekt met een grijs zeil en in zijn voorbijhollen, las ik "'Kaiserlich'" en "Bataillon" en een nummer. Het was een wagen in alles gelijk aan dengene, waaruit de lijkreuk op genen bewusten avond mij vluchtig den adem afgesneden had...

Een groep soldaten kwam ginder aan. Hun uniform was ook van grijs grauw geworden, enkel het roode bandje rond de muts stak als kleur op hen af. Door de beweging hunner stappen zag ik nu de scheede van hun dolken vonken schieten in de zon en de bruine patroontasschen aan lederen riemen hangen van hun gordelband...

Helaas van morgen wees de barometer nakend stormweêr aan!...

Ik had een boodschap in een tot nog toe nooit betreden huis, een villa buiten de stad te doen. De heer was er niet. De dame stond mij te woord: een zachte stem treurige oogen, stille gebaren. En als overal elders werd er dra gesproken van den benarden tijd. Het stemorgaan beheerscht meestal mijn sympathie. Het hare was zoo melodieus en klankenrijk, dat het mij heelemaal boeide en het gevoel van wederzijdsche aantrekkelijkheid moest wel bestaan tusschen ons, aangezien ze, in stede van een bode te schellen, een sjaal omsloeg en zelve mij bij 't henengaan door de slingerpaden van den vrij grooten tuin, uitgeleide deed. Die sjaal was zwart, haar eenvoudig kleed was zwart, haar grijzend haar was nog wat zwart, hare kleur en hare oogen waren donker: een echte rouwfiguur.

Dat was zij ook: haar oudste zoon sneuvelde te Diksmuide. Ik had het aandoenlijk bericht van zijn vroegen dood weken geleden in de dagbladen gevonden en het had mij meewarig ontroerd.

En nu sprak ze van hem; haren Jérôme, die aan zijn laatste doktersexamen was. Korts voor zijn dood, had hij hen — bij het doortrekken van zijn regiment — nog bezocht. Drie kwartieren had hij in de ouderlijke woonst mogen blijven. Vol moed en jeugdig vertrouwen was hij heengegaan. Slechts veertien dagen na het bericht van zijn overlijden had zijn vader het haar durven mededeelen:

"En thans," zei ze, "heb ik een triestig voorgevoel: er hangt opnieuw iets in de lucht; mij wordt iets verborgen, ik weet niet wat, maar ik heb er zekerheid van. Ik heb nog een zoon en een schoonzoon aan het front..."

Ze zei dat alles zoo kalm onderworpen en toch zoo tragisch-indrukmakend, dat ik niet nalaten kon te zeggen:

"Ik bewonder u, ik bewonder al de moeders hier, zoo gelaten onder de slagen van het noodlot."

"Ze sterven voor het vaderland, onze zonen; ik zeg en ik herhaal het mij altoos; maar dat kan in mij niet troostend doordringen, het is toch mijn kind, dat ginder verre van mij hulpeloos stierf en begraven ligt..."

Wij drukten elkander de hand als oud-bekenden en zonder vaarwel zeggen, met tranen in het oog, keerde ik terug door het eenzaam Park.

Verstrooid wilde ik den weg volgen, die aan het Feestpaleis voorbijloopt. Een bij de trap staande schildwacht wees mij — met een breeden armzwaai — van op afstand nog, een andere richting aan.

Achter het naakte, dichtgetakte slaghout, op de groote baan, hoorde ik talrijk spijkerstappen gedruisch, fluittonen en gedempt zingen:

"Lieb Vaterland, magst ruhig sein..."

Het klonk berustigend als een wiegelied in de stilte van den heerlijk mooien morgenstond...

En toch: de barometer wijst nakend tempeest aan. In het zoogenaamd Kuldershuis — het jongensweeshuis, zijn zeshonderd soldaten ingekwartierd. De knapen bevinden er zich ook nog, geherbergd zoo goed en zoo slecht als het kan en vinden 't heel plezierig. Ze krijgen ieder slechts 250 grammen brood per dag. Dat is niet genoeg voor de grootsten, die er achthonderd aten eertijds. De bestuurder doet het onmogelijke om het ontbrekende te kunnen aanvullen door aardappelen, boonen, mossels, enz.

Maandag 25 januari '15.

Dezen morgen nam ik den tram aan den hoek mijner straat met bestemming naar het Gemeentekerkhof. Het platform stond als altijd vol Duitschers. Het kostte moeite om er door te dringen. Binnen was er geen plaats. Dadelijk bood een officier mij de zijne aan. Ze zijn over 't

algemeen heel hoffelijk, de officieren. Het grootste gedeelte stapte af aan het lazaret, dicht bij het Gerechtshof.

Een jonge, slanke, zeer schoone dame, met een ottervellen baret op het hoofd en een ottervellen jas aan, sierlijk van snit en aristocratisch fijnmatharig, hield een wicht van een maand of acht op den schoot, heelemaal warm in wit bont gehuld. De meid, rosharig, klein onooglijk, hield nog een extra, wit kinderbont op de knieën.

De kleine verwende, die blijkbaar nog geen studies ondernomen had over een welvoegelijke houding in 't openbaar, wipte herhaaldelijk op en wierp telkens een schreeuw uit als een jong haantje, dat kraaien leert. De moeder glimlachte om die levensuiting van vreugd. Rechtover haar zat een officier. Hij sloeg zijn blikken niet van het kind en om zijn mond speelde een droeve glimlach van vaderlijke belangstelling.

Wie weet had hij geen zoontje van dien leeftijd thuis! Aan een halte kwam een jonge mansgestalte, haastig binnen. Het geleek op het hopen van een sprinkhaan; ruw plofte hij op de bank neder.

Nu zag ik, dat hij slechts een been had en twee krukken in de hand hield: twintig jaar, frisch, gezond, bloeiend en nog niet neergedrukt door zijn verminking! Fier keek zijn wakkere blik om zich heen: tot nu toe putte hij vergoeding voor de ramp in 't zelfbewustzijn van volbrachten vaderlandschen plicht. Wat zal het later wezen na den eersten geestdriftroes?...

De lucht was grijs, de grond vochtig. Regende het of was het nevelnat dat alles omhulde?

Het soldaten kerkhof, ligt heel op het uiteinde der begraafplaatsen, in een nieuw, aan 't oud kerkhof toegevoegd gedeelte.

En ik lees op de kruiskens namen, datums en cijfers: 'Soldat de la marine francaise, Russische vrijwilliger', achter een onmogelijk te onthouden naam, die met of eindigt. Op twee kruiskens naast elkander: "'Engelsche soldaat?'" wat verder: "'Soldat 2me des Grenadiers 506.'"

De Duitschers liggen allen in een gelijk langwerpige graf, gescheiden door een smalle strook gronds, deze zijn omzet met grauwe tegels. Op ieder — zonder terpe — staan planten met altijd blijvend groen: yuccas, thyas, aucubas, maar die er tot dusverre niet toe besloten hebben te willen groeien in de kille winterlucht. Overal liggen kronen van gevlochten dennetakken, van kerslaurier en hulst, met zijn glimmende, grilliggekrulde en stekelige bladeren en zijn bessentrosjes, als bloeddruppels rood.

Maar het wordt tijd om heen te gaan.

Juist binnen den uitgang blijf ik staan kijken, geboeid door den aanblik van drie opgetimmerde stellen, waarop bergen van verzilverde kunstbloemen, witte strikken en witte palmen liggen, als met stofsneeuw overschitterd; overtollig met verspillende hand is het huldeblijk opgestapeld.

De klok luidt het middaguur.

"Het hek wordt gesloten," bericht mij een man, die met een spade op den schouder naar die richting toetreedt, "maar maak geen haast, ik zal u wel buiten laten."

"Wat beduidt dit hier?" vraag ik hem, terwijl ik lees op het plankje aan een bloemhoop hangend: "'De Weerdt.'"

Op den anderen: "'De Mulder.'"

Op den derde: "'Blomme.'"

"Drie kameraden, gentsche jongens," deelt hij mede, "en zonderling genoeg, drie eenige zonen. Ze zijn hier enkele dagen geleden aangebracht en liggen voorloopig hier in den kerkhofkelder, totdat hun vaste rustplaatsen klaar zijn. De twee eersten sneuvelden te Oplinter bij Thienen. Ze zijn ginder ontgraven. Deze hier — Blomme — viel voor Antwerpen en lag op 't Kielkerkhof. Ach, het is zoo jammer, hij heeft hier verleden jaar den eersten prijs van beeldhouwkunst behaald in de Academie," vertelde hij nog, terwijl hij mij naar het straathek geleidde, reeds gesloten, en dat hij met groote inspanning opende.

"Gisteren heeft het kanon van heel den dag niet gezwegen, het galmt zoo hol en luid, hier op het kerkhof... ik verneem, dat de bondgenooten vijftien kilometer achteruitgeslagen zijn, 't is jammer, 't is God te klagen,"' voleindigde hij, mij beleefd groetend voor de dankbetuiging in den vorm van een muntstukje.

In het terugkeeren moet ik voorbij een vriendenhuis. Ik schel eens aan. Daar woont een majoor met zijn twee zusters. Hij is aan 't front: laat ik even aanvragen, of er nieuws van hem is.

De oudste alleen is aanwezig. Haar hoofd wordt geschud. Het antwoord is dus "neen".

Sedert weken geen bericht, geen brief. Ze verkeert in de grootste onzekerheid, of hij nog leeft, gekwetst of dood is. En na een poos van stilzwijgendheid, herneemt ze: "Ik heb toch een brief, vandaag gekregen, dezen morgen vroeg, door bemiddeling van den consul van Holland bereidwillig toegezonden," en ze blikte mij zoo raadselachtig, zoo veelbeduidend aan.

"Toch nieuws dus?"

"Ja, ja, maar van mijn burens, iets dat hen aangaat," en door het raam wijst ze rechtover naar een woning met koetspoort en vele gesloten vensterluiken: "Ze zijn al lang gevlucht naar Engeland met hun twee aankomende zonen. Ze stellen het daar goed, naar ik verneem, te Exeter. Bij een hun onbekende familie geherbergd, zonder een enkele uitgave te moeten doen... het zijn schatrijke menschen, mijn geburen."

"Zoo," antwoord ik, niet begrijpend, waarheen ze wil met dien scherpen toon.

"Ze schrijven, dat hun leven daar gezellig is. Ze gaan naar schouwburgen, concerten en cinemas, o cinemas, daar zijn de jongens op verzot!... Op het einde van elke vertooning wordt als sympathie voor België de Brabançonne gespeeld. Al de aanwezigen staan op. Zij ook. Alle vier hebben ze een vaantje met onze drie kleuren. Dat zwaaien ze boven hun hoofden en krijgen ovaties zonder einde. Het gaat van "hip, hip, hurra!" te hunner eere," voleindigt ze met een schimplach van bitterheid.

De jongste der zusters, die ook niet zeer jong meer is, komt binnen met mof en pels. Haar neusje is rood van de kou. Ik druk haar de hand, waarvan ze den handschoen uitgetrokken heeft. Ik heb voorzeker te hard gedruwd; want: "oei, oei, oei!" klaagt ze, die terugtrekkend, waarna ze dadelijk glimlacht, ziende dat ik schrik.

"Het is niets, maar zie," en ze toont mij den palm, waar kloven, rauw, rood in gapen: "'t Komt van het koud water," zegt ze met eenvoud.

"Alle morgens gaat ze om acht uur naar het vroeger lokaal van "Vooruit","' bericht de oudste, "om aardappels te schillen en groenten schoon te maken voor de soep der werkeloozen."

Ja, er is hier veel toewijding. Het zijn allemaal dames van den gegoeden stand, die dat werk op zich nemen.

Woensdag 27 Januari '15.

Het is de 56ste geboortedag van den duitschen keizer.

De klok luidt op St. Pieters toren, iets wat nooit meer gebeurt, daar alle klokken stil moeten liggen op hooger bevel.

Donderdag 28 januari.

Er werd gisteren Te Deum gezongen, in de open lucht, er was wapenschouwing, er werd door een overste een geestdriftige rede gericht tot de omstanders — waarom waren er gentsche omstanders? — Alles op St. Pieters plein. "De vijand," zei de spreker, "moet niet alleen overwonnen, hij moet verpletterd worden."

In de Albertlaan staken op de talrijke roodbaksteenengeveltjes der bijgebouwen van het Palace hotel, thans lazaret, duitsche vlaggen uit. Vendels met hier onbekende kleuren wapperden op de

Clementinelaan aan een paar groote woningen. Consulaten, zeker? Ik zag korven met champagne binnensleuren in een monumentale woning op den Steenweg, met opschrift: "2de Bataillon."

Anders was er weinig te merken van het feest. Als altijd veel soldaten beweging op de straat, geen zang te hooren, geen vreugde vertoon, geen dronkenschap te zien.

Een bende trok op zuidwaarts, heel in blinkend zwart doek gekleed. Het onwetend volksgeloof beweert, dat het ondoordringbaar geweeft is, om den IJzer te doorwaden.

Vrijdag 29 januari:

De "Kölnische Zeitung" van 27sten dezer maakt van de gelegenheid gebruik om uitbundigen lof toe te zwaaien aan den vredelievenden keizer, het symbolum van 't duitsche vaderland. Onze plaatselijke bladen reppen geen woord van dien geboortedag.

Vriendinnebezoek. Ze vertelt van haren neef, zestien jaar oud, de jongste van vier kinderen, meisjes alle drie. De vader is magistraat. Als eenige zoon was hij de lieveling van 't gezin: braaf, leerzaam, zulk een kranig kereltje!

De spreekster heeft tranen in de stem.

Het was in de eerste dagen na de oorlogsverklaring van Duitschland aan België. De opgewondenheid was immers groot onder de jeugd!... Op een voormiddag kwam hij thuis van 't college met den lederen riem over den schouder en de zwarte, blinkende boekentas op zij, in korte broek en bloote kuit. Met geestdrift in den blik ging hij voor zijnen vader staan — de wijze van verhalen herinnert aan onze oude vlaamsche liederen — "Vader," sprak hij, "ik ga op als vrijwilliger."

"En ge zegt dat zoo maar eenvoudig weg, ge vraagt zelfs geene toestemming."

"Vader, laat mij gaan," smeekend thans.

De vader aarzelde misschien: "Ik zal er met uw moeder eens over spreken."

Hij wachtte niet, de kleine. Hij ging bij zijne moeder, weder in dappere stemming en meldde 't haar:

"Anderen, kameraden van mij, wagen hun leven. Ten achteren blijf ik niet. Moeder, ik ook wil gaan."

Maar zij hief groot misbaar aan: "Ge zijt te jong, ge weet nog niet, wat ge wilt. Later zult ge een ambtskeuze kunnen en mogen doen. Ge zult mij dankbaar wezen, dat ik u die daad van onbezonnenheid, van dwaze roekeloosheid verboden heb."

"Indien ge 't mij belet, zal ik het u nooit vergeven." Hij sprak stout tegen haar als tegen zijns gelijke in leeftijd en verstand.

De vader trad binnen en kwam er tusschen:

"Dat, kan niet, jongen, heel het leven en het geluk liggen open voor u, wees dan wijs, denk aan de toekomst."

"Aan de toekomst heb ik gedacht. In elk geval zijt ge beiden mij kwijt. Lang zal ik hier niet blijven; mijn besluit staat vast van nu af aan:"

"Ik word missionaris," en hij richtte zijn korte gestalte in de hoogte.

Het viel op hen als een hamerslag. Maar na de eerste verrassing, ontwaakten zij als uit een roes: het was alsof een aureool van onschendbaarheid dat fiere, jonge kopje omglansde en, fier hij zelf, zei de vader:

"Ga, mijn jongen, en dat God u beware!"

De moeder schreide hartbrekend. Hij poogde niet haar te troosten: "Stem toe," zei hij enkel, "laat hem doen, wat hij voor zijn plicht acht." Maar de stem klonk beslist en als een ontegensprekelijk bevel en zij snikte: "Ja."

Het kind vertrok vol jeugdig vuur...

Wat of zijn lot nu wezen zal?...

maandag 1 Februari '15.

Ik was vroeg opgestaan. Ik hoorde paardengetrappel. Voor den oorlog gebeurde dat bij tijden dagelijks in mijn straat: lancers, die in groot getal naar het oefeningplein van St. Denijs trokken of er van terugkeerden, zelfs zwaar gerij van kanonnen, wat het huis daveren deed.

Ik keek niet eenmaal op meerendeels, zoo gewoon waren mij die aanblik en dat gerucht.

Nu schoof ik het gordijntje ter zijde: daar trekt een ruiter voorbij, heel in 't grijs, omhuld door grijze morgenschemering. Hij leidt een paard aan den toom, dat gewillig, onderworpen, met gebogen nek voortstapt. Dat waarop hij zit steekt den kop op. De ruiter ook zit zelfbewust en kranig recht.

Een korte leemte.

Nu volgt een tweede ruiter, die ook een paard leidt en zoo voort, totdat er vier en zestig geteld zijn. De reeks wordt gesloten door een officier met goud op de schouders.

Dit is een onbeduidend iets en een onbeduidend paardengetal bij de vele, die in den strijd zijn, ik weet het wel, en toch treft het zicht er van pijnlijk. Die paarden zijn kloek, krachtig, 't een groter, dikker dan 't ander, van alle kleur: bruine, zwarte, appelgrauwe, witte, rosse, heelemaal verschillend van onze legerpaarden, die alle nagenoeg gelijk hoog en donkerachtig zijn.

Dus boerenpaarden, langs alle kanten, in alle gouwen van ons Vlaanderen opgeëischt, aan den veldarbeid onttrokken. De dagbladen hebben vermeld, dat er in 't omliggende van Eecloo, op eenige kilometers ruimte, niet minder dan negentig ploegpaarden aangeslagen en heengevoerd zijn.

In de landbouwschool van Ruiselede, een weldadigheids gesticht, waar honderden en honderden jongens verblijven, werden onder meer veulens van een jaar oud medegenomen, niettegenstaande het heftig protest van den bestuurder, die onbeschroomd aan de overwinnaars het hoofd bieden dorst; en, ofschoon er officieren van heel hoogen rang te zijnen gelogeed waren, die wel konden zien en voelen het onmenselijke van een handelwijze, die ten langen laatste tot hongersnood voor al die behoeftige kostgangers en heel de bevolking leiden moest.

Dinsdag 2 februari 15.

Tot hertoe zijn te Gent voor ongeveer vijftien millioen gesponnen vlasgarens opgeëischt.

Al de huiden van koeien, vaarzen, ossen en stieren zijn te leveren aan de Kriegsleder Aktien Gesellschaft te Brussel.

Vrijdag, 5 februari 1 uur

Troepen soldaten komen door mijn straat. In 't grijs, meest allen met een groenen pinhelm op. Ze zijn zwaar geladen met wapens, ransels, opgerolde pakken, met keteltjes of metalen kokers op den rug. Hun houding is gebogen, bij meest allen zinkt het hoofd naar den grond. De straat klimt nog al op, daardoor kan het komen; of is het vermoeienis? Een sleept zijn been, hij kan den vluggen pas der overigen bezwaarlijk bijhouden; een drietal hinken, strompelen, dreigen te vallen.

Ik tel en tel, misschien met een lichte vergissing, maar kom tot achthonderd. Ze zijn verdeeld in scharen van een vijftigtal: in 't eerste gelid gaan er vijf, dan telkens vier. Tusschen elk peloton, van de andere hoopen heel afgescheiden, stapt manhaftig een officier.

Ze trekken op in de richting der Leopoldkazerne, in Wilhelmskazerne herdoopt.

Later verneem ik, dat ze, van 't front komend, hier een rustpoos zullen doen.

Om drie uur ga ik in het Stadspark. Langs de lanen, met kastanjeboomen beplant, die er heen leiden,

staan ijzeren palen, met aanduidingsplaten der Gentsche politie: "'Verboden voor ruiters, auto's, rijtuigen en moto's.'" De bestrate weg — heel breed — ligt op heel de lengte berijdbaar open.

Het verbod verachtend, komen, als immer, Duitschers te paard, een, twee of drie tegelijk op die aardewegen aangedraafd of in galop, zoodat groote brokken van den grond achter hun hoeven wegvliegen, en de grond zelf hobbelig doorploegd liggen blijft.

Het weder is heerlijk, de hemel wolkeloos blauw; de meezen zingen; alles schijnt te jubelen, omdat de lente in aantocht is. Er hangt een ragfijn floers van pareltint en maluwmauve tussen de heesters, waarachter de donkerheden der dennen te sterker uitkomen. Geen adem van den wind rimpelt het effen vlak van de vijvers, waarop blanke zwanen, als pleisteren kunstwerken, onbeweeglijk liggen in den reeds warmen zonneschijn.

Enkele wandelaars; hier en daar een jeugdige, sierlijke dame met een meid, die een kinderwagentje voortstuwt; schildwachten patrouilleerend voor het Feestpaleis, voor den ingang van den Plantentuin, voor het museum van schilderijen. Maar vooral Feldgrauen, overal Feldgrauen slenterend, den dolk — versierd met gekleurde kwispels op zijde, den revolver in de scheede op de linkerflank, of het geweer op den schouder, en de bajonnet daarboven uitstekend, emblema van een bestendig dreigement.

Beneden een kleine helling staat een groep menschen, burgers en soldaten. Daar is iets te zien en ik blijf ook kijken: een jongetje, een arm kind van een jaar of twee oud, staat te schreien bij een modderigen plas, dien het goed weder den tijd nog niet gehad heeft om op te drogen.

"'Allo toe, zeg waarom da ge schreemt,'" vraagt iemand aan den kleine, hem bij het schoudertje schuddend; doch hij jammert voort als een stil, traag, slepend gezang.

"'Hij is al te klein, hij kan dat nog niet uiteendoen,'" zegt een andere toeschouwer.

"'Zijt ge iets kwijt? Hebt ge wat verloren?'" gaat het weder.

Dat woord verloren, wekt hem uit zijn kindersmart. Het betraand gezichtje kijkt eerst naar den belangstellende op en hij murmelt iets onverstaanbaars, dan met het handje den grond aanwijzend.

Elk kijkt en zoekt... Een soldaat, die, neergehurkt, ook opsporingen doet, raapt uit de modder iets op, dat hij triomfantelijk omhoog steekt en aan den knaap geeft. Getroost reeds ziet de kleine zijn schat — een marmer aan, die hem in de vuilnis ontvallen was.

"'Schön Dank,'" zegt in zijn plaats een dikke, bejaarde, manke dame, die ik voor mij aan den arm eener helpster heb zien voortsukkelen, die ook was blijven staan en met een ouderwetsche buiging knikt zij goedig den hulpvaardigen soldaat toe.

Al de omringenden schieten in een luiden lach en al de duitsche krijgers lachen galmend mede, met hun jonge witte tanden en hun frisch gelaat.

Schorsing, geest- en hartsineensmelting...

Maar... In de verre verte dommelt het kanon met zware tusschenbonzen van het moordend zeegeschut...

Zondag 7 februari '15.

Heden is op bevel van Paus Benediktus XV een algemeene boete- en biddag voor heel de katholieke wereld ingesteld: bezoek aan de kerk, biecht, communie, een smeekreet aan den Allerhoogste tot het verkrijgen van den vrede.

"Ik heb vernomen, dat de pastoor van Groot-St-Pieters buitengewoon driest is en in zijn sermoenen de waarheid zeggen durft in tegenwoordigheid van mannen der bezetting.

Ik ga er heen. De mis begint om elf uur.

Ik kom wat te vroeg; de voorgaande — de soldatenmis — is juist gedaan; door de middenbeuk nadert in dichte gelederen een traag voortschuiven de stroom van grauwe soldaten; men zou —

meent men — op de hoofden kunnen gaan. Met vrome, trouwhartige aangezichten en zachtheid in den blik, kijken het meerendeel de geloovigen aan, die neergeknield of staande, ook vreedzaam gezind, die rampzalige vijanden zien voorbijtrekken.

De kerk komt onmiddellijk weder stampvol, van Gentenaren ditmaal. Op het koor boven de trapjes staat een lijkbear, zwartbehangen met zilveren franjes en daarom heen een bosch van brandende waskaarsen: dat ter herinnering aan de gevelde krijgers van ons land en onze bondgenooten. Zoodra de predikant op de kansel verschijnt, worden al de stoelen naar hem toe omgekeerd en al de blikken op hem gericht.

Teleurstelling: dat gebed, door den Paus opgesteld, wordt niet gelezen maar wel een mandement. Het handelt in algemeene bewoordingen over de rampen, die ons volk teisteren: "Wij hebben allen veel geleden, veel geklaagd en klagen nog. In de gebeden ligt de redding. Laten wij den God der heerscharen ootmoedig en dringend aanroepen, dat hij die geesels van ons afwende. Nemen wij onze toevlucht tot Maria, opdat zij daartoe haar invloed gebruike bij den Heiland, haar hemelschen zoon. Volgen wij het voorbeeld van onzen moedigen koning, van onze moedige koningin, wier vertrouwen onwankelbaar is."

Neen, neen, het is niet, wat ik heb verwacht. Misschien draagt de wijze van voordragen er toe bij: de stem is te hard, te luid en mist overtuigende kracht. Ook de gehoorigheid der groote, hooge kerk laat te wenschen over. De klanken slaan ruw tegen de gewelven aan, botsen op het gehoor der vergadering neder en een hinderend echo herhaalt dof telkens het voorlaatst uitgesproken woord. De miserere, weerklinkt begeleid door orgeltoon. De priesters in volle rouwornaat gaan zingend rondom den catafalk en geurige wierookwalmen stijgen als grijze wolken op.

Voordat de preek aanving heeft de geestelijke van op de kansel verzocht een gebed te storten voor den genaamden Ernest Martier, gesneuveld op het veld van eer den 18 Augustus 1914 te Hauthem-St.Margareta.

Bij het uitgaan der kerk tusschen de talrijke aanwezigen, bemerk ik veel jonge mannen van allen maatschappelijken stand en het woord "martyr" blijft mij in 't geheugen hangen: martelaarschap, levensveiligheid voor het vaderland.

Waarom staan ze niet allen op, de weerbaren om den vijand te verdelgen? Kunnen ze, zelf in veiligheid toezien, dat anderen van hun kracht en leeftijd dagelijks neergesabeld worden?

"Och, zwijg, zwijg," spreekt een andere stem in mijn binnenste: "heldenmoed laat zich niet dwingen, hij draagt zijn loon in zich..."

En dan komt het over mij als een geweldig tij van wereldwee: Arme, niet dapperen, geboren om een periode van oorlog te beleven, die u al de schrikkelijkheden voorspiegelt, welke u wachten aan het front, met het zelfberispel, vernederend bewustzijn van lafheid en gebrek aan burgerdeugd, wetend, dat de oneer u wacht; de blaam van hen, die optrokken voor de heilige zaak... gevoelen, dat ge geen recht meer bezit om in 't vervolg het geboorteland uw vaderland te noemen... Het is ijselijk in elk geval man, jong, laks of dapper te zijn in oorlogstijd.

Maandag 8 februari '15.

Marie komt van een boodschap terug: "Ik heb daar wat gezien: de kapitein, die in het verbrand huis was gelogeerd is nu ingekwartierd — en zij noemt een nummer van den Steenweg — zeven of acht soldaten belden daar aan, en wat hadden ze bij zich: Alzoo een schoonen bloemenkorf met rozen en leliën en fijn groen daartusschen, bananen, appelsienen en hoopen amandels in het midden en een druiventros aan het hoog oor hangend; nooit heb ik zulk een grooten gezien, die korf was heel omwonden met purperen linten en strikken. Twee soldaten droegen hem."

Ik draalde wat om alles te zien. De keukenmeid opende en liet ze binnen, en voordat ze de deur weder sloot, keek ze eens vlug langs de twee kanten van den Steenweg: "Wacht," zei ik in mijzelve, "ik wil weten, wat dat beduidt."

"O," antwoordde ze op mijn vraag, "'t is de feestdag van den kapitein. Ze komen hem

gelukwenschen. Er zal wat te tracteeren zijn!"

Donderdag 11 februari '15.

Heden zullen wij zuurkool eten, en Gothaworst en leverworst. De meid is dat alles gaan halen. Ze klopt op mijn kamer en heeft een beteuterd aangezicht: "Mademoiselle, weet ge wel, dat het allemaal duitsch goed is, wat ik hier medebrenge, dat hebben ze mij daar in den winkel gezegd. Mogen wij dat gerust eten, ware van den vijand?"

"En waarom niet?"

"Ik dacht zoo 't komt toch van Duitschland misschien verboden spijs voor iemand, die zijn land nog gaarne ziet."

Gewetensbezwaren als bij een vrome katholieke, die op zuiveldagen vleesch bereiden moet.

Ik tracht ze zooveel mogelijk gerust te stellen; maar ze is nog niet aan het einde van haar vaderlandsche bezwaren: "Die kapitein daar van den Steenweg, ge weet wel wie, is dezen uchtend opgetrokken in 't midden van een heelen troep met trommel en fluit."

"Zoo!"

"En denk eens, zijn korf, zonder het fruit, maar met de strikken, de linten en de bloemen, staat voor 't kelderkeukenraam, waar hij verbleef."

"Hij kan toch alzo een korf niet meedragen naar de loopgraven en 't front, Marie."

"Dat weet ik... hij zal haar dat misschien gegeven hebben bij het henen gaan, aan de keukenmeid, meen ik... Is ze niet beschaamd, dat tentoon te stellen, wat ze van een Duitsch krijgt of te willen, wat hij achterlaat!... Moest het mij gebeuren, ik stak den boel liever, waar hij nog bij staat, in de kachel, of ik stampte het onder mijn voeten aan stukken, er mocht van komen, wat er wil."

Dezen namiddag was er koffiekranen in een vriendenhuys. Daar lag de "Rotterdamsche Courant," op een étagère.

"Hoe durft ge dat hier hebben?" vroeg ik, aan de gastvrouw, "hoe durft ge toch! het is verboden spijs. Moest er eens een Duitschman binnenkomen."

"Wat zou dat," sprak ze moedig.

"Ik waag het niet. Ik kan die Courant alle dagen krijgen, zonder mij aan 't gevaar bloot te stellen hem te koopen. Ik krijg hem geleend, indien ik wil, en mag hem na lezing verbranden en durf hem toch niet aanvaarden," zeg ik. Andere dames waren nu ook aanwezig. Het gesprek over het geoorloofde en niet geoorloofde werd voortgezet:

"Ik heb een luitenant te logeeren," zei er eene; Hij leeft met ons als kind ten huize. Hij is heel beschaafd, heel inschikkelijk, zelfs dankbaar en ik stoor mij niet aan hem. Wij lezen engelsche en hollandsche bladen. Ik beweere niet, dat wij ze teregend onder zijn oog tentoon spreiden, maar hij stelt zich aan als merkte hij het niet.

"Wat leest ge dan? Er verschijnt niet veel meer."

"Vooruit", den "Bien public".

"Het orgaan van 't Bisdom, de aartsvijand der liberalen!"

"De "Flandre libérale" verschijnt niet meer. Die las ik van bij haar ontstaan, ofschoon ik er verre van af ben al haar overtuigingen te deelen. Tevens las ik steeds den "Bien public." Ik zie er geen bezwaar in om het voor en tegen te leeren kennen."

"De Gazette van Gent," hadden wij," zei er eene.

"Als politiek blad was ze onzijdig, maar beschavend, goed ingelicht en niet zelden wetenschappelijk. Ze is geschorst, na een levensloop van 248 jaar." Ik zweeg voorzichtigheidshalve en dacht aan al mijn angst voor verklikking, aan al mijn zorg voor 't bergen

van verboden vrucht. Wat zou het die dames vermaakt hebben te hooren van een dagboek en van al de schuilhoeken, waar het opvolgentlijk zat!

“De Duitschers zijn niet oordeelkundig,” zei een welweetster, “te Brussel mag de “N. R. Courant” verkocht en verspreid worden, hier op tuchtstraf niet,” en ze lachte eigenwijs.

Een andere wist het echter beter; ze kende er de reden van. Een duitsche dokter, die bij haar verbleef, had het haar vertrouwd. Ja, ja, het was een geheim... Ze mocht het niet voort vertellen, maar ze deed het toch: “Brussel ligt buiten het Operationsgebied en buiten de Etappe. Er is een bezetting, die er schier onafgebroken verblijft. Deze treedt slechts zelden in aanraking met de werkzame strijders. Het komt er niet zoozeer op aan, wat ze lezen. De N. R. C. geeft het nieuws zonder partij te kiezen. De steeds afwisselende soldaten, hier aankomend, na korten tijd naar 't front vertrekend, zouden het noodige enthousiasme missen, moesten ze vernemen, dat Duitschland wederwaardigheden ontmoet en verliezen kan.”

Donderdag 11 februari '15.

De burgemeester van Gent ontving den volgende brief:

2 mob. Etappen-Kommandantur. Gent 4 februari '15.

Mijnheer de Burgemeester,

Ik verzoek u al de boekhandelaars, papierhandelaars, enz. te verwittigen, dat het hun in alle omstandigheden verboden is de portretten der belgische Koninklijke Familie tentoon te stellen, zoowel aan vitrienen, als binnen de magazijnen. Zij, welke zich anders gedragen, zullen streng gestraft worden. De Kommandant der Etappe (get) Henz

Uit een door bevoegden gedaan onderzoek blijkt, dat de oude St. Niklaas-kerk — reeds geschraagd en geankerd — door de geweldige aardschokken van het zwaar vervoer gevaar oplevert. Zij wordt gesloten voor den toegang der geloovigen.

Zondag 14 februari '15.

Waar zou ik vluchten, indien Gent gebombardeerd moest worden? Nergens. Er bestaat geen oord van veiligheid meer: mijn huis ligt op het hoogste gedeelte van de stad, een goed mikpunt dus. De keldering is niet sterk boogvormig, dus niet zeker tegen gevaar. Elders heen? — waar? De wegen zijn niet veilig rondom de stad, de naburige dorpen zijn het evenmin... Ik dacht dwaselijk in het begin van den oorlog: “Ik zou in geval van nood mijn toevlucht nemen tot het Klein Begijnhof; het behoort aan den hertog van Aremborg, een Duitscher. Het zal “geschont” worden. Daar woont een nicht van mij, een vriendin en ook nog een bekende; deze zullen tijdelijk de gevluchten herbergen...” Alsof van 't eerste kanonschot en nog vóór het vallen van 't eerste schot, de groote ingangspoort niet zou gesloten wezen!...

Het best is stil te blijven, waar men is en het komende en gebeurlijke gelaten af te wachten.

Er ligt een soort van bevrediging in, de fantazij vrij spel te laten, zich te vermeien in akelige voorstellingen, de toepassing vooruit te zien van strenge straffen voor kleine misdrijven die in beroerden tijd, groote evenredigheden aannemen; men wil in verbeelding sidderen voor wat het verstand toch weet, dat vermoedelijk niet geschieden zal.

Zoo kan ik mij verdiepen in gruwelwekkende en toch schier behagelijke geestesfoltering: van soldaten, die zullen binnenkomen, opzoekingen doen, handschriften ontdekken en mij tot ballingschap of tot de doodstraf veroordeelen...

Het gewicht zelf dat ik hecht aan mijn aantekeningen, boezemt mij moed tot voortzetting in. Soms als ik slapen ga, in het zalig bewustzijn nog voor heden, en hoopvol voor morgen, veilig in mijn gewone, geliefde omgeving te wezen, denk ik genotvol: “wat ben ik blijde tot dus verre nog voor gevaar gewaarborgd te wezen.”

En toch huiver ik — enkel in een spel der verbeelding — een troost eerder dan het ontsnappen aan een bedreiging:

“Nu zou 't mij toch niet lusten om morgen vroeg door krijgsmacht hier uitgehaald en naar het Park geleid, en daar gefusilleerd te worden!” En mijn voorstellingsvermogen is zoo opgewekt, dat ik in werkelijkheid een schot meen te hooren, als op dien vroegen ochtend, toen de belgische spioen hier dichtbij, door zijn eigen landgenooten onverbiddelijk werd neergeveld. Ik ben het niet alleen, welke die schrikbeelden oproep en zinsbedrog den toom laat vieren: aldus zijn er bewoners in de buurt van het Gravenkasteel — de sterke Gentsche burcht uit de middeleeuwen — die 's nachts wakker schieten of den slaap niet vatten kunnen. Zij hooren weeklagen en noodgehuil. Dat stijgt — beweren ze — op uit onderaardse kerkers, waar noch licht noch behoorlijke lucht is, en waar duitsche soldaten gevangen zitten. Deze hebben geweigerd naar den IJzer te trekken en zijn door den krijgsraad veroordeeld om aldaar in oublietten te verhongeren, totdat de dood zich hunner ontfermen, en aan lijden een einde stellen zal...

Verzoekt het niet, ze van hun overtuiging af te brengen... Is het ook verbeelding wat zoogezegde ooggetuigen vertellen van wapenoefeningen, die ze hebben gezien: oude onhandige mannen van den Landsturm, die kaakslagen en stampen krijgen, als ze de bevelen der onderrichters verkeerd uitvoeren? Jongens van zestien, zeventien jaar, soms wel lomperiken, inderdaad, maar waarop vloeken, met "Donner Wetter" als hagelvlagen neerstorten door stooten en schoppen kracht bijgezet? Is het waar, dat ook beschaafde aankomelingen van den middelstand uit gymnasiums en pensionaten worden gehaald om dienst te nemen in het leger of op de bureelen werkzaam te zijn? Is het waar, dat onvolwassenen, onder zedelijken dwang, de wapens moeten opnemen als vrijwilligers, zooniet dat de openbare verachting op hen weegt? Dat weet ik allemaal niet, doch schrijf het neder als een bewijs van de opschudding der geesten of hun ontreddering. Alzoo vertelt men van een soldaat, die in een café zittend, een bende jonge kereltjes van het exercitieplein komen zag, eensklaps opstond, buitenliep en een kind van vijftien of zestien jaar, in soldaat gekleed, aan het hart drukte.

Het was zijn zoontje, dat uit een kostschool was gehaald. Volksgeloof waarschijnlijk. Maar altijd zeker is het, dat hier ontelbare baardeloozen verblijven, nu meer dan in 't begin van den krijg.

Maandag 15 februari '15.

Weeral paardenkeuring, altijd paardenkeuring voor Gent en het omliggende: “Onze jongens zullen op hun eigen paarden moeten schieten aan het front,” wordt er gezegd.

's Namiddags.

Ze waren talrijk op het Maria-Henrietteplein, bij 't station van St.Pieters aangevoerd. Het regende bij stroomen; de wind blies in tempeest. Een deerniswaardige aanblik al die druipnatte dieren en die druipnatte leiders te zien optrekken daarheen. Enkel een paar honderd van de beste paarden zijn opgeëischt. Er waren er voorzeker niet veel meer onder, geschikt voor den legerdienst: mooie paarden zijn hier een zeldzaamheid, ten minste aan gentsche voertuigen gespannen.

Dinsdag 16 februari '15.

Omtrent den avond, voordat de schemering inviel, ben ik uitgegaan. Ik ontmoette flinke officieren op flinke rijdieren in kundig afgerichten tred, koerspaarden, prijspaarden, aristocratisch, fijn, lenig, blinkend van pels.

En in eens nadert een bierwagen. Twee mannen zitten op den bok. Achter hen het smal, met tonnen beladen lang gevaarte met twee paarden bespannen: de eene trekker bruin, schonkig, de andere klein, alle twee geraamte-mager, niets dan ruige huid en knokken.

De wagen daalde van de glooiing der straat af, misschien vlugger dan de dieren loopen konden: de houterige beentjes waren druk in de weer; het kleinste van de twee knakte met de knieën en dreigde

bestendig neer te storten. De menner achteroverhellend poogde ze tegen te houden. De bierwagen van maanden geleden, hoe holde die aan met zijn snuivende paarden, waarvan de manen achteruit wuifden: "Opgepast, voetgangers," aan de hoeken en bij het overschrijden der straat!'

Het is van geen belang, zult ge zeggen, hoe een brouwerspaard er uit ziet. Ja wel, een dergelijk vertoon schetst een toestand van menschenellende en vernedering...

Zaterdag 20 februari '15.

Officieele duitsche mededeelingen duiden groote zegepralen op de Russen aan met opsomming van colossalen buit van oorlogsmateriaal en krijgsgevangenen.

Gisteren avond tot laat, klonk vreugdegezing alom. Heden morgen evenzoo. Lange reeksen soldaten kwamen langs de lanen van het oefeningsplein, meest allen zeer jong. De koude winterlucht had hun huid geprikkeld: de aangezichten, als bloemen op hooge stengels, heel dicht bij elkaar, heel frisch, droegen rozenblos. De gestalten waren kranig recht, de beenen bewogen vlug, in kadans van vermetelheid en levenslust.

De zang zweefde over hen: "Lieb Vaterland," en "Heimat... wiedersehn..." Altijd Heimat, altijd het verlangen naar die dierbare Heimat weer te zien. In de dagbladen verschenen heden de namen van tal onzer gesneuvelden, hier en daar begraven, ontgraven en voorgoed ter aarde besteld.

Mijn doel was een bekendenwoon:

"Welk een overmoed, welk een blijdschap," zei ik, "onder al die dapperen."

"Geloof hen niet," antwoordde de huisdame, in diepen rouw voor haar — maanden geleden — in een schermutseling gevallen kleinzoon: "Geloof hen niet, ten minste niet de ouderen, ze zingen op bevel, met tegenzin." En ze vertelde, wat ze wist van den bestuurder van een gesticht, waar troepen ingekwartierd zijn. Verleden week toen het zoo stormde en kletsregende, kwamen er ook druipnat en bemorst binnen:

"Zingen," had de aanvoerder onderweg bevolen. Ze deden 't niet.

"Zingen, zingen!" klonk het gebiedend. Maar zwijgen bleven ze.

Op den koer van het gesticht aangeland, stapten de soldaten naar de open deur toe om binnen te gaan. De eersten in 't gelid zetten reeds voet op de trappen, toen een streng: "Halt!" weerklonk.

Het was 't etensuur. Een lekkere reuk van soep wuifde uit het huis. De mannen hadden een langen weg afgelegd: ze waren uitgeput; ze bogen onder krijgslast.

Geen genade voor de weerspannigen.

In de plassen, onder den stroomenden regen, moesten ze knielen, op den buik liggen, mikken, schieten met loos kruit, een been omhoog steken, allerlei oefeningstoeren doen. Het duurde een half uur, voordat de straf werd opgelicht. En ze vertelde nog: Een soldaat, die gedurende zijn verblijf alhier dagelijks in een sigarenwinkel ging, en met de verkoopster, een oude, moederlijke matrone, gaarne een praatje deed, was er eenige dagen geleden aangekomen, vroolijk, stralend van tevredenheid:

"Madame," had hij medegedeeld: "ditmaal geldt het een afscheidsbezoek. Ik vertrek naar Frankrijk met mijn compagnie, het was ons aller wensch, morgen zijn wij in Diksmude."

"Zoo, zoo!" en na een oogenblik overdenking, zei de winkelierster: "Naar Frankrijk? Maar ge vergist u, jongmensch, Diksmude ligt daar niet, maar wel aan den IJzer."

Hij stribbelde tegen. Dat was niet waar. Zijn overheden wisten 't beter immers. Ze hadden duidelijk gezegd: "Naar Frankrijk."

Toen haalde die dame een landkaart uit. Onvoorzichtig, koppig misschien en toonde hem aan, dat ze zich niet vergiste.

Hij schrok: "Naar den IJzer, dat schrikbeeld, dat Golgotha van de duitsche soldaten!"

Hij was teruggekeerd bij zijn kameraden, had hun de ontdekking medegedeeld.

Algemeene opschudding!

En nu eerst begrepen ze het zonderlinge van de nieuwigheid: aan de troepen wordt niet vooraf gezegd, waar ze gezonden worden.

Het geval kwam ter oor aan de officieren. Op staanden voet werd een onderzoek ingesteld. Wie had er oproer gepredikt, wie had er beproefd krijgers van hun plicht af te trekken?

De vrouw uit den sigarenwinkel was de schuldige. Ze werd naar Duitschland gestuurd.

Tijdens de laatste sneeuwworkaan zijn door de bondgenooten bommen op Brugge geworpen. Het was een bestendig ontploffen, een onophoudend knak-knaken omhoog in de dwarrelende vlokken...

Maandag 22 februari '15.

Er zijn plakaten te lezen op de blinde muren en houten beschotten van de stad: "De Vlaamsche Post", algemeen dagblad voor Vlaanderen. "Zondag 21 februari 1915" draagt het eerste nummer. Het beslaat acht bladzijden en behelst een landkaart met opgaaf der duitsche overwinningen op het oostelijk gevechtsterrein.

Een protest tegen die Post was reeds verschenen in de kranten, geteekend door Paul Fredericq, Meert, Siffer, Speleers, Minnaert, Willems. Zaterdag werd in 't Atheneum een voorloopig benoemde jonge professor, die een verlangen naar verduitsching van ons land had uitgedrukt moet hebben, door de leerlingen uitgejouwd. Hij diende een klacht in bij den prefect; deze onderhandelde daarover met den burgemeester. De titularis, die in zijn klas niet meer verschenen was, kreeg bevel zijn lessen verder te geven op straffe van vervallen uit zijn ambt verklaard te worden. Hij kwam terug: geen enkele leerling was aanwezig op dien dag in zijne klas.

De overheden hadden aan de propagandisten van de "Vlaamsche Post" een auto ter beschikking gesteld om, in geleide van een officier, de medewerking aan een in Westvlaanderen wonenden letterkundige aan te bieden. Wat deze aannam en deed. Het blad wordt op duizenden exemplaren getrokken en grotendeels kosteloos verspreid. Het bewuste nummer bevat een overzicht van het verloop der krijgsgebeurtenissen in het oosten dat men daarin noemt "het belangrijkste punt van den strijd." Van den IJser wordt weinig gewag gemaakt.

23 februari dinsdag.

Drie uur in den namiddag. De meid komt mij heel gewichtig zeggen: "'Daar is mijn schoonzuster, met de kleine; wilt ge de kleine eens zien?'"

Die kleine, waarvan ik zooveel heb hooren spreken in deze laatste weken, is zes maanden oud: een eerste kind, geboren tijdens de afwezigheid van den vader, jager te paard in het belgisch leger. Ze komt rechtstreeks uit het hospitaal, waar ze een lichte operatie heeft ondergaan aan den hals: een door te snijden pees, die haar hoofdje scheef hield.

Van dat kind, dat de vader nooit heeft gezien en wellicht nooit zien zal, waren wonderen verteld: hoe mooi het was, hoe braaf, hoe het eenieder aanlachte en hoe de nonnekens het vertroetelden.

Het is inderdaad een oprecht schoon kind met groote blauwe oogen, donker en diep, en kaakjes als appeltjes zoo rond. Het lacht mij waarlijk ook toe en grijpt naar mijn pince-nez en zelfs dat wordt door de moeder en de tante als een blijk van ongeëvenaard genie bewonderd.

Waarom hun die illuzie niet gelaten? "'Merkwaardig,'" zeg ik instemmend.

De moeder is een nette, jeugdige vrouw met een kleinen wipneus, een grooten mond, vol witte tanden, een blank voorhoofd, waarop blonde haartjes krullen en een frisschen wangenblos.

"'Nieuws van uw man?'"

"'Ja, ja, juist gekregen.'" Dat kwam ze vertellen. Ze heeft den omslag van een brief in de hand. Hij

is ambulancier, nog gezond tot dusverre.

“Waar verblijft hij?”

Dat kan ze niet zeggen, maar ze is toch zoo blij!

“Van wanneer dagteekent die brief?”

“Van de 25sten januari.”

Helaas! bedenkelijk: bijna een maand oud. Wat kan er sedert niet al voorgevallen zijn... bestendig in gevaar!

“Moet dat kind niet wat melk hebben? Ga er mede in de keuken, drinkt koffie en warmt u allebei.”

“Dank u,” zegt ze, steeds met het neusje omhoog, als stak ze het vrijwillig op, “maar melk heb ik mede. Dat moet alles juist afgemeten wezen nu voor de kleine kinderen,” en met fiere moedervoorzorg haalt ze een witte zuigflesch te voorschijn.

Later verneem ik, dat ze sedert het vertrek van haar man, hun huisje verlaten heeft en bij een zuster gaan wonen is. Deze heeft ook haar echtgenoot in het leger, heeft ook een kind, en is ook zonder middelen van bestaan, buiten het soldatenvrouw-geld.

Hoe gaarne zou de eene of andere werk vinden! De thuisblijvende zou op de kinderen passen. Ze zijn reeds naar de Werkbeurs geweest. Meiden zijn er te krijgen bij de vleet. Arbeid voor de Duitschers wordt hun wel aangeboden: naaien, wasschen, strijken... “Maar kan dat voor den vijand, als uw man aan 't front is! Wat zou hij zeggen, indien hij het geluk heeft weder te komen, van zulk een vrouw? Neen, neen, nog liever de ontbering, wat armoe zelfs dan vijands brood eten. Misschien zal Onze Lieve Heer zijn oogen van barmhartigheid opendoen.”

's Avonds.

Heel den dag waren oprukkende of wederkeerende pelotons te zien, alle jongelingen. Sommigen dragen doelen, soorten van ladders, schietschijven. Ze vuren, naar ik hoor, op mutsen ook, welke manshoog op stokken staan.

Een op pensioen gestelde leeraar, wandelend door het Park, ontmoette heden zulk een groep.

“Was können wir damit anfangen?” hoorde hij een officier tegen zijn metgezel zeggen, in 't voorbijgaan.

“Kaum Schüler,” had deze antwoord.

De zoogezegde bommen op Brugge geworpen bestonden in een luchtgevecht. Enkele dooden en gekwetsten waren er.

Zondag 28 februari '15.

Een brief van klachten is toegekomen bij den plaatselijken kommandant over het eten der krijgsgevangenen in Duitschland. Hij is onderteekend door een vijftal gentsche soldaten, behoorende tot gekende familiën der stad. Dat het voedsel er slecht is, wordt door de Duitschers gelogenstraft.

Eenige dagen geleden riep een juffrouw, die in de Pass Centrale hare spreekbeurt afwachtte, dat ze haar handzakje kwijt was.

Verloren of gestolen? Een onderzoek werd ingesteld. Te vinden was het niet. Er bestond geen ander middel dat het aftasten der aanwezigen. Dit ook bleef zonder gevolg; maar bij een paar dezer werden nummers van de N. R. Courant ontdekt. Onmiddellijk kreeg elk hunner een boet van dertig frank.

Iets dergelijks gebeurde vrijdag laatst. Een diligence van Waeregem stond voor de Kommandantur, uren lang. Ze zat vol mensen, dorpsbewoners, die ter markt kwamen.

Wat werd hun ten laste gelegd? Sommigen bezaten geen reispas, anderen hadden 't hunne, of hun eenzelveigheidskaart vergeten. Ook zij kregen boeten.

De voorgaande week, na het bericht der groote overwinning op de Russen, werd de burgemeester van Gent ontboden bij den Kommandant en kreeg bevel al de klokken te doen luiden in triomf.

Hij antwoordde, ditmaal dat zoo iets, niet zijn ambtsrecht was, maar dat hij zich wel belasten wilde dit order aan den bisschop over te brengen.

Hetgeen geschiedde.

De bisschop antwoordde, dat de kerkeklokken enkel geluid worden voor godsdienstige plechtigheden en hij vlakaf weigerde het bevel te doen uitvoeren.

Bedreiging van wege den Kommandant, dat in geval der volharding in ongehoorzaamheid het hoofd van het bisdom in hechtenis zou genomen worden.

Het bleef bij de weigering.

Het bleef bij het dreigement.

De Kommandant zelf, zooals later geweten werd, behoort tot den katholieken godsdienst.

Die russische overwinning werd gevierd door een stoet van de hier in garnizoen liggende soldaten, 's avonds met klaroenen en fluiten en gekleurde lampions.

Duizenden Gentenaren, beweert men, volgden den optocht. De vitters verzekeren, dat er ook veel toehoorders zijn aan de concerten op den Kouter, anderen zeggen, dat de Kouter steeds ledig is van toehoorders.

Kort geleden ging ik naar de "Banque de Flandre", op den Kouter gelegen. Het toeval wilde, dat er juist muziek was: er waren — behalve eenige nieuwsgierigen, waaronder geen enkele vrouw — niets anders dan officieren en soldaten te zien.

Groote benden trokken dienzelfden morgen door de Veldstraat, zwaarbeladen met allerlei krijgstuig. De voetgangers bleven op de zijpaden staan om ze na te kijken: "Allemaal naar 't front," zei er een.

Zou ik het neerschrijven, wat een oud ventje, dat ook in het gedrang stond, daarop antwoordde? Het klinkt zoo treffend, maar zoo akelig ruw?... Jawel, ik doe het toch als oorkonde van menschelijke geestesrichting:

"En zeggen, dat al dat jong vleesch in worsten moet gekapt worden!"

Terwijl ik toch begonnen ben aan het mededeelen van gehoorde, naturalistische uitingen in al hun grove waarheid, moet het volgende vermeld worden: Een boer, die achter den ploeg ging, zag ook soldaten langs den heirweg oprukken, en hij zei met een vloek en een bitteren spotlach aan zijn gezelschap: "'t Zal goede landvetten zijn, hé?"

Zeven en twintig krijgsgevangenen schreden vrijdag laatst door de stad, op weg naar Duitschland zeker, Belgen en Franschen, in geleide van een vijftal sterk gewapende Feldgrauen. Ze zagen er bleek uit, vermoeid, erg bemodderd en verwaarloosd, met gehavende uniformen en scheefgelopen schoenen.

"Vive la Belgique," riepen dames, met de zakdoeken wuivend in de Kortrijksche straat hun toe. De gevangenen glimlachten, groetend met de hand.

De bewakers traden voort als merkten ze niets van het tusschengeval.

Een werkvrouw vernam ook, dat de nieuwe kazerne — de Leopoldskazerne — waarvan ze den naam zelfs nog niet kende, thans de Wilhelmskazerne hiet en als aldus moest aangeduid worden.

Haar vaderlandsliefde was wakker geschud. Luide sprak zij haar verontwaardiging uit: "Een schande, al onze jongens dood doen, is nog niet genoeg; onze gebouwen moeten Duitsch worden. Mijn bloed kookt, als ik er aan denk."

Dit spookte dagen achtereën in haar hoofd, in bestendigen roes van gramschap en besef van machteloosheid. Wreken zou ze zich in de maat van het mogelijke; op een morgen maakte zij den omweg langs de Citadellaan, naar haar dagtaak gaande. Daar wist ze, dat steeds een schildwacht stond aan den voormaligen mess — het officiers-maaltijd gebouw onzer belgische bezetting thans ook als alles in vijands hand. Ze zou hun eens beet nemen. Ze naderde het huis, bezag het van beneden naar omhoog, als zocht ze om het te herkennen; toen zich aanstellend als aarzelde zij, en sprak den schildwacht aan, die verdrietig, in volle wapenrusting, met zijn voeten de kou trachtte weg te stampen:

“Dit hier is toch wel de Leopoldkazerne, niet waar?”

“Nein,” antwoordde hij barsch, haar den rug toewendend en stapte metaalrinkelend verder langs het trottoir.

Maar ze bleef staan totdat hij traag, lusteloos, weder op haar toekwam: “’t Is heel zeker, dat het hier de Leopoldkazerne moet zijn,” hield ze vol.

Hij zag haar aan met rustig ongenoegen en sprak geen woord. Dit moedigde haar aan om hem langer te tergen.

“Indien dat de Leopoldkazerne — steeds op het woord drukkend — niet is, zeg mij dan, waar ik de Leopoldkazerne kan vinden.”

Nu was 't genoeg.

Hij hief den loop van zijn geweer op, bracht dien naar voren, als een bedreiging van te gaan mikken en afvuren, wat haar den doodsangst op het lijf joeg, toen zei hij, er mede een bank aanwijzend op den overkant van de laan: “Ga ginder zitten, stout wijf.”

Ijzend, schier ademloos, onbekend met de strafmacht hem veroorloofd, en onwetend in hoever hij die toepassen zou, wankelde zij naar de bank en liet er zich op nedervallen.

De schildwacht hernam zijn gang langs het zijpad van den mess, voorbij het schuilhuisje met de duitsche kleuren, heen en weder, zooals een witte beer doet in zijn hok.

Voorbijgangers, en soldaten, deze ruisschend aan- en voortstappend, bezagen haar; enkelen keken wel eens om zich afvragend, waarom dat schamel vrouwtje daar zoo vroeg, bevend van kou, in de winterlucht, op de vochtige bank, onder die naakte boomen, zitten bleef... maar geen een sprak haar aan, en iemands hulp inroepen of opstaan dorst ze niet: Och God, en haar werk!

Eindelijk na een tijdverloop, dat uren scheen, kwam een aflosser van den schildwacht. Ze wisselden een paar stille woorden, wat haar nieuwen angst gaf... Wat ging er nu met haar gebeuren?

Ze kromp letterlijk in een, toen de geduchte vijand de laan overstak en recht op haar toetrad. Met de handen tezaam en met starren blik hem genade afsmeekend, wachtte zij 't vonnis af.

Even met de punt van zijn bajonnet haar schouder beroerend, zei hij, den arm uitstrekkend:

“Marsch!” waarop ze zoo vlug mogelijk wegijsde.

Maandag 1 Maart '15.

De dames beginnen hoeden te dragen in veldpet- en kepivorm met een fluweelen pin op het midden. De kinderen spelen oorlog op de pleinen en in de paden der squares, als de politie het niet ziet.

Twee dezer kleine guiten van de school komend, trager dan de bende kameraden, sloegen aan voor een soldaat. Hij schoot toe, en greep er een bij den kraag, terwijl de andere wegijsde en van verre bleef staan kijken op hetgeen er gebeuren zou:

“Ga, zeg aan moeder, dat ik krijgsgevangen ben,” riep zijn makker hem toe.

Hij kreeg een felle schudding, bij de twee schouders gehouden en werd met een ruk, die hem wankelen deed, losgelaten...

Om half vier ging ik uit, in den vroegen morgen was een onweder losgebroken, hevige rommeling in de lucht, bliksem en ketterslagen; heel den dag buien, donkerheid, zware wolkgevaarten gevolgd door zonneschijn.

Maart kwam grimmig, grillig en strijdlustig binnen.

Koud blies de noorderwind, in 't aangezicht, maakte jacht op de hoeden en deed de mauve-grijze mantels der officieren wuiven.

Weinig menschen op de straat, als immer krijgsvervoer in autos en reuzenwagens.

Wij zaten aan den goedvoorzien disch in talrijk gezelschap, met een lustig-laaierend houtvuur, gekoesterd door warmte en welstand — wie kon hier nog aan armoe en gevaren denken?

En toch onmiddellijk liep het onderhoud er weder over. Een brusselsche dame, gelogeed bij de gastvrouw, vertelde, dat ze 's nachts te voren was wakker geworden van het bonzen in de lucht. Ze had zich overeind gezet en gedacht: "God, wat hoort ge toch het zeegeschut duidelijk te Gent."

En daarop lachte heel het gezelschap hartelijk.

"'t Was 't onwéer," zei er iemand. Daarop volgde de quaestie van het te wachten bombardement.

"Misschien," zei de een.

"Toch niet," meende een ander, "welk belang zouden de overwinnaars of de overwonnenen er bij hebben?"

"Geen sterveling kan het weten of voorzien."

"Waarheen te vluchten in geval van nood?"

En allen: "Ja, waarheen, waarheen?"

Nu trok een vroolijk heer het in een scherts:

"Weet ge dan niet vrienden, dat het gezelligste bombardement, dat is wat men in zijn eigen huis in een gemakkelijken stoel afwacht?..."

En opnieuw ontstond gelach.

Maar een ander genoodigde duidde een praktisch middel aan: Hij woonde immers in een groot huis, een gebouw zoo oud als de straat, er waren diepe, geheime kelders in, sterk gevout, verbazend dikke muren — dat ziet ge aan den insprong der vensters — en ijzeren staven aan de vensters ook. En hij noodigde al de inzittenden uit — indien het zoover kwam — hun intrek te zijnent te nemen. Hij zou van nu af aan zorgen, dat er levensmiddelen voorhanden waren, een tafel geplaatst met al de benodigheden, waskaarsen en kolen, want er was zelfs een schoorsteen, daar kon een kachel staan.

"En bedden?" vroeg er een veeleischer grappig, schijnbaar verlekkerd op zulk een blij vooruitzicht dat enkel in de verbeelding kon bestaan.

"Neen," zei de milde begifter, "er zouden er te veel moeten zijn; maar ik beloof u, dat we 't zoo plezierig zullen inrichten, dat niemand slaaplust krijgt: sigaren, champagne, al de champagne, die ik in huis heb." Gedurende het gekeuvel hadden wij den hagel of den regen op de ruiten hooren aanslaan en de rukwinden gieren rondom het dak en ratelen aan buurmans vensterluiken.

Wat een weder om terug te keeren! Geen rijtuig te vinden of er onbepaald en dan nog onzeker op te moeten wachten. Tram?

"O we zijn hier zoo ver van een tramlijn, en daarbij al die Duitschers er op: het lijkt op een muur, waardoor ge een bres moet slaan om er door te geraken."

"Ze zijn beleefd, ze stijgen af om een dame door of binnen te laten."

"Dat wel, maar de tramgeleider wacht niet soms om voort te rijden, eer elk er op is."

"De trams rijden niet meer," zei er een, die zijn zakuurwerk geraadpleegd had.

Geen quaestie dus van vervoermiddel.

Buitenkomend stormde het niet meer. De grond lag blinkend nat, maar ook de kou was veel gemilderd. Dank en handdrukken vaarwel zeggen binnen het huis en aan de voordeur...

Daar liepen onze wegen uiteen. Ik sloeg elk aanbod van vergezellen beslist af, veel liever alleen zijnde.

Het was een afgelegen stadskwartier met lange, smalle straten. Geen levend wezen te ontmoeten. Hel brandden de lantaarnen en juist recht voor mij, heel omhoog, stond de volle maan, licht omhuld door een ragfijn floers.

Hoe heerlijk frisch was de lucht in te ademen; hoe kalm toch alles hier. Alle woningen dicht gesloten, geen het minste gerucht, behalve dat van eigen, holle voetstappen... Is het dan zoo laat? Zijn allen slapen? Zijn allen dood? Nog nooit heb ik de stad aldus gezien!...

Het kreeg zelfs iets benauwends als algeheele vereenzaming en algeheele verlatenheid...

Onwillekeurig begon het op een vlucht te gelijken zoo rasch stapte ik door... maar ginds aan de wending van den weg verrees het Gerechtshof aan den overkant van de Leie, lichtschitterend uit al de vele vensters van al de verdiepingen.

Hier op de kade zal toch wel wat drukte wezen. Maar het was niet zoo, daar ook, alle gerucht uitgestorven.

Op het electrisch uurwerk aan den hoek wees de wijzer elf uur aan. Zoo vroeg nog, tien uur van (Greenwich tijd) en niemand meer te zien!

Welk een treffend, machtig aangrijpend schouwspel, die groote, stille stad, die hooge gesloten huizen, dat machtig monument aan den overkant van de door langdurige regens aangezwollen, snelvlietende Leie, waarin al de vlammetjes te dansen schenen, schubbig rood, alles langzaam naar beneden uitlopend in den bewogen stroom. Ginder stond het voorloopig postbureau. Het geleek op een feestviering met zijn tallooze lichten. Dat gebouw is thans tot duitsch lazaret ingericht.

Daar wordt geleden.

Daar wordt gestorven...

De boomen langs mijn weg wierpen wispelturige takkenschaduw over de vochtige kasseisteenen waar er een vierkant aarde bestond, was de hagel of de sneeuw niet gesmolten en lag er een als verfrommelde witte lap.

Nu was de hemel heelemaal klaar geveegd. In 't zuiden stond Orion — een overwonnen mededinger van de maan, met Sirius op sleeptouw, de mooiste ster van alle, toch nog flonkerend in brillantenvuur. En op heel de lange baan, die nog af te leggen overbleef, slechts hier en daar een naar huis zich spoedende, of een beschuttingsluik, dat rofrinkelend aan den binnenkant van een winkel neergelaten werd.

Welk een verschil met vroeger avonden!

In mijn straat, den hoek omslaande, zag ik weder de maan, juist in 't midden, als een nachtelijke zonne staan. Ik ook bleef staan in geestverrukking.

Het is alsof ons soms iets van den grond uit het stoffelijke ophief en hoog-omhoog voerde om ons te vereenzelvigen met... ja met wat? het ideale of het goddelijke of bovennatuurlijke, of hoe men het ook noemen mag... Dat voelde ik innig op dit oogenblik... Toen viel ik tot de werkelijkheid terug:

“Wat is het klaar vanavond, bijna als dag... ik ben zeker dat op het kerkhof ginder buiten de Brugsche poort de namen der soldaten op de grafkruiskens zouden te ontcijferen zijn...”

Woensdag 3 maart '15.

De dagbladen hebben gemeld, dat de burgemeester van Cortemark door den kop geschoten is, beschuldigd van spioneering. De pastoor en de onderpastoor zijn in hechtenis genomen en naar

Duitschland gestuurd als verantwoordelijk voor een euveldaad op hun dorp gebeurd.

In het begin van den oorlog was nagenoeg alle gezellig verkeer opgeschorst, geen feestmaaltijden, geene of weinig vriendenpartijtjes meer. Langzamerhand kwam daar verandering in: men vereenigt zich weder, speelt kaart of trik trak; muziek is zelden te hooren; soirées worden niet gegeven; maar men gaat naar cinémas en zoekt vrienden gezelschap op. Alles gaat er een beetje zuiniger toe en, wonder, — alles heeft toch zijn goede zijde — kwaad van den evennaaste wordt zelden nog gesproken.

Een ander merkwaardig verschijnsel van toestand-invloed is de vermindering van sterfte- en ziektegevallen. En op zedelijk gebied wekt het verbazing sommige bekenden terug te zien. Het is alsof ze herleefden in kracht van weerstand tegen het schadelijke, in kalmte evenzoo, zelfs in gelaatsuitdrukking. Menschen, die dierbaren verloren hebben, die geldelijken ondergang nabij zijn, schijnen toonbeelden van gelatenheid in hun lot. Of is het onverschilligheid na te veel lijdensgebeurtenissen?

Een vriendin bekende mij: "Ik heb bijwijlen gedacht, toen ik jonge weduwen ontmoette, die er blozend en welgemoed uitzagen: "Ge moet geen hart hebben," en nu dat mij mijn eenige, gehuwde dochter, bijna plots door den dood is ontrukkt, en ik in 't begin dag en nacht heb geweend, ik die geen naastbestaanden bezit, voel mij elken dag tot de gewone levensrust en den gemoedsvrede terugkeeren."

De prijzen der eetwaren zijn alle van ambtswege vastgesteld. De vleeschtarieven moeten voor het raam der slagerswinkels aangeduid staan. Vaak wordt de kooper gefopt in aangave van gewicht. De handelaren vragen prijzen, die buiten verhouding zijn met het veroorloofde. Wie 't noodig heeft, betaalt en zwijgt.

Donderdag 4 maart '15.

Gisteren is de oppercommissaris van politie aangehouden als spioen. Hij werd met het zoogenaamd dievenkarreke — een celrijtuig — naar het gevang gevoerd. Het is een magere, grijzende man met een fijn aangezicht en een spitsen baard, groot van gestalte.

Hij lijdt erg aan rhumatismus en loopt moeielijk. Verleden zat ik met hem op den tram. Hij had het lastig om er af te stijgen. Ook om zich aan — of om te kleeden — zegt men — hoeft hij hulp.

Hij kreeg oorlof om zijn dokter te ontbieden: deze heeft verklaard, dat zijn gezondheidstoestand niet toeliet om hem als gevangene te behandelen.

Hij is gebracht in 't lazaret van het Palace Hotel. Zijn schoonzoon bood zich aan als gijzelaar. Niet toegestaan. Twee adjunct-commissarissen zaten ook in 't gevang. De eene is losgelaten mits een borgtocht van 25.000 frank. De tweede blijft zitten. Te zijnent werden schotschriften en spotprenten tegen den keizer gevonden.

Het gerucht loopt, dat Brugge toch gebombardeerd is en dat de Duitschers aan den IJser achteruitgaan. De censuur laat geen mededeeling van een dergelijk nieuws toe.

Zaterdag 6 maart '15

De Duitschers koesteren een overdreven vrees voor spioeneering. Zij zelven hebben tal van spioenen. Zelfs de gentsche politie was verdacht — de ontwapende machteloze! Daarom is het beheer der politie den Burgemeester ontnomen en in handen van een zekeren Herr Heiz gegeven.

Het verkoopstertje van dagbladen in het tramhuisje op de Koornmarkt was ook aangeklaagd als spioneerster. Een samenscholing van soldaten ontstond voor den ingang van het hokje. Een drietal, op klanten wachtende koetsiers, bekend met het geval, meenden te moeten tussenkomen: ze verlieten hun gespannen en naderden:

"Wij kennen dat kind. Ze kan niet schuldig wezen."

“Ha, ge trekt partij voor haar! Ook aangehouden.”

Het meisje werd onder krijgsgeluide buiten gebracht. Onbewust van het gevaar, lachte zij bekenden onder de omstanders ontwarend.

“Ge lacht,” verweet haar een soldaat op strengen toon.

“Waarom zou ik niet mogen lachen? Ik zou zeker moeten schreemen om u plezier te doen,” zei ze, in den waan, dat ze onmiddellijk, na ondervraging los komen zou.

“In Duitschland zult ge niet meer lachen,” dreigde hij. Onderweg ontmoette zij in midden van de bewakers haar vader. Hij ook wilde tusschenkomen, gevangen werd ook hij en meegeleid: “Indien het mij veroorloofd ware, zou ik mijn bajonnet door uw lijf steken, bespotters van onzen keizer,” zei de soldaat.

Op bevel van den Kommandant mogen fabrieken, aan welke grondstoffen gelaten zijn, niet langer dan 24 uren werken wekelijks. Indien eene voor het leger bestemde aflevering dringend noodig is, wordt het getal uren verlengd. Ontzaglijke hoeveelheden bewerkt vlas zijn voor Duitschland opgeëischt, groote wagens daarmede beladen, doortrekken de staten. Aan de stapelplaats (Dok) staan groote voorraden gereed voor het vervoer.

Gisteren avond om half acht kwam hier iemand van Gentbrugge: “Geen menschen schier te zien op straat,” zei hij.

“Veel Duitschers toch zeker?”

“Neen, ik nam de tram, er stond of zat geen enkel soldaat in.”

“Het weer is slecht, elk blijft in zijn huis.”

“Volstrekt niet, de werklui zitten in de cinemas, ze betalen een kleinigheid, vergeten hun lijden en sparen licht en vuur.”

Om half twaalf van verleden nacht werden hoorbaar die talrijke, eigenaardige, luide, verontrustende, schrappend-ruischende legerstappen over de straatsteen langs den heerweg. Lang hield het gerucht aan en verstierf in de stille donkerte van den nacht... Rampzaligen, die naar hun dood moeten optrekken... zijn er nooit bij, die met hartzeer en inwendig verzet daar tegen opstaan?

Ja wel, zoo even wordt kond gedaan, dat een officier gisteren tusschen vijf en zes uur zelfmoord heeft gepleegd. Hij bevond zich in een café op den hoek der St. Jansvest en der Korte Dagstege — een drukke straat. Hij verbleef daar in het café “Du Progrés”. Hij klom naar 't hoogste van het huis, stelde zich op den rand van een open raam, en loste aldus het moordend schot om, in geval van enkele kwetsuur, toch voorzeker op den slag, door naar omlaag te vallen, dood te zijn. De straatmuur is aangespat van bloed.

Dadelijk ontstond er een volkstoeloop en een samenschooling van soldaten, die met den blooten dolk omhoog gehouden de nieuwsgierigen op afstand achteruitdrongen. De gezelfmoorde — naar verzekerd wordt — moest 's nachts te voren voor de derde maal naar den IJser trekken. Voorzeker behoorde hij tot de afdeeling, die ik oprukken hoorde.

Was het niet op bevel van hooger hand, dat er gisteren avond geen soldaten langs de straten meer te zien waren uit vrees voor mededeeling of voor samenspraak daarover in de herbergen of met de burgers?...

Te Port-Arthur, ook Farmanplein genaamd, omdat de luchtvaarder Farman, de eerste, die in Gent poogde op te stijgen, er het leven liet, een uitgestrekte zandvlakte, even buiten de bebouwde stad en in de nabijheid der Terneusche vaart, zijn kanonnen opgesteld en gebeuren schietoefeningen. De naaste bewoners zijn gewaarschuwd, dat ze op vaste uren van de eerstkomende dagen uit hun woningen niet mogen treden uit vrees voor gevaar, ofschoon enkel looze voorraad gebruikt wordt.

Woensdag 10 maart '15.

“Wilt gij de Hel eens zien,” had Anseele, de alombekende leider der socialistische partij in

Vlaanderen, en schepen der stad, mij voorgesteld.

“Ja,” was mijn antwoord. Dag en uur werden bepaald. Dat gebeurde gisteren. Op klokslag 9 stond het auto voor de deur: met “Stad Gent, Ville de Gand” er op: Ik was ingestapt. “Wij zouden kunnen moeilijkheden hebben, draagt gij een bewijs van identiteit op u?”

“Terugkeeren? Mijn paspoort halen?”

“Neen, wij zullen 't zonder riskeeren.”

Op het uiteinde der Coupure wees hij mij een zeer grooten houthandel cour, vroeger hoog met planken beladen, nu schier ledig:

Alles opgeëischt voor hun borstweringen.”

Wat verder stonden vele vrachtwagens, volgeladen met onbewerkt vlas. Aan een halfvollen wagen waren werklieden bezig pakken aan het opeischen. “Alles voor Duitschland.”

Wij reden langs den oever der Brugsche vaart. Voor een groot gebouw in vuilgeworden baksteen bleef de auto staan. De portierster leidde ons in een wachtzaaltje: “Een muts, een mantel,” gebood mijn geleider. En dat werd aangebracht, alles frisch, glimmend gestreken. De muts was een zoogenaamde cornette met lange, gekroesde fril, zooals ik er als kind door oude vrouwen heb zien dragen. En daarmee aan naar de fabriek.

Het hoofd wordt in eens duizelig van het machtig geronk daarbinnen, ten minste voor wie er niet aan gewend is: alles draait en ronkt en stampet en kraakt in onophoudende bedrijvigheid der machienen, verstommende voortbrengsels van het menschelijk vernuft: zoo ingewikkeld van raderwerk, zoo ineenspassend als doel. Jammer dat al dat vernuft nu dient voor wederzijdsche menschelijke vernietiging.

Die machinenkracht zoo zeker, zoo geweldig, treft tevens door het zachte, dat er in ligt. Ge zoudt geneigd zijn om die zoo gevaarlijke lederen banden met de vingers te beroeren om ze te voelen opdraaien of nedergaan.

Wat ik daar allemaal zag, ligt verward als een chaos in mijn brein: bobijnen, weven, dradenknoopen, spoelen op spullen stellen en afnemen en wat niet al. Meisjes en vrouwen, meestal jong, ook in 't linnen, met een muts op als de mijne, waren ieverig aan het werk. Aankomende jongens evenzoo.

Bij het verschijnen van hun aangeboden bestuurder ontspanden de trekken zich tot een blijde uitdrukking, in zijn geleide deelde ik in de sympathie en werd ik ook minzaam toegeknikt en aangelachen.

“Hoelang moeten die menschen het hier in die stiklucht uithouden?”

“Tien uren daags.”

“Denken, — is dat mogelijk hier in al dat geronk?”

“Neen, maar de wevers kunnen dat. Het soort van hun arbeid brengt dat mede.”

Wij zagen 't vlas bewerken van af de grondstof, bruin en ruw, tot de fijnste, zijge draden, schier als wit haar zoo zuiver en zoo kundig door een machien als een hand met vingers vastgegrepen en voortgedreven. Ik zag een man aan een toestel staan, die niets anders te doen had dan al zijn krachten te gebruiken om een slot klinkend toe en open te draaien. Helaas! hoe geestdoodend moet zoo iets wezen.

“Wilt ge u een beetje warmen?” werd schertsend voorgesteld door een werkman en een deur geopend. Een hevige, vochtige hitte steeg er uit, bedwelmend ademafsnijdend en de brilglazen bedoomend. Trappen waren af te treden. Wat daar verricht wordt, weet ik niet meer, maar toen mijn blik wat den damp kon doorbooren, zag ik er mannen, grijzaards met baarden, als vlugge schimmen bewegen.

En nu naar de continus... Meisjes met bloote halzen, armen tot aan de oksels naakt, korte rokjes,

bloote beenen en... bloot niet alleen, maar alles nat, druipnat, stonden of liepen ze daar, in sterk machienengedruisch, aan hun slavenzaak bezig.

Het oog ook wordt nat bij zulk een hartbrekend schouwspel: "de Hel," had Anseele gezeid... Ja, het was de hel in al haar akeligheid.

De beveiligingspij afgelegd en verder om de instellingen, die reuzeninstellingen van "Vooruit" te zien en te bewonderen, wat doelmatige samenwerking vermag: de brouwerij, de suikerijfabriek, de koffiebranderij, de voorraadmagazijnen, de bakkerij, waar dagelijks zooveel duizenden brooden gebakken worden: alles machienewerk: groote ketels rijzende deeg, met stalen lepels door raderwerk omgeroerd, uitgeschept en in vaten op wagentjes vervoerd naar troggen, waar mannen dien deeg kneden en broodvorm geven. Op groote ijzeren platen ten getalle van twintig of vijfentwintig worden de brooden in den oven geschoven en na dertig minuten komen ze er als verguld uit. Allerlei kleingoed is er te verkrijgen. Wij bezochten ook de katoenspinnerij, groot luchtig, heelemaal modern en verschillend van de vlasspinnerij, die sedert lang bestaat en van "Vooruit" werd overgenomen.

In het groot vierkant van het kleedermagazijn op de Vrijdagmarkt, vier verdiepingen hoog met open galerijen, was geen mensch te zien.

Alles gevolg van oorlog en gedwongen spaarzaamheid. De maatschappij wint nog dagelijks leden aan, met honderden op heel kort tijdverloop. Ze bezit behalve vele apotheken zes en twintig hulphuizen in Gent. Het was één uur toen onze tocht afliep:

"Nu hebt ge een anderen blik verkregen op sommige maatschappelijke toestanden," zei Anseele glimlachend bij het afscheid.

Ik had veel gezien, waargenomen en geleerd dien dag... doch van in mijn kinderjaren ben ik in een midden van gedachten en leerstelsels van democratie en medelijden met volksellende grootgebracht. Het geleek hier veelmeer een heropwekking van het reeds in mij bestaande, een voleindiging dan iets vermoeds of verwacht.

Vrijdag 12 maart.

Ik ben bezig aan mijn dagboek voort te schrijven. Het is kwart voor twaalf. De meid verschijnt: "Daar is een Duitsche soldaat beneden. Ik heb hem in de achterkamer geleid."

"Wat komt hij doen?"

"De gazetten hier onderzoeken; maar zijn Fransch — hij spreekt Fransch — is zoo zonderling, dat ik het niet al versta."

Zoo, zoo, ik ben dus verdacht... Ook goed. Verboden vrucht betreffende dagbladen SIC wil ik niet in huis, hoeveel vrienden er ook zijn, die ze mij letterlijk willen opdringen, bewarend dat er voor mij geen gevaar bestaat. Maar... mijn dagboek. De copij is in zekerheid, meen ik, maar deze enkele bladen hier!... Hij zal ze vinden... waar ze bergen? Ik steek ze eerst in een deensch prentenboek, haal ze er onverwijld uit, schuif ze tusschen de onopengesneden vouwen van een aflevering van "Nederland" en ga beneden.

Daar staat een soldaat met het teeken van het "Rood Kruis" op den arm. Hij groet, met het hoofd bijna tot tegen den grond.

Het is een man met een bruin gelaat, kort geknipt zwart haar en een bril over groote gitoogen.

"Wat begeert gij van mij?" vraag ik zonder de minste ontsteltenis.

"O, u spreekt duitsch!" roept hij uit met een blijde uitdrukking op den mond. "Ik ben zoo gelukkig te vernemen, dat ik hier kwartier krijgen kan."

Hij houdt een geplooid briefje in de hand, dat hij mij wil afgeven.

"Er moet een misverstand zijn: de meid berichtte mij, dat u dagbladen kwaamt nazien."

Nu lacht hij jong en helder op, met witte tanden.

“'Nein, gnädige Frau,’ maar het meisje antwoordde “'ja” toen ik vroeg om hier kwartier te krijgen.”

“'Mijnheer, ik woon hier als dame alleen. Men heeft mij verzekerd, dat zulke geen soldaten aanvaarden moeten.”

“'Ik geloof, dat u gelijk hebt,” zegt hij heel beteuterd. “'Nochtans spreekt mijn briefje wel duidelijk op uw adres. Alles is zoo overvol en ik moet nu opnieuw gaan dompelen rondom de stad. Ik loop reeds drie uren van 't een naar 't ander.”

Ik kreeg onwillekeurig medelijden met zijn nood.

“'Als het volstrekt zijn moet, zal ik u herbergen.”

“'Dank u, ik zal inlichtingen nemen en zoo mogelijk elders gaan.”

Maar klokslag twee stond hij daar weder met een briefje. Het luidde: “'Op bevel van den Kommandant, kwartier voor één man tot verder order. Braun, burgemeester.”

Hij moest de kamer zien, waar wel wat rommel stond:

“'O, goed, goed, moeielijk ben ik niet. De eerste nachten van mijn verblijf te Gent stonden geen bedden klaar en sliep ik op den blooten grond.”

Hij haalt zijn valiezen; tweemaal moet hij heen en weder, zooveel reis- en legertuig heeft hij mede. Hij neemt alles uit legt het op de tafel en stoelen en zonder wantrouwen gaat hij uit het huis.

's Avonds klopt hij op mijn zitkamer en vertelt: “'Deutschland moet zegepralen. In Berlijn wordt ge niet gewaar dat het aan mannen zou ontbreken. Het hoofdkwartier bedriegt de bevolking niet. Daardoor blijft het enthousiasme stand houden. Iedereen kent de juiste waarheid. Deutschland trekt geen cent van belgisch geld. Maar de stad moet de bezetting onderhouden. Kan ze het niet langer doen, zoo moet ze hypotheek nemen of leeningen aangaan. Deutschland bevoorraadt België, het zendt meel en vleesch naar hier. Het doet ook de akkers bebouwen, opdat geen hongersnood ontsta. De Duitschers hebben niets tegen de burgerlijke bevolking, die door Engeland in het net gejaagd is. Alles wat de krijgslieden hier opeischen, wordt door Deutschland betaald.”

“'Pardon,” zeg ik, “'op ons land wordt den 15n van elke maand veertig millioen geheven.”

Luid roept hij: “'neen, niets, niets.”

Ik wil geen strijd met hem aangaan en zwijg, maar hij zelf herhaalt:

“'De Duitschers hebben niets tegen de burgerlijke bevolking.”

“'Het wachtwoord is immers schonen, niet waar?” zeg ik.

Maar hij vat den bitteren toon en den spot niet.

“'Ja, ja, immer, überall,” verzekert hij. “'Frankrijk gaat ten onder, omdat het godsdienstig gevoel er door de republikeinsche regeering gedood is. De republiek kan niet blijven bestaan, want ze bezit geen macht over deugd en orde. De keizer geeft het voorbeeld van religieuze gevoelens. Daardoor komt de kracht, die hij uitoefent op ons volk, het hoogste in cultuur van alle volkeren. Frankrijk bezit geen Beethoven, geen Mozart, geen Goethe, geen Schiller; ook op medikaal en technisch gebied blijft het ten achter.”

‘Luik zal afgenomen worden; ook een deel van Frankrijk en zuidelijk België. Onze zege lijdt geen twijfel. Men heeft de rest moeten wegzenden, zoovele vrijwilligers hadden wij. België's leger bestaat om zoo te zeggen niet meer. De krijg zal anderhalf jaar duren, de geestdrift evenzoo, indien het noodig is. Alle standen zijn er vaardig toe.” Belgische vrouwen hebben de oogen van gewonde duitsche soldaten uitgestoken. Hij zelf heeft er in Berlijn zien aankomen en hier ook gezien. Daardoor rechtmatige wraak van Deutschland.

Hij is vijf en dertig jaar oud, vrijwilliger, werkzaam als ziekenverpleger “'im Bahnhof.” Van de

twee nachten moet hij er een waken. Hij verveelt zich hier. Sedert drie maanden verblijft hij hier, hij zou liever vechten. Weder hebben de Franschen een grooten veldslag verloren. Engeland heeft schuld aan alles, De Kommandantur behandelt de Gentenaren met weergalooze zachtheid en vaderlijkheid. Het eten van de soldaten was in het begin slecht, nu beter. In februari mocht hij voor veertien dagen naar Berlijn, zijn vaderstad terugkeeren. Onderweg zag hij al de velden hier en in Duitschland keurig beploegd. Dat alles is het werk der duitsche voorzorg, met het oog op levensmiddelen voor den herfst en den winter. Als vrijwilliger heeft hij zich geëngageerd voor drie maanden en na verloop dezer zijn aanbod verlengd. Het werd hem toegestaan te mogen blijven. Met meer dan een millioen trokken de vrijwilligers op. Hoevelen van die jonge mannen tusschen zestien en twintig zag hij zelf er niet aankomen voor het veld in flinke kracht en blozenden bloei, en hoe kwamen ze terug de niet gedooden en erg gekwetsten: bleek, ziek, uitgeput!

Hier staat de verteller van zijn stoel op, steekt het aangezicht tusschen de schouders vooruit, kijkt wezenloos met wijdopen oogen en houdt de armen krom, in ronde bogen, ver van het lijf af. Anderen worden blind van den trein gehaald, sommigen genezen, maar een arm of een been kwijt.

"Aldus keeren ze terug, opgevreten van rhumatismus," zegt hij, hoofdschuddend. "O der Krieg, der Krieg!"...

Gedurende heel het gesprek, of liever gezegd zijn alleenspraak, treft het hoe een intellectueel zoo onwetend en zoo kinderlijk naïef kan zijn. Hij is een geleerd man, dat blijkt uit zijn zielswezen en zijn geesteswending; hij heeft philosophische studies gedaan, kent, zegt hij, russisch en engelsch. Hij verblijft hier in een vijandelijk huis; hij toont zich oprecht dankbaar voor goede bejegening, en zijn verblinde waan is zoo groot, zijn menschenkennis zoo klein, dat hij al die ontboezemingen in het nadeel van mijn vaderland ongekunsteld uit, als ware ik het over alles eens met hem voor onze toekomstige nederlaag.

Maandag 15 maart '15.

Dezen morgen is een meisje van zes jaar door een duitsche auto overreden: dood op den slag.

Nieuws van 't buitenland komt ook tot hier overgewaaid: door de straten van Rijsel werden dezer dagen indische en fransche krijgsgevangenen geleid. Het volk juichte ze toe, wuifde met de zakdoeken en klapte in de handen. Hun intrede geleeke op een triomftocht... Vijf honderd duizend frank boet werd aan de stad opgelegd en verbod aan de burgers voor zeven uur des morgens en na vijf uur des namiddags uit hun huizen te komen.

Verbod kwam nog grond te gebruiken voor bloemen. Alles moet bezaaid en beplant worden luidens verordeningen van het bestuur. Een kasteelheer, die reeds een paar honderd frank besteed had tot het bezaaien van een graswei heeft alles moeten doen veranderen in een aardappelveld. Ook in privaattuinen en bij hofbouwers, wordt het stelsel toegepast. Beeten verkrijgen enkel nog in beperkte hoeveelheid recht van bestaan.

Op nieuw loopen allerlei praatjes rond: nog een officier zou zich zelfmoord hebben in de Keizer Karelstraat. Een notaris had de zegels gelegd in een sterfhuys. Deze waren door ingekwartierde Duitschers beschadigd. Hij protesteerde en werd gevangen genomen.

Donderdag 18 maart '15.

Omstreeks tien uur ga ik de stad in. Het is lenteweder, bewolkte lucht, zelf ietwat nevelig. Als altijd vele soldaten te zien: heele slingerstoeten binnenkomend of zuidwaarts vertrekkend. Uit een groep gaat een machtig gezang op: "Schlacht, du brichst an!" van Körner. Helaas! Hij ook viel als offer van vaderlands verdediger in een schermutseling te Wöbbelin in 1813 met dit verschil, dat hij niet bij de aanranders, maar de verdediger van zijn vaderland, was. Menschen blijven staan, turen de kloekmoedigen na. Onder deze kijkers was er een bleeke werkjongen met een houten been, op een stok geleund, in de twintig jaar oud. Zijn blik volgt de nog gaven — meest allen van zijn leeftijd, hij die nooit meer flink zal kunnen doorstappen, voor heel zijn leven verminkt. Misschien denkt hij: "Aan u ook eens de beurt, toekomstige verminkten en te sneuvelen!"

Nieuwe troepen zijn aangekomen: aan meer dan een huis zie ik er schellend of sleutelkrakend binnentreden. Officieren, gehuld in mantels van een blijde blauwgrijze kleur, op de schouders strak gespannen, van onderen wijduitwuiwend, de punt van de degenscheede hen nakletterend over den straatsteen, of tegen een stoep, schrijden alles versmadend-achteloos of trotsch voorbij en zien de overrompelde bevolking uit de hoogte aan. De officieren zijn doorgaans groot, soms heel groot, statig en bewust van hun meerderwaarde:

“Le triomphe du chat sur la souris!” fluistert een vriend, hoogleeraar, mij spotlachend toe, terwijl hij zijn weg vervolgt door het volksgewoel.

Verder, bij familieleden, verneem ik het volgende: In een heel groot hoekhuis, midden in de stad, heeft de eigenaar-bewoner — schatrijk, zich als vrijwilliger in het belgisch leger aangegeven. Zijn vrouw dient ergens als ziekenverpleegster in een lazaret.

Voor hun vertrek hadden ze de voorzorg genomen al hun meubelen elders te laten brengen. Twee meiden hadden de hoede van het ledig huis, met het gebruik van de keuken en hun slaapkamers.

Telkens soldaten kwamen voor inkwartiering werd hun getoond, en bewezen, dat er geen mogelijkheid daartoe bestond. Maar er moest een verklikking hebben plaats gegrepen: de laatste aanvragers om logement wisten goed bescheid. Ze deden het huisraad terughalen en de boden moesten aanduiden, waar de plaats van ieder voorwerp geweest was.

Ze namen hun intrede, maakten van alles gebruik: officieren en manschappen.

Deze zaten in de keuken. Een hunner verliefde op een der meiden, doch vond geen wedermin. Verbitterd viel hij uit op onzen koning en terwijl hij een schoen aan 't poetsen was, hield hij dien voor aan de meid, zeggend: “Binnen twee maanden zal uw fameuse koning onze schoenen poetsen.”

“Dat uw keizer het liever doe,” snauwde zij hem aan.

“Wat, onze keizer!”

“Ik zou er op spuwen, indien ik kon,” zei het meisje.

“Durft ge dat houden staan?”

“Ja, stouterik.”

Hij haalde een photokaart van zijn heerscher uit:

“Welnu doe het dan.”

En ze deed het in hare opwinding.

Onmiddellijk arrest. Duitsch tribunaal. Een vriend harer meesters verdedigde haar:

“Och, een onbezonnen kind, een dwaze spreuk. Ze was tot het uiterste getergd; neem het van waar het komt. Ze meende het niet ernstig.”

Ze kreeg twee jaar vestingstraf. Men weet niet door welke voorspraak, maar de veroordeeling werd gewijzigd in twee maanden gevang.

Kommissarissen nog steeds aangehouden.

Vrijdag 19 maart '15.

De agenten van politie zijn opnieuw gewapend. Het heeft gesneeuwd dezen nacht. De daken liggen wit. Langs den achterkant van mijn huis, dat op een groot vierkant uitziet, waar al de tuintjes samenkomen, rust een donzige, blanke barm op elk laag muurtje: het lijkt op eene reuzenwafel met suiker bestrooid.

De lucht is helder en de zonne schijnt. Het tik,-tik-takken van een luchtgevaarte nadert meer en meer. Waar vandaan mag het komen? De blik zoekt naar omhoog in al dat hemelblauw. Ja... daar verschijnt hij, de vliegenier, zelf onzichtbaar op zijn wondertuig. Het is een Taube met langen

staart. Hij daalt en daalt al meer en meer in de richting naar St. Denijs toe, zinkt zachtjes weg achter de schoorsteen en de huisvorsten...

Een beeld van vooruitgang dat geen beeld van vrede is. Luid overgalmen den Steenweg in dezelfde richting evenzoo, opwekkende marschgezangen van hen, die naar den IJser trekken en den dood.

Het weêr is koud. Groote wolken zeilen nu aan, door andere achternagezet, met strooken blauw en zon daartusschen. Het is volop maart met hare grillen van lach en haar streven naar tweespalt.

Zaterdag 20 maart.

Uit geloofbare bron: te Nevele, hoofdplaats van een canton, gelegen in het Etappengebied, werd als op vele plaatsen een oproep gedaan tot het verklaren der aanwezende hoeveelheden wijn in flesschen.

600 werden er opgegeven. 600, voor zulk een groot dorp! Dit werd niet geloofd. Een nieuwe oproep volgt met bedreiging van straf voor de verhelers. Schrik maakte zich meester van de bevolking: de opgave klom tot 6000. Gramschap bij de overheden, verklaring dat alles zou in beslag genomen worden opvolgentlijk en, om te beginnen werden heelemaal geledigd drie kelders van de bijzonderste ingezetenen, waaronder de deken. Een schuldbekentenis, aanduidende het getal flesschen, zonder vermelding van eigennamen werd aan 't Gemeentebestuur overhandigd.

Mooi, opgewekt weder met witte, lustig drijvende wolken als vlaggen voor een feest. Lange zwermen soldaten, dicht achtereen gedrongen, trekken 't allen kant door de straten stap-stampend voort, begeleid door kopergeschal en zware trommelbonzen. Vele ruiters ook te zien.

Een wonder in mijn huis: het komt mij toe on der vorm van een briefkaart, wie zou zoo iets nog verwachten in postdooden oorlogstijd! De kaart zelve is een vreemdsoortige, ofschoon herkomstig uit ons Belgenland: "'Postkarte'" staat er op. Zij draagt een groenen zegel met het portret des keizers en "'Belgien'", 15 centimen benevens 'Mecheln' op den stempel. Een mauve rechthoek behelst daarbinnen:

Geprüft

milit. Überwachen.

alKreisaamt Mecheln.

Ze komt van mijn vrienden van ginder, van hen die hier een maand gelogeed hebben, van 1 sept. tot 1 oct. ll. Ze maken het betrekkelijk goed. De rijken en de armen zijn er nog afwezig. De kerken en sommige huizen worden hersteld. Amerika giet zijn hulpbronnen mild uit. De schade wordt geexpertiseerd. De gesneuvelde soldaten en de burgerlijke slachtoffers worden ontgraven en op het kerkhof neergelegd.

Van een anderen kant verneem ik uit een dagblad: Mechelen: "'De toestand voor het grootste gedeelte onzer bewoners is voorwaar bedenkelijk. Men tracht arbeid te verschaffen met het opruimen der puinhoopen. Elke werkman krijgt 1.50 fr. daags, maar mag slechts drie dagen per week werken. Van de vier en dertig duizenden ingezetenen, welke thans aanwezig zijn krijgen er negentwintig duizend soep van 't Gemeentebestuur.'"

De plaatselijke bladen geven het begin der lijsten van de ontgravenen te Mechelen. Ze zijn aangrijpend in hun cijfer-eenvoud, waarachter zoveel wee wegschuilt. Ik schrijf hier zonder keuze eenige bijzonderheden over de gevondenen uit:

'Adam C. 4 linie, no 55962 — aan den pols zakhorloge in lederen band. In 't uurwerk een goudstuk van 20 frank.'

'- Carabinier. Totaal in ontbinding. Op de kleedingstukken niets. Op een lederen band 333-1889. 12de linie: kleedsel verpulverd. Soldatenmedalies in den zak. Noch naam noch nummer. Lengte 1.80 m. Notaboekje met visietkaartje Maurice De Keghel. Vincennes. Twee liederen- portret soldatengroep. Adressen: Antoinette Vernats — College St. Rombaut-Compagnie des volontaires.'

‘- Oscar Detière. 14 linie s. n. 26720. Getten 27633 — Capole, vareuse, lichaam, alles verbrand. Stuk bretel.’

‘Korporaal. Onmogelijk een regiment te kunnen vaststellen, lijk ontbonden, viel aan stukken bij 't ontgraven.’

‘Danneels E. 4de linieregiment 2 b. 3de C. no. 57843 van Zuyenkerke (Westvlaanderen.) Droeg op zich een paternoster, een medalie van Onze lieve Vrouw en eene pijp. Gevonden op de grensscheiding van Mechelen. Muysen. Ontgraven 11 Februari '15.’

‘Ontgraven: onbekende, 4 linieregiment; onderbroek droeg in roode letters D.1.1.913.’

‘Nog vier onbekenden: waaronder een carabinier, geschoten in den kop en de bil. enz. enz.’

Zonder uitleggingen heeft een landbouwer van Hofstade 47 soldatenmedalies overhandigd, gevonden op het grondgebied zijner gemeente. Zijn die mannen nog in leven of gesneuveld? Tot hiertoe kan niemand er stellig op antwoorden. Allen waren carabiniers. Van hen bestaat niets meer dan namen en nummers: D'Hondt J. no. 4818, De Rop E.J. Adam, enz, enz,

Dit geschiedde op bevel van den Kommandant van de Etappe Henz. door een plakkaart.

“Ontgravingen te Mechelen en omstreken. Met opgaven van het volgende: lengte der lijken, hun uniformen of stukken er van, of aanduiding, dat alles onkennelijk is, hun ontbinding, hun verblijfplaats, uit zoo mogelijk nog leesbare correspondentiën op te maken en hun soldaten medaliën, indien er voorhanden zijn.”

Maandag 22 maart '15.

Mijn duitsche gast, die nu elders logeert kwam gisteren nog eens hier. Met oprechtheid bekende hij: “Ik heb inlichtingen genomen over hetgeen u mij gezegd hebt aangaande de 40 millioen welke België den 15 van elke maand aan Duitschland moet betalen. Het is zoo; een zware oorlogsschatting voor zulk een klein land,” voegde hij er hoofdschuddend bij. “Ik hoop welhaast naar Berlijn terug te kunnen keeren, ik ben doodmoe. Bedenk, dat ik in zes en dertig uren niet geslapen heb. De dokter is van advies, dat ik rust behoef, overigens met twee maanden zijn al de soldaten hier weg. Enkel zal er nog te Gent, als in andere belgische steden, een bezetting blijven. De strijd verplaatst zich in Frankrijk. Het is ontzaglijk, hoeveel mannen de Keizer nog in voorraad heeft. Alle dagen komen versche troepen toe. Wij laten niet los, voordat Frankrijk tot den rang van tweede mogendheid is afgedaald en maatregelen genomen zijn, dat het zoo geknakt is en onherroepelijk aldus blijft.”

Die overtuiging schijnt algemeen te zijn in 't leger, of is het een ordewoord met zooveel vertrouwen te pralen?

Het onderhoud deed mij denken aan hetgeen ik des morgens had gehoord van een handelsreiziger die vele dorpen bezoekt. Het is hem gelukt daartoe een pas te verkrijgen. Aan een station tusschen Gent en Brugge, waar hij aan eene bareel wachten moest hoorde hij:

“Duitschland kan niet overwonnen worden.”

Dinsdag 23 maart '15.

De heeren Brand Whitlock, Amerikaansche minister en de markies de Villalobar, Spaansche gezant, hebben onderhandeld met vertegenwoordigers van de oorlogvoerende mogendheden te Londen, Berlijn en Parijs en de toelating bekomen om de burgerlijke bevolking van België van al het noodige te voorzien. Winkels zullen daartoe geopend worden.

Zondag 28 maart.

In het laatste gesprek, dat ik met den ambulancier, die hier gelogeed heeft, had, deelde hij mij mede, dat hij vaarwel kwam zeggen. Hij vertrekt tijdelijk van hier, maar keert nog terug. Hij heeft zich geëngageerd eerst voor drie maanden, dan het tijdstip tweemaal voor drie maanden verlengd,

zoodat hij eerst op 1 juni vrij wordt.

“Waar gaat u heen?”

Ja, dat weet hij niet goed. Misschien naar Roeselaere eerst. Misschien rechtstreeks naar Berlijn.

Of ik geen boodschappen ginder had voor vrienden of familieleden?

“Jawel,” en ik schreef adressen op. “Het zal mij verheugen, indien ge mij een kaart van inlichtingen over hun bevinden schrijven wilt.”

Hij trok zijn groote baloogen op en:

“Schrijven? Ik schrijven aan een civiel? Moest zoo iets aan het licht komen, dadelijk werd ik als spioen in het gevang gestopt. Maar als ik terugkom, geef ik u mondelings bescheid.” Ik vroeg hem, wat ik tot dusverre vergeten had te doen, of er hier in de duitsche lazaretten ook vijandlijke gekwetsten waren.

“Ontelbare worden naar hier gebracht en met dezelfde toewijding verzorgd als de onze. Zoodra ze kunnen vervoerd worden, stuurt men ze als gevangenen naar Duitschland. Wij hebben voor het oogenblik een millioen zeshonderd duizend krijgsgevangenen... Schrikkelijk, schrikkelijk! 't Is best, dat ge niet alles weet.”

Die man spreekt het eigenaardigste Fransch van de wereld. Hij oefent zich graag, zegt hij. “J'ai fait de la rêverie,” verklaarde hij op een morgen toen hij hier woonde, en “je vous désire un bonjour.” Maar het grappigste was: hij kent een lied, dat heet “Het Gebed aan de Heilige Maagd,” dat vertaalt hij door “La Demande à la Sainte Pucelle.”

“Neen, neen, la sainte vierge,” onbedwingbaar lachend.

Hij keek heel onthutst op:

“Nochtans,” hield hij vol, “men zegt toch “la pucelle d'Orléans.””

“Dat woord kunt ge niet toepassen op de Heilige Maagd.”

“Het woord is waarschijnlijk te boerachtig,” meende hij. “En niet fatsoenlijk, verouderd ook,” zei ik.

Maandag nog 29 Maart.

Dezen morgen, voordat de dagklaarte het op de schemering won, waren aanhoudende trommelslagen te hooren: soldaten naar het front oprukkend. Dat is hier ons dagelijks oorenbrood. Het wekte nog meer afgrijzen en medelij dan naar gewoonte. Een vrouw, welke een huis bewoont met uitzicht op het binnenhof der Leopoldkazerne, had mij namelijk gisteren medegedeeld, dat voor het vertrek naar het front, de soldaten in gelid worden gesteld met ransel, geweer en wat niet al van krijgstuig. Dat gebeurt gemeenlijk in de vroegte. Dan wordt een aanspraak tot hen gericht, ze wist niet van wien, maar het klinkt krachtig en luid: “Ge trekt op naar den zege, sommigen uwer naar den dood misschien. Gij kampt voor den Keizer en het vaderland. Dat moet ge u diep inprinten. Ge moogt slechts daaraan denken, alle andere gedachten heldhaftig verbannen, hetzij aan vader, aan moeder, hetzij aan vrouw of kinderen. Zweert dat!” roept hij gebiedend.

“Wij zweren het,” galmt het over de schaar. Doch er zijn er, die niet behoorlijk kunnen mededoen, wier stem verkropt, bij welken de tranen over de wangen rollen...

Een dame uit den hoogsten stand zat onlangs in den tram met een duitschen officier rechtover haar. Ze droeg een goudmunt met het portret van koning Albert, in een gouden cirkel gevat, op de borst. Hij sloeg er den blik niet van af, als met inzicht, opvallend. Eindelijk boog hij naar haar toe om de doekspeld nog beter te bekijken en sprak: “U draagt de beeltenis van een koning zonder rijk.” Zij antwoordde: “Liever die van een koning zonder rijk dan van een keizer zonder woord en zonder hart...” Reminiscens van: “Prins zonder land” en “graaf zonder hoofd” van den Zwijger en Egmont.

Het gevolg was afstappen naar de Kommandantur.

Het heeft gevroren verleden nacht: het zinken plat der lage keukens en bijgebouwen ligt overal in het tuinenvierkant sneeuwwit te blinken. De zon doet het smelten aldra. De meezen zingen, de meerle klaroent traag en deftig haar lentevreugde uit.

Ik wandel langs de Leie, heelemaal buiten de huizen. Zij is blauw, maar van een donkerder kleur dan de hemel boven haar. De treurwilgen, die haar boorden omhangen, zijn geel-groen uitgelopen en naast den barm van den weg, wat dieper in een strook weide bloeien miljoenen paardebloemetjes als zoovele met milde hand daarover uitgestrooide goudstukjes.

Op een grooten hoop asch zitten vrouwen en kleine meisjes neergehurkt. Ze zoeken uit de koolslakken en zinders **de** nog bruikbare, armzalige stukjes voor hun kacheltjes uit.

Langs diezelfde breede laan, afgebakend met hardsteen maar nog niet met huizen bebouwd, naderen een viertal duitsche officieren, hoog zittend op prachtige, blinkende paarden in luchtigen, aristocratisch afgerichten stap.

30 Maart dinsdag.

Een binnengesmokkelde brief van Luik maakt melding van het volgende: een veertienjarig kind stak de tong uit achter soldaten. Dadelijk aangehouden, werd het veroordeeld tot negen dagen gevang of het betalen door de ouders van een boet ten bedrage van vijf en veertig franken.

De kranten melden, dat onze hoofdkommissaris van politie V. W. **in** vrijheid is gesteld.

31 Maart 1915

Nieuw protest tegen de bewering van de Redactie der "Vlaamsche Post", die beweert, dat verscheidene der eerste onderteekenaars hun sympathie betuigden met goeden raad hebben bijgestaan.

De ondergeteekenden verklaren, dat zij noch raad, noch geld, noch sympathie aan de Redactie van de Vl. Post gegeven hebben noch beloofd. C. De Bruyne, Paul Fredericq, G. D. Minnaert, A. Siffer.

Vrijdag is een duikboot door een deel van de stad gevaren, begeleid door hulpbooten en veel militair. De nieuwsgierigen werden op afstand achteruitgedreven. De duikboot kwam van Antwerpen en vaarde de Schelde op. De bladen maken er geen gewag van. De stad scheen dezen morgen bij mooi weder als uitgestorven. Schier geen menschen te zien langs de boulevards. De brug aan de Visscherij, waar de boot voorbijvoer, wordt door een schildwacht bewaakt.

Het dochttertje van een nijverheidsbestuurder had aan een vriendin iets geschreven over een captiven zeppelin. De brief werd onderschept. Het kleine meisje moest zich vrijdag verantwoorden voor de Kommandantur. Uitslag onbekend. Ik heb ze hooren vertrekken verleden nacht, in twee opvolgende, groote benden, met zware krapstappen. Ze zongen. Er was helle volle maneschijn. Het moest ongeveer twee uur zijn.

"Die Toden reiten schnell," dacht ik weder; ik hoor altijd hetzelfde, ik denk daarbij altijd hetzelfde. Ik schrijf hetzelfde neder.

Medelijden, afgrijzen, diep menschenwee bestormt mijn hart. Akelige beelden rijzen voor mijn geest op; al die jonge mannen, welke zingen met opgeschroefden moed, die kinderen en zieken uit den slaap opwekken, wat zijn zij anders dan weldra begravenen, toekomstige geraamten, doodshoofden!

Misschien was ik verleden nacht nog heviger dan gewoonlijk door dit alles ontroerd. Ik was des namiddags in damesgezelschap geweest. Eene dezer, dochter van een mijner kindervriendinnen, was er ook. Haar eenige gehuwde dochter is met haar man en haar driejarig kind naar Holland gevlucht, sedert zes maanden, kan die moeder, echtgenoote van een magistraat geen paspoort krijgen om ze eens te bezoeken, ondanks vele daartoe aangewende stappen. Twee maanden geleden ontving

ze bericht — een officieel bericht — uit den staf van het fransch leger — dat haar zoon, ook een eenige, in de omstreken van Kales **ziek** lag in een hospitaal. Die brief was een heele maand op weg geweest. Geen enkel nieuws meer in 't vervolg. Leefde hij nog, was hij lang reeds dood? Dit was het altijd en altijd wederkeerend gesprek tusschen haar en haar man:

‘Laten wij toch voortdurend hopen,’ zegt zij.

‘‘‘Neen, neen,’’ antwoordt hij, ‘‘verwacht u aan het slechtste. Weet, dat ge hem nooit zult wederzien.’’

Wij zwegen allen, hoofdschuddend haar aanstarend in wrang gevoel van sympathie.

En zij hernam: ‘‘Soms beeld ik mij in, dat hij daar eensklaps voor mij staat, mij om den hals valt, glimlachend: ‘‘Moeder, moeder, hier ben ik weder!’’ Ook des avonds in de stilte van onze eenzame straat, waar ik alle gezichten ken, terwijl ik hoopvol luister naar een voetstap, die nadert, aankomt en voorbijgaat en wegsterft, is het telkens een teleurstelling, een dwaze, want in den grond weet ik best, dat die stap niet voor ons is bestemd...’’

‘‘Maar het gebeurt ook, dat de stap aan de deur ophoudt, dat een geslier op de stoep — het duidelijk een bezoek anmeldend, en toch nauw hoorbaar geruisch, dat den belklank voorafgaat, slechts voor ingewijden vatbaar — mij uit de gepeinzen trekt en mij van mijn breiwerk voor den arme doet opkijken met poppend hart:’’

‘‘De bel gaat over! Zou hij het toch wezen, de tevergeefs verwachtte.’’

‘‘Ach hij is het niet, hij is het nooit, enkel een vreemde stem, die ergens een boodschap voor de keuken aanduidt, wekt mij uit de vluchtige begoocheling op...’’

En zij ging voort na een diepen zucht: ‘‘De naaister vertelde gisteren, dat een vrouwtje in hare buurt onlangs 's nachts werd opgeschrikt door een stampen op de voordeur. Ze sprong op; ze ging openen: het was haar zoon, die uit een ambulance terug werd gebracht na genezing, maar... in een korf en met de twee beenen af! De moeder, die aan een hartkwaal leed, bezweek des anderendaags. Ik griezel,’’ zei ze, ‘‘bij de voorstelling van zulk een wederzien,’’ en zij huiverde inderdaad.

Deze dame is groot, mooi, ziet er nog tamelijk jong uit; zacht in bewegingen en spreektoon. Geen klacht komt over die lippen. In allen eenvoud, diep in der aanhoorders hart doordringend, vertelt zij die levensweën. De oogen — als ze zwijgt — kijken strak voor zich uit, als luisterde zij tevens naar geheime ingevingen, die voor hare omgeving verborgen blijven. De geweldigste jammerklachten zouden minder meelij-echos wekken dan die stil verduurde menschengedachten...

Er wordt medegedeeld, dat de staf van Thielt naar Gent is verplaatst.

Goed nieuws voor ons?

Slecht nieuws voor ons?

Niemand weet het te zeggen.

De prins van Württemberg, bevelhebber van de 4de Armee, heeft zijn intrek genomen in het huis van een bekenden edelman. Deze kreeg drie dagen om het te verlaten met zijn personeel. Misschien — naar men beweert — is dat verblijf maar tijdelijk.

Personen, welke gevlucht waren en die terugkeeren, sedert hun huis door Duitschers is bewoond, worden eenvoudig door de overrompelaren aan de deur gezet.

Donderdag 1 april '15.

Mijn meid is hartstochtelijk en strijdvaardig koningsgezind:

‘‘Dat is nen braven,’’ zegt ze van onzen vorst. ‘‘Dat is een brave,’’ van onze vorstin.

Wat of ze ook aanheeft, waarof ze ook gaat zondag of weekdag, nooit verschijnt ze zonder het driekleurig lintje: rood, geel zwart op de borst.

Dezen morgen stond ik aan het raam langs den tuinkant naar omhoog te kijken. Het getikketak van een vliegtuig trok mijn aandacht. Hoog, hoog in het blauw gewelf verscheen een tweedekker met zijn dubbelen staart als een donkere stip.

Marie bracht kolen:

"'Weeral een vliegenier,'" zei ze, "het houdt niet op van gansche dagen. Maar of ik mij weg gehaast heb van het hof, zoodra ik hem gewaar werd; want moest hij mijn strikje gezien hebben, ik had al gauw een bom op mij gehad."

Bezoek van een bewoner uit Limburg. Altijd dezelfde verhalen van soldaten — voorbijrukken, soldatenlogees, soldateneuveldaden, van goed soldatengedrag ook daarbij. Maar het volgend nieuwe:

De schrik van den IJzer is de nachtmerrie der troepen. Zoodra er spraak is daarheen te moeten, sidderen de moedigsten. Openbare vrees bij de overheden wordt wel — uit ontzag voor de tucht — niet uitgesproken, maar straalt uit alles door. En nu is er een bewimpeld middel uitgedacht om ze er als eene blij huppelende kudde naartoe te krijgen:

"'Mannen, frisch auf!'" klinkt het langs de rangen, "'wij trekken naar Duitschland.'"

De trein neemt inderdaad de richting naar Luik. Omstappen daar en de voor 't meerendeel onwetenden in de aardrijkskunde zijn onbekend met het feit, dat ze westwaarts België doorkruisen zullen.

Vrijdag 2 april '15.

Thans wordt er verzekerd, dat niet de prins van Württemberg, maar de erfprins van Beieren en de koning van Saxon in Gent verblijven. De schilderijen van Memlinc, welke te Brugge in het Sint-Jans-hospitaal berusten, benevens degene uit het stadsmuseum aldaar, waren elders in zekerheid gebracht. Op bevel der Duitschers zijn alle weder op hun voormalige plaatsen gehangen en gesteld, zegt men. Zou het waar wezen?

Er bestond eertijds te Gent een groote dierentuin. Om redenen, onnoodig te melden, werden eenige jaren geleden de dieren verkocht, straten en boulevards door het terrein getrokken en bebouwd. Een gedeelte bleef gespaard met een kleinen vijver in 't midden en met hooggewassen boomen beplant. Het dient tot stadstuin en een vrij gebleven plein daarnaast als speelplaats voor straatkinderen.

Sedert de bezetting worden op dat plein soldatenoefeningen gedaan.

Een veertiental dagen geleden werd, wat vaak gebeurt, aan een soldaat bevel gegeven in een der hoogste kruinen te klauteren, belast met al zijn zwaar krijgstuig. Heel in den top moet hij een verkeerde beweging hebben gedaan of duizelig geworden zijn. Hij wankelde, hij viel.

Een aldaar wonende dame, die van uit haar bovenvenster de manoeuvres gadesloeg, zag hem neertuimelen, tweemaal draaide hij om hals over kop, toen plofte hij op den grond als een steen. Hij was met het aangezicht terecht gekomen op den loop van zijn geweer. Hij lag reeds in een bloedplas, toen helpers toesprongen. "'Hofmann, wilt gij hofmann, ik zal er halen, ik heb er in huis,'" riep de ontstelde dame hun van op een afstand toe.

Ruw weigerend wezen handgebaren haar aanbod af. Een wagen van 't Rood Kruis naderde op een wenk, een instrumentkoker en zwachtels kwamen te voorschijn. Na een kort onderzoek van het lichaam, schudde hij, die zeker een heelmeester was, het hoofd en stak kalm zijn gereedschap in den zak.

De man was dood op den slag.

Een ambulancewagen rolde aan; kameraden tilden hem op en nog bloeddruppelend werd hij daarin geheschen.

De oefeningen waren niet onderbroken geweest. Na afloop dezer kregen de soldaten bevel te zingen en met paukenslag en fluit begon de aftocht aan een vreugdemarsch gelijk.

Zaterdag 3 april '15

Dezen morgen ging ik in een behangerswinkel een der grootsten van de stad, in een straat van het volkrijkste verkeer. Maanden geleden had ik in de plaatselijke bladen gelezen onder de sterfgevallen van den burgerlijken stand, dat de baas dood was: een man van in het begin der veertig. Ik kon het nauwelijks gelooven. Ik ken die menschen als handelaren. "Indien ik eens binnenging om na te vragen?" zei ik meer dan eens bij mij zelve. Ik durfde niet: het is zoo vreemd aan een verkooper te vragen: "Leeft gij nog? Ik meende, dat ge overleden waart," in geval, bij voorbeeld, een bij hem inwonende naamgenoot het geweest ware.

Vandaag had ik iets in dat huis te bestellen. In 't midden van den winkel, omgeven van zetels, opgerolde tapijten, kussens en sierstoeltjes zat de mooie, nog jeugdige vrouw bewegingloos naar de straat te kijken.

Ze schoot als uit een droom, bij mijn binnentreden. Ze was gekleed in rouw, met wat doorzichtig kantwerk onder den hals:

"Ge weet het, niet waar?" zei ze opstaande.

"Is het dan toch zoo? Was het toch hij?"

"Ja," en ze leidde mij dieper in het magazijn en deed mij nederzitten. En ze verhaalde: "wij waren allebei pas negentien jaar, toen we trouwden, kinderen schier nog, buurkinderen. Zijn vader — ook tapissier — was dood, zijn moeder ziekelijk. Hij, de zoon, moest de zaken waarnemen. Ze vond smaak in mij en bleef bij ons inwonen tot aan haar einde."

"Onze verkoop ging voortdurend goed. Toen kwam de oorlog. Onze jongen, onze rechter arm, moest optrekken. Het sloeg zijn vader aan 't hart. Sinds heeft hij geen gezond uur meer gehad."

"In de eerste weken hoorden wij niets van ons kind. Op een avond zat ik bij 't ziekbed, dat ik overigens bijna noch dag noch nacht verliet, toen een rumoer en een volkstoeloop op de straat en weldra in huis ontstond."

"De meid riep aan de trap: "Madame, madame, mijnheer Leon is hier, al de geburen troepen rondom hem!"

"Ik had niet den tijd om beneden te hollen. Hij zelf kwam strompelend de trap op. Hij viel mij om den hals. Hij trad voor het bed van zijn vader, die de vermagerde hand naar hem uitstak en hem met holle wangen aankeek:"

"Ha, Leon, jongen, zijt ge daar... ja, ge zijt daar... ja. Blij u te zien."

"Was die schim ons kind, was dat onze kloeke Leon? Smalle kaken, opgestoken schouders, hinkende stap. Hij kwam te voet van Namen, gevlucht tijdens de beschieting, uit de ambulance gevlucht, met een verwonden arm, waar twee kogels waren uitgehaald, met den middenteen van zijn rechter voet afgezet, onvolledig geheeld."

"Zijn kousen, nadat de schoenen uitgetrokken waren, vol gestold bloed en zand, zand in de vaneengereten blaren en de hielen rood, als gevild..."

"Hij zonk machteloos neder op een stoel. Thuis mocht hij niet blijven. Hij werd hier in een ambulance gedaan. Maar zijn vrees voor krijgsgevangenschap was zoo groot, dat hij ontvluchtte, de arme jongen, die zich illuzie maakte over zijn toestand en meende, dat hij nog zou goedgekeurd worden voor den dienst."

Dat verhaal en de eenvoud van dat vertellen, die eenvoud overal waar te nemen bij de diepbedroefden, roerde mij zoo innig dat ik geen medegevoelswoorden uitdrukken kon.

Misschien uitte zich dat sprakeloos van hart tot hart, want zij vervolgde:

"Het doet mij goed, dat eens te vertellen. Nu is hij in Engeland, hij is ingenomen bij een oude dame, wel verzorgd. — Hij betaalt zijn onderhoud, het kost mij veel geld; maar wat geeft mij dat! Met den handel is niets meer te verdienen. Sedert maanden heb ik geen enkele bestelling van eenig

belang gekregen. Ze zijn er niet meer noodig, de bestellingen voor mijn armen man en mijn armen jongen; een werkplaats heb ik ook niet meer vandoen," en voor het eerst lag er bitterheid in haar toon... Maar de onderworpenheid en de berusting in het gruwzame namen dra weder de bovenhand: "Mijn eenige uitgang is naar het kerkhof buiten de Brugschepoort, waar ook onze ouders liggen. Ik ga er heen. Ik sta bij 't graf van mijn man. Mijn oogen komen vol tranen... maar... maar... het zegt mij niets, het antwoordt niet op mijn stomme klacht en moedelooser dan ooit, met hangende armen betreed ik weder mijn eenzaam huis."

In het terugkeeren zag ik officieren lustig en vroolijk ondereen praten, wachtend op de tram, soldaten alleen of groepsgewijze met den dolk in de scheede, tusschen de weerlooze bewoners wandelen. Ik zag in de groote restaurants hoogblozende aangezichten boven rechte halzen en grijze schouders met goudborduurself; bedrijvige kellners met servetten op den arm af en toelopen naar en van witgedekte tafels met dampende spijzen; ik zag stapels van ooft en glim van glazen, waarin de champagne borrelend opschuumde...

En ik zag ook: langs de voetpaden oude mannen in vale plunje, jonge kinderen en armentierig gekleede, magere dagloonsters, elk met een kruik soep in de hand, elk met een stuk brood, een brood of een half brood onder den arm van de stedelijke uitdeelingen terugkomend, zich spoeden naar de hongerig wachtenden thuis... Op een tram geraken, behoort bijna tot het onmogelijke. Van binnen zitten de banken vol Duitschers. Op de voor- en achterplaat staan ze in dicht gelid, zelfs tot op de trede met een been, het ander over de straat vooruitgestoken voor het behoud van 't evenwicht, en met de hand aan de sterke steunroede vastgeklemd, of den arm geslagen om de lende van een anderen soldaat. Wel zijn ze doorgaans hoffelijk genoeg en gereed tot afstijgen om een dame door te laten, als het bij een wonder gebeurt, dat er binnen nog een plaats onbezet is; maar hoelang zou het niet duren voor een drietal van de dikken en hoeveel van die dunneren zouden daartoe niet moeten doen! Overigens de geleider zou niet kunnen wachten met voortrijden aan elke standplaats. Soms rolt er toch een tram voorbij, waar nog ruimte is, maar wie bezit het geduld om zulk een tram af te wachten!

Onlangs werd de vraag gesteld: "Wie betaalt al dat tramtransport — nooit ziet ge een militair geld uithalen — ? Ze komen op den tram en stijgen af voor den kleinsten rit. Is het de maatschappij, die al het vervoergeld verliest? moet de stad het haar vergoeden?"

Het antwoord luidt: "De geldinzamelaren hebben bevel gehad gedurende eenige dagen het getal der vervoerden te schatten. Het Stadsbestuur maakt er een gemiddeld cijfer voor elken dag uit op. Na den oorlog zal de bloksom door den overwonnenen betaald worden."

Langs de Godshuizenlaan zag ik dezen morgen twee wagens aankomen berghoog geladen met nieuwe matrassen, gemend en omgeven door soldaten.

Ik bleef staan. Ik telde de lagen en, volgens benaderende beraming moest iedere vracht uit een honderdtal bestaan.

Gisteren werd overigens geweten, dat de stad er vijfhonderd te leveren had.

In de Bijlokenhof, een stadssquare, wat ten uitkant, bot en herleeft alles: de treurwilgen hebben hun lange slingers met goudglans getooid. Het verschgezaaid gras schiet rechte pijltjes uit tusschen de over den grond gestrooide heide aarde. De kleine struiken dragen reeds een floers van doorzichtig lentegroen en staan daar in hun bewustzijn van onschuld kalm en vertrouwd het gebeurlijke af te wachten...

Aldus leeft alles zijn eigen leven af, zoolang andere levens en vernielende levensbehoeften er niet tusschen optreden...

Nog Zaterdag 3 april '15 's Avonds acht uur.

Het wordt avond. Nog eens uitgaan?

Ja.

Morgen is Paschen.

Op den Steenweg weinig menschen, wat verkeer van trams en autos en zware, grauwe, duitsche vrachtwagens.

Langs de Albertlaan geen levend wezen te bespeuren.

Op St. Pieters-Aaigem luidt een klokje, het wordt beantwoord door de zware klok van de groote St. Pieterskerk. Dat geluid is in lang niet te hooren geweest, alle klokketorens verboden geweest zijnde.

Wat doorklinkt het weemoedig als een hulpelooze, wederzijdsche klacht door het half duister van de bochtige, verlaten laan! Enkele regendruppelen beginnen te vallen en verhoogen nog het treurgevoel van den vooravond van dit Paaschfeest.

Daar wappert een groote vlag; wit en donker aan een gevel. Kijken van naderbij: de donkere strook is blauw; blauw en wit, is dat niet de vlag van Beieren? Een opschrift staat er onder op den muur: Münchener Bierhaus. Het maakt deeluit van het ambulancegebouw van het Palace Hotel. Daar, uit alle vensters van al de verdiepingen glanst licht. Beneden, achter een venster, galmt gedempte zang en pianobegeleiding.

Het groot Maria-Hendrikaplein, voor het station, is heelemaal ledig en al de gasbekken in 't vierkant verspillen er hun onnoodige vlammenpracht. Een paar roode tramlichten rollen aan. Nu zou er wel gelegenheid wezen om er in te zitten.

Een schildwacht, zwaar gewapend, wandelt voor dat groot verbandshuis van de gekwetsten — het Palace Hotel.

En weder treft de verhelingskunde van heel de duitsche bezettingsinrichting hier: nooit is een gekwetste te zien, zelden, o zoo zelden een verbondene aan arm of hoofd of hand te ontmoeten. Veel wordt er gestorven getuigen de graven op het kerkhof; nooit wordt een doodkist langs de straat gedragen, nooit een tipje opgelicht van het grauw zeildoek, dat de vervoerwagens overhuift en waarvan niemand den inhoud kent. Langs de Clementinelaan evenmin menschen te zien, enkele trams met enkele gestalten daarbinnen. Op heel de lengte voor alle huizen zijn kleine tuintjes aangelegd achter ijzeren hekjes.

Daar en op de onzichtbare stoep achter of tusschen sierplanten wemelen schimmen van meiden, kletsen handvatsels van emmers, schieten stralen van stadswater aan de gevels op, alles onduidelijk en onbeduidend als levensverkeer in laten donkeren zaterdag — schoonmaak.

En de gedachten dwalen weg, achteruit naar wat het hier was meer dan anderhalf jaar geleden tijdens de wereldtentoonstelling. Welk een drukte, welk een triomf van welgelukken, van voorspoed en van overmoed!...

En later — in 1914 in Augustus en september, die andere drukte, nog aanzienlijker dan de eerste, die drukte van dichte drommen, alle in dezelfde richting naar 't stationsplein toestroomend, ellendige menschenbenden uit hun haard en erve op de vlucht gedreven... gebogen onder den last der in haast geredde dingen van waarde voor hen, in roode en blauwgeruite pakken toegeknoopt...

Weg, weg met die akelige visioenen uit het pas beleefd verleden!...

En de voet ijlt heen naar huis, waar licht en warmte tot dusverre nog de terugkeerenden welkom zeggen onder 't bestendig dreigement van bommen en shrapnells.

Woensdag 7 april '15.

Ik heb gelegenheid te spreken met een inwoner van Gent, Lierenaar van geboorte. Gedurende de Paschdagen is hij zijn bakermat gaan bezoeken.

De schade is er onbeschrijflijk, heel de eene zijde van de groote plaats is verwoest, moedwillig door de Duitschers verwoest. In de tuintjes liggen er nog overal ongeschonden buisjes met ontplofbare stoffen, mild-misdadig uitgestrooid.

De vader van den verteller hield een groot magazijn van ellegoederen. De soldaten drongen binnen

te zijnent, roofden het zilverwerk en alles, wat hun aanstond en gooiden de koopwaren op de straat; wollen stoffen, zijde, fluweel, enz. te grabbelen voor wie lust had. Op korten tijd was het gepeupel ermede weg.

Bij zijn zuster, ook handelaarster, gebeurde hetzelfde, maar erger nog. Het huis werd in brand gestoken en met den inhoud van ongeveer vijf en dertig duizend frank in waarde vernield. Ze bezit niets meer dan de kleederen, die ze vluchtend aanhad. Het grauw der bevolking plunderde alles wat het kon.

Het kasteel Nazareth, de zomerverblijfplaats van senator Ernest Bergmann, broeder van den beroemden Tony, schrijver van Ernest Staas, die er gedurende zijn leven zelf verbleef, is ook ten gronde vernietigd. Niets kon gered worden van de antiquiteiten en menigvuldige schatten van allen aard: kostbare tapijten, schilderijen, porselein in overvloed en wat niet al! Het vele hectarengroot park heeft veel geleden. Ik vraag naar de herten omheining, waar de tamme dieren bij ons verschijnen alle aandraafden om stukken brood uit de handen op te knappen, waar de hertinnen hunne jongen gingen halen uit de schuilhokjes, opdat ook zij hun deel van het feestgerecht krijgen zouden. Ik zie nog dat gretig wedijveren van de vraatzuchtige scharen op den grond om het meeste van het neergesmetene te bemachtigen, en hem, dien wij Slokop noemden, den grootste van allen, met zijn eerlijke, klare, lichtbruine oogen en zijn groot getakt gewei en het satijn van zijn wit en vaal gestreepte huid. Ik voel nog het zuigen der onnoozele lammetjes aan mijn vingers, als ik ze, verschalkend in hun bekje stak...

Wat is er van die allen geworden?

Niemand weet het.

Nazareth, het vroeger nonnenklooster, als geestelijke orde uitgeroeid tijdens de groote fransche omwenteling in 1794. Het heerlijk Nazareth, met de lommerrijke dreven, onder de reuzenkruinen, waar nooit een droog takje slingerde, waar geen stroohalmpje liggen bleef; waar steeds een zestal arbeiders bezig waren aan het wegvegen, van wat er nederdwarrelen durfde, aan het scheren der hagen of te weelderig uitschietende takken langs de paden of onder de prieelgewelven; waar in de uitgestrekte graspleinen geen onkruidje werd geduld; waar op grooten afstand rond en om de woning de grond een onafgebroken mosaïek van bloesemkleuren uitmaakte; waar de witte schuitjes aan den boord van de groote vijvers en op het vlak der oude Neethe, met hun overdekt dak, en de steeds door den zephir speelsch in pijpen doorlopend witte en roode frillen, die ze omzoomden, de gasten tot watertochtjes uitlokten; waar 's avonds bij schitterend electrisch licht, de billard hen wachtte.

Alles vernield, alles verdwenen, niets nalatende dan de dubbele leemte van wat bestond en niet meer is... Waar is de pauw, met het huifje-diaadeem op zijn kop, die zijn staart met de tallooze manen in de zon zoo trotsch openstelde, of hem als zulk een hinderenden luxus achter zich sleepte; waar zijn de vledermuizen, die geheimnisvol bij invallende duisternis, rondom den toren fladderden? Bestaan de twee groote boerderijen nog, die als neerhof, elk aan een kant, op het einde der reuzachtige beukenlaan, doch nog binnen den omvang, als schildwachten bij de monumentale ingangspoort dienden?

Dat wist de berichtgever mij niet te zeggen: "Het geheel is zoo uitgestrekt, niet waar, en de brug over de Neeth is gesprongen."

Mijn vrienden zelven, waar zijn ze? Het laatst bericht, dat ik kreeg van hen, was een lange brief. Toen Duitschland mobiliseerde, vertoefden ze in Ems, moesten ijlings weg, als niet meer te dulden vreemdelingen. Na de grootste wederwaardigheden bereikten ze de hollandsche grens. Doodvermoeid kwamen ze in een stad van Noord-Brabant aan.

Ze hadden niets dan duitsch en belgisch geld bij zich. Het werd geweigerd. De bankhuizen waren gesloten en, hadden ze door het ongehoopte toeval geen vlaamschen bekende ontmoet, die hen uit den nood hielp, ze weten niet, waar ze voor den nacht een onderkomen zouden gevonden hebben, zoo groot was de paniek en was het wantrouwen aldaar.

Met het vervoer ondergingen ze ook allerlei tegenspoed en kwamen na twee dagen omzwerving op

een onbedekte boerenkar in den regen te Lier aan. De stadgenooten, die het ergste voor hen hadden gevreesd, ijlden op hun doortocht met uitgestrekte handen en welkomstgroeten op hen toe. De huisknecht, de jager, de daglooners juichten, de pet in de hoogte zwaaiend. De twee duitsche dienstmeisjes, alle verschil van stand vergetend, vlogen hen liefderijk om den hals.

Helaas voor deze moest de vreugd kort van duur wezen. Geen uur later kwam bevel van het belgisch legerbestuur, dat ze op staanden voet België verlaten moesten. Geen voorspraak of geruststellende verklaring van onzijdigheid, van geldelijke borg hield vol. Heen moesten ze.

En na dat bericht, hoorde ik niets van mijn vrienden meer.

Ja, toch eenmaal, de jager, gevlucht als zoovele Lierenaren, had in het Feestpaleis te Gent verteld, dat zijn meesters van de allerlaatsten uit Lier vertrokken waren, toen de bommen de stad overbondsden en 't allen kant openspatten.

Eens werd mij ook een fotografie getoond van hun winterverblijf op de groote plaats, na de beschieting. De sierlijke gevel, in Renaissance stijl stond nog recht, maar alles, alles was daarbinnen uitgebrand. Korts daarna las ik in een dagblad, dat die karakteristieke gevel, ongeschraagd, in een storm was neergeworpen en niets meer vormde dan een puinhoop.

Mijn oude, trouwe vrienden, Weten ze het? Waar zijn ze toch?...

10 april 1915.

Bekendmaking. uitvoer van petrool uit het Etappen-gebied wordt verboden.

Zondagavond 11 april '15.

Dezen namiddag tijdelijk verbod aan de reizigers met bestemming naar Luik in het Gentsch stationsgebouw te gaan: de belgische krijgsgevangenen van de klas '14 moesten aankomen. Toeloop van menschen om ze te zien. Hun getal werd — wat zeker overdreven is — op honderd geschat.

In overdekte beestenwagens werden ze door de straten der stad gevoerd. Een vrouwtje uit de volksklas herkende haar zoon, die het naast bij de opening zat, aan den achterkant onder de opene huif. Ze schoot toe en wilde hem de hand reiken.

Het werd haar verboden. Een groep duitsche soldaten kwam juist in tegenovergestelde richting, naar het front toe.

Zoodra zij de wagens met de gevangenen ontwaarden, riep er een luid schreeuwend: "Fife la Pelchique!" wat zijn kameraden trachtten na te bootsen.

Maandag 12 april.

Kwart over negen uur 's avonds een ongewoon geratel in de lucht. Wat mag dat wezen?

Een zeppelin!

Ik ga aan het tuinraam, dat reeds met blinden is gesloten en toegeschroefd. Het duurt wat, eer ik 't openkrijg. Waar is mijn pince-nez, dat hinderend, altijd mislegd en toch onmisbaar tuig?...

Het gerucht verzwakt... het is maar nauw hoorbaar meer... het heeft opgehouden... Te laat om iets te zien.

De hemel is onbewolkt. Sirius en Areturus schier alleen van al de sterren tintelen als brillanten in dien nog hellen avondstond.

Neen, neen, geen vreemd verschijnsel nergens meer te ontwaren.

Maar was het wel een zeppelin?

Dinsdagmorgen 13 april.

Ja het was er een. Buren hebben hem gezien.

Dinsdagavond.

Het nieuws komt aan, dat de zeppelin in Maria Aalter neergeschoten ligt, en er zeven dooden van de bemanning zijn. Er wordt zooveel verteld. Wie durft er nog geloof aan iets hechten?

Donderdag 15 april.

Bezoek van twee dames, die op een paar uren afstand van Maria Aalter op een buiten wonen. Zij hebben den Zeppelin gezien. Zoodra het bericht van dien val kwam, deden ze inspannen (het moet zijn, dat ze daar verlof toe hadden en een pas hebben) en reden ter plaats:

Ze zagen hem: hij is honderd vijftig meter lang, geblindeld, heel wit, in aluminium. Te Ieperen was hij om 4.20 's morgens door een engelschen vlieger dien 't gelukte boven hem te drijven, doorschoten. Erg gehavend vervolgde hij nog zijn weg, totdat hij op een sparrengroep neerzeeg. Juist in het midden lag hij er op, met de bovenste takken door de groote scheur uitstekend, de twee uiteinden in zachte helling ver op den grond geslingerd.

Enkel op afstand mochten de nieuwsgierigen staan.

“Het bericht kwam hier aan, dat er zeven dooden waren.”

Daarvan hadden die dames niets gehoord. Twaalf mannen zaten er in:

“Waar zijn wij?” vroegen ze aan de het eerst toegelooopen boeren.

“Te Maria Aalter.”

“Neen, neen, dat kan niet waar wezen, te Thielt zeker?”

Hoofden werden geschud, dat ze zich vergisten.

Toen verraadden de uitgestegenen zich:

“Engländer,” logen ze, hun borst aanwijzend. Onnoodige vrees voor onraad, gewapend als ze waren in 't midden eener ongewapende menigte.

Ze deden thee — dien ze medehadden — zetten in een boerenhuis.

Zoo vlug mogelijk werden de overblijfsels van het monstertuig weggeruimd.

Geen enkel dagblad maakt hier melding van 't geval.

De censuur!

Vrijdag 16 april.

Die dames hadden gedurende geruimen tijd Duitschers van hoogen stand en aanzien te logeeren gehad: namelijk den onlangs gewezen Koning van Albanië, prins von Wied; ook graaf von Neipperg, een afstammeling uit een tweede huwelijk van Marie-Louise, eerst vrouw van Napoleon 1, Keizerin van Frankrijk, later hertogin van Parma.

Die afstammeling was een vroolijke gezelschap en had een buitengewone lengte bereikt: hij was een meter negentig hoog. Er was ook een graaf von Hahn, die fransch sprak als een Franschman en door zijn moeder van franschen oorsprong was, benevens een vierden edelman.

Niets dan lof hadden die dames voor deze tijdelijke inwoners over. Bij het afscheid hadden ze een photo gekregen met de gezamenlijke portretten van von Neipperg en von Hahn. Aan den achterkant droeg zij het opschrift: “Souvenir de quatre ennemis, quatre amis reconnaissants.”

Na dezen hadden ze Uhlanen te gast gehad.

“Ik heb er hier nog geene gezien. Hoe zijn ze gekleed?” vroeg ik.

“Het karakteristiek aan hen is hun hoofddekseel: een shapska, zooals onze lansiers er droegen.”

Na den omgang met die vier hoogbeschaafden — waarvan er een paar als “Ihre Hoheit” aangesproken worden — was de betrekkelijke ruwheid der laatsten in 't kasteel, nogal opvallend geweest. Ze waren korten tijd gebleven, hadden ook minder omgang met de huisgenooten gehad.

Op den dag van hun afscheid was, ik weet niet hoe het kwam — een der officieren met de overige bezetters vertrokken, terwijl zijn ordonnans nog iets aan het reisgoed te beredderen had. Hij zou er ook nog het middagmaal gebruiken.

Met een valies in de eene hand, een zilveren uurwerk in de andere, kwam hij in de keuken, heel opgewekt. Dit laatste toonde hij aan de keukenmeid:

“Kijk toch eens, welk een braven overste ik heb. Hij komt daar van mij dat te geven.”

De meid herkende dadelijk het stuk: “Ei, ei,” antwoordde ze zonder meer, doch ze ging bij de kamenier en fluisterde: “die laatstgebleven ordonnans heeft uw horlogeken.”

Bevreemd nog ongeloovig, ging de kamenier naar de keuken: “Man, toon mij eens, wat gij van uw overste gekregen hebt.”

Beteuterd gehoorzaamde hij.

“Geef hier,” beval ze, “dat horloge behoort mij toe. Het lag boven in de gang op den vensterrand.”

“De luitenant gaf het mij.”

“Ik heb het daar gisteren avond uit mijne hand gelegd,” Het was van geene groote waarde, doch voor haar van dagelijksch gebruik. De soldaat was ten uiterste verbaasd, dat zoo iets hem ontnomen werd.

Donderdag 15 dezer 's namiddags om 4.20 heeft alhier een terechtstelling plaats gehad. Een heer, ingenieur, afdelingsoverste in het Gouvernementshotel te Brussel is op het voorhof van het lokaal der Schijfschieting door den kop geschoten.

Lenoir was zijn naam.

De eenen zeggen, dat hij beschuldigd was van een draadloozen telefoon in zijn huis te hebben gehad; anderen vertellen, dat hij de vlucht van belgische soldaten heeft bevorderd. Hoe hij in Gent terecht stond, weet men niet. Er wordt ook beweerd, dat hij duitsche treinboekjes aan de bondgenooten bezorgde.

Het was aan zijn vrouw toegestaan heel den morgen bij hem door te brengen. Haar gesmeek, haar knieval, hadden geen harten van de rechters vermurwd...

Een ooggetuige, wien het gelukt was — of die er oorlof toe had om op het voorhof der Schijfschieting door te dringen, heeft het volgende gezien: de veroordeelde werd in gesloten auto naar de strafplaats gevoerd. De doodwagen met de kist volgde onder een grooten volkstoeloop. Niemand mocht binnen de deur gaan. Ferdinand Lenoir werd vooruit gebracht. Hij stond daar recht en waardig, en, misschien werktuigelijk krulde hij zijn snor op. Op het oogenblik van hem te blinddoeken bood de officier die het peloton van acht man zou commandeeren, hem het leven aan, indien hij zijn medeplichtigen aanduiden wilde. Met ruwen trots antwoordde hij “Neen, leve België, leven de verbondenen, leve de Koning!” Vuur werd gegeven. Een veelvoudige knal weerdreunde oorverdoovend in onmiddellijke nabijheid. Lenoir viel op zijde en lag in het zand.

Een duitsche dokter naderde, boog over hem, richtte zich weder op en knikte. Toen trad een soldaat vooraan en loste nog een schot op zijn linker slape af. Een roode straal sprong in de hoogte en viel neder op het gelaat, waarvan hij afgudste. De soldaat, die het genadeschot gegeven had, trok den blinddoek heel af en wreef hem over het bebloed gelaat, net als een varkensslachter met een stroowisch een bebloeden kapblok afwrijft. Hij deed een teeken met de hand aan vaardig staande soldaten. Een kist kwam te voorschijn. Het lijk, heel slaphangend, werd er in neergelegd en de kist

op een berrie naar den zwarten wagen gedragen. Ratelend reed het lichte voertuig heen met zijn jammerlijken last.

Het gerucht loopt, dat de weduwe van den gedooide krankzinnig is geworden.

Maandag 19 april.

In eene der nieuwe, lange straten buiten de voormalige Brugschepoort, meest door werklieden bewoond — de Hortensiastraat — verblijven zeven vrouwen, wier echtgenooten in 't leger zijn, en die elk gedurende dezer afwezigheid een kind gekregen hebben, dat hun vader nog niet heeft gezien.

Dinsdag 20 april '15.

Te Gontrode — een dorp op een afstand van een veertiental kilometers van Gent — is er een loodse, waar een telegraafstoestel zonder draad is ingericht. In die loods is er een ruimte, die tot vergaderplaats voor de soldaten dient. Zondag laatst om vijf uur had aldaar een godsdienstige ceremonieplaats, waar mannen en vrouwen, tot het leger behoorend, deel aan namen.

De buiten de loods staande Duitschers hoorden gesnor en bemerkten heel hoog een vijandlijke luchtvlieger. Ze schoten herhaaldelijk er naar. Toen hij boven de loods was, daalde hij eensklaps in rechte lijn naar beneden.

“Getroffen, getroffen!” klonk het gejubel der aanranders.

Op weinige meters van het doel, wierp de vlieger bommen uit en, voordat iemand tijd had of tot bezinning kwam, maakte hij een zwenkende beweging en rende de hoogte in.

De vlaamsche kijkers riepen: “Bravo! bravo!” en zwaaiden triomf met hun mutsen en hun zakdoeken. Wel werd er nog naar den vluchtende afgevuurd doch zonder uitslag.

Er zijn veertien dooden, waaronder zeven verpleegsters van het Roode Kruis, beweert men.

Woensdag 21 april '15.

Aanwezige boeren hebben wel een groot gat in de loodse gezien. Het is waar dat niemand naderen mocht.

Bezoek uit Soignies. In deze laatste tijden verbleef aldaar een jonge Franschman, die in den krijg de twee beenen verloren had. Hij was de lieveling niet alleen van hen, die hem herbergden, maar van al de bewoners. Hij werd op alle wijzen vertroeteld door hulp en blijken van genegenheid. Hij was reeds aan de beterhand en door zijn dubbele verminking in 't vervolg onschadelijk voor den vijand.

Nu viel iemand op het denkbeeld hem een blijvend bewijs van algemeene verkleefdheid en bewondering te schenken. Er werd rondgegaan met een lijst. Niemand weigerde in te tekenen en zij bracht de verbazend groote som van drie duizend frank op.

Soignies is zooals men weet een kleine stad in Henegauwen en... in oorlogsnood wordt zinnig met het geld omgegaan. Die som zou dienen om den verminkte onder andere kunstbeenen aan te schaffen. Het kwam ter oor aan de duitsche overheden. Zonder verwijl werd hij naar Frankrijk gestuurd.

Een belklank.

Stappen komen boven: “Mademoiselle, er is daar een vrouw om u te spreken.”

“Wat voor eene?”

“Alzoo een werkvrouw, net gekleed, niet jong meer, een magere, groote, een leelijke.”

“Och Marie, altijd stoornis als ik bezig ben met schrijven,” ietwat misnoegd. “Wie is zij? — Wat wil zij?”

“Dat weet ik niet, ze zegt, dat ze vroeger lang in de familie heeft gediend. Ze heet Leonie.”

“Hercuul!” Hercuul, die na jaren uit het oog verloren te zijn weder opdaagde!

Leonie was vijftien jaar, toen ze voor 't eerst bij een broeder van mij in dienst trad. Ze was heel kloek, heel lang, beenderig en breed, ze zag er wel twintig uit. Mooi was ze niet met een grooten mond, een kleinen opengespreiden neus, onbeduidende oogen en een gelaatskleur zonder den bloos der jeugd. Zij was geboortig van een dorp anderhalf uur gaans van Gent gelegen en had de voorwaarde gesteld in 't ouderlijk huis te mogen gaan slapen. Elken morgen kwam Leonie met de ginder wonende metsers en metsersdienaars naar de stad. Ze was altijd stipt op het uur en vertrok na volbrachte dagtaak.

Naarstiger, beter meid was er nooit geweest. Daarbij, ondanks hare lichaamskracht en haar plomp gelaat, was ze voorzichtig en zacht in haar bewegingen.

Door den bestendigen omgang met de jonge metsers en de dagelijksche zwerftochten had Leonie reeds een lief. Dat verborg ze niet en zou liever haar dienst verlaten hebben — zei ze — dan er te overnachten.

Hoe ze den naam van Hercuul verkreeg en steeds in het mannelijk “hij” werd genoemd, komt hier van: eens had de huisdame, bij toeval op den zolder gegaan, op den plankenvloer een natte vlek ontdekt: er moest een lek in het leiendak zijn: zooiets dult geen uitstel immers.

“Leonie, ga seffens om den schaliedekker” — en ze gaf een adres aan — “er mankeert iets aan het dak.” Leonie glimlachte: “Madame, onnoodig, alles is in orde.”

“Hoezoo!”

“Toen ik gisteren morgen boven was gegaan om schavelingen, zag ik ook de plek. Ik keek uit het dakvenster en bemerkte, dat er een drietal schaliën in de goot lagen. Het had ook zoo gestormd den nacht te voren. Ik haalde een stoel, klauterde in de goot... ik ben immers nogal lang. Ik kon ver genoeg reiken om ze alle drie onder de naastliggende vast te schuiven.”

De dame verstomde schier van schrik: “Roekelooze, dat is geen meisjeswerk! Hoe zijt ge niet naar beneden getuimeld! In een goot u wagen, in alzo een hoog huis!”

Maar Leonie had enkel aan het nut gedacht en dacht het nog, want ze zei: “het zal al gauw opdrogen, madame.” Streng werd haar op het hart gedrukt dergelijke ondernemingen daar te laten.

Een andermaal — tijdens het leggen der gaanpaden in de straat, waar Leonie diende, waren twee kasseileggers bezig met hun gereedschap samen te garen. De huisheer stond op het balkon, en onwillekeurig hoorde hij hun gesprek:

“Durf-de wedden,” sprak er een, “wedden, dat ik zou kunnen?”

“Onnoozele praat,” antwoordde de ander, “voor zoo iets zou-de twee mannen sterk moeten zijn.”

“Hoeveel zou hij wel wegen dan, die steen?”

“Dat weet ik niet... maar, gij hem alleen twee meters ver verleggen, neen, jongen, onmogelijk.”

“Allo, allo, gewed,” stelde de eerste spreker nog eens voor, met een vloek: “gewed voor vijf druppels klaren (jenever).”

De huisheer keek naar beneden: schuin naast den drempel lag een groote klomp hardsteen. Hij had er tegen aangestoten bij het binnengaan dienzelfden avond.

Op dien steen moesten de twee het hebben.

Elken morgen, na het ontwaken, was zijn eerste eens tot op het balkon te treden. 's Anderdaags kwamen de straatleggers juist aan en Leonie schrobde aan de stoep:

“Kijk, hij is weg!” zeiden beide arbeiders teleurgesteld. “Kijk, kijk, hij ligt ginder!”

“Wat ligt er ginder?” vroeg Leonie.

“Die steen waarvoor we — met een grooten vloek — gewed hebben.”

“Hij lag mij in den weg, ik heb hem wat versleept,” antwoordde de meid eenvoudig.

“O gij hekse, gien Hercuul,” riep er een bewonderend uit. En het jonge meisje lachte geveleid en schel op.

Sedert heette zij van de huisgenooten achterrug niet anders dan Hercuul.

Hercuul was waaghals geweest.

En ik? Terwijl die oude gebeurtenissen mij alle te zamen verward in het hoofd speelden, voordat ik beneden ging, wat deed ik? — Mijn beschreven bladeren samengaren, rondkijken, aarzelend zoeken naar een nieuwen schuilhoek voor het verbodene, het gevaarlijke, dat ik heel zeker voor levensgevaarlijk hield.

En toch... wat had ik des morgens gelezen in het dagblad: “Verordening.”

‘Gent, den 14 april '15.’

“Wie drukwerken, geschriften of afbeeldingen, die eene belediging tegen de Duitschers bevatten, vervaardigt of er aan medewerkt, bezit, verkoopt of verspreidt wordt met gevangenis of geldboete tot 5000 mark of met een dezer straffen gestraft, voor zoover volgens de wet geen strengere straf moet worden toegepast. De Inspecteur der Etappe.’ Een strengere straf?!

En waaghals ook, trok ik beneden bij Hercuul.

Hij was gezeten in de achterkamer, ietwat ingedeukt, maar breed en schonkig als eertijds, in 't bloote hoofd met haar dat altijd kleurloos en glansloos was geweest en nu begon te spikkelen. De even kleurloze oogen stonden dof: de mond scheen nog grooter dan weleer; de gewone bleekheid was bloedloos-geelachtig.

En Hercuul scheen zeer verlegen, ondanks mijn bemoedigend: “Dag, Leonie. Hoe stelt ge 't nog?” Zijn lippen beefden. Het hoofd zonk neer en beschaamd werd er gemurmeld: “Ik heb zooveel armoe.”

“Och, geen werk?”

“Neen, niets sedert vier maanden. Ik heb alles moeten verteren, wat ik had gespaard. Nu heb ik geen cent op zak.” En dieper en beschaamder zonk het hoofd.

“Mijn meubelkens zijn meest alle verkocht ook.”

“Uw dochters, helpen zij u niet?”

“Ze zijn alle twee getrouwd, zelve doodarm. Wat is er te verwachten van een getrouwd kind?”

Hercuul was vroeg in 't huwelijk getreden. Haar man was een dronkaard, een slechte kerel, die jaren geleden met een andere vrouw er van door was. Hercuul moest tijdens hun samenzijn schier alleen zorgen voor het kroost en ging uit werken van 's morgens vroeg tot 's avonds laat aan den schoonmaak in mijn familie, totdat de in leven gebleven twee dochters gehuwd op hun beurt van huis weg waren en hij weder als meid in binnendienst (noodhulp) ging.

En broksgewijze werd verteld, wat ik reeds gedeeltelijk wist: “Hij vloekte op mij, als ik van mijn werk thuis kwam. Hij schopte mij, dat ik builen op mijn beenen had. Eens kreeg ik een slag op mijn achterhoofd, dat het bloed tot in mijn nek stroomde; mijn oudste, Blansjeken, schoot toe en waschte het af: “Indien ze ervan sterft, moogt ge niet zeggen, dat ik het gedaan heb” zei hij.”

“Waarom sloegt ge niet weer, gij die zooveel kracht bezit?” vroeg ik.

“'t Is wel waar,” antwoordde Hercuul, als ontwaakte de mogelijkheid van zoo iets nu voor de eerste maal in zijn brein. “En bijna alle jaren een kind,” zei hij, in verbeelding terug blikkend op het verleden, “en zoovele klein gestorven! Den dag eerdat mijn voorlaatste geboren werd, stond ik nog 's achternoens aan de waschkuip in “Het Boldershof.” Ik had thuis gezeid: “Indien ik niet terugkom, ge weet wat het te zeggen is.” En met den donkeren moest ik inderdaad naar 't Lighuis

(Moederhuis.) Het kindje kwam dood ter wereld. Het was een jongetje."

"Vrouw, vrouw, waar hebt ge toch zulk een martelie verdiend!" zei eefter Agatha, de bestuurster, die mij bijstond, tegen mij. Ze leefde toen nog, het braaf mensch."

"En het allerlaatste, Leonie, het kloek kind, dat ge mij hier zoo hoovaardig kwaamt toonen, een andermaal, toen ge het Lighuis verlaten hadt?"

"O! Odilontje," zei ze en het droef gelaat verhelderde, "dat leeft nog. Hemel, ik zei daar zoo even, dat mijn dochters niets konden doen en Fietje, de jongste, heeft hem in huis genomen, hoe krap ze 't ook allemaal te harent hebben. Dat is gebeurd, toen ik alles kwijtgeraakt was. Odilontje is nu veertien jaar oud."

En ik vernam, dat dit fameus Odilontje de schuld was, waarom Hercuul niet als meid in dienst kon gaan, wat veel voordeliger zou geweest zijn geldelijk: toen de man eindelijk met een slet weggelopen was, bleef de knaap Leonie tot last. Ze verliet haar huisje, huurde een kamertje, dat ze twee frank in de week betaalde. Die huur was echter nog te groot, ze trokken een trap hoger op in een dakvertrekje. Het kind ging overdag naar de school, verrichtte bij zijn terugkeer zoo goed als het ging het dagelijks werk en wachtte geduldig op moeders komst bij avondstond.

"Wij waren toch nog gelukkig te gader," zei Hercuul nadenkend.

Een jaar geleden was Leonie met eene stootkaar naar de Leie gereden om er waschgoed te spoelen: een zeer zware vracht. Ze kwam de helling weder op, voorover geplooid, met de flanken omhoog:

"Hu, hu! paard!" scholden straatjongens, achter aankomend, haar uit. Een ruk aan haar rok, een slag op haar rug.

Boos, verrast, wraakgierig, had ze omgekeken. Die beweging deed den wagen mede terzijde wentelen. De dissel, die onderweg al herhaaldelijk gewakkeld had, schoot af en de mand met nat linnen sloeg om. Hercuul stortte tevens plomp op den grond. Heel de inhoud was op hare hand terecht gekomen. Met de X stralen — de onwetenden spreken thans van de X stralen! — werd de breuk onderzocht. "Het was een erg geval, dat mij tot werken voor langen tijd onbekwaam maakte. Maar ik ben geassureerd aan een maatschappij en daarvan kreeg ik 1.50 fr. daags. Het slechtste was, dat ik na herstel, al mijn klanten kwijt geraakt was."

Na een poos hernam Hercuul: "verleden vrijdag ben ik ook op weg geweest naar hier; maar halverwege ontzonk mij de moed. Ik keerde terug. Ik ging nog liever zonder eten slapen dan te schooien. Ik ging overigens alle avonden zonder eten slapen..."

"Had ik u niet thuis gevonden of hadt ge mij niet vertroost of geholpen, weet ge wat ik zou gedaan hebben vanavond?" en zij keek mij spookachtig aan met hare doffe oogen. "Neen, Leonie, wat dan?"

"Ik zou mijn ellende niet langer verdragen hebben. De zeep kost nu een frank den kilog. Ik kocht er voor vijf en twintig centimen gisteren met mijn laatste centen. Ik zou mij vanavond van hoofd tot de voeten hebben gewasschen: mijn haar net gekamd; mijn laatste hemd aangedaan. De nachten zijn koud; mijn kamerken is hoog gelegen. Ik zou het dakvenster hebben opengestoken om de vrieslucht binnen te laten. Ik zou mij op mijnen rug te bed hebben gelegd — gereed afgeleid — met mijn paternoster rond mijn handen gewonden en de duimen op 't kruisken en... den dood hebben afgewacht. 's Morgens zouden ze mij versteven hebben gevonden. Maar..." en zij staarde nog vreemder voor zich uit, als zag zij dat alles in visioen: "ik heb nog eene keers, mijn laatste ook. Ze is wel niet gewijd, maar ik zou ze toch als lichtmiskeers hebben doen branden, voordat ik mij neerlei. Ik ben toch een Christen mensch, hé?"

"Hercuul. Hercuul!"

Wat wreed verhaal! Geteisterd belgisch volk! Nog nimmer had Hercuul gelogen. Hij zou het wel gedaan hebben, zooals hij 't zei.

Zaterdag 24 april:

Woensdag speelde eene bende, een heel groote bende jongens kleine en aankomlingen van veertien, vijftien jaar oorlog op het plein der Veemarkt, kleine meisjes zagen toe, met een witte muts op het hoofd, een sluier op den rug en een rood kruis op witten band op den bovenarm.

De jongens waren gewapend met stokken, met schijven, als schilden, en met gespleten houtskluppels zooals de bakkers er gebruiken voor hun ovens, "scheien" genaamd.

Ze waren in twee legers verdeeld, voorstellend: "het Veer" tegen "de Beestenmarkt" twee lang niet voorname wijken der stad. Elk dezer was daarenboven gewapend met een kanon. Het eene bestond uit een eind oude pomp, het ander was een stuk van een boomstam. Die gewaande kanonnen werden op wagentjes voortgestuwd en die wagentjes lagen vol steenen en kolenslakken. De krijgers hadden brokken van pannelatten aan een gordel hangen. Deze waren hunne zwaarden.

En op een gegeven sein vlogen alle met verward getier op elkander af. Met hun stokken en hun scheien sloegen ze er op los, terwijl steenen en zenders, door de kanonniers met de handen geworpen over de groepen regenden.

De kleine ziekenzusters zagen toe.

Toen trad er een knaap vooruit met een wit vendel. Er ontstond een korte schorsing; maar weldra klonk weder een kommando: "'Vooruit!'" en de strijd zou hernomen zijn, waren geen politieagenten toegesneld met dreigende handgebaren.

De twee legermachten stoven vluchtend uit elkaar. Wat op afstand bleven er sommigen staan en vuurden spottend met hun stokken naar de agenten.

Veel jongens waren gebuild; een heeft eloren vn ligt in 't hospitaal. Een ooggetuige heeft hem zien wegvoeren, naar hij vertelt.

De mare loopt dat de Duitschers over den IJser zijn. Eenige dagen geleden werd verzekerd, dat Italië den oorlog aan Duitschland heeft verklaard.

De oppercommissaris Van Wesemaal die losgelaten was is opnieuw in hechtenis genomen, en naar Duitschland gevoerd. Zijn gezondheid is erg gekrenkt. Zal hij nog zijn vaderland terugzien?

Maandag 26 april.

De vijand kondigt groote zegepralen aan in de omstreken van Langemarck, een dubbelzinnigheid in een officiële bekendmaking doet vermoeden, dat het leger over den IJser is: groot is, volgens het bericht, de buit aan krijgsmateriaal en gevangenen, waaronder veel officieren, Engelschen en Fransen.

Nooit wordt er in de gazetten (onder de waakzaamheid der censuur, natuurlijk) de minste melding gemaakt van de veroveringen der bondgenooten op het vijandelijk leger in de berichten uit Petrograd en Parijs. De Duitschers blazen vele booten op, zij alleen. De tegenstanders dienen slechts om achteruitgeworpen of verslagen te worden. Telkens ondertekend door een Oberst-Leutnant of ik weet niet welk een generaal.

Van de gentsche Kommandantur ging weken geleden een rondschrijven uit gezonden aan al de burgemeesters in de omgeving van Geeraardsbergen. En het zal elders ook wel verspreid zijn: een strook papier, niet grooter dan een blad van briefformaat, geteekend: von Barnewitz, Kommandant Oberst Leutnant. Daarin wordt hun aanbevolen de "Vlaamsche Post" zooveel mogelijk in hun kringen te verspreiden en tevens aanbevolen alle mogelijk nieuws onmiddellijk aan de redaktie van dat blad mede te deelen. De nummers worden dagelijks per auto naar die afgelegen streek gevoerd.

Die "Vlaamsche Post" gaf in haar blad van 12 april een artikel ten beste, getiteld "uit mijn Boekje," waarin smadelijk gespot wordt met de belgische vrijwilligers en hun vaderlandsliefde.

Ik kreeg een sierlijke dasspeld te zien, schijnbaar in gouden filigran Een a stond in 't midden, door fijne draden omkruld, daaronder het jaartal 1914.

Raad wat het is.

Dat ging niet.

Het was een vergulde cent, uitgesneden door kundige goudsmidshand: de a verbeeldde Koning Albert. 1914: het memorievol jaar van onze ellende; het geheel de dapperheid van den vorst en het belgisch volk.

De speld kost vier frank.

In den tram zag ik een jong juffertje. Ze droeg een groote witte, stijve kraag: op den rechter tip was gedrukt: de vlag van Amerika, op den linker de kleuren van Spanje: geel en rood. Dankbare hulde voor de mildtoegezonden voedinghulp.

"Mag dat gedragen worden?" was bij mij de oprijzende twijfelvraag.

Zaterdag 1 mei '15.

Het nieuws is sedert dagen verspreid, dat duizenden en duizenden Duitschers in den omtrek van den Kemmelberg in de lucht gesprongen zijn, door het werpen van bommen op een plaats, waar ze zelf mijnen hadden gelegd. Te Roeselare en te Deinze ligt alles vol gekwetsten, niet in de verplegingslokalen alleen, maar ook bij de burgers.

Ik schrijf, wat ik herhaaldelijk verneem. Onmogelijk te weten, of het waar is. De kranten mogen niets melden daarover. De "Bien public" is geschorst, tijdelijk of voor immer?

Wat in feit bestaat is, dat de treinen met verwonden talrijk zijn. Niemand mag in een tussenstation gaan noch in bureelen. Alles verheimelijken is echter onmogelijk. Op den doortocht kunnen de bewoners uit hun vensters kijken. Ze zien treinen, waar het bloed langs de wanden druipt; ze rieken een stank, die een zakdoek voor den neus doet houden.

Op den Zwijnaardschen Steenweg is er een onbetalende jongensschool. Dicht daartegen loopt een spoorbaan. De kinderen zien van op de speelplaats de treinen sleepend-traag voorbijrijden; aan de raamtjes omwonden hoofden, bleeke spookgezichten — en ook zij zien bloed langs de treden afdruipe...

Een Duitsch officier, die lang hier in een burgershuis verbleef, eindelijk naar den IJser moest vertrekken en nu weder door Gent reisde, bezocht toch eens vlug zijn voormalige gastvrouw. Hij vertelde, dat de overstroomde vlakte aldaar het omliggende verpest door de menigvuldige lijken, die er in rotten. Hij zei ook, dat de mannen van het ginder verblijvend duitsch leger drielukkig ingeënt zijn: tegen de pokken, tegen typhus en tegen de pest.

Gisteren avond was de lucht wolkeloos. De volle maan scheen verblindend op het wit der ooftboomen. Zeker nooit te zien geweest een dergelijke verspilzucht van bloei: geen enkel twijgje te ontwaren, geen scheutje groen daartusschen. Alles donzig vol in zijn ontloken lentefrissheid, rijk aan beloften van milden oogst...

Het overgroot getal van al die bloemen zal sneuvelen, s plaats ruimen aan de krachtigsten. Moest er eene bloem op honderden tot rijpheid komen, de takken zouden scheuren onder den last. De hemel was bleekblauw, de helderheid zoo groot, dat enkel Regulus en Spica zwak glimmen konden.

Ik had het breede raam geopend aan de hoogste trapzaal:

"Broo...om, broo...om!" ging het in de verte verdoofd, maar toch duidelijk: van zuid-zuid-oost kwam het gedommel: van Deinze, van Kortrijk, van Cruishautem? en Rrrr... dreunde het ook als op een trom met watte omwonden.

Maar... hoe die geruchten, vredeverstoorders van den mooien voorjaarsnacht met geschreven letters wedergeven? Hoe wedergeven den jammerlijken weerbots van die verre doods- en vernielingsklanken op het menschelijk gemoed van den luisterende?...

Van dezen morgen af werd ik gewekt door schoten: een, twee, drie, vier, altijd nog maar door te tellen, in de nabijheid was het toen.

Buren stonden buiten, praatten aan hun deur, naar te hooren was: "Zie, zie, ginder," wezen zij aan elkander. Bij het opstaan vernam ik, dat het losbrandingen waren op een vlieger gericht. Een paar dagen geleden zijn er ook bommen geworpen op Ingelmunster, Isegem en Kortrijk. Zooveel onschuldige burgers door hun verdedigers gedood!... Booten van Holland naar Engeland varen niet meer.

2 mei zondag '15

Uitgeplakt: verbod Engelsche, Fransche en Japansche kleuren te dragen.

De vrouw van een senateur, niet achtend op het plakkaat ging door de Brabantstraat. Ze had een broche aan: een stuk van twintig frank met de beeltenis van Koning Albert in een gouden rand met brillanten gevat.

Eenklaps schiet een soldaat op haar toe, wijst met den vinger het stuk aan en buldert: "Ge moogt dat niet dragen."

Onmiddellijk vormt zich een groep nieuwsgierigen om haar heen. Een officier herhaalt het verbod beleefd maar streng en zij:

"Ik draag wat ik goedvind" en fier en ongehinderd stapt ze hem voorbij.

Heden wordt aangekondigd een groote zegepraal op de bondgenooten behaald. Duinkerke — zegt men — wordt beschoten. Ik zie de dame weder, die in zoveel maanden niet van haar eenigen zoon heeft gehoord. Zij zoo stil, zoo lijdelijk-lijdend en haar leed, haar hoop, haar verlangen en haar twijfel mededeelend, heeft nieuws van hem gekregen: een kaart. Hij stelt het nog goed... doch, de kaart draagt geen datum, geen aanduiding van adres. Om 't even, welk een troost! Zij is als een ander mensch, opgefleurd, blozend, verjongd, heelemaal verlevendigd.

Ik krijg de copij te zien van een brief, geschreven door Mr. Max, burgemeester van Brussel uit forteres Gratz 10 maart '15, aan een vriend gericht: "Ik ben zulk een slecht jonggezel als gij goed echtgenoot zijt. Sedert ik in die ongerijmde forteres zit, voel ik nog meer mijn natuurlijken weerzin voor de afzondering en het kloosterleven. Ik zal mij wel wachten voor uw blikken te verschijnen met een floers van treurnis bedekt... Ik heb in de toekomst een onwrikbaar vertrouwen. De dagbladen van hier houden niet op te zeggen: "Wir müssen siegen." En voorzeker bewonder ik de militaire inrichting der Duitschers, de duitse spoorwegen, en zooveel andere duitse dingen. Maar ik zeg tot mijzelf: "Om te zegepralen zouden ze tevens moeten doordringen in Rusland tot aan St. Petersburg voor het minst of tot aan Moskou; vooruitrukken in Frankrijk ten minste tot aan de Loire en daarenboven Engeland bereiken. Drie heel moeilijke ondernemingen, terwijl in het tegenovergesteld geval uitstel alles is: waarlijk de strijdkrachten zijn ongelijk." Ik sta verstomd over het gebeurende: is er ooit in de wereldgeschiedenis te zien geweest, dat een natie op het toppunt van zulk een oprecht groote macht, aldus zoo vastberaden en zeker naar een dergelijke rampvolle ontkenning, en dat nog al zingend, vooruitrukt, onder het geluid van al hare kerkeklokken!"

"Het is een aandoenlijk en grootsch tafereel en wij bezitten het voorrecht in een tijdperk te leven, dat geen gewoon tijdperk is."

Toen ik gisteren avond om acht uur thuis aanbelde, hoorde ik stemmen in de gang. Het was de soldaat, mijn vroegere gast, die op mij wachtte. Hij begroette mij als een vriendin en, o wonder van onze tegenstrijdige menschelijke natuur, het verheugde mij bijna hem weder te zien.

"Komt ge logies vragen?" vroeg ik.

"Neen, ik blijf slechts een nacht in Gent. Morgen om één uur vertrek ik naar Roe...roe...roe..."

Hij kon er niet uitgeraken.

"Roeselare," hielp ik hem.

"Ja, ja." Hij zat in den grond te kijken. Ik had hem een dubbele boodschap voor Berlin medegegeven.

Daarvan legde hij bescheid af: het eene nieuws was goed, en zijn gelaat verhelderde bij 't afleggen. Het ander was slecht, ten minste verontrustend en diepe medesympathie sprak uit zijn woorden. Hij is een gevoelsmensch, dat blijkt uit heel zijn houding, uit al zijn woorden.

En hij vertelt: In Berlijn wordt men niet gewaar, dat oorlog woedt. Den 1sten juni is zijn dienstdag ten einde. Zijn ouders willen hem met geweld thuis houden. Dat zal hij niet doen, zoolang er te helpen valt in de tragische toestanden van heel Europa. Om 't even wie hij bijstaan kan... ja 't is hem om 't even: Russen, Duitschers, Belgen, Engelschen of Franschmans. Waar hij onder lijdt is het "ungebildete," het grove van sommigen zijner helpers in het Roode Kruis. Hij gaat een aanvraag doen om naar Turkije gezonden te worden.

's Avonds laat loeit de stormhoos in de verte en daverd in de ooren. Ik open het venster van de hooge trapzaal, ik kan 't niet laten, hoezeer het mij ontstelt. Ik moet het in zulk geval telkens openen.

Het is middernacht.

Den meridiaan voorbij, staat de schuine V van het Maagdenbeeld in bleeken edelsteen; de dauwdrop op het korenaar, dat de maagd in de hand houdt pikt en glimt met groote glans: emblema van noeste vlijt en menschen-solidariteit.

Een bittere spot in den kalmen nacht, waar weldra de reeds gekrompen, opgerezen, maar tot hier nog niet zichtbare maan dood, bloed, brand en verwoesting beschijnen zal.

Yperen ligt nu heel in puin, melden de bladen. De prachtige Hallen — het merkwaardig-burgerlijk monument der middeleeuwen — bestaan niet meer.

Dinsdag 4 mei 10 uur.

De bel gaat over. Het zal de groentevrouw wezen. Groote samenspraak aan de stoep. De meid komt weldra boven:

"Die jongen van Rumpst is weergekeerd naar Gent."

"Zoo!" en onverschillig. "Wie is dat, Rumpst?"

"Ge weet wel de jongen van den bakker, die hier eenige jaren geleden wat verder op den hoek der Smisstraat woonde."

"Ja, welnu?"

"Die menschen zijn op hun goed gaan leven. De zoon was soldaat."

"Ha, zoo!"

"Gisteren is hij naar hier gebracht. Hij zat al drie maanden in den grond. Hij is nu begraven op het kerkhof buiten de heuvelpoort. Het vervoeren van 't lijk heeft aan zijn tantes dertienhonderd frank gekost... Het was zulk een brave jongen, zulk een schoon soldaatje. Verleden jaar passeerde hij hier dikwijls des zondags in zijn uniform... Gelukkig, dat zijn ouders geen verdriet meer maken in hem. Ze zijn alle twee kort op een gestorven, terwijl hij weg was..." Welk een rijkdom van oorlogstragedies lag er niet besloten in dat kort bericht!

Het is opmerkenswaard wat er niet aan leugens en waarheid al verteld wordt in een stad, waar de geheimzinnigheid der handelenden zoo volmaakt is en niet uit de dagbladen te leeren kan wezen, dan hetgeen de censuur toelaat.

Gisteren in gezelschap. Elk wist iets: De Keizer was onlangs in Kortrijk geweest. Hij had bevel gegeven kost wat kost de vijandelijke lijnen te breken. Met geweld was zijn leger over de Yperlee getrokken. Doch daar wachtte hem een vuur van belang: acht en dertig duizend soldaten vonden er den dood. — In het Vrijbusch (het bosch van Houthulst) bij Langemarck, waar Baekelandt, de groote roover, eertijds zijn schuilplaats met zijn bende had, bevonden zich tien duizend Duitschers kortgeleden. De bondgenoten staken het bosch in brand en allen kwamen er in om. — In Rusland gaan de vijanden vooruit. Triomffeesten worden aangekondigd te Berlijn; want honderdduizend Russen zijn in de Karpathen omsingeld en gevangen genomen...

“Te Deinze mag geen mensch meer op de straat na zeven uur 's avonds.”

“Waarom?”

De staf van Deinze is naar elders verplaatst. Maria-Lerne, een dorp onver van daar, is een boet van duizend mark opgelegd en de burgemeester, baron Kint de Roodenbeke met een der schepenen een dag gevangen geweest.

“Waarom?”

Een hooggeplaatste officier van den Deinzchen staf kwam te Lerne in auto voorbij des avonds. Een prikdraad was over den weg gespannen, die hem schier de keel afsneed. De bewoners worden beschuldigd van deze daad, maar de soldaten zelven deden het uit haat tegen hem.

Bij die vertelling lachte een auto-eigenaar ongeloovig en merkte aan: “En het schutglas, was dat niet eerst aan stukken, kwetste dat den officier ook niet? En de chauffeur, bekwam die geen letsel?”

De verhaler keek boos op: “Als ik u zeg, dat het alzo is, gelooft ge 't nog niet?”

“Neen,” antwoordde de ander zonder meer.

Morgen moeten alle duiven dood worden gedaan; het wordt verzekerd, dat er met duiven gespioneerd is.

“O,” jammerde een oudachtige juffrouw, met een langen, mageren, ontblooten hals: “Alzo zullen wij geen duivejongskens meer krijgen en ik eet ze toch zo gaarne?”

“Zijt ge niet beschaamd,” verweet haar met verontwaardigde zachtheid een gekende dierenbeschermster. “Die onschuldige beestjes, hun leven moeten laten, omdat het oorlog is!”

Een heer, katoenfabrikant, nam de zaak op van den praktischen kant: “Weet gij allen wel, dat daar duiven onder zijn van drieduizend frank waarde? Mijn associé zal de zijne niet dood doen, dat is zeker. Hij zal ze opsluiten en afwachten, wat er van komt.”

De kranten melden niets van zulk een dreiging.

Donderdag 6 mei.

Het is toch zoo: er staat uitgeplakt, dat op bevel der overheid al de voorhanden zijnde duiven moeten omgebracht worden. Het bestuur der stad Gent liet uit menschlievendheid een groot getal werkelozen (8 of meer duizenden) om de beurt aardewerken uitvoeren aan de binnenhaven. Dit was geldelijk een groote schade voor de openbare kas; met machienen vlotte de arbeid beter. Om het even, 't scheen wel, dat de moed om eerlijk aan den kost te komen, groot was, want in menigte boden de loonarbeiders zich aan. Het liep op een teleurstelling uit voor de welvaart ten bate der behoeftigen. Het werk vorderde slecht. Ploegen verlieten de havenkom zonder verlof, rustten uit zonder vermoeid te wezen, deden half hun taak of in 't geheel niets daarvan. Vermaningen hielpen geenszins, en nu is er moeten besloten worden de onderneming te schorsen tot op 19 mei om de luien of weerspannigen te straffen voor het slecht begrijpen van hun eigenbelang.

Door toedoen van mijn nicht Alice, rekenmeesteres in het "Groen Kruis" heeft Hercuul aldaar een plaats verkregen van schotelwaschster en aardappelschilster. Hij is den koning te rijk. Geen veldmarschalk heeft zich zeker ooit inniger verheugd over zijn staf dan Hercuul over dat nederig ambt.

Hij kwam spoedig als gevleugeld mij danken voor de bemoeiing, maar ik was niet thuis.

Een drietal dagen geleden leerde ik eens te meer, dat er geen zonneschijn zonder schaduw is: Hercuul heeft toch weder verdriet gehad, veel verdriet. Hercuul is blootgedeeld geworden tijdens het goedjonstig afleveren van kleederen aan al de meisjes en vrouwen, zijn medebedienden: de pakken: een jurk, een rok, een jasje lagen gereed, voordat Hercuul besteed werd. Er schoot niets over voor hem.

Met ingehouden tranen zag hij de begiftigden rijk beladen, elk met zijn schat henentrekken.

“Zeg aan Leonie, dat ze hier mag komen. Er zal wel een Sinte Niklaas ook voor haar ten beste wezen,” zei ik aan haar, die 't mij berichtte.

Hercuul liet het zich niet herhalen: denzelfden dag om zeven uur na de gekregen belofte, stond ze daar, na gedaan werk. Ze had een grooten, langhangenden, nogal gehavenden, gebreiden, zwarten sjaal aan, ofschoon het dompig heet was en zij heel vlug had geloopt; want ze hijgde zelfs. Het pak lag klaar; maar iets speelde mij door het brein: ik moest bescheid hebben over dat raadsel:

“Hoe komt het toch, Leonie, dat ge verleden jaar of anderhalf jaar nog als werkvrouw in welstand waart en nu in eens zulk een armoe aan kleeren hebt? Alles kan toch niet in eens versleten zijn.”

Hercuul boog het hoofd. Eerst sprak hij niet als schuld bewust en op het feit betrappt. En daar ik vragend opkeek met de hand op het pak en zweeg, vatte hij moed:

“Ik zal 't u maar bekennen; ik zeg u toch alles, zooals het is. Ik bezit geen kleederen meer; wat ik had, staat in den Berg van Barmhartigheid,” en Hercuul rees op, verwijderde den hoek van zijn langen sjaal, deed een greep in den zwarten rok en hield mij reten en uitgerafelde scheuren voor...

Moet een eerlijk werkmensch aldus een heel leven zwoegen om tot daar te komen?...

Ik was er heelemaal van ontsteld en versteld.

“Mijn beste kleet, mijn nog goede schoenen, een paar kousen, mijn andere rok, mijn twee werkbloezen en de trouwring van mijn dochter, dien ze mij daartoe geleend heeft, alles te zamen, heeft mij twaalf frank opgebracht. Ik zal u de briefkens toonen...”

“Onnoodig, Leonie, ik geloof u.”

“Mijn meubelkes zijn, behalve het hoognoodige 't een na 't ander verkocht, voordat ik uw hulp inriep. Dezen rok heb ik genaaid, totdat hij geen draad meer hield. Ik bezat overigens geen lappen meer er voor.”

Het kostte mij moeite om mijn ontroering te verbergen.

“Komaan, Leonie, het verdriet zal nu wel spoedig voorbijzijn,” en de schamele gift: wat nieuw, wat oud, werd gemonsterd.

Hercuul leefde letterlijk op, hij zag er al heel anders uit dan bij het binnenkomen: vlugger in beweging, opgewekter van uitdrukking, levendiger van toon dan daar zoo even, was hij een beeld van moed.

En hij vertelde allerlei: hij had nu weder zijn vijftienjarig jongentje, Odilon, bij zich. Het was zoo gezellig des avonds. Hij had zwartsel gekocht om zijn kacheltje op te wrijven en blinken te doen, zand om den geschuurden vloer te bestrooien, en nu zou hij deftig gekleed naar zijn werk kunnen gaan. Hij had al eenige franken gespaard en achterstel van zijn huurkamertje afgekort; want nu won hij geld en... denk eens, het kind kostte hem niets, hij kreeg eten genoeg mede om het thuis te voeden. Het werk, dat Odilon op de fabriek had lag stil. “'t Is Mme De Keyser, uw nicht, die mij 't leven gered heeft. Ze is nooit uit mijn gedachte, aan u, die mij aan haar hebt aanbevolen denk ik ook met dank; maar haar zie ik slechts van verre in 't Groen Kruis”. Ik kan haar dat daar niet zeggen. Zeg gij het haar toch voor mij?” vroeg Hercuul nog bij het afscheid.

Nog 6 mei Donderdag.

Gezang weerhelmt langs de straten. Naar men zegt is de kroonprins jarig.

De dag wijkt voor den avond nu. Het regent, rechte, fijne, dichte druppelen. De grond verspreidt dien verkwikkenden geur van verfrissing en gedempt zand na aanhoudende droogte. Nevel hangt over heel het groote stadspark met zijn rijkbeblaaarde struikenmassas en zijn hooge boomenkruinen. Thans zijn alle omtrekken door floershulsels afgestompt. Het natte gras op de pleinen blinkt zilverig: een schakeering van helheid in al het grijs omheen. En een andere schakeering, deze donkergrauw, is hier en daar een opduikend en in een zijpad weerverdwijnend soldatenpak.

Uit de open bovenvensters van het Feestpaleis, reeds schitterend van aangestoken gas, kijken soldaten aangezichten, bleek, bloote hoofden, schouders in linnengoed. De armen leunen op de vensterbank. Genezende gekwetsten zullen 't zijn. Daarbinnen schijnt alles meer nagenoeg ledig dan bevolkt. Beneden is men druk bezig aan beredderen of opruimen.

De schemering verduistert meer en meer; het wazig groen wordt zwartachtig. Een meerle zingt nog rustig voort; een andere vlucht uit een donkere sparrengroep, haar eigenaardigen, als verschrikten avondschreeuw aanheffend.

Een genoeglijke stemming zweeft in zegening over het gemoed: Het is die in rust wiegende melancolie zonder eenig nieuw voorwerp van smart, gedurende een treurigen toestand echter, een soort van onderwerping aan het onontkombare, dat nog verre van ons, nog niet angstwekkend, onmiddellijk dreigend van ons af is. De stille, zoele lenteregen droppelt op de gespannen zijde van den parapluie. De avond is geheel gevallen. Langs de, recht met hoge boomen, gewelfvormende laan verschijnen geen wandelaren meer.

Maar... de zalige geestesindommeling wordt plots gestoord. Aandacht afgetrokken medelij gewekt. Ginds op de lijn van den uitgestreken viaduct, hoog, geteekend in inkt op den somberen hemel komt een lange trein aan uit de richting van Oostende. Het is een ambulancetrein. Treurige lichtjes, als glimwormen, blikkeren omfloersd er uit hier en daar. Op alle wagens prijkt nog herkenbaar — eerbied vergend — op een vierkant wit het Roode Kruis. Hij rijdt zoo traag — omzichtig, dat een voetstap hem wel schijnbaar zou kunnen bijhouden... Ik tel twee en zeventig wagens. Wat al wee en wat al lijden trekt er ginds niet voorbij!

Maandag 10 mei '15.

Echt meiweder. Wolkelooze lucht, scherpe voorjaarswind.

Van 's morgens vier uur is het reeds helle dag, tjiilpen de musschen op de goot en kwinkeleert, verdoofd en als nog slaperig de vogelzang in 't park. Om zeven uur ontstaat geroep in de straat:

“Een zeppelin! Een zeppelin!”

Van uit het venster is hij heel goed te zien, niet hoog, hij maakt niet het minste gerucht, het is een langwerpige tuig, als eene aan den eenen kant afgeronde buis, heel wit als mat glas; hij schittert in de felle zon; aan den anderen kant blinkt er iets — men weet niet wat — nog meer. Hij zit juist onder de plaats, waar de Noordstar bij nacht is te zien. Hij beweegt niet zoudt ge wanen. Ja toch, heel, heel traag van 't westen naar het oosten gaat hij. Hij helt van voren al meer en meer naar beneden toe. De achterkant schijnt nu een kleine staart, als van een visch, iets ronds...

Indien men een verrekijker bezat! Hij drijft toch zoo dicht bij en zoo laag.

“Die heeft zeker verleden nacht wat wandaden uitgericht,” zegt een stem op de straat. Langzaam verdwijnt hij in de zonverglanste lucht.

De duiven mogen blijven leven volgens een gunst. Enkel moeten hun vlerken door duitsche hand worden afgeknipt. Helaas! Meer dan de helft zijn reeds dood. Zaterdag waren er te koop te Landegem en te Drongen aan vijf centen 't stuk.

Woensdag 12 mei '15.

Om half zes opgeschrikt uit den slaap. Schoten knallen schijnbaar heel dicht bij; vensters kraken open, deuren worden ontsloten, menschenstemmen, geloop, lawaai op straat. De meid ook holt de trappen af.

Heel rustig blijf ik liggen, even goed in uw ledikant doodgeschoten als om 't even waar. Doch dit is enkel spel der fantazie. Ik vermoed niet eenmaal, dat er gevaar bestaat: het moet afvuren op een vliegenier zijn; zulks is reeds meer gebeurd. Maar 't gaat er echter erg op toe: ik begin de schoten te tellen, enkele dubbele en meervoudige, snel op elkander volgend: honderd drie en zeventig losbrandingen, steeds verder en verder, totdat de ploffen slechts nog een dommeling meer uitmaken

en wegsterven.

Een engelsche luchtvaarder was 't. Hij vloog hoog, hoog, aan een zwaluw gelijk, niets meer dan een stipje zwart op 't hemelblauw. Witte wolkjes van de schoten onder en rondom hem gingen uit een.

Hij schijnt niet getroffen te zijn geweest. Doch te Zwijnaarde een goed half uur van hier, ligt neergevallen schrot in menigte. Een gentsche fabrikant laat een soort van linnen weven, dat aan het duitsch legerbestuur wordt afgeleverd. Later met een zeker groenachtig mengsel bestreken, vormt het een ondoordringbaar wasdoek. Het dient voor zakken, die gevuld met cement of zand als beschutting in de loopgraven worden gebruikt. Er zijn werkvrouwen, die zulke zakken naaien. Bij dit mooi weder zitten ze voor hun deuren in de openlucht.

Een der bijzonderste ingezetenen der gentsche handelswereld, kwam toevallig door een beluik, waar zoo iets plaats had, voorbij. Hij keek benieuwd dien arbeid aan, vroeg waartoe zoo iets diende.

“Voor de Duitschers,” werd hem stout geantwoord.

“Zijt ge niet beschaamd,” zei hij, “den vijand te helpen, die uwe mans en uwe zonen doodschiet!”

Eene dezer wijven slingerde hem eene grofheid naar het hoofd, doch die geen betrek meer tot den oorlog had, waarop hij evenzoo met eene grofheid op haarzelve tegensprak.

En hij volgde zijnen weg door het beluik. Hij was nog in gesprek met dengene, dien hij in aldaar gelegen bureelen opgezocht had, toen twee gendarmen binnentraden hem in hechtenis namen en tusschen hen naar de strafabteilung leidden.

Het gevolg was acht dagen gevang te water en te brood.

Heden is zijn tijd uit en zal hij losgelaten worden. De vrouw met welke hij dat geharrewar had, was — haar werk wegwerpend — naar het Zuidstation gelopen en had het gebeurde aldaar aan den vijand verklikt.

De zakkenmaaksters verdienen vijf en twintig frank in de week.

13 mei. Hemelvaart. Donderdag.

Luchtvaarders van de bondgenooten hebben hier briefjes laten neerwuiven, waarbij de stad met wederwraak wordt bedreigd voor het vervaardigen van zakken ten bate van het duitsch leger.

Onschuldigen, die voor het vergrijp van enkele afvalligen zouden gestraft worden.

Vrijdag 14 mei '15.

Als altijd tal van Feldgrauen op de tram. Aan de eerste halte treedt een slank, jong dametje binnen, heel in rouwgewaad, doch met den langen sluier sierlijk op den achterkant van den hoed bevestigd. Dus geen zeer kortgeleden sterfgeval.

Wat is ze mooi: een echt lenteroosje, met haar tengeren blos en hare roode lippen, met de krulletjes, die van onder het witte gaas op haar blank voorhoofd krullen! Ze heeft zich zeker gehaast om den tram te halen: ze trekt nog een handschoen aan. Een trouwring blinkt zijn goudglans uit aan een der vingers van hare fijne hand.

En ik, die doorgaans geen herkenningsgave bezit, herken deze persoon. Zij is het, wier bloei mij trof, tijdens de mobilisatie, — als vreemden aanspreken in de ontsteltenis van het gebeurende geen zeldzaamheid was — toen samen naar den tram wachtend aan den hoek mijner straat. Ze vertelde toen dat ze pas drie maanden geleden getrouwd was en dat haar man — een onderluitnant — naar 't leger had moeten optrekken... Ja, goed onthouden heb ik het.

Ze zit daar zoo bescheiden, stil, ingetogen, achteloos voor wat er om haar henen binnenkomt of uitstapt... Wat verder stijgt ze zelve af, met verhoogden blos, zonder iemand aan te kijken, dringt ze tusschen de uniformen en de sabels op de achterplaat door en met de vlugheid eigen aan de jeugd,

wipt ze naar beneden, en schrijdt haastig verder onder de groene boomen, gevolgd door de gretig bewonderende blikken van heel de soldatengroep.

Een vrouw van Ledeberg, moeder van twee kinderen, wier echtgenoot soldaat is, zag een meisje, evenals zij naar den tram wachten op het marktplein. Ze zat op een bank en had een saamgebonden pak op den schoot: zakken voor de bezetters.

De dame keek ze onafgewend, beduidenisvol aan:

“Ben ik zwart misschien?” vroeg het werkmeisje driest.

“Neen, maar ge zijt een lafhartige,” schold haar de dame. De tram kwam juist aan. De naaister stiet de dame ruw op zij. Beiden stapten in. Duitschers stonden op het platform als altijd. Het geval werd hun medegedeeld door de arbeidster, de dame aangewezen.

Onmiddellijke aanhouding, naar de Nieuwe Wandeling gestuurd, in eene cel opgesloten. En nog niet — na dagen — teruggekeerd bij hare kinderen.

Zaterdag 15 mei '15.

Ontmoeting van eene dame aan wie het gelukt is Brugge te bereiken: deels met een paspoort tot aan Knesselaere, dan te voet naar haar doel. Verleden zaterdag werden daar zeventien fransche krijgsgevangenen door die stad geleid. Zij riepen: “Vive la Belgique!”

Het toegestroomde volk antwoordde: “Vive la France!”

Sedert dat voorval zijn al de Fransche opschriften in de straten met zwart oververfd. Duitsche staan in de plaats, benevens de vlaamsche, die gebleven zijn. Ook in 't station is al het fransch uitgestreept met zwart. De vertelster bezit drie villas te Duinbergen aan zee, waarvan ze er in den zomer een bewoont. Het zijn echte parels van keurigheid van ouderwetschen bouwtrant. Twee ervan staan in 't midden van het heuvelig duin en de onmiddellijke nabijheid van het strand. Specialisten hebben het inwendige gemeubleerd; alles met de eenvoudige, smaakvolle rijkheid van het uitgezochtste comfort.

Volgens een bericht, dat ze te Brugge ontving uit geloofbare bron, zijn die villas door Duitschers betrokken en erg beschadigd. Wat zal er overblijven van al het beddegoed, van al het kostbaar linnen, dat er gebleven was? Een ooggetuige heeft gezien, dat stukken van gebroken kroonluchters buiten waren geveegd, die onder de voeten der voorbijgangers rinkelden...

En met de wijsgeerige, krachtdadige koelbloedigheid, die hier schier algemeen bestaat en de beproefden kenschetst, sprak de dame luchtig-onderworpen glimlachend:

“Bah! Zullen wij er wat te armer om zijn, we blijven toch 't leven houden, en de goede overeenkomst onder de huisgenoten zal er niet door ten onderen gaan. Ik wil er mijn slapen niet voor laten en wij zullen 't einde afwachten.”

De zwager mijner meid is schrijnwerker. Hij had een paspoort noodig voor Desteldonck — een paar uren van hier. In de Pass Centrale vroeg men hem barsch, wat hij begeerde: “Een paspoort als loonarbeider,” en hij deelde verdere uitlegging mede.

“Uw naam.” Hij gaf dien aan.

“Uw voornaam?”

“Willem!”

“U, de naam van onzen keizer, onzen vredelievenden keizer! Zet u, man,” en hem werd een zitplaats aangewezen. Naar een kameraad naast hem, met hetzelfde aanzoek gekomen, keek men niet.

Het kanon doordommelt de verre verten onophoudelijk en houdt de beangstigde voorbijgangers luisterend staan op den boulevard van de Godshuizen. Daar is het goed hoorbaar met zijn bericht van vernieling en dood. Al de stadsquares en beplantingen pronken overweldigd van uitbundige

malschheid... Langs de Leopoldlaan, op heel de lengte met reuzengroote kastanjeboomen bezet, zoo dicht toegegroeid als een voortdurend priëel, waar geen zonnestraal doorkan, steken op het donkergroen der hooge kruinen overal — ja overal — ontelbare witrose tuilen, als zoovele triomfkaarsen uit. De laatste regens en de wind hebben reeds vele van de bloesems ontijdig afgezweept, en de kelkjes liggen nog blozend en bloeiend — gestorven toch — als voor een processie bestemd, over de aarde gestrooid.

Zondag 16 mei 4 uur.

Naar 't kerkhof. Een stroom van wandelaren langs de Brugschse vaart.

Groote drukte op den akker der eeuwige rust: slenteraars, soldaten, hinderende kinderwagentjes, nieuwsgierigen, die na eenige stappen telkens blijven staan om de namen op de zerken te lezen en die het verkeer belemmeren.

Voorwaar een slecht gekozen dag om op een kerkhof te gaan.

Wat is er niet al bijgekomen van soldatengraven sinds ik laatst hier was! Op vele staat nog geen naam, enkel wijst de gerakelde aarde aan, dat daar een nieuwaangebrachte ligt...

De grond is zandig, dor, na de lange droogte en den ontoereikenden regen der vorige dagen. De verschgeplante struiken laten hun lover slap hangen; de kelken vallen uit de rhododendrons neder en, op sommige plaatsen, waar bloemen in potten staan, is verzuimd water te geven en treurt de plant in stervensnood.

Weinig huldeblijken zijn er aan geliefde dooden, die van blijvende zorg getuigen... Zou het waar wezen, dat al wat met aarde gedekt is, gauw vergeten wordt? Voortdurend ver kanongerol. Verbeelding, of davert werkelijk de lucht? Vliegers heel hoog, een betrekkelijk laag met zijn tergend snorren.

Alle oogen kijken hemelwaarts:

“Zie, zie,” roepen de menschen, “Hij smijt vuur uit.”

“'t Is ontvlamd gas.”

“Gevaar?”

“Neen, neen, 't is een duitsch vaartuig, 't Zijn vuurpijlen.”

“Waarom vuurpijlen?”

“Signalen, anders niet.”

En met het onbevredigde, dat een eenzame zondagwandeling kenschetst, keer ik mismoedig naar huis... Het is nog helle dag. De meid is uit. Geen levensgerucht beneden. Gelukkig weder een week voorbij.

Maandag 17 mei '15.

Een bestuurbare luchtbal, een Parsifal, vloog heden geruischloos over de stad, majestatisch zijn loop volgend langs de hemelbaan...

Een dertigtal vrouwen zijn in hechtenis genomen, omdat ze zich wat al te minzaam gedroegen jegens de soldaten. Onder het getal bevonden er zich wier mannen aan 't front zijn. Nu wordt verzekerd, dat welkdanige vrouwspersoon, die zich vertoont in gezelschap van een soldaat, bier drinkend met hem in een café of kroeg, onmiddellijk zal aangehouden worden.

Gisteren kreeg ik een staaltje van dien omgang. Door de Kortrijksche straat gaande, zag ik uit een deftig schijnende herberg een stevige, jonge meid, gloeiend rood, geloopt komen. Als een uitgelatene zottin, schaterlachend, vluchtte zij eenige huizen verder in het portaal van een papierwinkel. Onmiddellijk achter haar stormden twee soldaten ook uit de herberg. Ze hadden waarschijnlijk een plooi van haar rok in het deurgat zien verdwijnen. Met eenige sprongen waren ze

op de stoep en stieten de nog niet heel gesloten glazendeur weder open.

De een vatte haar in het middel vast. De ander greep haar hoofd tusschen zijn handen en kuste haar herhaaldelijk op de ooren, en in den nek, onder uitbundig, drievoudig jubelgeschetter. Er wordt een bal aangekondigd voor het volk.

De vrouwen wier man in 't leger dient, halen hun vergoeding in een daartoe aangewezen bureel.

Aan sommigen wordt met inzicht gevraagd: "'Zijt gij waarlijk soldatenvrouw?'"

"Ja, mijnheer."

"Ge vergist u, ziehier," en een portret wordt hun getoond, waarop ze afgebeeld staan met een duitschen soldaat. Zonder geld moeten ze heen.

Het aanstaande bal zal goed bezocht worden, de schoeiselwinkels hebben uitstekende zaken gedaan, vooral met den verkoop van sierlijke balschoentjes.

Streng maatregelen zijn genomen tegen hen, die wapens verbergen, zelfs sabels en geweren, berustend bij schouwspelers — costumiers en elders, volkomen onbruikbare, welke de bezitters om die reden meenden te mogen behouden, worden opgeëischt. Het niet afleveren wordt streng gestraft.

Wat er niet al voorspeld is: morgen zullen honderd duitsche vliegmaschinen over Gent zweven!

"Opgepast voor bommen, niet uitgaan," waarschuwt men. Geen mensch kan daar iets van weten.

18 mei, dinsdag.

Het heeft heel den nacht verfrisschend geregend. Gisteren ook zoo, maar stil, bescheiden, niet veel meer dan een heel vochtige mist.

In die treurige atmosfeer, op zich zelve reeds neerdrukkend, vertrokken vele, vele zwaarbevuchte soldaten in dichte gelederen. Schetterend kopergeschal en bonzende trommelslagen vergezelden hen op den weg naar den dood. Kort daarop kwamen er nagenoeg negentig binnen, maar loom en trager zonder muziek. Zoo gaat het immer in bestendige afwisseling van legermachten.

Een buurman heeft heden twee groote wagens ontmoet, beladen met duiven. Daarop stond schimpd: "'Voor Engeland.'"

Ze waren hier in beslag genomen en zijn naar Duitschland gestuurd. Men verzekert, dat verbod zal komen voortaan duiven te houden.

Door het nationaal hulpcomitee worden middelen aangewend in het voordeel der kantnijverheid. Onlangs is te Nevele ten huize van wijlen de ouders mijner nicht een bijeenkomst beleid, waar meer dan twee honderd kantwerkers van allen leeftijd samenkwamen om over de zaak te spreken.

Vrijdag 21 mei '15.

Italië gaat mededoen aan den wereldkrijg, luidens alle berichten. Zou het waar wezen?

Opnieuw zoveel bloed vergieten!

En zeggen... ik durf het bijna niet zeggen, dat België zich daarover verheugen moet!...

Alle dagen lezen en hooren wij over de schrikkelijke rampen, die de menschheid treffen: zooveel dooden, zooveel gekwetsten. Te Roeselaere liggen er in alle huizen; de kerk ligt vol. Er worden beroepscholen ingericht voor verminkten. Te Tienen worden de lijken der gesneuvelden ontgraven — van degenen die in den veldslag van den 18 Augustus ll. op verschillende plaatsen in de aarde zijn gedolven. Ze zijn nu gekist met naam en nummer daarop. Deze kisten berusten voorloopig in de oude kerk van Grimberghe, die sinds lang buiten gebruik is. Een gemeenzaam graf aldaar op het kerkhof wordt met bloemen versierd.

Dagelijks worden schepen van onschatbare waarde in den grond geboord, menschenlevens vallen daarbij ten offer. De akeligheden van de Lusitania worden vermeld, hieldendaden verkondigd

vanwege de schipbreukelingen.

Al gebeurtenissen, die uitsluitend de gedachten zouden dienen in beslag te nemen, het hart te doen krimpen van medelij en den geest vervoeren van bewondering.

En wat gebeurt er? Het kleinleven stelt zijn eischen gezagvoerend bij al het groote en grootsche van deze dagen.

Wij gaan gerust slapen, wij staan gerust op. En wij wonen (figuurlijk) op een vuurberg. Elken stond kunnen uitbarstigen plaats hebben, die alles in vlam en vuur zetten en wij kijken des morgens welk weder het is. Wij onderzoeken nieuwsgierig waar druiventrossen in de serre tusschen 't groen uitpiepen; wij betreuren het, dat de overvloedige bloei van de pereboomen zoo weinig opbrengst belooft, daar de onleefbare vruchtjes in menigte afgevallen liggen.

Wij zeggen: "Ga niet een tapijt uitkloppen langs den kant van de klimop aan den muur. Daar heeft de meerle haar nest; ze zou verschuwen..."

En bij al het onzekere van de toekomst met hare mogelijke vernielingen, bij al ons menschenmedegevoel hebben wij medelij met een Engelsch hennetje, dat broeien wil en geen nestje heeft en geven hem een mandje met eieren, waaruit wellicht nooit kippetjes te voorschijn zullen komen. Twee hoenders zitten hier reeds broeiend in de serre en een buiten onder een afdak met bijgevoegde planken, beschermd voor regen en wind.

En onder de macht van al die beuzelachtige belangstellingen, in 't midden van de reusachtige wereldrampen, doet men een inkeer in zich zelve met prangend verwijt thans niet ongelukkiger te zijn...

Is het waar, dat al de boeren van Deinze hun landbouwgereedschap zooals rieken, spaden, vorken, enz. aan den vijand moeten indienen?

Nooit hebben de binnenkomende en wegtrekkende troepen luider gezongen en nooit hebben de trommelslagen geweldiger gebonsd, nooit de koperinstrumenten meer geschetterd, de fluiten krachtiger geschalmeid dan heden.

Het is opgemerkt geworden, dat de vijand het hevigst jubelt, als zijn zaken schijnen het slechtst te staan.

Het is merkwaardig, hoe op alle plaatsen rondom de stad tusschen nieuwe huizen en op de ontworpen gordelboulevards het kleinste strookje land of onverkochten bouwgrond, waar eertijds gruis of afval van groenten, scherven van glas en potten lagen, en waartusschen de netels welig tierden, thans benuttigd zijn. Aardappelen groeien er groen en krachtig op. Op aanvraag hebben de werkeloozen elk een deel gronds van wat beschikbaar was, gekregen zonder pacht. De opbrengst behoort hun toe.

In vele steden zijn de belgische dames bezig met het borduren van de zakjes, welke Amerika hier menschlievend zond met bloem gevuld. Alle zullen als bewijs van dankbaarheid teruggestuurd worden. Niet alleen dames, maar schilders van talent en versierders van stoffen boden belangloos hun hulp aan. Er zullen echte kunstwerkjes onder wezen.

Zaterdag 22 mei '15.

Een jonge dame, bezitster van een pasport reed 's morgens vroeg naar haar buitengoed. In eene der overdag drukste straten van de stad, nu heelemaal ledig, met al de deuren en de luiken dicht, kwamen troepen uit een nevenkade te voorschijn vlug en ruischend aanstappend.

Noch kranken, noch gekwetsten, noch kinderslaap ontziende, begonnen ze luidkeels te zingen.

Lieb Vaterland, magst ruhig sein...
Am Rhein, am Rhein!...

Haar gespan hield stil om geen belemmering te veroorzaken. De troepen trokken in de richting van

het station. Ze waren meestal nog heel jong, de manschappen, frisch voor 't leger uitgebroeid, met uniformen, te groot en nog vrij van elke sleet of smet, met logge ransels beladen en wapens, schijnbaar nieuw, waarvan het staal in 't eerste daglicht vonken schoot. In de tegenovergestelde richting naderde een van die lompe, grijze duitsche wagens, die den bodem doen dreunen, en de ruiten rinkelen doen. Hij was gedekt met een even grijze huif. De morgenbries sloeg er een hoek van over, die er op liggen bleef en de in haar open rijtuig wachtende dame zag daarbinnen, scheef en schuin neergesmeten, opgestapeld, heel hoog, bebloede, verbrijzelde, met kleiachtige modder — zooals overstromingen er op de wegen achterlaten — stukken en brokken van geweren liggen...

Al de blikken der vooruitrukkende soldaten peilden ook in dien veelbeteekenenden frontrest: Van den IJzer!

Het gezang werd plots gestaakt als op een ordewoord. Het was alsof een rilling door de gelederen liep:

“Van den IJzer! Aldus doelmatig, mild toegerust, vol moed trekken wij te velde, aldus keeren de overblijfsels terug van nederlagen, die zegetochten moesten zijn!”

Een officier te paard, die de troepen volgde, schoot toe. Vuurrood trok hij met ruw gebaar den omgeslagen hoek der huif neder en met stentorstem beval hij: “Singen!”

En weder klonk het door de ochtendlucht:

"Lieb Vaterland, magst ruhig sein,
Es steht nog stets die Wacht;
est steht die wacht, die wacht
Die Wacht an Rhein!"

Aan een andere dame, werd in gezelschap gevraagd, of ze nieuws had van haar zoon, een eenig kind, student in de faculteit der medicijnen, in 't leger thans. Zij is weduwe, leeft van een bescheiden inkomen en een klein pensioen.

“Ja,” zei ze, “goed bericht. Hij leeft nog, hij schrijft mij” en zij haalde een brief te voorschijn en zocht iets daarin. Ze las hardop:

“Moeder, ik ben nog ongedeerd. Ik heb nog geene schram; nog geen wankelmoed gekend. Maar mijn kameraden vallen rondom mij als de vliegen op een giftig bord. Ik ben bestendig in het vuur geweest. Zal ik verder gespaard blijven? Wie weet!”

“Moeder, hoor mij aan. Ik wil niet sterven met een vergrijp tegen u op mijn hart. Ik heb u dikwijls geld gevraagd, zoo gezegd voor onontbeerlijke leerboeken. Moeder, het is meermalen geweest om dat geld aan mijn liefje te overhandigen. Moeder, in naam van een misschien eeuwige scheiding, vergeef het mij!”

Hare stem stakte bij den laatsten regel. Dat ze het hem zeker uit ganscher hart vergeven had vroegen al de dames, ook bewogen.

“Och ja, zeker, zeker, maar het valt mij toch lastig te denken, dat ik mij zooveel van het noodige onttrok voor een slet.”

In vele gebouwen bereiden de Duitschers hun "ratatoe". ^Werkeloozen, mannen en vrouwen en kinderen wachten op het voetpad voor de open poort, totdat de soldaten verzadigd zijn. De kannen en de aangeboden potten worden binnengenomen en gunnende handen steken het overschot toe.

Fiere bedelaren vol werklust tot luiheid en vernedering gedoemd.

Nog zaterdag 22 mei '15.

Heden was een onweersdag. Zwoele, benauwende atmosfeer; dreigende grauwwarte wolken; heel den namiddag gegrol in de lucht, regendruppelen af en toe. Omtrent zes uur barst de storm uit. Water klettert neder, bliksems schieten vonkenlicht, slag op slag dreunt schrikverwekkend.

Wat moet een bombardement dan niet wezen als dit onbeduidend natuurverschijnsel reeds de zenuwen van ontvankelijkken ontstelt!

Uitgegaan schuil ik in een behangerswinkel. Door de glazen deur zie ik de schuingezweept druppelgordijn, blaasjes vormen op de plassen. Regenschermen zijn opengestoken; de reeds korte rokken der dames, nog opgeheven, verraden hoe hoog, de thans bemorste hakken in de mode zijn en meestal hoe leelijk de beenen zijn. Alle stappen worden verhaast. Rechtover in een portaal staan drie soldaten. Ze zijn nauw de kinderjaren ontwassen en zien er zoo onschuldig als kinderen uit.

Arme jongens!

De schemering begint te vallen. De bui is over. Ik ga naar huis. Lantaarnen branden. Sedert het begin der vijandelijkheden, zijn er hier nog nooit zooveel soldaten te zien geweest: ze drementen ten getalle van acht, twaalf, vijf, zeven tegelijk. Ze komen uit drinkhuizen, staan voor sigarenwinkels, trekken in winkels van prentkaarten, koopen chocolade aan toonbanken. Aan een halte springen er zestien op een tram: de reeds op 't platform opgestapelden letterlijk verdringend; gedrieën staan ze op de onderste trede, een voet uitgestoken tot het behoud van 't evenwicht, een aan de stang, de anderen aan dezen zich vasthoudend...

Het is opmerkenswaard, hoe rein al de Feldgrauen gewasschen, geschoren, en de haren kortgeknip zijn. Velen hunner zijn zoo blond, dat hun wenkbrauwen en hun snorren strooachtige lichtstrepn vormen op hun blozend aangezicht.

Zondag 23 mei '15.

Sinxen. Heden mooi, warm weder, getemperd door een fellen wind. Veel wandelaren langs de Leopoldlaan en in het Park, veel te veel voor wie melancolisch is gestemd en de afzondering zoekt.

"Il est des jours de luxe et de saison choisis," zegt Lamartine. Maar er zijn ook dagen, voorbestemd tot mismood en levenswee. Onder deze tellen meestal de zondagen. Voor zwoegers kunnen ze rustdagen zijn; maar ze drukken op hem, die over al zijn tijd in de week beschikt. Men heeft minder en men eischt meer. De ledige zondag — indien er geen vooruitzicht bestaat van verzekerde vreugd of gezelligheid — oefent kwellend zijn macht over u uit. Zelfs aan boord, op den onmeetbaren oceaan, waar gedurende een lange reis de tijd eenvormig voorbijgaat, waar alle dagen van de week dezelfde hoefden te wezen, treft de zondag tyranniek door de enkele leemte van het daar-zijn...

Sedert jaren bracht ik alle zondagen door ten huize van een vriendin en in vriendengezelschap. Hoe verlangden wij er naar van de eene week tot de andere! De tijd was ons altijd te kort. En bevredigd keerden wij 's avonds huiswaarts.

Sedert twee maanden is die vriendin dood en is de band ontbonden, die de vereeniging samenhiield. Ik heb ze, met al de getrouwen naar het graf gevolgd, wat hier voor vrouwen niet gebruikelijk is; maar in oorlogstoestand let men daar niet op.

Ik heb de kist, naast die van haar reeds lang overleden man, ter nauwernood zichtbaar in den donkeren grafkelder, zien schuiven, al de kronen en kransen — want ze had nog veel andere vrienden — op den toegeschoven deksteen zien leggen, en droevig zijn wij van het kerkhof weergekeerd.

Het gemis wordt niet vergoed. Gelukkig wie vergeten kan! Het nawee over hen, die heen zijn voor immer, die ons liefde betuigden en die wij liefhadden, is onheelbaar, het vreet met den tijd immer dieper in het hart... Het verledene eischt bij crisissen zijn recht op herinnering — al wordt het soms op den achtergrond geschoven door het belangrijk nieuwe... En heden, alleen, het wandelgedrang ontloopen, betaal ik den tol van smart met hoogen interest schrijnend daaraan...

"Le passé m'écrase," klaagt Bourget.

Die "passé" is een steen, die op vele harten weegt.

Maandag. Tweeden Pinkstendag 24 mei '15.

Half acht. Sedert uren schijnt de lentezon in een wolkeloozen hemel. De dag zal heet zijn, doch getemperd door een frissche bries.

De stemming ook is opgefrischt. Alle gedachtennevels zijn opgeklaard...

Een rijtuig rateling, een vertragen, een stilstaan, een belklank. Daar is mijn verwachte nicht, Alice, die mij mede zal voeren naar mijn geboortedorp, waar haar ouderlijk huis nog opengehouden wordt als ten tijde van hun leven, **en** waar zij aan 't hoofd is van zoovele liefdadige inrichtingen, ter hulp van de door den krijg diepgetroffene bevolking.

Wekelijks brengt zij er een dag door.

Het paard trippelt van ongeduld en ofschoon de knecht het stevig bij het handvat van 't gebit vasthoudt, is het instijgen iets van belang.

En nu vooruit op vleugels van zijn dravenslust. Vele huurhouderijen dragen nog hier en daar het uithangbord: "In 't Vliegende Paard".

Voorzeker zijn het zulke als het hare, die bedoeld worden. Spoedig liggen de lange, groenoverwelfde stadslanen en de huizenrijen van weerskanten achter den rug. De woningen worden schaarsch. Bleekerijgebouwen rijzen als fabrieken omhoog en zijn voorbij. Daar staat het voormalig tolkantoor "Het Betaalhuisje," geheeten, een klein herbergje thans slechts nog.

Een soldaat, met bajonnetgeweer, met den dolk op zijde en den pinhoed op 't hoofd, verspert den weg. De pasporten moeten getoond worden. Het is zeker, omdat een officier van achter de ruiten toeziet, dat hij de nauwgezetheid tot het uiterste drijvend, alles van regel tot regel bestudeert en zich ophelderingen laat verklaren van wat nochtans duidelijk op de bladen vermeld staat...

En nu langs den zoogezegden Nieuwen Weg: een rechten op heel de lange lengte met oude linden beplanten dijk. Linden, dik van stam en zoo weelderig van kruin, dat geen zonnestraal er doorschemeren kan, tusschen onafzienbare weiden, geel als goud van de mijriaden boterbloemetjes, die het oog bekoren van hem, die alleen het schone ziet in de natuur, maar die den landbouwer verontrusten bij het waarnemen van dien schitterenden zegepraal van overweldiging op het vreedzame voedzaam gras... De brug over de Leie voor Drongen, opgeblazen, half in 't water neergezakt, is genoegzaam tijdelijk hersteld voor vervoerverkeer.

En nu paardenstappen in de straat. Een patrouille van soldaten. Zullen ze ons lastig vallen? Neen.

Ze kijken wel in 't open rijtuig maar trekken onverschillig voorbij. Aan de halte van den Staatsijzerenweg alweer schildwachten, paspoortvertoon. De niet meer bereden sporen van den buurttram — met de groote spoor kruisend — liggen beroest half, onder welig onkruid bedolven. De heerbaan loopt over groote, vruchtbare vlakten, links in zachte helling naar de Leie toe, rechts, op afstand, begrensd door donkere, hoge boomenmuren van landelijke drevenreeksen. Daar en ginds het half als een kolebloem opduikend dak van een boerengoed tusschen een boomgaardmassief.

Het koren in paars-purperkleurige aren reeds, gereed voor bloei, wemelt dooreen, golft en buigt als onder handgestreel en schijnt in blijde dartelheid den morgenstond te begroeten... Ginder verrijst de hooge, spitse, achthoekige toren van het dorpje Vosselaere, dagteekenend van in den tijd der Tempelheeren.

"Maar zie toch eens welke zeldzame verlichting aan den eenen kant in de zon en welke zwarte vlekken daarop!"

"Het is geen verlichting, 't zijn de naakte planken, onder de afgerafelde schaliën, die ge ziet... en die zwarte vlekken zijn gaten van daarop gevlogen bommen..."

En verder rijden wij met de blauwe hemelkoepel daarboven, door de ononderbroken, rijke, glorievolle groenheid van ons ongeëvenaard groen Vlaanderland!...

Te Nevele hangt ook de brug over 't Kanaal van Schipdonck in 't water: menschenwerk vernield

door menschenhand!... Een voorloopige bogenbrug daarnaast, gevaarlijk voor gerij bij modderige gladheid, verbindt de twee oevers opnieuw.

En nu vangt het drukke voor mijn gezellin en gastvrouw aan. Ze loopt naar het lokaal van 't Voedingscomiteit, doet aanwijzingen, deelt bevelen uit, regelt werk en bespreekt de te overwinnen bezwaren met den vrederechter van 't kanton.

De dames van het dorp hebben echtgenoot, kinderen en huisbestuur verlaten, zitten er aan tafels schrijfwerk te doen, of scheppen meel, wegen en bestellen het aan de wachtenden, die met hun opgehouden zakken gereed aan de toonbank staan. Heilige verbroedering — beter gezegd verzustering — in deze gemeente, waar tot dusverre zoo weinig omgang onder de bevolking heerschte; waar plaatselijke mededinging, standvooroordeel, politieke verwijdering, en ook maatschappelijke onverschilligheid, het gezellig samenkomen verhinderden, en waar elk nu medewerkt — in vergetelheid van alle grieven — tot het algemeen welzijn.

Vandaar vliedt mijn nicht een bovenzaal in het stadhuis binnen, aan een rustelooze bij gelijk, waar zestig, zeventig kantwerksters op haar wachten en onbeholpen stappen langs de trappen nieuwe aankomende melden.

Er zijn magere, jonge meisjes, bloeiende deernen, onschoone kwezeltjes, wilde tuiten, afgeleefde, gekrompene, of scheefgegroeide, oude wijvekens, stoere, blozende huisvrouwen, werksters uit afgelegen wijken met hoogbebloemde mutsen op, modes verradend van tien, twintig jaar geleden en door onkundige handen vervaardigd.

En aan een tafel gezeten staat ze allen om de beurt te woord. Allen worden vertroost, aan allen wordt verzekerd, dat ze voortaan kanten mogen leveren ten bedrage van 3,50 fr. in de week. Een armzalig gewin voorwaar, doch dat deze tot nog toe geheel werkeloos gewordenen met den overig te krijgen onderstand zal redden van den hongerdood.

Door het Comiteit zijn tal van patronen goedgekeurd; de keuze staat aan de kantwerksters vrij.

Alle zijn net, sommige koket gekleed. Er zijn er bij, wier man in 't leger is, wier man reeds is gesneuveld, of die in maanden geen bericht van hem of van hun zonen hadden, die een kind hebben gekregen sedert de oorlogsverklaring, een kind, dat de vader wellicht nooit zal zien...

Geen enkele klacht komt over die gezond-roode of bloedloos-bleeke lippen; geen traan welt uit die schitterende of verflenste oogen!...

Het is niet aan den IJzer alleen, dat moed wordt betuigd. Onze vlaamsche vrouwenwereld is ook een heldenheer van af de moedige koningin tot de geringste, ongeletterdste, armste loonarbeidster.

Ter plaats bezoek op een ziekenkamer: onder blanke gordijnen, met zonneschijnsel op het blij gekleurd vloerkleed, in een kamer vol welstand, keurig en parelnet, ligt een bedaagde dame, met blanke kanten omhuld, blozend en met nog levendige oogen:

"Hoe gaat het? O wat ziet ge er goed uit!"

"Ik lijd hevig aan jicht, houd het bed sedert de beschieting van het dorp. Gezond ben ik van harte. De dokter zegt jicht. Ik houd vol rhumatismus."

"Ha! jammer, wat vreeselijke tijden beleven wij toch!"

Ze luistert niet en vervolgt: "Ik ben met de meiden in den kelder gevlucht, toen alles hier rechtover aan stukken werd geschoten — gelukkig, dat mijn huis gespaard bleef — tien uren in den kelder!"

"Vreeselijk, ach, al die arme jongens, die niets misdaan hebben en hun leven moeten laten!" zeg ik.

"Denk eens aan mij, die soms een halven nacht wakker lig van de pijn. Het is vooral in mijn rechter schouder nu, dat het mij nijpt. Kan dat daar jicht zijn? Jicht heb ik ook in mijn eenen grooten teen, maar 't rhumatism is 't ergste."

"Jammer," zeg ik nog eens en: "Ik weet dat een kamenier uit de buurt verleden jaar een shrapnell in den rug heeft gekregen en dat ze nog kreupel is."

"Ja, mijn eetlust is goed genoeg, maar ik mag hem niet voldoen, zegt de dokter, wegens die jicht." Bedenk hoe droef dat is.

"Eetlust behouden is altijd een groot geluk voor wie krank is. Ach, er bestaat zooveel ellende onder de arme menschen. Er wordt zooveel honger geleden, mevrouw."

"De dokter heeft mij onlangs lakens (echels) doen zetten achter mijn oor; maar ik ben een gevoelig mensch, ik griezels als ik peins, dat ze 't bloed uitzuigen, ik besta nu zoo, ik kan geen bloed zien, ik mag er niet eenmaal aan denken zelfs."

"Bloed! Er wordt er, helaas zooveel vergoten, aan den IJzer nu en nagenoeg in heel Europa!"

Daar gaat ze niet op in: blijkbaar is elk woord, dat haar niet geldt, een overbodige onderhoudsluxe.

"Is er nieuws van uw tuinman, die in 't leger dient? Arme vrouw van hem, hier achtergebleven! Heeft ze niet reeds drie kinderen?"

"Vier, er is er nog een bijgekomen, korts na zijn vertrek."

"Arm wichtje, als het maar mag blijven leven; de vader, wat moet hij verlangen om dat laatstgeborene te begroeten."

"Och, ik heb het niet gezien; maar het is een ellendig krekelken, naar ik hoor. Het ware een schoon engelken in den hemel. Als ik maar gauw kon genezen!"

Egoïsmus, wat heerscht gij ook, en machtig nog in dezen tijd!

Ik sta op, ik heb er genoeg van: "Ik wensch u spoedige beterschap en moge de vrede dra gesloten worden! Wat zouden wij herademen allemaal!"

"Ik ben slechts bang voor een ding, het is ze zouden nog naar hier kunnen komen, de soldaten, en nog schieten, en waar kan ik dan naartoe; denk eens aan mij, aan mij in zoo'n geval; want loopen kan ik niet. Ik zou sterven van schrik alleen, moest ik nog één kanonschot hooren."

"Zij, die in de loopgraven zitten, hooren er zoo vele," kan ik niet nalaten te zeggen. "Vaarwel, en tot wederzien," en weg ben ik.

Maar ze roept mij terug: "Wacht nog even, ge weet, dat heel mijn familie in Engeland is."

"Ja, dat heb ik vernomen, van in het begin van den oorlog, niet waar?"

"Van in het begin," herhaalt ze traag met zelfvoldoening, terwijl een blijde glimlach over haar lippen zweeft. "Sedert eenige weken heb ik geen nieuws meer; maar het laatste nieuws was goed. Ze verblijven allen in Clifton. Ge weet het misschien niet, maar Clifton is de aristocratieke wijk van Bristol: een heele avenue, al villas met tuinen er voor, de eene nog heerlijker dan de andere. Welnu, in de schoonste van alle zijn zij gehuisvest, denk eens als genoodigden! Het kost hun geen centiem: mijn twee dochters, de oudste met haar man, den magistraat, en Bertha, de weduwe met mijn twee kleinzonen. Die, ten minste zijn allen in zekerheid."

Ik keek haar aan. Bemerkte zij niets in mijn blik?

Neen, want zij ging zelfgenoeglijk voort: "Ge kunt u niet verbeelden, hoe de vluchtelingen gefeest worden in Engeland. Mijn dochters schrijven mij, als ze in het theater verschijnen te Bristol, dat de aanwezigen opstaan van hun zetels om aan elkander te zeggen en te wijzen: "Belgians!" en hip, hip, hurrah! te roepen."

"De verkeerde wereld," kon ik niet nalaten aan te merken, doch op milden toon, "waar zij, die het gevaar ontlieden, helden zijn!"

"Voor de jongens," hernam ze enkel den loop van haar eigene geestesrichting volgend, "is het een ware buitenkans. Engeland is immers het land van de sport. Heele dagen spelen ze golf en tennis. Goed ook als lichaamsbeoefening."

"Terwijl hun kameraden doodgeschoten worden," murmelde ik, als tot mij zelve sprekend.

Ja, ja, de jongste zou al dienstplichtig zijn — van '97. De oudste is nu een en twintig jaar oud... En

weder trof het mij als een pijl door het hart, hoe vreeselijk het is uw leven te moeten opofferen of een geminachte lafaard te zijn!

Zij ging voort "van een dinges klagen ze, Gaston vooral, die een lekkerbek is, namelijk van 't eten. Dat laat te wenschen in Engeland, als toebereiding, let wel. 's Morgens staat het hun wel aan: die "baken", zoals ze 't noemen, dat geroosterd spek met eieren — het schijnt, dat het klimaat dit vergt; maar "haddock" — die gedroogde en gebakken schelvisch, wat ze soms ook krijgen — waarvan de reuk alleen, die bovenkomt, u afkeer geeft, neen, daar moet hij niet van weten, die bedorveling. En ook de groenten zonder boter en die verfoeilijke mintsaus! Ze hadden het ook veel te goed thuis te Brussel," besloot ze fier.

Zij lag daar sedert maanden lijdend, toch ook te beklagen. Zou ik haar den opstand van heel mijn wezen in een zedelijken kaakslag uitdeelen, rechter en beul zijn?... En in welke hoedanigheid mocht ik mij dat veroorlooven? "Neen, wees ootmoedig, oordeel niet," zei ik in mijn binnenste, de bedlegerige zonder verder woorden achterlatend.

25 mei '15 Dinsdag.

Italië heeft op 23sten den oorlog aan Oostenrijk verklaard.

26 woensdag.

De duitsche bladen spuwen vuur en vlam op den "woordverbrekermeineedige". Wie met soldaten spreekt, verneemt, dat de nieuwe bondgenoot van 't vijandelijk leger zijn duitsche landgenooten volkomen onverschillig laat.

27 mei. Donderdag.

Gisteren avond om acht uur was in de richting naar noord-west een groot luchtgevaarte te zien. Het vloog betrekkelijk laag en scheen niet te bewegen, ondanks zijn geklepper. Enkel bemerkte men, dat het zich na eenige minuten een weinig verplaatst had.

Donkerbruin als de rechte koker van een rupslarve, met twee spitsstaande ooren, stak het scherp af op den wonderbaarlijken avondhemel, safierblauw, omhoog, met onmerkbaaren overgang tot robijnrood versmeltend aan den horizon. Al de bureu stonden buiten, eenigen met opera-kijkers, luid pratend over het vreemd verschijnsel: "Een zeppelin", melden heden de nieuwsbladen.

Zoodra de Duitschers vernamen, dat de breuk tusschen Italië en Oostenrijk een volbracht feit was, werden al de hier vertoevende soldaten op den Kouter saamgeroepen. Ze stonden daar 's avonds bij duizendtallen. Fakkels en gekleurde luchtballonnetjes kregen ze en in optocht doortrokken ze de stad onder instrumentengeschal en vaderlandsche refereinen:

"Was ist des Deutschen Vaterland?" en "Heil dir, im Siegerkranze," enz.

De bevreemding was groot onder de inwoners, die zelve zoo verheugd zijn over die onverwachte legerhulp, hoewel sommigen wel vinden, dat Italië zijn woord verbreekt tegenover een bondgenoot en een geschreven overeenkomst tusschen potentaten enkel voor een nietsbeduidende strook papier houdt, evenals Duitschland heeft gedaan, toen het België 's eenzijdigheid, door hem gewaarborgd, schenden dorst.

Zondag 30 mei.

Gisteren morgen tien minuten voor vijf paukenslagen, fluitgespeel, lang aanhoudende stampstappen, en eensklaps geweldig gebons van groote trom en geschal van blaasinstrumenten.

Oprukken of binnenkomen.

Men onderscheidt het niet.

's Namiddags in open rijtuig naar Drongen anderhalf uur van hier.

Het pasport gereed in de hand.

Niet opgeëischt tot onderzoek.

Het is bijna een teleurstelling in de tegenwoordige periode er niet bestendig aan herinnerd te worden, dat wij in staat van beleg zijn.

Koud, helder, stoffig weder, noorderwind. Het doet denken aan een aprildag, die, na de eerste warmte, opnieuw de winterkleeren te voorschijn doet brengen. In de verre verten doffe ontploffing, als een onophoudend, onderaardsch geknor, nu eens stiller, dan eens luider, met daartusschen de pokerslag van een titanshamer op een met wollegoed bedekte reuzentrommel...

Zeegeschet?

Groot buiten met hoge boomen, waarin lustig meerle en zevenzanger hun lentelust uitgalmen, waar door immergroene winterlaurier omzoomd, in groot vierkant, een rozengarde met, waar ook de blik zich wende, hij op hoge stammen, met ronde groene koppen, bruin- getipte, vedervormige knopjes ziet, het rooze reeds uitpiepend, dat de eerste warme zonnestraal zal doen ontluiken in overheerlijkheid van bloei en balsemgeur.

En terwijl het kleinleven en het plaatselijke weder al de aandacht in beslag nemen, wordt plots daaraan herinnerd, dat oorlog om ons henen woedt.

Een vlieger! Nu knalt het van nabij.

Het moet afvuren naar den vlieger zijn.

En al de voeten loopen naar een hoogte op het uiteinde van het park, waar een vrij uitzicht is over de vlakke velden.

Ja, ja, zie ginder, heel, heel hoog!...

Het is een schier onzichtbaar stipje op het hemelblauw, niet grooter dan een muggetje; maar het geratel van den motor is verneembaar tot hierbeneden... en steeds gaat het voort met pif, poef, paf, en zien de kijkende oogen, om het stipje heen, kleine zilverwolkjes — ontploffingen van de schoten — dra in het ijle opgelost. Het lijkt wel, dat de luchtvaarder er genot in schept zijn vervolgers onversaagd te tergen: hij beschrijft kronkelingen, verdwijnt geheel in het onpeilbare, komt weder te voorschijn en — steeds klaterend nagezet — maakt hij een wijde zwenking en richt zich bijna over onze hoofden, wolkenhoog, zuid-zuid-westwaarts toe...

Een rijk heer, in 't bezit van een universiteitsdoctorstittel, liet zich onlangs in een café vrijelijk oneerbiedig uit over den Duitschen keizer.

Korts daarna werd hij op de straat in hechtenis genomen. Hij verzocht om even naar zijn huis terug te keeren.

Weigering.

Hij werd geleid naar een soort van gerechtshof, onderhoord en kreeg acht dagen gevang.

Dit bestond in een kleine, witgekalkte cel met een stoel, een plank waarop wat stroo een wollen deken en een houten emmer. Omhoog was een venster, met matte, over elkaar liggen glazenlagen, waartusschen luchtopeningen, maar die niets van het hemelgewelf blootlieten.

Voor zijn insperring was hij afgetast: geldbeugel, horologe, keting en wat hij op zich had in bewaring afgenomen.

Het was avond, de deur werd achter hem dichtgedaan, en hij zag of hoorde niets of niemand meer. 's Anderdaags ontstond een schuivend gerucht aan een winket in den muur, een plankje ging open en een drinkkom met bruinachtig, — grijsachtig sop werd op een houten randje binnengezet.

Dat moest wellicht dienst doen voor koffie... Hij proefde: niet genietbaar.

Wat later op dezelfde wijze werd een groote homp brood en een kruik water binnengeschoven —

zoowat twee liters — zuiver, helder water en zwart brood niet slecht van smaak.

Dat was zijn eten voor heel den dag.

Den tweeden morgen kwam een bewaker in de cel, nam den emmer en vertrok, een ledigen emmer in de plaats latend. De gevangene had getracht eenige vragen te stellen, doch kreeg geen antwoord en enkel den rug van den man te zien. Dat was voor heden zijn deel van menschenverkeer en gezelligheid, totdat het avondduister ingrauwde. Dat kon wel niet veel heeten, maar 't was toch iets voor een van alles verstokte. En nu verlangde hij naar den morgen en naar hem, die terugkeeren zou om den achtergebleven emmer af te halen.

Het zwartachtig sop kwam binnen, het water ook en van tijd tot tijd, als hij goed luisterde terwijl hij de plaats in 't oog hield, reutelde iets achter een donkere rondte in den muur, dat een kijkgat moest wezen. Daar stond voorzeker iemand, die eene wijle inspectie deed.

Helaas, de man, die de emmers verwisselde; kwam slechts alle twee dagen. Het brood en 't water elken dag. De gekerkerde had geen waschwater, geen kam, geen zeep, geen handdoek, geen boek, geen dagblad, geen bezigheid!...

Hoe kon hij het uithouden!

Een groote gebeurtenis onthield hij uit dat verblijf in 't celgevang: de bewaker had eens de deur achter zich opengelaten, en aan den overkant van de gang zag de gestrafte een andere opene deur, en in die andere cel een andere gevangene. Hun blikken ontmoetten elkaar. Het duurde slechts eenige oogwenken; de deur ging weder dicht, maar dien man, die houding, dat profiel, dat voorhoofd, die neus, die kin, zou hij uit duizenden herkennen, vertelde hij aan zijn vrienden, na invrijheidstelling en hij voegde er bij: "Ik moet, ik zal hem wedervinden, ik moet hem wederzien en met hem spreken om het even waar."

Maandag 31 mei 15.

Wie gisteren om tien uur 's morgens door de Bagattenstraat ging en in de klimmende Van Hulthemstraat op keek, zag aan den gevel van het nieuw Universiteitgebouw grijze reeksen van soldaten staan met ransels en gordels, met knapzak en wapens, die vonken schoten in de zon, heel toegerust tot den marsch.

Een officier stond voor hen, scheen een korte redevoering te houden en stak de vingers van de rechterhand omhoog. Allen deden als op maat dezelfde beweging en een paar krachtig uitgesproken woorden, te ver om den zin te vatten, begeleidden de beweging. Het zal de plechtigheid gegolden hebben van den eed, waarbij ze zich verbinden alles te vergeten, wat hun lief is, alles wat ze bezitten, wat ze zijn of worden kunnen op te offeren voor het vaderland.

De trommels roffelden, de slagen bonsden op 't vel van de groote trom, de kopertuigen schetterden en in een ontzaglijk geruisch van stappen rukken de gelederen, vier en vier, dicht opeengedrongen, ter slachtbank op...

Dinsdag 1 juni '15. 's avonds om 8 uur.

Weder een zeppelin boven de stad. Hij drijft midden in den vuurgloed van den westerhemel. En thans treft mij zijn gelijkenis met die aan de winkeldeuren uitgestalde, opgezwollen beestenhuiden in Spanje, welke wijnzakken zijn.

Woensdag 2 juni '15 om 5.10 des morgens.

Schoten knallen... opgestaan, een venster geopend. Helle zomerklaarte, wolkelooze hemel; andere vensters kraken. Buren verschijnen in nachtgewaad, leunen naar buiten en treden op balkons. Knal op knal weerdondert.

Allen kijken in oostelijke richting. Ja, daar is 't: boven de boomen flikkeren weerlichtschijnsels die

het hooren voorafgaan. Negen en twintigmaal wordt er gevraagd, dan treedt de morgenstilte weder in haar recht van rust en vrede...

Donderdag 3 juni '15.

Het nieuws loopt, dat Holland, onder een bedreiging van Japan, aangaande zijn coloniën, zal gedwongen worden de wapens op te nemen, als bondgenoot der Entente.

Vrijdag 4 juni.

Gisteren morgen onophoudelijk zwaar kanongedreun, langs den tuinkant ditmaal, later en vooral met vallenden avond heviger wordend. Het maakte nog dieper indruk dan gewoonlijk. Ik had het willen ontloopen en iets onweerstaanbaars hield mij — laat reeds — aan het open venster, in 't half duister op de trapzaal geboeid. Indien het toch wilde ophouden!...

Aan den kant der straat, in 't noorden bulderde het met doffe bonzen evenzoo.

En ik moest luisteren, luisteren, er toe veroordeeld door een onverbiddelijk noodlot...

Ieder schot kostte menschenlevens, richtte verminking en verwoesting aan, met een nasleep van lijden en familierouw.

De blanke mensch is het wreedste dier van het dierenrijk...

zaterdag 5 juni.

Voortdurend verzengende droogte.

Onder de dichte, hooge iepen van de breede, bochtige Godshuizenlaan, in de goudpoeiering van zonsondergang, doch nog bij dag, hier en daar een voorbijsnorrende fiets, een plompe, duitse vrachtwagen, een auto met officieren, wier streepjes zilver- of goudborduur in de laatste westerstralen rood opvonkt. Kleine knapen hebben er pret in, rumoerig, met zelfvervaardigde speelgoedbogen om prijs naar een krijtspel op een dikken stam stokjes af te schieten; groepen soldaten, twee drie, vijf of meer, slenteren in elke richting. Voor drinkhuizen zitten er. Ginder op het binnenhof van 't jongensweeshuis, aan welks open ingangpoort een schildwachthokje met zwarte, roode en witte evenwijdige strepen de aandacht trekt, stoeien er, speelsch aan elkander sleurend en trekkend. Uit het lokaal der Schijfschieting verschijnen er talrijk in gelederen. Ze hebben zich geoefend.

Ze zingen luidkeels; een kleine leemte, dan een nieuwe reeks, de laan is er grijs van.

"Ik geloof, dat ze uit den grond ontstaan," roept hardop een werkvrouw onbeschoemd, aan den hoek van een beluik (een doodlopend straatje) tot een andere op den overkant. Verder, achter de brug van de Leie, naar de Citadellaan, tien, vijftien Duitschers tegen een paar burgers. Aan het tramstandpunt staan er acht- en twaalf tallen voor elke lijn gereed. Ze hangen zich gevaarvol met de om de steunroede geklemde handen vast, — degenen, die er opgeraakt zijn. Het meerendeel moet op een ander rijtuig wachten.

Maandag 7 juni 15. Gisteravond half tien 's avonds.

Alles rustig en stil na de groote stadsdrukke. Alle huizen moeten gedurende den namiddag ledig hebben gestaan, te oordeelen naar de drommen wandelaren, aanstroomend uit alle richtingen van het stadspark.

Zouden er duitse muziekkuitvoeringen zijn geweest en zou de bevolking de lafheid hebben gehad te gaan luisteren en aanmoedigen?

Beter niet te vragen.

Beter niet te weten.

In de sluimerende kalmte van den avond ontstaat een gegons in de lucht.

Een zeppelin?

Niets te ontwaren noch aan de voorzijde van 't huis noch aan den tuinkant en stilaan verzwakt en versterft het geluid.

In 't diepe van den nacht: een geweldige slag schrikt de slapenden wakker. Een korte pauze en nog vijf groote bonzen weergalmen achtereen.

Dat moet hier dicht bij zijn...

Een felle vuurgloed verheldert heel het zwerk, waarop weder de schemering intreedt. Op de plaat van het zakuurwerk, tegen het raam gehouden, duiden de wijzers twintig minuten na twee uur aan.

Witte slaapgewaden, onduidelijke gestalten, slechts half omlijnd in twijfelend morgenduister, verschijnen achter slaapkamerruiten of aan open vensters in mijn straat. Buren, wat verderop, roepen te onduidelijk om verstaanbaar te zijn aan elkaar hun vermoedens of hun indrukken toe.

In het effen zilverschijnsel van den oosterhemel steekt de maan, in 't laatst kwartier, haar blinkend gouden horens naar het zuiden.

De slaaplust is voorbij. Weldra is de dagklaarte bijna volkomen ingetreden. Schoten, wederom schoten dreunen verre en weder in stadige verwijdering ditmaal, twee en dertig in getal.

Dinsdag 8 juni.

De oplossing van het gebeurde, doet zich niet lang wachten. Om zeven uur is ze reeds tot hier gekend: het is de gisteren gehoorde zeppelin, die op den terugkeer van zijn verwoestingsreis door engelsche vliegers is neergeschoten. De overblijfsels er van liggen op St Amandsberg — een voorstad van Gent — deels op het kerkhof.

Er zijn, zegt men, dertig dooden: het tuig was al zijn bommen kwijt, anders hadden vreeselijke ontploffingen erge schade kunnen aanrichten.

Veel menschen gaan kijken, maar ze zullen wel op een afstand moeten blijven staan.

Om drie uur reden reeds drie zware wagens met gekromd en gesplinterd ijzer van het tooneel der weerwraak weg. Nogmaals den geest van orde, beleid en geheimhouding der Duitschers bevestigend.

Nog Dinsdag 8 juni.

Is het waar, wat verteld wordt, dat dienzelfden nacht drie zeppelins neergeveld zijn?

Een te Evere, onwijd Brussel en een tusschen de dorpen Afsnee en de Pinte, niet verre van hier.

"Vooruit" geeft heden van dezen hier een relaas in de volgende bewoordingen: "'De bewoners van Gent werden uit den slaap opgeschrikt door verscheidene achtereenvolgende ontploffingen. Een bloedroode klaarte zette heel het uitspansel in gloed.'

'Een zeppelin, drijvend boven de stad, was in brand gekomen.'" Nu ga ik voort in verkorting: bommen stortten er uit. Het gevaarte werd nijdig beschoten. Het viel tusschen de kerk en het vrouwen-nonnen-klooster. Al de luchtvaarders waren dood of bezweken aan hun wonden, ondanks de zorgen van drie plaatselijke dokters. Een enkele ontkwam.

Een bom doodde in 't Groot Begijnhof een negenjarig meisje in het bed en kwetste erg aan 't been een begijn. In 't klooster der Visitatie, hier boven vermeld, ontstond brand. Eene non, die niet uit de vlammen kon gered worden, betaalde 't met haar leven. Gentsche brandweermannen hadden den vuurgloed bemerkt, soldaten en gendarmen snelden hulpvaardig toe. Verscheidene huizen waren beschadigd. Dwars door een dak en de zoldering tot in de keuken van een huis kwam een vlieger terecht.

Onmiddellijk werden de lijken en wrakken opgeruimd en weggevoerd.

Gisteren namiddag daverde en bonkte het kanonorkaan meer dan ooit. Het kwam uit zuidelijke richting — en naar het scheen van op korten afstand.

Voortdurend verzengende droogte. Het gras staat verdroogd; bloemen en planten hangen slap. Het is ontzettend heet en windloos.

Omtrent half zeven: een vlieger. Hij werd hevig aangerand.

Het leverde een aangrijpend schouwspel op: bij elke losbranding flikkerden als diamantsteen om het vliegtuig rond, sommige van die moorddadige kleinoodiën waren zoo dicht er tegen, dat een onwillekeurige griezeling door de schouders liep en luide angstkreten bij 't publiek ontstonden...

Maar de nagezette — een bondgenoot natuurlijk — ontsnapte toch. Zijn toestel, schier tot het onzichtbare gekrompen, verzwoond allengskens zuid-westwaarts...

Het was nogmaals merkwaardig om na te speuren, hoe na elke ontploffing in staalsterke hittelucht — overal zilveren nevelballonnetjes bleven hangen aan een tooverachtige feestviering bij klaren dage gelijk...

Wat duurde het lang, voordat ze een voor een in het hemelblauw opgelost waren.

Woensdag 9 juni '15.

Gisteren omtrent drie uur broeide onweder. Grauwe wolken schoven tevens onheilspellend tegen elkander aan. Een geweldige botsing scheen niet te vermijden. Maar... er rumoerde wat daarboven, eenige groote druppelen vielen en alles beperkte zich weldra tot een korte bui. Na enkele minuten scheen opnieuw de zon en waren de dakpannen opgedroogd. De atmosfeer was een dampbad geworden.

De 8ste juni is de dag van den heiligen medardus patroon-voorstander van den regen.

Van hem zegt het fransch volksgeloof:

"Quand il pleut á la saint Médard,
Il pleut quarante jours plus tard."

Om drie uur werd de hemel nogmaals log overtoegen. Zou het ditmaal ernstig of weder op een bedrog uitloopen?

Neen, het begon te regenen met geweld, recht naar beneden in stralen, die aan pijlen denken deden.

Donderdag 10 juni.

Grauwe mist als bij winterdag.

In huis, waar langs den voorkant de luiken nog niet open zijn en de rolgordijnen aan de achterzijde ter afsluiting der hitte nog neerhangen, stoot de voet van wie binnenkomt tegen de stoelen aan. Zoo duister is het er. Het herbegint te regenen.

Een treurmarsch wedergalmt traag, akelig in 't gemoed weerdreunend langs den Steenweg. Met ruischende stappen trekken soldaten ten strijde. Wat is die diepdroeve muziek in harmonie met den toestand, met den somberen rouw der natuur en de dreigementen van voortdurenden menschenrouw in de toekomst!...

Maar... nieuwe gelederen volgen en als protest tegen die ongewone, ontmoedigende instrumenten-begeleiding, heffen ze trotsende zegezangen aan.

Die dappere zelfbeheersching tegenover een onontwijkbaar noodlot stemt de toehoorders en toeschouwers nog triestiger dan de klagelijke bekentenis van eindeloos levenswee.

En nu treden de elementen op om ook het hunne aan gruwel en ontroering bij te dragen;

bliksemstraal na bliksemstraal volgt, helverlichtend op het schemerduister. Vervaarlijke donderslagen schudden de ramen, doen den belknop rinkelen en de voordeur beven op hare hengsels.

De heilige Donatus, patroon tegen den donder, ziet werkeloos toe.

Regen stort bij stroomen als een wolkbreuk neder. De rioolen kunnen 't water bij tijds niet zwelgen, het vormt plassen op 't plaveisel tot op de helft der straat.

St. Medardus, begunstiger van regenweer, haalt voorwaar eer van zijn werk.

Zaterdag 12 juni.

Gisteren om 5 uur kwam mijn nicht Alice mij halen. In open rijtuig reden wij naar St. Amandsberg om de wapenfeiten van den neergeschoten zeppelin te zien.

Ruiten zijn gebroken in de kerk. Aan den overkant der straat wordt aan een der kloostergevels metselwerk verricht.

"Ginder in die kamer," zegt en wijst ons iemand, "vlogen twee brandende soldatengestalten van omhoog binnen, aldoor het dak en 't plafond, in de cel eener nonne. Verschrikt sprong ze uit haar ledikant. De vlammen staken ook hare kleederen aan en verkoold werden alle drie aangetroffen."

Wij rijden een paar straten om en houden stil aan een groote poort. Daar woont een rijke huisschilder.

Van bij het treden in een ruimen tuin met een uitgestrekt grasplein treft ons de aanblik: een groote hooge rozenstruik staat links, heelemaal tot brons verschroeid, met al de bladeren en de knoppen er nog aan. Enkele bloemen bloeien nog in 't midden. Ze kunnen er niet toe besluiten om ook ten onder te gaan in 't algemeen verval van de moederplant. De gewassen aan den ingang van den eigendom staan evenzoo verzengd: een moerbezieboom, abrikoosboomen en krielaren, zijn met laaiende benzine overgoten geweest, bruingeroosterd als het loover...

Dit behoud van het loover op verbrande kruinen treft mij voor de tweede maal. In Australië zag ik kilometers ver in een oerwoud, met lagen boomengroei, de overblijfsel van een brand: het geleek op eene, ononderbroken verlichting van gouden, sprenkelende blaren beschenen door de zon. Alle takken, alle twijgjes hadden onverminderd — zelve zwart verkoold — hun tooi behouden, behalve hetgeen de wind er van op den grond had gestrooid, dat aldaar ook glom en glinsterde als een vloerkleed van goud.

In het werkhuis toont de eigenaar ronde gaten in het gewelf en wijst aan, hoe de vloeistof langs de wanden en de deuren geloopt, en strepen heeft naliet en het schilderwerk afvat.

Langs het slingerpad zijn op het grasplein diepe putten van neergestorte bommen.

Een vijftigjarige dame treedt ons te gemoet, leidt ons in het woonhuis.

Nog gansch onder den indruk der ontsteltenis spreekt zij ononderbroken, zenuwachtig opgewekt. Ze leidt ons naar boven op hare slaapkamer.

"Kijk omhoog, ziet dat groot gat in het plafond. Hier stond ik aan 't open venster. Wij hadden den zeppelin gehoord, uit den slaap opgewekt. Het was 2.10. Mijn man zei: "Ik heb hem zien aankomen, ik moet hem zien vertrekken." Hij is daarop buitengegaan. Ik stond hier, juist hier," herhaalt ze volmondig. "Ik hoorde niets meer, doch in eens kraakte en bonkte het boven mijn hoofd zoo vervaarlijk, alsof heel het dak instortte en achter mij viel een gloeduitgietende, vlamrende ketel op den bodem. Hoe ik vluchtte, de trap af het huis uit!"

De verschrikking staat nog in haar oogen en haar lippen trillen.

"De benzine vloeide laaiend nevens mij op en langs het tuinpad de riool in."

Nu leidt ze ons weder naar 't gelijkvloers in de woonkamer met zetels en rieten stoelen. Op de tafel, onder een grijs tapijt liggen boeken, staan er schrijfbenoedigheden. Gaten zijn in 't gewelf. Maar

dat merkt ge slechts later.

Gansch vooraangeschoven prijkt op een schildersezal de levensgrootte photographie van een heel flinken soldaat en van onderen, daartegenaangeplakt, het photographietje van een heel dik, klein kind in zijn hemdje. Twee datums zijn er op aangegeven.

"Mijn zoon, mijn eenige," zegt ze.

Niemand weet iets te antwoorden, onder de macht van het tragische in dezen oorlogstijd...

Eindelijk vraagt een onzer: "Nieuws van hem?"

"Ja, sedert 24 mei ll. Nog gezond."

"Hoe oud?"

"Juist gisteren drie en twintig geworden," en met haren arm wijst ze de wanden aan.

Alle zijn bedekt met kooltekeningen: de Venus van Milo, mannenkoppen, rompen van Hercules en van andere beroemde beelden uit de oudheid...

"Mooi," merken wij op met overtuiging.

"Derde prijs van de Academie," bericht ze, "Wat had hij ijver voor zijn kunst. In 't begin bezat hij geen vertrouwen in zich zelf. Zijn vader zei: "Laat hem maar rijtuigschilder worden," maar ik, ik wakkerde hem aan en nu was hij zeker, dat er iets in hem stak. Ik moest hem niet meer opwekken. Hij leefde slechts nog voor zijn studie," en moederfierheid, gepaard aan eindeloos wee, ligt in haar toon en spreekt uit haar weifelenden blik.

Vandaar naar 't groot Begijnhof nu.

Dit is als een dorp op zichzelf.

Als de Begijnen — in oneenigheid met het Armbestuur van Gent over het nieuw bepalen der huurprijzen — in de jaren 1870 — de stad zouden verlaten, liet de hertog van Aremberg op 't grondgebied van St. Amandsberg een nieuw begijnhof bouwen. Met pak en zak vertrokken al de begijnen, behalve eene, die hare woonplaats niet wilde opgeven. Dat begijnhof brengt een groote som als pachtgelden aan den hertog op.

Onderweg, dichtbij 't Stadhuis en de kerk, stappen wij nog eens af en betreden de herberg met name St. Amand. De gelagkamer zit en staat vol nieuwsgierigen, rookende, drinkende en ronkend pratend ondereen. De waard leidt ons in wat de keuken was. Daar is de Duitscher door het dak, de zoldering en een balk neergeploft. Het gemaakt gat is reeds hersteld, nieuw bezet maar nog nat. In zijn val heeft de vlieger een fiets medegesleept, die ergens boven aan een spijker hing, en naast de schoorsteenplaats ligt het overblijfsel van dien fiets: een hoop verstrikt, verwrongen en dooreengetakeld ijzer, flarden van gom, een toegestampte voettrede, een wiel, niets meer dan een wanstaltige eivorm met gekreukte en gebroken spaken. De medegevallen balk staat in twee stukken tegen den muur aangeleund. Hij is wel wat vermolmd, doch de slag van dat vallend menschenlichaam moet toch onbegrijpelijk krachtig zijn geweest om een dergelijk bint als een solferpriem door te knakken. Op den cementvloer, waardoor een bom een kuil heeft gemaakt, lag het lijk, vertelt de waard, met het aangezicht tegen den grond. Een voorarm ontbrak, alsook een been tot aan de kuit. Het ander been was verkoold; de schedel was gekloven en de hersens overal op het behangpapier — voor ons nog zichtbaar — gespat in bruinachtige bloedvlekken en vaalkeurige kwabbeltjes, waartusschen gestolde, roode, wormachtige adertjes liepen.

De wand voelde ruw er door aan, zeiden mede toeschouwers, die den griezigen moed hadden er met de vingers over te wrijven. De doode had zwart, heel zwart krulhaar. Op zijn schouder was nog de smalle officierkwast in goud borduur...

Het groot Begijnhof, dat tijdens zijn ontstaan schreeuwerig nieuw en klagelijk nageaapt voorkwam, heeft zich gehaast om de sporen van tijdverloop op zijn muren aan te brengen. Thans heeft het reeds iets ouderwetsch verkregen met de vervaalde groen-bruinroode kleur van baksteen, zijn eigenaardige trapgeveltjes; zijn omheinende, met overhoeksche tegels gedekte scheidsmuurkens,

zijn groote, even bronsbruine kerk in 't midden van een uitgestrekt grasplein, waarvan het weelderig, groen fluweel een blijde verschijning vormt in dien kolossalen tuil van sombere gebouwen. Het dak van een der huizen schijnt van verre nog in aanbouw met zijn onbeschadigd geraamte van latwerk, juist gereed ter dekking, zoude ge wanen. Maar van dichtbij biedt de verwoesting een hartontroerend schouwspel aan; het huis draagt den naam "Maria geboorte."

Het poortje van het tuinmuurtje staat open, een onbeschadigd lielevrouwenbeeldje pronkt boven den ingang en, daarbinnen, wat het tuiltje was, liggen al de pannen in gruis. De ruiten van de woning, wat dieper staande, zijn gesprongen en hebben ook hun scherven op ongelijke hoopen rondgestrooid.

Ook de deur staat open.

"Gevaarlijk binnen te treden," is er op een plakkaatje geschreven.

Maar dat schrikt niet af: wij stappen door de gang over het harig neergebrokkeld bezetsel en de steenen in het achtertuintje; daar ook liggen tassen gruis en pannescherven; het dak zelf is bijna geheel weg, enkel hangen nog striemen van het houtwerk als halmen van strooschoven en, nog zonderlinger, vermoedelijk resten van pannelatten, zoo fijn uitgerafeld als haarlokken.

Een oud begijntje, met een grooten stok in de hand, geeft ons bescheid: "Ginder in die kamer sliep het kind. Het was pas uit Brugge aangekomen ten einde hier voor alle onheilen gespaard te blijven. Het was negen jaar oud."

"Op den slag dood?"

"In zijn bed getroffen, ja, maar niet seffens dood, Het heeft nog drie kwartiers geleefd."

Het begijntje heeft niets meer in den mond dan van weerskanten een langen, gelen tand, waar vanachter de tong bij 't spreken onzeker uitkomt en verdwijnt. Het is schier onmogelijk ze te verstaan. Daarbij schudt ze met het hoofd als na een zenuwaanval.

"Peis ne keer op 't ander begijntje, dat hier mee mij woonde. Het lag met een gebroken bil neergepletst op de trap, terwijl het vluchtte..."

En in 't midden van het verhaal werpt ze een schreeuw uit en strompelt over de puinhoopen heen naar het kippenhok op den achterkant, waarvan de deur is opengegaan en de hennen uitgelopen zijn.

Met geweld deelt ze langs alle kanten, als een krachtig jong mensch, stokslagen uit aan het verkeerd loopend en kakelend pluimgedierte, met haren stok ook de binnenrennende kippen onbarmhartig afranselend en lamenteerende:

"Dat helsch gespuis, dat altijd uitbreekt. sedert dat die deur uit haar hengsels is geraakt."

"Ne geruste mensch en is maar gerust, zoolang de ongeruste wil... iemand al dat last aandoen!..."

En weder treft het kleinmenschen in al het onmeetbaar groote van wereldoorlogswee!

Overall, boven en beneden zijn holten in de zoldering, in den plankenvloer van bommen of schrapnells.

Een buurmeisje — een wereldlijke — met een open porte-monnaie in de hand, die ons uitnoodigend toegestoken wordt, vertelt dat stukken van ledematen in de goten lagen en aan de boomtakken hingen, met grijze lappen van soldatenkleeren; dat een manskgestalte tegen den ingang der kerk rechtstond en... 't zij dat hij wilde voortgaan of reeds dood was — het evenwicht verloor en ineens neertuimelde.

Wij rijden heen.

Uit de open kerkdeur galmt melodieus en vreedzaam kerkgezag en orgeltoon. En daarbinnen in 't vluchtig schijnsel van 't voorbijhollen duiken vele, vele witte hoofddoeken van neergeknielden begijntjes uit de halve schemering op.

Zes lijkwagens zijn met de overblijfsels der verongelukten naar 't kerkhof der Brugschepoort

vervoerd. Het kleine meisje, dat in geen ongewijden grond, volgens zijn godsdienst liggen mag, rust op het heuvelachtig doodenveld van Sint Amandsberg.

In het tuinvierkant van al de huizen achter mijn huis was alles in een grijzen nevel gehuld. Op het platte zink der keuken bedeksels huppelden lustig de blaaskens in het nat; de boomenkruinen werden heen en weer gezweept in den storm; ze bogen tot bij den grond, alsof ze zich vermeiden in die ontketening der elementen en de bliksemflitsen en de knetterslagen hielpen mede om den triomf van den langgewenschten regen alom kond te doen!...

Terwijl ik dit schrijf, rolt de donder nog, maar de zon is weder te zien.

Op de Leopoldslaan komen reeksen soldaten aan. Ze keeren van de oefening terug en zingen uit al hunne macht. Kunnen zulk een vreugd en vertrouwensvertoon uit het hart komen, nu dat meer dan dertig hunner kameraden of liever de verminkte en vermorzelde lichaamsdeelen er van hier zoo onlangs — misschien heden — in een bloedigen, onherkennelijken doodenhoop, ter aarde zijn gebracht.

Woensdag, 16 juni '15.

Een auto houdt stil voor mijn deur.

Een officier zit er in.

Een ordonnans springt er af en schelt.

Ik zie het van in den straatspioen boven.

De bezoeker wordt binnengeleid.

Ik stijg de trappen af. Hij zit reeds in de voorkamer. Het is mijn neef Rudolf. Ober-Leutnant en Regierungsrat. Sedert februari heb ik hem niet meer gezien. Hij verblijft nog steeds te Rijsel, waar hij het onzeggelijk druk heeft. De zwarte band is van zijn voorhoofd weg.

Het is een flinke, nog jonge man: een meter tachtig hoog, sterk van gestalte, kleurloos, kort afgeknipt haar en groote blanke handen. Zijn gelaat is rond, bruinachtig, betrekkelijk klein, evenals de schaliekleurige oogjes en de mond, waarin de mooiste regelmatige tandjes uitblinken als hij spreekt. Zijn glimlach is innemend zoet.

Eerst van de familie en dan wordt natuurlijk van den krijg gesproken.

Ik vat hier ons gesprek samen:

Duitschland zegepraalt, geen de minste twijfel bestaat daaraan. Over drie maanden is de oorlog ten einde. Rusland is verslagen. Na korten tijd worden de ontzaglijke deutsche en oostenrijksche legers in 't oosten vrij en stormen op Frankrijk los. De verliezen der Franschen zijn kolossaal geweest in deze laatste gevechten. Tien millioen man staan tegen de westersche bondgenooten. Dertienhonderd duizend krijgsgevangenen verblijven in Duitschland. "Slecht gevoed, niet waar?"

"Neen, volstrekt niet. Zoo goed als het kan."

"Men merkt niet in Duitschland, dat er oorlog is."

"Nochtans moet het wel zijn, dat er schaarschheid aan weerbare mannen bestaat; want er loopen er hier van alle soort: groot, klein, krom, verschrompeld, gebult."

Hij glimlacht: "Alles wat jong is en beenen heeft, moet mede."

"'t Is ongelooflijk, hoeveel soldaten er in Gent zijn."

"Ja, ja," hij schijnt het voor een vleierij aan te nemen en zelfbewust: "Het is ook noodig."

"Zeg mij eens, of wij ze niet weldra kwijt kunnen geraken? Het heeft lang genoeg geduurd en de armoe is hier zoo groot. Maar Amerika komt ons ter hulp."

"Amerika," verachtend, "Amerika is een uitbouter. Amerika doet het uit eigenbelang, wat het

zendt, is voor winstbejag. Duitschland heeft aan uw land zaad en plantgoed bezorgd. Weet gij hoeveel akkerland slechts door de krijgsverrichtingen onbruikbaar is?"

"Zoo iets kan ik — onbevoegd — niet raden."

"Tien procent," verklaart hij triomfant. "Dat is onbeduidend als verlies."

"Wat zal er van ons arm België geworden na den vrede?" Hij haalt de schouders op, geheimnisvol, terwijl zijn kleine oogjes en zijn mooie mond in harmonie blij glimlachen, maar hij vermant zich, bevreesd mij te kwetsen want, ofschoon verblind als alle Duitschers, indien het hun gezag, hun macht en hun grootheid geldt, schijnt hij goedhartig-meegaande en — het spijt mij het te bekennen — onweerstaanbaar sympathiek.

Hij vertelt van de gruwelen, die hij heeft gezien op zijn amtsreizen, want in het vuur is hij zelf nooit geweest en zal het ook niet zijn.

Langemarck is volkomen vernield: niets meer dan een gruishoop. Daar in den omtrek heeft hij een strook gronds bezocht tusschen twee vijandelijke loopgraven, honderd twintig meters afstand tusschen beide. Sedert vijf maanden lagen er lijken van soldaten belgische, duitse, engelsche naast en op elkander. Een paar zouden nog herkenneijk zijn geweest voor hun verwanten of vrienden, aan mummiën gelijk, als opgedroogd. Het grootste getal waren hoopen rood-bruin vuil van morsig vleesch en bloed, door de raven afgevreten aangezichten met blanke tandenrijen en haar op den schedel, anderen niets anders meer dan geraamten. De stank was onuitstaanbaar.

"Waarom werden ze niet begraven. Die rampzaligen?"

"Onmogelijk, wie zich uit de twee meter hooge loopgraven had durven wagen, ware onmiddellijk doodgeschoten geweest."

"En zoo iets heeft vijf maanden geduurd?"

"Ja, in mijn bijzijn is men eindelijk begonnen met ze in den grond te delven. In de loopgraven zelve lagen de verschgesneuvelden — na de overwinning onzer troepen zoo hoog" -' en hij wees neergezeten zijn schoudermaat aan — "de een over den anderen. De voeten waadden in het bloed."

"En... zonderling spel van het toeval, aan een ruw houten tafeltje zaten er twee kameraden nog recht op een soort van zandbank met een kop vol koffie voor hen: een hunner was den bovenschedel af, terwijl een grijslach — dien ik nooit vergeten zal — de paarse lippen in dat doodsgelaat vertrok. Bij den anderen hing het hoofd diep over de opengesloten borst."

Daarna loopt het gesprek over Italië:

"Wij strijden voor 't oogenblik tegen acht vijandelijke landen. Het verheugt ons, dat Italië zich tegen ons keert. Het heeft niets dan laffe soldaten, die vluchten bij het eerste schot. Na onze zegepraal zal het bij 't bespreken der vredesvoorwaarden niets te zeggen hebben, wat als vriend met ons 't geval geweest ware. Italië zal in later eeuwen geboekt staan te zijner onuitwissbare schande als woordverbreekster."

Ik kan niet nalaten te zeggen: "Uw keizer gaf het voorbeeld. Hij heeft zijn gegeven en geschreven woord verbroken, toen hij zijn legers deed oprukken in België, waarvan hij de onzijdigheid had gewaarborgd."

"Neen, België zelf had die onzijdigheid reeds gebroken door zijn verdrag met Engeland."

"Dat wordt hier niet geloofd."

"De documenten bestaan."

"Laten wij liever den woordenstrijd vallen."

Hij ziet op zijn uurwerk. Hij moet heen om een conferentie bij te wonen. Morgen bezoekt hij Brugge en Zeebrugge:

"Later," zegt hij, "kom ik u halen met de auto om rond te rijden en de slagvelden te bezichtigen,

nadat de vrede geteekend is.”

Och, interessant en aangrijpend in hooge mate moet zoo iets wel wezen, maar... ik zou het toch, om niets ter wereld, over mijn hart kunnen krijgen om dergelijke tochten te doen in de auto en het geleide van een vijand die, ofschoon zijn handen niet daadzakelijk met moord bezoedeld zijn, toch die moorderijen goedkeurt en vindt, dat ze voor zijn vaderland noodig zijn.

Donderdag 17 juni.

De heer Maurice Lippens, zoon van wijlen den burgemeester van Gent, burgemeester van Moerbeke, is dezer dagen uit zijn kasteel aldaar gehaald en naar Duitschland overgebracht. Zijn misdaden?

Geene of geene ten laste gelegd. Enkel is hem — ik schrijf uit geloofbare bron — verklaard, dat hij, advocaat zijnde, aan de burgemeesters van zijn omliggende raad geeft in geschillen met de duitsche overheden, wat voor de bezetting van 't land gevaar oplevert.

Zondag 20 juni '15.

Gisteren reden wij in open rijtuig uit. Tusschen Melle en Quatrecht worden reeds huizen hersteld. Het gruis der verbrande en doorschotene is weg alsmede de splinters van ijzer, scherven van glas en brokken van hardsteen.

Wij stijgen af aan de begraafplaats der duitsche gevallen in den eersten kamp. Zij maakt een onafgesloten vierkant, palend aan de heerbaan, uit. Een breede weg daarbinnen leidt recht naar een witgeschilderde, segmentvormige zitbank op een kleine grondhoogte. Rechts en links van den ingang staan kruiskens met de namen en den graad der gevallen: “Hier liggen 48 dappere duitsche soldaten enz.”

Overal bloemen: lauwerstien, roosjes, klokskens, anjeliren en altijd groenblijvende struikjes. De grond is zandig, geel, onvruchtbaar. Het is alsof die planten alle hun diensten weigerden om vijandlijke graven te versieren. Het geheel bezit als groei het miserig, troostelooze en de naakte dorheid van ontbrekend vocht en schaduw, wat nieuwaangelegde lusttuinen ook kenschetst. Groote zorg wordt nochtans aan deze plek besteed: geen scheutje onkruid te ontdekken, geen droog halmpje, geen afgevallen blaadje te zien.

Een man, klein, slechtgevoed als de bodem, waarop hij werkt, niet oud en toch rimpelig reeds, loopt met een heel grooten gieter in de hand:

“Zijt gij de oppasser van dit kerkhof?”

“Ja,” en omziende of geen ooren luisteren, begint hij mede te deelen: “de Regeering van Melle is gedwongen deze graven op hare kosten goed te doen onderhouden.”

‘Hij zelf is een slachtoffer der beschieting, hij leefde in behoorlijken welstand met vrouw en kinderen. Deze waren reeds gevlucht, toen hij, in den waan verkeerend, dat hij, blijvend, zijn huisraad voor roof en verderf beschermen kon. Maar eene bom viel eerst in het dak; ontvlambare stoffen werden — ge wist niet van waar — op de muren geworpen. In een oogwenk stond alles in laai. Gelukkig, dat hij heelhuids ontkomen kon... Dienzelfden datum werd in een loods op het dorp zijn elken dag verwacht, vijfde kind geboren. De burgemeester heeft hem zonder pachteischen een huisje afgestaan en de plaats van opziener hier bezorgd. En dankbaar is hij hem... maar... Welk een post, wat heeft hij niet al te verduren, hoe lastig valt hem die vervloekte taak! Maar... wat staat er anders op? Hongerlijden met zijn huisgezin!’

“Waar liggen de gesneuvelde Belgen?” vragen wij. Dat weet hij niet; hij was ook niet tegenwoordig, toen deze hier in den grond werden gelegd, telkens twee op elkaar en zonder kist. Er zijn nog begraafplaatsen op Melle, waarvan een achter het klooster.

Dan gaat hij voort met zijn vertellen: des zondags komen nogal wandelaren. Ze treden hier binnen of blijven op de straat staan kijken. Sommigen staren hem van het hoofd tot de voeten met gewilden

smaad aan, anderen brommen heengaande: "Smeerlap," of roepen van verre "sloeber, ze moeten er u bij te rotten steken," en "Ge zoudt geen voet uit uwen weg zijn, indien ge ook met de pikkels omhoog laaght," en al dergelijke scheldwoorden. Dan komen Duitschers, spreken hem ruw aan, maken hem verantwoordelijk voor den onvoldoenden uitslag der beplanting — en hij wijst naar een laagronde cypresstruik, heelemaal rosgebrand van de zon: "Wat ik daarvoor al uitgescholden ben! Het is toch mijne schuld niet, dat hij geen wortel trekken kan. Ge hebt ook gelezen in de dagbladen, dat aan de kleine gemeente Erpe een boet van een drieduizend mark is opgelegd voor het uitrukken van het kruis op een soldatengraf. En ge weet dat Melle vijf en twintig duizend mark heeft moeten storten voor het beschadigen van eenige telefoondraden."

"Ja, en wij vernamen ook, dat uw burgemeester in hechtenis werd genomen, omdat de vereischte som op den bepaalden datum niet kon uitgekeerd worden."

"Welnu, ge kunt begrijpen in welken bestendigen angst ik leef. 's Nachts wordt hier niet gewaakt. Het ware voldoende, dat een kwajongen, of een dwaze uit weerwraak hier stoornis aanbracht. Wat zou mijn lot als bewaker wezen en wat zou de gemeente gestraft worden! Elken morgen schud en beef ik bij het aankomen hier!"

"Die wat geeft, moet wat krijgen," zegt het spreekwoord. Evenzoo hij, die, uitgevraagd, iets wetenswaardigs mededeelt. Hij krijgt zijn fooi — de radelooze man — en dankt, de pet afnemend.

Een afzichtelijk, oud lompenwif, die aan een boomstam bij den ingang staat, heeft alles gezien en komt op ons af, het nuttigheidsbeginsel voor haar zelve driest toepassend. Ze meent zeker, dat wij hier een pelgrimstocht naar dierbare ter aardebestelden hebben gedaan en zegt op schreierigen toon: "Ik heb toch zulk een compassie mee die arme dutsen van jongens, zoo verre van ulder land, ik kom! hier alle dagen een gebed voor hen lezen..."

"'t Is 't beste, wat ge doen kunt," antwoordt mijn gezellin, haar, die den weg verspert, kort-afwijzend, ter zijde duwend. "Een aalmoes, als 't u belijft, voor mijn lezen..."

Wij zijn ingestapt en vlug rijdt het gespan onder hare onverstaanbaar nageroepen verwenschingen voort.

Maandag 21 juni.

Dezen morgen om zes uur opnieuw luchtdoordreunend kanongeschot, vervijfvoudigd in gewone hevigheid: groote slagen, waartusschen een geknetter van springbussen, granaten, kartetsen, of hoe ik het in mijn onwetendheid noemen moet. Het geleeke op het ontploffen — op groote schaal — van het klaterend klits-klitsend, sprinkelend ontploffen van wat men bij een vuurwerk het bouquet heet.

Weeral stoute luchtvliegers, welke over de stad vlogen. En zeggen, dat ge die schrikaan jagende geruchten, die u in 't eerst sidderen doen, eindelijk aanhoort als iets gewoons en slaperig blijft te bed liggen, of kalm opstaat om eens aan 't vensterraam naar omhoog te kijken, en tusschen de blanke, bewegende zomerwolkjes van het afvuren, in het vroege morgenuur op te speuren of de vervolgde luchtvaarder niet te ontdekken is. Bij een mijner broeders, die een Fransche gehoord had, tijdens het Beleg van Parijs in 1870, kwamen eens tegelijk, zooals alle postzaken destijds, twee brieven in Gent toe, kleine strooken papier onder de vleugels van duiven aangebracht, op verschillende datums geschreven: de eerste was vol schrik, vol angst en kommer, en in den tweeden stond: "Hé bien, on s' habitue à tout: ik zit aan mijn schrijftafel, ik hoor de obussen zoeven door de lucht. Elk oogenblik kan er hier een invallen, kan ik verpletterd worden en ik blijf kalm daarbij."

Hier ook: elk kijkt de soldaten aan als iets, dat geen verbazing meer wekt. Diep in de harten ligt het noodgevoel, maar de ontroering is reeds aan 't verdwijnen: "On s' habitue à tout."

Duitsche Regierungrat, mijn neef Rudolf, die hier eenig dagen geleden kwam, sprak ook over iets dergelijks: "Elken dag, vallen te Rijsel" — waar hij verblijft — 'bommen.'" Wij verkeerden allen in gevaar en denken er niet meer aan. Enkel wordt na ontploffingen eens gevraagd:

"Veel schade?"

“Een huis afgebrand — een fabriek vernield.”

“Zijn er dooden?”

“Niet veel: twee schoolkinderen. — Een oude vrouw. — Een man of drie. — Een zestal gekwetsten,” of: “Ik weet niet of er getroffen zijn.”

Dinsdag 22 juni.

De bladen geven bericht over bomaanslagen, gepleegd door vliegers der verbondenen zondag morgen om 3 1/2 uur. Acht avions zweefden over Isegem, Emelgem en Ingelmunster. Vijf personen, welke aan hun deur stonden zijn gedood, acht erg gekwetst. Tal van huizen zijn verwoest. Een duitsch soldaat is het been afgeslagen.

Door een bekendmaking verneemt België, dat de burgemeesters opdracht hebben te zorgen, dat de hooioogst van de gemeenten moet overgelaten worden. De inwoners mogen alleenlijk behouden, wat zij als voeding noodig hebben. Zonder verwijl moet vermeld worden hoeveel klavervelden in hun respectieve gemeenten zijn, alsmede hoeveel runderen en paarden, grasmachienen en andere machienen, welke bij den oogst gebruikt worden; over hoeveel gespannen en groote wagens voor het vervoer beschikbaar zijn. Welk loon in de gemeenten gewoonlijk voor oogstarbeiden betaald wordt. De betaling zal geschieden door de Etappen-Intendantur. Alle machienen en vervoertuigen zijn ter beschikking van Feldwebel Ganszert. Tegenhandelingen van wege der gemeenten of van inwoners worden bestraft met een boete van 500 mark. Tot op 25 dezer moet gemeld worden, hoeveel hooi er is verzameld en hoe de bewaking er van geschiedt.

Voor alle juwelierswinkels staan vergulde centen-doekspelden van 1914 met de letter A. Ook het portret des konings op zilveren muntstukjes wordt uitgesneden en — verguld of onverguld als ring gedragen. Tot dusverre is zulks nog veroorloofd, doch het schijnt zeker, dat het weldra zal verboden worden.

Het vleesch kost vier frank den kilog, de eieren 18 tot 20 centimen het stuk. Alles in dezelfde evenredigheid: brood, rijst, suiker, zout, meel, maïs... Petrool ontbreekt volkomen: Tot het zandpapier toe is opgeslagen, en dat wonder van goedkoope handelsvoorwerpen de pakjes stekskens, — lucifers — die eertijds tien centimen voor tien doosjes kostten treden mede in het verhoogingsperk: ze worden vijftien centimen verkocht, wat nog bijna gratis is, maar... ze zijn slechts nog twee derde vol. Er zijn doosjes bij waar niets in steekt, met een groot getal, waar geen fosfor aan is.

Het personeel van 't Nederlandsch toneel kreeg oorlof om vertooningen in te richten. De artisten hebben erg te verduren van de crisis: voor hen stelt ze broodroof daar. Zondag was de zaal goed bezet. Ware het niet door de vele, vele soldaten, wemelend te allen kant, ge zoudt des zondags niet wanen, dat wij een angstverwekkenden tijd beleven. De straten en pleinen krioelen van opgedirkte dames, met groote, platte, witte kragen en laag uitgesneden bloeses, die pronken met een huid aan lucht en zonne blootgesteld, bij sommigen knokkelig, erg tanig, roodachtig verbrand of roze geverfd. Heeren met het wandelstokje in de hand en de sigaar in den mond, schijnen zich evenzoo te vermeien over 't mooi zomerweer. Verschil tusschen werklieden en gegoeden — vooral bij de vrouwen — is nog nauwelijks of in 't geheel niet waar te nemen. Kinderen met sierlijke laarsjes en blote beentjes huppelen om de ouders heen. In kleinere straten versperren ze den weg met hun koordedansen of hinderen de voorbijgangers door gestoei en schaterend elkander naloopen en vastgrijpen. En dat alles in afwachting van gruwzame gebeurlijkheden.

Levenswijsheid?

In een fransch vers las ik eens: “Soyez, o mon amie, et calme et positive; attendez pour pleurer que le malheur arrive.”

En is het niet Goethe ook, die waarschuwend zegt: “Du bebst vor allem was nicht trift, und was du nie verlierst, das musst du stets beweinen.”

Donderdag 24 juni '15.

Op land en straatwegen zoude ge soms wanen in Duitschland te zijn: overal staan aanwijzingsplanken met: "'Langsam fahren; Hüpen!'" of "'von Gent nach Brüssel; Tankstelle'" enz.

Ik zat in den tram. Het achterperron stond weder vol Feldgrauen. Aan een halte kwamen er nog vier binnen. Zij hadden elk een zwaar geweer, dat ze op den kolf ruw nederploften, den loop omhoog houdend — die loop die dient om onze belgische mannen neer te schieten.

Een hunner had zich onachtzaam op de bank naast mij laten vallen. De scheedepunt van zijn dolk haperde in de kant van mijn kleed. Terwijl ik de scheur loshaakte, wendde hij het hoofd niet eenmaal ter zijde, verre van zich te verontschuldigen.

Het gerucht wordt bewaarheid, dat mijn vischkoopman en zijn vrouw tot jaren gevang, en de zoon tot den kogel verwezen zijn. Ik ken die mensen, ben nog in hun winkel geweest, en de diep tragische mededeeling van hun lot treft mij niet veel dieper dan het lezen in de krant van het doodsbericht van iemand, dien ik nooit heb gezien. Zulke ontaarde menschen zijn wij geworden, want de vertellers hiervan zijn er evenmin zichtbaar door ontroerd.

Een vergelijking: ik herinner mij levendig, dat in juli 1861 mijn broeder, griffier te Gent, op bezoek kwam te Nevele en verhaalde, dat Vervaecke, een moordenaar, des anderdaags op het Spanjaardkasteel zou geguillotineerd worden. Deze terechtstelling is de laatste geweest ter streek; de doodstraf staat nog in de wet in België maar werd sedert niet meer toegepast. Mijn broeder was dienzelfden dag met den rechter en andere gerechtsdienaars naar het gevang geweest, waar aan den veroordeelde het vonnis was afgelezen, en het uur der strafuitvoering bepaald op vijf uur des morgens voorkwam. Hij was in de cel gebleven om het te gebeuren verder bij te wonen.

De beul was ook tegenwoordig. Hij legde — na de lezing — zijn hand op den schouder van Vervaecke, een werkmensch, een groote, kloeke kerel in den bloei des levens: "'Nu zijt ge mijn man,'" sprak hij met een luchtigen glimlach, "'nu zullen wij uw toilet maken voor de ceremonie van morgen.'"

De ellendeling werd op een stoel geplaatst. De beul ging achter hem staan, knipte kletsend met een groote schaar het haar op het achterhoofd kort af en sneed de jak en het hemd diep op den rug in een rondte uit. Telkens de koude schaar het vleesch beroerde, liep er een stuiptrekkende rilling door de huid. De zware stiersnek bleef ontbloot.

Waarom deelde de ooggetuige dit alles mede en waarom legden wij hem niet het zwijgen op!

Die veroordeelde had zijn jonge vrouw vermoord. Hij verdiende geen sympathie; maar hij was toch een mensch en onzer aller zenuwstel was diep geschokt bij het vooruitweten van de geschiedene en te geschieden akeligheden...

Wij bleven laat op dien nacht, mijn zuster en ik, samen boven zittend in de halve hoogzomerduisternis, met den rug naar het venster toe en hoorden huiverend beneden langs de straat het haastig voetentrappelen der nieuwsgierige dorpsbewoners in verwarde benden naar de stad — drie uren ver — ijlen om zich te vermeien aan het schouwspel van den jammerlijksten menschennoed.

Die indruk bleef onuitwischbaar en telkens er in Frankrijk, in Engeland of elders van een halsrechting in de dagbladen melding werd gemaakt, stond hij levendig in onze verbeelding opgewekt.

En nu? Dooden, moorden op groote schaal is ons dagelijksch, bijna onverschilliglatend nieuws geworden.

Zaterdag 26 juni '15.

Iemand, die in Hasselt verbleef in het begin der vijandelijkheden, vertelt mij zooeven dat het leger in zoo groot getal er zijn intrede deed, dat de gelederen langs elken kant der straat, waar hij woonde

tegen de huizen aanschuurden. De vrees voor aanranding was bij de Duitschers zoo groot, dat er velen in het voorbijtrekken, met den revolver naar de bovenvensters mikten. Sommigen, bij burgers ingekwartierd, pochten op hun euveldeken: “‘Visé platt,’ met de uitgespreide vingers, naar omhoog wijzend of lachend, met leedvermaak, “‘hier auch bald platt.””

Plakkaten stonden op de muren: “‘Indien er iets aan de telefoondraden geschonden is, zullen zooveel personen uit de bevolking terechtgesteld worden...”” Het bleef niet bij de bedreiging. Hij zag met eigen oogen open karren voorbijrijden menschen daarin liggen, met de armen daaronder gebonden, de aangezichten ontzet, de blikken ten hemel. En hij doet de houding na, achterovergeheld in zijn zetel — want hij is ziek — met vermagerd gelaat, en de wijde oogen opwaarts, een martelbeeld van Christus voorstellend. Die mannen werden even buiten het stadje gevoerd, een voor een aan een boomstam van de laan gebonden elk op zijn beurt doodgeschoten.

De stad Dinant was een oord van vreedzaam geluk, een mooie stad aan de Maas, tegen rotsen aangeleund. Wat blijft er van over. Ellendig puin. Op 15 augustus '14 veroverden de Duitschers de citadel, in den nacht van 21-22 worden twintig huizen verbrand. Den 23sten is de grote gruweldag: meer dan zeshonderd mannen, vrouwen kinderen van de bevolking worden onmeedoogend doodgeschoten door een bloeddorstige soldatenschaar. Hij deelt nog het volgende mede over de massakers van Aarschot welke plaats hadden op 19-20 Augustus '14.

De burgemeester was beschuldigd van spionering. Hij en zijn zoon werden uit hun huis gehaald en op de groote plaats voor het front der soldaten gesteld. Hij was zeer bemind in het stadje. Een twintigtal dapperen, zonder vrees voor eigen behoud, waagden het te naderen, smeekten, opdat hun levens gespaard zouden blijven.

Een verachtend stilzwijgen was het eenig antwoord. Toen wierpen allen zich op de knieën om genade te verkrijgen. Niets hielp. De terechtstelling was intusschen vertraagd omdat een paar soldaten de echtgenoot van den burgemeester waren gaan opeischen. Ze moest mede tot op de strafplaats. Voor haar oogen werden haar man en haar zoon doodgeschoten. Dat gebeurde in den nacht van 19 tot 20 augustus '14. Honderdacht huizen werden door brand vernield, honderd een en zestig burgerlijken, waaronder de hierboven twee vermelden, benevens den broeder van de burgemeester en honderd achttien belgische soldaten verloren er het leven.

2 Juli '15.

Prikdraad

Op bevel der Duitschers moet het Lousberg-gesticht — een gentsch oudmannenhuis — ontruimd worden, ten behoeve van geprostitueerde vrouwen als ziekenhuis.

Het Groen Kruis zal aan de kostgangers ten getalle van honderd vijftig een dagelijksch middagmaal verstrekken. Hulpvaardige dames zullen ze eigenhandig bedienen.

Dit laatste wordt gelogenstraft.

Zwaarbeladen inkomende soldaten bij duizendtallen, burlend zingend als een stemmen tempeest. Voorbijgangers moeten lang wachten om ze door te laten. Om acht uur loopt de stad letterlijk vol. Nu is het werkelijk geen verbeelding, dat er meer soldaten dan civielen te zien zijn.

De Duitschers moeten nu 5 centimen op den tram betalen. Gisteren werd Gent weder door vliegers beschoten. Het afweergeschut der mitrailleusen gelijkt goed op het knetteren — verduizendvoudig — van het in 't vuur werpen van een greep zout — en in gelijke evenredigheid aan 't verhoogd gekraak van een koffiemolen.

Zaterdag 3 juli '15.

Aan het Belfort staan nu ook mitrailleusen. Burgemeester en schepenen deden aan de bezetting een verzoek in aanmerking te willen nemen, dat het Belfort staat in het midden van prachtige middeleeuwsche bouwjuwelen en aldus een mikpunt van aanranding worden moest; ze kregen voor

antwoord, dat ze zulks best aan de Engelschen melden zouden.

Prijzen van vleesch, boter en eieren zijn door de Duitschers vastgesteld. De boeren eischen woekerprijzen; niemand kan er aan ontkomen. Op de markt was er geharrewar, tegenstand van wege de koopers. De boeren vertrokken met hun korven. Een korf vol eieren werd omgeschopt en alles onder de voeten aan stuk gestampt.

Om acht uur bonzende paukenslagen, geweldig muziekgeschal.

Ik kijk door het bovenvenster. Ze trekken op naar den trein, allen die gisteren binnengekomen zijn. Luid brullen eenigen. Het meerendeel laten het hoofd wat voorover hangen. Ze loopen schier op een draafje, nog, en nog en nog, overtalrijk. De stoet schijnt niet te zullen eindigen. De loopen der geweren glimmen in de morgenzon. Door de beweging der stappen wemelen de bajonnetten oogverblindend als de dunne stammetjes van een berkenplantage in den wind. Eindelijk sluit een ruiter den optocht.

Er wordt gescheld, een handkar staat voor de deur met zakken beladen. Een arbeider hijscht er een op den schouder en treedt binnen. Maïs voor de kippen. Gelukkig! want zal er later nog te krijgen zijn? De meid brengt de betaalde rekening boven: "Weet ge wat die man zei?" Hij zag ze achterna en hij schudde het hoofd en zei: "Als ge peinst, dat dat allemaal nog moet doodgeschoten worden, voordat we rust zullen hebben!"

En ze lacht jeugdig-vroolijk om de opmerking.

Zondag 4 juli 10 uur 's morgens.

Ik zit in de veranda en lees in het duitsch boek "J'Accuse, von einem Deutschen."

Het draagt geen anderen titel en is uitgegeven te Lausanne dit jaar. Paget et C. Zeer gedocumenteerd legt het de schuld van den wereldoorlog op Deutschland.

Ik wil geen verboden schriften in huis en moet mij bestendig verweren tegen het aanbod. Maar voor dit boek is het de moeite waard zich in gevaar te stellen. En... wat doe ik anders dan mij in gevaar stellen? Schier elken dag wordt iets bij deze aantekeningen gevoegd. Aan niemand is tot dusverre bekend gemaakt, dat ze bestaan. Altijd wordt er gezegd "neen," op elke vraag, of ik iets neerschrijf "Neen, de lust ontbreekt en ik weet niets interessants." Nooit herlees ik iets, in allerhaast moet alles ergens weggestopt, zoo mogelijk onvindbaar wezen. Zal ik dit dagboek ooit weder ter hand kunnen nemen en uit al de losse bladen samenstellen en afschrijven kunnen?

Zal het niet door den vijand, indien ontdekt, vernietigd worden. Zou ik er met de ballingschap in Deutschland en een natuurlijken dood van afkomen? Het is er hier misschien gesteld als met het bijensoort "eenzamen" genaamd, waarvan de geleerden in de natuurlijke wetenschappen gewagen. Zij zullen nooit hun kroost uit de larven zien komen en verzamelen voorraad ten behoeve der nakomelingschap...

Verdiept in de lezing van "J'accuse," hoor ik in eens "pif-poef-paf!" omhoog. Eens opgekeken: op de groote, witte wolken, kleine, lichte, opendrijvende geschutwolkjes gezien; uit open vensters stemmen gehoord: "Ik zie hem ginder, ginder!" Kinderstemmen, verrukt over het schouwspel ook onderen babbelend:

"Ja, ja, ik ook, ik zie hem ook!" onder het voortdurend knallen in de lucht. En de lezing wordt hervat, alsof er niets gebeurde, zoo groot is alree de gewoonte van dat alles...

Maar nu begint er een razend, knetterend, aanhoudend gehamer! "De luchtvaarder wordt beschoten door de mitrailleurs, die staan op de nieuwe Hoogeschoolgebouwen," wordt er geroepen. Dat is niet ver van hier.

Tegen zoo iets zijn de zenuwen niet altijd bestand. Het hart klopt toch, ondanks den wil en de voet vlucht in huis. Later naar de tentoonstelling der stadsberoepschool. De tram stopt, waar geen halte is: een lange reeks ruiters moeten voorbijtrekken naar de kazerne van St.-Pietersplein.

In die tentoonstelling krielt het van menschen. Daar zijn costumes uitgestald in groote zalen, tusschen groene palmen en bloeiende planten; ginds ligt de mooie arbeid der borduursters te prijken en zitten zij zelve in 't wit aan lange tafels te arbeiden; elders wordt er gekookt in de modelkeuken; er staan verschgebakken puddingen, bokalen met ingemaakte groenten en vruchten. In een andere kamer pronkt een modeldisch, gedekt, ook versierd met bouketten en elders wasschen jonge meisjes met de machien en staan er aan tafels te strijken, deze ook in 't wit gekleed, net als in vreedstijd. Wie zou 't zich ooit kunnen verbeelden, die 't niet zag! En in den vreemde wordt verteld en geloofd, dat Gent half in puin ligt!...

Maandag 5 juli.

Een vrouw van de Muide, een werkmanswijk, weet dat de Duitschers, bedronken, daar onlangs handgemeen zijn geworden en er een aan zijn kwetsuren reeds bezwiken is. Een soldaat, die schildwacht stond aan de brug — de Muidebrug — en het bericht ontving, dat hij 's anderdaags moest oprukken verdronk zich. Hij had voorop verklaard aan personen met welke hij eens in een herberg sprak, dat, moest hij nog eens naar den IJser, hij kort spel met zijn leven maken zou.

Het is opmerkenswaardig, dat in de dagbladen het woord IJser nooit wordt vernoemd.

Dat moet een verbod van de censuur zijn. De IJser heeft een te groote rol tegen de Duitschers gespeeld. Een soldaat zit in een koffiehuis en pocht op de heldenfeiten van zijn landgenooten en hun overwinningen. De zaal zit vol verbruikers, die dat zichtbaar hindert.

De baas gaat naast den soldaat zitten: "Zeg mij eens, kameraad, tot welke natie behooren wij nu, wij Belgen?"

"Gij, zijt Duitsch en zult het blijven. Van Groot-Duitschland maakt België deel. Wij zijn allen broeders, broeders van denzelfden stam."

"Zoo zoo," antwoordt de waard en neemt een koddig-jammerlijke uitdrukking aan, "helaas, broeder!, wij hebben het daar leelijk gekregen aan den IJser!" wat een algemeen schaterlach doet uitbarsten.

woensdag 7 juli 15.

Naar de Kommandantur om de vernieuwing van mijn paspoort voor rijtoeren en Kleinbahn in het omliggende. Deze is gevestigd op den Kouter in een ruim, prachtig privaat-hotel met koetspoort. Een monumentale trap leidt naar de verdieping. Boven, langs elken kant daarvan zit een soldaat. Op aanvraag wordt een deur aangewezen, waar de bevoegden zetelen. In de zaal verdringt zich een woelende menigte, zoo mannen als vrouwen, alle sollicitanten hun beurt met bedwongen ongeduld afwachting.

De wanden zijn bedekt met donkergroene lustrine, misschien zitten gobelins of schilderwerken er achter. Een vergulde gaskroon met kristallen prisma's, omvangrijk genoeg om bij duisterte een dorpskerk te verlichten, hangt in 't midden. Een spiegel voor reuzen staat op het wit-marmeren schoorsteenblad.

Aan een lange tafel zitten zeven militairen te schrijven, of staan de aanvragers te woord, officieren en minderen. Het meerendeel dezer zien er miserabel mager en bleek grauwwachtig uit, velen dragen een bril; enkelen, kortzichtig, buigen diep over het voor hen liggend papier.

Het is ook natuurlijk, dat de zwakken niet naar 't front worden gestuurd. Een krachtige, oudachtige officier, breed, sterkgebronsd gelaat, gezagvoerende houding, maakt uitzondering en geeft rechtstaande in het zuiverste Fransch uitleggingen aan een gerimpelde, geelachtige dame in diepen rouw. Een ander bij een tafel neergezeten, spreekt duidelijk Nederlandsch met een begijn, van op zijn stoel met het hoofd achterwaarts naar haar toegekeerd. Die man in zijn grijs uniform, waarvan de kraag starren draagt en met goudgalon is afgeboord, mag ook een toonbeeld genoemd worden van gezondheid en door en door goed-gevoed zijn. De huid blinkt rozig en blank, zijn kort haar is blond. Hij heeft vleezige lippen en gave tanden.

Nadat het begijntje bescheid heeft gekregen en knikkend vertrekt, komt een vrouw uit de volksklas, die onbevredigd heengaan moet. Wat ze begeert is niet te verstaan, maar herhaaldelijk trekt de onderofficier, tot wien ze zich heeft gericht, de schouders op en zegt beleefd met spijt: "Ik kan u niet helpen, ik kan niet." Daarna spreekt hij Fransch met een heer en het gesprek wordt in 't Duitsch voortgezet.

Het wachten naar mijn pas, dat een dezer magere soldaten aan 't schrijven is, duurt echter heel lang. Er blijft mij dus niets anders over dan het gebeurende om mij heen gade te slaan.

Op den Kouter — door 't venster te zien — onder de reeksen dichtbegroeide, schaduwgevende iepen, doet een ruiters steeds traag de ronde. Het is een gendarm met den pinhoed op het hoofd, in donkergroen met een glimmende koperplaat hoog op de borst. Een wachtende, opkijkend naar de monstergroote lichtkroon van het plafond, zegt tot een heer, die naast hem staat: "Dit is het hotel van baron de Manten de Horne."

"Zoo," antwoordt de ander eenvoudig, onverschillig. En mij treft die naam: ik heb er zulk een gelezen in de lijst der gesneuvelden — aan den IJser, meen ik — vrijwilliger, drie en twintig jaar oud, en de gedachten dwalen weg uit het luxueus hotel, waaruit de ouders zijn gevlucht, en de dappere zoon... ach, wat al akeligheden, wat al wereldwee! In de trapzaal berust eindelijk, na een paar uren wachten, het paspoort en wordt afgegeven tegen betaling, geldig voor een maand.

Bekendmaking.

1. Het zingen en spelen van de nationale zangen der landen, die met het duitsche rijk in oorlog staan is verboden.
2. Het is verboden papiervliegers te doen opgaan.
3. Tegenhandelingen worden gestraft met gevangenis tot een jaar en 3000 mark boete.

Gent 8 juli '15.

Graf von Westarp.

Genaalleutnant.

Vrijdag 9 juli '15.

De tram van Gent op Ruiselede rijdt weder tot aan Vosselaere, dicht bij Nevele.

Op het Gravenkasteel staan thans ook machiengeweren. Telkens komt uit andere streken nieuws aan van brand, van beschieten van steden en verwoesting van merkwaardige gebouwen, alzoo van de kerk van Arras, door granaten vernield. De gentsche humor blijft niet te kort. Met allerlei dwaze varianten wordt verteld, hoe de keizer aan de poort van den hemel werd weggezonden door St. Pieter, toch den drempel stout overschreed en noch bij God den Vader, noch den Zoon noch den Heiligen geest genade vond en naar de hel verbannen werd.

Ook het volgende: de keizer is in Gent geweest, heeft geluncht in een groot hotel.

"Wat schort er, Majesteit?" vraagt zijn dokter. "Was het eten niet goed?"

"Neen," klaagt de machtige monark, "het bifstek was te rood, de omelet te zout, en de koffie te zwart voor mij." Rood, geel en zwart, de belgische kleuren. Het opmerkelijkste is, dat meest allen die verzinssels kennen en ze steeds voor iets nieuws houden. Het is altijd aldus geweest, dergelijke zijn overal in omloop: wie heeft er niet hooren vertellen en zelf niet verteld, dat Rothschild, jong en onbemiddeld, een plaats van klerk ging solliciteeren bij een schatrijken bankier, die hem koel afwees. En hoe hij door Rothschild tot aan de poort geleid, een speld van den grond opnam en ze den miljoenenbezitter overhandigde, waarop deze getroffen door zooveel zuinige bezorgdheid hem zei: "Kom, ge zijt mijn man," en hem weder binnen deed gaan.'

Wie heeft er ook niet aan de vermoed onwetende toehoorders gewichtig medegedeeld, dat de koningin van Engeland aan de deur van haar gemaal, den prins consort, ging kloppen en toen hij riep: "Wie is daar?" antwoordde: "De koningin," waarop hij zwijgen bleef.

Nogmaals klopte zij en nogmaals vroeg hij: "Wie is daar?" "Victoria, uw vrouw." Toen opende hij.

Zou er in Holland wel een kind zijn, dat niet weet, hoe goed de Regentes-koningin de jonge Wilhelmina grootbracht? hoe dat prinsesje, bij het uitrijden van het paleis, den schildwacht niet groeten wilde, en hoe de wijze moeder het gespan telkens deed in- en uitrijden, totdat het stugge kopje brak?

Ge kent ook allen de geschiedenis van een duitschen potentaat, die al de musschen in zijn gebied wilde uitroeien, en voor elken hem aangebrachten kop een vergelding deed betalen. Ze kwamen ontelbaar in, maar de rupsen vraten den oogst en het ooft op.

Zoodat een nieuwe afkondiging noodig was, waarbij gestraft werd, wie nog een musch dooden dorst.

"Is er dezen nacht iets te hooren geweest?" vraagt hij of zij, die geslapen heeft, aan iemand, die bij hun weten, soms aan slapeloosheid lijdt.

"Ja, zonderling tikketakken als van een zeppelin te middernacht," of, "om een uur trokken troepen op. Een schot knalde dicht hier tegen..." maar dan treedt de twijfel bij den waarheidslievende in: "Ik meen het toch, maar ik kan mij vergissen, misschien is het gisteren avond geweest, heel laat."

De geest, die luistert naar de stilte in het donker van den nacht, hoort veelal volstrekt niets, maar is er zoo aan gewend, geruchten te vermoeden, dat hij den droom of de verbeelding voor werkelijkheid houdt en niet stipt bescheid meer weet. Altijd zeker is het echter, dat in tuinen, straten, vage gronden, overal, stukjes van metaal vallen, schroot, van omhoog neergestort uit de mitrailleurs, en het niet zonderling is als een groentevrouw of een melkboer, alzo iets aan de meiden getoond heeft, wat op zijn hof terecht kwam, den nacht te voren, of naast hem nederplofte onderweg. Ook wordt er bestendig in de dagbladen gewaarschuwd niet buiten huis of zelfs aan een venster te gaan, zoodra er geschoten wordt...

Niemand laat het nochtans. Elk staat omhoog te turen naar de bestookte luchtvaarders.

Van wat belang is een menschenleven nu nog, dat er zoo velen dagelijks worden gedood!

Uit zeer geloofbare bron: vijf knapen kwamen den 5den juni ll. uit de school, niet verre van de St. Jozefkerk, kant van 't Rabot. Een schildwacht stond achter een met ijzerdraad afgesloten, onbebouwden grond. De jongens wierpen steentjes naar hem en vluchtten. Een hunner werd gepakt, hij verklikte de kameraden; ze werden aangehouden en alle vijf op de bloote huid met vijf zweepslagen gegeeseld. Dit gebeurde in het nieuw Hoogeschoollokaal, bestemd ter ontwikkeling van het verstand en ter veredeling van het beschavingselement.

Zaterdag 10 juli '15.

Dezen morgen vijf, zes automobielen achtereen langs den Kortrijkschen Steenweg, rijdend in de richting van St.-Pieters station. Ze zitten vol dames, die elk een prachtig bouquet hebben. Het zullen vrouwen, dochters of vriendinnen van officieren zijn, overgekomen voor korten tijd. Zulks gebeurt meer, dan hebben er kostbare feestmalen plaats in de eerste gasthoven.

Er wordt uit fransche bron vermeld — en ook in een uittreksel van de "Times" gewaarschuwd, dat men zich best geen illuzie zou maken en voorbereidingen treffen voor een langen duur van den oorlog, die ons nog te wachten staat. Een hooggeplaatste persoon aan het stadsbestuur, E.A. heeft mij verklaard dat Gent de buitengewone kosten van werkelozenvoeding geen tweeden winter uithouden kan.

Ons arm volk! Verhongerden?

Gisteren waren er geen eieren op de markt:

De boeren vinden den prijs van 15 centimen 't stuk te laag en houden ze achter om in kalkwater te bewaren. De 1ste kwaliteit ossen werden op de Beestenmarkt verkocht aan 2,50 fr. geslacht vleesch; de kalveren aan 2.75, de schapen 2.60, de varkens 2.40, den kilogram.

10 juli '15.

Herkenningsteekens:

De gouverneur-generaal van België heeft de volgende verordening uitgevaardigd:

“Degene, die op uitdagende wijze of niet uitdagende wijze, herkenningsteekens draagt van landen, die met Duitschland of zijn bondgenooten in oorlog zijn, uitstalt of openlijk toont, wordt met een geldboete, of zes maanden gevang of beide straffen tegelijk bestraft.”

Zaterdag 10 juli '15. Vijf uur 's namiddags.

Wandeltocht in open rijtuig naar Heusden, anderhalf uur van hier. Het regent in 't begin. De hemel is grijs. Het groen is donker; nevelen kruipen over de velden tot aan de veruitgestrekte horizon, waar ze als een vloers verdikt over hangen en stemmen tot droomerige melancolie, bijgewerkt door de wiegende beweging van den rit. Ge zoudt zoo altijd, altijd willen worden voortgevoerd zonder ooit aan te komen, indien ge de zekerheid hadt, dat die zalige treurnis zonder bepaalde oorzaak ook voortduren kon. Aan de herberg bij den oever der Schelde, waar de stedelingen plegen paling te gaan eten, is de brug maanden geleden opgeblazen. Thans wordt ze door de Duitschers heropgebouwd, doch levert nog geen doortocht naar het dorp.

Het paard, de geweldig vlugge looper, die bijna aan een auto denken doet, hoeft even uit te blazen.

Alles is er verlaten nu. Geen wandelaren aan die herberg. “Is dat donderen?” opkijkend gevraagd: dof rommelt het in de verte.

“Neen, hoor! Het is grof zeegeschut, dat tot hier den grond doet bommelen.”

“De nabijheid van het water,” zegt iemand, “brengt het geluid zoo duidelijk tot hier aan.”

Om 't even waar ge u bevindt of henengaat, toch altijd wordt ge herinnerd aan menschennoed en moord.

In het terugkeeren hemelsch wêr, frisch en kalm, een gele luchtstreep onder de donkere wolken in het west.

Aan den doortocht van de spoor staan veertig groote voeren hooi op waggons onder gebitumeerde huiven. Alles opgeëischt, vaardig voor het vertrek naar Duitschland.

Zondag 11 juli 15.

Ik heb de decoratielintjes van mijn paletots afgedaan. Het spijt mij zeer. Heeren, die uit koffiehuisen komen, worden door soldaten aangesproken:

“Keine Zeitungen?”

Ondanks het ontkennen gebeurt er een aftasting en inbeslagneming van verdachte schriften of andere papieren. In een winkel van witgoed op de Vogelmarkt (centrum der stad) lagen zakdoekjes uitgestald — in nog al groote hoeveelheid — met de belgische en fransche en Engelsche kleuren op de hoeken geborduurd, of erop gedrukt. Soldaten trokken binnen en pakte alles mede.

Uit goede bron wordt verzekerd, dat de keizer vrijdag Gent heeft doorkruist. Om elf uur 's avonds was er een groot diner besteld in het Posthotel. Hij bezocht de duitsche ambulance in de azaleazaal van het Feestpaleis. Hij reist steeds in een wagen van het Roode Kruis.

Overtrokken lucht, beloften van regen, die hoe noodig ook, er niet toe besluiten kan om neer te

dalen. Het kanon tiert en raast luider dan ooit, zoo verbazend hoorbaar van achter het dicht boomgewas van het Park. Soldaten wandelen of zitten er op banken in stil gesprek; zoo ook dames met den parasol schreven in de mulle aarde teekenend, strak voor zich uitkijkend, gewoon met elkander pratend, sommigen aan eenig handwerk bezig.

De bloembedden schitteren en gloeien; de rozentuin — de meest in 'tfransch genaamde "roseraie" — bloeit in overvloed, geur verspreidend. Kleine, arme jongetjes steken wagentjes voort, waarin kleinere kinderen zitten, op gevaar van een ongeluk voor deze en de voetgangers, woest spelend de hellingen schaterblij afrollend. Een knaapje, heel in 't wit — heeft een dood musschejong gevonden en toont het triomfant aan de dame, die het begeleidt: "Mama, mama, kijk, een vogelken, ik zal het opkweeken en eten geven!"

Geraniums schieten kolenvonken; capucienen, vuur- en oranjegeel, ranken tusschen purperen petunias van de balkons op de Leopoldlaan af.

Ge zoudt nooit vermoeden, dat het oorlog is, indien ge doof waart...

Maar hoor toch, dat hart beklemmend zeegebulder, dat de wolken doordavert als een geducht onweer... en waar niemand naar schijnt te luisteren.

Hanengevechten zijn verboden door de wetgeving. Stierengevechten wekken gruwen op bij het oogenzien niet alleen, bij het eenvoudig lezen of hooren vertellen ook... Menschengevechten laten de harten koel in dezen noodlottigen tijd.

Bezoek bij een jonge, lieve dame. Ze zit aan haar open raam, een paar meter boven den grond van de Citadellaan verheven. Schoone-bij-dage zijn door de dunne, ijzeren traliën van de balkonstaven geleid en openen hun trechtervormige kelken aan de schaarsche zonnestralen, die, voor een oogenblik telkens, de grauwe lucht doorbreken.

Ze zit er graag bij als ze alleen is, ze verpleegt ze zelve, het zijn haar lievelingen. Haar man is op café, de meid wandelt met haar kleinen jongen in het Park, maar ze heeft mij nog iets anders te zeggen en te toonen. En ze leidt mij naar het schoorsteenblad van den achtersalon.

Daar staat een zonderling, dik, ruw voorwerp in ijzer, misschien twintig centimeters hoog, kegelvormig.

Ze heft het op met de twee handen:

"Voel eens hoe zwaar het weegt: twintig kilog."

Instinctmatig verontrust: "Wat is dat?"

"Een geschenk, dat mijn man heeft gekregen: een bom."

Gevlucht in de voorplaats en van op een afstand geroepen: "Om godswil, leg dat ding neer, het kan ontploffen, gevaarlijk voor uw kind en u allen!"

Maar ze lacht: "O neen, ik ben voorzichtig."

"Leg het in 't water."

Ze wil niet, hoofdschuddend...

Zulk bomgezelschap mist alle bekoorlijkheid, mij zoo gauw mogelijk uit de voeten gemaakt.

Woensdag 14 juli '15.

De schoolkinderen zingen allerlei rijmpjes, het eene zoo onhebbelijk als het ander:

"De koning in den zetel,
De keizer in den ketel."

In een verordening van 26 juni ll. worden onderwijzers, opzieners van 't onderwijs en schoolhoofden bedreigd met een straf, klimmend tot vijftienhonderd frank boet en gevangenis van

zes maanden, indien ze duitschvijandige drijfverijen of uitlatingen dulden, bewerken of bevorderen. De gouverneur generaal van België, Freiherr von Bissing.

Op 2 september '14 werd baron von der Golz benoemd tot Gouverneur General van België.

Sedert eenigen tijd is hij vervangen door Baron von Bissing, vroegere adjudant van Kronprinz Friedrich-Wilhelm. Hij is geboren in 1844 en werd gepensionneerd in 1907. Bij het uitbreken van den oorlog in '14 trad hij weder in werkzaam dienst.

Dat vergat ik vroeger aan te stippen.

Er wordt verzekerd dat de Keizer vijfhonderd duizend man van de russische grens heeft weggetrokken om ze aan den IJser te brengen, ten einde kort spel te maken met den weerstand der Bondgenooten.

Terwijl ik dit allemaal schrijf, weerklinken zacht, melodieus meeslepend, de toonen eener klarinet — voorzeker uit een open venster — in de buurt, waar soldaten logeeren...

O, hoe vreedzaam-vredelievend als een wiegelied wil die muziek den geest in ruste wiegen... Opzoeking en zijn gedaan in de bureelen van de socialistischen courant "Vooruit." Op het tooneel van de maatschappij "Vooruit" mogen geen vertalingen van engelsche, italiaansche of russische stukken vertoond, of geen redevoeringen om 't even waar gehouden worden.

donderdag 15 juli '15.

Sedert gisteren geweldige regens. Dezen namiddag onweder. Opklaring der lucht om vijf uur. Bezoek te Ledeberg een voorstad van Gent, in de Florastraat bij een familielid. Het gesprek loopt als altijd over den toestand. Deze vertelt. Zijn naaste gebuur had een duif, die broeide. De jongen zouden over drie dagen uitpikken. Hij maakte het geval bekend op Port-Arthur, waar de vlerken afgeknipt worden.

De duitsche ambtenaar was inschikkelijk. "Houdt uw broeister," zei hij, "en breng ze weder als de jongen daar zijn."

Zoo gedaan. Een ander beambte stond den eigenaar te woord. Hij wilde geen rede verstaan, maakte proces-verbaal op en de veroordeeling, voor het zoogezegd overtreden der duitsche voorschriften, was vijftig frank boet of tien dagen gevang.

Een ander had een tamme tortelduif en meende, dat zulke niet in de categorie der aan te geven viel. Dat bezit werd ontdekt: vijftig mark boet of tien dagen gevang.

Elke mannelijke bewoner tusschen zeventien en vijf en dertig jaar moet zich op een daartoe aangeduide plaats en een bepaalden datum doen inschrijven. Een bewoner van Ledeberg, was te laat gekomen.

Dezelfde boet of gevang.

Gisteren kregen deze drie hun ingangsbriefje en vertrokken heden naar 't gevang. Meestal de welhebbende veroordeelden kiezen nu de opsluiting als een protest tegen dat soort van geldafpersen.

In 't midden van ons gesprek weergalmen eensklaps geweldige schoten, schijnbaar juist boven het huis.

Zonder nadenken loopt elk in zulk geval naar buiten. Ja, recht omhoog drijven de blanke wolkjes van 't afweergeschut als zoovele doorzichtige ballonnetjes en wie een operaglas bezit, geeft het over van hand tot hand.

Tusschen de nu uitgerafelde, witte flardetjes hangt het luchtgevaarte aan een vlieg gelijk. Het schijnt zich niet te verplaatsen; maar nu beginnen de mitrailleurzen hun beangstigend gekraak en de bangen vluchten in huis en roepen de onvoorzichtige nieuwsgierigen toe, toch niet in dat tuintje te blijven, waar reeds meer dan eens stukken ijzer en andere projectielen opgeraapt zijn.

De luchtreiziger kon ongehinderd ontsnappen.

Vrijdag 16 juli.

Schetterende klaroenen. Mijn huis staat in het midden eener korte straat: aan den rechterkant de Leopoldlaan, aan den linker de Kortrijkse Steenweg; beide leiden naar St. Pieters station. Langs den Steenweg trekken ze op, de arme jongens met het nauwelijks volwassen lijf in lange reeksen, zwaarbeladen, in splinternieuwe, nog niet aansluitende uniformen.

Ze zingen schreeuwend, de koperinstrumenten overheerschend.

Langs de Leopoldlaan komen van de vuurlijn lange benden binnen, vermoeid, stofferig, grijsgrauw, hun loomheid kranig bekampend, onder het gewicht hunner wapentuigen, breedgeschouderd, kloeke kerels met baard en snorbaard.

Velen onder de integenovergestelde richting, al voortschrijdend, wisselen glimlach en handgroet met elkander. Wie kan het aanblikken zonderdat het oog vochtig wordt en het hart klopt van gruwen en medelij? Zooveel mannenmoed, zooveel zelfverzaken en vaderlandsliefde, ten bate van moord, brand, verdelging en eigen ondergaan!

Zaterdag 17 juli.

Stormweêr. De jonge boomen in de omliggende tuinen worden heen en weder gezweept, de bladeren afgeflapt; de takken knikken en buigen, als groetten zij den grond. Bijwijlen slagregen, 't water langs de steenen stroelend, plassen in de veranda vormend. Donder weerdreunt soms. Om vijf uur breekt een schichtige zonnestraal door het grauwwarte zwerk.

Ik heb een boodschap te doen bij den bestuurder van het Jongensweeshuis — Kuldershuis genaamd. Het is zeven uur. De weg leidt onder hooge boomen. O, wat zoeft de wind in de kruinen met oceaangeruisch en takkengekraak.

Het gebouw maakt een heel ruim vierkant uit, in rooden baksteen, met tal van vensterreeksen. In 't midden, speelplaats, die wel een hectare meet.

Aan de monumentale ingangpoort in de Hospitaallaan staan wachthuisjes met de duitsche kleuren. Aan het eene wandelt, met een zestal stappen heen en weer, een zeer slanke soldaat met een fijn, voornaam aangezicht.

Een hoop kinderen van drie tot acht jaar oud, jongens en meisjes; stoeien om zijn beenen heen, heel familiaar met hem, ofschoon hij ze niet aanspreekt en niet toelacht.

Aarzelend gevraagd, of ik mag binnengaan.

Geen antwoord, hij haalt de schouders op.

Vernieuwd aanzoek.

Hij verstaat geen duitsch en wenkt een anderen soldaat bij, die ginder ver over 't hof loopt. Deze klein, en type van armoe en ontaarding, nadert. Hij verstaat evenmin de vraag, of de directeur binnen is. De twee spreken een onverstaanbare taal te zamen. Is het Poolsch, is het een soort Platduitsch? Herhaaldelijk klinkt het hol "'Jao, jao?'"

Een derde, even onderbleven, een echte zwakkeling, langs de rechter zijde laag den arm latende hangen, als ware hij gewend dingen van den bodem op te rapen, spreekt Platduitsch; maar hij begrijpt niet wat bedoeld wordt, weet niet dat het hier een gesticht van de stad is, en dat de directeur van 't Weezenhuis er in een deel van verblijft, met wat nog van weesjongens voorhanden is, en dat de soldaten het geheele bewonen.

Terwijl het moeielijk klaar te brengen geval besproken wordt, komen met spijkerschrappende schreden lange benden soldaten de poort binnen, nat van een nieuwe stortbui, mooie jongens, beelden van gezondheid, blozend, met kort geknipt haar en gladde wangen, bij de meesten nog geen

schijn van baard vertoonend. Deze verdwenen zijnde, wordt hulpvaardig beloofd mij op den goeden weg te helpen en de tusschenspreker leidt mij over 't hof, door een donkere gang, in een lange, smalle zaal en geeft een stoel aan.

Op een houten bank aan een tafel zit een soldaat. Twee sneden brood liggen voor hem. Hij neemt ze beurtelings op en met een mes oversmeert hij ze in een buitengewoon dikke laag, met gele boter, die er langs alle kanten uitproest als de mortel tusschen de baksteen, die een metser opeenvoegt. En de man schraapt met zijn mes de overvloedige boter af en werpt ze op het bord, ook net zooals een metser met de truweel het te mild gebruikte terug ruw in den bak slaat.

In die zaal staan vier slaapsteden, of hoe moet het genoemd worden? Ze doen denken aan uitgetrokken zitbanken in een sleeping car, twee en twee boveneen, niets dan planken, voorzeker aan een stel, of op sterke stangen aan den wand vast. Niets erop behalve een matras, die geen matraskleur meer heeft, zoo goor, zoo vies is ze, en daarop een saamgefrommelde deken even vuil en niet meer waar te nemen van welke stoffe of weefsel. Nu komt een surveillant binnen. Op een toon van hoffelijk, maar toch misprijzend vermaan zegt hij, hoe het mogelijk is voor een dame aldus, in overtreding met de voorschriften der vijandelijke bezetting, door gene, groote poort te durven binnenkomen! "Hebt ge dan het bericht niet gelezen, dat in 't Vlaamsch en in 't Fransch op den pijler aan den ingang staat?"

Heel beschaamd: "Neen."

"Alles wat op het weezenhuis betrek heeft moet langs het verre groene poortje geschieden."

Hij leidt mij waar ik wezen moet. Van den directeur verneem ik het een en 't ander: De duitsche jongens, die zoo even binnenkwamen, tellen zeventien en achttien jaren. Enkel honderd vijftig weesknapen verblijven nog in het gesticht. Waar nog een vader of een moeder is, wordt de besteding teruggezonden; wie een vreemd kind in huis neemt krijgt als zij geldelijken steun. De weezen behouden hun donker blauwe kuldersoniform met de blinkende knopen. De huisvesting der blijvenden is bekrompen.

"Hoor, die muziek!" onze jongens moeten op het opperste repeteeren.

Ze weergalmt luid bonzend tot in de groote spreekzaal, waar wij zitten, maar een nog luider gebons weerklinkt hier nog: namelijk de knallen uit de nabijgelegen schijfschieting, waar de vijand zich oefent. Het weerkaatst bij elke losbranding zoo scherp als kwam de kogel op metaal terecht...

Zondag 18 juli '15.

Daar in Duitschland de gedwongen leerplicht sedert lang bestaat, zou het doen wanen, dat er de algemeene kennis groot moet wezen. Is het niet zoo, of zijn hier enkel juist uitzonderlijke gevallen van onwetendheid?

Het is treffend, hoe onwetend de duitsche soldaten zijn. Van aardrijkskunde hebben ze weinig begrip; hun taal spreken ze erbarmelijk, en lomp doen ze zich voor in hun bewegingen — zelfs als ze niet uit moedwil handelen — in hun antwoorden, wanneer een paspoort getoond, en ze daarbij vriendelijk aangesproken worden.

In 't Kuldershuis verstonden de twee te woord staande soldaten geen duitsch. Volgens de verklaring van degenen, die met hen in dagelijkschen omgang kwamen, konden de twee ordonnances van hier rechtover noch lezen noch schrijven meer.

Van een anderen kant is het opmerkelijk, hoe goed winkeliers en soldaten elkander hier verstaan, en met wat gemak de koffiehouders de duitsche soldaten weten uit te hooren. Weinige jaren geleden trof het mij te Coblenz en omstreken, hoeveel correcter dan vroeger het volk zich daar — ten minste met uitlanders sprekend — wist uit te drukken.

Onverklaarbare tegenstelling!

Gisteren avond terugkomst met den tram: zondagwandelaars krioelen t'allen kant.

Op den Nederkouter, ter hoogte van de Bagattenstraat, werd het rijtuig stop gezet door het aankomen van legerbenden in vluggen — als vluchtenden — marsch. Het meerendeel waren enkel met den dolk gewapend, misschien een paar honderd droegen geweren, waarop de bajonetten blinkend spits uitstaken. Vele, vele jonge kerels in splinternieuwe uniform, groenachtig blauw of blauwachtig groen, als sommige meezeneieren, waarvan ge de schakeering niet recht bepalen kunt; ook mannen van allen leeftijd. Stormhelmen overal. Hoeveel duizenden er voorbijtrokken ware bij berekening uit te maken geweest, indien men bij 't begin voorzien had, hoe lang die stoet worden ging, vijf of zes op een reeks, het gelaat der volgenden schier het achterhoofd der vooropgaanden aanrakend, als een kudde schapen zoo dicht opeen.

Onsamenhangend gezang zweefde over de gelederen. Velen staken juichend-schreeuwend de linkerhand in de hoogte.

Dat moet een parademarsch beteekend hebben. Heden kondigen de dagbladen groote zegepralen op Rusland aan.

Hoe talrijk deze troepen ook waren, toch stonden er nog overal militairen onder het toeziende volk op alle gaanpaden te kijken of trokken in tegenovergestelde richting achteloos voorbij.

Is de voorraad menschen onuitputtelijk in Duitschland? Is het waar, wat de officieren beweren, dat Duitschland onoverwinnelijk is?...

Boeten voor de kleinste inbreuk op het reglement worden toegepast. Velen willen ze niet betalen en doen liever, wat ze "het verzitten" noemen. De vertellingen van die gevangenschap gaan alle verbeelding van slechtheid te buiten.

De vrouwen hebben het betrekkelijk goed: ze slapen gedrieën in een cel op een matras; het eten is voldoende. Ze worden door nonnen bediend. Moeder Overste stelt aan iedere, wier tijd uit is, een soort decoratiestrik ter hand en een door haar gemaakt kartonnen huisje met een deurtje en een klein, hoog vensteropeningetje. Daarop staat "Prison."

Dit ter gedenkenis aan hun gevangenschap. "Als de bondgenooten zegepralend hun intrede in Gent zullen doen," zegt ze aan de heengaanden, "trek ik aan het hoofd van u allen hen te gemoet, elk met deze zinnebeelden van lijden voor het vaderland op de borst en in de hand."

Woensdag 21 juli 1915.

Dag der jaarlijksche onafhankelijkheidsviering van ons land. Plan bestond bij de bevolking de winkels te sluiten, vaderlandslievende manifestaties te doen, want op dien dag wordt niet gewerkt. Dat is door de Duitschers verboden ten einde opstootjes te vermijden.

In St. Baafs heeft een plechtige dienst met kerkversiering plaats, ter eere van Onze lieve Vrouw wier hulp de geloovigen onvermoeid blijven afsmeeken. Op dezen dag zijn de gedecoreerden voor moed en zelfopoffering, voor lange jaren dienstbodenverblijf enz. gewend, van Brussel komend met den avondtrein, door vrienden en familie aan 't station te worden afgehaald met bloementuilen, om in open rijtuigen naar hun wijken te worden gevoerd, door de belangstellende en nieuwsgierige menigte toegejuicht.

Hoe zal deze dag verlopen. Zullen de bewoners — ongewapend — wijs genoeg wezen om den prikkelbaren vijand niet tot wraak aan te zetten?

Er bestaat veel vrees van niet.

Donderdag 22 juli.

Groote woeling gisteren in 't centrum der stad, vooral op den Kouter, de gewone verzamelplaats van manifestanten. Schier op alle borsten schittert het driekleurig lint. Velen dragen daarenboven een portret van den koning. Dit bestaat uit het uitgesneden kopje van een goud- of zilverstuk, of een A uit een cent; ook klimopbladeren — emblemata van verval, maar volgens andere uitleggingen van standvastigheid tot den dood.

De gendarmen doen dienst, wellicht met te veel strengheid, wellicht zijn er uitdagende houdingen: strikjes worden afgerukt of dragers krijgen bevel ze af te leggen. 's Namiddags ga ik in gezelschap, kies de minst bezochte wegen er naartoe. Ontmoeting van enkele wandelaren in opvallende feesttoiletten. Wat is het mooi wat is het frisch langs de Oude Schelde, onder het dicht gewelf der boomenreeksen van de Muinkkaai; aan den overkant van het snel vlietend water de St. Pieterskerk met hare ronde koepel en vierkanten toren van welks model degenen, die nooit uit het land zijn geweest, bombastisch beweren, dat ze wel kleiner, maar anders juist op de St. Pieters kerk van Rome gelijk!...

Achter den stroom de duizelig steile oeverhelling, gansch met heestergewas begroeid, en nog daarachter, hoog daarboven, de ongelijke dakenrij der St. Pietersnieuwstraat. Hier kan de geest zich in een heuvelstreek wanen en vermeien in 't ongewone van dien aanblik.

Het gesprek loopt — in onze vereeniging — als immer op den oorlog en nu hoofdzakelijk op het gebeurde van den dag: "Een prachtige manifestatie van vaderlandsliefde," zegt de een. "Waarom toch de "Bochen" in wier macht wij zijn, met linten en strikken ophitsen?" vraagt een ander.

Een derde heeft op den Kouter een dame gezien, die een groote, driekleurige kokarde op de borst droeg. Een officier beval haar dat af te leggen. "Ik doe het niet," zei ze. "ge moet," hernam hij. "Doe het zelf," trotste zij hem en met zulk een brutale hand trok hij het stuk af, dat er een brok van haar jasje mede afscheurde.

Ze schimpte: "Ik heb nog andere kokarden ik zal de eene na de andere op mij steken."

"Hoe gevaarlijk," sprak een bezadigde van 't gezelschap, "hoe onnoodig dom van die dame."

"En als voor iets dergelijks de stad geboet wordt met een groote geldsom?" vroeg een ander.

"Wat geeft het, laat ze geboet worden desnoods met twintig, met vijf en twintig millioen, 't is maar wat meer bij al de lasten, die ze heeft," klonk het enthousiast antwoord van den verteller.

En nu ging het verontwaardigd op uit veler mond: "En onze arme bevolking, die reeds honger lijdt en voor zulke snoeverij nog meer zou moeten derven. Krachtig optreden is bewonderenswaardig, als ge zelf goed en bloed voor een zaak te pande stelt, maar niet als ge anderen daardoor schade berokkent."

"Ik zou die vrouw eenvoudig opsluiten gedurende heel den tijd van den oorlog als verderfelijk voor hare medeburgers," sprak een oude dame.

De berichtgever van 't geval zweeg, te beleefd om aan een vriendendisch twist te verwekken.

In het terugkeeren dwaalden — bij invallend avondduister, mijn gedachten weder naar dat gesprek en den huidige toestand: is het wijs voor een machteloos kind te schoppen naar een onrechtvaardigen stiefvader?... En dan kwamen overwegingen van een anderen aard. Die manifestanten, wie zijn ze? Meest jonge lieden of middelbaren leeftijd, kloeke kerels, gedwongen werkelozen... kameraden, stad- en landgenooten zijn in den strijd, geven hun bloed en hun leven, zitten in de loopgraven onder het geschut; ze hebben geen bed, geen lekker eten en zij, die hen zouden kunnen ter hulp komen, blijven dadeloos en meenen een blijk te geven van groote burgerdeugd, als ze een lintje dragen en luid roepen in den drang der menigte: "Leve België, leve Frankrijk, leve de Koning!"

"Niemand gedwongen soldaat," is hun leuze, dat ze zich dan schuilhouden en zwijgen ten minste.

Zondag 25 juli '15.

De straf van de heerschers is niet lang uitgebleven: verbod van het dragen aller belgische kleuren, eeretekens, portretten der koninklijke familie, het uitstellen hunner beelden, het uitplakken van politieke schriften.

Vele stadgenooten keuren de manifestatie goed: ze zeggen "Het is de ontploffing van onderdrukte eigenwaarde. Het is een les voor Duitschland te ondervinden, hoever de Gentenaren er van af zijn slaafs onder den geesel van hun oppergeweld te buigen. De dames hebben gelijk," zeggen ze, "hun

strikken te laten afrukken, hun kinderen in een costuumpje te steken van rood geel en zwart, er kome van wat er wil. Overigens, de brutaliteit der duitsche gendarmen was te groot om ze lijdzaam te dulden, het ware lafheid geweest er geen protest tegen te uiten."

Vervolg op Zondag 25 juli

Met guitig leedvermaak wordt er verteld, dat een dezer D. ijveraren aan een jong meisje vroeg haar borstspeld aanwijzend "wat draagt ge daar?"

"Het portret van onzen koning."

"Ge zoudt beter doen dat van onzen keizer te dragen."

"Kijk, kijk," antwoordde ze, "ik wist nog niet dat onze koning keizer was geworden."

Onmiddellijk werd ze in hechtenis genomen en naar het gevang geleid. Het valt te bedenken, of de zelfvoldoening het publiek met een dergelijken kwinkslag te vermaken, kan opwegen tegen den roef der persoonlijke vrijheid...

Dinsdag 27 juli '15

Onverwacht bezoek van den Rood Kruisman, die hier is gelogeed geweest. Hij was reeds overal werkzaam. Een kaart schrijven aan civielen is niet veroorloofd. Nu verblijft hij te Lophem op het kasteel van Fudor d'Ydewalle la Bruyère. Het mooiste wat men zien kan, thans tot herstellingsoord van officieren ingericht. Hij doet een lange opsomming van al het natuurschoon, het massive, het wijduitgestrekte, het bloemenrijke; van de nachtegalen, den maneschijn, de glimwormen, enz. Wat mij alleen interesseert is het volgende: "O, wat zijn de bewoners ginder lief en goed voor de Duitschers! Ik speel met de kinderen, draag de kleinen op mijnen arm; de grooten huppelen rondom mij met hun handjes uitgestrekt: "Soldaat, soldaat!" streelend uitroepend!" Bij hun — de Duitschers — aankomst brachten de boeren hun allerlei voorraad aan en lachend vertelt hij, dat een landbouwer op een groote hoeve hem een bed in de logeerkamer aanbood.

Vrijdag 30 juli '15.

Een heuglijke verjaardag mobiliseering van België. Hoe goed herinner ik mij alles er van. Den dag te voren hadden wij in familie op het buiten mijner nicht gedineerd, van den aanstaanden oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk gesproken, maar niet gedacht, dat België in den maalstroom het allereerst medemoest. Wij hadden een groote, dubbele autotoer door het mooie Vlaanderen gemaakt, door de geschoren velden die, onwetend van wat hen te wachten stond, genoten van den zonneschijn en de frissheid der zomerbries, de rook steeg op uit de schoorsteenen der huisjes, de kerktoentjes der snel doorrende dorpen stonden daar in diepe rust, alsof de alarmklok er niet weldra uit bengelen zou om vaders en zonen in koortsige haast te midden van den nacht uit hun haardsteden te verjagen naar de grenzen en den dood.

En dan den dag, dat wij allen samen hier zaten, toen mijn nicht Alice binnenkwam en iemand vroeg: "Wat nieuws?" En zij met een verslagen aangezicht uitriep:

"Slecht, het slechtste wat men denken kan: Duitschland randt België aan." Maar hoeveel slechter moest het niet wezen in de onmiddellijke toekomst dan wat de stoutste verbeelding zich voorspiegelen kon!...

Toen ik heden aan een bezoeker vertelde, dat de soldaat, die hier was ingekwartierd geweest op zijn doorreis naar Berlijn was komen goeden dag zeggen, onderbrak hij mij met onverholten gisping in den toon:

"En ge hebt hem aan de deur niet gezet?"

"Neen," antwoordde ik onverschrokken, "ik heb hem goed onthaald."

Ha! zoo neem ik de vaderlandsliefde niet op, lomp te handelen, het individu verantwoordelijk te

stellen voor de daden dergenen, die de volkeren besturen en in het verderf jagen. Die jonge man heeft sinds 1 sept. '14 zijn dagen en nachten opgeofferd tot hulp en troost zijner medemenschen. Hij, vrijwilliger, heeft zijn stad verlaten, zijn zaken aan verval prijsgegeven om, verre van huis, getuige en heeler van onnoembare ellenden te wezen; aan zijn handen kleeft geen ander bloed dan dat der wonden, die hij uitgewasschen en verbonden heeft; en ik zou die mij toegestoken hand moeten weigeren! Ik zou hem, die nauwelijks dezen nacht laat, met een kort rustverlof aangekomen is en die mij in dat kort tijdverloop opzoekt om zijn diensten in de vaderstad aan te bieden, moeten buitenjagen als een straathond!

Neen, neen, dweepzieke, met uw burgerdeugd, alzoo doe ik het niet. Laten landen vijandig tegen elkander optreden, personen — toch niet alle personen — zijn er aansprakelijk voor.

En nog wat anders: indien ge niemand zijn meening vrij laat uitdrukken, al krenkt ze u, hoe kunt ge wetenschap der toestanden en menschenkennis opdoen?

Met geen vijanden spreken willen, is u opzettelijk een blinddoek voor de oogen binden.

Maandag 2 Augustus.

Mijn burens zijn voor eenige dagen uit de stad. De hond is alleen thuis, buiten aan zijn kot geketend. Een werkvrouw brengt hem eten. Die hond, een schapershond, anderhalf jaar oud, aan gezelligheid gewend en van een ras, dat geen afzondering verdraagt, jankt luid zijn klachten uit.

Zoo iets is treurig, het is vervelend om hooren gewis, zoolang de klaarte duurt; maar 's avonds, wanneer de duisternis is ingetreden, die eerste duisternis na lange dagen, bij somber weer of na heeten zomerzonschijn, die altijd melancolisch aandoet, werkt nu in oorlogsnood nog dieper in.

Dat huilen, dat akelig huilen van dien hond! De nacht is zwart, de maan treedt heden haar laatste kwartier in en is nog niet opgestaan. Elk gerucht is uitgestorven, enkel dat jammerjanken gaat voort, ophoudend en na een korte poos opnieuw en luider inzettend, verscheurt de doodsche stilte.

Voor 't geprikkeld zenuwstelsel en de ontredderde verbeelding wordt het een symbool: zijn dat niet de schrijnende kreten der gewonden, der gevallen? Is dat weegehuil niet de samenvatting van al het geleden lijden in dezen naren tijd? Zijn het de dooden niet, de jeugdig weggemaaiden, die uit hun graven opstaan om wraak te roepen over de beschikkings van hun akelig lot?

Ze liggen hier en daar en overal in België en elders begraven. Is dat enkel materie, zijn dat niets dan vergane dingen? Komen hun schimmen op het uur der spoken nooit eens te voorschijn, daar ter streke, waar ze in de aarde zijn neergelegd en toegedekt?...

De geest dommelt in, de beelden der fantazij schuiven over elkander, vallen uiteen, de gedachten verwarren en de sluimering omhult u zachtweldadig geheel in gevoelloosheid van bestaan.

Maar de hond, die een wijle gezwezen, misschien zelf geslapen heeft, barst los in nieuw noodgeschrei, voorgoed, voor heel den nacht, als met een zweep van onmeedoogendheid alle verdere rust verdrijvend.

Zaterdag was er geen brood in huis en nergens te krijgen, de oude kaarten waren niet meer geldig en de nieuwe niet gebracht.

Een toevallige bezoeker haalde er een homp van 't zijne. Dat was zoo welkom als een aalmoes bij een behoeftige zijn moet.

Men vertelt, dat dertig duizend man de stad doortrekken op weg naar den IJzer en dat de Duitschers morgen lustig feest gaan vieren voor den verjaardag van hun zegepraal over België. "Le triomphe du chat sur la souris," zooals een hoogleeraar het onlangs tegen mij uitdrukte.

Woensdag 4 augustus.

Volgens een verordening van den Etappen Kommandant mogen geen vliegers (kinderspeeltuigen) opgelaten worden. De oorzaak van dat verbod wordt in 't volgende gezocht: te Melle had de

koewachter uit een liefdadigheidsgesticht een vlieger opgestoken uit tijdverdrijf. Dat ding, voor de wolken heen en weer fladderend, werd opgemerkt, genomen voor een sein. De dader, een idioot, was spoedig gevangen als zijnde een spioen.

De honden moeten gemuilband wezen. De beweegreden daartoe wordt volgenderwijze verklaard: op 21 juni had een verbitterde zijn hond een halsstrik in de belgische kleuren aangebonden en een in de duitsche aan den staart vastgemaakt. Een soldaat, in woede ontvlamd, rukte dezen af. De hond beet hem en dat volstond om hem als razend te betitelen en de strengheid der wet op al de honden toe te passen. Of de man er goed van af kwam wordt niet gemeld.

Vrijdag 6 augustus.

Groote wagens houden stil voor gebouwen, tot stapelplaatsen ingericht door de bezetting. Menigvuldige balen van stoffe, die dient tot het maken van zakken ter bescherming van de vijandelijke levens in de loopgraven, worden afgeladen voor de poort en binnengedragen.

Vrouwen en meisjes — werkeloozen natuurlijk — halen er hun voorraad of brengen het genaaide terug. Dat gebeurt onder de verachtende, verontwaardigde blikken van burens en bekenden, die niet schelden durven uit vrees voor wraak, werkeloos als deze, behoeftig als zij, gepijnigd door den nijd van een welstand, dien ze echter niet deelen willen omdat hij verkregen wordt door lafheid en voelloosheid en gebrek aan burgerdeugd.

Gij, die aan het front uw bloed vergiet, arme belgische dapperen, hier aldus tegengewerkt door uw eigen volk ten nutte van den indringer-vernietiger!

Er was voorspeld, dat groote muggenzwermen uit de slooten en poelen der slagvelden zich over ons land uitbreiden zouden, gif van ontbonden lijken met hun scherpe bloedzuigers menschen en dieren inspuiten en boden des doods zijn moesten.

Heeft het koele weder daar iets mede te maken misschien? Veel minder muggen dan op andere zomers zijn er te zien.

Op de geboortenlijsten van den burgerlijken stand komt thans de naam Albert veelvoudig voor.

Hulde aan onzen koning.

Zoo groot is de eerbied en de bewondering der Belgen voor hem, dat de socialisten zelven hem verleden jaar in november op zijn naamdag een adres van gelukwensen zonden.

Zaterdag 7 augustus 15.

Gisteren om vijf uur rijtuigtoer door het Park. Enkele wandelaren, dames met een haakwerkje of in een boek lezend op de banken. Voor het feestpaleis een groep genezende gekwetsten, bleek, zwak nog meestal, melancholisch wat voorbijkomt aankijkend...

Eensklaps een gedruisch van naderende voeten achter ons. Het paard ging traag op stap. Het zijn soldaten komend van het front. Ze halen ons in en trekken voorbij: een vijftigtal, zwaar beladen, ransel, veldflesch, geweer, patronen rondom 't lijf, dolk of — bij de officieren — degen op zijde.

En zij die ons vergast op die rijtoer, ziet hen na en zegt: "'Wat zijn ze machtig toch! Slecht nieuws van den oorlog. De Duitschers zijn in Warschau!'"

"'Zoo!'" "Ja," bevestigt ze, "'het stelt zich erg aan voor de bondgenooten. Eens Rusland verslagen, komt hier het groote duitsch leger, dat ginder opgehouden wordt. Het bereikt Calais, vandaar uit bombardement op Londen. De zee is gesloten. Wat blijft er anders over dan een verootmoedigenden vrede voor de Entente.'"

Ze weet dat van een duitsch officier. Misschien valt op die droeve voorspelling wel wat af te dingen. Maar deze bewolkt toch zwaar den hemel der verbeelding, die nog steeds vertrouwen had in den triomf. Het gespan houdt stil voor de poort van den rijtuigmaker te St. Amandsberg. Rijtuiglantaarnen zijn daar voor een klein herstel en worden afgehaald. Hier is het, dat de ketels

brandende benzine door het dak van 't huis neerstortten en waar slingeren van vuur langs de paden kronkelden, hier waar de hand der dood op de verzengde boomen lag.

Eens even uitgewipt om waar te nemen, hoe het er nu uitziet.

Helaas! Jonge scheutjes hebben een herleving op de stammen beproefd, maar moesten bezwijken in den strijd voor het bestaan. Nauw uitgebot, nauw groen ontplooid, zijn ze machteloos opgekruld en bengelen aan de stengeltjes slap in den wind als uitgerafelde flardetjes of liggen op 't verbrande loover ook.

Wij zitten weder in de victoria.

De rijtuigmaker is bezig met het aandachtig toeschroeven der lantaarnen zijds daaraan.

"Nieuws van uw zoon, mijnheer?"

Hij kijkt op van zijn werk met een strak gelaat als uit steen gehouwen, een gelaat als kon geen uitdrukking noch blijde noch droevig zich meer verspreiden daarover.

"Neen, niets."

"Hoelang is het geleden, dat hij schreef?"

"Vier maanden nu. Hij gaf geen adres. Hij mocht het gewis niet doen. Er stond enkel op den brief: "Uit de loopgraaf.""

"Treurig, treurig."

"Ja, treurig," herhaalt hij als een echo, zonderdat een spier van zijn aangezicht vertrekt, zonderdat een toon van wee over zijn lippen komt.

En met blikken — nooit te vergeten door wie ze zag — blikken van stomme vertwijfeling, volgt hij, met zijn gereedschap in de hangende hand, 't vertrekkend rijtuig na.

Geen onzer, die nog spreekt onder het voortrollen der wielen en het vlugge rennen van het wakker paard: de Duitschers in Warschau, ons land ten gronde gericht, dorpen en steden in gruis. Ons volk verhongerend, de winter vol bange verwachtingen, die nadert voet voor voet... al die onversaagden dood, al de overblijvenden aan het front, het noodlot trotsend, strijdend als leeuwen in hun bevrijdingszucht. Kan de zege hun nog zijn?

Wat akelig zinnebeeld, die jonge, verwelkte, scheutjes tusschen 't dorre loover ginder in dien vernielden tuin.

Onvermijdelijke eind-nederlaag?

De avondhemel stapelt hoge, zwartgrijs wolkenbergen op aan den horizont.

Een last van lood beklemmt de harten.

Zondag 8 augustus. '15

Bezoek aan de bloemenmarkt. Mijn tuinman is in gelukkige stemming. Denk eens: deze week heeft hij voor meer dan honderd frank bloemen en planten verkocht aan de Duitschers. Alles om op te zenden naar de vuurlijn tot het versieren der graven van de gesneuvelden. Dooden, altijd van weerskanten doodden en dan bloemen op de rustplaatsen gezet...

Afdwaling van het vernuft. Spotternij. Het vroeger postbureel is tot lazaret ingericht: veel menschen staan te kijken naar een tuig dat voor den ingang op dragers schijnt te wachten: het rust op een berrie, het is breeder en langer dan een kist maar lijkt er op. Een bruin zeildoek ligt er tot aan een der uiteinden over, waar een opening is half met latjes bedekt.

"Wat is dat voor een ding?" vraag ik dwaselijk aan een heer, want het ware wel te raden geweest.

"Ziet ge niet, dat het een draagbaar is? Kijk daar komt een hand te voorschijn onder 't luchtgat, daar ligt een gekwetste in," zegt hij.

Inderdaad ter hoogte van het aangezicht beweegt een hand, bloedloos als van een lijk, een hand die misschien tranen of zweet afwrijft.

De omstanders blijven kijken.

Een soldaat komt haastig uit de open poort gestapt en neemt een handvat, de soldaat, die bij de berie de wacht hield, grijpt het ander en getweën heel, heel traag en voorzichtig, zooals men doet met iets broos en breekbaars van hooge waarde, trekken ze binnen in het gebouw.

Onderweg ontmoeting van een dame, die zaterdag den namiddag bij mij doorbracht en om acht uur vertrok.

Wat heeft ze niet al te vertellen over haar omzwerven, een echt reisje van Pieter Spaa: voor het paleis van Justice hield de tram, waarin ze zat, stil. Tal van pleegzusters liepen ijlings voorbij, tuilen en bloemschoven torsend, muzieklonen kwamen overgewaaid.

“Wat gebeurt er?” vroegen inzittenden aan den geldinzamelaar.

“Feestviering op den Kouter, omdat Varsovie gepakt is.”

“Wat heeft het verkeer daarmee te maken?”

“De Trams mogen over den Kouter niet meer voorbij. Hij is met steekdraad afgespannen. Voetgangers mogen evenmin.”

“Voor hoelang niet?”

“Voor zoolang als het de Duitschers belieft.”

De dame is oud, loopt moeilijk. Ze moet aansluiting hebben en wacht...

Ze wacht een uur dan geeft ze 't op, stapt uit en maakt een omweg tot aan de nieuwe standplaats. Geen trams meer. En te voet, minstens een half uur ver, komt ze thuis, waar allen over dat laat uitblijven, kommervol achter haar op zoek meenen te gaan.

Een verordening staat nu aangeplakt, waarbij er alle rijtuigverkeer van civielen verboden wordt. Wie tegen dit verbod handelt, zal een straf oploopen van 500 mark of in overeenstemming daarmee met gevangenis.

Dinsdag 10 aug.

Gelezen "J' accuse", met vrees voor ontdekking, want kennisneming van dat boek is streng verboden. Uitgegeven in Zwitserland, geschreven door een anonieme auteur, die verklaart, dat hij is Duitscher, in D. geboren, van D. afkomst.

Indien hij zijn eigen naam op het werk had gezet, zoo had het er een groote kracht van argumentatie bij verkregen.

"J' Accuse" (Fransche titel voor 'n in 't Duitsch geschreven boek, is een rijk gedocumenteerd pleidooi tegen de schuldigen aan den huidige krijg.

Daaruit blijkt, dat Engeland ten allen prijs vrede wilde behouden en Duitschland en Oostenrijk oorlog zochten. Frankrijk ook was vredelievend. Ten tijde der onderhandelingen over de Conventie van Geneve en van Den Haag, werkten Oostenrijk en Duitschland tegen elken te nemen maatregel ter beperking van bewapeningen en gedwongen scheidsrechterlijke macht in wederlandsche geschillen. Bewijsstukken worden in "J' accuse" daarover medegedeeld.

"Inferno" een roman uit den tegenwoordigen tijd, geschreven door Edward Stilgebaur in het Duitsch, hier gelezen in Nederlandsche vertaling, bewerkt door een dame, wier naam mij niet te binnenvalt. Van Amsterdam meen ik.

De omslag is rood en zwart.

Bloed en dood.

Het begin — als voorbereiding van een tijd vol gruwelen — is vol bange verwachting en stemt reeds onrustig in drukkend voor gevoel.

Het vertrek der gemobiliseerden is bewonderenswaardig weergegeven in zijn soberheid. Men ziet het, men hoort de muziek en de zangen.

Elders zijn vaak beschrijvingen veel te uitvoerig, wel bombastisch en het door den schrijver geliefkoosd herhalen van dezelfde volzinnen door den toegesprokene heeft iets, dat den lezer ongeduldig maakt.

Maar het kolossale voorstellen van den reuzenstrijd is diep treffend, niet alleen, omdat het gebeurde daarin waar is, maar het gebeurend-verschrikkelijke nog niet uit is en lang kan voortduren.

Jammer, dat het openstellen der sluizen en de overstroming van den IJzer zelf overstroomd wordt door onnoodige ontboezemingen en, dubbel jammer, dat de eenvoud van iets zoo verpletterend-aangrijpend in zijn werkelijkheid als die gebeurtenis in drakerig romantisme eindigt.

Waar de schrijver zich van onnoodigen schrijfbalast weet te ontdoen, is hij onovertrefbaar: getuige vele tafereelen, om slechts te spreken van den tocht der gijzelaren door de stad, den oproer te Troyon, de branden, de moorderijen en vooral de terechtstelling van den pastoor en den zestienjarigen jongen. Dat zijn visioenen om levenslang in 't geheugen van den lezer te blijven spoken.

Woensdag 11 aug.

Een werkvrouw uit de Puinstraat vertelt, dat een harer buurvrouwen, een oud mensch, die voor den oorlog een logiesthuis hield voor studenten, onder anderen Russische, op een nacht — onlangs — werd opgeklopt en met de bajonnet achter den rug is voortgedreven de stad in door D. soldaten.

Wat van haar geworden is, weet niemand.

Zou dat wel waar wezen?

Neergeschreven, zooals 't verteld werd. De mededeelster schijnt betrouwbaar en niet te overdrijven.

Vertrek den donderdag 12 augustus 15.

Opgestaan kwart na drie uur.

De dag breekt aan, doch licht wordt nog vereischt voor 't aankleeden. Om vijf uur staat het open rijtuig voor de deur. Een rit door de stad om den reisgezel af te halen. Het is heel eigenaardig in de eerste dagklaarte, dat doortrekken der straten, waar alle luiken dicht, en alle winkels gesloten zijn. Geen levend schepsel, zelfs geen wakers meer te zien. Frisch, bijna koud blaast de morgenwind. Geen trein maar een buurtspoorweg over Hamme, Rupelmonde en Temsche zal benuttigd worden.

Te vroeg aan het station. De wachtzaal is nog niet open. De Rietgracht daarnaast verspreidt een reuk, die niets met rozengeur gemeens heeft.

Uit zuinigheid een tweede klas genomen, wat ons weldra berouwt, want nauwelijks zitten wij binnen, of het vak wordt in beslag veroverd door een ongewenscht publiek, mannen, die slechten tabak rooken; wijven met groote, reuzengroote pakken, die ze aan elkaar overgeven boven de hoofden met grof gelach en schreeuwerig gekakel. Het zijn marktvrouwen met ellegoederen voor de markt van Wetteren. Te Hamme tramverwisseling aan de Durme, die enkele dagen geleden nog in boot werd overstoken, doch waar nu een brug is opgetimmerd.

Een echte bestorming van arme jongens, die elkander achteruitstampen en worstelen voor het dragen van het reisgoed en de reizigers zelven daarbij op tegen elkaar stooten, dat men waant bij wilde volkstammen te zijn.

De strijd voor het bestaan! De weg, eenige minuten gaans, loopt over een hoogen dijk, met

holperige, onbebouwde gronden daarnaast. De Durme, ongelijk breed, lijkt op een poel. De opgeblazen brug ligt erbarmelijk in het water te kijken naar hare zegevierende plaatsvervangster.

Aan den overkant staat de te nemen tram te blazen.

Onderweg, als al die marktkraamsters afgestapt waren, kwam er een heer in met een vreemd voorkomen, jong nog. Er waren nu niet veel menschen meer in het vak. Dadelijk haalde hij een notaboekje uit en begon te teekenen. Zichtbaar maakte hij het portret van medereizigers, naar zijn opkijken naar hen en telkens weder in zijn boekje. Dat was heel vervelend en onrustwekkend.

Te Hamme wachten wij, totdat hij plaats genomen heeft om een ander vak te kiezen.

Rechtover mij zit een oude man, grijs met een stoppelbaard en tanig van kleur, bleek van oogen. Hij heeft nochtans iets militairachtigs en is gansch in donkere serge gekleed met een hagelwitten hemdsband en manchetten, heel zijn voorkomen heeft iets eenvoudig-reins.

Wij doorkruisen velden met draadversperring, thans beroerd en uit elkander hangend. Dit geeft aanleiding tot een gesprek met den onbekende. En weldra vertelt hij, stil en schuw naar luisterende ooren omziende, wie hij is en wat hem is wedervaren: een schipper op de binnenwaters. Hij was diep in Duitschland, toen de krijg uitbrak. Zijn schip, de logger St. Joris, werd in beslag genomen, al het geld, dat hij op zak had, evenzoo. Voor alles kreeg hij een bewijs. Hij werd geïnterneerd in een gevang gedurende honderd vijf en twintig dagen, zonder er een enkele maal voor luchtverversching uit te treden. Van onzuiver linnen en ongedierte leed hij zeer. Na dat tijdverloop werd hij overgevoerd naar Duisburg; daar bleef hij zeven maanden, waarna hij het schip en het geld weder kreeg en vertrekken mocht naar België.

Te Duisburg waren honderden en honderden gevangenen. De burgerlijken en de militairen waren afzonderlijk gehuisvest doch zagen malkaar elk van hun kant over een gezamenlijke binnenplaats. Hij heeft gezien, dat op kaartspelers, waar ze aan een tafel zaten, werd geschoten: een was dood, een aan den arm verwond. Hij heeft poolsche soldaten als straf, aan palen zien binden, van aan hun voeten tot aan den hals met koorden omwonden. Na vier en twintig uren werden ze losgelaten, konden op hun beenen niet meer staan, vielen in bezwijming en lagen weken te bed.

Hij heeft twee zonen in 't leger, weet niet, wat er van hen geworden is... en nu vullen zijn oogen zich met water, dadelijk rood belopen oogen, die reeds veel moeten hebben geweend. Mijn reisgezel is belast door eene gentsche dame met een miniatuurstrookje zijdepapier. Dat moet hij dragen bij een verwante van haar. Deze zal het afschrijven en zenden naar een adres in Holland.

"Hoe onvoorzichtig dat op u te nemen!" zeg ik hem, "scheur het, werp de stukjes door het raam. Wat zal er gebeuren, indien ge wordt afgetast?"

"Och, er staat niets gewichtigs op."

"Om 't even, het feit zelf van 't overdragen van geschrift wordt gestraft."

"In mijn porte-monnaie steken?"

"Daar is 't niet veilig, maar, geloof mij, het is nergens veilig."

"Onder mijn das?"

"O, neen, dat ware nog de slechtste plaats. Hebt ge geen vreemd muntstukje? Omwint het daarmede als iets kostbaars of een eigenaardigheid, dat ge bewaren wilt." Hij zoekt tusschen de zilvermunt en vindt een zwitsersch stukje. "Zie zoo." Het zit geplooid, maar het papiertje is te klein, de vouwen houden geen stand. Ten einde raad rolt hij het op in een balletje en steekt het in zijn oor.

Moedig wachten wij de gebeurtenissen af, half ongerust, half guitig lachend om het geval, dat geen gevolgen voor ons heeft gehad, want de schildwachten aan de Schelde te Sint-Anneke hebben niets bemerkt.

Over den Scheldestroom in een betrekkelijk kleine boot, opgepropt met menschen. Het uitzicht van Antwerpen is heelemaal veranderd: voetgangers nog, geen autos, tenzij zelden en dan met officieren

in; weinig rijtuigen, minder wagenverkeer. Hier en daar, aan groote gebouwen staan bij wachthuisjes met de duitsche kleuren soldaten, met het bajonnetgeweer op den schouder. Ze dragen den pinhelm niet bedekt als te Gent, de twee koperen of vergulde arenden er op, vonken schietend in de zon.

Het getal militairen is zoo klein, dat ge ze in gewone tijden niet opmerken zoudt.

Vrijdag 13 augustus '15.

Rijtoer langs de aanlegplaatsen der transatlantiekers en vandaar naar de dokken, welke Ledeganck in de "Drie Zustersteden" een bosch van masten noemt.

Helaas, helaas! Geen enkele groote boot achter de loodsen van den "Norddeutschen Lloyd," van den "Bremer Lloyd," van den "Canadian Pacific," enz. De wind blaast door de ledige ruimten, waar geen matroos in opduikt.

Aan de dokken doodsche eenzaamheid, geen stoombootschoorsteen, geen zeilen, geen koordenladders, geen mastenvlaggen, geen gerol van tonnen, geen wagengerij, geen arbeidersdooreenwemeling, geen aflossen of opladen van koopwaren:

Een verlaten kerkhof zonder grafmonumenten... En ginder op den spitsen — ik meen — honderd drie en twintig meter hoogen Onze-lieve Vrouwetoren het driekleurig vendel van Duitschland, in lustig windgeklapper, zegevierend over de verarmde handelsstad...

Onzeggelijk droeve indruk.

En nu door het verwoest gedeelte van Antwerpen gereden: de Beddestraat, de Schoenmarkt, enz. enz. Heele reeksen huizen, waar winkels stonden, niets dan steen- en kalkgruis; te allen kant gevels beschadigd, ruiten en groote spiegelruitent met zigzagsprongen in. Men toont ons een groote vierkante, open plek: daar was de drukkerij van de "Métropole," een anti-Duitsch blad. Moedwillig werd het in brand gestoken en ten gronde geslecht.

Overall rondom de stad is er beschadiging en zijn er ingestorte huizen te ontwaren. Een bom viel dicht bij het Plantin museum zonder veel verderf te berokkenen; van den slag en den weerbots zijn in 't museum glazen kassendecksels gebarsten.

De Antwerpsche dames — naar wij hooren — vermijden de kleederpracht op de straat en het dragen van bleeke en opzichtelijke kleuren. Personen, welke tijdens de beschieting aanwezig waren, pronken op de borst met een herinneringsmedaille in brons of een ander metaal: het wapen der stad, daarboven twee vereenigde lintjes wit en rood — de kleuren van Antwerpen — en onder het wapen een langwerpig, rond stuk, een bom verbeeldend. Het dragen van eereteekens is toegelaten. De portretten van den Koning en de Koningin staan in doekspelden en in beeld voor de vitrienen.

Zondag 15 aug. Maria Hemelvaart.

Diner bij onze gastvrouw. Een der aanwezigen heeft een buiten, waarvan de tuin op belgisch en het huis op hollandsch grondgebied staat. Zijn vrouw, mede aan tafel, moest voor daar een paspoort hebben. In een zijvertrek aan 't station, waar de vrouwen afgetast worden, moest ze zich heel ontkleeden. "Kousen ook uit," beval de aangestelde voor het onderzoek; deze werden tegen 't licht gehouden, de schoenen uitgeschud. Bij hare aankomst thuis nam ze toevallig haar huishoudelijk notaboekje, waaruit al de opgeschreven spotrijmpjes op den Keizer voorzichtigheidshalve verwijderd waren geweest. Er viel een vergeten papiertje uit, waarop het rijmpje voorkwam: "De keizer staat aan den IJzer,

maar hij kan er niet door:
want de Bondgenooten staan er voor."

Grillige kans, juist dat was aan het wantrouwen ontsnapt.

's Avonds op mijn kamer. Dergelijke vertelsels hebben mij vrees aangejaagd. Indien het

meegebracht dagboekje eens in mijn valies gevonden en aangeslagen werd? Waar het te verheimelijken? Zal ik het vernietigen?

Ik kan er niet toe besluiten. Ik ruk er enkele bladen uit, welke al te compromiteerend zijn en schrijf er in wat misschien, in geval van ontdekking, een getuigenis ter ontlasting wezen zou, en wat ik inderdaad heb vernomen en opgemerkt:

"In Antwerpen heeft men niet te klagen over de Duitschers, ze zijn hoffelijk en correct als vijanden. De Antwerpenaren, die ik ontmoet, zijn pessimistisch, twifelen aan den einduitslag ten gunste der Verbonden. Het is niet als in Gent, waar niemand zou durven zeggen, dat Duitschland winnen kan." Woensdag 25. Augustus '15

Vrijdag 27 augustus '15.

Al het volgende heb ik in mijn geheugen moeten bewaren, daar ik niets van het geziene en beleefde in het dagboek heb durven schrijven. Ik doe het weder thuis zijnde.

Den dinsdag 17 vertrek naar Lier met den trein.

Aan het winket, waar de kaartjes worden afgegeven, moet het pasport worden getoond en boven de trappen nogmaals. Daar tast een vrouw de reizigsters af in een klein zaaltje, elk om de beurt. Er staat een heele reeks wachtenden aan den ingang. De antwerpsche bemiddelden reizen in tweede klas, omdat ze aan de Duitschers geen geld gunnen. De treinen kosten overigens zeer duur. De duitsche bedienden zijn nogal stroef.

Van bij het binnentreden der stad Lier treft de vernieling. De oude brug over de Neeth ligt in 't water; de nieuwe is ruw opgebouwd. Het monument van Tony, schrijver van "Ernest Staas" enz., enz., dicht bij 't station staat ongedeerd. In de straat, die naar de groote plaats leidt, dragen bij vele van volledige verwoesting, schier alle huizen sporen van beschadiging: gaten in 't bezetsel, gesprongen spiegelruiten, ramen verdwenen, door houtbeschot of opgestapelden baksteen vervangen; winkels aan den eenen deurkant open, aan den anderen met planken afgesloten, waar achter puinhoopen door gapingen in den buitenmuur zijn te zien.

Maar in het centrum, waar het stadhuis en het torentje nog ongeschonden bestaan, ligt aan de eene zijde alles ingestort, behalve een drietal nog rechte gevels met deerlijk uitgebrande vensterholten.

Ik keer mij om en zoek... en tracht om de plaats te herkennen, maar ben de richtingen kwijt.

Twee heeren staan in 't midden van de bouwvallen te praten:

"Pardon, dat ik u stoor, maar kunt u mij de plek niet aanwijzen, waar het huis van senator Bergmann stond?"

"Daar zie, was de Kleine straat."

"Daar op den hoek heeft het gestaan."

"Ha, nu herken ik het oord..." Ja, daarnaast waren nog op het plein twee spitse gevels zooals de zijne was, waarboven hij ook nog twee salons in gebruik had. Er liggen zware stukken arduin, overblijfsels van wat de ingangtreden waren, ook van de zullen onder de vensterramen... en ginds, het kleinere huis, waar ze vroeger woonden; daarnaast het huis van wijlen vader Bergmann, burgemeester van Lier. Ha! alles leeggebrand, niets dan een gapend hol van de koetspoort en holten van vensters op den voorgevel. "Niets gered van al de kunstschaten, van heel het rijk mobilier!" betreurt een der heeren.

En nu moeten wij weten — want wij zijn gedrieën — waar de straat was naar het begijnhof en het huis van wijlen notaris van Acker, den vader van mevrouw Bergmann. "Langs daar," zeggen de heeren en wijzen een paadje tusschen de steenhoopen aan.

De Rusthof, door mevrouw Bergmann, in memorie van haar ouders opgericht ten behoeve van arme, bejaarde echtelieden, bestaat. Ook het ouderlijk huis, nog door bedienden opgehouden. Ze

herkennen mij. Wij vragen naar een restauratie. "Er bestaan geene meer." Maar een kleine herberg wordt aangeduid waar eten te krijgen is.

Een rijtuig om naar Nazareth te rijden het buitengoed der familie is niet te hebben. Wat nu gedaan? Te voet? Het is te ver. Wij zullen wachten, de bode moet zoeken, totdat hij er met een terugkomt.

De zaakwaarnemer, die ons te woord staat, vertelt ons intusschen allerlei: "Het gepeupel en een deel der bevolking droegen zich heel slecht, de brandstichters wierpen ellegoederen, kanten, garen en lintwaren en allerlei keukengereedschap op de straat en dat werd onmiddellijk geroofd en er mede weggevlucht. Voor den nakenden winter zou erge vrees bestaan, diefstal, inbreuk en moord; de bezetting zal ons daartegen moeten beschermen."

Eindelijk rolt een landauer aan. Wij rijden door de bouwvallen, langs weerskanten steenhoopen, kuilen, waar vuil water in staat met een glimmend, blauwachtig vel over; gevels schuingezonken, elk oogenblik dreigend om te tuimelen. De blik boort diep door afgebrokkelde huizenrijen heen, ginder moet een straat zijn geweest; ijzeren roosteringen liggen op de kalk- en gruishoopen. Elders zijn hooge strooken van muren alleen blijven staan als smalle torentjes. En midden in al de puinen staan houten barakjes en kotjes van kraamkens met "Liersche vlaaikens", suikergoed, fruit en andere winkelwaren. Op hooge palen dragen vierkante planken adressen: "Ceulemans, schoenmaker. Van Hoof, timmerman. Raket, oude kleerkooper enz." Wat heeft dat te beduiden? Was het daar, dat hun huis stond? Hebben ze achter die instorting een schuilplaats weten uit te zoeken, met het oud metselwerk een voorloopig krochtje gebouwd?

En nu naar Nazareth met zijn prinselijk park. De brug over de Neeth is vernield, langs een grooten omweg rijdt men door de poort, die naar het sinds 1794 verdwenen nonnenklooster, sedert heropgebouwd buitengoed, leidde.

De twee neerhoven, de koeien- en paardenstallen langs elken kant zijn ongedeerd, ook de groote, onzaglijk hooge beukenlaan heeft niet geleden en daar waar geen blaadje onopgeraapt bleef, waar geen takje onder den voet kraakte, groeit en tiert nu onkruid en liggen plassen hier en daar. En het huis, het buiten zelf, dat heel met bloemenperken omgeven was! Tot aan de eerste verdieping staan de muren recht, de toren ook, heel laag thans, en door de opening der ramen ziet ge het gruis en het mortelwerk opgehoopt en op dat gruis en tusschen dat gruis en al die verbrokkeling kijken stukjes porselein uit doodengebeentjes van die eenig-ongeschaarde verzameling scherven van spiegels, die vonken van diamant schieten in de middagzon.

Op den voorgevel staat in potlood: "Dieses Haus wurde von belgischen Soldaten in Brand geschossen am 6sten October 1914."

Diep ontroerd, het hart vol weemoed, het hoofd vol herinneringen aan mijn vroeger schier jaarlijksch verblijf, keer ik... keeren wij terug door de groote dreve aan welks uiteinde het rijtuig wacht. Het hertenpark op heel de lengte is nog met ijzerdraad ingesloten, maar Slokop, de groote vraatzuchtige, stamvader der bende, is met het grootste getal van zijn nakomelingschap verdwenen. De vlugge schoentjes der weinig overblijvenden — tot den wilden staat teruggekeerd — vluchten voor onze komst in trippelend schuw geren naar den overkant...

Waar is de tijd, dat allen bij ons naderen toeschoten, met hun klare, bruine oogen om brood bedelden en het uit onze handen gretig elkaar verdringend, wegsnokten!...

Donderdag 19 aug. '15.

Zeer vroeg begeven wij ons met vijf naar Leuven. Het is nog niet veroorloofd in het station van Antwerpen Oost binnen te gaan. De groote poort is open en daar liggen de stapels van die beruchte, gevulde zakken, welke dienen tot bescherming der vijandlijke schutters. Gaten zijn daartusschen zichtbaar voor de vuurmonden der machiengeweren. Deze mikken rechtstreeks op de breede, rijkbebouwde De Keyserlei. Vandaar kan allergunstigst de stad Antwerpen beschoten worden. Schier geen verkeer van reizigers.

Eindelijk binnengelaten.

Afgetast door een gehandschoende, beleefde vrouw. Oppervlakkig onderzoek, meer in schijn dan grondig; vernederend bewustzijn in de macht van vreemd oppergezag te leven. In het gangetje van den trein hangt een plakkaat met de waarschuwing: "Soldaten, lasst euch nicht ausfragen. Hütet euch vor Spionen und Spioninnen." Benevens nog andere aanbevelingen te lang om ze te kunnen onthouden. Terwijl onze trein te Mechelen stilhoudt in de groote hall met de verbrijzelde ruiten, komt een duitsche trein en houdt er ook op: twintig waggons, stampvol met soldaten. Ze treden aan de deuren, ze leunen uit de neergelaten glasramen; ze juichen, ze schreeuwen; ze schaterlachen brullend; ze koopen koeken en chocolade aan de ventsters.

Allen hebben een vaantje dat ze uitgelaten heen en weer zwaaien; meest met de duitsche driekleur, maar ook andere, grootere met ons onbekende kleuren. En hun trein rijdt naar de richting van het westerfront onder oorkwetsend geroep als dierengeloei. Twintig waggons met grijze autos bezet van alle maaksel slingeren mede met dien trein.

En Leuven nu: Eén slagveld van gesneuvelde gebouwen op het stationsplein en langs de groote straat, die naar het centrum leidt: gruis, steenhoopen, brokken van balkons, van kolommen, van gekromd en verzengd smeewerk; ontzaglijk groote metselklompen en hardsteenstukken, van allen vorm en omvang, genoeg aanwezig om een heel kerkhof van grafmonumenten te voorzien.

Zwitserland heeft niet vermocht een schildersgenie — talentvol genoeg — op te wekken om het grootsch overweldigende van zijn geweldigen grondvervorming weer te geven, en wien zal het gelukken het grootsch verplette en geest verpletterende van het hier voorbijgetrokken oorlogsorkaan te beschrijven! Het stadhuis — met zijn kunstkantwerk van versierselen, dat kenners in verrukking brengt, staat nog ongeschonden, rechtover de erg gehavende hoofdkerk St. Pieter, waar geen voet mag binnengaan, maar die nog wel zal kunnen hersteld, en het afgeslagen torentje heropgebouwd worden. Het gebouw der Hoogeschool met de bibliotheek — de wijdvermaarde — af- en uitgebrand... niets dan een muurgeraamte meer. De twintig of nog meer annexen, vertelt men ons, zijn — hier en daar verspreid — gaaf gebleven.

Geen restaurants, geen hotels meer. Wij nemen onzen intrek in een opgetimmerde barak, zooals er kleine drinkhuizen op tentoonstellingen voorkomen. De intreetrappes waggelen en de plankenvloer klinkt hol onder de stappen.

Dat ding heet "Gambinus." Daar woont de vroegere eigenaar en kastelein van twee groote hotels: "Hôtel de Suède" en "Métropole". Hij is Hollander en welbespraakt, verliest door brandstichting en beschieting vijf en zeventig duizend frank. De doortocht van het duitsch leger, met manschappen en krijgsvoorraad, duurde vijf dagen en vijf nachten zonder verpozen. Er waren geen wapens meer in de stad. Op een gegeven oogenblik schoten dronken soldaten op elkander. Dit gaf het sein tot verkeerde opvatting en wederwraak. Alles werd te vuur en te zwaard gesteld; menschen met de bajonnet in den rug voortgestuwd; menschen in kelders doodgeschoten; in hoeken en muurinsprongen doorstoken en neergestampt. En daar het comische in de tragiekste toestanden toch vaak ook zijn recht eischt, deelt hij lachend mede: "Ik ook ben gefusilleerd."

Geen die hem begrijpt en die hem niet vragend aanziet. "Ja, ik ben officieel dood," herneemt hij, steeds gütig: "het staat vermeld in een duitsche brochure, met al mijn levensbijzonderheden, als verantwoordelijk, omdat uit een venster van mijn hotel op soldaten zou geschoten zijn!" Zijn vrouw heeft onlangs in deze nieuwe barak ook moeielijkheden met duitsche officieren gehad: "De krijg loopt ten einde," zei een hunner.

"Goddank, dan zullen wij van de moordenaars verlost wezen," liet ze ontvallen. "Moordenaars, ho, ho!" met opgetrokken wenkbrauwen, "wat durft ge uitspreken, vrouw?" "Hebben uw zatte soldaten hier misschien niet vermoord?"

Aangeklaagd, moest ze verschijnen voor de Kommandantur. Veroordeeling: honderd mark boet of celgevang. De vrouw lijdt aan asthma en dorst de ontberingen van het gevang niet trotsen: de honderd mark werden betaald.

Men wijst ons putten, onder vouten als spelonken aan, die aan voorhistorische krochten denken doen: "Daar heeft men twee lijken gevonden," of "vijf dooden," of "halfverhongerden." De

oude stad met hare smalle, bochtige straatjes is aan alle aanranding ontsnapt.

Wandeling door de straat genaamd "De blijde Inkomst." Daar zijn de gevels doorzaaid van granaten. Aan een huis links van ons staat beneden de stoep een heer met een arbeider te praten.

"Bezie hem eens," beveelt ijlings een Leuvenaar, die ons tot geleider dient.

Het van deftig voorkomen en van middelbaren leeftijd. Hij is in 't zwart gekleed. Een koperen plaat op de deur draagt den naam: "Verleysen, fabriek van Schoenen." Het huisnummer is 113.

En ons wordt verteld: tijdens het woeden van 't kanon en de te allen kant gebouwinstoringen was zijn jongste kind twee dagen oud. En vol angst jammerde zijn vrouw:

"O, o, ze gaan mij dood schieten in mijn bed!" Het nieuwgeborene was reeds in veiligheid. Toen tilde hij haar op en droeg ze de trappen af: "Naar den kelder," suste hij.

In de gang werd de voordeur met geweld opengebeukt en duitsche soldaten kwamen binnengestormd. Een schot werd op het tweetal gelost. De vrouw was getroffen en lag in zijn armen dood...

Op den Thienenschensteenweg is veel verwoest. Vandaar loopt een lange laan evenwijdig aan de spoor, door vier boomenreeksen overschaduw naar Luik toe. Geen enkel huis is er bewoond of bewoonbaar nog... ik zeg huizen, maar het schijnen veelmeer prachtgebouwen te zijn geweest, oordeelend naar de nog bestaande, vensterholle gevels. Soms schiet een smal, hoog, zeer hoog gedeelte van wat een woning was, nog alleen op, als een vinger, die ten hemel wijst om de wraak des hemels tegen zooveel euvel daden op de schuldigen neer te roepen...

Nog Vrijdag 27 Augustus 15.

Verleden avond om elf uur drievoudig gehamer van machiengeweren. Om twee uur 's morgens dertien kanonschoten, waarvan de laatste zich in het schier onhoorbare verwijderden.

Heden morgen allerlei verhalen van brand op de hangars van St. Denijs en van gedooide militairen te Gontrode. Niemand weet er de waarheid van. De plaatselijke bladen zwijgen er over.

Om vijf uur des namiddags groote rijtoer in het omliggende. Overheerlijk weder, feestademing van frisch-versterkende lucht; groene landouwen; wijde vergezichten; deels boschachtige streek met verkwikkenden harsgeur en diepe vochtige, als verzilverde widauw (Wissen-teen) plantages.

Rijtuigarrest en herhaaldelijk pasporttoonen. Dit wordt zorgvuldig nagezien, er wordt opgekeken naar de kleur van de oogen en het haar in vergelijking met het blad.

Wat beduiden die twee letters M. P. op den linker arm van den onderzoeker? vraag ik aan de gastvrouw van het rijtuig. Ze lacht en voegt er bij een drietal dorpen noemend:

"Daar verklaren de bewoners het "menschen pakkers, muizen pakkers, meisjes plagers, en elders markpakkers".'" Boerenhumor! Het is "Militaire Polizei".

Kasteelen staan opgesloten in hun wouden van hoog gewas, achter hun verwaarloosde graspleinen. Ook kleine toevlucht villas voor hen, die de bekrompenheid en de stadslucht plachten te ontvlieden gedurende de zomerhitte.

Nu alles toe, de heesterstruiken in losbandige vrijheid wild hun waterscheuten in wanverhouding over de paadjes en tot op de met onkruid overwoekerde bloemenperkjes uitbreidend.

Een buitentje treft mij: het staat daar zoo bescheiden in sierlijken eenvoud, heelemaal blinkend wit, zichtbaar steeds met liefde verzorgd maar... daar ook alle luiken dicht.

De eigenaars? Wie weet waarheen!

En tusschen den verlaten voorgevel en het straathek ligt een eivormig, alle onkruid overheerschend perk van chineesche rozen in overvloedigen zomerbloei, achteloos voor de afwezigheid of den dood der bewoners zijn levensvreugd botvierend.

En een vers van Victor Hugo komt met weemoed mij te binnen, waarin hij gewaagt van den verlaten tuin van verdwenen bezitters met aldaar blij tierende bloemen: "Vous ne les aimez donc pas, Roses que vous refleurissez!"

In het terugkeeren een rilling van avondkoelte met een voorgevoel van naderenden herfst. Omhoog de verdonkerende, blauwe hemelkoepel; ginds de kriekroode, lage luchtbal der ondergaande zon en kruipende wasems aan den gezichteinder.

Maandag 30 augustus '15.

Gisteren groot diner te Afsnee op het voormalig buiten van mijn neef Cyriel, thans door andere, allerliefste Hollanders bewoond. Waar veel menschen samen zijn ontstaat er altijd gezelligheid en, als er geen onmiddellijk verdriet zijn sluier van droefheid over de geesten werpt, ontstaat er zelfs vreugd.

Zoo ook hier, zo ook nu in oorlogstijd. Wij zitten aan met dertien.

Ik ben niet bijgeloovig op dat punt; maar hoe komt het toch, dat ik het altoos opmerk, indien het plaats heeft? Dus iemand dezer moet sterven in den loop van 't jaar!...

Bah! sterven, wat heeft dat te beduiden, nu er zoovelen moeten heengaan!

"Heel Belgenland moet dood," zei lange jaren geleden een negentigjarige landbouwer-philosoof op zijn sterfbed.

Diepe waarheid, niet nu alleen, maar voortdurend, door alle eeuwen heen, in alle oorden van de wereld. Maar... hier juichte in afwachting het jonge leven luid op met scherts en schaterlach.

Buiten waaide de wind in de hoge kruinen. Het geleet op een basbegeleiding van den zang en het instrumentenspel aan het dessert. Na de koffie keken de verlangende, meisjesoogen wel eens uit aan de open deur, of het kon om te gaan tennissen. Helaas! de regen viel dicht en vlug in schuine stralen neer. Net een parelengordijn, wuivend tusschen het huis en de verre heestermassieven in afstompenden neveldamp.

Ook al goed.

Er werd niet lang gedraald en de paren dansten weldra op pianospel in de groote zaal lustig door elkander.

Oorlogsnood!

Dinsdag 31 augustus '15

Gisteren al vroeg in open rijtuig gedrieën naar Nevele. Heel koud, regendruppelen af en toe. Een heerlijke stormhemel met licht en zware donkerheden doorschakerd.

Te Drongen, onder de boomen van het dorpsplein, staan vele leege boerenwagens. Soldaten in grauw linnen, heel vuil, woelen daarrond. "Alles voor het vervoer naar Duitschland van de opgeëischte veldvruchten," zegt de heer, en gastheer van het rijtuig, die mede inzit. En hij vertelt hoeveel duizenden kilog. (de cijfers vergat ik) elk dorp van het omliggende leveren moet aan hooi, graan, stroo en wat niet al.

Ter bestemming aangekomen, deelt de zaakvoerster van de fabriek heel gewichtig mede: "Onze ezel is gepakt van de Duitschen."

"Hebt gij hier een ezel?" vraag ik, nog voordat de eigenaren tijd tot antwoorden hebben.

"Neen, neen, het is ons beste trekpaard uit den stal, maar wij noemen het den ezel, omdat het zoo leelijk en grijs is."

"Wel, wel! weeral een paard minder voor het vervoer der handelswaren!"

"Er zijn zeven en twintig paarden gepakt op de gemeente," herneemt de beheerschter. (Nevele telt

over de 3.000 inwoners), "er zijn boeren bij, die er slechts een hadden. Hoe zullen ze hun labeur kunnen doen!..."

Aan tafel vroeg men mij nogmaals, of ik er geen dagboek op nahield.

En ik zei neen. Ik moet altijd liegen, hoe ongaarne ook, liegen voor mijn veiligheid en voor de veiligheid van mijn manuscript. Zondag wilde men het ook doen bekennen:

"Wat zou ik opschrijven, ik weet niets," beweerde ik.

"Uw eigene indrukken."

"Och, anderen zullen dat wel doen; misschien herinner ik mij later wel iets, dat ergens te pas komt." Het ware verachtelijk zoo valsch te spreken; maar hier kan het anders niet. Medeplichtigen, verheimelikers van mijn dagboek nemen? De ondervinding leert mij, dat er geen vertrouwen te stellen is in de geheimhoudingsgave der menschen, die met den besten wil van discretie zijn beziel, maar niet zwijgen kunnen.

Aldus heb ik door bekenden — ingewijden — als het natuurlijkste der wereld hooren mededeelen, in een gemengd gezelschap, waar hun vrienden zilverwerk en kunstbronzen, wijn en porselein hebben gedolven of laten inmettelen. Ik ken onder ander een huis hier op de Citadellaan waar, mij volkomen onbekende lieden wonen, wiens naam ik nooit hoorde, en toch zou ik met zekerheid in hun — goed mondelings beschreven tuintje kunnen aandoen waar hun effecten en bankbiljetten in een blikken doos aan den grond toevertrouwd zitten.

Als ik hoor vertellen van een handelaarster, die op 21 juli ll. haar rolgordijn neerliet, van een voorbijganger, die een aantekening deed in zijn zakboekje bij de aankomst van een trein, als ik hoor van een dame, wier hondje zonder muilband op de straat liep, en die allemaal voor zulke vergripen in 't gevang zaten, dan wordt mijn hart door schrik benepen! Wat zou mijn lot wezen, wierd mijn dagboek ontdekt!

Maar... het water loopt waar het wil, de wolken drijven onweerhoudbaar door het ruim en de geest volgt de richting, hem door de natuur aangeduid, hij gehoorzaamt immers aan een heimelijk onnaspeurbaar bevel van het noodlot...

Zoo gaat het mij en ondanks elke waarschuwing van mijn binnenste, schrijf ik maar altijd door.

2 september '15

Er is iets, dat mij sedert twee dagen in het hoofd blijft spoken: een visioen, onverdrijfbaar, van voor mijn geestesblik:

Toen wij eergisteren voorbij het lokaal der Schijfschieting reden, wemelde het grijs van soldaten aan den overkant onder de boomen: het waren jonge kereltjes van zeventien, achttien jaar. Ze werden gedruild door hier en daar een er bij staanden oudere. De eerste reeks lag neergeknielt, de tweede reeks stond daarachter en allen mikten met den loop hunner geweren recht naar ons in het voorbijrijden. Het was een hachelijk schouwspel, die stalen, horizontale lijnen, blinkend in de bleeke morgenzon; het was schrikwekkend die kleine, ronde, zwarte holten aan het uiteinde, schietgaten, waaruit de kogels komen!...

Voorzeker waren die geweren niet geladen en zouden die recruten, al waren ze 't geweest, er niet mede op voorbij ijlenden gevuurd hebben, doch zenuwangst beheerscht weleens de rede in onverstand. En nu zie ik dat altijd weder, verbeeld mij wat het wezen moet voor een peloton soldaten te staan om te worden neergeveld!

Geblinddoekt worden zij. Sommigen weigeren, verwijderen de mededoogende hand, die hun den aanblik van de laatste voorbereidselen verheimelijken wil.

Moedig is 't maar onvoorzichtig toch: hoe zekerder de veroordeelde getroffen wordt, hoe verkieslijker voor hem. Gebonden zijn ze niet. En wie is van karakter sterk genoeg om op het beslissend oogenblik onvrijwillig geen ontwijkende beweging te doen, pal te blijven staan

tegenover de verdelging, een beweging, die het einde, door onvolledig dooden, verzwaart. Dus opgepast: een blinddoek voor de oogen, indien het gerecht over uw lot heeft beslist.

Zaterdag 4 september '15:

Rouwbriefen worden thans niet meer of hoogst zelden verzonden. De aankondiging van overlijden komt, zooals in Holland, op de laatste bladzijden der kranten voor, wekelijks staan er nu van gesneuvelden op het veld van eer, namen en aanduidingen: autogeleider, vrijwilliger, corporaal, soldaat bij het zooveelste regiment, en leeftijd: 17 jaar, 22, 23, 28, enz. gestorven den 3 nov. 14, den 17 februari 15, den 19 oct. 14... te...

Helaas! zoo traag kwam aan de belanghebbenden het hachelijk nieuws toe.

Het hart bloedt telkens bij het lezen van zooveel jeugdig krachtverlies, bloedt van medelij met de smart der rouwende onbekenden...

Gisteren was het de beurt van Pégoud. Een korte melding: "men schrijft uit Parijs 31 augustus, "De vlieger Pégoud is gedood."

Wat wekt die eenvoudige naam jonge herinneringen op, zoo overheerlijk en zoo melancolisch nu! Was het niet den tweeden zondag van november 1913, dat Pégoud hier zijn triomftocht deed over het St. Denijsplein, na het sluiten der Wereldtentoonstelling? Ja zeker. Een heerlijke herfstdag, koesterende zon door lichten hemelsluiser de gele bladeren met goudglans tooiend en het waas over de ontbladerde kruinen met mauve tinten kleurend.

Heel de stad was op de been, langs den heerweg, die door huizenrijen, villas en onbebouwde akkers leidt, liep een stroom van menschen, bestendig verontrust, op zijde getoet door elkaar vooruitschuivende autos, ook soms tot stoppen gedwongen door de belemmering van diligences, rijtuigen en karren van alle slag, alles dezelfde richting volgend.

En welke mooie dames op het plein: een uitstalling van luxe en levensgenot. Vele, heel vele vreemden waren er nog. Alle oogen naar boven gericht, allen hadden geijverd om de beste plaatsen aan den afsperdraad te verkrijgen.

Welk een belangstelling toen hij ginder verre aan den overkant van het plein opsteeg, de onversaagde! Welk een gejubel, zoodra hij hoog in de lucht zijn rondzwenkingen en buitelingen begon te doen, plots schijnend neer te vallen om behendig — aan een zwaluw gelijk — weder op te zweven in stoute spiralen, fraai voor den aanblik, vertrouwend gevend, in schijn elke mogelijkheid voor gevaar verwijderend.

En na het volbrachte, hoe hij traag rondreed, rondom het plein, getooid met zijn platten hoofdlap en zijn zonderlinge wanglappen, op den rugwand van een auto gezeten, uitstekend boven de in de handen klappende bewonderaren! Hij lachte blij hen toe; met den arm zwaaide hij hun dank. Zijn portret — zonder en op een toestel in alle houdingen — werd aangeboden en verkocht. Arme, dappere Pégoud, hij ook gestorven voor het vaderland!

Hij was acht en twintig jaar oud.

Zondag 5 september 1915.

Ik heb een brief geschreven en twee portretkaarten in gesloten omslag met dank aan de gastvrouw en de vrienden, die mij zoo gul ontvingen te Antwerpen. Een bereidwillige persoon heeft ze heimelijk dienstvaardig meegenomen en zal ze aan de respectieve adressen afgeven.

Hoe lang zou het wel geleden zijn, dat ik een brief schreef? Ik weet het niet, doch zeker niet sedert vele maanden.

"Zijn er brieven?" was steeds het eerste bij het opstaan of kijken naar het ruitje in de brievenkast bij elk verschijnen in de gang. Het kastje wordt niet meer bekeken, het telt in 't leven niet meer mee...

Maandag 6 sept.

Een zeer verkleefd familielid, bekend met mijn kinderlijke voldoening in het dragen van eerentekens, heeft helemaal buiten mijn weten, stappen aangewend bij den Kommandant der bezetting tot het verkrijgen voor mij om er te dragen.

Het antwoord luidt heel beleefd: met de Oranje-Nassau orde, decoratie van een neutraal land, mag openlijk elk lid prijken. Gaarne staan wij hier toe de Leopoldsorde te dragen, doch enkel binnen huis en in privaat gezelschap, niet op de straat. Moesten wij de toelating verder drijven, van morgen af zouder er vijftig aanvragen voor dezelfde gunst zijn. En nu brengt dit liefderijk-onbezonnen tusschenkomen van mijn verwante mij in verlegenheid en twijfel.

Wat te doen?

Hem teleurstellen door geen gevolg te geven aan den oorlof? Er gebruik van maken? Maar... is het geen gebrek aan eigenwaarde en vaderlandschliefde eene gunst aan te nemen uit vijands hand? Neen, ik draag geen eeretekens.

Dinsdag 7 sept.

Toen ik gisteren voor schemeravond langs den oever der Coupure terugkeerde, was de brug aan de Lindelei gedraaid: drie schepen moesten 't een na 't ander voorbij. Aan elk dezer lagen trekkers aan lange koorden, diep naar den grond gebogen, in zwaren arbeid zwoegend.

In de wachtende menschengroep was een vrouw bezig — met de mededeelzaamheid aan de volksklas eigen — bericht te geven over een brief van haar zoon. Hij luidde aldus: "Een gedacht daarvan geven, van een slachtveld, moeder, neen, dat kan ik niet, dat moet ge zien en hooren: een afgeschoten kop, bloed, armen, beenen langs hier, langs daar, gapende wonden met zand en aarde daarin, noodgekerm "help mij, help mij!" en boven dat allemaal het kraken van de granaten, het zoeven en het sissen van Kanonballen. Dan de schrikverwekkende ambulancen met koorts en rustelooze nachten, en alles om heel uw leven kreupel te blijven. O moeder," schrijft hij, "het beste wat een soldaat kan overkomen, is van te sneuvelen in den eersten slag."

"Hoe oud is hij?" vroeg degene aan wien, dat werd medegedeeld.

"Hij zal toekomende tweeden Kerstdag twee en twintig zijn." Nog geen twee en twintig jaar en wenschen naar den dood! Wat heeft het leven thans lasten aan!

De zon ging onder. De hemel was rood, en geel en purper gehamerd als de glorie-eerewacht van haar gevolg. De luchtgesteldheid was mild, geen windje blies, alles ademde vrede en trachtte... helaas trachtte! het hart te stemmen tot vertrouwen in 't geluk.

Gisteren bracht een neef twee photos mede van zijn zoon kriegsgevangene in Goettingen, allebei in soldatenpak: sterk, fier, dapper, stond hij daar op de eerste, het geweer op den schouder, stout de gevaren der toekomst afwachtend, de oogen vol vuur, de wangen rond, zooals hij nog was, toen ik hem — licht gekwetst — hier in de ambulance van 't Klooster van Doorezeele zag. En nu? Recht, even flink, maar anders, onkenlijk schier, mager, tien jaar verouderd.

"Ge ziet, dat hij den levenskommer heeft doorgestaan," zei een medekijker. Hoe mannelijk aldus. Een brief van hem wordt voorgelezen: hulp mag kosteloos gezonden worden aan de kriegsgevangenen 500 grammen daags, ook een kantien. Deze behelst vijf kilog. en kost 5 frank.

Vele personen hebben zich verbonden om er eene of meer maandelijks aan de rampzaligen te doen toekomen, maatschappijen, kaartenclubs, dames- en jongemeisjes kransen, moeders, die het doen in naam hunner kinderen of het deze heeten doen om ze op die wijze tot deelgenoot in de menschenhulp te maken.

Alle twee dagen zendt mijn neef aan zijn zoon een pak. In 't begin waren het lekkernijen... hij schreef onlangs: "Zend mij liever hetgeen 's morgens thuis op een steekkar wordt gebracht." Brood!

Dorst hij het woord, dat hier zooveel ontbering aanduidde — het hoogstnoodige — niet aanduiden op een briefkaart uit vrees voor de censuur? Thans krijgt hij brood, tusschen in ook spek. De vader heeft zelf amper brood genoeg voor zijn gezin, maar vrienden, die kaarten te over hebben helpen, waarmede hij brood koopen kan, wat ook niet altijd zonder moeite gelukt, daar de winkelier het verborgen houdt ter gerieve van nog andere, in 't zelfde geval zijnde klanten.

Donderdag 9 september '15.

Bezoek van mijn ambulancier.

Hij spreekt over den oorlog. Ik schrijf het enkel op, omdat het den geestestoestand en de denkwijze der hier verblijvende Duitschers weergeeft:

Er wordt niet veel meer gevochten in 't westen voor het oogenblik. Er zijn schier geen gekwetsten in Gent. Hij heeft niets of bijna niets meer te doen. Gaarne maakte hij van den vrijen tijd gebruik om goed Fransch te leeren. Hij hoopt weldra de kans te hebben vriendschappelijk ontvangen te worden in een gezin, waar enkel Fransch gesproken wordt!

“Waar is zulk een gezin te vinden?” vraag ik mij af, doch laat hem voortpraten.

Engeland maakt zich vaardig om nog een millioen mannen uit de koloniën op te eischen. “Hoelang zal de oorlog nog duren?”

Zijn antwoord: “In Rusland is 't zoo goed als gedaan; maar in 't westen kan 't nog rekken tot na den wintertijd. De keizer was steeds vredelievend en is het nog. Het duitsche volk beschuldigt hem van te lang gewacht te hebben om zijn land te verdedigen.”

“Tegen wien?”

“Wel! Tegen de Franschen.”

“Frankrijk was niet gereed om oorlog te voeren.”

“Het was zoodanig gereed, dat fransche legerbenden reeds in België en in den Elsas waren voor den 31 juli '14. Uw koning is zeer plichtig. Met een beiersche prinses getrouwd, zelf van Duitschen oorsprong, ging hij een heimelijk verdrag met Engeland tegen Duitschland aan.”

“Dat wordt zeer betwist.”

“Het is zoo waar, dat de documenten er van in Antwerpen gevonden zijn. België wordt Duitsch, 't is te zeggen zooals Saxon, Beieren en Würtemberg. Uw koning blijft koning op de manier van gindsche koningen.”

“Indien hij in zoo iets toestemt, de zelfstandige, de dappere onder de dapperen!”

“Hij doet het gewis.”

“De Belgen zullen nooit het juk van het pruisisch militarismus verdragen. Een minister heeft het gezeid in een rede vóór het begin van den krijg: ‘nous ne serons jamais soumis,’” werp ik op.

“Soumis! En ge zijt het meer dan een land ter wereld. België ligt gekneld onder den knie van de katholieke geestelijkheid. Militarismus, dat bestaat niet in Pruisen evenmin als in Duitschland. In Rusland bestaat het wel. Duitschland is het vrijste land op aarde: de pers is vrij, elk is vrij.”

“En de veroordeelingen voor majesteitsschennis?”

“Ja, slechts als de aanranding te ver gedreven is. Wij komen België bevrijden uit het juk van 't priesterdom. Wij zullen de geestelijkheid op hare rechte plaats teruggedrijven, niet boven, onder den Staat moet ze staan.”

“Hoe zal dat kunnen aangezien België zijn eigen wetten behouden zal, als onafhankelijk zijnde van Duitschland?”

“Wij hebben België lief, wij komen België beschermen.”

"Gij toont het uw liefde door de Belgen te dooden, door de steden te verdelgen, door den handel te ruïneeren."

"Belgische pastoren hebben het volk opgeruid, mannen vrouwen hebben onze soldaten verminkt, de oogen der gekwetsten uitgestoken — ik heb er zulke gezien — en als rechtmatige straf zijn de daders aan een muur of boomstam gesteld en als honden doodgeschoten."

Ik schud het hoofd, ontkennend, maar hij vervolgt zonder mij te laten spreken.

"België zal heropbloeien rijker dan te voren. De keizer zal al de geleden schade betalen. In 1870 heeft België met ons gejuicht over onze zege te Sedan, waarom zou het nu vijandig gezind wezen tegen ons, zijn beschermers?"

"Velen hebben zich destijds verheugd, omdat het fransch imperialisme een gevaar voor België was."

"Weet ge wat, Engeland wil België inpalmen, daarom is 't hem te doen."

"Wij willen noch duitsch, noch fransch, noch engelsch wezen, alle veroveraars zouden even slecht gekomen zijn."

"En toch het moet, België moet duitsch zijn. Och, de overgang zal niet moeielijk wezen: uw ras, uw taal zijn zoo nauw aan ons verwant. Na enkele geslachten is de versmelting klaar."

"En de godsdienst?"

"Beieren ook is katholiek."

"En de zeden, de gebruiken, de overleveringen, de gedachtengang, de karaktervorming?"

"Het moet," onderbrak hij mij, "Duitschland moet België hebben als bolwerk, als onderpand van vrede, dat zijn aanranders de onmogelijkheid stelt, het onrechtvaardig aan te randen."

"De belgische pastoors hebben het volk opgeruid. Ze schoten op de Duitschers. Een civiel mag dat niet doen volgens de oorlogswetten."

"De oorlogswetten zijn door de Duitschers niet in acht genomen. En ook wat weten ongeleerde menschen van conventies! Het is heel natuurlijk als bandieten in uw huis breken, dat ge middelen ter verdediging gebruikt. En dan nog wat enkelen deden, mocht niet door allen geboet worden. Er bestonden geene redens om Leuven te vernielen met de hoogeschool van onschatbare waarde," antwoord ik.

"Dat moest als voorbeeld dienen en schrik aanjagen voor verderen opstand tegen 't leger."

Donderdag 9 sept. 's avonds.

Oostende wordt, volgens een gerucht, gebombardeerd door de bondgenooten.

Een verordening staat in de dagbladen, waarbij degenen, die weigeren te werken in 't openbaar belang, zullen gestraft worden met vijf jaar gevang. Wie tusschen de lijnen leest, begrijpt, wat dat openbaar belang hier beduidt. Er wordt gemeld, dat de gentsche fabrikanten desaangaande in onderhandeling met de duitsche overheden zijn, dat allen behalve één toegestemd hebben om het geëischte werk te doen. Dat bericht moet echter nog bevestigd worden moest het waar wezen, zou er vermoedelijk opstand gebeuren van wege de volksklas, wier mans, vaders en zonen hun bloed vergieten voor het vaderland.

Maandag 13 sept. '15.

"Bemint uw evennaasten als uw eigen zelve," heeft Christus gepredikt. In dezen oorlog wordt vaak zijn naam onder de strijdenden aangeroepen.

De kranten deelen mede: "Duitsche hulde aan Pégoud, 7 sept. Gisteren avond heeft een duitsch vliegtuig, dat op groote hoogte boven Chavanne-sur-Etang — een Elzasche gemeente — vloog, een

krans neergeworpen met het opschrift: "Aan Pégoud, als held gesneuveld. Zijn tegenstanders."

Ha, ha, ha! Levensspotternij. Hoog boven den vijand zweven om hem te dooden, zelf door den evenmensch gedood worden en uw graf met bloemen vereerd! Geestkracht en moed daartoe aangewend.

De Engelsche bladen geven de cijfers op der gesneuvelden, duizenden en nog duizenden: de Duitschers deelen er ook mede, even talrijk zijn de gevallen. De menschheid, de vooruitgang!...

Bekendmaking: "Al de paarden, toebehoorende aan de burgerlijke bevolking, moeten in heel het Etappegebied gebrandmerkt worden met "E H". Niet gebrandmerkte worden verbeurd en de eigenaars gestraft.'

"Graf von Westarp."

"Alle belgische overheden en bewoners van het legergebied moeten zich van nu af aan in schriftelijk verkeer met de militaire overheden en inzonderheid bij het inzenden van verzoekschriften, bedienen van de duitsche taal. Indien de aanvrager geen Duitsch kent mag hij de vlaamsche taal gebruiken. Geschriften in een andere taal worden door de ontvangers teruggestuurd."

Herzog Albrecht von Württemberg.

Oberbefehlshaber.

"De vangst en de verkoop, ook het blinden van zangvogels, streng verboden door de belgische wet, moet stipt worden nageleefd op boete van duizend mark of gevangenis van drie maanden."

Donderdag 16 sept. '15

Nog een verordening van Graf von Westarp: "Alle burgerlijke personen boven de vijftien jaar moeten voorzien zijn van een paspoort om te reizen. Des nachts van 12 tot 5 uur sm. is alle verkeer van voetgangers, rijtuigen of wielrijtuigen buiten de gemeenten verboden. Uitzonderingen worden gemaakt voor medische hulp. Aan de burgerlijke bevolking verbod van het gebruik van auto- en motorrijwiel." Volgen de strafbepalingen.

Nu moet eenieder een eenzelvigheidsbewijs op zich dragen te Gent en in de voorsteden.

Vrijdag 17 sept.

Het is verboden op de stadsbruggen te blijven staan. Een slagersjongen, onbekend met het voorschrift, draalde op de Slachthuisbrug, keek in 't water, leunend over de borstwering.

De schildwacht stapte toe en gaf hem een duchtigen slag met zijn bajonet op de kuit. In een oogwenk kreeg hij zelf een paar vuistslagen in het aangezicht, zoo hevig dat hij neertuimelde. Snel klauterde hij op:

"Ik neem u tot getuige van hetgeen gij hebt gezien," sprak hij tot een voorbijganger, terwijl de slagersjongen wegliep.

"Ik zag u vallen, ik meende, dat gij struikeldet," was het ontwijkend antwoord. Met een rood oog en een gezwollen jukbeen hernam de schildwacht zijn post.

Zaterdag 18 sept. 15

Er zijn geen broodkaarten gebracht en er is nergens brood te krijgen. Het gewone rantsoen was niet toereikend voor de meid en nu heeft ze niets, helaas!

De Duitschers hebben een boekje laten drukken te Molenbeek, Brussel, behelzend honderd oude en nieuwe Vlaamsche liedekens, warm aanbevolen aan de Heeres angehörige, prijs 15 Pfennig. Ze richten ook kosteloze leergangen in van duitsche taal te Gent.

Maandag 20 sept. '15

Morgen is het nachtevening.

De herfst vangt aan.

Het mooiste weder van de wereld gisteren: de lucht zoo ongewoon diepblauw en als in de zuiderlanden blauw tot aan de aardelijn, zonder een zweem van nevelfloers of vergrijzing ginder omlaag. De zon is heet, een scherpe bries waait u verkwikkend tegen.

Wij rijden naar Afsnee, een goed uur van hier. Tal van wandelaren langs de baan, Duitschers als overal.

Wij zitten buiten in den vriendentuin. Koffie wordt opgediend en wat later schuimt champagne in de glazen.

De gastheer biedt mij in de platgehouden hand twee voorwerpjes aan: ze zijn heelemaal rond en wat dikker dan nickelstukjes, en even als die met een gaatje doorboord. De beide zijn met een touwtje aan elkander vast. Ze zien er uit van chocolade en blinken glad.

Ik weet niet, wat mij tegenhoudt ze aan te raken.

“Het zijn als pastillen, niet waar? Het zijn dynamiet rondetjes.” zegt hij.

Schrikkend deins ik van hem weg.

“Geen gevaar,” verzekert hij, “Zoolang ze met geen vuur in aanraking komen. Als een gebouw in lichtelaai staat worden ze in den gloed geworpen en het vliegt in de lucht.”

O gruwel van den krijg!

Wij wandelen in het park. Kanonschoten knallen onophoudend. De grond huivert als een levend wezen... “Wat is dat luid te hooren hier!”

Het breede water van de Leie, luchtig op deze plaats, schittert als een spiegel; wandelaren drentelen aan den overkant, kinderen in alle kleuren huppelen om hen heen; straks zullen ze in de buitenherberg den "Nenuphar" ham, wafels of krentenboterhammen eten. De rokjes van die meisjes zijn zoo kort, dat ze met moeite tot aan de bloote knietjes reiken. Zoo wil de mode het.

't Kanon raast zijn ongetoomde woede uit...

Zijn wij ondieren geworden, dat wij genieten van de lucht, van de zonne, van de gezelligheid, dat wij champagne drinken op dit oogenblik?... Dezen morgen terwijl ik in de gang het stof van de groote, groene aspedistras afwisch, hoorde ik aan de voordeur een gesprek tusschen de meid en de groentenvrouw.

“De Bondgenooten hebben weder bommen gesmeten aan de Brugsche poort,” meldde deze.

“Ja, ze smijten naar de Duitsen, maar 't zijn de Belgen, die ze treffen.”

“Ik geloof, dat Onze-lieve Heer met den vijand is,” zucht de vrouw.

Over het koopen wordt gehandeld, dan wordt het gesprek voortgezet:

“Hebt ge 't gehoord, gisteren heel den achternoen en den nacht? Ik lag te daveren in mijn bed.”

“Bij ons op de vlakte, daar dreunt het nog wat anders dan hier.”

“En dat ieder schot een menschenleven geldt,” antwoordt de meid, die ook een broeder aan het front heeft. Beide spreeksters zuchten:

“Nu houden ze op met schieten,” zegt de eene.

“Ja, ze houden op,” zegt de andere, “ze moeten ze vandaag zeker begraven.”

“Dat peins ik ook.” zegt de groentenvestster... “al dat gezond vleesch in den grond gestoken!” en haar stootwagen ratelt heen...

Dinsdag 21 sept. '15.

Wie bommen gegooid heeft, weet niemand. Er wordt vermoed, dat een gevecht tusschen vliegtuigen heeft plaats gehad. Op drie huizen, dicht bij de kerk van St. Jan-Baptist, zijn er gevallen zondag avond om kwart over tien. Een onderwijzeres van dertig jaar — met name R. Ladrière — die met haar zuster in 't zelfde bed lag, werd aan den arm gekwetst: een soort van pijl stak er in, het been is gebroken, kan nog niet worden ingezet door het veel gezwollen zijn en de wonde. Het meisje is naar de kliniek der Fabriekplaats vervoerd. Een andere getroffene — wonend in een bloemisterij is krankzinnig geworden.

De openbare liefdadigheidsgestichten moeten ten behoeve der bezetting weldra ontruimd worden of zijn het reeds: het Blindenhuis, het Oud-Mannenhuys, het Jongensweesgesticht, reeds vermeld, enz. enz. De inwonenden worden elders besteed, sommigen bij familie, mits betaling door de Stad. Enkele weesjongens zijn in 't Kuldershuis gebleven.

23 sept. '15.

Ik ben nog onder den indruk eener ontsteltenis: Iemand van Leuven vertelt, dat aldaar een voorbijganger onlangs door een Uhlaan werd afgetast op de straat. Hij had een boekje op zak, waarin hij dagelijks duitsche euveldeeden opschreef. Voor dat vergrijp werd hij doodgeschoten!...

Ik was nu wat mijn onrust te boven gekomen... mijn manuscript... waarheen er mede? Het verbergen in den grond? Het achter een tas rijshout steken, in mijn tuintje, onder 't prieëltje, ligt het vol er van? En als het vochtig of nat wordt en rot? En als de tas onderzocht wordt? Het op den zolder achter een balk verbergen? Indien het door een bom wordt ingeslagen?... ik ben radeloos.

Donderdag 23 sept. '15

Bericht te Gent van de Duitsche overheid. De prachtduiven, welke opgesloten zijn op bevel van hooger hand, mogen in een gesloten lokaal, met de Duitsche toestemming, overwinteren, mits de nieuwe storting van één frank per duif. Deze die dat niet wenschen te betalen, kunnen in tegenwoordigheid van den Duitschen oppasser, hun duiven doen afmaken.

Melkboeren bleven gisteren achter. Anderen vertelden, dat te Lokeren (4 uur nagenoeg van hier) tachtig paarden zijn gepakt door de D. zonder vergelding en zonder ontvangstbewijs.

Heden morgen werd er in de winkels verteld, dat — op bevel der D. — Oostende, heel de zeekust en Brugge moeten ontruimd worden door de burgerlijke bevolking.

Burgerlijken mogen niet met auto of per moto rijden.

Het is aan de eigenaren, op groote straffe verboden in hun park of tuin een haas of een wild konijn te vangen per strop of op een andere manier. De D. hebben oorlof aldaar te jagen, maar moeten het geschoten wild aan den eigenaar afleveren.

Streng straffe wordt toegepast op landbouwers, welke boter in winkels of bij bijzonderen dragen, welke niet op de markt is verkocht.

Een brief aan mij uit Mechelen, verzonden en onderzocht door de D. post, eerst naar Antwerpen en vandaar naar hier, kwam toe met twaalf dagen vertraging.

Het schijnt wel waar te wezen, wat maandag werd verteld, dat de zondag avond alhier geworpen granaten of bommen van Duitsch maaksel zijn.

23 sept. Donderdag

De dagbladen kondigen in naam der familie — alhier verblijvend — het overlijden aan van den zeekapitein A. J. A. Geboren te Gent den 29 juni 1881 en gestorven te Brugge op 17 Sept om 3 uur.

Deze kapitein werd door de D. voor spioneerij doodgeschoten.

De D. overheid heeft aan de leeraren der Hoogeschool van Gent een getypeerd rondschrĳven gezonden in de 3 talen om hun advies te kennen over het openen der leergangen alhier.

Maandag laatst zijn de leeraren der verschillende faculteiten bijeengekomen, ten einde daarover te beraadslagen. Al de aanwezigen, ten getalle van meer dan vijftig, hebben tegen het heropenen gestemd.

In het antwoord door den Rector en den secretaris in aller naam onderteekeud worden de volgende bezwaren opgegeven:

1 "De bloem der universitaire jeugd is aan het front, enkelen zijn reeds gesneuveld. De vaders-professoren dezer zijn in geen geestestoestand om met vrucht hun colleges te geven."

2 "Briefwisselingen met buitenlandsche geleerden , vakmannen, zoo gunstig in gewone tijden voor de belangen der studeerende jeugd, zijn door de censuur verboden."

3 "De leeraren bezitten niet de noodige vrijheid van spreken voor het geven van hun onderricht."

4 "De drie andere hoogescholeu van België blijven ongeopend."

5 "De geestestoestand der vaderlandslievende studenten is niet kalm genoeg, als dat hun leermeesters zouden kunnen instaan voor het behoud van den vrede, indien sommige gebeurtenissen zich moesten voordoen."

6 "De te maken opmerking, dat in D. de leergangen niet onderbroken zijn, geldt hier niet, daar D.'s grondgebied niet door de strijdende heerscharen is ingenomen."

Dezen morgen ging ik een zieke bezoeken. Op de Citadellaan onder dicht dooreengegroeide kastagnekruinen, woelden wel twintig knapen, kleine en half-volwassenen. Ook een zestal oude vrouwtjes waren er tusschenin. Ze verdrongen elkander in een soort van worsteling.

Ik hoorde slaan in de boomen en zag takken en twijgen nedervallen. Was het hun om kastagnes te doen, meenden ze dat de hier groeiende wilde vruchten eetbaar waren?

Neen. En nu naderkomend was 't geen gebeurde mij begriĳpelijk: een paar parkwachters sloegen met lange stangen het dorre hout uit de boomen neder, dat was de buit, om welks bezit de behoeftigen zoo geweldig ijverden.

Kleine jongens, bevreesd voor het afpakken van het zoozeer betwistte en moeielijk veroverde, liepen heen met een arm vol sprokkelhout. Een oud vrouwtje had haar voet gesteld op een krommen, zwarten, heel dikken tak en schreeuwde om verdedigingshulp naar ik weet niet wie — zeker een verwante, die elders aan het scharrelen was.

Een kreupel vrouwtje, gebocheld daarbij, werd door de knapen weggestampt. Een ander, recht nog en betrekkelijk kloek schijnend, ofschoon tanig en gerimpeld, had een heelen bundel verzameld, hem met een touw toegeboden en lachte triomfant de misdeelden aankijkend. Enkelen hadden korven bij zich, waarin het droog hout, kort gebrokkel werd.

En voorbijgaande dacht ik:

"'Arme menschen!'" maar mijn tweede gedachte was: "'Gelukkigen toch!'"

Sedert lang is het een heele bekommernis voor de dienstmeiden om kachelhout te krijgen:

Hoe hun dat te bezorgen?

Waarmede geleurd wordt is wilgehout, zeggen ze zoo licht, dat het oplaait als schavelingen en dat de kolen schier geen vuur kunnen vatten. Daarenboven... ja, ten minste zoo wordt er verteld, levert het gevaar op van... ongedierte.

Wat ik eertijds van buiten kreeg en 0,30 centimen per zakje betaalde, kostte deze lente twee frank. Heel groote gunst nog het te bekomen; nu is er niets meer, voor geen geld te krijgen aldaar.

"'Ik zal u een koopman zenden, ik heb er geene moeite mede,'" zeiden wel vrienden en bekenden; maar nooit is er een zulker met zijn ware komen aanbellen. "Gelukkige menschen, die brandhout

bemachtigen kunnen!" mag het wel heeten.

Vrijdag 24 Sept.

Het gerucht loopt voortdurend, dat vele vluchtelingen uit Zeebrugge en Brugge alhier aan de Muidepoort zijn toegekomen.

Indien dat bevestigd wordt, waar ze te herbergen, nu dat alle groote lokalen door de D. zijn ingenomen? Hoe die massas te voeden, nu dat er zooveel schaarschheid aan levensmiddelen bestaat?

Vrijdag 24 Sept.

De krant meldt.

"Bekendmaking."

"De geheele nieuwe hennep-oogst wordt in beslag genomen."

"Tegenhandelingen zullen met verbeurdverklaring en geldboete van 1000 mark gestraft worden."

"Iedere privaathandel van lijnzaad wordt verboden. De reeds vroegere gesloten handelingen zijn vernietigd."

"Het vervoeren van katoen, wol, vlas, jute, zijde en alle daaruit vervaardigde garens en geweefsels, alsook de uitvoer uit het Etappengebied, (4de leger) is verboden, enz."

"De Etappeninspecteur"

"Graf von Westarp."

Zaterdag 25 Sept.

Een meid zonder dienst, een werkvrouw en een noodhulp zonder arbeid, kunnen van het hulpcomiteit nergens steun vinden.

Een zulker, een vroegere noodhulp hier, sinds lang getrouwd, van haar man verlaten en bij een getrouwde dochter, nu kinderlooze — nu weduwe — inwonend, beide zonder bestaanmiddelen, kwamen op het denkbeeld fruit te venten langs de straat.

Het paspoort — dat kost geld — was een bezwaar. Doch hoe vertroost waren ze niet te vernemen, dat met een stootkar van de eene plaats naar de andere in het omliggende gaande er geen noodig was.

Ze trokken naar Landegem, drie uur gaans van hier. Daar kochten ze op een boomgaard peren aan 00.6. den kilog.

Met hun zware vracht — verscheidene honderd kilog. in 't zweet hun aanschijns, in de brandende zon, kwamen ze aan in Gent.

Ze reden door de straten.

En om de beurt schreeuwden zij:

"Peren, schoone peren aan 0.8 centimen, den kilog." Ze waren dat hard roepen niet gewend, en na het verloop van eenige uren, zoo heesch, dat hun stem nauw nog verstaanbaar was.

Maar ze hadden geluk, ze verkochten hun ware. Onmeedoogenden boden wel een centiem af hier en daar op de laatste kilog. vooral, beweerend, dat de prijs te hoog was.

Ze waren uitgeput en gaven toe. Ze kwamen thuis, na de geleende stootkar aan den eigenaar in hare schuilplaats te hebben gebracht en betaald.

Van 's morgens vijf uur tot 's avonds zeven uur hadden ze geslaafd.

Ze telden hun geld. Met afrekening van den huurwagen en het loon aan den afplukkersjongen

hadden ze samen drie frank gewonnen.

Ze moesten spaarzaam wezen, het geld zoolang mogelijk doen duren. Ze waren te laat begonnen met dat venten; de oofttijd was uit.

Voor hun avondmaal aten ze dien avond gekookte aardappelen zonder saus op de kachel geroosterd.

"Dat is verschrikkelijk," zei ik, ontroerd.

"Och, wij hadden zulken honger, het smaakte als suiker," zei de vrouw.

Kort na het vertrek der werkvrouw, die mij dat verteld had, en nog onder den indruk er van, vertelde ik het voort aan een bezoeker, hoogleeraar alhier.

Zonder een woord opende hij zijn portemonnaie, zocht er in, nam een briefje vast, legde het weder, dan een grooter en gaf het aan mij:

Twintig mark.

"Ziehier voor die rampzaligen," zei hij, "geef niet alles in eens, bedeel het hun."

Ik was beschaamd. Mijn hart is mij getuige, dat het niet mijn bedoeling was, de armen, die hier hulp inroepen aan met hen onbekenden tot last te leggen, wat ik heel verkeerd vind. En toch juichte ik:

"Het is veel te veel en zoo heb ik het toch niet gemeend," sprak ik verontschuldiging.

Maar hij antwoordde: "Wij geven allen veel te weinig aan hen die lijden."

Dat behelsde zooveel waarheid en wekte zelfverwijt bij mij op.

Och bij de vele toewijding en menschenmin ontmoet ge ook halsstarrige hardvochtigheid.

Ik bezocht dien zelfden dag een zieke. Zij is oud, sedert verscheidene jaren is ze tot loopen onbekwaam uit hoofde eener heupbreuk.

Ze is rijk en heeft onlangs nog door het bijna gelijktijdig sterven van hare twee zusters vijfhonderdduizend franken gedeeld. Van tijd tot tijd kwam in vreedetijd haar zaakwaarnemer, ze gaf hem den sleutel van haar brandkast in de bank, hij sneed aldaar de vervallen wisselbriefjes af, bracht haar die, met stipte rekenschap en, na onderzoek, gaf ze hem die weder voor de aankoop van nieuwe effecten, die bij de overige in de brandkast werden gelegd.

En daar zat ze aan het raam in haar hoogen mekanieken zetel, met kussens achter den rug en de knieën overdekt met een groen satijnen spreij.

Twee nonnekens zijn ten haren dienst ook twee meiden.

En als altijd, onveranderlijk, werd er gesproken van den oorlog.

Een der nonnekens kwam juist terug van een bezoek in haar klooster.

Het geven van zorgen maakt familiaar ook het geestelijk kleed draagt er toe bij — van den kant der steeds hulpvaardige. "Och," vertelde het nonneken, "madame, ik heb daar iets gezien, dat mij heeft aangedaan: het arm, kreupel vrouwtje, dat hier nevens alle weken om overschot van eten komt, kreeg daar zoo even een kook aardappels in haar korfje. Ze dankte, heel neergebogen zoo als ze doet, en zich wat oprichtend en omkeerend; stond ze voor een andere arme, slecht gekleede vrouw:"

"Ach," zei deze, "gij durft vragen, gij en ik niet."

"Die wat krijgt, moet wat geven," antwoordde de bedelares, "'houd uw voorschoot open," en ze schudde wel de helft van haar voorraad er in.

"Zoo," antwoordde de verlamde als verstrooid, "dat was wel gedaan," en tot mij gewend; sprak ze met een radheid van tong, die voor een beter doel bewonderenswaardig zou zijn geweest, beangstigd het onderwerp uit den weg kegelend: "A propos van aardappelen, hebt ge er ooit op nagedacht, dat dit eene van de zeldzame veldvruchten is, die op alle tafels, hoe voornaam of hoe ellendig ook voorkomt in alle seizoenen en bij elke gelegenheid tot op de kostbaarste feestmalen

toe?"

Arme rijke, zelf zoo diep beproefde vrouw, die zooveel andere voortreffelijke eigenschappen bezit en, in den klauw der gierigheid, nog voortdurend goud ophoopt en uw eigen berooft van het zalig beoefenen van menschenliefde en menschenhulp...

25 september zaterdag '15.

De Kölnische Zeitung meldt, dat een oorlogssleening van twaalf milliard in Duitschland gesloten is.

Zondag 26 sept.

Bekendmaking. Gent 22 sept. '15. "Aan de gemeente Rotselaer, die de aflevering en het dooden van duiven niet behoorlijk in acht heeft genomen en waar twee levende duiven gevonden zijn, is eene boet opgelegd van 500 mark. von Keudell."

Rotselaer, dat klein dorp bij Leuven! Wie, die in het Feestpaleis, verleden herfst, alhier heeft verkeerd, herinnert zich niet de benden arme zwervelingen, die vandaar uit hunne haardsteden de velden in, naar Vlaanderen werden verjaagd?

Maandag 27 sept. '15

Koffiebezoek van twee dames: een hollandsche en een duitsche, sedert vele, vele jaren in Gent getrouwd en woonachtig.

Het gesprek met de duitsche is lang niet verkwikkend ze zegt: "De oorlogssleening van twaalf milliard is in Duitschland door duitschers alleen ingeteekend. Hoe rijk moet dat land niet wezen. God is inderdaad met hen, alles slaat hun mede. Nu kiest Bulgarije partij voor Oostenrijk. Met een dergelijke versterking zijn alle invallen der Bondgenooten tegen de Dardanellen onmogelijk; den strijd aldaar volhouden is onnoodig bloedvergieten. En de Russen, steeds achteruit, achteruit... letterlijk verpletterd..."

Zij heeft dezen morgen de Kölnische Zeitung gelezen: "Zeppelins zijn onlangs over Londen gevlogen. Liverpool Station ligt in gruis. Verscheidene straten zijn deels verwoest. De luchtgevaarten van de Duitschers zijn zoo doelmatig, en machtig, dat de Engelsche machienes er geen vat op hebben en lijdzaam de bestorming er van dulden moeten."

De hollandsche dame beziet mij, ik bezie haar, we doen geen enkel wimperteeken, onze blik staat vol telepathie van gedachte. De spreekster herneemt: "Arm België, het ergst van al er aan toe!" Ze heeft België lief. Zij woont even graag in Gent als haar belgische man. Ze leven gelukkig onder de Gentenaren... Gelukkig, dat ze geen zonen heeft... ze zouden tegen haar vaderland de wapens moeten opnemen!...

Het wordt donker, ze willen heen, het is hun tijd, betreuren ze. Ik leid hen beneden en wij nemen — ik met de eene een gedwongen vriendelijk afscheid... Waarom ontvang ik zulke menschen in mijn huis?... Is een lange omgang van vroeger een verontschuldiging daartoe?...

Bij het openen der voordeur waait een windstoot in het gelaat, de stortregen kletst op het plaveisel en de roode weerschijn van het lantaarnlicht danst in de plassen der straat.

Omzichtig dalen ze de vier stoeptreden af, en de twee nagekeken open zwarte regenschermen, overtrommeld door de dichte droppen, trekken verder in de halve duisternis verdwijnend voort... Ik hield van die twee dames en hun gezelschap. Van de eene houd ik nog. Helaas! Vandaag... wat is mijn gemoedsstemming somber en mijn hoop ontmoedigd!

Dinsdag 28 september.

Er wordt geklaagd, dat ter stede verschijnende dagbladen duitschgezind zijn. Hun houding kwetst degenen van ons volk, wier huisgenooten aan het front hun levens ten offer brengen. De

"Vlaamsche Post" wordt ginds de "Vlaamsche Pest" genoemd. Mijn krant meldt: "De hollandsche banken hebben op de duitsche oorlogssleening voor een bedrag van twee honderd millioen ingeteekend."

's namiddags.

Bezoek van een leeraar in de geschiedenis aan de Gentsche Hoogeschool en hij deelt mede: uit goede bron en uit de bewuste streek zelve, weet hij dat opstootjes hebben plaats gegrepen te Audenaarde en op de dorpen Eenaeme, Etichove, Neder Eenaeme, Eine, Mater, enz. enz.; alle weerbare Belgen van zeventien tot vijf en dertig jaar moesten op een register gaan teekenen op bevel der duitsche overheid. Sommigen er heen trekkend in groep zongen den TITEL LIEDJE "Vlaamschen Leeuw." Getergd verbood hun dat de overheid. Ze floten toen den strijdzang, weigerden het stellen van hun handteeken. Vijftien hunner werden in hechtenis genomen, en bleven twee weken gevangen, bijna verhongierend. De verteller heeft zich als een geleerde vooral bezig gehouden met de Inquisitie en de omwentelingen der 16de eeuw. De rebellen zijn afstammelingen van de Boschgeuzen, die zich in de tijden der godsdienstwoelingen in gene gouwen hebben teruggetrokken.

Langzamerhand zijn de geslachten van protestant tot het Katholicisme weder overgegaan. De laatste overblijfsels der hervormden, taai aan hun geloof gehecht, houden nog stand te Maria-Hoorebeke; een kleine wijk, waar naartoe de groote steenweg langs een afdalende straat henenvoert, bestaande uit eenige huizen, hofsteden, enkele winkels, een school, een kleine kerk of kapel en een kerkhof. Hun getal vermindert echter nog steeds, voortdurend tegengewerkt op economisch gebied, waar de te veilen eigendommen door Katholieke koopers meestals, zegepralend door 't hoogste aanbod veroverd worden.

"Jochei," zou ik moeten schrijven. Weder flikkert het vertrouwen op: nederlaag op nederlaag — steeds zorgvuldig verheimelijkt door de veroveraren — wordt heden van mond tot mond over verteld.

Ook: onze belgische soldaten mogen rusten. Troepen er van zijn in Parijs. Daar zal hun intocht triomfant beloonend zijn geweest.

Woensdag 29 sept. '15.

's Avonds om 7 uur gaat de bel over. Ik open de kamerdeur en luister op het bovenzaaltje, wie er zoo laat mag komen. Een kort geharrewar van tegenhouden en weerstand bieden, een vlugge stap door de gang, en de trappen ophollend.

Het is de ambulancier, die hier gelogeed heeft. "De meid liet mij niet boven gaan, maar ik wilde u niet den last veroorzaken voor mij beneden te komen," spreekt hij.

Ik zeg hem niet, dat niemand — zelfs niet de naaste bloedverwanten zoo maar dadelijk bij mij toegelaten worden. Ik verontschuldig zijn stoutheid inwendig, hij heeft het goed bedoeld.

Hij doet zich hartelijk voor als een vriend. Hij heeft een sterken, nieuwen bleekgrijzen winterjas aan — zijn witte hoed heeft hij op een stoel geworpen — en een nieuw rood kruis op den witten armband. En hij vertelt allerlei van zijn wedervaren. Hij is heel opgewekt: Alles is stil, er wordt voor 't oogenblik weinig gevochten... (Weet hij het niet, of zijn de tegenovergestelde, heimelijke berichten van heftigen strijd — hier te hooren — valsch?) Schier geen gekwetsten. Hij heeft te weinig werk. Daarom maakt hij van de gelegenheid gebruik om het omliggende te bezoeken. Hij is naar Vinderhaute geweest, wat hij eerst onverstaanbaar Windhaut uitspreekt en ik, bij herhaling, raden moet, naar Meerendree, Ursel, Somergem, Drongen, enz. O wat zijn ze buiten hier toch lief voor de soldaten!

Op een dezer dorpen — ik meen Ursel — zag hij een eigenaardige boerderij, wat ten uitkant van de groote baan, "1600" en hij weet niet meer welk ander jaartal stond er op. Hij is dol op het eigenaardige en ouderwetsche. Hij trok het hof op en ging in huis door de open deur. Het was nog

dag, maar hierbinnen schemerde de avond reeds in. De boer, een man van jaren, zat in den hoek bij een hoog opblaaiend houtvuur, waarover een ketel brobbelde, overwalmd door een reuk van beestenkost. Borden stonden op de schoorsteenplaat, op zijde witgeschuurde karnen met blinkend geelkoperen banden. De boerin — een korte, magere, ook bedaagd — zag hem onderzoekend aan.

Hij moest toch ergens mede zijn komst verklaren: hij vroeg te drinken.

Ze verstond hem niet en antwoordde iets, dat hij ook niet verstond. Evenzoo ging het met den boer. Toen stelde hij de hand als een holle buis aan den mond, het hoofd achteroverhellend.

"O, drinken, melk!" riepen ze allebei uit. Dadelijk haalde het vrouwtje een kruik.

"Neen, maar zoo groot als voor een reus!" Hij schaterde schril bij 't vertellen, zijn witte tanden glinsterden, ver ontbloomd: "Maar vrouwtje, zooveel kan ik niet drinken... neen, onmogelijk." Ze knikte hem moederlijk toe, dat het wel kon. En daarop kwamen de drie dochters binnen, elk met een aker melk, dien ze in het achterhuis droegen, waar hij den inhoud stroelend hoorde uitgieten in een ander vat..."

"De spoelkuip," leerde ik hem, pedant onderbrekend.

De oudste dochter kwam bij hem zitten, de twee andere bleven staan, hem verbaasd aankijkend. Hij sprak degene aan, die naast hem zat, ze antwoordde. Ze begrepen elkaar dadelijk. Er waren geene broeders in dat huisgezin. Ze hielden twee knechten. Zij deed meestal huiswerk, ze was daarvoor ook de oudste, niet waar?

"Nog niet gehuwd?" had hij gevraagd.

"Negen en twintig jaar."

"O, nog zoo jong, met zulke bejaarde ouders," zei ik.

"Jong!" herhaalde hij, "jong! Niet in de opvatting van Berlijn, negen en twintig, dat is reeds op 's levens achternoen." En hij vertelde verder:

Hij had op zijn horologe gekeken, het was tijd om aan de halte van den Bierstal — die herberg kende hij reeds — den tram te halen, immers aan de brug van de Brugsche vaart.

Toen stond de boer op, trad door de keuken en kwam uit een kamer met twee groote peren en deed hem teeken, dat hij ze opeten moest. En dankbaar verliet hij dat gezin.

Op een anderen dag vergezelde hem een kameraad; maar na een paar uren gaans, was deze vermoeid en hij zette alleen zijn vreedzamen verkenningstocht voort tot aan een dorp. Hij meent, dat het Meerendree was. Hij had de richting van den terugkeer vergeten. Aan de breede deur van een groot, heelemaal gesloten gebouw, belde hij aan.

Een non opende en week verschrikt achteruit. Hij vroeg den weg naar Gent. Ze naderde opnieuw en deed een vraagteeken met het hoofd, niet verstaande, wat hij begeerde. Toen haalde hij zijn fransch uit:

"Geen fransch kennen," zei ze.

Op het achtereinde van de gang waren nonnen verschenen, nieuwsgierig loerend naar het gebeurende.

"Bereid om hun gezellin bij te staan in geval van nood," vroeg ik.

"Vielleicht," zei hij lachend. Met drieste stappen was hij op de groep toegegaan en had den weg gevraagd aan de eenigszins terugwijkenden. Eene dezer kende een weinig duitsch en gaf bescheid. Of hij wat drinken wilde, werd gevraagd.

"Ja," uit benieuwdheid meer dan lust aangenomen. En zij ontsloot een kamerdeur en wees hem aan om binnen te treden. Maar hij deed het nog niet: "Voordeur en achterdeur openzetten," beval hij, wat er door de omstaande nonnen met spoed geschied was, en toen hij in de kamer stond en zij de deur achter hem sluiten wilde: "Neen, deze ook open," had hij gezegd.

“Waarom?” onderbrak ik hem.

“Aan ons, soldaten, is door de overheden wel op het hart gedrukt voorzichtig in gestichten te zijn. In 't begin van den oorlog zijn er van onze mannen in kloosters binnengegaan, die er nooit meer uitkwamen.”

Daar ook in dat klooster had hij melk te drinken gekregen.

Toen hij uit de kamer kwam, stond buiten de open straatdeur een heele samenschooling van dorpelingen naar binnen te turen. Ander wapen dan zijn Browning had hij niet, maar... ze schenen niet strijdlustig gezind.

Terwijl hij — aanslaande — vlug aankwam, weken allen eerbiedig ter zijde om hem door te laten, — "eerbiedig" was het woord, dat hij gebruikte.

“Break mij heart, for I must hold my tongue,” zegt Hamlet ergens een personaadge in Shakespeare...

Ik liet hem dus voortvertellen, overtuigd, dat hij waarheid sprak. En hij vervolgde: "In het terugkeeren naar de Kneipe, waar zijn kameraad op hem wachtte, kocht hij een kilog. druiven bij een druivenkweker: “Raad voor hoeveel?”

Ik haalde de schouders op.

“Voor één frank tien centimen, en ik kreeg een kilog. toe voor niet? Een groote boomgaard stond daarnaast. Een man keek over de haag. Wij hebben zulk slecht eten in het Palace Hotel (zijn ambulance). O zoo slecht, geen boter, niets dan margarine. En daar hingen groote, blozende appelen in overvloed. “Verkaufen?” had hij gevraagd, er naar wijzend.

“Ja,” zei de eigenaar. Hij was het erf opgetreden, had er zes kilog. gekocht. “Hoeveel?”

“Och,” antwoordde de man, “och, wat kan ik zeggen: allo om 't niet voor niet te geven: één frank.” En weder lachte de ambulancier luid en zelfvoldaan over de mildheid van ons boerenfolk ten gunste der duitsche soldaten.

Toen de Engelschen verleden herfst tijdens hun kort verblijf in Vlaanderen, te Landegem vóór de schermutseling, die aldaar tegen de overrompelaars heeft plaats gegrepen, een ketel kokend water vroegen om thee te zetten, werd er hun op een hofstede 0,25 centimen, op een andere 0.50 voor aangerekend.

Die soldaat is ongetwijfeld een brave, degelijke man, en mijn menschenkennis zou erg in gebreke wezen, moest hij snoever kunnen heeten. Het is overigens niet de eerste maal, dat soortgelijke streken van onze Vlaamsche bevolking mij ter oore komen.

Nu gewaagt hij ook van den huidigen toestand: "De oorlog zal niet lang meer duren."

“Maanden geleden hebt ge hetzelfde voorspeld.”

“Bulgarije kiest partij voor ons. Duitschland heeft nog manschappen en reservisten bij de vleet. Duitschland is overbevolkt, het heeft uitbreiding, kolonisatie noodig.”

“Ge koloniseert voortdurend,” zei ik.

“Hoe, waar?” vaart hij heftig op:

“Ge koloniseert in de lazaretten en op de kerkhoven,” valt mij in te durven zeggen.

Hij buigt bij 't hooren het hoofd als in vrome, droeve gepeinzen: “Van het belgisch leger wordt er volstrekt niet meer gesproken,” zegt hij eindelijk weder opziende.

“Belgische soldaten zijn te Parijs met onbepaald verlof.”

“Degenen, die er nog overblijven. En uw koning, waar is die?” herneemt hij hoofdschuddend, als tot zich zelve sprekend, naar Groot Britannië zeker?

“Onze koning is een dappere, onze koning was van in het begin een held. Te Muysen bevond hij

zich in de vuurlijn. Een schrapnell ontplofte op twintig meters van hem. Hij deed zijn inspectie voort. Dat gebeurde op 26 augustus '14. Hij is nog aan 't front als hoofdman van zijn leger."

De soldaat laat het onderwerp vallen en deelt mede:

"Gisteren verscheen in den verreijker een engelsch vliegtuig dicht bij Deinze. Ik was ter plaats aan het verkenningsoord:"

"Dadelijk, dadelijk, naar omhoog aanranden!" klonk het bevel. Doch de tijd was er niet voor het opstijgen van een Taube: uit de hoogte zagen wij het gevaarte verder noordwaarts zwenkend dalen... meer en meer en spiraalvormig omlaag verdwijnen. Een auto reed aanstonds in de richting heen.'

Het luchtgevaarte was te Vosselaere gevallen op den akker bij een groote pachthoeve. Twee officieren zater er in. Gevangen werden ze.

"Waarom kwaamt ge beneden?" werd hun door de bezetting van de plaats gevraagd in het Engelsch.

"Wij kwamen bommen werpen," verklaarde de officier koelbloedig, stout en fier.

Het was een groote."

"Recht so," klonk het antwoord.

De aanwezige Duitschers staken hem en zijn kameraad de hand toe, die aangenomen en krachtig geschud werd zonder aarzeling.

"Waart gij daarbij?" vroeg ik.

"Neen, ik was reeds terug in het Palace Hotel, toen ze daar aankwamen in auto. Ik heb het hooren vertellen. Wij dienden koffie op, gaven hun eten en sigaren. Wat was die Engelschman droef, droef, ontroostbaar ons aan te zien. De kleine, een Franzos, zat als verslagen en zei geen woord. Korts daarna werden nog vijf fransche, gevangene luchtvaarders binnengeleid. Hun tuig was getroffen door een duitse granaat. Och een dezer was er vreeselijk aan toe, gekwetst; de eene kant van zijn aangezicht bloedig geschonden; de schedelhuid, toen het voorloopig verband er van werd verwijderd, hing druipend af. Br...!" huiverde de verteller, die nochtans reeds zooveel akeligs had gezien.

"En hem kreeg ge in uw ambulance?"

"Ja, voor dien nacht. Maar de zwaarverwonden worden zoo spoedig mogelijk naar Berlijn gestuurd."

"Hoe gruwzaam! Een zoo erbarmlijk gestelde, zulk een lange reis te doen ondernemen," zei ik.

"O, ge kunt u niet voorstellen, hoe onze ziekenwagens zijn ingericht: als er gekwetsten uit de loopgraven worden gehaald of van het slagveld weggenomen zijn, na of voor of binst de heelkundige bewerking, zijn nonnekens aanwezig. De aangebrachten gelijken geen menschen meer: met gescheurde, bemorste, bloedbestolde uniformen, handen, gelaat zwart van poederdamp en slijk. Ontkleed worden ze gewasschen, krijgen blank linnengoed en worden, als kleine kinderen door de moeders, in wiegjes gelegd, ook in zachte veldbedden met liefderijke zorg neergevleid en toegedekt."

"Het vervoeren gaat zoo doelmatig en met zulke voorbedachtheid, dat ze niets voelen van het schokken eener treinreis. Het zijn katholieke nonnen, die den overtocht medemaken."

"Zijn deze bevoegder dan protestantsche, wereldlijke ziekezusters?"

"Dat kan ik niet verklaren, maar het is aldus."

Op vele plaatsen weigert het werkvolk gehoor te geven aan bevelen tot opeisching.

"Ze willen niet," zei een burgemeester.

"Welhoe," werd door een duitse officier, tijdens beraadslagingen desaangaande gevraagd.

"Hebt ge hier zoo weinig gezag over uw werkvolk, in Duitschland moeten ze marcheeren onder de zweep van de tucht."

Te Mechelen is het proletariaat ongewillig om aardewerken uit te voeren. Te Ronsse hebben de fabrikanten het openen hunner werkplaatsen manhaftig geweigerd. Eenigen zijn naar Duitschland vervoerd. Mechelen en Ronsse zijn op papier gestraft, doch de straf is niet toegepast geworden.

Zaterdag 2 oct. '15.

Nu weet ik goed bescheid over het geval der twee gepakte luchtvaarders door het bezoek van een dame uit Nevele. Dien dag kwam de meid van de vertelster in de zitkamer binnengestormd:

"Madame, een vliegmachien boven onzen hof. Ze ligt bijkans beneden. Er zitten twee mannen in. Toe, toe," en de dame was buiten geijld.

Inderdaad het gevaarte zeilde wankelend over de daken heen. En spoedig daarop kwam het bericht:

Het tuig was neergezegen op het pachtgoed "het Zevenbunder" te Vosselaere bij Nevele, niet verre buiten de kom van 't dorp:

"Petrool, petrool!" hadden de gevallen of uitgesprongen inzittenden geroepen, wanhopige gebaren makend.

Petrool! dat is er nergens meer. "Waarom petrool?" vroeg ik.

"Om hun vliegtuig te verbranden."

Te Nevele woont sinds jaren een Duitscher, huisschilder van beroep, in de wandeling "Den Duits" genaamd, deze had het vliegtuig gelijk veel anderen gezien, liep uit de groep kijkers weg om de aanwezige wacht te waarschuwen en duidde hun de te nemen richting aan.

Het groot gevaarte lag op een akkerstuk neergeveld, schijnbaar onbeschadigd; de twee rampzaligen stonden er bij met de handen omhoog.

Het was een roerend schouwspel, toen ze ontwapend tusschen acht duitsche soldaten door de straten van Nevele-dorp werden geleid. Alle menschen stonden aan hun deur tranen stortend of met tranen in de oogen en verbijsterde aangezichten.

De Engelschman, lang en fors, sloeg aan in het voorbijtrekken, links en rechts gewend; hij snikte en schreide als een klein kind. De Franschman kort in 't bleek blauw met wijde stappen schrijdend om hem bij te houden, ook de bevolking groetend op militaire wijze.

Wat moet het hen zalig hebben aangedaan in al hun wee en ontredderende teleurstelling overal die meevoelende aangezichten te ontwaren, die stemmen te hooren, waar zoo duidelijk — zoo opdringend — zei de vertelster - sympathie uit klonk: "Dag mijnheer den Engelschman, dag mijnheer den Franschman," op een toon, die zeggen wilde:

"Verstaat gij ons? Wij zijn met u, wij lijden met u in hart en ziel, wij lijden met u mede."

Middelerwijl was de Duits bezig ginder op het akkerveld van 't Zevenbunder, de vliegmachien, de schuldige aan de ramp, te beschilderen in de duitsche kleuren, de machien, die voortaan dienst zal doen tegen de veiligheid van ons land.

Bekendmaking:

2 Oct. '15 werklieden van Harelbeke die hun belofte van voor de Duitschers te werken niet hebben volbracht, worden gearresteerd, gestraft en voor den tijd van den oorlog naar Duitschland gezonden. Alle drankhuizen worden gesloten, uitgenomen een, dat voor het bezoek van militairen openblijft. Een bedrijf van drankhuizen is verboden. Van 4 uur 's namiddags tot 7 uur des morgens moeten alle inwoners in hun huizen blijven, bij uitzondering van geneesheeren, veeartsen, geestelijken en vroedvrouwen. Alle pasporten in het bezit der inwoners worden ingetrokken, pasporten naar Harelbeke worden niet meer afgegeven, brieven worden niet meer verzonden. Een gevoelige strafcontributie ten laste der gemeente zal ik aanstonds voorleggen.

Kortrijk den 2 oct. '15 Get. Quenther Oberstleutnant

Zondag 3 oct. '15.

In een aangeplakte verordening doet de opperbevelhebber "Herzog a. von Württemberg" kond, dat van heden af alle verordeningen van het duitsch bestuur, betreffend het Etappengebied van de 4de Armee, in het belgisch staatsblad moeten opgenomen worden. (17 sept. 1915)

De opperbevelhebber heeft ook besloten zinkmunt te laten slaan, ten einde te voorzien in het gebrek aan pasmunt: stukjes van 5, 10 en 25 centimen. Deze dragen op de eene zijde het opschrift Belgique, op de andere een leeuw binnen een krans. Niemand is verplicht voor meer dan 5 frank zinkmunt te aanvaarden.

Vrijdag na vele dagen aanhoudenden regen en stormbuien, was het weder mooi en lokte tot een avondwandeling uit. Het eenzaamste trekt het meest mij aan. In de Clementinelaan was geen schepsel te zien. De tram reed schier ledig voorbij. Aan de bijgebouwen van het Palace Hotel — veel verder — drentelde een schildwacht met hooge bajonnet op het geweer heen en weder.

In die laan zijn er geen winkels, niets dan gesloten huizen en voor ieder huis een tuintje met een ijzeren hek van de gaanpaden afgesloten. In sommige bloeien bloemen, in degene voor 't hotel, op heel de lange lengte staan er niet anders dan groene planten — ik meen die in alle seizoenen hun loof behouden — namelijk papenstruikjes, somber, laag, kerkhofachtig.

Bij het omdraaien aan den afgeronden hoek, komt ge op het ruim Maria-Henriette plein, vlak, effen blinkend met marmer of cement geplaveid, den lantaarnschijn weerkaatsend en... geen mensch daarop. Enkele rijtuigen en autos staan bij het stationsgebouw. En uit dat gebouw komt en nadert iets, eerst niet duidelijk uit te maken wat het is. En ik blijf staan met mijn begeleidster.

Juist voor ons trekt het voorbij: twee ambulanciers, die een berrie dragen, laag bij den grond gehouden, en zoo voorzichtig, voorzichtig als gold het een servies van het kostbaarste porselein. In die berrie ligt op den rug een onbewegelijke gestalte met de beenen recht uitgestrekt, de armen strak naast het lijf, in donker uniform, blinkglimpjes trillend uit de vergulde knopen op de borst en met het gelaat naar den hemel gewend, alles door halve duisternis omfloersd.

"Het zal een Franschman zijn, hij draagt een roode muts," meent mijn gezellin.

"Neen, meisje, geen roode muts, ziet ge niet, dat het een bebloed verband is rondom zijn hoofd?"

Onmiddellijk achter die in de helverlichte hall van het Palace Hotel verdwijnend, klagelijke groep, komt ook van 't station af een heel hooggewassen breedgeschouderde officier tusschen twee brancardiers van middelbare lengte. Ze steunen hem onder de hellebogen. Met het hoofd naar den grond, stijf als een mannekin, voet voor voet, trekt hij tusschen hen met smartlijke inspanning de hotelstoep op. Dat is slechts een heel klein, nietig gevalletje, dat aankomen van twee gekwetsten, in vergelijking met den gruwelijken wereldstrijd, die menschen neermaait als korenaren; maar bij dien aanblik, in die stille verlatenheid in die schorsing van verkeer op dat uitgestrekt plein, op dien heerlijken avond, is het alsof er iets begon te woelen in het gemoed: het wordt een lichamelijk lijden, dat u omschrijft en den adem bevangt.

"O, waarom zijn wij hier gekomen, waarom hebben wij dat moeten zien!" jammert mijn begeleidster, een jong, eenvoudig, ontvankelijk, ongeleerd meisje, terwijl ze een snik laat hooren en aan hare oogen wrijft.

Het volgende komt van een officier, die, goed ingelicht, onbescheiden, verborgenheden van het leger aan een Gentenaar heeft medegedeeld:

In de laatste gevechten zijn tachtig duizend Duitschers gesneuveld, gevangen of vermist. Het gelukken van de doorbrekingspoging der Bondgenooten heeft aan een haar gehangen. De aankomst der beiersche troepen heeft den doortocht verijdeld, anders waren de Engelschen na enkele dagen zegepralend in Gent geweest.

Veertig officieren en honderd Duitschers, van een banket komend, te Nieuwpoort bij nacht, aan een

open brug zijn in de diepte gestort. Allen verdronken. De twee wachten, die aan de brug niet gewaakt hadden, hebben zelfmoord gepleegd. Dit nieuws wordt algemeen in de stad geloofd.

Dinsdag 5 oktober, 15.

Toen ik gisteren avond in den grooten bazaar trad, op den hoek van den Steenweg en de Elisabethlaan, stonden daar aan het stel met fotografieën van alle kleur, in alle mogelijke lijsten, twee simpele Feldgrauen. De eene hield een foto zonder kaderken in de hand, de ander zag toe: "Wie viel?" vroeg de eerste.

"Ein Frank, fünf und neunzig," antwoorde de winkeljuffrouw, als ware ze van hun land geweest.

Het was een zicht van het Gravenkasteel, donker scherp geteekend, zonder dat blikkentergend hemelblauw en dat roze van een opgaande of nederdalende zon achter de gebouwen, dat de meeste goedkoop te veil gestelde fotografieën wanstaltig kenschetst. Het werd betaald, in een papier gewikkeld, met een touwtje verzekerd en de twee vertrokken er mede, het als slechts voorloopig in de hand houdend.

"Ze kiezen allen het Gravenkasteel," zegt de verkoopster, "die soldaten, allemaal."

"Het is niet verwonderlijk, iets zoo heerlijk als een ruïne uit de middeleeuwen," antwoord ik.

"Daarom bekreunen ze zich weinig, maar... ge weet, dat er nu zestig duizend krijgsgevangenen in zitten."

"Zestig duizend! Sedert wanneer?" vraag ik dom, verbaasd, half geloovig reeds ook ik, "daar weet niemand iets van hier."

De bestelster lacht sluw en zegt: "Dat wordt hun hier wijsgemaakt of ze maken het moedwillig aan hun familie en vrienden wijs. Ze zenden dat naar huis. Het Gravenkasteel is een vesting, daar moeten immers gevangenen in zitten."

"Hoe weet ge dat?"

"Ze vertellen 't hier."

Toen mijn boodschap gedaan was, kwamen er weder twee binnen en mij omkeerend op den drempel, zag ik ze reeds zoeken op het stel, waarschijnlijk ook naar een photo van de ruïne met de zestig duizend krijgsgevangenen.

Bekendmaking 5 oktober '15.

De stad Lokeren is gestraft geworden, omdat de werklieden weigeren voor de duitsche overheid te werken. Niemand mag de stad verlaten. Alle woningen moeten om zes uur gesloten zijn. Er mag geen markt gehouden worden.

Woensdag 6 oktober '15.

Aan een groot huis op den Steenweg zag ik een soldaat voor den drempel der open deur staan. Zijn hond, een magere, grijsruigharige, met een scherpen bek, spitse ooren en een neerhangenden en weder opkrullend-zinkenden staart, liep ongehinderd op de voetpaden tusschen de schaarsche voorbijgangers rond. De soldaat keek met welgevallen naar die vrije slentering.

Voorzichtigheidshalve zijn door de overheden strenge voorzorgen genomen tegen hondsdelheid. De burgerlijke bevolking moet de honden niet alleen muilbanden, maar ze op de straat aan een touw of keten leiden, op straffe van zware boet of gevang.

Den 4 oct. heeft Rusland aan Bulgarije door zijn gezant te Sophia een nota doen overhandigen, waarbij het elke vijandlijke actie tegen Servië zou beschouwen als gericht tegen hem zelven. Dit ultimatum laat aan Bulgarije 24 uren tijd van beraadslaging over partijkeuze.

Donderdag 7 oktober '15.

Nogmaals zag ik duitsche honden hun meesters vrij achterna loopen, vooruit draven en snuffelen, waar het hun belijft.

En weder een verontrustend bezoek, na een heelen tijd van betrekkelijke gemoedsrust, aangaande mijn dagboek. Waar er nu mede heengevlucht? Niemand, volstrekt niemand, weet dat ik er een op nahoud. En de bezoeker, vertrouwender dan ik, deelde mede, dat hij vele verboden schriften, dagbladen, brochures en ook persoonlijke aantekeningen in huis heeft.

“Zijt ge niet bang? Waar steekt men zoo iets weg?”

“Ja wel, heel bang, maar ik doe het niettemin, verberg ze hier en daar.”

“Het ergste is, dat ik zelf niet goed weet waar en erg zal moeten zoeken na den vrede. Ik durf nergens aantekenen, waar het allemaal verscholen zit.”

Iemand heeft mij gezegd, dat de brandkast in een bank het zekerste is. Daaraan herinner ik hem.

“Ik meende 't ook en ik deed het,” antwoorde hij, “maar een bevoegd persoon joeg mij schrik aan: indien ge verklikt wordt — en hij staat als aartsvijand van den bezetter geboekt — zal het eerste wat er gedaan wordt, zijn het openbreken of doen openen van uw brandkast.”

De schrik sloeg ook in mijn hart, niets liet ik merken. Maar van slapen was er geen queestie verleden nacht. Waar, waar ermede?... En indien mijn huis in brand geschoten wordt? En zoo niet, indien de schuilplaats wordt ontdekt? Steek ik het te goed weg en sterf ik plots niemand zal het verborgene vinden... al mijn arbeid vernietigd, ongelezen, verloren!...

Doodgeschoten?... ja, sterven moet men toch... maar mijn dagelijksche indrukken aan niemand kunnen mededeelen!... Ik hoor vertellen van menschen, die gevangen worden voor een onbedacht woord aan een soldaat, die afgeluisterd zijn en streng gestraft voor een onvoorzichtige uiting over den oorlog. Opgesloten, naar Duitschland gestuurd, zonderdat iemand weet, waar ge u bevindt, en al de vreeselijke ellende niet alleen van de veroordeelden ginder maar de onschuldige krijgsgevangen mede te doorstaan.

En heden trok ik zoo spoedig mogelijk naar de bank. Alles er weder uitgehaald. O wat een zwaar pak reeds dat vlug op papier neergeworpene dagboek! Ja een heel boek, een omvangrijk boek zal het uitmaken. Wat zal er aan af te schrijven zijn voor het drukken, indien het levensbehoud mij gunstig is. Ik durf mij op geen tram wagen, wie weet wordt het mij niet afgepakt en onderzocht er zitten altijd zooveel spioenen op. Intuïtie kan sterk wezen bij sommige naturen... En te voet met dat gewicht verzwaaard door de uitknipsels der couranten. Ik kan geen pakje, zelf geen klein dragen, het is bespottelijk maar het is zoo.

Mijn vingers slapen als dood. Mijn arm beeft, het is de angst wat mijn gang zoo loom maakt. Ik ga niet door de drukke straten, maar kies de eenzame kade langs de Leie — een omweg dan nog... en kom uitgeput en mismoedig thuis met een pijnlijk bewustzijn van den waren toestand en een onaangename overtuiging van 't gevaar.

Nu zit het handschrift hier, voor hoelang zal het wel wezen?

Vrijdag 8 oct.

Het duitsch uur wordt op alle openbare uurwerken verplicht, niet alleen op torens of hoeken van de straat maar op alle plaatsen van algemeen verkeer: rechtbanken, herbergen, hotels, openbare instellingen, theaters, enz. Overtredingen worden gestraft met een geldboete van 1.000 mark. Alle openbare aankondigingen mogen geen melding maken van belgisch- of middeneuropeesch uur.

In een bekendmaking wordt nogmaals er op gewezen, dat elke persoon boven de vijftien jaar heeft voorzien te zijn van een eenzelvigheidskaart.

Maandag 11 oct. '15.

Zaterdag om vier uur reed ik diensvolgens voor de tweede maal naar het politiebureel mijner wijk. Musschestraat.

Aan den ingang van het open, ijzeren hek — want het verblijf is een tuinvilla — stonden er wel honderd mensen.

"Och!" Maar mijn gezellin ontwaart een diensdoenden politieagent ze kent den commissaris persoonlijk, zegt het, en de agent geleidt ons voor allen binnen. Dadelijk was de zaak in orde. Nu nog de stad in om den stempel van 't Gemeentebestuur op de eenzelvigheidskaart.

De vrouwen uit de landelijke armhuizen moeten op de wiedstukken een kaart op zak hebben.

"Wel, wel," zei eene dezer, "dat ik in mijn ouden dag nog met een kaart zou moeten loopen, heb ik nooit gedacht, ik die mij in mijn jonkheid altijd zoo deugdzaam gedragen heb."

Bulgarije schaaft zich aan den kant van Turkije. Troepen trekken met keelgezangen als wild gejuich naar het front. Twee jonge, blozende volksmeisjes loopen hard er naast om stap met hen te houden. Ze gichelen, stooten elkander speelsch op zij en kijken zijds naar de soldaten en lachen ze schaamteloos aan. Deze lachen mede en knikken de uitloksters minzaam-geveleid toe. Maar de meisjes geraken toch achter. Een officier te paard sluit den optocht. Zijn lichtgrijze mantel is over de flanken van het paard uitgespreid. Fier is zijn houding, hard zijn bliksuitdrukking. De afgesneden snorbaard, kort, strookleurig steekt af op zijn magere, verbruinde, reeds oudachtige wangen. Hij merkt niets van het verleidingstooneeltje.

Maandag 11 oct. '15.

De uitvoer van klompen is verboden in het Etappengebied.

Een luchtvlieger heeft heden een groot getal dagbladnummers van "Le Matin" en "La dernière heure" over de stad uitgeworpen, inhoudende bemoedigende vooruitzichten van wege de Bondgenooten.

Een arme man, welke zich schuldig had gemaakt aan het stelen van enkele plankjes hout en die beproefde weg te loopen, toen een soldaat hem wilde handvatten, werd doodgeschoten op het Steendam, een straat met veel verkeer.

Dinsdag 12 oct.

Het is heden de verjaardag van het binnentreden der duitsche troepen te Gent.

Woensdag 13 oct.

Mijn neef uit Brugge, een advocaat, die gisteren hier een zaak moest komen pleiten voor een onzer plaatselijke tribunalen, kon enkel voor heden een paspoort krijgen. Hij kwam de reden zijner gedwongen afwezigheid aan de belanghebbenden verklaren. In Brugge mag niemand meer uit zijn huis komen vanaf acht uur 's avonds — belgisch uur. Geen zichtbaar licht mag branden. Het geschut der zware kanonnen is daar geen gerekte rommeling als hier, maar het zijn korte, schrikwekkend-luide slagen. Soms des avonds als de familie, achter dichtgesloten luiken, bij het verheimelijkt lamplicht zit te lezen of eenig handwerk te verrichten, zoeft in de doodsche stilte eenklaps een sss...issend gerucht boven de huizen en poef! een hevige slag.

Het is een bom, die door een vlieger-bondgenoot als tragisch geschenk neergeworpen wordt...

3 uur. Nu verneem ik het volgende door twee in nabijheid van St. Pieters-kerk te Gent wonende bezoeksters: Op den toren heeft de onderpastoor, een vermetele ook in zijn preken, met een hamer de uurplaat verbrijzeld uit protestatie tegen den opgedrongen duitschen tijd. Eveneens wordt er den zondags bij het uitroepen op den kansel van de in de volgende week te celebreren diensten geen uur meer aangegeven. Degenen, die deze schikken bij te wonen, moeten inlichtingen vragen aan de

stoeltjeszetster (centenverzamelaarster) of aan den stafdrager.

Donderdag 14 oct. '15.

De Duitschers hebben op den verjaardag van hun intreden alhier feest gevierd. De vlaggen staken uit. De troepen zongen, na veel onverstaanbaars steeds het refrein "'ha, ha, ha!'" Ik verneem, dat het op Koning Albert gemunt is. Bericht van een krijgsgevangene in Göttingen. Het is aan allen verboden meer dan eens in de maand aan hun familie te schrijven. Ze mogen slechts nog alle weken een pak ontvangen van 500 gram. Hij smeekt zijn verwanten dringend die bepaling na te leven om hem moeielijkheden te besparen. Na genomen inlichtingen bij de Kommandantur was men hier met die verordening onbekend. Het vermoeden bestaat, dat het kamp van Göttingen afzonderlijk is gestraft.

Vrijdag 15 oct. '15.

In een lange, afgelegen straat met iepen beplant, staat er nog een zeeldraaiersstel, laatst overblijfsel van een nijverheid nu gansch door fabriektoestellen vervangen. Op heel de lengte van die straat is er een blinde muur en daar onder de schaduw, draait er een jongetje aan het wiel, en werkt er windend een zeer oude man aan de touwen, waarschijnlijk zijn grootvader of overgrootvader. Rechtover zijn er kleine winkels, herbergen en burgershuisjes.

Een dame slaat van uit haar raam dat werk gedoe gade en de belangstelling is opgewekt voor die vlijtige menschen en hun gering geldgewin. Het zijn geen eigenlijke armen, hoewel hun kledij schamel en versleten is. Ze zou hun niets durven geven als aalmoes. Haar hondje, dat den afval opat, is gestorven. Waar nu er mede heen?

Eens wenkt ze het jongetje aan haren drempel, toont op een stuk van een dagblad een hoeveelheid velletjes, zenuwtjes en onfrissche, afgeknaagde beentjes: "'manneken, ge hebt zeker wel een hondje?'" vraagt ze en zonder het antwoord af te wachten, legt ze het papier op zijn gereed opengehouden handjes.

Het ventje loopt ermede heen.

En sedertdien loerde de kleine begeerlijk naar het huis, telkens de deur openging. Op de minsten wenk kwam hij toegeschoten.

"Hewel, manneken is uw hondje nog altijd blij als ge thuiskomt, smaken hem de vellekens?..." vroeg ze onlangs.

"Ik geloof het wel," zei hij met een oolijken lach op zijn mondje en in zijn blinkende oogjes en...

"Madame, ik zelf ben het hondje," bekende hij.

Van straf aan de burgerlijken opgelegd, wordt niet gesproken. Nochtans voor het minste vergrijp worden Gentenaren veroordeeld tot jaren gevangenis en naar Duitschland gestuurd: het overbrengen van een brief, het heimelijk schrijven aan een afwezige, dat er mitrailleuzen op het gebouw der Hoogeschool staan of iets dergelijks.

Zaterdag 16 oktober '15

Heden moeten opnieuw al verblijvende paarden van de stad en de voorsteden naar de wijk de "Ster" om goed- of afgekeurd te worden voor het leger. Het hoevengetrappel op den Steenweg, het bonzen der trommels, het schallen der kopertuigen, het zien binnenrukken of heentrekken der troepen, het lezen van bommenwerpen te Londen en omstreken, het herhaald in den grond boren van schepen, dat alles te zamen ontreddert het zenuwstel, dat kloek waande te wezen om elken indruk te trotsen.

Wat zal er van ons allen geworden? Waar te vluchten met mijn dagboek?

Al die terechtstellingen van mannen en vrouwen — notabelen van Brussel — adellijken en intellectueelen in een land, waar sinds zoovele jaren de doodstraf nog in de wet bestond, maar nooit

op de grootste misdadigers meer werd toegepast!

En met een dergelijk vooruitzicht is alles zwart in te zien, ondanks voornemens van krachtdadig blijven. De slaap vliedt den verontrusten geest; het voedsel wordt terzij geschoven; van lange verwachting klopt het hart... Bij toeval spreek ik met de varkensslagersvrouw:

"Ge weet, dat mijn man gevangen is geweest," zegt ze.

"Neen," letterlijk schrikkend. "Waarom?"

"Op den vleeschtarief van ons straatvenster stond aangegeven voor een zekere kwaliteit: drie frank, den kilog., wat wij meenden den vastgestelden prijs te wezen. Mijn man werd ontboden naar de Kommandantur. Vonnis: driehonderd frank boet of dertig dagen gevang. Hij koos het laatste en ging."

Ze wikte en weegde, dat kon toch niet, een handelaar, en dat slecht eten ginder! Ze ging en betaalde. Spoedig was hij daar weder: "Ge hebt toch zeker niet betaald?" vroeg hij vol kommer.

"Jawel."

"Ach, uit goedheid; maar vrouw, het geld dient toch enkel voor schroot om onze arme jongens omver te schieten!"

Het zonderlingste was, dat hem nu werd toegestaan den vroegeren prijs te behouden.

Een jonge knecht trad juist door den winkel.

"Zijn vader is ter dood veroordeeld, zijn moeder zit gevangen," bericht ze mij, hem met een vinger nawijzend. Arme knaap, hij ziet er zoo jong uit. Hij zou succes verwerven op een theater in de rol van in meisje verkleede ingénue.

Ter dood veroordeeld zijn vader!

Een oneindig gevoel van levenswee welt op in mijn hart.

"Hij is maar zestien jaar oud," zegt de dame, "hij heeft mij daar verteld, dat hij sedert drie maanden niets van zijn moeder heeft gehoord."

"Wat al ellenden," kan ik niet nalaten daarop te antwoorden.

"Ik ben teergevoelig," herneemt de handelaarster, "ik zou geen muis kunnen verdrinken, maar met die Duitschers heb ik geen medelij, volstrekt geen."

"En toch zijn ze te beklagen, verdreven uit hun land, uit hun huis. Moeten kiezen tusschen onmiddellijk doodgeschoten te worden als weerspanningen of naar het front trekken om ginds te dooden of gedood te worden!"

Maar ze luistert zelfs niet en somt op, alles wat ze hier misdreven hebben en besluit: "Al die belgische gesneuvelden, België in een groot kerkhof veranderd..." en zij blikt omhoog en schudt het hoofd; dan herneemt ze met kracht: "Medelij, ik medelij met een hunner? Neen, neen, den beste onder hen wensch ik doodgestampt te worden met geweerkolven en zijn ziel in het diepste der hel."

"Monsters," zegt een vijftienjarig meisje, zeker haar dochttertje, dat ik nog niet had opgemerkt, zijds bij de toonbank staande, en haar mondje krijgt een trek van haat, die dra weder verdwijnt. Zij is goudkleurig blond, frisch van blos, rond van wangen als de zoo even vertrokkene.

Een vierjarige, wilde knaap komt binnen gerend; ze stuit hem in zijn vlucht, keert hem naar mij met het aangezicht en vraagt: "Zeg, wat zouden ze met de duitse, kleine kinders moeten doen?"

"Ze versmooren lijk de kattenjongens" schettert hij in waan van heldenfeit. De moeder en de zuster hebben groote pret, zien mij aan met bewondering in den blik, bijval verlangend...

Opvoedingssysteem in oorlogstijd!

In het terugkeeren door mist en regen snort een grauwe met linnen overdekte auto voorbij. Een lijkenlucht waait mij in eens te gemoet... het duurt slechts een oogenblik, de wagen is reeds ver.

Zou ik mij vergissen?... Hij trof mij onverwachts. Ik dacht niet aan begraven en verwezing.

In gezelschap deelt men mede, dat er soldaten in de kazerne doodgeschoten zijn, omdat ze weigerden naar den IJzer op te trekken. Twee Feldgrauen stonden een plakkaat aan te kijken, die groote zegepralen van hun leger vermeldde.

"Ik geloof er niets van," zei de een.

"Ik evenmin," zei de ander.

"Indien gij het niet gelooft, geloof ik het ook niet," sprak een dame, die achter hen stond.

Verwoed keken de beiden haar aan maar zeiden niets en stapten verder.

Zondag 17 oct. 1915.

Bezoek van een hollandsche vriendin, welke in Gent woont. Ze vertelt het volgende over de opschuddingwekkende terechtstelling van Edith Cavell, onlangs te Brussel gepleegd. Ze weet het uit den mond eener jonge dame bij welke deze gouvernante is geweest te Gent: Edith Cavell, een Engelsche, vijf en veertig jaar oud, was bestuurster van een geneeskundig instituut te Brussel.

Ze had medegeholpen om soldaten over de grens te brengen. Daarvoor werd ze veroordeeld tot den dood. Op de plaats der strafuitvoering, begaf haar de zelfbeheersching en viel ze in zwijm. Men riep ze niet terug tot bewustzijn. In dien toestand gefusillieerd te worden zal nog wel het beste einde voor die rampzalige zijn geweest. Als het waar is.

Maandag 18 oct. '15.

Al de paarden van Gent, voorsteden en een groote omschrijving van gemeenten moesten heden gemonsterd worden. Er waren er met duizenden. Acht honderd werden er uitgekozen en ter plaats betaald.

Donderdag 21 October.

Mijn ambulancier was hier reeds tweemaal geweest zonder mij aan te treffen. Gisterenavond om zeven en half uur, belde iemand met geweld en een stap kwam boven gestormd. In de grootste opwinding, na op de deur te hebben geklopt sprong hij binnen tot in het midden der kamer en riep met een schaterende jubelstem, die tegen de wanden aanklonk en als het ware op mij wederbotste:

"Zijn majesteit de keizer is heden in Gent geweest" "Zoo, vanwaar kwam hij?"

In eens viel zijn geestdrift. Mijn vraag was zichtbaar een onbescheidenheid, en bijna fluisterend deelde hij mede: "Dat weet ik niet, dat weet niemand onzer, tenzij de hoogste officieren." "Ha zoo!"

"Hij kwam aan in een prachttrein, een heel langen, met een talrijk gevolg, in St. Pieters station, juist om 12.30. Het oponthoud duurde slechts eenige oogenblikken. Ik zag hem goed. Hij groette met de hand van uit het raampje en ik ben overtuigd, dat hij naar mij in 't bijzonder keek."

"Er werd zeker geroepen door de soldaten:"

""Es lebe der Kaiser!""

"Neen, dat niet, wij roepen niets dan "hurrah!"

"Het was de verjaardag der keizerin, daarom maakte hij spoed bijtijds in Berlijn aan te komen," En weder herhaalde de verteller: "Mij heeft hij met inzicht gegroet."

Wonderbaar verschijnsel van vorstenprestige: een koning, een prins of een prinses zal het woord tot een burger richten, op een ondergeschikten glimlachen, of hem de hand drukken, de kinderen en kindskinderen, zullen het aan de nageslachten nog weten te vertellen. De genaakbaarheid en de gemeenzame omgang van keizer Karel met zijn onderdanen wordt sedert eeuwen nog door ons volk

met een gevoel van zelfverheffing geroemd. Mijn ambulancier heeft niets anders meer te doen dan schrijfwerk. Er zijn hier bijna geen gekwetsten. Gisteren heeft hij een deel der zeekust bezocht, na eerst Brugge gezien te hebben. O een mooie, ouderwetsche stad. Daar zou hij willen wonen. "Blankenberghe is gemoedelijk. Oostende, het zoo geprezene, beteekent niets: de stad is banaal, de Kursaal is niet artistiek, zelfs grotesk-pretentieux."

"Ge moet Oostende zien tijdens het badseizoen, met het drukke vreemdelingenheer, de talrijke uitspanningen en de uitbundigen luxe. Nu is Oostende zeker heel stil, vele menschen zullen weg zijn."

"Dat schijnt niet zoo, volstrekt niet. Ook is er weinig beschadiging aangericht, vreemden vertoeven er natuurlijk nu niet."

"Wat er niet al verteld wordt! Het heette hier: Oostende ligt plat."

In Zeebrugge verschenen boven het strand drie luchtvaartuigen van de Engelschen, onmiddellijk gevolgd door nog twee. Hij wandelde met kameraden en twee verpleegsters aan den boord der zee.

"Neerliggen, neerliggen!" riepen allen elkaar toe. En plat ter aarde wierpen ze zich. De bommen sprongen en ontploften, vuursproetelend hier en daar. De afweerkanonnen antwoordden "boem, boem, boem."

"Het was verschrikkend," zei ik.

"Och het is krieg, aan de verschrikking wordt ge gewend." Een grootsch aangrijpend schouwspel, deze moderne titansstrijd in de lucht, "grossartig grossartig," en nog in achterstallige bewondering stak hij de twee armen omhoog en zijn zwarte oogen fonkelden. "Niemand werd gekwetst. Een bom viel dicht bij twee kustbewoners, een heer en een dame. Een vliegtuig viel aan de noordelijke grens en werd in beslag genomen door ons." "Waarom op den grond gaan liggen?" vroeg ik. "Een rechtstaande persoon geeft meer vat op zich dan een uitgestrekte. Bommen ontploffen naar omhoog. 't Gevaar voor liggende is dus geringer."

Hij heeft een groot symphoniek concert bijgewoond. Stampvolle zaal.

"Jozef in Egypte" heeft hij gezien. Er werd gezongen in het Nederlandsch en in het Fransch. Hij verstond noch het een noch het ander. Nu worden ook duitsche vertooningen gegeven, als het de huidige overheden behaagt den Vlaamschen schouwburg op te eischen.

"Opmerkenswaardig: de Duitschers wonen de vlaamsche vertooningen bij, maar Vlamingen onthouden zich de onze in den Grooten Schouwburg te gaan zien."

"Ze verstaan ze niet," zeg ik en denk: "gij verstaat ook den toestand niet en begrijpt niet, dat ge hier de vijand zijt."

Hij kijkt op de pendule: het is zes minuten voor negen, om negen moet hij op zijn kwartier zijn: "Adieu," en weg is hij.

Op een half uur tijds heeft hij dat alles verteld.

Zaterdag 23 oktober '15.

Heden moesten opnieuw al de paarden van Gent en de voorsteden aan den halster naar den wijk de Sterre worden geleid.

Ik zag — uitgaande — eenige der afgekeurde terugkeeren: schonkige beesten van welke men al de ribben tellen kon. Een paardenkenner beweert, dat de paarden, die naar het front moeten, in kleiner getal doodgeschoten worden dan sterven aan heimwee. Hij zegt: "Een paard is gehecht aan zijn stal, een plaats voorbijgezweept worden, waar het gewoonlijk stilhoudt, doet hem pijn en is slecht voor zijn gezondheid. Het kan zelfs daarbij doodvallen."

Voor het lokaal der Schijfschieting stonden wel honderd soldaten, een aschgrijze groep in den najaarsmorgenmist en van achter het lokaal bonsden de schoten oorverdoovend: wat moet het zenuwontredderend werken, zoo iets heel den dag te hooren van dicht bij. Arme buurt.

Een bende van een vijf en twintigtal kinderen kwamen zich bij de groep voegen. Ze waren ook in soldatenpak. Het was waarlijk een geval om te herhalen: "Kaum Schüler!" wat iemand eens heeft gehoord van een Duitschman zelf. Ik moet een grooten kruideniers winkel voorbij, waar ik kiekengraan koop en vraag er even naar: "Neen, niets meer te krijgen."

"Zend dan mais."

"Neen, er is geen."

"Tarwe, haver, rogge?" maar het ging steeds hoofdschuddend: "neen."

De koopvrouw, een dertigjarige, met een aangezicht, waarvan ge niet kunt zeggen of het mooi is of zonderling, hard blozend, heel breed aan de slapen, zwarte wenkbrauwen, boogvormige koolstrepen vormend op een blank voorhoofd, kleine zwarte oogen, donker haar en blanke tandenrij, antwoordt op mijn aanmerking, dat nochtans alles, wat ik bestel voor 't uitstalraam staat:

"Dat is waar, maar wij hebben schier niets meer in onzen winkel er moet toch wat voorgezet worden. Wat ge ziet, is 't eenig overblijvende van den voorraad."

Ze is terneergeslagen en vertelt, dat haar man sinds verleden jaar vrijwilliger in 't leger is. Vanaf sedert maanden heeft ze niets meer gehoord van hem. Hun handel is heel te niet, de cooperatieven en de amerikaansche hulpmagazijnen boren alles in den grond. Ze woont nu alleen met drie kinderen, het oudste tien, het kleinste anderhalf jaar oud. Haar echtgenoot — een vroeger soldaat — had het zich in 't hoofd gezet weder bij den troep te gaan. Aarzelend liet hij er eerst nu en dan een woord over vallen en sprak er eindelijk eens beslist met haar over.

"En ge raaddet het hem af?"

Haar zwarte oogjes werden grooter, hoog opengetrokken. Kort ademde zij:

"Bijlange niet: doe wat ge voor uw plicht aanziet, en dat Onze Lieve Heer u bescherm!" had ze gezeid.

Wat is er hier toch veel te bewonderen in in onzen tijd van oorlogsnood!

Zondag 24 oktober '15.

De melkboer is zijn paard afgepakt; een oude knol is aan zijn kar gespannen. Hij vertelt hachelijke dingen: te St. Denijs vijf en veertig minuten gaans van zijn hofstede zijn al de bewoners der gemeente, inbegrepen de kasteelheeren verwittigd, dat ze binnen de drie dagen moeten vertrekken, omdat al de huizen zullen afgebroken worden benevens alle boomen afgezaagd. Hij was bleek van schrik, zei de meid. Geloofbaar is een dergelijk vooruitzicht niet. Ik schrijf het enkel op om — indien ik het einde van den oorlog beleef, mij te kunnen verplaatsen in den vreestoestand voor het huidig schrikbewind.

Mistig weder, de bladeren der platanen vormen een vochtig, glad tapijt op de Citadellaan. Nieuwverwelkte dwarrelen er bestendig bij. Ruiters rijden op de aardepaden, aan de voetgangers alleen voorbehouden. Een opeengedrongen afdeeling soldaten komen aan, de hoogte op. Ik tel er honderd. Ze groeten met den schoppenden paradestap een officier te paard. Ze trekken naar het front. Het is te zien aan hun zwaar beladen zijn en aan de witte pakjes, die aan hun zijde hangen te bengelen.

Ze zingen: "Zum Rhein, zum Rhein!" Luid galmen enkele klanken schrill boven alle andere uit. "De profundis clamavi!" TAAL:LATIJN klinkt het in mijn oor.

Ik ontmoet een bekende met zijn vrouw op de brug over de Oude Schelde. Wij hebben elkaar in lange niet gezien. Het gesprek loopt als immer over den oorlog, over de duizend ons dreigende gevaren. "Och," zegt de dame, "mijn grootste bekommernis bestaat in de vraag, of ik moedig zou kunnen sterven, indien ik voor een peloton soldaten stond."

"We zijn toch geen dag zeker van hetgeen ons wacht," zegt de heer en hij deelt mede: "Dokter Dupureux is in hechtenis genomen, nadat heel zijn woning was doorzocht. Hij zit opgesloten buiten

alle gemeenschap, mag zelfs zijn advocaat niet zien."

"Hij is progressist, niet waar?"

"Ja, mede opsteller van het "Journal de Gand"."

Wat zullen wij nog vernemen! In den namiddag komt een bezoeker van Eecloo en hij verhaalt, wat ik reeds onvolkomen wist. Veertien dagen geleden moest de burgemeester van de stad op bevel, al de vakmannen voor 't bouwen van huizen ten stadhuize samenroepen. Een honderzeventigtal beantwoordden het bericht. Ze moesten aan het front werken gaan uitvoeren ten behoeve van het leger aan twee frank daags.

"Te weinig," vond de woordvoerder der beroepsmannen, "laat de stad er twee frank bijvoegen." Burgemeester en schepenen stemmen toe. Die man komt buiten en ontmoet dengene, die 't mij mededeelt.

"Waarom doet ge zulke voorstellen?" verwijt hem deze.

Ondoordacht had hij gehandeld. Intusschen komen ook zijn kameraden aan, die wel ondereen hebben gemurmeld, maar niet durven spreken gedurende de beraadslaging:

"Verrader," werpen zij hem toe.

Allen verklaren, dat ze weigeren te werken en blijven thuis op den gestelden dag.

Nieuwe bijeenroeping der arbeidslieden.

Vijf en twintig verschijnen er op 't Stadhuis. Ze zullen hun rechten verdedigen... maar de deur wordt gesloten en hun verklaard, dat ze gevangen zijn en gedwongen 's anderdaags naar de werken te gaan, dat hun geen leed geschieden zal. Een schepen heeft verklaard, dat de bezetting dergelijke aanhoudingen niet doen mag. Opstand der vrouwen van het gepeupel nu. Overrompeling van het hotel "Groenen Bogaard", waar de duitsche overheden logeeren. De wijven schelden, roepen, tieren, slaan met de vuisten op de tafels, schreeuwen, dat ze hun mannen, hun broeders, hun zonen moeten wederhebben!...

De Duitschers trachten ze met zachtheid te stillen. Het gelukt niet.

Nu komen soldaten ter verdediging bij, stooten de oproerige, verwoede "leeuwinnen," noemt ze de verteller, met de kolven van het geweer tot op de straat en verder achteruit. Maar ze grijpen de geweren, onversaagd, vast en worstelingen ontstaan.

De burgemeester nadert. Nu gaat het er op los tegen hem!

Mannen en wijven roepen: "Verrader, slaat hem dood, hij is aan de Duitschen verkocht!" Zijn hoed wordt hem van 't hoofd geslagen en hij vlucht zijn huis in...

Een vreedzame burger-toeschouwer kreeg bevel zich te verwijderen. Hij deed het slechts eenige stappen ver en ontving een slag met het plat der bajonnet van een soldaat, dat het bloed van zijn aangezicht gudste.

Hij ook ontvlamde in toorn en greep naar de geweerkolf van den soldaat. Voor de overmacht van andere toegeschoten militairen moet hij het onderspit delven. Hij zit gevangen in Duitschland.

Maandag 25 oktober '15.

Wie uitgeweest is, zegt gewoonlijk thuis komend: "Nog nooit zijn er hier zooveel soldaten geweest" en het antwoord luidt: "Ik geloof, dat ze uit den grond komen" of "Duitschland moet onuitputtelijk wezen" en het gesprek eindigt met het verlangend bejammeren: "Ge ziet er geen einde aan, en wanneer en hoe zal dat eindigen?"

Een oude juffrouw, die een winkel van witgoed houdt en reeds gevangen is geweest om op 21 Juli de rolgordijn van 't uitstillingsraam te hebben neergelaten, kreeg verleden het bezoek van een onderofficier. Hij sprak Fransch en vroeg naar handdoeken: "Te betalen met bons," waarschuwde hij. "Nee, dat gaat niet," antwoordde zij, "ik heb pachten en lasten te dragen. Ik moet geld

hebben voor mijn ware."

"Duitsche bons." herhaalde hij.

"Bons op Gent ja, andere niet."

"Neen," zei hij kortaf en barsch: "Weigert gij?"

"Ik kan niet anders," sprak ze bevend.

Woensdag 27 oct '15.

Verleden zaterdag is graaf de Hemptinne hier ter dood veroordeeld. Hij behoort tot eene der aanzienlijkste, katholieke familiën van ons land. De Paus heeft — zegt men — zijn genade gevraagd aan Willem II. Zal een nieuwe gruwel hier geschieden? Het hart krimpt in bij de veronderstelling alleen. De Kölnische Zeitung van heden deelt een telegrambericht mede uit Berlin, 26 oktober II. Het is een artikel, geschreven door den ondergeheimschrijver van buitenlandsche zaken, dr. Zimmerman aan den vertegenwoordiger der United Press van Amerika, Karl Ackermann. Hiervan een beknopt uittreksel: "De engelsche pers heeft aanleiding gevonden in het geval Cavell om nogmaals de Duitschers voor barbaren uit te schelden. Er is geschreven geworden, dat soldaten geweigerd hadden te schieten, en het eindelijk zoo slecht gedaan, dat de veroordeelde niet dood was en een officier haar den genadeslag had moeten geven. Er is geen woord waar van dit verzinsel. Bij de eerste salvo heeft de aanwezige dokter het overlijden vastgesteld." Deze schrijver doet de redenen uiteen, waarom een vrouw even als een man moet terechtgesteld worden, indien de zekerheid van een krijgvoerend land het vereischt." Van het platschieten van St. Denijs is geen woord waar.

Donderdag 28 oct.

Geen bloem in huis om stijfselpap te maken, geen olie, geen petroleum om de scheermachien voor het grasplein in te smeren.

'Bekentmaking' staat er in de dagbladen en op de hoeken der straten uitgeplakt.

"Bij vonnis van 23 oktober 1915, uitgesproken door den krijgsraad der Kommandantur te Gent, zijn veroordeeld wegens spionering:'

'Ter dood: Graaf Jozef de Hemptinne.'

'Tot dwangarbeid van 3 tot 15 jaren:'

'Een opperwachtmeester der gendarmerie, zes mannen, een vrouw.'"

Geen vermelding van namen komt voor.

Ik herinner mij nog het gruwen; waarmede ik — lang geleden — in de dagbladen las, dat de parijische beul, Deibler, na de onthoofding van den jongen giftmenger Pranzini, den rug van het nog warm lijk wilde en er een tabaksdoos liet van vervaardigen. Iets waarvoor hij gerechtelijk een zware straf opliep.

Brr! vreeselijke en onverdrijfbaar herinneringen!

En nu, nu dat er zoovele onschuldigen aan den kogel en den krijg ten offer vallen is de geest er niet diep meer door getroffen. Het doodvonnis van 't noodlot schijnt zoo gewoon, zoo natuurlijk, niet alleen voor bekenden of onbekenden, maar als een mogelijk vooruitzicht voor naastbestaanden, voor mij zelve, met schrik wel, doch tevens met berusting afgewacht...

Misschien omdat in de diepste diepten van het hart toch de hoop ligt, dat het niet voor ons geschieden zal. Wie kan er met zekerheid aan de vernieling van zijn eigen ik gelooven!...

Och, zeg niet dat ge onmeedoogend, dat ge voelloos zijt voor menschenwee. Gij die niet slapen kunt als ge denkt aan die onlangs uitgesproken ter doodveroordeelingen. Zeg het niet, want het is niet waar.

In Gent werken fabrieken voor de Duitsers. Zekere voorwaarden zijn er toe gesteld. Verbod aan een Duitser, wie 't ook wezen mag den voet in zulk een nijverheidsgebouw te stellen, anders wordt er niet ingestaan voor 't behoud van rust.

Hij vertelt, dat hier onlangs een bretonsche soldaat overleed in het krijgshospitaal. Zijn uniform werd voor het vervoer met den lijkwagen op de kist uitgespreid; verbod kwam daartoe en ook verbod aan den gereformeerde, zijn vriend, bij den kerkdienst tegenwoordig te wezen. Hij ging er ondanks dat en werd niet verontrust daarvoor.

Vrijdag 29 oct. '15.

Onder den indruk dezer aangekondigde dingen wandelde ik met een jonge vriendin, arm aan arm, door het Park. Stille, fijne regen druppelt neder uit een aschgrauwe lucht, groote druppelen vallen uit de boomen over ons. Alles is reeds half kaal en het overblijvend gebladerte vaal van kleur.

Stervensnood in de gansche natuur.

En wij spreken van het schrikbewind, waarin wij leven; van het gruwzaam lot der martelaren van de liefde tot hun vaderland; van wat ons zelve misschien te wachten staat, wie weet! Lange gapingen komen voor in ons gedrukt gesprek, gapingen, waar de geest in droeve gepeinzen eenzaam wegzinkt...

Een boerenwagen rolt aan, ratelend langs den kasseiweg. Hij is hooggeladen met zakken. Ronde bollen zijn zichtbaar onder het gespannen vuil linnen:

"Dien," vraag ik, uit mijn droomerij ontwaakt, "hebt ge reeds uw voorraad aardappelen opgedaan?"

"Ja, en heel goede," antwoordt ze effen, "bijzonder goede, tien frank voor honderd kilog."

"Zoo!" zeg ik, "goede," afgetrokken in het onbestemde voor mij heen blikkend en wij doen eenige stappen vooruit.

Plots blijven wij staan en zien elkander verbijsterd aan: "Is dat nu een onderwerp van gesprek, terwijl onze stadgenooten in doodsnood verkeerden en er misschien in de Schijfschieting worden neergeveld op dit oogenblik!..."

Geestestoestand in oorlogsnood!

Maakt Zola in la Débâcle geen melding van een boer, die te Sedan kalm voortdeed met zijn land te beploegen, terwijl op geringen afstand de vreeselijke slag zichtbaar plaats greep?

Met visioenen van dood, van mikkende geweerloopen op onverdedigde borsten, van gudsend bloed, van zwartbehangen begrafeniswagens en kisten voor gezonde menschen met hen gereed mede naar het strafgerecht gevoerd, spreken van het banaal stoffelijke!

Zaterdag 30 oct. 1915.

Op de hoeken der straten is een terechtwijzing aangeplakt over de verhalen van Edith Cavell's terechtstelling, natuurlijk van een duitsch standpunt beschouwd.

Zal graaf de Hemptinne genade krijgen?

Een vitter zei: "'t Is onrechtvaardig: een arme drommel wordt ter dood gebracht en een edelman krijgt genade als een paus tusschenkomt voor hem.'" Zoo iets te hooren verbitterde mij. Ik kon niet nalaten te antwoorden: "'Benij niemand zijn leven, betreur, dat er voor elken veroordeelde geen paus kan zijn om hem te redden uit den nood.'"

Dokter Dupureux is aangehouden; naar vrienden van hem verzekeren, heeft in de goedheid van zijn hart onvoorzichtigheden begaan. Hij is geneesheer van een bond, waarvan leden in Holland verblijven. Met een paspoort naar ginder gegaan zijnde heeft hij er B. en Fr. soldaten ontmoet — gewezen verwonden — en hun een certificaat van geheeldzijn gegeven, waarmede ze weder naar

hun regiment zijn teruggekeerd.

De soldaten in burgerkledij vragen op de straat of op een stadsplein hoe laat het is aan voorbijgangers. Deze trouwhartig zeggen: 'Het is tien uur of elf uur.'

Bijvoorbeeld.

Als ze niet aanduiden daarbij "Belgisch uur," moeten ze mede naar de Kommandantur en een boete betalen van 3 mark voor het verstrekken van valsche inlichting.

Gisteren avond kwart over zeven kwam mijn ambulancier.

Hij heeft een zonderlinge wijze van begroeting: de hand drukkend heft hij die wat in de hoogte en buigt het hoofd diep heel dicht er bij als om er een kus op te geven, wat hij niet doet.

Verontschuldiging vraagt hij om zoo laat te komen. Al zijn tijd moet hij nu aanwenden tot het opmaken der lijsten van de Fransche en Belgische krijgsgevangenen, een kolossaal werk.

Dat zal duren nog heel lang, totdat het weder slecht is, nu dat het mooi blijft en hij zoo gaarn wandelen zou. "In ons klimaat," zeg ik, "is het weder deze laatste jaren mooi gebleven in Oct. en November. Meestal heeft"

Zondag 31 oct. '15

Klein familiediner.

Aan tafel wordt verteld, dat een bijzondere afgezant van 't hollandsch staatsbestuur in auto genade van graaf de Hemptinne aan den keizer heeft gevraagd. Het uur der terechtstelling was reeds bepaald, uitstel is ingetreden. De gevangene is krank. Hij heeft een gemakkelijken stoel gekregen en zijn spijzen komen tot dusverre van huis. Een schotel was tusschen een verwarmingstoestel aangebracht. Daarop heeft hij middel gevonden om te schrijven: "Ik heb een goeden nacht gehad."

Het geval Edith Cavell verwekt groote opschudding in Engeland en zal — verzekert men — wel een miljoen vrijwilligers aanbrengen — Burgemeester Braun heeft graaf de Hemptinne in zijn gevang bezocht. De houding van graaf De Hemptinne is bewonderenswaardig van kalme berusting. Zijn vrouw en dochter zijn eens bij hem toegelaten. Bevel is gekomen aan de dorpsoverheden in de Etappe overal het bericht zijner ter dood veroordeling aan te plakken.

Een gereformeerde belgische soldaat 22 jaar oud, is erg gekwetst geweest aan de dij een jaar geleden, thans geheeld maar kreupel. Tweemaal in de maand moet hij zich aanbieden bij de duitsche overheid. Hij is hun krijgsgevangene, die oorlof verkregen heeft om hier bij zijn ouders te komen wonen.

En hij vertelt: onlangs is hier een Bretonsche soldaat overleden.

Zijn uniform was in het hospitaal op de kist neergelegd.

Verbod kwam van wege hooger hand dat uniform op den lijkwagen uit te spreiden, alsook aan de gereformeerden bij zijn lijkdienst aanwezig te zijn. Degeen, die 't mij vertelde, ging er ondanks het verbod.

Op 3 november had de lijkdienst plaats van Pierre Pirenne, gesneuveld 3 nov. 1914, zoon van den beroemden geschiedschrijver en hoogleeraar van dien naam. Wat men noemt "heel de stad" nam er aan deel als laatste hulde aan den dappere en de ouders, welke hun twee andere zonen als vrijwilligers in het leger hebben.

Geen enkele D. was er in de kerk te zien.

Donderdag 4 nov.

De dagbladen deelen deze bekendmakingen mede:

Vrijdag 5 november.

Het algemeen voedingkomiteit van Gent had aan de gemeente Nevele een voorraad kleederen toegestaan, ten bedrage van drie duizend frank. De voerman, die er om was gereden, keerde heel laat in den nacht terug met een ledigen wagen. Onderweg had hij van de Duitschers bevel gekregen naar Gent met zijn vracht weder te keeren. Alles werd aldaar in beslag genomen. Hij kreeg een schuldbewijs. Onder het buitgemaakte bevonden zich driehonderd dekens. Bittere teleurstelling bij de behoeftigen.

Eergisteren waren er in Gent geen aardappelen te krijgen. De meid moest rijst bij het vleesch eten. De boeren willen aan de vastgestelde prijzen niet leveren. De vele duizenden leden der samenwerkende maatschappijen zelve zaten zonder brood.

Als er een lijkdienst is voor een gesneuvelden Belgischen soldaat, neemt het volk in groot getal er hier deel aan als een hulde aan de familie. Op 3 november had er een plaats in St. Pieterskerk voor een vrijwilliger. Wat men noemt "heel de stad" was er bij aanwezig.

Donderdag 11 November '15.

Dezen morgen ontmoette ik een mijner aangetrouwde neven aan het voormalig postkantoor, thans lazaret. Werktuigelijk deden wij eenige stappen vooruit tot op de brug op afstand van het gebouw. Hij deelde mede, dat St. Denijsplein merklijk vergroot werd met akkerland van de naburige boeren als standplaats voor de vliegmachines en toen vroeg hij, of ik niet wist, waarom de groote duitsche vlag op het Gerechtshof aan den overkant der straat uit stak. Ja, ik had het juist vernomen: "Voor den val van Nisch, men is ook gedwongen op het Belfort en de kerktoren, triomf te luiden..."

Eensklaps gaat er achter ons een luid geroep op, wel twintig meters verre, aan den ingang van 't lazaret.

Verrast zien wij om.

Daar staat een soldaat, een sterke kerel, blootshoofds, met een gelaat van leemkleur, die zijn arm breed afwijzend zwaait en voortdurend schreeuwt: "Vek, vek!"

"Geldt dat ons?"

Ja, zeker, ijlings haasten wij ons voort Ik geloof niet, dat iemand een te verjagen hond ooit zoo brutaal grammoedig heeft hooren toebulderen.

Nog donderdag 11 november '15.

Gisteren avond om half zeven mijn ambulancier. Hij mag bovenkomen.

Hij springt de trap op als een haas, komt binnen heel opwekking, heel levenslust.

Hij heeft iets nieuws te vertellen.

Nauwelijks neergezeten, met wijduitslaande armbewegingen, die mij verontrusten voor de veiligheid van een postuurtje, dat achter hem op de schouwplaat staat, deelt hij mede, dat al de Roodkruisvrijwilligers een medicele monsterring moeten onderstaan.

Dezen morgen was het zijn beurt. Hij hoopte goedgekeurd te worden. Maar het blijkt, dat hij te kortzichtig is daartoe. Hij wist het, voor wat de eerste vuurlijn betreft, doch naar zijn zin zou hij zich aan 't front nuttiger kunnen maken dan hier. Dat dagelijks schrijfwerk verveelt hem. Had hij ten minste Krankenpflege! Het mocht echter niet. Waarom zou hij als schildwacht ergens staan, als zooveel anderen, die voor niets deugen, dat in zijn plaats kunnen doen!

Hij blijft dus voorloopig hier, zonder zijn aanlokkelijke droomen op te geven eenmaal naar Italië of Servië gezonden te worden. "Servië is thans het grootste deel van zijn krijgsmateriaal kwijt."

"Is het waar, dat vrouwen ginder medevechten en hun lijken soms talrijk op het slagveld tusschen die der soldaten liggen?"

"Ja, heel het land is onder de wapens. Het is een heldenvolk. En toch worden ze in massa gepakt en zullen ze zoo goed als uitgeroeid worden."

"Geloof ge alles, wat de kranten schrijven? Het komt toch zonderling voor, dat nooit eenige mededeeling een cijfer rept van duitsche verliezen."

"Zie, dat kan en mag niet." Hij werpt zich achterover op den stoel, dat hij kraakt, met hevig handgebaren. "De moed van den krijger hoeft behouden te worden."

"Wat zijn er toch kleine jongens onder uw rekruten, kaum Schüler," zeg ik een vroeger gehoorde benaming aanwendend en overdrijvend uit moedwil: "veertien, vijftien jaar." Nu schiet hij verontwaardigd op: "Nee, neen, nooit; jongeren dan twintig jaar worden niet opgeëischt."

"Waar vandaan komen ze dus, die baardelooze onvolwassenen?"

"Vrijwilligers zijn 't; maar nooit jonger dan achttien jaar. In Frankrijk heerscht onzegelijke armoede. De zee is doorkruist met onderwaterbooten. Al de kleine vaartuigen, waarvan niets uitlekt in de pers, worden in den grond geboord. Duitschland heeft nu vijf dagen in de week, waarop het vleesch beperkt wordt. Daar ook is gebrek, Leider, ja, maar minder toch, der Krieg, der Krieg!"

"Wanneer de vrede?"

"Daar weten we niets van, volstrekt niets. Denk eens hoe onwetend de soldaten zijn en dat in alle armeën: veertien dagen geleden namen wij hier twee engelsche vliegers krijgsgevangenen en ze vielen een tweede maal uit de lucht, — en hij schatert van 't lachen — toen ze vernamen, dat Warschau gevallen was en de Russen steeds meer en meer achteruit gedreven worden. Alles wat Duitschland meldt over den toestand is echter altijd zuivere waarheid."

Ik antwoord niet meer. Hij is zeer verwonderd dat de Gentsche bevolking zoo weinig toeschietelijk is voor de Besatzung: "Het is heel moeilijk toegang te vinden bij burgerlijke familiën en nochtans de Duitsche overheden zijn vaderlijk goed voor de Gentenaren?" zegt hij.

Indien ik tegenspreek, is 't onmogelijk een juist denkbeeld te vormen over den geestestoestand van zijn landgenooten... En, helaas, ik moet zooiets hooren: "De keizer is een "universal genie" een vroom, vredelievend Christen; 1870 heeft dezen oorlog voorbereid. Duitschland was thans zoo hoog opgeklommen, dat het nijd verwekte," en hij treedt in bewijsgronden, waaruit blijkt, volgens hem, dat oorlogen er noodig zijn en immer zullen bestaan, noodig op menschkundig en economisch gebied.

Het wordt vervelend en zoodra er een gaping komt, — want ik wil toch ook eens spreken — vertel ik, dat ik zijn keizer, met al de aanwezige prinsen gezien heb in Londen in juni 1887, tijdens het vijftigjarig "jubilee" als koningin, van Victoria: "Wij zaten op den Grand Stand, achter de Horse Guards gebouwen, van 's morgens acht uur, omdat het verkeer van uit Kensington, waar ik vertoefde, vroeg verboden was. Uren en uren zaten wij daar, tot in den namiddag. En omdat de stoet in het optrekken naar St. Pauls Cathedral door een zijstraat voorbij moest, verlieten wij eens onze zitplaatsen om hem tweemaal te kunnen zien. Toen de kroonprins Friedrich juist voorbijreed, ontstond er een versperring, zoodat hij een poos rechtover ons opgehouden werd, hoog op zijn paard gezeten, heel in 't wit: een groote, indruk makende man met een milde gezichtsuitdrukking en een uitgespreiden blonden baard, aan een gemsvel gelijk van kleur. "Hip, hip, hurrah! the crown prins of Germany!" riep de woelende, elkaar verdringende menigte, hoedenzwaaiend en handenopstekend. Hij was toen reeds aangetast door de doodelijke kwaal, die hem ten grave sleepen zou, al scheen het niet. In Juni 1888 stierf hij, terwijl ik in Duitschland verbleef. Tusschen Münster en Keulen, bij mijn terugreis, zei de binnenkomende wachter de kaartjes knippend: "Unser geliebter Kaiser ist seinem Leiden erlegen."

"Ja, ja," zegt de ambulancier, "aldus was zijn voorkomen. Hij is slechts korten tijd Keizer geweest."

Maar ik stelde het op prijs met mijn wetenschap voort te "renommieren": "De Kroonprinses zag ik 's anderdaags, juni '87, in Kensington High Street, in open landauer met hare moeder, Victoria. O wat was deze leelijk: een paarsrood aangezicht als een steenen brandewijnkruik en met verbijsterde

blikken." Hij lacht geweldig om de vergelijking en aangemoedigd door den bijval, kan ik mij niet meer weerhouden en verhaalt gedurig maar voort: "Het volk juichte overal op den doortocht en de koningin groette rechts en links. Maar waarom zat die kroonprinses daarnevens zonder verroeren als een beeld? heb ik gevraagd..."

"Neen, dat mocht niet," onderbreekt hij, "de huldeblijken golden haar niet."

"Dat heb ik destijds ook vernomen. Den grootvader van uwen keizer heb ik in juli 1867 in Brussel gezien bij zijn terugkomst van de parijzer Tentoonstelling. Hij was toen immers nog Koning van Pruisen, met onzen koning Leopold zat hij in het eerste rijtuig, Bismarck met den graaf van Vlaanderen in het tweede. Bismarck had een sterk, ruw uiterlijk met donkere, stoute blikken en een gelaat dat aan een doghond denken deed. Hij ook was in het wit met een blinkenden koperhelm op het hoofd."

"Wat hebt ge dat alles goed onthouden!"

"Verbazend," zeg ik zelve. "Ik bezit volstrekt geen herkenningssgeheugen voor aangezichten: vreemden, met wie ik 's morgens op congressen sprak, herkende ik doorgaans des namiddags niet meer, maar deze twee physionomiën zie ik nog in verbeelding voor mij: de pruisische koning mager met een ineengedrongen, beenderig gelaat en een rechtafgesneden snorbaard, die aan stroo denken deed."

Hij lacht weder om de vergelijking. "Wij stonden op de Botanieklaan, de rijtuigen kwamen de hoogte op, traag, moeielijk zich een weg banend tusschen de zee van menschenhoofden. Of er gejuicht werd, herinner ik mij niet meer."

Nu komt de bezoeker weder op de uitsluitende gedragslijn der Gentenaren tegenover de bezetting: "Denk eens, dat we hier uit alle vertrouwelijkheid gesloten zijn en dat te Luik en te Brussel met Kerstdag huwelijken zullen gesloten worden tusschen officieren en belgische juffrouwen." Als een boer of een boerin u vertelt van stalkaarsen als onheilspellende voortekens, van beestenplagen, die een kwaadwillige geboort kan aanzetten, van wederkerende geesten, wijs ze niet terecht, voordat ze uitgesproken hebben, anders kunt ge u niet inlichten. Om dezelfde reden laat ik hem zijn verwondering toonen zonder tussenkomst.

Hij vertelt van zijn dagelijksch leven in het Palace Hôtel. Hij heeft een mooie kamer. De kameraden bezoeken er hem des avonds. Ze drinken een paar glazen bier.

"Of Schnaps?" vraagt ik.

"Welk een idee hebt ge dan van de tucht in het duitsch leger? Jenever drinken is streng verboden. We zitten daar vroolijk te praten ondereen, te rooken, dat ge niet ziet door den walm. De een vraagt aan den ander: "Leen mij een mark" of "leen mij twee mark." "En geeft het niet weder?"

"Altijd, of vraagt: "Heeft hier niemand wat ooft?" En als er is, krijgt elk zijn deel. Verleden week zond mijn mama mij een doos marmelade, voorraad die moest dienen voor een heele week, schreef ze; want ze weet, dat het eten niet in overvloed is. En ik deelde alles uit. Ge ziet hoe broederlijk het onder ons toegaat."

"Wat krijgt ge zoo 't meest?"

"O, 's morgens koffie — maar welke koffie! — afspoelwater — met Butterbrod. Geen tweede ontbijt als in Duitschland. 's Middags soep met eenige kleine stukjes vleesch in gekookt en 's avonds voor ons diner Kartofflen met een beetje Leberwurst of Frankfurter Würstchen, zoolang als dat" — en hij toont zijn vinger. 'Der Krieg, der Krieg!' besluit hij lustig.

"We krijgen ook zoo weinig geld als soldij (ik meen verstaan te hebben 47 Pfennig) nog geen frank daags. Ik, als ziekenverpleger, krijg twintig Pfennig meer, wat doet ge daarmee? eenige trams van vijf centimen, een broodje met ham, sigaren, een glas bier of melk en als ge naar een kinema gaat — een frank — moet ge er u een dag van alles voor onthouden. Der Krieg, der Krieg!" luidt het weder.

"En hoe ging het toe met de marmelade?"

"O zie, men zegt wel Butterbrod, maar we krijgen niets dan margarine. In een maaltijd at ik de helft op mijn brood. En toen dien avond de kameraden bij mij waren, haalde ik de bus uit. Op een, twee, drie was alles op!" en hij lacht verheugd om het goed, dat hij hun gedaan heeft.

"Er zijn jongens onder, die geld, veel geld van hun huis krijgen. Ik zou er geen willen. Het is reeds genoeg, dat mijn ouders mijn hulp in den handel missen."

Hij ziet op zijn horloge: het is tijd om te gaan. Hij stelt er een punt van eer in geen minuut te laat te komen.

Morgen zal hij voor mij schrijven naar Berlijn om nieuws van een duitsch dokter in hollandschen dienst, die in Soerabaja ziek ligt en niet kan naar Europa terugkeeren, daar neutrale booten hem niet op durven nemen en er geen duitsche booten zijn.

"Vaarwel," de hand drukkend met het hoofd als altijd laag er over gebogen. "Tot wederzien!" en hij holt de trap af:

"Vous êtes méchante sur moi," heeft hij heengaande in de gang tegen de meid gezegd in zijn eigenaardig fransch.

Zaterdag 13 november.

De gemeente Nevele heeft de inbeslaggenomene kleederen voor de armen van heel 't omliggende weergekregen. Het geheel heeft een waarde van zeven duizend frank.

In den loop van het onderhoud had ik hem zonder achterdocht gezegd, dat ik als de vledermuizen — iets waarom hij in een luiden lach schoot — gaarn avondwandelingen doe, meestal langs de Clementinelaan en de Albertlaan, en terug langs de Elisabethlaan.

"In de twee eerste lanen zijn ambulances," zei hij nadenkend, vorschend naar mij opziende.

"Ja, het is er heel eenzaam, juist daar houd ik van."

"Zoo, zoo!... Zoo zoo! welk een inval, daar loopt gewoonlijk niemand bij duisternis" en hij schudde het hoofd, mij voortdurend strak, wantrouwend aanstarend.

Ik schrok. Wat mocht hij wel vermoeden? Het had mij reeds getroffen, dat daar zelden een mensch te zien was, behalve enkele soldaten en heen en weer stappende schildwachten.

Ik had zelfs eens gehoord dat voorbijgaan daar verboden was.

"Wij moeten ons in acht nemen, niet meer langs hier komen 's avonds" had ik onlangs gezeid aan de meid, die mij steeds vergezelt, we zouden kunnen genomen worden voor spioenen."

"Dat vrees ik al lang," bekende zij, voorzichtiger dan ik.

Vaarwel voortaan, geliefkoosde slenteringen, die sinds zoovele jaren bij winteravond zulk een groot genot voor mij zijn?...

Zondag 14 november '15.

Op den Brugschen Steenweg verscheen gisteren een bejaard ventje, grijs, tanig, mager, kort, schraalgekleed, met een zenuwachtig voorkomen.

Het stapte tusschen vier gewapende soldaten. Aan een "halte op Vraag" van de tramlijn bleven ze staan. Dadelijk troepen de voorbijgangers er rond.

"O, Peetje, Peetje, zij-de gij dat?" riep een jong meisje uit het volk.

"Ja — ik, mijn buurkind, de baas uit het "Fontejntje". Ja, ik ben 't," en met den arm zwierend, "kijkt maar gij allen, ik moet in 't kot, naar Duitschland, twee jaar gevang!"

"Waarom?" vroeg meer dan eene stem uit den volkshoop.

"Omdat ik in mijn logiesthuis een nacht logement aan een man verleend heb, zonder er kennis van

te geven aan de overheid; daarvoor moet ik twee jaar van mijn schoon leven boeten," zei 't ellendig ventje bewogen, medegevoel vorderend, met uitdagenden wraaklust rondziende.

"Ha! ha!" antwoordde de menigte.

De soldaten deden als merkten ze niets, met strakke gezichten staande.

De tram ratelde aan.

Op de handbeweging van een der soldaten hield hij stil. Twee hunner stapten binnen, dan de gevangene als een gevaarlijke booswicht; daarop de twee anderen. Een belklank, een voortrollen van het rijtuig...

En voort en verder naar het lijdens-onbekende!...

"Schrijft ge zoo iets niet op: Houd ge er geen dagboek op na?" vroeg ik aan den ooggetuige van 't gebeurde, die 't mij vertelde, "gij die zooveel weet, die van alle comiteiten deel uitmaakt, die zooveel met de arme bevolking in aanraking komt en bestendig met de Kommandantur hebt te onderhandelen."

"Ik deed het vroeger, toen ik werkzaam was in 't Feestpaleis, tijdens het verblijf der vluchtelingen, later ook af en toe telkens iets mij trof, met bange terughouding nochtans, ik kon 't niet laten, maar nu dat ik zie en weet, hoe streng de overwinnaars zijn; nu dat ik het dreigende van 't gevaar ken, durf ik niet meer..."

Ik ademde diep verschrikt bij dat antwoord.

"Nu heb ik al het aangeteekende verbrand," hernam de stem heel stil, vertrouwelijk, "ik wil niet naar Duitschland gestuurd worden of... erger dingen onderstaan!..."

Och, och! en ik, die schier geen dag laat voorbijgaan zonder alles neer te schrijven, wat ik weet. Ik, die niemand in 't vertrouwen nemen durf, ik die het dagboekhouden niet opgeven wil, niet opgeven kan, ondanks allen schroom voor de straf, ik die daarin volharden moet op bevel van het noodlot! Wee mij misschien!...

Dinsdag 16 november '15.

Dezen morgen kwam er een patroonkoperslager met een handbascul om het hier in huis zijnde koper en ander metaal te wegen: een ketel voor het koken van ham, een waschketel, twee andere vaten, een theeketel, traptapijt- en gordijnroedekens, twee weegschaaltjes, een braadpot, een petroleumstel; een toestel om taart te bakken; alles te samen, met aftrok van 't ijzer acht en twintig kilog. zeven honderd gram.

Hetgeen mooi bewerkt is, kunstwaarde bezit of antikwiteit genoemd kan worden, hoeft niet afgeleverd te wezen.

De man zei: "Waarom verkocht ge al dat keukengerei niet als oud koper? Vele menschen doen het, liever dan 't in handen van den vijand te laten."

"Ja, indien ik er vroeger aan had gedacht, het ware een uitweg geweest; nu dat de verordening op de koperafgave verschenen is, durf ik niet. Indien het eens geweten ware!"

"Dat zal niet," sprak de man, "ik zou het natuurlijk nooit verklikken en wie handel drijft, moet kunnen zwijgen."

"Heel waar, doch ik durf mijzelve geene moeielijkheden berokkenen. Ik ken eene dame, die verklaart, dat ze al haar voorraad in de Leie zal doen werpen door haar knecht en het met den stroom laten meedrijven op Gods genade, liever dan 't af te geven."

"Ook gewaagd, want, ziet ge wel een bediende in het vertrouwen nemen, is gevaarlijk, die ongeletterde menschen zijn niet geheimhoudend genoeg. Beter u aan den patroon zelf toevertrouwen. Weet ge wat, ik heb al zooveel in den grond helpen delven."

En ten bewijze zijner voorzichtigheid voegde hij er bij: "Niemand zal ooit mijn tong pellen. Niet

langer dan verleden week heb ik — ik alleen des avonds in mijn werkhuis — op verzoek eener familie een zinken trommel gesmeed voor een heelen boel te versteken kopergerief. Hij zit reeds met alles onder de aarde in hun tuin. Het zijn rijke menschen. Ze zullen mij goed betalen. Ze wonen op de Coupure... zie, ik wil ze u wel noemen... onder ons...' "Neen, neen, ik heb liever hun naam niet te kennen," haastte ik mij hem in te houden.

Bescheidenheid! — stel uw vertrouwen daarin! Nauwelijks was die uitstekende zwijger vertrokken, toen de vroegere kamenier van mijn in Februari gestorven vriendin kwam.

"Kijk, Angelique, ge hebt uw hondje niet mede!" "Ach neen," zuchtte zij, "de Duitschen pakken de fox-terriers."

"Waarom?"

"Ze dienen om in de loopgraven ratten te jagen," en ze vertelde van een dame, die ze zondag had zien staan schreien op den hoek van een straat, terwijl haar hond — een schoone witte, bruinevlekte — in beslag genomen, altijd naar haar omkijkend, door een soldaat aan het touw was weggeleid:

"Laat mij toch mijn hondje, had ze gebeden, ik zie het zoo gaarne!"

Maar de roover had het hoofd geschud en geglimlacht: "Neen, neen, het kan ons dienen."

Dat meisje woonde bij mijn vriendin sedert achttien jaar. Nu leeft ze van een kleine rente op een kamer met den hond, haar bij testament toevertrouwd. Hij ook heeft een bezet gekregen. Het is een welhebbend dier, een heel schoon specimen: sneeuwrein, glimmend, fijngepoot, klein, met bruine oogen, sprekend als menschenblik, vooral fraai nu hij, na het verlies zijner meesteres, die hem te veel lekkers gaf, geslonken, en waarlijk elegant geworden is.

Hij heet Lily, een naam, dien ik als meter aan zijn voorzaat gaf, maar op dezen niet toepassen wil uit eerbied voor de memorie van die andere overleden Lily. Ik, ik alleen van 't gezelschap ginder, noemde dezen "Kleinink" wat allen heel leelijk vonden en niemand mij nazei.

"Never be the hero of your own history," waarschuwt wijselijk Lord Chesterfield in "Letters to his Son". Ik tracht het voorschrift zooveel mogelijk in acht te nemen; maar soms, ditmaal ook laat ik mij onweerstaanbaar medeslepen. Die Kleinink heeft mij — hij is nu vijf jaar oud — een buitengewone verkleefdheid betuigd. Telkens ik in het huis mijner vriendin kwam, sprong hij in de gang, huilend van vreugd op mij, tot schade van mijn kleedbelegsels; hij stormde de trappen op, keerde weder in wilden ren, sprong nog en nog op mij, ondanks het verontrust liefderijk afweren en de dringende vraag aan de meid: "Angelique, a.u.b., neem hem toch op, hij scheurt alles, houd hem toch van mij af!"

Iets wat ze deed, niet zonder moeite. Doch hij ontsprong haren greep, draaide rondom mij en legde zich eindelijk voor mijn voeten neder met de vier pooten omhoog, hupte weder op en ik streelde hem op den kop, dat hij jankte van blijdschap.

"O, comme ce chien est ennuyeux," klaagde een waalsche dame, die ook van ons wekelijksch dinergezelschap en kaartpartij deelluitmaakte, terwijl wij in het kabinet onze hoeden aflegden.

Lily is een kwade hond, die onbekenden aanblaft en aanrandt. Ik had maar den vinger op te heffen om hem tot bedaren te brengen.

Bij mijn vertrek jankte hij nog, nadat de deur reeds achter mij dicht was.

"De si haut ou de si bas qu'elle vienne, l'amitié vaut toujours l'amitié," zegt Lamartine in zijn "Tailleur de Pierres". En ik voel de waarheid er van. En nu, nu zou hij in de loopgraven moeten, hij ook als dierenmartelaar, die lang vertroetelde bij zooveel menschenmartelaren!

Woensdag 17 november '15.

Duitschland heeft een groote nederlaag aan den IJzer geleden. Vele soldaten, die uit krijgslist er over waren gelokt, zijn verdronken.

Arme onschuldigen!

Hevige kanondonderingen zijn onlangs te hooren geweest. Misschien met dien strijd in verband.

Woensdag 17 Nov. '15

Om twee uur nam ik de tram naar 't Gemeentekerkhof buiten de voormalige Brugschepoort om mijn toekomstig graf — vele eerlang toekomstige graven der onzen — te bezoeken — want het schijnt onmogelijk, dat wij in groot getal levend uit dezen strijd geraken. Een stroom van menschen trok langs de Brugsche vaart naar 't zelfde doel.

In de bruine beukenlaan, die naar het Kerkhof leidt, was het loover nu geel, bijna gansch afgefallen, een dik tapijt op den vochtigen grond vormend. Nevelig warm weder, regendroppeling. Dof kanon schot in de verte.

De ijzeren hekkens der begraafplaats waren gesloten. Niemand mocht binnengaan. Er zou een soldatenteraardebestelling geschieden. En ik wachtte tusschen al de wachtenden; enkelen droegen chrijsantentuilen in de hand, bestemd ter vereering hunner geliefde dooden.

Weldra ontstond er een woeling in de groepen en van achter den hoek der vaartkade kwamen soldaten, daarna een zwarten houten doodwagen, glimmend gebeeldhouwd, heelemaal gesloten. Een dominee met de witte bef en de hooge muts ging heel alleen, het eerst er achter, toen volgden soldaten met het geweer op den schouder — een lange, grijze wolk uitmakend.

Flink trokken ze voorbij met het krachtig gejuich van de schrap-stappen hunner gespijkerde zolen. Ik telde er tachtig ongeveer. De middeningang werd ontsloten, waarin de stoet verdween. En weder viel het hek dicht.

En wij allen draalden tot wanneer het ons vergund zou zijn binnen te gaan.

Wat duurde het lang! Het was koud aan de voeten. De wind blies er fel. Weinigen hielden het er uit. Een van de laatsten ging ik heen. Langs de vaart snorden achterkomende autos ons weldra voorbij. In een dezer zat de dominee gansch alleen in een andere met een ruimte voor vier, wel acht soldaten en voordat weder de standplaats van den tram bereikt was, ruischten al de sterke, rythmische stappen van de groote bende der naar de stad terugkeerende betoogers van de begrafenis aan.

Vrijdag 19 november.

Op St. Denijsplein worden groote kazernen opgericht. De werken zijn reeds gevorderd tot aan de eerste verdieping. Een landbouwer kwam verleden op de Kommandantur, ik weet niet waarom.

“Wie zijt gij?” werd hem gevraagd.

“De Keizer van Deinze,” antwoordde hij op het laatste woord drukkend.

“Wie zegt gij?” vroeg men nog eens reeds misnoegd.

“Ik zeg De Keizer van Deinze,” ging het weder.

Wilde de man guitig zijn of was het tergende snoeverij? Althans hij keerde dien avond niet naar zijn haardstee. Die inderdaad genaamde De Keizer liep twee dagen gevang op.

Zondag 21 november 15.

Toen ik gisteren aan de koffietafel zat met andere genoodigden bij mijn nicht Alice, zei ze:

“overmorgen vertrek ik naar Holland.” “O, ge hebt dat niet aangekondigd!” het verwonderde ons allen.

“Neen. Ik moet voor zaken. 't Is zoo in eens geschikt geworden. Toe, kom mede,” tegen mij.

“Medegaan! Zoo onverwacht, zonder eenige voorbereiding. O neen, neen, dat kan niet.”

“Waarom niet de gelegenheid is gunstig. We zullen zoo goed te zamen zijn.”

“Voor hoelang?” Was dat reeds wankelmoed, wat ik op dat oogenblik nog niet giste?

“Voor vijf dagen of enkel drie, indien ik eerder klaar kan worden.”

“O, liefst voor drie.”

Ze drong aan: “Ge moet.” Ik stribbelde nog tegen; ze hield vol, totdat ik zei: “Ja.”

Maar een pasport, en morgen zondag zijn!

Dezen ochtend om negen uur waren wij reeds in de Pass Centrale: Ik had brieven van uitgevers mede, ten bewijze, dat mijn tegenwoordigheid ginder nut kon hebben. Er werd geen onderzoek naar ingericht. Dadelijk met de grootste bereidwilligheid was de zaak in orde en na een drie kwart uurs wachten, gedurende het schrijven, kregen wij de stukken: elf frank tachtig centimen. Toen ik het pasport las, bleek daaruit tot mijn verbazing, dat ik 5 centimeter verkleind was tegen het voorgaande en dat ik als afgevaardigde der Stad Gent, ten behoeve van 't Voedingkomiteit dien tocht ondernemen zou, een betiteling, die aan mijn nicht toekwam. Aldus kwam het, dat ik — als hare begeleidster — dienzelfden titel kreeg. Morgen vertrekken wij. Om half zeven zal het rijtuig hier zijn. In Terneuzen moeten wij een uur wachten. In Vlissingen 40 minuten. Wij komen in den Haag om 4 uur aan.

Nu wordt er verteld, dat de fox-terriers niet meer zullen gepakt worden, maar dat beslag gelegd is op de wakershonden in zoo verre er voor de D. noodig zijn.

Het schijnt ook dat deze geene benzine meer hebben voor hun auto 's. Vele officieren rijden nu inderdaad met paardengespan.

Toen ik gisteren naar die bewuste koffiepactie ging, hoorde ik achter mij: “Tok, tok, tok.” Ik gaf er geen acht op; ik was immers in veiligheid op het gaanpad. Maar het gerucht kwam mij zoo dicht op de hielen, dat ik omkeek: Een auto en een moto naast elkaar zoefden aan mij voorbij, mijn kleed aanrakend.

Ik schrok hevig.

De bewoners der Kortrijksche straat — daar gebeurde het — hadden zeker die voertuigen op zulken ongeoorloofde plaats zien voorbij snellen en verschenen op hun drempels. De passagiers bleven staan gapen.

En in mijn ontredde en behoefte aan troost en medegevoel, zei ik aan de groep, alle deftigheid vergetend, heel in 't gemeen vervallen:

“Daar had ik bijna een ongeluk!”

Geen enkele der omstanders, die een syllabe antwoorden dorst.

De auto en de moto reden steeds verder, altijd op de trottoirs, in matige snelheid, dat is waar, doch de kleinste, onbewuste stap op zijde, zou levensgevaarlijk voor een ieder zijn geweest.

Het trottoir was ter plaats smal.

De auto was klein, niet grooter dan een bakkershandkar, maar hoe hij er niet afritste, begrijp ik nog niet.

En nu zal ik steeds bang zijn op de voetpaden, waar iets dergelijksch gebeurlijk en te verwachten is.

25 November Kwart voor acht.

Het rijtuig is daar. Wij stappen in, huiverend van ontroering bij het afscheid, onze dierbaren achterlatend. Het is mistig. Het regent. Benden soldaten marcheeren ook hier; ze doen ons denken aan die bestendig geziene troepen, ginder in het vaderland. Gentsche vrienden komen aan het station, met groeten en mededeelingen aan hun verwanten in Gent. De trein rolt aan en heen.

De droppen kringelen van de ramen af. Dat belet niet waar te nemen, dat er hier en daar in de vochtige weilanden nog koeien loopen, enkele met een beschuttenden zak op den rug.

Het bevel waarbij koning Albert de in den vreemde vertoevende, weerbare mannen oproept om zich bij het leger te voegen, is uitgevaardigd op straffe van deserteur zijn in oorlogstijd.

Bekenden van ons hebben twee zonen: de een is drie en twintig, de andere een en twintig.

Die jongens zijn, uit overmaat van kinderliefde, verwijfd, vertroeteld opgebracht. Dit belet niet, dat de oudste, bij het zien der uitbarsting van vaderlandsliefde, zoo bewonderenswaardig onder het jeugdig geslacht, ook zijn hart voelde kloppen van dapperheid en solidariteitsgevoel met zijn kameraden, verklaarde hij aan zijn ouders, dat hij zich aan ging geven. En de jongste — de kleine — zooals hij genoemd werd, al was hij de grootste der twee — een brave, schuchtere, meisjesachtige knaap, zei: "Wat mijn broer doet, doe ik mee."

Luid gejammer der moeder, streng opkomen van den vader:

"Geen quaestie van, gehoorzamen aan de ouders!" En in allerijl werd alles klaar gemaakt voor de vlucht over de grens, alles opgeofferd, alles verlaten: huis, have, nijverheid, geldgewin en weg met de twee zonen... In verveling leefden de vier te Sas-van-Gent, vervolgens in Terneuzen en nu laatst verbleven ze te Rotterdam. In droefheid en werkeloosheid ging de tijd voorbij sinds meer dan een jaar zijn verlamme kracht uitoefenend, met tusschenpoozen van steeds verzwakkenden opstand tegen ouderen dwang.

En daar viel in dat midden de figuurlijke bom van het oproepen ten strijde. Wat nu gedaan, waar nu gevlucht?... waar zich verschuilen?...

De jongens sidderden ook eensklaps bij het vooruitzicht en nu door een mysterieuze terugwerking op haar levens- en plichtsbeschouwing ontwaakte een nieuw gevoel in het hart der moeder:

"Ge moet," sprak ze beslist, "ge moet uw land dienen als eenieder van uw leeftijd, ge moet gaan," en de vader, onder het overwicht van haar wil, zei ook "ge moet."

Maar het was te laat. Die nieuwe kentering van den toestand begrepen ze niet en dat plichtgevoel was hun nog vreemd.

"Ik wil niet," verzette zich de oudste.

"Indien mijn broer niet wil, wil ik ook niet," zei de kleine die de grootste is.

En nu in 't midden van dat geharrewar en dat dwingen en weigeren zouden ze aan den trein komen te Rotterdam om ons te begroeten.

Daar stonden ze aan de open treindeur in het gewoel rondom hen, in den nevel, in de halve schemering van den regendag, de twee jongens en de moeder.

Anderhalf jaar geleden woog ze honderd en tien kilog. Nu was ze nog bijna even zwaar, doch alles in haar gestalte en op haar gelaat was neergezakt; bleek waren hare nog dikke maar niet meer ronde wangen en bij het spreken stond een zwarte leemte in haar onderste gebit, en naast haar die twee rampzalige jongens, geslonken en als ingekrompen. En zij lachten ons als vroeger liefderijk tegen en reikten ons de hand.

"Spreek hun vertrouwen in," smeekte mij de moeder.

En ik, verdwaasd bij dat dringend bevel, zei niets anders vindend, mij tot den oudste wendend, dan:

"Moed, jongens."

"Moed," antwoordde hij, "ik moet hebben!"

Nooit heb ik een dieperen indruk van het jammerlijke der menschelijke onmacht; het somber verpletterende van 't wereldwee gevoeld. Aan mijn gezellin, die hen in Rotterdam den dag te voren bezocht, had hij gezegd: "Ik zal mij of wel verdrinken of naar Amerika gaan." Naar Amerika! Hoe zou hij dat nu kunnen!

Arme vleugelgeknotte dapperen, arme welmeenende ouders, met hun te laat ontwaakt liefde- en levensbesef.

In ons vak zat een Hollandsche officier van de cavalerie met sporen aan en twee starren op zijn kraag.

Hij had het tooneel met de knapen gezien en van lieverlede alles gehoord.

Toen de trein wegschommelde, zei hij: "Het ware een geluk voor die twee naar 't leger te mogen optrekken, ze zouden menschen worden," en hij vertelde ons welk een onzeggelijk genot het was voor een officier dergelijke lummelachtige bedrukten, plomp, onhandig, als rekruten te zien aankomen — in vreedstijd ten minste — ze te drillen, ze wakker te schudden, ze om zoo te zeggen tot een nieuw leven op te wekken, en ze recht, zelfbewust, kranig, met vaste stappen, na gekregen verlof, tijdelijk naar hun dorp te sturen.

Het toeval wilde, dat ik juist in het huis was van dien advocaat, toen hij uit Holland terugkeerde en de vader ook bijna gelijktijdig werd binnengeleid. Daar zonk deze als ineengestort op een stoel, voor zich uitkijkend, hoogrood, lomp-boersch.

Het duurde eene wijle voordat hij waagde vragen te stellen:

"Welnu?" zuchtte hij eindelijk, schuw als een dier, dat in den valstrik zit.

En de reiziger gaf bescheid. Hij was geweest bij den dokter, belast met het voorloopig lichamenlijk onderzoek der rekruten. Hij had gezeid, dat de oudste der jongens aderspatten kreeg bij langen marsch en zich daarop beriep voor recht van vrijstelling. Hij werd bruusk onderbroken: "Dat geldt niet, hij moet optrekken naar Folkestone."

"Ach, God, ach God!" jammerde de vader wrikkend op zijn stoel.

"Wat den jongsten betreft," ging de spreker onverstoort voort, "die heeft kans en komt waarschijnlijk goed er uit. Hij zal hier onderzocht worden."

"Jamaar, jamaar, ik heb ze beide even lief, ik wil ze alle twee behouden, mijn arme kinders toch! Geen een wil ik missen."

"En denkt ge," vroeg de vriend, die begon ongeduldig te worden, "dat alle ouders hun zonen niet even liefhebben en even ongaarne missen als gij? Hoevelen moeten er niet uit huis en haard? Is het niet een buitengewoon geluk voor u er een te kunnen redden... misschien," liet hij er op volgen.

"Misschien!" kreet de bloodaard, "ge zegt misschien! Is het niet stellig dan? Ge hebt toch zeker wel redens doen gelden, die gunstig voor hem zijn?"

"Ja, ik heb gezegd, dat hij minderwaardig is van intellectualiteit."

"Goed, goed," knikte de boerenheer.

Ik kon mij niet onthouden van te lachen over het dramatisch-comieke van dat gesprek.

"Dat hij nauwelijks lezen en schrijven kan, met een woord, dat hij aartsdom is."

"Ja, ja, en waar zijn ook," verzekerde de man, "en ge hebt toch ook verklaard, dat hij een kiekensborst heeft."

"Een kiekensborst, dat heb ik gezegd en dat geeft recht op vrijstelling."

"Goddank," zei de man en voegde er aan toe als een gewichtiger overtuigingsstuk: "ik heb er ook eene, een kiekensborst."

In eens schoot de dame des huizes, een eigen nicht van hem, op:

"Zijt ge niet beschaamd uw eigen kinders aldus in de meening van anderen te vernederen, lafaard, die uw zonen als lafaards hebt opgekweekt?"

Haar man kwam haar thans ter hulp.

"In Holland kreeg ik brieven te lezen van jonge Belgen, uit het front, vol geestdrift en vol moed, vol levensverachting; neem daar een voorbeeld aan, lamlendige."

Het scheen niet door te dringen in dat gemoed. Een stilte volgde. Toen vertelde de huisheer, hoe

Paul Lippens aan zijn dood gekomen was; Hij ging over een brugje om iets aan een reflecteur in orde te brengen en kreeg een schot in den nek, een van die verdwaalde kogels, zooals de Duitschers er bestendig, zonder mikken naar hun vijanden afvuren. Hij liep naar zijn woning, sterk de hand op de wond drukkend.

Van 't eerste onderzoek werd de toestand door de heelmeesters als hopeloos verklaard.

Koning Albert kwam hem bezoeken en reikte hem het ridderkruis van de Leopoldsorde.

Hij bezat nog de kracht om zijn vorst toe te lachen. Een ontroering deed ons aan.

Toen sprak de vader van het bewuste tweetal: "'Dat zal hem weinig gebaat hebben, hè, als hij sterven ging!'" En nu volgden verontwaardigde uitroepingen van de aanwezigen.

"'Ha! rekent ge dát voor niet, wanneer een dappere als ingenieur Lippens zijn vrouw en zijn drie kinderen verlaat ten bate van het vaderland, als hij groothartig zijn leven opoffert, ge vindt het geen troost, geen voldoening voor een zoo hoogstaande natuur, als een ander dappere, de koning, hem hulde en dank bewijst!'"

"'Als mijn eigen kerels er maar goed van afkomen,'" zei de laag bij den grond kruipende, afscheid nemend, zonder een woord van erkentelijkheid aan zijn gediensgen neef.

Vrijdag 26 november 15.

Wij kwamen gisteren avond terug uit Holland. Ik heb de laatstgeschreven bladen van mijn dagboek ergens weggestopt. Waar? Ik weet het niet meer. Er is een gaping van geheugen soms in 's menschen hoofd. Om het ditmaal te onthouden schreef ik het op, maar dat ook moest verborgen worden. Waar?

Ik weet het ook niet meer.

Wij trokken dus naar Holland maandag laatst. Op gestaan om half vijf, vertrek uit Gent — omstreeks zes uur. Het ging over Terneuzen, Vlissingen, Roosendaal. Douane, waar duitsche soldaten met hun grove handen uw linnen en toilet benodigdheden uitschudden en overtasten. Toonen van identiteitskaart, van uw paspoort, dat u wordt afgepakt en waarvoor ge een blad krijgt, dat ge in den Haag zult moeten doen stempelen, indien ge den tweeden dag niet naar België wederkeert. Er stond een adres op mijn valies. Dadelijk scheurde mijn nicht het af:

"'Wat denkt ge wel! Geen strookje papier gaat over de grens.'" Inderdaad. Mijn paspoort stak in een onbeschreven omslag:

"'Hier, das geht nicht mit,'" klonk het.

"'So! Ich schenke es Ihnen zum Andenken,'" zei ik ontevreden, wat echter den examiner lachen deed. Zoodra wij op Nederlandsch grondgebied waren, gebeurde er iets eigenaardig. Het bestond natuurlijk enkel in de verbeelding, doch het werkte als een plots vrijheidsgevoel, in een diepere ademhaling.

Wij hadden geen telegram gezonden aan onze verwanten in den Haag en vielen als twee bommen binnen. De eerste, die wij zagen was een jonge nicht in de voorzaal. Ze boog zich van op een afstand naar ons toe, als om met zekerheid waar te nemen, welke verbazende verschijnselen zich eensklaps voordeden, week achteruit en kwam dan vlug naar ons toe: "'Wat zie ik!'" riep ze toen, ons omhelzend. Mijn neef Cyriel zat in zijn werkkamer aan de schrijftafel. Als een schim sloop ik binnen en bleef zonder een woord staan onder de helle electriek kroon. En als zag hij waarlijk eene schim, week hij — opgestaan — ook achteruit tot tegen den wand: "'Neen, neen, dat is niet mogelijk! Dat kan niet waar wezen!'" En toen, toch overweldigd door de werkelijkheid, vloog hij met open armen op ons beiden toe.

En zoo ging het zijn vrouw, die later onvoorbereid door de boden binnenkwam, ons zag en ook zij achteruitdeinsde.

En nu begreep ik de uitdrukkingen "omvervallen van verwondering, uit de lucht vallen, uw oogen

niet gelooven."

Het waren blijde stonden, stonden van nooit genoten, onvergetelijk geluk. Wat hadden wij niet al te vertellen elk van zijn kant. En wij zagen correspondentiën binnenbrengen; een telegram verzenden, brieven openen en lezen. Hoe ongewoon een schouwspel voor ons, verstoken van elk postverkeer!...

's Morgens was mijn eerste bekommring, terwijl ik mijn hoed opzette om uit te gaan, in de valies te tasten naar wat hier te Gent een eenzelveigheidskaart heet, een woord nog nooit gehoord: een bruine kaart met portret, en leeftijd.

Och, hoe dom! Ik ben hier immers niet in bedwang noch gevaar voor straffe bij vergetelheid van dat stuk.

Wij dineeren met den legatiesecretaris van Duitschland in den Haag. Helaas, wat droeve toestand. Ik heb hem als jongen gekend. Hij was mij sympathiek; hij is het nog in even groote mate, nu hij een meter vijf en tachtig meet en een hooge bediening bekleedt... En, ach!, hij vertelt ons, dat hij in Rusland, als vlieger werkzaam, bommen geworpen heeft, dat hij den rook en de branden diep beneden, na de ontploffingen heeft gezien, in Argonne hetzelfde,... en wij zitten met hem aan tafel, bij ouders, die een zoon in 't leger zullen gaan hebben — het tegenovergesteld leger — en merken op, hoe zacht beschaafd, hoe attent — bescheiden in al zijn bewegingen hij de vijand, zich voordoet en nemen de suikerschaal aan, die hij ons aanbiedt en schuiven zelve de boter naar hem toe, indien hij die niet bereiken kan.

Is het lafhartigheid? Zijn wij zoo grondig ontaard, zoo hopeloos diep gevallen, of is het dat dubbel menschelijk tegenstrijdig gevoel van individueele aantrekkingskracht en algemeene weersinsafstooting, dat ons bezielt? Een smartlijk gevoel, dat afschuw inboezemt voor zijn daden en magnetisch aanlokt naar hem als persoon? De oorlog heeft misschien alle zedelijkheidsbegrip in ons gedood.

Wie dit later leest, zal er beter kunnen over oordeelen dan wij zelven.

Hij is weinig op de hoogte van den toestand in Gent. Zoo kan hij schier niet gelooven, dat er geen ridderorden van aan Duitschland vijandige volkeren mogen gedragen worden, noch portretten van vijandige gekroonde staatshoofden uitgestald.

Als er belgische dames van Engeland komen en in de legatie iets te doen hebben, schijnen ze bang en brengen een tweeden persoon mede. Bij noodige herhaling van hun bezoek komen ze alleen. Die dames zijn in meestal heel elegant en dragen de nieuwste modes.

Over 't algemeen, naar ons wordt verteld, doen de vreemde dames in den Haag veel aan luxe op de straat. Ze spreken fransch en wat er overal in andere landen gebeurt, gebeurt ook daar: ze worden dadelijk herkend, ook indien ze eenvoudig zijn gekleed en niet spreken, herkend aan dat, men weet niet wat, hetwelk bewoners van een verschillend land in uw geboorte streek kenschetst.

De kinderen der gevluchte belgische amtenaren dragen groote strikken en banden op hun hoedjes ten blijke van de — ofschoon wat gemakkelijk uit te drukken — onwankelbare vaderlandsliefde hunner ouders. Men leert hun zeggen, als er gesproken wordt van een duitshman: "Vuile mof." Jammerlijke opvoedingsmethode?

Een geleerde uit Gent, die mij had toevertrouwd, dat hij een dagboek schrijft, is in even groote verlegenheid als ik ermede: "Ik kan niet onthouden, waar al mijn weggestoken, verspreide brokken zitten; ik zal heel wat moeite hebben om alles bijeen te scharrelen en saam te voegen naar tijdsorde en wel misschien veel missen," klaagde hij.

Ik ook, helaas!

Wat de ontvluchten in den Haag ook kenmerkt, is de volle vergetelheid van het gevaar, waarin de geblevenen in België verkeren. Ze glimlachen, als ge eenige vrees uitdrukt voor 't geen u wellicht te wachten staat, zoodra ge u hebt laten meeslepen om iets te verhalen over de handelwijze der Duitschers in tegenwoordigheid van Hollanders. Zeg maar: "Och, ik ben onvoorzichtig geweest. Ik had dat hoeven te zwijgen."

“Wat denkt ge wel,” is hun antwoord, “hij of zij, die 't hoorde, is volkomen betrouwbaar.”

“Daaraan twijfelt men niet, maar ze kunnen 't aan derden mededeelen, die 't voort uitbazuinen. Ik ken gevallen van personen, die heel wat moeilijkheden te Gent op de Kommandantur hebben gehad, wegens gesprekken in Holland.”

Dat begrijpen ze niet. Daar zij zichzelf in veiligheid gesteld hebben, is dat bewustzijn van algemeene veiligheid bij hen zoo vast en zeker, dat ze u met overtuiging aanmoedigen:

“Alles wat ge vertelt is van geen belang hier, spreek vrij, iedereen doet het ongestraft.”

Daarmede wanen ze u te kunnen geruststellen. Ze zijn er verre van af!

En nu naar het station en weder naar huis, naar onzen "modus vivendi".

30 november, dinsdag '15.

Het was een vermoeiende reis in den winter vooral. Aan de douane moesten wij in een hokje apart, op gevaar heelemaal ontkleed te worden. Zoo erg wel niet, maar toch moest de japon uit en de bankbriefjes, in een zakje op de borst, werden er een voor een uitgehaald en onderzocht. De vrouw die het deed, bad om verontschuldiging:

“Ge handelt volgens uw opdracht,” zeiden wij.

“Ik ben een plaatsvervangster,” sprak ze. “Ik plaag de reizigers ongaarne en schud en beef bij de voorstelling, dat ik smokkelaars zou doorlaten en het door de overheden zou geweten zijn.”

De trein van af Terneuzen tot aan Gent is niet verwarmd. Regen viel steeds. Twee schooljongens zaten bij ons, huiswaarts keurend. Ik had hooren gewagen van de electrische draden aan de grens:

“Waar?” vroeg ik aan een hunner.

“Ik zal ze u toonen. Ze zijn verlicht.”

Maar ze waren het niet.

Ter plaats wees zijn hand enkel in den zwarten nacht. Te Gent slechts twee wachtende rijtuigen. Het eerste trok reeds weg, toen we bemerkten, dat het ander een open was. Geen keuze dus. We stapten in. Ondanks een beschuttend leder van boven de knieën tot bijna tot aan de kap gespannen striemde de regen ons in het gelaat van ter zijde. Het was vinnig koud. Het paard, dat we onduidelijk hadden gezien, was een afgeleefde, schonkige knol, moeilijk voortgerakend. Het duurde meer dan een half uur, voordat ik thuis was, en de zorgende verkleefdheid kon zegenen, die er op bedacht was geweest een goed vuur in de woonkamer aan te steken.

Nu ik over alles nadenk, stilletjes thuis gezeten, treft het mij meer dan ginder, hoe weinig besef de belgische vluchtelingen hebben van den toestand hier. Heel ter trouw loochenen zij elk gevaar voor ons. Hun gestemdheid is bijna die van elders in pensionverblijvenden. De indruk van het hier vroeger beleefde is verdoofd in den Haag. Alzoo ontmoette ik bij toeval een nog jong paar uit Gent. Na hun vreugd een landgenoot weder te zien, oppervlakkig te vernemen, dat alles in hun achtergelaten familie goed ging, verhaalden ze mij, dat ze tevreden waren, een gezellig bovenhuis bewoonden en het geluk van gewenschte bediening hadden. Den verleden zomer brachten ze door in een kosthuis in Kraantje Lek bij Haarlem. O, wat was het daar heerlijk in die bosschen vol vogelzang! En denk eens, lieden, die aldaar een groote villa bewoonden, onbekenden, hadden hun een tennisveld aangeboden, te hunner beschikking, telkens het vrij was. Hoe gezond voor hun twee jongetjes!

Deze stonden nevens ons op de straat, gedurende het gesprek, met groote belgische kokarden op hun hoedjes, gretig luisterend naar het bericht, dat ze allen ginder wederkeeren zouden met begin maart, naar Kraantje Lek, dat Luilekkerland...

Ik was belast met boodschappen voor de ouders. 's Morgens na mijn aankomst in Gent was het eerste wat ik deed, er mij naartoe spoeden in den slagregen, door straatplassen wadend: “Zeg aan mijnheer en madame, dat ik van Holland kom met goed nieuws,” tegen de meid.

Met blij gelaat keek ze mij aan, holde de trappen op en was daar dadelijk weder, of ik wou boven gaan?

Daar zaten de twee: man en vrouw; hij kijkend met oogen, die niet zagen, den bal overdekt met een grijs vlies, te wachten naar het tijdstip, waarop de wetenschap zijn staar rijp genoeg verklaren zou om die te lichten. Zij, in een anderen gemakkelijken stoel, elk met de voeten in een zak van bont op een mollig vloerkleed, bij een laaiend vuur, in een kamer met helle ramen.

Zij leed aan reumatiek, wilde opstaan, wikkelde onmachtig en ik duwde ze zacht weder neer.

Met hare dikke vingers greep en kneep ze mijn polsen vast; met oogleden nat overloopen zag ze mij aan:

"O, nieuws van mijn kinderen! Hebt ge ze waarlijk gezien en gesproken!"

Hij zat bewegingloos en luisterde. Hare vragen volgden elkaar zoo vlug op, dat ik ze alle niet beantwoorden kon. En zij, altijd met mijne polsen in hare handen:

"O, u zien is alsof er iets van hen tot ons kwam. En hoe maken de twee kleinen het, blozen ze? Die moeten gegroeid zijn," en ze wees tragsgewijs naar omhoog, "wel zoo groot, wel zoo groot?" giste ze.

En ik moest mij trachten te herinneren, hoe groot die wel nagenoeg waren. "Spreeken ze van geen terugkomen?" vroeg de heer op schorren toon.

"Neen."

"Och, wat moeten ze verlangen naar ons! Wat hebben ze u zeker uitgevraagd naar Papa. Wat zullen ze zich bekommeren over die oogen en vergeefs naar nieuws hebben gewacht!..." zei zij.

"Ja," loog ik, "erg bekommerd waren ze en nu zijn ze gerustgesteld."

"Brave kinderen," zei de vader, "brave kinderen toch!"

"Verbeeld u," sprak de moeder, "dat ik, die hem" — en ze wees naar den schier volslagen blinde, "ik die hem nooit verlaat, ik die zoo moeielijk mij verplaats met mijn jicht, dat ik mij naar de Pass Centrale heb doen voeren om te vragen, om te smeeken voor het krijgen van een paspoort naar Holland. Ik wilde, ik moest hen allen zien!"

"Ze kreeg het niet," berichtte de blinde, "voor gevoelszaken gelukt het nooit, voor geldquaesties wel."

En zij: "Vertel toch van mijn zoon, van mijn schoondochter, ze is ook braaf, hij heeft het goed getroffen. Goddank! Hoe zagen ze er uit? Hoe waren ze gekleed? Ze hebben voorzeker van niets anders gesproken dan van ons?"

"Van anders niet," loog ik nogmaals.

Heel teneergeslagen keerde ik naar huis...

Begoocheling, zijt gij een zegen of een ramp?

Een duitsch officier zei: "Alle oorlogvoerende partijen verlangen den vrede, zoo ook Duitschland, maar Engeland wil niet. Het is begrijpelijk, dat Duitschland, overal met de wapens zegevierend, tot geen andere dan een eervolle oplossing, hoewel onder strenge voorwaarden, besluiten zal."

Tegenwoordig gebeuren hier huiszoekingen, zoogezegd naar verborgen koper, maar het is voortdurend naar telefoontoestellen zonder draad, niet zonder oorzaak, want de gentsche overheden hebben kennis van alles, wat er aan het front gebeurt.

Onlangs kwam bericht aan mijn neef, dat aan zijn krijgsgevangen zoon in Duitschland slechts nog eenmaal in de week een pak van 500 gram mocht gezonden worden. Hij dacht dat het opsturen van kleedij daar niet in begrepen was, en wist dat in de kampen kou geleden werd. Zijn zoon verblijft te Göttingen. Hij begaf zich naar het bureel van verzending met een wollen sjerp en vijfhonderd gram brood.

“Dat kan niet,” werd hem gezegd, “doen wij het, zoo zal het een of 't ander niet toekomen. Kies tusschen de twee dingen.” Hij koos den honger voor zijn zoon. Hij vroeg hoe het kwam, dat zulk een strenge maatregel genomen was; en het antwoord luidde: “De Krijgsgevangenen hebben ginder geroepen: “Hongersnood!””

Vandaar hun straf.

Er is hier een tentoonstelling en verkoop van speelgoed geweest ten gunste der krijgsgevangenen. De toeloop op het Stadhuis, waar ze plaats had, was zoo groot, dat de bezoekers slechts bij groepen konden worden binnengelaten.

Gisteren avond om kwart over zeven klinkt de bel. De meid is uit. Ik schrijf aan mijn dagboek. Aanteekeningen, notas, beschreven velletjes liggen verspreid op mijn tafelblad.

Ik open het raam: “Wie is daar?” Geen antwoord, in het schijnsel der lantaarn bemerk ik nu op het voetpad een ronde, witte muts. Mijn ambulansier!

“Werda?” roep ik om tijd te winnen. En naar omhoog roept hij weder: “Verontschuldig mij, dat ik zoo laat kom,” en ik meen te vernemen, want wagens ratelen ginder op den Steenweg — dat hij nieuws uit Berlijn voor mij heeft.

Nood vindt list: “Ik ben alleen, de meid heeft den sleutel mede, ik kan de deur niet opendoen.”

“Morgen, mag ik morgen komen?” vraagt hij.

“Neen, woensdag.”

Ik moet een paar dagen hebben om mij te herstellen van den angst.

Indien hij mij eens aan het schrijven verrast had! Een griezelig grijpt mij aan bij de gedachte!

Een patrouille Duitschers bezocht onlangs het schilderachtig dorpje D. aan de Leie gelegen. Vroeger waren daar talrijke duintunnels vol heestergewas, alles in het ronde was bosch met hoogstammige beuken — en eikenlanen. Nu is veel afgevoerd en in bouwgrond herschapen. Op een dezer heuveltjes staat een houten molen en een kleine, vierkante villa met een venster naar de vier winden. Het geheel is met prikdraad tegen indringing afgesloten.

Maar dat hinderde de soldaten niet en zij waren spoedig binnen de afsluiting, stegen op de hooge trap en bonkten op de deur van het gebouwtje.

De mulder stak het hoofd buiten het molen-kijkgat en riep hun toe, dat hij den sleutel had en openen zou.

Voordat hij daarmee afkwam, hadden ze de deur reeds ingebeukt en doorzochten het geheel, dat zeer klein is.

De afwezige eigenaar had kardoezen laten liggen in strijd met het Kommando, dat alle vuurwapens en legervoorraad opgeëischt heeft.

“Een spioen, ge zijt een spioen,” werd den mulder verweten en hij werd bij den kraag gevat en gebonden. Ik ken dien man, oud reeds en die er nog veel ouder uit ziet dan zijn leeftijd, heel mager, met zijn zwartgrijzen baard en zijn zwarte oogen, doet hij mij aan ijzer denken, als stak er niets dan een dun ijzeren geraamte onder zijn te wijde kleeren.

Weldra waren allen op de dorpsplaats. Het volk schoolde saam en dadelijk zonder keuze werden nog een vijftal mannen gepakt. Allen gebonden moesten ze, als schutsel tegen mogelijke aanvallen, voor de paarden gaan. Aldus geraakte men aan het een uur vandaar gelegen Nazareth. De mulder viel als Christus onder 't kruis. Een kar werd gezocht en het zestal vervoerd naar het vijf kwartier verder dorp Vinckt. Van tijd tot tijd werden de gevangenen bedreigd met den loop van 't geweer.

Daar werd hun verklaard, dat ze als spioenen zouden worden doodgeschoten, en allen wankelend, sidderend, half dood reeds van angst werden ze tegen den kerkmuur aangesteld.

De soldaten gingen voor hen staan, opnieuw met de uitgestoken geweerloopen: “Ge zijt vrij, ge moogt terugkeeren,” zeiden ze met schimp.

9 december donderdag '15.

Heel den nacht heeft het kanon gedonderd. Het geleeleek op een onderaardsche dommeling. Het regent bij stroomen.

De dagbladen deelen bekendmakingen mede, waarbij aan de dorpen Pitthem en Seveneeken elk een strafgeld wordt opgelegd van duizend mark voor het verbergen van duiven, ontdekt op hun grondgebied. Ook in buitenlandsche couranten komen artikelen voor, waarin belgische vluchtelingen het bestuur van hun vaderland hekelen en hoog hun eigen vaderlandsche liefdegevoelens uitbazuinen. Ware het niet wijzer van hen, die hun land in den nood verlieten, van stilletjes te zwijgen en te trachten een sluier der vergetelheid over zich te trekken. Hebben zij niet alle recht verbeurd van oordeelvellen over belgische toestanden en wettelijke bepalingen?

Vrijdag 10 december '15.

Bezoek van Hercuul, want Hercuul is mij een blijvende klant, een steeds wederkeerende geest.

Hij is in oneenigheid geraakt met de bestuurster der keuken van "'t Groen Kruis" en heeft in een vlaag van moedwilligheid en van eigenwaan eensklaps 't werk op gegeven en is vertrokken.

"Het zijn sterke beenen, die de weelde kunnen dragen," zegt het spreekwoord. Hercuul heeft ondanks herhaald uitgesproken leedwezen bij de overheid geen genade gevonden en verkeert in de diepste ellende: als werkvrouw en noodhulp kon ze — evenals meiden uit dienst — nergens officieele hulp verwerven en tevergeefs zocht ze overal naar bezigheid, om het even tot welken prijs. Er is een comiteit gevormd. "Het half Kluitjeswerk" met het doel deze uit alles gesloten bij te staan. Van de maatschappij krijgt ze nu wekelijks een kleinigheid en sinds kort ook soep en brood: twee brooden in de week van een kilog. ieder en een halven liter soep daags.

Daarmede moeten twee menschen leven; want haar jongste knaap, die bij zijn getrouwde zuster was ingenomen viel haar weder tot last. Hij is de laatst geborene van dertien kinderen. De meesten zijn dood, de overlevenden in armoe. Weldra bereikt hij den leeftijd, waarop hij recht tot hulp heeft en zij hoopt op een dagelijkschen onderstand voor hem, die te zwak is om te kunnen leeren en te slecht gekleed om naar de school te kunnen gaan. Hercuul vertrok van hier voorloopig getroost. Maar... een gegeven brok is gauw op. Ik ondervind het zelve nu dat er geene aardappelen in huis zijn — wat mij persoonlijk niet hindert, want ik eet er geene of weinig — doch wat een ontbering uitmaakt voor de meid. Vrienden en bekenden zeggen wel: "Zend er om bij ons," en zulks is bij uitzondering gebeurd; maar wie zou meermalen durven doen aankloppen om uit te halen, wat de menschen zelve nodig hebben?

10 december '15.

Ik ben teruggekomen van Holland sedert tien dagen en zit ziek op mijn kamer. Over den oorlog weet ik niets. De aardappel crisis is hier zeer erg. De boeren en kooplieden bergen hun voorraad. Te vergeefs wordt aan de stapelhuizen gebeld, de deur of poort gaat niet meer open. Vrienden en verwanten staan mij kleine hoeveelheden af. De Duitschers doen klopjachten bij de landbouwers en de opkoopters, halen de aardappelen uit de putten te voorschijn en leveren ze aan de vragers tegen de vastgestelde prijzen. Deze opbrengst geven ze aan de razende verhelers.

Geslagen munt is zoo zeldzaam geworden, dat wie om een paspoort gaat en in goud betaalt het voor niet krijgt, indien wisseling van het gehalte tegen bankbriefjes wordt aangenomen. Te Deinze aan de Pas Zentrale roept een daartoe aangestelde Duitscher tot het wachtend publiek: "Al wie in goud of zilver betaalt, wordt vooraf bediend."

Het weder is slecht: storm en regen, die tegen de ruiten aanslaat.

Slapelooze nachten. In volle stilte zuchten tappende heenrollende treinen, zeker vol gekwetsten, waar naartoe? Naar Duitschland?

Ik heb mijn blinden open gelaten om den nacht te zien: bestendige afwisseling van buien en schier

zonder overgang gloort heel het gewelf van diamant. Het is omstreeks vier uur: Orion neigt naar 't westen toe met Sirius — de schitterendste van alle vaste starren — op sleeptouw; de Tweelingen, Castor en Pollux, hoog in de lucht, als menners vervoeren in triomf hun tijdelijken gast Saturnus met zijn groenachtig pantser aan, in hun wagenbak van langwerpig vierkant, waarmede Procyon een wedijveraer in glans, een driehoek vormt. De Leeuw nadert de middaglijn en ook hij heeft een verovering gedaan. Mars blinkt als een doekspeld van robijn thans fier op zijn borst.

En terwijl ik kijk — steeds in verwondering en bewondering — als al wie het blauwe starrenmeer aanschouwt — betreft het zwerk plots; schier volledige duisternis treedt in en zweept een geweldige stortvlaag de daken en de muren en dreigt de ruiten stuk te slaan. De ramen daveren in hun scharnieren en "bonk, bonk" gaat het bij tusschenpoozen. Hier dichtbij is een huis ledig. Een deur, die open en toeslaat? — Ik weet het niet. Wat is het vroeg klaar! 's Morgens om zeven uur breekt de dag aan.

Wat is het vroeg donker, om vier uur brandt reeds licht!

Er wordt hier een tentoonstelling van speelgoed gehouden door werkeloozen vervaardigd in 't voordeel van 't een of ander goed werk ten nutte van rampzaligen. Vernuftige vondsten kenmerken ze, onderen andere het Belfort uit ledige luciferdoosjes vervaardigd.

De stad heeft veel aangekocht; bijzonderen evenzoo.

Mijn antwerpsche vriendin werd hier op zaterdag laatst verwacht. Vrienden zouden hier komen eten met haar. Eilaas er kwam bericht, dat ze geen paspoort krijgen kon.

Er wordt oneindig veel gegeven en naar Duitschland opgezonden aan de krijgsgevangenen. Maatschappijen moeien er zich mede. In kransjesbijeenkomsten dient het bij het spel gewonnen geld voor kantienen: pakken met voedsel en tabak.

Zaterdag 11 december '15.

Dezen morgen geleken de stortbuien op wolkenbreuken. Zou het toch waar wezen, wat sommigen beweren, dat groote regens in verband staan met het afvuren van oorlogstuig? Gij herinnert u, dat het ten tijde van den slag van Waterloo drie dagen en nachten lang regende — 15 tot 18 juni 1815 — en op 1 september, slag van Sedan, was de omstreek ginder in een poel herschapen. Er is zoo vervaarlijk geschoten deze laatste dagen en nachten en het gedreun weet maar van geen ophouden.

Op de tentoonstelling van speelgoed is veel geld ontvangen. Plan bestaat om te trachten die nijverheid van het speelgoed uit Duitschland naar België te verplaatsen. Er is toch zooveel liefs en eigenaardigs voortgebracht; het lijkt wel of de geïmproviseerde kunstenaars het hun onbekend vak met zooveel liefde hebben beoefend, dat het beste voor de toekomst te hopen is. Een bezoeker sloeg heden het volgende vanuit een raam gade: twee plaveiers waren heel de morgen bezig om de bestrating te herstellen. Noest hadden ze gearbeid, neergebogen de ruwe hardsteen van den tas nemend, ze rangschikkend in bereid uitgegraven vierkanten en, rechtstaande, met hun zware stampers ze vastbonkend. Van tijd tot tijd wreven ze met de mouw het zweet van hun aangezicht. Daar sloeg het twaalf op den dichtbijgelegen kerktoeren en ze staakten hun werk.

Elk hunner nam een vuil linnen zakje van den grond op en met een blikken drinkschotel in de hand gingen ze zich rechtover het huis der vertelster naast elkander neerzetten op de natte bank van de laan. Noch de een noch de ander sprak een woord. Ze ontstopten hun kannetje en haalden uit het zakje in papier gewikkelde broodsmeden. Dat was hun middagmaal.

De een was de rijkste: hij had twee gereed gepelde ajuinen als toespijs mede en begon stukken van den eenen af te snijden met zijn opengetrokken luikermes beet er in. De ander zag toe. Hij stak de hand uit en hield ze open voor zijn kameraad.

Deze bedacht zich geen oogwenk. Hij legde den anderen ajuin in dien vertrouwenden palm en zonder een woord van dank, zonder een glimlach, aten beiden sprakeloos voort, eenvoudig, als hoorde het aldus, als kon het niet anders in liefderijke arme-menschen broedermin...

Er wordt ook verteld, dat D. soldaten op een groote hoeve omstreeks Gent gingen, de aanwezige aardappelen opeischen en dat een der zonen weerstand bood en hun indringen tegen hield. Oogenblikkelijk werd hij doodgeschoten. Of dat wel waar zou wezen?

De D. nemen in de melkerijen al de boter in beslag. Op sommige dorpen hebben de inwoners — volgens het getal huisgenooten wekelijks recht op een klein gewicht. Verleden vrijdag — gisteren dus — verscheen er slechts één stuk (kluit) boter op de markt. De aanwezige huisvrouwen troeften er alle dadelijk rond. Voordat iemand prijs vragen of bieden kon, was een D. soldaat aangestapt. Hij legde de hand op den klomp. "Vorwärts," beval hij aan den boer. Deze laadde den korf met zijn koopwaar op den schouder en volgde den soldaat, die met hem de straat optrok, door de verblufte koopsters achterna gekeken. Geen enkele, die hardop een klacht of haar teleurstelling uiten durfde.

Donderdag 16 december '15.

Eergisteren was ik op een vriendenavondmaal. De gastheer schepen der stad Gent, deed het volgende verhaal van het door hem bijgewoonde in het verleden jaar. In het begin van den oorlog zijn in de schermutselingen te Landegem en te Meerendree ettelijke Belgen gesneuveld, onder dezen bevonden zich twee officieren van het korps der gidsen, vermisten, uit den adelstand. Door bemiddeling van den verteller verkreeg de familie van de duitsche overheid oorlof om opzoeken te doen, zelfs een geleide van soldaten daartoe. Hij zelf ging mede ter plaats. Beide officieren waren op het einde der twintig oud. De eene droeg den naam van Orley, de andere heette geloof ik Wittock. Juist achter de brug, die de twee gemeenten scheidt, in den tuin van een klein kasteel, veel lager liggend dan de steenweg, ging men over tot de ontgravingen. Het jonge vrouwtje van een der verdwenenen wachtte in een herberg van het dorp den uitslag af, terwijl hare twee tantes de akelige groep der zoekenden moedig begeleidden.

Het duurde niet lang: op de plaats aangeduid door ooggetuigen der ter aardebestelling vond men de eerste lijken, allen in hetzelfde graf, niet dieper dan vijftig centimeters. Het waren simpele soldaten. Nog een laag werd uitgedolven en nog eene. Ha! geheel van onderen kwamen blinkende borduursels te voorschijn: Twee officieren, de eerste was het voorzeker niet, dien ze zochten. De ander krookte dubbel toe, zoodra uit den grond gelicht: de ruggegraat was doorschoten. Een flinke gestalte moet het zijn geweest — evenals de anderen lag hij zonder omhulsel met aarde bedekt: bezoedeld, bebloed, paars en groen het gelaat geworden.

De omstanders zagen toe. De tantes keken. Ze twijfelden. De beambte vergezellende voelde in de zakken naar een persoonsbewijs. Er stak niets meer in, geen enkel muntstukje. Zijn horloge ook was verdwenen; geen schoenen en geen kousen meer. De ringen waren afgetrokken met zulke brutale handen, dat de huid van zijn vingers was meegerukt.

Sidderend stonden de twee dames daar en dorsten niet meer nader treden om de ontheiliging beter waar te nemen, terwijl de duitsche ontgravers, in hun grijze uniformen op hun spaden leunend, een nieuw bevel afwachtten:

"Mijnheer de schepen," sprak eindelijk, aarzelend, eene der tantes, "wilt gij eens naar zijn teenen zien: de voorlaatste teen ligt over den tweeden gekruld... indien hij het is," besloot ze met een laatste flikkering van hoop dat hij 't niet wezen zou, "ik heb het zoo dikwijls bemerkt, als hij, uit zijn badje genomen, op mijn schoot zat."

En de schepen knikte "ja het is zoo", opkijkend na te hebben gebogen over het lijk. Het werd gelegd in de gereedstaande kist, die open bleef.

Maar nu moest het jonge weduwteje verwittigd worden.

Wie van hen zou het gaan aanzeggen en hoe?..

De schepen en de tantes begaven zich schoorvoetend naar de herberg. Hun houding, hun neergezonken hoofden hadden haar moeten inlichten... en zij hoopte nog! Ze vloog naar den schepen en met verkropte stem: "Niet waar, mijnheer, ge hebt hem niet gevonden, niet waar hij is niet dood?"

Niemand sprak. Toen zei de oudste der tantes: "'hun kind!'" en trok het hoofd der bedrukte op haar schouders.

Ze richtte zich spoedig op. Ze weende niet, ze snikte niet: "'Ik wil hem zien,'" verklaarde zij vastberaden.

Er was geen tegenhouden aan en alle vier gingen ze naar het klein kasteel. Sprakeloos keek ze in de kist, diep hijgend, krampachtig de hand van eene der oudere dames vasthoudend tot steun.

Deze zei, radeloos rondziende: "'Ach, er is hier geen geestelijke om hem den laatsten zegen te geven, ten minste,'" en naar den schepen gewend: "'Mijnheer, hij was zoo godvruchtig!'"

"'Mevrouw,'" antwoordde deze, diep ontroerd, "'bid een Onze Vader voor hem, gij zelve.'"

Ze vouwde de handen, wat de twee vrouwen haar nadeden. De beambte, een vrijdenker, nam den hoed af en met ietwat bevende, plechtige stem bad de tante: "'Notre père, qui êtes aux cieux, que votre nom soit sanctifié, que votre règne nous arrive, que votre volonté soit faite au ciel comme sur la terre, enz,...'"

Vrijdag 17 december 15.

Een bewoner van Saffelaere vertelt het volgende drama: Op die gemeente woont een boerenfamilie op een groote pachthoeve: de moeder, twee dochters, twee zonen. Die menschen zijn zeer gierig, vol eigendunk en eigenzin:

"'Wij zullen niets geven, als er opeischingen gebeuren en ook nooit hulp of steun van iemand aannemen.'" Aldus pochten zij verleden jaar in het begin van den oorlog.

"'En... zonderling genoeg, ze werden tot dusverre met vrede gelaten; maar nu was het bevel gekomen van de deutsche overheid, dat elke landbouwer moest aanduiden, hoeveel graan hij in zijn bezit had. "'Wij geven niets aan,'" zeiden die stugge boeren. De burgemeester kwam er tusschen:'

"'Ge moet, tegen de oppermacht valt er niet op te staan; met uw koppigheid brengt ge mij en heel de gemeente in gevaar van bestraffing.'"

"'Laat ze maar afkomen, de Duitschen.'"

"'Hoe zult ge ze ontvangen?'"

"'Met den riek,'" antwoordde een der mannen, een echte kolos.

Dat leek wel op een domme zwetserij en, met nog aanbevelingen van kalmte vertrok de burgemeester, half gerustgesteld.

Edoch de hoeveelheid graan bleef onaangemeld.

Ze kregen bericht, dat hun een boet van honderd mark was opgelegd.

"'We betalen niet en we vragen ook aan niemand iets,'" hielden ze vol.

Daar verschenen weldra vier soldaten op het erf.

Ze trokken den grendel uit de deur van een varkenskot en sleepten een varken buiten.

De kolos schoot in woede, greep een riek, zooals hij bedreigd had te doen, en stak dien in de schouder van een der soldaten.

Hij was slechts lichtverwond. Tot dusverre bleven de vier Feldgrauen nog kalm: een hunner vuurde zijn geweer af tegen den muur als waarschuwing, maar nu schoot eene der dochters toe en zwaaide een groot mes boven de hoofden, terwijl haar broeder steeds dreigde met den riek.

Toen werd een schot gelost op hem. Hij stortte dood ten gronde; de zuster-aanrandster kreeg ook een kwetsuur.

Het lijk werd in huis gedragen.

“Wie zal er nu met al dat spektakel eten geven aan mijn beesten!” kreet de moeder die, op een stoel gezeten, geen besef scheen te hebben van den toestand. Een dokter moest gehaald worden om het overlijden vast te stellen.

De eerste deed zeggen, dat hij niet thuis was. Het duurde uren, voordat een andere gevonden werd. Hij trad in de keuken, waar de doode op den vloer was neergelegd; hij keek naar dien kolos en hem ontvielen onvoorzichtige woorden: “Is het geen zonde Gods, is het geen schande,” murmelde hij, “alzo een kloeke kerel!”

Proces-verbaal werd ten zijnen laste opgemaakt. Hij moet verschijnen voor het gerecht, beschuldigd van smaad tegen de wetten van Duitschland.

De andere jonge boer en zijn twee zusters zitten in 't gevang. De moeder is naar het krankzinnigen gesticht "Caritas" van Melle gevoerd en woedend opgesloten.

Zondag 19 december '15.

Gisteren bezoek van den Roodkruisman. Hij heeft een boodschap gedaan voor mij te Berlijn en brengt bescheid. Het viel hem hard zijn vaderland te verlaten op dit tijdstip. Een Duitscher is zoo vergroeid met de vreugden van het Kerstfeest, dat hij die niet ontberen kan.

Hij voorspelt: het toekomend Kerstfeest zal het laatste wezen, dat het duitsch leger verre van het geboorteland viert. Hij zelf zal naar alle waarschijnlijkheid in Gent blijven. De sociaal-democraten dringen aan in het parlement op het sluiten van den vrede. Och, dat heeft niets te beduiden, naar hen wordt niet geluisterd. “Liebknecht is verrückt,” en hij wijst zijn voorhoofd aan. De kleine nationaliteiten moeten verdwijnen. Dat is een evolutie-wet. Wierd België niet ingelijfd bij Duitschland, Frankrijk zou het pakken, of het zou een kolonie van Engeland worden. Holland wil Antwerpen hebben, maar dat geven wij hem niet. Laat Frankrijk Wallonie nemen, dat hindert ons niet; maar de Vlamingen zijn Germanen, deze behooren bij ons. De boeren zijn duitschgezinden, spreek met hen, ze zullen u zeggen: “De oorlog mag nog lang duren, nu verdienen wij geld...”

“Oneerlijk geldgewin dat steunt op uitbuiting van ons arm volk. De boeren zijn uithongeraars. Ge ziet het aan de aardappelcrisis,” zeg ik.

“Uw volk is goed, uw regeering is slecht. Waarom heeft uw koning de duitsche legers geen doortocht vergund? Hem was honderd millioen daarvoor aangeboden door den keizer.”

“Foei, men verraadt zijn land niet voor geld; men laat geen andere natie verpletteren voor geld, indien men ze tijdelijk beschermen kan. Frankrijk was niet voorbereid op den inval en den oorlog.”

Nu volgen protestaties. “De bewijzen zijn gevonden te Antwerpen: verdragen tusschen Engeland en België.”

“Dat wordt hier niet geloofd.”

Hij treedt in lange uitleggingen over de rechtschapenheid der duitsche hoofdmannen. “Het was de plicht van België ons door te laten.” En ik antwoord: “Ons land is een krijgstooneel, onze handel vernietigd, de openbare fortuin uitgeput, onze dorpen, onze steden zijn verwoest, de bevolkingen op de vlucht gedreven; vaders, zonen, broeders zijn gesneuveld in groot getal en toch...” ik zie hem scherp aan, “en toch mag ik u zeggen, dat ik nog nooit uit een enkelen belgischen mond heb gehoord, ondanks al die rampen; al dat wee: “Onze koning en onze regeering hadden de Duitschers moeten doorlaten naar Frankrijk.”” Dat schijnt wel een zekeren indruk op hem te maken. Hij zwijgt een tijdlang, dan herneemt hij:

“Omdat Frankrijk steeds zijn invloed hier doen gelden heeft.”

“Neen, omdat er nog eerlijkheid en rechtvaardigheidsgevoel bestaat onder ons volk.” Och, het is onaangenaam twisten over zulke diep in 't hartgrijpende quaesties en wij laten van lieverlede het onderwerp varen en hij vertelt van Berlijn, van de opwekkende, klare koude eigen aan een continental klimaat. Van de vochtigheid hier klaagt hij, van de verslappende lucht, waaraan hij bij elken terugkeer opnieuw gewend moet worden...

Maar zooals elk waterstroompje, door een hinderpaal tijdelijk kan worden opgehouden en toch door reten en balken weder naar de diepte vloeit, zoo loopt het onderhoud weder dra over den huidige toestand.

"Het is verwonderlijk," zegt hij, "hoe gemakkelijk de Duitschers de Vlamingen verstaan en omgekeerd. De kinders zingen duitsche liedekens langs de straat."

"Ja, dat is waar en verbazend, maar uit liefde is het niet: begaafdheid voor het aanleeren van vreemde talen, dat is het."

Zijn reis naar Romenië is onbepaald verschoven.

"België is een heerlijk, schoon land!" spreekt hij bewonderend. Hij is nog eens naar Oostende geweest. Nu zijn er al de straatnamen in het Vlaamsch en het Duitsch aangeduid. Geen fransche opschriften meer. Binnen kort wordt zulks te Gent ook ingevoerd, voorspelt hij. Hij vraagt mij een spraakkunst Vlaamsch en Duitsch ter leen. Dat bezit ik niet. Hij moet dat in een boekwinkel halen, en hem wordt een adres aangegeven.

"Ge moet weten," vertrouwt hij mij, "dat de duitsche overheden ons ten hoogste aanbevelen Vlaamsch te leeren." Het kost den Vlaming ongehoorde moeite, ondanks vasten wil en taai geduld, om Fransch te leeren. Indien de menschen hier met denzelfden iever bezielde waren om het Duitsch — ten minste als omgangstaal — machtig te worden, slechts enkele maanden zouden daartoe vereischt wezen.

Nieuws uit Nevele. Pruisen en Würtenbergers woonden samen in een groot huis op de markt. Deze waren vredebetrachters, de Pruisen oorlogszuchtig gezind. Alle dagen ontstond twist, alle dagen vochten ze ondereen. Ze zijn allemaal naar 't front gestuurd.

Maandag 20 december '15.

Ik heb er op nagedacht: ik verzekerde aan den ambulancier, dat hier geen enkele stem was opgerezen om protest aan te tekenen tegen onze regeering, die de duitsche legers niet doorgelaten had. Dat is onnauwkeurig. Ik heb een dame hooren zeggen:

"Waarom moest België, een klein land, zich ten offer geven voor eene groote natie, voor Frankrijk? De Duitschers wilden ons geen kwaad doen."

"Mevrouw," heb ik geantwoord, "het was de plicht van België. Indien des nachts bandieten aan een bel kwamen trekken en tegen een alleenwonende, die door 't bovenvenster kijkt, riepen: "wij willen u geen kwaad berokkenen, maar ge moet ons door uw huis laten om uw buurman van achteren aan te vallen en te vermoorden, ware 't geen schande open te doen?" ze sprak niet meer.

"Une hirondelle ne fait pas le printemps," verklaart het spreekwoord. Een valsche noot kan de harmonie van een orkest niet breken...

Ik heb vergeten aan te stippen, dat graaf de Hemptinne genade gekregen heeft van de doodstraf en, veroordeeld tot eeuwigdurende dwangarbeid, naar Duitschland is vervoerd.

Het verluidt, dat groote legerscharen van het Servisch front in 't westen aankomen en een beslissende slag op handen is.

Met ontzetting vernam ik van een socialist, dat na het sluiten van den vrede aan zijn partij niets anders overblijft dan revolutie maken om het overwicht van 't klerikalisme te niet te doen en den klassenstrijd te doen eindigen.

Welk een toestand voor België: onder den hiel van het duitsch militarisme of onder den hiel van dompers-dwingelandij!

De soldaten zingen nu:

Heute sind wir jung und stark,
Morgen sind wir Leiche...
Es mag sein, der Heldentod.

Ist ein ewig Leben.

Donkere dag: alles vochtig, dompig, grijs. Het gewelf schijnt op aarde te hangen. Ik ga uit. Het regent trommelend op het gespannen scherm. Om 't even in welk weder: ge kunt nooit den hoek eener straat omslaan zonder soldaten te zien: een bende van honderden: een met een keteltje; een met een pak op den schouder of ergens iets anders dragend; slenterenden in kleine groep. Ruiters op wegen aan voetgangers voorbehouden; een drietal hunkerend — kijkend aan ramen, waarachter pseudo kleinoodieën in kunstzilver of verguldsel uitblinken. Indien ze maar geld hadden voor een broche, een ring of een ander kerstgeschenk voor het verre liefje, of het aanwassend dochttertje! Wat hen vooral boeit, zijn de chocoladewinkels en misschien nog meer de uitstallingen van spek, worst en stukken varkensvleesch. Er wordt verzekerd, dat aller soldij sedert een drietal dagen sterk verminderd is, dat de officieren aan de tafels der onder-officieren hun maaltijden moeten nemen, wat ze — met het gekrenkt prestige van hun rang — ten uiterste belgt.

Daar komt een hooggeladen span de helling van de Kunstlaan op. Twee witte paarden trekken het voort. Het is als een triomfwagen, heel groen, door soldaten omgeven.

Ha! Nu zie ik, wat het is: het zijn sparren, kerstboomen voor 't aanstaande vieren der geboorte van Christus, die liefde onder de menschen en vrede op aarde predikte.

Aan de kazerne van St. Pietersplein staan drie wagens met zakken aardappelen en, lager, in de Benardstraat, achter de brug over de Oude Schelde, tel ik er nog negen gelijksoortige. Alles voor Duitschland. Wat verder aan een bestelhuis wachten lange reeksen van ondersteunden hun schamel te krijgen stadsrantsoen af.

In alle openbare gebouwen zijn Duitschers ingekwartierd. Ze schijnen voorwaar als paddestoelen uit den grond te ontstaan. Laat zien of er nog een enkel zou te noemen wezen, dat tot de vroegere bestemming dient: ze liggen in het Kuldershuis, het Palace Hotel, het nieuw Seminarie, de oude Post, het Gerechtshof, Concorde, het Casino, in alle ledige en verlaten huizen... ik geef het op, de lijst ware te lang.

Als gevluchte bewoners terugkeeren, worden ze eenvoudig aan de deur gezet.

De mannelijke burgerij houdt zich deftig: nooit zult ge iemand van de stad in gezelschap zien 't zij van een duitscher, 't zij soldaat, een officier. In de koffiehuisen spreekt niemand hen aan, hun groet wordt vaak niet beantwoord, ze kiezen ook vooral de plaatsen, waar hun landgenooten te vinden zijn.

Anders is het gesteld met een deel der vrouwelijke bevolking: handwerksters van alle slag laten zich aanlokken tot avondbijeenkomsten in huizen, waar Duitschers wonen. Wel zijn deze enkele uitzonderingen op het groot aantal... en ook dames van den burgerlijken, of hoogen stand schijnen niet vrij te pleiten van gebrek aan eigenwaarde tegenover de bij hen ingekwartierde officieren. Het zijn ook niet uitsluitend slechte wijven van beroep, die ge 's avonds bij donkeren hoort lachen en gichelen, begeleid door het zwaarder gelach van een of meer mannen achter de struiken der Citadellaan, als ge op een laat uur uw weg volgt. Het oudmannelhuis — gesticht Lousbergs — dient als hospitaal voor kranke vrouwen, uit de twee Vlaanderen hier aangebracht.

Iets als het volgende behoort ook tot de uitzonderingen: een jonge dame vertelde mij, dat haar kleine jongen, pas drie jaar oud, aanslaat, als hij langs de straat, aan haar hand geleid, een officier ziet en dat hij den parapenas nabootst, bij elken stap de voetjes uitslaande.

Ze is er fier op, dat die kinderlijke pret den gehuldigde welkom aandoet en ontroert tegenover zooveel blijken van afkeer en ze pocht er mede, dat het niet zelden gebeurt, dat er een blijft staan, den kleine toelacht en hij een handje geven moet.

Woensdag 22 december '15.

Achter vele groote uitstalramen prijken kerstboomen met festoenen van gekleurde parelen, met klatergoud en allerlei schittering. Dit maakt de vreugde der Duitschers uit, die er een blijk van

aanhankelijkheid voor hun vaderland meenen in te ontdekken. Ook allerlei versierselen voor die te tooien denneboomen zijn er te koop.

“O, wat zullen wij "frohlocken"” zeggen ze en met vroomheid spreken ze ervan: “het Kerstfeest is een godsdienstig, een tot God verheffend, en ook een nationaal feest: de bevestiging van vaderlandsche solidariteit. In uitsluitend katholieke landen is iets dergelijks niet aan te wijzen.”

Een hooge beambte van het Stadhuis verzekert, dat er gesneuvelden van de slagvelden thans in groote massa des nachts met rivierschepen naar het Walenland worden vervoerd om aldaar verbrand te worden... vertroetelde kinderen, tot krachtige mannen opgegroeid, aangebeden echtgenooten, vlijtige vaders... nog immer met liefderijk verlangen thuis verwacht... en ginder in het in het zwarte, kolen-Walenland niets anders meer van hen dan een hoop met menschenasch!...

“Wie zal mij mijne zonden vergeven?” zei een stervende, die geen geloovige was.

Wie zal er de zondigen kastijden, die schuldig aan zooveel ellenden zijn?...

Als kerstgeschenken moet de stad aan de Duitschers leveren dingen van ongelooflijken aard: tal van vrouwenhemden in de zijde, combinations genaamd — broek en hemd in een stuk uitmakend. Honderd gouden-dames-armbanden met een uurwerk op, en, min zonderling, honderden en honderden dure champagneflesschen ter viering van het feest.

25 December Kerstnacht 12 uur. Zaterdag.

Slapeloosheid. Alles stil. Geen straatgerucht. Geen windje blaast.

Aan het raam gaan staan. Een nacht van natuurvrede, een nacht van wereldvrede gelijkt het wel. Maneschijn op de zode van het hof, op de witte scheidsmuurtjes van het tuinenvierkant, op de daken en de hoge schoorsteen. Het is alsof al het geschapene niet ademen dorst om dien sluimerenden vrede niet te storen. Omhooggekeken: de nagenoeg nog volle maan staat in de melkachtige lucht bijna boven het huis heel in het zuiden. Haar hemellicht is zoo helder, dat Castor en Pollux, de tweelingen, aan den meridiaan slechts door een zwakke schittering bescheiden hun daarzijn melden.

Nu wordt er in de families in vijandige en vriendenlanden feest gevierd tot het herdenken der geboorte van Hem, die broedermin kwam prediken op aarde... En de soldaten, die hier zijn met kortstondig verlof, die van de slagvelden komen of er naartoe zullen gaan, vierten dat feest mede, in alle oprechtheid meenend, dat ze vroom zijn en hun God verheerlijken; ze wenschen elkander heil en drukken elkander de handen, die figuurlijk nog bloeden van menschenmoord...

Kerstdagmorgen 11 uur.

Wij ook zullen feestvieren heden avond. Wij zullen trachten te vergeten, welke beroerde tijden wij beleven. In afwachting hooren wij als immer dingen daarvan vertellen: onlangs werd er in de Kortrijksche straat in een huis ingebroken langs den keldermond, de schuttende staven met geweld gekromd. Het was bij een meubelmaker, timmerman, die op kommando van de stad voor de Duitschers werkt.

Twee mannen stonden voor zijn bed met den revolver in de hand, de een in burgerkleeding, de ander in soldaat. Er was aldaar een deserteur verborgen, beweerden ze.

En de huisheer moest mede. Alles werd onderzocht van den zolder tot in den kelder. De man begreep, waarom het te doen was: zoeken naar een draadlozen telefoon. Ze vonden niets en lieten de huisgenooten half dood van schrik achter.

Vele jonge Belgen vluchten naar Holland om vandaar Engeland te bereiken en dienst te nemen in het leger. De naam van een dezer wordt genoemd: een knaap van zeventien jaar, behoorend tot een deftige familie. Hij ondernam het waagstuk over den electrieke draad te klimmen aan de grens en betaalde het met zijn leven.

Er bestaat een agence in Brussel in betrekking met duitsche landverraders. Deze koopen sommige schildwachten uit, die de oogen luiken voor de overschrijders van de grenslijn. Elk geval wordt vijf en twintig frank betaald, verzekert men.

Zou het wel waar wezen?

Aan de Heuvelpoort in een herberg zaten zondag laatst Gentenaren aan het kaartspel. Een der spelers in zijn kaarten kijkend, verklaarde: "vier pinnen," in stede van te zeggen: "de vier heeren." Juist op dat oogenblik waren vier soldaten binnengetreden en hadden het gehoord. Ze namen 't voor een schimp op hun hoofdpijken en begonnen ruzie te maken. De spelers werden handgemeen met hen. Bajonetten werd getrokken, kleine kwetsuren gemaakt. Aan hooger hand werd het geweten. De soldaten kregen twee jaar gevang. Dat gevang — schijnt het — is opgestuurd worden naar den IJzer.

1916

2 januari '16 zondag

De te Nevele liggende troepen beweren, dat ze uit Servië zijn afgezakt, nochtans betalen ze met fransch geld.

In een burgershuis aldaar vertelde een officier, dat de keizer het aanvallend optreden aan den IJzer verbiedt. Het kost te veel bloedvergieten. Die officier is een landsman:

"O rusten," zei hij, "niet steeds dat kanongedonder, dat mitrailleurzegepletter aan uw ooren! Geslapen hebben; verkwikt opstaan; de winterzon in uw kamer zien schijnen, u zetten aan het raam met den rug in de koesterende stralen, de handen saamgestrengeld over uw knieën; opkijken zonder zien, in schorsing van alle bekommernis, met den vrede in het gemoed!"

Het is eigenaardig om gadeslaan, dat spel der zoeklichten des avonds boven de stad op het donker hemelgewelf. Van achter de huizen, van op den grond, waarschijnlijk, stijgen ze witschitterend in evenwijdigen of waaivormigen straal ten zenith op, stilaan zich verplaatsend, soms tot een wolk van klaarheid wordend, eensklaps neersmakend, uitdoovend en weder opduikend. Er ligt iets beangstigend in dat schijnbaar onschuldig lichtgeven. Elk oogenblik kan een vliegtuig ontdekt worden, kogels er naar opgezonden, bommen er uit neerkomen...

Zaterdag om elf uur smorgens waren acht vliegmachienen te zien, heel hoog, heel klein schijnend, 't een hier het ander ginder.

Zaterdag 8 januari '16.

Mijn geschreven pak wordt weder zoo groot en waar het te verbergen? Er loopen zulke beangstigende berichten rond van gevaar en strenge straffen bij 't ontdekken van iets dergelijks.

Ik moet korter en korter wezen.

Volgens den volksmond zouden de Duitschers aan den IJzer de schrikkelijkste verliezen hebben ondergaan. Er wordt gesproken van zes duizend verdronkenen. Ook in Argonne zou hun nederlaag bedenkelijk wezen. Men gewaagt van opstand in Berlijn: vrouwen blijven staan voor het paleis en roepen: "Geef ons onze zonen weder!" De keizer zelf — altijd naar die maren, heeft het woord tot hen gericht, ze tijdelijk gesust. Maar ze houden vol en de politie moet ze dagelijks uiteendrijven.

Dat alles, beweren welwetters, staat in de Rotterdamsche Courant; maar vraagt ge, of ze 't gelezen hebben, of met iemand gesproken, die 't gelezen heeft ze zeggen: "Neen."

Zondag 9 januari '16.

Dezen winter is er een comiteit tot stand gekomen, voor doel hebbend het vergaren van aardappelschillen. Te dien einde wordt er in alle huizen rondgegaan met een korf.

Ze worden gedroogd, gemalen en het meel verkocht aan landbouwers, die het mengen in den beestenkost.

De geldelijke opbrengst dient tot steun der krijgsgevangenen.

Er wordt beweerd en ook betwist, dat het dient ter vervalsching van ons brood. Altijd zeker is het, dat het brood brokkelt, een grauwbrouine kleur en een bitteren nasmaak heeft.

6 uur des avonds.

De dag is somber geweest: grijze lucht, die op de wereld en het gemoed woog. Niets van menschenverkeer te hooren; geen vervoer, geen wielgeratel, geen wandelstappen langs de straat. Het kanon heeft heel den dag zijn woede uitgeschreeuwd... nu geen enkelen bonk meer in de verte; nu troepenbeweging: oprukken, binnenkomen met bonzende koperinstrumenten in spijkerkrassend getrappel van lange, dof grijze soldatenslingering met wemelende beenen en luid galmende zangen van... wellicht gehuichelden moed.

"Was ist der Deutschen Vaterland?...

Is 't wo am Rhein die Rebe blüht?

Is 't s wo am Belt die Möve zieht?

O nein, nein, nein,

Sein Vaterland muss grosser sein!.

(9 januari '16)

Waar zijn ze heen, mijn vroolijke zondagen? Heden is, het de verjaring van den laatste... den gezelligen, voordat de doodklok sloeg, die ons uiteendreef. Op 14 februari '15 stierf mijn vriendin na een kortstondige ziekte. Ze was zeer oud. Ik meende, dat ik nu eindelijk aan haar verlies was gewend geraakt.

Het is niet waar. Nooit gedurende den loop van dit vervlogen jaar drong de herinnering aan het verlorene zich schrijnender bij mij op dan nu...

En geen wonder ook. Sedert meer dan twintig jaren leefde ik alle weken — op enkele uitzonderingen na — in die atmosfeer van opvonkende lustigheid, die steeds verlangend-verbeide en nooit teleurstellende gezelligheid van haar huis, in 't midden van dien vriendschapskring, waarvan zij het middenpunt uitmaakte. Ik mis haar welkomstblik, het blijde woord, de uitgestrekte hand.

maandag 10 januari '16.

Gisteren werd in gezelschap verteld, dat zaterdag in de vroegte een en zestig soldaten hier begraven werden. Herkomstig van geloofbare duitsche bron verluidt, dat er aan den IJser onlangs nogmaals zooveel mannen verdronken zijn. Er wordt ook gewaarschuwd geen varkensvleesch meer te eten, dat van Amerika komt, omdat het besmet is door trichinose

Direkt bericht van een Duitscher, die dezer dagen met verlof in Hamburg verbleef; aldaar: geen handelsverkeer; schier geen beweging; geen vet, geen spek, geen boonen noch erwten meer. Met bons moet men om allerlei winkelwaren. Koper bestaat niet meer; zelfs geen kunstschaten. In Hamburg waren er torens met koper belegd. Alles is in beslag genomen voor leger-munitie. Ginder — te Berlijn, heeft hij van een minister venomen, wordt er ernstig over geklaagd, dat zulks in België nog niet wordt opgeëischt, België, dat nochtans een wingewest is, terwijl het zegenrijke vaderland alles van dien aard leveren moet. Een erg dreigement voor ons reeds zoo uitgezogen België!

Duitschland staat ettelijke millioenen aan Gent schuldig voor opeischingen. Tot op heden was er geen een cent te verkrijgen. De vierde leening wordt in Duitschland uitgeschreven, een gedwongene, op het inkomen berekend. Vrouwen met een pet op het hoofd, een jas en een wijde broek aan, doen tram — en autodienst. In Berlijn is er nog verkeer. In andere steden is alles verlaten

en doodsch. Een huisgezin voor zeven personen krijgt een halven liter melk daags en dat nog enkel, omdat er minderjaringen bij zijn, ook een kilog. boter is met de grootste moeite door rijkelui te bemachtigen.

Dit alles vertelt de teruggekeerde Hamburgenaar. Hij verblijft in Gent sedert een jaar — amts halve. — Hier is welstand, weelde; het is hier een hemel in vergelijking met wat er in zijn geboorteland geleden wordt.

“Wanneer de vrede? Heeft uw minister dat niet voorspeld, wanneer?”

“Hij heeft gezegd: “Dat weet niemand. Het kan jaren duren.””

“Zal Gent gebombardeerd worden?”

“Waarschijnlijk niet. Misschien wordt weldra de staf dichters naar het front verplaatst en blijft er hier slechts een bezetting als in Antwerpen en Brussel.”

“Is het waar, dat er een veertiental dagen geleden vrouwenopstand in Berlijn is geweest?”

“Ja, er was geklaagd geworden over het ontoereikende der rantsoenen. De Keizer zou zich ook laten ontvallen hebben: “Dat er wat meer vrijwilligers naar het leger gaan, daar zullen ze goed den kost hebben.” Dat ook heeft de moeders gebelgd. Ze zijn gaan samenscholen voor 't paleis; ze hebben geroepen: “Is het niet genoeg, dat onze mannen en onze jongens gekwetst en gesneuveld zijn, moeten onze nog niet dienstplichtige zonen ook gepakt worden?””

Vrijdag 14 Januari '16.

Verleden nacht heeft er een vreeselijke storm gewoed over onze stad. De boomen in het Park kraakten; de wind zoefde door de schoorsteen en hilde rondom de daken: regen kletste bij poozen tegen de ruiten als een stortbad; de weerhaan op mijn huis draaide krieschend om zijn as met een helsch geweld, als om zich eindelijk uit zijn greep los te wringen. Muren zijn omgewaaid, boomen ontworteld. En het zenuwstelsel was ontdaan.

Zondag 16 januari '16.

In de voorstad Schaarbeek, deeltmakend van Groot-Brussel is in volle straat, bij middel van revolverschoten een moord gepleegd op Maurice Neels de Rhode, medewerker aan het vijandelijk blad "Le Progrès" en in dienst van het duitsch bestuur. De dader is Louis Bril. Volgens de Duitschers is deze aanslag een bewijs, dat alle wapens door verwaarloozing der stadbestuurs niet afgeleverd zijn. Het wordt er verantwoordelijk voor verklaard en een boet opgelegd van vijf honderd duizend franken aan Brussel en aan Schaarbeek van vijftig duizend franken, te voldoen vóór 25 januari eerstkomende. Daar de burgerwacht der stad — naar het heet — bewezen heeft niet in staat te zijn de diensten waar te nemen, die haar zijn opgelegd, wordt zij heelemaal ontbonden en moeten de gemeenten van den brusselschen omtrek het politiepersoneel derwijze versterken, dat de openbare veiligheid gewaarborgd zij.

17 januari Maandag

De morgenstond in 't Etappengebied.

Door het verplaatsen van het vroeger komend middaguur, breekt de dag schijnbaar later aan.

Het is over half acht. De schemering kampt nog met het nachtduister. 't Is tijd om op te staan. Op het hoogste portaal — in 't voorbijgaan — eens talmen en door 't geopend venster kijken. De lucht is zilver-achtig grijs, zoo zacht, zoo vriendelijk, indien zulk een uitdrukking op de lucht mag worden toegepast.

Een frischheid waait u te gemoet. In de tuinvierkanten glimmen de regelmatige verdeelingsmuurkens even zacht-wit; de daken staan daar sterk, rood en hoog. In een groot gebouw, tot diamantslijperij ingericht, en waar thans niet wordt gewerkt, brandt echter een vergeten licht.

Het geeft geen klaarte meer en lijkt op een gloeiend kooltje vuur; de ooftbomen staan naakt en dik van waterscheuten. Ja, het is tijd, dat de snoeier komt.

Het gehoor wordt plots gewekt door mitrailleurzegekletter, het zet aan, het houdt aan, het houdt op, het herbegint zijn vlug-scandeerend geklop. Het klokje van Sint-Pieters-Aaigem tampt, de christenen oproepend tot het gebed.

Het hart beeft bij de gedachte aan menschenverdelging, bij het hooren van 't krijgsgekraak, zooniet voor dit, wat wellicht maar oefening is, maar voor wat er elders gebeurt...

"Zouden de meezen wel gepikt hebben in het stukje spek, dat, aan de tanden gebonden van een riek, in het onbeplant, rond bloemenperkje met den handvat in den grond zit?"

Het is niet duidelijk te zien van zoo hoog in het nog wijfelend licht.

En bij het beneden zijn, luidt de eerste vraag: "Goed geslapen?"

"Ja," antwoord ik, "tot twaalf uur, dan als meest altijd wakker gelegen, heel lang."

"Niets bijzonders gehoord?"

"Niets volstrekt niets," of "tusschen zes en zeven troepen met trommelroffeling en piepend gefluit. Ze zijn binnengekomen," of "er zijn er zooveel vertrokken."

Het ontbijt als dan stil genut.

Met een zacht zeemvel worden de bladeren van de aspedistras, groen, krachtig, glimmend, want stof ligt er niet op, uit overmaat van zorg afgewreven. Ze voelen zoo gezond-koel aan tegen de hand — nu zelfs wat te koel — en zijn het voorwerp mijner liefde en fierheid, zoo dik als ze staan, zoo bewonderd als ze van de bezoekers worden!

Geratel in het zwerk.

Den pince-nez gezocht: opgekeken in die nu zoo parelblanke vredeslucht. Ginder komt het tuig aan: een Taube.

Als er maar geen engelsche vliegers verschenen zijn, als er maar geen bommen geworpen worden; geen afweerschroot, dat nedervalt. Het gevaarte verdwijnt klakkend-geruchtmakend. Het zinkt achter de vorsten en van de huizen weg...

Daar in de serre op den hoek van de schoorsteenplaat staat een bloempotje. Onder een gebroken omgekeerd champagneglas kijkt een tenger scheutje, gekruld van boven als een herderstaf uit de aarde piepend, het eenig overblijfsel van een groote varenplant uit een vaas, die een rondzwervende kat gebroken heeft; want verleden zomer stond ze buiten op den vensterrand. Alles was heelemaal kapot. Alleen, een klein knolletje bezat nog een worteltje.

Het was een dingetje zonder eenige waarde doch — laten wij eens zien, wat cultuur en oppas kunnen... ja, ja, het groeit bepaald, het groeit, de vederribbetjes ontplooien zich...

De machiengeweren hameren en knetteren ginds, men gist niet waar, doch ergens hun taak van dood en verdelging aanleerend... En het oog stelt belang in de ontwikkeling van een onbeduidend varenplantje...

En dat in oorlogsnood!

Zondag 23 januari '16

Om half drie bezocht ik het Gemeente Kerkhof buiten de brugsche poort. De hemel hangt zwaar van wolken, waardoor de zon poogt door te breken, wat ze slechts hier en daar, voor een oogwenk uitpiepend, — kan doen.

Gedonder tusschen west en noord. Zou er een winteronweder opkomen, de hemel is zoo zwart?...

Daar ligt het uitgestrekt doodenveld, het groote grasplein, omringd van monumenten heel omgespit, bruingetaande grond, nieuw leven wekkend zaad verbeidend. En altijd door het gedaver daarboven,

waarvan de weergalm de grafzuilen doordreunt.

Het onweer, dat meer en meer opkomt?... Neen toch, de hemel is eensklaps opgeklaard en de winterzonnestralen schieten hun zacht geschitter tusschen de kruinen der grootgeworden boomen in schuldelooze pijlen door.

Het is kanongedonder... en nu ga ik langs het kerkhofgedeelte met al gelijke houten kruiskens op de rustplaatsen der gesneuvelden. Aan vele zijn witte porseleinen of gleiswerk-kronen gehangen. Door de beweging van het voortstappen geven ze een illusie van te wemelen als de stammen van een dennenbosch voor het oog van een wandelaar.

De vernielingstonen doorrollen nog immer het zwerk. En het vers van Theodoor van Rijswijck schiet mij te binnen:

"Riep ginder de echo niet?...
O Kaïn, zeg waar gij uw broeder liet."

Ik treed mijn toekomstig graf voorbij, wat hooger liggend dan de weg, de breedste van den doodenakker, de sierlijk-bochtige: niets dan een sarcophaag. Ik moet er telkens naar zoeken, al staan de monumenten er met een betrekkelijk groote tusschenruimte. Hij staat daar zoo gewenscht onder de hooge boomen op een der schoonste plaatsen van het kerkhof. Het is een voldoening te denken, dat alles kant en klaar is tegen uw overlijden en niemand last van onderhandelen hebben zal. Sterven kan men overal, maar de aangewezen plek voor 't graf is toch de waarschijnlijkste.

De tijd heeft reeds zijn stil geweld uitgeoefend op den hardsteen, hij lijkt ruiger, donkerder grijs en mijn naamletters worden onduidelijk.

Een jonge nicht van mij zei eens: "'Telkens ik over een kerkhof ga, denk ik, dat ze daar toch zoo goed liggen!'"

Zou dat wel waar wezen?... Ze ligt er zelve nu. Ik zou toch graag leven tot na het sluiten van den vrede.

Ik had deze week een smartlijken indruk. Er hoefde iets veranderd te worden aan het kiekenskot. De schrijnwerker-meubelmaker kwam het doen. Het regende. Hij stond kletsnat.

"'Waarom scheidt ge er toch niet uit in zulk weer?'" vroeg ik tot bij hem gegaan zijnde. Hij keek eens even terzijde op zijn glimmenden; druipenden schouder en zei effen af:

"'Het hindert mij niet, ik ben er aan gewend.'"

"'Regent het in uw werkhuis?'" hernam ik, meenend, dat hij schertste.

"'Mijn werkhuis staat opgesloten. Ik ben aardewerker aan de darsen,' berichtte hij, "'sedert meer dan een jaar.'"

Een kundige meubelmaker, steeds overlast met bestellingen, een deftige klein-burger tot den rang van delfer zavelvoerder afgedaald!

De Duitschers kunnen soms aardig-gemoedelijk wezen. Mijn meid trad voorbij een ingang der kazerne, waar een schildwacht aan het zwart, wit en rood geschilderd hokje staat. Het was een jonge knaap. Hij hield een kattejong in den arm en streelde het. Zij droeg een kruik melk.

"'Als 't u belijft,'" bad hij, guitig haar het katje toestekend, als een moeder, die melk vraagt voor haar kind.

Sprakeloos had ze zich voorbij gehaast. De Deutsche soldaten vinden weinig bijval, als het fatsoenlijke meisjes geldt.

Heimelijk komt uit Holland het nieuws, dat de duitsche Keizer erg krank is. Hij zou aan kanker lijden en een heilkundige bewerking hebben ondergaan. Geen gezondheids-bulletins verschijnen om de bevolking niet te verontrusten. Van dien kanker is immers sinds lang spraak. Er wordt verzekerd, dat hier in het Casino — waar eertijds bloemententoonstelling was, een vierhonderdtal krankzinnige, duitsche officieren geherbergd zijn.

Onlangs is de koning van Beieren in Gent geweest; groote parade op het St.-Pietersplein, waar hij de troepen in oogenschouw nam en toesprak.

Opnieuw allerlei vertelsels: de duitsche regimenten te Wervicq hebben op elkaar geschoten. Württembergers, die te Deinze ingekwartierd waren, moesten voor aankomende Pruisen hun bedden afstaan en de eerste bezitters werden op stroo gelegd. Groot misnoegen bij de Württembergers.

Te Meigem hadden in de bovenherbergzaal, waar de muziek maatschappij hare repetities hield, negen en vijftig soldaten nachtverblijf gekozen, weldra moesten ze naar 't front. Korte dagen daarop had de kastelein gelegenheid nieuws van hen te vernemen, negen waren er reeds dood.

Het wordt geweten, dat de vermoorde man te Schaarbeek, dezelfde was, die miss Cavell voor het gerecht dagen deed.

Maandag 24 januari '16

Ik ging dezen morgen over dat plein. Mannen waren bezig een houten paviljoen af te breken, waarover hoog de duitsche vlag uitwaaide. Dat zal een soort troon geweest zijn te zijner eere opgericht.

Ik ging ook langs de Godshuizenlaan onder de vierdubbele boomenrij. Groepen soldaten als overal, anders geen mensch tenzij ja toch: twee jonge volksmeisjes en in hun midden een jongeling, hoogstens twintig jaar oud. Met de armen rustte hij langs elken kant op een schouder der meisjes, die zeker zijn zusters waren. Hij sleepte zich half voort, ze droegen hem half. Bij elken stap vertrokken zijn wangen pijnlijk.

Een aangrijpend tafereel, daar in zilvergrijzen stuifregen, die nauwelijks nat maakte en zoel was, als een lentedauw.

Er moest wel medelijden liggen in mijn blik, terwijl ik onbewust bleef staan; want eene der meisjes zei in 't voorbijsukkelen: "Gekwetst geweest aan den IJser," hem met den vinger achteruit aanduidend...

Hij ten minste wordt verpleegd in zijn familie en ik dacht aan dien zeventienjarigen vrijwilliger van Aalst, van wien een genezen verwonde, die te Thienen in dezelfde ambulance lag, mij verteld had:

Dat kind, want op dien leeftijd zijn het immers nog kinderen, was hopeloos gekwetst. Liefderijk hief het dienstdoende nonneken hem op uit de kussens, gaf hem drinken. Maar met dien weifelenden, wijden oogopslag, waarin de dood reeds zijn akeligen glans lei, zag hij haar koortsig aan:

"Waar is mama?" vroeg hij.

"Wees maar gerust, mama zal komen," beloofde zij hem.

"Waar blijft mama?" vroeg hij aan zijn in een ander bed liggenden kameraad, rond kijkend in de ziekenzaal.

"Dadelijk, dadelijk," loog ook hij, "zal ze hier wezen."

"Mama, mama," herhaalde hij voortdurend, telkens een verpleegster zijn ledikant naderde:

"Waar blijft mama?"

En toen dat drie dagen had geduurd — dat vergeefs hunkeren — toen in eens ging er een toemeloos gejammer van hem op als het angstgeschrei van een achtergelaten kind, dat zijn moeder heen ziet gaan en ze niet volgen kan.

Geen streelen, geen sussen kon nog helpen en enkel toen de wanhoopcrisis, door de hevigheid zelve uitgeput, over was, viel hij verlamd in een doodsslaap, waaruit hij niet meer te wekken was.

Wie zal haar vertellen hoe tragisch zijn einde was?...

30 januari 16 zondag.

Eenige van de in 't land gebleven leiders der Vlaamsche beweging zonden een manifest aan baron von Bissing, den duitschen gouverneurgeneraal van België. Daarin wordt hem verklaard, dat de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool door de Duitschers bewerkstelligd, hun goedkeuring niet verwerft: "'Wij Vlamingen willen eene door ons eigen macht verkregen en gesteunde Vlaamsche hoogeschool, geene onder vreemde bescherming staande.'"

Daarop wordt ook gewezen, dat er geen lokalen beschikbaar zijn en ook voor het oogenblik geen bevoegde professors.

Uit een bijzonder gesprek van vroeger blijkt, dat het doel van onze vijanden niet is het samenstellen van volledig hooger onderwijs, maar het voorloopig inrichten van enkele leergangen.

Maandag 31 januari '16

Een geleerde vriend uit Berlijn had mij inlichtingen gevraagd over quaesties van onze oude Vlaamsche Lieder.

Och, welk een inspanning daarop te antwoorden! Waar lag het fatsoenlijk briefpapier, waar de te vinden omtlagen? Hoe moest het verzenden nu gebeuren? Ik had het wel in de kranten gezien: met open, dubbele omslag, maar het nauwkeurige er van vergeten.

Ik was ook uit de gewoonte correspondentie te voeren, vooral in het Duitsch, maar het ging toch naar wensch. Ik droeg de stukken zelve naar het centraal postkantoor. Er stond slechts één mensch aan het winket en de bespreking duurde minstens een kwartier. Toen volgde een soldaattelegrammen-aanbrenger. Deze had den voorrang "alles für 's Militair,"

Na nog eenige minuten kwam de beurt aan mij.

Hoe bevreemd keek ik op: mijn stuk was in orde! Nu naar een anderen "Schalter" om eene Freimark.

De duitsche Keizer staat er op en ook "Belgiën."

"'Wanneer zal die brief te Berlijn zijn?'"

"'Na vijf of zes dagen.'"

Hoeveel jaren van teruggang zouden wij wel achter den rug hebben op het gebied van maatschappelijk verkeer?

nog Maandag 31 Januari '16.

Nooit stonden meer plakaten van alle kleur op de blinde muren, ter aankondiging van vertooningen in het Nederlandsch Tooneel als dezen winter. Tot in de afgelegenste wijken der stad grijpen in bijzondere kringen kunstavonden plaats. Cinemas bestaan overal, waar er ruimte voor is en zitten steeds stampvol van behoeftigen evenals welstellenden. En de armoede is zoo groot, het eten zoo duur, het werk zoo schaarsch!

Onoplosbaar geheim.

Aan de grens zijn, zooals men weet, twee reeksen electrieke ijzerdraad gespannen op een afstand van twee honderd meters. Nu moeten al degenen, welke tusschen die strook wonen hun huizen ontruimen na verloop van eene week. De keuze staat hun vrij naar Holland te trekken of ergens in België een onderkomen te zoeken.

Waarheen met hun vee?

1 Februari. Dinsdag '16.

Ik ben geheel terneergedrukt en tevens door den drang van mijn natuur gedwongen dit dagboek

voort te schrijven. Wat zal er geschieden, nadat het ontdekt is? Zoovele menschen worden dagelijks aangehouden, zonderdat er verder iets van het geval uitlekt.

Rechtstreeksch nieuws uit Nevele. Dat dorp — hoofdplaats van 't Kanton — is nu bevoorradingsdepot: tal van munitiewagens belemmeren het stratenverkeer. Op alle deuren staat geschreven: "Een officier, twee officieren, drie officieren." Waarom al de gegraduateerden op dezelfde gemeente?

Omdat de manschappen overal in het omliggende op kleinere dorpen bij burgers en boeren zijn ingekwartierd. Hun getal — naar ik verneem — klimt tot zestig duizend. Voor allen wordt gekookt te Nevele en het eten vervoerd naar alle kanten. Het kasteel de Mot is als ambulance ingericht. De bezitters van paarden moeten deze uit de stallen verwijderen voor degene van 't leger.

In een talrijk huisgezin vroeg een graaflijke overheid om logies.

"Alle kamers zijn door de kinderen in beslag genomen."

Dat liet hij zich toonen.

"Gleichviel, stel een bed beneden in uw salon; maar er niets uit wegdoen noch vloertapijt noch meubels." Zulks geschiedde. Hij deed er een groot hondekot binnenbrengen en nu woont en slaapt een kolos van St. Bernardsoort er met hem.

"Voor hoelang verblijft ge hier?" vroeg een inwoner aan een officier.

"Ik weet het niet, denklijk eenige weken..."

Op alle wegen te lande staan naamplakkaten tot op de kleinste paden, tusschen akkers of achter zoogenaamde elskanten: "Feldweg enz." is er op te lezen. Hoe praktisch. Welk een verbetering, buiten! waar een oningewijde zoo licht van de baan geraakt. Ook hier in de stad kunt ge op vele hoeken in groote witte letters de namen der straten van verre zien, wat eertijds op kleine donkere platen moeielijk te ontcijferen was.

"Zoodra de Duitschers hier weg zijn, worden ze alle van kant gezet," zei mij iemand, die op dien maatregel zeer fier scheen. Zoo groot is de haat tegen alles wat de vijand doet. Dit ware wel jammer voor bijzienden en hen, die bij halve duisternis hun weg moeten zoeken.

Mijn ambulancier komt niet meer. Eens, dat hij aangebeld had, was ik niet thuis. Een andermaal had ik gewaarschuwd: "Ik kan vandaag niemand ontvangen." Hij kwam juist en hij moest vertrekken.

Nu, drie weken geleden stond hij daar, terwijl ik mijn hoed vastspeldde in de gang.

"Ik heb hier iets mede, waarvoor ge u zult interesseeren," zei hij luchtig en wilde mij een pakje toesteken.

"Och, ik moet een boodschap doen. Over een uur ben ik terug." Ik sprak waarheid.

Hij bedacht zich een oogenblik: "Morgen," stelde hij voor.

"Morgen ga ik ook uit."

Toen hoorde ik hem iets mompelen, wat mij slechts later opviel.

"Ik weet niet, of ik nog terugkeer," zei hij en nam hoffelijk afscheid.

Hij is niet meer te zien geweest. Was ik onbeleefd buiten mijn weten? Ik weet het niet... onbeleefdheid is altijd af te keuren.

Wat mag dat voor een pakje zijn geweest?...

Och, het gaat velen van ons alzoo: impulsief handelen zonder berekening van het gevolg en de helft van onzen tijd betreuren wat men heeft gedaan of niet gedaan.

Ten slotte is hij toch de vijand. Het spijt mij niet. Best met hem en zijns gelijken geen omgang te hebben.

Gisteren avond had er hier een soort dansoptocht plaats: honderden en honderden soldaten trokken

zingend door de straten. Ze waren niet gewapend, buiten een dolk. Er wordt verzekerd, dat de duitse legers te Lendelede een groote nederlaag ondergaan hebben op 's Keizers naamdag den 27sten januari laatst.

Vrijdag 4 februari '16.

Het station van St. Pieters is gesloten voor alle burgerlijk verkeer. De handelaren van 't omliggende krijgen nog slechts een paspoort voor een enkelen dag.

Dezen nacht slapeloosheid. Hevig windgeloei in de boomen van het Park en omheen de daken van de huizenrij. Opeens mitrailleurzelawaai. Het duurde enkel eenige oogenblikken. Het was 't eenig gerucht van den nacht.

Eigenaardige geestestoestand: diep gevoel van vereenzaming en toch naar niemand verlangen. Bij dage naar elken belklank luisteren: "Och, dat ze mij gerustlaten..." en toch blij wezen, als het bezoek dat van een dierbare is.

met alle denkelijke kracht gehecht aan het bestaan; met een onuitsprekelijke vrees voor den dood beziel, hunkeren naar een eeuwig leven.

Wie kent niet het genot verlamdend weg te zinken in gevoelloosheid van slaap, met het oprecht verlangen nooit meer uit dien slaap op te rijzen en huiveren bij de voorstelling der algeheele vernieling van u zelf?...

"Waarom trekken ze dezen uit het water, die den grooten sprong gewaagd hebben," zei mij een jonge naaister, die zich korts te voren wanhopig in de Leie had geplonsd.

Telkens denken zeker velen in dezen benarden tijd bij het ontwaken:

"Waarom heropgewekt worden tot de bewustheid, na tijdelijke levensoporschorsing, indien het leven geen vreugde met zich meer brengt?..."

schuldige wensch: "Waarom trekt er geen vliegtuig over de stad, waarom wordt er geen bom geworpen, eene dicht hierbij in het Park, of op het plein, waar ze geen menschen treffen kan en geen schade aanbrengen?... of beter misschien nog op mijn eigen hoofd... ach neen, dát niet, maar een rukwind, die den windwijzer boven de vorst van mijn dak krijsschend ronddraaien doet, een gierende storm in de kruinen van het Park... al klepte er enkel een kloosterklokje in de buurt... iets ten minste iets als afwisseling voor het gehoor."

Vrijdag 11 februari '16

Voortdurend morzelregen. Trommelslagen op den Steenweg. Lange, lange reeksen natgrauwe soldaten rukken aan stadwaarts. En in mijn spioen zie ik al de burens belangstellend kijken van op hun drempels. Meiden roepen elkander, ik weet niet wat, toe en lachen en maken pret. Kinderen klappen in de handjes en dansen op de maat der trippeltonen. Het lijkt voorwaar heden meer op de blijde intrede van een vriendenheer dan deze van vijandelijke bezettingstroepen.

Ik tel en tel, ze loopen gevierden op een reeks, er moeten er nagenoeg achthonderd zijn.

Er heeft een algemeene

Woensdag 16 februari '16.

Mijn ordetergende wensch is volbracht maar anders, niet in het nachtelijk donker, bij hellen dag. Eergisteren zaten wij hier aan het koffiemaal, heel gezellig en kalm. In eens valt een zware bons, die de vensterramen schudt, den plankenvloer schokt en ons allen opschrikt. Wat is 't?

Een tweede slag, heviger nog volgt, opnieuw worden vensters en deuren als met krachtige handen geschud en rollen schilfertjes van het leien dak op de glazenveranda en willen een paar borden — dadelijk beschermend vastgegrepen — van de tafel afdansen.

Al de ooren luisteren, al de monden zwijgen in verwachtende oplettendheid. Wij zijn aan zooveel raars gewend. Zulk een klein voorval heeft niets te beduiden... Een uur later wordt een bezoeker binnengeleid.

"Hebt ge die groote slagen gehoord?" is zijn eerste.

"Ja, zeker, wat was 't?" vragen allen.

"Nieuwe, elke andere overtreffende bommen in vernielingsmacht. De Duitschers beproefden ze op een uitgestrekt veld, wat verder van hier."

Zondag 20 februari '16.

De oorlogsindruk op een zieietoestand. "De voermansknecht van Nevele, Jan, is daar met een mand appels voor u." Hij komt hier sedert vele jaren. Het is een reeds bejaarde man, een stoere, lompe, plichtsgetrouwe kerel. Zijn kleinzoon is gesneuveld, een der eerste slachtoffers — ik meen te Hauthem-St.Marguerite.

"Met appels," zeg ik, "goed, ledig den korf en geef hem dien weder met de gebruikelijke fooi."

Marie is reeds buiten de kamerdeur, ik roep ze terug: "Vraag hem eens, of er nog soldaten te Nevele zijn."

"Ja," zegt ze naar beneden trekkend; maar ik wacht niet naar het bescheid. De zaak interesseert mij, ik ga zelve tot aan de trapzaal en luister:

"Liggen er nog veel soldaten te Nevele?"

"Ha! Azoo een stuk of vijftienhonderd," is het antwoord op heel onverschilligen toon.

"En wat doen ze daar?"

"Hè, niemendalle, wa zoèn ze doen?" en als gold het allemaal 't onbeduidenste wat zich denken laat, "goén dag," wenschend, strompelt hij op zijn plumpe kloefen klabbetterend de stoep af.

Maandag 21 februari '16.

Volkshumor: De Lousberglaan waarop zich het Oud-Mannenhuis bevindt, waar voorloopig slechte vrouwen bij honderden tallen zijn geherbergd, heet thans in den volksmond "de Microbenboulevard". De vroegere kostgangers zijn elders hier en daar besteed op kosten van de stad.

Dezen morgen trokken ze op, de soldaten in lange, lange reeksen, het scheen wel alsof het heel de bezetting gold, die Gent verliet: over de verre rijen, vanwaar de trommelslagen niet tot hier meer hoorbaar waren, zweefden zegezangen fors sig-schreeuwend door het ruim...

Zou hij er ook wel bij wezen de arme jonge recruit, die in de Eenzame Bagattenstraat, gisteren avond, heel alleen bitter schreiend, traag zijn weg naar de Kazerne volgde, terwijl de luchtige kameraden, na afloop der kinemavoorstelling van den Cirk met verwarde haast de drukke St. Pietersnieuwstraat opklommen naar hun nachtelijk verblijf? Of zit hij ergens streng gestraft voor het openbaar toegeven aan zijn hulpeloos gebrek aan mannenmoed?

Ze schenen zoo even allen weg te wezen. Maar zoodra uw voet een straat betreedt, dagen er overal op, soldaten: te paard, in rijtuig — de officieren ten minste — ; Feldgrauen op den bok van groote wagens met het rood opschrift "Kaiserlich deutsche Feldpost" slenterenden in donker grauw geworden uniformen met hun lederen gordel, waarop voorkomt: "Gott mit uns" en die van achteren afhangt door de zwaarte der bajonnet met den gekleurden kwispel: geel, rood, blauw of vuilwit. Dat afhangen zet aan die mannen op 't eerste zicht iets scheefs bij, zelfs als ze flink van gestalte zijn.

Het heeft vannacht een beetje gevroren. De zon schijnt warm reeds. Het kelderijs (bomijs) smelt en de ontdooide grond is glibberig-modderachtig. De meerle en de blauwmees zingen in het Park. De boomen staan nog winterzwart, sommige vroeguitloopers ietwat blond bewolkt; maar het

struikgewas is overal met een ragfijn, doorzichtig groen overfloerd.

De tweede oorlogslente breekt aan. Zal het de laatste wezen, die de aarde, waar de mensen zoo boos geworden zijn, straffeloos, mild komt begiftigen?

Woensdag 23 februari '16.

Zou de winter nu weder heropleven? Het sneeuwt; dapper stuiven de vlokken neder. De daken liggen wit. Rondom de schoorsteen smelt de sneeuw. De meid is op boodschap uit.

Er wordt gescheld. Ik moet zelve opendoen. Dat gebeurt met voorzichtigheid: een kleine spleet, met het in een gleuf glijdend verzekeringsschuifje ingelegd. Daar staat een netgekleed jong werkmeisje of werkvrouwje.

Nog steeds houd ik de deur schier gansch toe.

"Kent ge mij niet meer dan?" vraagt ze opgewekt-minzaam:

"Neen."

Dat jammerlijk herkenningsgebrek bij mij!

"Wel, de vrouw van Oscar, den hovenier van het buiten uwer vrienden, van Oscar, die immers in 't leger is."

"O Zulma!" Ze is weder heel opgefleurd en nu wordt ze binnengelaten en zit neer. Ze kijkt rond in de kamer: "Ge zijt alleen?" zegt ze geheimzinnig, "wat ben ik blij, ge kunt nooit weten, of ze u niet afluisteren" — op de meid doelend — "ik breng u nieuws, goed nieuws."

"Zoo, Zulma, laat hooren."

"Oscar is acht dagen met verlof bij zijn meesters geweest in Engeland, waar ze immers gevlucht zitten. Ik heb een brief van hem gehad, nu een week of drie geleden, ik kon niet vroeger komen, mijn drie kleinen lagen met de mazelen en ik dorst niemand betrouwen om het u te laten weten. Hij leeft en is gezond. Ik let toch zoo op om het aan niemand te zeggen. Weet ge wat ik heb gedaan? dien brief dadelijk verbrand. Ik leer heel gemakkelijk van buiten en zal hem u opzeggen."

"Ik ook, Zulma, leer gemakkelijk van buiten en kan hem u zelve opzeggen, indien ge 't verkiest." Het viel mij hard, dat braaf, lichtzinnig vrouwje terecht te wijzen, maar het moest aldus in haar eigen belang. Ze keek zoo verbaasd op, dat het ondanks het ernstige van 't geval iets comieks verkreeg; met zulke openhartige oogen, met dat wipneusje en dien onbedwongen mond was de gave van geheimhouding niet verenigbaar.

"Hoe kwam dat toch uit?"

"Zulma," hernam ik, "de groentevrouw uit uw buurt had hem uitgeschreven en is mij dat komen toonen."

"Wel hemelsche deugd, de menschen kunnen toch niet zwijgen. Aan haar, aan haar alleen heb ik hem getoond, den brief; 't is waar, ze heeft hem in haar huis gehad, ze zal hem hebben uitgeschreven! wel, wel, iets zoo gevaarlijks!"

"Ja, ge weet, dat vrouwen, die brieven aanvaarden van hun mans, die aan 't front zijn, naar Duitschland worden gestuurd. Ziehier wat er in staat:"

"Bemide vrouw, ik laat ulieden weten den staat van mijn gezondheid en verhoop van u hetzelfde. Ik ben acht dagen bij mijn meesters geweest en laat u weten den staat van ulder gezondheid. Vertel toch aan geen mensch, zelfs niet aan mijn naaste bloedverwanten, van dat nieuws, om redewille verbrand hem," is 't niet zoo?"

"Precies," zei ze beteuterd; maar daarop weder kommerloos:

"Ik heb ook een portret van hem gekregen."

"Ja, Zulma, in uniform van engelschen soldaat."

"Ach, weet ge dat ook al! die kanaalje, **die** tooveresse van dat groenselwif toch! Peins ne keer, moest het uitlekken. Ik weg, mijn arme schaapkens van mijn kinders toch, ik naar Duitschland! Wie weet vertelt ze 't niet aan alle deuren!"

"Zulma, indien ge iets van zulk gewicht weet, zwijg het zelve, neem niemand in 't geheim." Aldus sprak ik nog veel, omzichtigheid aanpredikend zonder de geringste hoop op het maken van overtuigenden indruk bij haar.

Donderdag 24 februari '16.

Een familielid der betrokken personen vertelt het volgende, namen noemend: een geneesheer van Brussel had verboden schriften en uitgeknipte dagbladartikels in zijn bezit. Waar die te verbergen? De meid, op de hoogte, zei: "Mijnheer, in mijn slaapkamer, daar zal toch niet worden gezocht."

Aldus gedaan. De huiszoeking geschiedt. Niets te ontdekken.

"Nu naar de kamer der dienstbode."

Het viel niet moeielijk de hand te leggen op het verheimelijke. "Allen naar 't gevang!" De dokter, bang voor verlies van cliënteel bij zijn afwezigheid, wil borgtocht geven.

Niet toegestaan.

Mevrouw is nog in morgenkleed.

"Mede."

"Zoo kan ik toch, en in sloffen op de straat niet verschijnen." Eindelijk mocht ze zich omkleeden. De man krijgt drie maand gevang, de vrouw zes weken de meid veertien dagen.

26 februari. zaterdag '16.

Het is merkwaardig hoe de natuur het resultaat van haar eigen arbeid vernielt, na al de zorgen, die ze er aan heeft besteed. Om een zaadje te doen ontkiemen, wat hoeft er al niet toe: gunstige grond, zonne, vochtigheid, afweer van onkruid, van insecten. Traag gaat de werking vooruit. Het knopje ontluikt zijn kroon uit den groenen kelk en een rukwind slaat het af. Het koren doorstaat — heel klein nog — den strengsten wintervorst. Het groeit, het krijgt stengels, blaadjes, knopen; het krijgt aren, het bloeit in geurige walmen boven de rijke arenzee; het wordt gebakend door de zon, het wordt gewiegd door den wind; het wordt gedrenkt door lauwen regen. Het gloort eindelijk in volle, gulden pracht. De gezichteinder betreft donker, vaalros geschakeerd; logge wolken naderen. Een hemelbreuk, een hagelgekleetter en heel de vruchtbare oogst ligt tusschen ijsscherven neergeveld aan flarden uitgerafeld.

De eik heeft halve of heele eeuwen noodig om hoog van stam, wijd uitgespreid van kruin, zich te ontwikkelen en een bliksemstraal slaat hem eensklaps in spaanders ten gronde. De stroom zwelt in woeste stortbuien vervaarlijk aan, ontloopt den weg, hem zoo wiskundig aangeduid, door groene weiden of tusschen bergen en rotsen kronkelend, en in zijn onbesuisd geweld ontwortelt hij tronken en holt zijn eigen oevers uit.

Het volstaat dus niet, dat al het levende op dood en vernieling is gegrond, dat alles sterven moet om het leveneischende te voeden. De natuurkrachten ook zijn tegenover elkander in bestendigen strijd.

En wij zouden willen, dat de mensch een uitzondering maakt op die voorschriften der schepping! Het verbaast ons te hooren van al de gruwzame vernielingen in dezen tijd, die niets ontziet van wat met zooveel vlijt en moeite is opgebouwd!... De vijand is het niet alleen, die verdelgt. Gansche dagen lezen wij van bruggen, die de bedreigden doen springen, van vernielde levensmiddelen, van door de eigenaars in brand gestoken vliegtuigen, opdat ze geen roof van den tegenstrever worden zouden... Euvel daden van den mensch, verordeningen der natuur.

Toen mijn meid gisteren avond van een boodschap thuis kwam en de voordeur reeds dicht was,

hoorde zij fluisteren op de straat. Met een spleet opende ze weder.

Daar, beneden de traptreden stond een onderofficier en voor hem een twaalf-of-dertienjarig meisje, met de lange haarvlecht op den rug. Ze hielden elkanders handen vast, de hoofden staken bijeen.

In 't algemeen houdt de burgerij zich deftig en op afstand.

In het gouvernementshotel is een jong meisje van Hamburg als secretaresse werkzaam: een en twintig jaar oud, bekoorlijk, mooi, nicht van een minister, zacht, verbazend geleerd en tevens bescheiden. Ik ontmoette ze in een vriendenhuis, waar ze logeert, bij Hollanders. En toch kan ik ze niet medevragen, als de familie hier komt...

Ze vertelt, dat de Duitschers zoo lief bejegend worden door de landelijke bevolking. Zoodra er een op een hoeve verschijnt, biedt de boer of de boerin hem melk, eieren en wat er in huis is aan. Ik weet er ook van te spreken! — Genegenheid, meent ze. De stedeling legt het anders uit: Vrees, lafheid, gebrek aan eigenwaarde.

Ze weet, dat de Hoogeschool met october zal geopend worden, de vervlaamschte. "Vanwaar de hoogleeraren gehaald, vanwaar de leerlingen?"

"Geen bezwaar. Uit Holland en Duitschland zullen ze geroepen worden en de ontwikkelde krijgsgevangenen krijgen oorlof om — met beperkte vrijheid — naar België terug te keeren en de colleges te volgen."

Woensdag 1 Maart '16.

Grauwe lucht met stil gezipfel: hier een regenscherm op, ginder een dicht. Groeizaam lenteweder. Modder op de straten.

Alle bakkersvensters met ledige manden, alle slagerswinkels met de witte uitstallingsplaat, de witte toonbank en de vleeschhaken leeg.

Binnenrukkende legerbenden in afgestompte lijnen door den mist gezien; trommelslagen en fluitbegeleiding, alles verdoofd zonder kracht als moedeloos, met tegenzin gebeurend.

Een jong soldaat treedt uit een speelgoedwinkel. Hij houdt een papierpakje in de hand. Hij schijnt ongeduldig om nog eens den inhoud na te zien en doorsnijdt het vasthoudend koordetje met zijn zakmes. Er steekt een popje in: zeker voor zijn eerste ver, ver afwezig kindje...

De doodwagen komt aan, heel traag, de helling der Citadellaan af, de doodwagen eerste klas: zwart en zilver. Enkele kransen liggen op de pelle, **zeven** of acht rijtuigen met omfloersde lantaarnen volgen... Het is de lijkstoet van George Buysse een onzer meest geprezen, huidige, vlaamsche schilders...

En tranen komen in mijn oogen. Waarom? Ben ik nu toch heden zoo lichtgevoelig. Hem heb ik persoonlijk weinig gekend. Is het omdat oude herinneringen plots levendig worden opgewekt? Zijn moeder was een bijzondere vriendin van mijn zuster Rosalie en mij. Gisteren legde ik nog toevallig de hand op het gelegenheidsgedichtje — het eenig wat ik ooit heb gemaakt ter gelegenheid van huwelijksplechtigheden — dat ik voor haar bruiloft schreef. Ze stierf korten tijd na zijn geboorte, weggerukt uit den roes van haar jong geluk. En nagekeken, verdwijnt traag die stoet langs de lange, bochtige Kortrijksche straat rechtstreeks naar het graf; want het is een burgerlijke teraardebestelling. Dat geschiedt nu zoo vaak, dat niemand er nog acht op geeft of er zich over verwondert. Trouw- of doodbrieven worden ook niet meer gedrukt of zelden, alles gaat zijn gang in stilte zonder eenig vertoon.

Die algeheele uitsluiting van levensverkeer en vereenzaming is wel bedroevend. Ge ontmoet iemand, wiens zoon in 't leger is: "Hebt ge nieuws?" Hoofdschuddend met een nauw hoorbaren zucht: "Neen, niets."

Sedert acht maanden, sedert een jaar of meer, niets! Aan een ander dezelfde vraag.

"Krijgsgevangen immers." Ook aan een derde, en het antwoord luidt, dat hij op dien of dien datum

nog leefde. "Hij leefde nog," dat wordt gezegd van een jongen, gezonden, krachtigen mensch voor wien het leven met al zijne gaven openligt... welk een vreeselijke samenvatting van den europeeschen toestand behelst zulk een kort bericht niet!

Vrijdag 3 Maart '16.

's Namiddags damesgezelschap hier. De kaarten worden uitgedeeld, opgenomen, maar het spel dra stop gezet. Het onderhoud loopt weder over den oorlog: "Slecht nieuws van Verdun."

"Och, allemaal leugens, ze doen niets dan valsche berichten mededeelen."

"Neen, neen, 't is nu wel waar."

"Griekenland is er ook slecht aan toe."

"Het verdient niet beter voor zijn valsheid tegenover de twee vijandelijke partijen." Een andere:

"En Italië voor zijn bedrog. Het geraakt niet vooruit te Görz. Het heeft wat het verdient."

Protest van de dames.

"Darei is gisteren begraven, enkel met absouten," vertelt er eene.

"Wie was Darei?" vraagt een juffrouw, die weinig afweet van loopend nieuws. "De fabrikant, die zakken liet maken voor de Duitschers immers."

"Foei, foei!" gaat het in den kring.

"Hij had een zoon krijgsgevangen, een anderen aan 't front, en hij leverde materiaal voor de bescherming van den vijand, een schande, een schandel!" De vermoedelijk duitschgezinde vertelt: "Zijn zoon, die in 't leger is, heeft verklaard: "Ik wil al mijn kogels verschieten op den vijand, maar één houd ik in besparing voor mijn vader, zodra ik terugkom." "Is dat ook geen schande?"

"Neen, neen, doen mag hij het niet, maar het klinkt verkwikkend voor wie het hart op de rechte plaats heeft," zegt een dame.

"En voor wie vaderlandsliefde bezit" voegt een andere met geestdrift er aan toe.

De duitschgezinde schudt geringschattend het hoofd en knijpt de lippen dicht.

"Maar," herneemt degene, die het onderwerp op touw heeft gezet, "weet ge wat er gebeurde op den begravingdienst van Darei?" "Neen," zegt er eene. "Ja, ja," roepen een paar anderen.

"Er was geen enkele stadgenoot in St. Jacobskerk, buiten enkele familieleden, niemand uit de gebuurte en de Duitschers hadden noodig geoordeeld het plein met soldaten af te zetten, uit vrees voor betoogingen."

"Och, dames, komt, het is nu genoeg over den oorlog en al het akelige daarvan, laten wij aan ons spel zijn," breekt de duitschgenegen het gesprek af. Allen zijn het eens met haar. De kaarten worden uitgespeeld; maar hoelang zal het duren, voordat de partij weder getorpedeerd wordt?...

Nadat mijn genoodigden vertrokken zijn, wordt de ambulancier aangemeld. Vijfmaal is hij hier nu tevergeefs geweest.

"Dat hij boven kome." In enkele, haastige sprongen is hij er. Ben ik een monster, omdat ik hem beleefd begroet? Ik denk het soms. Licht er toch onbewust iets in van duitsch nationaliteitsgevoel? Maar neen, ik weet wel van niet. Is het nieuwsgierigheid of in zekere mate persoonlijke sympathie? Onoplosbare vraag die ik te vergeefs tracht te verklaren. Hij heeft zijn ronde, witte muts op een stoel geworpen en zit aan de tafel rechtover mij, donker felblauw met den witten armband, waarop het rood kruis staat.

Hij neemt zijn hoofd tusschen beide handen, schudt het herhaaldelijk, zucht diep, kijkt weder op en spreekt.

"Ik moet van hier vertrekken, zoo even kwam het bevel, morgen reeds om zeven uur, verplaatst

naar Oostende."

"Gestraft?" vraag ik onbezonnen.

Hij trekt zijn baloogen open:

"Neen, neen, bevordering integendeel. Het maakt mij toch zoo ongelukkig. Ik woon in Gent sedert meer dan een jaar. Ik heb soms den inval gehad er mij na den vrede metterwoon te vestigen en nu ginder zonder geestesleven in dat klein plaatsje! Niemand, niemand kennen!"

"Hier hebt ge evenmin bekenden bij de burgerij."

"Jawel, jawel, in twee families heb ik nu toegang. O, zoo gezellig!"

Dat verwondert mij, ik mag niets laten merken.

"In Oostende is er geen bevolking meer," herneemt hij. "Ik heb het zoo druk gehad in den laatsten tijd. Te Wervicq zijn twee duizend Poolsch-Russische krijgsgevangenen geïnterneerd. Niemand kon ze verstaan. Ik ken uitstekend Russisch en moest als vertolker dienen; denk eens twee duizend menschen, die met niemand spreken kunnen! Ik reisde herhaaldelijk van Gent naar Wervicq, van Wervicq naar Gent ten minste eens om de twee dagen."

"Vermoeiend was het wel. Schrapnells vielen om ons heen, twee met wie ik sprak, stortten neer voor mijn voeten. Ik zelf kreeg toen een schram," en hij wijst zijn linker kuit aan.

"Oostende is ook Operationsgebied. Wie weet of wij elkander nog ooit wederzien," zegt hij bedenkelijk.

"Schrijf een kaart, hoe ge 't stelt."

"Indien ik een kaart schrijf, mag ze niet met de post gaan, correspondentie met civilen is verboden; met een bode? Indien hij geknipt wordt, krijgen wij elk — de bode en ik — twee maanden gevang, ... tien dagen in 't beste geval."

"Neen, neen, niet schrijven," roep ik uit in doodsbenauwen:

"Wij zien elkander nooit weder," houdt hij vol.

"Mon coeur pleure pour Gand et mes nouveaux amis," en met het gelaat wijst hij achterwaarts naar die, mij onbekende betrekkingen.

"Ik zie Duitschland ook niet weder."

"Ist das eine Ahnung?" vraag ik, onder den indruk van zijn kommervol gevoel.

Dat schijnt hem te treffen. Hij staat op.

"Auf wiedersehn," zeg ik.

"Adé, gnädige Frau, leben Sie wohl," en weg is hij, de trappen af. De deur wordt beneden dichtgedaan. Zijn stap verwijderd zich uitstervend langs het voetpad... Het is ook niet alles rozenkleur in het leven van een vrijwilliger. Te beklagen zijn ze allen, allen die in 't leger dienen om het even hoe en waar.

Zaterdag 4 maart '16.

Geen boter schier meer te krijgen, weinig eieren, tenzij door een bijzondere gunst van uw winkeliers. Sneeuwstormen, die wij gedurende den winter niet hebben gehad. Koud, ijsig weder vandaag. Het brood is niet eetbaar schier, het heeft geen smaak meer van tarwe: 250 gram daags voor ieder, die betalen kan en aan de behoeftigen voor niet uitgedeeld met een halven liter soep. De brooduitvoerder van een groote maatschappij komt van heden af in mijn straat met een stootkar in plaats van een wagen met twee paarden. Ook de koeien op stal worden van de boeren afgenomen tegen ontoereikende betaling. Paarden zijn er slechts nog heel weinig.

Waarmede zal de landbouwer zijn akkers ploegen? Elke week verslecht de economische toestand

met reuzenschreden. Wat staat er ons te wachten?

Hongersnood?

De verleden week — 2den dezer — zijn te Bergen (Mons) op het plein van Casteau zeven mannen door den kop geschoten. Ze waren met in de dertig beschuldigd van spioneerij. Twee werden verwezen tot vier maanden gevang, omdat ze wel geweigerd hadden aan spioneerij mede te doen, doch het geval niet hadden bekend gemaakt aan de duitsche overheid.

De bewuste zeven kregen 's avonds kennis, dat ze 's anderdaags om vijf uur op het plein van Castaud — buiten de stad — zouden worden gefusilieerd. In een wagen met zeven kisten werden ze in de schemering er heen gevoerd, elk afzonderlijk voor een peloton soldaten gesteld en op hetzelfde Kommando in één salvo neergeschoten. Onder dezen bevond zich notaris Roels van Sottegem, ingenieur Jacmain van Brussel en een jongen van zestien jaar!

En ik durf nog schrijven over oorlogsgebeurtenissen op levens- zooniet op vrijheidsgevaar!

Wat geeft het ook, indien mijn dagboek maar eenige kans heeft aan het licht te komen, van wat belang is het sterven van een mensch!...

Te Nevele zijn nieuwe opeischingen van vee gedaan: op honderd en twintig bekalvde koeien is onder meer beslag gelegd. In het omliggende zijn er nog een veertigduizendtal soldaten ingekwartierd. Op het bebouwde dorp alleen verblijven drie en dertig geneesheeren. Het kasteel de Mot is zooals ik aantekende tot lazaret ingericht. Zijn er veel kranken, zijn er weinig, zijn er geene? Niemand weet het, maar onder de bevolking heerscht eene kwaal, die te rechte of ten onrechte de loopgravenkoorts wordt genoemd.

Mejuffrouw de Kerchove d'Exaerde sedert 6 december 11. honderd en twee jaar oud geworden, is een drietal dagen geleden ter aarde besteld; onmiddellijk werd haar huis door een groot getal soldaten bezet.

Nu is het volop winter hier.

De straatsneeuw begint te smelten, op de daken ligt ze glimmend wit. Langs den kant der tuinen op het groot vierkant met al de scheidingsmuren, is de aanblik betooverend in de helle zon: alle boomen, alle takken, alle twijgjes zijn met dons omhuld, wit, wit, wit, overal waar het oog ook tuurt.

De musschen 't jilpen zittend met opgestoken vlederen, leelijk, lomp en vuil op al dat edel blank. Ze krijgen eten in de buurt op netgeveegde tuinplekjes; de meezen, o, een vreugd om aan te zien, hoe deze kleurenrijk en elegant, met sierlijke zwenkingen één voor één of twee of meer tegelijk in de nabijheid op den muurpereboom geduldig hun beurt afwachting, afzonderlijk neerdalen en zich met hun fijne haakpootjes vastklampen in den smul vet vleesch, die door de zorgzame hand mijner meid op een hoogen stok, buiten kattenbereik, in 't midden van een rond, leeg bloemenperk, is vastgebonden.

Hoe geweldig slaat dat mooi kopje heen en weer gedurende het vraatzuchtig pikken in den klomp!

“Gelukkige vogeltjes,” zegt ze, “die niets afweten van den hongersnood.” “Adolf bekommert zich niet om den oorlog.” zegt ze ook, als hij zoo schetterend zit te zingen in de keuken.

Adolf is de kanarievogel.

Zondag 5 maart '16

Gezelschapsprentje.

Een dame van meer dan middelbaren leeftijd, die ik met een drietal andere dames meermalen in een vriendenhuis ontmoette, had ons allen uitgenoodigd om een namiddag te harent door te brengen. Ze geleek op een overleden kaartgezellin van wie ik enkel goede herinneringen behouden had en dat stemde mij reeds sympathiek voor haar.

Het was een nieuwgebouwen woning in een nieuw stadskwartier, waar ik aanbelde, breed en hoog.

Alles wit in de hall, witgestukeerde muren, witmarmeren plaveisel. Het was een koude dag.

Een innemend welkom, een gulle handdruk en wij zaten neder aan het whist-spel. Enkele malen waren de kaarten rondgedeeld, toen een jonge knecht in rood- en witgestreept linnen pak, onhoorbaar stappend, fluisterend zijn meesteres verzocht om een paar oogenblikken de kamer te verlaten. Iemand moest haar spreken.

En zich ontschuldigend vertrok de huisdame.

Het spel was geschorscht.

Al van in het begin had ik in die kamer iets onbehagelijks gevoeld. Wat was het toch?

Op de lichtgrijze wanden met verguld loofwerk hingen olieverfschilderijen — landschappen die niet lelijk waren, een paar familieportretten, die ik begrijp niet waarom — bijna altijd leelijk of onbeduidend zijn. Groot was de spiegel op de schoorsteenplaat. Daarop stond een kostbare pendule met een bronzen vrouwenbeeld "De Vrede" voorstellend tusschen twee schoone kandelabers. De tapijten waren zacht, de stoelen en de zetels harmonieus van kleur; de lichter glom van goud en kristal...

Wat was het toch dat ongezellige in die zaal?

In eens werd het mij veropenbaard: Winterweer, koude dag en... geen vuur in den haard. Mijn blik viel op den grijsgeverfden, onooglijken radiateur — dat laag geribt muurtje, dat de mooiste kamer ontsiert.

Ik was het die begon: "'Dames, vindt u dat hier warm?'" vroeg ik.

Ze hadden nog blijkbaar aan de temperatuur niet gedacht. Nu voelden ze plots iets daarvan:

"'Neen'" antwoordde er eene met een korte rilling door de schouders.

"'Nova Zembla,'" sprak wijsgeerig een oude dame, schoolbestuurster geweest.

"'Och,'" verklaarde een derde, rondziende, "'in woningen waar een algemeen verwarmingstoestel bestaat, is 't altijd koud en ongezeilig, zonder laai in de kachel. Het oog wil vuur zien.'

"'Zeker, zeker,'" beaamden allen.

"'Ze zijn zeer rijk, niet waar?'" wierp een den nieuw-uitgenoodigden op, zich richtend tot de vertrouwde van 't huis, aan wie we de invitatie te verdanken hadden.

"'Schatrijk, ik weet het, ik die een schoolvriendin ben van haar. Ze was verstorven van hare ouders, toen ze trouwde, veel geld,'" besloot ze gewichtig-bewonderend.

"'Is hij niet de zoon van dien fabrikant die zulk een beduidend fortuin in de katoencrisis, tijdens den scheidingsoorlog van 1865 in de Vereenigde Staten gewonnen heeft? Menschen vroeger van niemandalle, heb ik mijn vader hooren zeggen.'"

"'Juist zoo, van geen aanzien en nu nog winnen, deze altijd winnen, die fabrikanten toch!'"

"'Wie moet dat hier deelen?'" vroeg er eene brutaal.

Al de hoofden werden bij elkander gestoken.

"'Twee nichtjes van haren kant, en van zijn kant de rijke brouwer van ter Hooge.'"

"'Ook een, die 't niet nodig heeft.'"

"'Nooit kinderen gehad?'"

"'Nooit,'" herhaalde de schoolvriendin.

"'Ze zijn vrekgerig, niet waar?'" vroeg er eene al stouter en stouter geworden door de gevoelsharmonie van 't gezelschap.

"'O,'" meende een andere "'wie niet gierig is, wordt niet rijk of blijft het niet.'"

Allen lachten bijval toe.

"Gespaarzaam, ja, dat zijn ze," hervatte de schoolvriendin, den handschoen opnemend ter verdediging harer getrouwen, "maar niet op diners of soupers. Ge zult het overigens wel ondervinden straks aan de koffie. Alles in overvloed."

"Uit hoovaardij, anders niet," verzekerde betwetend de schoolbestuurster.

De glimmend verniste deur kraakte.

De blozende mevrouw trad zijderuischend binnen, blakend van blozende gezondheid, minzaam als ze is.

Ze ontschuldigde zich nogmaals. "Een pachter van buiten — ondanks den zondag! Geld moogt ge immers nooit weigeren."

Allen stemden in met haar en de neerliggende kaarten werden opgenomen in afwachting van het bericht, dat de koffie klaar was.

Zondag 12 maart '16.

Mooi lenteweder.

In beschaduwde hoekjes ligt hier en daar nog een saamgedrongen hoopje sneeuw. "Ze wacht naar andere sneeuw," zegt in zulk geval het boerenvolksgeloof.

In het begin van verleden week was hier het laatste stuk versch vleesch. Het bestond uit een zoogezegd schenkelbeen met nog wat merg in en wat vleesch aan, gedecoreerd met de benaming van "een mooien rundsschenkel". Toen dat ding gezoden op de tafel verscheen, zag het er donkerbruin en dor uit.

"Koevleesch?"

"O, koevleesch is wel leelijk van kleur maar niet zoo erg."

Het mes snijdt niet, gewet nochtans. Een homp is er eindelijk af te krijgen: niets dan zenuwen en pezen! En nu dringt zich de overtuiging op: het kan niet anders zijn dan de achterpoot van een stokouden ezel.

Arm, afgesloofd beest, voorwaar is het gelukkig van alle aardsch lijden los te wezen, maar weinig gewenscht is zijn onbruikbaar overblijfsel als middagmaal.

Voor heden is het niet veel beter te voorzien. Na herhaald aanzoek in den slagerswinkel en gesmeek om toch wat gunst als zijnde voor een veteraanklant, heeft de vrouw twee sneedjes hoofdvleesch — achter de toonbank verborgen — aan de meid afgestaan.

Triomfant doen ze hier hun intrede, net gewikkeld in een wit papier, aan vijf dubbele waarde betaald. En hoe zien ze er uit: meestal witachtige krakertjes en velletjes slechte cooperatieven, die niet bij machte zijn om zich door samenhoudende kracht aaneen te sluiten en jammerlijk afbrokkelen... ook het zoogenaamd grijs brood brokkelt af. Het ligt in een hoopje links naast mijn bord. Ik moest de vier vingers en den duim gebruiken om het op te nemen en daarom doet nu een lepel dienst.

Maandag 13 Maart '16.

Koffievereeniging gisteren bij vrienden. Ge zoudt nooit gewaand hebben, dat er crisis van levensmiddelen bestaat: alles in overvloed aan gebak en lekkernijen.

Het rantsoen der bewoners is bepaald op honderd vijftig gram vleesch per persoon en per week.

In het half verwoest buiten van mijn neef, advocaat en volksvertegenwoordiger, te Landegem, zijn nu veel soldaten ingekwartierd. Aan den straatkant hebben ze al de Canadaboomen afgezaagd. Twee honderd paarden staan in de stallen.

Vrij loopen er in den boomgaard rond, heel de zode in met hoogten en laagten door hun hoeven

ingestampt. Geen wit brood mag van heden af nog gebakken worden. Men verzekert, dat de behoeftigen van de stad elk een frank onderhoud daags zullen krijgen.

“Heel gelukkig, de armoe is zoo groot,” zei eenieder. Ik ging in een pasteibakkerswinkel: taarten stonden naast taarten, ook kleine patétjes van alle maaksel en alle soorten opgehoopt.

“De burgers hebben nu nog altijd geld,” zei een binnenkomende dame. “Fijn goed is er niet te kort naar ik merk.”

De baas, die zelf bestelde, antwoordde:

“Het zijn de burgers niet, die 't meest koopen, mijn beste kalanten zijn de werklui en de arme kinderen: deze laatste werpen een briefken op de toonbank en zeggen: “ê taartje veur ê markske,” en in eenige beten is het op.”

Geheel in geestverwarring aangaande dat huishoudkundig vraagstuk brengt men het in verbinding met het ander: de theaters en de kinemas zitten vol. Hoe is dat te verklaren met de waarlijk groote ellende van het volk? “Rep aan niemand een woord, van dat winkelgesprek, het zou de vrijgevigens tegenhouden en het medelijden van de werkeloozen afwenden,” beval ik aan mij zelve.

Een lange lijst van ter doodveroordeelden wordt veropenbaard, onderteekend Freiherr von Bissing, Generaloberst. Brussel 6 maart — 1916.

Woensdag 15 maart '16.

Winkeliershandeling

In gewone tijden kost hier een droge haring — een schier uitsluitend werkmansvoedsel — van vijf tot tien centimen. Na het instellen van 't vleeschrantsoen klom de prijs op een dag tot 0.20, na eenige uren tot 0.25 en 's anderdaags en volgende dagen tot 0.50.

Nieuwe voorraad was sinds maanden niet binnengebracht.

17 Maart '16 vrijdag.

Aan den zijuitgang van het station Gent Zuid, dat uitkomt op de Dierentuinlaan, staan voor de open poort twee mooie volksmeisjes te wachten nevens een afzichtelijk-leelijk, arm wijf.

Een kar komt van op het erf naar buiten toe, door een soldaat voortgestooten. Zij is zwaarbeladen. Op de laan draait hij ze half ter zijde en werpt den dissel naar het wachtend wijf toe, zonder haar noch de meisjes een blik te gunnen en keert terug vanwaar hij kwam.

Zij grijpt den dissel vast, schuw langs alle kanten kijkend of geen oog het bespiedt, en met den rug omhoog, bijna horizontaal, duwt ze de logge vracht met moeite voort; de twee meisjes helpen steken elk langs een kant... Die wagen is met zeildoek gedekt. Maar de wind speelt guitig met de onvoldoend-toegestopte hoeken, waarvan er een achteruit vliegt op den inhoud: hij bestaat uit saamgerolde, ongebleekt katoenen bundeltjes.

Zakken! Gereed gesneden zakken, die ze voor de Duitschers naaien zullen. Met een ruk stoot de helleveeg het voertuig wat op zijde, kijkt zijds en achter zich, terwijl de meisjes het zeildoek zoo diep mogelijk tusschen den wagenkant en het goed vaststeken en de groep vervolgt haar weg, onder de vrees voor te krijgen smaad aangaande die schandaal opwekkende vracht.

Zaterdag 18 maart '16.

Om half negen uur is professor Paul Fredericq uit zijn huis gehaald door een duitsch gendarm. Een officier in burgerskleederen bespiedde de straat reeds eenigen tijd van op den straathoek en trad mede binnen. De hoogleeraar werd naar het Melde Ambt geleid. Wat daar verhandeld werd, is niet geweten. Steeds in gezelschap der twee keerde hij terug naar zijn woning. Hij mocht de familie verwittigen, dat hij om half twee de reis naar Duitschland aantreden zou, en wat hij noodig had in

gereedheid brengen. De officier en de gendarm verlieten hem geen oogenblik noch op de trap noch in zijn slaapkamer, noch bij het afscheid van de verwanten. In een half open auto trok men naar St. Pietersstation.

Bij 't uitstappen bemerkten hem twee vrienden, leeraren ook en de gouverneur van Oostvlaanderen. Ze drukten hem de hand, wisselden een paar woorden.

"Gij gaat niet mede," zei de officier tot een dezer, die antwoordde:

"Dat weet ik en dat verlang ik niet." Dadelijk werden ze in het bureel geleid, moesten hun persoonskaarten toonen, werden afgetast en ondervraagd en alles aangeteekend, al de papieren nauwkeurig nagezien. Dezen zelfden morgen is professor Pirenne evenzoo opgeëischt en naar Duitschland gestuurd.

Geen beschuldiging weegt op hen: oorzaak — zegt men: ongewenschte tegenwoordigheid.

Zondag 19 maart '16.

Er wordt in de stad veel gesproken van die aanhoudingen van die twee bekende historiekers. Men wijdt ze aan hun houding in zake de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool.

Maandag 20 maart.

Bezoek van mijn ambulansier. Zijn voorspelling, hem misschien nooit weder te zien, is niet bewaarheid. Zijn afwezigheid was zelfs kort. Hij is zeer opgewekt. Welk een enthousiast! Hij, die zoo bevreesd was voor verplaatsing, is ingenomen met Oostende: "Das Meer, das Meer!" Wat geniet hij er van gedurende zijn vrijen tijd: altijd hetzelfde doch steeds afgewisseld, zoo woelig, zoo grootsch, zoo kleurenrijk, zoo "beruhigend."

"Haddet ge wellicht nooit de zee gezien?"

De vraag doet hem glimlachen: "Ik, niet de zee gezien! O, en de Oostzee, die slechts enkele uren stoomens van Berlijn is; ook de Zwarte Zee en de Caspische Zee heb ik gezien en bevaren, donker van kleur, heel donker... de Zwarte Zee."

Plots valt zijn geestdrift: "Dezen morgen naderden vliegers Oostende," vertelt hij op heel ernstigen toon, nog onder den indruk van het voorval. Het was vroeg, hij sliep nog en werd gewekt door onbeschrijflijk heftige slagen, die de deuren schudden en de medicijnflesschen tegen elkander knotsten, zoodat het vocht er uit vloeide en scherven op den grond vielen.

Wat gebeurt er? Zes luchtgevaarten naderen de stad, met Franschen en Engelschen. Het is het duitsch zeegeschut, dat ze aanrandt. Het gelukt hun niet over Oostende te geraken; twee hunner zijn getroffen, zwenken nog wat op den terugtocht en vallen in de duitsche lijn. De inzittenden, een paar in elk tuig, zijn dood: "Brrr!" zegt hij. — Welk een ondervinding moet iemand reeds bezitten van kanongebulder om zenuwkalm te blijven daarbij. "Ik was alleen om de mij toevertrouwde gekwetsten in zekerheid te brengen..."

Ik dorst niet vragen: "Waarheen in zekerheid?" en opnieuw verandert hij van onderwerp: "In Oostende is weinig civiel te zien, maar soldaten, soldaten, myriaden," overdrijft hij. "En welke mannen, die mariniers, echte reuzen; ze moeten buigen om onder een deur te gaan van gewone hoogte."

"Van Posen, van Oost-Prusen?"

"Van overal uit Duitschland saamgegaard. Wat voor kolossen, wat voor kolossen!" roept hij uit. Zijn stem zinkt, "en," voegt hij er bedenkelijk aan toe, den tip van zijn linker wijsvinger tusschen den duim en den wijsvinger van zijn rechter hand nemend, "een kogel, niet grooter dan dat, en... voor eeuwig neergeveld!..."

"Is Oostende erg beschadigd?"

“Neen, en Knocke heelemaal niet.”

Hier had hij nog omgang met burgerlijken. In Oostende zou dat voor soldaten onmogelijk zijn. En welk goed eten heeft de marine in vergelijking met wat het rantsoen in Gent was: lekkere vleeschsoep, rostbeef, aardappelen, groenten, schelvisch en nagerecht alle dagen.

Dat brengt mijn gedachten van lieverlede op de ellende van ons volk:

“Veel armoede voorzeker tevens ginder?” Kan ik niet nalaten te vragen.

“O, kolossaal!” Hij vat de bitterheid niet:

“Maar wij deelen mede, o, zooveel als wij kunnen,” verzekert hij.

“Bedenk, dat Duitschland in de laatste dagen zestien groote schepen met proviand heeft in den grond geboord.”

Nu moet hij gaan en hij drukt mij de hand, diep er over buigend; en stormt de trappen af, zooals hij ze is opgestormd.

Oorlogsprentje. Woensdag 22 maart.

De tram nummer 4 rijdt van de herberg De Ster naar het midden der stad toe. Hij is stampvol. Aan de Brederodestraat stijgen twee dames in, moeder en dochter, behoorend tot een aanzienlijke familie. Een binnenzittende staat aan de dame zijn plaats af. Het juffertje blijft op het platform staan tusschen soldaten en een grijscharig officier van hoogen rang, kort en breed. Onderweg krijgt het rijtuig bij toeval een grooten schok. Buitenstaanden botsen tegen elkander aan en het jong meisje valt op de borst van den ouden officier. Dat duurt slechts een oogenblik. Iemand stijgt af aan de eerste halte en mevrouw P. wenkt hare dochter naar de vrije plaats.

Alvorens neer te zitten wrijft ze opvallend met de hand haar jasje af, het ingebeeld vuil der aanraking werend. De tram houdt stil aan 't paleis van Justicie, waar op den hoek "Duitsche Polizei" staat.

De officier is generaal von H.:

“Een gendarm hier!” beveelt hij, en een dezer groote, zware kerels, in 't groen met de blinkende koperen plaat onder de kin, nadert.

"Aussteigen!" gebiedt hij aan het meisje, dat hem heel ontdaan gehoorzaamt. De moeder volgt, de generaal ook. Ze worden in een bureel geleid, moeten naam en adres aangeven:

"Diese Dame hat mich beleidigt," zegt de generaal.

“Mijnheer, ik ben Walin, ik versta geen Duitsch,” doet de dame hem opmerken.

“Maak excuus,” vraagt hij.

“Neen.” luidt beider antwoord.

In hechtenisnemen van de dochter, veroordeeling in de Strafabteilung tot negen maanden gevang en vervoer daartoe naar Duitschland.

Donderdag 23 maart 16.

Ik krijg een brief te zien van professor Fredericq ingekwartierd te Gütersloh, met potlood geschreven, door den teruggekeerden officier, die hem naar Duitschland bracht, aan zijn broeder ter hand gesteld. Een vroolijk verhaal van de reis, in eerste klas tot aan Keulen, waar hij vernachtte in hotel: "Belgischer Hof." De, ook meegekomen gendarmbewaker deed hem de eer aan in zijn kamer te slapen. Daarna ging het in tweede klas naar het kamp, waar hij behandeld wordt op den rang van hoogen officier.

Een jongen uit de volksklas, zeventien jaar oud, had vergeten zich naar het Meldeamt te begeven op den gestelden dag. Hij ging des anderdaags. Dertig mark boet.

“Dat bezit ik niet.”

“Drie dagen gevang.”

Met twee andere datumvergetenen, werd hij in het zoogenaamd dievenkarreke gestopt, heelemaal dicht met ademgaten. Daar in het meer dan half donker zongen ze de Brabançonne en de Marseillaise.

Vrijdag 24 Maart 16.

Schitterende dagklaarte van 's morgens om zes uur.

O sneeuw, sneeuw, als in 't midden van den winter! Langs den tuinkant alles in dons gehuld, ieder twijgje blank omwonden.

Jammer dat zoo iets smelten moet in de eerste zonnestralen. Maar de zon verdwijnt alweder achter de wolken en nieuwe vlokken dwarrelen in speelsche vlucht, wispelturig hoog en zijds dooreen, voordat ze nedertuimelen.

Wat treft het oor?

In den spioen gaan zien. Waarachtig door den plots opgekomen mist en de sneeuwjacht trekken ze op ginder langs den boulevard in dichte kolommen met grauwe stappenbeweging, alle vormen verduisterd afgestompt. Heldenlang zweeft er over.

Zondag 26 maart '16.

In 't diepste van den nacht hagel, sneeuw, regenbuien, die met geweld tegen de ruiten van mijn slaapkamer — noordkant — aanslaan. Rukwinden, die den weerwijzer boven de vorst krijschend wentelen doen en... in de korte tusschenpoozen van stormverademing — heftig zeekanongebulder: een akelige samenstelling van duisternis en nachtrumoer...

Zondag 26 maart '16

Prof. Fredericq is geïnterneerd te Gütersloh waar ook Maurits Lippens verblijft. In het publiek wordt allerlei verteld van zijn guitigen humor den dag van het vertrek: “Heel goed dat ze mij naar D. sturen, zoo zie ik kans wat te vermageren.”

“Ho hoe lief, nu mag ik reizen op kosten van Duitschland.”

Maandag 27 Maart.

Er zijn soms kleine voorvalletjes, die ge geneigd zoudt zijn miniatuuroorlogsprentjes te noemen: Het is omstreeks middaguur. In de Kortrijksche straat. Een jonge vrouw komt voorbij met een kind op den arm, dat hoogstens iets meer dan een jaar oud kan wezen; met de andere hand door het hengel van een ledige, beschadigde lampetkan gestoken, steunt ze het wichtje onder 't okseltje.

Ze gaat om soep naar het uitdeelingslokaal van 't Schreiboomblooster. En ze vraagt opgewekt aan het kind: “En waar zitten de vliegers?”

Het kijkt naar omhoog, steekt zijn armpje op en zegt: “Oe, oe!”

“En wat doen de vliegers?”

“Ta ta ta ta ta,” tracht de kleine het geklepper na te doen.

“En wat smijten de vliegers?”

“Boem,” zegt hij met kracht: “Boem, boem!” en zij lachend toe.

Maart 28 dinsdag 16.

De hoenders hebben een burgerlijken stand. Ieder individu — aangezien ze als personen behandeld zijn mag ik ze noemen aldus — moet aangegeven worden in elk politiebureau, ook het overlijden van elk aangeduid. Het getal af te leveren eieren is voor iedere kip vastgesteld op al de maanden van het leg-tijdstip. Heimelijk worden er vele afgeleverd tegen hoogen prijs. In een gemeente van 't omliggende werd smokkel gedreven op de volgende manier: in een vervoertuig bestond een dubbele bodem. Boter kwam aldus te harer bestemming. De valsheid werd ontdekt en nu mag geen enkel rijtuig, van de weinigen, die nog rijden, meer voorbij een wachtpost, zonder dat de inzittenden afstijgen moeten en alles doorzocht wordt. Een dame van mijn kennis krijgt wekelijks haar voorraad eieren in een steenen kruik vol bier. Elders wordt in een beerkuip boter vervoerd, in gesouderde blikjes, zwalpend midden in dien vuilriekenden landmest. Dat de vijand te kieskeurig is om daarin te gaan zoeken, begrijpt men licht. In hun bekende en bevriende winkels betalen de soldaten zelven woekerprijzen. Een kleine winkelierster in mijn wijk levert aldus alle weken meer dan honderd kilog. boter aan hen.

“Toekomende week zal er volstrekt geen boter meer te krijgen zijn,” aldus luidt het bericht van den bringer over den voorraad, dien ik, wekelijks ook gesmokkeld krijg.

Het is comiek om 't antwoord te hooren, indien ge op een zondag of maandag aan iemand vraagt: “Wat hebt ge gegeten?”

“Een konijn.”

Hier is het ook zoo. Vele menschen hebben bepaald een hekel aan konijnevleesch. In alle winkels hangen konijnen te koop: 8, 15, 20 tot 25 frank voor één.

Gisteren kreeg ik van een vriendin een varkenscôtelet. Dat is een groot geschenk in dezen tijd van armoe, dat dankbaarheid verdient.

“Dat is allemaal 't spreken niet waard,” zei mij een hoogleeraar in beschikbaarheid, vader van een talrijk huisgezin, alles zeer optimistisch aanschouwend, “er is nog conservevleesch in dozen te krijgen, hoewel heel duur. Wat ons betreft, wij dineeren met chocolade en mosselen. De kinderen vinden 't uitstekend. Klaag toch niet, terwijl onze landgenooten aan den IJser, in vorst of modder, misschien het noodige ontberen.”

En heel beschaamd zweeg ik stille.

“Alzoo gestroopt worden, overal, in alles wat ge koopt,” jammerde een kleine rentenierster.

“Ge moet u kunnen laten stroopen,” berispte haar met strenge deftigheid de burgemeester eener groote stad, die een heel hooge jaarwedde trekt.

Zaterdag 1 april '16.

In de spijkerfabriek van Gentbrugge, door de Duitschers in beslag genomen, zijn sedert eenigen tijd italiaansche krijgsgevangenen werkzaam. Hun voorkomen was zoo miserabel, dat de voormalige bestuurder oorlof heeft gevraagd aan de oppermacht om ze te mogen van eten voorzien.

Donderdagavond twintig minuten na negen ontstond het eigenaardig, klepperend geluid van een zeppelin boven de stad, niet ongelijk aan het ratelen van een wanmolen.

's Morgens keerde hij terug van zijn vernielingsuitstap. Gisteren avond vertrok er een tweede. Zijn weerkomst werd niet waar genomen.

Dezen morgen omstreeks elf uur nieuwe opmarsch van talloze soldaten in blijden, hellen lentezonneschijn.

Het is merkwaardig om die gelijk-aschgrauwe, dichtaangesloten scharen gade te slaan, vier op een lijn, al de gestalten even recht, al de geweren met de bajonnetten regelmatig schuingehouden, al de grauwe knieën gelijktijdig even krookend, al die zwarte voeten in gelijkmatige kadans voortschrijdend juist tot op denzelfden afstand, geen deel van een centimeter misschien geen

millimeter verder of nader den grond rakend...

Cardinaal Mercier, aartsbisschop van België, die met een vrijgeleide naar Rome vertrokken was, deed bij zijn terugkomst voor alle kerken van het land bestemd, te Mechelen een vastenbulle aflezen met beschouwingen over den oorlog, die aan de duitsche oppermacht niet bevielen. In een open brief aan hem van Freiherr von Bissing wordt hij erg op de duimen geklopt met bedreiging zonder genade gestraft te worden, indien hij dat omschrijven verder verspreidt. Die bulle was niet aan de censuur onderworpen geweest. De verantwoordelijke uitgever ondergaat een vonnis, waarbij hij een jaar gevang oploopt.

En het volk verklaart het feit volgenderwijze: deze is de zondebok, omdat de vijand op den primaat van België de hand niet leggen durft uit ontzag voor de katholieke wereld van Beieren en de Rijnprovincies.

Zondag 2 april 1916.

In Eecloo leeren de jonge meisjes der burgerij Engelsch, bij middel van bijzondere lessen; wie niet zou mededoen, liep gevaar blijken te geven van gebrek aan vaderlandsliefde.

't Mooiste weder van de wereld. Heel de bevolking schijnt op wandel te zijn. Alles is zoo rustig, zoo vreedzaam. Geen mensch, die 't niet beter wist, zou ooit kunnen wanen, dat wij in 't Etappengebied en op voet van oorlog, dat wij allen in onze stad krijgsgevangenen zijn...

Woensdag 5 april 16.

Groote opschudding heeft hier geheerscht over een gerucht als zou Holland medegesleept worden in den krijg. "Blokkade; niets meer te krijgen als voeding voor België," zegt iedereen.

Donderdag 6 april.

De beangstigende berichten waren aprilvisschen: Ontmoeting van een dame, die mij vertelt, dat hare drie villas te Duinbergen geplunderd en verwoest zijn. De muren staan nog recht.

En het treft mij weder hoe moedig de menschen hier zijn tegenover elke ramp: "Bah!" zegt ze, "'stoffelijke schade wat is dat! Zoolang we 't leven behouden, mogen we niet klagen; wij hebben geen kinderen; als we geldelijk niet meer voort kunnen, zullen we 't overschot op lijfrent geven."

Hercuul kwam af, uitgehongerd. Haar jongen van zestien jaar krijgt geen onderstand. Ze heeft van de stad wekelijks twee brooden een halven kilog. aardappelen en een frank van 't zoogenaamd "Halfkluitjeswerk".

Helaas! Hercuul heeft twist gehad met medehelpsters. In een vlaag van ongeduld heeft hij zijn dagtaak laten staan. De huishoudkundige bestuurster van 't Groen Kruis is onverbiddelijk en wil hem niet terug in dienst nemen. Hercuul wordt beschuldigd, dat hij gevloekt heeft. Hij loochent het.

De meid geeft haar twee boterhammen, die ze zelve juist eten wou en nu ontberen moet. Gisteren ging Marie, in drie winkels om een wit brood. Nergens een te krijgen. De geiten worden opgeëischt in sommige dorpen tegen 70 frank. Maar de arme lui klagen bitter over het verlies van melkdieren, onontbeerlijk voor hen in den nood.

Sinds een achttal dagen houdt de Vlaamsche Post, — een ultra-activistisch blad — op te verschijnen.

Van Prof. Fredericq geen nieuws.

Vrijdag 7 april '16.

Nu een kaart van hem, dat hij het goed stelt. Hij verblijft te Gütersloh in Westphalen.

Gisteren avond zou mijn meid om acht uur naar den vischwinkel gaan in de buurt. Ze kwam

onmiddellijk weder: "Alles is reeds gesloten, nergens brandt licht, ik zal morgen gaan," berichtte ze. En dat deed ze. De winkelier en zijn vrouw waren in den vooravond aangehouden. De bij hen wonende verwante had tot laat in den nacht opgezeten met den twaalfjarigen zoon. Wachtensmoede waren ze eindelijk naar bed gegaan. Nu was nog geen van beiden weergekeerd. Oorzaak der aanhouding? Onbekend.

Zondag 9 april.

Gisteren morgen op klokslag 5 scheurde een hevige losbranding de lucht en nu wordt het nieuws gefluisterd, dat op dat oogenblik vier menschen in de Schijfschieting gefusilieerd zijn, waaronder een Eecloonaar.

Dinsdag 11 april '16.

Die terechtstellingen doen mij denken aan een gesprek na de strafvermindering in levenslangen dwangarbeid van graaf de Hemptinne, welke ter dood veroordeeld was. "Ik kan niet verdragen," zei een dame beslist, "dat er verschil gemaakt wordt tusschen tot den kogel veroordeelden. Moet de Hemptinne gespaard blijven, omdat hij de voorspraak van den Paus heeft gehad? Het moest voor allen gelijk bij 't gerecht wezen arm of rijk." Het is niet alleen onbeleefd maar tevens aanmatigend iemand tegen te spreken om hem zijn gebrek aan gevoel te verwijten. Maar het bloed steeg mij naar 't hoofd bij 't aanhooren van dien gruwzamen eisch:

"Benij toch niemand zijn genade en zijn leven." Kon ik niet nalaten te zeggen.

Een andere aanwezige vond een scherper antwoord: "In plaats van te klagen, dat er een Paus is, die een veroordeelde door voor redt, is er te betreuren, dat er voor elken veroordeelde geen Paus kan bestaan, die beschermend tusschenkomt."

De strenge, zich rechtvaardig wanende zegster zweeg, misnoegd gebukt onder het vernederend stilzwijgen van gansch het gezelschap.

Men verzekert, dat al de bloemkweekers van 't omliggende bericht hebben gekregen zich van hun koopwaren te ontmaken, omdat er over veertien dagen niets meer zal kunnen verzonden worden. Ik vraag mij af, of wij nog een helder begrip hebben van goed of kwaad: bedrog ten allen kant, vervalsching van levensmiddelen, oorlogswinst op groote schaal; stadsgenooten, die elkaar aanklagen bij den vijand. Wie kan nog uitmaken, wat er billijkheidshalve gebeuren mag in den handel?

Een kommissaris van politie zei mij: "Ik ben in Gent geboren en nu schaam ik mij Gentenaar te zijn, als ik zie, waartoe onze bevolking in staat is."

Van den eenen kant toewijding, heldenmoed van geduld; armoede nauw verwant aan hongersnood; van den anderen kant: behoeftigen, die met de kaarten van den openbaren onderstand konijnen, taarten en allerlei lekkernijen koopen. Er was éene die in een winkel — peperduur — fijn breikatoen haalde voor het haken van een spreij. Huwelijksaankondigen in massa van werkelozen uit ieder vak, veel van fabriekwerkers, nu dat de fabrieken stil liggen.

Zoo vertelt men, waarom meiden zonder dienst geen onderstand krijgen van de stad. Moesten ze gesteund worden, menige zouden de luiheid verkiezen, indien ze voedsel kregen zonder werkzame inspanning.

Woensdag 12 april '16.

Wat zal ik met mijn kippen doen? Er is geen graan meer en nu beginnen ze te leggen. De meid verklaart, dat ze er niet van eten zal, indien ze gedood worden, omdat ze die zelve gekweekt heeft, welks kiesheidsgevoel eerbied verdient.

Verkoopen? Bedrogen worden voor meer dan halven prijs! Neen, dan nog liever weggeven, zooals met drie oude geschiedde, voordat het winter werd.

Regen, stormwind en, helaas! boomgaardbloei, alle kruinen als besneeuwd. De meezen zijn nog naar hun bosschen niet verhuisd.

Zaterdag 15 april '16.

De Duitschers mogen in geen herbergen of koffiehuisen meer gaan: op de vensters staat aangeduid: "Für Heeresangehörige verboten," of "Nur für Heeresangehörige," waar het hun nog is vergund en dan bij uitsluiting der stadbewoners.

Op de hoeken der straten komen de namen voor van de terechtgestelden op 7 april ll.: drie van Thielt, een van Eecloo.

Oorlogsprentje. TITEL?

Het is avond, de vrouw van een afwezigen politieagent zit alleen. Haar kleine jongen, haar eenige, doet zijn schoolschrijfwerk in een buurhuis, want zuinigheidshalve ontsteekt de moeder geen licht. Het is dus zeer donker in haar huisje. Er wordt geklopt. Ze doet open. In den schijn der straatlantaarn ziet ze twee soldaten:

"Waar is uw man?"

"Onder dienst."

"Hij moet mede naar de Kommandantur."

Ze verschrikt geweldig: "Wat heeft hij misdaan?"

Voor alle antwoord: "Waarom zit ge zonder licht?"

"Uit spaarzaamheid."

"We kunnen dus geen huiszoeking doen. Kom mede."

"En mijn kind, dat hiernaast zit."

"Dat gaat ons niet aan."

"Mag ik hem waarschuwen, mijn kleine?"

"Neen," en mede moet ze.

De agent is intusschen ook in hechtenis genomen. Na drie dagen zijn ze losgelaten en niet ingelicht over de oorzaak van 't gebeurde.

Een heer zei: "Wonderbare wereld de mensch bezit het vernuft en de macht. Het ware hem gegeven van de aarde een paradijs te maken. En wat doet hij? Alle uitvindingen dienen tot verwoesting. Alle ontdekkingen tot menschenlachterij. Wie kan er nog hopen op vooruitgang en beschavingszucht?"

Het is wel zoo, maar de natuur zelve geeft aan den mensch het voorbeeld. Zij vernietigt haar eigen werk. In het begin der week stonden de fruitboomen wit besneeuwd van bloei. Wat heeft het tijd gekost, wat gunstige omgeving, wat milde lucht en warme zonne om dat te verkrijgen. En het resultaat?

Drie dagen storm, regenvlagen, kille temperatuur en al de kruinen wuiven geplukt, met het overblijvend bloeisel voor rijpheid verbeurd, geelachtig tusschen het jonge groen, en de afgeslagen witte bladerkens in de plassen van den grond meedoogenloos vastgeplakt.

Arme menscheid!

Arme natuur!

Zondag 16 april '16.

Het is mooi om langs den tuinkant de luchtvliegers te zien in hun sierlijke zwenkingen en

cirkelvormige vlucht; de eenen boven en onder de anderen zwevend als in vlinderspel.

Donderdag 20 april '16.

Stortregen, stormwind, die deuren en luiken schudt, rondom de daken giert en pannen afslaat met woest geweld.

Zanggalmen langs de straat, luid door de elementen aangebracht, begeleid door fanfaren en gesteund of bij afwisseling onhoorbaar in de wijde weggewaaid.

Soldaten vroeg op gang. Nauwelijks breekt de schemering aan. Juichtonen van jonge kracht en levenslust. Ze trekken naar de slachterij. Het lijkt veelmeer op hulpgeroep en noodgekerm in de algemeene uiting van natuur-ontredde en menschenwee!... "Morgenrot! Leuchtest nür zum frühen Tod!"

Het brood is ongenietbaar: bruin, nattig, een mengsel — zegt men — van aardappelschillen, aardappelbloem, boonenmeel en — dit laatste voeg ik er moedwillig bij — van pleister en een beetje zand, ten behoeve van 't gewicht.

Vrijdag 21 april 16.

Uitgeplakt staat:

Aan alle eigenaren van herbergen, koffiehuisen en drankinrichtingen is verboden door de Etappen-Kommandantur aan duitsche militairen spijzen of dranken te verstrekken. Het verbod moet door een opschrift: "Für deutsche Heeresangehörige verboten" op alle huizen van dien aard voorkomen op straffe van 1.000 mark boet of 3 maanden gevang.

den 12 april '16.

Der Etappen-Inspecteur von Unger, General der Kavallerie

Wie boter, vleesch of eieren wil hebben, moet dat alles naar buiten gaan halen te voet, of doen brengen op gevaar van groote straf in geval van ontdekking. Van hooger hand is bevel gekomen, dat voortaan op hotels en koffiehuisen geen andere dan vlaamsche uithangborden en opschriften zullen geduld worden. Nog een steen, die de vlaamsche beweging treffen zal door verbitterde terugwerking op taalgebied.

Zaterdag 22 april.

Nog altijd regen. Geen mogelijkheid om een bloemstruik te planten, begoniaknollen in den grond te steken of zaad te zaaien. Wat er reeds van in de aarde ligt is aan noodlottige ontbinding prijsgegeven.

Gisteren groot kanongedonder... Kalme nacht, maneschijn.

Paschen 23 april.

Op de Botermarkt werd vrijdag een man door twee heeren in het Vlaamsch aangesproken. Het gesprek begon over den oorlog. De man niet op zijn hoede vertelde, dat hij een broeder in 't leger had. "Wij ook hebben verwanten aan 't front," zeiden ze, "maar krijgen geen nieuws van hen." Toen fluisterde de onvoorzichtige: "Ik wel, vandaag heb ik nog een brief van hem gehad."

"Kom eens mede, hier in 't café," zeiden ze "en vertel ons, hoe dat toegaat."

Ze tracteerden mild.

Hij duidde het nummer aan van een huis op den Zandberg, waar de brieven toekwamen.

Ze haalden hun koperplaten uit van geheime politieagenten en leidden hem in 't gevang. Daarop begaven ze zich naar den Zandberg, de huisbaas — men zegt een schoenmaker — deed open.

Oogenblikkelijk rook hij lont.

Hij hield zich goed, leidde de heeren minzaam binnen en draaide het slot der kamerdeur toe.

Hij vluchtte als een haas en loopt nog.

Maandag 24 april.

Tweeden Paschdag. Groot avondfeest gisteren in een vriendenwoonst. We zijn met vijf en twintig. Eerst kaartspel, schaakspel, enz., daarna diner om zeven uur. Hoe het mogelijk is in dezen tijd zulk een spijskaart saam te stellen is een raadsel. Nooit zoudt ge wanen in oorlogstijd te wezen. Gesloten briefjes worden rondgedeeld op een zilveren schotel. Ze behelzen nummers voor een loterij van paascheieren; uit ieder dezer in fijne chocolade komt een "surprise" te voorschijn: een duiveltje, een danseres, een mooi kindje, een broeiend hennetje en bij het openen van elk ei gaat luid gelach en gejuich op.

Och, de menschen moeten vergeten — ten minste tijdelijk — wat hen zoo zwaar terneder drukt. Hun vreugd is een springveer, die opschiet uit de smart.

Op de lange tafel staan drie bloemenkorven met hooge boogvormigstaande kransen. In 't midden hangt een groote bel ook in chocolade. Het is de klok die — volgens de traditie — ieder jaar te Paschen naar Rome reist en er nu van terugkwam. Ze draagt het cijfer 13. Deze moet ook verloot worden en opnieuw gaat het bord met gesloten briefjes rond. Ik ben de eerste om te trekken en zie ik heb nummer 13! Het vroolijk samenzijn sluit met zang en muziek, en het is 't geval om met Schiller te zeggen:

"Man teilt jedem eine Gabe;
Und jeder ging beschenkt nach Haus."

Om één uur in 't rijtuig.

O hoe zonderling indrukwekkend is het toch in onze feestelijke stemming: alle huizen gesloten, alle straten en pleinen leeg, hel verlicht, spookachtig wit het plaveisel net als scheen er overal maneschijn, waarvan de glans door donkere hoeken en gevelschaduwen nog sterker uitkomt. En op heel dien langen weg geen levend wezen, geen levensgerucht, zelfs geen waker te zien; luisterende en als uitgestorven verlatenheid.

Dinsdagmorgen 25 april '16.

Gisteravond om 7 1/2 uur vlogen twee achtereenvolgende Zeppelins over de stad in de richting van het noordwest: langwerpig rond met verscherpte uiteinden gelijk aan de pophulsels van sommige vlindersoorten, dood en verwoesting bergend onder hun onschuldig schijnend, vlekkeloos blinkend wit. In het onmetelijk uitspansel scheen hun vlucht heel traag. Om half één klepperde er een terug van zijn taak.

Het stadsbestuur wordt belast met den verkoop van suiker. Tienduizend mark boet en een jaar gevang voor wie er meer bezit dan de geoorloofde hoeveelheid. Honderden menschen moeten uren en uren staan aan de door de Stad geopende kruidenierswinkels, voordat ze bediend kunnen worden, soms is er voor de laatsten niets meer over.

De Vereenigde Staten hebben een ultimatum gericht aan Duitschland, aangaande de schrikkelikheden van de duikbootoorlog.

Te Sottegem, waar de onlangs doodgeschoten notaris Roels zetelde en zeer bemind was, moest er een plechtige lijkdienst plaats hebben met uitdeeling aan de offerande van het gebruikelijk herinneringssantje, waarop het portret van den overledene voorkwam. Verbod van alles door de overheid.

Vrijdag 28 april '16.

Een ooggetuige, die in de nabijheid der Schijfschieting woont, vertelde ons in gezelschap, dat hij de straf zag uitvoeren op de drie veroordeelden van Thielt en dien van Oost-Eecloo, den 7 april om 5 uur 's morgens. Hij sloeg het gade van uit zijn zoldervenster:

Alle vier stonden ze op een rij, hielden elkander bij de hand, elkander een laatst vaarwel toeknikkend. Drie lieten een blinddoek ombinden; de vierde weigerde. Hij had zijn frak en vest geopend en blikte starrelings naar het zich gereed stellend peloton. Een groote, een enkele slag, die daverend weergalmen wekte en... allen lagen op den grond. Warm werden ze in de gereed staande kisten gelegd en naar het kerkhof gevoerd...

Een duitsche, voorname, hierwonende dame, die verwanten in Frankfurt heeft bezocht, vertelt, dat men in Duitschland niets merkt van den krijg. Volgens haar houden de Duitschers veel van de Belgen. Het is uit liefde, dat ze er zoo vaderlijk toegevend en zorgzaam mede omgaan!

Er wordt onder de dames van ons gezelschap voorgesteld, dat ieder bij bijeenkomsten zijn eten medebrengen zou. Bevel in heel het Etappengebied op al de graspleinen in parken en tuinen veldvruchten te zaaien of te planten.

Een duitschgezinde Nederlander verzekert, dat België een afzonderlijken vrede wenscht te sluiten met Duitschland. Albert 1 zou terugkomen als koning, mits duitsche bezettingen op verschillende punten van ons land. Wat er niet al verteld wordt! Nog personen, die van Duitschland terugkomen, zeggen, dat er nergens iets van krijgstoestand te merken is. In de steden prijken voor de vitrienen groote stukken boter, met het opschrift: "Frische Butter aus België, 7 mark den Kilog."

Arm België met zijn verhongerende bevolking!... Ziehier wat de soldaten straffeloos durven doen: Een hunner trad in een witgoedwinkel der Vlaanderenstraat. Op een plank wees hij een doos aan: "'Haal ze af!'" luidde zijn bevel aan de dienstdoende juffrouw. Daar deze reeds voor het neerlaten van een rolgordijn op 21 juli ll. in 't gevang was gestopt geweest, dorst ze niet weigeren.

Toen hij de doos van nabij zag en in de handen nam, zei hij: "'Te klein.'" Hij keerde zich in 't rond en heel omhoog op een galerij, merkte hij er eene op, die hem aanstond: "'Ik zal die ginder halen,'" sprak hij en deed een beweging naar de gang en de trap.

"'Neen,'" verbood hem de juffrouw, "'ik zal 't doen.'" Toen hij ze vast hield, vroeg hij, "'nu een touw,'" wat de juffrouw hem haalde.

Hij bond het er rond en zonder een enkel woord van dank, verliet hij den winkel.

"'Doet Amerika mede aan den oorlog,'" zoo moet België de zondebok wezen, hongersdood staat voor de deur," zeggen zwartzienden, terwijl optimisten verklaren: "'Doet Amerika mede, gelukkige toestand. De strijd zal kort wezen.'" Anderen meenen: "'Duitschland zal toegeven, valsche beloften doen en Amerika zich daarmee tevreden stellen. Beide staten zijn even bang voor een botsing.'"

Op 4den mei is de duitsche nota aan den ambassadeur der Vereenigde Staten ter hand gesteld, behelzend het antwoord op de protestatie tegen den onderzee-oorlog.

dinsdag 4 mei '16.

Oorlogsprentje. In een van de banaal-nieuwe straten (wijk Heuvelpoort), dicht bij het Stadspark woonde er een jong huisgezin. Anders dan werklieden, met hier en daar een kleinen winkel, waar het hoogstnoodige te verkrijgen was, leefden daar niet. De echtgenoot, een mooie, sterke kerel, arbeidde in een cementfabriek en verdiende een goed dagloon. De vrouw was naaister geweest voor een magazijn van gemaakte kleederen. Nu bestierde zij het huishouden. Ze hadden reeds twee kinderen: een meisje van vijf jaar een knaapje van twee, dat alle dagen door 't oudste in 't voorbijgaan naar hare school ter bewaarschool werd geleid.

De vrouw was frisch, vlug en vaardig en bij uitzondering in den werkmansstand, waar na 't huwelijk, vaak door gebrek aan zorg vroeg verval intreedt, steeds parelnet gekleed en gekapt.

Het was een goed gezin, hij was fier op haar: "Ze mag gezien zijn, hé?" pochte hij bij zijn kameraden. Aan zijn ouders verklaarde hij: "Ik heb het wel getroffen, moest ik uit honderd kiezen, geen andere zou ik willen, al stond ze in 't goud."

En zij van haar kant zei: "Dat is de braafste vent van de wereld. Ik doe met hem, wat ik wil, een oprechte "tsjoel" al ziet hij er uit als een beer. Nog nooit hebben wij het kleinste geschil gehad."

Dat was van beiderkant overdreven. En als schier overal zeilde er ook soms een wolk aan hun gelukshemel voorbij. Maar ernstig werd of bleef de vrede nooit verstoord.

Altijd alleen praatte ze graag op den drempel met de groenteventster, den bakkersjongen of een buurvrouw; want de twee eersten ontsnapten haar spoedig. Het ontbrak hun aan tijd.

Wanneer hij dan thuiskwam en de aardappelen nog niet aan den kook waren, zat hij ontevreden bij zijn bord en trommelde misprijzend-geërgerd op de witgeschuurde tafel. Verwijten deed hij niet. En zij liep en vloog en weerde het kleinste af, dat in haar weg dreutelde, koterde 't vuur op met geweld en diende hem zoo haastig mogelijk. En toen ze ook neerzat met de kleinen tusschen hen, was alles vergeten en zweefde er zalig heil in de atmosfeer.

Ook na een dergelijk klein vergrijp haalde zij het verlet dubbel in. Ze maakte al de kleederen voor haar kroost zelve, en zat meer dan eens laat in den nacht daartoe op. Kundig bleek ze in haar bedrijf. Het was merkwaardig, hoe zorgzaam-symmetrisch de vierkante bruine, nog nieuwe fluweelen knielappen op het verweerd grijs van zijn broek waren aangepast; hoe blank zijn linnen glom, als hij, rein gewasschen en geschoren, in zijn hemdsmouwen aan de deur stond of neerzat bij zomerzondagsmorgen. Voordat ze een kind hadden, gingen ze dikwijls naar de cinema. Weldra was dat afgeschaft. Hij zei wel:

"Toe, kom mee, draag het bij de buurvrouw, of leg het in een schuiflade, die ge openlaat. Het zal er niet uitvallen."

Maar ze wilde niet. "Ik zoudt 't niet kunnen over mijn hart krijgen, en ge zoudt de eerste zijn om mij te blameeren, moest ik uw raad volgen, neen, neen, ik doe het niet."

Het gebeurde ook, doch zelden, dat hij laat uitzat en zijn tong "ijzer sloeg" en hij hikte, als hij 't geld van de week afgaf, wat hij altijd deed, zoodra hij binnenkwam. Toen kon ze hem aankijken met een uitdrukking zoo boos, dat heel haar lief gelaat bot en bijna leelijk werd.

Tergend telde ze dan klinkend het eene afgegeven muntstuk na het ander op de tafelplank, zoodat het ontbrekende in het oog viel. Ze haalde zijn reeds opzettelijk weggedragen avondmaal en stootte het voor hem neer, en hij, dien de drank mild stemde, vatte haar bij den pols: "Allo, wijveken, toe toe, ge moet de zon in 't water kunnen zien schijnen."

"Zatlap, blijf van mij af," snauwde ze hem aan, zich loswringend.

Waar er een mopt en dat kon ze — zijn er dadelijk twee zwijgers. Gedurende den zondag spraken ze geen woord tot elkaar, doch voordat de avond viel, was de vrede liefderijk geteekend voor dagen en soms weken en maanden lang. Aldus vervlood hun leven in algemeen geluksbewustzijn en tevredenheid met, het hun beschorene, totdat de oorlog uitbrak.

Op den nacht van 3den 4den Augustus '14 werd hij opgeklopt als zoovele lotgenooten het land door.

Met koortsige haast kleedde hij zich aan; bevend hielp zij hem. Hun ontroering was echter geen diepe, maar veelmeer een verrassing mocht ze heeten.

"Och, het is niets anders dan een alarm," verzekerde en meende hij, "Niets dan het gaan bewaken van de grens, binnen eenige dagen ben ik hier weder," en dit ook geloofde zij.

En terug kwam hij niet. Vreeselijke gevechten hadden plaats in 't Walenland. Waar zat hij wat was er van hem geworden? Geen het minste nieuws.

Ze had noch rust noch duur. Het geleeek bijna op een dreigement van geestverbijstering: "Mijn man, mijn man," ze sprak van niets anders meer. En de burens zeiden: "Ze wordt zot." Er werd een derde kind geboren, na maanden, een oorlogskind, zooals zulken destijds werden genoemd.

Het was geen vier dagen oud, toen de gebuurte op een vroegen avond in rep en roer geraakte en de vermiste eensklaps te zijnent binnentrad, de deur zacht openduwend. Hij had zooeven vernomen, dat zijn derde kind er was.

“Waar is zij, waar is het?” vroeg hij.

O welke vreugd, te groot schier voor haar op dit oogenblik! Hij stond bij haar bed, hare hand in de zijne en zij lachten elkander aan, diep ontroerd en sprakeloos. In soldatenpak, hoog van gestalte, roodbruin van gezondheid en buitenlucht, stond hij daar, haar man, de hare! Hij maakte deel uit van de jagers te paard, een keurkorps. En de baker toonde hem het kind, een meisje. Hij gaf het een kruisken op het voorhoofd: “God zegene en beware u.” Hij keerde zich om naar het ledikant: “Nu moet ik heen,” zei hij.

“Welhoe, wederom weg en zoo gauw!”

Hij reisde met zijn compagnie door Gent. Hem was slechts drie kwartier verlof gegund. De paarden stonden gezadeld, “de tucht, de tucht!” die plicht sprak haar bevel uit, luider dan al het andere voor hem.

En opnieuw verliepen maanden en klommen tot meer dan een jaar. Ze kreeg onderstand voor haar en haar kinderen als elke soldatenvrouw, wat van lieverlede onvoldoende werd in den algemeenen nood.

Werk had ze niet en de mistroostigheid maakte zich heelemaal meester van haar gemoed: “Ze wordt zot,” herhaalden zij, die omgang met haar hadden.

Zonderlinge geruchten begonnen te ontstaan over haar gedrag: ze liet de kleinen alleen des avonds, liep met soldaten in het Park, vermoedde men, en wat een ongeloofwekkende gissing was, werd weldra een waarheid. Er bestond een portret van haar met een dezer... “Slecht, slecht, doorslecht,” luidde het thans.

Zij zoo deugdzaam, zoo naarstig weleer!

Telkens ze tegen iemand in haar buurt spreken wou, werd haar de rug toegekeerd dan trok ze binnen, onsamenvhangende woorden murmelend.

Op dat tijdstip kwam er nieuws van haar man: hij was in Holland geïnterneerd. Hij zond haar geld... en zulks geschiedde thans herhaaldelijk.

En ofschoon niemand omgang met haar meer had, werd het geweten.

Dat geld, dat geld! uit den vreemde, blijk van trouwe liefde, haar toegezonden uit gevangenkamp, wekte het berouw bij haar op, terugkeer tot het goede?

Integendeel het werkte ten kwade. Het scheen te branden aan haar vingers. Ze verspilde het onbesuisd. De kinderen vuil, uitgehongerd waren ze, heelemaal verwaarloosd; naar het kleinste alleen zag ze nog om. Het moest wel zijn, dat klachten tegen haar aan het gerecht waren ingediend: op een morgen ging er een politieagent haar huisje binnen... en 's avonds, toen de twee oudsten terugkwamen en aanklopten, werd niet opengedaan...

De burens scholden samen. Waar was ze weder, die hekse, die deugniete, die slonse? Een meisje onder de omstanders had ze een paar uren te voren met het jongste op den arm en een grooten, zwaren korf zien weggaan. Het begon te regenen.

“Komt, arme schaapkens,” zei de vrouw van daarnaast, “Komt mede totdat moeder daar weer is...”

Maar moeder keerde niet terug en werd ook maar twijfelachtig terug verwacht. Onder beschuldiging van kindermishandeling was ze waarschijnlijk uit vrees voor gevang gevlucht.

Het woninkje werd doorzocht, walgelijk alles er bevonden.

Van haar geen spoor meer... En de twee kinderen, het meisje en het jongetje, bleven bij de buurvrouw, die van de Hospiciën der stad vergelding voor hun onderhoud kreeg.

Ze fleurden op als verwijnende bloemekens, uit de schaduw weggenomen, in de zon gesteld en mild met regen gedrenkt.

“Waar is moeder?” vroeg het oudste nog soms.

“Moeder is dood,” werd haar geantwoord. Toen schreide ze eens.

“Komt ze niet weder?”

“Neen, ze zit in den kerkeput.”

“In den kerkeput, in den kerkeput,” herhaalde het klein, dat nog geen besef van leven of dood had, op een zangtoon.

Op een avond keerden de twee van hun scholen terug. Het oudste beefde, het jongste snikte luid.

“Wat is er gebeurd?” onderzocht de pleegmoeder, die het op den schoot had genomen en door geen zoete woorden bedaren kon. “Hebt ge bijna onder den tram gezeten, misschien? Ge moet oppassen,” zei ze aan het meisje.

“Ja, toen wij over de straat liepen, maar dat is het niet, waarom hij schreeuwt; wij hebben moeder gezien,” antwoordde zij en haar kinnetje bewoog krampachtig.

“Moeder! Waar?”

“In de Heuvelstraat, ze stond aan de vitrien van den photograaf en zag ons eerst niet. Broerken herkende ze seffens en kliste hem aan haar rok... Ze keek ons verbauwereerd aan. “Moeder,” zei ik, “zijt ge niet dood dan?””

“Neen, neen, haast u weg, dat niemand mij met u ziet,” zei ze en trok broerkens hand uit den greep en duwde het vooruit, en daarom schreemt het zoo.”

Geen drie dagen later werd er in hare vroegere omgeving verteld, dat haar schuilplaats ontdekt, en zij aangehouden was. Ze bewoonde een zolderken in de Stalhofstraat. Het bij haar gebleven kindje was een echt martelaarken, dat op een hoopje flarden lag... En weder scholden de voormalige buurvrouwen op haar: “Die kanaille, die leelijke vod, dat soldatenwif, ze moesten ze radbraken!”

Later liep het gerucht, dat ze te Melle in 't krankzinnigengesticht "Caritas" zat.

Zondag 6 mei 16.

Lente volop. Het kanon grommelt in de strandverte en de natuur viert feest. Langs de lanen staan de kastanjeboomen zwaar ondoorzichtbaar als huizenrijen op pijlers gebouwd; het schijnt een algemeene verlichting daarop van hooge kaarsen wit — en rozerood. Heel het Park is met tenger groen overwuid; bloemen, bloemen overal, op alle vrije plaatsen geurig, kleurenrijk. En, de toch niet omgewoelde graspleinen, o zoo mooi, effen fluweel! Geen mensch kan zich voorstellen, dat de oorlog den schepter zwaait... ach, hij kan het wel, hoor goed toe, het kanon grommelt immer van ver! Indien het toch eens zwijgen wou!

Dinsdag 8 mei 16.

Krachtens een nieuwe verordening moet het getal hennen van elken bezitter aan de politie worden kenbaar gemaakt. Geen mag verkocht of opgegeten worden zonder aanvraag bij den machthebber en van elke kip moeten in mei drie eieren in de week worden afgeleverd. Maar de kippen in de stad, en thans vooral met het etensgebrek, leggen weinig. Mijn groentevrouw moet er koopen om met het afgeven in regel te zijn — als ze er krijgen kan. — De prijs van een ei steeg tot zestig centimen 't stuk. Eene harer kippen had tot op zaterdag laatst nog geen enkel ei gelegd. Ze verkocht ze aan een dame voor tien frank. Maar juist op het oogenblik, dat de eigenares der plichtverzuimende in het kot ging om ze te pakken, zat deze in den korf, schrikte bij de storing en vloog op met luide kakelkreten van triomf. Ze had een ei gelegd! Het was nog warm.

De knecht der dame, die stond te wachten een beetje verder met het geld in de hand, schoot toe om

hulp te bieden bij het pakken.

“Ach, neen, jongen, neen, kijk!” — en ze toonde hem het ei — ‘ik kan toch geen hen verkoopen, die begint te leggen,” en onverrichter zake trok hij met het teleurstellende nieuws naar zijn meesteres terug.

Nieuwe oproep voor het afleveren van alle metaal. Al de aanwezige riemen in werkhuisen en fabrieken zijn "beschlagnamt".

Ge gaat in een winkel, ge vindt de verkoopster in tranen, haar man of haar zoon is naar Duitschland gestuurd. Men heeft hem geen tijd gelaten kleederen mede te nemen. Sedert weken geen nieuws meer van hem of iets anders even betreurlijk.

Zondag 14 mei '16.

De moed begint te ontbreken, het is ook altijd hetzelfde euvel of liever het verergert steeds; ge hoort niet anders dan van naar Duitschland sturen. Wee hun die brieven of kaarten van soldaten uit het front ontvangen! De prijzen der eetwaren stijgen met den dag en vele dingen zijn volledig uitgeput of onvindbaar. Dat alles drukt zwaar op het gemoed, van hem of haar, die niet van schuld is vrij te pleiten in 's vijands oog. Een menschenleven is van weinig tel in de algemeene ontredde van alle maatschappelijke belangen... maar het verlies, het vernietigd worden van documenten, opgegaard, opgespeurd en voor later tijd neergeschreven!... Het hart krimpt weg bij het denkbeeld. Ontdekking van mijn manuscript... Nu steekt het op een plaats, waar het verborgen is voor brand of beschadiging... onveilig toch, alle plaatsen zijn het immers...

In den winter van 1884-5 verbleef ik tamelijk langen tijd in Nantes, hoofdplaats van het departement der Seine-Inférieure, bij mijn vaderlijken oom, scheepsmakelaar. Met hem deed ik eens een reisje langs de kust van Bretagne en ik herinner mij onder ander, dat wij aan het rotsig strand, niet verre van Pyriac, eene spelonk bezochten "la Grotte à Madame," genaamd. Het was op een onstuimigen namiddag: de zee rolde hoge golven aan en wie die streken kent, weet wat de branding beduidt bij stormweer op de oostgrens van den Atlantischen Oceaan. Wij dachten nochtans aan geen gevaar. De bodem der krocht was bruin rotsig als heel het strand. Hoe kwam het toch, dat wij ons niet bekommerden om 't uur van ebbe of vloed?

Ringsom in de groote ruimte der grot niets dan afgeronde of scherphoekige steenblokken, de eenen op de anderen gestapeld, woest en ruw.

Boven ons stond de semaphoor, dat hadden wij opgemerkt en zijds rumoerde het ontzaglijk gebulder van de ontketende elementen met elkander in strijd. Wij keken rond en wezen ons aan hoe hoog het water hier bij den laatsten vloed moest geklommen zijn, zichtbaar nog aan de natte, donkerder kleur op de rots, hooger dan de opgeheven hand reiken kon...

Wat was dat, wat gebeurde er? In eens leek het als werden emmers op onze beenen uitgekletst, en o schrik! Het water veegde den bodem tot op het verste einde der grot, wel keerde het terug, zooals het opkomend tij doet, maar bleef brobbelend aan den ingang staan... Een nieuwe baar volgde, een tweede, een derde... Wij stonden aan de enkels reeds in 't nat. Mijn oom had gezegd, op den oceaan wijzend, dat telkens na de acht baren er een grootere komt dan de vorigen. Welke zou de negende wezen? Wat zou ze doen en aanbrengen?

Op de rotsblokken klimmen en ons lot afwachten, om hulp schreeuwen? Maar wie op den semaphoor zou stemmengejammer hooren in dat wilde weêr?

Wij grepen elkander bij de hand, liepen naar den uitgang door steeds hooger stijgende golven en sprongen van blok op blok; want de gaping, langswaar wij waren binnengetreten was niet goed meer te bespeuren tusschen het ziedend schuim. Het water spatte boven onze hoofden op... onze kleederen waren kletsnat.

Hoe hoog zal de zee ginder reeds staan? Wij geraakten eindelijk buiten... Gered! De bodem der spelonk lag lager dan het zandstrand, waarover de baren wel aansloegen, maar deelswijze nog weder zeewaarts trokken.

Dat was een groote schrik geweest, maar een schrik, die geen lange ontsteltenis naliët, iets gelijks aan wat een vreesachtige ondervinden moet gedurende een dondervlaag, als de hevige slagen hem sidderen doen, maar die dra zijn angst vergeet, zoodra de bui over is...

Thans is die angst voor doodstraf of vrijheidsverlies iets anders: het is een bestendige toestand van vrees heel eigenaardig in zijn uitwerking; nu eens prangend als een onmiddellijk dreigement, dan wijd schier onnaspeurlijk zich terugtrekkend, heel verduisterd in de verte. Opschrikken uit den slaap:

“Indien ik nu eens veroordeeld ware tot den kogel! Indien ik nu met het kriecken van den dag moest oprijzen om uit het gevang gehaald, tusschen soldatengeleide naar het veld of den muur der strafuitvoering te gaan!” En griezelen ineenkrimpen bij de onderstelling. En dan met een krant of een boek zitten of met speelkaarten in de hand, zoo onbevangen, zoo kalm alsof er niets hachelijks gebeuren kon, alsof het nood-onweder heel weggetrokken ware.

Onbegrijpelijke overgang van de schrijnendste onrust tot het diepste vredesgevoel! Een zegen toch, die windlooze gedurende den baaiërd van het wellicht niet te ontwijken noodlot.

Zaterdag 20 mei '16.

De vervalsching van eetwaren wordt op groote schaal toegepast: steenkolenslakken tot pulver gemalen onder zware plettertugten ter verzwareing van cacao, suikerij en chocolade. Het gebuideld brood voor zieken is verbazend wit, vastgesloten, oudbakken van zoodra het koud geworden is en heeft hoegenaamd geen smaak — zou er wellicht waarlijk pleister in zijn?

Het toezicht over de eenzelvigheidskaart wordt streng toegepast. Wie ze niet op de eerste vraag toonen kan, loopt een groote boet op.

Meiden, die aan de stoep schuieren, hebben ze in den zak, evenzoo oude wijvetjes uit een armhuis, die liggen te wieden op het land. In werkmanswijken komt het voor, dat van binnen op de straatdeur in groote letters prijkt:

“Vergeet uw paspoort niet.”

Hoe komt het toch, dat er sedert een week geen soldatentroepen meer binnenkomen noch wegtrekken, vanwaar die schorsing in 't verkeer?

Maar zijn er geene meer te zien, noch is er geen krijgsmuziek meer te hooren, des te levendiger patrouilleeren ze in de verbeelding, vooral bij duisteren nacht:

Hoe gaat dat doodschieten toe?

En de geest verplaatst zich in het vroege schemeruur. De zon is nog niet opgestaan; het donker celrijtuig, dat u naar de strafplaats voert houdt stil en ge stapt af. Is het van schrik of van koude, dat ge beeft en dat uw kin knakt? Het is ook zoo killig daar aan dien muur, waar ge zijt gereedgesteld. Voor u, in nog twijfelduister is er een wemeling van enkele soldaten, een zwakke flikkering van staal.

Het gaat zoo vlug niet toe, als ge denken zoudt. Ze moeten zich in 't gelid stellen, het commando hoeft gegeven te worden juist op den slag van het bepaald uur. Een dokter staat daar om uw overlijden vast te stellen, misschien is hij het, die u desnoods den genadeslag geven moet. Nu hoort ge weer iets aanrollen, met dat licht gerol — ge kent het wel — dat van een niet beladen doodwagen. Hij is het, die uw kist aanbrengt...

Ja, ja, de blinddoek, laat hem u toch ombinden, anders... anders doet ge een onwillekeurige beweging en...

Ach, waarom dat alles bij voorbaat herhaaldelijk doorleven, wat nog niet gebeurd is en misschien niet gebeuren zal.

Wat zou het smartelijkste wezen op dien beslissenden stond? Dat weet geen mensch. De indrukken vallen soms heel anders uit dan ge voorzaagt. Ja, maar wat denkt ge er van nu, gij?

Is het 't afscheiden van uw familie? Het verlaten van uw vrienden, van uw huis, met al zijn inhoud, doode voorwerpen voor een ieder, maar levende wezens voor u. Aan elk dezer is een geschiedenis verbonden, nauw aan degene van uw verleden verwant...

En ik zin na: moet ik mij schamen het aan te stippen? Ik weet geen verschil soms meer tusschen goed en kwaad. Doch het knijpendste voor mij ware dit: niet kunnen mededeelen aan anderen welke de laatste gewaarwordingen van een terechtgestelde zijn... dood, vernietigd, niet meer bestaan, nergens meer.

En het eeuwig leven?

Ik heb honger en dorst er naar, maar verdienen wij wel heropstanding, wij die allen zoo slecht zijn?

Alle handels- en voortbrengsthuisen moeten voor de Duitschers werken. In geval van weigering worden de eigenaren of de beheerders naar Duitschland gestuurd. De stad wordt gedwongen het vereischte te doen uitvoeren. De opbrengst is voor Duitschland, behalve twintig procent, die aan de bevolking toekomt.

Zondag 21 mei '16.

Ziek zijnde.

Het is nacht, wijdopen oogen, wakkere geest. De drie ramen mijner kamer teekenen matte, langwerpige vierkanten op de halve duisternis af. Het licht dringt echter niet tot binnen door: alle voorwerpen staan met onduidelijke, afgestompte lijnen schier onkenneijk hier en daar. Volkomen opschorting van levensgerucht.

Hoe laat zou 't nu wel wezen?

Het is zoo lang, zoo lang geleden, dat middernacht sloeg, vervolgens half één en misschien half twee niet gehoord.

Wat is dat, ginder reutelend in 't gewelf?

Ha! Hoe kan ik het vragen! Het reeds heel goed gekend geratel van een vliegtuig, en plots daarop, het knetteren van machiengeweren... herhaaldelijk knetterend. Opstaan, aan 't raam in den hemel gaan kijken...

Wie zou het kunnen laten?

Die hemel is melkachtig bleek, het is nog volle maan, en alhoewel hare schijf onder een fijn floers is verborgen, verheldert ze toch het koepelruim.

O, zie, o zie, zoeklichten!

Waaivormig vegen ze de lucht boven de daken af, altijd heen en weder... altijd weg en weer...

"Mitrailleurzen, zoeklichten," roept de meid van uit hare kamer. En ik hoor ze beneden komen. Ze blijft staan op de onderste traprede. Ze ziet zeker mijn silhouet afgeteekend op de twijfelklaarte: "Wat doet ge toch!" roept ze, "ge zijt ziek, waarom opstaan?"

Beschaamd over mijn waagstuk, antwoord ik niet.

"Ge hebt toch zeker een sjaal aan?"

"Ja, ja," zeg ik. Het is niet waar. Hij ligt op de chaise-longue. Ik grijp er naar.

"Ach blijf toch aan dat venster niet staan. 't Is veel te koud."

En zij staat ook, zelfvergeten, ongekleeft aan het venstertje naar den tuin toe op de trapzaal.

Ik blijf staren naar omhoog: o, nu komt er een tweede zoeklicht bij, recht boven de straat; aan elkanders kruispunt blijven ze staan juist voor mijn dak. En altijd door het hameren der machiengeweren. Gij, die dit leest, indien het mij gegund zijn mag, dat iemand, die geen vijand is, het ooit komt te doen, geloof niet, dat de beenen wankelen, dat het hart klopt bij zulke nachtelijke

krijgsgeruchten, bij zulke onheilspellende hemelteekens, die aan apocalyptische voorspellingen denken doen; neen, wij zijn er aan gewend, sedert maanden gewend aan dergelijke dingen.

"Ga toch naar bed," vermaant de meid, die nu in het deurgat der kamer is getreden.

En ik gehoorzaam als een kind.

"Slaap nog wat," zegt ze heengaande." Dat zegt ze telkens, als ze komt zien, hoe ik het stel.

Slapen, o neen, dat niet nu slapen op zulk een beroerden nacht neen, dat niet, neen. Wie zou het kunnen met dat aanhoudend geronk van vliegtuigen in de lucht, ge zoudt gezegd hebben een leger van reuzenmeikevers, bij een onweder van afweerknallen.

Wat moeten er veel bomben gevallen zijn!

Maandag 22 mei '16.

Hercuul kwam weder om onderstand en voordat ze boven gelaten werd, hoorde ik een kort gesprek tusschen haar en de meid in de gang.

"Ge zijt een dwaze alzo armoe te willen lijden. Doe als een ander, werk ook voor de Duitschers!"

Het antwoord verstond ik niet.

Mijn meid, Suzanne! Ook wankelmoedig, ook het pad van goed of kwaad bijster, Suzanne, alzo een haantje-pik, als het vaderlandsliefde gold. Helaas! nu raadt ze zelve afbreuk daarvan aan!

Doodschieten, doodschieten voor spionering. Op 8sten dezer drie van Brugge, op 10den drie van Gent, waaronder een wisselaar. Moedig hielden ze zich, zingend reden ze, naar de strafplaats.

De oorlog is een braakliggend veld. Daar tiert het onkruid van de lafheid welig voort; daar schieten venijnige paddestoelen onvoorziens uit den grond; doch daar ook kiemt, groeit en bloeit — als door een feeënroede gewekt — de heldenmoed in al zijn glorie op!...

Het Posthotel is gesloten, omdat er zich typhusgevallen hebben voorgedaan. Het werd steeds druk bezocht door de overheden.

Vrijdag 26 mei '16.

Er wordt verzekerd, dat 42 vliegtuigen ergens een luchtaanval pleegden op de engelsche kust en er slechts 19 terugkeerden. Dat wordt aan onbekwaamheid toegeschreven en de verantwoordelijken zouden gestraft zijn.

Zondag 28 mei '16.

Al de groenten worden door de Duitschers opgekocht met behulp van gentsche agenten: asperges, wortels, zomerkoolen, bloemkoolen, jonge ajuin, enz. Prijzen komen niet in aanmerking. Alles wat de verkoper eischt, wordt betaald zonder afbieden en naar Duitschland gestuurd.

Uit het verslag van een geneesheer, gelast met het onderzoek van den gezondheidstoestand in de betalende stadsscholen, blijkt, dat het gewicht van 47 leerlingen op honderd verminderd is gemiddeld van 1 of 2 kilog. "Wat gaat er van ons ras geworden!" besluit hij verontrust. Deze dokter is reeds ik weet niet wegens welk vergrijp tegen den vijand naar Duitschland gestuurd geweest.

nog zondag 28 mei 16

Ongelooflijk, welke moeite ik soms heb om mijn aantekeningen terug te vinden, wanneer ik ze eenige dagen heb gestaakt. Ik verstopte ze te allen kant en vergeet waar. De schuilhoeken aanduiden op een notaboekje durf ik niet wagen. Ik heb geen medeplichtigen, hoe zouden vermoedens op mij wegen, zoolang ik zelve zwijg? Een enkele mensch weet er van, maar die zal geen

onvoorzichtigheid begaan. Waarom mij zoo vaak met onrust gekwollen?...

Maandag 29 mei '16.

Gisteren zijn negen en dertig waggons met gekwetsten Gent voorbijgereden, dat duidt op hevige gevechten. Iemand, die van Brussel kwam, zei: "Moesten de Gentenaren weten, hoeveel Belgen er dezer dagen gesneuveld zijn, in geen enkele familie zou er nog een oogenblik rust heerschen."

Een timmerman, werkzaam bij een patroon, die aan de Duitschers levert, moet bij dezen boodschappen doen. Hij vertelt: de ruime bovenzalen van het Feestpaleis liggen vol verminkten, gekwetsten en zieken.

Zij, die loopen kunnen, kijken van uit de wandelgalerij naar beneden. De kisten voor de eerstdaags te verwachten lijken staan gereed, onverborgen. En welke kisten! zoo groot, dat er wel drie, vier, misschien nog meer plaats in kunnen vinden.

Dinsdag 30 mei.

Bezoek van mijn ambulansier. Hij komt ondanks het verbod voor krijgsaangehoorigen in huizen van burgerlijken een voet te zetten.

Indien het geweten wordt, krijgt hij vier en twintig uren arrest. Hij is reeds elders geweest en moet nog bij drie personen gaan.

"Op die manier krijgt ge vijf maal vier en twintig uren gevang," zeg ik.

"Neen," lacht hij met zijn schitterend witte tanden, "de straf wordt maar eens daags toegepast." Te Oostende is het heerlijk aan de zee. Hij heeft niets of bijna niets te doen, ligt in 't duinzand, mijmerend het spel der baren aan te zien, neemt baden en pianolessen; want hij wil zich oefenen op het klavier, wat hij half verleerd heeft. De groote, Engelsche vloot is nog geen enkele maal uitgeweest, maar afdeelingen daarvan zien ze er dagelijks in de verte. "De Engelschen leggen mijnen die" — en hij lacht weder, dat hij schokt — "onmiddellijk door onze marinehelden worden opgepikt."

Door den zeetelescoop — thans verbazend vervolmaakt — zag hij den lichttoren aan de monding der Theems zeer duidelijk. Er wordt onzeggelijk veel gespioneerd en zware sommen geld daar aan uitgegeven. Luchtvliegers wagen het 's nachts op hun bekende plaatsen correspondentiën te komen leggen en afhalen op levensgevaar. Hij zag onlangs twee spioenen aanhouden op de straat. Ze waren in vrouwen verkleed.

"Geen beweging in Oostende, zeker, nu?"

"Neen, niets dan van den eenen kant het verkeer der bevolking, en van de bezetting van den anderen."

"Bomben?"

"O talloos! Geen drie dagen geleden stortten er twee in mijn onmiddellijke nabijheid neder, maar ze ontploften niet."

"Het is beklagenswaardig, dat de Verbondenen overal bommen werpen, die de vreedzame burgers dooden."

"Hun doel is het treffen van hangars, proviandstapels, legervoorraad."

"En intusschen blijven de bewoners toch in de stad ondanks al het gevaar, dat hen..."

Hij heft den wijsvinger onderbrekend omhoog: "Ze kunnen niet meer weg, ze moeten in Oostende blijven, geen levende ziel krijgt oorlof om er uit te gaan."

"Hoe zonderling!"

"Neen, ge begrijpt, moesten er geen civielen meer aanwezig zijn, dat de Engelschen niets meer

ontzien, en heel de stad met de bezetting in gruis schieten zouden."

"Ha, zoo! ze dienen als beschermers voor de Duitschers van het garnizoen, de Oostendenaren?"

"Ja, zeker." En nu vertelt hij van al de reusachtige vuurmonden, die in lange, lange reeksen langs het strand gereed gepointeerd staan over het watervlak.

Hij moet heen, maar na zes weken komt hij weder op zijn vacantiereis naar Berlijn. Hij buigt diep, als in twee brekend, en holt met ruw geweld de trappen af: een beeld van kracht en niet te toomen vroolijk-wakkeren levenslust.

De oorlogstijd, het bestendig bijwonen van smart en nood en wee van allen aard!... Een zwaan, die op het water drijft wordt ook niet nat... Geheimen in de levende natuur...

Maandag 5 juni.

Een zeegevecht heeft plaatsgehad aan de Skagerrak. De dagbladen deelen de namen mede der verloren vaartuigen van de Verbondenen.

Ik ben nog altijd ziek, zit gevangen als een vogel in zijn kooi. Alle geesteswerk is mij verboden... Maar, zeg aan de wolke: "Gij zult niet drijven," zeg aan den stroom: "Gij zult niet gaan," zooals de dichter schrijft en merk of ze aan uw bevel gehoorzamen.

Hetgeen hier volgt, zou ik in tegenwoordigheid van een Gentenaar niet durven uitspreken ten geenen prijze. Ik zou uitgescholden worden voor onvaderlandsch, voor duitschgezind en bevooroordeeld.

Het staat hier nu eenmaal in de hersenen vast, dat de Geallieerden niet verliezen kunnen, dat de vijand uitgeput is en den val nabij komt.

Helaas, waar is onze zegepraal? Hoeveel krijgsvoeten staan er op het gebied van Germania? En in alle landen zitten de Duitschers vast: België, Frankrijk, Italië, Rusland, enz. Ons rijk, schoon en nu zoo arm, deels verwoest, België! Is het te bevreemden, dat de haat tegen de schuldigen onverzoenlijk is?

Aan de Gentsche Hoogeschool zijn er over de tachtig leeraren. Op de schriftelijke vraag vanwege den Gouverneur-Generaal of ze bekwaam waren om in het Vlaamsch te doceeren, hebben er vijf geantwoord "'ja.'"

De overigen verklaarden "'neen'" sommigen gaven de reden hunner weigering op.

De Duitschers willen met geweld de taalquaestie hier regelen. Het volk is grootendeels fransch-gezind. De betalende meisjesscholen zijn openlijk of heimelijk broeinesten van verfransching. Ik spreek van de bemiddelde burgerij: de grootouders spraken vlaamsch. Hun kinderen kenden de twee talen; de kleinkinderen worden in het fransch grootgebracht. En welk fransch meestal? De eigenlijke werkersklas verwacht het begrip van geleerdheid met "fransch kennen." En de beschaving door de volkstaal, welke op goeden voet van vooruitgang was, heeft nu een harden stoot, misschien den genadestoot gekregen. Hoe wilt ge, dat de bevolking zich door den vijand laat opdringen, wat de vriend niet of slechts met bijna onoverkomelijke moeite bewerken kon!

Nog altijd zit ik ziek. Het is de eerste maal van mijn leven, dat ik in de mei het veldgroen niet zag en den nachtegaal niet hoorde... Sedert begin van deze maand is het doorgaans zoo koud, dat vuur noodig is in de woonkamers. Drie dagen en nachten heeft het nu geregend, onophoudelijk. Gisteren namiddag schoot een zonnestraal door de wolken, een vredesbode der elementen.

Helaas, hij diende slechts tot een ontgoochelende hoop, evenals de hoop op menschenvrede, door Amerika opgewekt, ten gronde ging. Somber is de hemel, somber ziet de toekomst er uit...

Wonderen zijn teweeggebracht door de wetenschap... wat zal de menschheid redden uit de vervloekte ontdekkingen ten bate der vernielzucht? Waar ontsmetting vinden tegen de vervalsching der levensmiddelen? Waar kan de mensch nog vluchten voor den evenmensch?...

De nieuwe schoollokalen der Palmboomstraat, wijk Brugschepoort, zijn door den vijand bezet. De

houten bewaarscholen zijn afgebroken. De bedienden van sommige tramlijnen moeten opblijven tot middernacht voor het vervoer van gekwetsten naar het Feestpaleis in 't Park. Zoo groot moet hun getal wezen.

Waaraan nog te gelooven, waaraan te twijfelen. Zij, die verleden jaar zoo nijdig uitvielen tegen de nijveraars, die voor de Duitschers werkten doen het nu zelf en zeggen: "Dàt of naar Duitschland gestuurd worden. Gehoorzamen wij niet, de vijand gebruikt toch onze gebouwen en ons personeel om het zelf te doen."

Tegenover moeders, die verklaren: "Mijn zonen moeten hun plicht naleven, wat er ook van komen moge." Zijn er anderen, die durven uitdrukken: "vaderlandsliefde" daar lach ik mede. Indien ik dienstplichtigen had, zou ik hun raden: "Vlucht naar Zuid-Amerika, naar Spanje, naar Zwitserland..."

En gij, die het hoort, tegenspreekt en niet overtuigt, wordt verplet onder het gewicht van hun zelfzuchtige bekrompenheid, zit daar en antwoordt niet meer, beleefdheidshalve, en het gesprek wordt afgewisseld door het klagen over de duurte der levensmiddelen, en gij verneemt, hoe uw bezoeker door goed beleid veel ingezouten boter in den kelder heeft, hoeveel eieren in kalk of silikaat bewaard, en waar ze nog vleesch weet te krijgen voor haar huisgezin.

De stad levert boter aan de bevolking. De menschen staan in ontelbare reeksen van vijf uur des morgens te wachten naar hun deel aan de uitdeelingsplaats. Elk krijgt eindelijk een kwart kilog. voor heel het huisgezin en vier eieren tegen verminderden prijs.

Groote klachten worden geuit. Men beweert, dat de Duitschers eerst nemen, wat hun bevalt en de bewakende agenten van politie zich ook eerst van allen voorzien en naar hun huis zenden wat hun lust aan te koopen.

Vrijdag 23 juni '16

Lemberg is in het bezit van den vijand. Feestviering onder de hier verblijvende soldaten. Waarschijnlijk hadden er gisteren banketten plaats voor de officieren. Zes, zeven, acht autos in volle vlucht aanrollend, bleven staan aan 't Posthotel.

Er was beweging van gerij tot tien en later nog des avonds...

Bekendmaking aangeplakt: Al wie deelneemt aan een samenscholing op straten of plaatsen wordt bestraft met gevangenschap tot 5 jaar. Von Wick.

Zaterdag 24 juni.

Ik zond een kaart naar het politiebureau mijner wijk tot het verkrijgen van maïs voor de kippen met opgave van hun getal.

"Niet goed," luidde het antwoord. "De eigenares moet zelve komen."

Wat ik dezen morgen deed.

De weg leidt dwars door 't Park. Grijs uniformen wemelen tusschen het groen. Grijs gestalten zitten op banken in de schaduw. Wonderbaar schoone bloemenperken overal, heelemaal blauw of geel; andere geschakeerd in sterrenvorm van alle kleur. Een houdt er van lieverlede de voeten staan en boeit de blikken: hoogstammige geraniums hel rood, kleinere gestruikt daaronder, een mozaïek van alle mogelijk rood, stout en toch harmonieus in vuurgeschitter met een rand van bruinroode fluweelen bladeren.

De groote boomen wierpen donkere plekken op den zandglans der breede rijwegen. De zon is fel; doch de wind blaast frisch als een zeebries en jaagt het water over de oppervlakte van den vijver in zilveren schubbetjes op.

Ginder loopt de tramlijn, rolt een tram aan. Een soldaat komt recht op mij af over een zijpad, groet en vraagt den weg naar St. Pieters Station. Hij spreekt een schier onverstaanbaar Koeterwaalsch. Ik

antwoord in 't Duitsch en geef bescheid. Ik zoek de gelegenheid niet, maar als ze zich voordoet, neem ik ze waar om 't een en 't ander te vernemen. Het hooren van zijn landspraak boezemt hem zeker vertrouwen in, of hij is gezellig van aard misschien, ongevraagd vertelt hij onder het afkeurend oog van 't een of 't ander eenzaam hier en daar, op ons kijkend, wandelenden mensch, dat hij hier enkel sedert twee dagen verblijft.

“Waar zijt ge vandaan?”

“Van Keulen.” Hij gebruikt wel wat sterk isj en misj, maar nu drukt hij zich correct uit.

Hij is groot en kloek met een blozend, rond gelaat, trouwhartigen blik en een snorbaard van strookleur. Hij draagt een trouwring, toont mij dien: twee kinderen. Schier alle dagen krijgt hij nieuws van zijn vrouw. Ze trekt honderd en ik weet niet meer hoeveel mark in de maand — sedert Augustus laatst is hij in 't leger, heeft vele veldslagen medegemaakt, is echter nooit verwond geweest.

“Wie heeft er schuld aan den oorlog?”

“Engeland en ook België. In den omtrek van Langemarck hebben de boeren mij verzekerd, dat er in 't begin van den zomer '14 aldaar fransche troepen lagen.”

“Dat wordt hier niet geloofd.”

“Zoo is het nochtans,” houdt hij vol.

Of die man goed is ingelicht valt meer dan te betwijfelen; maar 't is interessant te vernemen wat de ondergeschikten in het leger van den toestand weten en op welke wijze ze worden ingelicht.

“Hoelang zal de oorlog nog duren?”

“Hoogstens twee maanden. Over zes dagen bezitten wij Yperen. Rusland is kapot. Er zijn nu reeds in Berlijn Russische afgezanten om over de vredesbepalingen te onderhandelen. Ook Frankrijk scheidt zich af van Engeland en is vredesgezind.”

“Ge schikt dus naar Parijs te zullen kunnen trekken?”

“Neen, niet naar Parijs, naar Londen moeten wij.”

“Hoe zal de vrede gesloten worden?”

“Frankrijk krijgt Elzas-Lotharingen weder alsook een geldelijke schadevergoeding, die Duitschland betaalt en waarvoor ons Calais als forteres wordt afgestaan.”

“En België? Krijgt het ook vergoeding voor geleden schade?”

Hij schudt het hoofd: “België krijgt hoegenaamd niets en wordt duitsch wingewest. De Franschen strijden eerlijk, hoewel ze gauw de armen omhoog steken om zich over te geven. De Engelschen zijn slechte menschen, zenden zwarten met messen op ons af, die ons verminken. Wij maken veel, heel veel krijgsgevangenen.”

“En ge verliest er veel.”

“Heel weinig: een Duitscher laat zich niet veroveren; indien hij moet bezwijken voor overmacht, doet hij dit” — mijn verteller wijst met den vinger onder zijn kin en zegt: “hij schiet zich dood.”

Hoe hoog toch staan die mannen aangeschreven bij zich zelve en hoe onwankelbaar moet hun vertrouwen zijn!

's Avonds vertooning in het Nederlandsch Tooneel, stampvolle zaal, groote bijval.

Geen soldaten te zien.

Nochtans zit er een op het balkon. Hij zit er altijd om waar te nemen, of alles correct gaat en er geen betooging tegen zijn vaderland geschiedt. Een beamte uit de bureelen van den tramdienst verklaart, dat niet de stad maar de trammaatschappij de schade lijdt voor het kosteloos vervoer der soldaten.

Zondag 25 juni '16.

Alle zondagen en vrijdagen is er bloemenmarkt op den Kouter, de wandelplaats der voornamen, die er omstreeks het middaguur zondags hun toiletten ten toon spreiden, elkaar ontmoetend en groetend. Prijzen worden toegekend voor de mooiste uitstallingen. Het een hectaregroot plein biedt een verrukkelijk schouwspel aan. Hoe tijdig ge ook op weg gaat, komen er reeds allerlei bewoners te gemoet met botten in den arm, jongens met korven op den schouder vol groen en bloei, dat geschommeld wordt bij elken stap; kinderen, die hun gekregen centen aan een tuiltje viooltjes hebben besteed. Heden vooral was het een tooverij van kleurenmozaïek. Van kijkers en koopers wemelt het. Zouden er dit jaar medailles worden gegeven of handelen de kweekers uit gewoonte?

De Duitschers zijn goede klanten. Er komen er reeds vandaan met witte en blauwe klokken in elken arm, met arocarias en aspedistras. Een officier stapt flink door met een reuzentuil van crimson rambles, **de** bloemen naar omlaag gehouden dragend, hij treedt het voormalig postlokaal binnen, waar nu een lazaret is.

Hier op den Kouter staat een breede uitstalling van hortensias, kunstmatig helblauw, ginder een hoop paarse en nog wat verder vele groepen van hoog, heel hoog roze. Zou ergens een vocht die afwisseling van kleuren niet medehelpen?

De aanblik is boeiend en wekt bewondering op. Eén vuurgloed van geraniums ten allen kant; een beijardspel van millioenen fuchsia's. Schier overal heeft het roze, amaranthe en roode de overhand. Maar toch daartusschen ligt een sterkwelriekend donkergroen tapijt met mauve bouketten — heliotropen — gelijk aan een rouwfloers op een groot graf. Daar staan pensees, **die** waarlijk na te denken schijnen; rozen hier, nog rozen van alle rozenkleur. Groote groepen oleanders, hoogopgeschoten, dichtbijeengedrongen, zwierig, al te buigzaam, elkanders zweepenstammen steunend onderling: boschage voor een kleine feeënwereld, zoo heerlijk onreëel, waar boomenkruinen overvloedig bloezend bloeisel zijn! Rankende planten in sierlijke hangkorfjes, och en wat niet al aan glans en schittering!

En nu teruggekeerd naar de hortensia's, het doel mijner komst.

“Deze, die,... neen, gene.”

De keus is niet moeielijk. Ze zijn meest alle zoo mooi. Ze behooren tot mijn lievelingsbloemen in hun rijke trossenweelde.

Ze zijn dit jaar niet duur.

Al de arme jongens met hun ledige korven troepen om mij heen: “Mag ik ze dragen? — Laat mij ze dragen? — Neen, mij, mij.- Kijk, wat schoone mande, groot genoeg om niets te schenden.”

De een verdringt den ander.

“Dank u, dank u,” zeg ik, “er komt iemand om ze af te halen,” en teleurgesteld zoeken ze elders koopers op.

De potten worden onder de boomen achteraan gezet in de schaduw, waar de ledige karretjes staan en hooi en stroo slingert.

Maar de bloemenkweeker moet betaald worden. Hij kan niet wedergeven op een twintig frankstuk, hij moet doen wisselen bij een kameraad.

Gewacht dus bij de potten.

Een der indringers voor het dragen houdt vol. Hij staat daar nog voor mij. Het is geen straatjongen, het is een hoogstaltige, havelooze man. Zijn arm steekt door den greep van een grooten, nieuwen, heel ledigen korf, schuin tegen zijn lijf, als verbergend daartegen gehouden. Zijn gelaat is ongunstig ruw, zijn blik somber. Op een eenzamen weg zoudt ge schrikken voor zulk een ontmoeting.

Is het een losgelaten galeiboef of een hongerige werkelooze?

Ik heb hem reeds herhaaldelijk verklaard, dat een ander komt om 't gekochte te dragen en dat hij

best voort zou gaan; maar hij treedt integendeel nog nader, terwijl de verkooper weergeeft — natuurlijk papier — er is niets anders meer te krijgen.

Gretig ziet de man toe, als een roofdier, gereed om een prooi te bespringen, dan steekt hij vragend de kin omhoog, ziet mij als vertwijfelend aan en zegt: "Laat mij het dragen, in Godsnaam, laat mij."

Dat verzoek, aan een snik of smartkreet gelijk, is tragisch, is het verraad van een heel levensdrama.

Wie zou zoo iets kunnen hooren zonderdat het hart vermurwd wordt en de hand niet helpt?

Begiftigd, slentert hij traag weg op zijn klompen met den ledigen korf onder den arm... het gekregen papierke aandachtig bekijkend.

En nu opnieuw het kleinzielige bij het dramatische en het akelige van het onontkombare.

De bloemen zijn thuis.

Waar ze te planten? O vreugde van een dergelijk zoeken, o belangstelling van den dag!

"Daar... een in den hoek. Ja, of, neen, er is te veel schaduw van den pruimeboom."

"Hier in de veranda? Ja, in de potten gelaten nog een er bij... doch het zal er te warm wezen, als de zon schijnt."

"Ginder, ginder op het uiteinde van het tuintje."

"Tegen de donkere klimop zal het roze goed uit komen het zal te zien zijn van wie binnentreedt, zoodra de voordeur opengaat."

En in een roes van kinderlijke, kinderachtige vreugd krijgt de eene pot na den ander een plaats en wordt het effect van alle kanten nagespeurd en goedgekeurd.

Maandag 26 juni.

Vliegeniers van 's morgens vroeg.

Om tien uur muziekgeschetter en trommelbonsslagen op den Steenweg. Ze trekken op, de soldaten met de zware schrapstappen van hun gespijkerde zolen, met geweren, bajonnetten en patroontasschen, met ransels en witte pakjes en overvlochten veldflasschen, dit laatste ten blijk, dat ze naar de gevechtsslijn gaan.

Ze zingen moedig schallend, de rampzaligen, door de moderne, wederlandsche opvatting van grondsverdedigers gedwongen moordenaars.

Ze trekken op, ontelbaar, muziek aan 't hoofd, een muziekkorps in 't midden, een aan den staart, naar kanongeraas, naar kruitdamp en stikgas, naar hagelvlagen van projectilen en wederzijdsch kruisvuur, naar tijdelijk beschermende schansen en kuilen en in gevaar van kartetsen, van ballen en bomben — steeds met den dood voor oogen, naar onbekende grafplaatsen wachtend op hen.

Hoevelen zouden er heden wel zijn geweest?

Ik weet het niet, maar voorzeker waren ze met duizenden.

Het is steeds een verlichting wanneer er de stad verlaten, een bedrieglijke, want elders gaan ze hun wreed bedrijf uitoefenen en er komen andere binnen in gestadige afwisseling.

En wie hier dagelijks opmerkt schrijft altijd hetzelfde, stipt altijd aan het treffend uitzicht van het bezettend krijgswezen tot eentonigheid toe, maar voor wie zijn eigen aantekeningen eens nagaat, zal dat herhalen beter dan iets misschien het levensbeeld eener groote stad in oorlogstijd doen heropstaan.

Dinsdag 27 juni.

Een bekende, die rechtstreeks van Holland komt, en nieuws van mijn aldaar wonende verwanten

brengt, terwijl zijn rijtuig aan de deur wacht, vertelt ook van al de moeielijkheden, verbonden aan den doortocht bij de grens. Met een groote fooi — maar het moet een heel groote wezen — aan de onderzoekers, wordt in zoo iets echter voorzien. Electriche ijzeren prikdraad verspert den overgang van 't een land naar 't ander. Honden, katten, wilde konijnen en hazen loopen zich dood er tegen. Het gevaar is groot voor kinderen, die in de nabijheid wonen.

2 juli '16.

Den vrijdag 29 juni reed ik naar buiten, waar ik eenige dagen blijven zou. Ik had geen nut van mijn pasport, het werd niet gevraagd. Heerlijk, met het groot park vol hooge boomen, op welke ik bloei zag, doch waarvan ik de namen niet kende. O, de veldlucht, wat is ze toch nog anders dan de lucht eener voorstad! Ze herinnert aan de verkwikkende zeebries!

Nu zal ik wel slapen na zoovele in zenuwachtigheid doorwaakte, opeenvolgende nachten!

Het was niet zoo. Te middernacht had ik nog geen oog geloken. Ik ging aan 't venster staan: links schoten enkele manestralen door de dichte kruinenmassa, voor mij het uitgestrekt grasplein, daarachter de vijver, schitterend als kwik; verder, tusschen een boomenopening, het uitzicht op de wijde velden en hier rechts op afstand de hooge, kegelvormige thuya, die door zijn buitengewone ontwikkeling al de bezoekers verbaasd doet opzien, tot de gevleide zelfvoldoening van de bezitters. Zulk een wonder in den plantengroei!

Nu staat hij daar zwart als inkt, die reus, op een zilverachtig bewasemde zode. Geen blad in heel het park beweegt.

Wat is het rustig hier! Welk een hemelsch genot te leven en te genieten van zulk een zomernacht!... Wee hem, die slaapt!

Als een gevoel van tempelheiligheid ontwaakt er van lieverlede en heft u uit het aardsche op!...

Wat gebeurt er? Een daverende slag, die het uitspansel doorklieft, nog een en nog een... Deuren kraken, voeten hollen de trappen af... het zijn de meiden, barvoets en in nachtgewaad. De meesters, ook uit den sluimer gewekt, openen hun kamer. Wij vereenigen ons allen. Het verschil der standen lost zich op in gemeenschappelijke ontroering... neen, dat woord gebruik ik niet, niemand is ontroerd, belangstellende nieuwsgierigheid alleen bezielt ons.

Het is een grootsch iets, dat zich voor onze blikken ontvouwt en in onze ooren dreunt: de bijna nog volle maan is van achter de donkere massa te voorschijn gekomen en staat in een hemel zoo helder als een meer bij vollen dag. De slagen, de bonzen, het kruisvuur vervullen heel het zwerk met een ongeëvenaarde woestheid, in een algemeenen onweersbaaiert!...

Gent wordt met bommen bestookt; maar ook achter ons woedt het geweld der aanrandingen. Wij bevinden ons midden in het vuur...

“Hoort! hoort! Wat zal er al plat liggen in de stad!”

Wij staan allen aan de vensters.

Zij, die goed zien, stooten tegelijk een luiden schreeuw uit: zij hebben het witte schitteringtuig van een vlieger met den blik gevolgd en wat gebeurt er! De vlieger valt, hij valt in rechte lijn neer als een steen, een zilverlijn door 't ruim van omhoog, van heel hoog naar beneden trekkend... “Ach... ach!”

Wanneer er een korte verpoozing intreedt, dan trilt daarboven het geronk der avions als waren uit honderden biekorven myriaden horzels gevlogen. Indien er nu geen maneschijn bestond, zou het geheel nog treffender wezen, hoe in dat spiegelrein hemelvlak gouden vonken van het luchtvuur opspringen en neerschieten als vischjes, die zich uit het water werpen bij heeten onweerdreigenden zomerdag.

Het bonzend bommenstormen houdt op; elk vertrekt naar zijn kamer:

“Tot weldra,” zegt bedenkelijk, op gewild schertsenden toon de huisdame, en ze vergist zich niet

in haar vooruitzicht: geen vijf minuten later herbegint het gedonder en al de inwonenden troepen weder samen in de slaapkamer der gastlieden als een verspreide kudde, wanneer noodweer dreigt. Tot zevenmaal onderbroken, tot zevenmaal weder aangevat, sterft het rumoer voorgoed uit.

Er is betrekkelijk weinig schade in de stad aangericht, maar veel — naar verluidt — bij de Duitschers in hun hangars en verschansingen.

Des morgens vertrokken uit het vliegplein van Gremberghe, eenige uren van ons verblijf; veertien avions in de richting van 't westen om in Engeland het grondbeginsel van oog voor oog, tand voor tand te gaan uitoefenen.

Donderdag 6 juli '16.

Hoe langer hoe moeilijker wordt het verkrijgen van een paspoort. De vrees voor spionering heeft zijn climax bereikt.

Het is ongehoord, wat er niet al verteld wordt en geloofd: Lord Kitchener is niet dood en verblijft met heel zijn staf in Rusland. De vijand heeft moedwillig het bericht van zijn overlijden uitgestrooid. Soldaten hebben hier ondereen gevochten. Er zijn veertig dooden en dergelijke praatjes. De hertog van Württemberg heeft in Gent vernacht met den keizerlijken prins Joachim. Er zou een groot feestmaal te hunner eer hebben plaats gehad.

Streng is het toezicht op het smokkelen van levensmiddelen en even groot het bedrog. Elk, die naar buiten trekt om vleesch, eieren, boter en wat niet al, vindt middel om de waakzaamheid te ontgaan: er wordt verborgen in het koren, in holle wilgetronken, achter houtmijten en alles er uitgehaald bij duisternis.

Een jonge werkvrouw van hier wier echtgenoot aan 't front is, ging te voet naar Eecloo, vijf uur ver. Het gelukte haar ginder twee kilog. boter te kunnen koopen. Hoe die te verheimelijken? Ze verdeelde ze in twee pakken en stak ze op haar borst onder de bloese. Aldus toetakeld trad ze moedig den terugweg aan.

Bij het voorbijgaan aan een standplaats waar ze hare eenzelveigheidskaart toonen moest, werd de guitenstreek haar te sterk, en een onbedwingbare, schalksche uitdrukking verscheen op haar mond en blonk in haar oog. De wangen gloeiden peperrood.

De wachtpost keek haar bevreemd-belangstellend aan. En ook zijn gelaat verhelderde heelemaal: "Dikke, ge lacht," maakte hij minzaam de opmerking en liet haar doorgaan zonder onderzoek.

Een andere vond geraden eenige kilog. boter op haar rug vast te binden. Toen ze na een tocht in den zonneschijn aan het oord harer bestemming kwam, was de bochel op meer dan de helft verminderd...

Wie in Interlaken verblijft en bij heel heet zomerweder 's namiddags de heerlijke, bochtige laan van den Abendberg opwandelt, onder de schaduw der Kathedraalkolommen-hooge beukestammen, staat de eerste maal hier en daar stil en luistert verrast: "Brrr... boem!" gaat het met een doffen slag en een korte wijle nogmaals brrr... boem! en aldus altijd door:

"Wat mag dat wezen?"

Hij moet het vragen aan den eersten besten voorbijganger.

"Het zijn sneeuwlawinen, die van de Jungfrau afstorten," zegt men hem.

Sneeuwlawinen! En zoo gaat het hier, indien er bergen waren op afstand, bergen met sneeuw bedekt, zoudt ge kunnen wanen, dat het ver gedommel, waarvan de ruiten reutelen, sneeuwafstortingen zijn...

Helaas!

't Is menschenwerk; het is op menschenvleesch, dat schroot en kogels worden afgevuurd.

Dinsdag 11 juli '16.

Klein oorlogsprentje:

Een doodwagen nadert zwart, traag, met de vier vedertrossen op de vier hoeken, waartusschen het zilveren lijdenskruis van Christus uitblinkt, met zijn door draperieën tot op den grond omhangen paarden, den zichtbaren vorm van de omfloersde kist daarbinnen, alles zwart, effen zwart. Enkele bloemenkronen, paars meest alle, brengen er in 't midden een sombere kleurschakeering op aan.

De voorbijgangers staan stil, met den hoed in de hand, het hoofd gebogen uit eerbied voor den dood... Een reeks soldaten komen den wagen en zijn stoet van er op volgende treurkoetsen tegen, grauw, zwaarbeladen, door een bosch van glimmende bajonnetten overwriemeld, stappend met gelijke kadans. In een lange kronkeling scharen ze zich wat ter zijde en zingen, zingen schallend, als om prijs, tergend of achteloos...

Gisteren sinds weken opsluiting in een bekendenwoonst te koffie gegaan. Terwijl in de voorzaal hoed en bovenkleeren worden afgenomen, klinkt tot daar uit den salon de eentonige stem van iemand, die hardop leest.

De deur gaat open, een kleine damesgroep staat op en de huisdame legt het dagblad, dat ze in de hand hield, op de tafel neder:

"Laat ik u niet storen, lees toch verder," verzoek ik.

"Neen, neen, het artikel is juist ten einde," verzekert de lezeres. En zich tot de toehoorderessen wendend: "Flink geschreven, hé? en waarheid, de zuivere waarheid, dat moet ge bekennen met mij." Maar ze laat niemand den tijd om te antwoorden en hervat naar mij toegekeerd, "de schrijver zegt, wat velen, wat bijna alle menschen denken, hoe verkeerd het was van de Belgische overheden den strijd tegen de Duitschers te willen voortzetten, zoodra Luik gevallen was."

"Mevrouw," kan ik niet nalaten te zeggen, "ik hoor die meening door niemand uitdrukken."

"Jawel, jawel, waarom moest een klein land als België zich voor een groot land als Frankrijk opofferen?"

"Er komen gevallen, dat opoffering een gebod van menschenplicht is," spreekt een oude dame, met het schoonste valsche gebit, dat ooit oog heeft gezien.

"Ze moesten na de eerste schermutseling de Duitschers hebben doorgelaten," herneemt de eerste met hevigheid. "Ze wilden ons geen kwaad berokkenen."

"Indien moordenaren des nachts aan uw schel trokken en tegen u — die door het bovenvenster kijkt — zeiden: "Wij willen u geen leed doen, open uw deur; wij komen uw buurman vermoorden,"" vroeg ik haar, een vergelijking herhalend, die ik eens had hooren maken, "wat zoudt ge doen?" Maar ze ontweek het antwoord.

"Frankrijk was onverwachts bedreigd. Frankrijk was niet klaar voor den strijd," sprak er eene.

"Ja ta ta!" riep de huisdame, "er bestond een verdrag tusschen Frankrijk, Engeland en Rusland tegen Duitschland. De Bondgenooten lieten ons in den steek. Ik herhaal het, na den eersten wederstand, die plicht voor ons was, moest België zich overwonnen hebben verklaard; het had zijn plicht gedaan."

"Dus volgens u moest België niets dan een schijnverdediging wagen, zoo iets van een tooneelverdediging," zei ik kalm, inwendig kwaad... "En Frankrijk laten verpletteren," wierp een andere er tusschen.

"En welke zouden de uitverkoren slachtoffers van soldaten zijn geweest voor die comedieverdediging?"

"Er zijn er nu al meer gevallen," zei ze, "waarom een expresstrein willen tegenhouden?"

"Om hem te doen omsingelen, wat België heeft volbracht, anders lag het grootste deel van Europa onder den knoet van Duitschland, den triomf van 't militarisme," zei ik.

“De heeren zijn daar,” sprak ze verbeterd, terwijl geschuif van stappen en stemmen in de voorzaal ontstonden. “Laten wij die quaestie bij hen niet aanraken.”

Dat zal wel ook het beste voor haar zijn geweest. De heeren, beter gewapend met argumenten dan de dames, zouden ze spoedig uit het veld geslagen hebben. Onder vriendelijk gekout verliep de tijd, maar in het hart, misschien in veler hart bleef wrok.

Zaterdag '15 Juli '16.

Vroege klaarte. De oosterhemel is zilverhel korts na drie uur (midden europeesche tijd.) Jupiter glanst vredelievend daarin met zijn kalm licht. Hij doet thans dienst als morgenstar.

16 juli Zondag '16 's Namiddags.

Zwermen wandelaren in het Park. Nu is het veroorloofd het Feestpaleis voorbij te gaan. Genezenden en gekwetsten liggen door de ramen der verdieping geleund; anderen staan bij den ingang, onder hen een echte kolos met den rechterarm in een slinger, de ledige soldatenmouw daarover neerhangend de hand, dik gezwollen, wat uit de blanke windsels piepend. De rozentuin pronkt in volle pracht: lange bloemenbedden, bochtige wegetjes, een perk in 't midden, alles gelijkvloers, in eens te overzien "jardin français" of "jardin Lenôtre"?

Millioenen knoppen en balsemgeurige rozen, het oog boeiend door hun broze frischheid, nu beschenen door de zon. En altijd, altijd hetzelfde: allerlei dames en jonge meisjes daarin en daar omheen slenterend: koketjes met hoedjes, die langs weerskanten tegen de wangetjes aanplakken, groote, witte kragen, halzen ontbloot en donkere jasjes, gestalten in lozange vorm met rokjes zoo smal van onderen, dat ze den gang belemmeren; vleeschkleurige of witte doorzichtige kousen aan rechte of kromme beenen en witte of tanigvergulde schoentjes op harken als pinnen onder de zolen; kinderen in 't rood, in 't roze, in 't blauw in 't geel, de vlechten der wild elkander naloopende meisjes slingerend op de ruggen; jongens, hinderend hoepen voortzweepend; deftige burgers — man en vrouw — sprakeloos naast elkander voortschrijdend en, onder beschaduwde banken in afgelegen hoeken van heestergewas, vrijers gezeten, de hoofden naar elkaar gebogen, arm aan arm of met half verstolen handdruk. Een wiegeling van gaanden en komenden rondom het ginder groot, nieuw in hout opgetimmerd wafelhuis, waar een witte vlag over wuift, waar aanlokkende wasems de eetlustigen en vooral de kinderen bekoren tot binnengaan...

Langs de heirbaan zware wagens met drie paarden bespannen, met bruine huiven overdekt, onder welke lage, ronde opening het duitsch uniform van den menner zich vaag op het donker daarbinnen afteekent.

Ze ratelen langzaam aan, de een na den ander, drie, vier en meer met hun geheimzinnige vracht daarin verborgen. Uit de verre vlakten bonken en herbonken doffe knallen, als rollend over den grond, waarvan telkens de trillingen langzaam verzwakken en het rommelen in het ijle uitsterft.

En niemand — schijnbaar — die er nog naar luistert, die er nog naar kijkt of er zich nog om bekreunt.

Maar, menschen, heft toch eens het hoofd op, slaat den blik eens in het ronde naar dien hemel in zijn onstuimige opruiing van thans bedarend stormweer! Wat al onnoemelijke kleuren, wat al schakeeringen van het zwaarste grauw tot het helderste licht van zilverschittering!

En welke weergaloos-grillige lijnen bolvormig, bultachtig, getand en lang uiteengestrekt. Zijn dat voorhistorische draken, uit grijze moerassen de vleugels van hun bovenlijf uitstekend? Walvisschen met hooge ruggen, zwemmend in een ruw bewogen zee? Rotsen, paars-zwart, ginds pal staande aan den horizon, met ingekorven kammen, waar het zonnegoud op blinkt? Besneeuwde bergen?

Neen, veelmeer schepen, snel, hierboven over het geheel voorbijschuivend met opgeblazen zeilen, door bruinrosse, fantastische haaien achtervolgd... verpletterend tafereel van onomstootbare natuurkracht en... terwijl het oog er bewonderend op wil rusten, geestverbijsterend van stage wisselwerking en van onbestendigheid...

Dinsdag 18 juli '16.

Al de eenzelveigheidskaarten van de inwoners van Gent moeten op het politiebureau van elke wijk gestempeld worden met een groot rood cijfer 4.

Tot in de draperieën van de lijkwagens toe, wordt vleesch, eieren en boter vervoerd door smokkelaars, op een stootkar met klaver geladen, stak tusschen 't groen het roze snuitje van een heimelijk te slachten speenvarkje uit. Heden beliep mijn rantsoen wekelijksch vleesch tachtig centimen. Het zat in een eerewacht van knokkeltjes, uitmakend de helft van 't gewicht.

20 Juli Donderdag.

Te Melle zijn er honderden krijgsgevangenen, Russen. Ze moeten hard werken en zien er ellendig uit. Bij gebrek aan verschoon zitten ze vol ongedierte. Een menschlievende dame wilde aan enkelen frisch linnen geven. Verbod van de overheerschers: "Chocolade, andere lekkernij ja, mits aanvraag tot oorlof daartoe, kleedingstukken niet."

21 Juli 's morgens 11 uur '16.

Er zijn briefjes in de deurkasten gestoken om het volk aan te manen op dezen datum — het belgisch nationaal feest — met hoogen hoed, in rok en met een bloem in het knoopsgat uit te gaan. Te dier gelegenheid gebeuren huiszoekingen.

Deze verbodsverordening is aangeplakt.

De burgemeester is ontboden geweest bij de plaatselijke overheid: "Ge zijt verantwoordelijk voor wat er hier op 21 juli gebeurt als opstand tegen de voorschriften. De stad zal in zekere gevallen zwaar geboet worden."

Zijn antwoord was: "Ik sta niet in, voor hetgeen enkelen tegen uw beheer ondernemen. Zou het gansche leger strafbaar wezen voor het misdrijf van een of meer soldaten?"

"Ge belijdt geen godsdienst, wacht u van op 21sten een voet in de kerk te zetten en er als vaderlandsche manifestant uit te komen. Ge zoudt gearresteerd worden." In sommige der bijzonderste straten ligt zavel gestrooid, uit voorzorg voor de paarden bij eventueele storm marchen op mogelijke rebellen.

Dezen morgen riepen dames uit mijn buurt van op hun balkons tegen elkander, dat er in de Kortrijksche straat heeren liepen met rozen in het knoopgat, uitgekochten van de Duitschers om het volk op te hitsen. Die heeren bestaan enkel in de verbeelding dier opgeruide dames. Eergisteren was er concert op den Kouter. Het werd opgeschorcht en de zangen der vertrekkende soldaten werden gestuit. Officieren rijden door de stad, gevolgd door Feldgrauen met mitrailleuzen; Uhlanen patrouilleeren in de straten.

Het gerucht loopt halsstarrig, dat de vijand overal verliest. Vandaar zijn verbittering en ongehoorde strengheid in het toestaan van pasporten.

Zaterdag 22 juli '16.

Een fruitverkoopster had voor haar straatraam een uitstalling gemaakt van zwarte kersen, citroenen en tomaten. Een Duitscher trad te harent binnen, hij wees er met den vinger naar: "Weg damit, de belgische kleuren," gebood hij, wat oogenblikkelijk plaats greep.

Buitengewoon talrijk waren de wandelenden, iedereen op 't allerbest uitgedoscht. Een werkmeis van buiten de Dampoort ging uit met een zwarten rok, een roode bloeze en een gele ceinture. Onmiddellijk werd ze in arrest genomen.

Een heer en een dame hadden een driejarig knaapje tusschen hen loopend. Het was verkleed in een vrijwilliger van 1830: blauwen kiel en roode lendensjerp. Het had ook een geweertje en bij het voorbijtrekken van een paar soldaten presenteerde het dat heel fier. Dadelijk traden deze op de

ouders toe, haalden een boekje en een potlood te voorschijn, en naam, woonplaats en bedrijf werden aangeteekend.

Te Brussel kreeg kardinaal Mercier bij het uitkomen der St. Gudulekerk, waar hij een preek gehouden had, een ovatie van het volk. Ten gevolge hiervan werd de stad Brussel een boet opgelegd van een millioen mark.

Bezoek van den ambulancier, als altijd opgewekt. Hij mag geen bezoeken afleggen, dat weet ik immers wel; maar wat hinderen hem drie dagen arrest, zegt hij. Overigens het is niet zeker, dat voor dit bezoek een straf op hem zou worden toegepast. Toen hij de laatste maal mijn huis verliet, zagen het van op den Steenweg drie duitsche dokters:

"Kent gij het verbod niet dan?" had er een gevraagd. "Waar komt ge vandaan?"

"Ich war bei der vlämischen Schriftstellerin," en hij noemde mijn naam.

"Alles gut," ging het vredesgezind.

"Ge staat zoo goed geboekt, o zoo goed op de kommandantur, zoo goed," zei hij herhaalde malen. Hoe hij zulks weet en waarom ik die voorkeur verdien, begrijp ik niet.

Volgens hem duurt de oorlog nog minstens een jaar. Kan hij mij niet van nut wezen? Hij vertrekt met verlof naar Berlijn.

"Ja," mijn boodschap zal hij doen en bij den terugkeer bescheid brengen.

Maandag 24 juli.

Oorlogs tijd. De menschen meenen overal wondere dingen te zien en te beleven. Wat is er waar van het volgende, dat verzekerd wordt waar te wezen? In een kleine vlaamsche stad, enkele uren van hier, liggen een honderdtal mannen van den Landsturm ingekwartierd. Hun was beloofd niet te moeten oprukken naar het front tenzij in den uitersten nood. Die nood scheen onlangs gekomen. Ze kregen bevel op een gegeven dag, uur en aangeduide plaats te vergaderen. Een majoor, wiens naam ik vergeten heb, hield hun een rede, gloeiend van geestdrift: Ze moesten naar het Feld. Deutschland eischte van hen ook die opoffering; Deutschland riep al zijn zonen saam ter verdediging van zijn heilig recht op bestaan. Hij, de majoor, in liefde ontvlamd voor den keizer en zijn volk, zou hen aanvoeren ten strijde en sterven als een dappere, indien het noodlot zulks eischte, maar... met Gods hulp zou de zege en de roem hem en hun vereenigde macht ten deele vallen...

Diepe aandoening bij de honderd luisterenden.

's Anderdaags moesten ze naar de slachtbank. Ze wilden niet, ze wilden hoegenaamd niet en na lange heimelijke gesprekken tusschen de vernuftigsten onder hen, die de taak van leiders opnamen, werd dit beslist: "Ze zouden leeren zeggen in het fransch: "Wij geven ons over.""

Ze verklaarden het geval aan een Belg, dengene, die deze geschiedenis fluisterend in groot geheim vertelt, vertrouwen in hem stellend en hij leerde hun — ten minste aan een paar, die verder onderricht aan de overigen gaven — te zeggen: "Je me fais prisonnier."

Allen liepen de winkels af en kochten witte zakdoeken. Dat laatste kwam ter oor van den majoor, die al de zakdoeken deed afleveren... alle ja, doch er waren mannen bij, die er meer dan eenen hadden, de gelukkigen! En aldus trokken de honderd op naar het veld van eer.

Donderdag 27 juli. '16.

Gisteren avond om 6 uur ging ik uit. Ik wilde zoo mogelijk even buiten de bebouwde stad het koren eens zien, toch eenmaal dit jaar. Mijn weg leidde door de Leopoldlaan onder het zwaar en breed gewelf der kastangne- en plataanboomen dat geen zonnestraal doorlaat. Wat was de lucht verkwikkend na het lange half ziek thuiszitten, mild en zoel in dat lommer, met het vroolijk uitzicht van den zonneschijn ginder op het door hem verbleekt schijnend gras, aan de uitkanten, langs de slingerpaden met grijze schaduwstipjes, beplekt tusschen de gezifte stralen, die door het lichte

loover der sierboomkruintjes speelden. De kinderen draafden stoeiend over het vreugdeplein. Soldaten zaten op de banken of dreten rasscher achter aankomend twee en drie tegelijk mij voorbij. Verder op den Steenweg nu en dan een open rijtuig waarin een officier met blinkende goudborduurselfs op de schouders; groote vrachtwagens met "Kaiserlich deutsche Feldpost" daarop. Weinig burgers te zien.

Aan een nieuw café met het opschrift: "Nur für deutsche Kriegsangehörige," achter eene groep pyramidaalvormige van geel en groen gevlekt papenkruid (evonimus) in bakken, zaten een viertal soldaten bij een der tafeltjes. Een jong meisje had glazen aangebracht en bleef bij hen staan. Ze was klein, dun van postuur, zwart van kronkelhaar en droeg een mauve bloeze, waarvan de weerschijs zich op haar gultig aangezichtje harmonisch versmolt met de roze kleur harer wangen.

Een der soldaten zat voorover geheld, de opgetrokken knie met de handen omstrengelend. Hij keek haar aan met een glimlach onder de blonde snor en met een streeling in het oog. Een ander Feldgraue, zijn glas bier in den zwakken zonnestraal monsterend, maakte eene opmerking, ietwat terughoudend of bloo. Het meisje antwoordde vrijpostig en allen schoten in een luiden lach, zij lachte mede triomfant, als uitgelaten van de door haar tegenspraak opgewekte pret.

Zoudt ge niet wanen bij vredestd in een garnizoenstad te zijn?

Een beetje verder staat een zeer jong soldaat in keurig, nieuw resedagroen uniform bij een volksmeisje, met den rug naar mij toegewend, ik kan haar profiel niet zien. Ze staan heel dicht bijeen, hij met een voet op den trottoir. Ze schijnen over iets te beraadslagen.

"Ja, ja... goed... ja, als ik uit kan van avond," hoor ik haar aarzelend zeggen, terwijl ik voorbijga. Op het Maria-Henrietteplein, waarvan alle zitbanken verdwenen zijn, voor het lang, nieuw, eentonig rood gebouw van St. Pieters Station, heeft een fruitkoopman zijn overdekte tent opgeslagen. De voorraad is wat schraal, onvolwassen peertjes, stekelbeziën, groene slootsen van onrijpe baarnootjes, maar toch een hoop gloeiende tomaten, die den toestand van onmogelijkheid redden door hun stout roode kleur. "Wie viel?" vraagt een nadertredende soldaat, naar dien hoop wijzend.

"Achtzehn Pfennig 't kilogram," antwoordt de verkooper, een vlaamsche vent.

Zoudt ge niet wanen in Deutschland te zijn?

28 juli vrijdag.

Deze nacht in volle duisternis trokken met doffe trommelslagen en schrillen fluittoon, troepen naar het front. Zouden de lustige gezellen van achter de evonimussen er bij wezen? In tegenstrijdigheid met wat ik meende, dat er nooit iets van gekwetsten of begraven te zien was, verneem ik van personen die op den doortocht naar 't kerkhof wonen, dat ze wel doodwagens, door soldaten begeleid, optrekken zien; degenen, die langs de spoorbanen wandelen, zien traagrijdende wagonnen, waaruit het bloed neerzipt en klaagtonen oprijzen, anderen hebben in de Hoogstraat en elders in de stad uit poorten van magazijnen vrachten van kisten zien laden.

Mgr. Mercier, de aartsbisschop is in auto naar St. Gudulakerk van Brussel gereden, heeft er voor een talrijke vereeniging gepredikt, zijn thema was: de verlossing van Jerusalem. Hij eindigde met "leve de Koning, leve België, één en onafhankelijk!"

Bij het terugrijden werd hij met luide bijvalskreten door het volk begroet. Gevolg daarvan: een aan de stad Brussel opgelegde boet ten bedrage van een miljoen mark. Geteekend door den luitenant-generaal en gouverneur van Brussel en Brabant op 22 juli '16.

Zaterdag 29 Juli '16.

Gisteren is de Bruyne schepen van onderwijs in hechtenis genomen en naar Deutschland gevoerd. Zijn misdrijf: onbekend. Hij mocht het noodige voor de reis medenemen en aan zijn familie vaarwel zeggen. "Tracht zooveel mogelijk onopgemerkt te vertrekken," werd hem aanbevolen.

In den namiddag bezocht ik met mijn nicht zijn vrouw en twee zeer jonge dochttertjes. Denk niet aan

gejammer noch betraande aangezichten. Kalm verhaal van 't wedervaren en mannenmoed bij deze drie vrouwen.

“Geen teederheidsvertoon,” had hij gezeid, voor het afscheid, terwijl de twee trawanten op schildwacht stonden in de gang, “ik gun de vreugd van smarttooneelen aan den vijand niet.”

Toen wij vertrokken, ging de dag naar den avond toe. Het weder was mooi, o zoo mooi! en terwijl wij door het Park reden, konden wij niet zwijgen over de kracht die ons volk in het onheil bezielt. “Er ligt iets van de stugge fierheid der martelaren in 't gemoed dergenen, die lijden voor het vaderland,” zei mijn nicht. “Die aureool van glorie is het, welke hen steunt en rechthoudt.”

Overal op alle banken zitten Feldgrauen, langs alle paden drentelen ze, van tusschen alle heestergewassen zijn ze te zien. Het is alsof heel de bezetting er op uit was hier heden saam te komen. De grond is effen en droog. De gommelastiek de velgen belet alle wielgeratel.

“Morgen geht's wieder heraus,” hoor ik een soldaat zeggen tegen zijn kameraden.

“Na!” luidt een antwoord.

Juist op dit oogenblik wendt een officier den hoek van een dennengroep om. Allen slaan aan, gedurende verscheidene passen, de hand eerbiedig tegen de slape houdend. De officier beantwoordt hun groet, onverschillig, achteloos met sierlijken zwaai van aangeboren distinctie, en stapt voorbij zonder hen aan te zien: “Morituri te salutant.” Is het niet zoo?

Men zou geneigd zijn om te zeggen: “morituri groeten elkander... wellicht!”

Twee vliegers zijn hier op 't oefenplein neergestort en erbarmelijkmgekomen. Hun lijken waren vormloos verkoold.

Vervolg op Open Brief van vrijdag, 30 juli

Nog vrijdag 30 juli

Niet velen denken hier, dat onderwerping zonder eenigen opstand, tegen de indringers goede gevolgen hebben kan. Hoe zwaar de ijzeren hand ook op de vrijheid hier weegt, wordt goedgevonden te trachten ze zoo niet af te kunnen schudden, er ten minste protest tegen aan te tekenen.

De betoogingen van 21 ll. zeggen ze, waren de opbloeiing van een diepwortelende vaderlandschliefde, een machtige uiting van tegenzin aangaande vreemde overheersching, van liefde tot den koning, van dorst naar onafhankelijkheid.

De D. gendarmen zijn het, die brutaal optraden en, woest, zonder grond van reden, klimopbladeren en strikken afrukten en honderden vredelievende betoogers uiteendreven of gevangen namen. Deze meening staven de voorstanders van dergelijke uitbarsting van volkenrecht met het vaststellen, dat ze een grooten, verrassenden indruk op de bezetting heeft gemaakt. De D. zeggen ze, verkeerden in den waan, dat de Belgen laks het juk begonnen te verdragen en D. gezind te zijn. De dag van 21 juli heeft ze zeer ontnuchterd en ontgoocheld in dat opzicht.

Maandag. 31 juli '16.

Gisteren om vijf uur rijtuigtoer naar buiten. Allermooiste weder.

Hoe zonderling en hoe schamelijk in deze rampspoedige tijden zich aan het nieuwe van iets te interesseeren als een onnoozel kind: het is mij telkens een plezier in plaats van een krenking aan de schildwachten mijn paspoort te kunnen toonen.

Hoe vriendelijk ik het ook doe, en, om hun graad van beschaving te studeeren, ze daarbij aanspreek en vraag: “Alles richtig?” is er geen beleefd wederwoord uit te krijgen, zelfs geen groet. Wat zijn die menschen doorgaans lomp en ongeleerd! En gedwongen schoolgaan bestaat in hun land. “Der Pass von die Madam auch,” gaat het, naar mijn gezellin en eigenaarster van het rijtuig wijzend.

Wij rijden naar Oostakker, een drietal kilometers van Gent, Oostakker, dat meest Lourdes wordt genoemd, omdat aldaar een grot in navolging van degene ter eere der verschijning van Onze-lieve Vrouw in de Pyreneën is gebouwd en dat er water uit de Gave naar hier in tonnen is gebracht. Van overal in Vlaanderen stroomt het volk er op zon- en feestdagen naartoe om mirakels van genezing te verkrijgen.

En daar zelfs op die thans eenzame wegen soldaten twee drie of meer. Gaan ze ook naar die grot uit vromen zin? Het ware niet te verwonderen: de geestelijken van Gent houden niet op uitbundigen lof te verkondigen over de stichtende houding der duitsche soldaten tijdens de goddelijke diensten en over het groot getal hunner, die des zondags de heilige tafel naderen.

Of is het de heerlijkheid der natuur, die hen uitlokt in al dat groen met al dat blauw daarboven, in die pure lucht na zooveel regen, in dien zonneschijn, die op de velden lacht, waar de oogst in gouden schoven staat?

Hoe treft daarna de drukte in de stad! De werkelijkheid wekt ons uit de begoocheling, het wagenrollen, het motoklakken, het tramschellen, heel het verkeersgewoel...

Hoor die trommelslagen, die sterke passen van rekruten op den terugtocht van het oefeningsplein. Volop staan we in den krijg en op een vuurberg, die ten allen stond uitbarsten kan.

Dinsdag 1 augustus. '16

Bezoek eener vriendin, vrouw van een regimentsdokter, bewoners van Oostende. In het begin van den oorlog is ze naar Brussel gevlucht. Haar man was eerst werkzaam aan 't front; nu verblijft hij te Poitiers als hoofddirecteur van een krijgshospitaal. Hij wenscht, dat ze bij hem komen zou. Tevergeefs heeft ze zich te Brussel bemoeid om voor die reis en dat verblijf in Frankrijk een pasport te krijgen. Thans zal zij het in Gent beproeven.

Toen ze uit haar huis vertrok, gaf ze het zilverwerk en de waardijen, die ze bezit, aan een oude dame, hare buurvrouw, in bewaring, niet denkend, dat deze op haar leeftijd nog Oostende ontvlieden zou. Dra daarop vernam ze, dat die dame ook weg was, zonder een adres na te laten, dat er soldaten in haar huis lagen ingekwartierd, die al den wijn hadden uitgedronken, alsook, dat de heelkundige instrumenten van haar man spoorloos verdwenen waren.

Woensdag 2 Aug. '16.

Bezoek van verre verwanten: een ingenieur met zijn vrouw en hun zeventienjarige zoon. Hij is vijf maanden in Duitschland gevangen geweest, gearresteerd tijdens het bombardement te Dendermonde, waar ze woonden.

Alles wat wij destijds vernamen door de dagbladen, wordt door hem bewaarheid van gruwelen en onmenselijke behandeling van vervoer en verblijf. Toen hij opgeëischt werd, leed hij aan bronchitis en moest niettemin mede als gevangene, zonderdat hij wist, welke beschuldiging op hem woog.

Hij was eertijds een kloeke man van middelbaren leeftijd. Nu is zijn kracht geknakt. Hij is heelegansch heesch, men kan hem met moeite verstaan. Het spreken is hem door doktersbevel verboden, maar laten kan hij het niet. Hij geraakt in vuur bij het verhalen van het doorgestane en balt de vuist naar zijn onzichtbare folteraren.

De vrouw vertelt, hoe ze alleen achterbleef, — want het kind, een vijftienjarige knaap, was medegenomen — in de overtuiging dat de beiden zouden doodgeschoten worden; hoe er dra misschien wel honderd soldaten binnenstormden, hoe ze alles roofden wat eetbaar was; uit den kelder een pot met ingelegde eieren bovenbrachten, er van gebruikten naar hartelust en de rest tegen den grond kletsend stuk sloegen. Ze ontstopten de eene flesch wijn na de andere, namen de mooie kristallen bekers uit de kast, smeten er bestendig tegen den grond en stampten ze in kleine stukken met den hiel of de kolven van hun geweer. Er stond koffie op de tafel. Ze dwongen haar er eerst van te drinken, zoo bang waren ze voor wellicht gereed gezet vergif. Maar ze kon niet, het wilde niet

door de keel, hoe of ze 't ook beproefde, totdat een hunner zei: "Arme Frau!" en tegen de kameraden: "Laat ze met rust."

Ze beweerden, dat vrijeschutters in de woning verborgen waren. Ze moest de trappen op met een revolver op den nek gemikt.

Boven stieten ze hun dolken in de matrassen; toen moest ze zweeren, dat er geen manspersoon in huis was. Hetgeen ze deed in volle oprechtheid. Haar meid was weggelopen; ze meende, dat de knecht ook het hazenpad gekozen had en... o ontzetting, zoodra de bende heen was, kroop hij in een achterkeuken uit een hoop schavelingen.

Hoe haar leven aan een draad gehangen had!

Die menschen bezitten niets meer; hun meubels zijn stuk geslagen onder haar oogen wat er van overbleef, is met heel het huis verbrand.

Donderdag 3 aug.

Het is geen nieuws meer te hooren bommen werpen noch bij dag noch bij nacht, branden te weten ontstaan. Te Meirelbeke op het gehucht Flora en dat van Tivoli zijn vijf werkmanswoningen vernield.

Het brood is zoo brokkelig, dat het op 't bord in kruimels valt. Het beste is de boterhammen met een lepel te eten, anders moet ge ze oppikken tusschen den duim en de vingers, stuksgewijs, net als de musschen met hun bek.

Vrijdag 4 Augustus.

In den luchtaanval van gisteren zijn te Meirelbeke vijf menschen gedood, waaronder een jonge dame met drie kleine kinderen en een ander kind van vier jaar oud. Veertien menschen zijn erg gewond. Op den Hundelgemschen steenweg zijn 39 huizen kapot.

Op 24 Augustus heeft de heer De Bruyne, schepen van onderwijs, aan de kinderen der Stadsscholen een dag verlof gegeven. Dat is de reden, waarom hij weggevoerd is. De Regeering ziet er een protest in tegen 't verbod hun op 21 Juli vrijaf te geven. Zijn vrouw en de burgemeester van Gent hebben elk voor deze daad tien duizend, en ieder der andere schepenen, elk duizend frank boet moeten betalen.

Zaterdag 5 augustus.

Oorlogsprentje.

Ik ga om een pasport voor het omliggende in de voormalige Concorde — een maatschappij — thans tot Pass Centrale ingericht. Als immer heel veel volk. Achter borstweringen, waarboven staat: Schalter 1, Schalter 2 enz. zitten soldaten te schrijven.

Op mijn beurt doe ik beleefd mijn aanvraag, een certificaat van den dokter voorleggend, luidens hetwelk ik voor gezondheidsredenen naar buiten in open rijtuig toeren moet doen.

"Voor hoelang?" ook beleefd.

"Een maand."

"Goed, zet u ginder op de sofa en wacht," Hetgeen ik doe. Na eenigen tijd wordt er geroepen: Loveling. Ik ga aan het lattenbeschoot.

Een soldaat nadert van daarachter met mijn papieren in de hand. Hij geeft ze mij weder. Een korte, dikke kerel, kaal, met een bleek, opgeblazen aangezicht en uitpuilende oogen.

"Sie können keinen Passerschein bekommen."

"Waarom niet?"

“Wir geben keine Erklärung.”

“Ich habe nichts verbrochen.”

“Gleichviel,” en weg is de lomperd zonder hoofdknik noch groet.

Mijn nicht Alice, die mij vergezelt en van majoor Amber een stellige belofte tot het verkrijgen heeft, is razend: “Kom, ge zult er dadelijk een hebben” en wij gaan — met toelating van een schildwacht in een andere groote zaal, waarin op een deur staat: Majoor Hain, door de bevolking majoor Nein genaamd. Deze beschikt over de pasporten. Een lang, beschaafd schijnend onderofficier belast zich met de boodschap. Hij krijgt, na kloppen op de deur en lang wachten, audientie en trekt binnen met mijn papieren: het getuigschrift en de eenzelvigheidskaart.

Twee, drie, viermaal heen en wedergeloop van hem naar het bureel der Pass Centrale, eindelijk een kort bescheid: “Kom morgen weder.”

“Om het pasport?”

“Daarover is niet beslist.”

En dat alles voor een kleinen afstand!

Om half negen — het is zondag — 's anderdaags stap ik de vier treden van de Concorde op: “Geschlossen,” staat te lezen op de glasdeur.

Een politieagent wijst het mij ook aan.

“Ik ben hier ontboden,” en mag binnen.

De ruime voorzaal is gansch ledig. Wachten dus. Eindelijk verschijnt een jong, mager officiertje. Ik ga tot hem en verklaar het geval. Hij is beleefd, opent een deur en verzoekt mij plaats te nemen op een houten bank. Het is in de groote zaal en binnen het beschot, waar gisteren de schrijvenden zaten.

Er zijn er vier of vijf nu maar. Geen enkele kijkt op. Twee anderen komen als wakers staan achter de tafel, waarbij ik zit.

“Kan ik nu mijn pass krijgen, Heeren?” Met al mijn beste kleederen aan om indruk te maken, maar ik maak er geen.

“Ja, wohin?”

Ik durf niet meer vragen voor het omliggende en beperk mij bij Drongen en Afsnee.

“Wat gaat ge daar doen?” op den toon van een onderzoeksrechter, die tot een geduchten misdadiger spreekt. Hij is bruin van gelaat, zwart van haar, die stouterik. “Voor gezondheidsredenen, uitrijden.”

“We geven geen Passirschein voor gezondheidsredenen,” en hij doet een beweging met den schouder naar mij om heen te gaan:

“Veroorloof mij,” begin ik in haast; “Majoor Amper...” “Heer” Majoor Amper onderwijst hij, zich achteroverhellend. “Heer majoor Amper heeft aan mijn nicht de stellige belofte gegeven, dat ik een pasport krijgen zou.”

Hij keert zich opnieuw naar mij en het onderzoek schijnt geen einde te zullen nemen:

“Een nicht, wie is die nicht?”

“Mevrouw De Keyser-Buyse.”

“Hoe wordt die naam geschreven? Waar woont ze?” “Hier te Gent, des zomers is ze te Drongen.”

“Wat gaat ge daar doen? Bezit ge daar eigendommen?”

“Neen, ik ga te harent dineeren.”

“Wanneer?”

“Heden om één uur.”

“Dineeren, met wien?”

“Met vrienden.”

“Hoe komt ge ginder?”

“In rijtuig.”

“In huurrijtuig?”

“Ze laat mij met het hare afhalen.”

“Hoelang blijft ge ginder?”

“Tot vanavond.”

Hij trekt in de andere kamer en komt onmiddellijk weder met mijn eenzelveidsskaart: “Wat is dat voor een straat, die Marnixstraat?”

Ik moet hem uiteendoen, waar en hoe ze is.

“Doe uw voilette weg.”

Ze wordt opgeschoven.

“Bruine oogen, zeker?” ‘Maar bezie mij dan toch.’ ‘Neen, andere.” Onderdanig, gehoorzaam heb ik hem aangekeken.

“Hebt ge geen bijzondere kenteekenen?”

“Neen,” en weder moet ik wachten. Hij is heen.

De ingangdeur gaat open en een man van een veertigtal jaren, zichtbaar een buitenheer komt binnen, deftig gekleed, dik rood gelaat, een materiëel voorkomen.

Hij geeft zijn paspoort af aan een grooten, zwaarstappenden Duitscher met een regelmatig stuur gezicht en zwarten baard.

Een blik daarop volstaat om bruske te zeggen:

“Niet in regel.”

En de buitenheer antwoordt heel mak:

“Mijnheer, ik ben van Lokeren en was gisteren te Sottegem voor zaken. Ik moest den trein nemen, 's avonds thuis wezen; maar er was geen gelegenheid meer om uit Gent te vertrekken. Ik heb hier rechtover in 't Posthotel vernacht.’

De Duitschman geraakt in drift: “Ge kondet heel goed den trein (of den tram, ik verstond het niet) om 3.15 te Sottegem en te Gent om 5 en... nemen en 's avonds thuis zijn.”

“Neen, mijnheer, ze verzekerden mij, dat er geen middel meer was.”

“Kein Mittel, kein Mittel! Moet ge gelooven, wat de menschen zeggen. Twintig mark boet.” De heer kijkt heel bedrukt.

“Twintig mark boet,” buldert de Duitscher, die geen tegenspraak duldt.

“Niets aan te doen.”

Mijn nicht komt binnen met een brief van majoor Amper, luidens welken mij een paspoort moet verstrekt worden en met de goedgunstige verklaring, dat een ander dan ik het zelfs mag afhalen.

Ik had het juist gekregen, was bezig met betalen. Zelfs dat voorrecht van hooger hand vermocht niet de minste hoffelijkheid bij den afleveraar te verwekken. Hij moest weergeven, smet de nickelstukjes op de tafel en wendde zich sprakeloos om.

Nooit wil ik meer behandeld worden als een hond, indien een hond om een pasport komen kon. Nooit! Liever gevangen in de stad dan mij nog aan zooveel onwil en botheid bloot te stellen.

Maandag 7 Augustus '16.

Met den tram naar Ledeberg. Ik ben uitgenoodigd bij mijn familieleden, de vluchtelingen uit Dendermonde in september 11. naar Duitschland gedeporteerd. Om vier uur bel ik aan het opgegeven nummer. Juist binnengeleid treft het mij, dat het huis ruim en de meubileering deftig, bijna luxueus is. Voor lui, die alles kwijt zijn, is het vreemd.

Dat raadsel wordt spoedig opgelost. De vrouw zegt:

“Wij wonen hier in het huis van een kapitein, een vriend van mijn man. Hij is aan 't front en gaf ons oorlof van alles gebruik te maken. Kom boven, het is er gezelliger.”

Inderdaad lief is alles er ingericht en geeft den indruk van bewoond, gebruikt comfort; de zon beschijnt revues op de tafel en frissche tuilen — rozen — staan te geuren hier en daar.

Bij mijn binnentreden speelt een phonograaf de Brabançonne. Dat ik die uitvinding bewonder is waar; doch dat ik verlekkerd op het hooren dier nog wat heesche ziellooze tonen ben, is ook waar.

Nu in dit midden van beproeving, vol akelige herinneringen en moedig gedragen verongelijking, ontroeren ze mij diep ook als liefderijke welkomstgroet en wekken dankbaarheid.

Wij zitten aan de koffietafel, — slappe koffie o! — mijn nicht, mijn neef, hun zoon, een flinke blozende kerel van 17 jaar.

De gevangenschap en de ontberingen hebben op zijn gestel geen ondergangsvictorie behaald. Op zijn vader, helaas hebben ze hun verdeldgenden stempel onuitwischaar gedrukt. Zijn stem is nog schorror geworden, pijnlijk voor 't gehoor.

“Maar zwijg dan toch,” smeekt bezorgd zijn vrouw, “laat Anton verhalen. Hij heeft het immers mede beleefd. Van dezen morgen nog is 't spreken u verboden.”

Zwijgen? Dat zal hij niet, dat kan hij niet, als hij zich opwindt en van Duitschland spreekt; en nu verhaalt hij uitvoerig zijn wedervaren.

Uit hun huis werden ze gehaald, hij en zijn jongen. Met andere opgeëischten tegen den muur der kerk gesteld, klonk het bevel: “Schiet ze dood, den een na den anderen.” Wat echter geen begin van uitvoering had, daar de veroordeelaar niet gewacht had naar het volbrengen, en heengegaan was. Opmarcheeren moesten ze in de richting van het nabijgelegen dorp Assche. De nacht was koud — september reeds — donker zwart. Telkens ze zich omkeerden zagen ze den hemelgloed der vlammen, die de stad Dendermonde vernielden en... hun eigendom!

Daar lieten zij hun naastbestaanden achter of waren ze ontvlucht?... en waarheen?

In een beestentrein, langs alle kanten open, werden ze gestopt, in de dertig man, met negen bewakers, sterk gewapend. Zitplaatsen waren er niet, staan dicht op een, aldus elkander steunend. Soms trachtte er een zich neer te hurken; maar de plaats ontbrak.

De folterreis duurde drie dagen en drie nachten. Een paar malen kregen ze een homp brood. Geen enkele maal verliet een hunner het vak, hoe noodig het ook geweest ware.

De trein reed heel traag.

In alle tusschenstations op duitsch grondgebied, waar een kort oponthoud plaats greep, stroomde de bevolking toe. Onbeschrijflijk gejoel, scheldwoorden “Schweinhunde!” “Sind es Franzosen?” — ‘Nein, Engländer;’ ‘nein België. Sie haben geschossen,’ en dan ging het schreeuwend: Slaat ze dood, die ‘Schweinkluder!’ met woedende troniën en handgebaren van halsafsnijden, ophangen en doodschieten... Indien de bewakers het gepeupel niet tegengehouden, en de gedeporteerden beschermd hadden, hun leven zou kort zijn geweest.

Een nietig voorval had den verteller meer dan dat alles getroffen en ontsteld: in een stedeken, waar

de trein dicht bij den achterkant van mooie huizen langzaam voorbijreed, stond een klein knaapje op een balkon ook te kijken. Zijn blond krullekopje was door bloeiende capucienen met eene aureool van goud omlijst, net als ware het een Jesuskind, zooals er op italiaansche madonnaschilderijen staan, en de gevangene, geboeid door de hemelsche verschijning, had het onwillekeurig vaderlijk toegeknikt en toegeglimlacht.

Het onnoozel schepseltje -'t kon drie jaar oud zijn — keek in eens heel boos en stak dreigend zijn gebald vuistje tusschen de bloemranken naar hem uit!...

Helaas! niet alleen de ruwe straatjeugd van beider kunne, trad vijandelijk op, ook de Gebildeten hadden hun kroost opgekweekt in onverzoenbare wederwraak en haat. Toen ze te Soltan aankwamen op de Lüneburger heide, was daar niets gereed voor hun ontvangst. Ze zagen schoone dennenbosschen en donkergroene paarsgeschakeerde, onvruchtbare vlakten.

Onder den blooten hemel sliepen ze den eersten nacht. Vervolgens kregen ze een zak met schavelingen en een deken. Later sliepen ze onder een dak. Het was vinnig koud. Ze kropen dicht bij elkander. Nooit waren ze ontkleed. De schoenen zelf hielden ze gedurende vijf nachten aan. De streek is gezond, de lucht verkwikkend over dag. Maar welk een leven worstelden ze door! Geen zeep om zich te wasschen, geen handdoek, geen kam, geen scheermes, geen vork, geen lepel.

En de verteller toont een meegebracht, geëmailleerd blikken schoteltje, iets dieper maar niet grooter dan een dessertbord, waaruit ze een soort dikke brei opslopten, den rand aan de lippen brengend. Dat schoteltje diende daarenboven voor alles, geen ander glas of pot van welken aard ook hadden ze in hun bezit. Het kwam voor, dat ze er getwee uit eten moesten, het beurtelings van de eene hand in de andere overreikend. De Engelschen waren er het slechtst aan toe: de bedieners van het rantsoen vonden er een teregend vermaak in de soep — of hoe ge het voedsel noemen mocht — heel op de vingers uit te gieten van hen, die het vasthielden bij 't scheppen. De pijn deed het vaatje omkantelen. De inhoud stortte deels of geheel op den grond en dien dag moesten ze het met de overblijvende rest of zonder iets doen.

Ja, indien de Belgen en de Franschen te klagen hadden, hoeveel erger was het gesteld met de behandeling der ongeveer honderd vijftig engelsche gevangenen. In gansch het kamp bevonden zich, in ronde cijfers, ongeveer vijf en dertig duizend man. Lange strooken gronds waren onoverdekt, achter lage omschuttingen tot alle gebruik aangewezen. Met dat reinigingsvervoer waren die Engländer belast; van 's morgens tot 's middags, van 's middags na hun eten, tot bij invallende duisternis, letterlijk in het zweet huns aanschijns.

Hulp bieden was streng verboden aan medegevangenen.

En allen der aldaar verblijvenden hadden vaak een gevoel van doodsgevaar. Zoodra ze wat te dicht bij den versperringsdraad naderden, in hun werkelooze slenteringen, was er een of andere schildwacht, die op hen aanlegde en riep: "Weg, Schweinhund!"

Beleefd, vernederend beleefd moesten ze zelf zijn. De verteller, die den rang van ingenieur bekleedt, moest, op bevel van een uitgestoken arm, vijf passen achteruitdeinzen, als hij het waagde aan den lompsten, simpelen soldaat iets te vragen, bij voorbeeld te smeeken om ook een hemd te krijgen, als er eenmaal hemden werden uitgedeeld. Hij kreeg er zelfs geen, omdat hij nog een tot flarden versleten aanhad en er waren, die zonder hemd liepen. Het was erbarmelijk komiek om al deze rampgenooten te zien dooreenwemelen of enkelen hier en daar eenzaam wandelen: zonder schoeisel, met uitgeloopen laarzen of klompen aan; in dekens of stukken van dekens, hun eenige kleedij; met een gebuilde hoed of pet, of een kepi op; met broeken uit welker afgerafelde gaten de voering loshing.

En de verteller brengt een paar schoenen te voorschijn, die hij ginder droeg: scheeve kluiten, harde uitgekrulde scheuren met een touwtje toegesnoerd; een kleur, waarvoor geen woord bestaat: mengsel van ros, groen, grijs, alles om 't even dof.

Zijn jongen had, hij weet niet hoe, zijn spaarpot gered bij het aanhouden, daarmee had hij zijn vader eindelijk een paar sloffen gekocht.

Deze toont het jasje, dat hij op zijn hemd droeg: alpaga, zwart geweest... misschien. De onderkant van de mouwen derwijze versleten, dat de rafels bijna tot tegen den grond hangen, terwijl hij het met de twee handen wraakroepend openhoudt.

Daar hij zoo van de koude te lijden had, gaf een Fransch rampgenoot hem een oude onderbroek, die hem zoo goed en zoo kwaad als het ging tot lijfrok diende.

De zoon toont de figuren van een schaakspel, door hem uit brokjes hout gesneden en het mes dat hij — daarvoor zelf gemaakt — had gebruikt. De hecht bestaat uit twee latten bij middel van gevonden spijkers, uit afgedragen schoenen saamgeklopt met een stuk steen, daartusschen het lemmer: de brok van een kuipband, wat hij genoegzaam te wetten wist.

Ik lees in de Rheinisch-Wesfälische Zeitung van 5 Augustus '16, een hevig artikel tegen den uithongeringsoorlog in Engeland, geteekend Dr. Paul Leutwein. Onder ander zegt hij: "wij hebben driemaal zooveel gevangenen als onze tegenstrevers, en kunnen niet ophouden te verklaren, hoe goed ze bij ons gevoed worden, hoe goed ze het er hebben." En hij besluit: "Met welke vreugde zal Rusland eens zijn 1 1/2 millioen, goed ontluisde, in allerlei nijverheidsarbeid geoefende gevangenen, welgespijsd terugnemen! Met hoeveel welbehagen zal Frankrijk de systematisch gemartelden, verstandelijk en lichamelijk onbruikbaar geworden duitsche gevangenen aan ons uitleveren."

Leve de menschlievendheid, die aan de vijanden tot onze eigene schade goed doet!

Ergens in een ander artikel in een ander blad staat te lezen, dat de Alte Michel (Duitschland) — hoe lankmoedig ook — zich wel eens zou kunnen boos maken en weerwraak nemen.

Woensdag 9 augustus '16.

De stad moet aan de overheden 25.000 franken bezorgen voor het bestrijden der kosten ter gelegenheid der opening van de Vlaamsche Hoogeschool, die in October plaats grijpen zal.

Donderdag 10 augustus.

Heden verscheen de verordening in de dagbladen en op plakkatens, waarbij al het koper, tin, nickel en allerlei metaal van huisgerief; zal afgehaald worden ten behoeve der vijandelijke bezetting.

Opgepast. Alles afgeven.

Ik heb niets verheimelijkt, zooals velen doen, niet uit deugd van oprechtheid, maar uit schrik voor boet of gevang. Alles zal eerstdaags betaald worden tegen een kleinen prijs. Het doel: om munitie te maken ten einde onze gebouwen te vernielen en onze jongens dood te schieten.

Melkboeren mogen in de stad niet meer komen. Wie melk noodig heeft, moet ze zelf op de hoeven halen. Op alle karnen zijn de zegels gelegd. De boter wordt in beslag genomen.

Bezoek van een aangehuwden neef: een groote, mooie, lenige officier. Hij excuseert zich in uniform aan te bellen. Zijn glimmende landauer met twee blinkende paarden bespannen — wat ik later bij het uitleiden zie, heeft hij kieschheidshalve verder doen stilhouden.

De burens kijken door de spleten hunner gordijnen. Hij brengt mij nieuws van mijn verwanten uit Holland: een nicht en hare dochter — allen mijne lievelingen, waren tijdens den overtocht naar Engeland op de "Koningin Wilhelmina" die schipbreuk leed. Het leven gered, doch alles kwijt, wat ze bij zich hadden. Ze gingen hun zoon en broeder bezoeken: Belgischen vrijwilliger in 't leger, nu met verlof in Londen.

Deze officier is het, die bommen wierp op Rusland. Uhlan, is hij nochtans zacht, medeslepend, beminnelijk, voornaam, toegankelijk en... mijns ondanks heb ik lust om te zeggen, dat ik hem van af zijn kindsheid heb liefgehad.

Dat ware voorzeker misdadig geweest in de gegeven omstandigheden. Ach... ik verdien geen blaam, mijn rechtvaardigheidsgevoel is verbasterd, mijn oordeel is beneveld voor het oogenblik.

Vrijdag 11 augustus 16.

Heden om zes uur, in vervroegden herfstnevel weerdreunt een groote, doffe slag over de stad en doet een beetje mijn ramen sidderen. Wij zijn er aan gewend bij 't openen der oogen morgengroeten te krijgen van het kanon, doch meest uit de verte. Men luistert er niet meer naar.

Maar deze eene slag weergalmde luider en werd door geen andere gevolgd...

Wat beduidt het?

Buren wenken elkaar op hun drempels en vertellen fluisterend met ontdane aangezichten, dat zoo even in de Schijfschieting zes veroordeelden doodgeschoten zijn.

Een der terechtgestelden is De Clercq, onderpastoor van St. Pieters Aygem, een wijk van Gent; zelfs mijne wijk. Hij woonde met een zuster en hun tachtigjarige moeder. Het was haar veroorloofd hem vaarwel te zeggen, onder 't voorwendsel, dat hij 's anderdaags naar Duitschland zou gestuurd worden. De zuster was ingewijd in het geheim van wat hem te wachten stond, de moeder niet.

Een geestelijke bracht met hem den nacht door in zijne cel. Om drie uur las de veroordeelde mis, gedurende welke hij driemaal in zwijm viel.

Daarna reikte hij de communie aan zijn rampgenooten. De zes kisten waren onder den plankenvloer van hun zitplaatsen in den vervoerwagen geschoven en werden gereed gesteld op de plaats der Schijfschieting, waar ze voorbij moesten gaan. Onder 't getal was een gendarm, Mus genaamd. Hij weigerde den blinddoek en stiet met den elleboog een soldaat, die hem ombinden wilde, ruw op zijde.

Voor het lokaal der Schijfschieting stonden hoopen reeds ingelichte nieuwsgierigen en medelijgend-verontwaardigden om de kisten te zien buitenkomen.

De weduwe van een duitsch officier stierf hier aan typhus. Zij had een bediening in de Pass Zentrale en zat daar steeds tusschen de andere feldgraue schrijvers ijverig bezig met pen en papier. Ofschoon ze niet ter plaats was krank geweest, werd uit voorzorg de Pass Zentrale gesloten, ontsmet, het behangpapier afgerukt en het houtwerk herschilderd.

Volgens de dagbladen zijn de Italianen te Görz binnen getrokken.

Maandag 14 augustus '16.

Steeds droogte, erg voor den landbouw. De sinds den oogst gezaaide rapen kunnen niet ontkiemen en wat er opgeschoten was, vergaat of wordt van 't ongedierte opgevreten. Echter betrekkelijk gunstig weder om uit te gaan met een koele bries en grijze lucht.

Langs den Kortrijkschen Steenweg nadert een bonte bende van werklieden vier en vier tegelijk, ten getalle van vijftig. Ze trekken voort in de richting van het Station, met loome schreden en meestal met het hoofd gezakt in ontmoedigde houding. Ze dragen pakjes aan de hand of op den rug.

Een groote, sterke, groene, van koper blinkende gendarm leidt ze op; een andere groene, van koper blinkende gendarm, volgt ze op de hielen.

Het zijn opgeëischten om voor den vijand aan de loopgraven, of ergens elders te gaan werken.

Bij den ronden hoek der Citadellaan, hen nastarend, staan vele, vele vrouwen, enkele knapen en oude mannen met een kruik of een keteltje hun beurt afwachting om van soep bediend te worden.

En ginder verschijnt een lange, lange reeks van soldaten, niet of weinig gewapend, ze zullen de eerste bende ontmoet hebben. Ze zingen oorverdoovend luid hun onwaarschijnlijke vreugde het luchtruim in. Mijn paspoort afgegeven in de Zentrale, krioelend vol van wachtenden. De strook buiten het bebouwde Gent, waarvoor ik dat ding noodig had, is geen anderhalf kilometer lang.

Wederom ondervraging, op welken dag, op welk uur, bij wien ik het afhaalde, of ik dengene herkennen zou, die 't mij afgaf; aan welk winket, dat plaats had. Eindelijk was de zaak klaar en mocht ik heengaan, doch zonder bewijs van teruggave.

Gisteren dineerde ik te Drongen met een aan den dood en uit het gevang ontsnapten fabrikant van D.

Gedurende 3 1/2 maanden zat hij te Mons (Bergen) beschuldigd van spioeneering. Met niemand mocht hij spreken; met zijn advocaat onderhandelen enkel in bijzijn van duitse bewaking. Slecht behandeld werd hij niet, mocht zijn eten laten brengen, en kreeg een boekenlijst, waaruit hij kiezen kon.

De krijgsraad, na eenige voorloopige ondervragingen elders, zetelde eindelijk in het theater van de stad. Daar hoorde hij zijn veroordeeling aflezen: drie maand gevang. Hij zat reeds langer, 's anderdaags zou hij in vrijheid worden gesteld. Hij was alleenlijk beticht van tot spioeneering aangestuurd te zijn geweest, zonder dat, na zijn weigering, aan de Kommandantur te hebben verklikt. Helaas! Met zijn medebeschuldigten liep het aldus niet af: een vijftal werden ter dood veroordeeld, waaronder een jong, heel mooi meisje, die later genade van haar leven kreeg. Degenen, wier doodvonnis geen twijfel leed, waren, als buitengewone gunst, in de ziekenzaal geplaatst geweest. Notaris Roels van Sottegem had, vaderlandslievend schuldbekennend, het onmogelijke gedaan om al de straf op zich te nemen. Het was hem niet gelukt zijn medehelpers te redden.

"Morgen om 5 uur," werd hun bericht, "zult gij allen doodgeschoten worden op het plein van Casteau," dat is eenige kilometers ver van de stad Mons.

Dat de verteller er, ondanks zijn persoonlijk goed van afkomen, diep getroffen was over het lot der anderen laat zich denken.

Hij sliep niet dien nacht.

Hij hoorde in de vroege kleine veelbeduidende geruchten, levensbeweging in de gang en de aanpalende cel, dan een deur ontsluiten, een rinkelring van wapens, stappen buitenkomen en een stem; die zijn naam riep: "Je pars, adieu, adieu, mon ami."

Het was de stem van den 27 jarigen ingenieur Jacmain van Brussel... Korts daarop rolde een zware auto heen in de nog halve duisternis en de verteller werd losgelaten.

Dienzelfden morgen vernam hij, hoe de rechtspleging op het plein van Casteau was afgeloopen: de rampgenooten hadden kloekmoedigheid getoond, onderweg in de vrachtauto geroookt en gepraat. Bij het stijgen daaruit en gedurende hun gang naar een aangewezen plaats, speelde een hen voorafstappende trommel een doodenmarch op een met rouwfloers overspannen trommel. De lijkwagens stonden gereed, de kisten daarnaast op de aarde.

Jacmain, de ingenieur, die hem dat vaarwel had toegeroepen, een vroom katholiek, hield in de eene hand een rozenkrans, in de andere zijn nog niet opgerookte sigaar, toen hij omvergekegeld werd...

"'Pourvuqu' on ne m'envoie pas en Allemagne,'" was steeds gedurende de gevangenschap, zijn uitgedrukte vrees geweest. Zoo ver was hij er van af een doodvonnis te hooren uitspreken! Ze waren elk aan een afzonderlijken paal gesteld.

En de bevrijde begaf zich met zijn advocaat en de advocaten der gedooden naar een restaurant, waar hun een goed middagmaal werd opgediend. Ze trachtten tevergeefs de vreeselijke spookbeelden door druk gepraat en gezellig samenzijn door een lichten roes uit hun geesten te verwijderen; het gelukte niet.

Voor het restaurant troepte de menigte halsreikend bijeen om hen te zien...

Maandag 14 augustus '16.

Geen stoffen voor kleederen of welkdanige ellegoederen mogen voortaan nog verkocht worden, zonderdat de verkoopers er vergunning voor vragen aan de kommandantur: Mijn huisnaaister ging om zes bobijntjes machiengaren. De winkelierster mocht er maar één geven.

De bulletins der geneesheeren moeten in het Duitsch ingevuld worden, om 't even of zij die taal

kennen of niet. De Hoogeschool zal met begin oktober geopend worden. Het getal ingeschreven studenten moet — dank aan een vlijtige propaganda in de provincies Limburg en Antwerpen, betrekkelijk groot wezen.

Algemeen wordt het volgende hier geloofd: de professoren krijgen verhooging van jaarwedde (12 duizend frank) en in vreemde banken is voor elk hunner honderd duizend frank neergelegd, voor het geval dat in de toekomst door de een of andere reden hun post zou worden opgeschorst. Ik verneem, dat er zijn, die zulks zelf vertellen. Is het waar? De tijd zal dat leren.

Hier in mijn huis werd onlangs daarover gehandeld en een dame, die in familiebetrekking staat met een der nieuwaangeworvenen — uit de voormalige hoogeschool, een overgelopen, professor — vond in hare naïeve verbastering, dat honderd duizend frank niet genoeg was en ze deed uiteen, dat het voordeelijker voor haar verwante geweest ware zijn emeritaat te vragen, dat evenveel als zijn bezoldiging van professor inbrengen, en geen gevaar opleveren zou. De aanwezigen zagen haar bevreemd aan. Geen enkele verwaardigde zich een dergelijke theorie te weerleggen.

Och, waarom haar den steen toewerpen? Zijn niet velen onder ons het spoor bijster, sinds de oorlog onze hersenen in verwarring heeft gebracht?

Dinsdag 15 augustus. Hemelvaart.

Het bericht loopt, dat de landbouwers van St. Denijs-Westrem, welke in de nabijheid van het plein wonen, hun huizen moeten verlaten.

Verleden week is de keizer van Duitschland Gent voorbijgereden. Hij kwam van 't Westerfront.

Zaterdag 19 augustus '16.

Gisteren hebben de rampzalige dorpelingen hun huizen ontruimd. Er was een familie bij die sinds zestig jaar in 't hare verbleef. Toen een der verbannen luid jammerde en zijn vrouw schreierig uitriep bij het hooren van 't bevel: "Waar moeten wij nu naartoe met onze kinderen?" kregen ze voor antwoord:

"Nichts mit zu machen."

Een ander vroeg radeloos: "Wat zullen wij met onze beesten doen?" en: "Naar de markt zenden," ging het onmeedoogend.

20 augustus zondag.

Op Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart (15 aug.) is een jongen doodgeschoten omstreeks den Dok: hij zag een stuk hout op het water drijven en vischte het op.

Verbod van een schildwacht, die hem nazat om het af te nemen. De knaap vluchtte met zijn buit op een schuitje. De schildwacht schoot.

Dood op den slag. Onder de laatste aangiften van overlijdens komt zijn naam voor. "Jacob De Koninck 15 jaar, bootsgezel, Pollaere." De schildwacht is naar het front gestuurd, evenals de officier, onder wiens bevel hij stond, als verantwoordelijk voor den aanslag. Toen ik verleden jaar (november '15) in Holland was, zei een aldaar verblijvend Belg: "Ik kan mij Gent niet voorstellen in oorlogstijd."

En gisteren in den laten namiddag te voet door de stad terugkeerend, viel mij dat in. "Hoe zou ik er iemand een denkbeeld van kunnen geven?" Ik wil het beproeven: Schier geen verkeer van huurrijtuigen, hoewel er aan bepaalde standplaatsen hier en daar nog op klanten wachten. Deze zijn bijna uitsluitend officieren, genoeglijk achterover tegen de kussens der open rijtuigen leunend, maar meest heel gedistingueerd en fiks daarin rechtzittend, door wandelende soldaten, in groepen van twee, van zes, van vijf, of ook nog wel een eenzaam slenterende gegroet. Trams op trams, elkander kruisend, stampvol van Feldgrauen. Ze staan op het platform, dichtgedrongen en tot op de trede,

met eene hand aan de stang en een voet over het plaveisel uitgestrekt voor het behoud van het evenwicht. Wel hangt er een advies in elk rijtuig, hun aanbevelend de tweede klas te gebruiken. Ze storen er zich volstrekt niet aan, zetten zich liefst in eerste klas met de ransels op den rug, de geweerkolven voor hen; staan zwaargewapend recht tusschen de zittenden, deze hellen van lieverlede achteruit. Autos, nu en dan een motocyclist, krakend, pijlsnel aanratelend in 't midden der straat, waar elk uit is gevlucht, onbekommerd vooruitschietend. Het zwaar naderen van een groote, grijze auto vrachtwagen, langs alle kanten gesloten, waarop in roode letters te lezen staat: "Kaiserlich Deutsche Feldpost". en een nummer. Bierwagens met flesschen of tonnen; werkelozen, dames met dochters op wandel, juffertjes met fijne laarsjes aan; volksgewoel, heeren met stokken, onder 't gaan tegen elkander over den oorlog sprekend. Mannen en vrouwen van allen stand hinderend voor de voetgangers, staande op de smalle trottoirs in gekeuvel; volkskinderen aan de hoeken der kleine straatjes, elkander nazettend, vastpakkend en zich stoeiend achter de wandelenden verbergend. Voor de winkels van photographen Feldgrauen in elke mogelijke houding. Uitstallingen van zichtkaarten; aan de groote ramen der spekslagers, waar niets anders meer voor ligt dan gedroogde worsten; voor de chocoladewinkels en suikerbakkerijen, thans schier ledig; soldaten, overal kijkende, begeerlijk kijkend, soldaten. De slagerswinkels met hun witmarmeren toonbanken zonder iets daarop, zien er bedrukt uit, al de onnoodige haken, in vacantie, van de plafonds afhangend. Geen enkel fransch opschrift of uithangbord op cafés, hotels of herbergen meer: "Arend Hotel, Heelal Hotel, Groot Café, In de Cancale, enz." Op de drankhuizen: "Nur für Heeresangehörige, of Für deutsche Heeresangehörige verboten."

Op een raam soms: "Frankfurter Würstchen hier zu haben zu jeder Zeit." Op de krantenwinkels staat: "Spitzen."

Nog Zondag 21 augustus.

Alle morgenden ligt het graf van den onderpastoor De Clercq vol bloemen, niets dan witte, het emblema der onschuld, tot groote ergernis der Duitschers, die er den grafmaker verantwoordelijk voor willen stellen. Deze verzekert, dat hij niet weet, waar ze vandaan komen.

Met de heropening der leergangen moet de voertaal in de stadsscholen Vlaamsch wezen, bij uitzondering van twee meisjesscholen (het institut de Kerchove en de school der Voldersstraat) door hooge standen meest bezocht. Daar blijft de voertaal Fransch.

Woensdag 23 augustus.

Gisteren om 6 uur, terwijl ik met dames aan het kaartspel zit, ontstaat er geharrewar in de gang, na een grooten belklank. Het is mijn ambulancier, die er op aandringt om ontvangen te worden. Ik ga dan ook in de tweede kamer bij hem. Hij deed het uit dienstvaardigheid. Hij vertrekt naar Berlijn met veertien dagen verlof: heb ik boodschappen voor ginder? "'Ja.'"

Ik ben wel wat zenuwachtig over dit bezoek. Schuchter durf ik den man niet veel te woord staan. In de kamer hiernaast kan men wel iets van het gesprek hooren, ook zijn kaartspelers ongeduldig en worden ongaarne gestoord.

Hij begint over den oorlog: "'Nu zijn er 32 duizend ambulanciers in werkzamen dienst; er wordt beweerd, dat de Tzar den vrede vraagt. China en Japan zullen handgemeen worden, Spanje wellicht met Frankrijk...'"

Hij ziet, dat ik verstrooid ben. Hij zwijgt, hij zit met het hoofd in den grond. Wellicht voelt hij intuïtief vijandelijkheid in de onmiddellijke omgeving.

Hij staat op.

Ik durf niet beleefd zijn, en nochtans komt hij enkel om mij in zijn land nuttig te wezen.

Och, wat is het toch allemaal moeielijk om het rechte te doen! Aan de straatdeur reikt hij mij de hand. Een handdruk weiger ik aan niemand, ook niet aan hem. De dame van rechtover heeft het gezien, ze trad juist op haar drempel.

Op Gods genade dan... afwachten wat ze er van vertellen zal. Dezen avond was er een zeppelin te zien.

Vrijdag 25 aug. '16.

Gisteren avond was er muziek op den Kouter en in het Park om de blijde intrede te vieren van de onderzeesche handelsboot, de Deutschland, die woensdag om 3 uur het anker geworpen heeft aan de monding van de Weser.

26 aug. zaterdag.

Mijn weg leidde door het Park. Aan het Feestpaleis bij den Rozentuin stond een schildwacht.

Een versperrende arm werd uitgestoken: "Nicht vorüber."

Ach, de omweg was groot naar de Heuvelpoort, waar ik wezen moest, en in mijn ergernis nam ik een verkeerd slingerpad en kwam dicht bij mijn uitgangspunt uit.

Het was stikkend heet.

Het schijnt niet dat het gewicht van een kilog. in vele winkels nog iets beteekent: wat ge naweeget, komt meestal op ongeveer 800 gram.

De boeren handelen als echte bandieten met woekerprijzen en vervalschingen. Ze winnen ontzaglijk geld. Juffrouw P., welke wegens beschuldiging van onbeleefdheid ten opzichte van een hoog officier vijf maanden in Deutschland zat, is losgelaten en weder thuis. Heden kwam een kaart van schepen De Bruyne uit Gütersloh.

Maandag 28 augustus.

Gisteren met den tram naar een naburig dorp: nog eens de velden zien! Een halve vrijheid voelen of trachten te voelen...

Betrokken lucht met kolossale wolkgevaarten, waartusschen soms een zonnestraal uitpiept. Serren langs de twee kanten van den weg. Lange glasdaken overal glas, glas... Begoniabedden schitterend kleurenrijk en sommige zoo uitgestrekt, dat ze denken doen aan de jacinthen en tulpenvelden van Holland. En verder naar het dorp toe, onafzienbare landouwen: klavermalsch en rapengroen.

Niet overal is men tevreden over de plaatselijke besturen. Er wordt geklaagd over voorkeur, onrechtvaardigheid in de verdeeling van kolen en levensmiddelen, van duitschgezindheid bij plaatselijke, belgische overheden, verklikking, hulpvaardigheid aan den vijand tot opeischen van werklui. Het is ook een schande, hoe de klein-burgerlijke bevolking zich ter streek, waar ik was, gedraagt: de meisjes loopen zelve de soldaten na: dien morgen had zich eene aan haar venster tentoongesteld zonder hemd aan; voor alle kleedij een engsluitend breicostuum dragend tot groot vermeien van het militair. Openlijk gaan schijnbaar deftige juffrouwen, opgetooid de kasteeltuinen binnen met schemeravond om er met de vertoevende officieren feest te houden.

Er mag geen zwijn verkocht of geslacht worden in het Etappen-gebied, geen zeug mag viggennen zonder melding er van. Zelfs misgeboorten moeten aangegeven zijn. Hetzelfde geldt voor alle hoornvee. Treinen met opeengedrongen varkens vertrekken... men weet niet of naar 't front of naar Deutschland.

Dinsdag 29 augustus '16.

De dagbladen van 26sten dezer melden dezen morgen uit Berlijn: "Roemenië heeft gisteren den oorlog verklaard aan Oostenrijk-Hongarije." Ook de Italiaansche Regeering heeft door tusschenkomst van 't zwitsersch gouvernement aan de Keizerlijke Regeering laten mededeelen, dat ze te rekenen van 29 aug. zich in oorlogstoestand beschouwt.

Woensdag 30 augustus '16.

Uit zeer zekere bron kan ik het volgende mededeelen aangaande de halsrechtingen van 11 dezer laatst. Met vertrouwden, waaronder gendarm Mus, was bij onderpastoor Octaaf De Clercq een spionerdienst ingericht. Den woensdag 29 maart '16 werd hij te zijnent in hechtenis genomen met Mus. Alles werd doorzocht en de bewijzen gevonden. De geheime briefjes, welke de priester later kon wegsturen, zeggen weinig van zijn leven in het gevang. Eens liet men hem van verre op den cour zijn moeder zien. Hij schetst een tragisch tafereel van het groot proces:

"Ik was kalm. Voor dertig getuigen heb ik verklaard op tragen, nadrukkelijken toon: "Als priester bemin ik vurig mijn vaderland, als burger nog meer. Het eenige wat ik betreur, is van het niet krachtiger te hebben kunnen dienen." Wat zijn misdrijf in de beschuldigingsrede van den krijgsauditeur erg verzwaarde. Op 28 juni werd het doodvonnis uitgesproken. Op 10den augustus werden zijn verwanten plots bij hem geroepen. Allen verkeerden in de meening, dat het een afscheid gold voor zijn vertrek naar Duitschland. Zoodra ze heen waren, om 5 uur des namiddags, trad de pruisische aalmoezenier Sturm binnen en kondigt hem aan, dat het doodvonnis den volgenden morgen vroeg zal voltrokken worden: "Arme moeder," zei hij, in snikken uitbarstend. Om drie uur las hij zijn laatste mis. De rampgenooten: Braet, advocaat; Mus; Algoet en van Gheluwe communiceerden uit zijn handen.

Ze worden allen met het kriecken van den dag naar de uitvoeringsplaats gebracht. Hij zegent de medeveroordeelden, die in rang zijn gesteld en kruist de armen over de borst. Zijn paternoster had hij om den hals gehangen. Vijf kogels troffen hem, twee waren door zijn handen gegaan. Op den slag was hij niet dood. Een revolvershot maakte hem af. Evenmin als Mus had hij zich laten blinddoeken.

De soldaten aangeduid of uitgelot voor die executies, smeekten hun overheden ze niet te moeten uitvoeren, wat hun geweigerd werd. Heb ik elders neergeschreven, dat de officier, die het commando gaf er ziek van werd? Dat ten minste wordt beweerd. De doodwagens rollen heen in volle vlucht naar de verschillende kerkhoven. Op de kist van De Clercq lag zijn pastoorshoed. Toen de kerkgebeden uitgesproken waren op het doodenveld van St. Amandsberg, keerde de pruisische aalmoezenier Sturm, zich tot de soldaten en sprak: "Kameraden, 't is een held, die hier ligt."

Zelf heeft Octaaf De Clercq de schriftuurteksten uitgekozen voor zijn "doodsantje," het gebruikelijk herinneringsbeeldekens der overledenen. Hier volgt het afschrift van een brief, geschreven door den gendarm Mus:

"Gent 10 augustus '16."

"Zeer beminde Moeder, Broeders en Zusters. Het uur, door den goeden God bepaald, om mij tot hem te roepen, geslagen zijnde, stuur ik u mijn laatste vaarwel. Morgen vroeg, 11den Augustus, word ik door de wapens gedood. Doch moed, beminde moeder, het is niet als booswicht, dat ik de doodstraf onderga, doch wel voor uw aller bevrijding. Troost u! Ik zal een heilige zijn in het Paradijs; want ik sterf voor een rechtvaardige zaak. Ik heb dezen avond aan een belgischen aalmoezenier een laatste en goede biecht gesproken, wees dus gerust. Denk aan de heilige Maagd, die ook haren zoon zag sterven, gansch onplichtig. Hoe korter het leven des te kleiner is de rekening te vereffenen."

"Laat mijn doodbeeldekens drukken met mijn portret als gendarm. Deel ze uit aan mijn vrienden. Op de Kommandantur te Gent is nog een som van 11 tot 1200 frank. Vraag ze aan, ze komt u toe."

"Gij zult waarschijnlijk veel verdriet hebben niet tot hier te kunnen komen. Ik had het hun nochtans gevraagd; doch er is niets meer aan te doen, en ik mag geen aanspraak maken beter behandeld te worden dan, die hier in 't zelfde geval zijn. Ik sterf met moed, heb er dus ook. Uw zoon gaat naar den Hemel."

"Lieve Moeder, hierbij zijn nog eenige relikwieën, mijn handschoenen, mijn zakuurwerk, mijn plastron, militaire col, medalieën van den H. Antonius en der H. Maagd. Bedank de Zusters van Liefde uit de Molenaarstraat, die mij zoo lang hebben eten gegeven."

"Zeer beminde Moeder, Broeders en Zusters, het is reeds 4 uur van den morgen, het uur onzer dood nadert. Ik, uw zoon — Gustaaf, Alexander en Aloïs zijn allen in dezelfde cel opgesloten. Wij hebben den nacht doorgebracht al zingende en biddende. De mis gaat beginnen en dan op weg naar de Schietbaan, vol kracht en moed. Ik zend u een laatsten kus! Vaarwel. lieve moeder, uw zoon Gustaaf gaat sterven voor zijn lief vaderland!" (geteekend):

"Gustaaf Mus; gendarm."

"11 augustus '16."

Zaterdag 2 september '16.

Rukwinden, stortregen, donderslagen gehad sedert eergisteren. Nu heeft de orkaan uitgewoed en komt bij tusschenpoozen uit het nog beroerde luchtruim matte zonneschijn.

Al het vee moet op bepaalde dagen naar het bebouwde dorp. De keurders doen een kort, sprakeloos onderzoek: de opgeëischte dieren worden op de flank met een a bij middel van een schaar gekenmerkt als aangenomen. Aan den bezitter wordt een bewijs van ontvangst afgegeven.

Gisteren avond tot op 11 uur instrumenten concert in 't Park. Het gerucht loopt, dat Holland en de Schandinaafsche landen ook aan den oorlog zullen deelnemen. Turkije verklaart den oorlog aan Roemenië.

Woensdag 6 sept. '16.

Zaterdagavond vlogen omstreeks 9 uur zes zeppelins hoog in de lucht Engelandwaarts; Luidens een aangeplakt bericht is er een te Londen neergeschoten.

Geen aardappelen mogen in de stad gebracht worden. Streng waakzaamheid wordt door soldaten daarop uitgeoefend. Gisteren gelukte het hier nog een halven kilog. te krijgen. Heden niets. Mijn meid moet gekookte rijst eten. Jonge haantjes worden buiten te koop aangeboden, maar wie durft ze naar de stad brengen? Een meid, wier meesters afwezig zijn, is het gelukt een paspoort te krijgen om haar ouders 3 uur van hier des zondags te bezoeken. Reeds tweemaal heeft ze mij een halven kilog. boter en dertien eieren medegebracht. Goede ziel!

"Hoe durft ge, hoe kunt ge?" En ze glimlacht zelfvertrouwend: "O niemand spreekt mij aan. Ja, ja, dat gaat heel goed, ik durf."

"Hoe doet gij het?"

"Ik berg alles in twee dozen. In elke mouw van mijn paletot steek ik er eene en hang hem over mijn arm, alzoo schijnt het of ik niets bij mij heb."

De Duitschers zeggen, dat de Vlamingen onovertreffbaar zijn als smokkelaars.

Gisteren kwamen troepen binnen. Er waren wel vijftien fluitspelers bij. De voorbijgangers zagen toe, het is hun echter verboden van te blijven staan. Bewoners kwamen op hun drempels. Een zesjarig meisje danste voor een deur sierlijk op maat met het mondje aanstellerig gespitst, de armkens boogvormig boven zijn hoofdje gehouden, deze ook op maat heen en weder zwenkend: Danseresje en koketje geboren.

Enkelen van de doodvermoeidschijnende soldaten glimlachten als ontroerd, onder het voortstappen het vreugdebetoon van het onnoozel schepseltje aan. Het gerucht loopt, dat de Nationale Bank van België zal gedwongen worden op de duitsche leening in te teekenen, en dat de overheden in de banken van Gent de nummers gevraagd hebben der geldkoffers van de gevluchte inwoners en de hier verblijvende vreemdelingen. Men noemt zelfs het cijfer zes honderd miljoen in goud, dat de Nationale Bank tegen 4 p.c. aan den vijand moet afstaan. Of daar iets van waar is, kan ik niet weten en schrijf het enkel op als inlichting over den lichtgeloovigen geestestoestand van den tijd. Wij hooren voor ons dagelijksch brood des geestes anders niets dan vertellen van aftasten op de straat en in de trams, huiszoekingen, arrestatiën en toepassen van boeten, naar Duitschland sturen voor het

ontvangen van brieven of kaarten uit het leger, zelfs voor correspondentiën, die voor het bestellen onderschept, op de Kommandantur aanwezig zijn. De bestemming wordt soms op de Kommandantur ontboden, mag het bericht lezen, maar moet tien mark boet betalen of drie dagen in 't gevang zitten. Menschen oud, vervallen, slecht ter been, moeten vaak van uren ver naar een verhoor komen en dat te voet.

Dezen morgen kwam de meid als naar gewoonte om 7 uur mij oproepen, zij had roodgeweende oogen.

"Is er iets gebeurd?"

"Ach ja, slecht nieuws van mijn broeder."

"Wat dan?" "Hij is gekwetst aan alle twee zijn armen. Zijn vrouw heeft een brief gekregen van het kamp. Uit den eersten slag is hij ongedeerd gekomen. Zijn kameraad — degene, die hier met hem aanbelde, ge weet voor twee jaar, toen ze maar enkele minuten bleven — werd aan zijn zijde neergeschoten. Hij stierf in zijn armen. In den tweeden slag kreeg hij het. Een vriend schreef dat allemaal. Hij zegt in den brief aan mijn schoonzuster:"

"Uw man heeft een kruis van eer gekregen,... maar, indien hij ooit naar Gent terugkomt, zult gij een groot kind zien."

De stem der vertelster verkropt.

Het nieuws ontroert mij diep. Die twee groote, kerngezonde, flinke, jonge mannen, van een keurkorps deelmakend!.. Aan de armen gekwetst, de een... zou hij nog armen hebben? als een kind weerkeeren, krankzinnig, zeker? De andere dood!...

"Van wanneer dagteekent die brief?"

"Van in mei."

"Mei, september. Nieuws van vier maanden her; zulk slecht nieuws! Arm meisje, hoopt ge nog op het behoud van uw broeder?" Het schijnt wel niet, het kan ook niet, het is misschien ook beter niet.

Donderdag 7 sept.

Om drie uur met de tram naar het Klein Begijnhof, stampvol van rechtstaande soldaten, met de ransels naar de zittenden toegekeerd, wapentuig onder het schokken tegen u aanbotsend. Ontzettende luchtkanonnering, gerol en geratel van autos, drukte van wandelaren. Welk een contrast, zoodra ge binnen het Begijnhof zijt. In eens diepe rust, net landelijke rust.

Daar ligt het uitgestrekt vierkant grasplein, waarop koeien grazen of neerliggen in domme onverschilligheid. De koeien van de Groot-Juffrouw-Bestuurster, die in dezen tijd van nood zwakke begijntjes van melk voorziet; Rondom het met boomen beplant plein al de nette, witte muurtjes met de groene deurtjes en aan ieder deurtje een slingerende, beroeste, oud-modische bel. Naast ieder deurtje een nummer en er op een opschrift: "Huis van den heiligen Eustachius, Huis van de heilige Clara, van Onze-Lievevrouw-der-zeven-Weeën, huis van Sint-Antonia" of een hogere ingang met een kap daarboven: "Convent van den Heiligen Bruno, Convent van de Heilige Begga, Convent der Liefde, Nieuw Convent, Convent der Bloemen, Convent van 't Heilig Hart."

De kerk — in Renaissance-stijl — een log gebouw met kleinen toren — staat rechts van het plein. De bestrating is holperig bijna overal, bestaat meestal uit scherphoekige kasseisteenen. Ik weet niet waarom ik ditmaal een omweg maak achter de kerk. Het mooi weder lokt zeker tot wandelen uit. Daar is de weg smal tusschen de scheidsmuurtjes en den kerkmuur. En daar valt onverwacht, als kende ik het van vroeger niet, mijn blik op 't beenderhuis, met den stapel doodshoofden in pyramidevorm, grijsruig met ronde oogholten en gave tanden nog allemaal.

"Het zijn schedels van soldaten, gesneuveld in een vroegeren krijg," zegt men u, indien ge 't vraagt aan iemand, dien ge ontmoet.

"In welken krijg?" En het begijntje, dat u te woord staat, ziet u verwonderd aan, onwetend,

onschuldvol en haalt de schouders op.

Een begijntje is niet zeer ervaren in geschiedenis... het is ook om het even, niet waar, wat baat het ons te weten, wanneer menschenbloed door evenmenschen vergoten werd.

En thans herinnerde ik mij, dat het den dag van Maria Geboorte was: 8 september, een zoogezegde afgestelde heiligdag, dien men in de stad niet meer viert, maar op de dorpen en in de kloosters wel, een dag waarop het bijwonen der goddelijke diensten niet verplichtend is, ofschoon nog schier algemeen in gebruik.

Hoe vreedzaam was dat alles, hoe ongestoord leefden zij hier achter de het wereldsche afsperrende poort.

Op zulke dagen grijpt het Lof hier vroeger dan op weekdagen plaats: anders met invallende schemering, als het te donker wordt om nog zonder licht handwerk te doen.

Het klokje begint aanwakkerend te kleppen: al de poortjes gaan open en uit ieder komen begijntjes met haastigen tred als zwevende schimmen. Ze dragen thans niet wat ze noemen hun kapelaen, het wijd met baleinen uitgezette zwart hoofddoek, waarachter zij op de straat het aangezicht eenigszins verbergen. Het was een processie omheen het vierkant van het grasplein, als benden groote vogels met blanke vlerken laag bij den grond zwevend, zich spoedend naar hetzelfde doel: de kerk. En al die blanke hoofddoeken wemelen binnen den ingang dooreen als de meeuwen op sommige punten aan de Wadden der Noordzee. De met een speld opgestoken rokken worden neergelaten en elke begijn neemt hare plaats op de houten banken in.

Het orgel dreunt en zachte, welluidende meisjesstemmen galmen u, die heengegaan zijt, na over het grasplein.

Hier en daar zit een schilder of eene schilderes aan den arbeid. Het huis, waarheen ik mij begeef, is gansch in den versten linker hoek, evenals de andere keurig onderhouden, maar met een eigenaardig trapgeveltje, waarop in groote letters staat 1678. Huis van Sint Augustinus, heet het.

Een jonge man, met een grootrandigen hoed op, is bezig met het te schilderen. Hij zit op eenigen afstand in een klein bleekplein zijds voor zijn ezel en werkt ijverig, nu en dan naar het geveltje opkijkend.

De bel klinkt luid en hol. Daarbinnen is een tuin vol bloemen en groot genoeg ook voor twee pereboomen, welker schaduw niet hindert aan den plantengroei. In een doorzichtig lattenhok, aan een kleine pagode gelijk, verlustigen zich kippen met nog roode kammen. Goed gevoed en blinkend zien ze uit. Het verblijf bezit de bekoorlijkheid van een villa met al het karakteristiek-melancholisch-gezellige van een ouderwetsch buitenhuis, van af de breede, bijna monumentale trap met de dikke gedraaide kolommen der leuning tot de roode tichels van den vloer en de gekalkte wanden: De daarophangende lijsten van een kruisweg geven er iets kloosterachtigs aan. Men weet, dat geen papierbehang in het Begijnhof toegelaten is. Op den vensterrand van die voorzaal, groot als een kamer — want met den grond was men immers eertijds bij 't bouwen niet spaarzaam, staan, nevens oleanders, die er niet bloeien kunnen, goudlelies open, gloeiend rood zonder bladeren, ieder afzonderlijk met den witgewortelden knol in een flesch water: Cactussen sombergroen. En ik ben blij daar nog eens weder te zijn, uit al het rumoer van de stad en het mitrailleurzegebulder van zoo even in die diepe levenstille atmosfeer.

Mijn vriendin woont er sinds lang. Zij is een wereldlijke. Wij kennen elkander van uit onze eerste jeugd en zijn liefst alleen; want vele gezamenlijke herinneringen hebben wij. Op zulke bijeenkomsten blijft de groote kamer gesloten en zitten wij in de kleine eetplaats, waar nauwelijks ruimte is voor een kachel, een tafel, een paar stoelen en een proviandkast.

Vandaag is 't feest; er zijn pannekoeken gebakken.

En daar zitten wij getweeën in dat eng afgesperd hokje achter het matgeribt vensterglas. En zien terug op het rijke leven en de wijde horizonnen onzer jeugd. Met haar, kan ik mij daarin verdiepen. Zij alleen van al mijn huidige vriendenbetrekkingen heeft dat medebeleefd. Zij alleen heeft hen gekend, die mij dierbaar waren destijds, daarom is zij mij dubbel dierbaar nu.

Het verleden met zijn kommerlooze dagen: de wandelingen naar het heuvelachtig Deurle, toen nog boschrijk met zeldzamen plantengroei en elders niet te zien insecten. De hoge, lange eikenlanen van Oydonckkasteel, voor 't publiek destijds toegankelijk, waar de "verdoemde eik", zijn breede schaduw uitspreide over den grasbarm, onze zitplaats, waar de wilde konijntjes uit het slaghout onbeschroomd huppelden of wat verder rustig op den grond neerzaten, met de voorpootjes hun oortjes naar voren wrijvend; waar een verschuwde fazant met een plotsen schreeuw vederritselend, verrassend, boven onze hoofden het dichte struikgewas uitvloog... en dan de ophaalbrug over de kronkelende Leie met een uitzicht op eindelooschijnende weiden vol blanke stipjes van tallooze koeien, een van de schoonste panoramas die ons ongeëvenaard schoon Vlaanderen oplevert. Aldus verrijst het vergane in ons met al de verre, zoet-weemoedige glorie van genoten heil.

"Weet gij het nog, hoe wij wekelijks meer dan eens in onzen gezelligen kring naar de omliggende dorpen gingen spelen met de bol?"

"O ja, naar Poesele, Meygem, Sint-Martens-Lerne. O Lerne, liefst naar Lerne, allen samen naar de landelijke herberg: "In de Barrière." Er was op weekdagen geen of zelden volk in de gelagzaal, of waren er bezoekers wat hinderde ons dat? We zagen ze niet. Wij gingen immers recht door de aanpalende poort naar het bolplein. Niemand waagde het ons daar te storen. In twee groepen werden wij verdeeld, in elke groep een schutter! Met hartstocht ging men aan het spel. Hevig werd de zege betwist. Er moest gedronken worden, bier, of ten minste betaald; want meest bleven de glazen op den buitenrand der vensters onaangeroerd staan. Natuurlijk de herberglieden hoeven vertier te hebben. De verliezers betaalden. De heeren wilden niet, dat de dames tusschenkwamen.

Welke vreugd als de bol met een sierlijke zwenking rondom den staak krulde en zich zacht daartegen, rechtblijvend, aanleunde, en de partners een hoerageroep konden aanheffen! Kort van duur was wel soms de jubel; want met sterken arm wierp de vijand — een schutter — ze vaak algauw er van af en deed ze weggantelen. "En hoe met eene knie tot tegen de aarde gebogen wij toezagen naar onzen voorzichtig losgelaten bol en hem wilden tegenhouden door te roepen: "Kort u, kort u!" als ze dreigde te ver te rollen en juichten "jouw, jouw!" zodra ze zich op een goede plaats had neergevlijd."

"Bedenk toch, dat we daar naartoe drie kwartiers ver en elders soms nog verder gingen, twee of drie uren speelden zonder neerzitten en met onverzadigden kamplust, en ongaarne den terugkeer aanvaardden."

"Wat waren wij opgewekt, wat waren wij lustig in genen tijd," zegt mijn vriendin, "wat was dat terugkeeren zelf een genot, tusschen de stofopjagende, van de weiden terugkeerende koeien, met het roode westen voor ons langs de geurigwalmende korens in bloei of reeds naaktgeschorene stoppelvelden, bij den zang der krekels in de bladtoelruikende klaver eentonig onvermoeid. Wij, in zegepraal van jonkheidsvolle ontwikkeling, met de koelte van een gezonden blos op de wangen en een bewustzijn van sterkte in het gestel."

En dan zwegen wij, elk verdiept in gedachten, kijkend in den spiegel der herinnering aan die onvergetelijke namiddagtochten.

"Weet gij ook nog," herneemt ze na een poos, "dat wij allen op het einde van september ieder jaar naar de kermis uitgenoodigd werden in de "Barrière?"

"Zeker, zeker, immers den dinsdag, als er geen drukte van gasten meer was. Wij gingen er soupeeren. Voor ons gezelschap alleen was in de kamer naast de herbergzaal de tafel gedekt: ham en rijstpap met eierkoekboterhammen, peren en perkels, als dessert."

"De ham was wel wat zout, wat hard, maar alles werd zoo toeschietelijk-gul aangeboden, dat deed hem bijna lekker schijnen. De verlichting liet te wenschen: twee groote, weifelende waskaarsen, die de kamerhoeken in de schaduw lieten. Het begon ook wel een beetje koud te worden in die onbewoonde kamer, op dien rooden tichelvloer, waar niets dan een ronde strooien mat onder de voeten lag."

En weder verzinken we in onze bespiegelingen en spreken niet meer...

De heeren lieten een grooten kom limonade brengen en bij het nagerecht moesten de huisgenooten meedoen aan het feest: de twee zusters Coletje en Josefine, deze heel mooi geweest; toonbeelden van deftigheid en frisch nog van gelaat op een reeds ietwat gevorderden leeftijd, vooral Josefine, met haar rosblond, krullig haar. Casimir, de broeder, jonger, fel van blik en vlug in zijn bewegingen, en nog een Casimir, hun neef, zoon van een vroeggestorven zuster, bij hen opgevoed: achttien jaar, groot en verlegen glimlachend, linksch, met te lange armen, een zwarten, wolachtigen krulleskop en een aangezicht, dat aan negerafkomst had doen denken, indien er negers te Martens-Leerne denkbaar waren geweest. Wij bleven zitten, de vier bleven staan. Allen hielden wij een vollen robijnkleurigen beker in de hand, Coletje, als de oudste van het huis, leverde een kleinen speech, ieder jaar dezelfde: Zij hiet ons welkom in naam van heel de familie, hoopte, dat wij ons goed hadden bevonden gedurende het zomertijd, gaf de verzekering, dat het bolplein steeds met dezelfde zorg zou onderhouden worden en vertrouwde erop, dat wij nog vele jaren in volle gezondheid en met dezelfde ijver terugkeeren zouden, waar we met zooveel genegenheid werden verwacht.

Onze goede vriend, de veteraan van 't gezelschap, een oud jonkman, de beste schutter van al de medespelers, ofschoon tenger van lichaamsbouw, zwak van gestel, en die België weldra verlaten zou om als naar gewoonte den winter in Cannes, in Pau of Bayonne door te brengen, de aristocratisch-gemoedelijke, sprak aller dank uit en verklaarde, dat er nergens beter onthaal, beter ham noch beter bier en een geschikter bolplein was dan 't hunne, zoo rein, effen en zoo hard als een dorschvloer...

En Coletje en Josefine en de twee Casimirs stieten, gevleid en zichtbaar bewogen, hun glazen tegen onze glazen aan. Die menschen zijn allemaal dood...

Terugkeeren, voordat de duisternis intreedt, dat moet ge doen, als ge in 't Klein Begijnhof op bezoek gaat. Sedert verleden jaar zijn er gasbuizen gelegd, wel is waar doch enkel in het huis van den onderpastoor en de kerk, schuin onder 't grasplein. Het archaische der verlichting moet bewaard blijven bij de bewoonsters.

In de Lange Violettenstraat buiten de groote poort op den tram gestegen. Het platform staat stampvol van Feldgrauen twee stijgen af om mij door te laten. Van binnen gunt een officier mij zijn plaats. Hij blijft rechtstaan in het midden tusschen de zittenden. Hij is zeer dik, kort en breed: zijn profiel is opmerkenswaardig: de roode huid spant blinkend over de bolle wang; de neus wijst naar omhoog, zoo ook de lippen en de dubbele kin. Een model van tevreden levensbeschouwing is hij voorwaar.

Aan het standpunt mijner bestemming, voordat de wagen stilhoudt, staat hij tegen de afstaptrede. Ik moet hem voorbij; ik moet mij vast kunnen houden aan de koperen steunstang:

"Bitte," zeg ik hem, "ich muss hier aussteigen."

"Ich auch," antwoordt hij en ziet mij nu bevreemd voor de eerste maal aan, als blij verrast duitsch te hooren. Zijn kleine oogen zijn blauw en in zijn glimlach, die korte, witte tandjes ontbloomt, ligt een streeling van sympathie. Hij wipt vrij vlug voor zulk een zwaarlijvig man neder en blijft staan, terwijl ik afstijg. Het komt mij voor, dat hij een beweging doet met de hand om onnoodige hulp te bieden, maar hij houdt zich in, slaat licht aan, laat mij hem voorbijgaan en trekt dan met rythmisch-krakenden stap, op zijn zware laarzenzolen, met den degen aan de flank den Steenweg op.

En zeggen, dat zulke menschen vijanden zijn en wij ze haten moeten!

Indien we 't altijd kunnen doen!

Zondag 10 september '16.

Oorlogsprentje.

Drie uur in den namiddag.

Ik wacht op de Koornmarkt naar de tram degene nummer 1 met de blauwe plaat. Er zijn nog schier

geen mensen te zien, het is te vroeg voor de wandellustigen.

Gelijktijdig met mij is een meisje van nummer 4 afgestegen, nu staat ze daar ook nog op het smal, verhoogd strookje gronds, dat de wachtenden tot bescherming dient. Wie wacht kijkt in de richting vanwaar het rijtuig komen moet. Zoo ook ik, maar toch valt mijn blik eens even op haar: het is een figuurtje onder de middelmaat, heel keurig-deftig naar de mode gekleed: donkerblauw tailleurscostuumpje, 't rokje, breed, waaivormig geplooid en kort, zoo kort, dat de goudlkeeverkleurige laarsjes, met de regelmatige zijden rijgsnoeren tot aan de enkels zichtbaar zijn. Een blanke, smaakvol geborduurde kraag bedekt de twee omslagen van het jasje. De handjes steken onder witte handschoenen, die op het eerste zicht glacéhandschoenen schijnen. En dat juffertje ook kijkt naar mij op: een halve glimlach komt op het roze mondje; de oogjes, blauw als vergeet-mij-nietjes zien weder naar den grond en weder naar mij, aarzelend, als in twijfel, wat er hoeft gedaan of niet gedaan te worden.

Herkent dat meisje mij? Herken ik haar? Die houding, die katjesachtige lenigheid, dat zedig-bescheiden, niets komt mij vreemd voor... Ja in eens schiet het mij te binnen, en ik zeg vriendelijk:

"Ik herkende u eerst niet, ge zijt toch het... juffertje, dat op den hoek mijner straat bij den dokter heeft gewoond."

"Ja," antwoordt ze "zeker." En ze buigt als beschaamd het hoofd. Het is een meid, dat elegant postuurtje. Maar zulks heeft hier niets wonderlijks: alzo zijn de dienstboden tegenwoordig in Gent des zondags opgedirkt. Nu herken ik ze goed. Ik zag ze wel soms in 't voorbijgaan, de ruiten wasschen met een druipenden koppejager, de stoep dweilen, de vensterranden met een handborstel, schuimend van zeep afschuren. En telkens tróf mij het katjesachtige, dat mij zoo even opviel, dat bedreven kundig te werk gaan als een spel, zonder een onhandige of onnoodig gebaar.

In den tram zit ze rechtover mij. Ze heeft een kaartje van eerste klas genomen...

En ik ken haar geschiedenis, iemand heeft ze mij verhaald als een aandoenlijke oorlogsepisode: dat klein schepseltje, dat aan een porseleinen figuurtje denken doet, is een jong moedertje, is een weduw reeds. Ze was hier ergens kindermeid, ouderloos. Een kleinburgersjongen kreeg haar lief. In mei voordat de oorlog uitbrak trouwden ze. Ze bezit geen rooden duit. Zijn ouders waren dood. Hij had wat geld en verdiende als klerk van een notaris een voldoende inkomen voor hun bescheiden levenswijze. Ze hadden zich keurig ingericht, al was hun huisje klein; en hij was fier op haar, omdat ze zoo mooi was, fier ook op de mooie kleederen, die hij wilde dat ze droeg: "Een schoon paarken," zeiden de buurvrouwen, aan hun deur zittend, in een straat wat ten uitkante, waar ze woonden, "de gelukkigste mensen van de wereld; ze hebben ook niemand anders dan malkaar om gaarne te zien... jonge weezen alletwee," en ze keken hen na, als ze des zondags wandelen gingen. Maar de storende handlanger van het noodlot, de alarmklok klepte op een nacht. Ze beseften er het dreigende niet van in het eerst.

"Een pleiziertochtje naar de grens," zei hij, toen ze sidderde van ontsteltenis, "over eenige dagen ben ik weder hier." En met zijn gezellen trok hij dien nacht moedig op. Hij sneuvelde een der eersten in den strijd. En zij wachtte op hem in haar keurig huisje. Ze wachtte tevergeefs, heel den herfst, heel den winter door. Zelfs geen brief van hem. In 't voorjaar werd haar zoontje geboren en toen was al, wat ze bezeten had, opgeleefd. Wel had ze als soldatenvrouw geld getrokken, maar dat volstond niet voor haar onderhoud, want steeds had ze hare pacht voortbetaald schoon met wettelijk gedwongen daartoe. De meubelen werden opvolgendelijk 't een stuk na 't ander verkocht; want verdere hulp inroepen dorst ze niet. Hoe zou hij boos wezen als hij terugkwam, indien ze van de openbare liefdadigheid ware ondersteund geweest!

Wat bleef er haar te doen, nadat ze 't bericht van zijn overlijden had gekregen? Ze kende niets dan meidenwerk. Het kind werd buiten besteed en zij trad weder in dienst. Des zondags gaat zij het bezoeken, telkens zij vrij is. De rampspoed is over haar hoofd als een geweldig onweer voorbijgegaan. Zij is nog meisjesjong; heel het leven ligt open voor haar; geen groeven hebben de gestorte tranen nagelaten op haar wang, een gelukshoorn des overvloeds kan nog over haar uitgegooid worden... maar wat voor hem, hij, die bijna even jong, die even rijk aan toekomstheil was en op 't soldatenkerkhof van Emblehem bij Lier nu begraven ligt!...

Woensdag 13 sept. '16.

Al de noten: oker- wal- baar- en hazelnoten worden in beslag genomen. Een heer, gewoonlijk op de hoogte der gebeurtenissen verzekert, dat de kroonprins en Feldmarschalk von Hindenburg in Gent zijn. Er zou spraak wezen het front te beperken, de bezettende machten zouden zich terugtrekken op de forten van Antwerpen, Namen en Luik. Strenger dan ooit zou verkeerverbod tusschen de verschillende Etappen worden toegepast. Groote binnenkomsten van troepen, talrijk vertrek.

Vrijdag 15 sept. '16.

Oorlogsgesprek: "'Hebt ge die brochure gelezen?'" vraagt er een. "'Dat is goed getapeerd, hein?'" en hij noemt een titel.

"'Ik,'" antwoordt de aangesprokene, met den vinger der linker hand, tot grooter kracht van de protestatie zijn borst aanwijzend, "'ik lees niets wat verboden is. Geen lust om naar Duitschland gestuurd te worden. Weet ge, dat Mme D. ook gearresteerd is voor 't verspreiden van een vlugschrift?'"

"'Hoe onvoorzichtig toch!'" vindt een oude juffrouw.

"'Iemand moet het op zich nemen; het is plicht de menschen in te lichten over de waarheid op eigen gevaar af,'" verklaart een notaris, die zijn eenigen zoon aan het front heeft.

"'Ik lees alles, wat ik maar krijgen kan,'" deelt een ander mede, "'doch weet gij, hoe ik het doe, zoodra gelezen gaat alles de kachel in.'"

"'En als ge een verboden stuk op u draagt, of indien er eens een onderzoek ten uwent plaats greep, voordat ge tijd hadt iets in 't vuur te steken?'"

"'Ik griezels bij de gedachte alleen,'" en ze doet een qeging, de oude juffrouw, welke die vrees oppert, om meer gewicht aan haar woorden te geven.

En als ik zulke dingen hoor, loopten koude rillingen mij over den rug, de vare slaat in mijn beenen, en ik zwijg merkbaar; uit schrik, dat ook mij zal gevraagd worden, wat ik lees aan verboden geestesspijs. Opgepast! Geen aandoening verraden... ik die bijna dagelijks ongeoorloofde waarnemingen opschrijf in bestendigen schroom, met het akelig spook van gevang of dood voor mij!...

En dan denk ik aan de verstopte handschriften, waarvan schuilplaatsen zoo goed zijn gekozen, dat ik ze soms zelve niet meer te ontdekken weet, die niet, die nergens aan durf teekenen, waar de bladzijden verborgen zitten; want die inlichting zou tot leidraad-ontdekking dienen in geval van huiszoeking.

De overtuiging, dat de indrukken van het dagelijks gebeurende, geziene, gehoorde, doorstane op een menschelijk gemoed gemaakt in oorlogstijd, bij thuiszittende neutralen een zekere belangstelling kunnen wekken, dat dient mij tot steun bij het volharden in mijn gevaarlijke taak.

Mijn grootste vrees is de vernieling van mijn aantekeningen, erger dan de verbanning of den dood... en het een zou zonder iets van 't ander niet gaan.

Mocht er toch een tijd aanbreken, waarop ik mijn verspreide materialen samenzoeke en tot een geheel ordenen en in 't licht geven kan, ongeunsteld, onverbeterd, onvervolledigd, enkel juist zoo gelijk ze in de gevoelsopwellingen van het oogenblik geschreven zijn!

Nog een Oorlogsprentje:

Alle dagen, heel den zomer door, zie ik een jonge dame, die een kinderwagentje voortduwt, de straat opklimmen naar het Park. Ze moet zeer mooi zijn, voor zooveel ik het van ver kan waarnemen, gezet en toch slank, met elastischen stap, blond en frisch, stout gedecolleteerd.

In het zeer elegant wagentje, met blanken dons overdekt, kijkt een gezond, roze gezichtje, uit kanten fronsels levenslustig de wereld in.

Het is zonderling, dat een dame van den gegoeden stand, zoo als heel die verschijning aanduidt, zelve meidentaak op zich neemt.

“Wie is ze?” vraag ik eens.

“Weet ge dat niet? wel, de dochter van een gepensioneerden kapiteincommandant, die hier immers achter den hoek, in mei is komen wonen.”

“Wel neen, ik ken hier weinig of geen menschen en dan nog slechts van aanzien.” En thans wordt heel de geschiedenis aan het licht gebracht:

zij is een eenig kind, twintig jaar oud. Ze stond op trouwen met een onderluitenant, even voordat de oorlog uitbrak. De aankondiging was op het Stadhuis in het zoogenaamd "kasken" aangeplakt; de plechtige huwelijksmis was besproken bij den pastoor van St. Pieters; haar wit sleepkleed was klaar; de uitnodigingen voor het feestmaal waren gedaan en zij telde ongeduldig de uren en de dagen van uitstel op: “Nog veertien, nog tien,... nog drie dagen en elf uren,” zei ze eens tegen hare vriendinnen. Welk een behagen vond ze bij deze den breeden, gouden trouwring, dien ze reeds in bezit had, aan den vinger te steken, hun het boeket en de kuischheidskroon van oranjebloesem te toonen en ze gewichtig rond te leiden in de steeds zorgvuldig gesloten kamer, waar al de geschenken waren uitgestald, om op den heugelijken dag door de medefeestvierenden bezichtigd en bewonderd te worden! Maar eilaas! Op een dag was de bruidegom reeds verre weg, eensklaps, met zijn regiment naar 't onbekende en de bruid bleef troosteloos in het vaderlijk huis achter. Ze zou er niet lang alleen blijven: na enkele maanden meldde een levensgretig schepseltje aan den verbluften kapitein-commandant, dat het als rechtmatigen afstammeling eerlang zijn blijde intrede in de familie zou doen.

Voorzeker zou die intrede, zelfs bij jonggehuwden, in de oogen der wereld, voorbarig geschenen hebben; maar wat weet of wat bekreunt een ongeborn menschelijk wezentje zich om maatschappelijke voorschriften van betamelijkheid of bepalingen der wetgeving? En alzoo kwam het nu heel onfatsoenlijk, onbewust van opspraak, te kwader ure op de wereld.

“Lorsque l'enfant paraît...” zegt Victor Hugo, en Nicolaas Beets vertaalt:

"Als 't kindje binnenkomt,
Juicht heel het huisgezin:
Men haalt het met een kus
En zoete lachjes in."

Het was hier ook wel zoo:

“Een ongeluk,” zei vergoelijkend de kapitein-commandant op luchtigen toon. de dokter glimlachte eens zijn schouders ophalend en de ouders van den bruidegom kwamen liefderijk bezorgd den nieuwgeborene zien. De grootmoeder hield hem over de doopvont en de grootvader gaf hem zijn eigen voornaam.

“Mijn man,” zegt de jonge, ongehuwde moeder, als ze van den afwezige spreekt; ze draagt zijn ring aan den vinger en zijn portret onder de décolletage op de borst.

Niemand's hulp duldt ze bij het verzorgen van haar kind. Het is het hare, 't hare alleen, doch bij zijn terugkomst, waarvoor ze wel vrees koestert doch meest vertrouwt, zal ze fier het hem toesteken:

“Ziedaar uw zoon, de onze, van ons allebei.”

Zaterdag 16 sept '16.

Een juffrouw, die ik als kind gekend, maar thans uit het oog verloren heb, zit in 't gevang, omdat ze een brochure heeft verkocht, getiteld: "L' Allemagne acculée." Dat gebeurde in 't geheim. Wie heeft het verklikt. Ze verwacht hare veroordeeling tot een groote boet of lange gevangenschap.

Prof. Fredericq is op hooger bevel van Gütersloh naar Jena verplaatst. Hij verblijft tegelijk met den heer Pirenne in 't hotel: "Zum wilden Bären". Zulks laat vermoeden, dat hij op 't eerewoord vrij

moet wezen. Hij betaalt er kostgeld.

Maandag 18 sept.

De juffrouw in quaestie is verwezen tot tien dagen gevang of honderd mark boet, ze zal liefst betalen.

Het nieuws loopt, dat twee gekende Gentenaren in de gevangenkampen van Duitschland propaganda gaan maken zijn om studenten naar de Hoogeschool aan te werven: een betrekkelijke vrijheid zou aan dezen worden gegund om de colleges te volgen. Een boerin stond met andere personen aan haar tuinhcek, de beschermende hand over de oogen houdend, een lange, grauwe palingslingering van soldaten na te zien, die langs een bochtigen, licht klimmenden weg optrokken:

“Och Heere!” zuchtte zij.

“Toe, toe, ge moet daar toch geen compassie mee hên,” zei er een naast haar.

“Compassie!” antwoordde ze met een booze uitdrukking op haar bot, rood gelaat naar hem gewend, “wie spreekt hier van compassie?” En dan op een ontmoedigten toon, meedoogenloos: “Mijn moed valt in mijn schoenen, als ik peis, dat ze allemaal nog dood te doen zijn, voordat we vrede zullen krijgen!”

Gisteren (zondag) in rijtuig naar Drongen zonder pasport. Gevaarlijk spel: “Laat mij het verboden eind weegs te voet afleggen,” stel ik voor aan mijn nicht, die mij met haar open rijtuig afhaalt.

Ze wil er niet van hooren: “Neen, neen, ge kunt zoo ver niet loopen.”

“Dat kan ik heel wel.”

“Worden wij gepakt, tien mark boet wat heeft dat te beduiden?”

“Heel veel,” vind ik, “maar dat is nog het ergste niet, we zouden moeten terugkeeren naar de Straf-Abteilung.”

Dit laatste schijnt haar ook bedenkelijk want... in dat geval, wat met hare genoodigden te doen aan het diner?

Echter kan ik haar niet overhalen en wij loopen de goede of slechte kans te gemoet.

De kans is ons gunstig. Er zijn geen fietsers van de militärische Polizei te ontwaren. Maar welke harteklop!...

Terwijl wij in vroolijk gezelschap aan den disch zitten, troept het volk samen in de straat, waarop de kamervensteren uitkomen.

Aller blikken zijn naar de lucht gewend.

“Wat gebeurt er?” wordt er gevraagd aan den dienstdoenden knecht, die een gerecht aanbrengt.

“Vijf Engelsche vliegeniers, die komen bommen smijten,” luidt het antwoord. Gelach en kout duren voort onder het helsch begonnen geknal. In het drie hectaren groot park heeft de herfst nog zijn intrede eigenlijk niet gedaan, enkel in de hooge boomenkruinen verklikt hier en daar een overijld geel stipje diens geduchte nadering. Zinias, asters, oranjekleurige fluweelbloemen — afrikanen — welke de boeren met den leelijken naam van stinkbloemen smaden, in onbesuisd vertrouwen nog veel knoppen torsend; rozeroode begoniaperken, met bruinrood glimmend gebladerte, alles staat nog in vollen bloei; uitgestrekte graspleinen pralen in fulpengroen, dat ongeëvenaard groen, dat september alleen geven kan. Geen vogel, die nog zingt.

De groote, jonge, glimmend-zwarte hond met zijn witte borstdas en zijn witte slobkousen, gaat trouw naast mijn zijde voort onder het gestreel van mijn vingers op zijn kop. Het is een braaf stil dier, melancholisch-ernstig, als onder den indruk der rampen, welke ons vaderland teisteren. De eenden op den wal, volwassen nu, blinken als zilver en happen gretig de door 't gezelschap toegeworpen broodkorsten op uit het nat. De fiere pauw ziet er ellendig uit: zijn staart draagt enkel nog een drietal ver van een staande, afgebroken pluimen, grijs als dorre takjes zijn.

En het kanon davert over dit tooneel van landelijke rust, davert vervaarlijk als het gerol van den donder, door onbewolkte blauwe eindzomerlucht.

Met dezelfde roekeloosheid terug zonder paspoort, met hetzelfde geluk veilig thuisgeraakt.

Dinsdag 19 september '16.

De schrijver van het vlugschrift "L' Allemagne acculée" is veroordeeld tot tien jaar gevang, zegt men. De twee meisjesscholen waar de voertaal nog fransch was, zijn thans ook onderworpen aan het gebruik der vlaamsche taal. Volgens een verordening moeten al de bestuurlijke correspondentiën van het vlaamsch land in het vlaamsch worden gevoerd.

10 uur.

Luide kanoneering dreunt door het ruim, de mitrailleuzen knetteren onophoudend als trommelslagen op een ledig reuzenvat. Stemmen roepen op de straat elkander hun belangstelling toe. Ik kijk door de ruit van een bovenvenster, zie de burenen staan en zie ze wijzen naar omhoog; ik hoor: "Kijk, kijk, één, twee, drie vier, nog twee, zes vliegers boven Gent." En het kanon knalt voort en de machiengeweren trommelen altijd maar door...

Onder de lichtgrijze wolken hangen vele, vele ringvormige witte wasems van het afweervuur, in het ijle spoedig opgelost, door nieuwe vervangen.

"Daar, daar moet ge kijken," roepen de menschen op straat elkander toe, "laag zijn de vliegers te zien." Zoo zal 't wel wezen, maar ik ontwaar ze niet.

"In huis blijven, zelfs niet aan 't venster gaan," luidt het voorzichtigheidsbevel. Doch zoo iets wordt niet nageleefd. De nieuwsgierigheid is alles de baas. Zelfs de dame van rechtover, met het kleinste op den arm, omwoeld van heel haar kinderschaar, staat midden in de straat te kijken ook.

Een boer zei mij: "Ik heb een zwijn geslacht, we zijn Goddank tegen heel den winter lang voorzien."

"Hoe doet ge dat toch, nu dat elk beest moet aangegeven worden en geen sluikerij om zoo te zeggen mogelijk is?" "O," lacht hij in overmoed, "er zijn ten minste vijftig varkens in mijn dorp gesmokkeld op niet meer dan veertien dagen; ook runders, zelfs een os, maar 't is waar, dat de boer, die hem heeft dood gedaan, gepakt en erg geboet is," voegt hij er aan toe, met het zichtbaar leedvermaak, dat menig mensch vindt, in eens anders ongeval.

"Welnu, hoe legt ge 't aan om de Duitschers te bedriegen?"

"Wij hebben, bij voorbeeld een varken aangegeven. Het staat vet. Op een nacht, wij, ik of een van mijn zoons, of iemand van 't huis, om 't even, waar 't gebeurt, slaan het den kop in. 't Wordt naar den kelder gesleept, maar... niet dom zijn, hoort ge, er moet een mager zwijn gereed aangekocht wezen, dat dienzelfden nacht het vet vervangt in 't kot en dat bij een smokkelaar verborgen zat. De slager, in 't geniep ontboden, komt in de vroegte, scheidt het gedood zwijn, steekt het in de kuip en om negen uur is de toer gespeeld, en geen haantje kraait er naar, want hoe zou de onderschuiving ontdekt kunnen worden?"

Zondag 24 sept. '16.

Bij de laatste bombardeering van St. Denijs zijn uit de lucht briefjes neergegooid, met melding, dat er eerlang honderd vliegtuigen-vernielers zullen verschijnen om alles in gruis te slaan. De bewoners worden aangemaand hun huizen te ontvluchten, voordat die verschrikkingen werkelijkheid zijn.

Gisteren avond om half zeven uur te voet door het drukke straatverkeer naar 't centraal postbureau op de Koornmarkt. Godlof het gebouw is nog helder verlicht, het moet nog open wezen. De breede buitentrapp opgeklommen: "Gesloten," zegt een Feldgrau, die met een paar anderen op het perron staat. Wat een tegenspoed!

"Jammer, ik kom van zoo ver," zeg ik in 't Duitsch. Hij haalt de schouders op.

"Wanneer dan sluit het bureel?"

"Um sieben Uhr, deutsche Zeit. Kom morgen terug," stelt hij beleefd voor.

Een dame — eigenlijk de duitschgezinde — die zich zoo even bij mij ongewenscht aan gesloten heeft, en, die in de nabijheid woont, biedt aan zelve de correspondentie des anderdaags te komen brengen.

Jamaar, jamaar... nieuwe nog grootere verlegenheid... het bewuste stuk is een kaart aan een civiel-gevangene te Holzmünden en het ongeluk wil, dat er juist iets opstaat, in bedekte woorden, ten ongunste van haar man. Ziet en begrijpt de soldaat mijn aarzeling en mijn onbeholpen te verwachten weigeren, is het een intuïtief, die het verborgene vat? Hij steekt zijn hand uit: "Geben Sie ruhig hier," zegt hij, "morgen zal ik het bestellen op de post."

Of ik hem erkentelijk was!

Doch wat al omslag, wat al moeielijkheden voor de nietigste briefwisseling!

Maandag 25 september '16.

Gisteren naar het kerkhof van Sint-Amandsberg. Al de prachtmonumenten voorbijgestapt; nu eens naar de plaats daarachter, in de laagte, waar de nederige rouwsteentjes en ijzeren kruiskens op de graven staan der geringen in stand; waar de putten gereed gedolven zijn tot ontvangst van nieuwe aanwinst.

Een drietal menschen lezen er de opschriften.

"Waar ligt de onderpastoor De Clercq van St. Pieters-Aygem hier ergens begraven?"

Ze weten 't niet, maar een soort van heertje, dat juist voorbijkomt, hoort de vraag en antwoordt:

"Het was hier, maar het lijk is elders gebracht in den familieelder," en met den arm wijst hij: "ginder in de vierde allee. "Van de Vijver" staat er op het gedenkteeken."

Ik treed, zeker in de verkeerde richting, hij komt eenige stappen achter, "neen, niet langs daar, het is een omweg." Hij gaat vooraf tusschen de kruiskens door: "Zie ginds," en hij verdwijnt met een lichten groet.

Daar in de allee, ook eene der rijke grafzuilen, staat eene donkere groep van vrouwen, meest alle op leeftijd wat, met een deftig, kleinburgerlijk voorkomen.

"Familie Vandevijver" treft u op een der marmersteen, die niet van onlangs dagteekent. Twee groote kronen van halfverdroogde, halfverrotte stengels rusten op den sarcophaag.'

Daar ligt de door den kop geschoten priester begraven.

Waar menschen zijn, klinkt doorgaans menschentaal. Doch hier is alles stil, stil van eerbied als rondom een hoogaltaar; geen het minste levensteeken, geen ruischende aanraking van kleederstof, geen kuch geen hoorbare ademhaling, geen fluisteren als in de kamer, waar een doode ligt...

Een vrouw verwijdt zich uit het gedrang. Slenterend trekt ze tusschen de graftomben voort en ik volg haar: "Hoe komt het," zeg ik gedempt, nog onder den indruk dier plechtige hulde van stilzwijgendheid, "hoe komt het, dat die onderpastoor hier nu ligt? Hij moest immers bij de behoeftigen in den grond gelegd worden," wat men mij verzekerd had. Ze wendt zich om en ziet mij aan: uitpuilende oogen, een dik, blozend, oudachtig gelaat, en een braven trek op de lippen: te oordeelen naar haar uiterlijk een betalende kostgangster uit ergens een nonnengesticht.

"Er kwam eindelijk toelating om hem naar hier te verplaatsen, onder toezicht en geleide van gendarmen. De familie wilde hem in een zinken kist leggen, maar dat werd niet toegestaan. Zijn moeder meent nog altijd, dat hij in Duitschland gevangen zit," voegt zij er voortgaande aan toe.

Woensdag 27 sept. '16.

De jonge heer van Dendermonde, die op zestienjarigen leeftijd met zijn vader naar Soltan werd gestuurd zonder gekende oorzaak en die nu den leeftijd bereikte, waarop hij zich op bepaalden datum moet begeven naar het Melde-Amt, vergat dien plicht en ging een dag te laat:

“Drie dagen gevang of dertig frank boet.”

“Dertig frank bezit ik niet.”

“Dat hebt ge zeker wel, gij die net gekleed zijt, zooniet, naar de gevangenis.”

Toch deden ze vooreerst een onderzoek: “Waarom kwaamt ge gisteren niet?”

De knaap kreeg een heerlijken inval:

“Ik moest in 't College van Sint-Barbara een examen passeeren.” “Om welk uur?”

Dat vermeend uur gaf hij aan.

“Wij gelooven 't niet, ga en haal een bewijs daarvan.” “Ja zeker, zeker,” zei de bestuurder, die de leugen om beterswille grappig vond, “dat gaat,” en hij schreef een attest, waarbij de scholier genen dag speciaal was ondervraagd geweest. Leugens worden meest altijd ontdekt: de aangegeven uren kwamen niet overeen en opnieuw moest de schuldige naar het college, waar door een tweede list van zoogezegde vergissing in opgave van den tijd, hij van de straf ontslagen werd.

Klein Oorlogsprentje.

In den tram van Ledeberg zat in tweede klas een volkswrouw met een kind in de bussel op den schoot. Het was met een zwarten sjaal warm toegedekt. Ze gaf het teedere namen, kuste het eens onder den sjaal en stak het eindelijk een zuigpropje, aan een touwtje om haar hals hangend, toe. Een andere werkvrouw zag verbaasd, dat overdreven vertoon van moederliefde aan, en twee soldaten; rechtover hen gezeten, ook getuigen van zooveel aanbidding, lachten er om.

Allen stegen af aan den Eggermond-stilstand te Ledeberg. De soldaten trokken achteloos het plein op: de jonge moeder greep de reisgezellin bij de mouw en met de mededeelzaamheid eigen aan de volksklas, “Kom ne keer hier,” leidde ze deze aan den hoek, “wilt ge mijn kweek zien?” guitig gezegd.

Ze verwijderde den sjaal en nog wat luiers en een versche ham kwam er van onder te voorschijn. Luid schaterden beiden hun vreugd uit: “Het is,” berichtte de pleegmoeder, “een hesp, die ik voor rijke menschen een uur en half van hier, bij een hunner pachters heb gehaald. Vijf frank boodschapsloon brengt dat kindeken mij op: “Zoete, zoete, lieveken,” schertste zij, omzichtig de luren en den doek daarover dichtvouwend en het pak herhaaldelijk streelend met de vlakke hand.

Een paar nachten geleden zijn voorraadmagazijnen te Deinze door de geallieerden met bommen bestookt. In Brugge zijn dienselfden nacht, ook door 't werpen van bommen, groote branden waargenomen. Vele soldaten en burgers zijn gedood, maar wij weten hier niet hoeveel, wij weten dat nooit bepaald.

Een duitse toondichter-letterkundige en wereldberoemd pianist, met wien ik toevallig de reis naar Australië deed, kondigde mij zijn bezoek tegen verleden maandag uit Brussel aan. En nu komt bericht, dat hij voor Gent geen paspoort krijgen kan. Hij verblijft tijdelijk in België om opzoekingen te doen aangaande den volkszang. Hij schrijft een boek daarover, dank aan al de documenten, die hij tijdens zijn vele artistieke zwerftochten door al de beschaafde landen der vijf werelddeelen heeft opgedaan, dank aan een uitgebreide taalkennis. Het was op verzoek van den Generaal-Gouverneur, Freiherr von Bissing, dat hij naar België kwam... En hij krijgt van de militaire overheid tot dusverre geen oorlof om zijn studies te volledigen!...

Op zoek ben ik, naar schuilplaatsen rond mijn huis tot het verbergen van boter, eieren en gerookt vleesch, in grooter aantal aanwezig dan het armzalig veroorloofde voor een tijdverloop van twee maanden en twee personen.

Op den zolder achter het sprokkelhout? 't Is er te warm.

Onder matrassen? — Geen lucht genoeg.

In de niet gebruikte logeerkamer? — Daar is geen veilige schuilhoek.

In 't gesloten wijnkeldertje? O neen, ze zouden er dadelijk beslag op leggen, als ze den wijn komen pakken...

Delven? Neen, dat kan ook niet. De potten zijn te groot. Ten slotte een eindvoorstel, dat geen wederspraak meer schijnt te moeten duchten: in den tuin, boven 't kolenkot, het kippenrek. Ja, daar hadden wij het.

De boterpot vol eieren, in kalkwater bewaard, wordt door de meid heel moeilijk en heel voorzichtig langs de keldertrap boven tot op het erf gesleurd, op elke trede eens rustend neergezet.

“Nu opgepast, dat de burens niets bemerken.” Wie kan voor zoo iets oppassen, als er vensters van de naaste huizen op uw erf uitzicht hebben?

De kans was dus maar gewaagd. Het kot is net gereinigd, kalk op den plankenvloer ligt uitgestrooid, daar zal geen navorscher het verborgene ontdekken!...

“Maar de hennen zelve, waar zullen die nu slapen gaan?”

“Och... de hennen! Wel, beneden op een vastgenagelden stok, met het houten zitverhoog uit de beneden eetplaats, dat nooit gebruikt wordt, er als een afdakje, schuin over gesteld. Het zal daar warm wezen en willen ze er niet onder, in de met sperdraad afgesloten ruimte kan het immers toch niet regenen.”

Het kolenhok ligt vol met groote stukken cokes en veel zwart gruis. Daar kan geen laddertje gesteld worden naar de hooge opening. Maar Suzanne is handig en bezit de kracht van een man. Ze stijgt moedig op den tas, al brokkelt het mul voortdurend onder haar voeten naar beneden, al glijdt ze ondanks al haar oplettendheid met de zware potten — er zijn er nu drie — opvolgentlijk aangebracht steeds bedreigd heelemaal om te tuimelen, toch geraakt ze met de vracht veilig op de bergplaats. Oef! wat een onderneming was dat toch! Van het verheimelijken van het vleesch aldaar was reeds afgezien. Dit zal ergens op het hoogste zoldertje boven de mansardekamer aan spijkers op een balk worden gehangen met een bundel stroo er over.

Het vierkant openingje het kippenhok, boven de trap langs waar ze op den roest klimmen, is toegeschoven. Nu de deur van 't rek toegedaan en alles zal in orde wezen.

“Maar wat riekt er hier zoo geweldig slecht?” vraag ik, die nochtans alles heb bijgewoond en er nu eerst acht op geef. “Het zijn kolen,” antwoordt Suzanne, “een oprechte pest, alle morgenden, als ik de deur opendoe, na een nacht van besloten lucht. Moet ik den emmer met kolen altijd een poos buitenstellen, voordat ik hem bovenbreng.”

Helaas, helaas! Al die beslommeringen en dat tevergeefs: eieren en boter, die zoo gevoelig zijn voor slechte atmosfeer, zoo licht bederven, de boter vooral! En, om geen noodlottig einde af te wachten, wordt alles weder afgenomen en op gods genade onbeschermd op de oude plaatsen in den kelder gezet. Zou het mogelijk verlies voor de boter wel groot wezen? Betwifelbaar, want ze is zoo vervalscht, dat ze beschimmelt en sterk wordt; ondanks alle denkelijke zorg en hoogbetaalden prijs.

Eikels, noten, kastanjes, tot wilde kastanjes toe zijn in beslag genomen.

Vrijdag 29 sept. '16.

Eindelijk het bezoek van den componist Ruhekeil. komt rechtstreeks van Brugge. Een nieuw paspoort voor betrekkelijk langen tijd zal hij niet meer trachten te verkrijgen: hij vindt de moeilijkheden te groot.

Hij verheugt zich mij weder te zien en... ik, ben toch ook blij. Ik kan het niet helpen. Iemand in wiens sympathiek gezelschap ge gedurende een en vijftig dagen op zee hebt geleefd, dien ge aan den anderen kant der wereld en dan nog eens te Gent hebt wedergezien, is toch de eerste beste niet.

Hoe kan een mensch na zooveel jaren, en dat in zijn voordeel aldus veranderen! Aan boord scheen zijn uiterlijk mij niet gunstig: die gele kleur, dat in 't midden ingedeukt, mager gelaat, die dikke lippen, geheel dat joodsch voorkomen, hadden niets esthetisch. Zelfs het weelderig krulhaar, destijds gitzwart, was geenszins bij machte om er in iets tegen op te wegen. Het zette er integendeel een hardheid aan bij. Hij is gezetter van gestalte, gebronsd van gezondheid. Hoe heb ik eertijds niet bemerkt, dat zijn oogen vol donkere heimelijkheid schitteren kunnen van geesteskracht, en wat treft nu de alles verzachtende, sneeuwwitte, hoogopgezette kroon van zijn haar, dat boven en rond het schrander voorhoofd staat, zoo dik als de vacht op een schaap en glanzend als een aureool.

En Ruhekeil ook spreekt van den krijg, hij ook als iedereen, maar thans op vijandlijken grond staande:

"Met de Franschen zouden wij goed overweg komen; de Russen zijn brave lui, tegen de Belgen hebben wij niets, al meenen ze, dat wij veroveringsplannen op hun land koesteren. Wij zouden België niet inpalmen, al werd het ons aangeboden; maar Engeland," — en hij balt de vuist — "Engeland verafschuwen wij en roepen wraak er over. En dan de schanddaad van Japan? Japan, die alles aan Duitschland verschuldigd is, zijn welstand, zijn cultuur, de plaats, die het onder de wereldmachten inneemt, Japan die ons" en hij noemt een naam, die mij ontsnapt — "afgepakt heeft, die ons den oorlog verklaart!..."

"Voor zoover mij bekend is, heeft Japan u den oorlog nog niet verklaard," werp ik beleefd tusschenin.

"Heimelijk, door verdragen wel, arglistig werkt het ons tegen. Dan de onwaardige houding van Amerika tegenover ons; maar bovenal Engeland, dat ons uithongert om zijne macht onverdeeld te handhaven, zie," zegt hij, "door mijne herhaalde omzwervingen in de vijf werelddeelen, waar ik overal goede betrekkingen heb, was ik cosmopoliet geworden, mijn gevoelens en sympathiën mochten internationaal heeten, maar nu," en hij strekt den arm uit als tot het zweren van een eed — "nu ben ik duitsch, niets anders meer dan duitsch."

Ik laat hem onverstoord zijn uitvallen doen. In eens zinkt zijn stem tot op een lagen vertrouwd, treurigen toon: "Die oorlog," zegt hij, "richt mijn gansche kunstenaarsloopbaan, richt heel mijn groote muzikale onderneming ten gronde."

Dat verwondert mij en ik antwoord: "Ge hebt mij immers geschreven, dat ge geen concerten meer geeft en geen wereldreizen meer onderneemt."

"Neen, maar ik schreef u ook, dat ik de elementen over een studie van het volkslied heb vergaard, meegebracht uit alle kanten van den aardbodem. Die studie is in ruime mate klaar en om harentwege ben ik ook in België. Maar ik vraag u, is het nu nog mogelijk voor mij de volksliederen van Engeland, van Schotland, van Rusland, van Japan te bewerken en door vergelijkingen en oordeelvellingen toe te lichten? En al kon ik mijn geest er toe dwingen, hoe zou ik dat willen doen! In die gegevens moet mijn taak van jaren opsporingen en uitbreiding van teksten en melodiën jammerlijk te loor gaan..."

Mijn kalmte schijnt hem te ergeren; hij vergenoegt zich niet door het stilzwijgend aanhooren van zijn klachten en beschuldigingen, ik moet den nood van zijn land medevoelen:

"Schier al de mogendheden van Europa tegenover één land!" roept hij uit.

"En dat is de schuld van de Engelschen, van uw vrienden, Fräulein Loveling, uw vrienden zijn het, die tegenhouden al de correspondentiën, ook de brieven aan u, van onzen gezamenlijken reisgezel, die ziek in Soerabaya ligt, u de armzalige voldoening niet gunnen te vernemen, of hij dood is of nog tot de levenden behoort, Fraulein Loveling."

Wij stonden reeds in de gang op het punt om afscheid te nemen, toen hij in eens, tot iets besluitend, heel dicht naderde en rechteuit vroeg: "Geloofst men hier, dat onze keizer schuld aan den oorlog heeft?"

Ik voelde mij letterlijk inkrimpen onder de heerschappij van zijn fellen blik en zijn gebiedend, gretig weten-willen:

"Och!... ik weet het niet," stamelde ik bang. Doch eensklaps ziedde verontwaardiging tegen mij zelve in mijn binnenste:

"Weg met zulke lafhartigheid!" Ik richtte het hoofd op en nu was ik het, die hem stout in de oogen zag: "'Ja,'" zei ik vastberaden: "'Men gelooft het hier.'"

"Ha!" jammerde hij, "'onze keizer, onze vredeskeizer, hij wiens levensdoel was, dat er gedurende zijn regeering, geen zwaard uit de scheede zou getrokken worden, van hem gelooft men dat!'"

Ze zijn zoo innig, onwederlegbaar overtuigd, de duitsche onderdanen, dat het recht aan hunne zijde is!...

Er volgde een poos stilte. Hij vroeg dan inlichtingen over het nemen van de trams naar de bibliotheek der Hoogeschool. Hij reikte mij de open hand en ik drukte ze: "'Vaarwel,'" zei hij, "'en tot wederzien.'"

En ik zei ook: "'Tot wederzien, vaarwel, Ruhekeil.'"

Maandag 2 oct. '16.

Deze week moet elke wijk der stad, en moeten de voorsteden Sint-Amandsberg, Ledeberg en Gentbrugge elk honderd mannen leveren om tusschen Terdonck en Selzaete een dijk op te werpen, waarachter het duitsch leger zich eventueel terug zou kunnen trekken. Dat is er wel af van de geruchten, als zouden de benden opgeëischten, die in Duitschland niet werken willen, ginder uit de slavernij ontslagen zijn.

Dezen morgen hevig kanongedonder: de grond trilt, de ruiten rinkelen, de echos bonzen tegen de gebouwen aan, de slagen vallen zoo dicht op elkander, dat ze niets meer vormen dan een titanieke ronkende basbegeleiding van de vele luchtverscheurende knallen uit de groote granaatmortieren:

"Zeekannonnen, zeekannonnen!" roepen de saamgeschoolde menschen op de straat. Ze schreeuwen, ze tieren, men zou zeggen juichen in een uitbundige geestvervoering, als bij het zicht van het knetterend, spattend, krakend, in alle kleuren schitterend uitsprietend bouquet op het einde van een vuurwerk. Het heeft ook wel iets diep-inwerkends op het gestel, het is grootsch als de stormloop van ontketende natuurelementen, dat verwoede strijden van de wolken uit en naar de wolken toe, begeleid door 't verre krijgsgeloei.

2 October maandag '16.

Tal van werkeloozen uit de Baliestraat (een paar honderd stappen van hier) zijn uit hun huizen gehaald en onder verbeterden tandengeknars en versmoorde weklachten van moeders en echtgenooten en kinderen weggeleid. Er was onder het getal der gevangenen een jongen die op krukken springt.

Sedert de inhechtenisneming van werkweigerenden te Melle mag niemand voor het oogenblik aldaar op de straat verschijnen. Wie het waagt aan een raam te kijken, ziet een gendarm toeschieten met de gebalde vuist en hoort onder grove vloeken: "'Wek, wek, wek!'" schreeuwen. Er zijn soms drie gendarmen voor het bewaken van een enkelen weerloozen mensch.

Bij de landbouwers wordt de helft van het voorhanden zijnde stroo in beslag genomen. De betaling geschiedt met bons ten bedrage van 4 frank de honderd kilog. Zij zelve moeten het hun ontbrekende vervangen ten prijze van 12 frank.

In de omstreken van Eecloo is een eikenbosch van groote boomen afgekapd zonder kennisgeving van den eigenaar.

Langs de Godshuizenlaan 11 uur 's morgens: milde herfstlucht; de hemel blauw, de hoge iepenstammen groen, dun bemost op hun grillig gekorven bast; de kruinen: een onophoudelijke wemeling van geel en groen als hing over de zwarte takken een gekleurd reusachtig kantwerk te drogen en verder verder, door 't verschiet versmald, en schier heelemaal toeloopend, vormt heel de dreve een ineensmelting van een lange, lager en lager schijnende koepel van grijzend geel.

"Vrede op aarde," lispelt de natuur. Maar... ginder komen ruischend soldatenstappen aan; ginder ratelt een vrachtwagen naar de richting toe van het krijgshospitaal. Hij is beladen met vijf lagen matrassen. Eens geteld: twintig op elke laag, honderd stuks dus, bestemd voor reeds verminkten, of nu nog gezond-jongkrachtigen, die evenzoo weldra moeten komen aan de lijdensbeurt.

En plots in de nabijheid van het lokaal der schijfschieting ontstaan oorverdoovende knallen, tegen de huizen aanbotsend, in de ruimten wegstervend, door andere, krakende slagen gevolgd, als hamerslagen op losliggende ijzerware: schietoefeningen zijn 't.

Op de banken onder de boomen rusten soldaten uit, voor 't lokaal staan groepen soldaten, grauwe uniformen, roze aangezichten, kort geknipt haar. Ze lachen, ze schateren, loopen elkander na, grijpen elkander vast, levenslustig, stoeiend als kinderen doen. Hier is de zaad- en graanwinkel. De glasdeur is dicht. Toch nog eens beproefd, of er iets te krijgen is. De dame met haar niet te vergeten aangezicht komt voor:

"Madame: Kanariezaad."

"Neen, niets meer," zegt ze hoofdschuddend. Zou ik vragen naar haar man, dien man die aan 't front is,... zou ik durven?

Ja, "nieuws van mijnheer?"

Haar hoofd gaat stilletjes heen en weer, een beeld van bestendige negatie. Het gemoed is te vol, spreken kan ze niet. "En de kinderen?" vraag ik na een poos van eerbied voor haar zwijgende smart.

"Met de kinderen gaat het goed. Ze leeren ijverig... ge weet, dat mijn schoonmoeder, die bij ons inwoonde, dood is." Neen, ik wist dat niet...

"Alle nicht die wiederkehren,
Dürfen sich des Heimzugs freun:
In den häuslichen Altären,
Kann der mord bereitet sein,"

viel mij te binnen heengaande. Dat nieuws als blijde intrede voor den zoon, indien het hem gegeven is ooit weer te komen!

Dinsdag 3 oct. '16.

Gentsche humor:

"Wat is het stil vandaag," zegt een binnenkomende in een vriendenwoon.

"'t Is waar, 't is waar," antwoordt de eigenaar, "er is niets te hooren en wij zijn zoodanig verwend, dat we wel zonder ophouden bommen zouden willen hooren slaan."

Te Audenaarde is de typhus uitgebroken onder de bewoners. De stad ligt in quarantaine, niemand mag ze verlaten.

Donderdag 5 oct. '16.

Gisteren in gezelschap met den burgemeester van een groote gemeente aan de hollandsche grens. Ter streke zijn al de struikgewassen en de boomen op de dijken deels of geheel afgekap't zonder kennisgeving aan de eigenaren noch het afleveren, van een schuldbekentenis. Koeien, runders, zwijnen worden in groot getal opgeëischt. De soldaten, welke met verlof naar Duitschland gaan, koopen alles op in de winkels wat ze krijgen kunnen.

De post is te zijnent ingericht, de opening voor de bus in den muur gekapt. Op de gladgeëmailleerde deuren in de gang zijn spijkers geslagen, waar de sabels en de zware kleeren 't bezetsel scheurend, gehangen worden. Hij vertelt van een dame, die een heilkundige bewerking moest ondergaan. De plaatselijke dokter bezat de hulp van vakmannen noch de noodige instrumenten niet. Met een

certificaat van hem begaf ze zich naar de Kommandantur:

“Onmogelijk.”

“Mijn gezondheid staat op het spel. Mijn leven is in gevaar.”

“Bah! Er sterven alle dagen zooveel menschen aan de fronten,” zei degene, die haar te woord stond en keerde haar den rug toe.

Bij monsteringen van paarden, wordt al wat maar eenigszins bruikbaar is in beslag genomen. Een eigenaar, wien voor kort drieduizend frank was geboden voor zijn paard, kreeg er dertienhonderd voor.

Eertijds betaalden de "Bochen" goed zegt hij. Nu niet meer.

De mededeelingen van dien heer voerden mij in verbeelding eenige dagen achteruit: op een morgen reed ik in tram voorbij St. Pietersplein. Daar was ook keuring en nieuwe stempeling van paarden. Op den ruimen, langwerpigen vierhoek stonden ze alle naast elkander toe, meestal met den kop omlaag. Achter hen stonden drie vier vijf reeksen werkelozen het gebeurende na te kijken. Enkel een drietal Duitschers waren met de taak van het stempelen en kiezen belast. Maar hoe zag die vereeniging van ellenden er uit: de menschen in grauwaalkleurige armoeplunje, vermagerd en verbleekt, met klompen of rosse, opengesleten schoenen aan, in moedeloze stilzwijgendheid. En de paarden! afgewezen overblijfsels van vroegere monsteringen, miserabel vernepen of groot, kloek geweest en thans afgebeuld, uitgemergeld, ruig van huid, al de ribben telbaar, schonkig van uitstekend gebeente, dik van pooten; poneys hier en daar er tusschen deden zich nog welbehouden voor.

Enkele paarden — bruikbaar — werden door Feldgrauen aan den toom weggeleid.

En verbazend, of beter gezegd niet verbazend, was het bij mijn terugkomst anderhalf uur later, de reeksen der tentoongestelden in zoo geringe mate verminderd te zien. Ze waren 't opeischen niet meer waard. Bij het uiteengaan van een dameskring zegt een oude juffrouw verontrust:

“Mijn parapluie, mijn parapluie, waar staat hij?” overal rondkijkend.

“Gaat ge uit met een parapluie in zulk een zonnig weder?” vraagt een terechtwijzende als tegen een kind.

De zoekende ziet ze aan — een wijle de opsporingen stakend: “En de bomben dan, ik moet mij zeker daartegen niet beschermen?”

Heel het gezelschap schatert het uit.

“De bommen, die huizen en kerken tot gruis slaan, zouden wellicht uw parapluie ontzien?”

Maar de oude juffrouw houdt vol. Ze steekt eigenwijs den vinger op: “De bommen niet alleen, maar het schroot, dat uit de lucht valt van de afweerscheuten,” wederlegt ze triomfant.

Maandag 9 oct. '16.

Sedert twee dagen geen melk meer te krijgen. Om elf uur nog geen vleesch van 't rantsoen, bepaald op 90 gram per week en per persoon. Een paar wollen kinderkousen voor de behoeftigen kost 3.50; stukken sunlight zeep staan uitgestald met vaantjes op tegen 1.30. Een paar lompe mansschoenen kost 55 fr. Door een bijzondere gunst wordt mij een kilog. gesmokkeld zwijnevleesch beloofd tegen 6.50.

Welk eene kans! Eten in 't verschiet! Voedzaam eten! Helaas! Alles bleef bij het verlokkelijk vooruitzicht, anders niet... wachten dus, en tot wanneer?

Geen wollen of katoenen stoffen mogen nog verkocht worden. Al de vruchten der aarde zijn opgeëischt. Het heet om den woekerhandel tegen te gaan.

Professor Fredericq, die naar Jena verplaatst is, verlangt vurig terug te mogen keeren in het kamp van Gütersloh. Hij heeft het heimwee van zijn achtergelaten kameraden ginds, hoewel hij een

betrekkelijke vrijheid geniet:

“Geen winterveldtocht,” schrijft hij nog steeds bemoedigend in zijn brieven maar... geen mensch hier durft aan die optimistische voorspelling geloof hechten.

Woensdag 11 Oct. '16.

Te Gentbrugge zijn 's nachts een honderdtal werklieden uit het bed gehaald geworden en onder gendarmgeleide weggevoerd. De vrouwen liepen er een eind weegs schreiend achterna. Een klein jongetje aan zijn moeders hand jammerde verschrikt: “Vader, vader, wat gaan ze met u doen!” Tegen een, die geweigerd had, werd geantwoord: “Goed, ge gaat in 't kot, ge zult van honger sterven.” En het schijnt waar, dat de weigerende gevangenen enkel genoeg eten krijgen om het leven te behouden. Dezen morgen staan ze in groot getal op St. Pietersplein, de opgeëischten, een jammerlijke groep: “Uw hart zou er bij breken,” zei een werkvrouw, die er was voorbijgegaan, “die dutsen, met het hoofd in den grond, de druk is er aan te scheppen. 't Gelijkt een keuring van beesten op een tentoonstelling van vee. En zeggen, dat ze zoo iets met onschuldige menschen doen!...” hoofdschuddend, en dan in eens, de vuist ballend met schitterende oogen in het verarmoed, verslenst gelaat: “Mijn bloed kookt, als ik peins, dat die ongelukkigen loopgraven moeten gaan delven of prikdraad stellen voor de bescherming van de invallers, die hier onze jongens komen omverschieten en ons land uitzuigen... Is er dan geen God meer om ze te straffen, zal hij ons blijven verlaten in den nood?”

Achterovergeheld stond ze daar in haar kale plunje, mager, vervallen, leelijk... thans bezielde in fiere verontwaardiging aan een wraakgodin gelijk...

En bij zooveel afvalligheid en laffe handelwijze van velen hier, was ze als de belichaming van den zedelijken weerstand van een overrompeld volk tegenover ruw geweld.

Verleden week zijn al de gentsche vrachtwagens — camions — naar St. Pietersplein moeten vervoerd worden. Degenen, die geen paarden meer bezitten, hadden ze maar zelfden voort te rollen of er mannen voor te betalen. Een honderdtal wagens waren er. Er wordt verzekerd, dat eerlang al de werkelozen zullen gedwongen wezen legervoorraad te maken voor den vijand of andere bezigheden te doen, nuttig tot hun strijd- of beschermingsdoel.

Te Melle zijn er Russen reeds aan het werk. Ze zien er ellendig verzwakt en vervallen uit. Het is verboden hun voedsel te verstrekken. Maar het gebeurt toch dat het toezicht ontdoken wordt. Er is gezien, dat armelui, die zelf te kort hadden, hun langs den weg een boterham toestaken en dat ze dien met vieren deelden!

Een tentoonstelling van kunstvoorwerpen, door krijgsgevangenen gemaakt, is in de zaal Tachs geopend: meest schilderwerk benevens eenige spiegel- of prentenlijstjes. Ik kan 't niet helpen: het was een teleurstelling. Ik kon er — enkele uitzonderingen daargelaten — den pathetieken kant niet van vatten: de ellende der vervaardigers trof mij min dan het ellendige van hun gebrek aan talent. Zoo waar is het, dat een kunstwerk, uit nood of verveling saamgeflanst zijn effect mist, tenzij de maker er toch iets eigenaardigs aan weet toe te voegen, ofschoon hij enkel slecht materiaal en onvoldoende werktuigen bezit. Hoe onvolmaakt, toch straalt er zonder vakkennis toch nog een vonkje van zijn ziel uit door.

De leergangen der "Vlaamsche" (beter gezegd Duitsche) Hoogeschool worden den 24 dezer zonder feestelijkheden geopend. Volgens een zeer goed ingelichte dame bevriend met een nieuwen professor, zijn er zeven Gentenaren bij ingeschreven. Voordeelen worden beloofd aan de Duitsche, hier verblijvende soldaten, indien ze de lessen volgen willen. Die dame pochte met het bericht.

“Ha! om de leemten aan te vullen,” antwoordde met onbezonnen oprechtheid, niet bedenkend, dat ze de Duitschgezinde een figuurlijken kaakslag gaf, een jong meisje, dat ten haren huize aan het feestmaal zat. De genoodigden zagen elkander heimelijk veelbeduidend aan. De dame zweeg, hoogrood geworden.

Vrijdag 13 Oct. '16.

Gisteren in de tram.

Wat mag er toch te doen wezen? Het lijkt alsof heel de vrouwelijke werkersbevolking, in breed stroom door de straten liep, alsof het eene stad van enkel vrouwen was, en allen dezelfde richting in, allen naar het Rabot — een wijk van Gent — toe.

Weldra is het te vernemen. In eerste klas wijkt nu alle decorum. Een dame geeft bescheid aan de verwonderd naar de hollende groepen starenden.

"Bij duizenden en duizenden zijn de mannen opgeëischt; hun vrouwen willen ze zien vertrekken, nog 't een en 't ander medegeven... Ge weet, dat al de burgerwachten insgelijks opgeteekend staan om te gaan werken voor de Bochen, een oprechte schande," besluit ze.

"Madame, zwijg als 't belieft," antwoordt de haastig toegeschoten trambeambte, ze weerhoudend, stout gebiedend, als tegen een kind, dat op het punt staat in 't water te tuimelen, "ge weet niet, wat gevaarlijk spel ge speelt. Spioenen overal," fluistert hij.

De dame zwijgt; geen inzittende, die nog roeren of eenige nieuwsgierigheid toonen durft.

"Ik heb ze zien optrekken, daar zoo even, van uit mijn venster," vertelt de vriendin, bij welke ik verwacht was, met een ontdaan aangezicht. "Al ellendigen, met hun pakjes onder den arm of op den rug, ik heb gekreeschen als een kind."

En terwijl ze 't zegt, weergalmt gezang.

Daar komt een nieuwe, kleine hoop werklui aan onder gendarmhoede. Kranig heffen deze mannen het hoofd in de hoogte met uitdagende blikken. Luid gaat het trotsch protest de ruimten in:

"Ze zullen hem niet temmen,
Den fieren, Vlaamschen Leeuw,
Al dreigen zij zijn vrijheid,
met kluisters en geschreeuw!"

Het is nog de geest der neringen, de geest van 't vrijheidlievend, Gentsche volk, de geest van Artevelde, die hen bezielt... Ze zijn voorbij.

Enkele, door den wind verwaaide tonen, zweven nog tot ons over:

"Zoolang de leeuw kan klauwen,
Zoolang hij klauwen heeft!"

Hun dapperheid, hun moed in het torsen van zooveel leed, is misschien nog roerender en meelij wekkender dan de diepvernederde, gedrukte houding der gelatenheid, der moedeloze overgave aan een onontvluchtbaar noodlot.

In het Palace Hotel zitten er ook, metaalbewerkers, die geweigerd hebben den vijand van nut te zijn. Hun vrouwelijke verwanten staan voor het gebouw, een treffende eerewacht vormend. Misschien zullen de gevangenen daarbinnen door een gemurmel van stemmen, door ik weet niet welke ingeving des harten, raden dat ze daar staan; het zal hen zedelijk steunen in 't volharden van den wederstand aan 't geweld...

Het is geen lichte taak, er hoort heldenmoed toe om een dag te leven met water en een korst droog brood, om den volgenden dag niets te krijgen dan een kruik water en den derden dag nogmaals een korst brood en aldus immer voort, totdat het den teisteraar zal believe, dat uitputtend voedingssysteem te wijzigen... nu wordt er bericht, dat velen der vertrokkenen zijn teruggekeerd, omdat de consul van Amerika tegen hun inbeslagneming is opgekomen; niemand weet er de waarheid van. De dagbladen mogen niets schrijven met vrije pen. Altijd zeker is, dat betreurlijke dingen 's nachts hebben plaats gevonden: grootmoeders, moeder en huisvrouwen hadden hun laatste spaarpenningen aan de vertrekkenden medegegeven ter verzachting van hun lot in den vreemde. Sommigen onder hen verspilden het geld in braspartijen. Op de Koornmarkt — na middernacht —

wilden de woestaards binnen in een herberg. De baas opende niet. Ze stampten op de deur om ze in te beuken. Een schildwacht kwam er tusschen; maar dreigend, in overmacht vielen ze hem aan, hij moest wijken voor hun woede. De bange kastelein liet ze eindelijk binnen en ze dronken zich zat of beter gezegd, nog zatter dan ze waren. Heel den nacht weergalmde langs de straten de schier niet meer herkenbare zang van den "Vlaamschen Leeuw."

"Ze mogen niemand tot werken dwingen," zegt de een. "Ze mogen zeker; — ze doen het onwettelijk;" — "de werklieden gaan uit vrijen wil." — Elk spreekt zijn meening uit in koffiehuisen en bij bijzonderen," beweren anderen.

Maandag 16 oct. '16.

Gisteren kwam mijn ambulancier. Hij was verwacht den 6 juli ll, na zijn terugkeer uit Berlijn. Ik dacht in lang aan hem niet meer. Ik was niet thuis. Hij had zijn fransch uitgehaald en met veel haperen en dralen aan de meid uiteengedaan, dat hij naar Roemenië vertrok, en de boodschap, die hij voor mij medehad, door een dokter, een vriend van hem, zou doen afleveren.

Toen het namiddag was, kwam de meid mij zeggen, "Die dokter is daar reeds."

"Dat hij bovenkome."

Welk een sterke stap langs de trappen voor een geneesheer! Ik open de kamerdeur: daar staat een tamelijk groote, kloeke heer heel in 't bruin, keurig gekleed, die beleefd groet. Hij komt binnen. Te zien op 't eerste zicht, dat het een Duitschman is, en een beschaafde:

"Welke taal verkiest u dat ik spreek?" vraagt hij in zuiver nederlandsch.

"Duitsch," verzoek ik.

Hij haalt een koperen plaat te voorschijn.

"Van wege de duitsche Polizei," zegt hij.

Zou het nu toch komen, dat gevreesde? Zal ik wankelen na zooveel vooraf mij opgelegden moed? Neen, neen. Ik schrik zelfs niet.

Hij ontrolt een groot papier met veel zwart schrift op en met stempels:

"Ziehier," zegt hij, "het komt van den amerikaanschen consul. Er is in Amerika iemand, die naar uw bevinden informeert. Hebt gij eenig vermoeden, wie het wezen kan?"

Na een poos van nadenken: "ik heb een neef in South Carolina, van hem kan het wezen."

"Een planter, zeker, het zijn daar alle planters."

"Neen, een bloemist."

"In welke stad woont hij eigenlijk?"

"In Spartanberg."

"Dat ken ik, daar ben ik geweest."

"U heeft veel gereisd?"

"O ja, ik ben in Hamburg geboren, van in mijn eerste kindsheid tot mijn zeventien jaar heb ik in Holland gewoond; ik ben er school gegaan. Zoo komt het, dat ik nederlandsch spreek zoo goed als mijn ouderlijke taal. Om die reden heeft de duitsche Regierung mij naar hier gezonden. Toen ik in 't bureau uw naam las op de vraag naar inlichtingen, dacht ik, "die kans mag niet verloren gaan. Die boodschap doe ik zelf." Ik heb in Holland boeken van u gelezen en ook de gedichten van u en uw zuster Rosalie, leeft ze nog?"

"Neen, sinds lang gestorven."

Nu kijkt hij weder in zijn papier, wat beduidt, dat de opheldering gerekend wordt als niet ten einde en ik vraag: "Wie informeert er en vanwaar informeert men?"

Hij weet het niet, of wil het niet zeggen. Hij leest het stuk met de navraag naar mij. Het is in 't Engelsch, vervolgens komen andere namen voor, waarover ook om inlichtingen wordt gewenscht. Ik ken ze niet en telkens hij onderzoekend opkijkt, schud ik het hoofd.

"Wat moet aan den onderzoeker naar u geantwoord worden?"

"Dat het mij goed gaat."

Dat aan een onbekende! Hij schrijft dat op. Hij ziet een dagblad liggen en neemt het in de hand. Het is een nummer van de "Bien public".

"U kent Fransch ook?"

"Ja, ja, heel goed. Maar zeg mij, leest gij al die leugens?"

"Zijn het allemaal leugens? Veel staat er toch in, dat waar is."

"Leugens," houdt hij staan, "het kan niet anders, zelfs de duitsche kranten, hier toekomend, behelzen niets dan gezuiverd nieuws, alles ten behoeve der soldaten. De Franschen en de Italianen munten het meest in die valsche berichten uit. Bij de Engelschen en de Duitschers zult ge de meeste oprechtheid vinden."

Opnieuw komt iemand boven. Met kracht wordt op de deur geklopt, die terzelfdertijd opengaat zonder "binnen" af te wachten. Het is de Rood Kruisverpleger: de dokter, die hier bescheid moest geven over nieuws uit Berlijn, is ziek, daarom komt hij in allerhaast zelf; het bericht is goed: mijn vriend uit Soerabaya is genezen, maar kan als Duitscher den overtocht naar Europa niet wagen, de Engelschen zouden de hand op hem leggen.

Die twee bezoekers hebben elkaar gegroet en de hand gedrukt. Ik meen, dat ze kennissen zijn, en vraag aan den ambulancier: "Wees zoo goed mij den naam van dien heer te zeggen."

Maar deze antwoordt zelf "W. M.", zich ontschuldigend het niet eerder te hebben gedaan.

"Ik heb groote haast," begint den ambulancier, "heden nog of morgen vertrek ik naar Roemenië."

"Gij hebt het altijd gewenscht," zeg ik.

"Ja, ja, maar mijn kameraden, ik moet ze verlaten en ben er nu zoo aan verkleefd. Maar nu moet ik weg..." heel zenuwachtig — "indien het geweten wordt, dat ik hier een voet zet, krijg ik drie dagen arrest."

Onvoorzichtige! Ge weet niet, dat ge met een dienaar der politie te doen hebt!

"Wilt ge mij uw naam aangeven?" vraagt deze dadelijk, "hem zelf opschrijven?" en hij toeschietelijk: "Ja zeker," maar hij heeft geen potlood, zou een stukje papier willen, en terwijl ik in de suitekamer op zoek ga, zegt hij, wat stiller:

"Ik wilde niet vertrekken zonder Frau Loveling te hebben wedergezien. Ik stel mij bloot aan straf; om 't even."

Hij heeft den toon nog verlaagd om er bij te voegen, "ik zal ze nooit vergeten. Ik ben hier ingekwartierd geweest. Haar kennismaking was voor mij iets van het interessantste en aangenaamste van mijn leven."

Hij zag om naar de open deuren, bang of ik het hooren zou.

Jawel, ik hoorde het en... is het geen schande, dat die lof mij welkom was?

De Rood Kruisman schrijft alles op, de grootere politiechef ziet buigend toe. Het adres moet heel volledig wezen met geboorteplaats, leeftijd en verblijfplaats. "Krankenverpleger" is vergeten. Dàt er nog bij te stellen. Het gezegde lijkt op een bevel. Maar ik kan mij toch niet voorstellen, dat de eischer iets verdachts in den zin heeft, want hij ook zegt waar zijn verblijfplaats in 't vaderland is, ergens aan de grens van Bohemen, waar hij een vlasspinnerij heeft. Ik heb den naam der plaats niet goed gehoord. Opnieuw komt de koperen plaat te voorschijn. Ik meen, dat ik ook wel eens mag toekijken en lees luidop: "militärischer Polizeichef."

Hij laat den zieke diener vertrekken en blijft nog, weder neergezeten op de sofa. En mijn intuïtie fluistert mij in, dat die man geniet van geene wapens meer te hooren kletsen; over geen oorlogsquaestie meer te spreken; geen bureelatmosfera meer in te ademen; en van eenmaal in een burgerwoning met een illusie van vrede te zijn.

Het is ook zoo gezellig-warm in de kamer: de roode gloed van 't vuur glimt door het mica glas; de volumens op de hoogste rekken van de dubbele boekenkast staan daar zoo vertrouwbaar gerangschikt in hun zelden, o zoo zelden, zelfs nooit meer verstoorde rust, terwijl de ondersten — de woordenboeken steeds bereid tot dienstvaardigheid, altijd attent tot oproep, schijnen te wachten naar de hand, die ze er uit nemen zal.

In de tweede kamer glanst de octoberzon helder als bij een aprildag, en evenals op een buigen aprildag, wuiven de boomkruinen in de tuinen, ginder verre, op en neer.

Dat alles vereenigd geeft iets zoo gezelligs aan de kleine en grootere voorwerpen om iemand heen, van af de blinkend gepoetste dingen, of de nog nieuwe, tot aan de vaal gewordene, waarvan het verval zelf, het door zorg in stand gehoudene, van lang gebruik getuigt; evenals de afgesleten kleur van het linoleum, tot op de helft met een insgelijks reeds wat verschoten, afgesleten vloerkleed bedekt, van een druk, gelukkig levensverkeer spreekt. De dikke struiken aspidstras met hun gladde blaren geelen witgestreept, genietend van liefderijken oppas, bewijzen hun dankbaarheid door weelderigen groei...

Ja, hij voelt het. Hij vat het samen in dat eene woord "huiselijkheid". Het is alsof er een weemoed lag in den toon, een verzuchting, een haken naar het voor hem verlorene...

Overal, altijd toch de ontbinding, het weggerukte uit den familiekring. Het komt dan ook heel natuurlijk, dat ik vraag: "Zijt gij getrouwd?" Ja, en hij haalt twee photo's uit: op de een een jong persoonje heel in 't wit, fijn en lief, zijn echtgenoot; op het ander: een kleine knaap, in de handjes een hoepel en een stokje houdend: "Toekomende week, wordt hij drie jaar," bericht de vader bewogen.

"Hoe heet dat kind?"

"Gunter naar mijn eenigen broeder, voor 't oogenblik in een lazaret, zwaar gekwetst," zegt hij bedenkelijk. Maar het sentimenteele is rap voorbij. Hij ademt eens diep en zegt:

"Mijn leven is lastig, vermoeiend, het gebeurt, dat ik gedurende vijf uren achtereen verhoor geef."

En daar ik verwonderd opkijk: "voor allerlei vergripen," voegt hij er aan toe: "het is geen gemakkelijke bevolking die van deze Gentenaren, hun geest is onafhankelijk."

"Daarvan hebben ze sinds eeuwen bewijs gegeven."

"Onhandelbaar," versterkt hij zijn meening, "ze kennen geen discipelen, ze hebben geen eerbied voor hun eigen politie."

Dat heeft een andere Duitschman reeds voor hem gezeid.

Op een vertrouwelijken, nieuwsgierigen toon, heel voorover gebogen, vangt hij aan: "Ik zou u iets willen vragen."

"Spreek op."

"Zeg mij uw oordeel over de Vlaamsche Hoogeschool."

"Mijn oordeel," herhaal ik om tijd te winnen. — Nu opgepast! Het wordt gevaarlijk.

"Ja, ik meen: houdt ge ze voor leefbaar?" Hij ziet mij aan, onafgewend, met doorborende blikken, een echte detectief. Geen trek zal hem ontgaan.

"Dat weet ik niet."

"Denkt ge, dat ze later — want de vrede zal toch eenmaal gesloten worden — kan voortbestaan?"

"Ik ben niet bevoegd om daarover te oordeelen."

"Holland moet ons helpen" — dat ons treft mij — "onze talen-bondgenoot wezen," en hij weidt uit over hetgeen op dat gebied van Holland te verwachten is.

Zwijgen, toehooren, is het eenig geraadzame. Nu moet hij afscheid nemen.

In zijn volle lengte staat hij daar. Met een rechtforsch gebaar steekt hij zijn groote hand uit.

"Misdeed ik met die hand te drukken?" vraag ik mij af...

Wie is het, die gezegd heeft: "Heere, vergeef het hun; want ze weten niet wat ze doen." Laat ik het op mij toepassen.

Neen, ik misdeed niet.

Dinsdag 17 Oct. '16.

De groote waakzaamheid der Duitschers. Een dienstmeid van middelbaren leeftijd uit mijn buurt gaat alle weken naar De Pinte, een dorp in den omtrek van Gent den woensdag op hetzelfde uur. Verleden sprak een soldaat — een dergenen, die een koperen plaat op de borst dragen, waarop staat M. P. (Militaire Polizei) ze aan: "Meisje," zei hij, "toon mij uw persoonskaart." Wat ze deed.

"Ik kom hier viermaal daags voorbij en ontmoet u telkens op dezen dag, wat komt gij hier doen?"

"Mijn oude moeder bezoeken."

"Hoe oud is die moeder?"

"Vijf en tachtig jaar."

"Wat doet die moeder, is ze weduwe?"

"Ja, ze woont op een koeplaats."

"Waar staat die koeplaats?"

"Ginder, achter de eerste hofstede rechts, den slag (wagenweg) in."

"Hoeveel koeien houdt ze?"

"Een koe en een rund."

"Hoe is haar naam?" Hij kende goed vlaamsch.

Een naam werd gezeid.

Dat kreeg hij ook te weten. Dat schreef hij allemaal op, ook haar doopnaam. En toen sprak hij beleefd doch streng: "Ik zal uw moeder zelf gaan bezoeken, onderhooren of alles waarheid is, zoo niet, pas op, meisje, pas op!" met den wijsvinger waarschuwend naar omhoog wijzend.

Namen van belgische gesneuvelden komen in geen couranten voor. Heimelijk binnengesmokkelde lijsten er van berusten in het lokaal van 't Rood Kruis in de Bagattenstraat alhier, ondanks het verbod van den vijand. Ze zijn in 't land gebracht door het Rood Kruis van Berne of Geneve.

Oorlogsprentje. Donderdag 19 Oct. '16.

Een heer is bezig een opzoeking in de laatste lijst te doen, (ze dagteekent van juni 11.) wanneer een deftig jong meisje binnenkomt. Schuchter, met bevende lippen geeft ze een naam op: "Sedert meer dan een jaar kwam er geen bericht van hem," deelt ze mede. De heer wil haar het bewust album afstaan, maar ze weigert: "Neen, neen, ze durft niet, ze is te bang," zegt ze. Een beambte zoekt er in voor haar. Het duurt slechts eenige oogenblikken. Het boek ligt open voor hem, met zijn hand er op blijvende rusten. Stilzwijgendheid van beider kant.

"Welnu, mijnheer?" waagt het meisje eindelijk te vragen met verkropte stem. Ze moest het zelfs niet vragen, ze wist het reeds.

"Mejuffrouw," antwoordt hij, zichtbaar aangedaan, "het is best dat ge de waarheid verneemt..."

en hij doet een bevestigende beweging met het hoofd.

“Dood!” gilt ze.

En nogmaals knikt de beambte. Toen gaat er een luid geschrei op, toomloos als dat van een kind, terwijl hij verder aangeeft, waar en wanneer de tragedie heeft plaats gehad...

Hoort ze hem, verstaat ze wat hij zegt? Ruw drukt ze haar zakdoek op de oogen als in zelfkastijding en in stom-geworden smart verlaat ze thans de zaal als een uitzinnige...

In het Palace hotel bij St. Pieters Station, dat tot ambulance is ingericht stond in de kelders op een plaats, waar aardappelen en groen liggen, midden er in, sedert een tiental dagen, een prachtige eikenkist, als tentoon voor wie door de Clementinelaan ging en naar beneden keek. Bevreemdend was 't: ze kon misschien wel daar vergeten wezen, omdat de bestemming te lang draalde, eer hij er bezit van nam. De Duitschers verheimelijken anders alles, wat aan dood en vernieling van hun landgenooten denken doet of hun zaken aan gaat.

Eergisteren was de kist verdwenen.

Wie gisteren om half drie uur door den Kortrijkschen Steenweg ging zag een kleine, lage kar aankomen, grauw, met een donkere grauwe huif er over. Twee soldaten zaten op den bok en tusschen hen, hooger dan hun hoofden uitstekend, een prachtige bloemenschoof, saamgesteld uit paarsblauwe leliën, — in dit seizoen leliën! rozen, asters, nieuwsoortige slapbladerige, aristocratische dahlias.

De twee paarden, gelijk aan twee geraamten, met een rosbruine huid van schraal rechtstaande haar overdekt, gingen stapvoets voort, de Eedverbondstraat in... Geen geleide was er bij.

Dat is de weg, dien de lijkwagens nemen, als ze van hier uit naar het kerkhof der Brugschepoort hun offers brengen.

Vrijdag 20 oct. '16.

Bons, bons, bons! ging het daar zoo even: de groote trom, de fluiten piepen, de kopertuigen schetteren, de stappen schrappen.

Soldatentroepen komen van den trein. Het meerendeel dragen ritsen van patronen aan touwtjes afhangend op de borst. Ik tel van uit mijn spioen zes honderd twintig manschappen nagenoeg zonder de officieren en het muziekkorps. Alles grijs als de grond, grijs als de motregen, grijs als de lucht van dezen dag.

In een verordening wordt gemeld, dat de hoogleeraren, welke geweigerd hebben colleges te geven, en welke afwezig zijn, gehouden worden voor ontslaggevers van hun professorschap.

Nog Vrijdag 20 oct. '16.

Gierende herfststorm, hagel- en regenvlagen. Vroeg valt de duisternis in. Een lamliggende vriendin zendt om mij. Negen jaar geleden is ze door een beroerte getroffen en sedert, hopeloos op herstel tot dezelfde beweginglooze houding verwezen. Dag en nacht te bed, bij uitzondering van een paar uren daags, dat ze in een mekaneke zetel, tot aan een venster gevoerd, iets van levensverkeer op den boulevard en daarover de boomen van het Park kan zien. Ze zendt om mij voor eenige afwisseling in haar eentonig leven. De dag heeft haar zoo lang geschenen, de slapelooze nacht zal oneindig wezen. En ik zit bij het bed, hare hand in de mijne. De dokter heeft haar verzekerd, dat hij ze weder te been zal helpen; dat ze geduld moet oefenen, hij zal oordeelen, wanneer ze op mag staan, “et quand je vous dirai, marchez, vous marcherez.”

In een medelijdende leugentaal heb ik onlangs voorgesteld, zoodra ze geheeld zal wezen, samen Palestina te bezoeken, het Heilig Land met zijn overleveringen, zijn merkwaardigheden, in de oorden, waar Christus heeft geleefd en zijn leer gepredikt. Vol onbegrijpelijke begoochelingen is zij, op het in deze omstandigheid bijna al te stout voorstel, ingegaan. Wij spreken telkens ik er ga,

van die reis als van een uit te voeren vastgesteld iets, elkander vermanend op het beslissend oogenblik ons niet terug te trekken uit het plan; want drie andere dames hebben reeds beloofd ons te vergezellen, een zeer gemakkelijke belofte, die tot niets verbindt.

“Nu mogen er geene meer bij komen, het gezelschap zou te groot worden,” opper ik in een gehuichelde vrees. Wij spreken dus weder van ons inschepen te Marseille, van de interessante vaart door de Middellandsche Zee, de aankomst te Port Saïd en de verkenningstoeren van daar uit in automobiel tot aan ons einddoel. Wij moeten alles zien: den hof der Oliveten, Nazareth, Bethleëm, het dal van Josaphat, waar het laatst oordeel zal plaats grijpen, den Jordaan, de Doode Zee. Wij geraken heden in zulke geestdrift — want die reis is inderdaad een droom van mijn leven geweest — dat de gebrekkelijke reeds de kracht door hare leden voelt vloeien en ik bijna half begin te gelooven, dat een dergelijk mirakel van herstel mogelijk zou wezen. Eensklaps word ik tot de ontnuchterende werkelijkheid teruggeroepen... In den zak getast... ja, ja, mijn beduchtheid is waar, ik heb mijn identiteitskaart niet bij mij, vergeten in de haast om een ongelukkige te gaan opbeuren!...

Wat nu gedaan. Het dienstdoende engelachtig nonneke, de sedert jaren trouwe oppasster, zegt in hare goedheid: “Jammer, dat wij 's avonds op straat niet mogen verschijnen, tenzij met een geleide en alleenlijk voor krankennood, anders zou ik u tot aan uw huis vergezellen.”

“Waartoe zou dat helpen, masoeur? Het zou enkel dienen om u ook bezwaar te berokkenen, moest de kaart mij gevraagd worden.”

Alle twee naar de Kommandantur geleid!... misschien een nacht in 't Rolleken — het gevang, en voorzeker een groote boet!

Schrikbeelden van den oorlogstijd!

Wie in vrede leeft, kan zich de bezorgdheid van een dwangbewind, van vrije handeling niet voorstellen. Ik ben reeds opgestaan, radeloos.

Wel weet ik, bij ondervinding, dat het toonen der persoonskaarten zelden wordt geëischt in het midden der stad; wel verzekert het nonneken, dat ze de hare ook soms vergeet zonder slecht gevolg, niets helpt, mijn geest is ontredderd, ik moet en wil weg. Hoe zal ik veilig thuis geraken? De verlamde dringt er op aan, dat de kamenier meegaat.

“Waarom? Haar tegenwoordigheid kan mij van geen bate wezen.”

“Om mij gerust te stellen, opdat ik wete, dat u niets onaangenaams is overkomen,” houdt ze vol. En saam vertrekken wij, ik aan haren arm. Het waait, het regent, de gaslichten waaien flikkerend heen en weer.

“Langs de huizen gaan?”

“Neen, niet in de klaarte der lantaarnen.”

Zwart is de komende nacht, maar onder de boomenreeks der Citadellaan is het duister. Zonderling voor twee vrouwen zoo laat in den avond, juist daar te loopen. Toch wordt dit laatste gekozen. Wij ijlen voort als vluchtelingen doen. Stappen komen aan: twee soldatensilhouetten verschijnen voor ons van uit de duisternis. De angst beneemt mij schier den adem.

“Nu ben ik eraan!”

Maar zezijn reeds vreedzaam, pratend voorbij zonder acht op ons te slaan.

In de Leopoldlaan geen levend wezen te ontwaren; nu nog den hoek om en ik ben er... maar een haastige stap nadert achter ons, gretig-grijpzuchtig ons inhalend... Ik dring mij dicht aan de gezellin... en o, verlichting, verlichting van het hart! hij ijlt voorbij.

Daar is mijn huis, de stoep op, geweldig aangebeld en binnen ben ik, hoezee!

Zaterdag 21 oct. '16.

Van nieuwe benoemingen aan de Hoogeschool wordt officieel melding gemaakt. De professors zijn thans ten getalle van 35. Lijsten zijn in omloop ten dienste dergenen, welke hun goedkeuring geven aan de oprichting eener vlaamsche hoogeschool.

Zaterdag, 21 Oct. '16.

Om halfzeven, in de eerste klaarte een kanonknal, die van niet verre schijnt te komen, nog een, nog een bij ongelijke tusschenpoozen van seconden. Geteld tot 76, maar het geschot gaat voort. Ik geef het tellen op.

't Heeft gevroren. De platformen liggen wit, als met een lichte sneeuwlaag overdekt. De zon schijnt, de dag is helder.

't Is toch te mooi om nu niet wandelen te gaan. De lucht is mild, lazuurblauw is de hemel als in 't zuiden van ons werelddeel. Het kanon, altijd het kanon: groote slagen, die onder de boomenreeksen wegdommelen en uitsterven verre, verre in het ijle...

Velorijders, in koperglim, gendarmen te paarde overal. Aan elken ingangweg van het Park staan schildwachten. Er hangt iets ongewoons over de stad, als de intuïtie van iets, dat er nog niet is dat komen gaat, een zekerheid van naderende gebeurtenissen, en o wonder! het openbaart zich onverwijld:

In de Albertlaan liggen asschepoesters de gave stukjes kolen op uitgegoten zendershoopen te zoeken.

"Kijk, kijk!" fluisteren ze, met de vingers wijzend, "daar komen ze!" en ze zetten zich rechtop, den arbeid stakend. Ik zie om: een lange in de breed-bochtige laan slingerende, grauwe wemeling van stappen, van wapengeschitter komt aan: het zijn opgeëischte werkeloozen, die worden opgeleid.

Ze naderen, ze trekken voorbij, ze trekken den hoek om van de straat, die naar St. Pieters Station leidt.

Ik blijf staan, zie ze allen opstappen door gendarmen voorafgegaan, door soldaten-fietsrijders vergezeld: vier en vier mannen op een reeks, nevens hen, na alle twee reeksen, op elken kant, houdt een zwaargewapende soldaat ze in 't gelid. De arbeiders zijn zelven zwaar beladen met groote pakken van alle vormen, van alle kleur: jonge kerels, mannen van middelbaren leeftijd; ondachtigen ook, in schamele kleederdracht, enkelen met klompen aan, gevolgd door een nieuwe groep van gendarmen, waarvan een te paard.

Ze rukken op naar 't onbekende maar heel zeker lijden in het onbekende land...

Eenige menschen nevens mij zien insgelijks toe. Ge moet u geweld aandoen om het niet uit te snikken bij dien aanblik van oorlogs nood...

"Was hat man dir, du armes Volk getan!"

Langs diezelfde laan hebben wij ze ook zien komen, de vluchtelingen van Leuven, van Dendermonde, van Aalst, van Mechelen... van waar niet al, nu twee jaar geleden! Welke indruk van ellende was de treffendste, hartbrekenste van de twee?

Men weet het niet, misschien deze — of schijnt hij zoo — omdat hij de verschte in 't geheugen is?...

Op het Maria-Henriette plein, waar de wijzer over half elf wijst, staan op grooten afstand van het Stationsgebouw nieuwsgierigen. Er is nochtans ginder bij den uitgang niets te ontwaren dan een lange reeks van open autos. Onvoorziens zetten ze zich in beweging en rijden pijlsnel, den een na den anderen langs de Albertlaan voort.

De pinhelmen der vervoerden blinken als starren in de zon. In de laatste der elf of twaalf autos zitten zwartgekleede burgerlijken met hooge hoeden op:

"De keizer met zijn gevolg, de keizer, de keizer!" gaat de roep op uit de toeschouwerschaar, "hij

zit in de eerste automobiel!"

Ik heb het niet bij tijds geweten om er acht op te slaan.

De richting, welke de stoet van autos nam, leidt niet naar het midden der stad, maar het kan wel naar het militaire hospitaal. De keizer gaat misschien de onzalige verminkten met een bezoek vereeren en waren die salvos van 't kanon welkomstgroeten voor hem?

Nog Zaterdag 21 oct. '16 om 6 uur.

Terechtwijzing van een ooggetuige: niet de keizer heeft Gent bezocht dezen morgen, maar wel Freiherr von Bissing, Gouverneur-Generaal van België, tijdelijke plaatsvervanger van Koning Albert. De heeren met de hoge hoeden op, zijn de toekomstige professoren aan de Vlaamsche Hoogeschool. De autos voerden allen met een omweg naar het hoogeschoolgebouw in de Volderstraat. Een lunch had er plaats in de voorzaal. De vervoertuigen bleven wachten onder de hoede der Gentsche politie. Enkele nieuwsgierigen zagen toe. Op een gegeven oogenblik treedt de secretaris van den Rector — een jong advocaat — ijlings buiten, zeker met een dringende boodschap belast en groet in 't voorbijloopen een hooggeplaatsten magistraat, die er met een dame in gesprek staat. De magistraat ziet hem starrelings aan en licht den hoed niet op: "Die plechtigheid," verklaart hij, "is het figuurlijk grondleggen van den eersten steen." Dinsdag heeft de eigenlijke opening plaats in het bijzijn der studenten.

Wanneer de autos vertrokken zijn, en de politie insgelijks weg is, worden de laatst buitenkomende leeraren door de omstanders uitgejouwd.

Zondag 22 oct. '16.

Te Sint Laureins en omstreken van Eecloo ('t Meetjesland) worden de hagen en de fruitboomen in de bogaarden afgekapd.

Het Gentsche volk is ten uiterste verbitterd in zijn onrechtvaardig oordeel; ten einde van zijn lankmoedig lijden en de ontreddering der zenuwstelsels, wordt de schuld aan de hachelijken toestand nu geweten aan burgemeester Braun en den socialistischen schepenen Anseele: "Zij hadden het opeischen moeten beletten," gaat het, "maar zij zijn het, die ze aan de Duitschers afleveren." Hun doel? — "om ze hier kwijt te zijn, zooveel eters min zooveel last min aan de stad."

Het gaat zoover, dat er gezegd wordt: "Kopaf," moeten ze.

Maandag 23 oct. '16.

Bij voortduring mooi herfstweder, bewasemde zonneschijn, vochtige uitslag van den grond. Nogmaals wandeling om 10 uur. Groepen vrouwen staan hier en daar langs de Citadellaan. Schildwachten stappen heen en weder aan al de ingangen van 't Park, overal loopen Feldgrauen in de slingerpaden, patrouilleeren ruiters. Nochtans is het verkeer er aan de inwoners niet ontzegd. Stadswerklieden veggen en rakelen de roestige bladeren saam, net als in vreedestijd, en stoppen ze in zakken en voeren die op kruiwagens weg; kindermeiden zoeken elkander op en duwen al pratend de kleine wagenwiegjes langs de aardewegen voort.

Aan de voormalige Heuvelpoort weder vele, vele vrouwengroepen, wachtend naar een mogelijke voorbijkomst van hun gevangen huisgenooten, hopen op een laatsten groet of blik, want het spreken onderweg is verboden aan ons slavenvolk...

Wat verder, waar het eenzaam is, trekt een vijftal werklieden met pakken beladen, als sluipers langs een achterpoort het Feestpaleis binnen. Vrijwilligers?

"Hoeveel zijn er vandaag gepakt?" vraagt een burgersman, die ook staat af te spieden, aan een voorbijganger.

"O, zoo velen, er schieten er bijkans geene meer over," antwoordt deze luchtelijk voortstappend.

Dat is niet waar, er loopen er nog te allen kant van elken leeftijd rond.

In de huizen heerscht verslagenheid: die vreeselijke opeischbriefjes liggen overal op tafels en op kaskens. Dinsdag, verluidt het, moeten er duizend vertrekken om in de koolmijnen te werken. Anderen beweren: om tegen hun eigen volk te vechten, en weder anderen om te dienen als borstweering voor den vijand, in geval de bondgenooten zouden binnenkomen.

Intusschen naaien en verstellen de vrouwen de plunje van hun opgeroepen echtgenoot of zoon. Gisteren zat er eene, waarvan een ooggetuige — hij was in haar woonkamertje — mededeelt, dat ze schier haar werk niet kon zien, de tranen botsten uit hare oogen er op. De man lag te bed: 't bericht van zijn nakende aanhouding was aan zijn hart geslagen. Hun vierjarig meisje rijgde aandachtig gekleurde pareltjes aan een snoertje...

Elke opgeëischte hoeft onder ander twee sarges mede te dragen, een paar waterdichte schoenen, een ondoordringbaren regenmantel, enz. De kosten worden beraamd op honderd vijftig frank. Deze zullen de steden of gemeenten moeten voorschieten; maar de sommen zullen teruggegeven worden bij afkorting op de loonen van 't werkvolk. Dat loon bedraagt door de onwilligen dertig pfenning, naar ik hoor.

Des zaterdags loopen er steeds Feldgrauen in overgroot getal door Gent: ze rusten hier den zondag uit. In alle woningen smart, in alle straten optrekkenden, aan alle uitdeelpoorten, menschen met kruiken en keteltjes om soep. In alle open autos officieren, fiks en blozend in lichtgrijs, met gele of roode banden rondom den hoed, met zilver of goudgalons op de schouders. Ze worden eerbiedvol begroet door donkergrijze soldaten, de nederige hulde onachtzaam beantwoordend door een even aanduiden der rechter slaap. De arme vrouwen zijn meest alle mager, verwaarloosd en vroeg verouderd, leelijk van verwrongen trekken en roodbekreten oogen.

Snippers van opgevangen gesprekken binst den wandeltocht: 'Hoever hebt ge mogen meegaan?' — "nie verder dan tot aan de brug." -

"Het liep achter hem, mijn gemoed kwam vol, dat dutseken, wa kon hij anders doen, dan 't ne keer oppakken. — En schande, en eeuwige schande, 't roept wrake tot den hemel... handelen lijk mee beesten... Azoo allemaal moeten eindigen mee ulder te geven. — De garde civiek ook. — wa da ge gelooft, de ondersteunden alleen. — De burgemeester, Anseele, schurken zijn 't. — Hun geleende broodjes zullen later wel thuiskomen. — Steenen zijn in zijn auto gesmeten. — Wel besteed."

En aldus spreekt de lijdende bevolking haar zielesmart, den oproer tegen hare verdrukking en haar roekeloos-misprijzend oordeel uit.

Woensdag 25 oktober '16.

De plechtige opening der Vlaamsche Hoogeschool heeft plaats gehad. Het college van curatoren en leeraren was voltallig opgekomen onder de leiding van den Rector, Hoffmann.

Geen notabele overheden der militaire Etappe waren aanwezig.

De Gouverneur-Generaal, Freiherr von Bissing, sprak een rede uit, die hier beknopt is saamgevat: Hij begint met een lof op den keizer, als voorstander dezer inrichting, wat de hoogleeraren ietwat scheen te geneeren. Dan gaat hij voort:

‘Zeer geëerde Heeren,’

"Ge zijt hier verzameld op mijn uitnoodiging, die ik als bestuurder van het belgisch land tot u heb gericht om te vernemen, dat de gentsche Hoogeschool hare voorlezingen zal hernemen. Deze tijding zal door heel het vlaamsch gebied en ver daarbuiten met vreugd worden begroet. Gent was weleer door zijn universiteit bestemd tot een vesting der fransche cultuur; maar nu wordt ze geroepen om de ruggegraat te wezen van Vlaamsche eigenaardigheid. Toen koning Willem I den 27 september 1815 het besluit teekende voor haar ontstaan, zou de onderrichtstaal er het Latijn zijn evenals in de overige universiteiten van Nederland. Den 16 december 1830 werd ze vervangen door het fransch, wat verplichtend was. In 1896 werd een commissie benoemd om een onderzoek in te stellen ten

einde ze te vervlaamschen. Eenige weken voor het uitbarsten van den oorlog, scheen die belgische regeering voor het eerst, sedert meer dan tachtig jaar, geneigd te wezen op den eisch der Vlamingen in te gaan. Hoe langer de oorlog duurde, hoe noodzakelijker bleek echter de bezorgdheid om aan de jeugd onderricht te verstrekken. Eere komt den leeraren toe, welke in tegenstelling met hun collegas, de leergangen hervatten wilden. Ook ik meende niet te moeten wachten om hieraan mede te helpen. Toen zijn majesteit, mijn allergenadigste Keizer, mij tot Gouverneur-Generaal van België benoemde, heeft hij mij op het hart gedrukt bijzonder het geestelijk en zedelijk welzijn der bevolking waar te nemen. Om den socialen, treurigen toestand der vlaamsche meerderheid, tot het verkrijgen hunner lang verwaarloosde rechten te helpen, was het noodig, dat ze zich tot een duitschen Gouverneur-Generaal wendden. Het was niet de eerste maal, dat iets zulks gebeurde, in 1814 verzocht Karel August von Weimar den gouverneur Generaal van destijds, de afschaffing van het fransch als amtelijke taal van België.'

'Ik heb geen oogenblik gearzeld om de taak op mij te nemen, niet alleen om de Gentsche Hoogeschool te heropenen, maar om ze te vervlaamschen. Het is geen duitsche universiteit, die hier moet ontstaan, maar in de eerste plaats zeker geen fransche, wel een nederlandsche. Het is mij dan ook een bijzonder genoegen aan de heeren uit het stamverwante Nederland een groet te sturen. Namelijk van de hollandsche hier benoemde professoren. De Gentsche Hoogeschool is toch uit de gedachte van mannen, die voor het vaderland streden, gebaard in jarenlangen strijd en moeitevollen arbeid.'" Hij besluit zijn speech met: "'De oorlogsgod van 't zwaard is peter geweest aan deze hoogeschool, die de Vlamingen recht verschaft. Moge de genade van den God des vredes haar eeuwenlang beschoren zijn.'"

'Met dezen wensch vertrouw ik dezen tempel van volkeren bijeenbrengende cultuur en waarheidverkondigende wetenschap aan de trouwe zorg van den Rector en van het geheele leeraarkorps.'"

De Rector antwoordde in denzelfden zin. De redevoeringen waren in het nederlandsch.

Na afloop der plechtigheid had er een concert plaats in 't Nederlandsch tooneel. Dat lokaal dient tot het eten bereiden, gebruiken en uitdeelen van het "Groen Kruis", waar er bevel was dat alles moest opgeruimd en schoongemaakt zijn tegen het gesteld uur. kwamen bloemen ter versiering der zaal, wijn werd geschonken — wijn van eer — in het foyer. Voor zoveel ik weet, waren er geen soldaten aanwezig. — De gekenden als duitschgezind worden ook in de café's "Für deutsche Angehörige" toegelaten. Aldus waren er op den bewusten avond nieuwe professors in een der zulken. De duitsche verbruikers begonnen, rechtstaande "Die Wacht am Rhein" aan te heffen. De professors stonden ook op en stemden geestdriftig mede in den zang.

Een hoogleeraar nu reeds dood, een ander op sterven, een derde, naar men beweert, krankzinnig geworden: een ware tegenspoed als begin.

Schier niemand groet hen nog, die met den vijand heulen. Hier is de naam der ontrouw: les flamboches, wijziging gegeven aan "Boches" op de Duitschers nu algemeen toegepast.

De kinderen der stadsscholen zijn allen uit de lokalen teruggezonden met vrijaf om mede aan den zoogenaamden jubel der Gentenaren deel te nemen. De leerlingen van het vrije Sint-Barbara College zijn niet zoo bevoorrecht geweest. Met hun boeken onder den arm trokken ze, luid ondereen pratend, na afloop der lessen door 't gewemel van de menigte der schreiende, achtergeblevene, tot tijdelijke weduwen geworden werkvrouwen die hun mans uitgeleide hadden gedaan.

De Duitschers kennen tot het smalste paadje, het nietigste hoekje struikgewas, de onbeduidenste hoogte van Vlaanderenland; maar in den geest en het karakter der Vlamingen zijn ze niet doorgedrongen.

Een der nieuwe hoogleeraren, welke zijn verblijf te Sint-Martens-Laethem had — anderhalf uur gaans van hier gelegen — trok laat in den nacht te voet of per fiets naar huis. Het was heel koud. Den volgenden morgen wees de thermometer 5 graad celsius beneden nul.

Nog onder den roes-indruk van uitbundige blijdschap en van geestrijk vocht, opende hij de deur van

zijn villa... Een bloedopdrang naar de hersens wierp hem morsdood ten gronde.

In al de bloemenwinkels liggen thans kronen van immortellen en van allerlei herfstbloesem ten toon. Niets meer uitgestald in de bakkerijen, de teenen manden staan er alle leeg. Toch is er nog verkoop van schaapvleesch, eens even binnengegaan en nagevraagd: "Niets te krijgen?"

"Neen. Niemendalle," antwoordt achteloos de baas, die buiten de toonbank staat.

"En die bout, die op de marmeren plaat ligt?"

"Ook verkocht."

"Wanneer zal er vleesch zijn?"

"Dat weet ik niet." — Botterik!

Achter de vierkante kast-opening zit zijn vrouw. Bergen van banknoten liggen voor haar. Indien er nu niets meer is, moet er toch veel voorraad heden zijn geweest.

Donderdag 26 oct. '16.

De duitschgezinde dame, van welke soms hooger spraak is, verklaarde onlangs: "Waarom zouden de werkstakers leven ten koste van de stad, indien de Duitschers hun een hoog loon willen betalen voor hun dienstbaarheid. Ze moeten ginder enkel zes weken blijven, worden goed gevoed en zijn er gelukkig. Het meerendeel wenschen niet beter dan terug te keeren. Ze nemen ook eigenlijk allen, slechts uit vrijen wil toestemmend, aan."

Ga eens in de woningen, mevrouw, zie eens de betraande wangen, de sidderende lippen en hoor deze vertellen van den huisvader, die in 't leger is, van een, broeder, van twee zonen aan 't front,... en hoor er bijvoegen met een vlam van haat in 't oog en met gebalde vuisten: "En zeggen, dat hun naastbestaanden onder de zweepslagen van de vijandelijke beulen hun werk van vernieling en onze jongens dood moeten helpen doen!"

Te Nevele, hoofdplaats van 't canton (ruim 9.000 zielen) worden tachtig man opgeëischt, te Deinze, wat grooter van bevolking, zeven en tachtig. Daar beweert een socialist gelast te zijn met het opmaken der lijsten. Hij weigert gladaf het te doen, beweert hij: "Dat ze mij pakken goed, dat ze mijn kameraden pakken, ook goed. Maar er zal niet worden gezegd, dat ik er aan medehelp, liever door den kop geschoten te worden, dan zulke lafheid te begaan."

'Die vent is een stoefer,'" **zei** een bevoegde in de quaestie. "Hij heeft hierin niets te zeggen, het zijn de burgemeesters, die de lijsten opmaken."

Bij veel toewijding en moed gemakkelijke stoeferij van heldachtigheid.

Vrijdag 27 oct. '16.

Geen rantsoen van aardappelen meer. De prijzen gaan vlug in de hoogte: een jonge kalkoen werd onlangs vijf en dertig frank verkocht. Gewone schoenen kosten 55 of 60 frank. Om bijvoorbeeld een kleinen voorraad appelen — eigen gewas — van buiten naar de stad te doen brengen, is er een bijzondere toelating noodig.

Het nonneken, dat mijn verlamde vriendin verzorgt, kreeg bericht, dat haar vader de rechten der stervenden gekregen heeft en dat het einde elk oogenblik wordt verwacht. Hevig aangedaan begaf ze zich naar de Pass Centrale om een paspoort.

"Waar naartoe?"

"Naar Sint Laureins, een uur ver over Eecloo."

"Ge kunt een paspoort krijgen onder twee voorwaarden: indien ge u verbindt ginder drie maanden te blijven, of indien ge van den burgemeester en den dokter van uw dorp certificaten kunt voorleggen, dat uw vader in doodsnoed verkeert."

Met een doorn in 't hart is ze teruggekeerd naar haar toewijdingspost. Geen van beide voorwaarden was uitvoerbaar. Geen postverkeer veroorloofd, geen plaatsvervangster, tenzij voor enkele dagen mogelijk: "Ik had mijn vader toch zoo geerne ne keer weergezien, voordat hij den geest geeft," snikte het droeve meisje, onvertroost weggezonden. De intellectueelen vinden evenmin genade bij major "Nein".

Men verzekert, dat ons gouvernement de ingeschreven studenten bij de Vlaamsche Hoogeschool later streng bestraffen, hun burgerlijke rechten ontnemen en ze verbannen zal. Anderen beweren, dat de veroordeling van landverraders op hen zal worden toegepast.

Als volmaakte waarheid uit den mond van den mededeeler, verneem ik het volgende:

Een der laatst-aangeworvene, een der jongste, een der grootste, een sterkgebaarde professor, manhaftig van voorkomen, werd in zijn splinternieuwe toga, bij de ceremonie der opening van de Alma Mater aan Freiherr von Bissing voorgesteld. Hij staat bekend om zijn medesleepende, enthousiasm verwekkende welsprekendheid in maatschappijen en bijeenkomsten, wanneer het vertoon van vaderlandsliefde, het ophouden van het vendel onzer nationaliteit of de belanglooze toewijding in woorden aan Vlaanderen geldt.

De Gouverneur-Generaal keek verwonderd op naar hem:

"Wel, wel," zei hij, "wie zou verwachten, zulk een sterk gebouwd man als gij zijt, in hoedanigheid van docent bij een leeraarkorps te ontmoeten in plaats van hem in den strijd aan 't front te weten."

Dezen morgen om kwart voor drie uur, weerklonk luid gezang langs den boulevard Leopold. Het was geen harmonieuze samenstelling van stemmen, het geleek een afgebroken, verwarde wanklank van jammerenden, begeleid door de zware bastonen van den rukwind, zijn woede botvierend tegen de krakende boomen van het Park.

Akelig om hooren in de zware, zwarte duisternis van den octoberstorm. Dezen nacht zijn er talrijke Gentenaren vertrokken naar hun raadselachtigen galeidienst...

Zondag 29 oktober '16.

Het koper van al de brouwerijen en stokerijen van Oostende en Blankenberghe is gerequireerd en heden verzonden naar Duitschland.

Zondag 29 oct. '16.

Het is heel moeilijk om nog aan kolen te geraken. Gisteren avond om zeven uur, toen ik reeds met hoed en mantel aan stond in de gang om in de stad te gaan souperen, werd er gescheld.

"Niet openen zonder de zekerheidsketen," aan de meid die evenzoo gereed stond om mij te begeleiden.

"Niet bang zijn," antwoordde een in vreemden tongval sprekende mensch door de smal gehouden deurspleet. Het was een soldaat, kort, dik met een goedig, jong, kinderlijk gelaat; hij was binnengelaten.

"Wie woont er hier?" vroeg hij in een soort van platduitsch, dat wat op het Gentsch dialect geleek.

"Zijt gij het in hoogst eigen persoon?" toen hij den naam hoorde.

"Ja, welnu, hier moet ik wezen."

Hij haalde een zwaar, in een papier gewikkeld, rolvormig pak te voorschijn en gaf 't mij af. Het had zulk een officieel voorkomen:

"Wat is dat?"

"Ik weet het niet, het komt van het Press Bureau. Er steekt een brief in."

“Danke schön.”

“U hebt niets te doen zeggen?”

“Neen.” En hij vertrok na militairen groet.

Er stond geen adres op.

Het behelsde een zeer te waarden geschenk van een vriendin uit Holland en was door bemiddeling der Duitsche Legatie uit Den Haag verzonden.

“Och, mejuffrouw, wat zijt ge toch zeker geschrokken, toen ge dien kerel zaagt binnenkomen met zijn rol, alzoo 's avonds bij donkeren? Ik sta er nog van te beven,” verklaarde Suzanne.

“Volstrekt niet,” en ik dacht: “Ze mogen mij komen uit mijn huis halen, ontstellen zal 't mij niet als wat nieuws.”

Ik verkeer in een bestendige, zoo te zeggen, kalme ontsteltenis. Telkens ik schrijf en er gebeld wordt, weet ik niet waar te vluchten met mijn papieren — de overheerscher vraagt immers geen belet om naar boven te stormen en al de kamers te doorzoeken. Verwonderd zou ik niet kunnen zijn. Ik ben op alles voorbereid.

De brief welke in het rond blikkendoospak zat, is gedagteekend 7 september. Hij heeft zich niet bovenmate moeten haasten om den 28sten October tot zijn bestemming te geraken.

Twee soldaten komen hard stappend uit de drukke Brabantstraat naar de Laurentplaats toe. Op den hoek is er een kleine herberg. Een hunner leest luid: “Für Heeres angehörige verboten.”

“Ha, ha, ha, menschen,” roept hij tegen de voorbijgangers, wilt ge 't zien hoe verboden! En met een vuistslag, geweldig genoeg om een os neer te vellen, stampst hij de deur open en de beiden trekken spijkerbruisschend binnen.

“Dat zijn er die van avond in 't kot zullen mogen ontnuchteren,” merkt een toeschouwer met leedvermaak lachend op.

Woensdag 1 november '16 Allerheiligen.

Bijzonderheden over de lijkplechtigheid van Vandenberghen te sint-martens laethem.

Deze was gesteld op woensdag 25 oct. Ze zou burgerlijk wezen. Dat was de eerste van dien aard op deze klerikale gemeente. De berrie, de pelle en andere benooidgheden werden aan de overheden gevraagd.

Hun ontwijkend antwoord luidde: “Het is de kerkfabriek, welke daarover beschikt: wij kunnen stappen aanwenden om het te verkrijgen, maar niet bepalen, wanneer de vergunning gegeven wordt...”

Dat stond gelijk met eene weigering.

De vriend van den overledene, die zich de zaak aantrok liet het noodige van Gent op een wagen brengen. Betoogingen werden verwacht van wege de bevolking. Wat schijnt door twistzoekers voorbereid geweest te zijn. Doch op het bepaald uur verschenen tegelijk met een afvaardiging van hoogleeraren, duitsche officieren en het eenige, wat er gebeurde, was het doen balken van een op de straat gereed staanden ezel, toen de rouwstoet met kronen en bloemenschoven voorbijkwam.

In een ledig gebouw naast het huis van den overledene, met zwart behangen, waren een drietal Vlaamsche redevoeringen uitgesproken, maar de verteller stond te ver om er iets van te verstaan. Onder het volk waren er die zeiden: “Hij is geen voet uit zijn weg, alzoo een, die met den Duits spande.” Anderen: “Hij heeft veel menschen dienst gedaan.” Van intellectueelen ging het:

“Hij was buitengewoon op de hoogte van zijn vak. Er zijn er zeker niet veel als hij zoo bevoegd in de scheikunde.” Akelige dingen zijn er gebeurd rondom dat sterfgeval, verzekert men: de kleermaker, die hem voor de hoogeschool plechtigheid een nieuwen overjas had geleverd, vreesde niet betaald te zullen worden daar het schijnt dat de overledene schulden naliet en kwam dien

terugeischen. Hij zou hem zelf van het lijk hebben afgedaan. De ceremonierok was een geleende. De eigenaar wilde hem niet weder.

“Had ik 't geweten,” zei een begeerige lomperik, “ik zou zijn schoenen hebben uitgetrokken.”

2 November '16.

In oktober '16 werden als op vele plaatsen, werkelozen ook in Gentbrugge bij Gent opgeëischt. Uit den mond der vrouw van eenen dezer vernam ik den toegang der zaak. Gedurende achttien jaren is ze meid geweest bij een alleenlevende, oude dame naast mijn deur. Weesmeisje moest ze voor niemand zorgen en had heel wat geld gespaard. Ze trouwde na een langen verlovingsstijd. Haar man was werkzaam in de punt- en prikkeldraadfabriek van Gentbrugge en zij hadden 't zoo ver gebracht, dat ze hun eigen huisje bewoonden. De eigenaar der fabriek had geweigerd voor de Duitschers te arbeiden. Zijn werkvolk werd door de bezetting opgeëischt. Hij ook — de man in quaestie — kreeg bevel het werk voort te zetten.

“Ik heb twee broeders aan 't front, mijn vrouw heeft er een. Ik wil niet moeten blozen, indien het hun gelukt ooit weer te keeren, omdat ik voor den vijand heb gewerkt.”

“Waar is hier de vijand?” vroeg de onderofficier, die te zijnent, met de boodschap belast, in de keuken stond. “Frankrijk is kapot, Engeland uitgeput en België bestaat niet meer; ge zijt Duitsch, ge werkt voor uw landgenooten.”

Het bloed steeg den Vlaming naar het hoofd. In toorn antwoordde hij:

“Ik weiger vlakaf.”

“Wij zullen u leeren werken,” ging het.

“Probeer het eens,” grijnsde de vent.

“Dezen nacht komen wij u uithalen,” en het gebeurde inderdaad. Met in de tachtig moesten ze mede naar de Bagattenstraat, in 't vroeger lokaal van de maatschappij “Vooruit”, thans dienend tot het koken van voedsel voor de ondersteunden. Het overige van dien nacht brachten ze op stoelen door. 's Morgens kregen ze een kom soep, die eetbaar was.

“Wilt ge werken?” werd hun gevraagd.

“Hou ende trou,” zei de aanvoerder en allen schudden het hoofd.

Onder gendarmopzicht trokken ze naar de gevangenis der Nieuwe Wandeling. Ze zongen den “Vlaamschen Leeuw.”

Het werd hun niet verboden.

Gedrieën, waaronder haar man, stopte men ze in een cel en gaf hun een emmer. Geen stoelen waren er; een hellende plank zou hun ledikant uitmaken. Aan een der hoeken van de cel was heel omhoog, een vierkant venstertje. De ruit was gebroken en de wind blies er vrijelijk binnen. De nacht was koud. Geen dekens hadden ze, geen stroo als hoofdkussen, geen licht.

“Wilt ge werken?” werd hun des des morgens nogmaals gevraagd. Ze stelden zich alle drie op een reeks, elkander bij de hand houdend. Fier stonden ze daar den verlokker tartend. Ze hadden toen nog al hun weerstandsvermogen bij. Hij vertrok, de deur hevig toerukkend.

De sleutel kraakte in het slot. Later kregen ze eten: een afkooksel van maïs, niet verorberbaar. Ze goten 't in den emmer bij het vuil. Een korst brood en water maakte de rest van hun noenmaal uit. “Hou ende trou,” met die kernspreuk hielden ze hun moed staande.

“De anderen — uw kameraden — stemmen in alles toe,” kregen ze bericht. “Doet gijlie het nog niet?”

“Neen.”

Die levensregel duurde alzoo voort: soep den eenen dag, afkooksel den anderen, water en brood.

Maar de lichaamssterkte verzwakte, de moed werd weldra een gewelddaad op henzelfen gepleegd. Hun gelaat moesten ze wasschen in den eetkom, afdrogen met hun zakdoek; hun handen waren morsig: want ze kregen geen lepel noch vork...

"Hou ende trou," bleef hun leus.

Den tienden avond lagen er twee hunner op de brits; de derde zat op den grond met de knieën opgetrokken, ze met de handen omstrengelend. Ze hadden dien dag schier niet meer gesproken.

De duisternis trad in door het gebroken ruitje.

"Ik ril," zei er een, zich omkeerend op de plank.

"Uw tanden klapperen: de koorts, kameraad," verzekerde zijn britsgenoot.

"Ze klapperen niet, 't is tandenknarsen," was het kwaad antwoord.

"Hou ende trou," zei de derde, degene, die op den grond zat en hij lachte om zijn rampgenooten op te beuren. Die lach klonk spottend, vreemd, gedwongen. Hij vond geen echo meer. Toen gaf een der liggenden een grooten vloek:

"Als dat van menschen uit te houden is," zei hij in een jammerkreet van overgave, opnieuw een reeks van vloeken uitbrakend.

En de twee anderen stemden in:

"Neen, 't is boven de menschelijke kracht,..." En nu bekende elk hunner, dat hij verlangde naar den dageraad en de komst van den onderofficier om hem te zeggen: "Ja, ja, werken willen, werken zullen wij."

De vertelsters had heete tranen gescheid, toen ze haar man wederzag binnenkomen met een ongeschoren, stoppelig gelaat, verward gegroeid haar, ingevallen wangen en zoo morsig, om niet aan te raken vuil. Hij wankelde op zijn beenen; hij liet zich op een stoel bij de ingangsdeur der keuken neervallen, beschaamd over zijn verworpen voorkomen van uitgemergelden ellendeling.

"Geheel mijn lijf is zwartgekneusd van 't liggen op die plank," zei hij. Het was hem veroorloofd geweest het gedwongen werk te verlaten om eens naar zijnent te gaan.

Wat at hij gulzig op alles wat zij hem voorzette. En toen balde hij de vuist naar de verdrukkers:

"Indien het niet zoo koud geweest was, indien de winter niet voor de deur stond om 't nog erger te maken, zou ik het toch volgehouden hebben," had hij gezeid met een woedende vermaledijding in een laatste opwelling van tegenstand en een weeklacht over zijn nederlaag van afvalligen overwonnene. En hij werkt met zijn kameraden voor den "Duit". Ze maken prikdraad ter bescherming van den vijand in de puntfabriek van Gentbrugge, die door dezen in beslag genomen is.

Virginie Loveling.

2 November 1916.

Zaterdag 4 november '16.

Dezen morgen met een bedankingsbrief voor het gezonden pak van 7 sept. ll. naar de groote Post. Eerste winket: "Aanneming van brieven."

"Voor 's Gravenhage."

"Hier niet aanneembaar, vraag het aan Schalter 3."

Daar gestaan met den open omslag in de hand. Twee militaire beambten zijn er in gesprek en zien niet op. Na lang dralen nadert er een. Hij leest het adres: "Voor wie is de brief?"

"Het staat er op: voor den geheimschrijver der Gesandtschaft in den Haag?" leest hij: "is dat een verwante van u?"

"Ja."

"Waarover handelt dit stuk?"

"Het is een bedankingsbrief."

"Voor wat?"

"Voor een gezonden pak."

Hij doorloopt den inhoud: "Nicht erlaubt."

"Herr x heeft mij nochtans dit adres aangegeven: door het Generaal-Gouvernement in Brussel moet hij gaan."

"Daar kan ik mij niet mede bemoeien, ga ginds in de laatste deur en vraag naar den heer Hauptmann. Hij zal bescheid geven." Zijn toon is heel hoffelijk.

Op de aangeduide deur geklopt. Binnengelaten in een heel ruime zaal: "Wat verlangt gij?"

De brief wordt getoond, alles verklaard: "men zendt mij naar hier." Ik krijg een stoel.

"Der Herr Hauptmann ist nicht da."

"Zal hij lang weg wezen?"

"Hij kan alle oogenblikken te verwachten zijn."

En ik ook wacht: een lange reeks heel helle, groote vensters in de rechthoekige zaal; een dubbele reeks tafeltjes, waar soldaten schrijfwerk onderzoeken. Niemand geeft acht op mij. Ik kan gerust alles waarnemen. Eindelijk... ja eindelijk! komt een kleine, heel jonge officier binnen; een beambte zegt hem een paar woorden en leidt hem bij mij. Hij buigt het hoofd en nog eens wordt het geval verklaard.

Hij bestudeert het adres en leest den brief, wat ziet hij er toch jong uit om reeds Herr Hauptmann te heeten.

"Zulke verzendingen zijn niet erlaubt," verklaart ook hij, en nu begint weder dezelfde litanie van vragen en antwoorden over heer x en de duitsche Gesandtschaft in den Haag.

Hij neemt een besluit: "Ja, ik zal den brief opsturen."

En ik dwaselijk: "Moet hij niet eerst naar het Prüfungsbureau?"

"Het is hier 't Prüfungsbureau."

"Wanneer zal hij afgeleverd worden?"

"Morgen."

"O zoo vroeg! nu, dat alles zoo traag gaat."

"Hij vertrekt met een specialen dienst."

"Hoeveel?"

Hij zegt een cijfer. Hij krijgt een bankbriefje, maar Herr Hauptmann kan niet wisselen en altijd met den brief in de hand gaat hij zelf in een andere plaats om pasgeld en laat mij uit met een uiterst beleefden groet en een bedanking van mij. Het geheel heeft nagenoeg gansch den morgen geduurd. En dat zijn de vreugden van een bezoek aan de Post Centrale voor de spoedbestelling van enkele regelen in een bezette stad.

Maandag 6 november '16.

Bezoek van mijn verwanten uit het verwoest Dendermonde met hun verwoest levensheil. De neef heeft zijn nieuwgemaakte photo mede: hij staat er op met een krijgshaftig, gezagvoerend, ondernemend voorkomen, in tegenstelling met zijn vermagerd aangezicht en zijn jas, die hem te

groot geworden is. Hij kan van heeschheid schier niet verstaanbaar spreken en zijn wakkere geest noopt er hem steeds toe, onophoudend-liefderijk terechtgewezen door zijn bezorgde vrouw. Ik zie, dat haar merkwaardige dikstaande kroeskop, waarvan ieder haartje wispelturig op zich zelf kronkelend, geen vreemde inmenging duldt, gespikkeld wit en zwart is geworden.

Ik vraag, hoe het staat met het plan om in een herstellingsoord van de Ardennen een gezondheidskuur te doen. Hij moest immers op bevel van den dokter den 1sten november vertrekken.

Van dat voornemen is thans afgezien: op zijn vraag naar inlichtingen, pensionsvoorwaarden en dies meer, is zelfs geen antwoord gekomen. Ook wordt er hem uit vertrouwde bron verzekerd, dat hij — eens weg — na genezing — geen paspoort voor den terugkeer krijgen zou. Hij zal dus wachten en ondervinden wat de winter brengt. Arm slachtoffer van den wereldoorlog!

En nogmaals vertellen ze van de gepleegde gruwelen in hun woonstad, van de soldaten, die onder het oog der eigenaren de kleine voorwerpen, die hun bevielen, uitzochten en schaamteloos in den zak staken, voorwerpen, die wel is waar, tot ondergang gedoemd, met het overige in de vlammen zouden omgekomen zijn, maar die de bezitter toch hopeloos verdedigd had, ware 't in zijn macht geweest. Hoe de flesschen wijn tegen elkaar rinkelend uit den kelder werden bovengebracht, den hals afgeslagen, uitgedronken of buiten uitgegoten werden in de greppels, die onder den weerschijn der branden tinten van robijnen en granaatstenen aannamen. Flesschen van de kostbaarste soort werden aan de straatjongens uitgedeeld en aan het gepeupel voor vijf of tien centen verkocht...

Och, het is zoo bedroevend, dat de gedachten van deze lieden steeds naar het verleden terugkeeren:

“Wij waren zoo gelukkig,” zegt hij op zijn doffen, geworgden toon, “wij beleefden de jaren van het opperste genot, alzo gedrieën met onzen braven jongen nog bij ons, voordat het breede leven hem opeischte. In voldoende welstand ging er geen dag voorbij, dat we niet zeiden: “het lot heeft ons verwend; als er maar geen storing intreedt!...” Ons huis was als een bloemhof figuurlijk en in werkelijkheid...”

“Zwijg, zwijg dan toch,” onderbreekt zijn vrouw dat steeds hooger en hooger enthousiasme dempend, “de dokter wil niet, dat ge spreekt.”

En ter afwisseling vraag ik, of ze 't nu wat gewend zijn in hun tijdelijk verblijf. Zij neemt het woord:

“Sommige dagen ja, dankbaar aan hem, die ons de gastvrijheid geeft, die alles naar zijn zin heeft ingericht, die alles kende en liefhad wat wij nog niet kennen en liefhebben kunnen om ons heen. Allerheiligen vooral was een dag van rouw. Hij” — en zij wijst met het hoofd naar haar man — “voelde zich niet heel wel. We deden onze gewone wandeling niet, bleven samen heel den namiddag gazetten lezend, illustraties doorbladerend, totdat de avond viel. We hadden geen licht aangestoken. Daarbuiten klonken de bellen van de trams, onder het ratelen der wielen, en schoven de voorbijgangers als schimmen langs de straat. We zaten beiden elk aan een raam en spraken niet. Dat duurde een heelen tijd. Toen ging er eensklaps aan den anderen kant van de kamer, een gesnik op. Ik zag om en in den zwakken schijn der straatlantaarn teekende de zwarte silhouette van mijn zoon zich af op den muur, waartegen hij met de twee armen en het hoofd daarop in vertwijfeling leunde.’

“Jongen, wat is er toch?” onderzocht ik.’

“Och, ik had het niet moeten vragen. Ik wist het wel. Hij antwoordde niet, hij moest niet antwoorden, en snikte ontoombaar voort. Het was 't bewustzijn van den toestand zelf, die zijn opgekropt lijden tot een crisis van onweerhoudbaar weegeklag uitbarsten deed... Zijn vader roerde niet, zat daar stil in zich gedoken aan een spook gelijk... en ik begon zelve te snikken, even smartlijk even luid als mijn kind.”

Zaterdag 11 november '16.

Verleden zondag overleed Mgr. Stilleman, bisschop van het diocees Gent sedert meer dan 27 jaar.

Gedurende een paar dagen is zijn lijk, in vol ornaat, tentoongesteld geweest in zijn paleis. Donderdag werd hij begraven om 11.50. De dienst greep plaats in de hoofdkerk van St.-Baafs.

Mgr. Mercier, de aartsbisschop van België, officieerde. De groote ingang was gesloten. Langs een zijdeur gingen degenen binnen, die voorzien waren van een uitnodigingskaart. Daar geen katholieke, goddelijke plechtigheden, met gesloten ingang, veroorloofd zijn, zoo werd het publiek ook toegelaten in zoover er ruimte over bleef.

Het kerkplein was afgezet met onze agenten en met soldaten. Geen voet mocht er worden opgesteld. Met de grootste moeite en langs omwegen geraakte ik tot aan het Vlaamsch Theater, de zetelplaats van het Groen Kruis.

Boven zaten veel menschen hun diner aan 0.35 centimen te verorberen.

Op het balkon waaide een scherpe wind en scheen een scherpe zon.

Wachten, wachten, wachten, het scheen eindeloos. De politieoverste Heitz met den pinhelm op wandelde heen en weder over het groot, ledig plein, dat een woestenij geleeft. Van tijd tot tijd sprak, met buigende beleefdheid aanslaande, een of andere officier hem aan en de twee gingen pratend een eindje voort.

Achter de borstweringen in de aanpalende straten krioelde het volk.

De klokken begonnen te luiden.

Ha! De eindzegening rondom den catafalk. Nu zal het gauw gedaan zijn!

De uurplaat wijst half twee op het Belfort. De doodwagen — reeds genaderd — staat voor de kerkdeur. Aan de Kruisstraat wordt door de elkaar verdringende nieuwsgierigen een balie ingestampt.

Een er aan staande schildwacht dreigt met den geweerkolf op en slaat met het plat op 't volk. Heitz merkt het: "Mais qu'il ne soit donc pas brutal envers ces braves gens," hooren wij hem in heel zuiver Fransch tegen zijn medewandelaar zeggen, terwijl hij naar het opstootje toeijlt...

De lijkwagen is van tweede klas, enkel met twee rossinanten bespannen. Nu wordt de kist, door een lijkdoek — zwart met witte franjes — overdekt buitengebracht en op den wagen geheschen. Deze zet zich in beweging, vier rijtuigen — coupés — volgen, alles heel traag voortglijdend.

"Wel, wel is dat de begrafenis van een bisschop! Het lijkt beter op die van een onbemiddelden burgersman," zegt er iemand op het balkon achter ons.

Aldus heeft Monseigneur het gewild.

"Er is waarlijk niets te zien geweest," vindt ook een van de rijke meisjes, met het alles overdekkend wit voorschoot aan en de witte huif op, een dienaar in het Groen Kruis restaurant.

"Lief kind, weet ge nog niet, dat niets zien ook iets zien is, en dat het ontbrekende bij een plechtigheid op zich zelf eigenaardig wordt?"

Maar nu gebeurt er toch iets merkwaardigs van onweerhoudbaar volksgewoel: uit al de straten is het een mierenwriemeling over het groote plein, een worsteling als om leven of dood ten einde in de domkerk te geraken om de rouwversieringen te zien. En nu brokkelt al het gepeupel der aan de tafels verzadigden, ook van binnen naar buiten op het balkon, waar wij staan, en dat met overweldigenden drang: ventjes op klompen, vuil, ruig, ongeschoren; kleine, groote, magere of dikke wijven, met vette vlekken op de kleeven, mannen, morsig zooals men zich bandieten voorstelt, onfrisch door tabaksreuk omwalmd, stoute straatbengels, niet achteruitdrijfbaar... hoe naar toch, hoe naar daar midden in te staan!...

Och, waarom die tegenzin voor dat ongewenscht gezelschap?

Die menschen zien ook gaarne wat van dien levenden zondvloed op het plein...

Een worsteling om beneden te geraken. Een andere om een plaats na den vierden of vijfden overvollen tram te kunnen veroveren.

Zondag 12 november.

Gisteren avond familievereiniging. Gezellig maal. Eenige uren vergetelheid van de tragedies op ons levenstooneel, bij zot, luidruchtig kaartspel... En het afscheid nu. Het is elf uur.

Terwijl de vertrekkenden of nog dralenden door de gang gaan, draait een guitige hand het electrisch licht uit. Volslagen duisternis, kinderlijke pret en gelach bij de op elkander volgenden... Maar... degeen naast wien ik sta, buigt zich en fluistert: "'Weet ge, dat er hier in de Schijfschieting morgen wederom twee zoogezegde spioenen worden doodgeschoten?'"

"'Neen, wie?'" vraag ik ontstellend.

Hij noemt ze, onbekenden zijn 't.

"'Ik heb den broeder van den eenen, X, gezien,'" vervolgt hij, "'toen ik naar hier kwam, hij geleek van aandoening geen mensch. Hij was den veroordeelde zoo even vaarwel gaan zeggen.'"

Inmiddels is het licht nog een paarmalen speelsch opgedraaid en neergedraaid geweest, onder onnoozel, blij gelach.

Ach, na dien genoeglijken avond... een dergelijk bericht! Een lichte nevel hangt over de stad. Het lantaarnlicht, thans spaarzaam gebruikt, schijnt verdoofd. Hier en daar stappen enkele Feldgrauen luidruchtig ruischend over 't plaveisel, anders niemand.

Daar komt een tram nog aangerold. Gauw een teken aan den "Stilstand op Vraag" gedaan. Het rijtuig is overvol, het platform grauw van militairen, onmogelijk.

Mijn begeleider, die onheilsbode, waarom zei hij het? Het wreedgebeurde vernemen, is erg, het nog te gebeurene dubbel erg... waarom weet ik het!

De weg wordt sprakeloos voortgezet.

Morgen in de vroegte... twee rampzaligen omver te schieten... welk een nacht van akelig verbeiden, welk een dageraad voor hen!

Waarom toch zei hij 't?, helpen kan ik het niet...

Schrijnend medelij... en... diep, heel diep in de schuilhoeken van 't gemoed, sidderingen voor 't zelfbehoud... zal er niet een avond komen, dat ook ik 's anderdaagsmorgens... "'Och, weg, weg!'" met die nare voorspiegeling, weg, weg er mee!

Als wij — een begeleider en ik — den afgeronden hoek van mijn straat omslaan, staat de volle maan juist in 't midden ginds, heel hoog in de parelgrijze lucht. De mist is opgetrokken. Haar licht heeft iets spookachtigs, angstverwekkends in den benarden geestestoestand en de rustverstoring van het zenuwgestel...

Nu schijnt zij ook helder op de talrijke zwarte kruiskens van de soldatengraven, ginder buiten de Brugschepoort... morgen zijn er twee graven meer, maar zonder kruiskens, dicht en effen togedolven ergens op een niet te herkennen plaats...

Woensdag 15 november '16.

Koningsdag! Vrijaf in al de stadsscholen voor de meesters en de leerlingen. Weet de heerscher het niet of laat hij het gebeuren? Mysterie.

Het heeft een beetje gevoren verleden nacht. De platformen lagen wit; de hemel was vroeg blauw, van een blauw, dat oostwaarts in roze- en lilakleurige opaal tinten uitliep. Nu schijnt de zon stralend als in mei, een echte vreugdezoon om feest te vieren...

Vroeg ook langs den Steenweg en de Leopoldlaan spijkerruischende, lang aanhoudende schrap-schrap-schreden, binnenkomend of vertrekkend? — Het gehoor kan 't niet onderscheiden. — Legerscharen, helaas, altijd helaas!

Prentje van den tijd. Vrijdag 17 november '16.

Bezoek van een kaartgezellin, die ook in 't Klein Begijnhof woont.

Een verlegenheidsbezoek.

De dames bijeenkomst moest te harent plaats grijpen toekomenden donderdag. Wel is het haar gelukt een liter petroleum te bemachtigen tegen 6 frank, maar een lantaarn bezit ze niet en hoe zullen de genoodigden het aanleggen om 's avonds door het zwartdonker tusschen de smalle straatjes en de muurtjes van 't Hof de uitgangpoort te vinden? Zelfs in geen enkele woning brandt daar nog licht eens, dat het zeven uur is. Ze stelt voor de partij te verschuiven tot op 7 december, als er maneschijn zal wezen.

Aangenomen, wat mij betreft.

Ze staat daar als een jammerend smeekfiguur, heel in 't zwart met den langen kripsluier op den rug, dien ze sedert meer dan anderhalf jaar draagt voor een onbemind familielid — een ouden neef — maar dat ze niet besluiten kan af te leggen, misschien onbewust daartoe aangespoord door den algemeenen rouw, die heel de menschheid drukt. Ze staat daar — reeds op leeftijd — met den blos der jeugd op het bol gelaat en de bleekbruine haren, wel zonder kracht noch glans, maar toch nog niet vergrijsd: van bij haar verlegen binnenkomen was het zichtbaar, dat er voor haar iets bedenkelijks op het spel stond. Haar kommer wijkt nu wat, ze hoopt, dat de andere dames ook zullen vrede vinden met het uitstel en opnieuw spreekt ze van die slechte bestrating, net keien en brokkelige steenen, die het loopen zoo vermoeielijken in het Hof. Ze kan van het onderwerp niet afgeraken. Er lag ook wel waarheid in de vrees, die ze opperde:

“Als er maneschijn is,” zei ze, “schemert er altijd nog iets door de wolken, zelfs als het regent en ja, als er sneeuw ligt, is elke beduchtheid voor donker uit den weg geruimd.”

Met gruwen herinnerde ik mij onzen verleden tocht des avonds aldaar. En zij herneemt nog eens in de overmaat harer beduchtheid:

“De begijntjes gaan vroeg slapen om licht te sparen: Geen venster, dat er klaarte geeft.”

Ik ben waarschijnlijk goed geluimd, mij treft het comische van onzen noodtoestand, meer dan het hulpelooze harer elegie.

“Ge weet,” zeg ik, ‘dat op onze laatste bijeenkomst besloten is, dat elk eerst thuis koffie drinkt, waarom hebt ge er op aangedrongen, dat zulks te uwent niet beginnen mocht?’”

“Neen, neen,” valt de gastvrije in, met een bedrukt gelaat nochtans, “dat wil ik niet,” en ze vertrouwt mij, dat ze nog een kilog. bloem in huis heeft en drie verse eieren, denk eens, verse, zoo laat op 't jaar! Dat moet dienen voor het bakken van een lekker brood. Ze bezit ook een halven kilog. verse roomboter — gesmokkeld natuurlijk en zal er tegen den bepaalden datum opnieuw krijgen.

Maar nu moet ze heen om de overige speelsters te waarschuwen, en ze vertrekt door mij uitgeleid tot aan de voordeur. Ik kijk haar na, hoe ze met overhaaste schreden de straat afdaalt naar de standplaats van den aanrollenden belklinkenden tram heel in 't zwart met het onafscheidbaar kripfloers, dat als de lange staart van een rennenden hengst haar achternaslingert.

Zaterdag 18 november '16.

Weder is er paardenkeuring geweest. Zoo iets gebeurt om de veertien dagen of drie weken regelmatig nu. De buurman van rechtover is het zijne kwijt: een dubbele poney, vlug van gang en zacht als een lam. Alle dagen zag ik het; ik kende zijn schellekens bij het uitrijden of terugkeeren en het licht rijtuigje — een tonneken — waarin het gespannen was. Geduldig wachtte het aan de deur zijn lading af, een lading van kinderen — er zijn er vijf — gereed met hun hoedjes en manteltjes aan, de nog niet buiten gekomen moeder verbeidend. Ze zijn oud van twee tot acht jaar. Ze liepen er rond en streelden het. De grootste — een jongen — sprong soms op den bok, hief zacht-neervallend de zweep over zijn rug en riep:

“Hu, hu!” Maar het paardje raadde, dat het spel was en verroerde niet.

Ze gaven het klontjes suiker, onder de steeds herhaalde waarschuwing van hun vader: “Het handje plat houden,” in 't fransch gegeven, want het zijn Waalkens.

Zoodra de dame binnenzat, met het kleinste op den schoot, wipte de heer ook op 't gerij en nam de teugels. Onverwijd vloog de poney weg op een draf de hellende straat neder...

Weg is het paardje nu voorgoed... Ach, Gelukkig, dat de zomer voorbij is, hoe zou de kinderbende voortaan dagelijks naar de villa kunnen gaan!

Is het nog wel de moeite waard aan te tekenen wat er opgeëischt wordt? Het moet er toch al komen. Nu heet de verordening: "Afleveren van allerlei weefsels, gebreide kledingstukken, lintwaren, zijdeweefsels, passementwaren, beeten, rapen, och, ik geef het aantekenen op.

Op Allerheiligen en Allerzielendag was het Kerkhof buiten de voormalige Brugschepoort een onafzienbare tentoonstelling van chrysanten. De soldatengraven der verbonden alle mild begiftigd, van de gekende gevallen — vreemd en inlandsch — met de namen, den stand, en de nummers, wit op zwart, tot het geheimzinnig kruisen, dat geen andere aanduiding draagt dan “?? Engelsche soldaat”.

Het langwerpig vierkant, aan de Duitschers voorbehouden, lijkt op een boschje van heel kleine, zwarte, tot aan de eerste takjes afgehouden sparretjes.

Elke vierhoek, waaronder een krijger ligt, is versch gerakeld met een bloemenstruik gesmukt. Zijds zijn de rustplaatsen der officieren, kwistig met bloemen getooid. Er moet een groot graf wezen — ik meen een monument — waar de verongelukten van den zeppelin liggen; maar ik heb het niet ontdekt.

Het was op drie november, dat ik er ging. Er bevonden zich geen tien menschen op heel de uitgestrektheid. Al de bloemen stonden er nog frisch van den onlangs overvloedig gevallen regen. Er heerschte een orkaan. De bladeren rolden ruischend saam op hoopen, die dan weder verstrooid, dwarrelend, nieuwe hoopen vormden — een echte baaierd, een doodendans. De zon scheen er op met tintelingen van brons en verguldsel. Omhoog in de wildgeschudde kruinen brieschte de wind. Schier geen middel om recht te blijven.

Een manke, twintigjarige jongen — voorzeker een invalide — schreed aan den arm van een oud ventje, beiden met een vasthoudende hand aan den hoed; hij wankelde bij elken stap, ondanks den steun.

Mijn voilette en de speld, in mijn hoed waaien af. Mijn gesloten parapluie vliegt open en wordt uit mijn hand geslagen. Hij rolt over den grond en verder, immer verder, een tijdlang ontsnappend aan elken greep...

En onder de wijd van elkander staande iepen, tusschen de monumentale zuilen, en prachtige marmertomben, kwistig met bloemen getooid, stond daar mijn eigen eenvoudige, gereede sarcophaag, in het naakt arduin, dat reeds als iets ouds en verwaarloosd is, groen uitgeslagen, de naam er op bijna niet te ontcijferen meer...

Zoo moet het voorloopig blijven, ik vind het mooi. En welk een innige voldoening, welk een zorgstillend vooruitzicht, te weten, dat uw laatst te bewonen huisje, op de zelfverkoren plaats er liefderijk, gastvrij op u wacht. Aan den ingang van de soldatenbegraafplaatsen — ik ben er weder in wind en kou naartoegekeerd — hing hoog op een stel van drie aan den top saamgebonden stangen een immortellenkroon met het opschrift: "Rood Kruis".

Dat floers heeft reeds een geschiedenis: pas hing het er, of een duitsch opzichter vond het een niet veroorloofde vaderlandsche betooging: de belgische kleuren: rood, wit, zwart. Neen, neen, dat floers moest er af. Een tegenbevel van hooger hand, deed het er weder aan vast maken... en terwijl ik er op staren blijf een korte wijle, slaat een rukwind het jammerlijk van het stel los, en er op en af en weder tegen... De novemberstorm als bondgenoot van den Duitsch!

Gent 29 december 1916.

Het Rantsoen.

Even had ik de voordeur achter twee dames, bezoeksters, dichtgedaan, toen een belklank rinkelde.

Werktuiglijk opende ik ze opnieuw.

Beneden de vier trappen stond een dertien- of veertienjarig meisje, en naast haar een groote vierkante teenen korf, half hoog gevuld met bundels van donker groen.

Zij stak een dezer op naar mij. Een geur van laurier, versch afgesneden, steeg er uit:

“Zestien centen,” zei ze smeekend.

Het is zoo hard een zoogenaamde "rondlooper" onmeedoogend af te wijzen, indien zijn blik uw blik ontmoet heeft.

Ik kan het niet. Tastend in den zak vond ik geen geld. Het pakje was reeds aangenomen.

Beurtelings wreef ze met de handen over hare bovenarmen, als ter stilling van kramp of pijn:

“Hij is zoo zwaar,” zei ze, den korf bedoelend, “en ik ben toch zoo moe!”

Ik weet niet, wat mij noopte voor te stellen:

“Wilt ge een beetje uitrusten, kom.”

Vlug greep ze de oor vast en sleurde den korf de trappen op. Ik hief hem eens van den grond; ja, hij woog veel meer dan de inhoud van groene takjes vermoeden deed.

“Hoeveel pakjes kunnen er wel in?” vroeg ik aan het kind, dat reeds op de bank zat. “In de twintig. Ik heb er al elf verkocht, sedert acht uur, dat ik op gang ben.”

Ik had naar de kelderkeuken geroepen om de noodige centen. De meid telde ze in de hand van het rondleurstertje.

“Danke,” zei het, ook met een blik op mij. Het was een heel frisch meisje, met hoogen blos en treffend klare bruine oogen van jeugd.

“Ik heb vandaag nog niets gegeten,” was eensklaps de verlegen bekentenis, voorzeker onder een intuïtief gevoel van sympathie ontstaan. Dat was verbazend. Ze zag er zoo gezond, zoo wel gevoed uit en was heel net gekleed, met zorg gekapt geweest, hoewel de wind nu in den overvloed van haar rijk donker haar zijn verwarrend spel had gespeeld.

“Niet gegeten!” herhaalde ik, “ge ziet er nochtans niet arm uit.”

“Dat zijn wij ook niet,” was het haastig antwoord, “vader heeft nog alle dag werk bij den bloemenkweker,” en zij noemde een naam, dien ik niet verstond of waar ik niet naar luisterde, “ge kent hem misschien. Wij wonen op Ledeberg.”

“Ik heb dien naam nog wel gehoord, ja zeker,” antwoordde ik op hare naïeve vraag, beleefdheidshalve.

Zij ging voort: “Moeder vent groensel met den kortewagen. Wij zijn geen arme menschen, volstrekt niet.”

“Ge hebt honger,” zei ik, dien toestand niet begrijpend, “wilt gij een boterham?”

“O ja,” en haar oogen glinsterden van begeerlijkheid.

Het sloeg op de penduul in de kamer, één enkel maal.

Half één! Heel den morgen in de open lucht van huis tot huis haar voorraad aangeboden en nuchter nog!...

Ik riep aan de trap naar beneden:

“Snij, als 't u belieft; een boterham voor dat meisje.”

Ik moest toch weten, wat daaronder schuilde: "Hoe komt het toch, dat honger lijden?" vroeg ik haar.

Een hemelsche glimlach wierp zijn straal over haar rood gezichtje en ze zei:

"Moeder en vader waren alle twee reeds weg van morgen. Ik moest koffie maken. Ik ben de oudste er zijn vier jongeren dan ik in huis. Er was geen brood genoeg, dat zag ik al. Ik had aan elk een dikke snee gegeven..."

"Droog brood?"

"Neen, neen, met een beetje confituur daarop gebreid. In een ommezien was alles op. 't Zijn groote slikkers ten onzent. Het onderste korstje van 't brood stak ik weg voor den hond die den kortewagen trekt, tegen dat hij thuiskwam."

"Mijn eigen snee lag daar nog, maar toen ik mij neerzette om nu ook te eten, zag ik die acht oogen hunkerend naar mijn part gericht. Ik nam een mes, sneed het stuk in vieren, "daar" zei ik, "'t is allemaal voor u, ik heb geen goest om 't eten," en ik liep weg om 't niet te zien. 't Is vacantie, de grootsten moeten op de kleinen passen.

"Ge krijgt toch brood voor uw rantsoen?"

"Zeker, maar veel te weinig. 't Is immers oorlogstijd, elk lijdt er onder" voegde zij er onderworpen, vroegwijs bij.

De meid kwam af met den boterham.

Norsch stak ze dien aan het meisje toe.

Hij was niet dik, veel kleiner, dan ik wel zou gewenscht hebben; met een paar happen daarin was hij een derde op.

"Is er niet een beetje koffie meer?" vroeg ik schuchter, onder den invloed van haar slecht humeur.

"Neen," zei ze kortweg en daalde de trappen af.

Het kind vertrok voortetend scheelgeladen met den zwaren korf aan den arm.

Die kregeligheid verwonderde mij bij iemand, die ik als goedhartig en medelijdend kende.

Het weder was heel mooi, de zon scheen in de serre, die met de veranda aan het huis paalt. Onder 't glas was het warm als in den lente, wanneer er nog geen groen op de wijngaarden staat.

Met een zacht zeemvel wreef ik de weelderig-gladde bladeren der aspedistras af en hoorde de meid, die buiten was gekomen en de waschvrouw om het erfje riep. Deze staakte het uithangen van 't linnen.

De twee kwamen in de veranda en de vrouw wisselde haar klompen tegen schoenen uit.

Ze konden mij niet zien.

"Alzoo gaat het," hoorde ik de meid zeggen: "Al wat ge spaart uit uwen mond, is voor de kat of voor den hond. Ik heb niet half genoeg gehad dezen morgen. Ha ja, een mensch meer, gij, niet waar en maar ons rantsoen hebben voor twee..."

"O naar mij moest ge niet omzien..." wierp deze er tusschen op gedrukten toon, "ik heb thuis toch ook te kort."

"Jamaar," hernam de meid, "juffrouw eet gaarn een boterham bij 't appelmoes na 't eten, ik had er een tusschen twee tellooren vooraf weggelegd en daar zie, als de brooddrager nu vóór 't eten niet komt, wat dikwijls gebeurt, zal zij er geen hebben."

"Waarom ook moest dat dwaas, vreemd jong dien boterham krijgen! Ik stak het zoo zorgvuldig voor haar weg, dat ik zelve..."

Ze waren reeds de trappen afgedaald, steeds voortpratend.

Oorlogsprentje, oorlogsprentje!

En de vrede... wanneer?

1917

Bekendmaking:

‘Het verlies van een eenzelvigheidskaart of de wederrechterlijke benutting er van wordt gestraft met een boete van 1.000 mark of zes weken gevang. Er kan ook geldboete en gevangenis gelijktijdig worden uitgesproken.’

De Etappen-Inspector

Zaterdag 3 februari '17.

“Hebt ge die bommen hooren vallen vannacht?” vraagt men mij.

Ja ik heb die bommen hooren vallen; iedereen heeft ze gehoord. Ik heb gemeend, dat ze boven mijn huis ontploften; al degenen met wie ik sprak, hebben gemeend, dat ze boven mijn huis ontploften; al degenen met wie ik sprak, hebben gemeend, het het boven hun huis was.

Hoe gebeurt zoo iets. Wat zijn de indrukken van hen, die het beleven? Ik tracht ze te rangschikken: ge gaat slapen om tien uur. Sedert negen uur zit ge bij een heete kachel — indien ge gelukkig eens goede kolen bezit of met heel veel hout hebt gestookt. Ge zit bij een soort van nachtluchtje: varkensvet in een klein glas met het pitje van een eindje driedubbelgevlochten breikatoen, want wicken zijn er niet meer, door een gaatje in den scheel van een blikken doosje vastgehouden. Wat heeft het moeite gekost om het te doen branden! Het wilde of kon eerst niet, het gelee op een glimwormpje.

Ge moest in 't duister tasten naar uw stoel.

Het is allen op het hart gedrukt zooveel mogelijk gas te sparen. De voorraad kolen in het gasgesticht is schier uitgeput. En daar heel alleen, bij aankomenden nacht, bij eindelijk doorbrekend schemerlicht van 't pitje, krijgt ge bezoek, veel bezoek, maar ongewenscht bezoek, dat van droeve gedachten, herinneringen aan alles wat er in 't verleden greefde, gij die steeds met zooveel weemoedig genot herleefted daarin! Gedachten van tegenwoordig wereldwee en toekomstdreigementen...

Aldus gaat ge te bed. Het staat nu hier in de suitekamer. Buiten is de kou zoo hevig, dat ondanks het vele vuur zich hier en daar reeds bevrozen palmenblad op de ruiten begint af te teekenen.

Het is nog niet volle maan; maar bijzonder klaar. Wie kan het nalaten eens naar buiten kijken? Alles zoo roerloos stil in blanke winterrust; sneeuw op de daken, op de platformen, op de scheidsmuurkens van de hovingen, op den grond. vermoeid, ziek nog en moedeloos slaapt ge al spoedig in onder den invloed van een zenuwbedarende artsensij.

In eens schiet ge wakker. Het is, alsof twee ijzeren ballonnen in het zwerk tegen elkander aanbotsten en nederstorten. Ontzaglijke losbarstingen volgen, de een in de ander doordreundend. Uw huis siddert op zijn grondvesten en... in een ruitenrinkeling sterven de geruchten weg.

“Bommen!” zegt ge en richt het hoofd op om in de hemelkoepel te kijken. Ze is zoo blank, zoo klaar als ware ze van doorzichtig zilverrag, veel te klaar om er een starrenstipje in te kunnen ontdekken.

Ellenden zonder eind, wie weet hoevelen er getroffen zijn!...

Ge slaapt niet meer; nu hoort ge mitrailleuzen, doch enkel in de verte nog als de laatste dommeldingen van een voorbijgetrokken onweer... Des morgens komt de dokter. “Bommen,” zegt

ook hij, "er zijn vannacht twee dooden en een gekwetste in het hospitaal aangebracht, ik kom direct er vandaan." Hij heeft er een kliniek.

"Ha, zoo!"

"De aanslag geschiedde juist voor één uur, ik heb op mijn horloge gekeken — een meisje en haar broeder, dood; de andere zuster had het rechter been vermorzeld. Het is reeds boven de knie afgezet." En hij vertelt verder: "de beide meisjes sliepen in één bed. De broeder in een andere kamer. Heel het dak werd ingeslagen. Het nog levend slachtoffer is versuft, ze schijnt geen begrip te hebben van het gebeurde: "Sylvie is dood," zegt ze, als ware 't iets heel onverschilligs en dan: "mijn been doet zeer.""

"Wat is het eigenlijk geweest?" vraag ik. "Het wordt verschillend uitgelegd: de eenen beweren, dat een zeppelin door vliegers werd achtervolgd en hij, om hooger op te kunnen ontsnappen, bommen als ballast uitwierp; anderen verzekeren, dat de gealliëerden er belang bij hebben om een sluis der Terneusche vaart te vernielen, wat de onderzeeërs in hun uitvaren hinderen zou."

Een weinig later in den morgen komen vrienden en bekenden aan:

"O wat ben ik geschrokken," zegt de in rouw volhardende Juffrouw uit het Klein Begijnhof, "ik meende, dat mijn laatste uur geslagen was. Ik trok mijn peluw boven mijn hoofd. Het schijnt, dat het een doelmatig middel tot zelfbehoud uitmaakt."

"Onnoozele meid, denkt ge dat bommen, die torens stuk slaan, zich zouden laten stuiten door een vederen peluw?"

Dat had ik al weer niet moeten zeggen. Waarom iemand zijn vertrouwende begoocheling ontnemen?

Als uit de lucht gevallen ziet ze mij angstig aan.

"Ge zijt zeker ook kalm in uw bed gebleven?" vraag ik aan een andere dame.

"In mijn bed!" herhaalt ze verontwaardigd, "in mijn bed! Wel neen, ik ben opgesprongen; ik en al de kinders liepen rondom het huis."

Velen hebben het gedaan. Naar ik verneem, moet er schier overal ontreddering ontstaan zijn, iets als de opschudding in een mierennest, wanneer de achtelooze spade van den tuinman het omgespit heeft.

Maandag 5 Februari 17.

Heden geven de dagbladen de namen aan der slachtoffers van den laatsten bomaanslag die plaats had in den nacht tusschen vrijdag zaterdag van verleden week:

'Karel Lippens, Plaisante Vest 173, 20 j.'

'Sylvie Lippens, " " 31 j.'

'gedood, benevens een viertal gekwetsten, waaronder Germaine Lippens, zuster der twee dooden.' Volgens het bericht, dat in de stad is aangeplakt, werden een tiental huizen erg beschadigd. Militaire schade is er niet. De schuld er in wordt tevens geweten aan de gealliëerden.

Woensdag 7 Feb. '17.

Klein Beeldeken in Pennetrek.

Een werkvrouw van N. (dorp op drie uren gaans van Gent) wenscht een kind uit het vondelingshuis op te kweeken mits betaling van 0.50 centimen daags.

Door de plaatselijke overheden zijn stappen daartoe gedaan, getuigschriften van goed gedrag en eerlijkheid ingediend.

Met het bestuur van de Hospiciën is de overeenkomst gesloten. Maar... de oorlog belemmert elk

verkeer: de arme kan geen pasport krijgen om het kind te halen. Geen achternageloop, geen bescherming helpt bij de Duitse overheid: het bewust dorp ligt buiten het Etappen-Gebied van Gent.

Dan ontfermt zich een jonge, weldadige dame over het geval. Zij maakt deel uit van de bevoorradingscommissie voor de gemeenten van het canton N., ik geloof, dat ze er zelfs presidente van is.

En wat aan de belanghebbenden niet gelukte, gelukt haar: zij krijgt oorlof om het kind in haar rijtuig mede te nemen.

Op een vroegen morgen — enkele dagen geleden — wordt het haar aangebracht en overgeleverd. Het is een mooi, gezond meisje van een jaar oud.

Het is bijtend koud. Het heeft wel warme kleederen aan, maar ze doet nog een extra grooten sjaal brengen en, aldus zorgvuldig omwikkeld, wordt het door de kamenier op haren schoot in de coupé gezet.

Het kind is niet wat men "vreemd" dat beduidt "schuw" noemt. Gevoelt het schepseltje, dat liefde hem omringt.

Het ongeduldig, levenslustig paard rent weg als een schicht, de met rubber omslagen wielenrollen zonder gerucht over het plaveisel; de bellekens aan het gareel rinkelen in vroolijkheid.

Het meerendeel der vensterluiken zijn nog gesloten; wagengerij is er schier niet; melkboeren hebben geen toegang meer tot de stad. De jonge dame houdt het kindje tegen haar astrakanjas dicht aan, en drukt zijn hoofdje neer. Misschien zal ze wat willen slapen de kleine. Doch... neen, neen, ze heft het beslist op en kijkt door het spiegelraam. Het is haar eerste reisje in het leven; genieten moet ze er van.

Het rijtuig volgt weldra buiten de huizenrijen den "Nieuwen Weg" een dijk tusschen uitgestrekte, overstroomde weiden, die thans met een grijze ijskorst bedekt zijn zoover de blik kan dragen.

Bij dag zijn ze zwart van mensen, het wemelt er alles dooreen van schaatsenrijders. Nu slidderen er enkel een paar scholieren, juist beneden den berm, vroeg opgestane, hartstochtelijken van den wintersport; met de lederen tasch onder een arm, den anderen opgeheven voor 't behoud van 't evenwicht, glijden ze zwenkend elkander na.

En de kleine meid slaat het spel gade. Ze kijkt ook als verbijsterd naar de zwarte boomenstammen langs den weg, die voortdurend de een na den anderen achteruit schijnen te vluchten.

Wat gaat er om in zulk een klein breintje?

Geen wijsgeer die het weet.

Eeuwig raadsel der ontwikkeling van een menschelijk vernuft!

De morgenzon, die reeds begon door te breken, is in een nevel gehuld, alzoo in eens aan de brug van Drongen die over de Leie ligt, en ook de lage gronden en het eilandeken daar beneden zijn nauw nog te onderscheiden in den grauwen smoor.

Daar moet het rijtuig stilhouden. Een soldaat-schildwacht, nog grauwer dan het hem omgevend nevelgrauw, nadert; hij steekt de hand uit; het pasport moet te voorschijn komen. De dame ontplooit het groot blad met den Kommandantur stempel er op en wil 't hem reiken. Hij neemt het nog niet aan.

"Een kind," zegt hij aan het geopend portier, vorschend de dame aankijkend, "wat voor een kind?"

"Een verlaten kind, dat bij een vrouw te N. wordt besteed."

Hij werpt een blik er naar toe en schijnt vervolgens het stuk te lezen; maar traan na traan botst er op neder en met uiteengelopen inktvlekken geeft hij het haar terug.

"Gij hebt verdriet, man?," kan de goedgehartige niet nalaten te zeggen."

"Ja," antwoordt hij en het vondelingje aanwijzend, "ik heb er alzo zes van die verlaten kinderen van alle grootte in Duitschland, zes," herhaalt hij nog eens gewichtig, "en mijn vrouw is kort geleden gestorven."

"Waar zijn die kinderen?" luidt de medelijdende vraag.

"Ik weet er niets van, hier en daar bij verwanten zeker," stottert hij.

Zij steekt hem het paspoort toe van den koetsier. Hij wijst het sprakeloos af met de hand en doet een bevelende beweging, dat het rijtuig zonder meer voort mag gaan.

Het paard, dat stond te trippelen schiet weder als een pijl het dorp binnen en er door en de wielen rollen lustig over de bestrating heen.

Het gespan heeft nog een langen weg af te leggen, voordat het oord der bestemming wordt bereikt; de kleine zal nog heel wat kunnen waarnemen langs de witbesneeuwde, zonnige landouwen, terwijl zij haar nieuw leventje in een donker werkmanshuisje te gemoet gaat.

Donderdag 8 febr. '17. III.

"Hoe stellen Genoveva en haar man het nog?" vraag ik aan de naaister, die voor mij een boodschap was gaan doen, op een omliggend dorp bij twee oude echtelieden, die er een liefdadigheidshofje bewonen.

"Ach, zoo slecht," geeft ze bescheid. Ze hadden een spaarpotje uit hun vroegeren tijd — hij was immers zwingelaar. 'Alles is opgeleefd. Bedenk hoe welkom ik was! Ze zaten alle bei bij hun kacheltje, elk aan een kant, een koud kacheltje, waarin een paar natte stokjes alleen sissend beproefden te branden, ziek, hij, in een sarge gewikkeld, met hondevellen wanten aan; zij met een wollen doek om haar hoofd... kolen zijn er niet meer te krijgen ginder. De armen kappen al de boomen en het slaghout af. De burgemeester van 't dorp zelf zegt hun: "Kapt maar, menschen. overal, waar ge er kans toe ziet, van 't mijne zoowel als van eens anders voor uw gebruik," en ze doen het; op vele kleine hovekens staan er nu houtmijten; maar dat hout is niet droog er kan geen vlam uitkomen, het sist... 't is ongelooflijk, hoe groot de ellende ten plattelande is, ondanks al de hulp..."

En dan voegt ze er aan toe: '... Peins ne keer, dat er reeds zijn, mannen, die misbruik maken van die burgemeesters goedheid, die maar altijd kappen en afzagen en met geheele karren hout gaan venten naar de stad, ten hunnen profijte; de akkers staan heelemaal vlak, er zijn schier geen boomen noch elskanten meer te zien!'"

Het was een dag van veel bezoek.

Zoodra ik weder alleen ben, wordt er nog een dame aangemeld. Zij is nog betrekkelijk jong, met een man getrouwd, bejaard genoeg om haar vader te zijn. Ietwat schuchter, in bedwang gehouden. Dien indruk maakt ze mij immer.

En ook zij vertelt mij een klein wedervaren.

"Ik heb," zegt ze, "vandaag het bezoek, van een Duitschman gehad. De meid was om onafgeroomde melk voor mijn man, die in den leeftijd is om er een liter daags te krijgen voor 0,35 centimen. Ze was al meer dan een uur en half weg; ze moet altijd zoo lang reeks houden, voordat de beurt aan haar komt om bediend te worden — en 't is zoo koud!"

"Ik moest dus zelve de deur openen, en ik deed het na een bescheiden belklank. Daar stond een jong officier — o zoo jong — misschien niet meer dan twintig jaar oud, hoogopgeschoten als een bloem, die op een langen stengel in de schaduw staat: zoo fijn van gelaat, zoo zacht, voornaam, blijkbaar van goeden huize. Hij sloeg aan, hij richtte het woord tot mij in 't Fransch:"

"Madame," vroeg hij, "ik ben zoo vrij te komen zien, of ik hier logeeren kan?"

"Ik voelde mij onweersaanbaar tot hem aangetrokken. Maar... "Och, mijnheer," zei ik, "ons huis is klein, wij hebben geen logeerkamer... ik kan u niet herbergen.""

“Ik zei 't met bloedend hart, bedenk wat het voor een moeder moet zijn, alzoo een tengeren jongen naar den vreemde naar den dood te zien trekken!”

“Indien ik alleen was geweest! Maar mijn man; hij is zoo anti-duitsch, zoo overdreven in zijn menschelijk haatgevoel, dat hij geen medelij beseft met al wat vijand heet. “Ik zou tot den laatste kunnen zien radbraken,” zegt hij. De jonge man sloeg nog eens aan: “Pardon, u gestoord te hebben, ik zal elders zoeken,” sprak hij heengaande.”

““Ik keek hem achterna: hoog en smal, navorschend naar de gevels opkijkend.”” Ze zweeg in eens.

Wat hing er in de lucht, die ons omgaf, wat lag er toch in die alledaagsche mededeeling van logies weigeren, dat mij als iets diep tragisch ontroerde?

Welke telepathie van haar gevoel werkte op het mijne terug? Hoe wist ik, dat er iets onverwachts ging gebeuren, voordat het kwam?...

Eensklaps verborg de bezoeker haar aangezicht met hare twee handen hevig snikkend.

Ik dorst niet roeren, mij houdend als merkte ik het niet... het was zoo beschamend voor haar, dat ongegrond gebrek aan zelfbeheersching, naar 't mij scheen, bij iemand, die geene vriendin, die zelfs maar oppervlakkig in betrekking met haar was.

Ze moest het ook gevoelen. Ze vermande zich, trok hare handen weg, keek in 't onbepaalde met oogen, die dingen zagen, welke er niet waren, en zei met nog belemmerde stemme: “Och, let er niet op, het is de oorlog, die 't mij op de zenuwen geeft... maar het kwam... het is omdat hij zoo geleek op...”

“Op wien?” had ik niet mogen vragen, wat ik onwillekeurig deed.

Met de kin in de hand, den ellebogen op de knie steunend, bleef ze voor zich uitstaren: “Iemand met wien ik in mijn eerste jeugd ver...” — zij aarzelde, het echte woord wilde haar niet over de lippen — ‘kennis ben geweest.”

Ze sprak voort al stiller en stiller, niet meer als in antwoord, luid denkend, in vergeetelheid van mijn bijzijn. Het kwam mij voor dat ik het woord “onderluitenant” en “bruidschat” hoorde murmelen...

9 Februari.

Voortdurend erge vorst- en lazuurblauwe lucht. In de zon is het warm 10 graad, dus een verschil van 20 graad bij dag en 's nachts volle maan.

In den avond zijn gansche straten thans niet meer verlicht.

Maandag 12 februari '17.

Het dooit na vreeselijke koude, na drie weken liggende sneeuw en vorst. Brandstof ontbreekt overal. Nochtans rijden hier dagelijks vele wagens kolen voorbij — niet in zakken — en zoo hoog mogelijk geladen. Het is voor de Duitschers in 't Feestpaleis en de kazernen. De stadsscholen zijn gesloten tot op onbepaalden tijd. De leerboeken zijn mede naar de respectieve huizen genomen. Het gerucht loopt, dat de lokalen zullen benuttigd worden voor soldatenlogementen in overgroot getal, dat — door overdrijving gewis — op hondduizenden wordt geschat.

Mannen — werklieden die — men zegt niet voor welke reden — zich in Holland willen vestigen voor een lang verblijf, Hollanders en vrouwen van in Holland geïnterneerden, die bij hun man willen gaan, met of zonder hun kinderen, krijgen ze oorlof daartoe. Ze zijn ten getalle van onge-

Heel kleine beeldekens in pennetrek:

Ik zit nog altijd ziek, weet enkel van het straatverkeer en menschenomgang wat ik door anderen hoor.

Een gepensioneerd heer vertelt mij het volgende: “Ik stond daar zoo even te wachten naar 't

correspondentie rijtuig van den tram op het smal veiligheidsverhoog van de Koornmarkt. De wind floot vinnig door den diksten jas en de warmste sjerp; tien graad onder nul! In eens trekt een lekkere geur mijn aandacht. Ik keer mij om: hij kwam uit een platten blikken schotel, dien een zeer armoedig gekleede vrouw in de hand hield: pekelharingen — vier telde ik er — reuzen van haringen, zooals er kosteloos aan de behoeftigen in de amerikaanse voedingswinkels worden uitgedeeld.'

'Het water kwam mij in den mond van begeerlijkheid... alzoo een eetlust opwekkende geur, alzoo een prachtige aanblik voor fijnproevers: "Indien wij, burgers, dat eens voor geld konden krijgen," dacht ik, bijna een dergelijke kans aan de geholpenen misgunnend, wij zijn toch allen immers noodlijdenden thans. En terwijl ik daar naast de draagster wachtte op mijn tram, kwam een andere vrouw aan. Ze bleef staan.'

"Ha! Leenie," zei ze, "zij-de ook er om geweest?"

"Ja ik, mijn schaap, om die smeerige haringen," was het antwoord, "ze stinken 'lijk de pest, 'k en weet niet, hoe da ze dat aan ne christene mensch durven geven!"

"Percies 'lijk dat amerikaansch spek, 't is te slecht voor nen hond. Ik kreeg er een stuk van dezen noen in een huis, waar ik ga wasschen, ik en 't meissen, omdat de meesters het zelfde niet en kunnen eten, zeker... maar enfin... 't zal zondag beter zijn in de cinema, nie waar, mee een goeje praline in den mond..." glimlachte de klaagster.'

"En ik," zei de bezoeker, "die van middag niets anders had dan pannenkoeken van water en meel zonder boter noch vet er bij," en droef-verontwaardigd, glimlachte ook hij.

Een tweede bezoeker, schatrijke dame, bewoonster van een ruim heerenhuis met koetspoort: een tuin met hoogopgeschoten bamboesriet, dat doet denken aan een exotisch boschelken, en, zulks in 't midden van de stad — een groote hoge, domvormende veranda, groen van glimmende palmboomen langs de wanden, vol van sierplanten en — op dit tijdstip — vroeg ontloken primulas en crocussen!

De zeldzame keeren, dat ik er ga, treft het geheel mij als een paleis, wat ik niet nalaten kan haar uit te drukken.

En zij ook spreekt van het eten. — Wie spreekt er van iets anders nog dan van dat, van 't duur leven en van den oorlog!

"Het amerikaansch spek is waarlijk goed," zegt ze, "in dezen tijd van schaarschheid; het is een echte weldaad van 't Voedingscomiteit er ons te kunnen verschaffen." En ik verhaal haar het zoo even vernomen gesprek der werkvrouwen aan den tramstilstand.

Woensdag, 11 April 1917

Een dag van Broodnood.

Gisteren was 't: een dag uit den hoop zoo als er reeds vele zijn geweest. Geen aardappelen in huis. De meid zou gaan smokkelen. Een plaats is aangewezen op het grondgebied van St.-Denijs, waar er te krijgen zijn, anderhalf uur ver. Intusschen moet ook voor brood worden gezorgd. Ik zal gaan zien in het midden der stad. Ik heb het adres: een ouderwetsche, gekende bakkerswinkel.

Wat is het koud bij 't buitenkomen. Ge krimpt letterlijk ineen. Wilde wolken drijven, vluchtend door het ruim. Ik ben nog enkel een paar honderd meters ver, als het begint te hagelen, maar met zulk geweld, dat het bijna halfduister wordt, alles grauw om u henen.

Zou ik terugkeeren, of verder gaan? Noch het een noch het ander. Achter een huisuitsprong schuiling gezocht. Het is een grootsch schouwspel, deze ontketening der elementen.

De wind huilt rondom de daken, de hageljacht kletst neder, dik in trillende schuin beweging, onder de zweepslagen van het orkaan... En bijna zonder overgang houdt de stortvlaag op. De hemel klaart en tusschen lichte wolkenlappen piept er blauw door. Voortgegaan, maar 't is glad, al smelten de

korrels bij oogenzien.

En nu verduistert alles weder: een nieuwe bui, wat minder hevig dan de eerste toch.

Den stap verhaast tot aan de woning van den kunstmid in ijzer, dien ik ken.

Met geweld aangebeld.

Hij opent zelf. Zijn vrouw is onlangs plotseling gestorven.

Of ik wat schuilen mag?

“Zeker.” Hij leidt mij door de gang. Achter de zij-glasramen staan de artistieke voortbrengselen, die ik zoo vaak aan de straatuitstalling bewonder.

Ik ken hem wel, ik ben eene zijner klanten. Wij gaan zitten in de keuken, slechts door een hoog vierkant raam klaarte ontvangend. Nu is 't er duister schier. Ik ben daar nog nooit binnen geweest.

“Wil ik 't gas aansteken?” vraagt de man.

“Neen, neen, onnoodig, mijnheer, wij zien genoeg.” Hij komt zeker uit de smidse zijn gelaat en zijn handen zijn zwartachtig bezoedeld, ook zijn kleederen. Hij is oud. Hij lijdt aan een verzwakking van 't gezicht. — Zonderling, dat zulk een ramp niet zelden den kunstenaar treft, die meer dan iemand zijn oogen noodig heeft, evenals de toonkundige welke meer dan de gewone stervelingen aan doofheid schijnen blootgesteld. Die keuken ook is vuil, de kachel ongepoetst, de stoelen ongeboend en de tichelvloer is brokkelig.

Hoe komt het toch, dat ze iets gezelligs heeft? Is het dat bewoonde, gebruikte, versletene? Ik weet het niet, maar hier moet geluk hebben bestaan, hier in dat warme, onooglijk levensnest...

Hij haalt een homp brood uit een schapraai “Kijk eens, mejuffrouw, wat ik eten moet, ik man van zeventig jaren.” Ik zelve hoef zoo ver niet te komen om dergelijk brood te zien: grauw, niet opgerezen, hard als een steen.

En nu 't gesprek over den oorlogstoestand, het onvermijdelijk onderwerp.

“Er is vandaag nog een door den kop geschoten in de Schijfschieting,” vertelt hij. “Ha zoo!” een dergelijk bericht doet toch telkens een griezende siddering ontstaan. “Wie, een gekende gentenaar?”

“Neen, een duitsch soldaat. Juist om zes uur. Mijn leerjongen — hij is mijn petekind, een broers zoon, hij woont hier in — was als altijd naar de beroepsschool van Carels gegaan. 't Is immers daarnevens. En geen van de scholieren mocht voorbij, de schildwachten aan den ingang van de Schijfschieting hielden ze tegen met de uitgestoken bajonet.”

“Waarom?” vroegen ze.

“Er wordt een van onze kameraden doodgeschoten,” was het antwoord.

Ach! toch een mensch, wat of hij ook gedaan mag hebben!...

Intusschen is de lucht zeker weder opgehelderd. Een straaltje van de zon valt zelfs omhoog op den wand door 't vierkant venstertje. Dank en afscheid.

Voor de bakkersvitrien liggen hoopen van minuscule koekjes; op den voorrand ook tamelijk groote mastellen.

“Hoeveel, madame?”

“Vijftien centimen 't stuk.”

Die kleine zullen halve zijn.

“Geef geheele, als 't u belieft, vul een zak.”

Ze grijpt met volle hand onder de toonbank. Ik bemerk dat het ook halve zijn. Om 't even, 't is ook wel.

Ze telt en rekent ze voor groote. Dus weder — overal — oorlogsbedrog. De groote als lokvogels, de kleine voor den verkoop.

“Ik heb vernomen, dat hier brood is te krijgen, indien het bij voorbaat besproken wordt. Kan ik er morgen om een zenden?” Ze schudt het hoofd:

“Neen, thans niet meer. De bloem kost zes frank en half den kilog. Een klein broodje moeten wij vier frank verkoopen, dat gaat niet... enkel voor de klanten.”

Naar huis dus ongetroost.

Het sneeuwt nu, dat de vlokken 't zien belemmeren. Naar de Koornmarkt, hier dicht bij. Hoe zeer ik het er tegen heb om den tram te nemen, zal ik het toch nog eens beproeven in mijn nood.

Op den eersten kan ik niet. Twintig menschen moeten achterblijven. Op den tweeden geraken deze. Op den derden geen plaats.

De lucht is vochtig. Wat is het aan de voeten koud in die plassen van sneeuwwater! Daar rinkelt weder een trambel. Hoelang wacht ik hier reeds aan de standplaats!...

Ik ga een schermutseling aan en dring mij door 't gewoel. Het gelukt. Ik ben binnen, met behulp van een duitscher, die mij naar boven trekt.

“Danke schön,” zeg ik. Waarom niet beleefd zijn tegen iemand, die u een dienst bewijst, al is 't met vijandshand.

De meid komt thuis. Ze heeft tien kilog. aardappelen.

“Mijn armen zijn lam gedragen,” klaagt ze.

En nu de beraadslaging. Hoeveel voor elk te schillen?

“Drie” stelt ze voor.

“Dat is toch wat weinig. Weeg zeven honderd gram, 't zal toch genoeg wezen.” De balans uitgehaald.

In zevenhonderd gram gaan slechts vijf aardappelen. Ze zijn groot, dat is waar. Aan een frank den kilog. berekend, kost iedere aardappel 14 centimen. Jaren geleden werden ze geleverd aan zes of acht frank per honderd kilog.

Vleesch hebben wij gelukkiglijk.

Des avonds zijn er nog eenige aardappelen over: ‘Ik zal ze voor u op de pan bakken,’ zegt het meisje.

“Neen, neen, eet gij ze met wat spek. Ik drink cacao, met een ei.”

12 Donderdag. 's morgens vroeg.

De meid komt mij wekken als naar gewoonte om 7 uur.

“Hebt gij nog brood?”

“Geen korst meer,” heel bedrukt gezegd.

“Welnu kook wat aardappelen voor u.”

“Ja, u hebt nog die koekjes van gisteren.”

“Br! Ik griezels bij de gedachte dat te moeten verorbenen. Gisteren avond heb ik 't beproefd: hard waren ze en veel te zout.”

Nauwelijks ben ik in de bibliotheek, waar ook mijn maaltijden genomen worden, of de meid komt binnen.

Neen, zulk een gelaatsverandering heb ik nooit gezien: een uitdrukking der hoogste vreugd straalt

uit die kleine zwarte oogen, een blijde glimlach trekt de hoeken van dien zoo even bedroefden mond omhoog.

Heeft ze een groot lot gewonnen? Ja. Met haar krachtigen arm zwaait ze boven haar hoofd een zwaar roggebrood:

“Kijk eens hier, kijk eens hier!” op een toon van uitbundigen triomf.

“Hoe geraakt ge daaraan?” schier nog ongeloovig over hetgeen toch duidelijk is te zien.

“Het lag in den keldermond, het moet er ingeworpen zijn, terwijl ik u gisteren avond ben gaan halen.”

En nu is dan toch gekomen, wat zoo lang was verwacht en beloofd: gesmokkeld in het rijtuig mijner nicht, die wekelijks ten behoeve van het Voedingcomiteit naar buiten rijdt.

Vier frank ervoor: een spotprijs van goedkoop in dezen duren tijd.

13 Vrijdag April.

Suzanne is weder naar St.Denijs om aardappelen geweest ook om boter 13.25 den kilog. Vele smokkelaren, naar ze vertelt, langs den weg: vrouwen en mannen met klutsen in zakken op de borst en den rug hangend. Dames met groote moffen, waar ietwat insteekt. Kinderen op klompen, in flarden dun gekleed, bibberend in den wind.

Geen politie te zien. Degenen, die de ronde doen en 't verdachte in beslag nemen, zijn meestal te fiets. Het volk noemt ze markepakkers. Zoodra er een in 't zicht is, vlucht elk met zijne waar achter een haag of een gevel, of verbergt ze in een droge gracht. De schildwachten hebben niet het recht de smokkelaars aan te pakken en verklikken gewoonlijk niet. Toen Suzanne hare eenzelveigheidskaart uithaalde om ze te toonen, zei de op faction staande lachend: “Onnoodig, ik heb ze in 't naartoe gaan reeds gezien, ik herken u” en hij vroeg lachend: “Hoeveel kilog. smokkelt gij?”

“Vier,” antwoordde zij medelachend en ze liep ijlings vooruit.

Een meisje brengt eieren: “0,40 centimen 't stuk.” De gebruikelijke fooi voor het halen. Ze komt van drie uren ver. Ze is erg ontsteld. Drie harer kameraden zijn naast haar onderweg aangepakt. Terwijl hun korven geledigd werden, is zij met hare kleine zuster, die haar vergezelde, weggevlucht op een boerenhof. De vrouw heeft den korf verborgen en aan elk een mes in de hand gegeven — zij was juist zelve bezig met aardappelen schillen — en de twee — steeds opzettelijk zeer armoedig gekleed als ze smokkelen — namen de houding van dienstmeiden aan.

Gelukkig, dat de binnenstormende “markepakkers” zich dwaselijk om den tuin lieten leiden en geen onderzoek deden.

Het gebeurt ook wel, naar verluidt, dat ze den schijn aannemen van niets te vermoeden. Anderen laten zich omkoopen.

Zaterdag, 14 april '17

Het is geen duitsch soldaat, die op 11den dezer werd doodgeschoten. Het zijn twee Gentenaren voor krijgsverraad. Hun namen komen voor op een aangeplakte “Bekennmachung: ‘Jan-Baptiste De Belva, dokwerker, Theodoor De Muer, schrijnwerker:”

(Geteekend: Der Gerichtsherr Von Wick.)

18 april 1917.

Soepuitdeelingen.

Morgenstond, tien uur. Laag hangende wolken, grauw en grijs geschakeerd; vochtige atmosfeer; af en toe regendruppelen, verheldering van lucht, neerkletterende blanke hagelkorrels op de modderige

straatsteen.

Altijd hetzelfde stadsuitzicht; trams stampvol met burgers maar meestal met soldaten, weinig gewapend of hoogberanseld, een schrikbeeld voor onmogelijk opgeraken. Dus te voet den weg aangetreên.

Lange reeksen menschen — behoeftigen — wachten op het bochtig gaanpad aan de gevels der huizen; nu en dan schuift de slingering op, telkens er eenigen de poort van 't Schreiboorn Klooster worden binnengelaten, waar soep wordt uitgedeeld.

Degenen, welke reeds bediend zijn, keeren terug met kruiken aan de hand, waarin een gelachtig-dikke brei ligt en waaruit een warme reuk van vet, boonen of erwten opstijgt.

Voor mij stapt, daar waar het voetpad smal is, een oud ventje. Het heeft een gebuild buishoedje op, geen pet, zooals meest de armen dragen, ook ongelijk deze een ros-zwarten frak aan, versleten op den draad. Zijn lang haar, dat tot op den halskraag hangt, is ijzergrijs; zijn schoenen, scheefgelopen, dragen kloven in het leder, toegetrokken met een touwtje. In de linker hand houdt het een aarden kanneken tegen zijn lende aan, het zou 't niet kunnen dragen met een hangenden arm, 't zou breken tegen 't plaveisel, zoo diepgebogen, schier met horizontalen rug, schrijdt het ventje voort.

Het is een beeld des jammers, wat daar voor mij gaat, voet voor voet, in al zijn kommervol ontberden... een menschelijk wrak, nog dobberend op de levenszee... een van elk verlaten schepsel ergens eenzaam op een bovenkamertje, of in een bekrompen achterhokje wonend; want zijn kruikje is zoo klein, het houdt geen portie in voor meer dan één.

Ik moet den stap vertragen: naast ons ligt de spoorbaan van den tram en de waarschuwingsbel rinkelt. Eindelijk streef ik hem voorbij, een lonk terzijde op hem slaande om zijn aangezicht te zien. Dat gelukt niet.

't Is te diep geheld naar den grond.

Ik ben reeds een eindje ver. Och, ik moet hem toch wat geven, hoe weinig het ook wezen moge. Een nickelstukje van vijf en twintig centimen, het wordt uit de portemonnaie gehaald, op de stappen teruggekeerd en voor den ellendeling blijf ik staan en steek hem het stukje toe.

Een dergelijke beweging laat geen twijfel op 't bedoelde over. Het manneken heft het hoofd op en ziet mij aan: en nu schrik ik letterlijk; wat heb ik toch gedaan? Dat kan geen gewone schooier zijn, die een straataalmoes aanneemt: dat gelaat, vol weemoed, duidt innerlijke beschaving aan en die oogen! Die blik op mij gericht: wat ligt daarin, wat spreekt daaruit? Gekrenkte fierheid, verwondering, verwijt van taktlooze behandeling en nobele vergiffenis... En hij, de vernederde die daar voor mij staat, wreekt zich door grootmoedigheid, hij opent de hand, een blanke, welverzorgde palm, heel ontdaan leg ik het stukje er in, terugwijken kan ik nu niet meer — en met een niet te vergeten, half ontplooiden, fijnen glimlach in zijn grijzen baard knikt hij dank, als een hooge in rang, die een ondergeschikte door het weigeren van een misplaatsten dienst niet verootmoedigen wil.

Beschaamd, verlegen en zooveel gebrek aan doorzicht betreurend, haastte ik mij voort uit het bereik zijner oogen.

Woensdag 18 april.

Het is toch waar, dat er ook een duitsch soldaat is gefusilleerd. Ooggetuigen hebben zijn Calvarietocht naar de Schijfschieting gezien. Hij was uit het gevang gehaald en ging te voet met de armen op den rug gebonden langs den Boulevard van de Godshuizen. Degenen, die hem terecht moesten stellen — zijn kameraden — zooals de Feldgrauen, en misschien alle soldaten elkander noemen — stapten achter hem met hun geladen geweren.

Zelfs geen karreken om hem naar de strafpleging te voeren!...

Nog 18 april '17, woensdag.

De aardappelen staan aan honderd vijftig tot honderd zeventig frank de honderd kilog. Ik moest ze zelf tegen honderd vijf en zeventig betalen. Er waren twintig kilog. aan gewicht te kort, na onderzoek.

Verleden woensdag had ik hier voor de laatste maal krans van dames. Hoe aan eten geraakt. Er was gezouten varkensfilet in huis maar... het noodige brood? — Het dient gezegd, dat dit gezelschap niets mededraagt naar de vergaderingen.

Een smokkelaarster zou er een halen naar Gijzegem of Gijzenzele, ik weet het niet juist, een dorp uren van hier.

Op den vooravond was de belofte niet volbracht. Misschien durfde ze niet, misschien was ze gepakt. De meid begaf zich naar Ledeberg, een voorstad van Gent. Er was verzekerd, dat de pasteibakker, bij wien ik klant ben, eierkoeken bakte.

“Neen, neen,” luidde het antwoord, “de bloem is veel te duur.”

Vandaar terug op zoek. Bij ettelijke bakkers was alles gesloten; eindelijk gelukte het haar op den Nederkouter een gewoon brood van nagenoeg een kilog. te krijgen — wit — mits betaling van zes frank.

Gered, gered! Sedert heel lang is al het metaal uit al de huizen opgeëischt. Voor mijn part zond ik er een handkar vol met ketels, kasserolen, een petroolstel, een bluspot, een taartenplateel enz. Na afrekening van acht kilog. ijzer, woog alles te zamen acht en twintig kilog. De aangestelden, die het — op de Vischmarkt was 't — nawogen, Duitschers, trokken nog eens het ijzergewicht af. Voor alles werd één en twintig frank en centimen betaald. Vervoerkosten beliepen tot twee frank vijf.

Nu gaat het er nog anders naartoe: overal worden huiszoekingen gedaan. Alles wordt afgepakt: lampen, schotels, koperen bloempotten, kandelaren, koffieserviesen en onder de oogen der bezitters gebuild, geblutst en stuk geslagen. Luchters worden neergehaald, luxe-foyers uitgebroken, kunstwerken — indien het koopbare voorwerpen zijn — schaamteloos geroofd. Gewoonlijk wordt een lijst van het gepakte nagelaten. Groote boeten en gevang wachten degenen bij wie deze voorwerpen verheimelijkt zaten. De straffen worden bij een eerste onderzoek nog niet toegepast, maar 't gevondene is verbeurd verklaard.

De Paus smeekt Willem II om de terdoodveroordeeling van sommige gevangenen in levenslangen dwangarbeid te veranderen.

Levenslangen dwangarbeid eene gunst!

18 april woensdag '17.

Het is zwarte nacht half twaalf. Geen gaslicht op de straat. Geen enkel der drie ramen van mijn slaapkamer teekent zich in merkbare klaarte af.

De meid slaapt in een mansarde boven mij. De twee deuren blijven open staan.

Ik ben letterlijk wakker geschrikt: de storm huilt rond het huis, glasscherven rinkelen neer, waterdruppelen vallen tik tikkend, gesloten deuren ratelen en slaan onrustwekkend, vrijheid zoekend, tegen 't lijstwerk aan; het schijnt alsof het dak werd opgeheven door de woede van den wind.

“Suzanne, hoort ge dat? Wat gebeurt er toch?” roep ik haar toe. “Slaapt gij?” want ze antwoordt niet dadelijk. “Wie zou er kunnen slapen in zulk een hondenweer? Maar 't is altijd zoo, als 't waait.”

“Neen, neen, dat zijn geen gewone geluiden, elk kent de geruchten van zijn huis, dit is iets nieuws.”

“Het is de weerwijzer op de vorst, hij krijscht wat meer dan anders. Hij zal moeten ingesmeerd worden.”

Ik laat mij niet overtuigen, en lig en luister. Het orkaan bedaart wat, maar het druppelen houdt aan. Het regent ergens binnen.

Woensdag 18 april '17.

Van morgen lag het grasplein vol scherven. Het dakvenster is gebroken, wat moet het toch vreeselijk gewaaid hebben om de stukken, over de veranda heen, zoo ver te doen vliegen! Het half vermorzeld raam ligt, nog een beetje vast, op de bloote roostering want vele leien zijn weggeslierd. Die zullen in de goot liggen. In de logeerkamer is een ruit gebroken.

En nu terwijl de blik al deze verwoestingen waarneemt, wordt er hard gebeld: een gediensstige buurman:

“Ge weet het zeker niet, ge kunt het van op de straat niet merken; maar van mijn zolder zag ik het: 't zink rondom de schouw en rondom het staande raam van de mansarde hangt los en een deel van de goot hangt af. Er zijn overal schaliën weg.”

Dank aan dien man.

Naar boven gaan kijken. Het regent, het sneeuwt, het hagelt afwisselend en alles stort neer door het groot vierkant, waar het dakraam was.

Er wordt een Engelsche tub ondergesteld.

Op het plafond daaronder zijn waterplekken. Ze lekken nog en de muur is grijs en schimmelig uitgeslagen. Dat laatste is niet van gisteren noch vannacht. Het vocht moet reeds sinds langer, onopgemerkt hebben doorgelekt. Ik wist het niet. Ik ga zelden zoo hoog.

De meid heeft er geen acht op gegeven.

“Gauw, gauw om den ondernemer.”

Hij stoort er zich niet aan.

Na herhaald aandringen komt er bescheid: het is onmogelijk in zulk een weer op een dak te gaan of buitenwerk te doen. “Morgen” wordt er beloofd.

Inderdaad het zou niet kunnen. De bode heeft gelijk.

Geduld.

Donderdag 19 april '17.

Daar zijn ze: een metser, een loodgieter, een timmerman en de schaliedekker, allen met hun helpers, een heele processie van werklui.

En nu wordt er een ladder, een mortelbak, worden manden met leien en wat niet al gereedschap binnengebracht...

De kar blijft voor de deur staan. Kloppen en kleunen volgt spoedig op.

Wie kan 't uithouden, zonder dat hij zenuwachtig wordt?

Ik toch niet.

Eens in de lucht, een wandeltoertje, dat zal 't beste wezen.

Op de straat, wat verder reeds, aan den overkant, keek ik eens om, naar omhoog. Ginder, in zijn volle lengte, op den buik over eene neerliggende ladder, zag ik den leidekker aan het werk.

Het griezelde door merg en been van angst en medelij.

Bij zijn binnentreden had ik hem aangekeken: klein, mager, een oud ventje, scheen hij mij. Toen hij groette en sprak, merkte ik, dat hij niet meer dan in het begin der veertig kon wezen, bleek, vroeg afgetobd.

En ik wandelde voort, achteloos waar, straat uit straat in, heel terneergedrukt door de kleine en groote rampen van den oorlogstijd en al 't onaangename soms van het menschenleven.

In de Benardstraat — hoe was ik er gekomen? — aan den hoek van de Terplattenkaai? — naderden langs den tragel van de Oude Schelde troepen soldaten.

Wachten hoefde het om ze door te laten.

Een vrouw — een halve dame — wachtte ook naast mij, of liever ze wachtte niet, ze gaf geen acht op de aanrukkenden met hun zwaar gestap. Ze was — met het hoofd omhoog — in gesprek tegen iemand, die uit het open raam van het bovenhuis lag.

Een klein meisje stond naast haar. En dat kind ook keek niet naar de soldaten, het keek naar mij: het lachte mij vertrouwvol toe met korte witte tandjes. Wat was het lief: het had een net, wollig rood kleedje aan zonder iets meer, het was in 't bloote hoofd en welk een hoofdje! Dik groeide het recht-neerhangend, tot in den nek reikend haar er op door een spleet gescheiden als bij een madonnabeeldje. Dat haar had de kleur van herfstbladeren, warm-goudgetint met glans en gloed. En het aangezichtje: appeltjesrond, pioenrood, met twee kleine blauwe schitteroogjes daarin.

En dat kind lachte mij — onbekende — toe. Wat wilde het van mij, wat trok hem aan in onbewuste sympathie.

“Is het 't uwe?” vroeg ik aan de vrouw.

“Neen, dat van mijn zuster maar 't is bij ons overdag. Ze is naaister, zijn moeder, ze werkt op een winkel.” Dom van mij te vragen of 't haar kind was, een moeder zou het in dat koud weder niet zonder een sjaal of doek hebben laten uitgaan. Ach, zeker weder een oorlogstragedie hier.

“Is de vader misschien in den krijg?” onderzocht ik aarzelend.

“Neen, neen, hij is coupeur in” — en zij noemde vroolijk een magazijn van gemaakte kleederen in de stad. “Hij wint een schoone daghuur en zij ook; ze hebben niets te kort.”

Dat was de kleine wel aan te zien.

“Geef mij een handje,” vroeg ik en het rond polleken werd mij toegestoken.

“'t Is om te stelen,” kon ik niet nalaten te zeggen. “Is het met iedereen zoo vriendelijk?” Het meisje lachte: “Neen, neen, 't is voor die bloemen, die ge in uw hand houdt. 't Is zot van bloemen.”

Inderdaad, ik wist het niet meer, een arm jongetje had mij onderweg een tuiltje viooltjes toegestoken met de woorden “tien cents” en werktuiglijk had ik het aangenomen. “Hoe oud zijt ge?” vroeg ik aan het klein ding. “Al bijna drie jaar,” antwoordde het gewichtig. Een kind wordt altijd door de groote menschen geplaagd:

“Is het waar, dat ge niet gaarne bloemen ziet?” herbegon ik mijn uitvorschen. Hevig schudde het met het hoofdje.

“En dat ge dit boukeetje niet zoudt willen?” Hoe jong het was, liet het zich volstrekt niet bedotten door mijn strikvraag. Voor alle antwoord greep het naar het tuiltje, dat het als zijn eigendom vasthield.

“Zeg danke,” sprak het tante-meisje.

“Danke,” ging het echo, en de glimlach van 't mooi aangezichtje gold de bloempjes nu.

Om het even, die ontmoeting had mij gansch verkwikt. Er waren dus nog menschen in welstand, het was niet alles wee en jammer wat ge tegenkwaamt!...

Over de Muinkbrug — eenige stappen verder gaat de weg heel steil naar de wijk St.Pieters op.

Links sloeg ik een minder klimmende zijstraat in. Daar was ik nog niet geweest, bij uitzondering — want ik kan meest al de straten van mijn aangebeden Gent noemen — kende ik er zelfs den naam niet van. Hij stond te lezen op de plaat: “Oude Voetweg.” Brokkelige steentjes, lage huisjes, een waterkraantje in den muur ten gebruike der bewoners; pratende vrouwen op de drempels.

Voorbij een kruisstraat — de Stalhofstraat — en een klein onbebouwd strookje, begon een nieuwe straat, rechts een blinde muur, links eenige weinige huizen...

“Jan-Frans Willemsstraat!” ter eere van den vader der Vlaamsche beweging... Het was wel te zien en is wel opmerkenswaard, dat geen diepgaande bewondering en taalliefde het magistratuur alhier in begeestering heeft gebracht, toen het zijn hulde toekende aan hem, die voor volksverlichting en het behoud van dezès eigendommeljkheid leed en streed...

Later is hem ter vergoeding een waardeerend monument op een aanzienlijke plaats toegekend.

Heel bemoedigd kwam ik thuis. Mijn tred was lichter. De zonne scheen op de jonge botjes van de parkstruiken, en in mij ook was er zonneschijn. Een overtuiging, dat de toestand nog zoo erg niet was dan het scheen, dat alles nog terecht kon komen... "Hoe grooter de nood, hoe nader de redding," luidde het niet zoo in den Spanschen tijd?...

Nauwelijks over mijn drempel en nog in mijn roes van feestelijke blijheid zijnde verviel ik opnieuw in de diepten van maatschappelijke wanverhouding. Het ging mij als een, die plots vasten voet verliest en in een modderpoel verzinkt.

De meid berichtte: “Mijnheer Marc” — een mijner neven — “is hier geweest. Gij waart maar pas weg. Duitsche soldaten hebben onderzoek in zijn huis gedaan en koper gepakt. Hij heeft een boodschap in de buurt en zal straks wederkeeren.”

Op 't einde van de gang, langs de trap, die naar de keuken leidt, is de metser bezig met het herstellen van een muurbeschadiging. Het is een naarstig, bekwaam werkman. Zijn patroon weet, dat ik hem gaarne heb, als er iets is te doen. Ik ken hem dus reeds lang.

Ik vraag hem naar zijn bevinden in dezen naren tijd. Hij woont te Zwijnaarde, nagenoeg een paar uren gaans van hier. Guust is zijn naam.

Hij kijkt op naar mij: het treft mij steeds, dat hij zulk een mooi, fijn en toch krachtig aangezicht heeft: gezonde kleur, zware snorbaard en iets lijdzaam-beschaafd in den blik. (Kan iemand het verklaren, waarbij het komt, dat er onder de metselaars zooveel schoone mannen zijn?)

Hij heeft nu drie kinderen, zegt hij, het oudste is zeven, het tweede vijf en het jongste pas twee maanden oud: “Och, het was zoo struisch bij zijn geboorte en nu valt het zichtbaar af dag voor dag.”

Zijn vrouw is ziekelijk. Ze krijgen slechts een pint melk daags voor de voeding van den zuigeling. Hij heeft driehonderd roeden land in gebruik. (Een roede zooals men weet is 16 vierkante meters.)

“Een gemet!” zeg ik verwonderd, “en wie bewerkt dat?”

“Ik, 's morgens vroeg, eer ik naar mijn werk ga en 's avonds, als ik er van weerkeer. Mijn vrouw wíedt en heult de pataters op, of beter gezegd, ze deed het toen ze gezond was.”

Hij had een zwijntje gevet. Het moest geslacht worden met Allerheiligen: een voorraad vleesch in de kuip voor heel den winter!

“De Duitschers zijn gekomen en hebben 't gepakt. Ze betaalden mij een frank tachtig per kilog. Maar... wat ben ik met dat spot geld, ik en mijn huishouden, zonder vleesch!”

Ik schud medelijdend het hoofd. Wat kan men zeggen op zoo iets.

En hij herneemt met de truweel in de hand, “de schaliedekker is er slechter aan toe dan ik. Sedert zeven weken zat hij zonder werk en hij heeft een vrouw en zes kinderen.”

Het is opmerkenswaard en soms de comische zijde van den toestand, dat al wie aan werkgebrek lijdt, altijd zes kinderen heeft of voorgeeft er zooveel te hebben.

Hier zal 't wel waarheid wezen, de metser weet het wel.

“Hij ziet er zoo bedrukt uit,” zeg ik.

“Geen wonder, die mensch is uitgeput. Denk eens, dat hij van morgen niets anders te eten had dan

een enkelen boterham, daarmee moet hij aldie uren totdat het noen is, op een dak liggen. Ik heb hem dan ook een van mijn sneden brood gegeven." De meid had gewis al den tijd staan luisteren. Ze schiet toe en vraagt:

"Mag ik hem een smouterham afsnijden? Ik zal er een minder eten?"

"Neen, geef mij een boterham min om vier uur," zeg ik ras.

En nu bezint ze zich: "Geene van ons hoeft er een min te eten. Wij hebben immers een brood meer deze week, een dat madam De Keyser" — mijn nicht — 'in haar coupé gesmokkeld heeft."

Eureka! wij zijn gered!

Om kwart voor twaalf komen holperige stappen de trap af.

Daar is de schaliedekker, die naar zijn huis gaat. De meid heeft juist de smouterham met een stuk koud vleesch er op en een pint bier bovengebracht.

"Baasken," zeg ik, het hem toestekend, "ik vernam daar zoo even, dat ge van morgen te kort hadt, zie eet dat op, het zal u goed doen."

Nauw zijn de woorden uit mijn mond of ik berouw mijn dubbele taktloosheid: hem geringschattend bij een verkleinnaam noemen en hem zoo openlijk mijn kennis van zijn ellende blootleggen!...

Hij ziet mij treurig aan met zijn bleeke oogen: "Meedragen?" stelt hij voor.

En ik nogmaals dwaas-onkiesch:

"Neen, neen, ge zijt veel te goed. Ge zoudt het thuis uitdeelen en niemand zou er iets aan hebben."

Hij laat zich bekoren en gaat in de serre zitten. Daar is het koesterend warm onder 't glas, daar schijnt de zon...

En nu komt mijn neef en vertelt. De Duitschers hebben zijn salonluchter afgehaakt, ondanks zijn protest en een koffieservies in metaal opgeëischt. Het is een huwelijksgeschenk. Hij weet, dat het in de vijftig frank heeft gekost. Dat alles moest hij zelf doen bezorgen naar de Vischmijn, waar 't metaal wordt afgeleverd. Hij ging mede.

Een officier, die zuiver Fransch sprak, zei: "Dien luchter moeten we niet hebben, wat vast is aan den wand, blijft er aan; de opeischer kent zijn opdracht niet. Maar dāt wel," en hij duidde het servies aan.

Mijn neef zei, dat hij sinds vele jaren dat servies bezat en het een vriendengeschenk was.

 Sla er op!" beval de officier voor alle antwoord.

Een deed het ietwat lamlendig.

Hij ontnam hem den hamer.

"Alzoo niet," zei hij en sloeg zelf er op, dat het klonk en de stukken geblutst, plat en gebarsten lagen.

Hij betaalde een mark er voor.

Mijn neef was vooral onder den pijnlijkeren indruk van iets anders, het zooeven geziene: toen hij aan den Kattenberg kwam — een sterk steile kleine straat, welke op de Kortrijksche straat uitkomt en die thans deftigheidshalve de "Kanunnikstraat" heet, schoolden daar menschen samen.

"Wat gebeurt er hier?" had hij gevraagd. De groep liet hem doorgang. Op de helling lag een werkmán gevallen; een kleine jongen met een wagentje — een speeltuig — was in alle vlucht de hoogte van den Kattenberg afgerend en tegen hem gebotst. De kruik waarmede hij stadssoep had gehaald, was gevallen. Het was een blikken kruik, dus niet gebroken. Maar de gansche inhoud — een dikke brei met groote boonen daartusschen — vormt een kleinen plas, die traag naar de laagte begint te vloeien. Vloekend ziet den man den dader wegloopen. Met zijn twee handen, trechtervormig vereenigd, scharrelt hij alles saam, zoo goed als het gaat en gooit alles in de kruik.

“Hij wankelde van flauwte toen hij de hoogte optrok” zei mijn neef.

Woensdag 25 april, '17.

Er komt bericht van ooggetuigen, dat heden al de gevangenen van hier, onder geleide van soldaten naar Duitschland zijn gestuurd.

Het Rasphuis van Gent is met dat van Leuven — indien ik mij wat dit laatste betreft niet bedrieg — het verblijf der groote misdadigers.

Het is omtrent den avond. Guur, droog Aprilwêer, stoffig en koud. Het lijkt wel, alsof het in weken niet geregend had.

De Prosper Claeysstraat is nog heel nieuw met alle gelijke huisjes. 't Zijn hofjeswoninkjes, voor oude echtelieden, tot werken onbekwaam. Overal tuintjes voor de gevels. Wat heeft de winter hier feest gevierd: al de struiken — meest kerslaurier — staan heelemaal ros met doodverbrande blaren, die aan de stengels reuzelend fladderen of er afwaaien in den guren wind.

Een beeld van natuurverval bij al het hier nog voortbestaande menschenverval...

“Binnen!” luidt het achter een deur, waaraan ik klop. Eerst een gang, dan een ruime kamer, een kachel, een alcovebed met een grooten Christus aan 't Kruis op den wand.

De huisvrouw — een kokkin — die bij enkelen mijner vrienden en ook te mijnent soms van dienst was, zit bij het vuur, want er is nog vuur in die blinkend-zwart gepoetste kachel. Een pot staat er op, waarin ze roert.

“Mijn soep van de Stad,” wijst ze aan.

“Ik leng ze uit, alzoo heb ik er voor twee dagen. Den eenen keer krijg ik soep, den anderen keer boonen of rijst.”

Ze heeft er niet kunnen toe besluiten haar waschketel bij de Duitschers aan te geven.

“Ze zullen hem komen pakken, Amelie”

“Zooals het God belooft,” met een zucht. “Ik kan hem niet wegsteken. Hij staat op den zolder; maar uit mijn handen krijgen ze hem niet. Dat ze hem zelve gaan halen, daàr zie,” besluit ze boos.

Reeds een paar malen heeft ze den oven van haar kachel geopend en er een voorwerp in omgekeerd. Er ligt ook brokkelhout in dien oven.

En merkend, dat ik hare handeling gadesla, bericht ze, een ijzeren teil er heel uittrekkend tot op de neergelaten deur: “'t Is een brood, ik bak het hier voor mijn geburen, ze hebben geen beetje kolen meer. Ze zitten zonder vuur.”

Het is een zonderlinge spijs, wat daar in dat plateel ligt, geen mensch zou kunnen raden wat. Zij verklaart het: “Een brood van gruis, boonenmeel en aardappelschillen.”

“Amelie, dat lijkt op geen brood, overigens hoe zou het kunnen bakken in alzoo een oven, die niet heet is? Zie het hout zelf ziet er nattig uit.”

“Bakken, mijn schaap,” zegt ze, “wie spreekt van bakken! Och Heere, het is om 't wat te drogen alleenlijk, dat ze 't hier brachten. Ze zullen 't met lepels moeten eten.”

“Hoe stelt Naas het?” vraag ik.

Naas is in dat slecht weder zes weken geleden naar de vroegmis gegaan, is op de gladde trappen van St. Paulskerk gevallen en heeft het dijbeen gebroken. Hij ligt in 't hospitaal.

“Met zijn bil gaat het goed. De nonnekens zien hem gaarne, omdat hij zoo godvruchtig en zoo verduelig is. Maar... maar, hij heeft er toch zooveel te kort en zulk een zwakken kost dan nog! Ik draag hem alles wat ik kan, 'k ontspar 't uit mijnen mond. De nonnekens, die 't zoo lastig hebben heel den dag en halve nachten bij tusschenpoozen moeten maken, lijden veel armoe. Vroeger was het niet toegelaten eten mee te dragen, nu vragen ze aan de bezoekers: “Breng toch wat voor onze

arme zieken, pataters of brood om 't even wat.'"

Dienzelfden avond nog vertelde ik het aan mijn neef, die dokter is in de Bijloke — het hospitaal.

Hij loochende het feit. Hield vol, dat de zieken genoeg hadden, wel wat krap, voorzeker, en de nonnen ook. Er zijn menschen, zei hij, die altijd willen eten, of het voor hun gezondheid schadelijk is of niet. En toen voegde hij er bij: "Al de zalen liggen overvol... er zijn meer dan achthonderd verpleegden voor 't oogenblik." Het trof juist, dat ik ook weldra met iemand sprak, die een lid zijner familie in den raad der Gentsche Hospicen heeft, en hij verklikte, wat een vakgeheimhouding zou hoeven te wezen: onlangs had er in dien raad een bijeenkomst plaats om te onderhandelen over den heerschenden nood in de stadsgodshuizen.

Het besluit was, dat al de inwonenden te kort hadden. Op wie moet de ramp het zwaarst wegen? Aldus werd de vraag gesteld. De meerderheid velde haar vonnis: "De nonnen hebben het lastig. Hun hulp is onontbeerlijk, dus niet op hen. De zieken kunnen genezen en in de samenleving nog gelukkig en nuttig zijn: ook uitgesloten. Maar de teringlijders, in nogal groot getal aanwezig, moeten toch dood. Hun toestand vereischt overvoeding. Ondoelmatige kosten, onnoodig hun ellendig leven te verlengen. Besparing op hen, gelijk regiem voor al de zieken."

Het komt mij zoo gruwzaam voor, dat ik moeite heb om aan het beweerde te gelooven.

2 Mei '17. Woensdag.

Mijn nicht heeft stappen aangewend om de armen — de oud-gehuwden — uit de hofjes in de Prosper Claeys straat ter hulp te doen komen; om ze in de maat van het mogelijke te voorzien van kleederen. Dat is haar beloofd en ik verkrijg het voorrecht het te gaan aankondigen. Het is heel mooi weder, harde zonne zelfs, bijna heet geweest heel den dag en nu met den avond waait een scherpe bries.

Ik zal de kookvrouw als geleide nemen en met de blijde boodschap van huisje tot huisje gaan. Er zijn er twee en veertig. Een — uitgestorven — staat ledig, ofschoon reeds toegezegd. Ze woont in een der laatste. Ze slaat juist den hoek der straat om. Wat is ze beladen! Aan de eene hand draagt ze een grooten korf schavelingen, in haar met de andere hand opgehouden dikuitgebuilt voorschoot heeft ze sintels en spaanders opgegaard.

Ze komt van den buitenwijk: het Snekpen, aan de Leie, alzoo bijna een half uur van harent.

Wij gaan binnen. Ze heeft den korf neergezet en den inhoud van haar schort op den vloer uitgegoten.

"Hebt ge nog schavelingen?" vraagt de arme vrouw. "Wil ik er u van mededeelen?" Het is hier de behoeftige, die geven wil!

"Ja, ja," lieg ik, "ik heb er nog."

De sintels was ze aan het rapen met vele rampgenooten, ginder waar de Duitschers barakken zetten. Een soldaat kwam naar haar toe:

"Vrouwken, ziet ge ginder dien officier staan, die het werk bestuurt? Ge moet eens bij hem gaan."

"Ik doe het niet ik heb niets misdreven," had ze gezeid, bevend van ontsteltenis reeds.

"Ge moet," beval hij.

"Ja, ja," zeiden de mederapers, half verontrust, half in scherts, "indien hij u kwaad doet, zullen wij bijspringen als verdedigers."

Schoorvoetend trok ze mee.

Het was een jonge, flinke man:

"Vrouwken," zei hij, "kijk, staak dat sintels rapen, hier zijn spaanders, raap zooveel als ge kunt dragen. Voor de jonge menschen niets, maar alles voor wie oud is als gij."

En nu in de huisjes rondgegaan. Ze zijn alle gelijk van omvang, in rooden baksteen, elk met een afsluitings — heel laag — muurken en een tuintje er voor; eerst eene korte gang, dienst doende als portaal ter afwering van den tocht, dan een ruime kamer; achter den insprong van de gang, daarbinnen, vormt de ruimte een alkoof, berekend op 't warme slapen bij wintertij. Sommigen verkiezen echter op den zolder te vernachten.

Overall is het net. Overall wordt hetzelfde aan de bewoners medegedeeld:

“Morgen om negen uur moogt gij naar de Arme Kamer (’t Liefdadigheidsbureau) gaan met de complimenten van Mme De Keyser en mijnheer den president Steyaert; ge zult er elk een kleedingstuk krijgen.”

Een verbaasde vreugdelach verschijnt beurtelings op ieder tandeloozen of brokkeltandigen mond.

“Bedenk eens, wat ge 't meest ontbreekt, of 't liefst zoudt krijgen.”

De een toont hare opgezwollen handen, — ik verneem dat ze Sandrine heet — en zegt: “Ik ben kreupel van 't rhumatis, o indien ik een warm rokje had!”

Een man zit blind, de vrouw is uit. Hij heeft moeite om te begrijpen. De kookvrouw schreeuwt het hem toe.

Een lamme vrouw verstaat het ook maar half: “Och Heere, ik kan niet gaan,” jammert ze, “ik, arm schaap, zal niets hebben!”

Ja toch, Amelie belooft, dat zij uw trouwboekje — 't identiteitsbewijs — zal mededragen.

Haar man, die er nog vrij flink uitziet, is zoo even aangekomen en draagt een bezemstok. Hij kan evenmin naar de Armenkamer gaan. Hij is parkwachter en misschien de eenige, die nog een geregeld loon verdient.

In een ander woninkje zit aan een tafel een man in kindsheid vervallen. Op die tafel staat een kooi met een kanarievogeltje in.

“Hij meent, dat hij een kleine jongen is en dat vogelken met een lijmhair gevangen heeft,” zegt zijn vrouw.

Zij heeft een grooten, nieuwschijnenden, zwartwollen sjaal aan. Hij is het voorwerp van haar hartzeer: “Kijk toch eens, ik heb 't koud, ik moet dien schoonen doek in de week dragen, omdat ik er geen leelijken heb!”

“Ge moet er een bedingen voor u.”

Buiten, uit den oostwind, beschermd door het binnenste van een hoekmuur, zit een vrouw: een afzichtelijk schepsel, in de laatste warmte der ondergaande zon zit ze daar. Haar gelaat is geelachtig, heel opgezwollen; ze is zoo zwaarlijvig, dat haar lichaam langs elken kant de zitting van den stoel overweegt.

Wellicht lijdt zij aan waterzucht. Haar man staat naast haar: grijs, mager, klein met een scherp aangezicht, dat aan een fijn roofdier, een wezel of een fret, denken doet.

“Vraag gij voor u wat?” zegt de rampzalige, met een mislukte beweging om het hoofd ter zijde naar hem te wenden.

“Neen, neen, ge hebt het meer vandoen dan ik.”

“Hewel, ik zou toch zoo gaarne een lijfrok bezitten, 't is toch zoo koud en altijd zonder vier, altijd,” zucht ze.

Zal er wel een lijfrok groot genoeg te vinden zijn voor zulk een zware wangestalte?

“Zonder vuur” heeft ze gezegd.

En dat is waar. Er zijn twee of drie en veertig huizekens, een staat voorloopig, uitgestorven, ledig; een drietal zijn door afwezigheid bij het aankloppen niet geopend geworden. In al de anderen ben ik binnengegaan. Nergens was het minste spoor van verwarming te ontdekken.

En de blijde ontspanning van de verslenste aangezichten, bij de belofte, dat ze misschien elk wat kolen zouden krijgen van het weldadigheidsbureau, getuigde meer dan woorden van den algemeenen nood. Diep aangedaan en erg vermoeid ben ik tehuis gekomen.

9 uur. 's avonds. Woensdag 2 Mei.

Ik mag niet slapengaan zonder mijn indrukken te hebben saamgevat. En nochtans mijn waskaars — de voorlaatste, die 'k nog bezit, is verre leeggebrand. Heel beknopt zijn dus:

Wat heeft het meest getroffen bij die bezoeken?

Is het de onderworpenheid van al die schipbreukelingen van het leven?

Hun onbeschrijflijk persoonsverval?

Hoe komt het toch, dat de natuur en de tijd zoo gruwzaam — onmeedogend hun macht — op enkele uitzonderingen na hier hebben uitgevoerd? Ze zijn toch ook jong en krachtig geweest. Ze hebben toch ook eens in bloei gestaan als iedereen. Geen het geringste spoor blijft er van over. Ik durf het hatelijk woord "leelijk" op die rampspoedigen niet toepassen, ze verdienen het niet, na hun zwoegersbestaan en hun eerlijken wandel — anderen dan onbesprokenen van levensloop worden hier niet toegelaten. Maar het dringt zich onverdrijfbaar aan mij op en ik moet aan hun glimlach denken om te weten, dat er hart en ziel onder zooveel verschrompeling steekt.

En nog iets anders houdt mijn herinnering geboeid, iets onbegrijpelijks: in verbeelding zie ik overal uitsluitend in de woonsteden die netgepoetste, zwartglimmende kacheltjes, en hun aanblik doet mij pijnlijk aan. Waarom toch?...

En door een hersenflits — na 't vergeefsche oorzaak zoeken — openbaart het zich: die ongebruikte kacheltjes zijn een symbool, 't concrete, tastbaar zinnebeeld van hun ontbering: oude, afgeleefde, lijdende mensen, sedert weken, bij voortdurende winterkoude, zonder vuur geweest...

Het slaat tien uur... beneden. Mijn kaars danst leeggebrand. En nu in het donker naar mijn bed.

Vrijdag 25 Mei '17.

Dezen morgen om half zes donderde een ontzaglijke ontploffing door het luchtruim, onmiddellijk opgevolgd door botsende bonzen, hevig losbrandend, schier verward dooreen. Ik telde er zeven en vijftig. Geburen riepen elkander toe van op hun balkons en van uit hun vensters. Later vernam ik, dat in de nabijheid van de stad groote putten in den grond geslagen zijn, geen ongelukken aan menschen overkomen.

Al het pluimgedierte — kippen, eendvogels, kalkoenen, ganzen enz. zijn door de politie opgeschreven: koop en verkoop zijn niet vrij. Elk overlijden — heet dat ook zoo bij dieren? — hoeft bij de duitsche overheid te worden aangegeven. Een agent kwam ook mijn kippen opnemen twee en een half — dit laatste een klein engelsch henneken. Voor elke kip moet de eigenaar drie eieren in de week aan de Stad afleveren. Onmogelijk! Bij gebrek aan behoorlijke voeding, leggen de kippen weinig. Ter loops zij gezegd, dat ik in den winter '15- 16 alle kosten van onderhoud aantekende en tot het verbazend resultaat geraakte, dat ieder, gedurende dien winter gelegd ei, op acht frank kwam te staan. Ik ben door een bijzondere gunst ontslagen van het eierafleveren.

Eenige dagen geleden legde een der twee groote kippen — de witte — een windei. Ze wilde niet eten en zat ineengedrongen. Op hoop van hulp werd ze gedragen bij een dame, die goed bekend is met hoenderkweek.

"Haar eierstok is gebarsten, ze kan niet genezen, doe ze onverwijld dood," luidde het vonnis.

Er werd nog wat mede gedraald. Ze zat in 't gras onder een tralielkoffer. Ze kreeg melk en brood, at toch iets, maar legde voort gebroken eierdooiers. Nu naar de apotheekster ermede om raad.

"Ze is niet erg ziek, houd ze en geef ze ijzersulfaat," sprak deze.

Een paar dagen geleden lag ze 's morgens dood: heel afgemagerd, maar met haar kam nog bloedrood.

“Jammer,” zei de meid, “ze was zoo vet, er zou een arme mensch goed mede zijn geweest.” Vet? Nu niet meer. Van ze nu nog aan iemand aan te bieden, kon er geen spraak wezen:

“Steek ze in een put, maar diep,” zei ik, en wij zochten een geschikte plaats.

“Hier in de schaduw naast het ijve-looverhuisje,” ik haastte mij weg.

28 mei Maandag 2de Sinxen-dag

Dezen morgen kwam de groentevrouw. Aan de deur kreeg ze de geschiedenis te hooren. Haar eerste vraag was:

“Wat hebt ge er mee gedaan?”

“Begraven! O in tijd van nood vleesch in de aarde steken! Geef ze mij.”

Ik hoorde 't geharrewar en ging beneden. De meid had reeds de spade vast en ging aan 't werk. Ja, ze zat diep, de kip, er lag reeds een heele hoop mulle zwarte grond, voordat het wit der vederen zichtbaar werd. Opgetrokken, afgeklopt, uitgeschud, werd ze in een grauwen zak geborgen. Duizendmaal dank gezegd door de groentevrouw...

Dat zijn welstellende lui, die zoo iets eten! Ik heb alle verantwoordelijkheid afgewezen. Om niets ter wereld zou ik het benuttigen van een gestorven beest aanraden.

Gisteren zeiden al de aanwezige dames in ons kaartspelgezelschap, dat ze geen vleesch meer konden krijgen.

Dezen namiddag opnieuw geweldige losbrandingen in de lucht.

Er mag bij invallenden avond nergens een lampestraal meer zijn te zien. En alle dagen, zelfs gedurende den winter, was en is het dakvenster der meid van rechtover hel verlicht. Het is een zeer groot raam met zes ruiten. Ik zie den schijn van in mijn bed: eerst rood, dan verblindend glansgeel. Wat mag daar toch gebeuren op dat kamertje? Tienmaal zou er tijd zijn om zich uit te kleeden; het licht brandt er tot laat, tot in den nacht.

Het verontrust mij, het is een mikpunt voor de bomben, dat schitterend vierkant in een dak bij zwarte duisternis. Het ergert mij; in 't begin hield ik mij zelve moedwillig voor, dat daar een gevaar bestond en ik drong het mij zoozeer in, dat ik het nu — waar of onwaar — bepaald geloof. Slapen is onmogelijk zoolang het licht daar brandt.

“De bombevalle staat,” zeg ik inwendig en kijk en kijk er steeds naar om...

Nu de dagen lang zijn, als het nog heel hel is, moet het reeds aangestoken zijn, want er is eerst een twijfelschijn, die bij volslagen duisternis in glans verandert. Het is die bevallige meid — weduwe, die aldus noodeloos petroleum — hebben de meesten er nog? — of waskaarsen verbruikt...

Naait ze haar kleederen, leest ze, bidt ze rozenkransen voor de zaligheid van haar gesneuvelden man?...

Ellendige bekommernissen van nietigheden, die iemand den slaap benemen!... maar: “personne n'échappe à l'obsession de la maison voisine,” zegt ergens George Sand.

Dinsdag 29 Mei '17.

Er is een vierjarig kind vermorzeld, er zijn talrijke personen gekwetst gedurende den laatsten bomaanval op St. Denijs. Veel soldaten ook wordt er beweerd. — Dat weet niemand met zekerheid. In een villa, waar als elders al de ruiten waren uitgeslagen, namen dadelijk Feldgrauen hun intrek... Zou er wel ooit een huis ledig blijven staan? De groentevrouw heeft aan de meid vertrouwd, dat ze de doode hen tegen een goeden prijs aan een dame heeft verkocht!...

1 Juni Vrijdag '17.

Een oorverdoovende knal wekte mij gisteren avond uit den eersten, zwaren slaap. Heel de noorderhemel was bloedrood net als bij opmerkenswaardigen zonsondergang, van uit mijn ramen zag ik het. Bons op bons weerdonderde, heel het uitspansel was één bombardement.

De meid kwam in mijn kamer geloopt.

“Het zal wel best zijn, dat wij beneden gaan,” zei ik, zonder de geringste ontsteltenis, wat aanstekend werkte en maakte dat zij ook haar kalmte behield.

Ik nam in haast een paar sjaals mede. Op de trapzaal — langs den zuidkant — scheen de nog niet volle maan uit een schier daghelderen hemel op het graspleintje, dat als verzilverd glom; ze blonk op het zink der platteformen en teekende de lijnen der dakgoten in lichtstrepen af...

Een heerlijk-pure zomernacht!

“It is a moment only for the good!” lispte **het** in mij Byron na... “en de menschen schieten moordend op elkaar!!” Beneden in de suite waren langs elken kant de blinden toe, het was er vatbaar zwart. Tastend vond ik een stoel.

“Waar zijt gij?” tot Suzanne.

“Hier,” antwoordde zij, wat mij geen duidelijk bescheid gaf.

Maar nu kwam 't mij voor, dat ik toch iets witachtigs zag schemeren: haar slaaphemd zeker: “Hebt ge een doek om ten minste?”

“Neen, neen, ik heb geen kou,” maar ik hoorde haar tanden klappend sidderen. Ik hield een mijner sjaals op goed geluk uit en voelde onzekere vingers die naar hem grepen. “Ontsteek gas, al is 't verboden.”

“Er zijn hier geen stekskens (lucifers),” zei ze. En boven onze hoofden, in 't bulderend, ondoordringbaar duister, was het een hevig kruisvuur door het hemelruim: doffe verre slagen, ontploffingen, zoo dicht bij, dat de grondvesten der woning dreunden en de gesloten deuren geschud werden onder het aanhoudend luchtgedaver.

Eensklaps storten glasscherven neer. Ze komen van de aanpalende serre. Er zijn al lang veel ruiten gebarsten. Vallen ze nu van den weerbots der knallen of is er een stuk shrapnell ingeslagen?

Wij zullen 't morgen zien.

Wij wisten toen niet juist hoe laat het was. En ik begin te berekenen welk half uur — één klop — daar zoo even op de pendule 't jinkte toen ik op de trapzaal uitkeek, helde de maan reeds naar het westen toe. Enkele starren van eerste grootte alleen, als kleine lichtstipjes waren te zien: Regulus uit den Leeuw niet heel verre meer van den horizont; Arcturus en Spica deze uit het sterrenbeeld van de Maagd in den Dierenriem; zij gaat immers op één Mei om 9 uur aan de middaglijn voorbij. Ze is er over; de weegschaal — heelemaal onzichtbaar thans — kan er nog niet aan wezen... laat zien: het moet half elf zijn geweest.

Inderdaad, later sloeg het elf.

Er was een schorsing van geschut ontstaan. Toch bleef ik nog beneden, als bij ingeving gewaarschuwd dat het gevaar niet over was. En weldra herbegon het ploffend, krakend ontzettend lawaai, geweldiger dan te voren. Om twaalf uur hield het bijna op.

Het geklepper van de vliegers verwijderde zich. In de verre verte nog door hun vervolgers nagevuurd met doffe en immer doffer schoten.

Terug naar bed. Geen slaaplust meer of beter gezegd lust genoeg maar zonder goed gevolg: Kanon, kanon! dreunend op groote afstand en...

Gedurende heel dat uur van elf tot middernacht was er niet het minste menschengeroezucht verneembaar geweest. Akelige levensstilte bij verdelgend bommenwerpen en afweergeklets.

Een stuk ijzer — niet groot — scherp getand, lag heden op het grasplein, het heeft een ruit op de serre gebroken en is daarop naar beneden gerinkeld langs het glas. De kinderen spelen met opgeraapte stukken metaal op de straat.

Het is tien uur, — smorgens — terwijl ik dit schrijf wordt er opnieuw geschoten, knal op knal naar vliegeniers — dood-en-verwoesting-aanbrengers.

Een groote troep soldaten trekt op naar 't front. Oorverdoovend klaroengeschal, dat voorafgaat, moet beduiden, dat zij onverschrokken het vuur te gemoet trekken.

2 Juni Zaterdag, '17.

Heden komen in de kranten de namen voor van de slachtoffers te St. Denijs.

Een dezer dagen is Hindenburg in Gent geweest en heeft te Drongen gelogeerd, op het kasteel, dat paalt aan 't buiten mijner nicht. Heel den dag waren soldaten vlijtig bezig met het besproeien van den zandweg, die voor den eigendom ligt. Er zijn daar wel zestig officieren van hoogen, zelfs prinselijken rang ingekwartierd, verzekert men.

De prijzen der gebruiks- en eetwaren stijgen niet alleen met den dag, zelfs met het uur: zoo stond gisteren morgen een stuk sunlightzeep — of een nagemaakt — 3,40 in een raam uitgestald, 's namiddags kostte het 4.10. De zeepwinkels zijn ontelbaar; die handel moet winstgevend wezen: in groentewinkels, kruidenierswinkels en tot bij de goudsmiden wordt zeep verkocht. Een kilog. — gedecoreerd met den naam van zeep — bruine — kost twaalf frank en lost in 't water op zonder dat het noodlot haar de genade verleent van ietwat in schuim over te gaan.

Een kilog. cacao wordt zestig frank betaald, macaroni 17 frank. Iedereen klaagt over de schaarschheid van het vleesch, voor geen geld meer te krijgen. Wie belust is op een malsche rat kan ze op de markt koopen ten prijze van 3.50 frank.

Ik heb door een bijzondere gunst een pasport gekregen om eens naar Nevele en verscheidene malen naar Drongen te reizen. Op den vooravond van mijn uitstapje naar Nevele moet er bij de wacht te Drongen melding van worden gedaan. Het is juni en sedert maanden heb ik het veld niet meer gezien; die kleine verplaatsing neemt de evenredigheden van een reis rondom de wereld aan.

Mij wordt verzekerd, dat ik een pasport voor Holland veroveren kan... Holland! Hoe onvergetelijk is de indruk van onze aankomst in den Haag op 24 November 1915! De herinnering aan zulk een liefderijke ontvangst is wel hartevoedsel voor veel jaren lang.

Maandag 4 juni '17.

Om half twaalf van den nacht luchtgedonder bij hellen maneschijn. Het gaat er zoo verwoed toe, dat hoe onaantastbaar voor schrik ge u voelt, het wijste is toch een verdieping lager te trekken.

Hoor, daar beginnen de mitrailleuzen hun partij te spelen in het oorlogsconcert: wat een aanhoudend knapperen, het schijnt in de onmiddellijke nabijheid te zijn: waarop gelijkt dat toch? Ik heb het gevonden: het gerucht dat een zware sneltrein maken zou over de brug van den Moerdijk, die op heel haar lengte zou bezet wezen met rechtstaande ijzeren latten, die onder 't gewicht één voor één met verbazende vlugheid zouden vermorzeld worden...

Met onderbreking heeft het geschot tot na drie uren geduurd.

Er zullen er niet veel van de bewoners zijn geweest, die niet in hun kelders zijn gevlucht. Van kelders gewagend; ik heb vernomen, dat de stad er maken moet voor het behoud van de hier vertoevende bezetting en de bewoners bij nachtelijke vliegersaanvallen.

Donderdag 7 juni 1917.

Het is mij gelukt een pasport te krijgen voor Nevele. In open rijtuig er gisteren naartoe om negen uur 's morgens. Hoe zonderling doet het aan de velden na zooveel maanden uitsluitende stadslucht

ingeademd te hebben — de wijde, groene, vruchtbare velden van Vlaanderen weder te zien!

Het koren hoog, dichtgegroeid, staat in de aren; de aardappelen blijven ten achter, het steeds zeldzamer geworden vlas ligt op groote vlakten als een effen fluweeltapijt uitgespreid; de boomenkruinen hebben reeds de donkere tinten van het zomertij verkregen; veel ooft staat er op de bogerds. Helaas! Het valt in massa af. De hitte is zoo fel geweest, dat alles dreigt te verschroeien, indien het niet weldra regent. De oogst zal "aanslaan" voorspellen de landbouwers, dat wil zeggen de vrucht zal klein, verschrompeld rijpen, voordat zij den behoorlijken wasdom verkregen heeft. Nog ligt de brug te Drongen in de Leie en degene te Nevele ook in de Vaart. Het is een treurige aanblik die verwoesting van ons land.

Verleden maandag is er te Aelter — twee uren gaans van Nevele — een luchtgevecht ontstaan. Ooggetuigen vertellen met gruwende bewondering, hoe indrukwekkend het schouwspel was: tal van vliegtuigen omsingelden elkander, zwenkten hoog en laag, kringvormig neerbuitelend, naderend en tijdelijk vluchtend onder de donderende knallen in het bliksemend wederzijdsch vuur. Het eene vliegtuig na het andere stortte regelrecht naar beneen, onder het beangstigend waarnemen der toeschouwers. Ze waren ten getalle van vier...

Met broeiende onweerslucht keerden wij voor valavond terug. Nu en dan dreunde er een schot op eenigen afstand uit de richting achter ons... Wat had het te beduiden? Wij wisten 't niet.

Aan al de halten van de buurttram stonden en zaten smokkelaars met zakken, korven en pakken bij zich. Bestoven, bezweet, rood, verhit, vermoeid zagen ze er uit, mannen en vrouwen, armoedig gekleed, sommigen barvoets, met de schoenen in de hand.

Daar waar de steenweg de spoorbaan doorsnijdt, staat een meisje met een vierkant pak, dat ze in de plooiën tusschen haar rok houdt.

"Zijn er markepakkers te zien?" vraagt ze, blijkbaar beangstigd, aan een voorbijgaanden jongen, met een mand opgeraapt paardemest beladen.

"Neen, dwaashoofd," antwoordt hij, "hoe schuwer ge u toont, hoe eerder, dat ge zult geknipt worden."

Het rijtuig moet wachten om een trein door te laten. In al de wagens zitten en staan soldaten, dicht op elkaar gedrongen, reispakken liggen opeengestapeld.

Ach! Het was een aangename dag... en toch met een nasleep van diepen weemoed... een bewustzijn van algemeen nood. Een ingeving van lust om zich te verschuilen, om te vluchten in de eenzaamheid van het gewone, afgezonderd leven in de groote stad, een leven, waar men niet aan mededoet: een stem zegt in uw binnenste: "Ge wildet naar Nevele gaan, ge zijt er geweest,... alles is goed afgeloopen, doch... keer er niet meer weder, zoolang de oorlog duurt."

Vrijdag 8 juni '17.

Nu wordt het geweten, dat maandag drie duitsche vliegtuigen en een fransch in den strijd te Aelter zijn neergeveld.

Een auto met een krijgsgevangene is door Nevele gereden. Men beweert: een Franschman: andere zeggen een Kanadees. De burgemeester, omgeven van een menigte dorpsbewoners, die dezen vlieger vallen zag, meende eerst dat hij dood was. Doch hem ziende opstaan, riep hij in verrukking: "Bravo, bravo!" nageëchood door het volk. Onmiddellijk werd de burgemeester (Goeminne, heet hij) in hechtenis genomen. Hij is naar Duitschland gestuurd. Aelter is gestraft. Ik weet niet hoe.

Bij een der laatste vliegersaanvallen op Gent, is er een bom terechtgekomen in het tuintje van den pastoor van het Klein Begijnhof en wel op de plaats, waar hij eenige seconden te voren voorbij kwam. Al de ruiten van zijn huis, langs den tuinkant, zijn uit. Elders is er ook nogal ruitenschade in de stad, er zijn een of meer dooden en zwaar- en lichtgekwetsten.

Maandag 11 juni '17.

Al het fruit is opgeëischt en moet eerstdaags aan de bezetting afgeleverd worden. Het gerucht loopt, dat de haven van Oostende door de engelsche en japansche vloot erg beschadigd is en dat de helft van Brugge plat ligt.

Veel treinen met gekwetsten komen hier toe. Groote houten barakken worden op 't speelplein van 't Park opgetimmerd. Ettelijke zalen in 't burgerlijk hospitaal zijn ontruimd, ten behoeve van?... Het groot Klooster — meisjesspensionaat — Doorezele genaamd — is ook ledig en wordt, men weet niet of voor lazaret of voor vluchtelingen ingericht. Een dame van de St. Denyslaan is als enkele anderen met haar dienstplichtigen zoon naar Schotland gevlucht. Sedert sept. '14. Haar villa werd dadelijk door soldaten ingenomen. In den tuin heeft de vijand — misschien een jaar geleden — heel groote kelders laten metselen, waar, naar vermoed wordt, buskruit en allerlei munitie ligt. De bom heeft op eenige schreden afstand van de plaats een diep gat in den grond geboord.

De gemeente Drongen heeft tafelgerief en kunstzilver moeten aankopen voor den dienst der hooge personen — de General Stab van 't zesde leger, — die in 't kasteel van baron Casier is gelogeed.

Degenen, die op den doortocht wonen van de krijsambulanciën naar 't kerkhof van de Brugsche poort, zien toch in tegenstrijd met wat ik vernam dagelijks begrafenisstoeten voorbijtrekken: een soldaat vooraan, dan de rouwwagen, begeleid langs elken kant door zes soldaten. Tuilen en kronen liggen vaak op de kisten. De oude man — Amelies echtgenoot — uit de Prosper Claeyssstraat — die sedert verleden Nieuwjaar met een gebroken dijbeen in het gasthuis lag, is weggezonden. Er is geen plaats meer voor genezende zieken.

Hij kan nog niet loopen, zijn vrouw moet hem zoo goed of zoo slecht als 't gelukt uit het bed helpen. Ze kwam 't mij melden dezen morgen.

Eenige dagen geleden van den tram afgestapt aan 't station van St. Pieters, trad ze den weg aan naar haar woning over 't Maria- Henrietteplein. Ze had er geen acht op geslagen, dat gekwetsten uit aangekomen treinen in ambulance-wagens werden geplaatst. Een gendarm rende op haar toe, snauwde haar aan: "Langs daar niet!" en gunde den tijd niet om zich weg te haasten.

Hij gaf haar een stamp, dat ze met het gelaat op den mosaiekvloer tuimelde en gekneusd aan verscheidene lichaamsdeelen door voorbijgangers werd weggeleid. Een dezer kreeg voor die hulp een slag op het been met het plat van de bajonnet, dat hij hinkte.

Mijn dokter deelde mij mede, dat hij onlangs, de kade van 't Moederhuis volgend, een oud armoedig gekleed ventje in 't midden voortsukkelen zag. Een auto kwam snel aangerold; de inzittenden, officieren, riepen: "Uit den weg, uit den weg!"

Het baasje, misschien doof, ging maar altijd door. De auto moest vertragen... geheel inhouden.

Toen stond een kolonel of generaal — te oordeelen naar zijn galons en eerelinten — op en deelde met forsche vuist een paar stokslagen op den rug van den "schuldige" toe.

Deze viel, de auto zwenkte zijds vooruit. De dokter hielp het ventje op:

"Wie zijt gij? Hebt ge u zeer gedaan, waar gaat ge naartoe?" Hij schreeuwde 't luid aan zijn oor.

Verwond? Neen, gelukkiglijk, doch zenuwachtig, bevend van ontsteltenis: een behoeftige uit 't Oudmannenhuis:

"Pas op, baasken, houd u dicht naast de muren, ga niet zoo meer in 't midden van de straten."

Er kwam geen antwoord uit dan:

"Och Heere, och Heere toch!" terwijl de grijsaard als duizelig voortstrompelde.

Dezelfde heer was er ook getuige van dat een officier, zijn onwilligen, heel grooten hond op de straat kastijdde door hevig, herhaaldelijk met de vuisten op de oogen te slaan van het dier, dat erbarmelijk jankte. — Dit feit moet een uitzondering wezen, want gewoonlijk schijnen de Duitschers liefderijk met hun honden om te gaan.

Heel de stad loopt vol van verpleegsters in 't grijs met het witte mutsje en den mauve of zwarten sluier op den rug, en burgers met een band van zwart wit en rood op den arm.

Er zijn oefeningvliegers gevallen, niet ver van 't Arsenaal. Ze zijn met hun gevaarten tot pulver opgebrand, onder de niet te vermijden blikken van aldaar voorbijgaanden.

De 5den dezer is hier in de Schijfschieting een timmerman van Landskouter door den kop geschoten: "misbruik van wapenen," heet het op 't uitgeplakt vonnis.

Op 13den dezer is te St. Denijs een werkvrouw begraven welke, in een brouwerij aan 't werk zijnde, door een bom werd gedood. Ze laat zeven minderjarige kinderen achter en was weduwe. Ettelijke andere personen werden aldaar insgelijks gekwetst.

Een paar nachten geleden heerschte er een onbedarende grommeling in de verte: Kortrijk, dat gebombardeerd werd, loopt het gerucht.

Al het koper opgeëischt wezend, zoo moesten ook de beroepsplaten in beslaggenomen worden.

Het was een erbarmelijk schouwspel op alle deuren en groote poorten, die nagelaten ruw houten vierkanten te zien met de diepe gaten der uitgedraaide schroeven als een aanklacht van geweldenaar op machtelozen gepleegd. Veel beter is de aanblik nu niet: het heeft iets zoo armentierig, die vervangingsplankjes aan te kijken, geokerd of met andere waterverf geel gekleurd en dofzwarte letters daarop, naam en hoedanigheden der bewoners aankondigend. Olieverf is hier niet veel meer te krijgen, andere bestanddeelen evenmin.

De buis van de keukenkachel was te mijnent kapot. De smid verscheen, stond met het ros, afgebrokkeld stuk ijzer in de hand en schudde mismoedig het hoofd: "Niets mee te doen," verklaarde hij:

"Welhoe een nieuwe buis?"

"Wij mogen geene maken."

"Dan er wat aangezet."

"En waar het noodig ijzer te krijgen?" Hij was zoo geërgerd, dat het onbewust klonk als een verwijt aan mij.

"Wij mogen geen genoegzaam gas verwenden en kunnen geen vuur meer branden in die kachel. Wat er mede te doen?"

"Wat doet een ander?" vroeg hij barsch. Hij stond daar als een atleet: gezet, breed, forsig, vuilzwart in 't aangezicht. "Toe kom, man, zoek een middel, ge zijt sinds zoolang gewend hier te werken," vleide ik. De meid jammerde: "Hoe moet ik nu het eten koken!"

"Kook niet," snauwde hij haar toe.

Welk een stouterik!... Maar hij had zich bedacht, steeds het voorwerp van 't geschil in de handen bekiijkend en heen en weder bewegend.

"Ja," stelde hij voor, "indien ik de achterplaat van de kachel wegneem, het geheel om de helft verklein... het versleten deel wegneem... zoo, zou 't kunnen gaan."

En het geschiedde naar zijn woord.

Oorlogsprentje:

"Stovehout! Stovehout!" riep onlangs een schrille kinderstem langs de straat. Suzanne hoorde 't niet. Er mocht geen tijd verloren worden bij zulk een buitenkans. Haastig opende ik zelve de voordeur. Juist werd een handkar in 't midden der straat voorbij gestooten.

Op een wenk van mij schoot de voerder toe. Het was een twaalfjarige jongen met een fijn, opvallend-wakker aangezicht. Hij liep barvoets en had voor alle kleedij niets aan dan een grauwlinnen hemd en een grauwlinnen broek. Zijn bloot hoofd was kort geschoren.

"Hout?" vroeg hij.

“Ja, jongen.”

Met handigen greep, vlug als een kat, trok hij een tot boven toe gevulden, en met een touwtje toegesnoerden zak brokkelingen neer en zette dien op de stoep.

“Hoeveel?”

“Twee frank vijf en zeventig of twee frank vijftig den zak,” zei hij, ‘als ik bij elken een boterham krijg.”

“Hebt ge honger dan?”

Die bedinging opende horizonnen van nood, treffender dan de bitterste klacht;

“En wat hebt ge 't liefst: de vijfentwintig centimen of de boterhammen?”

“De boterhammen,” zei hij zonder aarzelen. En hij gaf de verklaring: “Ge moet weten, dat ik vandaag nog niet gegeten heb.”

“Vanwaar komt ge?”

“Van over Gentbrugge, meer dan een uur van hier.”

Die kleine jongen was al een sluw handelaar: “Koop veel,” ried hij aan, “want er is schier geen hout meer te krijgen, koop alles, wat er nog op mijn kar ligt.”

De meid was intusschen bijgekomen: “Hoeveel weegt zoo een zak?”

“Wel twintig kilog.” loog hij, den zak eens met schijnbaar groote krachtsinspanning opheffend en neersmakkend.

“Hoe durft ge 't zeggen!” verweet zij hem.

“Toch wel tien,” beweerde de kleine guit, in eens tot de helft afdalend.

“Hoogstens vijf of zes, deugeniet.”

Hij lachte eens met sprankelend vernuft in de oogen: “Waar moet ik de zakken dragen?” vroeg hij, recht op zijn doel af.

“Boven.” Ze ging hem voor, en bleef boven tot hij er een drietal — een telkens — had aangebracht. Ik wachtte in de gang.

Toen kreeg hij van haar 't verschuldigde en de boterhammen. Het was wel waar, dat hij honger had: zoo gulzig en zoo diep beet hij in het brood, met de vrije hand zijn ledige kar de hoogte opsjouwend.

Woensdag 20 juni '17.

Ik ben ziek, zenuwziek in hooge mate: “Kalmte, veel slaap, geen ontsteltenissen, geen bekommelingen,” zeggen de dokters — want ik heb er twee, de huisdokter en een specialist.

“Rust, kalmte.”

In dezen beroerden tijd! Ha ha ha!...

“Welk is de oorzaak mijner kwaal?” heb ik gevraagd — waarom het vragen? Ik weet het zelve wel!

“De huidige levenstoestand,” anders niet” luidt het antwoord.

Ziehier het schetsje van een oorlogsnacht: doodvermoeid word ik gedrongen vroeg naar bed te gaan. De wijzer duidt een kwart over negen aan. Dus in waren tijd moet het ongeveer acht uur wezen. Nog is het dag, een verduisterende dag, die allengs wijkt voor de schemering en weldra gaandeweg voor 't donker plaats maakt.

Om elf uur is het zwarte nacht. Reeds meermalen onrustig op de chaise- longue gaan liggen.

Wat is het duister toch! Hoe onbegrijpelijk voor een korte zomernacht er brandt geen licht op de straat — de maan is in het laatste kwartier — het is reeds laat — over een drietal uren zal de morgenklaarte aanbreken. Waarom bleef er vanavond gedurende eenigen tijd toch geen ziertje naschitter van zonsondergang?

Het wonderlijkste van al is — als ik aan 't venster sta en omhoog kijk, — dat de hemel zoo helder is, als dat een enkele star er een lichtstipje in maken kan. Maar dat licht is als het licht der maan, die vlakke plaatsen beschijnt maar door geen hinderpalen dringt. Dit ook laat de kamer donkerzwart.

Kanondondering en echo's, die elkander hun akelige groeten zenden, doorbooren de ruimten ten allen kant...

Indien men insluimeren kon, al ware 't enkel voor eenige oogenblikken,... indien men de gedachten verjagen kon aan broedermoord, aan bloed, aan graf, aan wonden en aan doodsnoed!

Treinen schuifelen naderend en verwijderend, treinen met gekwetsten, stervenden en gestorvenen.

Het slaat middernacht.

De zenuwaandoeningen zijn ten hoogste... ginds in de schuiflade ligt veronal... het verbruik er van is mij wel verboden... maar ik ben reeds opgestaan, ik tast naar mijn weg. Achter mij is het middenraam: omkijkend ontwaar ik het zwak in twijfelschijn afgeteekend tegen het zwart; hier de kleine lavabo. Mijn hand ligt er op, — vlak naast het ander raam staat de groote lavabo. In de bovenste schuiflade liggen de poeiers.

O geluk! Ik vind het doosje met lucifers; er steekt nog een stukje bougie in de kaarspan, een van een halven vinger lang.

Het brandt. Alle voorwerpen worden zichtbaar, een levensopwekking gelijk een blijde tijding is!

Het gereed staand glas water — een groote pint — schittert als kristal. De poeier wordt in een klein vol gevuld glas uitgeschud, omgeroerd en uitgedronken...

Maar... eensklaps weergalmen luide krijgsgzangen in mijn straat... ze naderen, stappen schrappen de steenen... soldaten, optrekkend naar het front.

Och, och, het is verboden licht aan te steken, moesten ze eens mijn deur instampen!... De kaars wordt uitgeblazen. Door den plotsen overgang schijnt het donker nog tastbaarder dan 't zoo even was.

Hoe vind ik nu mijn bed zonder aanstooten van meubels en stoelen?

Voet voor voet tot aan de chaise-longue; vandaar weet ik den weg, den Kalvarieweg, dien ik — bij slapeloosheid — zoo menigen nacht aantreed, heel recht voor mij dan door. Ik ben, ja zeker... aan 't midden raam, er zijn er drie...

En omkeerend met de handen vooruit treed ik op het ledikant toe. Ik ben er, meen ik. Neen, een bons, een rinkelring van gevallen voorwerpen: het staandertje met mijn horlogetje, het nederregenen van lucifers, het pintglas met water, dat neertuimelt en op den grond valt met een doffen klank, die wonder genoeg, aanduidt, dat het niet gebroken is, en... o het tafeltje, waartegen ik ben aangebots, en dat in zijne rust verstoord, een reeks van bokkensprongen doet, doordat het zijn evenwicht wederkrijgt...

Ik voel de sponde, ik ben gered; maar heel de looper is doorweekt... niet lekker voor den blooten voet.

En ik verzink in de peluw met een lamme overgave aan levensschorsing en een oprecht — neen, een onoprecht — verlangen om nooit meer uit den sluimer op te staan.

22 juni '17. Vrijdag

Een dezer dagen gingen twee juffrouwen rond om geld in te zamelen voor een liefdadig doel, genaamd het "Half Kluitjes Werk." Ze belden ook aan bij oogmeester S. Hij zat in zijn kabinet,

waar ze werden binnengeleid. Hij rees niet op. Een hunner meldde hem het doel der komst. Ze sprak Fransch.

“Kent ge geen Vlaamsch?” vroeg hij.

“Ik ben gewend Fransch te spreken.”

“Ha, ge spreekt Fransch! Zijt ge niet beschaamd voor de dochter van een vlaamschen notaris?” zei hij en allerlei scheldwoorden vloeiden uit zijn mond. Hij was opgestaan en sloeg zijn vuist uit en trof in haar aangezicht. Een ongelukkige slag. Het bloed spatte uit haar neus. Hij moest het stelpen met een prop. De meisjes liepen de deur uit, de eene heel bebloed; in de hevigste ontsteltenis kwamen ze bij hun ouders aan. Op bevel van een gehaalden dokter moest de gekwetste te bed blijven. Een geding is ingespannen.

Voortdurend koud weder, geen zomer te krijgen, niets dat in het tuintje behoorlijk groeien kan.

23 juni '17 Zaterdag.

Volksbetoogingen hebben plaats gegrepen: werkvrouwen en eenige mannen doorliepen in stoet de straten, schreeuwend: “Eten willen w'hên!” Er moet een afvaardiging hunner bij den burgemeester zijn geweest.

In de nabijheid van het Stadhuis zijn de manifestanten door de duitsche politie met helmhoed en blinkende borstplaten toegerust — brutaal verspreid geworden.

Nu is het volgend bericht aangeplakt:

‘Gent 23 juni '17:’

“Al wie deelneemt aan een samenshoring of een ophoop van menschen op de straten of plaatsen wordt bestraft met gevangenis tot vijf jaar, zoo volgens de algemeene strafwetten geen hoogere straf zal worden toegepast.”

‘De Etappen-Kommandant’

‘Von Wick.’

Eigenaardige verschijnselen doen zich voor in de betrekkingen tusschen meesters en dienstboden. Vele dezer zijn op een beduidend minder maandloon gebracht, andere; die te doen hebben met vrijgevingen of personen, wier inkomen door den oorlog niet verminderd is, blijven evengoed bezoldigd. Tevens verkeeren ettelijke meesters in een benarden toestand: zij hebben hun waardijen gedolven of op vaste schuilplaatsen verstoppt; hun voedselvoorraad ergens ingemetseld of onder den plankenvloer verborgen. Zulks geschiedt doorgaans niet zonder de hulp of de bespieding der bedienden. En nu gebeurt dit: een knecht komt den zondagavond dronken thuis. Eertijds kreeg hij een vermaan, zoodra hij 's anderdaags nuchter bevonden werd. Schuldbewust moest hij het hoofd buigen, dorst den mond niet opendoen.

Maar thans: wee den heer of de dame, die het wagen zou een aanmerking daarop te maken!

Verklikking! de Kommandantur! dat schrikbeeld van een ieder! Dreigement van inbeslagneming, boete, gevang!

Het eerlijkheids betwijfelen eener meid wordt zekerheid, de eieren verdwijnen uit de schrapaai of de hennen schijnen niet meer te leggen... de boter, nu buiten prijs — slinkt bij oogenzien en spreken durft de huisvrouw niet. Waagt zij het en heeft ze het te doen met een onbeschoft schepsel, zoo krijgt ze voor antwoord, dat ze maar te zwijgen heeft want “Anders!...”

En ze zwijgt, de dame, ze verkropt hare verontwaardiging en hare gramschap, in haar afhankelijkheidsbewustzijn.

Donderdag, 12 Juli '17.

Te Nevele bevinden zich veel bewoners van Meenen — vluchtelingen — sinds eenigen tijd. Op

bevel hebben zij hun stad verlaten, zijn bij boeren en burgers ingekwartierd, arm en rijk, met niets aangekomen dan een pak of een klein reiszakje. En nu kwam een tweede bevel, dat zij allen wegmoeten. Waarheen? Dat weet niemand. Proviand voor twee dagen zullen ze hoeven mede te krijgen.

Verleden vrijdag ben ik naar Drongen gaan logeeren. Koud regenweêr. Aan den ingang van het buiten komt een ordonnans toegeschoten, neemt het weinig reisgoed, dat ik medeheb en reikt de hand om uit de victoria te stappen. Er zijn daar hooge officieren gelogeed geweest. Een ordonnans blijft er voorloopig. De onbruikbaar gemaakte telefoontoebehoorten liggen onder het bed in de kamer, waar ik slaap, een bewijs, dat de wederkomst van den vijand wordt verwacht. Twee paarden staan er nog op stal: een hanoversch en een trakène.

Later spreek ik eens met dien ordonnans, Ignatz, welke mij die paarden toont en de kenteekens van hun rassen aanwijst. Hij is van Posen, eenvriendelijke, zeer beschaafde, jonge man, soms zit hij in de keuken bij de meiden en den koetsier en — naar ik uit hun gesprekken opmaak — treft het mij weder, hoe goed de Duitschers en de Vlamingen elkanders taal verstaan.

De vrouw van den tuinman komt van de kom van het dorp — een halfuur gaans tot daar. Ze heeft er een paar uren moeten hare beurt afwachten tot het verkrijgen van 't wekelijksch rantsoen vleesch. Ze toont het op een papiertje: een klein stukje: waarvan de helft knokken. Het kost 0.48 centimen en dit voor haar, haar man en twee aankomende zonen; dat dient voor een gansche week.

Den zondagmorgen rijd ik terug naar de stad. Onderweg ligt een deel van een aardappelveld heel verwoest. Al de vruchten gestolen — onvolwassen nog. De eigenaar had 's nachts gewaakt, maar was te vroeg naar huis gekeerd. De dieven waakten ook. Er wordt verteld, dat schurken met scharen het koren afknippen uit haat tegen de boeren. Er zijn in 't geheim nieuwe aardappelen te koop. Ze kosten twee frank den kilog.

Heel de Albertlaan stond dezen morgen vol opgeëischten met hun armzalige pakken op den rug, bestemmelingen voor dwangwerk, uitputting, ontberingen van allen aard, en sommigen onder hen voor ziekte en dood.

De menschen — hier langs de straten — zien er bleek en mager uit. De burgerij nog erger dan de eigenlijke ondersteunden.

De kookvrouw ging gisteren met haar laatste spaargeld in zeven slagerswinkels om toch een beetje vleesch te zoeken voor haar man, met de ongenezen beenbreuk uit het hospitaal weggestuurd bij gebrek aan plaats. Nergens iets te krijgen.

Zondag 22 juli '17.

Nieuwe bommenaanval, te Drongen is een vrouw het hoofd afgeslagen en wreed verminkt. Een kind naast haar, gekwetst aan de beenen is naar 't hospitaal van Gent vervoerd.

Ik ben buiten. Mooie morgen. Mijn gastheeren zijn naar de stad. Ik heb thuiswacht. Eens rondom het park gewandeld. Maar... langs al de breede kronkelwegen zijn de grasboorden afgestoken en is de grond gerakeld. Heden namiddag wordt bezoek verwacht. En een gevoel van ontzag ontwaakt in mij voor zooveel keurige optooiing en zorgzaam gedanen arbeid... Neen, neen, dat moet geëerbiedigd worden. Eere aan de nieuw komenden! Zij zullen er de eerste voetstappen opzetten. De moestuin en de lanen met fruitboomen zijn lang genoeg voor gaande- en keerende wandelingen. Het is er ook mooi met de menigvuldige bloemenbedden, alle in vollen, kleurrijken bloei, bestemd voor tafeltuilen bij ieder feestmaal.

Vreest niet, bloemen, knoppen en siergroen. Dit jaar zal geen mes uw stengels afsnijden, u ten minste komt de oorlog ten goede bij opschorsing van uitnoodigingen.

Aan den stal staat de ordonnans, Ignatz, ik zag hem zoo even — na 't hooren van klinkende hoefstappen op het kiezel, zijn prachtige paarden binnenleiden. Ik ga voorbij.

Hij buigt diep, de twee armen strak naar beneden aan het lijf gehouden, onbeweeglijk staande in

grijs werkpak met het zwart en wit gestreept eerelint van het IJzeren Kruis. De meiden komen met korven uit den tuin, blijven praatjes aanslaan. Hij bedient zich van een eigenaardig mengsel van Vlaamsch en Duitsch. (Hij verblijft al drie jaar in België.) Ze verstaan elkander uitstekend. Ik heb mij bij de groep gevoegd — ik moet menschenkennis opdoen. Hij vertelt, dat hij in dienst is bij een graaflijke familie van Posen. Poolsch is zijn moedertaal, maar ze mag in geen scholen spraakkundig aangeleerd worden. Hij is vroom-Katholiek en heeft heden reeds in de kerk van Mariakerke — een twintig minuten van hier — mis gehoord en gecommuniceerd. Ik verneem uit het gesprek, dat hij in de keuken dagelijks pap gaat eten en dat hij niets van wat hij ziet of hoort verklikken zal.

- Intusschen davert de lucht breed en wijd in de verte en onderbreken de meiden opkijkend en omkijkend met:

“Maar hoort toch ne keer!” — “Vanwaar?”

‘- "Aan de zee zeker!" — "'t Is altijd zoo!"

“Neen, neen, nooit alzo geweeest!...”

Hij legt uit en toont, hoe handgranaten geworpen worden. Hoe goed men elkander dooden kan man tegen man... Dan spreekt hij van de processies in Polen, zoo heerlijk, zoo innig godvereerend, hartverheffend, en telkens hij den naam van het Heilig Sacrament uitspreekt, licht hij de pet... eerlijke, zachtzinnige inborst, gefamiliariseerd met al de gruwelen van het verdorvendste, wat den krijg betreft...

Maandag 30 juli '17.

Zaterdag hebben nieuwe bommenaanvallen op Gent en de voorstad Ledeberg plaats gehad. Vier personen zijn in één huis gedood. Een klein meisje — elders — eerste van hare klas was, heel in 't wit gekleed, voor een spiegel bezig een laatste hand te leggen aan uit het papier verlorene krulletjes rondom haar hoofd, bereid om naar de prijsuitdeeling van haar school te gaan, toen een stuk ijzer haar bloedig nedersloeg. Ooggetuigen verhalen, dat een heelen hoop van de lillende ingewanden der slachtoffers — in een zak vergaard — op een kar werden weggevoerd.

Dezen namiddag om drie uur worden de tien slachtoffers op kosten der gemeente ter aarde besteld.

Ook op het Soldatenheim te Melle heeft een bom vele dooden gemaakt.

Vrijdag 3 Augustus '17.

Sedert drie jaar woedt de strijd over Vlaanderland; maar nooit als thans sedert dagen heeft het verre kanongebulder een dergelijk stadium bereikt.

Ik verbleef te Drongen. De bodem beefde tot daar toe; de planten huiverden op hun stengels, de bloeiende kelken bogen knikkend het hoofd.

Er blies gisteren geen windje. Heel de natuur leed nochtans met den mensch door het woest gebeurende — op grooten afstand. Het geleek op oceaangolven geweld tegen rotsen aankletsend, het was als de ontketening van een verdelgenden storm in een reusachtig oerwoud door heel het uitspansel aan den zuidwesterkant...

Het deed denken aan het "dies irae"

"Dag van gramschap en ellenden,
Die des werelds loop zal enden."

wij hadden gestaan — luisterend — aan den gevel van het hoveniershuis. Daar sloegen de daverende slagen gruwelwekkend als het ware op ons zelve neer... genoeg, genoeg wij vluchtten heen en het park in.

Het werd een heerlijke avond, dien Maandag, zoo koel en kalm. De maan, in 't eerste kwartier, nog heel bleek, laag op haar zomerbaan, had als wij een hekel aan de moorderijen; met de twee horens

zat zij er van afgewend.

De blanke eenden sliepen op den wal, als groote nenuphars tusschen de lemnas onduidelijk in schemerschijs; de oever met het stilzwijgend riet lag in diepe schaduw. Alles stond groot, hoog, dik, half vormloos, reeds donker en krachtig in het villapark; de open graspleinen blonken zilverig grijs: een geur van late rozen en heliotroop — dat paarse zonnekruid — hing in de zoele atmosfeer; bonte bloesembloei, nu vervaald, maar bij vollen dage oogverlokkend, stond op de ronde perken of slingerden in afboordsel langs de bochtige paden mee...

En weder onweerstaanbaar, door een helsche macht gedreven, trokken wij sprakeloos, aangelokt door het ontzaglijke, naar den gevel van het tuinmanshuis.

Daar sloegen de daveringen, uit de verre verte aanrollend, met gruwelklimming tegen de muren aan en kaatsten als het ware op ons terug...

En nu keerden wij ons voorgoed van die schrikkelikheden af.

Wonderbare gevoels- en belangstelling-tegenstrijdigheden. Wij gingen kijken in een stalleken, hoe een klokken al de kleine kippetjes van een andere klokken, die zij zelve uit jalousie had doodgepikt, onder hare hoogopgeheven vleugels nam. Het getal met de hare er bij was zoo groot, dat enkelen geene plaats vonden en op haren rug of rondom haar naast elkander 't jijlpend neerhurkten.

Bij het naar huis keeren kwam de duitsche paardenknecht uit de staldeur.

“Ignatz, waar schieten ze toch zoo hevig?”

Hij wist het niet, zei hij. Niemand van 't leger weet iets; maar een dergelijk tempeest kwam voorzeker wel voort uit duizend verderven spuwende vuurmonden van alle soorten kaliber.

En daarop, aanslaande, begaf hij zich langs de buitentrap naar de keuken en het van de meiden te krijgen avondmaal.

De pauw met zijn thans slependen staart, die begint uit te vallen, kwam ons te gemoet, hij kent mij, ik heb hem tam gekregen, hij pikt — hoewel nog wat schuw — de brokjes brood uit mijn hand.

Ik heb er geene nu en hij vertrekt teleurgesteld naar zijn dikken slaaptak op den hoogsten boom van al de hooge boomen...

Het is heelemaal avond geworden.

En terwijl dergelijke nietigheden ons bezighouden, dreunt het afgelegen, en toch zoo duidelijk hoorbaar vuurgebulder onophoudelijk voort.

Ik keerde 's anderdaags terug naar de stad in morgenvroegte. Op Mariakerkedorp staat bijna op alle deuren — zelfs aan heel kleine werkmanshuizen een zwart houten vierkant plankje met witte letters: “Belegbar mit:”

De cijfers zijn van 1 tot 16 ingevuld of nog in te vullen. In de voorgeborchten van Gent is niets dergelijks te bemerken.

Al het nog op te eischen koper wordt aangeduid bij verordening: “trapstangen, kaarshouders aan pianos, koper aan briefkasten, trekkers aan de voordeuren en poorten, roedekens van allen aard” en dingen, die men nooit hooren noemen heeft.

De gommelastiek, die als hoeveelheid vijf en twintig frank kostte, gaat nu aan zeven honderd, zei een tandarts.

Er is rijst in groote mate ten behoeve der bevolking van Oostvlaanderen aangekomen. Veel van het in de amerikaansche winkels als rantsoen gekregene, wordt onmiddellijk tegen woekergeld aan de soldaten overgelaten, die het naar Duitschland zenden.

De fransche woorden op sommige uithangboorden staan 's morgens met teer overstreken. “Het zijn de Flaminganten” luidt de volksovertuiging “die het verrichten.” Altijd zijn het zeker — bewust of onbewust — vijanden aan de Vlaamsche zaak, die tot zulke middelen hun toevlucht nemen en aldus de Fransquijlons in de hand werken. Het wordt betwijfeld, of er onder de zoogenaamde

aktivisten geene heimelijk in dienst van de franschgezinden staan om het Vlaamsch hatelijk te maken. Frankrijk heeft hier toch zooveel bewerkt "pour favoriser les amitiés françaises..."

Maandag 6 aug. '17.

Steeds duren de gevechten voort. Het heeft bij stroomen geregend. Nu is de artilleriestrijd aan den gang. Volgens de nieuwsbladen is dit offensief het grootste door het engelsche leger aan den dag gelegd sinds het begin van den oorlog. Meer dan een millioen hunner staan in het vuur.

Woensdag '15 Augustus '17.

Hemelvaart. Gisteren morgen heel vroeg keerde ik uit Drongen te voet naar Gent terug. Wel waren mijn neef en nicht ook stadwaarts gereden, wel was er plaats in 't rijtuig voor mij; doch ik durfde de kans niet wagen. Mijn pasport is niet vernieuwd geworden; gedurende de korte landstrook (25 minuten gaans), die mij van 't grondgebied van Gent scheidt, hebben ze 't mij nooit gevraagd, maar toch zou het kunnen gebeuren. Wie niet in regel is, heeft allerlei moeilijkheden te verwachten: naar de Strafabteilung geleid, een boet te betalen, neen, neen, liever te voet.

Met mijn meid begeef ik mij op weg. Frisch, verkwikkend waait de morgenkoelte in 't gelaat en onder het haar; gemilderde zonneschijn, geen stof. Het wordt een aangename wandeling.

"Bons, bons, bons!" gaat het in eens, schijnbaar boven ons. Bommen, afweervuur!

Wat nu gedaan? De smalle landbaan strekt zich recht en heel lang zonder schaduw tot aan de kerk van Mariakerke uit. Smokkelaren, meisjes, knapen, mannen en vrouwen, meest barvoets, met opgerolde, leegge zakken onder den arm, of gevulde reeds, de twee zware uiteinden van achter den nek naar voren over de schouders hangend, gaan en komen uit de twee richtingen, kijken in de lucht en verhaasten nog den haastigen stap. "Bons, bons, bons!" Het zijn harde slagen uit den hemel neerdonderend... Geen schuilplaats voor 't gevaar van de schrapnells, waarheen? Wij staan nog aarzelend onder hooge populieren; die geven geen waarborg voor 't behoud.

"Kom, kom, wij keeren terug, ik heb de deur van de kapel op een kier zien staan."

In allerijl loopen wij er een paar honderd stappen terug naartoe. Wij zijn er zoo even voorbijgegaan, aan den "driesch", plek waar vijf boomen gegroepeerd staan en vier straten samenloopen. Zij is in rooden baksteen, die kapel — een kapel van Lourdes, zooals men ze heet, schitterend nieuw.

We zijn er nog niet. Een vreemdsoortig gerij, eene kar met soldaten komt aan. Ze roepen iets. Is het naar ons? Neen, ze vragen den weg aan een boer op 't land. Ze lachen luid bij 't zien van onze vlucht. Ze hebben geen schrik, zij, de steeds in gevaar verkeerenden...

Wij zitten in de kapel op lage kerkstoelen. Het ruikt er naar... zal ik zeggen wijwater? Een zonderlinge reuk aan kapellen eigen, gemengd met waskaarslucht. Een gekleurd beeld der Lievevrouw staat op 't outer tusschen twee tuilen van gemaakte bloemen.

Het is merkwaardig en het treft mij telkens, hoe binnen zulke landelijke bidplaatsen in eens de stilte, een diepe stilte, u omgeeft. Het is alsof die stilte luisterde naar 't suizelen van den wind in de kruinen boven haar, alsof alle levensuiting buiten deze plaats plots opgeschorscht ware.

Het vreeselijkste is voorbij. Het luchtgevecht schijnt zich te verwijderen, allengs houdt het op.

"Kom, wij zullen 't wagen om voort te gaan."

De overgang uit dat halfdonker met de schitterkleuren van 't geschilderd glas, maken bij het uitkomen ietwat zonneblind.

Bij ondervinding weet ik, dat zulke luchtaanvallen dreigend blijven, meer dan eens herbeginnen en het gevreesde niet over is voorgoed.

En wij maken spoed langs den blooten, rechten landweg. Toch bemerk ik hier en daar nieuwsoortige rapenvelden, met blauwachtiger groen en anders gevormde bladeren: het

uitheemsche doet zich gelden tot in de vruchten van het veld...

Zondag 19 augustus '17.

Welk verschrikking verleden nacht. Het moest nog voor half elf zijn: een ontzaglijk schot schijnt alles te plet te slaan. Andere slagen volgen kort op elkander uit de lucht of op de aarde verward en verwoed.

In het bed blijven, ondanks de onmogelijkheid elders ook het gevaar te ontvlieden? Neen.

Tastend in het duister grijp ik de hand der meid, die als een verschuwde hinde mijn kamer is binnengesprongen, en wij dalen struikelend de treden af.

Van op de eerste trapzaal zie ik den hemel glinsteren van diamant als bij wintervorst; en daarover zweven van laag naar omhoog, bestendig wuivend — gelijk aan de glanspluimen van een staartster — de lange zoeklichten, die de vijand op de engelsche vliegers uitzendt.

En onophoudend gaat het bliksemend krijgsvuur voort tusschen het kort verpoozen van het verre veldgebrom...

Wij zetten ons op de beneden trap, die naar de kelderkeuken leidt, onder al de trappen van het hoge huis wanen wij eerst in veiligheid te wezen. Maar het tocht er en nu komt de twijfel. Viel er een bom binnen, wij zouden onder die massa treden verpletterd worden. Beter in de voorkamer gaan. De buitenluiken en de luiken in de suite aan den tuinkant zijn toe. Het is er zwart donker als in een graf. Ik heb niets mede dan een dun wollen sjaalken en trek een licht sophakussen ter verwarming op de knieën.

En aldus luisteren wij naar de ketterslagen te allen kant om en rondom ons, en schijnbaar ook boven onze hoofden losbrandend. Nu en dan rinkelt er een vallend shrapnellstukje op de bestrating en ook, glasbrekend, op de veranda of het steenenpad van den tuin. Geen mensch, die in de buurte roert. De tijd is voorbij, dat de bewoners elkaar van op hun balkons en van uit hun vensters wederzijdsche indrukken toeriepen bij 't projectilenslaan. Enkel loopt er iemand heel vlug langs de straat. Te oordeelen naar 't geluid draagt hij geen duitsche zolen met nagels beslaan; ook een paar rijtuigen rollen over den Steenweg. Gaan ze op verkenning uit of de gekwetsten en de dooden halen om ze naar het lazaret te voeren?...

Eensklaps krijg ik een scherpe pijn aan een been juist boven den hiel. Ik voel: De huid is afgeschraapt tegen den looper van de traptreden. De kleine wonde bloedt.

Wat heeft dit te beduiden bij de moorden op groote schaal, die elk uur plaats grijpen!...

Het heeft twaalf geslagen, het slaat half één, en opvolgentlijk één en... eindelijk houdt het knallen op en is er geen luchtgeronk van vliegers meer te hooren. Wij houden 't nog een half uur of zoo uit en; wonderlijk genoeg, komt, na al die heftige gebeurtenissen, de onverdrijfbare slaapbehoefte en — steeds tastend af en toe een lucifertje kratsend — bereik ik mijn kamer en mijn ledikant.

Dezen morgen van af acht uur vlamde — achteloos van den Hoogdag — reeds met blauwachtigen schijn het komfoor van een loodgieter, die bezig was op het platform van mijn linker buurman de schade te herstellen, die een shrapnell fragment er in gemaakt heeft. Op de straat waren menschen bezig de kleine brokjes metaal op te zoeken.

Zeventien personen zijn gedood op den Brugschen Steenweg.

Mijn nicht Alice komt van buiten nog heel ontsteld. Haar rijtuig wacht aan de deur. Zij heeft al de aangerichte verdelgingen gezien: gevels neergeslagen, putten in den grond; een hofstede, waar verongelukten en verminkten liggen; een koe met den ijzeren halsband nog aan, verkoold evenals haar kalveken in het stalleken daarnaast; een fabriek van fosfaat in gruishoop.

“Herinnert ge u,” vraagt ze, “de laatste maal, toen ik u afhaalde om naar Drongen te komen, dat ik een boodschap in dat huis had en de dame mij tot aan de straatpoort begeleidde?”

Ja, heel goed, ik was in 't rijtuig blijven zitten en ge praattet nog wat terwijl ik wachtte: een nog

jonge, hoogblozende dame, gezet, met een witte blonde man, die zoo vriendelijk ook naar mij groette, toen het gespan voortreed...

“Zij is onder de puinen van haar huis op de straat gevlogen; eerst 's morgens kon men ze vermorzeld van onder de bouwmaterialen uittrekken. Ze lag door een straatvenster, toen het gevecht plaats had. Haar man, die lam is, en de non, die hem verzorgt, hebben geen letsel.’

Gruwelijk! en het treft vooral, wanneer men het slachtoffer kort te voren, blozend van betrekkelijke jeugd en gezondheid heeft gezien.

Woensdag 22 augustus '17.

De dagbladen geven de namen en den leeftijd op van de gedooden. De dame in quaestie droeg den ongewonen familienaam van Niffle. Drie harer vingers zijn tusschen de ijzers van de tramlijn gevonden.

Het is vier uur van den namiddag. Een zonderling, onregelmatig gekraak is in de lucht te hooren. Een mitrailleuze? Het lijkt er op maar 't is daartoe te wankelend... en nu volgen nog andere vreemdsoortige geluiden... en dan niets.

Het bericht komt, dat drie duitsche vliegtoestellen gevallen zijn en de inzittenden er verkoold op den grond liggend, door een toegestroomde menigte zijn gezien.

Elk vertelt nu nog wat de verwoesting heeft ingericht op den beroerden nacht van 18 tot 19 augustus. 's Morgens krioelde het ginder van volk. De trams werden stormenderhand ingenomen en men vertelde er, dat in de huizen, dicht bij de ramp de bellen klonken, de deuren open en toe vlogen, de plankenvloeren daverden.

Elk verschuilde zich, waar schuilen mogelijk was... En toch keken sommigen en bleven enkelen te bed in de fatalistische overtuiging “als uw dood alzoo gelegen is ontkomt ge er toch niet aan,” of het vertrouwvol motto toepassend: “Wat God bewaart is wel bewaard.”

Vrijdag 24 augustus '17.

Oorlogsprentje.

De kookvrouw was zaterdag in de jubilatie: een wonder was gebeurd. Denk eens ze was gevraagd om 's anderendaags het maal te gaan bereiden voor een vijftigjarig huwelijksfeest en de verloving tevens van twee kleinkinderen der jubilarissen. Die vrouw oefent haar bediening uit als een priester zijn heilig amt, als een kunstenaar zijn roeping. En het was zooveel maanden geleden, dat geen vinger aan hare deur meer had getikt om haar hulp in te roepen.

Een blij verschiet voor haar die drukte van de voorbereiding, die zenuwachtige zorg voor 't welgelukken, die gloed van de kachel, het sissen en 't bobbelen daar op en dan nog een ander vooruitzicht: het mededoen aan 't lekker eten, het medekrijgen van een stuk taart, van fruit van... ja, maar deze hoop ontwaakte onuitgedrukt in haar... het schuw omkijken of een oog bespiedt, of een stap nadert en gauw, gauw, 't een of 't ander in den zoogezegd voor het bergen van haar werk meegebrachten korf, voorzichtig verstoep als blijde intrede voor haar en de kleinen harer nicht, hunkerend na haar verschijnen op het einde harer straat, verzot op den buit. Och, het moet ook zoo lastig wezen te weten, dat het — nu vooral — te huis zoo krap gesteld is, voor wie zooveel overvloed ziet.

Het maal is afgeloopen, de genoodigden hebben 't zich laten smaken.

Zij heeft van de dienders vernomen, dat haar kunst geprezen werd. Veel is er nog over, want er was overvloed: stukken zalm, rozekleurig als een lentebloem, knuifjes kip in geurige saus, en nagerecht o taarten en ijs en allerlei van zoetigheden.

Begeerlijk ziet ze 't allemaal, niet voor haar zelve o neen, wie kookt verliest den lust naar 't eten, maar voor Naas met zijn gebroken been, voor de elders wonenden kleuters harer nicht, die haar huis

niet zullen ontruimen voordat "Meetje" weergekeerd is.

Maar... een van de dochters der feestvierenden — een gierige oude deugeniete, heeft — misschien uit intuïtie of gewaarschuwd voor gevaar — ditmaal een noodhulp in de keuken aangesteld. En deze wijkt geen stap van uit.

De kookvrouw, steeds dienstvaardig, heeft helpen afwasschen en afdrogen en heeft ook helaas! na zelf zonder appetijt te hebben gegeten alles in den kelder zien wegdragen... onnoodig nog te dralen... er zal ditmaal niets zijn voor haar wachtenden.

30 Augustus 1917. Donderdag.

Pennetrekjes:

Een jongen van zeventien jaar, wiens naam begint met De V. ging naar 't Meldeamt, toen de beurt aan de letter D. was.

"Mis," zei men hem. Hij moest zich volgens de letter V gemeld hebben.

Hij wist het niet. Dertig mark boet. Zooveel bezat hij niet. Een arme jongen, werkmans bij een tuinbouwkundige, dertig mark boet!

Gevang? Dat schrikbeeld der gestraften, de voorvoeling van elken nood, van alle ontbering en van dagenlange ergernis... Een goede ziel, een buurvrouw, erbarmde zich over zijn lot. Moedig deed zij een omhaling in hare straat — een straat van arme menschen — en gaarde, o wonder! Vijftien frank op.

Schoorvoetend trok de knaap ermede naar de Stafabteilung of de Kommandantur — ik weet niet, waar zoo iets betaald wordt — en verklaarde, dat hij niet meer geven kon. Men nam het geld aan, hij was ontslagen van de straf.

Op welken grond? — Omdat zijn vader in het Arsenaal voor de Duitschers werkzaam was. Ze weten alles toch!

Ik speel soms schaak. Een vriend kwam mij bezoeken. Wij zouden een partij of drie doen. Eerst koffie drinken.

"O wit brood!" riep hij uit, "welk een zeldzaamheid, indien mijn vrouw 't geweten had," — en hij glimlachte — "zou ze voorzeker meegekomen zijn. Hoe raakt ge daar toch aan?"

"Ja, als zieke met een getuigschrift van den dokter krijg ik twee witte brooden in de week."

"O, hoe lekker!" vond hij, "hoeveel weken zou 't geleden zijn, dat ik geen wit brood meer proefde!"

Lekker! Dat vind ik niet, het komt mij altijd voor, alsof er pleister of kalk, of ten minste boonenmeel in den deeg vermengd was.

"Nog, nog," drong ik aan, toen er een drietal boterhammetjes overbleven.

"Voor u," zei hij grootmoedig, den kleinen voorraad met het oog streelend en hem mij toeschuivend.

"Neen, dank u, ik heb genoeg."

Toen vroeg hij, na een zichtbaar-verlegen aarzeling, "mag ik ze mededragen voor mijn vrouw? Ze droomt er van nog eens wit brood te eten."

"Zeker, zeker," blij iets te kunnen doen voor hen, die mij met vriendschapsblijken overladen. En een wit papieren zak werd aan de meid gevraagd en de gewaande lekkernij zorgvuldig daarin geborgen als thuiskomstgave aan zijn eega.

Oorlogsarmoe!

Dat zijn schatrijke menschen; toonbeelden van vrijgevigheid, die 't op geen kosten zien die wonen

in een soort van paleis, zoo groot, zoo rijk gestoffeerd is het te hunnent...

Een mijner neven is aan het hoofd van een bureel, ingericht voor wat de voeding der bevolking betreft. Hij kreeg bericht van de bezettende macht, dat hij op zijn bedienden de drie vierden moest aanduiden onder degenen, die 't best konden vermist worden — om ze door vrouwelijke beambten te doen vervangen. Aanduiden? Een keuze doen tusschen hen voor wie allen het een levensquaestie was? Vaders van familie, lieden in hun handel gestuit; gestudeerde mannen, uit nood gedwongen een nederige bediening waar te nemen; menschen, die schulden af te korten hebben; steun van ouders, van kranken, van jongeren in huis, misschien... wie hier te behouden, wie uit te sluiten, en naar Duitsland te laten sturen om te werken voor den vijand, wie?

Hij weigerde een schifting te doen.

Hoe zal de zaak eindigen? Door het werpen met de dobbelsteenen, wie weet? Een beslissing is nog niet gekend.

Veertien dagen geleden kostte de koffie dertig frank den kilog. Nu staat de prijs aan twee en veertig.

Een nicht vertelde mij, dat twee buitenmeisjes, welke voor haar vleesch, eieren en boter — deze laatste aan twee en twintig frank den kilog. — smokkelden met heel hun voorraad aangepakt zijn. Alles afgenomen, daarbij een boet van honderd mark opgelegd.

“Ik zal ze betalen,” zei de dame.

“Och,” antwoordden ze, “wij zijn zoo arm, wij zullen 't gaan verzitten in 't gevang en wilt ge ons een schadeloosstelling geven, Madame, wij zullen u heel dankbaar wezen.”

En het geschiedde naar hun woord.

Ze meldden zich bij haar aan, zoodra hun straftijd uit was.

“God!” vertelde ze mij, “welk een verval op die korte dagen! Slechte slaping, schier geen voedsel, jammerbeelden waren ze.”

Het spreekt van zelf, dat hun alle kosten van aangeslagen waren vergoed werden. In een opwelling van medelij kregen ze de honderd mark boete toe.

Zondag laatst, op een klein vriendendiner, zat ik naast een wijnkoopman, slachtoffer zijner onachtzaamheid: weken geleden zond hij naar een klant op een nabijgelegen dorp flesschen wijn ter bedrage van driehonderd franken. Hij meende alle rechtsvormen te hebben in acht genomen en was volkomen gerust. “Hichtgenemig” stond er op den korf. Hij kent geen Duitsch en geloofde, dat zulks beteekende: “niet aan te slaan.”

Weldra kreeg hij bericht, dat heel zijn zending verbeurd was verklaard en hij een boet opliep van honderd mark voor ongeoorloofd wijnvervoer. Verzet daartegen; verklaringen van goede trouw, niets hielp, betalen moest hij tot den laatsten cent.

1 Sept. zaterdag, '17.

De onderwijzeres uit een onbetalende stadsschool deelt mij het volgende mede: eene harer leerlingen, een meisje van veertien jaar, was gedurende tien dagen uit de school gebleven.

“Ge zijt toch niet ziek geweest, kind,” berispte haar de meesteres, “ge ziet daar te goed voor.”

“O, juffrouw, ik heb het zoo wel gesteld,” sprak de kleine, “ik ben gaan werken op het land, naar Somergem, ik heb rapen helpen wieden en “opheulen” bij een boer.”

“Haddet gij een pasport dan? Somergem behoort tot een andere Kommandantur.”

“Neen, neen, ik heb 't geriskeerd van geknipt te worden,” en het meisje glimlachte gewichtig, fier over het bedrijven van een dergelijke heldendaad. “Geen enkele markepakker heeft mij aangesproken; geen had het ook kunnen doen: ik sprong over eene gracht of verschool mij achter een haag of een hooiopper, als ik er van verre een op velo zag aankomen.”

“En hebt ge nogal wat geld verdiend?”

“O, juffrouw, geld verdienen, juffrouw toch! Neen, neen, niemendalle” zei het kind, als riep het haar tot de orde, “peis ne keer: alle dagen eten, en eten zooveel ik wilde, o” en haar oogjes blonken als genoot zij nog in verbeelding bij 't zicht van al die goede dingen voor haar eenig arbeidsloon.

Zondag 2 September 17

Dezen morgen kwam mijn nicht Alice binnen heel ontsteld. Het is op haar buiten, dat ik sedert eenigen tijd alle weken van den vrijdagavond tot den maandagmorgen verbleef. Bij uitzondering was ik er verleden week niet:

“Slecht nieuws, heel slecht nieuws,” berichtte zij, “al de bewoners van de Beekstraat (de hare) moeten hun huizen ontruimen.”

“Het kasteel van baron C., naast onzent, is in beslag genomen; de eigenaren worden weldra met heel hun personeel uitgedreven en wij ook kregen bericht, dat wij vertrekken moeten.”

Ik schrok letterlijk en in eens stond een heele fantasmagorie voor mijn verbeelding op: het huis vol soldaten, al het niet afgeleverd koper; de verborgen karn; de hoenders wel zestig in getal, terwijl er slechts zeven wettelijk zijn opgegeven: twee verborgen varkens, een kalf wiens geboorte op den burgerlijken stand niet staat aangeteekend, en... al die mooie bloemen in de hall en op al de vensterranden; al die kostbare voorwerpen van de meubileering! de tapijten prijs gegeven aan de vuile, benagelde schoenen van de legerschaar... al die in potten opgestapelde eieren; al die verborgen blikjes; die stukken spek; die hammen tegen hongersnood aangekocht!...

Waar er mede weggevlucht?

De boerenbevolking is er nog slechter aan toe: weg, met of zonder hun beesten; bezig als elk is met het rooien der aardappelen, het afplukken van 't ooft — dit een maand te vroeg, zonder dak en zonder levensonderhoud. De bezetters zijn er nog niet, doch ieder oogenblik te verwachten... Ze bracht nog een ander nieuws, ook een slecht. De te Afsnee in een loods lang achter houtstapels verdoken auto van mijn neef Cyriel, die ontdekt en weggevoerd was, is nu, luidens een brief van den advocaat, die met de zaak gelast was, zonder vergelding verbeurd verklaard.

Hij weet het nog niet.

En nu voor 't laatst toch iets gunstigs: een blij bericht, dat ik aan de belanghebbenden mag gaan mededeelen; de bedaagde echtelieden uit het hofje der Prosper Claeyssstraat zullen allen — 43 huisgezinnen — bloem en pakken beschuit krijgen...

De vreugdezoon zal schijnen in al de nette woninkskens met de bloemenhofjes er voor.

Maandag 3 sept. '17.

Ik heb ze hun mogen dragen, de ontvangstbewijzen, voor het afleveren der eetwaren op zondag gesteld. Allen kwamen — daartoe uitgenoodigd — in het eerste huisje der straat. Namen en nummers werden opgeschreven en dan... dan was het mij als plicht opgelegd strenge voorwaarden te stellen: een beetje moeielijk was 't deze oude, deftige lieden als onvertrouwde schoolkinderen te vermanen. Toch om hun bestwille deed ik het, ik zei: “Menschen, ge zijt allen heel brave stedelingen, niemand meer dan gij verdient hulp; maar indien er iemand onder u ware, die zijn gekregen deel verkocht voor woekerprijzen of het weggaf uit medelij, zou elke verdere gunst u allen onttrokken worden.”

Ze beloofden het niet te doen. Ik ging voort: “Mijn nicht heeft het geld tot deze giften bij meewarende menschen opgegaard. Ze willen niet gekend zijn; maar blijven waken over uw welvaart, past dus op, dat geen klachten komen.”

“Wij zullen lezen (bidden) voor onze weldoeners,” verzekerden zij — bidden! die gewone

betaling der dankbare behoeftigen, de eenige in hun bezit. Enkelen zeiden zelfs: "Wij zullen te biecht en te communie gaan te hunner intentie."

Ik begaf mij ook in zeven of acht huisjes, waar zieken of hulpeloozen zaten. Wat was het daar overal net en keurig, zelfs bijna burgerlijk ingericht.

In het naar huis keeren was het zwerk dreigend zwart. Ik maakte spoed; want de donder grommelde en zigzagflitsen schoten over dat zwart heen.

"Wat zitten ze ginder goed en veilig, die getrouwde menschen, nog te zamen na hun arbeidvollen levensloop," dacht ik met dat gevoel van diepe gerustheid over een bevredigenden toestand.

Wel hen, die ten minste aan eenige arme sloovers een blijden ouden dag waarborgen!...

Woensdag 5 sept. '17.

Er is maneschijn.

Vliegers zullen komen dezen nacht, zei elkeen gisteren bij 't slapengaan. Het was één gedommel en geronk gedurende uren en uren. Maar het zullen, naar verluidt, vijandelijke proefnemingen geweest zijn, verkenningen of... och, we zijn zoo onwetend, zekerheid van niets schier hebben wij.

Het was merkwaardig om zien, hoe over het bleekblauwe hemelgewelf klakkende lichtkevers vlogen, zwenkten en keerden, nu eens recht, hooger en lager, dan in kringvorm en glimmende, dra doovende starren uitwierpen, net als neervallende vuurpijlen doen.

Vrijdag 7 sept. '17.

Het volk is tot woede opgeruid en moet alles verduren. Het wreekt zich door te beweren, dat de nachtelijke aanslagen van de Duitschers zelven komen om haat tegen Engeland op te wekken.

De vredesvoorstellen van den Paus schijnen tot geen gunstig einde te zullen leiden.

Allerlei geschiedenissen zijn in omloop. De volgende, zegt men, berust op waarheid: op het grondgebied van Bouchaute, een dorp dicht bij de hollandsche grens, was een engelsch vliegtuig gedwongen neer te dalen te midden het eenzaam polderland. De ingezetenen staken het in brand. En toen Duitschers zoo gauw mogelijk naderden om ze gevangen te nemen, was geen spoor van hen meer te zien.

Waar bevonden zij zich, wie had hen op dat kort tijdverloop, in een onbewoonde vlakte helpen verbergen of bij kunnen staan, waren ze over de grens geraakt?

Het kwam niet aan het licht. Al de inwoners der gemeente moesten op de markt samenkomen en werden onderhoord. Opheldering was niet te krijgen. Toen nam de overheid den burgemeester en den pastoor gevangen, die slechts na vier en twintig uren in vrijheid werden gesteld.

Zaterdag 8 sept. '17.

Op al de graspleinen van het Stadspark zijn in 't voorjaar aardappelen geplant. Met lange stengels zijn ze opgeschoten: ze hebben de kracht niet bezeten tot bloei: de zomer was te koud. Zullen ze knollen voortbrengen? Ook struikboontjes groeien er op halfbeschaduwde plaatsen. Ze staan heel groen en nu — in september! — bloeien ze heel veel met hun, ditmaal heel kleine, vlinderkelkjes. Och, de onschuldigen, ze weten niet, dat van hen iets anders, dat vruchten dragen wordt verwacht. Hun naieve onnoozelheid heeft iets aandoenlijks in het belachelijke van hun teleurstellende doenwijze zelf.

In mijn tuintje op de voormalige bloemenperkjes heb ook ik aardappelen laten planten. Hun "groezen" waren meer dan een meter lang. Zes kilog. hebben ze voortgebracht.

"Waren ze goed?" vroegen mij vrienden met twijfelenden glimlach.

"Och, de vooringenomenheid van den eigenaar, doet zijn gewassen goed schijnen," antwoordde ik, "doch om oprecht te wezen, ze waren 't niet."

Maandag 10 september '17.

Ik kan naar buiten niet meer gaan. Er staat nu op een der pijlers van het ingangshek: "Belegbar für 7 Officiere, 7 manschaften," en ik weet niet hoeveel paarden. Vijftig werklieden zijn bezig aan het vereffenen van den grond voor het aan te leggen vliegplein.

Wat gewordt er van ons land? Platgelegd, onderkelderd, een kerkhof, een oord van verwoesting, een hongrig volk!

Al de wijn wordt in beslag genomen, de bijzonderen — 't is te zeggen, die geen handel drijven in wijn, mogen elk twintig, en de hotelhouders vijftig flesschen behouden. Al het verlakt huisgerief is reeds uit de bazars en de winkels weggehaald; nu zijn volgens de laatste verordening, de te koop gestelde gemaakte manskleederen, van alle model en van alle stoffe aan de beurt op een kleinen voorraad na. Wie geen winterjas bezit, moet van lieverlede vervriezen dus. Oudkleerkoopers bieden met honderden franken voor half versleten jassen aan. Op de straat werd een heer mijner kennis aangesproken door zulk een koopman:

"Mijnheer, gij bezit een warmen winterpaletot en een vellen paletot. Dat is een dubbel gebruik, verkoop mij den met vel gevoerden, ik betaal goed." Uit nieuwsgierigheid stelde de aangesprokene zich, als ging hij op het voorstel in: "Hoeveel zoudt ge er voor geven?" vroeg hij. "Negenhonderd frank," was het onmiddellijk antwoord.

"Neen, man, ik verkoop hem niet." De andere opende den mond als om het aanbod te verhoogen... maar de aangesprokene liep weg.

De paletot heeft nieuw niet heel veel gekost, de huiden zijn van geen zeldzame hoedanigheid en bij plaatsen afgesleten reeds.

De koffie staat aan vijftig frank den kilog. De boter van twee en twintig tot dertig frank — dan nog voor wie ze krijgen kan.

Maandag 17 sept. '17.

Onder de hoofding "Waarschuwing" luidt het bericht: "door bekrachtiging van het veldvonnis van de Mob. Etappenkommandantur van Gent 3 juli '17 zijn... (hier volgen de namen.) wegens krijgsverraad tot den dood veroordeeld geworden".

"De erkende doodstraf is door den kogel uitgevoerd. Gent 15 sept. '17."

'Der Gerichtsheer: Von Wick.'

'Oberstleutnant und Etappen-Kommandant.'

Geruchten, welke griezelen doen, zijn hier in omloop ter gelegenheid der tooneelen, welke bij deze terechtstellingen hebben plaats gegrepen. Het volgend verhaal komt van een gebuur, die alles van op zijn dak heeft gezien: de meisjes schreeuwden en liepen weg op het plein der Schijfschieting; weder ter aangestelde plaats gesleurd, viel de eene, alzoo werd op haar geschoten. Ze was niet dood, rees overeind met hartverscheurende kreten en een toeschietend officier maakte ze met een schot in de borst af. Twee der als beulen dienstdoende soldaten vielen in onmacht. Heeft de verteller overdreven? Ik weet het niet. Hij was nog zoozeer onder den indruk, dat zijn mond beefde en hij verzekerde, dat hij deze twee nachten nog geen oog geloken had, als nagezet door het noodgehuil der twee...

Vijf zijn er denzelfden dag doodgeschoten. Onder hen komt de naam voor van Leonie Rammeloo van Bouchaute. Die naam trof mij. Ik heb een meid gehad, welke van dat dorp was en Rammeloo heette, maar de voornaam was verschillend, een verwante, waarschijnlijk. Eene der gedooden was zeventien, de andere twintig jaar oud.

Er wordt ook verzekerd, dat een vrouw zal ter dood gebracht worden, die de geboorte van een kind, en hare herstelling moet afwachten tot het volvoeren van het vonnis. Er zijn heel veel veroordeelden.

Het is opmerkenswaard, welk een verkeerde voorstelling de Duitschers hebben van de volksgezindheid hier ten hunnen opzichte... ten minste diegenen met welke ik toevallig in aanraking kom. Zouden deze allen uitzonderingen wezen? Ik geloof het niet.

Onlangs kreeg ik een brief, open en zonder Postprüfungstempel op. Geen twee uren later verscheen er een soldaat, een mooie, groote man, met het wit en zwartgestreept lint van het IJzeren Kruis op de borst. Hij moest mij persoonlijk spreken. Bij mijn binnentreden boog hij in twee met die stijve, eigenaardig-militaire groet, die de beschaafde Feldgrauen kenschetst.

Ik hoefde hem den omslag met het daarin liggend schrift weder te overhandigen. Alles was ermede niet in orde en bij vergissing aldus afgegeven. Hij bekleedde een bediening bij het postambt en zou mij alles weder bezorgen. Hij noemde zelfs zijn adres: mocht het gebeuren, dat hij mij van dienst kon wezen.

"En de vrede?" vroeg ik, "wanneer?"

Hij hoopte nog voor 't einde van dit jaar. Hij verlangde het zoo, allen snakten er naar. Iedereen heeft er genoeg van. Zijn hospita was niet altijd vriendelijk tegen hem, ofschoon hij haar zoo weinig last mogelijk veroorzaakte. Dat smartte hem diep.

"Het komt mij soms voor," sprak hij naïeflijk, "alsof ze van de Duitschers niet hield."

Van den vijand niet houden!...

Ligt de oorzaak van dat optimisme bij de bezetting misschien daarin, dat ze voor baar geld aannemen, wat de couranten van de activisten schrijven over den toestand? Het lijkt daarin, alsof er werkelijk een gisting van vlaamschgezindheid bestond onder de bevolking, die zich uit in dankbaarheid jegens den vijand, welke de grieven der Vlamingen herstelt.

Helaas! Vlaamschgezindheid, waar was die te vinden dan bij velen der leiders zelve, die in hun onmiddellijke omgeving zelve franschpropaganda bevorderden gansch in tegenspraak met hun klaroengeschal op meetings en politieke bijeenkomsten. Hoe jammer het moge wezen, naar mijn bescheiden meening is ons volk door en door franskiljon, niet alleen de hooge standen, niet alleen de rijke en de kleine burgerij; maar de arbeidersklas in 't algemeen: Fransch kennen verwarren ze met geleerdheid; een andere beschaving dan degene door de fransche taal begrijpen ze niet. "Hij kent zijn Fransch evengoed als zijn Vlaamsch," luidt het met bewondering, als van een werkman gesproken wordt. Zelfs te plattenlande is de overtuiging ingeworteld sedert lang. Ik herinner mij te Nevele, toen ik een klein kind was, dat ik een rijken boer, te onzent zittend, hoorde verklaren:

"'K zou daar seffens vier duizend franks leggen, da'k Fransch kon, da'k Fransch kon," herhaalde hij. Het trof mij ook jaren geleden in 't Begijnhof op het jubelfeest van mijn nicht, hoe het Fransch tot in dat bij uitstek Vlaamsch gebleven midden doorgedrongen was.

De helft der gezongen liederen en der theatervoorstellingen waren in 't Fransch... daar in dat laatste bolwerk van raseigenaardigheid!

Vrijdag 21 sept. '17.

Hongersnoodbeeldje in pennetrek.

Het is morgenstond. De meid is uit op boodschappen. De meiden zijn tegenwoordig altijd uit om eetwaren — indien mogelijk — aan te halen.

Er wordt gescheld. Ik moet opendoen. Dat gebeurt met een veiligheidsschuivertje, dat toelaat met den aanmelder te spreken zonder dat hij binnendringen kan.

Door de deurspleet zie ik een klein, oud heertje staan, gekleed in 't zwart met zuiver wit linnen: een net voorkomen. Zijn gelaat is geel, afgemagerd, gladgeschoren.

Hij licht den hoed met een hoffelijke beweging, dien in de hand houdend. "Wilt ge mij een boterham geven?" vraagt hij op stillen smeektoon.

Verbluft hoor ik dat aan en, voordat ik antwoorden kan, aarzeling of wantrouwen vermoedend, voegt hij er aan toe: "Niet om mee te dragen, om hier op te eten... op de stoep."

En toen heb ik den droeven moed gehad om te zeggen: "Mijnheer, wij hebben geen brood."

"Merci," antwoordt hij heel beleefd en, terwijl hij traag de treden afdaalt, ben ik zoodanig ontsteld, dat ik ook zeg: "Merci." En onmiddellijk daarna vraag ik mij af, of ik een monster ben om een uitgehongerden, beschaafden mensch aldus hardvochtig weg te zenden!... Het is zelfs niet waar, dat er geen brood in den kelder was. Den dag te voren hadden wij er geen gehad. Suzanne was zonder thuis gekomen, de winkels waren vroeger dan gewoonlijk gesloten. Aardappelen waren evenmin te krijgen. Ja toch, hier, enkele struiken stonden nog op het voormalig bloemenperkje in den tuin. Ze stak ze uit. We zouden eten hebben. Vervolgens droeg zij het dagblad aan mijn buurdame naast de deur. Zeker moest ze haar nood hebben geklaagd, want stralend van vreugd kwam ze terug met de helft van een zwart brood: "Gekregen! Madame wil geen geld aanvaarden, ze heeft van u reeds suiker en koffie gehad, zegt ze."

Zulk zwart brood kan ik niet eten, als zieke krijg ik wit brood met een doktersattest. Maar begeerlijk vroeg ik: "Och, Suzanne, geef er mij toch een snee van voor de kiekens."

Instinctmatig stak ze den homp achter haar rug als een kind zou doen met een gestolen appel: "Neen, neen," zei ze, "ik heb het zelve te veel nodig." En als het bedelend heertje, werd ik aldus met mijn aanzoek onmeedigend afgescheept.

Zondag 23 sept. '17.

Licht heb ik 's avonds niet. Gas mag men slechts in geringe hoeveelheid en dat alleen ten behoeve van 't koken gebruiken. In den donkeren moet ik naar bed, schoppend tegen de stoelen, mij stootend aan de deurpost, goed oplettend de trap opwaarts te vinden en niet trapafwaarts te tasten naar de leuning.

Maar wat zou het schouwspel langs den hofkant, waar ik in afwachting zit, heerlijk schijnen, indien het niet zoo schrikwekkend ware: als glanskevers rijzen, dalen en zwenken over het zwart met starrenstipjes doorspikkeld hemelveld de zoeklichten gelijk aan de kometen van 1858-61 maar met breedbewegende stralen nu.

In vedervorm zweven ze traag door het ruim en evenals elke komeet aan de basis een lichtkern heeft, zoo blinkt er ook een van onderen in den glans van elk zoeklicht. Niemand kan mij verklaren; waar het vandaan komt, waartoe het dient. Met de vlugge beweging van een weerlicht, keert het zoeklicht van op het gewelf terug om er opnieuw langzaam over voorbij te glijden; en tegelijk wemelt tusschen de opening der huisdaken het onophoudend weerlichten van de vuurmonden aan het verre front. En vandaar uit donderen en bulderen in luchtgolven, luid of half verdoofd de bomsen van het veldgeschut.

De wol en het paardshaar van al de matrassen en kussens wordt opgëeischt. "Liever dan ze af te geven, zullen wij ze verbranden," verklaren sommigen.

De illusie der Duitschers over den geestestoestand der Gentsche bevolking grenst aan 't ongelooflijke: "Na den oorlog," zeggen ze, "zullen wij in België in vrede en vriendschap als buurnaties leven." En ze zijn verontwaardigd en kunnen niet begrijpen hoe 't mogelijk is, dat de leeraren in de scholen de jeugd tegen de Duitschers opruien en allen omgang met hen verbieden.

Om de veertien dagen of drie weken is er voortdurend gedwongen paardenmonstering. De besten zijn lang gepakt, de eerstafgekeurden vervolgens aangenomen en nu is de beurt aan de afgereden knollen. In menigte naar 't front gestuurd, krachtig en gezond, of voor andere diensten gebruikt, moet te oordeelen naar het steeds vernieuwen van den voorraad, hun leven kort wezen. Het is een deerniswaardig schouwspel de overblijfsels van de laatste uitgeputten te zien: in lamlendige groepen worden ze, langs de minst begane straten, ter herstelling naar de weiden buiten de stad

gedreven, aan geraamten met een schurftige huid overdekt gelijk, hinkend, verwond, wankelend op hun knieën echte emblemas van het algemeen oorlogswee. Dagelijks sterven er tien, twaalf of meer. Op een zekeren datum lagen er dertig dood. De rompen worden naar... ja, waarnaar? op wagens vervoerd. Is het naar 't Slachthuis om er worst van te maken? Is het naar den brandoven van de Muidepoort, waar ze tot een soort van bruin zwart, stinkend meel gemalen worden, dat met een geldigheidsbewijs te verkrijgen is tot voeding voor kippen en stalvee?

En dan de zwaarbeladen wagens met de stervenden en doode paarden reeds! Komen die van het slagveld?... Koppen met nog open oogen, rompen, buiken omhoog, pooten met de hoeven in de lucht, met nog lillend vleesch, geklonterd bloed, dat uit de reten van het hout neerzippelt... Het geheel omgeven door een lucht, die den zakdoek voor neus en mond houden doet!...

Gisteren omtrent 11 uur 's morgens zijn bommen geworpen op Meirelbeke, waar ze duitsche barakken vernielden en brand stichtten. Dezen middag ging het gedonder boven de stad weder aan.

Vrijdag 28 september '17.

Verleden avond ronkten vliegers, knalden schoten, die het huis op zijn grondvesten daveren deden, klakte de mitrailleur en ontploften afweerschoten...

Het was een heerlijke avond. De maan, nog niet vol, verblindend hel, stond links boven het hoog dak op den Boulevard Leopold; al de gebouwen en de scheidsmuurtjes van het tuinvierkant staken scherp af tegen den hemel, die blonk in zilverschijs.

Ik zat bij 't venster in den leunstoel — mijn gewone avondplaats — het spel der zoeklichten en de glinsterstarren uit de vliegtuigen gade te slaan.

Gevaarlijk zitten aan een vensterraam als de shrapnells beginnen neer te tuimelen. Verder moet ge u terugtrekken in half donker kamerdiep.

Ik deed het echter niet.

Het gebulder hield op, het herbegon na poozen; luid weerdreunend boven de stad, echos wekkend alom...

“Laat ons gaan slapen,” zei ik tot de binnenkomende meid.

“Ja.” Maar het werd niet gedaan. Juist op dat oogenblik was het dat iets zwarts ginder tusschen de daken insprong van heel hoog neerzwenkend... onduidelijk... en toen schoot van beneden in waaivorm een groote oranjeroode laai op met vonken en vlammentongen daarin. Dra doofde alles weder uit of was onder de gevels verdwenen.

Dat was in de richting van St. Denijsvliegplein... Wie heeft er nu lust om vuurpijlen af te schieten of bengaalsche kleuren ontvlammen te doen! 't Geweld daar boven in het hemelrond was te groot. Wij hielden het uit, totdat het half twaalf sloeg. Sinds eenige minuten had het opgehouden, na achtmaal herbegonnen te zijn.

“Leg u op de chaise-longue in mijn slaapkamer, ga niet naar boven, zoo hoog.” ried ik aan, “dek u met een sjaal,” en ze deed het.

Maar het was koud geworden. Ze keerde en wendde zich eenige malen, maar na een half uur trok ze naar hare kamer. Niet zoodra was ze er of twee groote losbrandingen schenen nu voorgoed alles aan stukken te slaan.

Wij stoorden er ons niet meer aan, bleven elk in onze kamer en ons bed.

Er moet ontzaglijke militaire schade aangericht zijn: een petroleum of naphetetank is op St. Denijsvliegplein in brand geschoten. Een van Kortrijk komende trein vol soldaten, die zich naar Duitschland begaven met verlof, is in de diepte van een zoo even opgeblazen viaduct neergestort tusschen Afsnee en Gent.

De echte toedracht van 't gebeurde is bezwaarlijk uit te maken bij al 't verheimelijken der duitsche taktiek. Ook het huis van een hofbouwkundige te Meirelbeke is vernield en een kasteel te Lebbeke,

zegt men, echter zonder mensenverlies.

Zondag 30 sept. '17.

Nu weet ik wat het was, dat spoedig uitgedoofd maar prachtig vuurwerk tusschen de huizenrij: een neergeschoten vlieger wiens tuig dicht bij den grond ontvlamde.

Er wordt reeds verteld, dat er niet één maar zeventien vliegmachienen doen dalen zijn en, voortdurend in den volksmond aangroeiend, wordt het in de viaductgaping neerstorten van een trein tot op drie achtereenvolgende treinen verhoogd, waaronder een trein van luxe met al de inzittende overheidspersonen...

Verleden avond was er eerst niets in de lucht te zien. Het scheen eentonig bij het vele wreede en angstbarende waaraan wij gewend zijn. Vroeg ging ik slapen. Nauwelijks was ik boven of er barstten schoten los. Het was te erg om niet te vluchten.

Gauw in een sarge gewikkeld naar beneden. "Net een preekheer," lachte de meid, die mij in den maneschijn de trappen af zag ijlen.

"Hoor," zei ze beneden in de donkere kamer, "de vliegers snorren altijd hier boven 't huis."

Zondag 30 sept. '17.

Gisteren volgens gewoonte vroeg naar bed zonder licht, wankelend, schoppend tegen de stoelen, mistastend naar den wand en dra geleid door den schemerschijn der open deur en de twijfelklaarte, van de bommenval, het schrikverwekkend dakvenster van rechtover.

Het slaat elf uur en nog niet ingeslapen.

Bons, bons, rumoert het boven de stad. Bommen, weeral bommen! Ontploffing op ontploffing volgt. De eenen hebben aangeraden: "Blijf in bed," en toen deed ik het; anderen hebben gezegd: "Opstaan," en nu volg ik hun raad, wat bij afwisseling geschiedt. Ik durf er den tijd niet afdoen kousen aan te trekken. Met een sjaal over de schouders ijlings naar beneden geloopt.

De lucht is starrenhel en over dien starrenhemel staat van 't zuiden naar 't noorden boven mijn huis een breed zoeklicht, aan een schitterende kolom gelijk.

De meid volgt mij half nog in slaap. Met den voet getast, of het wel de laatste of de voorlaatste trede is. Ja, nu voel ik — slierend met de zool — het marmer van de gang.

Veilig in de voorkamer geraakt, de sophā gevonden. Een kussen voor de warmte op de knieën getrokken:

"Waar zijt gij?" tegen Suzanne.

"Hier."

"Hier, waar is dat?"

Ik strek den arm uit. Ze zit in den anderen hoek van de sophā: 't gezamenlijk gevaar wischt het verschil der standen uit.

Het is zwart donker als in een kolenmijn, en donderend volgen de kletsen elkander op; de glazen van de kroonlijst rinkelen...

"Ik heb honger," klaagt het meisje.

"Ga beneden en eet, er is immers brood en boter."

"Zonder licht!" werpt zij op.

Ik denk, dat ze bang is: "Verschuil u ten minste in den kelder, daar zult ge in veiligheid wezen, beter dan hier."

"Neen," antwoordt ze, "ik blijf waar gij zijt."

Ze weet, dat de dokter verklaard heeft tegen mij: "Niet in den kelder, gij: het gevaar voor longontsteking is bij u veel grooter dan het bommengevaar." Maar dat meisje nevens mij, moest zij niet voor zich zelve zorgen? "Toe, Suzanne, ga beneden, haast u, kind, loop."

Maar ze roerde niet: "Neen," zei ze eenvoudig, heel kalm, "het zal overmorgen negen jaar zijn, dat ik bij u woon, wij hebben zoolang samen geleefd, wij zullen samen sterven als het moet." En ze bleef bij mij.

O, o! welk een spektakel in de lucht: een dreunen en bonken, een hamerslaan een oorverdoovend door elkander mokeren van zwaar kanongeschut!...

Nu treedt er een poos van stilte in en nu is duidelijk snorren van vliegers te hooren... Wacht het gekleun zal herbeginnen... en daar breekt het weder los verwoeder dan ooit. En ditmaal tel ik de schoten: in de zestig!

Nu zal het uitwezen en we trekken naar boven; want hoe mild de temperatuur was gedurende den dag, toch wordt de afkoeling groot binst de uren van den nacht, vooral voor wie in dun slaapkleed is.

Nauwelijks zijn wij elk in onze kamer en te bed of weder moeten wij er uit, onweerstaanbaar voortgedreven. Al overal het bersten en kraken; al de ontploffingen, schijnen boven mijn huis te geschieden...

En dan terwijl ik weder beneden op de canapé zit gebeurt er iets onbegrijpelijks: het moet een begoocheling van het gehoor wezen; maar het sterkste gestel zou er niet tegen bestand zijn: een mitraillease geknetter ontstaat. Het schijnt niet uit de lucht te komen maar van op den grond aan den hoek van den Steenweg, zoo hel, zoo duidelijk, zoo beangstigend, net als sprongen ontelbare houwitsers langs de straat van steen tot steen voorbij.

Elk oogenblik is te verwachten, dat het huis, dat al de huizen hier instorten zullen.

Maandag 1 oct. '17.

Vele menschen stellen hun ledikant in kelders en kelderplaatsen van hun huis. Het is nog niet geweten, hoeveel doden er zijn. Een loodsevliegtuig is op St. Denijsplein heel opgebrand. Heden om één uur van den namiddag nieuw bombardement. De meid was juist om 't broodrantsoen. Waarom liet ze de voedingsquaestie niet in den steek, waarom volhouden aan haar zending op levensgevaar?

Dinsdag 2 oct. '17.

Een onvoorzichtige officier bracht het volgende uit: op een vijftigtal vliegtuigloodsen zijn er een en twintig machienen opgebrand en denzelfden nacht negentien te Lemberge, eenige uren van hier waar ook een vliegplein is.

Er moet ontzaglijk militaire schade zijn aangericht op stapelplaatsen en munitiedepots. Het getal doden en gekwetsten schijnt groot te wezen.

Alle avonden en zelfs bij klaren dage worden talrijke bommen op Gent en de omstreken geworpen. Het is eentonig er nog over te schrijven. Ons gehoor is gewend aan 't gejammer der alarmsirene, gelijkend, aan 't geloei van vee in nood, 't gevaar aankondigend met langgerekte waarschuwing, of de drie korte seinen meldend, dat het voorbij is.

De prijzen der eetwaren zijn gestegen tot het fabelachtige.

De redevoering van den Rijkskanselier Michaelis is niet van aard om een spoedig ophouden der vijandelijkheden te doen voorzien of een mogelijke vrede te laten verkopen.

Nu verschijnt in de dagbladen het Officieel Bulletin der Besluiten van de 4de Armee, behelzend nieuwe opvolgingen. Daarbij moeten aangegeven worden alle machienen, stocks van machienen ten behoeve der nijverheid en van alle machienen in vorming. Groote straffen staan de verhelers te

wachten; alle grondstoffen van katoen, jute, hennep, wol en kunstwol, koorden, afval van geweefsels, calotten, kabels, nieuwe en gebruikte, haar van alle beesten en van alle hoedanigheid tot van mollen toe, enz.

Een fabrikant oppert de vrees, dat indien al de riemen (er zijn er ter waarde van miljoenen in Gent,) gepakt worden, de nijverheid hier voor minstens drie jaar stil zal liggen.

Woensdag 3 oct. '17.

"In bed blijven," had ik gezegd, niet meer opstaan, daar ons lot afwachten. De stad is zoo groot, de straten, de squares en de woningen zijn talrijk, de bevolking met de voorsteden telt twee honderd duizend zielen, en... er zijn telkens slechts enkele personen getroffen.

Jawel, ofschoon het gisteren avond te voorzien was bij die stille luchtgesteltenis, bij dien zuiveren hemel en de schier nog volle maan, bij het bestendig omheen het zwerk zwevend blikvuur, waar gekleurde starren noordwaarts door een lichten windadem voortvlogen, — onbekende signalen voor ons, maar die voorzeker onheil deden voorzien, was ik te bed gegaan.

Weldra begon het spektakel. Hoe het te noemen? Uitdrukkingen bestaan er niet: geknal, gebulder, gedonder, bonzen op monstergroote trommen, ononderbroken kanongebom, mitrailleuze geknetter, wat alles te zamen de muren van het huis schudden — en den plankenvloer onder de voeten als trippelen deed, als rolden er zwaargeladen wagens in onderaardsche gangen of onderkelderingen van de stad. Want wij zaten eindelijk toch beneden in de voorkamer gevlucht.

Omstreeks middernacht was er verpoozing ingetreden, het tempeest scheen zelfs weldra teenemaal opgehouden, toen er weldra in de rust der stilte een vliegtuig nadersnorkte:

"Het is een Duitsch," zei de meid, die goed het verschil in het ratelen der avions beweert te kunnen onderscheiden.

Een nieuwe geweldige slag barstte los in het uitspansel, een luid gekraak, een lompe plof... en er was niets meer te hooren noch op de aarde noch in de lucht.

Dezen morgen — het is negen uur — komt bericht, dat er op St. Denijsplein duitsche vliegers neergeschoten zijn. Over andere gestichte vernielingen was er tot dusverre geen gelegenheid iets te vernemen.

Vrijdag 5 oct. '17.

Op de vergaderingen van den gentschen Gemeenteraad is het voortaan verboden Fransch te spreken. Van mijn dokter vernam ik heden, dat dezelfde maatregel tusschen de geneesheeren en hun patiënten in liefdadige stadsgestichten insgelijk zal toegepast worden. Hij is franschkiljon. Beter middel bestaat er niet om den haat tegen 't Vlaamsch op te wekken.

Woensdag 10 oct. '17.

Na gulden zonneschijn, turkoozeblauwe hemel, koesterende warmte, zijn wilde stormen ingetreden, zware regens gevallen en zijn de nachten — de vreeselijke zwarte nachten — rustig voorbijgegaan. Het is toch een hachelijke tijd!

Geen mensch die meer van regen houden kan dan ik. Het zicht van logge, donkere wolken, voortgedreven door het ruim, en het allengs versmelten dezer tot een parelgrijs koepeldak, waar uit een alles vervagende gordijn van waterstralen neerschiet op heel de breedte van het oogbereik, heeft iets onuitsprekelijk balsemend voor een tot tobben geneigd gemoed en een bedrijvig brein.

En evenals de lijnen van het levenlooze der dingen en het levende in de natuur, ver en bij daardoor worden afgestompt, zoo ook lost het scherpe der gevoelens zich op in een droomerige tevredenheid. Het is alsof al het verkeerde om ons heen van minder gewicht ware. En het gehoor genot!

Maar nu in oorlogsnood is de betoovering van 't regenweer voor het gehoor tot iets

verontrustbarends **en** zenuwtergends geworden; 's avonds in het duister bij het raam — waar niets te zien is, hebben de herfstvlagen tot orkanen opgezweept, iets ontzettends voor hen, die ontvankelijk zijn aangelegd. Geen harmonieus neerzippelen meer tegen de ruit, die het huiselijke dubbel genieten doet; geen klankenwisselend verhoogen en verlagen van windgesuis omheen het dak; geen trippelend uitdruppelen op de wingerdbladeren aan den gevelmuur. Het geloei van den oproer der elementen, het pletsend regennederdjakken op het serreglas zijn het emblema van de vreeselijkheden, die gebeuren ginder aan het front. Ze wekken spookbeelden en hebben namen, die voor oningewijden geen vorm aannemen, maar even onheilspellend zijn, en al die nieuwgehoorde en gelezen woorden dringen zich kwellend op aan den geest, die in 't duister aan het vensterraam geen verkwikking vindt. Wat zijn ze? We zien ze niet, die voorwerpen, we kennen ze niet: uit beton gebouwde blokhuisen, stellingen, kuilen, spervuur, afweergeschut, mijnwerpers, handgranaten, machiegeweren, mortieren, kanonnen van alle kaliber, bommen, motours, torpedos en wat niet al!...

Uitvindzels, ontdekkingen, toepassingen... van 't mannelijk vernuft en ze worden benuttigd tot het verderf van alles en het uitmoorden van den evenmensch!

Donderdag 18 oct. '17.

Vervaarlijke troepenbewegingen grijpen plaats door sommige dorpen en 't omliggende van Gent, het duurt bijwijlen uren lang. Het vliegplein van Gontrode, tot dusverre het mikpunt der engelsche bommenaanvallen, is vervangen door het nieuw vliegplein aan de Beekstraat te Drongen. Het ligt juist achter den tuin van mijn verwanten, waar ik dezen zomer wekelijks te logeeren ging. Al de bewoners langs den zuidkant der straat kregen bevel huis en stallen te ontruimen. Waarheen met de beesten en meubelen, zonder te spreken van allerlei anderen voorraad? Het moet geleken hebben op een algemeene vlucht, een menschen-uitschudding, gelijk aan het omwerpen van een bijenkorf.

Het was aandoenlijk, zegt men, hoe de niet verontrusten aan den overkant hun schuren en woningen openstelden voor de uitgedrevenen — zeven en dertig gezinnen in getal — ze aan hun haard en tafel zetten, hulp biedend op groote schaal.

De aanblik der van front toekomende gekwetsten is jammerlijk. Aan den uitgang van het stationsgebouw op 't Maria-Henriettaplein worden de zwaar getroffen en op berries naar het Palace Hotel gedragen. De lichtgekwetsten worden in gereedstaande camions naar de lazaretten vervoerd. Het publiek wordt wel op afstand gehouden, maar scherpziende oogen nemen toch nog veel ellende waar.

Het gebeurt ook — zooals eergisteren, dat gewonden te voet hun kruisweg aantreden moeten. Te Astene was de spoorbaan op zekeren afstand vernield door bommengooien. De rampzaligen moesten loopen tot hier — wellicht vijftien kilometers ver — en trokken ten getalle van ongeveer twee honderd vijftig door de straten der stad: bleek, ontdaan, het hoofd omwonden met versch-doorbloed linnen, den arm in schouderband of de linkerhand — meest altijd de linker, degene die 't geweer vasthoudt — ook omwonden, onder den steun der rechter horizontaal gehouden: de uniformen verdonkerd van kleur, bemorst en gescheurd. Er waren er, die op de eene zijde of op den rug met droge klei waren beplakt. En de schoenen: ros, scheefgelopen, onder de harde rimpels van vroegere doorweeking vlekkelig gebleekt. Lijdensuitdrukking op het gelaat en in de kommervolle blikken verwijt aan het noodlot; zich met moeite voortslepend op onvaste beenen; verkleind van gestalte, ingezakt naar den grond, hinkend, strompelend, de schouder van den sterke tot leuning van den zwakke geworden.

Zij zijn het, die wij zagen opmarcheeren, roodbruin gebronsd door de elementen, vol kracht en levensvuur, in gelijk regelmatige schreden, vier en vier, dicht op elkaar gedrongen, onder luid klaroengeschal en fluitbegeleiding, of zingend hun vaderlandsche liederen...

Hebben zij het voorzien, zooals wij het deden met gruwende hartsbeklemming, wat hen te wachten stond of was het begoocheling en hun rasgevoel machtig genoeg om onversaagd, met voorkennis van het gebeurlijke en waarschijnlijke, elk gevaar te trotsen?...

Thans is de stad niet meer vol maar overvol van militair, letterlijk alle, groote private woningen — die aan de bezetting kunnen dienstig wezen — zijn ingenomen. De gouverneur, na uit zijn hotel te zijn gezet, heeft nu zijn betrokken huis moeten verlaten. In het klooster der Grijze Zusters, dicht bij 't Belfort gelegen, kwam bericht, dat de inwonenden — twee en dertig nonnen en honderd tien weesmeisjes — twee uren gegund waren om het gebouw te verlaten. Groote opschudding.

Op zoo korten tijd, onmogelijk.

Eindelijk kreeg de overste op hare klachten uitstel tot 's anderdaags. De bisschop moeide zich met het geval. Zoo deden ook Katholieke kopstukken der stad. Ten leste ja, heel het personeel mocht in het klooster blijven; maar de slaapsteden van de nonnen en de weeskinderen werden voor de soldaten in beslag genomen. De inwonenden konden maar zien, dat ze op de zolders vernachtten. Daarenboven moest het klooster koken voor de bezetters.

“Goed,” zei Moeder Overste, de handen op hare borst samen kruisend: “het zijn onze vijanden, maar wij zullen het doen, omdat het menschen zijn.”

Maandag 22 oct. '17.

Gisteren avond omstreeks half tien bommenhagel en afweergeschut. Achtendertig slagen, toen was het uit. Een houwitser is gevallen in de Nassaustraat, juist voor het huis, dat ik over de tuinen van uit mijn bovenkamer zie. Niet ontploft.

Wij hooren bestendig van allerlei onrustwekkende dingen. Zoo kwam verleden week op een morgen, een senator in open rijtuig, vergezeld door zijn gehuwde dochter tusschen Baarle en Drongen naar Gent toe. Een groentekar reed voor hen op korten afstand, drie kinderen zaten er in.

Eene bom is ook gevallen in de Smisstraat, bij St. Pieters Station op het voetpad en gerold in de kelder van het huis. De bewoners lagen te bed, zijn onbezeerd.

Het Palace Hotel, waar gekwetsten lagen, is voorzichtigheidshalve heel ontruimd.

Eensklaps weergalmt een groote slag. Het paard van de groentekar valt dood en tusschen de twee gespannen vallen nog drie kogels neer: verlopen kogels van afgelegene oefeningen naar het luidt.

Den 16 dezer — dinsdag heeft de Vlaamsche Hoogeschool de eerste verjaring van haar bestaan gevierd: muziek en zang. Rede van den Rector Hofmann over rassenbewustzijn. Er zijn honderd acht en dertig studenten ingeschreven naar men zegt.

Vijf lagere scholen zijn er hier reeds ten behoeve der bezetting in beslag genomen. Andere zullen volgen; zoo ook het St. Amandsgesticht, een katholieke kunstacademie, is reeds door de leerlingen ontruimd. Door een verordening is verboden nog in bestuurlijke zaken in 't Fransch te corresponderen. De Franschquillons, op wier molen iets dergelijks koren is, overdrijven den zin van dat bevel moedwillig en beweren, dat het fransch spreken ook zelfs niet meer geschieden mag.

Ze beschimpen te dezer gelegenheid de volkstaal. Jammer voor de Vlaamsche zaak, dit alles, zij op haarzelve zoo rechtvaardig rechteisschend. Hoeveel jaren zou ze wel met dergelijke toestanden en verordeningen achteruit gedrongen zijn, indien zij van dien stoot achteruit ooit opstaat?

Akelige geruchten loopen rond van marine- en andere soldaten, die, wederspanning bevonden, in de Schijfschieting zouden doodgeschoten zijn; van zelfmoorden onder 't militair...

Een opgeëischte arbeider, echtgenoot mijner naaister, die reeds een jaar gedwongen in Frankrijk voor de Duitschers werkzaam was, kwam den zaterdag 13 dezer onverwacht met verlof terug.

Groote vreugd bij zijn jonge vrouw — een prachtig mooie, pas gehuwd voor zijn vertrek. Den dag daarop was er groote vergadering te hunnent: familieleden en burens zaten de tamelijk ruime keuken vol, verduisterd door den tabaksrook. En vertellen moest hij, vertellen van zijn wedervaren en zijn leed.

Een der toehoorders deelde mij het volgende er over mede; vele opgeëischten sterven er, ook soldaten in de lazaretten; ze worden begraven den een op den anderen in ondiepe putten en met kalk

overstrooid. Het gebeurt, wanneer het regent, dat gedeelten van de lijken zichtbaar zijn. Hij, de weergekeerde, was steeds moedig geweest, had nooit straffe opgelopen. Hij ziet er goed uit met zijn volgroeiden baard, ondanks allerlei gebrek en den honger, dien hij geleden heeft: nooit aardappelen, tenzij doorgestoken in dunne soep. Wie schillen vond, raapte ze op om rauw te eten. Velen maakten jacht op mollen met hetzelfde doel. Soms bestond hun middagmaal uit het vierde eener groote kool. Ze lijdten ook veel kou in hun houten slaapbarakken, onvoldoende gedekt als ze zijn...

Woensdag 24 oct. '17.

Door eene heden openbaargeworden Bekenntmachung worden alle verlichtingstoestellen in beslag genomen: luchters, wandarmen, enz. Ze moeten afgeleverd worden in de Vischmijn. Een huisgezin van drie tot vier personen mag enkel nog één gaspit gebruiken in de keuken en één in een andere plaats; een van vijf personen: drie. Van de overige verlichtingstoestellen moeten de gaspitten afgesloten worden. Den 15 december uiterlijk moet al het er van voortkomend koper afgeleverd wezen. Op de wol wordt hand gelegd. Al de belastingschuldigen moeten 3 1/2 kilog. per individu of de inwonenden leveren.

27 oct. '17.

"Bekenntmachung," Zaterdag uitgeplakt. Alle drankhuizen voor belgische onderdanen worden gesloten.

Elke verkoop van sterke dranken wordt verboden. Voor iederen civiel arbeider, die nog op de vlucht gaat, moet de gemeente duizend frank storten, welke zullen terugbetaald worden, indien de ontsnapte zich voor 15 november 1917 in de handen der duitsche overheid bevindt. Zooniet zal de som verbeurd wezen.

In iedere gemeente waar een gevluchte civielarbeider gevestigd is, zal een man als gijzelaar aangehouden worden (volgens bestemming der betrokken Kommandantur) indien de voortvluchtige voór 15 november niet zou weergekomen zijn.

Zaterdag 27 oct. '17.

Mij werd herhaaldelijk aanbevolen, toen er verleden jaar nood van aardappelen in huis was: "Laat in 't vervolg niets onbeproefd om er u aan te schaffen. In 't voorjaar zal de prijs honderd ten honderd stijgen tot op drie honderd frank. Vertrouw op geen rantsoen. De bestelling er van is onzeker. Denk aan verleden winter, toen het leveren er van eens werd geschorst."

En door schrik bevangen voor de toekomst, stelde ik allen van wien hulp te verwachten was, in het werk. Ik had reeds zoo lang gezocht, was veel beloofd en had nog niets gekregen.

En nu, plotseling, wel, wel! De uitslag wordt in den tegenovergestelden zin schrikverwekkend: er ging gisteren geen bel over of het bericht luidde:

"Ze zijn daar met aardappelen."

"O, welkom!" de eerste, tweede en derde maal. Het was oprecht een groote voorraad om onbezorgd den winter in te gaan, genoeg tot na het nieuwe lenteseizoen...

Maar... te veel is al te veel: Nu ging het: "Een zak aardappelen van madame N." Dat nieuws ontstelde mij en ik dacht na "Heb ik madame N. ook van aardappels gesproken?" Het is mogelijk... Zou die vracht niet te weigeren zijn?

Terwijl ik aarzel, spreekt de meid: "Ze liggen al in den kelder, honderd kilog. De brenger zegt, dat er geen haast is met de betaling, Madame N. heeft het geld voorgeschooten." In godsnaam dan! Maar van kwaad kan erger komen. Mijn nicht Alice treedt binnen, blozend van kracht en gezondheid, stralend van vreugd: "Een blijde boodschap: het is mij gelukt twee honderd kilog. aardappels te kunnen koopen aan een gunstigen prijs, honderd en vijf frank den honderd kilog. Ik

twijfelde of ge er tweehonderd verlangdet en nam 't zekere voor 't onzekere. Ze zijn er reeds mede op den steekwagen. Ze zullen dadelijk aankomen."

Heilige deugd, wat nu gedaan! Ze zijn gekocht, ze moeten aangenomen worden, maar... wat uit te richten met zulk een hoop aardappelen... genoeg voor een kleinen winkelier! En... indien er huiszoeking gebeurt, de Duitschers zullen alles pakken!

Op Gods genade dan. Ik bezit er nu reeds aan verschillende prijzen: honderd en vijf of tien, honderd en vijftien, honderd en achttien...! Want het is merkwaardig: al de hier gezonden smokkelaars verklaren nagenoeg hetzelfde: "De pataters zijn beloofd aan honderd frank, maar het kan niet, we moeten ze te ver gaan halen... de prijs moet zooveel of zooveel verhoogd zijn."

Ook goed, hoewel ongaarne. Een andere is gepakt met hetgeen hij voor u bestemde en, om zijn woord gestand te doen, staat hij u van zijn eigenen hem zoo, o zoo noodigen voorraad af.

Ze zijn allemaal gepakt, die aardappelen leveren. In 't begin brak mijn hart van medelij over zooveel last en verlies bij al die arme menschen. De eerste maal waren het twee meisjes: "We zouden hier al vroeger zijn geweest," zei de eene, "maar de vijftig kilog. die we bij ons hadden, zijn ons op Halewijn (twee uren van hier) afgepakt." En de andere viel haar in 't woord: "Het was nog verder: aan de 'truweel'. We gingen zoo gerust voort met onzen kluts op den rug, toen er in eens ne markepakker voor ons stond; vanwaar hij kwam, kondt ge niet gissen, misschien uit nen drogen gracht: "Wat heb-de daar?" vroeg hij, — "Kartoffeln." "Wie viel?" — "Twintig kilog." "Ge liegt, ge hebt er meer." — "Och, we zijn arme menschen, we moeten toch eten, wat kunnen we doen met ons rantsoen? Laat ze ons.""

"Nichts zu machen darmit," zou hij geantwoord hebben. Toen hadden ze hem vijf mark aangeboden; maar het hielp niet. Ze waren alles kwijt.

Ze vertelden dat met verkropte stem, op waarheidstoon, een toon, naar men beweert, waarop ge u niet bedriegt en ik liet mij toch bedriegen en geloofde ze.

Voor niets ter wereld zouden ze iemand willen verschalken. Ze bekenden mij precies, hoeveel ze aan de boeren betaalden... ze hadden inderdaad een kleine winst.

"Ze vertellen allemaal overal iets dergelijks," zei mij een menschenkenner, "dat is hun taktiek voor overschatting."

'- "Nochtans die toon, die toon der oprechtheid," wierp ik nadenkend daartusschen.

Daarop heeft hij, die advocaat is, geantwoord "Wie verdacht wordt kan bezwaarlijk een waarheidstoon aannemen; maar bij lichtgeloovigen is een leugenaar zich zelven heelemaal meester, hij kan elken toon aanslaan, die hem dienstig is."

Mijn rampspoed was met het bovenstaande nog niet ten einde; dezen morgen verscheen een andere nicht: "Ge zult ze krijgen," zei ze, "doch in plaats van tweehonderd, kunt ge er slechts vijf en twintig hebben, ondanks al mijn aandringen."

"Ach, lieve," het ontsnapt mij onwillekeurig, "ik heb er al veel te veel."

Verbluft ziet ze mij aan, verschrikt bijna. Zou ik ze haar misschien aan de vingers laten?

"Neen, neen," verhaast ik mij te antwoorden op hare onuitgedrukte vraag: "Het spreekt van zelf, dat ik ze aanvaard, maar bezorg er verder geene meer."

Dat was de dank voor al haar moeite. Ik voelde het met zelfverwijt, toen ze teleurgesteld zei: "Het spijt mij, het spijt mij."

Nu trachtte ik het goed te maken: "De winter is lang," herhaalde ik, wat anderen mij voorgehouden hadden; "de aardappelenoogst is vroeg opgedaan, de knollen zullen minder goed bewaren dan eertijds; vele zullen kapot gaan, beter overvloed dan te weinig in den kelder."

Ze was nog niet weg, toen een andere bezoeker verscheen, een oudachtige juffrouw uit de buurt, met welke de meid zeker over de zaak gesproken had.

Ietwat bloo als ongeïnviteerde, nauwelijks van aanzien bekende tot mij te komen, begon ze met aarzelende vriendelijkheid, hoogblozend:

“Ik weet, dat ge in verlegenheid zijt met de bevoorrading... voor 't oogenblik ten minste... dat mag niet. Ik heb hier zes kilog. aardappelen mede, die ik u zal overlaten. Ge kunt er mij later evenveel in de plaats voor geven.” Hoe kon ik anders dan erkentelijk wezen?... Maar... opgepast: wel aan de juffrouw te verzekeren, dat ik nu voorzien was... Och, ze stond daar met den eerst onder den mantel verborgen, en nu te voorschijn gehaalden korf in de hand. Het ware ruw geweest haar voor te stellen, dat ze die weder medenam.

Bij den grooten hoop dus ook doen uitgieten... Wat voor een hoop!... Een belklank, en na het vertrek der buurjuffer, bericht op mijn vraag, wie 't was: “De groentevrouw met het aardappelrantsoen.”

Nu is de maat vol, nu verweer ik er mij niet meer tegen; laat maar aanbrengen, hoeveel ze ook willen. Ik ben overwonnen in den strijd. Ik zit en zin na, ik wik en overweeg: is het misschien de vingerwijzing van een Opperwezen, een oproep tot inkeer in mijn binnenste; een beschuldiging van onmeedoogendheid jegens de behoeftigen? Ik heb mijzelve reeds verweten, dat ik te weinig geef. Welnu ik zal het zoo maar uitleggen en mijn leven beteren.

Maandag 29 oct. '17.

Twee avonden achtereen titanenbommen slaan. Betrekkelijk weinig schade, enkele gekwetsten. Dooden? Ik weet het niet.

Een paar dagen geleden, kwam hier mijn duitsche neef Regierungsrat en Oberleutnant, die tijdelijk te Rijsel verbleef. De stad werd voortdurend met bommen bestookt.

“Dat moet vreeselijk om aanhooren zijn,” zei ik hem, “ontzettend, terwijl het gebeurt.”

Hij glimlachte afwijzend: “Volstrekt niet, ge geeft er te nauwernood nog acht op.” Als het 's nachts geweldig te werk is gegaan, wordt er 's morgens wel eens gevraagd:

“Is er iets bijzonders gebeurd?” en het antwoord luidt: “Neen, een oude vrouw gedood, ook een paar kinderen in hun bed, een laat uitblijver,” of iets dergelijks.”

Zooveel onverschilligheid bracht het menschelijk gevoel in opstand en nu?

Wij hebben heel wat gevoelsweg afgelegd. Wij hooren 't luchttempeest, de mokerslagen doen de ruiten rinkelen, bersten soms, al is de glazenmaker reeds meer dan eens ze met houtspaakjes en nagels in hun groeven komen verzekeren — mastiek is er niet meer te krijgen, of zoo ja, heel slechte; wij laten het er niet voor van te gaan slapen, gedurende het geschut, geschokt te worden in ons bed, en wachten geduldig tot alles overgaat. Ge moet ook weten, dat geen stoïcisme maar beredeneering ons helpt: in zulk een uitgestrekte stad als Gent, mag bij 't geen er tot nu toe geschied is aan verongelukken, 't gevaar voor ieder enkeling heel klein worden geacht. Daarin berust men onbewust. Toch zijn er lieden, wier zenuwstel tegen het helsch nachtgeblisksem niet bestand is, die in doodsangst naar beneden vluchten, zelfs, die er hun leven bij laten, zoo niet in eens, dan toch onrechtstreeks door de herhaalde ontroeringen, indien ze aan hartkwaal lijden.

Gisteren is mijn deel wol 7 1/2 kilog. door den behanger in een zak aan de overheid afgeleverd. De opengereten matras ligt daar nu op het logeerbed, in lijkontwijding hare hulsel-wonde jammerlijk tentoonsprekend. Er zijn lieden, die de hunne niet meer toenaaien in afwachting, dat een nieuwe verordening al de wol zal opeischen.

Officieele Verordening van 23 oct. '17, geteekend Freiherr von Falkenhausen, General Gouverneur von Belgien. “Er wordt op al de honden waarvan de gestalte aan schouderhoogte meer dan veertig centimeters bedraagt in 't Algemeen Gouvernement van België beslag gelegd.” Daarop volgen allerlei aanduidingen, waarbij het verboden is honden te verkoopen, aan te koopen, te verminken of te verhelen. De straf voor overtreding dezer bepalingen bedraagt 20.000 mark boet of vijf jaar gevang. Verheimelijkte honden worden verbeurd verklaard. De gemeenten zijn verantwoordelijk

gesteld voor elke inbreuk op dit reglement ten bedrage van 200 mark voor elken niet afgeleverden hond. Dag en plaats van inschrijving van alle aanwezige honden zal aangegeven worden.

Woensdag 31 oktober '17. 's Namiddags 3 uur.

Midden europeesche tijd.

“Het is zulk schoon weder. Ge zit veel te veel thuis, waarom niet eens uitgegaan,” heeft een bezoekerster gezeid, die zoo even vertrokken is.

Heel waar. Hoed en mantel laten brengen en langs de Leopoldlaan gewandeld. De herfstzon schiet er lange schuine stralen en maakt er gouden plekken op den grond door 't schaarsche loover der platanen, dat reeds zelf met verguldsel is geplekt. Ja, het is een heerlijk schoone dag. En wat voelt de lucht frisch aan, na het dompige nog naar roet ruikende in de woonkamer, waar vandaag een schoorsteenveger is aan 't werk geweest! Wat een genot hier te drevelen: weinig beweging, een voorbijglijdende soldaat halsbrekend-vlug de helling afwielend; een andere die op een rustbank, heel voorovergebogen, met de twee ellebogen op de twee knieën, een dagblad leest: "Für das Feld," natuurlijk aanmoedigend nieuws, dat hem als doelmatig — gelijk men met de hoenders doet gebrokkeld — dagelijks toedient; een kindermeid, die een wagentje voortstuwt; een ander kind, een knaapje, dat huppelt naast haar met warmwitte, wollen kousjes aan, en een overvloed van blonde krulletjes op de schouders over 't zwart fluweel van zijn buisje. Een verrukkelijk kopje, van wiens haarkracht, helaas! door roekelooze ouders te vroeg al veel te veel wordt geëischt, bedenkelijk voor het toekomstig behoud van dien rijkdom.

Welk een verschil, die kalmte hier bij de drukte zoodra ge den hoek om op den Steenweg komt: automobielen met officieren; groote grauwe Kraftwagens — Kaiserlich deutsche Reichspost; en voertuigen met een wit vierkant, waarop het rood kruis van wee spreekt en van lichaamslijden... en soldaten, soldaten! Ge ontwaart schier niets anders, de burgers gaan er bijna in onopgemerkt verloren. Het schijnt hier niet meer een stad met een bezetting maar een bevolking van soldaten.

Aan het station krielt het er van. Enkelen zitten op het mosaïekplein met den ransel op den rug en allerlei wapentuig rondom hen neergelegd. Gaan ze vertrekken of komen ze aan?

En thans een aangrijpend schouwspel: een tiental engelsche krijgsgevangenen verschijnen aan den uitgang van 't stationsgebouw onder militair geleide. Ze zijn in bleekbruin kakhi gekleed met helmen op, die laag over de ooren neerhangen.

De weinige stedelingen, die er op 't plein tusschen de Feldgrauen lopen, troepen belangstellend te hoop rondom hen; ruw worden ze met de deutsche geweerkolven achteruitgedreven. De gevangenen moeten in een auto stijgen; deze rolt heen in allerijl en toch vinden de straatjongens tijd, en zijn behendig genoeg om appels en peren door de open raampjes hun toe te gooien.

En weder komt een jammerlijke bende uit het station: Duitschers, versch gekwetsten, een achttien of twintig in getal. Twee vooral trekken de medelijdende aandacht. De een heeft den hals omwonden tot boven de kin, eene der wangen is gansch daaronder opgezwollen. Is het een wonde, die zijn uniform doorbloed heeft of lag hij zoo even in een bloedplas? Heel zijn rug is donkerrood van gesteven en stijvend bloed. De andere is klein of verkleind — ingekrompen door het lijden. Zijn hoofd is gansch omzwachteld en met het vrijgebleven oog kijkt hij de voorbijgangers aan met een blik, die als een aanklacht tegen de gruwzaamheid der menschen u diep in 't harte boort.

Ach, waarom ben ik niet liever thuisgebleven! Maar het stratenschouwspel houdt nog treuriger verrassingen in zijn films gereed: wat komt er ginds van verre op zijde, beschut voor gerij, langs den Steenweg aan? Het lijkt op eene kudde heel vuile schapen, dicht opeengedrongen. En wie voorbijging of voorbijkwam, blijft staan kijken:

Het zijn ook gekwetsten, genezenden op weg naar 't station. Hoeveel? Ik weet het niet: vierhonderd, vijfhonderd, misschien min, misschien meer. Enkelen dragen ransels. Bleke tronies, armen in band, hoofden omwonden, hoofden zonder hoed of pet, waarvan de oogen onder 't heel zuiver wit linnen als holtten van doodskoppen zijn. Een dezer menschen heeft geen neus meer: een smal

windsel heel plat, bedekt zijn gelaat van over de kaaksbeenderen tot boven de lippen... O wee!
Akelig, akelig, haastig naar huis, met al de onverdrijfbare visioenen van die noodlottige wandeling
in die milde lucht en dien gulden zonneshijl...

Vrijdag 2 november '17.

Heel de worteloogst is in beslag genomen evenals al de olievruchten en al de appels, waarvan de verkoop verboden is. Al de afgevalen bladeren te velde moeten verzameld en in bewaarplaatsen opgehoopt ter beschikking der bezetting worden gehouden.

Zaterdag 3 nov. '17

In den nacht van maandag tot dinsdag laatst zijn bommen geworpen op de kleine stad Deinze, nagenoeg vier uren gaans van hier langs den Kortrijkschen Steenweg. Juist voor het intreden der stad staan groote gebouwen met een woonhuis "De graanmolens van Deinze" genaamd. Een bom is gevallen in het huis van den bestuurder, heer De Bruycker, en zijn familie. In hun slaap verrast zijn hij, en zijne vrouw door de ontploffing hoog in de lucht opgeworpen en met het dak diep in de kelderingen tusschen gruis, balken en pannen vermorzeld neergestort. Hun twee kinderen, waarvan het oudste twaalf jaar telt, zijn in de mulle aarde van een nabijliggend veld teruggevonden. Ze hebben geen noemenswaardig letsel opgedaan. Vlokken wol van het beslapen beddegoed zijn tot in de kruinen der hooge straatboomen geslingerd, waar ze in den wind hangen te bimbammen...

Zondag 4 november '17.

Gisteren had het eeuwfeest van de inrichting der Gentsche Hoogeschool plaats met groote feestelijkheden: zes honderd zangers. Dezen morgen togen de studenten — honderd vijftig of tweehonderd — zingend door de straten met ontplooiden vaandels.

Wat is het toch voor een warboel hier! De activistische dagbladen jubelen en roepen triomf. Als ge ze — onwetend van de werkelijkheid — leest, zoudt ge wanen, dat de bevolking aan die vreugde mededoet en schier algemeen vervloeken degenen, die — de studenten — ze zagen voorbijtrekken als landverraders, aan den vijand verknocht, en ballen heimelijk in machteloze woede de vuist naar hen, doodsbedreigingen binnensmonds mompelend.

Het mag wenschelijk en billijk heeten, dat Vlamingen in de landstaal worden onderricht; maar populair is dit in het door en door "verbeulemanste" **Gent** niet. De meesten zijn onverschillig daarvoor, de intellectueelen in groot getal oproerig tegen de inrichting eenen Vlaamsche Hoogeschool te Gent. De activistische leiders vertegenwoordigen enkel zichzelf, zoudt ge wanen, als ge daarover spreken hoort en nochtans hun meetings worden druk bezocht.

Wat de eigenlijke — de onbetwist-eerlijke Flaminganten aangaat, velen der hoogbeschaafde leiders — is het alsof ze meestal uit een dubbel individu bestonden: een om recht te eischen, om in het openbaar te schrijven en te schreeuwen over miskenning en een om in den huiselijken kring en het vriendenverkeer hun taal te verloochenen. Kopstukken der militante Flaminganten geven diners en avondfeesten, waaruit het Vlaamsch teenemaal verbannen is.

Hoe kan met zulke opvatting eener zaak, deze tot een beoogd doel leiden, indien de aanvoerders hun taak zoo weinig consequent opnemen, hoe kunnen ze rechtaardige kinderen kweken en overtuigde volgelingen? Neen, neen, wie zouden moeten vervlaamscht worden zijn de Flaminganten van dit soort zelve...

Dinsdag 6 november '17.

De toestand wordt bedenkelijk hier, het leven schier onmogelijk. 't Verbruik van gas is beperkt op een derde van hetgeen in maart ll. is verbrand. Het treft juist, dat hier die maand dat verbruik veel kleiner was dan naar gewoonte. Twee en twintig cubieke meter is mij veroorloofd. Wordt dat cijfer overtreden dan moet de gasmeter gedurende een week gesloten blijven. De kolen zijn zoo slecht,

dat er meest op gas moet gekookt worden. Het gevolg is, dat er sedert drie dagen tot aan een nieuw maandbegin hoegenaamd geen licht meer noch gasvuur mag ontstoken worden.

De schoorsteen zijn geveegd, deze van mijn zitkamer herhaaldelijk, metselaren hebben de pijpen onderzocht en alles goed bevonden. Gisteren doofde het vuur vijf maal van zelf uit, zoo slecht zijn de kolen 't is te zeggen het kolenmeel (350 frank de 1.000 kilog.) Er was niets aan te doen dan kou te lijden. Gelukkig bezat ik nog een bougie, maar ze verlichtte niet genoeg om te lezen, zelfs om te breien niet. Bericht uit de keuken, gekruid door slechte luim, en op verwijtenden toon, dat stoken tot de onmogelijkheden behoorde. De spijzen kwamen op, niet gaar, half lauw, slechter dan koud. Alles weggeschoven. Honger, kou en om acht uur van armoe naar bed.

Dezen morgen regen en wind. Om het even, ik moet er door, ofschoon de dokters — twee behandelden er mij — verbieden uit te gaan, als 't weder niet droog en mild is. De meid zenden om den smid en den loodgieter, want tot overmaat van tegenspoed smaakt het steeds zoo kristalzuiver water verduft.

Neen, dat niet, ik weet bij ondervinding wat het antwoord zal wezen: "Geen tijd, geen werkvolk te krijgen."

Dus zelve gaan. De loodgieter begint met te zeggen, dat hij niet vrij is. Hij moet van 's morgens tot 's avonds op den loop om de opgeëischte luchters overal af te schroeven en te verbergen. Hij kan niet, hij kan bepaald niet.

"Maar een pomp heeft toch den voorrang op een luchter," beweert ik en neem mijn toevlucht tot vleierij: "Ge hebt het altijd zoo goed gedaan, ik ben een van uw oudste klanten. Waar kan ik nu heen? Gij zijt ten minste eerlijk in uw handel, allen niet," enz.

Zulk een lof zou ik eertijds hem niet hebben toegezwaaid want, o!... maar nood kent geen wet.

Hij stemt toe, hij zal komen zien. En nu naar den smid: een kortgestuikte, verbazend breede, kloeke, thans vermagerde hercuul. Ik probeer om mijn geval te verklaren. Hij begint uit te vallen tegen de "moffen", voortbrengers van al onzen nood, en tegen degenen, die medespannen en werken voor den vijand. Hij weet niet, waar zijn hoofd staat: "Denkt ge dan niet, dat ik verouderd, en verzwakt ben en driedubbel werk verrichten moet; ik ben gedwongen alles alleen, zonder hulp te doen."

"Hoe komt het toch, nu dat er al die werkellozen doelloos in de stad rondloopen?"

Hij balt de brutale vuist: "Ga, loop de schoenen van uw voeten, tracht werkkraft aan te werven, betaal vijftig centimen per uur. Ze lachen u uit. Ze vinden 't veel gemakkelijker, de luiards, door de stad onderhouden te worden."

Nu geraakt hij tot het toppunt van woede, hij schreeuwt, dat ik er bang voor word, als gold het een persoonlijk dreigement en ik keer mij om ten einde dat spektakel te ontvluchten, als hij vraagt, altijd stroef: "Allo, waarom kwaamt gij?"

Ik zeg het hem, bevend nog.

"Indien metsers en kaafvagers niets aan kunnen doen, kan ik ook niet."

"Het geldt een andere kachel, in een andere kamer, die ook niet branden wil en waar ik thans zou willen bij gaan zitten," verklaar ik nederig.

Hij zit weder op zijn stokpaard: "Voor een frank per uur zult ge er misschien nog vinden; maar wat doet ge nu met een frank? Het geld heeft geen waarde meer... daarenboven als ze beloven te komen ze doen het niet.' Hij staat na te denken, met de zwarte hand aan de kin: "kachelwerk kan ik niet meer aannemen, alle grondstof ontbreekt."

'Ik zag u nochtans gisteren bij mijn geburen aanbellen."

'Haja, voor 't nazien van een slot, daartoe heb ik geen metaal noodig, voor kachels wel."

"Zijn er geen boerenstoven meer te krijgen? Deze trekken beter en verwarmen goed."

"Boerenstoven!" op een terechtwijzenden toon, als ware ik schuldig aan een complot die de

openbare veiligheid in gevaar brengt. "Boerenstoven! De rijksten van de stad hebben ze opgekocht om in hun salons te plaatsen."

"Dus moet ik elders naar een anderen smid op zoek," zucht ik bedrukt.

Eensklaps valt zijn toorn en zijn stormende onwil vermildert zich: "Ik moet om drie uur aan uw huis voorbij, en zal eens bellen," belooft hij.

Met overdreven uitgesproken dank tegen dien woestaard, als gold het 't verkrijgen van een levensgenade, verlaat ik hem...

De woekerhandel neemt ongehoorde evenredigheden: een pak luciferdoosjes, dat voor den krijg 10 centimen kostte, stond gisteren 1.80 en het staat heden 2.80 aangeteekend.

Het een is hier met het ander voortdurend in tegenspraak. Schier om het even wien ge hoort, is woedend tegen het inrichten der Vlaamsche Hoogeschool en op alles, wat de duitsche bezetting hier inricht of uitricht: en als ge in activistische bladen het verslag leest, schijnt te blijken, dat de geestdrift van het publiek groot was op het feest in de bomvolle aula der Rotonde van 't hoogeschoolgebouw, en bij de theatervoorstelling. Freiherr von Falkenhausen, die de gift (belgisch geld) van vier millioen aankondigde ter bestrijding van de verbeteringen en nieuwe leervakopeningen, moet het voorwerp geweest zijn van de warmste dankbetuiging der aanwezigen.

De smaadnaam van "Boche" en "Bochie" wordt hier algemeen toegepast op "Duitschers" en "Duitschland."

De menschen zien er slecht uit, het leven is duur, de voorraad van stoffen gering en des zondags staat ge verbaasd over het tentoonspreiden van luxe bij al de standen der bevolking; uitzonderingen maken enkel de heel — heel armen uit. De werkelozen krijgen onderstand, veel wordt voor hen gezorgd; maar dan nog schijnt het gegevene ontoereikend voor een behoorlijk levensonderhoud, en toch hebben ze geld te over voor tooneel, kinema en concerten.

Een geloofbare ambachtsman vertelde mij, dat hij zoo even uit een bazar kwam en daar gezien had een werkvrouw, welke poppen kocht ten bedrage van zestig frank:

"Ik moet mij haasten," had ze gezegd, "want hoe nader Klaasdag, hoe duurder ze zullen zijn."

De suikerbakkerijen en taartenwinkels klagen ook niet over het vertier: "Alles gaat meest aan 't werkvolk," verklaren ze.

"Werkelozen" ware beter toegepast op hen. Het regent onafgebroken, het waait. Schier al het loover ligt reeds in de plassen of wordt op hoopen saamgeveegd door de parkbedienden. Indien de buien tijdelijk overgaan, rommelt het kanon en gonzen de vliegers over de daken heen.

Nu is het avond, hij schijnt altijd zoo vroeg te vallen. Ik heb weder gaslicht, hoewel de pit diep is neergedraaid uit voorzorg van spaarzaamheid. De beperkte maat mag niet overschreden worden.

Het is zoo verschrikkelijk een langen avond in het duister te zitten!...

De kanarievogel is uit armoede aan zaad weggegeven. Hij was hier aangebracht als een vertrooster voor de meid, na den dood van Coco, den wonderbaren papegaai, die zoo duidelijk zeggen kon: "Nootje voor Coco," en haar vragen: "Zij-de nog kwaad?" Die mij kwam roepen zes en dertig trappen op, telkens het eten klaar was: "Allo kom, allo kom!" en langs mijn rok op mijn schouder klauterde, tot groote schade van mijn kragen, die hij plezier vond in stukken te knippen met zijn krommen bek... Coco, die zoo onverwacht aan zijn dood kwam, terwijl ik in Knocke verbleef!

De kanarievogel — een Saxon — heette Adolf. Hij was wel mooi en zong — in de keuken stond zijn kooi — oorverdoovend, gelukkig ver van mij; maar nooit op de vele jaren van zijn leven hier gelukte het hem haar gunst te verwerven en haar verlangen naar Coco te doen afnemen.

Wat mij betreft, ik houd van vogels, die in vrijheid vliegen, en ken den zang van meestal de inlandsche. Ik zal mij niet vergissen of het een vink is die 't sjinkt of een musch, die 't sjeipt, een enkele klank volstaat daartoe. Hoe gaarne hoor ik ze niet zingen van af den nachtegaal, wiens heerlijke tonen bij maneschijn en zoele lentenachten ontroeren kunnen — zoo innig, dat het genot in

een lijdensgevoel overslaat, tot aan den eenzamen gruns dien heremijt van onze afgezonderde landouwen — met zijn eentonig deuntje. Maar een kanarievogel hoor ik liever niet met zijn mekaniek geschetter. Van de musschen heb ik een weerzin: ze zijn de verpersoonlijking van het vulgaire in het vogelenras, leelijk, plomp, hun steeds rechte vlucht is log en tot zelfs hun nesten zijn onesthetisch uit allerlei bestanddeelen saamgescharreld en vormloos-vies.

Het goed dat ze doen aan den landbouw? Wie heeft er ooit een musch gezien, die rupsen vangt op een haag, ofschoon ze er vol van zit? Zeker niemand, maar wel, hoe ze de kersen op de boomen schenden en openpikken, baldadig, zonder er ooit eene heel op te eten; hoe ze de nog niet gansch rijpe korenaren dorschen aan den zoom van de akkers... en men beweert, dat hun bestaan nuttig is voor het vernielen van het plantenongedierte!... Bespied het leven en het handelen der musschen, voor ge dat gelooft...

10 November Zaterdag '17.

Helsch kanongedonder, bommenwerpen en afweervuur gedurende twee nachten met onderbreking van één nacht volkomen rust.

Vluchtelingen zijn aangeland uit Lophem.

Het nieuws wordt verspreid, dat nu al de wol en al het koperbeslag op welkdanige meubelen zullen gepakt worden door de bezetting.

Zondag 11 nov. '17 's avonds.

Heden heb ik gedineerd ten huize mijner nicht Alice. Onlangs heeft ze het presidentschap aangenomen van een komiteit gesticht tot het herbergen van vluchtelingen. En zij vertelt aan tafel haar wedervaren met degenen van Lophem.

Zij en haar man zaten in de cinema Pathé, toen gedurende een korte tusschenpoos in de voorstelling, een luide stem: "Madame De Keyser!" uitriep. "Présente," had ze geantwoord.

De betalende inwoners van het klooster van Lophem waren zoo even in het station van Gent-Zuid afgezet: oude mensen, mannen en vrouwen, bij uitzondering van een paar jonge weesmeisjes. Het was een jammerlijke aanblik, al die uit hun stil midden verschuwde en verjaagde mensen, die elk een pakje van in der haast meegenomen kleederen torsten. Daar stonden ze in den schijn der gaslantaarnen, daar zaten ze in 't donker tegen de muren aangeleund, daar lagen ze op den grond.

Zonder vooruitzicht van schuilplaats en... waarheen? Er was een lamme man onder het getal, er was een meer dan negentigjarige bij...

Dat tafereel had hen diep getroffen, hen niet alleen; want ze hadden tranen zien blinken in den ooghoek en op de wangen van soldatenschildwachten. En toeschouwers — ook soldaten — hadden hulp aangeboden. Na wikken en wegen waren allen na ruim tijdverloop geleid en gedragen in het groot huis van wijlen heer Minard, een verzamelaar van kunstwerken en oudheden — wiens schatten sedert zijn overlijden in openbare veiling verkocht en verspreid waren, en wiens woning nu diende tot lokaal van de Vrijmetselaarsloge "La Liberté."

Een oorlogsmaal duurt niet lang: "Ik moet wederkeeren bij mijn pensionnaires, kom eens mede," stelde mijn nicht mij voor en ik deed het. Vroeger — lang geleden — had ik dat museum eens bezocht en ik herkende nog het huis, grauw en somber van uitzicht op een eenzame inzinkingskade gelegen, met een stilstaand, bochtig water er voor.

Als een doodsklok weergalmde de straatbel er in. Door een lange, breede gang, waar het reeds betrekkelijk duister was, genaakten wij een groote zaal met kenteekens en opschriften der logebroeders aan de wanden. En daar zaten ze, de haveloozen: eerst de mannen op banken of nevens of in ijzeren beddekens, deze op verscheidene reeksen geplaatst. Een hoog schutsel scheidde ze van de vrouwen en bij hen gingen wij rechtstreeks. Ook ijzeren beddekens, over al heel de plaats van ijzeren beddekens ledig of met vrouwen in, die niet fel genoeg ter been waren om als het

meerendeel naar het lof in de Jesuitenkerk, niet ver van daar, te kunnen gaan. Levenswrakken allemaal: vormloos geworden onder den last van den tijd, dik of heel mager, log ineengezakt of krom van rug; met gelaatstrekken, waarop niets de leelijken van de mooi-geweesten onderscheiden kon. Meest allen in 't zwart gekleed, met oud-modische mutsen op.

Vier, waaronder een — naar men fluisterde — aan tering lijdend meisje, speelden in een hoek met de kaart. En in een bedje, smal en rein, aan al de andere gelijk, met een witte spreij gedekt, lag een jammerbeeld, dāt vrouwtje! In de negentig jaar oud, het aangezicht alleen zichtbaar, en ware het niet geweest, dat de kleur op leven duidde en de wangen zelfs bloosden als die van een geverfde, houten, zoogenaamde notepop, zoudt ge gewaand hebben, dat het dood was, zoo volkomen bewegingloos lag het daar met de weggezonden oogen, waarover de leden niets meer uitmaakten dan twee dunne streepjes onder het rimpelig voorhoofd.

“Is ze ziek?” vroeg ik, getroffen door die reeds bestaande menschvernieling nog voor het afdoend eindintreden van den dood.

“Neen, neen, maar sedert jaren ligt ze zoo.”

O plotseling mogen sterven! welk een heilzame uitkomst!... en zeggen, dat er zoovelen een gruwel voor gevoelen!...

Wij zitten neder in het midden der vluchtelingen, waarvan er eene gebrild een boek las en voortleest zonder zich eerst in het minst door onze tegenwoordigheid te laten storen, totdat ze in 't midden van een gesprek met de anderen eens opkijkt en zegt: “Hier uit de bibliotheek.”

Mijn nicht kent reeds al hun wedervaren. Maar onder het getal is er meer dan een schepsel, met redenaarslust behebt en aan mij vertellen ze ook hun geval in het zoet westvlaamsch dialect, elkaar — overigens heel vriendelijk — het woord afnemend: om drie uur in den morgen werden ze uit den slaap gewekt met het bevel om negen uur aan 't station te zijn: “Denk eens welk een ontredde!” Halfwege Gent-te-Maria-Aaltre had men hun gekookte aardappelen voorgezet in de wachtzaal van de statie; want ze waren “blauw” van den honger en, met veel vertraging zooals madame weet, zei de spreekster — mijn nicht aanduidend — in Gent aangekomen.

Hun grootste bezwaar was, dat ze heden geen mis hadden kunnen hooren:

“Onze lieve Heer vraagt dat niet, indien het niet zijn kan,” zei ik en ze waren met mij te akkoord daarover. Voor alle zekerheid hadden ze hun biecht gesproken vandaag, zelfs hier, en morgen zouden ze communiceren; de biechtvader had het hun vast beloofd.

Toen wij buiten waren, zei mijn nicht: “Dat heeft een heel bezwaar aangehad om den onderpastoor of den abbé, ik weet het niet goed, in het lokaal van de vrijmetselaars te krijgen. Hij heeft de toelating aan den bisschop moeten vragen en nu in 't bijzijn der merkteekens, van hen welke volgens de Katholieke leer, de grootste vijanden van Christus zijn, zal hij deze menschen hier moeten spijzen met zijn lichaam en zijn bloed.”

Wat was de drukte van 't verkeer in de overvolle straten opvallend na dat bezoek in het somber gebouw vol wereldwee, en nakend levenseinde voor het meerendeel, bij de vluchtelingen van Lophem!

Woensdag 21 november '17.

De wol van al de in de stad zijnde matrassen is aangeslagen en grootendeels afgeleverd. Personen van boven de zeventig mogen er eene behouden, ook kinderen onder de zeven jaar. De magazijnen van zee gras worden letterlijk overrompeld door de koopers. De prijs van dertig frank den kilog. steeg op twee dagen met twee frank vijftig. Toen werd die woeker stop gezet door de duitsche bezetting en zij zelve levert er aan de bevolking aan vijftig Pfennig. De menschen koopen stroo en als ze kunnen kaf. Velen verbergen hun matrassen, doch waar te vluchten met voorwerpen van zoo grooten omvang?

Gisteren kreeg ik hier het dochttertje van een multimillionair. Ze huiverde van de kou, kon zich niet

verwarmen, zei ze, sinds ze op stroo slaapt.

Er loopt een gerucht, dat de eiken meubelen, de spiegels en de stoelen met leder bedekt ook zullen gepakt worden. Al de schoenwinkels zijn gesloten en de inhoud is in beslag genomen. Alles wat koper en brons is, ondergaat hetzelfde lot. Magazijnen van kunstwerken zijn uitgeroofd tegen betaling van een frank en centimen per kilog. Al de verlichtingstoestellen hoeven ingediend te worden. De mijne liggen op den grond in afwachting van hun vervoer naar de stapelplaats.

Woensdag 22 november '17.

Overmorgen zal het juist een jaar geleden zijn dat twee agenten in burgerkleedij, namens de duitsche Geheim-Polizei, hier huiszoeking deden.

Wat is er niet al gebeurd sedert dien datum na dagen van prangende ontsteltenis, weken van ziekte, en nu eindelijk herstel, normale krijgstoestand van gemoed!

Meer dan eens heb ik de pen in de hand gehad om het relaas van dat bezoek neer te schrijven: mijn geest weigert zijn hulp, mijn hand haar dienst... zal ik het eens, en wanneer zal ik het kunnen doen?...

Op het vredesaanbod van den keizer kwam de weigering der Verbondenen. Hardnekkiger dan ooit wordt de strijd voortgezet. Menschen zijn hier in 't land doodgeschoten voor misdrijven op soldaten gepleegd, voor blijken van toewijding aan hun vaderland; werkelozen in groot getal werden gedwongen in den vreemde voor den vijand te gaan arbeiden. En ijzingwekkend luiden de mededeelingen der teruggekomenen, die, uitgeput door ontberingen, onkenneijk zijn. Ze moesten 's morgens soms uren ver naar de plaats van hun bedrijvigheid trekken zonder ontbijt. Later kregen ze een homp brood, onvoldoende als voedsel; 's avonds een blikje met het een of 't ander, steeds te weinig. Hun kleederen waren doorweekt van 't nat. Zij, die zich bevoorrecht te zijn waanden, omdat ze panen jassen aan hadden, waren er nog het slechts aan toe: het water druipte er uit.

"Leg u op den rug," zei een officier, aldus bericht een getuige, "morgen zal alles droog wezen."

Zulke dingen gebeurden met degenen, die zich niet vrijwillig hadden laten aanwerven. Rebellen werden doodgeslagen — of gestampt — met de kolven van de geweren. Een der teruggekeerden alhier had van het morgenkrieken tot het avondduister met andere opgeëischten kameraden moeten begraven, gestorven van ontberingen allerlei aard. Degenen, welke geteekend hadden als vrijwilligers werden beter behandeld en mochten schuilen gaan bij regenvlagen, waren ook beter betaald.

In het lokaal van 't Groen Kruis te Gent krijgen de rampzalige ontslagenen of onbekwaam tot verder uitbuiting bevondenen kosteloos versterkende maaltijden. "Het zal," verklaarde een dokter, "maanden duren, voordat de krachten van het meerendeel dezer hersteld zullen wezen."

Ze zijn uitgemergeld, gekromd, ze staan stijf van rhu-matiek. Een jonge kerel, kloek geweest, zat in 't Groen Kruis aan de spijstafel en beproefde het om soep uit het bord te scheppen met zijn eetlepel. Het wilde niet gelukken:

"Jongeman, wat schort er?" vroeg een der liefderijke dames, welke er dienst doen.

Hij toonde haar de palmen van zijn handen: rauw vleesch, bloedig rood.

"Waarvan zoo iets?" met gruwend medelij.

"Van het doen van arbeid, dien ik niet ken: het verdragen van sporen voor het aanleggen van een ijzeren weg aan de Somme in de ergste gaten, onder 't geschutvuur van de Engelschen."

Mijn dokter vertelde laatst dat er in zijn kliniek in 't hospitaal een teruggekeerde op sterven lag, omdat hij in eens roekeloos zijn eetlust had voldaan. Een ander — nog ginds verblijvende — schreef aan zijn vrouw in de overdrijving van zijn hongersnood:

"Indien 't mij zalig is van weder naar huis te komen, zal ik drie dagen lang aan tafel zitten en eten, altijd eten zonder respijt."

Strengte hinderpalen bestaan voor het verkrijgen van pasporten. De prijzen der levensmiddelen stijgen met elken dag. De vervalsching wordt op groote schaal toegepast: Er is geen eerlijkheid — of slechts zeer zelden meer — onder de menschen te vinden. Wel spreekt men van vrede en veel van toekomstige reuzenoffensieven.

Wat mag er van waar wezen?

Een vijftal dagen geleden sneeuwde het: een echte winterstorm alreede, die het zicht benevelde, zoo dicht was de witte warreling. En van uit den spioen zag ik onduidelijk uit de kromme Eedverbondstraat als een grauwe palingslingering van soldaten den Steenweg opkomen, met gebogen hoofden, onder de vlokjacht loom voorbijschrijdend; enkelen met het aangezicht opgeheven, blauw van koude en... de rampzaligen zongen schel en galmend van hun "vaderland".

De sneeuw is thans weg uit de straten maar aan den tuinkant ligt alles verblindend wit: op den grond, op de daken, op de scheidingsmuren, overal. En de zwarte meerle, als een vlok roet, en het roodborstje met oogjes als pareltjes — dat ziet men als 't gevangen is — naderen aarzelend tot in de veranda, waar brood voor hen gemorfeld ligt. Des nachts was het een onophoudend kanongerommel met zware, doffe bonzen daar tusschen. Het geweld bonkte tegen de muren aan, deed de ruiten trillen en een rinkelend in het deksel van de brandende kachel ontstaan.

"De sneeuw is een goede klankgeleider," zeggen deskundigen.

Zaterdag 24 November '17.

Al de stadsscholen, lagere en middelbare, vrije en officieele zijn gesloten, de leerlingen zonder onderwijs, de leeraren zonder bezigheid. De Hoogeschool, alsook de duitsche scholen, het Atheneum en de Normaalschool blijven open — deze twee laatste enkel voorloopig.

Door eene verordening van het Algemeen Landsbestuur zullen weldra al de honden, welke tot veertig centimeters aan schouderhoogte reiken, in beslag genomen worden. In Brussel zou onlangs tot het uitvoeren van dezen eisch zijn overgegaan. Op den morgen van dien bepaalden datum lagen drie groote honden dood neergelegd voor het ministerie, waar Duitschers ingekwartierd zijn. Ze droegen een lint met de belgische kleuren — rood, geel en zwart — om den hals: "Morts pour la patrie," stond er op elk dezer linten.

Een officier, die gisteren hier een familie bezocht bij welke hij eertijds gelogeed was geweest en die nu met verlof van 't front kwam, vertelde, dat hij het een mirakel achtte nog in 't leven te zijn. Hij verbleef op een dorp tusschen Kortrijk en Meenen, in een groote boerenhoeve. Alle nachten werd heel de omgeving met bommen bestookt. Wie een venster opende of buiten ging, hoorde een vervaarlijk, onophoudend gehuil van gekwetste paarden en soldaten, die eenzaam lagen te sterven op het verlaten veld.

Zondag 25 nov. '17.

Ik herinner mij, dat tijdens het beleg van Parijs in 1890 een fransche vriend, leeraar aan het College van Ste Geneviève, ons schreef bij middel van de geheime duivenpost: "Eh bien on 's habitué à tout. Au commencement le sifflement des obus m' ébranlait les nerfs; quand je m' attarde à ma table de travail dans le silence de la nuit qui plane sur Paris, c'est à peine si j' y préta attention."

En wie zou het gedacht hebben, toen de eerste bommen ons uit den slaap opschrikten, en we in diepe ontsteltenis naar beneden holden, zonder kousen, zonder schoenen aan, met in allerhaast een sarge over de schouders geslagen; dat er een tijd komen zou, waarop we de luchtorkanen schier onverschillig hoorend trotsen en in 't bed blijven zouden!

Als er maneschijn is, zegt ge of denkt ge:

"Vanavond zullen ze daar zijn." Ge begeeft u ter rust en de slaap komt, die in deze nare tijden gelijkt aan een zelfmoord, een behoefte aan gevoelschorsing, het vergeten dat ge leeft.

Een groote slag: ge schrikt wakker, ge zet u overeind, ge luistert, ge telt. Bliksemflitsen op

bliksemflitsen schijnen stapels van ijzer neer te slaan; te allen kant barst en bonst en dreunt het boven en rondom u met duizendvoudig basgeweld... een moeheid, onweerstaanbaar weegt op uw oogen, van lieverlede zinkt uw hoofd op de peluw weder, ge hurkt halvelings nog en telt, maar traag, onregelmatig... en nu luistert en telt ge niet meer; maar de woeste slagen hoort ge nog, ge zijt niet zeker, dat ge ze hoort. Uw gedachten zijn onsamenhangend, de beelden uwer fantasij schuiven over elkander, worden vormloos... vervagen heelemaal en, ten langen laatste, heeft de slaap u weder genotvol-verlammend omvadend gedurende het donderend gebulder van dat pletterend wiegelied.

"Hebt ge 't gehoord?" wordt u 's morgens gevraagd. "Zijt ge in den kelder gevluht?"

En men vertelt u om welk uur de overval het angstverwekkendst was.

Ge weet het niet, op dat oogenblik hebt ge geslapen als een steen.

Maandag 26 November '17.

De meid moet elken dag om half twaalf melk halen met een ziekenkaart. Al degenen, die bediend zullen worden, staan met vijf op een reeks langs het voetpad aan 't lokaal, in wind en regen soms, in modder en kou. Het gebeurt, dat ze een uur weg is.

Het vuur is uit, het eten koud, het etensuur voorbij... Dat kan niet. Liever geen melk dan er zooveel beslommering mede te hebben.

De dame van naast de deur weet raad. "Wij zullen elk de helft betalen en een werkeloos meisje of een arme vrouw de boodschap laten doen."

Dat schijnt zoo gemakkelijk: eenieder moet blij wezen iets te kunnen verdienen. — Misrekend. Niemand, aan wie de taak wordt aangeboden, wil het ondernemen: "Neen, neen," luidt de weigering, "wij krijgen onderstand voor niet, waarom zouden wij werken?"

Aldus stonden de zaken, tot er eindelijk, na veel zoeken, een oude vrouw toestemde om den leendienst waar te nemen.

27 november '17.

"De belgische regeering heeft den oorlog voorbereid," zei een duitsch officier. "Het volk is duitschgezind genoeg, daar is geen twijfel aan." Hoe kan een verstandig mensch zich een dergelijke illusie maken?

30 november '17 vrijdag.

Het Liefdadigheidsgesticht van Ruiselede moet ontruimd worden. Er wonen daar — meen ik — over de zeshonderd jongens. Ze worden naar Hoogstraten gebracht.

Al de notelaren zijn in beslag genomen, af te kappen tot op zekere diepte in den grond, op borsthoogte, indien de stam 80 centimeters omvang heeft. Heel de voorraad uit dreven, boomgaarden, tuinen en enz. hoort er bij. De stammen moeten in elke gemeente naast een bepaalden openbaren weg worden gelegd ter vervoering voor de bezetting gereed.

Al de schoenen van al de winkels in de stad zijn aangeslagen, van alle vorm, van alle grootte, van alle soort: mannen- en vrouwen- en kinderschoenen; balschoenen, salon- en huisschoeisel, reis- en turnschoenen, enz, enz.

Aldus luidt de verordening, die in de kranten voorkomt en op de muren aangeplakt is.

Maandag 3 december '17.

Op een paal bij de ingangen van het Stadspark staat te lezen: in het Duitsch en in het Vlaamsch: "Het is verboden in het Toonstellingpark en vooral omtrent het Lazaret te leuren (schacheren).’ De reden ligt hierin, dat soldaten tegen gunstige prijzen hun schoenen en andere benodigdheden

verkoopen. Onder het hulsel der duisternis spreken ze de voorbijgangers aan, fluisterend hun waren veilbiedend.

Rusland zendt een rondschrijven aan de onzijdige landsbesturen om een afzonderlijken vrede te sluiten.

Meetings voor den vrede worden hier van tijd tot tijd gehouden, waar ook dames het woord voeren. Volgens de duitschgezinde bladen zijn ze druk bezocht — die vergaderingen. Andere personen beweren, dat vooral het daarbijgevoegd muzikaal gedeelte toehoorders aantrekt. Algemeen wordt vreeselijk geklaagd over gebrek aan behoorlijke slaping, sedert al de wolfe is in beslag genomen. Stroo en kaf zijn hard en koud; zee gras ruikt heel slecht en belet de noodige nachtrust.

De ondersteunden gaan voort het hun door de stad verstrekte geld te verkwisten in beuzelarijen. Een heer stond in een horlogewinkel te wachten op een kleine herstelling aan zijn zakuurwerk. Twee vrouwen en een vijftienjarige jongen traden binnen. De eene kocht een doekspeld voor fr. 2.50, de andere een medaillon ter berging van een lokje haar en de kleine koos een zilveren vergulden ring uit, die hij fier aan zijn te klein, opgestoken vingertje fier monsterde. Alles werd betaald met kaartjes voor levensmiddelen van de stad Gent. Nooit, zei de handelaar, sedert jaren dat hij daar gevestigd was, had hij zulke winsten verwezenlijkt als nu gedurende den oorlog. Hetzelfde bekennen de suikerbakkers ook. Juffrouwen in fluweel en pelskraag met lage schoentjes en hooge hielen en blanke kousjes gaan onbeschaamd naar de bureelen om hun onderstand te innen.

Donderdag 6 december '17.

Het is Klaasdag. De menschen hebben geld. Hij wordt weder gevierd. Klaasdag! die zoovele hartjes doet kloppen van blijde verwachting en zoo zelden teleurstellingen wekt, want het spreekwoord "een kinderhand is licht gepaaid" zegt het goed. En denk eens: ik ook krijg een klaas door bemiddeling van de duitsche Legatie uit den Haag. Denk toch eens in dezen tijd van afzondering en leemte: een brief, een pak! een geliefd handschrift zien, hem niet openen met een papiermes, maar hem openscheuren met het echt gevoel van eigendomsbezit, al het hartsverkwikkende lezen, dat er instaat. Een keurig rozekleurig pak, gelachtig heel dun karton, zoo glad als satijn, met zacht roode koordetjes toegebonden en... om de verrassing zoo lang mogelijk te rekken, geen schaar gebruikt, die de mooie bindsels kwetsen zou, maar omzichtig traag al de knoopjes losgewrongen en daar in eens den inhoud voor u openliggend in al zijn milde heerlijkheid van lekkernij!

Wat weegt zooveel trouwe verkleefdheid, de ziel van die uitgezochte dingen, niet op tegen veel rampspoed van dezen tijd in de weegschaal van het geluk!...

Het heeft vannacht weder vreeselijk gebruld van kruisvuur in de lucht en in vele huizen heerscht bittere rouw en staat het spook der toekomst dreigend voor 't zelfbehoud en het behoud van beminde wezens dreigend daar. Maar... door welken doem der fataliteit keeren de gedachten toch altijd, na een korte opwelling van vreugd weder naar het bedroevende. Zie en hoor liever, dat Sint-Niklaas dit jaar ondanks het gure leven de kinderen niet vergeten heeft; kleine kleuters loopen met houten bajonnetten en sabels aan den gordel argeloos geweerken op den rug dragend, of geschouderd, of speelsch op elkander aanleggend, en parade passen doende... militaire atmosfeer, militaire opkweek!...

Eens uitgegaan. Zie van achter de steile hoogte van den boulevard duiken, in kadans bovenkomende kronen van chrysanthemen op, kronen van rose, mauve en witte bloemen, sterk afgeteekend tegen 't grauwe der kazerne, benevens heel groote schoven van allerlei bloesemkleur... in december o! Soldaten dragen ze naar 't lazaret van 't Palace Hotel toe. Daar moet een aanzienlijke krijgspersoon gestorven zijn... Des avonds komt naar mijnent een officier, om het antiek koperwerk, dat ik voor 't museum van Oudheden te behouden wensch, na te zien. Hij is heel hoffelijk, stelt zich zelfs voor: Ritter von Hohenhane of iets dergelijks, ik versta 't niet goed en hervragen durf ik niet.

"Wat schrikkelijke, deerniswaardige toestanden bestaan er hier toch," zegt hij op diepen toon van medelij. En hij vertelt, dat een arme vrouw, in de pension, waar hij woont, is komen werken om haar stadsteun wat bij te helpen. Nijdigden hebben het aan de overheid verklikt. Ze moest haar post

opgeven of van den onderstand afzien. De kleinen verhongeren schier, hij — in zijn goedheid — heeft ze wat geld gegeven. Zijn hospita schonk haar een oud tapijt als beddeken, want het wollen matrasje waarop hare drie kinderen sliepen is aan de bezetting moeten ingediend worden...

"schrikkelijke toestanden!" herhaalt hij meewarig, heel onder den indruk nog.

Schrikkelijk voorzeker, maar wie heeft ze geschapen, deze toestanden? Ik durf hem de vraag niet stellen. "De Turken hebben Jerusalem ontruimd, de plaats heeft geen strategische waarde," zegt hij bij het henengaan.

Waarom hebben ze die dan verdedigd? vraag ik mij af.

Al hun ribben zouden te tellen zijn. Tusschen de wagens gaan ook paarden aan den toom geleid. Ik zie ze achterna, een oogenblik stilstaande. Waarom dat staatsie vervoer?

Een bekende spreekt mij aan: "Zieke dieren, met bestemming voor een drongensche weide, waar ze geslacht zullen worden," bericht hij mij.

O, ineens schiet mij te binnen, dat er sedert kort weder zooveel roode en zwarte gerookte worsten voor de ramen der ledige slagerswinkels te koop liggen, "- en moeten de menschen dat eten, zulk vleesch?" vraag ik huiverend.

Hij glimlacht eens geheimnisvol, haalt de schouders op en ijlt weg.

Op het Heuvelplein staan reeksen van barakwagens, keurig geschilderd, rein onderhouden, met witte gordijntjes achter de minuscule raampjes en trapjes op naar de ingangsdeur.

De foore van Gent was steeds de eerste van 't jaar in België en de kermisgasten waren gewend, van ouds her, hier den winter door te brengen. Er zijn geen fooren meer en ze hebben zich thans blijvend op dat plein — ten minste voorloopig — gehuisvest.

Van wat leven ze? Worden ze ook ondersteund? Velen zijn photographen, wat blijkt uit onooglijke portretten, die op den kant der voertuigen als lokaas voor de liefhebbers dienst doen.

8 december zaterdag '17.

Met Rusland zijn de onderhandelingen voor den vrede reeds aan den gang, door middel van een tiendaagschen wapenstilstand. Geen mogelijkheid schier meer schoenen te doen verzolen; alle benoodigdheden daartoe zijn in beslag genomen. Wat toekloppen met spijkers verkrijgen — zegt men — de belanghebbenden nog. Suzanne kocht een paar sloffen aan de deur, donkerrood, oprecht mooi. Ze deed een boodschap nog geen half uur ver. Toen ze thuis kwam, bij helder droog weder, waren de zolen, die bleken van wasdoek te zijn gespleten en hing de bovenstof overal aan flarden, als hadden de muizen ze uitgebeten. Ze bestonden uit halve vellen watte!

De echtgenooten en kinderen der in Holland geïnterneerden mogen dezen gaan vervoegen zonder oorlof tot terugkeer naar 't vaderland. Gedurende een zestal weken moeten ze in algeheele afzondering van de buitenwereld vertoeven — ongeveer honderd, naar men beraamt — in een groot lokaal op de Groendreef. Gisteren mochten ze — een laatste maal — familiebezoek ontvangen. Daarna zullen ze van alles afgezonderd wezen. Hun ballingschap zal een maand duren, maar ze hopen op verkorting daarvan. Ze worden goed behandeld, hebben elk een bed en verscheidene dekens, vuur dag en nacht en toezieners — drie Duitsche onderofficieren, die — wee hen! — morgen door anderen zullen vervangen worden, daar ze naar 't front moeten, zijn zeer voorkomend met hen in gemoedelijken omgang. Het eten, door de stad bezorgd, is heel goed en in ruime hoeveelheid. Een bezoeker van dat lokaal vertelde mij, dat de vrouwen, met welke zij sprak, genoten van hun verblijf, van het onbezorgd ezelschapsleven, rust en welstand, na zooveel ontberingen sedert den oorlogstijd.

Gisteren zijn minstens duizend personen aangesproken om te onderzoeken of ze hun eenzelveidskaart op zich droegen. Boet of gevang voor wie in gebreke bevonden werd: drie dagen of dertig frank boet. Een nonneke was onder het getal. Ze verkoos de opsluiting.

Heden had ik gasten. Het kwam ter sprake. Ze wisten niets van het geval. Ze bekenden altoos te

verwaarlozen zich van die kaart te voorzien, nu waren ze hier ook zonder.

“Wat zult ge doen, indien ze heden op den terugkeer moet getoond worden?”

“Het gaan verzitten,” was het glimlachend antwoord. “Wij gunnen aan de Duitschers geen cent.”

Dat zijn heel rijke lui. Zoo hoort ge allen spreken.

Dinsdag 11 december '17.

Gisteren morgen zijn er vertrokken, jonge opgeëischten, onder 't geleide van acht gendarmen in 't groen met hun schitterende pinhelmen en hun platen van koper op de borst. Hartbrekende tooneelen hebben aan 't station plaats gehad, schreiende moeders, vasthoudende omhelzingen, groot misbaar. De namen werden een voor een afgeroepen en elk slachtoffer moest afzonderlijk — nog eens of niet meer omziende — zijn pelgrimstocht door den ingang aantreden.

Een Bruggeling, wien het gelukt is een paspoort voor Gent te krijgen, heeft ze in 't voorbijrijden des treins te Aaltre gezien. Ze schenen er een spel van te maken, voerden zand, wentelden er zich in en wierpen er met handvullen naar elkaar...

O jeugd! O primavera delle vita!

Tusschen 10 en 11 dezer concert van bommen werpen. Drie avions zijn gevallen tusschen Baarle en Drongen. De inzittenden ziende, dat er gevaar voor ontploffing was, sprongen bij tijds naar beneden en vluchtten de velden in. De avions liggen nog ter plaats: nagenoeg 70 meter lang met een reeks van niet ontplofte bommen, die er van onderen aanhingen.

Opeischingen in alle standen der samenleving zijn gedaan, oprecht gruwelijk ditmaal; jongens van 't Atheneum van achttien jaar, men beweert zelfs van 15, moeten zich aanmelden en worden verplicht om voor den vijand te gaan werken. De vrijwilligers — indien zulk een mes op de keel vrijwillige handeling mag heeten — worden naar Aaltre gestuurd — een 24 tal kilometers van hier. — Ze moeten helpen aan het leggen van een spoorbaan. De weigerende oproerlingen zijn bestemd voor Kortrijk in de gevaarlijke zone, als arbeiders aan de loopgraven. Ik heb gehoord, dat allen zwegen, toen de keus hun gelaten werd, moedig stand houdend tegen overmacht. Daarop werd hun het volgende verklaard: zij, die den leeftijd van 't hooger onderwijs hebben bereikt, zijn vrij van den dwangplicht, als ze toestemmen de vlaamsche leergangen der Hoogeschool bij te wonen. En het verluidt, dat een vijftigtal hebben toegestemd. Welke vruchten kan een dergelijk opgedrongen onderwijs afwerpen anders dan haat wekken tegen de taal, waarin het wordt verstrekt en tegen hun professoren zelve. Intusschen zijn al de schoolmeesters van het lager, en de leeraren van het middelbaar onderwijs uit hun dienst ontslagen en loopt de proletariërsjeugd — sinds kort tot den verplichten schoolgang gedwongen — als tijdverliezende zwervers langs de straat.

12 December. Woensdag '17.

Wij zaten zondag in familie aan het middagmaal op de eerste verdieping in den Nederkouter. Te midden van een druk gesprek onderscheidde ons oor aanhoudend geschoold paardengetrappel beneden langs de straat.

Opgerezen, gaan kijken op het balkon. Het zijn Huzaren, flinke ruiters op mooie keurdieren in donkergrijs uniform, met den hoogen, thans zwart omfloersten helm. "Huzaren des doods," zooals men ze noemt, naar aanleiding van een doodskop en gekruiste doodsbeenderen, dat ze dragen op hun sjapska.

Het zijn de eersten van dat regiment; welke ik te zien kreeg. Ze trekken stationswaarts, op naar 't front, in afwachting, dat velen onder hen ook weldra schrikbeelden des doods zullen zijn.

13 December donderdag '17.

“Een vliegende kraai vangt meer dan een zittende,” zegt het spreekwoord. Het is morgenstond, elf

uur. Ik ga uit, de Citadellaan volgend, het Park,

Vrijdag 14 december '17.

Te Thielt bestaat er als op vele plaatsen een vliegplein.

De in de buurt ingekwartierde soldaten hebben het volgende verteld: onlangs daalde op dat vliegplein een duitsche machien neder. De inzittende, een jong officier verklaarde, dat hij nood had van benzine en kreeg er gereedelijk. Heel beleefd groetend vertrok hij. Een paar kilometer verder vond men een uitgeworpen brief, waarbij hij — Engelschman — erkentelijk aan de vijandlijke macht was voor de hem zoo even geboden hulp. Hij had onberispelijk Duitsch gesproken.

Te dier gelegenheid vernam ik uit duitsche bron, dat tijdens het oponthoud van den hertog van Würtemberg te Thielt een gelijkaardige grap plaats greep: om vier uur des morgens werden alle dagen de in het bureel gereedliggende krijgspapieren afgehaald. Eens kwam een bode een kwartier vroeger. Zonder argwaan te wekken kreeg hij alles mede. Wat later, bij het verschijnen van den gewonen haler, kwam het bedrog aan het licht.

Duitsche mentaliteit.

Een herinnering.

In verbeelding zie ik de breede Ems aan de kleine stad. Ik verbleef er in mei en juni 1888. Ik ga op een morgen mede naar hare boorden met mijn neef, omringd van heel zijn kinderschaar. Hij droeg omzichtig een bokaal met zwemmenden pootvisch — zalmgebloed — ter bevolking van den stroom.

De kleinste van heel de bende, een zevenjarige knaap, kreeg het voorrecht alles in 't water te laten, met een handje door den vader vastgehouden, door al de anderen om die gunst benijd. Ik zie nog den langen, met hooge boomen beplanten dijk, de diepliggende, uitgestrekte weiden, waarvan ik toen nog niet wist, dat daar de fransche krijgsgevangenen — in 70-71 — ingekwartierd waren; den tuin, waar wij langs het achterpoortje binnengingen en den weg naar 't huis, net als in Vlaanderen, met bloemenbedden omzoomd, maar daarenboven van afstand tot afstand met staken, waarop vierkante houten bakjes vaststonden met gaatjes, waar de talrijke schreeuwende spreuwen levenslustig uit- of er zwijgend met hun bekjes vol aas naartoe vlogen.

Er waren niet minder dan acht kinderen in dat huis: vijf zonen en drie meisjes. De oudste, uit een eerste huwelijk van den vader, was advocaat zeven en twintig jaar oud; op hem volgde een dochter van negentien, frisch als een roza primula met het teeder — veldaardige van dat bloemensoort; dan een knaap, ijverig student, de grootste van heel het gezin, ondanks zijn groenen leeftijd van zeventien; en met nagenoeg gelijke tusschenruimten jongens en meisjes nog.

Het midden was ultrakatholiek, zooals de algemeene regel bij mijn duitsche verwanten was en is. De eerbied voor den vader deed aan de overleveringen van het patriarkaal tijdvak denken. Nooit zou een kind hem in de gang zijn voorbijgelopen, of het eerst over den drempel zich hebben gehaast; nooit zich aan tafel neergezet; voordat hij plaats had genomen. Hij sprak weinig, gaf hun nooit een bevel, wees hen nooit terecht. Die taak oefende zijn één of twee en veertigjarige gade gezagvoerend uit: een mooie, slanke, kloekwelgevormde vrouw met zwarte, vlokkige haren, zwarte oogen en een blanke, bijna bleeke kleur op het vol gelaat.

Bij mijn aankomst op een vroegen lenteavond, had er een grooten witpapieren band met roode letters "Willkommen!" boven de kamerdeur der eetplaats gestaan, waarheen ik aan den arm van den gastheer werd binnengeleid en het kleinste ventje, Rudolf, wat ook zijn voorrecht als laatstgeborene of zijn leenmansdienst was, had een speech gehouden. Wij aten Hamburgsche rauwe ham, dien het fraai blozende nichtje in heel dunne schelletjes, in groote hoeveelheid voorsneed; boonen-prinsessen met lekkerkoek, beafstek met confituur en gesuikerde mayonnaise, belegd met pannekoeken — wat dit laatste als oprecht lekker aan te bevelen ware.

Dat was een feestgastmaal en tot mijn verwondering werd het geleide aan den arm in het vervolg bij elken gang naar den disch herhaald in groote ceremonie, bij eenvoudig, gewoon eten en met al de

groote en kleine huisgenooten, als galagezelschap, rondom den disch, waar 't wel gebeurde, dat de kleine zijn om den hals gebonden servet met een lepel soep bemorste, zijn vork liet vallen en de twee aankomende knapen elkander stoeiend aanstieten en het uitproestten van 't lachen, zonder dat iemand kon gissen waarom, door een enkel woord, een verbiedend gebaar, of een tuchtigenden blik der moeder tot de orde geroepen. Bier scheen daar onbekend. Rhijnwijn dronk mijn neef en werd mij ingeschonken. Water was de drank der anderen.

Eens in het gesprek zei mijn nicht, dat ze zooveel van wijn hield.

“Waarom drinkt ge er dan geen?” vroeg ik, wat onbescheiden moest wezen, want ze werd rood tot op het voorhoofd.

“Wijn is niet iets voor mij,” zei ze heimelijk glimlachend. Ik begreep het nog niet en zag ze ondervragend aan.

Toen verduidelijkte zij haar gezegde:

“Toch wel soms eens, indien ge er acht op geeft, als mijn man heel goed geluimd is, dan zal hij mij ook een glas gunnen.”

Dus hier de vrouw ondergeschikte, zulks geredelijk aannemend als iets dat behoort. Ze was geabonneerd op een weekblad, dat de "Heilige Monica" heette en waarop dezer afbeeldsel, als non omsluierd, in houtsnee pronkte. En ze vertelde mij, dat het een opvoedingsrevue was, waaruit een huisvrouw en moeder leeren kon, hoe ze met haar dienstboden en haar kroost moest omgaan, heel verstandige leefregels inhoudend.

Het spijt mij, dat ik er nooit een nummer van doorbladerde om er ook wat uit te leeren. Dat de heilige niet democratisch was en het verschil der standen in hooge mate eerbiedigde, bleek uit de wijze, waarop de dienstboden in dat huis behandeld werden: de keukenmeid, naar ik vernam, woonde er sedert twintig jaar. De klove tusschen haar en de meesteres was even wijd gebleven als op den eersten dag. Nooit zag ik bij het dagelijks voorleggen van het rekenboekje, de trekken van beiden ontspannen, nooit een milden blik of ik en hoorde een onnoodig woord spreken; de andere meid was een lang, bloedarm meisje, versch uit Saxen aangeland, mistroostig van voorkomen, vermoedelijk onder den eersten greep van onoverwinbaar heimwee, vlijtig werkzaam, nooit beloond door een tevreden hoofdknik of een "dank u", maar ook nooit ruw-gebiedend toegesproken. Geen der kinderen vroeg of zei hun iets, voor alles was de moeder bemiddelaarster tusschen de boden en hen.

Met de jonge deerne had ik oprecht medelij; maar ook zonder de hulp der Heilige Monica voelde ik, dat het mij niet toekwam in zulk een inrichting stoornis te brengen van gedragsregel door vriendelijkheid. Ik kon niet anders doen dan allen, die de twee niet als voelende evenmenschen, maar als werktuigen gebruikten, met de zachte onverschilligheid waarmede men een werktuig hanteert.

Ik herinner mij nog, dat wij op een zonnigen zondagmorgen in een break uitreden.

Drie zaten er gedrongen op de hooge achterbank; de kleine Rudolf op de knieën van den advocaat; een meisje op den schoot der moeder, een ander op den bodem tusschen ons in.

Het was een verre, een plezierige, een leerrijke tocht; want wij gingen de "Hünengräber," zien op de Lüneburger heide.

De streek is plat, de plantengroei bood niets merkwaardigs aan; maar het weder was heerlijk en bij het weten, dat men verre van het vaderland is, schijnt alles van belang en nieuw.

En eindelijk — na lang rijden... toen wij den rand der donkere sparrenbosschen hadden bereikt, er een eindje waren ingedrongen en het rijtuig aan een omeddraai van den weg stilhield, was er een geweldige verrassing de Hunebedden. Dolmen en menhirs!

In 't midden der dichte stammen, op eene heel ruime, opene plaats, stonden ze daar schier onbeschadigd, die raadselachtige overblijfsels uit een voorhistorisch tijdperk: grauw graniet op bruinen, dorren grond, in eivormigen kring, regelmatig, in overvloed, op afstanden van elkaar, recht

of ietwat schuin gezonken, de ruwe blokken van enkelen door deksteen brugvormig verbonden.

De indruk was grootsch, aangrijpend, stomme verbazing wekkend.

Hoe zijn ze daar aangebracht en opgeheschen, met onvoldoende vervoer- en gereedschapsmiddelen?

Zijn het begraafplaatsen, zooals hun naam aanduidt, openluchttempels aan druïdieke godenvereering toegewijd?

Dat waren onze gissingen en besprekingen, welke al de bezoekers ter plaats doen, terwijl wij op het korstmos van de bodemoneffenheden zittend, ons te goed deden aan de meegebrachte, koude gerechten en den schuimwijn, waarvan allen hun deel kregen.

"Het is ongelooflijk," zei eens een drankliefhebber met een volle flesch in de hand, terwijl zijn blik ze liefkloosde, "hoeveel vreugd alzoo een glazen ding inhoudt."

De werking van dien drank bleef dan ook hier niet uit: zonder eenige aanleiding, spontaan, ging er eensklaps een algemeen gezang op: "Deutschland, Deutschland über alles, über alles in der Welt!"

De tonen stegen in vaderlandsche geestdrift onder den blauwen hemel harmonisch naar omhoog, zonken neder, verspreidden zich galmend onder de gewelven van het dennenbosch en stierven verre tusschen de stammen weg...

Een der knapen, een dertienjarige, Georg genaamd, was op een menhir geklauterd, zat er nu schrijlings op en zong vandaar luidkeels, overdreven mede.

Zijn moeder had hem reeds een paar malen een bedarend handteeken gedaan, waaraan hij zich in zijn vervoering eerst niet stoorde. Na afloop van het koorgezang sprong hij neder op het bevel: "'Hier,'" uitgesproken als tegen een hond; zonder een woord van verwijt of terechtwijzing, zei zijn moeder eenvoudig op gewonen toon: "'Morgenochtend, voordat ge schoolgaat vijftien,'" en den wijsvinger opheffend, "'ge hoort het goed, niet waar? Vijftien.'"

Pijnlijk vertrok zijn gelaat, als van een, die in een hevige schreibui vervallen gaat; doch hij hield zich in op een tweede vingeropsteken van haar. Wat beduiden, die onrustwekkende vijftien en die nieuwe, stomme bedreiging om een blijmoedig kind, voor zulk een klein vergrijp, in zijn wilde uitbundigheid gepleegd, aldus te doen ontstellen?

Gedurende heel den terugkeer zat hij bedremmeld in den break, sprakeloos als een volkomen ontzenuwde ter neergeslagen. Ik vernam het des anderendaags.

Aan het ontbijt, dat ik later dan de huisgenooten nam, zei mij zijn moeder, die meende mij gezelschap te moeten houden:

"Is het toch niet zonderling en pijnlijk voor mij, dat mijn man, aan wie de strafpleging toekomt, er nooit toe besluiten kan een kind te "prügeln".'

"Prüglen!" herhaalde ik verbaasd, "gebeurt zoo iets nog in Duitschland?"

"Natuurlijk, een mensch kan niet doelmatig opgevoed worden zonder lijfstraf. Hij, als vader, denkt nooit, dat ik die ook ongaarne toepas."

"Het trof mij smartlijk na al de vreugd van gisteren," voegde zij er nadenkend aan toe, "'toen de kleine daar zoo even als een vermoorde schreeuwde onder de slagen van den stok.'"

Ik vond geen woorden om mijn bevreemding en mijn weerzin uit te spreken en zij ging voort: "'Nooit ransel ik een kind af in tegenwoordigheid van iemand anders; geen vernedering, geen leedvermaak bij getuigen wekken, luidt het voorschrift en zoo moet het wezen. Ik ga alleen met den verbreker in een afgelegen kamer en dan krijgt hij zonder genade, wat tot zijn eigenbest noodig is.'"

"Gruwzaam!" kon ik niet nalaten te zeggen.

Maar nu kreeg ik figuurlijk van den stok:

"Ge hebt geen kinderen, ge kunt daar niet over oordeelen."

Ootmoedig boog ik het hoofd en ze volgde den loop van haar eigene gedachten en mededeelingen: "Een kleine kastijden gaat nog; maar als de grootste van ons allen, de mij boven 't hoofd gegroeide, iets misdaan heeft, valt mij de tuchting lastig. Ik zei hem onlangs: "Jongen, als 't u belieft, wees verstandig, ontspar mij dat plichtvolbrengen; ik schaam mij zelve, als ik alzo een volwassen vent als gij moet staan geeselen.""

Nu zijn die kinderen allen volwassen, op leeftijd zelfs, de oudsten: Georg, de menhirklimmer is pastoor, de meisjes zijn alle drie nonnen geworden, ieder in een verschillend klooster. De mooie primula heeft, als geestelijke, studiën gedaan van apotheekster en verblijft te B. in een hospitaal. De tweede volgde te Berlin in nonnenpij teekenleergangen en geeft les in dat vak in de kostschool van haar verblijf.

Eigenaardige toestanden zijn het toch wel. Leven de ouders, leven de zonen nog, die aan het front zijn?...

Dinsdag 18 december '17.

Oorlogsprentje.

Het gebeurt op den Nederkouter, een drukke straat van Gent: van aan haar vensterraam op de eerste verdieping ziet mijn nicht een oud dametje aankomen, deftig gekleed met een goed in stand gebleven, ietwat verouderd van snede, zwart fluweelen cape en een bont van astrakan om den hals. Het is vinnig koud, helder weder. Rechtover is een magazijn van glas en aardewerk. Stroohalmen van uitgepakte waren slingeren voor den ingang. Het dametje blijft staan, aarzelt, kijkt eens rond en buigt ijlings naar den grond. Met hare zwarte glacéhandschoenen gaart ze de gekreukte strootjes samen, lange en korte, maakt er een bundeltje van en bergt het achter hare groote mof. Ze raapt nog hier en daar wat op.

Ach God! om het vuur in haar kachelkje aan te steken!...

De bespiedster is ontroerd door dien aanblik van verheimelijkten nood. Ze schelt in allerhaast en juist op dat oogenblik tikt een meid zelf op de deur:

"Loop, loop," zegt mijn nicht, "hier rechtover is een oud dametje bezig met stroo op te garen, dat ze u haar adres geve."

"Om wat te doen?" vraagt haar man, opkijkend van een illustratie, waarin hij las en ook aan 't raam gaande.

"Om ze te helpen in hare ellende," luidt het antwoord.

"Maak u zoo belachelijk niet bij een onbekende, allons donc, laat dat zoo." Met dien zweeps slag van voelloosheid slaat hij hare gulle opwelling te niet.

En schuchter, niet meer durvend, blikte ze het voortstappend oud dametje met hartzeer na.

Dinsdag 18 december '17.

Oorlogsprentje.

Een mijner vriendinnen zit in hare keldereetplaats aan den middagmaaltijd.

Een ruwe belklank.

De meid opent de straatdeur en de dame hoort stappen binnenkomen, hoort de trappen ophollen, terwijl ook de deuren van de suite ontsloten worden.

Wat mag er op handen zijn?

Ze trekt langzaam op naar het gelijkvloers; want ze is niet goed meer ter been en in de gang treedt uit de achterkamer een officier, terwijl een politieagent en een ordonnans reeds weder van de verdieping naar beneden komen. De officier slaat aan, buigt in twee en spreekt:

"Gnädige Frau." Ze begrijpt dadelijk, dat het een aanslag op haar huis geldt.

"Deze twee kamers neem ik voor mijn gebruik," verklaart hij. Ze raadt het meer dan ze 't verstaat.

"Maar, maar, ik kan niemand logeeren," werpt ze op, en ze krimpt zich opzettelijk wat in een, met de hand steun huichelend op de leuning van een stoel.

"Ze kunnen nooit iemand logeeren, nergens," antwoordt de gentsche agent barsch.

"Ik heb maar een matras, de mijne, ik ben in den leeftijd om ze te mogen behouden, in de tachtig jaar."

"Ze zijn allemaal in de tachtig jaar, als het op kamers in beschikkingstellen aankomt," weerlegt haar nogmaals de agent.

"Ik lijd aan rhumatismus," klaagt zij.

"Ze lijden allemaal aan rhumatismus," wederpraat de agent.

De officier stoort zich niet aan dat geharrewar: "Hier een bed plaatsen — in de achterkamer — met al de benodigdheden, en ginder — 't was in de voorkamer — alles inrichten voor mijn bureau," beveelt hij beslist. "Het ledikant moet zonder verwijl opgemaakt worden met uw matras. Ik zal u een andere doen bezorgen," en daarop vertrekt het drietal.

Groote beroering bij de twee vrouwen, meesteres en dienstmeid. Er helpt geen wederstreven. Een timmerman gezocht, die met behulp der meid alles naar beneden haalt.

Het meisje bezwijkt schier onder den last van het zwaar elastisch sommier. Eindelijk is alles klaar. De dame heeft vergeten, dat ze gasten voor het kaartspel verwacht. Ach, alweer een verlegenheid; ze is in geene luim om nu verstrooiing te zoeken en daarbij waar ons te plaatsen nu, dat elk oogenblik de inbezitnemers kunnen verschijnen?

We moeten in de keldereetplaats gaan zitten.

"Natuurlijk, natuurlijk." Daarmede wordt ze gerustgesteld. Met de gedachten van allen elders wordt gespeeld; vroeg uitgescheiden.

Intusschen is het avond — wat ons later wordt verteld.

De overweldigers zijn er nog niet. Gewacht, gewacht... wie durft er slapen gaan in zulk een netelig geval?

Wanneer het middernacht geslagen heeft, begeven ze zich toch ter rust. Er is geen matras aangebracht. De bejaarde dame moet op het springveeren onderbed gaan liggen. Slapen kan ze niet, het is hard en koud.

Omstreeks twee uur wordt er gescheld. Ze zijn daar. Haastig uit haar sluimer opgesprongen, ijlt de meid naar beneden. Zoodra de voordeur opengaat, krijgt ze een verwijt. Heel verkeerd is 't, dat ze geen sleutel afgegeven heeft; een tweede maal zou 't niet gepast zijn de gasten buiten in de kou te laten staan. De officier — een Hauptmann — blijft 's morgens lang op zijn kamer. De oppasser maakt met meegebrachte spijzen zijn ontbijt in de keuken klaar en draagt het boven. Ook gebeurt later hetzelfde met het noenmaal. Bij toeval ontmoet de gastvrouw den officier in de gang, terwijl hij juist de voordeur opent om uit te gaan. Hij buigt weder in twee, als iemand, die breekt en zij ook groet oudmodisch knieknikkend en haast zich hem te berichten, dat geen matras gezonden is.

"So so!" antwoordt hij, slaat aan en is heen. Vijf nachten heeft ze aldus zonder behoorlijk beddegoed doorgebracht.

Toen kwam bevel, dat de bezetters vertrekken moesten. Al den tijd was alles heel correct toegegaan. De Hauptmann kwam haar vaarwel zeggen; wees haar op de kaart, dat hij naar Kortrijk ging en beloofde, dat hij, bij gelegenheid weder in Gent aanlandend, steeds zou hebben gebruik gemaakt van haar huis, waarna hij haar de hand kuste en in een door den ordonnans met reisgoed volgeladen auto, nogmaals groetend, stapte.

Woensdag 19 december '17.

Nog een oorlogsprentje.

Eenige dagen geleden stond er in een plaatselijken courant: "Opgepast! Personen, welke voor de eene of andere reden 's avonds langs het water gaan, kunnen niet voorzichtig genoeg wezen in de duisternis. Ze hoeven steeds den kant der huizenrij te volgen. Gisteren zag een heer op de Lousbergbrug een donkere vrouwensilhouette voor hem rasch opstappen en de onbeschutte kade der Visscherij inslaan, waar ze uit zijn gezicht verdween. Plots hoorde hij een plons in het water. Hij schoot toe, richtte den straal van zijn electrisch lampje op de plaats van 't ongeval, zag het water erg beroerd, in kringen uitloopen en... niets meer. Hij riep herhaaldelijk om hulp, die niet opdaagde."

"Dezen morgen was het lijk nog niet opgetrokken, doch een handzakje met enkele persoonlijke benodigdheden en een regenscherm moeten de verongelukte bij 't intuimelen ontvallen zijn. Ze lagen langs de helling van den stroom."

Bij toeval kreeg ik opheldering van het drama. Ziehier: De vrouw van een gevangengewaker, die sinds 't begin van den oorlog aan 't front is, had onvoorzichtig toegang in zijn huis verleend aan een zijner vrienden. Een liefdesavontuur was ontstaan. Heel kort van duur, door haar afgebroken.

Helaas, te laat! Ze vluchtte naar Brugge bij verwanten, die haar goedertierend maanden lang herbergden. Op een nacht, zonderdat ze iemands hulp inriep, kwam een kind ter wereld. Ofschoon de huisgenooten met het te verwachten bekend waren, sloeg de schrik aan haar hart. Ze wist misschien niet, wat ze deed: in een soort van waanzin wrong ze het halsje toe, liep — omzichtig de voordeur sluitend — de straten op tot aan het Minnewater, waarin ze 't lijkje gooide en geraakte ongezien — meende ze en veilig — weder in haar bed.

's Anderdaags lag ze in brandenden koorts. Een dokter werd gehaald. Alles kwam aan 't licht. De politie bemoeide zich met het geval en, zoodra hersteld, werd ze in 't gevang gesperd.

Ze was van Gent, de euveldaad was in Brugge gebeurd. Het onderzoek duurde bijna een half jaar met al de moeilijkheden er aan verbonden, aldus vertelde mij de advocaat, die haar verdedigd had.

Al de getuigen hadden niets dan lof over voor haar, voorbeeldig van gedrag tot dusverre. Het beste huwelijksgeluk was hun deel geweest. Ze was een mooie dertigjarige vrouw met blinkende, zwarte oogen en een sterken blos. Haar houding voor 't gerecht was zonderling: loochenen kon of deed ze niet; maar ze scheen geen duidelijk besef te hebben van den toestand. Ze lachte met een blanke tandenrij, het hoofd onrustig naar alle kanten wendend.

De uitspraak van de jury op de vraag: "Schuldig aan kindermoord?" — was: "Neen" op zes briefkens; "Ja" op vijf en een wit daarbij. Dus pariteit van stemmen. Vrij. "Ge moogt gaan," zei haar de voorzitter, "ge zijt volkomen onplichtig verklaard."

Ze hoorde 't niet, althans ze bleef nog zitten. Toen trok een gendarm ze zacht bij de mouw: "Vrij, vrij," zei hij en troonde de gedwee volgende mede tot op de straat.

Het was volkomen donker.

"Weet ge waar naartoe?" had hij haar gevraagd, onbepaald verontrust.

"Ja," zei ze hem aanlachend, "naar huis voorgoed," en weg liep ze.

Zij was het, de vermeend versukkelde op die donkere kade der Visscherij. Het handzakje en de parapluie waren haar niet ontvallen — zooals in 't dagblad stond — maar netjes op de helling van het water neergelegd.

Zondag 23 december '17.

Voortdurend wordt het koper opgeëischt. In 't een huis gaat het inschikkelijk toe, in 't ander wordt de verordening streng toegepast, alles nauwkeurig of heel oppervlakkig.

"Wij zijn goed, waar men ons goed onthaalt," zei een soldaat, maar dat is niet altijd waar. Hier

was het niet zoo. Ergens zeiden de opzoekers: "Die koperen deurtjes — het betrof een kachel — moeten af, het spijt ons, 't is plicht; maar ge hebt al den tijd gehad daartoe, waarom ze niet weggestoken?"

In een ander huis kwamen ze aan juist voor het middagmaal, gedrieën. Terwijl de begeleidende hoofdmans met de bewoners sprak, gingen twee soldaten beneden. Ze snuffelden: "O wat ruikt het hier goed!" ging het begeerlijk, "soep, het ruikt naar soep."

"Wilt ge er een teloor van hebben?" vroeg de keukenmeid.

"Ja, ja, sinds van morgen zes uur hebben wij niets gegeten," en ze zaten aan en 't smaakte zichtbaar.

Zware stappen kwamen de keukentrap af.

"De officier!" zei de een. De ander deed een haastig gebaar met de hand naar omlaag: "Neer, neer," beval hij tot de meid. Het waren de met koper beslagen ovendeurtjes, waarop hij doelde. Toen de officier binnentrad, lagen ze neder met de gevaarlijke appels verborgen thans.

De officier ook snuffelde: "Soep, ich auch," zei hij en zat dadelijk aan een tafel met een bordevolle portie voor zich. Daarbij beperkte zich in het bewuste huis het onderzoek.

Van een anderen kant vernam ik uit den mond van den betrokken persoon zelf — een Hollander, een neutral dus — het volgende: hij had niets verstoep, vertrouwend op het voorrecht zijner nationaliteit. Drie mannen verschenen. De een duidde aan de twee metgezellen de dikke koperen trapleuning bij de intrede van de vestibule aan: "Afbreken," beval hij. En onder protest van den eigenaar geschiedde het onverwijld.

Het gesticht van Ruiselede — 't Jongensverbeteringshuis — is ontruimd. Daar was het een echte plundering, naar ik van rechtstreeksche zijde vernam. Tot de kerkornamenten van de kapelle toe zijn — ook onder hevig protest van den bestuurder — af en uitgebroken, onder de voeten stuk gestampt; de huismeubels gepakt, niets geëerbiedigd van den eigendom.

De groote knapen zijn met hem naar Merxplas vertrokken: een internaat voor landloopers en vagebonden. Deze zijn grootendeels bij 't leger ingelijfd als vrijwilligers. De kleine jongetjes verblijven te Moll, ook in een staatsgesticht en de meisjes uit het wat verder gelegen gesticht van Bernhem hebben te Namen in 't Moederhuis van de nonnen der orde van Champion een onderkomen gevonden. De bestuurder, mijnheer Aimé Van Waesberghe, moest te dezer gelegenheid onderhandelen met de zich activisten noemenden, welke nu plaatsen bekleeden in 't nieuw gouvernement. Heel voorkomend-eerbiedvol werd hij onthaald en vernam er het verbazend bericht, dat zijn benoeming tot algemeenen opzichter der gevangenen en tuchthuizen onderteekend was. Te dien einde werd hij ontboden bij de militaire overheid, waar hij bevestiging kreeg van zijn verhoogd ambt.

Fier hief hij het hoofd op en sprak: "Heeren, ik neem de bevordering niet aan. Ik heb getrouwheid gezworen aan mijn koning en de wetten van mijn land en houd mij aan mijn woord."

Hij had verwacht misnoegen en moeielijkheden, stoutmoedig te moeten trotsen, bereid tot alles wat hem te doorworstelen stond; maar integendeel goedkeuring over zijn kranige houding blonk in de oogen en verscheen op de aangezichten der Duitsche (?) overheden. Hij voelde zich groeien in hun achting.

Zondag 23 december '17.

Op 17 dezer is een wapenstilstand van 28 dagen gesloten tusschen de middenmachten en de Bolschewiki-regeering van Rusland.

In den laatsten luchtaanval is de kerk van Oostackker, (3 kilom. van hier) met bommen bestookt. De toren alleen staat nog recht. Geen menschenlevens te betreuren. "De dooden werden uit hun graven opgeworpen," beweert de volksverbeelding, steeds belust op sensatienieuws... Als het waar is...

Het gebeurt vaak des avonds bij tamelijk helder weder, dat in de doodsche stilte, die heerscht, een heel heer van luchtgevaarten, in een breed geronk van horzelzwermen boven de huizen hoorbaar zijn...

Eenige dagen daarna staat er te lezen in de kranten, dat Ramsgate, Margate, Broadstairs en nog andere plaatsen van het zoogenaamd eiland Thanet ^{en} elders in de graafschappen Essex, Kent tot zelfs in Londen "met goed gevolg" bommen geworpen zijn; "verheugende branden waargenomen," en hoe groot het getal doden en gekwetsten is...

Zondag 23 december '17.

Een jongeling, franschspreker van opvoeding, meldde zich verleden ook aan als student bij de Vlaamsche Hoogeschool. "De honger jaagt de wolven uit de bosschen," zegt het spreekwoord; maar de honger niet alleen, ook de schrik, de schrik voor opeiseling verleidt de jeugd tot den toevlucht van noodegedwongen aanzoeken.

Na het afloopen van de voorgeschreven formaliteiten, sprak tot hem de Rector: "Jonge man, ge zult het vaderland een dienst bewijzen en mij persoonlijk verplichten, indien ge voortaan bij elke gelegenheid, zoo buiten huis als in familie- en vriendenkring u van geen andere dan de vlaamsche taal meer bedienen wilt."

De nieuwe student boog diep ten gronde, wat de hogeschoolbeheerder voor een inwilliging nemen kon en den student geen verplichting oplegde.

Nog Zondag 23 december '17.

Dezen middag, later dan naar gewoonte kwam de melkhaalster, heel bedrukt met hare zeven op een stel gedragen gevulde kannetjes, waarvan ze er een overgaf aan de deur. "Ze zag er uit als de geschilderde dood," vertelde mij de meid.

Oud, verzwakt door allerlei ontberingen, had ze in de kou meer dan een uur in de rij der wachtenden aan het bestelhuis van de melk gestaan. Eindelijk kwam de beurt aan haar. Ze kon schier het verschuldigde geld niet tellen, zoo stijf waren hare vingers; ook hare voeten tintelden. Ze sukkelde een eindje verder terug met hare vracht. Toen ontstond er een draaiing in haar hoofd, de kracht begaf haar en op de straatsteenen stortte ze neer.

Daar lag ze in zwijm. Op het geklets van de blikken kruikjes — er waren geene bij in aardewerk — daagden voorbijgangers als helpers op: een heer trok haar overeind, terwijl een dame een fleschje ammoniac onder haar neus hield...

Ze kreeg 't bewustzijn weder: "Waar ben ik?" had ze gezeid — wat gewoonlijk gezegd wordt in zulk geval — verbaasd rondkijkend, en ze begreep 't in eens:

"Och God, och God!" de melk stroomde in witte slingerloopjes naar de laagte toe: "al die zieke menschen, die wachten, al die kleine kinderkens van mijn klanten zonder iets!" Eigenbelang rees slechts als tweede bezwaar op: "en ik al mijn geld kwijt!"

"Kom, vrouwken, troost u," had de heer gezegd, "ge zult andere melk krijgen" en hij was met de sukkel medegegaan naar het afleveringslokaal, waar de laattstwachters — tot medelij vermurd — ze voor lieten gaan, waar de winkeljuffrouw — op de getuigenis van den heer haar, mits nogmaals betaling — nieuwe rantsoenen gaf.

Indien de klanten nu maar allen op den inval komen voor de geleden schade in te staan!

Maandag 24 December '17.

Gisteren namiddag om 1 uur is de keizer in Gent aangekomen. Enkele straten en openbare plaatsen waren met soldaten afgezet, ontoegankelijk voor het publiek. Hij had een gevolg van tien autos en bezocht de hoofdkerk van St. Baafs, de ruïnen van St. Baafs abdij en het Gravenkasteel. Om 5 uur

vertrok hij weder. Hij kwam van het fransch front, waar hij wapenschouw genomen en bemoedigende aanspraken gehouden had.

De sneeuw heeft hare intrede gedaan: hagelblank bedekt zij alles met een linnen van puurheid — in wrange kritiek van al het onzuivere van den huidige tijd.

Het was verleden nacht zoo hel bijna als dag, met nagenoeg volle maan, met haar eigenaardig spookachtige klaarte, die vlakten verlicht maar nergens in doordringt. Vliegers zijn niet opgekomen. Er heerschte die luisterende stilte, welke zoo goed in harmonie is met het sneeuwkleed van de wereld bij koude vriesnachten en de feestelijke gemoedsstemming van het Kerstgetij. Een stemming, die allengs in somberheid wegzinken zal op Nieuwjaarsavond, bij 't herdenken aan al de schrikkelijkheden der twaalf maanden, die vervlogen zijn en de dreigementen van de onheilspellende toekomst.

Terwijl ik dit schrijf, snort het noodsignaal — de onheilspellende sirene — vliegers in het zicht... binnen eenige minuten luchtgevechten, bommen, dooden en gekwetsten... helaas!

Verleden week zijn er herhaaldelijk aanvallen gepleegd: om 9 uur 's avonds, om kwart voor 3 in den morgen. Wij storen er ons niet meer aan. Later hooren wij van een klooster, thans in 't gebruik van de bezetting, dat half stuk is geslagen, van een Feldwebel, die op den Kortrijkschen Steenweg in de lucht stond te kijken en na een geduchten slag mordsdood op den grond viel. Dergelijk nieuws is ons dagelijksch geestesbrood. Wij krijgen er geen verkwikkelijk meer.

De opgeëischten lijden veel aan ontberingen en onbeschofte handelwijze. Vooral de Italianen. Ze krijgen schier geen eten — of ze betaald worden... vergat ik te vragen — maar honger hebben ze. Begeerig kijken ze naar degenen, wien het gegund is zich te kunnen verzadigen en vragen in een onverstaanbare zinsnede, waarin het woord "pane, pane," steeds voorkomt, om iets te krijgen.

Hoe dankbaar-blijde zijn ze voor een brok!

Woensdag 26 december 17.

In Ganda, een chique restaurant is er een gala-Kerstdiner geweest: een honderdtal gasten, tegen tien mark. Een dezer somt mij het menu op: zes oesters, karpels met roode wijnsaus, filet, reebok en gans, nagerecht. Hoe zulks voor zoo weinig geld aan te bieden kan zijn bij deze duurte van alles, wekt verbazing. Ik heb een gesprek met een duitschen officier, dezelfde, die vroeger van mij wilde weten, of de Vlaamsche Hoogeschool na den vrede leefbaar zou wezen. Er zijn driehonderd tachtig studenten.

Vijftig opgeëischten zullen eerlang ontslagen worden, omdat ze verklaard hebben de leergangen te zullen volgen. Deze officier is steeds tegenwoordig in burgerkleedij aan de zaterdaagsche meetingen der activisten. Dames voeren er ook het woord.

"Is het waar, dat het enthousiasme voor de rechten der vlaamsche taal zoo groot is, als hun kranten beweren? Is het waar, dat de opkomst der toehoorders zoo talrijk is?"

"Ja," antwoordt hij; maar zijn enthousiasme is deerlijk afgekoeld: "De jongbenoemde hoogleeraren zijn veel te geweldig, te radicaal-uitsluitend." Hij doet herhaaldelijk een heftige beweging met de ellebogen, "ze stooten alles uit den weg, wat niet volkomen met hun inzichten strookt. Het is niet aldus, dat men aanhangers wint. Vraag hun: is die of gene persoon flamingant. Ze antwoorden u barsch verachtend: "fransquillon van top tot teen." Ge noemt er nog een, twee, drie meer: "fransquillons, bastaardvlamingen..." luidt het antwoord..." Toen had hij hun opgeworpen:

"Indien allen franschgezind zijn, wat blijft er u over in de beschaafde kringen en wat hoopt gij in 't vervolg?" Het antwoord waren ze schuldig gebleven.

"Vrede?" vroeg ik. "Wanneer?"

"In mei," verklaarde hij, en daar ik jubelde, keek hij zoo treurig voor zich, het hoofd schuddend... Zijn vertrouwen scheen hierover ook betwijfelbaar.

27 december, donderdag.

Een met verlof thuisgekomen opgeëischte verhaalt zijn wedervaren en spreekt over 't lot der kameraden in gedwongen werkzaamheid in den omtrek van 't front. Er zijn vrijwilligers bij, die staan te krijschen. Degenen

Zaterdag 30, december '17.

Als eenig nieuws tot ons komt, is het doorgaans reeds oud. Alzoo vernam ik, dat de moordenaren van graaf d' Udekem d' Acoz ontdekt, aangehouden en door een duitschen krijgsraad veroordeeld zijn sinds eenigen tijd, Mevrouw d' Udekem d' Acoz, weduwe van den vermoorde, die gevangen was, is in vrijheid gesteld.

d' Udekem d' Acoz, een edelman, wonend op zijn kasteel in de omstreken van Brugge — ik meen te Oostcamp — werd op zekeren dag door twee officieren met een auto opgehaald, zoo gezegd ontboden naar de Kommandantur. Hij kwam niet terug, er was niets meer van hem te hooren. Maanden daarna werd zijn lijk gevonden: het lag in een bosch der omstreken begraven sedert 1915. Die ontdekking geschiedde als volgt:

Om de moordenaren te ontdekken, was er een premie uitgelooft van vijf duizend mark. Een onderofficier, Fritz Geissler, nam die taak op zich en hij slaagde in zijn onderzoek. Volgens de getuigenis der knechten van het kasteel was de verdwenene afgehaald per auto door twee Duitsche officieren. Deze bleken te wezen: Luitenant Ritmeister Baron von Gagern en prins zu Stolberg Rosfar. Het proces had plaats met gesloten deuren in de vorige lente. De bezwaren waren zoo groot, dat ondanks alle moeite om ze aan de straf te onttrekken als hooggeplaatste edellieden, de vrijspraak onmogelijk was. Baron von Gagern was de hoofdschuldige. Hij werd veroordeeld als een vuig misdadiger, doch vond gelegenheid om zich door den kop te schieten.

De medehelper kwam er af met een lichte straf. Men beweert, dat hij kort daarop in een krankzinnigengesticht werd opgesloten.

De 5 duizend uitgelooftde mark werden niet aan den ontdekker der schuldigen, Geissler uitbetaald. Hij werd eenvoudig naar Duitschland verplaatst.

31 Dec. '17.

Duitsche tijdschriften geven in beeld en woord bericht over een Kerstrevue door den keizer gehouden in een fransche stad zonder aanduiding van den naam. De keizer en de kroonprins staan op een verhoog met een overgroote volkswemeling rondom het vierkant, waar de soldaten defileeren. De zoon — grooter dan de vader — is in Huzarenuniform, drager der hooge berenmuts met de roode vlek en den grooten witschitterenden doodskop en de eveneens schrikaanjagende doodsknoken daaronder gekruist.

Het verhaal luidt: "Muziektonen weergalmden uit vijf kapellen tegelijk, bestuurd door denzelfden orkestmeester, beschenen door het weifelend licht van door soldaten onbewegelijk vastgehouden fakkels."

Onvergetelijk was de aanblik van vader en zoon, heerscher en toekomstige heerscher, beslissers over het lot van een beduidend deel van Europa.

Op een commando: "Helmen af!" ontblootten de twee doorluchtige persoonadjes eerbiedig het hoofd en de duizenden krijgslieden en burgers volgden hun voorbeeld.

"God mit uns," staat er immers op den lederen gordel van elken soldaat.

Terwijl ge de uitvoerige beschrijving leest — met platen in dat duitsch tijdschrift opgeluisterd — van al die wereldsche glorie, denkt onwillekeurig aan het rad der fortune aan de breekbare macht der gekroonde hoofden en het omstootbare der tronen; het onzekere der toekomst...

En bij het lezen hiervan rijst een ander tafereel voor den geest op: hoe heet hij ook, de dichter welke

"Die Nächtliche Heerschau Grozse Parade" geschreven heeft? De wapenschouw, die de schim van den machtige Cesar, Napoleon I te middernacht in de Elyseesche velden te Parijs houdt van al de geraamten der marschalken en generalen van zijn schitterenden staf. Het wachtwoord is Frankrijk, de oplossing St. Helena...

1918

Vervolg op 4 jan. vrijdag '18.

De prijzen van alle waren stijgen elke week, schier elken dag, het lijkt aan een opkomende overstroming, die een openbare ramp dreigt te worden: een kilog breiwool van lage kwaliteit kost per kilog. twee honderd frank; een bobijn machiengaren (500 yards) 5.75, met de melding dat toekomende week de prijs 8 fr. zal wezen.

Opkopers lopen de winkels rond om dergelijke sommen aan te bieden, tuk op hoge winst, door het afwinden op kleine spoelen van eenige meters lang. Een paar heel gemeene kousen kost 18 frank.

Eene der bezoeksters vertelt mij, dat ze reeds is gevangen geweest. Ze had tegen het reglement in een afgelegen straat haar hondje een wijle los laten lopen. Een heer schiet op haar toe: "Uw adres."

'Met wat recht vraagt u dat?'" Hij ontknoopt zijn overjas op de borst en ze ziet een blinkende, koperen gendarmplaat. Ze moet gehoorzamen en 's anderdaags naar de Kommandantur: 15 honderd mark boete!

Die som is zoo overdreven, dat ze haar geen schrik aan kan jagen: het moet een vergissing wezen inderdaad.

"Dat heb ik niet," zegt ze kalm.

Haar rechters zijn inschikkelijk: de straf wordt gewijzigd in vijf dagen gevang. Met dat nieuws komt ze thuis. Na enkele dagen moet ze zitten. Het zoogenaamd dievenkarreke komt voor haar deur staan om ze te halen. Welke juffrouw uit de stad, die dat akelig, gesloten voertuig met gruwel eertijds voorbij zag rijden, had zich kunnen voorstellen, dat er een oogenblik komen zou, waarop ze zelve er instappen zou!

Onwillekeurig deinst de veroordeelde achteruit, voordat ze moed vindt om het offer te volbrengen... zoodra ze binnen is en neerzit, wordt een ijzeren deur voor haar dichtgeslagen. De plaats is zoo klein toegemeten, dat ze geen beweging doen kan. Van boven komt het licht en ook de lucht; maar 't is er zoo beklemd aan den adem!

"Verstikken ga ik," denkt ze en dra daarop: "een booswicht staat het wel af, waarom zou ik niet kunnen?"

Het rijtuigratelen duurt overigens niet heel lang. Nu houdt het stil. Ze mag er uit. Ze bevindt zich voor de poort van 't Celgevang op de Nieuwe Wandeling. De deur wordt open gerukt en zij van de stijgtrede gestampt met de bajonnet.

Een eng hokje wordt haar woning: omhoog heel hoog, een vierkant venstertje, waar ze iets van den hemel ziet; een bed, een stoel, een waschstel, een emmer. Het eten wordt op een plankje door een winket toegeschoven. Heel slecht is het niet. Ze moet enkel een frank daags er voor betalen. Handwerk heeft ze meegenomen. Ze hoort geen gerucht; ze ziet geen mensch, behalve soms de dienstdoende non, die haar een kwartiertje gezelschap houdt.

"Een dag weg," zegt ze elken avond tot zichzelf met christelijke onderworpenheid.

Gelukkige, benijdenswaardige naturen, die niet stampen op de deuren, niet schreeuwen om verlossing, die hun hoofd tegen den muur niet stukslaan! De gedachte alleen van het tijdelijk beroofd wezen van de persoonlijke vrijheid, zou bij zenuwachtigen volstaan om krankzinnig te

worden, of is het spreekwoord waar: "Gratie naar vocatie"?"

Een vriend vertelt, dat hij, op bevel der overheid, een soort ellegoed, die hij in 't jaar '15 tegen dubbelen prijs (4 frank per meter) had aangekocht, verplicht is geweest aan te geven, tegen 2 frank, berekend naar den prijs van '14. Hij verliest daarbij 20.000 frank. De waarde er van zal waarschijnlijk nog verdubbelen. Heden meldt een verordening, dat van af 28 januari alle maken en ook verkopen van zeep, 't zij langs de straat, 't zij in winkels verboden wordt. Zullen daar geen ziekten uit rijzen? Een nieuw, onrustwekkend vooruitzicht!

Men bewondert steeds den organisatiegeest der Duitschers, hun kunde, hun tucht, hun beleid. Wat even merkwaardig mag heeten is hun kennis van toestanden en personen hier. Soldaten belden aan bij nichten van mij en vroegen om logement.

Het antwoord was: "Wij kunnen niet, wij hebben voor 't oogenblik geen meid." En zij: "Ge woont hier maar met twee personen, ge zijt gezond, uw huis is groot. Wij vragen slechts een kamer en een goed bed, anders veroorzaken wij geen moeite."

Elders zeiden soldaten aan den gastheer, bij wien ze gelogeed waren: "Ge zijt een gepensioeneerde van den Staat; ge hebt te X. in 't Walenland lang gewoond als leeraar aan de Middelbare school; uw vrouw is reeds eenigen tijd overleden; ge hebt uw oudsten zoon in 't leger."

Maandag ging ik in een winkel van fruit en ingemaakte groenten: "Gij zijt hier gisteren avond om half acht voorbijgegaan," zei de vrouw.

Waar wilde zij naartoe daarmede?

"Er stond hier een jong officier, hij zag u. "Kent ge die dame?" vroeg hij."

"Ja zeker, ze woont hier in de buurt." "Den hoek om, niet waar?" zei hij."

"Ja."

"Ik ken ze ook, ze is een schrijfster." En het dochttertje, dat achter de toonbank stond, mengde zich in het onderhoud en berichtte: "Hij zei, mijn vader en mijn moeder schrijven ook, en hij deed de beweging van iemand, die een pen over 't papier laat loopen."

Langs de Leopoldlaan komt een hooggeladen wagen aangereden. Van onder een waterdichte huif piepen nieuwe hoofdkussens en matrassen uit. Zij trekken naar het Feestpaleis in het Park, ingericht tot krijgslazaret. Ze zullen dienst doen voor het verzachten der toekomstige smarten van jong, gezond, moedwillig te kwetsen menschen vleesch.

Er heeft een volksoptelling van Groot-Gent plaats. Politieagenten gaan te dien einde in alle familiën rond om de noodige inlichtingen aan te teekenen. Nacht van slapeloosheid, nacht van zenuwpijn in al de ledematen. Het is ook zoo koud en ik ging wandelen in fellen wind en had zware winterkleederen afgelaten. Nu moet boete daarvoor worden gedaan.

Mijn zakhorlogetje, dat in handenbereik ligt, is stilgevallen. De benedendeur zal toegedaan zijn bij vergissing.

Ik hoor de keukenklok niet slaan. De tijd kruipt langzaam heen in den eentonigen nacht. Geen rijtuig ratelt langs den Steenweg; geen gebuur, die thuis komt, geen wakersstap slentert voorbij; want de nieuwe bestrating ligt vol zavel, die elk gerucht versmacht. Gewoonlijk heb ik een nagenoeg stipte notie van het uur. Het is mij een voldoening, wakker liggend, vast te stellen in hoe weinig ik mij vergis. Nu kan dat niet. Het moet ongeveer half drie wezen. Reeds vier uren slapeloos! Nog vier en half voor 't opstaan. Ach, hoe lang! En in de koortsige overspanning van het zenuwstelsel, in de onafweerbare foltering van al het leege omheen, in de voorbijgaande ontredde- ring van elk zedelijkheidsgevoel, dat oorlogsnood soms geeft, ontwaakt in mij een helsch verlangen, een behoefte naar levensgerucht. Waarom gaat het noodsein niet? Waarom valt er ergens geen bom, die geen schade veroorzaakt?

Woensdag 9 januari '18.

Sedert een tiental dagen ligt alles winterwit bij vinnige kou. Slechte kolen, hout branden in gesloten kachels, wat weinig warmte geeft en groote kosten bijbrengt. Toestellen doen uitbreken, andere doen plaatsnemen, alles zonder merkbare beterschap; verstijven in uw eigen huis. Op Nieuwjaarsdag ben ik de laatste maal uitgegaan. Het lag heel glad. Al de volgende dagen binnengebleven: "Ge hoeft moed te scheppen," wordt er u aanbevolen, indien ge klaagt over vereenzaming. Wie is er tegen zoo iets voortdurend bestand? Zeg aan iemand, die door den regen moet zonder scherm: "Zorg, dat ge niet nat wordt." Hij zal u met droeven spot aankijken. Het is onnoodig daarop te antwoorden.

Hevige sneeuwstormen hebben zich thans bij het overige gezeld. O crisis van de openbaringen der elementen in hun monstermacht! Wat kennen die het om het drukkende der treurnis te verjagen! Wat is het heerlijk om aan te zien, wanneer de vlokken door elkander dwarrelen in woest gewemel en wilden dans; wat is de sombere duisternis van het zwerk zelf welkom. Het is voor u als een verzinken in zalige gevoelsopschorsing, een sussende bevrediging, die over uw mistroostigheid hare balsems uitgiet. Maar... ge zoudt nog meer willen: de woede der orkanen is nooit groot genoeg; de vlokkenbaaierd moest stormender nog wezen; de wind zou nog feller moeten loeien; de sneeuw zou zich tot bergen moeten opstapelen... aldus eerst zou het oprecht een wellust zijn.

"Van menschen geheugen," hoorde ik zeggen, "is er hier niet zooveel sneeuw gevallen." Ze ligt overal op platten grond vijftig, zestig en nog meer centimeters hoog. Het tramverkeer is opgeschorst. Het kanon buldert vervaarlijk zijn toorn uit: de blanke vlakte helpt mede tot het overbrengen dezer naargeestige geluiden...

Donderdag 10 januari '18

Gisteren vóór den avond reden karren aan met kolensintels en asch gevuld. Achter die karren kwamen menschen, havelooze groepen. De inhoud van de bakken werd aan den achterkant uitgestort en het krabben en rapen ging aan den gang. Het geleeke een mierennest van wriemelende vingers in den verdonkerenden avondstond. En heden met het grauwen van den dag herbegon hetzelfde slavenwerk. Het had geregend, de grond was nat; fluitend blies een koude wind. Dat alles schrikte niemand af van het uitzoeken der kleine kolensintels tusschen de slakken en de asch. Ze waren wel met vijftig, die arme menschen... In oude tijden deelden de heiligen hun mantel met een behoeftige die kou had en nu zien wij erbarmeloos toe op zulk een ellende. Ach, hoe ook te helpen, wanneer er zooveel aanspraak maken op onze liefdadigheid?...

Muziektonen naderen van achter de huizen langs den Steenweg, traag en somber afgemeten; het is een doodenmarsch en weldra worden de koperen instrumenten zichtbaar en trekken als zoovele doffe lichtjes in den smoor voorbij. Geen der arbeiders heft het hoofd op om de donkergrijze soldatenscharen, dichtopeengedrongen, als voortschrijdende schimmen, na te zien. Wie van al die rampzaligen zijn het meest te beklagen: Zij die kruipen over den grond, of zij die er ginder op loopen en er weldra zullen onder liggen?...

En de tonen galmen weg, zwakker en zwakker, sterven van lieverlede heel en al uit... En immer, immer wroeten de handen voort in den aschhoop. Het zwoegen wordt enkel onderbroken door een die oprijst en de armen wijd over en toe slaat van de kou, of het zakje met zijn bemachtigden sintelschat in het emmertje naast hem uitgiet. Maar de stuifregen wordt een dik gedruppel en de neergekropenen staan op en verdwijnen een voor een met hun schamelen buit.

Vrijdag 11 januari '18.

De dooi is ingetreden, verbazend vlug. De stad werd in een modderpoel herschapen.

De koperzoekers rijden rond, vijzen de appels van de deuren, van vensters, kassen en kachels af; al de voorwerpen, hoe klein ook, in 't metaal, dat hun dienen kan, worden gegrepen en op den wachtenden wagen gegooit; ook de huisbellen worden afgehaakt en in beslag genomen. Sommigen

zeggen zonder vergelding, anderen beweren, dat alles op een meegebrachten bascuul gewogen, en een ontvangstbewijs van 't gewicht afgegeven wordt, een spotprijs, wel is waar en nog onbetaald in geld. Dezen morgen bleven op de Veerleplaats in het lokaal der Vischmarkt, waar het koper verzameld wordt, nieuwsgierigen kijken naar het volladen van een camion met luchters, vazen, parapluïestaanders, enz.

Een soldaat schoot dreigend op het volk toe met gebalde vuist en schreeuwde als een bezetene: "'Vort, vort!'" Het volk moest gehoorzamen als eene kudde, voortgedreven door een boozen herdershond!

Donderdag 17 Januari '18.

Regen, wind, smeltende sneeuw, sombere, mistige lucht; lang donker smorgens, echt winterweer.

Uitgeplakte verordening over de inbeslagneming en de stapelopneming van den handel in weefsels en lintwaren in het belgisch gedeelte van 't vierde leger. Vallen onder deze toepassing: gemaakte en gebreide goederen van elke soort uit plantaardige en dierlijke stoffen zonder onderscheid van kleur, teekening en afmetingen, naar maat gesneden, afgewerkt, onafgewerkt, half afgewerkt, gezoomd, ongezoomd, enz. benevens snoeren, gordellint, bretellen, wasdoek, linoleum, vilt, met een weefsel beplakt of toeberaid papier, tapijten van bepaalde afmetingen of aan 't stuk, vloerkleedjes, loopers, gordijnen, zeildoeken, dekzeilen, nieuwe en gebruikte wagenhuiven, enz. enz.

Volgen strenge straffen voor het niet aangeven der voorhanden zijnde waren: ze kunnen belooopen tot vijf jaar gevang en vijfhonderduizend mark boete, benevens verbeurdverklaring der voorwerpen.

Er wordt veel gestolen in winkels en bij bijzondere personen. Verleden nacht is alles wat te Drongen op het buiten mijner verwanten van huishoudelijk nut was, uitgeroofd.

Brussel 19 Januari 1918.

Medegedeeld:

(Centraal Vlaamsch Persbureel.)

"De Raad van Vlaanderen heeft in Algemeene vergadering van 22 december 1917 plechtig en eenparig Vlaanderens volledige zelfstandigheid besloten. Ingevolge dezer verklaring legt de Raad het mandaat neder, hem door den Vlaamschen Landdag van 4 februari toevertrouwd en zal zich aan een nieuwe volksraadpleging onderwerpen, die het volk gelegenheid moet verschaffen zijn wil uit te drukken. Commissie der Gevolmachtigden -" volgen de namen.

Zondag 20 januari '18.

Mannen in soldatenpak gaan op de boerenhoeven. In naam der bezetting doen ze kasten en schuiven openen en leggen beslag op alles wat draagbaar is en hun aanstaat. Ze nemen het bare geld en de bankbriefjes mede, bevelen aan het hoofd van 't huis, bevend van schrik, zich 's anderdaags op een vast uur in de Kommandantur te bevinden. Daar zal hun bescheid worden verstrekt, en zullen ze wat hun toebehoort wederkrijgen. Onnoodig te zeggen, dat de overheden daar bij hun aankomst verklaren, dat ze met bedriegers te doen gehad hebben. Te Oostacker zijn er geweest, die een landbouwer zijn sjees deden inspannen om ze een eind ver te voeren, waar ze uitstapten, voorgevend, dat ze verkozen te voet den weg voort te zetten.

In winkels gaan er ook bij avondschemering, dringen aan, als de verkooper beweert, dat het te laat is en hij geen licht aansteken mag.

Hij moet hun het gevraagde uithalen. Ze betalen zonder eenige aanmerking, geven een briefken te wisselen; terwijl hij elders geld haalt of zijn aandacht door het tellen afgeleid wordt, rooven ze de reeds in 't donker liggende koopwaren daarnaast.

Terechtstellingen worden aangeplakt onder de hoofding "Waarschuwing". Menschen in mei of juni,

of vroeger veroordeeld en nu in januari eerst ter dood gebracht. Al die maanden in schrijnende spanning doorleefd!

Het vee is wettelijk beschermd, het leven wordt benomen in het slachthuis of elders op de meest barmhartige wijze zonder stervensstrijd; wie een muis gevangen heeft, verdrinkt ze zoo gauw mogelijk; maar de mensch, de veroordeelde moet in oorlogstijd duizend dooden sterven, voordat zijn laatste uur mag slaan!

Steeds wordt met de bewuste kar voor het innen van 't koper rondgereden. In zeker huis stond een beeld van Jef Lambeaux, dat een tweehonderdtal kilog. woog, een kunstwerk, dat duizenden frank had gekost, verklaarde de bezitter er van.

Het antwoord luidde: "Als Jef Lambeaux een groep of beeld ontworpen had, maakte hij er telkens vier of vijf exemplaren van. Een kunstvoorwerp moet eenig wezen om dien naam te verdienen." Het stuk werd op de kar geladen en weggevoerd. Bij hollandsche, hierwonende vrienden, was niets verborgen. Drie soldaten komen, zien van aan den ingang een zware koperen trapleuning, die naar de vestibule leidt:

"Afbreken," beveelt degeen, welke de leider schijnt te wezen.

De eigenaar van 't huis verzet zich: "Enkel met een officier zal ik onderhandelen."

Ze halen er een, heel jong nog, gekwetst geweest, een stijven arm, kan niet meer naar 't front gaan.

"Wij zijn neutralen, ge hebt geen recht om iets af te nemen," zegt de heer.

"Om 't even, ge woont in België, ge zijt gehouden ook alles wat metaal is, af te leveren. Breek af," beval hij aan den ondergeschikte en het gebeurde zonder verwijl.

"Mijn moeder is oud en zwak, hoe zal ze nu hier op geraken zonder leuning," zei de heer.

"Draag ze er op," antwoordde dat jong ventje spottend. Ook de luchters, en ik weet niet wat al, werden uit die woning weggenomen.

De "aktivisten" houden zich niet meer tevreden met de bestuurlijke scheiding van België, ook de politieke moet er komen en de zelfstandigheid van den Staat Vlaanderen hoeft te worden uitgeroepen. De Europeesche mogendheden moeten hem erkennen als Ukranieë, Finland en wat dies meer naar autonoom bestuur streeft, beweren ze.

Nieuwe benoemingen in dien pseudostaat komen in de kranten voor. Het is zeker om die heugelijke feiten te vieren, dat de vlaamsche studenten dezen namiddag den Vlaamsche Leeuw zingend, of rookend, in reeksen van open rijtuigen door de straten reden onder de misprijzende en verwoede blikken der stadsbevolking. Het getal leerlingen, verklaren ze, bedraagt vierhonderd tegen enkel zeshonderd van eertijds. Dàt volgens hun berekening.

Vrijdag 25 januari '18.

Hemelsch weder. De zomer schijnt midden in den winter verplaatst. Ik ga mijn jeugdvriendin uit het Klein Begijnhof bezoeken, welke met een gebroken dijbeen in het hospitaal ligt. Welke ontzaglijke, menigvuldige gebouwen van allerlei trant; alle in rooden baksteen, hectaren gronds beslaande ter berging, verpleging en heling van zooveel menschelijke ellende.

Een ruim voorhof, een hooge ingang. Mijn toegangskaart getoond, een lange gang doorschreden, een breede trap op.

"Nummer 33, als 't u belieft?" aan een nonneken gevraagd. En als immer treft mij het frisch-sereene, vreedzaam verduidige van een jeugdig nonnengelaat.

Frisch evenzoo de ziekenkamer, alles blank, naakt en parelrein. De deur is opengebleven: stappen slieren in de gang, bellekens rinkelen, gerammel van zetelrijtuigjes en alle soort van vreemd gerucht ontstaat en houdt op, terwijl mijn vriendin, op den rug liggend, met het been uitgestrekt, aan een zwaar gewicht vast, eigen wee vergetend, mij vertelt van buikgezwollen, operaties, kankers en teringen, komt er een wagentje aangerold, dat juist voor den open ingang der kamer rechtover

stilhoudt.

Een knecht in 't wit licht er, met de gedrilde zorgvuldigheid van ziekenverplegers, een jonge gestalte uit, kloek en lang:

“"Twintig jaar,"" onderbreekt mijn vriendin haar verhaal. Ze ziet er veelmeer een mooie vrouw van zes en twintig uit. Op één been — het verbazend hoog heffend — als een springende, groote vogel hupt ze zonder verdere hulp naar een armstoel, waarin ze plomp, afgemat, neervalt.

Haar lief gelaat bloost hoog van inspanning, en ik verneem, dat ze hier al vier maanden vertoeft; dat ze van Gavere is, dat ginder een bewaarplaats van kolen bestaat; dat er veel gestolen wordt en dieven eens tegen den avond op heeterdaad betrapt-vluchtend werden nageschoten door de soldaten en dat zij, die juist voorbijkwam, een kogel door de dij en de hand kreeg.

Arm, jeugdig oorlogsoffer!

In de nabijheid van het vliegveld te Drongen is gisteren een ober-leutnant met name Schmitt neergestort door een boomkruin, zoo erbarmlijk, dat hij den schedel gekloven, de borst ingedrukt en de twee beenen gebroken was. Korts te voren zijn er nagenoeg op dezelfde plaats een drietal vliegers gevallen; er bleef niets van over dan de verkoelde knokken en de knopen van hun uniformen:

“"Diese Staffel hat kein Glück,"" zei droef, hoofdschuddend een Feldwebel aan mijn nicht, haar de plaatsen aanwijzend, waar 't gebeurd was.

“"En de oorlog zal hij gauw eindigen?"" had zij hem gevraagd. Daarop zijn antwoord: “"Nooit zal hij verwoeder gevoerd worden dan in de eerstkomende veertien dagen, niet één, niet tien, niet vijftien, maar duizend luchtvaartuigen zullen bommen werpen hier.""

Drie mitrailleurs zag zij op het platform van haar verlaten buiten staan.

Maandag 28 januari '18.

Gisteren zondag was het de 59tigste verjaardag van den d. keizer. Reeds van zaterdag avond begon de feestviering om half acht met een indrukwekkenden fakkeloptocht door de straten, ietwat in zijn walmenden glans verdoofd door den volle maneschijn.

Gisteren morgen had er op St. Pieters plein ook een vreugdebetooging plaats, waaraan — naar verluidt — een drie duizendtal militairen deelnamen. In ontelbare cohorten, voorafgegaan door twee muziekkorpsen, kwamen er reeksen op paradedap de Citadellaan afgedaald en langs de Kunstlaan was het gewoel van soldaten, burgerlijken met de driekleurigen band rond den arm, mannen en vrouwen, zoo groot, dat er moeielijk tusschen door te geraken was. Terzelfder tijd greep in den Nieuwen Circus ook een plechtigheid plaats namelijk het door den Vlaamschen Gouwbond plechtig uitroepen der zelfstandigheid van den "Staat Vlaanderen", in navolging van Finland Oekraïne, Lithauen enz.

Op het stadhuis wapperde, naast de D. ook de B. vlag, welke sinds lang verboden was uit te hangen. Boven den ingang van den Circus, waar voorafgegaan door een muzikaal gedeelte, in den achtergrond van het tooneel hing een doek met daarop een zwarten leeuw met roode klauwen.

De namen der leden van den Gouwraad werden één voor één — met een onderbreking tusschen om tijd te laten tot handgeklap — afgelezen. De ruime rotonde was stampvol. Geene of heel weinig personen van eenige beduiding, studenten, nieuwsgierigen, mannen en vrouwen — velen dezer nog op jeugdigen leeftijd, enkele soldaten maakten 't publiek uit.

Werden uitgevoerd onder anderen Rubens cantate van Benoit door het orkest

- ⑩ Arteveldes Gent zangstuk
- ⑩ Filips van Artevelde.
- ⑩ Feestrede van R. de Clercq.
- ⑩ Strijdzang

- ⑩ aan die van Havere
- ⑩ Slotrede
- ⑩ Vlaamsche Leeuw

Vrijdag 1 februari '18.

Heel de Gemeenteraad van Gent heeft in een vlugschrift krachtig geprotesteerd tegen de handelwijze dergenen, welke zichzelven bestempelen met den titel van "Raad van Vlaanderen," en zulks in naam der overgrootste meerderheid van de Belgische bevolking, die trouw blijft aan den koning en de regeering van het land. Tot hiertoe hebben de activistische-duitschgezinde couranten er geen woord over gerept.

Gedurende een der laatste bommenaanvallen op St. Denijsplein is een Engelsch vliegtuig met den inzittende opgebrand. Het werd van vijf kanten tegelijk bestookt. Ontkomen was onmogelijk. Welingelichten beweren, dat de luchtvaarders, welke Gent en omliggende streken aanvallen, Vlamingen zijn, beter dus dan vreemdelingen met de plaatselijke oorden en bijzonderheden bekend, en dat deze er ook een was.

Het bericht werd hier verspreid, dat mijn klein-neef René — zoon van Cyriel Buysse — gesneuveld was. Na genomen inlichtingen is het gelukkiglijk niet waar.

Al de nog voorhanden zijnde wol moet tegen 15 dezer afgeleverd worden. Uit de witgoedwinkels is alles thans gepakt, behalve kanten en fantaisie artikelen, tot doopkleeren en zeeverlappen toe.

Merkwaardig is het om hooren vertellen, hoe het op kasteelen en in burgershuizen toegaat tusschen de ordonnancen en de meiden. Deze krijgen van den inwonenden soldaat allerlei hulp: kolen halen, water pompen, medeschuieren en schotelwasschen, enz. Doorgaans zijn het beschaafde jongens, vriendelijk in den omgang. De jonge meiden zijn er mede ingenomen en weten niet wat uit te zoeken om tegendienst te bewijzen: een warme plaats in de keuken; de eerste geut op de koffie; een boterham, dik belegd, van het wit brood der ziekelijke meesteres; de room van de melk; het afgetrokken bier. Ook de oudere dienstboden — keukenmeiden bij voorbeeld — die heel hun leven stil, deftig en ingetogen zijn geweest, veranderen bijwijlen heelemaal. Hun hoofd geraakt op hol, ze lachen en schertsen uitgelaten. Andere stellen stout hun kandidatuur tegenover jeugdige kamermeiden of helpsters, treden uitdagend in wedstrijd, zoodat de meesters er wel eens vermanend — als ze durven — moeten tusschenkomen.

Elders gaat het vaak in vrede en vriendschap. De soldaat vertelt zijn wedervaren, klaagt over zijn majoor of kapitein, of verheugt zich over dezes goedheid, toont de portretten van zijn vrouw en zijn kinderen; belooft nieuws van zich te geven, na 't einde van den strijd en gezelligheid tusschen de vijanden ontstaat van lieverlede.

Met de eerlijkheid der vroegere beproefd eerlijke meiden is het erg gesteld. Vele veroorloven zich het ondergoed der dames van het huis te dragen, indien de smadelijke voorzorg niet genomen is het achter slot te bergen. Schoenen worden gevonden, geschaard of scheefgelopen; kousen zorgvuldig verstaeld weggelegd, vertoonen gaten bij 't ontplooiën en meer dan eens steekt de vinger door den tip van een handschoen, als zondagtooi gebruikt.

Ook sommige burgers laten zich verlokken tot een — hun gunstigen — vertrouwelijken omgang. Ik ken een vriendenhuis, waar de ingekwartierde officier het met de dame eens is om aan de koperzoekers te verklaren, dat een met koper beslagen kachel voor zijn persoonlijk gebruik dient, en hij dien niet wil afgeven. De ordonnans hangt zijn uniform op een bronzen groep; ze aldus verheimelikkend; anderen steken voorwerpen, welke de eigenaren uit de plundering redden willen, in hun eigen valies of onder hun peluw.

Groote verduisteringen zijn in het Slachthuis ontdekt; de bestuurder wordt verdacht en een onder-officier Ganzert genaamd, is in hechtenis genomen, ook nog een andere bediende.

Koud, mistig weder. In het Stadspark begint nochtans — en dit voor de vierde maal sinds onzen rampspoed — het leven op de heesters uit te botten. De meerle zingt, de meezen — altijd de vroegsten — heffen hun voorbarigen lentezang in de nog doorzichtige struiken aan.

Vele soorten van artsenij zijn niet meer te krijgen; wat er voorhanden is, kan vaak niet doelmatig worden gebruikt, zoo vervalscht is het, daarbij kost het peperduur. Bitter klagen de heelmeeesters, die operatiën moeten doen en de patienten niet behoorlijk voelloos maken kunnen. Het wordt hoe langer hoe moeilijker om zich vleesch aan te schaffen.

Woensdag 6 februari '18.

Onze Gemeenteraad heeft met algemeene stemmen een manifest uitgegeven, waarbij in naam der bevolking protest wordt aangeteekend tegen een groep mannen, die zich den titel van "Raad van Vlaanderen" toeëigenen, een nieuwen staat "Vlaanderen" vormen, reeds door de duitsche overheden erkend als zelfstandig. Zaterdag in de wekelijksche volksvergadering van dien staat verleende de voorzitter het woord aan een der leden van zoogezegden Raad genaamd Richard De Cneudt. Luidens de duitschgezinde "Nieuwe gentsche Courant" werd hij op een ovatie onthaald. Hij beschimpt het manifest van den Gemeenteraad, waaruit het blijkt volgens hem, dat de onderteekenaren er van minder vertrouwen stellen in de macht van hun bondgenooten dan de duitsche macht, aangezien ze zich tot dezen laatsten wenden. Hij scheurde den brief van den Gemeenteraad en strooide de stukken ten gronde, in navolging van Artevelde, zei hij, die op de Vrijdagmarkt de pauselijke bulle van banvloek aan snippers trok.

Hij zei: "De Vlamingen moeten een eigen kerkvoogd aanstellen in stede van den Halffranschman, aartsbisschop Mercier. Indien de Paus aan hun, dezen eisch geen gehoor verleent. De Gentsche Gemeenteraad moet weggejaagd worden; Fransch-Vlaanderen, waar tweehonderd duizend Vlamingen zuchten onder vreemde heerschappij, moet teruggeschonken worden aan het moederland, enz."

Het opeischen van koper wordt verwoed voortgezet; prachtige lusters worden, onder het oog der eigenaren aan stukken gestampt, op den wagen gegooid; plankenvloeren opgebroken, met pijken den grond in de tuintjes doorwoeld en ook met de bajonnetten en de sabels de beplakte beschotten doorstoken; met hamers op de muren en de vloeren geklopt. Alles wordt beslagnamt, tot dusverre zonder vergelding noch straffe. Opnieuw is hier een mensch ter dood veroordeeld voor het zenden van een brief naar zijn zoon aan het front.

Vrijdag 8 feb. '18.

De vereenigde afgevaardigden van den Senaat: liberalen, katholieken en socialisten protesteeren op hun beurt in een manifest, gericht tot den vreemden landvoogd, tegen de handelingen van den bewusten Raad en spreken hun trouw uit aan de belgische Regeering. Evenzoo doet de bisschop van Gent in een vlugschrift, dat naar alle waarschijnlijkheid in de kerken van zijn diocees van den preekstoel zal afgelezen worden.

Verleden zondag had te Antwerpen de proclamatie plaats van het besluit van den Raad van Vlaanderen "zelfstandigheid van Vlaanderen". Groote tegenbetoogingen hebben er te dier gelegenheid plaats gegrepen. De stoet werd doorsneden op verschillende plaatsen; muziekinstrumenten geblutst, trommelvellen ingestampt; de manifestanten werden verstrooid, geslagen, uiteengedreven onder het oog der burgerwacht, die werkeloos toezag. Een heer roept van op zijn deurdrempel: "Vijfhonderd frank aan hem, die een vendel vermeestert." Daarop wordt er geweldig gevochten met stokken en knuppels, met ijzeren stoeltjes en alles wat te bemachtigen is. Het vendel, een leeuwenvaan, wordt gepakt, teruggepakt, zwenkt en zwaait te allen kant en blijft in 't bezit van den drager onder jubelkreten en muziekgeschal en gezang van den Vlaamschen Leeuw, door de aktivisten aangeheven. Er zijn veel gewonden, armen en beenen gebroken, bloedige kneuzingen en gebuilde hoofden geweest.

Vrijdag 8 februari '18.

Ook de gemeenteraden van Antwerpen en Brussel hebben geprotesteerd tegen de opruiers. Zoodat deze schier geheel alleen staan en nochtans den schijn van een triomf in hun bladen trachten aan te

nemen. De deutsche bezetting zal thans beter over den waren toestand der gemoederen ingelicht wezen.

Overall heerscht meer en meer bedrog en vervalsching van alles in 't klein en in 't groot; woeker, schaamteloos en openbaar. In de Heuvelstraat staan achter een vitrien tal van steenen kruiken in alles gelijk aan degene der firma Bols en daarop ook in juist gelijke letters Pols... De groote champagnemerken als daar zijn Louis Roederer, Veuve Cliquot, Dry Monopole, Heidsick zijn tegen meer dan honderd frank af te leveren aan een groot hotel.

De hooge officieren, die van het front komen, gebruiken ze tegen honderd en zooveel mark. Een kennis van mij had aan een hotelier verteld, dat hij nog een flesch bénédictine in zijn bezit had. Honderd vijf en twintig frank werden hem daarvoor aangeboden. Ze zouden den kooper een groote winst aanbrengen. Hij weigerde en bood er ons — enkele vrienden te zijnent vergaderd — van aan.

Gedurende den vliegaanval van zondagmorgen werd op het plein van Drongen een luchtvaartuig neergeschoten. Een Engelschman en een Franschman zaten er in. De eerste had geen letsel; de tweede was doodelijk verwond. Een luitenant, zoon van een hoog officier, gelogeed op het kasteel rechtover, was vlug ter plaats van het gebeurde. Hij sloeg aan voor den Engelschman, die zijn groet beantwoordde, toen stak hij de hand naar hem uit. De Engelschman bleef pal staan. De twee vijanden werden in een auto gedaan met den gekwetste. Deze rustte met het hoofd op den arm van zijn bondgenoot. Aangekomen in het Jesuitenklooster op het dorp, thans door de geestelijken ontruimd en tot lazaret ingericht, was de gekwetste overleden.

In zijn eer gekrenkt, vertelde de Duitscher misnoegd luid dat wedervaren in zijne omgeving. Eenige dagen geleden hoorden wij de sir  ne, zonderdat er iets geschiedde. Nu vernam ik, dat er twee luchtgevechten boven Deinze hebben plaats gehad. De verteller — ooggetuige op een afstand van ettelijke kilometers — zag een brandend vliegtuig neer vallen. De verbondenen hadden en hebben het ginder steeds gemunt op de broodbakkerij van het leger. Helaas! Ze troffen het lazaret, ingericht in het klooster der Marikollen bij de kerk. Er zijn vele dooden en gekwetsten, en al de ruiten in den omtrek zijn tot gruis geslagen. Hier moet het militair gasthuis — in 't Palace Hotel — als gevaarlijk, te dicht bij 't station gelegen — ontruimd worden. Een enkele, te zwaar verwonde, kon niet vervoerd worden en ligt er nog.

Terwijl ik het voorgaande schreef, kwam mijn nicht Alice binnen. Ze verliet zoo even het lokaal van den Nederlandschen Schouwburg, waar ze dagelijks ten behoeve van het Groen Kruis werkzaam is. Daar waren Feldgrauen bezig in de tooneelzaal langs elken kant de twee groote, bronzen vrouwenbeelden, die de loge van den gouverneur en die van burgemeester en schepenen torsen, met hamers neer te slaan. De ornamentstukken spatten t' allen kant. Mijn nicht nam een gebroken vergulde rozet op.

“Wat doet gij daar?” vroeg een der verdelgers.

“Ik neem een gedenkenis mede van uw vandalenwerk,” zei ze.

Hij liet haar begaan. Ze schonk het mij: het is een afgestompt stuk van een lauwerblad in massief koper. Waar er mede vluchten, hoe klein 't ook is? Ik stak het in de schuiflade van mijn schrijfbureau tusschen flarden van oud linnen.

Zaterdag 9 februari '18.

Dezen morgen om kwart over   en nog kalme, maar donkere nacht. Een schot knalt weldra gevolgd door twee ontzettende losbrandingen en een rommelen van gebouwen instorten. Het noodsein pijpt nu zijn waarschuwing uit in een langerekte dierenklacht. Het komt te laat, dat noodsein. Er is verrassing geweest. In de Voskensstraat, op korten afstand van hier, staan vier mitrailleuzen voor een huis waar zeventien soldaten verblijven. Ze moeten dag en nacht elkander aflossen en waakzaamheid uitoefenen tegen elken aanval. Ze zullen zich overlappen hebben... En nu rolt en dondert en dreunt het onophoudend, oorverdoovend, in het zwerk. De vlieger, bommenwerper, is duidelijk te hooren. Het gekletter van zijn machien is heel verschillend van dat der gewone deutsche kleppertuigen. Ingewijden beweren, dat het komt, doordat de engelsche avions hooger stijgen uit

het oorbereik.

Ik heb slaaplust; maar het ware toch al te dom niet waar te nemen, wat er omgaat; opgestaan. Het duister gewelf is vol van plots ontstaand en doovend electrisch geschitter als fosfoorvonken op den nachtelijken, Indischen oceaan mijn vensters verlichtend; en tweemaal achtereen ontstaat, als enkele dagen te voren, een soort van apothéose met sprankels, van beneden naar boven uitschietend, terwijl het oorlogsonweer zijn hoogste rumoer in 't uitspansel bereikt heeft.

Het verzwakt... het eindigt heel en gansch.

De sireen trompt haar driemaal kort, geruststellend gehuil uit. Het slaat twee uur. Dezen morgen lag hier op het graspleintje een sierlijk bloedrood buisje, open met een uitgebranden knol als haar in; het opschrift in druk droeg: "Signal-Leuchtkugel Pyrotechnische Fabriken" en een adres.

Maandag 11 februari '18.

Vanmorgen onderzoek naar 't verborgen metaal in mijn straat. Een leelijke tweewielkar staat er bespannen met het ellendigste bruin, ruigharig, klein paard, dat oogen zien kunnen.

Een civiel en drie soldaten doen de ronde in de huizen, niet regelmatig reeks volgend, nu eens aan den eenen kant dan aan den anderen de bel trekkend.

Het is mijn beurt. Ik houd een Schein gereed in de hand, waaruit blijkt, dat ik een paar metalen antiquiteiten — vroeger door Duitschers onderzocht — voorloopig behouden mag.

Twee der binnengetreden soldaten lezen het, schijnen niet te weten, wat het beduidt. Ze roepen een onderofficier, terwijl een derde soldaat met de meid, stampstappend, naar boven is.

De gegradeerde ook leest het stuk. Hij is niet beleefd. Hij gelooft er niets van, zegt hij rechtaf en moet het mededragen ter vergewissing of het echt is. Niet galant, mijnheer de onderofficier, ondanks mijn beleefdheid. Hij vertrekt er mede zonder groet. De twee, bij welke ik in de gang blijf staan, zien er brave mensen uit:

"Ik ben Bayer," zegt de een, die een zware kerel is met een appelrond aangezicht, "boer, ik ben gereformeerd," en hij wijst zijn kuit aan, "verwond geweest." Hij heeft drie kinderen en haalt met een haastige beweging een photo uit: lieve jongetjes. Het kleinste, in 't midden, is geboren in 't begin van den oorlog.

De andere soldaat is een oud man; hij heeft vier zonen in het leger. "Er is geen huis in heel Duitschland," zegt hij, "waar geen angst en kommer heerscht. O, de krijg! Iedereen is er moe van. Het moet eindigen; het is niet langer uit te houden, voor niemand meer."

"Groote armoë in uw land, niet waar?" zeg ik.

"Neen," loochent hij, "niet te lande, waar men "selbst Erzieher is, in de steden wel. Ge ziet wel op 't portret, dat de boerenkinderen goed gevoed zijn."

"Het is geen aangename taak, die u is opgelegd met dat onderzoek als vijand in alle woningen rond te gaan."

Allebei gelijktijdig doen ze een breede beweging met den rechterarm, als iemand, die een akelig spook verdrijven zou. "Brrr!" zegt de oude met weerzin.

Zware stappen dalen de trap af; de soldaat en Suzanne zijn alletwee beladen: de een draagt tinnen kandelaren — Louis XV — en mijn bronzen lamp, die van een gesmeed ijzeren voetstuk deelt uitmaakt. De andere heeft een komfoor en een groot stel vast, een oud apparaat voor taartenbak. Het is allemaal heel zwart; maar hij vijlt er aan om te toonen, dat het koper is. Ik wist dat zelve niet. Het wordt met het overige in de gang gesteld; hij trekt nog eens alleen boven en brengt nog kleine voorwerpen mede. De aluminium theeketel door een anderen uit de keuken gehaald, gansch vol water op de kachel zelve aan stuk geslagen, stond er reeds met ander gerei.

Alles heeft de zoeker doorsnuffeld en overtast tot het beddegoed der meid toe, hare kleerkast en hoedendoozen; alle voorwerpen in de slaapkamer overklopt en wat metaal was bevijld; tot in het

kiekeneten toe heeft hij zijn handen gestoken. Ik heb het met geen gemakkelijken te doen gehad. En ze vertrekken naar elders op zoek naar anderen buit in de buurt.

Woensdag 13 februari '18.

Allerlei wijzen van bedrog komen aan het licht. Een smokkelaar belt aan een huis, doet heel heimelijk en toont een staal suiker, heel blank en, na proefing, heel zoet. De prijs is voordeelig. En, ook heel mysterieus fluisterend bespreekt de dame een bestelling voor vijftig kilog... Bij donkeren wordt een kist in het bewust huis binnen gebracht. Ze is vastgenageld. Men kan niet voorzichtig genoeg wezen, niet waar? Ze moet geopend worden en de inhoud onderzocht.

"Ja, zeker, zooals u verkiest, madame." Alles voldoet. Betaling, kwijschrift; maar de brenger heeft haast, hij moet vlug nog een andere boodschap afleggen, zoo even zal hij de kist komen afhalen en ijlt heen.

Een laag suiker ligt van boven, al het overige is zout. Hetzelfde met den verkoop van honderd bougies elders. Heel mooie bovenop in een bak, witte wortelen er onder.

Tack en Borms, leiders der Eenzelvigheidsbeweging, zijn te Brussel aangehouden geweest op bevel van het Hooger Gerechtshof. Na twee uren werden ze door de duitsche overheid losgelaten. Heel de brusselsche magistratuur heeft haar ontslag gegeven; men zegt, dat de advocatenbalie hun voorbeeld volgen zal.

Donderdag 14 feb. '18.

Bezoek van een heer van Roeselare, een gewezen fabrikant, thans te Gent verblijvend, waar hij een betalende volksbibliotheek geopend heeft. Alles wat hij bezat, is voorgoed verloren. De eerste bom trof zijn huis. Hij werd gekwetst en toont nog het litteken op zijn voorhoofd. Een zijner kinderen, zeven jaar oud, werd tevens het rechter armken juist boven den pols afgeslagen. Dokters moesten het hooger afzetten; de stomp genas niet goed, het jongetje verkwijnde en stierf na twee maanden lijdens. Een geestelijke van de stad predikte den daarop volgende zondag, dat zulke dingen straffen van den hemel tegen godvergetenen waren. Hij stond als vrijzinnig bekend... De stad ligt grootendeels plat. Al de inwoners van de eigenlijke kom zijn weg. In achterbuurten wonen nog werklieden. Vele dorpen liggen in gruis. In 't Operationsgebied is er geen mogelijkheid meer om met zekerheid bij 't eerste zicht te bepalen waar huizen stonden of straten liepen, en te dier gelegenheid herinnerde ik mij een onlangs gehoorde historie van twee heel rijke, bedaagde jonkmans, die op hun zomerverblijf te... maar ik mag het niet aanduiden, diep in den grond voor meer dan vierhonderd duizend frank waardigen, juweelen en zilverwerk verdoken. De puinhoopen hebben aldaar gediend tot het maken van grintwegen; kuilen zijn er gegraven, alle boomen zijn afgekap... wat is er van hun schat geworden? Ze verblijven in het buitenland... ik weet wel waar...

Studenten der Vlaamsche Hoogeschool hebben hier eerst gevangene dan vrijgelaten jongelingen aangerand, die vroeger gepoogd hadden over Holland zich bij de Verbonden legers te voegen. Het kwam tot slagen van weerskanten; verleden week gebeurde dat.

Zondag, maandag en dinsdag 17, 18, 19 febr.

Sedert drie nachten geweldige bebomming van de stad. Het station van St. Pieters is vooral het mikpunt der aanvallers. Den tweeden avond begon het juist op slag van negen uur. Het eindigde met onderbrekingen op vijf minuten voor één. Wonderbaar en gruwzaam heerlijk was het lichtspel aan het zwerk: onophoudend vlogen boven 't station starren van eerste grootte in reeksen van vier, zes, zeven of meer schuin naar omhoog, enkelen in een ontelbare starrenslinging met slangvormige kronkels...

Ge hebt goed verzekeren: "Ik kan er tegen, het laat mij koel," neen, neen, als het luchttempeest tot een dergelijk stadium stijgt, moeten de sterkste zenuwen geschokt worden, moet de stevigste wilskracht onderdoen. Bij elken knetterenden, in rommeling wegdonderenden slag, die als een

aardbeving de muren te schudden schijnt en den plankenvloer doet trillen, schrikt ge onwillekeurig op en roept uit: "Nu moet alles er aan!"

Den dinsdag kwam vroeg het bericht: veel inderdaad erg beschadigd in den omtrek van het station, talrijke dooden, soldaten met verlof vertrekkend of terugkeerend, een vormlooze hoop van rompen en ledematen; kleinere tasjes, vaal als de weggeworpen afval in een slagersloods; een koetsier heel vermorzeld, stukken ven schedels gevonden op het plein; een jarretelle met de helft van een kous er aan; rafels van een vrouwenrok; een lip met een stuk snorbaard; vlakken nog vochtig bloed en een lange streep gedroogd bloed van een getroffen huurrijtuigpaard, dat nog een eind wegdraafde met de vier pooten omhoog liggend, en al de ruiten van het stationsgebouw en van vele omstaande huizen klein verbrijzeld.

Woensdag 20 februari '18.

Gisteren avond om acht uur werd er nog eens gescheld. Zoo laat! Wie mag dat wezen? De naaister met hare bedlakens, met nachtkleederen en boterhammen. Heel den verleden nacht heeft ze in den kelder gezeten van een huis — thans ontruimd — dat den dag te voren half door een bom was vernield. Ze durft er niet meer ingaan, ook niet blijven op hare huurkamer, zoo dicht bij 't station.

Of ze hier vernachten mag?

"Ja, zeker, meisje, alle nachten, welkom!" Ze wordt onthaald als een prinses: de vreemdelingen herbergen is immers plicht naar de leer der menschenliefde... De eerste maal zal ze slapen op de chaise longue in de suite van mijn slaapkamer — morgen zal haar op de tweede verdieping een bed bereid worden.

En ze vertelt haar wedervaren: smorgens na één uur had ze met andere gevluchten den beschermenden kelder verlaten en was in hare kamer slapen gegaan. Vroeg op, voordat de dag aanbrak, trok ze naar haar werk. Toen ze uit den langen, zwartdonkeren viaduct — die talrijke spoorlijnen overwelft — op het Maria-Henrietteplein uitkwam, zag ze in een begin van schemering heel de oppervlakte met een ijskorst bedekt. Ja, 't was koud, het moest gevrozen hebben. Moedig trad ze den weg daarover aan; maar... het was op glas, dat ze stapte, op scherven, die nog voortbraken onder haar gewicht. In eens werd ze aan de knieën gehinderd bij het gaan. Ze verwarde in telefoon- of telegraafdraden en had moeite om er uit te geraken, ze draaiden altijd weder rondom haar beenen; en nu kleefden hare zolen aan den grond, brokken glas bleven er aan hangen, en aan 't half duister reeds gewend, merkte ze, dat ze in een bloedplas getrapt had, en verder, met ontzetting, kon ze al de verwoesting waarnemen...

Er was heden een stroom van menschen, die de plaats der ramp gingen bezichtigen.

De snorbaard met het stuk lip zal bewaard worden in sterkwater voor 't museum van het hospitaal.

Dinsdag 2 april '18.

Burgemeester Braun en schepen de Weert zijn naar Duitschland gestuurd. De onderburgemeester van Posen Küenster is tot burgemeester van Gent, Wannijn, en Planquaert zijn schepenen benoemd. Al de vorige schepenen hebben hun ontslag ingediend. Luidens een plakkaat zijn Braun en De Weert afgesteld. Sedert eenigen tijd is er veel gebeurd: het koperafnemen wordt steeds op groote schaal uitgevoerd; alles wordt doorzocht en uitgebroken. Wijn wordt ontgraven, met de bajonet of een lange pijl in den grond borend van tien tot tien centimeters. Kunststukken worden uit hun schuilplaatsen gehaald en als gewoon metaal aangeslagen.

Een dorpsdokter beproefde het een zoeker uit te koopen. Deze klaagde hem aan. Hij moest 1500 mark betalen.

Menschen beschuldigd van spionering worden in de Schijfschieting doodgeschoten. Onder de rubriek "Waarschuwing" worden hun namen, bedrijf en woonplaats op de straatmuren aangeplakt en in de dagbladen vermeld.

Soms komt er nog iets voor, dat bij het betreurlijk tragische nog een half komieke kant heeft: de pastoor en de koster van het dorp L. kwamen sinds lang niet overeen. Weder ontstond er tusschen hen een kibbelpartij. De geestelijke maakte zich kwaad en liet zich medesleepen zijn ondergeschikte te verwijten: "Ge zijt een echte, stoute Duitschman!" Na aanklacht is hij naar Duitschland gestuurd. Opzoekingen worden ook gedaan door bandieten, welke een uniform hebben weten te bemachtigen of soldaten-boosdoeners: ze bedreigen de bewoners met hun revolver, doen de brandkast openen of aanwijzen waar geld en juweelen liggen en pakken alles mede. "Zien pakken, leert pakken," zei iemand.

Bij dit alles is de toestand onbegrijpelijk: de schouwburgen en cinemas zitten opgepropt. Er is brood te kort en de banketwinkels liggen vol taarten en snoeperij. Een klein wafeltje of een suikerbol staan aangeteekend voor 40 of 50 centimen.

De dames loopen met korte kleeren, mooie laarsjes of lage schoentjes aan de dunne zijden kousbeenen; zijn meestal geblanket en op de wangen roze beschilderd. Het is koddig op die frissheid neer te zien als ze afsteekt op een reeds rimpelig of geel vel, want reeds bedaagde moeders nemen ook haar toevlucht tot den verfpot der dochters. De behoeftigen schijnen ellendig, vervallen, bijzonderlijk de vrouwen. Dit deed mij een dokter opmerken:

"Wat is hier de oorzaak van?" vroeg ik.

"Ik veronderstel," zei hij, "dat de vrouwen zich berooving opleggen voor man en kroost." En te dier gelegenheid vertelde hij van een moeder — kleinburgersvrouw — die geen genoegzame melk kan krijgen voor haar ziek jongetje en die elken dag uren ver trekt naar een boerenhof, waar ze er heeft tegen een frank den liter.

De goudsmiden hebben nooit betere zaken gedaan: oorlogswinnenden zijn mild met hun geld en de armen koopen pruljuweeltjes met de bons van het Hulpcomiteit. Niet alleen hier treft het verkeerde van den tijd: zie de illustraties, onder andere "Die Dame" van Weenen: overdreven toilettes, ge weet soms niet, of het wanschepsel, dat daar — in gesloten parapluievorm — afgebeeld staat, een man of een vrouw is.

De gewoonste stoffe voor een japon kost 50 frank per meter en de kleermaaksters zijn overladen met werk.

Een oorlogsprentje.

Een morgenwandeling. Het Park staat groen omfloersd, de platanenstammen, zilverachtig geel, van hun bast ontdaan, zouden medelij inboezemen, indien de natuur het zoo niet had gewild. Over de hooge kruinen wasemt het bruingroen — de hemel is melkig blauw.

Aan Schreiboomblooster staan lange reeksen, havelooze mensen met keteltjes en kannen hun beurt af te wachten voor de soepbestelling. Andere komen nog aan of gaan besteld weg. Er stijgt een reuk van vet bevangend uit de kruiken en de inhoud ziet er uit als dikke geelachtige, eetlustverdrijvende brei; autos rollen ruischend aan met flinke officieren, motos jagen in rechte, vlugge vaart de voorbijgangers uit den weg; karren worden voortgestooten door russische krijgsgevangenen, herkenbaar aan hun hooge mutsen. Aan alle groote huizen staan Feldgrauen, trekken er binnen, treden er uit, of kijken uit de vensters van 't gelijkvloers op hun gekruiste armen steunend. Bestendig verontrust voor een onwillekeurig verzuim, loeren de slenterende soldaten rond, of ze geen overheid ontwaren en slaan in geval van wel, eerbiedvol op een geregelden afstand aan, door een sierlijk-korte handbeweging naar de slaap beantwoord of heelemaal onopgemerkt gebleven. Onder de Verloren Broodbrug nadert een stoomboot. Muzikanten op 't dek blazen schetterend op kopertuigen; een groep vormt zich om over de leuning te kijken; een drietal studenten, met een paarsen of gelen band rondom de pet, zien als uitdagend om, bespiedend, of eenig vijandig gebaar der omstanders op hen is gemikt, tuk op wederwraak.

De dokters, die eertijds reden, gaan te voet, of gebruiken hun fiets. Alles, alles is in de macht der bezetting. De aangeslagen wol is betaald. Nu meldt een verordening, dat alle huiden tot die van mollen toe moeten aangegeven worden evenals alle naai- stop- en drieggaren uit de winkels.

De Gemeenteraad heeft geen ontslag gegeven maar weigert te zetelen voortaan. Dicht bij 't Stadhuis komt schepen Coppieters, ontslaggever uit zijn rijtuig. De op het plein aanwezigen groeten met eerbied: een zwijgend protest tegen de plaatsvervangers van 't College. Men verzekert, dat de nieuwe burgemeester Kuenzer noch vlaamsch noch fransch kent.

Weder staan er namen van drie op 28 maart doodgeschoten in de krant, waaronder een parijzenaar. Paig noir, hij had een fabriek van verwarmingstoestellen te Croix-Wasquehal bij Rijsel. Weduwnaar met één kind, had hij veertien dagen voor de terechtstelling de zuster zijner vrouw, in extremis gehuwd. Hij mocht zijn eten laten brengen. Dit deed ze zelve. Op dien morgen kwam ze er ook mede aan.

"Uw man heeft geen eten meer noodig," zei haar de schildwacht aan de Schijfschieting. Ze kreeg een brief van den gefusillieerde. Daaruit blijkt, dat hij heel den nacht geschreven had, uur voor uur, al zijn indrukken. De hand is krachtig in 't begin, doch verzwakt en is uiteenlopend op het laatst. De brief is vier bladzijden lang. Hij schrijft: "Middernacht. Alles is stil. Drie uur: mij worden ververschingen aangebracht. Ik moet ingedommeld zijn geweest. Ik was daar zoo even het bewustzijn kwijt... Kwart voor 6: het noodlottig oogenblik is daar... moed. Mijn medeveroordeelden verschijnen onder soldatengeleide... de dag breekt aan... Vive la France!"

De burgemeester Kuenzer krijgt een jaargeld van 50 duizend mark, de schepenen — er zijn er nu vijf benoemd — van 25 duizend, verzekert men.

Zaterdag 27 april '18.

Eens binnengegaan bij de kookvrouw om te weten, hoe 't gesteld is met het gebroken been van haar man. De oude echtelieden zaten aan het kaartspel, de vrouw, wakkere geest, veel pratend, de man als stompzinnig of onder het gevoel van onvrijwilligen hekel aan dengene, die een hartstochtelijk speler in zijn lievelingsbezigheid storen komt.

Ik had een stukje vleesch mede voor hem, waarnaar hij nauwelijks keek, terwijl Amelie haar handen van vreugd samensloeg en zij vertelde, dat een heer en een dame, bij wie ze kookvrouw was, hem dien morgen bezocht hadden en dat hij — zij wees op haar man — aan den arm van mijnheer een eindje ver, wel vier huizen ver, op het voetpad gewandeld had. Maar zijn een been was korter dan 't ander, en zij toonde een dikke plankenzool, die onder den schoen moest worden vastgemaakt.

In hun straat, wat waren al de menschen daar gelukkig met die onlangs gekregen kolen van het Comité, een appeltje tegen den dorst, allen spaarden ze tot later.

"Hoe kunt ge eten koken zonder kolen?"

"O, er woont hier een vroegere lampenmaker, een slimme, en hij heeft het uitgevonden om op het petroleumstel vuur te maken. Op zeven minuten kookt een ketel water. Dat gaat met twee steenen daarin te leggen. Wacht, ik zal 't u toonen," en zij wrikte om op te staan en het bewust stuk te halen. Maar haar man wrikte ook van ongeduld en ik zei: "Een andermaal, Amelie; toe, menschen, speel maar voort. Ik zie het gaarne," wat niet waar was, daar niets vervelender is dan op kaartspelers te kijken.

Hij liet het zich geen tweemaal aanbevelen en schoof de kaarten dooreen. Wat waren ze vuil, den zot (boer) met moeite van den heer te onderscheiden!

Ze speelden smousjas en moesten na het werpen van elke kaart er eene van den stok nemen en telkens maakte hij daartoe den vinger nat.

Toen ben ik opgerezen en de goede vrouw, zeker de koelheid van 't onthaal willende verbeteren, vroeg bezorgd of ik nog aardappelen had en zei in eenen adem, dat ze er een kilo gekregen had en er mij twee groote, schoone, van ging medegeven als geschenk.

En weder loog ik, dat mijn voorraad niet was uitgeput. Wonderbare omwenteling der levensvoorwaarden, waarop een behoeftige aan de bemiddelde een aalmoes aanbiedt. Vrijgevigheid van den arme, die mededeelt van 't karige, wat hij bezit!...

Met de bevoorrading is het hoe langer hoe slechter: de boter staat aan 33 en 34 fr. den kilog, de eieren aan 85 en 90 centimen. Margarine en vet zijn nergens te krijgen, tenzij als rantsoen in de Amerikaansche winkels in onvoldoende hoeveelheid dan nog. Brood is er ook te kort. Een dorpsdokter beweert, dat de helft der huidige sterfgevallen aan den oorlogsnood te wijten zijn. Ik sprak met een duitsch officier. Zij zelven lijden wel geen gebrek; maar kunnen niet bogen op overvloed: twee vleeschlooze dagen in de week. Hetgeen ze kunnen krijgen tegen hooge prijzen, zenden ze naar huis of naar andere verwanten in het vaderland. Hij was in gedrukte stemming, ondanks den val van den Kemmelberg, gedrukt en toch zedelijk geestverheven. Hij kwam van de teraardebestelling van vijf soldaten. Een hunner, een intellectueel en zijn bijzondere vriend, was aan longontsteking gestorven en de in allerijl uit een vergelegen gedeelte van het vaderland toegesnel, en toch te laat gekomen moeder was er bij aanwezig. Twee dezer overledenen waren katholiek. De Feldprediger sprak het eerst de lijkrede uit, nogal kleurloos; maar de protestant! Een echte redenaar, die zich op de hoogte gesteld had van hetgeen er in het leven en de werkzaamheden der drie andere gevallen te zeggen viel maakte diepen indruk. Dezes taak was ook de lichtste: met de in diepen rouw bij 't graf staande moeder — een indrukmakende verschijning bij een aangrijpende plechtigheid...

En hij sprak over dood en eeuwigheid, over het ja of niet individueel voortbestaan na dit leven; over de gruwzaamheid der nationaliteiten en de vernieling niet alleen van het zooveel arbeid-gekost, stoffelijke; maar het verlies aan menschelijk vernuft en deugd, en het aanwenden van zooveel kracht en moed tot wederzijdschen menschenmoord...

Freiherr Manfred von Richthofen was juist gevallen, na zooveel levens te hebben verwoest, door den vijand met alle mogelijke eerbewijzen ten grave gedragen. Welk een bittere spotternij van oorlogstoestand! Toen ben ik uitgegaan en heb de slingerpaden van het Park doorwandeld, alles pralend in nog ongerept en halfontwikkeld lentegroen.

In een kleinen insprong aan het slaghout staat een koppel met de hoofden dicht bij elkaar te fluisteren: een slanke Feldgrauwe en een slanke juffrouw, kortgerokt, met nauwsluitenden tailleur, op hooge hakken. Een stap hoorend, kijkt zij om: een smal, frisch gezichtje onder een grootrandigen hoed. Opgepast nu voor mij! Niet kijken, niet nieuwsgierig schijnen: er hoeft niet veel onbescheidenheid toe om zich moeielijkheden op den hals te halen. Een glimlach, een lakende blik volstaan om beschuldigd te worden van smaad aan het bezettend leger.

Nog Maandag 29 april '18.

Sedert eenige nachten regent het in mijn slaapkamer. Op het plafond is er een groote waterplek en tik, tik, tik, gaat het tergend-slaapbelettend bij trage tusschenpoozen.

Reeds driemaal is er bij den bouwaannemer dringend om hulp aangeklopt. Onderwijl, om verdere schade tegen te gaan, heeft de meid eene tob onder den druip gesteld. En nu, daar zoo even, kwam de schaliedekker een onderzoek doen. "Het dak is eerst onlangs heelemaal nagezien," zei ik, "hoe kan reeds weder aan te herstellen zijn?"

Het bevreemdde hem ook, hij die er aan gewerkt had.

"Er is geen enkele lei af noch los, geen stuk af," kwam hij mededeelen, "er zal een shrapnell op gevallen zijn, die een of meer gaatjes heeft gemaakt. Wij komen zoo iets nu niet zelden tegen."

Na onderzoek bleek het aldus te wezen.

Alweer een nieuw krijgsgeschenk!

Er is Postsperre — zooals iedereen nu duitschsprekend het uitdrukt — met Holland, zelfs voor de militairen, niet alleen de gewone soldaten, maar ook voor de beambten van de Etappe. De brieven van ginder moeten eerst naar hun adres in 't vaderland gezonden worden, hoe ver het ook mag wezen, en dan komen ze gecensureerd naar hier. Het kan tien dagen aanloopen, voordat ze ter bestemming geraken.

Dinsdag 30 april '18.

Ik kan niet nalaten neer te schrijven, wat ik zoo even hoorde, hoe ruw het ook klinken moge: Een groep soldaten trekt door de Elisabethlaan naar St. Pietersstation toe. Ze zijn zwaar beladen en stappen zwaar. Met den dolk aan de linker flank, het geweer op de schouders, den ransel, zakken, de veldflesch op den rug en pakjes bengelend aan hun hand. Een hunner heeft zulke kromme beenen, dat ze van bij de heupen tot aan de voeten een opene ovaalronde vormen, erbarmelijk en tevens koddig aan te zien met zijn moeizaam, krachtinspannend vooruitschrijden om de overigen bij te houden.

“Bezie den dienen eens,” zegt een werkelooze, naast een anderen achter hen komend, “moet zulk een kromme apostel ook al mee naar 't front!”

“Bah,” antwoordt zijn gezelschap, “'t is toch allemaal licht goed genoeg om omvergeschoten en in den grond gestoken te worden.”

Ik haast mij voorbij.

Op de trams is er nog zelden plaats. Nu doe ik telkens over de twaalfhonderd stappen om dengene aan de Heuvelpoort te nemen, met verder overstappen, de eenige in mijn bereik, waarop nog kans van binnengeraken bestaat. Ja inderdaad, drie plaatsen zijn onbezet.

Op 't platform staat het vol van Feldgrauen, met ransels, en sabels en dolken en bruinlederen patroontasschen aan den gordelband.

Twee volksmeisjes treden in achter mij. De een haast zich binnen op de vrije bank. De andere stelt zich met den rug naar de schuifdeur-opening, achterovergeheld, het gelaat hoog naar de soldaten gericht, in aanbod van haarzelve, als het ware. Ze glimlacht hen aan met open mond en mooie blanke tanden; ze heeft ronde wangen, heel geschilderd in roze- en donker blinkend, speelsch krulhaar. Ze draagt niets op het hoofd.

Geen enkele der soldaten beantwoordt haar verwachtingen; geen enkele gunt eenige opmerkzaamheid aan hare dierste houding of haar uitnoodigende toenadering. Aan een halte stappen enkelen af, anderen komen binnen en, ontmoedigd, verlaat ze haar post en neemt de vrije zitplaats in, heel ernstig-misnoegd. In een banketwinkel liggen bergen van allerlei snoeperijen: taarten van verschillende vorm en grootte staan voor het ruim spiegelraam.

“Er heerscht hier geen armoede, men zou waarlijk niet wanen, dat het oorlog is,” zeg ik aan de stoere dame, die achter de toonbank staat en er altijd wat norsch uitziet en weinig spreekt.

Twee vrouwen uit de volksklas — arbeidsters — ik had ze nog niet bemerkt, houden elk een lekker uitzierende pastei in iedere hand en bijten er beurtelings in naar hartelust: “Wat wilt ge,” zegt de eene mild, naar mij gericht, glimlachend, “als de menschen geen brood hebben, moeten ze wel taarten eten.” De gekende spreuk van Marie-Antoinette: ‘Si le peuple n'a pas de pain, qu'il mange des croûtes de pâté!’

Wie had ooit kunnen gelooven, dat de lichtzinnige oplossing van nood eener totaal, in economische toestanden onwetende vorstin eenmaal inderdaad van toepassing kon worden!

Gent 9 mei '18.

Toestandprentje in Oorlogsnood.

De jonge moeder zit in stomme wanhoop bij het smal ijzeren bedje van haar dochtertje, iets meer dan drie en half jaar oud. Waant ge niet dat het slaapt? Het draagt nog — hoewel wat bleek — de kleur van 't leven. Zijn wangetjes zijn bolrond, zijn bloote armkens mollig en enkel die volkomen versteende onbeweeglijkheid, welke den dood van 't leven doet verschillen, verklikt de waarheid hier.

Het was een oorlogskind. Met verlangende liefde werd zijn komst te gemoet gezien, alles in 't begin van den zomer 1914 daartoe voorbereid met die hoopvolle teedere nieuwsgierigheid, welke de

ouders voelen voor hun eersteling. In september zou het geboren worden. In den nacht van 4-5 augustus kleepte de alarmklok over de stad: oorlog was uitgebroken. In allerhaast moest de echtgenoot heen als vele kameraden uit zijn werkmanswijk. Na koortsige samenrapping van het hoogstnoodige stond hij klaar in de soldatenpij van jager te paard. Het afscheid was niet bijzonder aangrijpend tusschen hem en zijn jonge vrouw, het gebeurde onder geruststellende verzekering van spoedige terugkomst, bij haar echter door een zweem van onverdrijfbaar vrees betwijfeld, ondanks zijn zoo vast uitgesproken vertrouwen op korte afwezigheid.

En weg is hij gebleven als zoovele anderen, die niet meer wederkomen zullen.

April 1918 reeds! Leeft hij nog, is hij gesneuveld of ellendig gestorven in het een of ander lazaret? Sinds lang — heel lang — kwam er geen bericht meer van hem tot haar over...

Het was een minzaam kind, elk had het lief in zijn omgeving, het voorwerp van de grootste moeder- en grootmoederzorg; fier op zijn gezonde schoonheid was men ook, en zijn aardige zetten en benieuwde vragen wekten bij de familie den lachlust op in dezen benarden tijd.

Gerardeken heette het naar den naam Gerard van den vader.

Het droeg zijn portret in medaillon aan een lintje op de borst. In diepe vereering voor hem was 't opgebracht. "Dat is papa," zei het, dat beeldje toonend, "mijn zoete, verre papa, die zoo braaf is," een kus erop gevend. Indien een plager antwoordde: "Papa is stout," balde het zijn vuistje ter verdediging van den nooit gezien en aangebedene.

En onverwacht, zoo plotseling nu, op een morgen, zei het aan zijn moeder: "Mijn voorhoofd doet zeer, ma, mag ik thuis blijven van de school?" Haar werd nimmer iets geweigerd, zeker mocht ze dat. Geen speellust meer, geen eetlust ook. Met het hoofdje lag ze op haar klein stoeltje gezeten, de pop, waar ze niet meer naar keek, werktuiglijk in het armken houdend, tegen moeders knie aangeleund. Heel stil verrichtte de grootmoeder het huiswerk, onrustige blikken op het treurig groepje werpend.

En toen het nog een paarmalen gezeid had: "Mijn voorhoofd doet zeer," werd er een geneesheer gehaald voor alle zekerheid — want ernstig was de toestand nog niet ingezien.

Hij kwam, hij onderzocht het kind. Hij ondervroeg maar zei nog niets, enkel, als onwillekeurig, het hoofd schuddend. De grootmoeder leidde hem tot aan de straatdeur.

"Hewel, mijnheer de dokter?" vroeg ze, zeer beangstigd nu.

"Hersenziekte, vrouwen; troost de moeder," sprak hij heengaande.

Het kindje leefde tot 's anderdaags maar kreeg den avond niet.

Het huisje, waarvan de ouders twee benedenplaatsen bewonen, staat in een werkmanswijk; de bevolking bestond er meest uit ondersteunden, die kosteloos soep krijgen en het hoogst noodige geld voor hun onderhoud.

Dadelijk, nadat het nieuws van dat overlijden bekend was, gingen een paar vrouwen in de buurt rond tot het inzamelen van giften voor rouwkronen, eene te schenken door elken kant der straat. De moeder, grootouders, ook vrienden, allen door het stadsbestuur ondersteund, kochten er insgelijks. Een photograaf kwam met zijn stel. "Indien de vader nog op aarde is, moet hij zijn zoontje, zoniet levend, ten minste dood kunnen zien..."

Het jongetje ging naar een bewaarschool door kloosterlingen bestuurd.

In dit geval, naar 't oordeel der familieleden, kon het lijkje niet begraven worden op ongewijden grond. Men zou de kosten doen van een vervoer naar 't bijgelegen Mariakerke.

En het gebeurde aldus.

Het was een indrukwekkende plechtigheid, toen de stoet eerst naar de kerk der stadsparochie trok. Al die kleine schoolkinderen, knaapjes en meisjes kwamen, geleid door een nonneken, een lief, jong nonneken, dat de twee allerkleinsten aan elke hand leidde. Het kistje was nog open en allen gaven een kruisen op het koudoode voorhoofd van hun verloren kameraadjen, hun eerste inwijding bij 't

schouwspel van den dood...

De grootsten droegen de kronen: twaalf of dertien in getal.

Voor een kind — een arm kind — zijn de rouwgebeden kort. De plechtigheid van achteren in de kerk.

De kronen moesten op bevel der geestelijkheid buiten blijven. Ze werden tegen den grauwen muur aangeleund. De naaste bloedverwanten stapten in enkele gereedstaande rijtuiggen, met rosgeworden krip aan de lantaarnen, en een uitgemergeld paard aan ieder, zooals de paarden nu allen zijn.

En traag, traag ratelend ging het vooruit naar den gewijden grond van Mariakerke...

Op de straat bleven voorbijgangers staan of keken om naar dien overvloed van witte bloemen — als een lawine uitgestort — op dien schamelen doodwagen der laagste klas...

De moeder was er niet bij en degenen, welke aanwezig waren, toen het kistje weggedragen werd; onder den diepen indruk van het gebeurde, vertellen aanwezigen welk wreed tooneel ze hebben bij gewoond. Met drieën moesten ze de luid om haar kind schreeuwende tegenhouden, zij wilde 't aan de dragers op 't laatste oogenblik ontworstelen...

"Wij zullen bij u blijven, u gezelschap houden in dezen uitersten nood," stelden dringend buurvrouwen voor. "Nee, nee, allen weg, ik moet alleen zijn," zei ze ineens op een toon zoo beslist, dat hij geen tegenspraak duldde. En noode lieten zij haar over aan haar lot. Wat was 't er stil en ledig na al de droeve drukten in huis!...

"Indien ik maar eens schreien kon, schreien, schreien," kreet ze met starre blikken op de nog versche hoofd indrukking van het hoofdje op de peluw, als gebroken naast het bedje gezeten. Maar tranen kwamen niet.

Toen sloeg het langzaam op het horologe. Werktuiglijk zag zij op, werktuiglijk telde zij: "een, twee, drie tot tien..."

"Tiene, tiene," herhaalde zij, in haar geheugen zoekend wat moest ze ten tienenen doen? Zij moest iets doen, ten tienenen... ze wist in 't eerst niet wat... en in eens, als een lichtstraal schoot het haar te binnen: "Soep halen, de soep der ondersteunden..." eten kon ze zelve niet, doch haar moeder, die sinds het overlijden te harent verbleef, zou honger hebben na den vermoeienden en ontroerenden tocht,... soep voor moeder moest ze halen.

En ze sprong op. Ze zocht de kruik, spoelde ze nog eens onnoodig uit met bevende handen, sloeg ze een doek om en trok de deur achter zich toe om te gaan plaats nemen achter de altijd lange reeks der te bedeele rampzaligen.

17 augustus '18

Soepuitdeeling.

Op het voetpad aan het klooster van Schreiboorn staan reeksen menschen met de kruik of het keteltje in de hand te wachten naar hun rantsoen soep. O wat zien die menschen er uit! Slecht en dun gekleed, een bende van armoe, met leemkleurige, afgemagerde aangezichten. Twee kleine meisjes zes of zeven jaar oud, reeds bediend, komen uit de poort, met korte stapjes naast elkaar gaande, elk zijn kannetje met de twee handjes, voorzichtig tegen 't storten, onder hun neusje houdend.

"O goed," zegt het eene den etensgeur opsnuivend. Het ander kind houdt de kruik wat hooger en ruikt ook met begeerlijkheid in den blik. Ze blijven beide staan.

"Durf-de gij?" vraagt het eene, met de groote oogen van een gewichtig te nemen besluit.

"Ja-ik," antwoordt het ander vastberaden en, gelijktijdig, zet ieder zijn kan aan het mondje en drinkt gulzig een goeden teug van den familiemaaltijd uit.

Donderdag 20 sept.

Te Watervliet — een groot dorp, tien minuten gaans van de Hollandsche grens — worden zulke groote loopgraven gedolven, dat er autos doorrijden kunnen. Geen eetwaren mogen vandaar uit naar elders worden verzonden, "gekookte" eieren alleen zijn bij den verbruiker, die ze op zich heeft, toegelaten. De boter kost er slechts 6,50 den kilog. De appels zijn er zeer goedkoop, doch geen uitvoer is mogelijk.

In den voorlaatsten luchtaanval, degene van zondag laatst, zijn er, verzekert men te St.-Denijs, dicht bij de herberg "De drie koningen", een dertigtal Duitschers gedood in een soort van loods. Een Vlaamsche vrouw, wier man aan 't front is, en die voor hen kookte, onderging hetzelfde lot.

Het schijnt, dat de bezetting hier met al het materiaal gaat vertrekken en er reeds aan begonnen is. Het brood is weder eetbaar, grijs, er is nog geen meel van aardappelschillen in, zooals voorspeld was.

Laten wij hopen, dat die vervalsching niet geschieden zal.

Het weder is koud met regenvlagen. Op 7 juli ll. werd hier in de zitkamer voor de laatste maal gestookt en nu is er opnieuw vuur sedert 17den dezer.

Zondag 23 sept. '18.

Op bevel der duitsche overheid moeten de gentsche kranten de namen, het geslacht en den leeftijd opnemen der burgers, welke door vliegers der Verbondenen gedood of gewond zijn, met bijvoeging, dat zulks hier door de ingezetenen ten zeerste wordt afgekeurd. Duitsche verliezen blijven verheimelijkt.

Ooggetuigen deelen het volgende mede over het gebeurde van zondag laatst: ze wandelden in de nabijheid der Drie Koningen, waar de stapelplaatsen van krijgsvoorraad zijn. Toen de eerste bom gevallen was, vluchtten ze ijlings met een viertal Feldgrauen in een slijkige sloot. Daar de schuilhoek hun niet doelmatig scheen, verlieten ze hem onmiddellijk: Nauw waren ze er uit of een bom sloeg er ontploffend in. Ze zagen de soldaten omhoog vliegen en in een warrelboel neerstorten: armen, hoofden, bloedige rompen waren het nog slechts. De kookvrouw — naar men zegt — was niets meer dan een vormlooze, bloedende massa. Er wordt ook gesproken van een generaal, die onder de slachtoffers zou tellen, de eenen beweren zwaar gewond, de anderen zeggen dood. En de volksfantasie, op hol geraakt, voegt er bij, dat hij begraven is in een kist, die vier honderd frank werd betaald! Geloofwaardig schijnt het toch, dat er een aanzienlijk getal Duitschers getroffen zijn en loods en vernield met vele vliegtuigen. Gisteren zijn nogmaals aanvallen gedaan op St. Denijsplein, twee burgers, geraakt, zijn naar het hospitaal gebracht.

Zou het waar wezen, dat het 4de leger optrekt? Heel den nacht van 21 tot 22 was het een buitenbrengen en wegvoeren uit de Leopold-kazerne van alle mogelijke gerieflijkheden: kisten, kassen, tafels, bakken van allen aard en keukenmateriaal. Twee groote wagens waren beladen met varkens, magere en gemeste.

Sedert eenige dagen ziet ge nu en dan een bende werklieden met bevuilde, verstelde kleederen en klompen op den rug gebonden, een pakje aan de hand, door een paar soldaten begeleid langs den Steenweg trekken.

Hoe komt het, dat die ellendelingen er zoo opgewekt-gelukkig uitzien? Het zijn, verzekeren goed ingelichten, teruggekomen mannen, die tegen hun wil opgeëischt waren door Duitschland, wat onwettig is, daar ze niet schriftelijk hebben toegestemd en die nu naar ergens een bureel worden geleid tot het volbrengen van zekere formaliteiten, die hun de vrijheid zullen wedergeven.

Of het waar is, laat zich niet onderzoeken. Ik schrijf het neder ter opheldering van wat er in de geesten omgaat, geloofd en voortverteld wordt.

"Het ergste," zei een soldaat in het huis, waar hij gelogeed was, "is het slijpen van de bajonnet, voordat ge naar het front vertrekt; dat griezelt u door de aderen bij de kalmte van het gemoed. Eens

in den strijd, eens dat ge bloed hebt zien vloeien, zijt ge niets meer dan een wild dier, dat zijn eigen leven verdedigt, kapt en kerft verwoed, naar hartelust en zelfs met woest genot.'

De zoon van mijn vischkoopman is weder in Gent. Hij was veroordeeld tot ik weet niet hoeveel jaren dwangarbeid. Het is thans veroorloofd aan zijn vader hem eten te bezorgen in het celgevang. Die vader zelf is reeds naar Duitschland vervoerd geweest, waar hij waterzucht heeft opgedaan, nu is hij aan de beterhand, maar lijdend onder de bestendige bedreiging, van wat er zijn zoon te wachten staat, vreezend, dat nieuwe beschuldigingen op hem wegen.

'18.

Boven het vliegplein aan de Beekstraat te Drongen, dat de pleinen van Gontrode en St. Denijs vervangt, zijn op tien dagen tijd twaalf machienen niet teruggekeerd. Eenige dagen geleden werd er daarboven een luchtgevecht geleverd. Een duitsch gevaarte werd brandend neergeschoten. Een noodgehuil als bij het vermoorden van een dier weergalmde er uit. De twee inzittenden werden heel verkoold onder den avion gevonden. Hun overblijfsels staken met de hoofden in den grond en de voeten omhoog.

De aldaar verblijvende soldaten dansten rond den verbranden hoop.

4 Oct. vrijdag 3 uur 's namiddags.

Eerst het noodsein, hoe, hoe hoe-e-e, onmiddellijk daarop twee groote ontploffingen, het gerucht van neerbrokkelend glas. Het moet in groote hoeveelheid en niet ver van hier wezen.

Ja, het is zoo: een bom is in 't hotel de "Belle Vue" gevallen dicht hierbij. Al de ruiten van de huizen in 't ronde zijn gebroken of erg beschadigd als het groote, sterke spiegelramen zijn. De tweede bom viel op het Maria-Henrietteplein, bij St. Pieters Station: daar zijn twaalf dooden: ze worden bij de schouders en de beenen opgeraapt en op een wagen gegooid en naar het lijkenhuis van 't Burgerlijk Hospitaal gevoerd. Het bloed druipt van onder de planken uit. Brr!

Alle nachten is te mijnent inkwartiering van een officier, telkens een anderen. Ze komen op alle uren aan. Dezen morgen verscheen er een met zijnen Bursche om half vijf. Ze hadden hun stormhelmen op en waren als ezels beladen. De officier is groot, zwaar en heeft een barsch gelaat, de Bursche daarentegen, klein, krom, met het lijdend, nederig, smeekend voorkomen, dat den zwakkeling kenschetst.

De logeerkamer — 't is te zeggen mijn zitkamer, door de Gentsche politie aangeduid voor Duitsch logement — wordt voor hen ontsloten en beide verdwijnen er in. In 't bed is plaats voor twee. Om tien uur komt de jongen reeds beneden. Ik sta juist in de gang bezig met het afnemen van 't stof op de aspedistrastruiken.

Hij vraagt een borstel en blink, een paar laarzen in de hand houdend. Terwijl de meid, op mijn belklank alles haalt, vraag ik hem, of hij goed geslapen heeft.

"Ja, op het vloerkleed."

"O, dat moet hard zijn geweest."

"Ik ben aan slechter gewend: sedert zes nachten lag ik buiten op de bloote aarde."

En hij vertelt in een niet licht te verstaan Platduitsch, dat ze verleden nacht van Oostkamp afgezakt waren tot aan een vaart door een andere vaart doorkruist... "Die van Deinze naar Schipdonck, en de Brugsche vaart?" onderbreek ik hem vragend. Dat weet hij niet. Hij kent geen namen van de bezochte oorden. Door bosschen, in regen en duisternis, over grachten, waarin ze soms waadden tot aan de knieën, wat hij met de hand aanwijst, en ergens over een hulpbrug, waar de voormalige brug opgeblazen lag. De luitnant, aan 't hoofd zijner compagnie, zat te paard. De hulpbrug was niet sterk. Hij steeg af, over de brug gaande, hield hij het paard bij den toom en liet het door 't water zwemmen.

Ze waren met twee compagniën, een twaalfstal mannen liepen daaruit weg. Hun vijand volgde heel

den troep op de hielen en de kogels regenden over de wegen. Twee kameraden vielen dood naast hem door een obus getroffen. Het hoofd van den eenen rolde over den grond, en "wij," zei hij, "vluchten, altijd maar vluchten en loopen, vier uren lang."

"Keerdet gij u niet om? Schoot ge niet weder?" "Neen, neen," schudde hij met het hoofd.

Om één uur kwam de officier beneden, hij zag er norsch uit, toen hij mij berichtte, dat hij nog een paar dagen dit kwartier houden zou.

Zijn gelaat veranderde op mijn vraag, of hij goed geslapen had in een bed, waarvan de matras weggenomen was door de bezetting, ik drukte op het woord.

"Uitstekend, geen wonder ook, sedert acht nachten onder den bloten hemel gelegen." Den nacht van hun aankomst hier was hij in slaap gevallen op zijn paard.

"En uw ordonnans heeft vannacht geen bed gehad," betreurde ik.

"Das schadet niet," glimlachte hij, aan veel slechter is hij gewend en zoo hoeft het te wezen. "Hij lag hier op het tapijt met eene deken op hem, maar die jongen is ziek," voegde hij er met een zweem van medelijden bij.

"Het is toch ook een mensch," zei ik, "hij zal een chaise-longue krijgen."

"Onnoodig," was zijn onbarmhartig antwoord. "Wie heeft zich over alzoo een ondergeschikten lummel te bekommeren. Gehoorzamen aan mijn bevelen is alles, wat er voor hem te doen staat."

Disciplien, verschil der standen, handhaving der oppermacht!

Desondanks deed ik den jongen geholpen door de meid het noodige van boven halen. Ik merkte op, dat hij beefde van de koorts.

Welk een genot was het, 's nachts ontwakend, te denken, dat die kranke knaap het nu ten minste betrekkelijk goed en een kussen onder 't hoofd had!

"Zijn aangezicht straalde van dank," zei de meid, toen hij 's morgens koffie zette voor zijn meester in de keuken. Hij had haar zijn masker tegen de giftige gassen, patronen en handgranaten getoond en aangewezen, hoe deze laatste gebruikt worden.

Hij sprak van zijn gebieder als van een hooger wezen met bang ontzag en hondentoeewijding.

Ge kent allen de fransche spreuk.

"Oignez vilain, il vous poindra.

Battez vilain, il vous oindra."

In de slapeloosheid van den nacht verkrijgt de geest zijn grootste helderheid: alles stil, alles donker, zwart donker om u heen. De onbewegelijkheid zelve van 't nederliggen helpt er aan mede om de visioenen van het verleden in bepaalde vormen u voor te tooveren... Ik zie mij weder aan boord van den transatlantiker, de Karlsruhe...

Aan de tafel van den goudgegaloneerden kapitein, waar ook mijn plaats was aangewezen, diende een kellner, voorzeker een uitgezochte fenix in zijn vak, rap gekeerd, onhoorbaar stappend, vlug van blik, attent op de wenken der dischgenooten, onvermoeibaar en steeds met den halven glimlach der gedienschtigheid op den mond.

Hij was slank van gestalte en blond van haar. Stoffel was zijn naam.

De Nord-Deutsche-Lloyd begiftigt zijn reizenden met onberekenende mildheid: op de spijsslijst voor het eerste ontbijt komen niet minder dan vier en dertig nummers voor.

Het was verbazend aan te zien, hoe de Duitschers er zich blakend goed aan deden: caviar, côteletten, geräucherter Westphälischer Schinken, gesotener Yorker Schinken, gevolgd door een ferme eierstruif; of evenveel keuze van andere lekkere dingen, maakten doorgaans het maal van een enkelen uit.

Bijwijlen had ook Stoffel nauwelijks het een aangebracht om het grillig — afgekeurd — weder weg te moeten nemen en door iets anders te vervangen...

Mijn kleinste wenschen ook haastte hij zich te voldoen; maar ik was nog geen acht dagen aan boord, toen zijn handelwijze heel verschillend werd. Vroeg ik iets, hij scheen het niet te hooren, liep voorbij om een ongeduldige te bedienen en vergat het bestelde soms geheel.

“Dat is zonderling,” zei ik aan den scheepsdokter, die naast mij zat.

“Volstrekt niet,” antwoordde hij.

“Hoe volstrekt niet? Ik ben toch altijd heel beleefd met hem.”

“Juist dāt,” sprak hij.

Verbaasd zag ik hem aan, als een verklaring eischend over zulk een ongehoorde opvatting van den dienst.

Hij liet er mij niet lang op wachten. Hij zei:

“Ge noemt hem, als ge hem aanspreekt, ge zegt “als 't u belieft” of “wilt ge mij dit of dat bezorgen.””

“Ja, welnu en hoe anders?”

“Zoo doet men dat niet tegen een onderhoorige, men zegt:”

““Geef mij dit, haal mij dat,” op gebiedenden toon. “Ge hebt het verbruid, voor u is het te laat om nog gezag te verkrijgen. Indien gij een bevel te geven hebt, wend u tot mij, ik zal u 't verlangde doen aanbrengen.””

De tucht, de duitsche, militaire tucht, die den evenmensch vernederend tot een slaaf doet afdalen!

En het geschiedde, zooals 't moest: “Hier,” zei de dokter als tot een hond, wanneer ik eene spijs had uitgekozen en Stoffel maakte spoed. Ik merkte de zaak verder op: wanneer de dokter zelf iets noodig had, sprak hij geen woord te veel:

“Laubenheimer, Rudesheimer,” of als hij lust had naar iets bijzonders, ging het: “Heidsieck, kleine Flasche.” En Stoffel hield reeds, buigend zijn zakboekje gereed, waarin de besteller zelf het extra verlangde zooals drank aan te teekenen heeft.

Zou het hier met den officier en den ordonnans ook aldus wezen, is het noodig, dat in omstandigheden als deze, in wreedten oorlogstoestand, als elk betrokkene evenveel, en de geringe nog meer dan de hooggeplaatste lijdt, het maatschappelijk onderscheid nog moest bestaan? Kan het nooit over 't hoofd gezien worden, of is de tucht zoo volkomen onoverbrugbaar tusschen den hoogen in rang en den mindere?

Ge zoudt het wel moeten denken en zuchten:

“Arme menschheid!”

Men weet, dat de heilige Franciscus van Assisi, die in de eerste helft van de 13de eeuw leefde, een Italiaansch edelman, aan zijn rijkdommen en de pracht van het vaderlijk paleis verzaakte om in de uiterste armoede te leven; zijn klooster der Porcuincula verliet om melaatschen op te zoeken, deze aan zijn hart drukte en zoende.

Maar de overlevering zegt ons niet, welk een uitslag de heilige met zijn liefderijke zelfverloochening verkreeg.

Het aanstaande vertrek der Duitschers biedt een eigenaardig schouwspel aan: een ononderbroken reeks van rijtuigen van elken aard en vorm met allerlei daarop: stroo, hooi, kalveren, een naaimachien, een schrijfmachien, matrassen, stoelen, zetels, kuipen, keukengereedschap, een geit, schapen enz. Daartusschen paarden aan den toom geleid. Een wagen met doodkisten, heel groote, ruw, uit oude of nieuwe planken saamgetimmerd.

Men zegt, dat ieder voor twee lijken dient: een gelaat er in op de voeten van 't ander gelegd; zelf

ongelooflijke dingen worden vervoerd: een kar met een kooi, waar een vos in zit.

Op St. Pieters-plein staan meer dan honderd veulekens gereed voor 't verzenden naar Duitschland.

Een gesprek met een hier logeerend officier. Hij zegt: "Enkel de Zivilverwaltung trekt weg. De bezetting blijft. Troepen zullen als nu bestendig afwisselen." Anderen beweren: "Gent wordt niet zoo licht opgegeven. Achteruittocht tot op zekeren afstand, wederzijdsch bombardement over de stad."

Nog een andere duitsche stem: "De keizer is de braafste mensch der wereld, ofschoon een autocraat. Hij heeft steeds vrede betracht. Engeland is jaloersch op Duitschlands welvaart. En Albert! Begrijpt men een koning, die aan 't hoofd van zijn leger triomftochten doet in steden, die door zijn eigen troepen zijn verwoest! De duitsche soldaat is er van jongs af op gedrild niets onnoodig te vernietigen. Hij eerbiedigt andermans bezit. In andere landen hebben de soldaten geen behoorlijke opleiding genoeg. Ze maken een sport van verdelgen zelfs in eigen land. Langs alle zijden aangetast staat Duitschland heel alleen tegenover de wereld. Denemark komt nu Sleeswijk-Holstein weder te eischen."

"Is dat niet een gegrond vermoeden, dat het recht niet langs zijn zijde is?" waag ik heel zachtjes de vraag te stellen.

"Neen, Duitschland heeft gelijk tegen allen," luidt de overtuiging.

Is het mogelijk zulks te beweren tegenover de werkelijkheid! Menschen doodgeschoten, huizen geplunderd, werklieden opgeëischt om in 's vijands voordeel te arbeiden op gevaarlijke plaatsen aan het front; koper uit schuilhoeken te voorschijn gehaald, kunstwerken stukgeslagen, wijn uit den grond opgedolven en den eigenaar voor elke flesch een mark boet opgelegd. Tot het laatste vlokje gevonden wolfe meegepakt!...

Ik bezat een Bescheinigung, onderteekend door den Chef der militaire Polizei, waarbij te mijnen verder geen wolfe mocht aangeslagen wordenen nam de voorzorg, die voor mijn vertrek naar Duitschland aan de meid ter bewaring te laten. Vijf soldaten kwamen op 17 juli '18 huiszoeking doen. De twee overgebleven matrassen waren niet weggestopt; de Schein werd getoond.

"Waardeloos," de Schein is niet meer geldig. Hij wordt in den zak gestoken, en de matrassen, zonder eenig bewijs van wolfe-hoedanigheid noch gewicht, op een kar geladen en weggevoerd.

Het heeft heel wat achternageloop en voorspraak gekost om ten minste de overtrekken weder te krijgen. Dat alles vernam ik bij mijn thuiskomst. Een matras was door de zorgen mijner nicht gevuld met katoenvlok. Bij het gebruik koekt dat te zamen en vormt dikten groot en hard als menschevuisten.

"De martelaren hebben nog meer geleden," herhaal ik steeds de spreuk der vromen als iets tegengaat.

Zondag 6 oct. '18.

Uitgeplakt staat, dat de nieuwe Rijkskanselier, prins Max van Baden, in naam van Duitschland Wilson verzoekt om over den vrede te onderhandelen en in een wapenstilstand toe te stemmen.

Maandag 7 oct. '18.

Oostenrijk en Turkije doen hetzelfde voorstel door bemiddeling der Hollandsche regeering. Dat op elkander volgend nieuws treft als bombeninslaan; maar ditmaal als beloften van het herleven uit een helschen toestand, als toekomstige hoornen des overvloeds in vooruitzicht van heropstanding uit een langeduurde nachtmerrie.

Donderdag 11 oct. '18.

In juni laatstl. zou ik op bevel van twee dokters een gezondheidskuur in Duitschland doen.

Oorlogstijd, moeilijk voor elkeen om pasporten te krijgen. Voor mij bestond er geen bezwaar. Een kapitein geleidde mij op een gestelden dag en het aangeduid uur in de Jozef Plateaustraat, naar de woning van den Oberstabarzt (Dr. Freund), die onderzoeken moest of het geval een zoo groote verplaatsing eischte. Bij het binnenkomen stond de gang vol soldaten, ook in de kamer zaten er rondom op stoelen langs de wanden en wachtten er staande op elkaar gedrongen in het ruim. Zitplaats gaan zoeken in een neven vertrek. Daar was het evenvol, vrouwen van elken leeftijd waren er. En vandaar den verkenningstocht voortgezet in een kamer, waarop stond: "Verboden ingang," en dien de kapitein in het bewustzijn van volmacht koen opendeed.

Drie duitschsprekende dames zaten er. En wachten moesten allen. De Oberstabarzt was op het tribunaal. Het duurde lang, meer dan een uur wellicht.

Toen hij eindelijk met een krakende deur en een krakenden stap binnenkwam, zag ik een kleinen tamelijk breeden levendigen, zwartharigen man met een joodsch voorkomen, een schranderen blik, vriendelijk open gelaat en kortgekeerd in zijn beweging. Hij was heel in wit linnen gekleed.

Hij verzocht de drie dames de kamer te verlaten. Een groote gunst mij te laten voorgaan. De toelating tot de reis overhandigde hij, na kort onderzoek aan den kapitein, die het verder aan de bevoegden afgeven zou, met dankbetuiging van mijn kant en een krachtigen handdruk van den zijne, verlieten wij de woning, ons een weg banend door het gedrang.

"En moet die dokter nu nog met al die menschen spreken?" vroeg ik mijn begunstiger, "dat is boven iemands macht." Hij glimlachte eens: "Freund ist dieser Rolle gewachtsen," antwoordde hij, fier op de hoedanigheden van den dokter, die zijn vriend was.

Buitenkomend stonden wij een oogenblik aarzelend tegenover elkaar:

"Zal ik u tot aan uw huis geleiden?" vroeg minzaam de kapitein.

Er kwamen en er gingen menschen langs de straat. Maar dat was niet al, door de stad wandelen in gezelschap van een vijand! Gezien worden van verwanten en kennissen.

"Beter niet," was mijn glimlachend verlegen antwoord en met een hoffelijken militairen groet en een buiging, die de punt van zijn langen sabel tegen de steenen aanklinken deed, klom hij, op naar den hoek van de Van Hulthem-sstraat, terwijl ik in tegenovergestelde richting de helling afdaalde.

"Hoe dorst gij het! Hem aldus afschepen!" zei een vertrouwde, aan wie ik mijn bezoek bij den Oberstabarzt vertelde.

Ik had zelve wel het ongepaste doch gedwongen onkiesche ervan gevoeld en gevoelde het met knaging van zelfverwijt: die man had bereidwillig voor mij verhoor gevraagd, had mij aan de deur van het bewuste huis afgewacht, was er bij mij gebleven, had mij voorgesteld, aan hem was het te danken, dat ik voorrang van spreekbeurt kreeg; heel zijn morgen aan mijn welvaart had hij toegewijd en als erkentenis kreeg hij op een nieuw aanbod van dienst niets dan een in den grond ruwe, ofschoon in den vorm beleefde weigering.

Oorlogstoestand! Onvereenbaarheid van strijdende elementen en gevoelens, die er onze handelingen overheerschen.

Mijn eigen hart is mij getuige, dat hij het met geen ondankbare te doen heeft gehad.

Den maandag 17 juni vertrok ik in gezelschap van mijn nicht Alice, die mij bereidwillig tot aan het oord mijner bestemming geleiden zou. De commandantur dreef de gunst zoover ons een bijzonderen courier mede te geven tot aan Brussel, waar hij ons door alle mogelijke klippen van ambtelijke hinderpalen loodsen zou. De vrouw van den h. D. Bruyne, schepen der stad Gent en hoogleeraar, had na veel moeilijkheden een pasport bemachtigd om naar Hildesheim bij haar krijgsgevangenen man te gaan.

De chef der D. politie was aan het station ondanks het vroege uur en zorgde voor 't verzekeren van ons reisgoed en het keuren onzer kaart.

In den zak had ik een aanbevelingskaartje uit Neunahr van Leutnant-General Wolfgang von Unger, een verzoek mij op mijn doorreis en verblijf in Deutschland alle hulp en dienst te bewijzen — een

gouden sleutel, die later menige versperde deur geopend heeft. De Heer von Unger was hier overheid in Gent geweest. Zijn naam kende ik, hem niet, zelfs niet van aanzien. Ten tijde van mijn reis naar Duitschland deed hij een kuur in Neunahr. Hoe wist hij, dat ik reisplannen had? Men zegt, dat hij een trouw lezer van mijn boeken is en dat vandaar zijn belangstelling in mij bestond.

In onze coupé zat er enkel nog een zeer gedecoreerde, groote, fiksche hooge officier. Ondereen spraken wij — gedrie dames — af en toe Vlaamsch of Fransch.

Het viel ons op, hoe traag de trein reed, hoe ledig van alle verkeer de stationplaatsen er uit zagen; hoe veel afgekapte groote stammen en slaghout — dit laatste reeds half verdroogd — er te Melle en te Quatrecht hoogopgestapeld er hun vervoer naar Duitschland afwachtten. Hoe arm aan boomen er ons eertijds zoo lommerrijk land uit zag! Wat er nog stond was enkel nieuw gepoot of kwijnend onderbleven...

"Allemaal meien, niets anders meer," zei ik, overdrijvend, met treurigen scherts tegen mijn gezellin, die zich nauwelijks nog den tijd herinnerde als in hare eerste kindsheid, de meizingers nog met een tak in de hand in de hand aan de huizen rondgingen, tuk op eierenkrijg. Te Brussel moesten wij acht uren wachten op den slaapwagen naar Keulen. Een bijzondere gunst van de Kommandantur; want hij was slechts voor officieren toegankelijk. Onze gezellin had er geene kaart voor kunnen krijgen en enkel door de bemoeiingen van den courier was het, dat het haar vergund zou wezen met denzelfden trein voort te reizen.

Zonder hem hadden wij ook al die uren in 't station moeten blijven: de kaartjesknipper wilde ons volstrekt eerst niet doorlaten.

Zij — onze reisgezellin — begaf zich naar een vriendenhuis. "Wij middagmalen in 't hôtel des Boulevards," zei mijn nicht "en gij zijt mijn genoodigde."

Groote bergen tafellinnen lagen op de tafels, in een hall, waar wij eerst zaten en de huisdame, mager, grijs van haar, mank, droeg er met heele armvollen van weg:

"Alles aangeslagen," zei ze misnoegd. In de eetzaal waren alle tafeltjes met wit ribachtig papier gedekt.

De spijskaart werd aangeboden: eerst soep en dan opvolgentlijk van drie gerechten kozen wij telkens één portie die we deelden, een zoetje en een miniatuurstukje kaas voor nagerecht, als drank elk een glas bier en een flesch rooden wijn, koffie daarna en een likeurglaasje, niet veel grooter dan een vingerhoed.

"L'addition, s'il vous plaît?"

"Twee en vijftig frank!"

Voetgangers waren er nog veel in Brussel, trams evenzoo, weinig vervoer, rijtuigen schier geene. Het duurde een heelen tijd eer de chasseur, die op zoek was, een victoria gevonden had.

"Naar Vorst (Forest) nummer 2."

De koers duurde zoo wat twintig minuten.

"Twaalf frank."

"Man, dat is toch wat veel?"

"Oorlogstaks," was zijn antwoord.

Onze vrienden openden zelf na den belklank, heel aangekleed om op wandel te gaan.

Dat wij elkaar om den hals vlogen met wederzijdsche uitroepingen van vreugd is waar.

Het overgoed was spoedig afgelegd en wij zaten in gezelligen kring te wachten op koffie en thee en lieten elkander aan 't woord niet komen om te vertellen en te vragen. Het was iets heel, heel weldadigs dat terugzien na jaren volkomen onbewustheid van wederzijdsch lot. Een voorsmaak van het overheerlijke, wat later komen zou, bij het terugzien van al de tijdelijk voor ons gestorvenen, die in het onbekende hun leven sleten... indien ze nog in 't leven waren!...

's Avonds moest onze reisgezellin ons verlaten om als Asschepoester de lange reis van Brussel naar Keulen in een gewoon coupé aan te gaan.

Wij zochten en vonden onzen slaapwagen en stelden in de enge ruimte onze valiezen zoo goed als het ging. Er werd op de deur getikt. Het was ik weet niet welke beamte, die een Zuschlag eischte op de reiskaart. Hij nam onze pasporten mede en zou zorgen, dat wij 's nachts geen last van onderzoek desaan gaande hadden. Wij zetten ons op het onderste bed en nog in de opwekking van al het beleefde dien dag praatten en schertsten wij vroolijk als waren wij thuis geweest.

En voorts rolde de trein door de zomerduisternis naar Duitschland toe.

Van de herinnering aan mijn eenigen ooit gebruikten slaapwagen tusschen Madrid en Hendaye, de eerste fransche stad aan deze zijde der Pyreneën, was mij een griezelige indruk gebleven hoewel mijn reisgezellinnen van destijds hem uitstekend gevonden hadden: dat raderreutelen onder u; het beperkte van uw hokje, 't gebrek aan luchtversching, alles scheen mij toen akelig. Ik weet dat ik herhaaldelijk opstond om de deur te openen, die de in de gangen rondwandelande wachter, in 't voorbijdreutelen telkens opnieuw toeduwde, zoodat ik het niet langer uithield en om drie uur des morgens reeds op het verste einde van die gang op een klein hoekjes verhoog bij 't raampje nederzat en weldra het toeval gebenedijde, dat mij toeliet het heerlijk schouwspel van een opgaan der zon in de tallooze bergketens en valleien der onvergelykelyk schoone Pyreneën te bewonderen. Aldus zou men altijd moeten, bij middel van het slechte, wat goed daaraan is, trachten te zien.

Zonder eenige grensmoeielijkheid kwamen wij bij ochtendklaarte den 18 juni te Keulen aan en nu was ik heelemaal met slaapwagenvervoer verzoend. Maar de aanstaande dagreis was een bedenkelijk iets. Gelukkig, dat we ons, vlug door het gewoel glippend plaats op den trein gevonden hadden, op enkele oogenblikken was onze eerste klas coupé met aanduiding van enkel vier genummerde plaatsen door tweede-klas reizigers ingenomen, met zeven en vervolgens met acht zaten wij er in. De pakken en handkoffers werden gevaarlijk in de rekken met brutaal geweld op elkander gestampt. Wij hadden niet gegeten, maar iets van den medegebrachten voorraad te voorschijn brengen, ware onmogelyk geweest. De gangen stonden alle vol menschen, die geen plaats veroverd hadden en het aldus uren lang uithouden moesten.

Het gebeurde ook dat zittende heeren met staande dames tijdelijk van plaats verwisselden. Onderweg trof dezelfde leegte aan menschen in ieder klein station, dat wij snel voorbijstoomden. Links verschenen en verdwenen in en uit het zicht op groote lengten vele zwartrookende schoorsteenen.

"Gütersloh," las ik verder op een wit bord. "Gütersloh!" aandoenlijke geheugenis en, opwekkend! Vandaar uit was het, dat mijn optimistische neef, professor dr. Paul Fredericq, uit zijn gevangenschap met onwankelbaar vertrouwen en door niets te verlammen karaktersterkte in al zijn correspondentiën, herhaalde: "Geen winterveldtocht meer!" Dat was in '16...'18 teekenen wij nu!...

Te Minden moesten wij van trein veranderen. Van voordat wij er aankwamen werd met misnoegen vastgesteld, dat mijn nieuwe parapluie uit hoofde zijner schoonheid zelve — maar vooral als het geschenk eener dierbare verwante — tot dusverre weinig en met de grootste zorg gebruikt — erg beschadigd was. Ik had het wel achter mij gehoord, hoe plomp een onberechtigde vierde klas vakveroveraar zijn valies tegen de wand aanstootte vooraleer hij ze op 't bovenste en 't onderste rek kreeg. Helaas, de zilveren stok was gebroken en de zijde vertoonde een groot gat.

Hij verontschuldigde zich niet en ik dorst hem geen verwijt doen.

Wij hadden meer dan een uur te wachten en zaten in een groot, vuil hôtél, waar degenen, die niet heel keurig op hun spijzen bleken te zijn, aan tafeltjes aten.

"Zie eens welk een zonderlinge non daar voorbijgaat," zei mijn nicht, die door het raam keek. Ze droeg een soort van breed, aan beide slapen veruitstaande zwart stel op het hoofd, niet ongelijk aan de horizontale hoorens van een bok, voor 't overige was ze ook heel in 't zwart gekleed.

"Zie, zie, nog eene en nog eene, wie zou dat verwachten in een protestantsche streek! Er moet hier een katholiek klooster wezen, waar 't aan de nonnen toegelaten is op de straat te gaan."

“Dat is de dracht van de Bückeburgerinnen,” werd er geantwoord op onze vraag naar inlichting. Wij bevonden ons in Schaumburg-Lippe. Dat waren dus vrouwen uit de hoofdplaats van dat hertogdom! Te Halte nog eens van trein verwisseld en afgestapt in 't station van Bad Nenndorf. Niets te zien dan een klein stationgebouw en een paar wachtende voertuigen. De rit was heel kort tot aan 't hotel, waar onze kamers besproken waren. Niemand te zien dan de "pachter" zooals aldaar de waard heet en een kellner van een jaar of vijftien oud. Alles scheen leeg en verlaten.

Maar... integendeel. De Kurgasten, vernamen wij, waren gaan wandelen of in 't concert. Van kamers krijgen was er geen kwestie, al de hotels, al de villa's waren overvol.

Na veel klachten over teleurstellende breuk van beloften kregen wij nogal ver van 't hotel — Haus Cassel — plaats in een klein doch rein burgershuis.

Te Nenndorf zijn er alle soorten van baden: slijkbaden, sulferbaden, gewolbe-baden, solbaden, douches, enz. Het is er heel mooi als inrichting van plantages en bloemenkweek. Acht lange en breede lindelaneën maken er de Esplanade uit, waar overal tafeltjes en stoelen staan. Merkwaaardig is er het gewas, zoo krachtig groen, zoo wel verzorgd, dat er geen takje over de wegingen uitsteekt, geen blad van insekten doorknaagd op de struiken te ontdekken is. En welk een nooit geziene vruchtbaarheid op 't akkerland!

Om half acht des morgens, juist na den laatsten klop op 't straatuurwerk, bonst de eerste slag van een orkest dat anderhalf uur speelt om te vier uur in den namiddag te herbeginnen tot zes uur en meestal later elders is er nog een concert. Bij slecht weder gebeurt zulks in het groot Kurgebouw, waar ook een leeskabinet met alle mogelijke kranten is en een langen open zuilengang om in het droog te wandelen.

De locale kleederdracht der bewoonsters is er nog algemeen: een rooden rok, heel wijd met een zoom van een andere kleur, een donker lijfje, een dikke witte kraag rondom den hals, die tot aan de schouders reikt met roode plooien zoo groot als orgelpijpen en een zwarten hoed van boven voorover hellend, bijna in den vorm van een suikerbrood. Twee heel breede zwarte linten, onder de kin gestrikt, laten niet veel van 't aangezicht zien; zwarte linten hangen ook op den rug.

Aldus gekleed vegen alle morgenden een troep vrouwen tot het kleinste, wat er op de Esplanade mag gevallen zijn weg. Om zeven uur is alles klaar.

De zomer is dit jaar koud overal. Hier is soms in de vroege slechts 8 tot 12 graad Celcius. Het regent veel. Zoodra het weder goed is, benuttigen de badgasten den kleinsten zonneblik, genietend van de stralen op den rug op het bloote hoofd, met hun glas bronwater in de hand neerzittend of er mede rondrentelend. Bij een dag zelfs van duurzamen zonneshijn heb ik geen enkele maal de schaduw zien verkiezen boven den zonneshijn.

Er is hier kleederpraal, niet immer elegance; de mode wordt te zeer overdreven, wat de sierlijkheid uitsluit. De hakken van de hielen zijn vaak zoo hoog en de rokken zoo kort, dat de figuren aan reigers denken doen vooral — wat meest het geval is als ze witte of lichte toiletten dragen. Maar merkwaaardig is het nationaal costuum des zondags bij de rijke Nenndorferinnen te zien: één treffende pracht van kleuren, één verbazende rijkdom van stoffen, één schittering van paillettes bijna verblindend voor het oog, en een nooit verstoorde harmonie van schakeeringen, hoe stout de afgewisselde samenstelling van ornamenten en kunstborduursels op de lijfjes en de mouwen ook wezen moge. Echte koloristen zijn deze boerenvrouwen.

Die kleeren schijnen vederen van vogels, als iets wat deelt uitmaakt van hen zelve. En welk een mooi schouwspel die menschelijke papegaaien, in reeksen van de kerk komend te zien afteekenen op dat onvergelykelyk krachtig continentaal zomergroen!

Men spreekt in 't buitenland veel van de armoede, die in de deutsche staten heerscht. Ik ben er niets van gewaar geworden. Groot en klein ziet er gezond uit. Geen enkelen bedelaar of slechtgekleeden persoon ontmoet. Het eten in 't hotel is doorgaans goed. Wel is waar worden de badsteden bijzonder zorgvuldig bevoorrad. Te Berlin en in de groote steden, hoor ik, is het knapp.

En de boerenhoeven, die steeds gegroepeerde, groote huizen in rooden baksteen, hoe goed

onderhouden, hoe weelderig ziet alles er uit! Naakt nochtans voor wie aan 't zicht van omgevende boomgaarden gewend is.

Bij mijn aankomen moest natuurlijk mijn regenscherm terecht gemaakt worden. De vakman aldaar is dood. Niets te koop in de winkels: de voorraad uitgeput en de inkoop te duur. Eindelijk na veel zoekens stemt men toe in een soort van bazaar het beschadigd stuk naar Hannover bij Mr. Bock, burgemeester van Nenndorf te zenden.

“Wanneer krijg ik het weder?”

Dat kan men niet voorspellen, “er is gebrek aan arbeidskracht.”

Dus maar lopen in de zon en den regen, want mijn parapluie diende voor beide doeleinden.

Ik moest naar den Oberst-Leutnant om mijn pasport te laten afstempelen. Al de beste kleederen aangedaan. De lucht is betrokken. Ik maak er een grondbeginsel van nooit iets te ontleenen. Maar nood dwingt en ik aanvaard het aanbod van de lieve opperkellnerin Fräulein Käthe die mij haar parapluie haalt: een licht zijden dingje van armzalige hoedanigheid. En ermede voort onder eene der dreven van de Esplanade naar het uiteinde, waar het spreekbureau van den Oberstleutnant is.

Regendruppelen beginnen te vallen, gelukkig, dat ik daar op voorzien ben! Zachtjes duw ik het opsteekhaakje neder en wil het tuig naar omhoog schuiven maar de dunne ijzeren stok breekt in twee! Ik zie — hem onderzoekend — dat de ondergang van zijn parapluieleven dreigend was geweest: de roest had er een horizontale groeve in gereten, hij hing slechts nog op een smal punt te samen.

Haast gemaakt door het thans als dapper neervallend nat en heel beteuterd met de twee stukken tusschen mijn net gehandschoende vingers op bezoek bij den Oberstleutnant: zijn bureau opent in de bestelzaal van het posthuisje, met een dubbele, gematelseerde deur. Ik moet lang wachten tusschen wachtenden, voordat de spreekbeurt aan mij komt. Eindelijk word ik gewaarschuwd en na een “Herein!” ben ik binnen. Hij schrijft aan een groote tafel en ziet niet op. Dwazelijk richt ik het woord tot hem. “Ik kan geen twee dingen tegelijk doen,” vermaant hij barsch. Hij is zwaar gebouwd en heeft een snor als recht afgesneden stroo. Instinctmatig voel ik een gevaar, iets wat de vogel en de muis voor de kat moeten voelen.

Dra is alles in orde bevonden.

Druipend in het hotel aangekomen, moest ik die erbarmlijke overblijfsels aan de kellnerin toonen. Ze verborg hoffelijk hare teleurstelling. Andere bedienden schieten toe. Allen zagen onloochenbaar, dat het ongeval te voorzien was geweest, maar ik toch had het teweeggebracht, het was billijk, dat alles vergoed worden zou.

In de dependences van huis Cassel zijn begrepen een lange wandeling onder arcades, voor regen beschermd, eene ruime zaal, waar bij slecht weder muziek wordt gespeeld, een groote salon daarnaast vol zetels en stoelen, waar ik nooit een mensch in heb gezien, een veelbezocht leeskabinet met nagenoeg al de revues en dagbladen van eenig belang uit Noord-Duitschland en benevens tal van overdekte zitplaatsjes en gezellige hoekjes een heel, heel groote bloemenrijke veranda, waar ook gaanden en komenden drank kunnen krijgen, meest altijd overvol. Er zijn zooveel binnenplaatsen, insprongen en bijgebouwen, dat ik enkel juist voor mijn vertrek vernam, dat er steeds een zestal varkens ergens in kotten worden gekweekt.

De maaltijden werden in afzonderlijke zalen aan afzonderlijke tafeltjes genomen, op fijn geribt, wit papier als ammelaken en met gelijke servetjes, alles bij elken maaltijd frisch vernieuwd. De couverts, de koffie- en melkkannetjes zijn overal in wit metaal. De gordijnroedekens en die van de trappen, benevens de leuning, deze heel dik in koper; de klokken luiden bij gelegenheid. Er schijnt hier geen metaal in beslag genomen te wezen als bij ons in het bezette land.

Na het vertrek mijner nicht, had ik een paar malen een tafelgenoot van éenen dag gehad; maar nu berichtte de kellner mij, dat een dame van Charlottenburg gedurende een heelen tijd bij mij aanzitten zou. Inderdaad des middags stonden twee couverts op de tafel.

Zoo iets wekt altijd een zekere belangstelling op. Ik zag ze binnenkomen: op leeftijd met een grijs pruikje, sierlijk in bekken gelegd, groot van gestalte, een medaillon aan een verbazend breede gouden ketting aan den hals. Ze stelde zich zelve voor: "Frau Schramme, weduwvrouw."

Ze bleek heel mededeelzaam te wezen: vertelde van den tweeden dag uitvoerig de lange ziekte en het overlijden van haar man, een soort van volmaaktheid, zooals er zeker tot dusverre geen menschen hebben bestaan. Ze klaagde over haar meid: een groote fout had deze, namelijk elf zusters, te allen kant verspreid. Hoe kon zoo iets hinderlijk wezen, vroeg ik. "Jawel," ze was in correspondence met alle en verwaarloosde daardoor haar werk. Het grootste deel van haar huur werd aan zichtkaarten besteed. Ze sprak met mij, als met een bondgenoot. Het speet haar, dat ik geen getuige was geweest in Charlottenburg bij het henengaan der troepen naar België. Zulk een nooit gezien enthousiasme. Al de duitsche dames hadden zich ontmoakt van hun juweelen voor de krijgsleening: zij ook, maar van die gouden ketting, een geschenk van haar model-echtgenoot, had ze niet willen scheiden.

Ze leed aan jicht. Gedurende zestien jaren had ze haar toevlucht voor genezing tot Wiesbaden genomen. Nu wilde ze eens hare kans te Nenndorf beproeven. Op een morgen kwam ze razend terug van het bad. Iemand had haar aangeraden uit spaarzaamheid niet meer in het groot, maar in het klein badhuis te gaan. Wel, wel, vermolmd houten troggen in stede van de keurig wit-glad-glanzende; over den rand er moeten instappen, in stede van den marmeren trap er naar beneden toe leidend. Het waren slijkbadden, die ze nam, heel heet, het haar en 't aangezicht nat van het zweet; zwart van modder bij het uittreden en, niet gelijk in de groote zaal een zedig tweede afwasschend bad, maar een gemeen wijf met een spuit gereed staande, die het slijk van uw naakten persoon afsproeit. "Het is als een ontheiliging van uw zelve," klaagde ze.

Te dier gelegenheid herinner ik mij het tijpe van die badvrouwen, ze gelijken alle verbazend op elkander, de eene moet wat grooter dan de andere zijn om ze te kunnen onderscheiden op het eerste zicht. Misschien draagt het nationaal, eenvormig costuum er veel toe bij: in 't bloote hoofd met levenloos, heel weinig haar van een rauwe vlaskleur, onbeduidende kleine grijze oogen, een ietwat plomp vooruitstekend profiel en een vale kleur op het bol gelaat. Aan deze kleur heeft ook misschien het bestendig inademen van besolfeerde lucht schuld.

Maar van nu af aan werd de parapluie-quaestie een kwellende gedachte. Om de twee dagen trok ik alleen of met haar naar den bazaar, waarvan de eigenaar-burgemeester, een man met het voorkomen van een wanhopige, mij geringe voldoening gaf: "Nog niet," daartoe beperkte hij zijn antwoord. Ik verzocht hem om naar Hannover te telefoneren. Ja, hij zou het doen, maar hij bleef in gebreke. "Morgen," beloofde hij.

Ik kon geen mensch meer ontmoeten zonder op te merken of hij een regenscherm bij zich had of niet. Dat voorwerp scheen het noodigst van al wat er bestaat voor de levensrust. Ik schreef naar Gent, dat men mij er een zenden zou. In tusschentijd moest ik het maar verduren, wat er stond op zulk gemis.

Half nat met haast naar de bron of het bad loopen en altijd kijken in de lucht of regen dreigend was; geen steun bij het opklimmen van een hoogte of het nederdalen naar omlaag. Niettegenstaande dat, deden wij mooie wandelingen, mijn tafelgezellin en ik. Naar de Wilhelmshöhe — op vele plaatsen in Deutschland hebben heuvelen immers dien naam: onder reuzenboomen over de groote vlakten droeg de blik tot aan de Bückeburgerbergen en den Galenberg. Ook naar de Landwehr — een dorp, dat men bereikt door een eeuwenoude beukendreef; die, naar menvertelt, geplant werd op bevel van Koning Jérôme Bonaparte — Koning van Westphalen, en aldaar in minachtenden scherts "le prince loustiq" — afleiding van "lustig" met verplaatsten klimtoon — genaamd. Ook kleinere uitstapjes 's avonds langs de talrijke, spelonkachtige priëltjes, waar kurgäste praatten.

Op tamelijken afstand stond eene bank, daar rustten wij met de om tien uur nog niet ondergegene zon op den rug en ademden die door en door zuivere lucht in.

Een wandeling liet mij een bijzonder goeden indruk na: het was naar den zoogezegden krater, een vroegere tufsteengroeve, waar perken aangelegd zijn en banken staan. Twee ronde putten van geringen omvang en enkele meters in doorsnede en onpeilbare diepte, omringd van zeer lage

slakachtige, als vulkanische uitwerpsels, vormen er een soort van ongelijk heel laag muurtje uit. Tusschen de reten van 't eene druppelt een bronnenadertje uit.

In den anderen put, ietwat grooter, ligt het water schier tot aan den rand der steenen en is van het helderste kristal. Het vertoont een zeldzaam verschijnsel, onder de oppervlakte bloeit de schoonste groote watervergeet- mij-niet, die ooit oog heeft gezien.

Het was te Nenndorf een kalm, aangenaam leven in zijn eentonigheid zelf. Ge vergat er meest den beroerden tijd met zijn ellenden, als ge er niet eensklaps op de Esplanade medelijdend aan herinnerd werd. Er is daar namelijk een lazaret voor herstellende soldaten en ge ziet ze daar zich voortslepen op krukken, hinkend slenteren; een wiens hoofd wankelt, een ander wiens lichaam door bestendige sidderingen wordt geschud. Krachtige officieren jammerlijk op den arm hunner vrouw steunend. Een zware onderofficier, blind voor zijn leven, wordt door een Schwester, in 't grijs met het traditioneel wit mutsje boven op het hoofd geleid, zelve een sterke figuur. De kameraden — wordt er verteld — weigerden de een na den ander hem tot gids te dienen. Zij, die zelf een rustkuur deed, erbarmde zich over zijn verlatenheid en wijdde hem al haar tijd. Ze waren altijd samen te zien en eindelijk deed ze een omhaling, die genoeg opbracht om zijn vrouw en twee kleine meisjes uit een ver oord van Duitschland in staat te stellen den zieke — want hij was niet alleen blind, maar tevens zenuwkrank — te komen bezoeken en bij hem te blijven gedurende eenigen tijd.

Een slank en nog heel jong officier — een Uhlan met den gelen band rondom den hoed — werd aangewezen als hebbende twee kunstvoeten. Het was hem niet aan te zien tenzij, dat hij heel traag wandelde. En dat alles beneep het hart: de mensch door den evenmensch levenslang tot een kreupele verdoemd!...

Iets anders maakte soms inbreuk op de gemoedsrust: de bewuste dame vertelde, dat er armoede was in Berlijn, niet onder de werkende klas, die het goed had, veel geld verdiende en door de regeering — in hun hoedanigheid van munitiearbeiders menig voordeel genoot, maar onder de burgerij. Het smokkelen is nagenoeg onmogelijk en voor veel geld kan men moeielijk het hoogstnoodige verkrijgen, zij zelve had in 't geniep een onvolwassen gans vijf en zestig mark betaald. De ergernis over dien toestand deed haar onverwachte gevolgtrekkingen maken. Alles zei ze, was de schuld van Koning Albert, die heimelijke verdragen met Engeland gesloten had en den billijken eisch van den Keizer niet had toegestaan om de legers in België door te laten. Er zou een groote som betaald worden en geen schade aangericht, dat heeft de Keizer tot driemaal toe telegrafisch aangeboden.

Ik kon niet nalaten te antwoorden met de herhaling van wat ik vroeger in België eens zei: "Indien een booswicht 's nachts aan uw huis klopte, als ge er door het bovenraam met spraakt en hij u zei: "Ik wil u geen kwaad berokkenen, maar laat mij door, ik kom uw buurman vermoorden, ware het geen misdaad hem binnen te laten?""

"De Franschen" zei ze "waren reeds in België".

"Frankrijk was niet gereed voor den strijd," wierp ik op.

"Juist daarom randde Duitschland het aan." Ze zei "Het is een ongehoord feit in de geschiedenis, dat een koning slecht genoeg is om door zijn schuld den ondergang van zijn volk te bewerken, als hij door eenjawoord het tot den grootsten welstand met een toestemming opheffen kan. Hij is de misdadiger, die de verwoestingen in België op het geweten heeft, die het bloed dezes onderdanen heeft doen stroomen en stroomen doet. Indien Leopold I nog geleefd had, ware dat alles niet gebeurd."

Ik hield mij kalm, inwendig ten hoogste gebelgd. Ik gaf haar het volgende antwoord: "Gij kunt u niet voorstellen, hoe onze koning in België geacht en bemind wordt. Hij en de Koningin zijn vorsten, die het hart van hun volk gevonden hebben, die aan zijn vreugd en zijn leed deelnemen." En daar zij als stompzinnig opkeek, voegde ik er nog bij, wat ik als waar of onwaar heb horen verzekeren: "De socialisten van Brussel, die niet van koningsgezindheid verdacht kunnen zijn, behouden zich het voorrecht na Alberts terugkomst zijn auto voort te trekken."

"Zulk een verblindheid gaat te ver. En de vrouwen die hun man, de moeders, die hun zonen door zijn schuld moeten zien sneuvelen?"

Mijn antwoord was: "Ik heb menschen gezien, die door den krijg helemaal te gronde waren gebracht; vrouwen zonder bericht van hun echtgenoot sedert jaren of die zijn dood te beweenen hadden; vaderlooze kinderen; weduwen-moeders van den steun huns mans of van den steun hunner zonen beroofd; maar geen enkel verwijt of klacht heb ik hooren opgaan tegen 't verbod van doorlating van 't duitsche leger over België. Een eere voor 't rechtvaardigheidsgevoel van ons volk."

"Welk een afwijking van 't verstand en 't vernuft" sprak ze met een beslist toeknijpen van haar lippen, die zeer dun waren.

"Gij zult mij niet overtuigen van de juistheid uwer opvatting, ik u niet van de mijne, laat ons het zoete van dezen zomeravond niet vergallen door onnoodigen twist," stelde ik voor. "Het zij zoo," antwoordde zij.

Toen dat gesprek plaats had zaten wij op een bank in een der mooie parkaanlagen; een aroma van heliotroop — van rozen en allerlei geurenmengsels omgaf ons; de avond begon in schemering neer te dalen; het was warm geweest; uit de graspleinen steeg frissheid op en tusschen de struiken hing reeds een lichte nevel als een gazen floers. De bijna volle maan verrees van achter hooge boomen als maakte zij zelve haast om het natuurschoon van dit aardsche plekje te beschijnen. En na een poos van zwijgend genot in het overweldigend heerlijke van dien avondstond, spraken wij weder als goede bekenden, die het lot tijdelijk in den vreemde samenbrengt.

Aan den ingang van het hotel drukten wij elkander lichtelijk de hand. Ik ging naar binnen toe, zij begaf zich naar de steenen buitentrapp van een bijgebouw, waar ze gelogeed was en "Goede nacht, auf wiederschauen," riep ze boven de treden gekomen, zich nog eens omkeerend, mij toe.

Ik, onvoorzichtige, in oorlogstijd, in een vijandig land, waar wel is waar schier niemand mij door woord of onbeleefde bejegening had doen voelen, dat ik tot een anderen kring dan dezen behoorde, zoo open spreken tegen een mij onbekende vrouw!... Gelukkig, dat ik op dat ogenblik niet wist, welke wolken van gevaar er over mijn hoofd samenpakten en ik in den waan van algeheele vrijheidszekerheid ter ruste ging...

Vier weken waren heen en ik wachtte nog op mijn regenscherm uit Gent, en op die uit Hannover, heel het personeel van 't huis was er mede bemoeid en stelde belang er in en gedurende een maaltijd kwam de kleine, zeventienjarige kellner met een vreugdestralend gelaat aan mijn tafel met het bericht: "Ein Regenschirm aus dem Ausland!" Welk een vreugd het boven op mijn kamer goed tusschen twee planken gebonden te vinden! Het speet mij, dat het niet regende, om na de lange ontbering er recht van te genieten.

Dat geluk liet niet lang op zich wachten. Ik had een boodschap aan het station te doen. Het begon te druppelen; in een roes van verlangen opende ik het, helaas het viel onverwijld neder op mijn hoed!... het ophoudend veertje was lam... en nu herinnerde ik mij, dat het eens bij stormweer aan een bezoeker was geleend geweest. Ik was overwonnen in den strijd en worstelde niet meer tegen het noodlot in zake regenschermen.

De kleine kellner bood mij 't zijne aan. Hij kon er toch geen gebruik van maken. Hij ging niet uit. Pächter Ebeling kwam ook met een af, maar... O neen, neen. Dank! Geen nieuwe verwikkelingen meer met parapluies. Ik griezelde bij de gedachte alleen aan een aanraking. En ik kreeg het loon voor mijn verzaken, de twee bewuste kwamen goed hersteld uit Hannover toe.

Op een mooien avond wandelde ik de hoogte op naar Groot-Nenndorf; dit dorp wordt namelijk in drie deelen genoemd: Groot-Nenndorf, Klein-Nenndorf en Bad-Nenndorf. Het vreemde trekt steeds aan: tusschen groote moderne hotels en pensions staan lage schilderachtige oude huisjes met plompe steenen trappen op, vierkante vensters, kleine ruitjes; de muren in een soort van grijzen rotssteen.

Op den harden grintweg hoorde ik een klinkenden, naderenden stap. Bij ingeving voelde ik, dat die stap mij gold. Inderdaad, hij vertraagde en iemand gezelde zich tot mij: "Gij zijt die Ausländerin," zei een stem, "uit huis Cassel, zijt gij Russin?"

Ik keek ter zijde: het was een groote, magere man, niet heel jong meer, met een klein gelaat, breeder dan lang. Hij droeg een stepney wiel aan den arm. "Nee, van België," antwoordde ik. "O België," zei hij onder het voortschrijden, "daar heb ik gewoond, in België, in 't Walenland, ik houd zooveel van België. Ik was vertegenwoordiger van een Luikse firma van fietsen. Toen de oorlog uitbrak, verbleef ik in Rusland. Ik werd geïnterneerd en woonde op een boerenhoeve; pas drie weken geleden ben ik hier teruggekeerd."

"Veel geleden ginder?"

"Volstrekt niet. Ik was er als kind ten huize. In 't begin wilde men mijn hulp op 't land met eenige kopeks daags betalen; maar ik nam niets aan. Ik verbleef nogal noordelijk, het werd er niet gansch donker in den zomer, niet gansch dag in den winter, nooit heb ik rijker oogst en schooner ooft gezien, aardbeziën tweemaal zoo groot als hier."

"Geen armoede?"

"In de steden wel; hongersnood; bij mijn terugkeer reisde ik door Petersburg; ik zag een stuk kalfvleesch voor het diner van een talrijk huisgezin drie honderd roubels betalen. Op de straat zijt ge niet zeker, dat uw kleederen van uw lijf niet zullen afgetrokken, en uw geld ontfutseld zal worden."

"Een ruw volk, niet waar de Russen?" zei ik. Hij antwoordde daarop: "De Rus, afzonderlijk genomen, is de zachtste, braafste mensch van de wereld. In groot getal en onder den invloed van ergens een opgewekt humeur of een hartstocht zijn zij aan wilde beesten gelijk... goede nacht," en met het stepwiel onder den arm streefde hij mij vooruit. Wat was zijn bedoeling geweest; toen hij mij aansprak? Was hij een spioen? Ik denk het niet, hij had mij niets gevraagd, niets van mij willen weten. Hij wendde zich nog eens om en riep: "Ik zal u fotografieën van Rusland komen toonen, een dezer dagen, op een avond in de veranda van huis Cassel." Maar hij heeft het niet gedaan.

Alle dagen stonden in het hotel op alle tafeltjes versche bloementuiltjes en alle morgenden vroeg, toen ik met mijn drinkglas in de hand de lange overdekte zuilengalerie heen en weder bewandelde, zag ik de Oberkellnerin, Fräulein Käthe, met een grooten korf die bloemen halen aan het kraampje, dat op het uiteinde stond. Er waren toen schier nog geen menschen te zien. Wat had ze veel te praten met het verkoopstertje, een vijftienjarig kind, heel bleek, heel blond. Geen wonder, ze waren beiden van Leer aan de Ems, vertelde de kleine mij eens, en beiden verlangden naar huis. Onder het praten verloor ze geen oogenblik, klasseerde de rozen in pakjes, neep de verkleurde blaarkens af en stelde ze in afzonderlijke vazen. Ze deed het handig en rap en eens, op een namiddag, dat ik voor de muziek te laat kwam en nergens plaats meer vond, bood ze mij haar stoel aan en ging op de toonbank zitten met een haakwerkje. Ze woonde in bij den tuinman, zei ze en moest op, zoodra de eerste klaarte aanbrak; met een schaar in den dauw — o het was zoo koud, knipte ze de bloemen af; de tuinier verliet haar geen oogenblik, schreef alles op en zij moest dan het verkochte dagelijks ook opschrijven.

Terwijl ik daar zat, kwamen een heer en een dame aan het kraam; ze wezen een paar palmboomen aan, kozen enkele bloemenpotten, met handwijzingen uit en vertrokken zonder een woord. Het meisje stelde alles in een hoekje apart. "De directeur van het theater en zijn liefste," zei ze. "Wij krijgen bij den tuinman kaarten voor elke vertooning en moeten kosteloos de bloemen en planten leenen, welke voor het stuk worden vereischt."

"Gaat ge daar naartoe?"

"Ja altijd." Ze vertelde mij verder het geheim van sommigen bloemenkweek. Er stonden namelijk wonderbare afgesneden angelieren van alle kleur, groot en weelderig, te koop. Elke bloem kostte volgens keuze van af tachtig Pfennig tot een Mark. 's Avonds was alles uitverkocht.

Ze waren niet geschilderd, maar voortbrengsels van een doelmatige begieting, welke de schakeeringen gaf.

"Maar kind, wat hebt ge aan uw handen?" vroeg ik, bemerkend, dat ze met bloedige wonden en verzworen schrammen waren overdekt, en aan den pols met linnen bezwachteld. O, daar leed ze

zooveel en zoo vreeselijk van: de doornen kwetsten haar en onder het stuifmeel van de bloemen waren venijnige soorten, die ontstekingen te weeg brachten. "Sulferbaden en bronwater drinken," had de dokter aanbevolen.

"Doe het dan."

"Ik kan niet," zei de kleine, "ik mag mijn uitstalling geen oogenblik alleen laten." Maar ze wist raad, het goede kind, zoodra thuis, zou ze bronwater in flesschen koopen en drinken en alles ginder genezen.

"Voordat ik vertrek, zal ik u vaarwel komen zeggen," beloofde ik.

"Neen, neen, doe het niet; het beste is, dat ge opeens weg zijt."

"Waarom?"

"Omdat ik veel te veel verdriet zou hebben ook niet heen te mogen gaan."

Er werd een verordening uitgeplakt waarbij de badgasten enkel vier weken in Nenndorf mochten vertoeven. Prof. Winchler, dirigierenden Badearzt, schreef naar den Ober-Stabartz ten mijnen behoeve en ik kreeg toelating om de kuur drie weken te mogen verlengen. Dat was een groote gunst, een zalige rust in mijn vertrouwen en mijn onwetendheid, dat de beterschap op een teleurstelling uitloopen moest. De tafelgezellin vertrok op den aan haar voorgeschreven datum.

En het genoeglijk, eentonig leven ging zijn gang. Om een pasport te verkrijgen moesten na de aanvraag minstens veertien dagen verlopen; daarvoor werd gezorgd; maar toen mijn nicht op een avond — den voorlaatste van mijn oponthoud — mij kwam halen, was het er nog niet.

Een heer uit Hannover, met vrouw en kinderen onlangs in 't hotel aangeland, nam de zaak ter harte, maar zonder uitslag en vertrekken moesten wij in elk geval.

"Indien het stuk met u mocht kruisen, zal ik een ijlbode ermede achterzenden," beloofde hij.

Ik dankte hem hartelijk. "Aan wie kan ik dan het bedrag der kosten betalen?" vroeg ik hem.

Hij zei: "Dat zal ik na den vrede bij u in Gent zelf komen halen."

Brave gedienslige man, hij ook was een onwetende: hij had geen vermoeden van den geestestoestand der Belgen tegenover de bezetting: een in onafzienbaren tijd niet uit te roeien haat tot het hoogste stadium geklommen, tot elke wraak in staat te plegen op den misdadigen vijand.

Ik weet, dat wij — mijn nicht en ik — op een gevorderd uur in dien beginnenden zomernacht een wandeling langs een eenzame laan deden en als er zekerheid was, dat niemand ons hooren kon, bleef ze staan en zei: "Gij zijt aan een groot gevaar ontsnapt; er is een klacht over u gezonden geworden naar de militaire overheid in Hannover en deze heeft ze naar de Geheimpolizei van Gent gestuurd."

Ik viel als uit de lucht: "Een klacht, en over wat?" Ik stond mij te bezinnen en vond geen oorzaak tot zelfverwijt.

"Ge waart beschuldigd van spioneering, van uitvorschingen aangaande de bevoorrading van duitsche steden en namelijk van Berlin; van smaad aan het duitsche rijk en smaad aan den Keizer."

Ik verstomde meer en meer. Eindelijk vroeg ik: "Hoe weet ge dat?" en verzekerde dat er niets van aan was.

De chef der politie had het haar mondeling toevertrouwd, enkel aan zijn borgstellende verzekering en die van een nog hooger beambte, dat zulk een aantijging op valsheid moest berusten, was er geen gevolg gegeven aan de zaak.

Onder het verder wandelen langs de ver van elkaar staande, magere fruitboompjes van die bij uitzondering aldaar magere laan, vertelde ze verder, dat de verklikking voortkwam van een jood uit Göttingen, die met mij niet had gesproken, maar het wist van een andere persoon.

De dame van Berlin, mijn tafel- en wandelgezellin? Ik had ze wel eens zien spreken tegen een

overmatig zwaarlijvigen heer, ondanks dat van een gedistingueerd voorkomen, en medelijden met hem tegen haar uitgesproken, omdat hij krom van rhumatismus, zich moeielijk voortbewegen kon.

Zijn plaats was aan het tafeltje naast het mijne; binnenkomend groette hij naar ons toe, zonderdat ooit zijn blik op mij viel. Een oudachtige juffrouw van Bremen zat rechtover hem. Hun gesprek was onhoorbaar. Zij was eene van die bij uitstek correcte menschen, kaarsrecht, met een wit kraagje aan, dat altijd hetzelfde scheen, even zuiver en stijf, en met een kapsel van eigen haar heel plat, dat elke mogelijkheid van een wispelturig haartje uitsloot. Ze was bevriend met mijn tafelgezellin en eens was ze zelfs mede geweest met ons beide naar den bazaar op de parapluiejacht. Zij alle twee de schuldigen?...

Zou zoo iets wel mogelijk wezen, zou zij, die mij zoo vriendelijk bejegende, die met mij wandelde, die bij mij bleef als ik geen lust tot uitgaan voelde, die mij water naar het tempelken van de bron haalde, als wij onder de arkaden naar de muziek luisterden, die mij van 's anderdaags na hare aankomst in Berlin vier zichtkaarten gezonden had, zou ze valsch en slecht wezen en daar in het nachtelijk halfdonker stond haar beeld voor mij in duidelijke lijnen op gelijk ik ze zoo vaak de breede steenen trappen naar onze zitplaatsen had zien op komen: groot, zwaargebouwd, afgemagerd, ietwat gebogen aan de schouders, in een donkere bontgekleurde zijden blouse, met een bengelende gouden keten aan, dat memorabel eenig kleinood — een geschenk van haar man, dat ze niet tot krijgsdoeleinden had afgegeven. Met een pruik van grijs haar in kunstbekken gelegd; met blauwe oogen die nog iets van jeugd hadden bewaard, den afstand tusschen neus en kin verbazend kort en met onze twee het hare en 't mijne — gevulde glazen in hare mooie goed verzorgde hand...

Ik heb het nooit kunnen ontdekken en verwerp het vermoeden als eene onbillijkheid tegenover haar, die misschien iets schuld aan de verklikking heeft. Ik geloof het niet, omdat ik met geweld het niet gelooven wil...

Des anderendags afscheid van den dokter, afscheid van den patroon en de hotelbedienden. Onnoodig mede te deelen waarin zulk een afscheid bestaat. Met verlichting in de porte-feuille vertrekken wij samen langs den weg tusschen al de villas, dien ik zoo vaak heb bewandeld. Het is drie uur in den namiddag. Het reisgoed is aangeteekend opgestuurd. Veel volk aan het station met den zondag.

Vaarwel, Nenndorf! Ik zal hier niet meer terugkeeren. Ik zie niet graag de oorden weder, waar ik eenmaal was, hoe tevreden ik er ook geweest ben, tenzij menschelijke verkleefdheid er mij naartoe trekt.

Na anderhalf uur trein — met omstappen te Haste — komen wij in Hannover aan. Mooie, groote, luchtige stad — wat ik later zal beter zien.

In hotel Bristol, ons aanbevolen, is er geen plaats. Wij wisten niet, dat het de week der groote rennen was; alles vol. Adressen van hotels in de nabijheid worden aangegeven. Weder geen opname mogelijk. Teruggekeerd naar Hotel Bristol. Mij er buiten aan een tafeltje gezet, terwijl mijn nicht, onvermoeibaar, elders op zoek gaat.

Er staan groene planten in tobben achter mij; een glazen dak overwelft het gaanpad en zachtjes aan begint het te regenen. De druppeltjes trommelen op de ruiten en vallen sterrenglinsterend in de nog niet opgedroogde plassen van het plein. Menschen gaan en komen; kellners in lange witte voorschoten, met de servet over den arm, brengen drank aan nevenstaande tafeltjes; ook ik heb, ik weet niet meer wat voor mij, dat ik besteld heb, maar niet aanraak. Ik zie en hoor alles maar half gelijk in een genoeglijken droom, een zalig uitrusten na inspanning. Er bestaan veel aanbidders van de klaarte en de zon; ze wekt hun levenslust op en draagt bij tot hun vroolijke stemming; de regen drukt hen neer. Voor mij bezit hij een onuitsprekelijke bekoring. Nooit is mijn gemoed meer bevredigd, nooit mijn geest wakkerder dan als hij — met zijn ongeëvenaarde harmonie van tonen — om mij henen plast...

En terwijl ik hier zit in de vreemde stad; onzeker over een nachtverblijf, ontrollen zich voor de cinema mijner verbeelding aangename dingen in het jong verleden te Nenndorf beleefd, figuren van lieve menschen, meteoren in de eenvormigheid der dagen aldaar: het bezoek van mijn reisgezellin,

die te Hildesheim de ballingschap van haar man is gaan deelen, den Gentschen hoogleeraar en schepen van de stad.

Op eens, terwijl ik, van de bron komend, de kleine hoogte naar 't hotel toe opklim, staan ze beiden voor mij. Welk een wederzijdsche vreugd! Hij heeft oorlof bekomen tot dit bezoek. Ze hebben er niet tegen opgezien om zes uren stoomtram en trein — met gaan en keeren — ver te reizen om mij weder te zien!...

Een andere dag van heil: het onverwacht bezoek van Schwester Louise Harder, in haar krakend rein grijs en wit geruit verplegingscostuum, Schwester Louise, dat toonbeeld van vrouwelijke kracht, gezagvoerende zelfstandigheid en liefderijke heerschappij over de zieken aan haar, als helpster in den nood, toevertrouwd! Ik heb ze in Gent leeren kennen ten huize van een aangehuwden verwante, dien ze een drietal jaren lang heeft verzorgd. Toen de oorlog uitbarstte, moest ze 't land verlaten, tot spijt van heel de haar verkleefde familie.

Schwester Louise is geen ziekendienster uit de volksklas, zooals wij ze in België hebben. Ze heeft examen gemaakt, spreekt met bijna gelijke radheid als haar Duitsch, Engelsch, Nederlandsch en Fransch en bezit persoonlijk fortuin genoeg om in de gebergten van den Deister in verdeeldheid met een gehuwde zuster een villa te bezitten, waar ze na een vermoeiende verpleging gedurende eenigen tijd uitrusten komt.

Vanmorgen vroeg is ze vandaan vertrokken en gedurende anderhalf uur langs hoogten en laagten door de bosschen hier aangekomen. Zij heeft in den dauw, bij schemering nog, een heel korfje geurige frambozen geplukt in haar tuintje en, langs den zonnigen muur, twaalf van de schoonste perziken, die blozend als nagerecht op de tafel pronken, waaraan wij beiden zitten in vertrouwelijk, opgewekt gesprek.

En dan nog een bezoek, dat van een jong nichtje uit Altona. Ottilie is haar naam. Ze kreeg hare opvoeding in een Brusselsch pensionaat van de Wetstraat.

En nu tijdens mijn verblijf in Haus Cassel, kreeg ik de verrassing van haar komst.

Op een morgen stond ze voor mijn bed, waar ik heel gekleed lag uit te rusten, zooals de kuur na 't bad voorschrijft, met een tuil aromatische gardenias in de hand. Haar ook heb ik in Gent leeren kennen en liefhebben.

Ach, liefhebben, hoe treurig een vijandin!... en mijns ondanks persoonlijk tot haar aangetrokken ... Ze neemt thans voorbereidende lessen om te Jena of Heidelberg de rechten te gaan studeeren. Slank en sierlijk van gestalte, in een bruinrood zijden kleed staat ze daar met een zwart vederhoedje op het hoofd, den ietwat zonverbranden hals nogal laag in het rond ontbloot en den vreugdelach van het wederzien op het jonge mondje spelend; het is misschien de kleur van dat kleed, glanzend en frisch als de nog niet gansch ontplooide bladeren van een zeker rozensoort; die er toe bijdraagt om bij hare verschijning te doen denken aan een donkere, pas ontloken lenteroos.

Ze komt van Salzufflen, waar ze met hare twee kleinere broertjes de vacantie doorbrengt. Ze heeft mijn adres van een ander familielid gekregen en door het missen eener correspondentie heeft ze in een tussenstation den nacht moeten doorbrengen.

En als twee uiterlijk zeer ongelijke schoolvriendinnen, arm in arm, in harmonie van attractie — en verwijdering van verlangen en hoop — gaan wij samen het bosch in en de hoogte op onder het gewelf der eeuwenoude beukeboomen. En terwijl al die lieve verschijningen aan- en vervagend wegzweven voor en van mijn geestesblik, verkrijgt de werkelijkheid haar recht. In den nu fel neerspuwendenden regen nadert een victoria met opgetrokken kap. Mijn nicht om mij. Na heen en weerzoeken van 't een hotel in de andere pension, gelukte het haar eindelijk een gemeenzame kamer te vinden in het gasthuis "Zu den vier Jahreszeiten" op den Egidientorplatz. Er was volstrekt niets beschikbaar had de dagportier verklaard en reeds meende ze radeloos onverrichter zake weg te gaan, toen een schitterende inval haar een laatste kans voorlichtte onder de gedaante van een strookje papier met het getal op van vijf mark. Het werkte als een tooverroede... ja... het kon toch... ja ja, en zelfs op de eerste verdieping een mooie, luchtige kamer.

Steeds zonder pasport. Het is maandag. Wij moeten naar het Generaal-Kommando. Na verzending van 't een bureel naar 't ander komen wij eindelijk boven een hooge trap in een zaal terecht. Niets dan Feldgrauen zitten er aan schrijftafels. Wij krijgen stoelen en wachten onze spreekbeurt af.

Men weet welk pasport er bedoeld wordt en deelt mede, dat het bij tijds naar Rinteln gezonden is, waar een ijlode het naar Nenndorf dragen moest. Er wordt getelefoneerd. In Rinteln weet men van niets. Wachten dus, wachten... in Hannover!

“Hoelang?”

“Dat kan niemand vooruitzien, een, twee, misschien acht dagen.”

Helaas, helaas, welk een akelige mededeeling!

Om 't even, wij vertrekken niettemin naar Hildesheim om onze dierbare ballingen op te zoeken.

In den stoomtrein vergeten wij alles: nieuwe streek, vruchtbare landouwen, met al het eigenaardige van den toestand. De tram wordt gevoerd door meisjes of jonge — meest soldatenvrouwtjes. Ze zijn in uniform met gekleurde biezen op de naden en de omslagen van den jas en dragen een jongenspet met een vooruitstekende klep. Hebben wij overal met uitzonderingen te doen? Die aangezichtjes zijn alle zoo fijn en liefelijk, of komt het omdat de tramgeleiders en geldinzamelaars, sinds lang aan weer en wind blootgesteld, doorgaans verbruind, rimpelig soms, met ruwen baard of snorbaard, of slecht geschoren, bij vergelijking er zoo weinig esthetisch uitzien?

Na anderhalf uur komen wij aan. Wij kennen den naam der te zoeken straat, Hohe Weg, maar hebben het huisnummer vergeten. Het is ver, heel ver te gaan het is heet en wij zijn moede; na te hebben rondgedwaald en aan verscheidene villas gescheld, bereiken wij ons doel.

Kennismaking met andere verbannen: een schepen van Brussel, een bankbestuurder van Antwerpen en een Elsasser met zijn zoon.

Wij zullen blijven tot den laatsten tram. Hij vertrekt om tien uur. In afwachting van het avondmaal geurige koffie, chocolade, koeken, zeem lekkers in overvloed.

Trappen af te dalen naar den tuin. Ze hebben het gezellig weten in te richten, houden kippen en konijnen en kweeken bloemen van alle soort.

Het begint te regenen: logge wolken overwegen de wijde vlakte met haar uitzicht op de laatste ketens van het Harzgebergte. De donder rammelt vervaarlijk, de bliksem slaat in zigzag pijlsnel daar en ginder op het zwarte zwerk naar beneden. Het is een onvergetelijk schouwspel van grootsch natuurschoon en van elementenkracht...

Hildesheim kent genoeg iedereen, die in Noordduitschland heeft gereisd. In vele andere steden zijn er ook oude gedeelten of merkwaardige huizen; maar in Hildesheim is alles ouderwetsch, behalve het nieuw kwartier aan 't station, zonder een enkele stoornis in die bouwharmonie uit vroeger tijd.

Na een verplichten huldegroet aan den duizendjarigen rozenstruik, haasten wij ons, door allen begeleid, naar onzen tram. Het is reeds duister en met het hart vol liefde en dank in herhaalde handdrukken, meer dan door woorden uitgesproken, wuiven wij een laatste maal vaarwel door het raampje van den tram in de zwakke pleinverlichting.

Half twaalf als wij in Hannover aankomen: alles doodsch of bijna zoo, schier geen lantaarnen meer die branden, geen gerij, geen menschen meer op de straat.

Na den volgenden morgen van 't een bureel in 't ander aangeklopt te hebben, gelukt het mijn nicht een soort van schriftelijk vrijgeleide tot reizen zonder pas voor mij te krijgen. Wij verlaten Hannover om vier uur.

“Neem toch geen eerste klas, niemand doet het, 't is geld in 't water,” heeft men te Nenndorf gezegd. Zelden wordt een ongevraagde raad gevolgd en op dien regel maken wij geen uitzondering. Hoe verheugen wij ons over onze koppigheid. Wij hebben een geheel coupé voor ons alleen ter beschikking en kunnen elk langs een kant op het rood fluweel nederliggen! Aldus komen wij te middernacht in 't station van Keulen aan.

Trappen op trappen af en eindelijk wachten onder een hoog gewelf op den trein naar België.

Wat een wriemelende menschenmassa! een gewemel van aankomende, dooreen warrelende soldaten op zoek naar hun respectieve lijnen... geen enkele vrouw te zien. Wachten: "'Hoelang?'" Dat weet niemand te zeggen. Wij vinden nog een ledige zitplaats op een van die platte vrachtwagens, welke met koffers beladen, krakend achter u, zoo angstig doen ommezien en uit den weg ijlen.

Om één uur rolt onze trein donderend binnen. Haast, haast! Want elk loopt en werkt, met de ellebogen kampend door het gedrang.

Op enkele oogenblikken zit alles overvol. Keuze is er niet geweest. Gestampt en achteruitgedrongen zijn wij in een tweede klas terechtgekomen. En voort, voort in den donkeren nacht...

Te Herbesthal is de douane, wie gepakt heeft voor den vreemde, hoe klein ook, moet er uit. Wij dus, wij alleen: "'Zwei Damen steigen ab!'" heeft een stentorstem geroepen. Maar waar naartoe? Kijken, vragen en zoeken. Holder de polder langs de trappen, versuft rondkijken in de leege ruimten, het spoor bijster, radeloos. Een onderofficier erbarmt zich over onzen nood en leidt ons naar een zaal, waar evenmin een levend wezen is te ontwaren buiten twee beambten, die ons reisgoed heel oppervlakkig nazien. Maar het onderzoek aangaande het ontbrekend paspoort duurt lang.

Al de te Nenndorf gekochte en gekregen zichtkaarten, heb ik op verzekering, dat geen enkele over de grens zou geraken aan een bovenmeid gelaten, alleen er drie met de plaatselijke kleederdracht op de borst verborgen.

Onnoodige voorzorg.

Juist op het laatste knipje, geleid door den hulpvaardigen onderofficier, bereiken wij — loopend — onzen trein.

Helaas! Wij hebben verzuimd aan de inzittenden te verzoeken onze plaatsen vrij te houden. We weten zelfs niet meer in dien langen — o zoo langen trein! — waar ons vak was. Het is half donker en waar wij aantikken blijven alle portieren dicht en kijkt niemand naar ons op. Den Schaffner aangesproken, de eerste klas kaarten getoond.

Dat kan hem niet schelen, antwoordt hij, zoo iets gaat hem niet aan...

Staan dus tot aan Luik. Neen, toch niet. Een soldaat rijst ergens van een houten bank op en geeft mij zijn plaats. Mijn nicht zoekt elders en later verneem ik, dat ook zij een gediensige in een vierde klas heeft aangetroffen.

"'Hoe komt het,'" vraagt mij een Feldgraue naast mij gezeten, "'dat ge op den dompel zijt?'" Hij heeft met anderen iets van 't geharrewar opgemerkt.

Ik verhaal hem het gebeurde. "'Een schande, een schande!'" zegt hij, "'de Staat moet u schadeloosstellen.'" Nauw heeft hij zoo gesproken, of een man in civiel, aan zijn zijde, valt hem ruw aan, dat hij zich met zoo iets niet te bemoeien heeft, dat de Schaffner in zijn recht is, indien hij niet naar ons omziet. De soldaat snauwt hem toe op gelijken toon. Het lijkt wel, dat ze handgemeen gaan worden, wat mij zeer ontstelt. Maar de man in burgerkleeding keert grof den soldaat den rug toe, na hem van 't hoofd tot de voeten te hebben gemonsterd en begint in een boekje te schrijven.

En aldus op de harde houten banken der vierde klas, in tabakswalm, komen wij afzonderlijk bij 't aanbreken van den dag in de Guillemins te Luik aan.

Ik had aan mijn neef, die aldaar professor aan de Hoogeschool is, geschreven bij ons doorreizen aan 't station te zijn.

Ik, onnadenkende! Er was geen enkele civiel daar te zien. Hoe zou hij oorlof daartoe krijgen! Heel de hall was leeg van menschen buiten enkele afstappenden en twee of drie soldaten. Het gelukte ons in een tweede klas plaatsen te veroveren.

Te Brussel komen wij om elf uur aan. Wij bestellen een struif en betalen elk ei tegen vijf frank. Om vier uur zijn wij in Gent, waar wij op 't Maria-Henrietteplein door onze dierbaren verwelkomd

worden.

10 tot 20 oktober '18.

Al de koeien en paarden moeten op de dorpsplaatsen saamgebracht worden. Langs de wegen wordt het één processie van wegleiders er mede naar de bestemmings stations voor het vervoer naar Duitschland. Soldaten zijn daarmede belast. Sommige verkoopen een koe of een rund onderweg voor vijftig mark, men beweert zelfs, dat er voor vijf mark zijn gelaten. Heimelijk aldus gekocht, wordt het vleesch door slagers van af een frank vijftig tot zes frank den kilog verkocht.

Donderdag 24 oct. '18.

In het vervaarlijk kanongedonder is sedert gisteren een geringe verpoozing getreden.

Zonderling samentreffen juist toen ik het woord van den laatsten volzin schreef, ontstond een zoo schrikverwekkenden kletterslag, met een heftige nadavering, dat mijn pen uit mijn hand valt en 't mij voorkomt, dat het huis op het punt is om in te storten...

Genoeg geschreven voor vandaag. Hoe sterk ge ook verstaald zijt tegen angst, toch klopt weleens het hart en beven de vingers...

Nieuws komt toe, dat de wederzijdsche strijdkrachten afwisselend voor uit en achteruit gaan, ze moeten op eenige uren afstand wezen. Teleurstelling bij velen.

De Duitschers jubelen in het vooruitzicht van den dra te verwachten vrede. Op het dak van het buiten mijner nicht, waar ik verleden zomer wekelijks een drietal dagen verbleef, staan mitrailleuzen, en zijn er natuurlijk mitrailleur. Deze dansten verleden op het grasplein, toen engelsche vliegers er boven kwamen zweven. In hun vreugd hadden de Duitschers er geen acht op geslagen. Een bom treft een hunner. Zijn hersenen bespatten de kameraden. Met hun zakdoeken wrijven ze de bloedige sporen af. Een spade wordt aan den tuinman gevraagd, die 't schouwspel aanstaarde, een put gedolven, een weinig stroo er in gestrooid, en in de ondiepe groeve legt men het nog warme lijk van een der dansers, nog wat stroo er boven op en de grond wordt met de voeten toegestampt.

Echter, geen lust tot dansen meer.

De menschen zijn zoo gewend aan allerlei gevaren, dat de vrees geweken is. Ze staan aan hun drempels, kijken in de lucht, zien huizen in gruis slaan, branden in de verte en enkel, als een bom schier in hun nabijheid ontploft, denken ze er aan om zich te verschuilen.

Het vee wordt overal opgeëischt. Sommigen vluchten er mede in de bosschen, waar bosschen zijn en de een of ander thuisgeblevene sluipt langs hagen en elskanten om den hoeder van eten te voorzien.

Te Somergem — een groot dorp, nagenoeg vijftien kilometers van Gent — besloten de boeren geen beesten af te leveren. Gewapend met rieken wachtten ze de opeischers af.

Koen verdedigden ze zich bij de aankomst, staken met de ijzeren tanden naar en op de borst der soldaten. Deze schoten. Er bleven gekwetsten en dooden. Als vergelding voor dit verweren werd de kerk plat gelegd. Ik schrijf wat mij verzekerd wordt hierover uit vertrouwbaaren bron. Men is nooit zeker over de waarheid van zoo iets.

Ook verluidt, dat vele dorpen, Nevele, Vosselaere, Landegem, Petegem bij Deinze en Deinze zelf, deels zijn vernield, dat al de windmolens en al de nijverheidsmachienen in gene gewesten opgeblazen zijn.

Wat staat ons nog te wachten hier? De Duitschers doen de bruggen springen. Soms dreunt tot hier een doffe slag.

Zaterdag 26 oct. '18.

Uitgeplakt staat een verordening, bij welke alle weerbare mannen van 17 tot 35 jaar zich morgen — volgens de wijken — op aangeduide plaatsen moeten begeven om opgeëischt te worden.

Uitzonderingen voor enkelen, zooals dokters, enz. zijn gemaakt. Tweede verordening: al de stadbewoners moeten zich voor drie dagen van levensmiddelen voorzien en in hun kelders gaan wonen.

Al de bruggen van Gent, een vijf en dertig tal vaste en een dertigtal draaiende, zijn gereed ter ontploffing met dynamiet ondermijnd. Ik verneem, dat mijn huis te Nevele plat en de bewoner in den kelder dood ligt. Dit verhaal en het volgende schijnen betwifelbaar.

Ik haal ze alleenlijk aan om den overspannen geestestoestand der bevolking te schetsen.

Er wordt beweerd: "De gekwetste Duitschers zijn met de noodige zorg weggevoerd; maar de te erg verminkten, en de ongeneesbaren zijn vergiftigd geworden..." Dat dwaas geloof zult ge niemand van de volksklas uit het hoofd praten.

De Italianen, Engelschen en Franschen zijn in 't lazaret van 't Feestpaleis achtergelaten, na mededeeling daarvan aan de bevoegden van 't belgisch rood Kruis. Dames van de stad verplegen ze. Dat laatste zal zich als waarheid of fantazij uitwijzen.

Maandag 28 oct. 18.

's Morgens moesten, zooals ik heb vermeld, al de weerbare mannen van 17 tot 35 jaar zich bij de bezetting aanbieden. Van den 9den wijk — den mijne — waren er op het gestelde uur aan de Frère-Orbanlaan — de hun aangewezenen — zeven tegenwoordig.

"Gaat naar huis," zeiden de Duitschers, die de opgeroepenen afwachtten zonder meer en het geschiedde. Wat het einde dezer ongehoorzaamheid wezen zal, is nog niet geweten.

Mooi was in den namiddag het weder. In de stad, thans heel arm aan verkeer, niets dan soldaten, ook kleiner in getal dan gewoonlijk. Geen enkel jong manspersoon, die zich buiten waagt.

Mijn buur van rechtover is aan de heerschende ziekte gestorven. Zijn doodsstrijd werd begeleid door het gebulder der kanonnen; de eenige zoon is in het leger.

De lijkwagen rijdt aan, twee rijtuigen, elk met een armzalig paard bespannen, den kop in den grond, wachten op de begeleidenden naar 't graf. Kaartjes worden in de bus gestoken; op het trottoir verbeiden heeren het sein van 't vertrek. De kist wordt buitengedragen en — zwart bedekt — in 't rijtuig geschoven. De stoet volgt te voet; de zoo even aangekomen onderpastoor, in 't midden van twee familieleden, gaat het eerst achter de baar. Een jonge dame ziet toe van op haar balkon, omringd van drie, vier kleine kinderen.

"Und nur wenn sie einen begraben,
Bekommen wir etwas zu sehn,"

speelt mij jammerlijk melancholisch door het hoofd in deze droeve zondageenzaamheid.

Met schemeravond komt de meid thuis. Het gemurmel van een vlug, hortend, lang gesprek is het kraken van haar sleutel voorafgegaan. Het moet iets bijzonders gelden, want straatpraat is verboden hier.

Ja, en zij vertelt: een meid van den Boulevard Leopold heeft haar daar aangesproken. Zij komt van Nazareth, waar haar ouders wonen. (Dat dorp, niet ver van Deinze, ligt in de vuurlijn) Ze kon schier het geval niet vertellen van het snikken, naar ik verneem. Haar ouders zijn koeboeren, oude menschen reeds; de vader wil niet vluchten, zooals het meerendeel der bewoners deden. Hij vreest voor de veiligheid van zijn beesten. De moeder heeft gesmeekt om hem mede te krijgen; maar alles te vergeefs. Hij wil niet weg. Zij wil hem niet verlaten en nu zitten ze gevlucht voor de bommen en schrapnells in een ledigen gemakput.

Die meid kwam van Nazareth in gezelschap van een ander meisje. Een soldaat achterhaalde hen en knoopte een gesprek aan onder het voortstappen: "Ze zouden al die kopstukken met den keizer aan 't hoofd moeten doodschieten," zei hij. Aan den vijver voor een hoeve, bleef hij staan en, omkijkend, zagen de meisjes hem zijn patroontessen van den gordel losmaken en de kartetsen in 't water gooien. De tessen zelve volgden het eene na het andere stuk met een plons.

"Hij moest ons toch ten minste een van die schoone lederen zakjes gegeven hebben," had hare gezellin met begeerlijke spijt gezegd.

Dezen nacht, was het ononderbroken schieten vervaarlijk, het geleeke op het loeien van een orkaan, verzeld van donderslagen, knallen, ineensstorten, bonzen, bonken... woorden om uit te drukken, bestaan er niet. Dezen morgen is het lawaai — zoo mogelijk — nog verhoogd. Na elke losbranding slaan open deuren toe; gesloten deuren worden met geweld op hare hangsels geschud; de ruiten rinkelend met brake dreigend. Voorzichtigheidshalve is alles wat beschadigbaar is, op den grond gesteld en gelegd.

Gedurende al die verschrikkingen lig ik op de chaise-longue, ziek in mijn bibliotheek.

In de straat wordt er geroepen: 't Is de ijzeren weg, die mee dynamiet ondermijnd is, dien ze doen springen. Ga kijken, ga kijken...

Ik hoor menschen loopen. Ik moet er toch ook iets van zien en sukkel naar boven op het hoogste van 't huis: in de richting van St. Pietersstation stijgt na elken dreunenden plof een rookwolk of een gruiswolk tusschen de schoorsteenen op. Dat is door het dakvenster waar te nemen. Die wolk is heel opeengedrongen, hangt enkele oogenblikken boven de vorstpannen der gebouwen, blond in den zonneschijn als het opgezwollen zeil van een schip en verdunt allengskens, zich over het bleeke blauw des hemels, in een donkerachtig floers uitbreidend.

Er is volkomen windlooze lucht; geen blad op de boomen beweegt. En altijd altijd door knallen de knetterlagen en rijzen de blonde wolken naar omhoog...

Ik moest het gaan zien, ik moest het komen neerschrijven: elk vervult de taak, waartoe het lot of het noodlot hem geroepen heeft...

Het is merkwaardig, hoe in alle duitsche kranten de wanhoopskreet naar vrede weergalmt.

De "Bruxellois" van gisteren schrijft in zijn hoofdartikel, dat de aanbieder van den wapenstilstand, in stede van smaad en minachting een Nobelprijs verdient!...

Woensdag 30 oktober '18.

Het angstverwekkend rumoer scheen dezer dagen over Gent zijn klimax te hebben bereikt, en toch vergrootte het nog in geweld verleden nacht. Het leek op een storm van vernielingsbedrijvigheid in ongeëvenaarde woede.

"Nu komt het einde van den strijd, nu wordt alles opgeblazen wat nog op te blazen overblijft. Morgen zal de vijand hier weg zijn."

Zulks was de indruk van 't gebeurende, te meer daar een lid der duitsche politie ergens verklaard had in een vertrouwelijk gesprek: "Wij vertrekken straks, misschien nog eer 24 uren verlopen zijn, misschien in den loop der week. Dat zal 's nachts gebeuren. Op een gegeven morgen zal geen enkele Feldgraue in Gent meer zijn."

Zondag 3 november '18.

Gisteren morgen hevig geschut, een tempeest van verwoesting, waarvan men zich geen denkbeeld kan vormen. Het weder is zeer mooi, zacht als lentelucht.

Zou ik uitgaan, zou ik niet? Na heen en weder aarzelen, ja. Schier geen menschen op de straat. Ik zal notaris van Roy bezoeken, die in allerijl uit Nevele is ontsnolen. Langs de Coupure — een kanaal — leidt de weg. Het is hier in de nabijheid, dat het groot kanon staat, dat 40 kilometer ver

kan dragen. De plompe knallen dreunen door het zwerk, de luchtstooten slaan te pletter tegen de huizenrijen aan en rollen in verzwakkende trillingen van echos over 't water naar de verten toe; "Ss, ss, ss," als gezocht van reuzen zoekt het boven de stad. Dat zijn de obussen, die 't ruim doorklieven. De bruggen — met dynamiet ondermijnd, worden door sterkbewapende soldaten bewaakt. "Kan ik nog er over?" vraag ik aan dezen die bij de Twaalfkamerstraat wandelt. Hij spreekt niet en wijst met de hand vooruit.

De notaris, ten huize zijner gehuwde dochter, lam sedert jaren — zit in een zetel bij een flikkerend vuur. De kamer is groot, vol comfort en heeft al het warmgezellige van 't dagelijks bewoonde en gebruikte.

Hij ziet er goed uit en is niet neergedrukt.

En hij vertelt en vertelt van al het beangstigende der gebeurtenissen en van zijne vlucht. Hij bootst de verschillende bombardeergeluiden na met groote handbewegingen en doet eindelijk de jonge meid komen voor het geven van schilderachtig bescheid: een achttienjarige, blozende, kloeke deerne, met de dikke zwarte haarvlecht — als een bakvisch nog — op den rug.

En zij begint: Nevele ligt deels plat, de kerk ligt op 't kerkhof, het kasteel van Meire te Vosselaere is afgebrand. En neergezeten gaat ze voort, zeker herhalend, wat ze voorzeker deze laatste dagen meer dan eens zal hebben medegedeeld: hoe zij en de andere meid gedurende zes dagen in den kelder leefden, niet weg wilden noch konden met den lammen heer. Hoe er door den veldwachter uitgebeeld werd, dat geen sterveling in het dorp blijven mocht en zij het toch deden, totdat het dak boven hun hoofden instortte en zij, door het pleister en het stof halfverstikt, geen andere keuze meer hadden dan de vlucht. Getwee, zij en de meid tevens verpleegster, sleurden mijnheer de trap op, zetten hem — goed toegedekt — in zijn stootwagentje en voort ermede door de puinen der ingestorte huizen, waarvan de mulle baksteen den grond als met bloed had roodgekleurd, onder het gedruisch der schoten, het kloppen van de machiengeweren en het sissen der houwitsers. Aan de wijk het IJzeren Eikje lag de afbraak van twee boerenkroegjes zoo hinderlijk dat het lichte voertuigje er op brak en de inzittende op den barm van den weg ten gronde lag. Dat was tegen het vierkant akkerstuk het Steebeeetje genaamd, het vroeger galgenveld.

Een uur te voren was een Engelsche vlieger officier en ook de waarnemer er nog warm op begraven en het eropgeplaatst kruisken stond in hand bereik van den gevallen. Het vliegtuig, ellendig verminkt, lag wat verder van hem. En altijd, altijd zonder verpoozen kletterden de slagen en sloegen de obussen putten in den grond. Het meisje liep naar 't huis van den veldwachter, waar soldaten waren ingekwartierd. "Nein, nein, nicht mitgehen," zeiden ze, "wij durven niet, zoodra het duister is, doen wij het." En het werd duister en ze boden hulp.

Op een aangebrachten stoel werd de arme machteloze tot aan een hofstede bij den Dorren Plas, wel vijf en twintig minuten ver gedragen, waar de liefderijkste boerengastvrijheid hem ten deel viel; en 's anderdaags voerden hem de duitsche soldaten, bereidwillig op een Feldküche tot aan Gent.

Met welk een kleur, met welk een gloed verhaalt het meisje zulks. In haar ruwe ongekunstelde taal bereikt zij een hoogte van voorstellingsvermogen, benijdenswaardig voor een schrijver van beroep.

"Teeken dat zelve toch alles op," raad ik haar aan, "terwijl het nog al de frissheid van het onverbleekt nieuwgebeurde bezit."

Maar welke geschreven woorden zouden kunnen weergeven den glans van die blikken, het vuur van die wangen, het kleurrijke van die uitdrukkingen, het ononderbroken zenuwachtig opeenhortende van die dieptreffende stemme, die radheid van tong, dat geweld van dien rooden, sidderenden mond!

Ik middagmaal ten huize mijner nicht Alice. Wagens met munitie rijden in menigte voorbij; opgeëischte mannen in benden door gewapende soldaten begeleid, trekken op. Al de paarden, zelfs die van den begrafenisdienst en den reinigingsdienst zijn aangeslagen. Schier niemand geeft nog gevolg daaraan noch leidt de paarden ter bestemde plaats.

Het begint laat te worden. 's Avonds is de stad zwartdonker. Op weg dus, in gezelschap eener

dienstbode, die tegen St. Pietersstation bij verwanten woont.

Wij maken haast; maar er zijn vliegers in het zicht en de hagel der afweerschoten regent over de stad.

Gevaarlijk. Wij vlieden van de eene open winkeldeur in de andere en zamelen eindelijk al onzen moed te zamen om rusteloos voort te ijlen zonder verder oponthoud.

Mijn buurdame, die met ons heeft geschild, loopt mede. Ter gelegenheid van Allerheiligen — eergisteren geweest — komt ze van 't kerkhof. Er was schier niemand, zegt ze. Het dienstmeisje laat ik niet verder gaan. Ze blijft hier slapen in de kamer, die voor de inkwartiering der officieren open gehouden wordt.

Vanmorgen voortdurend oorlogstempeest. Na elken nieuwen slag van opblazing kletsen er ruiten uit mijn veranda op de mozaieksteen en terwijl ik dit schrijf vliegen deuren en vensters — deze staan gereed op een kier — open en toe. In eens schijnt het, alsof alles om mij heen ten gronde gesmeten werd. De meid komt mij roepen en op het vloerkleed in de achterkamer blinken op hoopen duizenden scherven van het dikke vensterglas. Een der groote tulen gordijnen hangt aan flarden.

4 november Maandag.

De nacht was nogal kalm, mist en zachte morgenlucht. Bruggen en meest al de viaducten zijn gesprongen.

Ik wil er iets van gaan bekijken, hoezeer het ook als gevaarlijk afgeraden wordt: aan een groot huis op de Leopoldlaan, dat de bewoners moesten verlaten voor de Bochen, staan wagens volbeladen, een gezadeld paard en een coupé met twee paarden bespannen. Twee officieren op den trottoir schijnen afscheid te nemen van elkander. Als ik eenige meters verder ben, hoor ik hoefgetrappel en wielen ratelen... ze zijn vertrokken, en voorgoed.

Het loover ligt nat en glad als gebronsd goud op de aarde en de kruinen van de groote platanen zijn doorzichtig. Wat er nog op straat is op heel de lengte van de Citadellaan aan een kunstmatige verlichting van goudpoeder, door een felle zon beschenen, gelijk.

Een vliegtuig snort boven 't Park. Zijn het bommen, die vallen, is het afweergeknal? Slag op slag weerkletst. "Blijf niet buiten," roepen de zeldzame wandelaren elkander toe.

Een paar juffrouwen schieten als libellen mij in rechte vlucht voorbij en ik ook vlucht zoo spoedig mogelijk naar het huis van een neef, met geweld aanschellend. Hij ligt — reeds aan de beterhand — met de spaansche ziekte in een verplegingsgesticht en zijn jonge gade speelt kaart met hun vijfjarig zoontje onder het daverend gedruisch, dat het gebouw op zijn grondvesten schudden doet.

"Ge moet toch wat uitdenken om een kind bezig te houden, nu hij geen kameraden hebben kan," zegt ze op onverstoorden toon.

Weldra kan de weg voortgezet worden. Het optrekje, waar dagbladen te krijgen waren, is gesloten. Na de tweede helft van den Zwijnaardschen Steenweg begint er glas te schitteren in de modder, gapen vensters hol en zijn er andere met planken toegenageld. Hoe verder, hoe grooter schade: heel op het uiteinde ligt de straat vol steenen, pleister, gescheurd behangpapier, bezetsel, marmerbrokken.

Meubels worden uit beschadigde woningen gedragen; glas, glas, overal reeds samengeveegde hoopen verbrijzeld glas. De leien van de daken, de vorstpannen en steenbrokken vallen nog altijd dreigend neer. De politie drijft de kijkers achteruit.

Geen enkele deftig gekleede persoon te zien. Eenige straatbengels, werklieden, arme vrouwen met een kind op den arm, of een aan de hand.

Een groot hol gaapt, waar de viadukt was, aarde, zavel, ijzerstangen, ijzeren sporen, stukken van leuning, ankers, brokken metselwerk, alles ligt op hooge tassen dooreen. Een drietal honderd

meters ver van den tweeden, ook vernielden viadukt, liggen enkele monsterklompen van muren tot ginder gevlogen bij de ontploffing.

Geen vier menschen in het Park; maar nu begint er in de wolken een luchtgevecht, een oorverdovend schieten en loopend geraak ik veilig thuis.

In de straten der stad zijn spiegelramen en groote winkelvitrinen met smalle strooken papier beplakt. Dat is tegen 't springen. Gewinzucht breekt zich baan overal: in sommige, met keurige regelmaat geometrische figuren daarstellend, komen reeds aankondigingen van koopwaren voor. In eene dezer bij een kleermaker, die als uithangbord "Aux Elegants" heeft, kunnen voorbijgaande heeren op door papier omlijste modebladen de nieuwste keur van costumes uitkiezen.

Nog Maandag 4 november '18.

Gent gaat door den vijand verdedigd worden. Wee ons! Vanmorgen kwam het bericht, dat niemand zich na negen uur op de straat wagen mag. Alles is muizestil in heel de groote stad. Zelfs het kanon schijnt te verademen. De slagen volgen slechts met lange tusschenpoozen op elkaar. Dat verbod geldt voor 48 uren. Vijftien der voornaamste burgers zijn aangehouden als gijzelaars. Er was verleden week een dag, waarop er meer dan tachtig dooden in 't burgerlijk hospitaal lagen, wat sedert de cholera van 1866 niet meer was gebeurd. Wel is waar moet de bevolking met de vluchtelingen met honderd duizend, een derde van Groot Gent, vermeerderd zijn. Geen mogelijkheid de lijken te begraven; paarden dood.

Het was niet waar; ook de vermeend opgeblazen bruggen bestaan nog. Tot dusverre weet niemand er iets van.

Naar vluchtelingen vertellen is het volgende te Nevele gebeurd. Een vrouw werd waarschijnlijk van angst in een kelder ongesteld, verkeerde weldra in doodsnood. Een dappere liep om een geestelijke. Geen dorst zich wagen op de straat. De vrouw stierf. Met het lijk in een enge ruimte konden de rampgenooten niet blijven. Waar een kist te krijgen? Waar een bundel stroo als doodwade? Geheel gekleed werd ze op een kruiwagen geladen en — altijd met levensgevaar — naar 't kerkhof gevoerd.

Eergisteren kwam het bericht van Ludendorffs aftreden. Oostenrijk vraagt onvoorwaardelijk wapenstilstand, zonder zijn bondgenooten te raadplegen; Turkije, naar verluidt, is in onderhandelingen met de Entente.

Sedert eenigen tijd logeeren te mijnent Duitsche officieren; ze blijven elk slechts een of twee nachten. Dus een bestendige afwisseling van personen.

Een hunner spreekt zijn verontwaardiging over het gebeurde en gebeurende uit: een schande voor Wilson het bloedvergieten niet te willen staken, nu dat de beslissing gekomen is.

Het is merkwaardig en karakteristiek van den toestand als duitsche opvatting van het rechtvaardigheidsbegrip. Hij ziet de dingen uitsluitend van een militair standpunt. "Duitschland," zegt hij, "had te strijden tegen heel de wereld. Gedurende vier jaren volhardde het dapper, was zegepralend overal. Het lot werd hem ongunstig; de gealliëerden kregen de bovenhand en zij roepen victorie thans. Wat wil men meer van beide zijden? De militaire eer is voldaan. Het eene leger heeft bewijs gegeven, dat het de evenknie van 't ander is. Dat moest elke hinderpaal uit den weg ruimen en een voor alle partijen billijken en eervollen vrede bespoedigen."

Dinsdag 5 nov. '18.

Alles wat te Nevele en omliggende gemeenten gebeurd is, maakt maar een kleine episode uit bij het algemeene der krijgsondernemingen. Gent is thans eerste frontgebied.

Nu is een groote slag aan den gang voor het over geraken der Schelde, wat voor de Verbondenen zware moeielijkheden oplevert.

Onnoodige offers, zegt men, van weerskanten: de eenen strijden voor een gewonnen, de anderen

voor een verloren zaak...

Wilson stemt toe in den wapenstilstand. Frankrijk en Engeland laten nog op hun antwoord wachten. Deze toestand kan dagen duren.

De Duitschers hebben weiden tusschen Gent en Drongen onder water gezet.

Het is na vier uur. Ik zit boven in mijn bibliotheek, in den spioen te kijken naar al wat niet te zien is en wat niet te zien zal wezen. Geen enkel rijtuiggeratel, geen levensgerucht, geen menscheijk wezen in de straat noch op den Steenweg aan den eenen kant, noch op de Leopoldlaan aan den anderen... en omhoog het gedonder als van ijzeren wolken, die tegen elkander onophoudend hagel uitstortend aanbotsen... De avond valt grijs en somber neder, de regen kletst tegen de ruiten aan.

Donderdag 7 nov. '18.

Op de Leopoldlaan zijn eenige huizen beschadigd, gaten gapen in de muren met kogels doorboord; hoopen saamgerakelde glasscherven, onbewuste slachtoffers, wachten op de vuilniskar, die het gebod "de dooden begraven" volbrengen zal.

Houwitsers schuifelen door het ruim. 't Is er gevaarlijk. Ik haast mij naar huis langs den Steenweg. Wat zie ik? Benden van vluchtelingen. Onmiddellijk buiten de stad, langs de Ganzendriesstraat, de Voskensstraat, het Zieklied hebben de bewoners bevel gekregen hun huizen te verlaten. Karren met keukengerief en beddegoed worden met handvoertgestooten, kinders, mannen, vrouwen ijlen heen, als werden ze achternagezet, met pakken en volle zakken op de rug. Er zijn er die niets dragen en met een sarge op de schouders, in het bloote hoofd, barvoets als waanzinnig van schrik weggelopen zijn.

Ik ben thuis bij den spioen gaan zitten: een heel oud ventje komt aan tusschen twee fiksche, flinke soldaten met geschouderd geweer. Zijn broekspijpen zijn over gesloofd. Het heeft geen kousen of geen schoeisel aan. Alzoo loopt het over de natte steenen. 't Regent, pletsend met geweld. De straat klimt op. Ze marcheeren heel vlug. Diep neergebogen draagt het een zak op den rug. Er schijnt gereedschap in te zitten, te oordeelen naar scherp onder 't linnen uitstekende voorwerpen.

Wat mag deze ellendeling hebben misdreven? Er wordt verteld dat de uitruiming der voornoemde straten het gevolg eener strafbepaling is, omdat er ergens op duitsche soldaten geschoten werd.

Vrijdag 8 november '18.

Nu eens wordt er gezegd, dat de wapenstilstand verworpen is, dan dat hij is aanvaard.

Dit was het laatste nieuws gisteren avond. Het leek wel waar te wezen. Er was niets van schieten meer te hooren. Vroeg donker; geen gas genoeg om er bij te kunnen lezen, schrijven of iets te doen, behalve in de kamer, het aanstooten tegen stoelen en meubels vermijgend, te kunnen rondgaan.

Het is koud, de kolen zijn slecht, het vuur dooft steeds van zelf uit; het wordt herhaaldelijk te vergeefs weder aangestoken.

Het is zoo vervelend, dat zitten in de duisternis. De waskaarsen zijn duur, vervalscht, dadelijk opgebrand. Verleden jaar heb ik een lampje en een flesch benzol gekocht.

Bang gemaakt voor 't ontploffen, liet ik het ongebruikt staan. Nood dwingt: heden in den namiddag was de recipient met vocht gevuld en nu toch beproefd het wiekje aan te steken. De vlam slaat boven het glas op. Er is geen veertje aanwezig om de pit neer te draaien.

"Haast, haast! Blaas het licht uit, naar de hoogte toe." Suzanne doet het. Het gelukt. De pit wordt heel kort afgesneden. Nu brandt het weder, maar het rookt, o het rookt en riekt zoo onheilspellend naar scheikundig vocht...

Het gaat niet en de overtuiging dringt zich op, dat dergelijk verlichtingstoestel gemaakt wordt voor den verkoop, niet voor 't gebruik.

Schier in alle huizen zijn de bedden in de kelders of 't gelijkvloers geplaatst. Hier evenzoo, doch slechts een verdieping lager, namelijk in een der twee woonkamers, waar de officieren sliepen. Sedert de laatste vertrok, hebben de vensters opengestaan, heel den dag open; maar die onuitstaanbare reuk — laat mij a.u.b. zeggen stank — van muskus, waarmede een paar hunner zich parfumeerden, wil er niet uit.

Ook al goed: "Es ist halt Krieg! Il ne s' agit pas d' être difficile," zei in '14 mijn vluchteling uit Mechelen. Ik heb het reeds neergeschreven en herhaal het, mij zelve tot geduld vermanend van tijd tot tijd.

Vroeg naar bed. De meid zal in het aanpalend vertrek op de chaise-longue vernachten.

Neen, neen, de wapenstilstand kan niet uitgeroepen wezen. Het oorlogstempeest vangt aan, ontstuimiger dan ooit, met roffelvuur en gekletter van machiengeweren. Dat kan onmogelijk ver van hier wezen: alles rinkelt en daverd; de vensters geven naar het zuiden. De nachtelijke lucht is niet heel donker en lichtschichten schieten er bestendig over heen. Geen obussen doorklieven meer het hemelruim:

"Wil ik opstaan en de ramen boven en beneden gaan openstellen tegen 't breken?" roept de meid van uit de nevenkamer — de tusschendeur is niet dicht.

"Neen, neen, wij zullen afwachten, wat er gebeurt."

Dat helsch spektakel houdt tot de dagklaarte aan. Hoe zonderling, de lucht is gansch effen bewolkt, maar heeft een dofgele kleur, als werd ze van daarachter door een fel licht beschenen. Zoo iets is soms na een geweldig onweder, ook waar te nemen.

Patroeljen van bondgenooten liggen te allen kanten rondom de stad en geraken er niet in.

Er wordt gestolen, ingebroken, geplunderd. Zoodra een huis ontruimd is, wordt er alles gewoonlijk uitgeroofd. Soldaten verkoopen halve beesten, vleesch, kleederen, linnen, meubels aan heel lage prijzen; alle dingen waarop zij de hand hebben kunnen leggen. In beslag genomen koeien, die ze naar een bepaalde plaats moeten leiden veilen ze aan wie wil voor vijftig frank of nog min. Er zijn op den openbaren weg geiten en schapen afgeleverd tegen vijf frank het stuk.

Het gerucht loopt, dat de duitsche keizer afgetreden is, nu dat Oostenrijk al de harde voorwaarden van den wapenstilstand aangenomen heeft, Turkije ook afvalt en er burgeromwenteling in Duitschland ontstaat, is zijn verdere heerschappij onmogelijk.

Zaterdag 9 nov. '18.

Gisteren avond zware bonzen van grof geschut. Slapelooze nacht. De lucht is sterrenhel. Geen gerol van treinen, geen ratelende rijtuigen meer. Onophoudelijk schieten lichtflitsen aan het zuiderfront op...

Het bonzen heeft sinds eenigen tijd opgehouden... De stilte is indrukwekkend hoorbaar.

Maar wat is het, dat mijn aandacht trekt, herhaaldelijk? Het komt van heel verre, het lijkt op het beneveld ruischen van een wegtrekkend getij, op het loeien van den wind door de kruinen van een op afstand staande sparrenbosch; het heeft een begin en een einde, heel dof, maar duidelijk afgeteekend, dat raadselachtig, zenuwstelschokkend nachtgeluid...

Ik zou graag gelooven aan het bovenaardsche, aan een onnaspeurlijke verbinding tusschen het onstoffelijk-onvatbare en het tastbaar en zichtbaar reële. Zou dit een uiting er van wezen, is het een stemme der natuur, een zucht tot wording van het nog niet ontdekte? Is het de samenvatting van het algeene weegeklag van 't lijdend menschedom?...

En na een kort indommelen ontwaak ik weder. Wat was dat mysterieus vernomene van daar zoo even? Is het niets dan een begoocheling van mijn overspannen geest geweest?

Opnieuw volgt kanonslag — nadaverend — op kanonslag en telkens schuifelt een obus door het luchtgewelf en meestal volgt ook een schitterstraal aan den einder van den zuidkant...

Zou het wonderbaar schijnen van zoo even in feite niets dan suizingen van houwitsers zijn geweest? Ik denk het niet, misschien omdat ik liever aan 't bovennatuurlijke geloof hecht.

Zondag 10 november '18.

De duitsche burgemeester Küntzer is vertrokken, het activistisch college is gevlucht. Nieuws: de dienstdoende burgemeester Anseele brengt het uit Brussel mede.

De vijand heeft twee en zeventig uren tijd, luidens een ultimatum om de voorwaarden van den wapenstilstand te aanvaarden of niet.

Welke nacht, de verledene!

Het is merkwaardig voor hem, wiens zenuwstelsel niet tot doodsangst is geschokt, die nog eenige vrijheid van waarnemingsvermogen bezit om de veelvoudige gevechtsgeluiden te ontleden: een algemeen oorverdoovend gedonder van trommelvuur met daartusschen knallen, monsterknallen van 't grof geschut, in echo's wegstervend en schijnbaar een waan wekkend, alsof in de onmiddellijke nabijheid op dezen zolder en op al de zolders in de buurt een strijdgeweld ontstaan was van titanen tegen elkaar, met molenstenen en rotsblokken, met knodsen of met ijzeren reuzenhamers tegen de binten van 't huis aanbonkend, van dit huis niet alleen, van al de huizen in het ronde, zoodat de dakpannen schijnen neer te roffelen op de straat en het bouwmetaal op den plankenvloer boven het hoofd verbrijzelend neergeslagen wordt.

Zondag om 8 uur 's avonds 10 nov. '18.

Het bericht kwam zoo even toe, waarbij Duitschland al de voorwaarden van de verbondenen aanneemt.

De laatste verhuizingwagens stonden gereed. Alle zullen thans vertrokken zijn.

Eén uur des morgens. Maandag 11 nov. '18.

Overal gaan deuren en vensters open in mijn straat. Er worden reeds vlaggen uitgehangen; de "Vlaamsche Leeuw" wordt gezongen; de "marseillaise" weerschalt met allerlei vreugdegeroep.

8 uur.

Nauwelijks is het dag of alles waait en wappert in driekleur van België, Frankrijk en Engeland. Al de kerkeklokken luiden triomf. Soldaten in kaki komen aan, gejubel begroet ze, tuilen worden hun toegestoken; volkswrouwen koopen aan rondleurdere chrysanthemen af en hechten ze hun op de borst; kinderen wuiven met vaantjes, kleine, zelfs van twee en drie jaar klampen de voorbijgaande dapperen aan de beenen en de knieën vast; honden en paarden loopen getooid met vaderlandsche en vreemde kleuren.

Een fransch soldaat snelt aan op een fiets. Meisjes en vrouwen van allen leeftijd versperren hem de weg — levensgevaarlijk, roepend: "'vive la France!'"

Letterlijk omsingeld, glimlacht hij wel, doch rukt zich los en verdwijnt tusschen 't gewoel. Een grappemaker ook op de fiets, draagt op den rug een koperen ketel vol wolle en wordt door de menigte vroolijk toegejuicht. De straten zijn zwart van menschen. Alle aangezichten stralen van geluk.

Echter sluipt het treurige hiertusschen ook. Een jong soldaat, met een rouwband aan den arm, houdt twee kleine, schreiende meisjes, ook in rouw, aan de handen...

Een samenscholing ontstaat. "'Wat gebeurt er?'" Een dame, die ook toezag naar de uitbundige vreugd, is in bezwijming gevallen en binnengedragen in de apotheek.

Ze heeft te veel van haar krachten gehoopt: haar zoon is verleden jaar gesneuveld, en zij wilde haar

smart trotsen in den roes der bevrijding van het vaderland. Menschen roepen elkander toe, dat ze in den nacht de soldaten op den Brugschen steenweg zijn tegemoet gesneld; in een groepje vertelt een werkvrouw, dat ze een belofte had gedaan den eersten ontmoetten soldaat aan den hals te vallen, en dat ze 't heeft gedaan. Het ziet er maar een vuil wijf uit; wie weet of die liefkoozing hem aangenaam was. In dat geval ware 't een slecht loon voor zijn dapperheid.

In den namiddag begint het weder er somber uit te zien: druppelen plekken den grond; er ligt een nevel over de stad en nu valt een floersige morzelregen, die kil door de kleederen dringt.

Het is een hopeloos geval. De straten liggen moddernat en altijd zijn er meer en meer menschen met open, tegen elkaar aanstootende parapluies.

Een koddig jammerlijke bende nadert: een zevental mannen en een vrouw, alle gearmd met een soldaat in 't midden. Op een der uithoeken blaast er een het trompet, aan 't ander uiteinde houdt er een den arm uitgestrekt en maakt er met zijn stok de beweging van vioolstrijken over...

En bij al die afwisseling en uitgelatenheid regen, regen, altijd maar door regen.

Wat is de natuur toch gruwzaam, die groote verstoorster overal van haar eigen werk, die harteloze, wars van alle solidariteit met het menschelijk onheil of het menschelijk heil. Lord Byron heeft het droefwijsgeerig wel gezegd:

"And mourn what may above thy senseless bier
nor earth nor sky shall yield a single tear."

Woensdag 13 nov. '18.

Om tien uur 's morgens vertrekken de koning, de koningin en de kroonprins van 't naaste dorp Mariakerke om aan het hoofd der troepen hun intrede te Gent te doen.

Het ware onmogelijk de geestdrift, en de verrukking van de bevolking te beschrijven. In alle straten verdringt zich de menigte, in alle open deuren staan, door alle vensters liggen, in alle dakgoten zitten er menschen. Op de voetpaden houden velen bloemen en te geven tuilen in de hand. Men noemt zulk een straatgedrang "op de hoofden kunnen gaan."

Autos komen aangereden, officieren te paard of per moto en boven al de zwarte hoeden wuiven blanke zakdoeken uit en dit voor elke afzonderlijke groep, die aankomt. De zeldzaam aanwezende Franschen zijn 't voorwerp van buitengewone ovaties...

Eindelijk ontstaat er een grotere opschudding onder de wachtenden.

Muziekgeschal, de vorsten te paard. De koning en de prins in uniform, de koningin in bleek beige met een witten hoed op.

Thans is het waanzin wat de menigte vervoert tot het hoogste toppunt van verrukking en verkleefdheid aan de dynastie. Het is de triomf van den stemmenstorm, die als een ontzaglijk geloei over de hoofden zweeft.

Holland heeft zijn koninginndagen, vaak met onze kalmer voelende vorstenliefde ten nadeele der Belgen vergeleken. Nu heeft Holland België te benijden: onze liefdebetuiging en onze vorstenmin!...

Zes regimenten volgen in volle wapentuig, met bajonnetgeweren, machiengeweren, fietsen, autos, kanonwagens, met gespaard gebleven regimentsvendels, sterk toegejuicht, officieren met gouden starren op de borst, en ontelbare scharen paardevolk.

De stoet schijnt niet te zullen ophouden en het geroep ronkt en dondert zoo mogelijk al luider en luider over de stad...

Wat zien al die krijgsmannen er gezond, goed gevoed en krachtig uit in hun warme kloeke kaki-uniformen!

De volksverontwaardiging tegenover de activisten, heeft in de zieding der geesten ook zijn climax

bereikt. Voor vele hunner woningen ligt het vensterglas aan scherven, ligt verbrand stroo en zee gras, met verwoedheid uit de bedden getrokken nevens stukken van meubels en geblutst, verschopt keukengerief.

Bij het terugkeeren naar mijn straat, zie ik uit een aldus verwoesten winkel van een duitsche verwerij, uit den ingang zonder poort, wijven en kinderen komen met manden kolen, armvollen brandhout, ijzeren vaten en onbekende voorwerpen.

Plunderaars aan het werk!...

Eenige dagen later.

Al mijn dierbaren uit het leger zijn teruggekeerd. In vele familiën is het niet zoo: de krijg heeft leemten in de groepen geslagen, heeft vele dorpen verwoest.

Nevele, mijn geboorteplaats, is erg toegetakeld, het huis mijner grootouders, het huis waar mijn zuster Rosalie stierf, is schier gansch verwoest, naar verluidt. De toren ligt op 't kerkhof, ook de omliggende dorpen van Landegem en Vosselaere hebben veel, en onherstelbaar geleden. De mooie kerk in deze laatste kleine gemeente, dagteekenend van de 12de eeuw, met haar achthoekigen, zes en vijftig meter hoogen toren ligt in gruis. De legende wil, dat zij door de Tempelheeren gebouwd is niet met mortel maar bij middel van roggebrood. Het dorp Meigem bestaat schier niet meer.

Echter niet alleen stoffelijke schade is te betreuren: ook in de harten der menschen heeft de krijg veel goeds verdelgd, woeker en bedrog heerschen algemeen. Gruwzaamheid, vrees en lafheid vervangen moed en naastenliefde.

Een feit — volkomen waar — heeft mij bijzonder getroffen: Nevele ligt op de vaart van Deinze naar Schipdonck. De Duitschers hadden het dorp nog niet verlaten maar zich achter de brug — nog niet opgeblazen — teruggetrokken.

Vier mitrailleurs waren in de Thieltstraat achtergelaten. Deze moesten de eerste vijandelijke verkenners beschieten. Ze waren gelogeerd in het huis mijner overleden zuster, dat door hare kinderen nog open gehouden wordt. Beleefde jongens, de een vooral, een dikke, die een joviaal karakter had en steeds bereid was de meiden hulpvaardig te zijn.

Toen het dorp en ook de fabriek mijner verwanten, aldaar, deels in den oorlogsbaaierd waren te gronde gegaan, de bewoners schier alle gevlucht, toen geen der overgeblevenen zich voortaan buiten 't huis dorst wagen, lagen ze achter de vijf treden hooge straatstoep op loer naar de eerste patroeilje der geallieerden, die uit het naburig dorp Poesele te verwachten waren.

Langs de achterdeur kwamen twee fransche soldaten binnen. Ze hielden den vinger op den mond. Wat zagen ze er uit! Heelemaal druipend nat. Ze waren over 't land van den Borrelwal door de omheining gebroken, en daar de brug over de Poucquesbeke, welke den tuin in twee verdeelt, niet meer bestond, hadden ze tot aan schouderhoogte door 't water gewaad.

De een vroeg fluisterend aan de jongste meid, die wat Fransch kent, of ze langs de fabriek — ze moesten wel weten, waar ze zich bevonden — op de straat konden geraken.

Ze wees het hun, door hetgeen vroeger de poort en nu een open hol was. De schuilplaats der loerenden moest hun ook verklikt wezen. Ze slopen geruischloos naar de mitrailleurs, zonderdat deze met hun machiengeweren, gereed geschouderd, iets merkten of het hoofd omwendden.

Ze schoten op de vier hun geweren af, en trokken de stoeptrappen op en binnen het huis, dat nooit had mogen gesloten zijn sedert de bezetting.

"Ga kijken," zei er een onverschillig tot de meiden: "twee zijn er dood, twee bijna, ze zullen u geen kwaad meer doen," en daarop lachten ze.

De meisjes dorsten niet.

De Fransche soldaten daalden weder de trappen af en verdwenen in de straat.

Jammerkreten werden hoorbaar... er leefden er dus nog! En toch draalden degene wier hulp werd

ingeroeppen.

Eindelijk voor schemeruur waagde de jongste het tot aan een kamerdeur te gaan, door het gat van een gebroken ruit het hoofd te steken en neer te kijken.

Ze zag hen liggen: twee roerloze gestalten over elkaar gevallen, waar van onderen, thans geronnen bloed gezipeld was; een nog levende aan de slapen gewond en met afgeschoten knieschijf; de vierde de vroolijke dikke... ach, een vreeselijk schouwspel: langs den rug was hij getroffen, op zij gezonken en de klomp van zijn ingewanden lag lillend nevens hem op de straatsteen uitwijdend.

Ontzet vluchtte het meisje weg.

Buren hebben gezien, dat vervolgens aankomende soldaten — geallieerden dus — de erbarmelijke groep bemerkend, eenige stappen naderden, met de kolven van hun geweer op de overledenen en de levenden stampen, hun een schop gaven of met de bajonnet een steek toedienden.

Het geklaag houdt aan, geen bijstand wordt verleend; de meiden halen geen dronk water, al roept een verzwakkende stem steeds "'Wasser, Wasser'" en een andere wat als "'Mutter, Mutter'" klinkt. Ze durven niet buiten gaan.

Het gelek, vertelden ze later, op het gejang van opgesloten jachthonden, dat akelig smeeken, luid weergalmend in de stille donkerte van den langen nacht, zonder genade, zonder iemands erbarming op het uiterst noodgesmeek.

In den vroegen morgen is het uit met hen. Ze liggen beide ook dood, nat in hun grijze uniformen op de natgeregende straatsteen.

Ze worden niet begraven, ten minste twee hunner, die ter plaats bleven liggen gedurende verscheidene dagen niet, totdat de ontbinding hinderlijk is. Dan zijn ze door belgische of fransche soldaten naar den tuin gesleept en aldaar in een ondiepen put gegooid en met wat aarde bedekt. Een stok staat op de plek, waaraan hun medaillekens in den wind bengelen.

Ze zullen ontgraven en op het kerkhof gelegd worden en hun eenzelvigheidsbewijzen zullen de gezagvoerders van 't vierde leger in Duitschland krijgen, zoo dra er mogelijkheid toe bestaat.

Daarvoor zal wel de Nevelsche familie zorgen.

Alzoo iets doet de woede van het volk, dat toch zooveel geleden heeft en in het uitoefenen van gruwzame wederwraak verlichting zoekt.

Dat doet de oorlog, die bij onbeschaafden slechte gevoelens op wekt, zoude ge geneigd zijn te denken. Maar bij dezen niet alleen, alle standen zijn er van aangetast: ik heb voorname dames gezien met een champagne beker Heidsieck tusschen de witte glacé vingers, in keurigen tailleur, de fijne bottientjes vooruitgestoken op een Smyrnasch tapijt, waarvan eene, blozend van fierheidsheil, vertelde dat haar teruggekeerde zoon voor zijn part wel vijfendertig Duitschers had gedood. Ik heb gehoord, dat die dames juichten en bemerkt, dat er eene haar roomer neerzette om in haar handen te klappen.

"Het is verschrikkelijk," kon ik niet nalaten te zeggen.

"Een geval van wettelijke zelfverdediging," sprak de moeder naar mij toegekeerd.

"Wij weten 't; maar dat juist is het verschrikkelijke er van, de toestand, die zulks vereischt is het. Ge zoude er bij weenen van wereldsmart."

Ik heb in dat zelfde gezelschap, tijdens dat zelfde bezoek, nog iets ergers bijgewoond, weezinwekkend, dit: de slechte vrouwen, welke met de Duitschers liepen, worden op de straat door de soldaten der verbondenen aangepakt, hun haar afgesneden en een herkenningsstempel op de wang gedrukt. Er werd ter plaats verteld, dat eene dezer 's avonds te voren in eene kroeg was medegesleept, ook het haar afgesneden, naakt ontkleed, met smeurig roet was zwartgemaakt en aldus in de nachtkoude de straat was opgejaagd.

De dames lachten giechelend, jubelden, vonden het een goede grap... Helaas, helaas! Welke geestestoestanen!

Van geen enkelen ingekwartierden heb ik te klagen gehad. Wel was het lastig voor de meid: ongewaarschuwd kwamen er aan om 1 uur in den nacht, om 3 uur, tot om half 5 in den morgen. Soms moesten ze drie, viermaal aanbellen, voordat ze wakker werd. Ze gingen 's avonds uit, kwamen laat in. Ze moest de deur openen, daar ze eerst, op hun beleefde aanvraag er naar, geen sleutel kregen. Dat kon niet aldus. En toen ze er een hadden, kwamen ze zoo voorzichtig thuis, dat het slot nauw hoorbaar reutelde en hun stappen langs de trap schier tot het onhoorbare gedempt waren. Ze namen hun maaltijden in den mess der officieren en dankten bij het henengaan voor goed onthaal, alles na hun vertrek onaangeroerd en onbeschadigd latend.

sissen, als we vrij zullen mogen uitgaan, zonder het bekommerd tasten in den zak, of we onze eenzelligheidskaart niet hebben vergeten; als we zonder pasport buiten de grenzen der stad zullen kunnen wandelen, en geen slenterende, binnenrukkende of opmarcheerende soldaten meer zullen zien en hun schallende instrumenten, hun trommels en fluiten niet meer moeten hooren.

En nu is het aldus. De stad heeft haar gewoon uitzicht met dit verschil, dat overal in plaats van pingehelmde Feldgrauen, kakibruine krijgers rondlopen met een eigenaardige muts op het hoofd.

Wij bezitten de vooruitziende begaafdheid niet om onze toekomstige indrukken te voorspellen, we beheerschen ze niet, ze beheerschen ons. En wonderbaar genoeg: de vrede en de persoonlijke zekerheid komen nu voor als het natuurlijkste van de wereld, en ofschoon nog veel te verduren en te ontberen valt, schijnt het bijna, als of er nooit noch angst noch gevaar had bestaan.

Een laatste naklank uit den tijd van 't schrikbewind: na het vertrek der bezetting uit Gent, zijn in de oude casematen van de forteres in het Park niet min dan vijf en negentig opgesloten lijken van soldaten in ver gevorderden staat van ontbinding gevonden.

Men verliest zich in gissingen, aangaande het geval: zijn ze een natuurlijken dood gestorven, aldaar gebracht in afwachting der begraving, zijn ze in de ontredde des aftochts vergeten of opzettelijk achtergelaten? Waren het muiters, welke weigerden naar het front te vertrekken, aldaar doodgeschoten, of zijn ze verhongerd, in hun afgezonderde spelonken, waaruit geen klacht tot de levenden opklimmen kon?...

Einde.

Virginie Loveling.

Gent 2 december, '18.